50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

66 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхха үндөвилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
1
ПЯТНИЦА
№ 207 (6844)

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-нин партия-чазак төлээлери Венгр Улус Республиканга баар

Венгр социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазаатың чазааның ёзугаар бо чылдың сентябрьның баштайгы чартыында Венгрияга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң партия-чазак төлээлери ажбан аайы-биле найыралчы аалдашкының кызыл баар.

Аалдашкыныың үезинде Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Венгр Улус Республиканың арагыда найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында чаа керээге ат салыр база совет-венгр харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринниң айтырыглары, аңгы үеде делегей байдалының эң чугула айтырыглары чугаалажыл көөр деп турар.

Школа болгаш бистиң ургуларывыс

Бөгүн школаларга өредиилге чылы эгелээриниң хүнү — сентябрьның бири. Бо өөрүшкүүлүг хүнде бистиң республиканың 50000 чыгам школачыларын чаа өредиилге чылының башгайгы кичээлинче школ иөңгээ чалаар. Школачылар чайгы дыштаныгазын пионер лагерьлеринге, ыран-чөөн туристиг походтарга эрттирип, төрээн колхоз, совхозтарынга дузалажып, күш кирип дадыкканнар. Школаның эжиин бирле дугаар амыдып кирген 6200 хире бирги классчыларга бо хүн чүден артык өөрүшкүүлүг, уттундурбас.

Школа болгаш ургулар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынынга бүргеткен. Чурттаачы чонунуң хөй кезии биижик билбес турган Советтер чурту Совет эрге-чагырганың 50 чылдарында эртеминиң, техниканың болгаш культураның бедиктеринче шапкын хөгжээн.

Чаа ниитилелдиң бүгү талазы-биле биилиглиг, бедик медерелдиг аныяк салгалын кижизидеринге совет школаның роюю улуг. Революция мурнунда ниити билиг школаларының бүгү хевирлериниң шуптузунга 9 мян. 656 муң сургууль өөренип турган; 1966 чылда — 48 мян. 170 муң кижи өөренип турар апарганын СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде бижээн. Бистиң республиканың улус өредиилгезинде база улуг чаартылгалар бар.

Улуг юбилейниң бүдүүзүнде эгелеп турар 1967—68 өредиилге чылынче кирип тура, эртеен чылда чүнү чедип алганывыңга доктаар апаар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билиглиг ортумак школазының ажылын улам эниидер хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга беттандырар дээш республиканың школалар коллективтери эвээш эвес ажылдаан. Чербинниң 320 кижи өөренир школа-интернадының чаа тудуу. Эрги-Барлыгта, Бүрен-Аксында школаларны 160 кижи өөренир кылдыр алгылары дөзүлгеп. Сентябрьның 1 таварыштыр бистиң ургуларывысна эки белек ол болур. Эртеен өредиилге чылында 465 башты долу шынарлыг өредиилгени чедип алган. Бии-Хемде Туранның № 1, Таңдының Элегес, Сесновка, Улуг-Хемниң Иштии-Хем, Каа-Хемниң Копту-Аксы, Тес-Хемниң О. Шынаа, Кызылдың № 5, 10 дээш өске-даа школалар коллективтери эки амыдаан.

Бистиң улусчу башкыларывысты чон бедии-биле үнелеп, аныяк салгалды бүгү тала-биле өредип, кижизидерин оларга дадагалаза чон идегээн. Ол бедик идегелди төлептиг ажылыжи-биле бадыткап турар хөөчүн-даа, аныяк-даа башкылар бисте хөй. Мурнаачы башкылар Т. А. Намчылаак, А. Н. Башкирцева, М. И. Красова (Кызыл), О. А. Ак-кыс, В. С. Чылбак (Улуг-Хем), С. Ч. Паву, М. М. Тас-оол (Чөөн-Хемчик), З. Соломатова (Таңды) дээш өске-даа хөй-хөй эштер өөренимчилерни коммунистиг үзел-бодаалга кижизидер, оларга быжыг биилиглерни бээр дээш ыызымак ажылдааннар.

Бо өредиилге чылы онзагай чыл. Байырлалдың бүдүүзүнде доостур бирги улдуңну чедиишкинниг түңнээр дээш башкы бүрүзүнүң мурнунда ажыл улуг. Юбилейжи кодурлүүшкүнү өөн сөңгаар-даа кошкатпас болгаш улус өредиилгезиниң кайы-даа участогунга ажылды улам шыңгыырадыры чугула.

Эрткен өредиилге чылының түңнелдериниден аягаш көөрге, оотургаашкыныың кандыг-даа барымдаазы чок. Республикада өредиилге түңнелиниң ниити өзүлдези улуг эвес. 45460 өөренимчиден 2897 кижи катап олурган, 2410 кижи муску шылгалдага артнан. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарның школаларында өөренимчилерниң билиниң шынары эң чавыс болган. Шак мындыг байдалдан чаа өредиилге чылында түңнелди үндүргеш, чаазы-биле ажылдаары негеттинип турар.

1970 чылга чедир аныяктарның ортумак өредиилгезинче чөөрту шилчиир сорулга бисте салдынган турда, бүгү-ниити өредиилгезиниң Хөйлүзү хажыттынып, хөй-хөй ургулар школазын ара аар чөөрүтер ам-даа бисте эвээш эвес. Эртеен өредиилге чылында 461 кижи кандыг-даа чылдагаан чөвика школадан чөөрүнеп. Айытнан четпестерни катаптавас дээш школалар коллективтери хөй-ниити организациялары-биле кады амдыгааштан демниг ажылдаар умуралыг.

Совет школа ниити билигниң, күш-ажылчы болгаш политехниктиг школа бөөп артар болгаш хөгжүүр. Аныяк өскенни күш-ажылчы чаңчылдарга өөредири, кижизидери каржан-даа, кайа-даа чугула. Бо өредиилге чылындан эгелеп чаа программаларже шилчириинче сагыш салыры чугула чүүл. База бир онзагай чүүл математика, физика, химия, литература болгаш төөгү ышкаш эртемнерни улам ханы өөренир кылдыр доктаамал курс-кичээлдерни немээни болур. Олар ургулариың ниити билиин калбартыр, бот-тускайлаң бодал кылырынга чаңчыктырар умуралыг.

Бодунуң идей-теоретиктиг белеткелин доктаамал бедидери, марксизм-ленинизмни өөренири — башкы бүрүзүнүң хүлээлгези. Чүгле ынчан бистиң башкыларывыс ургуларны быжыг билиглер-биле чедиишкинниг чепсегеп шыдаар. Өөренимчиниң билии кошкак, быжыг эвес азы билиг саазын кырында болур чөөрүткөн башкылар чайлаар умуралыг. Ниитилел хөгжүлдезиниң хөөйлуларын билир, Төрээн чурттунга, коммунизминиң херээнге ханы бердинген кылдыр школачы бүрүзүн кижизидер харыысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулга башкыларга хөйну хүлээдирип турар.

Мурнаачы, чаа чүүлдерни хөйге тарадыр болгаш ажылга шаптыктап турар четпестерни шүгүмчүлеичи ёзу-биле көөрүн башкылар коллективтери чедип алыры чугула. Ол ышкаш республиканың школаларында чап-чаа ажылдап эгелээри, өске сбязстардан келген 150 база бистиң башкы институдун болгаш педучилище двоскан 83 аныяк башкыларның ажылжиинге бүгү талалыг дуза көргүзерин уттуп болбас.

Школа херээ — бүгү улустуң херээ. Башкылар, улус өредиилге ажылдаачылары, ада-иелер, партия, совет, хөй-ниити организациялары ургуларны өредириниң, кижизидериниң херээ эң-не харыысалгалыг, күрүне херээ дээрзин ыяк билирлер. Калбак хөй-ниитиниң сөөсаш дивес детиимчезиниң ачызында школаларның ажылы эки түңнелге чедер. Ынчангаш эгелеп турар чаа өредиилге чылы школа, башкы бүрүзүнүң ажыл-иимнинге чаа-чаа чедиишкиннерниң чылы болган турар умуралыг.

Чуруичу Иван Салчактың чураан пламады.

ТАРААЖЫ, ШАК БҮРҮЗҮН КАМНА!

Хүн демдеглели

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Август 31-ге чедир тараа 20 муң гектар шөлде кестинген, бастырганы 6,5 муң гектар. Күрүнете сакан тараа 9636 тонна — планның 14,4 хуузу.

«Тиилелге» совхозтуң, Каа-Хем райондa «Коммунизмче орук» болгаш «Октябрь 14 чылы» колхозтарының механизаторлары ажаап алышкынны мурнуку хевээр бедик темп-биле чорудуп турарлар. Ол таварыга эвес. Оларда ажаап алышкынга эки белеткеттинген, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, эки дыштанырынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни механизаторларга тургускан, аъш-чем эки. Чүнар бажыннар хөвү турлагларында ажылдап турар.

Массалыг ажаап алышкынын эгелээнинден бээр бригада бүрүзүнде ажаап алышкында ажылдап турарларга хамаарыштыр материалдыг сонуургалдың хемчеглерни боттандырып, мурнакчыларга шилчип чоруур вымпелдерни тыпсып, оларның аллары дээш «Күш-ажылчы алдарның тукчугаштарын» кодуруп турар. Харын моон үжурунда кижилер могаг-шылаг чок ажылдап, бүгүн дүүнгүден хөйну, а даарта бөгүнден хөйну кылырын кызып ораладжып турар. Хөй-хөй комбайнерлер тараапы 200 гектардан ажыр ажааган, а «Тиилелге» совхозта М. Монгуш бизе «Октябрь 14 чылы» колхозта В. Елисеев олар 280—300 гектарны ажырган.

Ындыг болза-даа юбилейлиг чылдың дүүнгүдүн ажаап алырынга негеп турары ышкаш кылдыр, ажылды ынчаар организастаары чамдык черлерде четпес болуп турары хомудаачыг. «Агаар-бойдустуң таарымча чогуу» даар чылдактың артында чамдык удуртукчуларның ажыл-агыйжы эвес, инициатива чок чоруу чажыртынып чыдар. Ажаап алышкынны дүржулга станциязында (эш Юртаев) барымдаа чокка саадаткан. Кызыл-тастың, арбайның, чимге-тараанын удуг шөлдери кезикчилерни манап турза-ла. Таңды районда ажаап алышкынны эгелевээн кара чангыс ажыл-агый ол болуп турар.

Ында ажаап алыкчыларга ам-даа белең чүве чок. Хөвү турлаглары ээн, кижилер дугайында кым-даа сагыш салбас, столовая бар.

«Тиилелге» совхозтуң Бегреде бригадазы база кызыл-тасты тавычалай-даа, дорт-даа кезип киргеп. Ында хөвү турлаанын байдалы багай эвес. Кижилер чурттаар бажыңның ишти арыг, ажылдың планын човаевайн турар: дөжек-чооргаанар хирлиг, ниити чурттарга бажыннарын чурумчуттаан. Кижилер ортузунда кандыг-даа политмассалыг ажыл чоруттайн турар, ажылдарның түңнелин үндүрбес. Чижээ, бешки бригадада Ленинчи хүннерде үнген хана солуну ам-даа турбушаан, а бирги бригадага — тараа, сиген кезеринин, силос салырының орнунга, августуң 30-де арагалаашкын организастаан.

Республиканың чамдык ажыл-агыйларында мал чемнери белеткээринде дүвүрээшинниг байдалдар бар. Чижек кылдыр Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарны ап көрээли. Оларның баштайгыны дүүнгүт ажаап алышкынын калбак фронт-биле чоруттушаан, мал чемнери белеткээринин темпизин кошкатпайн турар. Ында сиген планының 69 хуузун сараатаан, силостуң 79 хуузун салган. Ынчаарга мак ынчаар ажылдаарынга «Октябрь 30 чылы» колхозка кым-даа мооңдактаваан. Ындыг турбуже, ында мал чемнери белеткээринин планы түгле 27 хуу күүсединкен «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездиин аттыг совхозтар биле мал семиртилгезин эргелаар трестиң совхозтарын база деннеп болур, а совхозтуларинде ол ажыл эң-не куду темпилиг.

Республикада ниитизи-биле 49 муң тонна сиген белететтинген — планның 40 хуузу. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемниглери, хөвүнүң бүгү ажыл-ишчилери дүүнгүт ажаап алышкынынга болгаш мал чемнериниң белетеминге күжениишкиннерин маш натап уйгаттырар умуралыг. Агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында кызымак ажылдаары, эзлчег омаалгаларын доктаамал ажыр күүседип турары — кодза ажыл-агыйның бо чугула кампаниязының чедиишкиннинг болурун шинтпирлээр хемчеглер ол болур.

Дүжүт дээш демиселге

Кызылдың № 2 автоажыл-агыйы ийиги кварталда ажылдаанының түңнелдерин ёзугаар хоорайның автотранспорт организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Чаалап алган Кызыл тугувусту үшкү кварталда арттырар дээш база күжениишкиннинг ажылдап турар бис. Бо кварталда бистиң ажылывыска база бир улуг үүле — тараа ажаалдазынга киржилге немешкеп. Сөөртүп турарывыс янзы-бүрү чүктерни хереглекчизиниге чогуур хуусаазында чедирер хүлээлгевисти күүсетпишаан, тозан автомашинаны республиканың хөвү, шөлдериже чорутпаан бис.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаажыр автомашиналарны баш удур септеп чаартывыс. Ук машиналарны дуржулгалыг чолаачылар башкарарлар. Тараажыларга шак-ие ковчуг үнелиг. Ынчангаш тараа сөөртүр автомобиль үрелип, аңаа турбазын дээш, оларның техниктиг байдалын улам эниидер хемчеглер чоруттунган. Дүжүт ажаалдазының баштайгы хүннеринде-ле «Межегей» совхозче бистиң мурнакчы чолаачывыс Василий Фатеевич Петрунииниң удуртканы автоколонна үнүпкен. Эш Петрунин моон-биле ам алдыгы удаа колонна удурткан дүжүт ажаалдазынга киржип турар. Ам «Межегейже» үжен ажыг автомашина чорупкан.

Тараалаң совхоз «Тиилелгеже» Владимир Николаевич Пингорииге баштаткан автоколонна аъттанып-кан. Аңаа колдуунда самосвалдар ажылдаар.

Коллективтиң мурнакчы чолаачылары П. Сысоев, Н. Осипенко, С. Иванов олар база тараа сөөртүлгеинче эгелеп киргипкеннер. Николай Осипенко үнелиг санал киргеп. Тараа сөөртүп турар машинага бензин кудуп алыр дээш заправка черинче катап-катап чоруп турбазыбыле автомобильге бензининг бир бакты немей салган. Кадзоже баар чолаачылар машиналарын септээринге боттары киржип турганнар.

Ажыл-агыйның техниктиг хавдырылга албаныныг ажылдакчыларының мурнуида база улуг сорулга туруп турар. Септелге участогунуң коллективинге алган хүлээлгезин чедиишкиннинг күүседип турары өөрүнчүг. Оларның ажылының шынары эки болгаш дүрген темпилиг. Эң ылаңгыя дарган В. Андреевтиң ажылы чогаалчыларның макталын алган. Дуржулгалыг септекчи Иван Гаврилович Галочкинниң эдип каавы моторлар үр үениң шылгалдазын тудуп шыдаар дээрзин бистиң ажыл-агыйның чолаачылары билир. Чаазынакчы-мастерлерде база ажыл хөй. Тараа төгүлбезин дээш машинаның хааржаан ыяк септеп, чамаар сорулганы олар ак сеткилдиг кылганнар.

Дүжүт ажаалдазында киржип турар автомашиналарны хынаш, септээр түскай бригадаларны тургускан. Олар артык кезектер курлавырын үргүлчү тургузар сорулганы салганнар.

Автоколоннилар, автоажыл-агыйлар аразында чарышты организастаары көрдүгеен. Ажыл-херекти улам эниидер дээш ук чарыштың түңнелин үргүлүү үндүрер болгаш шылгараан кижилерге, коллективторге моралдыг болгаш материалдыг деткимчели көргүзер ужурлуг.

Бистиң эштеривистиң ажылының дугайында медээлер кээш эгелей бергеп. Бригадир эш Сысоев, чолаачылар Осипенко, Колоныцев олар-ның эки ажылдап турары өөрүнчүг.

С. КРАСНОПЕРОВ,
гараж эртелекчизи.

ХОВУ ТУРЛАА—АЖААП АЛЫЫШКЫНДА ШТАБ

Бо хүннерде Бии-Хем районуң «Хадың», «Искра», «Тиилелге» колхозтары тараа ажаап алышкывыныче башгайгы шенелделерин кылып киргипкен. Тараалардың быштайн турары-биле болгаш агаар-бойдустуң байдалынга хамаарыштыр дүжүттүң масса-лыг ажаап алышкынын районда эгелээлек. Моон-биле холбаштыр районуң ажыл-агыйларының шөлдеринде хөвү турлагларының дериге байдалы кандыг болуп турарыл?

Бо чылдың август 29-та «Искра» колхозтуң механизаторлары ажаап алышкынны эгелээн. Оңу № 1 бригададан комбайнерлер кылып турар. Ында ажылдап турарларының турлаа — көжүрүп чоруур вагонну ыяктан көөрге-ле хелүү аажок. Ында лозуңнарны аскылаан, түс-түс комбайнерлерниң ажаап алышкында үүлөлгелерин, социалистиг чарыштың негелделерин, материалдыг идиг бериишкиннерниң хемчеглерин чараштыр бижээш, элип каан. Столовая база ында.

«Тиилелге» совхозтуң Бегреде бригадазы база кызыл-тасты тавычалай-даа, дорт-даа кезип киргеп. Ында хөвү турлаанын байдалы багай эвес. Кижилер чурттаар бажыңның ишти арыг, ажылдың планын болгаш өске-даа чүүлдерни бижээш аскыдаан, столовая бар.

«Кызыл тараачын» колхоз ажаап алышкынга киргелек-даа бол, хөвү турлагларынга көскү агитация талазы-биле делгээр чүүлдерни бижиткилеп, чуруткулап алган, олары белең чыдар. Ажаап алышкынны эгелээр дей бээрге-де оларны аппаргыдаап, турлагларны шимегилеп, дерингилеттер. Бижээн чүүлдеринде мындыг сестерни номчуп болуур: «Тараа долуу-биле быжа бергенде, ажаап алышкынга беш хонук ооалдаар болза, тараанның 3,7 хуузун чидирер сен, а он хонар болза — 20,7, он беш хонза — 26,6 болгаш 20 хонза — 37 хуунү чидирер». Өске-даа ханы утказын, кижилерни кыйгырып турар бижиишкиннерни айтып болур. Бо бүгү эки-дир. Ындыг болзажок, Бии-Хем районда агаар-бойдустуң байдалынга чылдагаан тыртып алган, ажаап алышкынга белеткелдерге саадап турар чүүлдер бар. Хөвү турлагларны амгы үеде тараажыларның ийиги аалы ол болгай, механизаторларга таарымчалыг байдалды тургузар дээш, бүгү чүүлдерни турлагларга хандырган турар ужурлуг. Бо талазы районуң ажыл-агыйларында кандыг-ыл?

«Искра» колхозтуң Ленинка суурда участогун көрээли. Ында колдуунда ол чер чурттуглар ажылдап турар. Ынчалза-даа тараанның дүжүдүн барымдаалап көргеш, өске албан организация черлериниден элээн хөй кижилер келир деп манап турар. Ынчангаш, оларның чурттаар черлерин чаа белеткеп эгелээн. Ында ам үеде силос ажаап алышкынында 20 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның каттыжып кээп чыгыыр чери — көжүп чоруур вагончукта столовая. Аңаа баарга, көскү агитацияга холбашкан чүү-даа чок. Августуң 29-та силос ажаап турганнар (оларның иштинде командировкалап чеде берген чолаачылар база) чеминнир дээш столоваага чеде бээрге, чем бар-даа бол, ону белеткевээн болган. Повары кымга-даа чугаалавайн бажыңынче чана берген. А ында участок эргелекчизи эш Рябов аңаа чедип келгеш, ажаап алыкчыларның негелдезинге:

— Повар тывылбас ат чүве-дир ийин — дээш, чүшкүүзүн дырбап каан.

— Дүүн база ындыг болду, бо конучут бүжар-бак харыысалга чок чорук кажан соксаар чүвел, ында удурткучу кижилер чүнү көрүп турар чүвел? — дээш үнер соонмоон үнүп тургулаан.

«Хадың» совхозтуң № 3 бригадазының төвүнде аъш-чем эки, көскү агитацияга таазы-биле хемчеглерин ала бергеп-даа бол, ында кызыл-тасты ажаап ап эгелей бергеп механизаторлар чүнар бажыңны чылытпайн турар дээш хомудан турарлар, тараажыларга оруң-дөжекти эки белеткевээн.

«Кызыл тараачын» колхозтуң № 1 бригадазының төвүнде четпестер база хөй. Мынчага чедир ында электри чыриткызы чок. Чүнар бажың аңаа черле турбаан. Августуң 29-ка чедир ниити чурттагга бажыңнарының чамдык өрөөлдери чугайлаттынмаан, бир өрөөлдиң печказы салдынмаан турган. Ында эки столовая бардаа бол, чер андырып турар механизаторларга повар чем белеткеп бербейн чоруй баргавы-биле ында таңнына кижи оларны августуң 28 кежээнинде бодунуң чемибиле чемгерип каапы илереп турду.

Оң-ла колхозтуң № 2 бригадазының төвүнде бажың-балгат эки, оруң-дөжектерни салырынга белеткеп каан. Столовая база эки. Ынчалзажок ында электри чыриткызы, радио, телефон чок.

— Часкы тарылга үезинде-ле мындыг турган чүве — деп, ында таңнынын чолаачылар турар.

«Шивилиг» совхозтуң турлаанда байдал база-ла багай. Чаа столовая бажыңын тудуп каан, ол эки-дир. Ынчалза-даа аңаа механизаторлар четкилей бээрге, ниити чурттагга бажыңының талазы-биле байдал багай. Көскү агитацияга талазы-биле үүлүдээ кылбаан.

Бии-Хем районуң ажыл-агыйларының хөвү турлагларында бир кол четпес чүве — оларда түскай кызыл булуң өрөөлдериниң чогу. Чүгле столовайларының чеминнир лаңдарының аалгаларында столдар кырында солуп, сеткүүл чүүлдер чыткылаар, көргүзүг чүүлдери база-ла ол лаңдар ханаларында тургулаар. Бо айтырыгны дүрген шинтпирлээр керек.

Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн ажаап алыры — ам бо хүннерде шалыпчы фронт. Ынчаарга хөвү турлагларының удурткучулары, партия, комсомол организадиларының улуг буруузу деп саналар керек. Хөвуларда кижилерге таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле сагыш салышкынының кошкаандан, шуут чугаалаарга ындыг таарымчалыг байдалдың чогундан ажаап алышкын баксыраң болур дээрзин үттуп болбас. Харын ооң ужурунда партия организациялары, ажыл-агыйларының удурткучулары бо хереги холга алыр ужурлуг. Ооң-биле кады СЭКП Бии-Хем райкомуның агитация болгаш пропаганда кылдыын (эргелекчизи эш Павлелеев) хөвү турлагларында байдалдар талазы-биле четпес кичээнгейни салып келгенин демдеглеевес аргажок.

Бии-Хемниң ажыл-ишчилери бо чылын 26 муң ажыг гектар черниң дүжүдүн ажаап алыр болгай. Ооң-биле кады районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садарының планын ыракта ажыр күүседир деп шинтпирлээнвер. Мынчангаш, бо сорулгаларны чедиишкиннинг күүседир төлээде, хөвү турлагларына турар кижилерге эң таарымчалыг байдалды тургузар дээш күш харамаанымайн ажылдаары негеттинип турар. Ажаап алышкынга механизатор — шинтпирлиг күш дээрзин утпайн тургаш, хөвү турлагларынга эң таарымчалыг байдалды тургузары—бешки чылдың ийиги чылының ажаап алышкынының үнделиг айтырыгларының бирээзи. Ынчангаш бо айтырыг партия организацияларының, ажыл-агый удурткучуларының кичээнгейниң төвүнге турары билдингир.

Д. КОЛ,
СЭКП райкомуның инструктору.
С. САМБА-ЛЮНДУП.
«Шынның» корр.

Бүгү ажылды хары угда

Каа-Хем райониуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң хөвү шөлдеринде бо чылын дыка чаагай дүжүт өзүп үнген. Механизаторларның болгаш тараажыларның часны күш-ажылы эки үре-түңнелдиг болганын ол хереглеп турар.

Артельдиң Чедер деп черде ийиги бригадазының тараазы онза чаагай. Ында 450 ажыг гектар шөлдүң мурнундагы чалгып турган чаагай тараазының орнунда ам сарааттаан савакнар артып калган. Аңаа ажылдап турган 7 комбайн сөөлгү тавычаларны бастырган. Ажаап алышкынга хоочун комбайнер Семыкин тергинден, 260 гектарны ажаап апкан. Ынчалзажок, аныяк комбайнер Елисеев ону ашкаш, 360 ажыг гектарны бодунуң үяүүнге киир бижээн.

Бо ийиги бригадада бүгү ажылдарны хары угда чорудуп турары өөрүнчүг. Комбайннның сөөлүүдеи волокушалыг тракторлар келгеш, саваңны сараатгап турар. Оларның сөөлүүдеи тракторлар келгеш, ангыстарны чарып кирип турар. Ам үеде муску чер андырылгазында 6 трактор дөктаамал ажылдап турар.

Партийжи амыдырал

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Ленинчи удыртулганың стилиниң кол онза чүүлү сос-биле ажыл-херектиң, шинтпирниң, оон күүселдезиниң чаңгыс эви болур. Партияның Топ Комитедиң шын эки организастаан хыналда ажылдакчыларның бодунга болгаш өске улустарга бедик негелделиг болурун кижизидип, харыысалгалыг болур чорукту бедидип, партияның, күрүнениң сагылга-чурумун быжыглап турар деп ооредип турар.

Хоорайның партия эге организапиялары партия хуралдарынга эки доктаалдарны хүлээп ап, күүселдир хуусаазын, харыысалгалыг кижилерни айтып турар. Ындыг шинтпирлерниң күүселдезин хынап, коммунистерге дынадыры берге эвес. Күүселдениң хыналдазын авиапорттуң партия эге организациязында (секретары А. А. Попов) эки тургускан. Мында чүгле хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын эки тургускан эвес, харын партия организациязының ажыл планының күүселдезин база бүдүүлгениң бүгү ажылын экижилериниң үгланган хемчеглериниң канчаар боттанып турарын хынап турар.

Парторганизация секретары эш Попов партия хуралдарын бүрүзүнге хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдезин хынап турарында четпестер ам-даа хөй. Улуг-Хем ыяш ажылагый черинең партия организациязы (секретары эш Трусильников) шинтпир күүселдезиниң хыналдазын чорудар хамаанчок, партия хуралдарын, бюроларны эрттирер хуусаалдарын үреп турар. Чамдыкта хуралдарга шинтпир безин хүлээп албайн, далаштыг эрттирилептер таварылгалар бар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга аддар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселтиниң турарының дугайында бо чылдың апрельде партия хуралынга чугаалашкаш, ол айтырыг талазы-биле шинтпир, түнел үндүрбээн. Айтырыгны чугаалажып турда, коммунистер, чалап олуруштурган өске-даа кижилер боттарының саналдарын берип, сүмезин катканнар. Ол база-ла аналар сүмелери боттанырынга олар бүзүрелдиглер.

Мындыг янзылыг ажылды № 2 АТА-ның партия организациязы (секретары эш Красноперов) кылып турар. Ол ажыл-агый черинең коммунистери бүдүүлгеге ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды улам-на экижилериниң эгелекчилери болган. Ам цех бүрүзү арыг-силиг, чечектердиг, чунар-демирлердиг. Ажылчыннар боттары-ла арыг-силиг чорукту сагып турар апарганнар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга таварыштыр Төрээн чуртка күш-ажылчы белектердиг ужуражыр дээш транспорттулар бедик хүлээлгени алганнар. Социалистиг чарыштың күүселдезин хүн-бүрү хынап турар. Бо чылдың июльде эрткен партия хуралынга чамдык коммунистерниң партийжи даалгаларны канчаар күүселдип турарының дугайын чугаалашкан. Олар цехтерге СЭКП ТК-ның Тезистерин таныштырар партийжи даалгазын канчаар чорудуп турарының дугайын илеткээннер. Ындыг эки чижектерниң дугайын хөйнү бижип болур бис.

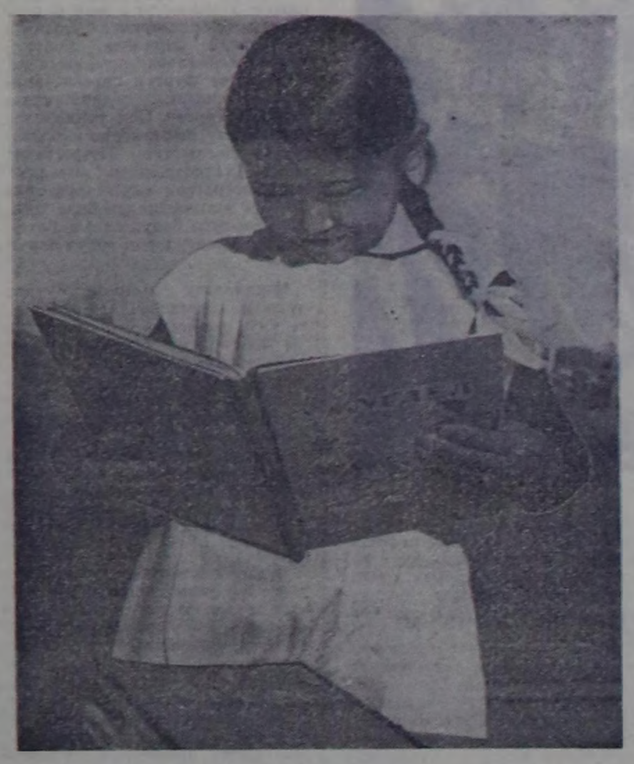
Ындыг-даа болза хоорайның партия организацияларының ажылында

„ӨӨРЕНИР, ӨӨРЕНИР БАЗА КАТАП ӨӨРЕНИР"

В. И. Ленин.

Бичии Лора:

— Кажан өөренир мен, авай?—деп, айтырып-ла турган.

Оон четтикпейн маңап турган хүну ам-на келгени бо. Сентябрь бир! Лора Оюн эртен артында-ла эрте халып келген. Ол чаярбише чедир санап билир, чамдык ужуктерни танып, бичии комчуптар кылдыр өөренип-даа алган. Шынчаш ол чоргаар, омак-хөлүг-даа. Тандының Кочетово суурда 8 чыл школазымның бирги класында ол өөренип кирипкен.

ЧУРУКТА: Лора Оюн школа баар мурнунда «Ужуглелиг» сөөрүгэл көрүп тур. *Фото В. ТАРТАКТЫН.*

Юбилей будуузунде өөредилге чылы

Совет эрге-чагырганың чылдарында улус өөредилгезиниң хөгжүдезин болган школа ажылын улам экижидерининг аргаларын республиканың башкылары чоокта чаа эрткилээн чөвүдел хуралдарынга түңнеп чугаалашкан. Аныяк салгалды билигбиле чепсеглээриниң таарымчалыг аргаларын дилеп тывар, өөредилгениң шынарын бедидер болган уругларның коммунистиг кижизидилгези дээш школалар коллективтери улуг ажылды чорудуп турар.

Кызылдың № 5, 10, Кара-Хаак, Улуг-Хемниң Арыскан, Тожунуң Салдам, Каа-Хемниң Белбей, Бопту-Аксы, Тес-Хемниң О. Шынаа, Бии-Хемниң Туран № 1, 2 школаларының башкылар коллективтери партия, совет, комсомол, профэвилел организацияларының-биле бир деминг ажылдап тургаш, 1966-67 өөредилге чылында өөредилге-кижизидилгелиг ажылга бедик көргүзүглүг болган. Дыка хөй башкылар долу шынарлыг өөредилгени чедип алган. Химия, природоведение, тыва дыл болгаш тыва литература ышкаш эртемнерге өөреникчилерниң билии быжыг апарган. Ниитизи-биле 28 школалар бедик көргүзүглерни чедип ап шыдаан.

Школаларның өөредилге болгаш кижизидилге ажылында чурт шинчилели болгаш туризм дээш ышкаш угланышкынныр көскү черни эзелеп алган. Ынчангаш ол чоргаар, омак-хөлүг-даа. Тандының Кочетово суурда 8 чыл школазымның бирги класында ол өөренип кирипкен.

ЧУРУКТА: Лора Оюн школа баар мурнунда «Ужуглелиг» сөөрүгэл көрүп тур. Фото В. ТАРТАКТЫН

ЧОРУУНДАР ЧОГУЗУН!

Чыдыңда Совет Эвилелиниң бүгү бүлүңнарындан биетиң аныяк республикавыска дыка хөй тускай эртемнигler — башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, ураң түүлдүң, культура албан черлериниң болгаш өске-дә адырларның ажылдакчылары кээп турар. Бо чылын база-ла, мурнуку чылдарда дег, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның доозукчуларының улуг отряды биетиниве келген.

Кымнар кайын келгенин, нанә-каза ажылдаарларыл? Оны номчукчуларга таныштырар соругга-биле биетиң корреспондентивее Чырыдыышкын, Кадык камгалал болгаш Культура министерстволарынга чораан.

— Бо чылын биетиң республикада дээди болгаш ортумак эртемниг 150 башкылар келген болгаш ооң-биле кады республиканың башкылар белеткээр өөредилге черлери 83 кижини белеткеп үндүрген. Эң-не хөй аныяк башкылар (23 кижи) Ивановскиниң башкы институдундан келген; Шуйскиниң, Оренбургиң болгаш Орловскиниң дээди өөредилге черлеринден оон-на кижи келгилээн. Абакан, Кемерово, Улан-Удэ, Курган, Кострома, Омск, Новгород болгаш Ростов — бо черлериниң дээди өөредилге черлери боттарының доозукчуларын база чоруткулаан.

Эдээн кан башкыларны Кызылга ажылдаары-биле арттырган болгаш оларның хөй нуруузун районнарже чоруткан. Ылангыя аныяк тускай эртемниглер Тываның мрак районнары болур Өвүр, Бай-Тайга, Барымн-Хемчик, Тожуже улуг күзедин-биле аътталганнар. Черле ынчаш дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң доозукчуларының көдээ школаларга ажылдаары-биле сеткил хайымышкынымг чоруп турары өөрүнүүр — деп, Чырыдыышкын министерствозунуң улуг инспектору эш Таштандинов корреспондент-биле беседазынга демдеглээн.

Тускай эртемниг аныяк инжилерни канчаар уткуп алган силер? Бо айтырыгны биетиң корреспондентивее чамдык районнарның улус өөредилгезиниң харыысалгалыг ажылдакчыларынга салган.

Бай-Тайга районнуң улус өөредилге колдузының инспектору эш Шактар-оол анаа мынчаар харыылаан.

— Биетивинге моорлап келген аныяк башкыларны өөрүшкүдүг уткуп алдывыс. Ажыл, чурттаар оран-суур болгаш одаар чүүл-биле бүрүн хандырывыс. Биске келгеннериниң бирээзи — Оренбургиң башкы институдунуң доозукчузу Т. А. Мадушкова мраким суур Мугур-Аксыга ажылдаар күзединин плеретке. Ийи кижи Шуйза барган. Ивановскиниң башкы институдунуң доозукчузу Д. С. Краевой районнуң инспекторунга төнүлаткан, Оренбиден келген В. Д. Харьковчук — ортумак школаның өөредилге эргелекчизи апарган.

— Биетиң районче алды чаа башкыны чоруткан. Оларның үжү Аржаан есе чыл школазында барган. Азовскиниң башкы училищезиниң доозукчузу Л. П. Афанасьева Ленинка суурнуң бичии чаштарын өөредип эгелээн. Кургандан келген А. И. Павленко Тываның № 1 школазынга күш-культура башкылаар. Биолог-химик С. А. Рудковская № 2 школада ажылдай берди — деп, Бии-Хем районнуң улус өөредилге колдузының эргелекчизи эш Дмитриева дыңнаткан.

Кадык камгалал министерствозунга биетиң корреспондентивее база барган. Ол министерстволуң кадрлар талазы-биле улуг инспектору эш Майстердан-биле ооң кылган интервьюзу бо:

— Бо чылын биетиң Тывага 50 аныяк эмчилер келген. Бо юбилейлиг чылда тыва националдыг аныяк эмчилериниң көвүдээн биске өөрүнүүр. Бо удаада 22 кижи доозуп келген. Т. С. Маады — Ак-Довурак хоорайның эмнелгезинде окулистен ажылдай берген, Б. М. Чикчит болган Г. Н. Иргит оолар — Эрзин районнуң болгаш республика эмнелгезиниң санитар эмчилери апарган.

Бо үстүнде 50 аныяк эмчи Омскиниң, Томскиниң, Читаның болгаш Иркутскиниң, Красноярскиниң медицина институттарының доозукчулары.

Кызыл хоорайның эмчи училищези бо чылын 65 фельдшерлерни, 24 медицина сестраларын доостурун үндүрген. Олар ам шупту Тываның эмнелгелеринде болгаш медицина пунктуларында ажылдап туралар.

— Новосибирск хоорайның консерваториязы болгаш культура чырыдышкын училищези-биле биетиң найыралчы харылзаавыс шагдан турала бижыг. Музыка училищезиниң башкыларындаа, культура бажыңнарының болгаш клубтарның ажылдакчылары-даа биске колдуунда ооң-иээн турар. Культура чырыдышкын училищезиниң дириижер-ыры салбырының доозукчузу Л. Ф. Овчинникова биске чан чаа келди. Ону Культура министерствозунда методистедип алдывыс. Ол шыкаш балетмейстер В. Ф. Баранова Улустуң чогаадылга бажыңының методизинде ажылдай берген. Төөн Сибирьде культура институдунуң доозукчузу Тамара Маргы база наймыылалга ажылдаар. Ол Культура министерствозунуң библиотекалар талазы-биле инспекторунга ажылдаар. Вера Дадмык Өвүрнүң район библиотеказының хүзээн алыр.

Кызыдың музыка училищезиниң доозукчулары (ам ураң чүүл училищези) Тываның музыка школаларынче томуйлаалы алгылааннар. Ындыг школалар республикада ам 13. Мында школаларны Бай-Тайгада, Өвүрде болгаш Тожуда катап ажыттыларын. Төөлиниң музыка училищезиниң директорунда бо чылгы доозукчу Ооржак Кара-Кат, Хандагайтыда — Тиллюш Ирбен-оол олар ажылдап туралар. Ак-Довуракты музыка училищезиниң директорунга музыка училищезиниң доозукчузу В. Э. Хинкис, Сарыг-Сепкинге — Алла Кожура томуйлаттырганнар — деп, Культура министерствозунуң улуг инспектору Александр Салчак биетиң корреспондентивее-биле беседазынга чугаалаан.

Чоруунар чогузун, аныяк тускай эртемниглер! Баштайгы күш-ажылчы базымнарыңарның канчаар эгелээнин, аммыдыral-чурттаалгаңарга каидыг бергелер, өөрүшкүлер болгулаавын редакциивее бижиңер.

Маадырларның ансамбли

Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының ыр болгаш танцы ансамблиниң артистери август 30-де самолёт-биле Гаванадан Москвага чедип келген. Олар делегейниң чурттарын эргип, ооң көргүзүп торуп турар. Шереметьево аэродромга москвачылар аалчыларны чүрекпинг ханызындан уткуп алган.

Биске аалдап келген ансамбль — эң-не анаа авес ураң чүүл коллективтиринин бирээзи. Оон бүрү чогаадыкчы болгаш дайынчы садыкчолу Мурнуу Вьетнамның үзүзүнүң бодунуң хосталгазы дээш демиселиби-биле сырый хөлбашкан. 60 артистер үргүлчү походка чоруп, партизанларның каттыжышкынынарынга барып, боттарының ураң чүүлү-биле дайынчыларны сорук кирип, интервентилерге удур тулчуушкуннарга киржин турар.

Ансамбли Ленинградтың, Москваның, Риганың болгаш Вильнюстуң чонунга ооң көргүзер. Демисежин турар Вьетнамның төлээлери бистин чуртувуска бир ай хире үеде турар болгаш 12 удаа концерттерни көргүзер. Олар партизан ырларын болгаш танцыларын, а ол ышкаш делегейниң янзы-бүрү улустарының танцыларын күүседир.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 30-де Вьетнам улус армиязының агаардан халдашкынныг удур, намгалаа келектери Вьетнамның Демократтыг Республикасының Хатань мокчуңу агаар делегениче шуурап киргек бир америк самолётту дүжүр аткан. Ол-ла хүн Вьетнам улус армиязының дайынчылары Хатэй мокчуңу болгаш Хайфон районнуңу агаарынга ийи америк самолётту бала дүжүр аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ВДР-ниң девискээриниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының нийтизаны 2.235 четкен.

ФРАНЦИЯ. Биеэде 2700 метр дурттуг демир аргамчы кырладып эртеринге сурагжаан акционбрист Генриз хымдаа чаа бир элдептиг чорукту кылган.

Генриз Сеп Лорем-Рошфор шынаанын кырын дургаар херип каан кабель кыры-биле ийи дугуйлуг автомобилин кадайынга чолаачылаадып алган, автомобилиниң кырынга туро, ол шынаанны эрткен.

Кейстон — СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Холгаарлаашкынга удурланып турар

ЛАГОС. СЭТА-ның корреспондентизи В. Котовтуң дамчыдып турары болза:

Нигерияның парламгазы болгаш хөй-ниитиин чурттуң иштики херектеринге империалистиг күрүнелерниң холгаарлаашкынын буруу шаап турар. «АКШ-тың, Англияның болгаш ГФР-ниң Нигерияда бүгү-ле төлөлекчи албан черлерин доп-дораан хаар дугайында Нигерияның профсоюзулер конгрезинин кыйгырын деткип турар бис» деп, Нигерияның «Морнинг пост» солуну бижээн. Ол чурттар боттарының алыс будуүжүн көргүскен дээрзин солуун ооң ыдаң медеглээн. Нигерия оларны «өөнүктер» кылдыр көрүүн дижирлер.

«Нигерияда амгы байдалга Англияның болгаш АКШ-тың авыяастыг роляын барымдаалаан, ол чурттар-биле бодуңун харылзааларын тодарадыр» деп, Солгу Нигерияның садыг палатазы федералдыг чазактың ажыл сокседышкынынының хүнү» деп кыйгырыглыг парлаттынып үнген. Эртендеи эгелээн, фабрика, заводтарның ажылдаары сокпай берген, трамвайлар туруп алган. Ажылчыннар сайгылгаан чырын бербээн, ынчангаш Күрүнениң чөвүлел хуралы керосин лампаларын чырыдып алган ажыттынган. Ол хүн Москваның болган ооң чоогу черлерниң 400 муң ажылчыннары ажыл сокседкан. Революцияның күштери дириг, олар июль хүннеринде бастыр-байн барган деп чүвени Москваның пролетариады бүзүредип көргүскен. Ажыл сокседышкыны Россияның күш-ажылчы бүгү улузунуң тура-соруун илергейлээн.

Күрүнениң чөвүлел хуралы болган соонда, генерал Корниловтуң турлаа контрреволюстуг үймээн белеткээринең төөү болу бергеп. Банк, үлетүүр заводтар, генералдар, Антантаның төлээлери ынаар сырлы бергеп. Шериг диктатуразын тургузуп алырын чөптүг кылдыр көргүзер чылдактыг болуурун бодаап, корниловчу генералдар Риганы орус шеригларының камгалаар дээш шинтирлиниге удур немецтерге берикеп. Корилов дайынга Петроградты база берилтериниге белеткенип турган. Революсчу күштерин базар дээш Петроградче генерал Корниловтуң аъттыг шериг корпузун тыртып эккелген. Керенскиң судчээчилериниң көдеңишкиннерин деткип турза-даа, сөөлгү үеде улус массаларының киленээнинден корткаш, Корниловка удурланып үнген. Ынчаза-даа корниловчу үймээнин Түр чазактың базар шаа чок турган.

Революцияның сүрүг ол хүннеринде большевикчи партия корниловчу контрреволюстуг үймээн-биле демисежирипче ажылчы чоннарны мобилизастап шыдаан кара чаңгыс күш болуп турган.

РСДРП(б) ТК контрреволюцияны чылча шаварыче кыйгырбышаан, «Петроградтың бүгү ажылчы чоннарынга, бүгү ажылчыларынга болгаш солдаттарынга» кыйгырыг үндүрген. Демиселче бүдүн-бүдүн ажылчын районнар көдүүлүп үнген. Чер болганга-ла Кызыл гвардиянның отрядтары тургустунуп турган. Аңаа баштайгы хүннерде-ле 40 муң кижи кирген. Кызыл гвардия, ажылчын отрядтар чепсегленип турган. Петроградтың пролетариадынга Кронштадтан, Выборгтан, Гельсингфорстан солдаттар биле ажылчыннар дузалажып чедип келген. Революстуг армия Корниловтуң шеригларынга удур бурунгаярлап кирипкен. Большевиктер корниловчу армияның кежектеринче шургун киргеш, аңаа сургаал ажылын чедиишкинниг чорудуп турган. Ооң түңнелинде корниловчу шеригларның солдаттары революстуг Петроградчо шаап халдаарындан ойталаан. Олар петроград солдаттары-биле болгаш ажылчыннары-биле акыдүңмалыкты болуп алган, боттарының офицерлерин тудуп хоруудаан.

Корниловчу үймээн буурап дүшкен. Корниловчулар-биле бүгү улус демисежи берген. Ажылчы чоннар хөй хоорайларга революстуг комитеттерин тургускан. Советтерниң ажыл-чорудулгазы шапкынчый берген. Олар чер-черге эрге-чагырганы үргүлүг боттандырып турган. Контрреволюцияның ходелиишкиннериниге дуза чедирип турган меньшевиктер биле эсерлериниң авыяастаганы корниловчу үүлгедиглерден кезүдтеш, ёзулуг ёраазы сойгалаткан.

Большевиктериниң талазынче массалар улам шинтирлиг чайлып эгелей берген. Большевикчи партия корниловчулар-биле демиселдиң хүннеринде бүгү революстуг күштериң организаткызы болгаш удуртукчузу болган. Чаа революстуг көдүүлүшкүн эгелээн. «Корниловчу үймээн болгаш ооң дараазында болуушкуннар чылча шаптырып аштырган болганда октябрь тиилелгезинге чедип алыр арганы бергеп» — деп В. И. Ленин бижээн.

ЧУРУКТА: генерал Корниловтуң шеригларының чепсээн хураап турары. 1917 чылдың август.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хартум чөвүлел хуралында

ХАРТУМ. (СЭТА). Август 30-де араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар башкыларының чөвүлел хуралының бирги хуралы аңаа болган. Араб чурттарның төлөлекчилери израиль агрессиязының үрмуктарын дүрген үзүлгаары-биле кады чорудар хемчегларын хүлээп алыры-биле Хартумда чыылган.

Чөвүлел хуралдың киржинчилериниң арагында Каттыжкан Араб Республикадыр президентизи Гамаль Абдель Насер, Ирак Республиканың президентизи Абдель РахманАреф, Ливан Республиканың президентизи Шарль Хелу, Иорданиянның хаанының Хусейн, Сауд Аравиянның хаанының Фейсал болгаш араб делегейниң өске-даа удурткучулары бар.

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб күрүнелер башкыларының чөвүлел хуралының хаалчак байдалга эрткен бирги хуралы доозугаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байырлыг чагаазын хуралга номчаан.

Суданның информасия министри Абдель Маджид Абу Хассабуңуң журналистерге дыңнатканы: хуралга КАР-ның президентизи Гамаль Абдель Насер, Иорданиянның хаанының Хусейн, Иракның президентизи Абдель РахманАреф саналп берген. Даштыкы херектер министрлериниң конференциязының белеткээн хүн айтырыын чөвүлел хурал үлээп алган болгаш чугаалажышкыннар «чайыралчы, ак сеткилдиг» болган деп, Хассабу айыткан.

Бирги хуралдың эгелээриниң мурнунда араб төлөлериниң башкыларының арагында ужурежышкынар болган.

Мурнуу Аравияның федерациязында байдал

САНА. (СЭТА). Аденден келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Мурнуу Аравияның чалча федерациязында байдал оңза дүшкүүрлүг болуп артышаан. Федерацияда бактаган 17 хаан күрүнелериниң болгаш султанаттарның 11-ге контрольду тургузар арганы патриоттарга национал-хосталгалыг шимчээшкиниң чедиишкиниери берген. Мурнуу Аравияның чалча федерациязының дээди чөвүлелиниң (чазаазының) даргазының хүлээлгезин күүседип турган аль-Бабакриниң албандан дүшкен соонда, ооң дараазында арминиың командылалы болгаш полиция бүгү эре-чагырганы холга алырындан ойталаан соонда, чуртта федералдыг чазактың кара чаңгыс төлөлекчизи болза Фадли султанаттың камгалал министри Бен Али Аль-Аббали арткан. Чазак башкыларының хүлээлгезин ол күүседип эгелээн. Ооң өске алды федералдыг министрлер Женевада турар болгаш 1968 чылда Англия Мурнуу Аравияга хамаарышпас чорукту тывыскан соонда ооң күрүне тургузуунуң дүгайында айтырыгны КНО-нуң Аден талазы-биле төлөлериниң кежигүнерн-биле чугаалажышкыннарны олар чорудуп турар.

Шериг офицерлериниң көдүүл үндүрген негелдедери чалча министрлерге болгаш олларның англи эдериниге таарышпас болган соонда дораав-на аль-Бабакриниң киирген саналын армияның командылалы хүлээвээн. Ол негелдеерге онза байдалды күш чок болдурар, политиктиг хоругдаттырганнарны хостап үндүрер, политиктиг партияларның ажыл-чорудулгазын чөпшээрээр, чазакты дужурер болган КНО-нуң азы Араб чурттар лигазының хайгаарал-бы-биле санал алышкынын чорударын негээп турган.

Бодуңуң төрээн чуртуң англи эдеделден хостаар дээп демисежип турар Мурнуу Аравияның патриоттары федералдыг шеригларын Фадли султанаттың пайысылалы Сингибара хоорайдан үндүр сывырган. Безүзин дээр аймак улустарның улуг-улуг отрядтары тура халыкчыларга каттыжып турар, а федералдыг шеригler патриоттарның талазынче үргүлүг шилчип кээп турар. Патриоттар Сингибарага султанның бооченсек шыгжаан складын хуваап алган. Ында танкыга улуг боолар, миномёттар болгаш пулемёттар бар болган.

Инициатива патриоттарның холунда

ДАКАР. (СЭТА). Бо чылдың июль 7-ден 31-ге чедир үениң дургузунда «португали» Гвинеяның патриоттарының отрядтары 50 ажыг португали солдаттарын өлүргеп болгаш хөйүн балыглаан. Ол дугайын Гвинеяның болгаш Ногаав мээс ортулуктарының хамаарышпас чоруунуң Африка партизаныың парлап үндүрген дыңнадыгында чугаалап турар.

Ол үениң дургузунда патриоттар Тита (чурттуң мурнуу талазында) биле Эмпадда португали шеригler-ниң бижырланган лагерьлеринге күштүг согугларны таварышкырган. Дайынга улуг когаралды чедиргеп. Дыңнадыгда чугаалап турары болза: «Чурттуң чартык кезииниден хөйүн хостаан, бүгү фронтуларда инициативаны бодувустуң холувуста тудуп турар бис. Бистиң шеригларивис хоорай төөвүче тоокшулап бар чоруур, а португали колониалисчи шеригларниң мораль байдалы уламаа дорайтан, боттарынга таварышкын ол халаптыг байдалдан дургевне ушпуун үнер деп чүгле чаңгыс ындыг чүүлдү күзеп турар».

„САЯН“ — ЧЕМПИОН

Республиканың ооллар маргылдаашынга эң-не солуун ооң «Саян» биле эрткен чылдың чемпионду Ак-Довурак командаларының ужуражылгазы болган. Оның кайы-даа талазын чидиг атакалары-биле эгелээн. Бир нарын байдал үезинде ак-довуракчылар санны ажыттыкан. «Саян» командазының солагай талазы халдакчызы Владимир Агошков даразында санны децшептирген.

Чапсар сөөлүнде «Саяның» тренерн ооллардың туружун таарыштырып, сургаалдалар бергеп соонда, ооллар улам эрес ойнап эгелээн. Оларда В. Агошков ак-довуракчыларның хаалгазынче 3 мячиин киир тешкеп. Ооң 4:1 санныг болуп, саянчыларның тиилелгези-биле доозулган.

«Саяның» ооллар командазы бо маргылдаага 10 удуп болур аргадан, 9 удугну чедип алгаш, республиканың футбол талазы-биле бирги черн дээш маргылдаага ооллар командаларының чемпиону атты чедип алган.

Ол-ла хүн «Хөм мячик» дээш республиканың ооллардың кудумчу командаларының соңу болган. Баштай Туран биле Кызылдың командалары ойнаан. Бии-Хемниң командазы чүткүлдүг ойнаан, 2:1 санга кызылчыларны уткаш, бо ооңга тергиндей берген. Дараазында Тес-Хемниң болгаш эрткен чылгы чемпион Барымн-Хемчиктиң командалары ойнаан. Барымн-Хемчиктилер удурланыкчызы-биле хаймынашкан.

Ооллар командазының футбол талазы-биле бирги черн дээш маргылдаанның база бир ооңу август 30-де «Хүреш» стадионта болган. Таңды биле Улуг-Хемниң командалары ужуражкан, 2:1 сан-биле таңдычылар тиилээн.

«Хөм мячик» дээш маргылдаанның ийи түңнел ооңу ол хүн база болган. Баштай Кызыл биле Тес-Хемниң командалары ойнаан, 4:2 санныг тиилелгеин кызылчылар чедип алган. Ооң сөөлүнде Бии-Хемниң кудумчу командазы-биле Барымн Хемчиктиң кудумчу командалары ойнаан. Маңаа бии-хемчилер 3:0 санны чедип алгаш, тиилээн. Барымн-хемчикчилерин удуп алган сөөлүнде, Бии-Хемниң ооллар командазы «Хөм мячик» шаңнал дээш маргылдаанның республика чемпиону болган.

Ужуражылгаларның сөөлүнде парад болган. Аңаа бирги черни алган Бии-Хем командазын кубок болгаш бирги чертенинг дуплому-биле шаңнаан.

* * *

БАЗА УЖУРАЖЫЛГА

Футбол талазы-биле бирги чер дээш улуг улус командаларының база бир ужуражылгазы «Динамо» болгаш «Пограничник» командаларының арагында болган, аңаа динамочулар 5:0 санны чедип алгаш, бүүрелдиг тиилелгени көргүскен.

Бо маргылдаага динамочулар амдаа Ак-Довуракты командазы-биле бир ужуражылганы кылыр.

М. ГАМИДОВ.

СУД ЗАЛЫНДАН

Өлүрүкчүнү өршээвээн

Ооң адын Монгуш Сайзан-оол дээр чорваң. Наазы-хары дөртен ажа берген. Алыс чуртту Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг. Сайзан-ооллуң намдарында кижи сеткилге өөрүтөтер чүүдээ чок. Инитиниң ажыл-херээнге ол кириштейп келген. Кады чуртган чорваң кожаларынга, ха-дүңналарынга, алган кадайынга каржы заажы-чаңын көргүзүп, үргүлүг арагалаар чорукчу хандыгып, колхоз, совхозтарның удуртур ажылдакчыларының айтышкынынга күүсетпейн чораан.

Шак мындыг чоруктуг түңнелинде, 1949 чылдың апрельде арага ижип алгаш, неткен эттеп турган, ону аар кемдеткенинин ужурунда нели амытынындан чарылган. Ол дерээ дээш Сайзан-ооллуң ынчан РСФСР-ниң кезенче хоойлузунуң 136 үүлү-биле 8 чылда хосталгазын казып шиитккен. Ооллуң эрттиргеш, чаңын келген соонда, 1959 чылдың январь 1-ниң хүнүнде арага ижип алгаш, катты болуур Мынай-оол деп кижини онза чылдагаан чокка эттеп турган, аар кемдеткен. Мынай-ооллу эмнелгеге экелген. Эмчилер ооң амы-тынын алыр даэш чеже-даа ораладыпса, ооң чүве бүтпейн барган. Ийи удаа кижи өлүргеп хулгааның 7 чылда хосталгазын казаан.

Сайзан-оол сөөлгү шиитккелин эртирип алгаш, чаңын келген соонда, 1966 чылдың ноябрьда Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозка ишек кадарыг ажылдап кирип алган. Бир катап Оюрут дээ черге бөлүк малчыннар араталап турда Сайзан-оол аңаа кем-буруу ооң черге беш уруглуг кайдыы Дудар Сайзан-ооллу сагыштыы-биле олургеп.

Ол үүлгедин дээш олурукчу Сайзан-ооллу Тыва АССР-ниң Дээди судунуң үйүшкүнүүт ажык суду 1967 чылдың февральда РСФСР-ниң кезенче хоойлузунуң 102 үүлүнүң «г» пунктузу ёзугаар дээш хемчегbile боодап шиидер дээ шиитккел үндүрген.

Шиитиргеп Сайзан-оол РСФСР-ниң Дээди судунга хомудал киирген. барымдаалаашкы. РСФСР-ниң Дээди судунуң үстүүде айыткан шиитккелди хынаан көргеп. Ынчаза-даа Тыва АССР-ниң Дээди судунуң шиитккелин ол-ла хевээр, өскерилге чокка күштүг болдуруп бадылаан. Шиитккелди күүсеткеп.

О. ОХЕМЧИК.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сыйлысчыгаш» 10 шакта. «Иностранка» 12, 2 шактарда. «Цепь» 4, 5.50, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Надежна» 3 шакта. «Белый процесс» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Дыка улуг оол» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Орлёнок» 9.40, 11.30 шактарда. «Фэшизмни дыштаалыр херек» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Любовь Яровая» (1, 2 сериязы) 3, 8.40 шактарда. «Чүге ыыттавайн тур сен?» — 7 шакта.

редакциянның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амытыраа киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, сөлээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колза корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амытыраа киллистериниң 21-27, иштики информасия киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефонче доглаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды на гап үнер

ГС—02309.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
65
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп эдилгеннең

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
2
СУББОТА
№ 208 (6845).

Өртээ 2 көп.

Акы-дуңма вьетнам улустуң байырлалы

Вьетнамның Демократтыг Республиказының 22 чыл оюнга таварышты Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң төп лекторийиниг Москванның хөй-ниитизиниң төлээлериниң байырлыг хүралы болган. Чыылганнар акыдуңма вьетнам улустуң төлээлерин диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле утказн.

Президиумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Ю. В. Андропов, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы К. Ф. Илььашенко болгаш өске-даа албан кижилери олурган.

Хүралды Москва Совединиң күүсиомунуң даргазыкың бирги орлакчызы В. П. Исаев ажыткан. СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында даштыкы чурттар-биле культура харылзааларының талазы-биле комитеттиң даргазы С. К. Романовский илеткел кылган.

(СЭТА).

НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИ

Совет эрге-чагырганың чартын чүс чылының байырлалы чоокшулаан. Алдарлыг юбилейге күш-ажылчы сеңнүг ужураныр дээш, республиканың бүгү ажыл-ишчилери-биле бир демей, ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары чаа-чаа чедимишкиннерни чедип ап, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга боттарының төлептиг салыышкыннарын киирип турар. Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын улам ыңай эжимдер талазыбиле СЭКП ТК-ның доктаалы үнгенден бээр наш айлар эрткен. Партиа болгаш чазактың ол чугула шиитпири амыдыралда чедимишкинниг боттанып турарын бөгүнгү амыдыралдан көрүп болур. Хоорайларда болгаш кедээ черлерде столоваяларның база ниитиниң чемненилгезиниң өске-даа черлериниң амылы мурнукуузундан элээн эжимээн.

Юбилейлиг чылдың бирги чартыында Таңды райпозу ниитиниң чемненилгезиниң ниити саарылга планын-даа, боттарының будурүп үндүрер продукциязының онаалдазын-даа ажыр күүсетмен. Тоңу райпозуның ажыл-чорудулгазы мурнуку чылдардан-на үлегерлиг боон келген. Ук райпо чартык чылдың онаалдазындан ниити саарылга планын 142,3, боду будурер продукция планын 120,1 хуу күүсеткеш, бо көргүзүг талазыбиле республиканың кооперативтиг организациязыларының бирги черинде чоруп турар. Районнуң хуучулар хуралынга эрткен чылдарда шүгүмчүледип келген Өвүр райпозу бирги чартык чылда багай эвес түңнелдерлиг болганын айтыр херек. Ол райпо боттары будурер продукция планын ажыр күүсетпишаан, бир блюданың чижек өртээ 19,7 көпеек болурун чедип алган.

Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын эжимидер хемчеглерге холбаштыр Таңдыда Балгазын сельпозу бодунуң ажылынга чамдык чаартылгаларны кылган. Сельпонуң Балгазын столоваязының ажылдакчылары аъш-чем саарылгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Столоваяның будурүп турар продукциязының шынары эки, амданныг чемнер ассортиментизи элбек. Чылдың кайы-даа үезинде аъш-чем продуктуларын шыңгыы кадагалалга тургузуп келген. Чиг-даа, быжырган-даа чемненилгиң шынарын столоваяның коллективиниң кежигүнериндеи тургустунган комиссия доктаамал контрольдап, илереттинген четпестерни баш бурунгаар эдип ап турар. Бии-Хем райпозуның Туран столоваязының коллективи чурттаичыларны белен аъш-чем-биле хандырарын эжиктинеп. Беш ажыл хүнүг, ийи дыштанар хүнүг неделяже шилчишкинни олар столоваяның ажылдакчыларын ийи эзлчегге ажылдаар кылдыр тазарыштырган, боттары будурер продукция планның доктаамал ажыр күүседир арганы чедип алган.

Ажылчы чоннарның белен аъш-чем-биле хандырылгазын улам эжимидер соруга-биле респотребсоюзтуң планы ёзугаар бо чылдың бирги чартыында чамдык чаа түүлдер кылдынганы чурттакчыларны өөртүп турар. Республиканың үш улуг районнарында карамель чигир будурери шинге-зип алдынган. Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда зефир будурерин шагда-ла эгелей берген. Чижөө саналгадан алырга оон чартык чылда хемчээли 1,6 тонна болган. Бо чылдың чайгы сезоннарында Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар төптеринде столоваяар чаарты дериттинген, септеттинген. Ол чугула ажыл чоннуң аъш-чем-биле хандырылгазынга шаптың ушурештырбазының түс-түс райполарының эки ажылы дээш демиселдээ кылган.

Ниитиниң чемненилгезинде чедип алдынган улуг чедимишкиннер-биле чергелештир ам чоруттунуп турар хемчеглерде четпестер чок деп болбас. Аңаа бир-ле дугаарында столоваяларда столга салыр аъш-чем дээжизиниң ам-даа ядыы болуп турары хамаарлыр. Ам үеде столоваяларның аъш-чем дээжизин байлак болдурарының аргаларының бар. Үргүлчү-ле чаңгыс ай чемнер кылыр чорукту ыңдыг чемненилге черлериниң ажылдакчыларының четпес ажылы, ажылынга тура-хөөн чогу деп санаар апаар. Ниитиниң чемненилге черлериниң чараш, каас дериглелиг, арыг-шевер болурунче кичээнгей салыр, бо айтырыгны ийиги чергении деп санаарын болдурбас херек.

Респотребсоюзка хамаарлыр элээн хөй столоваялар ниити саарылга планының күүселдезин киир садыл алыр оруулгаларның күсели-биле чедип ап турары чамдык эвес. Кол чүве боттары будурер продукция планын күүседири-ле болгай. Продуктуларны эки кадагалавас, саваны болгаш дериг хереңселдерни намнавас чоруктан нарама-когарайдыг болуп келген фактылар ам-даа бар. Ону болдурбас дээш бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Ам үеде республиканың тараажылары чаъс-борак шаптыктап турзаадаа, юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүнүң тараазын чедимишкинниг амаан ап, хову шөлдерде дүн-хүн чок ажылдап турарлар. Бо үеде минута бүрүзү үнелиг. Бачым ажыл-иште кижилериң улуг нуруузу өг-бүлелериниден барып чемненир чай чок. Ынчангаш бо талазы-биле хандырылга ниитиниң чемненилге черлеринге онаажыры чугаамок. Столоваяларның ажылдаар чурумун бо байдалга таарыштыр тургузуп, изиг чемнерни чемненикчилерге чедирип садыглаарының аргазын тывары негеттинер. Бо үеде райполар баштаар черлериниң кол кичээнгейи ылаңгыя көдээ черлериниң аъш-чем хандырылгазынче угланган турар ужурлуг.

Кызылдың будурүлгелеринде, албан организация, өөредилге черлеринде буфеттер, парөитар доктаамал ажылдап турар. Ынчалза-даа столоваяларның саны дыка эвээш. Администрациялар, партия, профэвилел организациялары ыңдыг столоваяларның организастаашкынының талазы-биле дугуржулгаларны кылза чогуур. Эки ажылдыг ниитиниң чемненилге черлериниң мурнакчы дуржулгазын нептередип турган, хожудап турар черлерге практиктиг дузаны көргүзери райполардан, сельполардан, рабкоптардан негеттинер. Аъш-чемни чонга садыглаарының мурнакчы аргазын дилеп тывары борта харыысалгалыг кижилерниң иол сорулгазы болур ужурлуг.

Ниитиниң чемненилге черлериниң ажыл-чорудулгазын чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол органнары ыңдыг холга ап, оларны чүткүлдүг кадрлар-биле чепсеглээринче шыңгыы кичээнгейни салыры чугула.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫНГА ШЫЛГАЛДА

Күрүне шыгжамырынга

Бо чылдың сентябрь 1-ге чедир республиканың колхозтары болган совхозтары күрүне шыгжамырынга 9104 тонна тараазы киирген, азы план күүселдези 15,2 хуу болган. Эрткен чылдың бо үезинде күрүнеге дүжаагаи тараа мсоп 1486 тонна хөй турган болгаш тараа дүжаар планның күүселдези 17,6 хуу четкен турган. Сөөлгү беш хонукта тараа хүлээп алыр черлерге 3173 тонна тараа киргеп, а эрткен чылдың беш хонукунда бо сан чеди муң тонна ашкан турган.

Моон ап көөрге, күрүнеге тараа садарының темпизи эрткен чылдыкындан доожумнап турар-дыр.

Тараа садар планын Бии-Хем район 22,9, Каа-Хем — 18,1, Таңды — 7,2, Чөөн-Хемчик — 9,9, Улуг-Хем — 3,6 хуу күүсеткен. «Кок-Тейн», «Шекпээр», «Барлык», «Өвөк», «Элегесс» совхозтар күрүнеге тараа дүжаар телазы-биле мурнап турарлар. Сөөлгү беш хонукта Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары 1374 тонна тараапы дүжаап, бирги черни эзлээн. Совхозтардан «Кок-Тейн» 546 тонпапы дүжаап, бирги черни эзлээн.

ХОЛГА АЛГАН

«Коммунизмниң хереди» колхозтуң партия организациязының (секретары Х. С. Аракчаа) бо хүннерде кол кичээнгейин тараапы өй-шаанда, чидириг чокка ажаап алырынче угландырган. Ам ажыл-агыйда тараа ажаап алырының изиг-түлүк үези. Партийжи-организастыг ажылдарны күштелдиргениниң түңнелинде ол ән чугула кампанияга колхоз эки белеткелдиг ужурашкан.

Ажаап алышкыныче киреринин мурнында техниканың, дериг-херекселдиң, хову турлагларының белеииниң хынаддазын чорутпан. Хынаида бар турган четпестерни чайладырынга дүзаалаан.

Бригадаларның партия организацияларынга партийжи-организастың болгаш политмассалыг ажылдарының талазы-биле элээн хемчеглерни ап чорутпан. Бригадаларга агитаторларны, политинформаторларны, агитхуудустарның редакторларын быжыглаан.

Механизатор бүрүзү ажаап алышкыя өтелээриниң мурнунда-ла бодунуң ажылдаар черин, кылыр ажылын ыяк билир турган. Ол чорук баштайгы хүннериниң ажылындан алгаш көөрге, эки түңнелге чедирип турар.

Колхозта ийи хову-трактор бригадазында агитаторлар Байыр-Белек П. Түлүш, Р. Ивонина, О. Назын-оол, С. Тамбаев олар тараажылар ортузунга бесседаларны, солунналар номчуагаанын, СЭКП ТК-ның Теэпстерин тайылбырлаарын калбартып турарлар.

Чидириг болдурбас

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырының механизаторлары, тараажылары тараа культураларын чеди комбайн-биле тавычалай кестирерин үргүлчүлеевишаан. Чаъс-борадныг хүннер турза-даа, комбайнерлер 700 гектар кызыл-тасты кескен.

Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн дүрген ажаап алыр дээш салбырның ажылчыннары күжениишкинниг ажылдап, чаъс чок хүн, дүнну ажыглап турарлар. Ажыл хөй, 2500 гектар кызыл-тасты, 1000 гектар чиңге-тарааны ажаар.

Подборщиктерниг он дөрт комбайн тавычалай кестирген кызыл-тасты болуп өтелээн, беш комбайн 300 гектар суланы дөрт ажаап кирипкен. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комители дүжүт ажаап алышкынының беш хонук түңнелин үндүргеш, П. Кабановтуң звенозунга шилчнир вымпелди тывыспышаан, 15 рубль-биле шаңнаан. Механизаторлар, тараажылар чидириг болдурбас дээш демиселди күштелдирген.

Салбыр бо күзүн 500 гектар көктараа чажып тарыыр планныг, ам 360 гектарда чаштыпган. Механизаторлар Ымбуу, Конгар-оол, Тыртык-Бара Болат-оол, Бора-Тараа Менге ажыл хүнүнде 28 гектарны чажып тарыыр планны 30—33 гектар чедирип, социалистиг чарыштың мурнуку олуругунда чоруп турарлар.

„Коммунизмче орук" колхоз мурнап турар

Юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүнден тараапы күрүнеге дүжаары Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында хүн келген түзүм калбарып турар. Сентябрь 1-ге чедир район ниитизи-биле 2713 тонна тараапы күрүне шыгжамырынга киирип, планын 18 хуу күүсеткен.

Районда «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери тараа ажаап алышкынының хуусаазын кызырар болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле алган бедиктер хүлээлгелерин күүседир талазы-биле берген сөстерин быжыг түзүп турарлар.

Сентябрьның 1-ге чедир Кок-Хаактың шөлдеринде 1200 гектар тараа культураларын кескен болгаш бастырган. Колхозтуң мурнакчы комбайнерлери П. Михальченко, А. Чернышев, В. Ситников, И. Лифанов, Ф. Долганов болгаш өскелер-даа кижи бүрүзү 200 ажыг гектар тараапы кескилээн.

Күрүнеге тараа садары организастыг чоруттунуп турар. Колхоз бо чылын күрүнеге 6 муң тонна тараапы садар хүлээлгелиг болгаш амга чедир Кызылдың сайгарылга базазынга 1500 тонна тараапы киирген.

Кок-Хаактың шөлдеринден Төрээн чурттуң шыгжамырынче тараанын киирип турары ковудээн.

БҮГҮ ЧУРТТА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ДҮҮН ЭГЕЛЭЭН

48 миллион школачылар

Сентябрь 1-де олар билиглериниң делгеминче сонуургапчыг аян-чоруун эгелээн. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Ф. Г. Паначин ынча деп дыннаткан. Хээнниг Россияга он кижиниин-не чедизиниң номчун, бижип билбес турганын, а ыракка Сонгу чүктүң он-он улустарының бижик деп чүвени көңгүс билбес чорааның, ынчаарга ам чугаалажып турар айтырыг — чурттуң бүгү хамаатыларының он чыл школазын ыяап-ла доозар дугайы болуп турар дээрзин чугаалаан.

Бо беш чылды сөөлзүредир оолдар, кыстарның оныун тос көзин ортумак өөредилге черлеринге өөренир. Сескн класстарны доосканнарның 68 хуузу бо чылын безин оон ыңай ортумак школага өөренир. Хөй республикаларда оларның хуузу оон-даа хөй. Чижөө, Казахстанда—74, Грузияда—85, Арменияда—86 хуу.

Бүгү өөредилге-кижизидилге ажылын чаа планче болгаш программаларже шилчидери тергиин чугула сорулга болуп турар. Моон соңгаар школачыларның «ажылдаар» неделязы ыяап-да 30 шак өөренириндеп, шилип алган аайы-биле — алды шак кичээлдээриниден тургустунар.

(СЭТА-ның корр.).

Тускай мергежил дээш

Сентябрь 1-де чурттуң хоорайларының профессионал-техниктиг училищелериниг кичээлдер эгелээн. Делгем класстарны, лабораторияларны болгаш өөредилге мастерскаяларын миллион дөрт оолдар, кыстар — дүүнүг школачылар эзлепкеп. Олар ажылчыныпп тускай мергежилин өөренир дээш ацаа келген.

Бисте 4550 өөредилге черлериниң чүгле бир чамдыызы ол. Бир ай эртерге, көдээ болгаш өске-даа специализастаазын училищелер ажылдап эгелей бээр. Улус ажыл-агыйының түүлбүрү адыларынга мергежилдиг ажылчын кадрлар белеткээр талазы-биле чурттуң эң улуг ол школазынга чаа өөредилге чылында ийи миллион кижи өөренир. Олардан 1 миллион 280 муң кижи эң баштай-ла кичээлдеп эгелээр.

Өөренир профессиялар болгаш тускай эртемнер саны көвүдеп, 1110 четкен турар.

(СЭТА).

Баштайгы коңга эткен

Юбилейлиг чылдың бирги өөредилге хүнү Чадаананың № 1 ортумак школазынга байырлалдыг байдал-биле ажыттынган. Школага башкылар болгаш өөреникчилерден ангыла СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң төлээдекчилери, ада-иелер хөйү-биле чыглып келген.

Өөреникчилерниң холдарында диниг чечектер. Оларның болгаш ада-иелериниң арыннарында чыриткылыг өөрүшкү. Ылангыя бирги классчылар бөгүн кымдан-даа аас-кежиктиг кылдыр костүп тургулаан. Олар бо школада 30 кижи немешкен. Онгу класслыг школазында «хоочун» ээлер болуп, өске класстарның өөреникчилерин баштап турлар. Онгу класска 40 кижи өөренир.

Чаа, юбилейлиг чылдың өөредилгезин эгелеп, бирги конганы кагары-биле холбаштыр, школа директору О. Маннай-оол болгаш өске-даа башкылар, Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң даргазы Б. Чюлюк олар өөреникчилерге, ада-иелерге, башкыларга изиг байыр чедиргеш, оларга улуг чедимишкиннерлиг болдурун күзээннер.

Онгу класстың өөреникчизи Чечекпаа Ондар харыы сес чугаалаап, школаны эки белеткеп, оларга улуг сагыш салганы дээш өөрүп четтиргении өөрүнүң мурнунган илергейлеп, эки өөренирин аазаан. Дараазында бөлүк пионерлер чыылганнарга байыр чедиргеп. Онгу классчылар бирги классчыларга чечектер болгаш белектер түдүскүлаан.

Юбилейлиг чылдың баштайгы конгазын онгу класстың өөреникчизи Надя Часкал каккан. Конганың ыыткыр үнү улуг-чиңге кылдыр кынгыртканы дээрге, өөреникчилер тус-тус класстарынче киирипкен. Чыылганнар оларны хулумзуруг-биле, улуг иш — өөредилгеже үдээн.

Улуг-хемчилерде

Улуг-Хем районнуң школаларында чаа өөредилге чылының эгелээнинин дугайын биске районо эргелекчизи эш Мареева мынча деп дамчыткан:

— Улуг байырлалдың бүдүүзүнде эгелеп турар өөредилге чылын организастыг болдурар дээш бистин районнуң улус өөредилге ажылдакчылары кажангызындан артык сагыш салган. Районнуң 23 школаларында чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдери эгелээн. 800 хире бирги классчы ол хүн бир-ле дугаар өөренип кирипкен. Уругларның өөренириңге таарымчалыг байлады тургузылыг төлээдекчилери ажылдаар, оларның аразында аныяк салгалды кижизидериниг 30 чыл ажыр ажылдаан башкы Б. А. Конгарова, чөөрби ажыг чыл ажылдаан хоочун башкылар А. А. Алдын-оол, А. М. Вдовкина, дуржулгалыг аныяк башкылар М. К. Ондар, Ю. А. Зырянов, Тыва АССР-нин алдарлыг башкызы С. М. Солунам бар.

— Бо чылын бистиң школада 457 өөреникчи хаара түттунган — деп, школаның директору Монгуш Очурович Дамдынчап бистиң корреспондентивиске дыннаткан. — Оларның иштинден 120 кижи доозуп үнер класста, база-ла ынча кижи 9 класска өөренир, азы келир чылын доозар класска кирер. Оон ыңай демдеглексенчиг чүүл болза эрткен болгаш бо өөредилге чылдарында бирги класска кээп турар өөреникчилерниң санының өзүп турары болур. Чылдынна биргиклассчыларны ийи класска үзүп турар апардывыс. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында тыва улустуң өзүп, хөгжүп турарының база бир херечизи бо-дур ийин.

Улуг-хемчилерде

Улуг-Хем районнуң школаларында чаа өөредилге чылының эгелээнинин дугайын биске районо эргелекчизи эш Мареева мынча деп дамчыткан:

— Улуг байырлалдың бүдүүзүнде эгелеп турар өөредилге чылын организастыг болдурар дээш бистин районнуң улус өөредилге ажылдакчылары кажангызындан артык сагыш салган. Районнуң 23 школаларында чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдери эгелээн. 800 хире бирги классчы ол хүн бир-ле дугаар өөренип кирипкен. Уругларның өөренириңге таарымчалыг байлады тургузылыг төлээдекчилери ажылдаар, оларның аразында аныяк салгалды кижизидериниг 30 чыл ажыр ажылдаан башкы Б. А. Конгарова, чөөрби ажыг чыл ажылдаан хоочун башкылар А. А. Алдын-оол, А. М. Вдовкина, дуржулгалыг аныяк башкылар М. К. Ондар, Ю. А. Зырянов, Тыва АССР-нин алдарлыг башкызы С. М. Солунам бар.

— Бо чылын бистиң школада 457 өөреникчи хаара түттунган — деп, школаның директору Монгуш Очурович Дамдынчап бистиң корреспондентивиске дыннаткан. — Оларның иштинден 120 кижи доозуп үнер класста, база-ла ынча кижи 9 класска өөренир, азы келир чылын доозар класска кирер. Оон ыңай демдеглексенчиг чүүл болза эрткен болгаш бо өөредилге чылдарында бирги класска кээп турар өөреникчилерниң санының өзүп турары болур. Чылдынна биргиклассчыларны ийи класска үзүп турар апардывыс. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында тыва улустуң өзүп, хөгжүп турарының база бир херечизи бо-дур ийин.

КЛАССТАРДА, СПОРТ ШӨЛҮНДЕ

РЕПОРТАЖ

Дүүн чаа өөредилге чылы эгелээн. Эртенгиниң 8 шакка 5 минута четпес. Республиканың «кол школазы» — Кызылдың № 2 ортумак школазынче улус шуужүп тур. Өөреникчилер, ада-иелер, төреддер... Дөрт минута арткан, үш, ийи... Чаа өөредилге чылының баштайгы конгазы хапты. Хажыызынга турган кижиниң безин сагыш-сеткили хайыгып келир. Доозукчулары ам республиканың янзы-бүрү булуңнарында сураглыг кижилер — эртемденнер, чогаалчылар, инженерлер, башкылар, эмчилер апаргылаан хоочун школаның юбилейлиг хайым ижи эгелээни бо-дур.

Башкылар журналларын тутку-лаап, класстарже тарап тур. Амдыызында бирги эвлчег өөренип эгелээн. Аныяк башкы М. К. Ондар юбилейге холбашкан өөредилге чылында баштайгы кичээлинче чорупту. Коридорда ыржым. Класста ыржым.

— Экии, уруглар!

— Экии, Мария Конгаловна.

— Чаа өөредилге чылы-биле силерге байыр чедирип тур мен, уруглар. Амгы өөредилге чылы онзагай байдалда эгелеп турар-дыр. Ийи ай эртерге, Совет күрүнениң бежен харлаанын демдеглээр болгай бис...

Бо школага Тыванын башкы интеллигенциязының янзы-бүрү харазылыг төлээдекчилери ажылдаар, оларның аразында аныяк салгалды кижизидериниг 30 чыл ажыр ажылдаан башкы Б. А. Конгарова, чөөрби ажыг чыл ажылдаан хоочун башкылар А. А. Алдын-оол, А. М. Вдовкина, дуржулгалыг аныяк башкылар М. К. Ондар, Ю. А. Зырянов, Тыва АССР-нин алдарлыг башкызы С. М. Солунам бар.

— Бо чылын бистиң школада 457 өөреникчи хаара түттунган — деп, школаның директору Монгуш Очурович Дамдынчап бистиң корреспондентивиске дыннаткан. — Оларның иштинден 120 кижи доозуп үнер класста, база-ла ынча кижи 9 класска өөренир, азы келир чылын доозар класска кирер. Оон ыңай демдеглексенчиг чүүл болза эрткен болгаш бо өөредилге чылдарында бирги класска кээп турар өөреникчилерниң санының өзүп турары болур. Чылдынна биргиклассчыларны ийи класска үзүп турар апардывыс. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында тыва улустуң өзүп, хөгжүп турарының база бир херечизи бо-дур ийин.

Башкылар журналларын тутку-лаап, класстарже тарап тур. Амдыызында бирги эвлчег өөренип эгелээн. Аныяк башкы М. К. Ондар юбилейге холбашкан өөредилге чылында баштайгы кичээлинче чорупту. Коридорда ыржым. Класста ыржым.

— Экии, уруглар!

— Экии, Мария Конгаловна.

— Чаа өөредилге чылы-биле силерге байыр чедирип тур мен, уруглар. Амгы өөредилге чылы онзагай байдалда эгелеп турар-дыр. Ийи ай эртерге, Совет күрүнениң бежен харлаанын демдеглээр болгай бис...

Бо школага Тыванын башкы интеллигенциязының янзы-бүрү харазылыг төлээдекчилери ажылдаар, оларның аразында аныяк салгалды кижизидериниг 30 чыл ажыр ажылдаан башкы Б. А. Конгарова, чөөрби ажыг чыл ажылдаан хоочун башкылар А. А. Алдын-оол, А. М. Вдовкина, дуржулгалыг аныяк башкылар М. К. Ондар, Ю. А. Зырянов, Тыва АССР-нин алдарлыг башкызы С. М. Солунам бар.

— Бо чылын бистиң школада 457 өөреникчи хаара түттунган — деп, школаның директору Монгуш Очурович Дамдынчап бистиң корреспондентивиске дыннаткан. — Оларның иштинден 120 кижи доозуп үнер класста, база-ла ынча кижи 9 класска өөренир, азы келир чылын доозар класска кирер. Оон ыңай демдеглексенчиг чүүл болза эрткен болгаш бо өөредилге чылдарында бирги класска кээп турар өөреникчилерниң санының өзүп турары болур. Чылдынна биргиклассчыларны ийи класска үзүп турар апардывыс. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында тыва улустуң өзүп, хөгжүп турарының база бир херечизи бо-дур ийин.

— Школаның ажылынын кол көргүзүглериниң бирээзи болза доозуп үнер класстың өөредилгезиниң шынары болгай. Амгы 10 класстар канчаар доозар ирги, чүнү бодап турар силер?

— Ол дугайын чугаалазары дазаштыг апаар. Ындыг-даа болза 9 класстарга өөредилгезин барымдаалап көөр болза, Лопсан Зоя, Тову Наташа, Кестикей Люба болгаш Синлиймей Слава школаны шырак доозуп болур. Кол-ла чүве оларның боттарынган, амдыгаштан кызымак өөренириниден хамаарлыр.

Сес шак беш минута. Школа херииниң иштинче үнүп келдиис.

— Томаанныг!

Спортчу хептиг оолдар, кыстарны күш-культура башкызы Ю. А. Зырянов командылап тур. Өзүп орар салгалдың күш-дамыр дадыгышкынын шыңгыыралыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалының боттанышкыны бо-ла болгай. Оолдар, кыстар чаңгыс дай эргилгеш, дендески базып, маршпап чорупту.

Баштайгы хүн ынчаар эгелээн.

(Бистиң корр).

Смоленск областың Смоленск районунуң «Красный доброволец» колхозу улуг байырлал чылында 850000 рубль орулга алыр деп дозевилел турар. Колхозчуларның алыр акша төлевирин эвир чылдаазындан 30 хуу улгаттырар арганы ол бээр, а ажылдаар кижи бүгүдезинге онаалтыр айда 75-тен 160 рубль чедир хемчээлдиг төлевир берип турар.

Колхозчулар бо чылын эки ажылдаан. Тараа культураларының дүжүдү бир гектардан-па 25 центнер болган, а хендир тараан 132 гектарның бирээзин-ле артель кассазынга 2000 рубльди бээр ужуралыг. Ажыл-агый күрүнеге үнүп болгаш маал продукциязын садарының чыл планын улуг байырлал хүннеринге таварыштыр күүседир.

ЧУРУКТА: колхозтуң эң эки хендир өстүрүкчүзү, звено удуртукчузу Валентина Цыкунова.

Фото В. КУНОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Ажаап алыышкын хүннеринде

Бистиң «Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 6240 гектар тарааны ажаан алыр, оон иштинде кызыл-тас — 4330 гектар ажыг. Дүжүттүң байдалы эки болгаш агаар-бойдустуң байдалын көрүп тургаш, муң ажыг гектарны тавычалай кезер. Тараа культуралары кезериинге чедир ам-даа быжпаан төлээде, биске бо хүннерге чедир ногаан суланы силосха кескен.

Ажаап алыышкынга 30 комбайн киржир болгаш комбайнерлер болук ажылдаар арга-биле, тодаргайларга, бирээзинде-ле 5 комбайнның 6 звено болуп ажылдаар. Дүржүлгазы авазын аныяк комбайнерлерни звеноларлаң лайы-биле таарыштыр хуналган. Звено бүрүзү комбайнерлериниң иштинден удурткучулуг болуп, оон-биле кады оларның түс-түзүнде техниктиг ажаалга талазы-биле дузалаар, эдикчи-мастер хевирлиг кижи бар. Ажаап алыышкын эгелей бергенде, механизаторларны тараа ажаан турар черинге чемгерер, оларны бригада төвүнче чорудуп турбас.

Моон-биле холбаштыр ховунуң ажыл-ишчилериниң оруузунга массаполитиктиг ажыл талазы-биле кандыг хемчегларни алганывысты база алыр деп турарывысты чугаалаксаан кижи мен. Бир-ле дугаринда ажаап алыышкын үезинде коммунистерниң болгаш комсомолчуларның сорулгаларының дугайында партияның ажык хүралдарын эге организацияларга кыгылараш, ол айтырыгны анаа тодаргай чугаалажыш көрген.

Агитаторларны, агитхуудустар болгаш сатиристиг хуудустар редакторларын партколмуун бюрозунга бадыраан, олар бригадаларга, звеноларга ажылдаарлар. Лекциялар, беседалар кылырының, черле хову ажылдаачыларының культурлуг кандырыгазының талазы-биле план бадыраттынган, анаа хамаарышкан кижилер ажаап алыышкын эгелээрин билек, ажылдан кириптерлер.

Мал чемнериниң белеткелиинге сорулгалар дугайын агитаторлар, хана солуннарының редколлегия кежигүннери билир турган болза-да, дүжүт ажаап алыышкынының үезинде оларның сорулгаларының дугайында сургаалдыг хүралды база катап чоруткан бис. Шинчилеп оларга ажаап алыышкынны чорударының планын, ажылдап кылыышкынның нормаларын, социалистиг чарыштың негелделарын база материалдыг ииниг берииштиниериниң хемчегларин тодаргай таныштырган.

Бригадаларга, звеноларга партийжи-комсомолчу болуктерни болгаш улустуң контрольга дузалаарының болуктерни тургузуп, оларның ажызын боттуг болдурар деп харыысалгалыг сорулга бисте база турун турар.

План ёзугаар хову ажылдарында турарларның социалистиг чарыжының түннелдерин беш хонган-да үндүрүп, мурнакчыларны тодаратканы, кызыл тукчугаштарны, выпелдерни тыспыр, акша шанналарын бээр хемчегларни колхозтуң баштаар черибиле партком ажылдап кылган, ону шыңгыы сагыыр дээш чүткүлдүг ажылдаар апаар бис.

Хову турлагларынга кызыл буянныар дериир, радиоприёмниктер тургузар, көжүп чоруур библиотекалар организастаар, солуннарны болгаш журналдарны оларга хүн бүрүде чедирип турар талазы-биле планывыс бар. Ону күүседир сорулга-биле тараажыларны чаа дүжүттү кыска хуусаада, бедик шынарлыг кылдыр болгаш агаар-бойдустуң берге байдалы турза-да, таарымчалыг шак бүрүзүн долу ажыглап тургаш чорударынче кыйгырган лозунгаларны, кыйгырыгларны, чуруктуг коргузуглерни бижиглеп, чуруткулап алган бис, ажаап алыышкын эртен эгелээр дей бээрге-ле оларны хову турлагларынга ашаарын делегилээр, оон-биле кады ажаап алыышкынга ажылчын планнарны, чарыштың негелделарын, материалдыг ииниг берииштиниң хемчегларинге хамаарышкан чүүлдерни база бижиглээш, хойге көскү кылдыр делегилээр.

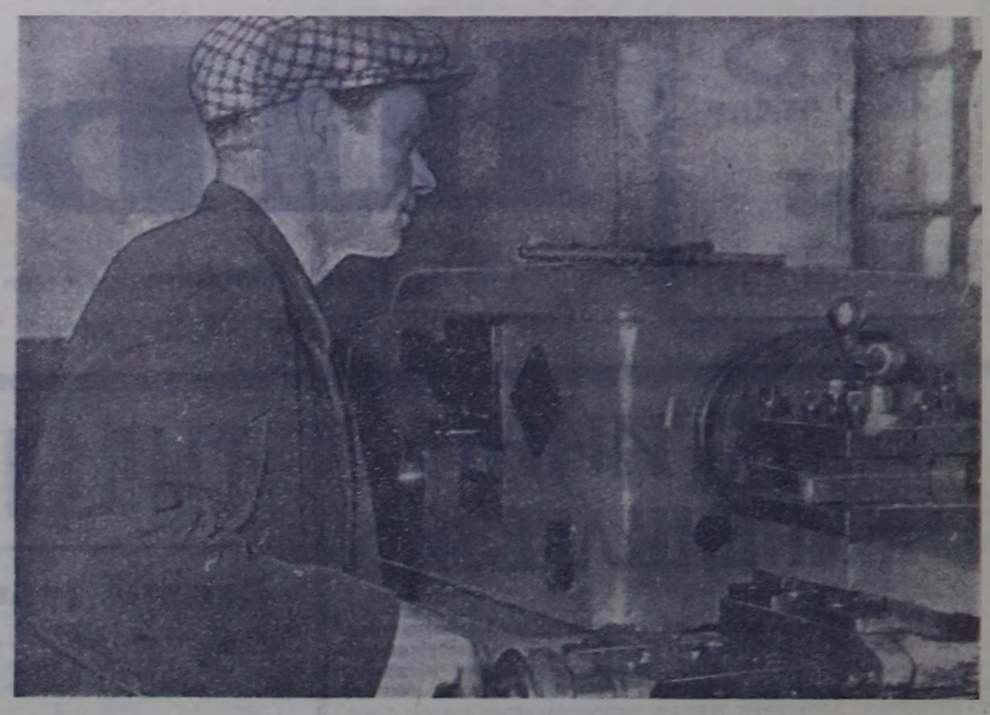
Моон-биле чергелештир бистиң бригадаларның төптеринде четпес чүүлдер ам-даа барын демдеглексеп тур мен. Чижээлээрге, бирги бригадада чүнар бажың чок, ииити чурттанга бажыңнарында чугайлаттынмаан черлер-даа бар, печка салдынмаан өрээл база бар. Анаа турарларга орун-дөмей талазын тааарыштырарында четпестер костүп турар. Ында сайгылгаан база чок болгай. А ийиги бригаданың төвүнде бажың эки-даа бол, радио, чырытқы чок дээрзин база айтыр херек. Маңаа демдеглезе чогуур чугула чүве болза, чүнар бажың тудар, электри чырыткызы киирер талазы-биле айтырыгларны баш бурунгаар эки болаш, ону канчаар шииитпирлээриниң айтырыын сорениң көөр үжүрлүг турганыи маңаа чугаалаза чогуур, бо талазы-биле чедир бодавайн варганывысты демдеглевес аргажок.

Айыттынган бригадаларның төвүнге чер аңдарар трактористер, өскедаа ажылдар талазы-биле механизаторлар маңаа турган хире-де-ле, көскү агитация талазы-биле оларга кылган ажылдарывыс черле четпес турганын миннип чугаалаар херек.

Ажаап алыышкынга шинтпирлиг күүн — кижилер — механизаторлар болгай. Шинчаташ оларга материалдаа, мораль-даа талазы-биле ол тарымчалыг байдалды тургузар. Ол ышкаш оларның аъш-чемининден, үдуур-чыдар черинден эгелээш, оларның культура талазы-биле негелдеринге чедир ыяк планның ажылдап турган, масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузуп турган, юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн үлегерлиг ажаап алырын чедип алыры — бистиң партия организациязының, бүгү коммунистериниң дайынчы сорулгазы.

Ажылды шинчаар чорудуп тургаш, күрүнеге бо юбилейлиг чылда 2100 тонна тарааны (план 840 тонна) садар дээн хүзээлгевисти чедишкиниг күүседип шыдаар бис.

В. ШЫҢГЫЫ,
колхозта партком секретары.

Леонид Иванович Лаврентьев «Сельхозтехника» каттыжыышкынның Чадаана салбырында ажылдап турар. Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейин үптүштүр бодунуң ажыл-ишиниң бүдүрүкчүлүүн улам улаттырып, бедик шынарлыг болдурары дээш демисежип турар. Коллективтиң мурнакчы ажылчыны ажыл нормазын хүннүң-не 120—130 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: токарь Л. И. ЛАВРЕНТЬЕВТИҢ ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Шулуудаан

Колхозчуларның бажыңнарын кышка уткуштур белеткээр талазыбиле Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар черн организастыг хемчегларын ап чоруда берген. Үр үениң иштинде септелгезин кылбаан, шала туттунган бажыңнар колхозта хөй.

Соолгу чылдарда колхозка тудуг оожум чоруп келгени-биле кылыр ажыл хөй апарган, септеттинмейн, чедир туттунмайн турган 15 бажыңны кышка уткуштур белеткээри-биле коммунист эш Бадарчыны бригадирлеткеш, колхоз баштаар черн тускай тудугжу бригада организастап тургускан. Бригада тудуг материалдарын белеткеп алгаш, ажылдап киришкен.

Бызаңчылар чай дургузуунда шудургу ажылдааннар, септээр болгаш чедир тудар бажыңнардан онну кылгаш, чугайлап, будаап, ажыглалда киирген. Арткан беш бажыңны шалыкын кылып турар, удаваа доостур. Ажылды шала кылгаш, ара каар, чурттарга бажыңнарын үр үеде септевес чорук ажылга шаптыктыг болгаш хөй төрелги үнер.

Кадарчыларның ажылдаарывга, чурттаарынга тааримчалыг байдалдарны тургузаар сорулга-биле колхоз баштаар черн кичээнгейин салып, чурттарга бажыңнарын септеп, чедир туттунмаан тудутларны кылып, ажыглаага киирип турары черле чүүлдүг. Бо ажылды мурнундагыны ышкаш соодуптар чорукту болдурбазын күзеп каары чугула.

С. ЧЫМБА.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы

Александр Галкин Чадаананың хөөрүр даш разрезинге 1962 чылда ажылдап эгелээн. Баштай автомашиналар слесары турган. Оон соонда экскаватор машинизминиң дузалакчызынга ажылдаан, ам каш чыл улаштырмашинистеп турар. Бодунуң башкарып турар күүтүн машиназын билирдээ кончуг, башкарарының эптии-дээ аажок. 2,5 кубометр ускуштуг «Э-2503» экскаватору-биле сес-даа «КРАЗ»-ты чүдүрүп четтигиптер, а өске машинистер алды машинага-ла өйлевир. Ай санында бүдүрүлгө внзалгазын 115—120 хуу күүседири аңаа чаңчыл болган.

Александр Пантелеевич экн бүдүрүлгечи болурундан аңгыда идепкейлиг хөй-ниитичи. Моон мурнунда профзвилел месткомунуң кежигүнү тургаш, ол хулээзигезин ак сеткилдиг күүседип келген. Ам бо чылын күш-ажыл камгалалының болгаш озал-ондаң белдурбазының талазы-биле хөй-ниитичи инспектөр болуп ажылдап турар. Оон дугайында разрез начальниги эш Евдокимов мынчаар чугаалаар.

— Александр Пантелеевич аажок чурумнуг, ажылга ак сеткилдиг, идепкейлиг хөй-ниитичи, ог-бүлезинге төлептиг кижи. Бистиң бүдүрүлгевистиң мурнакчызы. Ол ийиги профессиязы чедип алган— бульдозерист, экскаваторщик.

Шахтёр хүнүнге турасхаатқан социалистиг чарыштың түннелинде Александр Пантелеевич Галкин коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болган.

„КАПИТАЛДЫҢ“ I ТОМУНУҢ ҮНГЕНИНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

МУҢНУҢ БИРЭЭЗИ

Гамбургтуң парлалга черн 1867 чылда «Капиталдың» бирги томун муң-на кезек кылдыр парлап үндүрген. Ындыг турбүже, Маркстың ол ажылын парлап үндүргени чогум-на бүгү делегейге төөгүлүг кайгамчык улуг болуушкун болган!

Ам оон бээр 100 чыл болур. «Капиталдың» парлаттынып үнген тиражтары миллион-миллион кезек кылдыр санаттынып турар апарганда, ол эң баштайгы «Гамбург» номнарының ооза-ла чаңгызын безин холга тудуп көөрү безин онза үнелиг.

— Бо номну тускай доктаамал температуралыг, шыктыг турар кылдыр кадагалаар улус болгай бис— деп, ССРЭниң В. И. Ленин аттыг библиотеказының эртем ажылдакчызы **Л. Н. Петрова** чугаалааш, кылын картон хаптан ол номну уштуп келди. Ук номну тускай эртемниглер үргүлчү хайгаарал, эргежок чугула апарганда «эмнеп» каап турар. Чүгле эртемденнер ол номну, ховар номнар салбырының номчулга залынга ажылдаарда, онза чөпшээрел ёзугаар ап турар.

Эрги номну холга оваарымчалыг тудуп алдым. Чуга алгыдан кылган карты хыралы берген, оон додарын сагыш човангыр бир-ле кижи чаартып каан болду. «Н. А. Рубакинниң» деп каан демдеглелдиг. Томнуң ээзи чораан кижи — сураглыг ном үндүрүкчүзү болгаш ном үнелекчизи болду. Оон демдеглелинде мынча дээн йөрээл бар: «Шын болгаш чөптүг чорук дээш демиселдиң күүлүг чепсээ, ном делгерезин!» «Капиталга» ол сөстерниң тааржырын болгаш угаангырын-даа кандыг дээр!

— Ийе, бо номну биске белек кылдыр Рубакин берген. Бодунуң оон өске эң үнелиг сезен муң номнары-биле катай ону бодунуң мөчүүр мурнунда чуртта номнуң кол шыгжамыры — бистиң Ленин аттыг библиотекавыска берген кижи болгай — деп Л. Н. Петрова чугаалады.

— «Капиталдың» бирги томун орус дылга эң баштай 1872 чылда үш муң кезек кылдыр парлап үндүргенинiң бирээзи бисте база бар — дээш, Л. Н. Петрова оон ыңай чугаалады.— Ол ном бо-дур...

Номнуң картында улуг үжүктер-биле «Капитал» деп парлап каан. Оон арай биче үжүктер-биле «Политиктиг экономия дугайында шүгүмчүлел» дээн. Оон адаанда мындыг сөстер бар: «С. Петербург. **Н. П. Поляковтуң** парлап үндүргени».

Ол томда база төөгү истери бар. Номнуң ийнги додар аннында: **«Петр Алексеевич Кропоткинге үндүрүкчүдем»** деп демдеглээн... Маркстың ол ажылын бистиң чуртувуска парлап үндүрер кылдыр белеткеп турарын дыңнааш, оон кайы хире амыраанын маңаа сакты аарак чугаалаза чогуур. «Капиталды» баштай-ла очулдурар даштыкы нация орус нация болган ышкажыл!» деп, Маркс ынчан өңнүктеринге дыңнаткан.

«Капитал» Маркстың төрээн чуртунга парлаттынып үнген соонда, беш-даа чыл четкелекте, 1872 чылдың апрельде Петербургка парлаттынып үнген. Оон дараазында чуртка — Францияга «Капитал» оон сес чыл болганда, а Англияга — мырыңай чээрби чыл болуп чоруй чырыкче парлаттынып үнген деп чүве база сонуургаачыг.

Номнуң Гамбургка парлаттынып үнгени — муң, Петербургка — үш муң кезек болган. Ынчаарга амгы үеде Маркстың ол кол чогаал ажылы Черниң бүгү диптериниң кижилериниң угаан-сагыжында шингээй берген.

Бистиң чуртувуска «Капитал» Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда 18 дылдарга 168 катап парлаттынып үнген болгаш оон томнарының нинти тиражы алды миллион кезектен ажа берген.

...Чүс чыл болган номнар. Оларның бөгүн херечилээр чүүлдери база дыка хөй. Шыларангай угаанныг баштынчының сөзүнге Россияның кайы хире дыңнангырын, революцияның идеяларын, коммунизмниң идеяларын оон кайы хире үнелеп шиңгээдип ап келгенин херечилээр.

П. КОСОЛАПОВ
(СЭТА-ның корр).

Кыдат эрге-чагырга черлери кызыгаар хемнеринге судноларның өй-тавында аргыжарынга шаптык таварыштырып турар

Амур, Уссури, Аргунь, Сунгача деп кыпыгтар хемнеринге болгаш Ханка холге судноолар аргыштырарының чурумунуң дугайында 1951 чылдың январь 2-де совет-кыдат дугуржулганы ёзугаар бо чылдың июль 11-де Харбинге чыыдырган. Амур бассейниниң кызыгаар хемнериниң участоктарынга судноолар аргижарының талазы-биле холуунан совет-кыдат комиссиязының XIV төвүлел хурээзи кыдат талаларының аре совсаттырганының журунда Москвада кыдат аччы черинге август 31-де ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң нотазын чорудуп берген.

XIX төвүлел хурал кызыгаар хемнериниң участоктарын судноолар аргыжарынга кады ажыглап турарынга каксырлаштыр совет болгаш кыдат талааларының хем ажылын башкарар черлеринге херек кырында таварыжын турар хөй айтырыгларны чугаалажыш көөр, шинтпирлээр ужурлуг турган.

Кыдат тала ол төвүлел хуралдың сорулгаларынга канчап-даа таарышпае сорулганы барымдаалаашкы, судноолар аргыжарының байдалын экижидериниң болгаш детквирииниң дугайында тодаргай айтырыгларны чугаалажыштың орнунга, төвүлел хуралдың ажылдай берген баштайгы хүнүнериден эгелээш-ле төөгээлиг хөй негелделарни кылаш, кызыгаар шугуунуң эртекшиниң дугайында холуунак комиссиянның хүлээгезинге хамаарыштпае айтырыгнарның талазы-биле ажылдаарынче совет төлээлерни албадаар деп орааашкан. Ол айтырыгларны ССРЭ биле КУР-нуң чазаа төлээлери 1964 чылда чугаалажыш эгелээн, кыдат талаанын бурууза-биле доосаайын барган турган. Совет тала 1964 чылдың октябрь 15-те кыдат тала-биле консультациялар кылырын уламчылаарынга белеткеп 1964 чылдың сентябрь 28-те бодунуң саналында илертейхээн турбүже, кыдат тала совет-кыдат кызыгаар шугуунуң мынмаар дугайында консультацияларны уламчылаарда бодунга таарыжыр хуусанны амдыгаа дээр сөглеп бербээн.

Судноолар аргыжарының байдалынга хамаарышкан, үн төвүлел хуралга чугаалажыр соңгаарлаттынмае практиктиг айтырыгларны чугаалажыш көөрүн болгаш-шинтпирлээрин кыдат төлээлер төвүлел хуралга кандыг-даа хамаарылга чок айтырыгларны чугаалажырын совет төлээлериниң хүлээриниден шуут хамаарыжыр деп негелде салган. Боттарының чөнгээлиг хөделиишкиннериниербиле кыдат төлээлекчилер ол төвүлел хуралдан совет төлээлериниң чорүй баарын чедип алыр деп ориадашканы болган.

Совет төлээлер элдек болгаш шидамыйкай болбушаан, төвүлел хуралдың төлевилеттинген чурумун ёзугаар айтырыгнар чугаалажыш эгелээринче чүткүлүн салган.

Кыдат төлээлер төвүлел хуралга хамаарыштае айтырыгларны чугаалажыр ужурга таварыштырар деп чөнгээлериниң болгаш ораалажымышкынарының бүтүзинге бүүрээш, ол төвүлел хуралды бо чылдың июль 25-те аре соксаттырган, бо чылын кызыгаар хемнеринге судноолар аргыжарының байдалын экижидериниң херээнге Совет Элилеп-биле дем каттыштырып ажыдаарындан кыдат таланың ойталаанын көргүскен.

Холуушкан совет-кыдат комиссиянның XIX төвүлел хуралын аре соксаттырганы «кыдат удурутуланың баш бурунгаар планнаттынган үүлгедин болуп турар, ол үүлгедиг чүүле судноолар аргыжарынга кызыгаар хемнеринiң участоктарын ажыглаар талазы-биле совет-кыдат кады ажыдажылганың дугайында 1951 чылдың дугуржулганын каржызы-биле үрээн эвес, харын ССРЭ биле КУР-нуң аразында харылзааларның хүшкүүрлүг бейдалын удам күштедирериче база угланган» деп ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң нотазында айыткан.

(СЭТА).

1967 ч. Сентябрь 2.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

1968 ЧЫЛДЫҢ ПАРЛАЛГА ЧАГЫЛГАЗЫ

Дүүн—овазагай хүн. Бистиң кежир үевис, коммунизминиң тургузукчулары чаа ооредилге чылынын бирги хүнүн эгелээн. Оон-биле кады бүгү чуртта 1968 чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдары эгелээн. Политиктиг чугула бо кампания үезинде солун, журналдар чагыдары бо чылдың октябрының 25-те дооскан турар.

Совет парлалга ажылчы чоннарның эң калбак масселары-биле ханы болгаш сырый харылзаалыг, олардың эрге-ажыктарын камгалап, кайгамчык улуг авторитетти чаалап алган, чогум-на оон ужурунда чон парлалганы деткип, улуг күзел-биле чагыдып ап турар. Бистиң солуннарывыс бүгү мергежилдиң болгаш назынның кижилериниң тазарыштыр үнүп турар.

«Союзпечатьдың» каталогунда (солуннар, журналдар ады, өртээ бижээн дептерде) 7700 ажыг солуннарны, 4 муң ажыг журналдарны, ол ышкаш даштыкы чуртталарда үндүрүп турар солун, журналдарны киирген. Ол хире хөй санныың иштинден аныяларга болгаш күш-ажылга эң херектиг солун, сеткүүдерни ажылчы чоннарның шилип алырынга «Союзпечатьтын», харылзаалың ажылдакчылары, хөй-ниитинiң нептередикчилери дузалаар, ынчалдыр ажыңдакчылар чугле Кызылда бегин 300 ажыг.

Юбилейлиг 1967 чылда Кызылдың муң чурттакчызынга онаштыр 917 солун, журналды чагыткан, бо дээрге 1966 чылга деңнээргe, муң чурттакчыга хамаарыштыр 170 экземплир солун, журналдың өскенин хереченер. Моңу чедип алырынга улуг рольду партия, комсомол организациялар болгаш хөй-ниитинiң нептередикчилери ойнаан. Коммунистиг күш-ажылның коллективи деп бедик атты алдыел турар республика типографизы (парлалганың хөй-ниити нептередикчизи эш Скребцова) ында 148 кижи ажылдап турда, 512 экземплир солун, журналдарны чагыткан. Кызылдың хлеб заводунда (парлалга чагылгазының нептередикчи эш Пашковская), № 1 АТА-да (эш Бондратьева), Улуг-Хемның ажыл-агый черинде (эштер Ярославцева, Древянникова), эът комбинадында (эш Полушина), «Кок-Тей» совхозта (эш Алексеенко) болгаш өскелер-даа парлалга чагылгазын ийи болгаш оон-даа хөй катап көвүдедирип чедип алганнар.

Бөжүгэ бажыңында парлалга нептередикчизи Полина Поликарповна Крупская, пенсионер Евдокия Григорьевна Толпышева, № 2 школада Таисья Филипповна Лама болгаш өскелер-даа он ажыг чылдарның иштинде чагылганы үзүктеп чок чорудуп, тайылбыр-массалыг ажылды нептередип, совет болгаш даштыкы парлалганың идепкейлиг нептередикчилери болуп келгеннер.

Парлалганы нептередиринге идепкейлиг киришкени дээш 70 ажыг кижиниң партия хооркомунуң болгаш хоорайның «Союзпечать» агентилелиниң хүндүлел бижиктери-биле шаннаан, чамдык эштерни солун, журналдар чагылгазы-биле шаннывышаан, өскелерин хоорайның хүндүлүг самбызынга киирген. Парлалганың дыка хөй нептередикчилери «Правда», «Советская Россия», «Красная звезда» солуннарның редколлегияларының, солун , үндүрер черзеривиниң Хүндүлел бижиктери болгаш дипломнары-биле шаннатканнар.

Эрткен чылын парлалга чагылгазы бир дескн эвес болганын демдеглээри чугула. Бо чугула ажылды республиканың хогаҥи-шин театрынга, орук-тудуг эргелелинге, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадынга, № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннага болгаш өске-даа чамдык организациялардга багай организастаан.

Бо чылгы солун, журнал бижидилгезинiң талазы-биле ап көөрге, Кызыл хоорайның чурттакчылары 1966 чылга деңнээргe, 13 муң ажыг экземплир солун, журналдарны хөйну чагыдып алган, азы ниитизи-биле хоорайга 50 муң ажыг экземплир солун, журналдарны чагыткан. «Правда», «Комсомольская правда» солуннар, партияның «Коммунист», «Агитатор», «Партийкн амыдырал», «Политиктиг бот-ооредилге», «Комсомол амыдыралы» болгаш өске-даа журналдар хөйу-биле чагыттынганын чедиишкин деп демдеглээр ужурлуг.

Ынчангаш 1968 чылдың чагыдылгазын чорудуп турар үеде коммунистер болгаш комсомолчулар боттарының ынак солуннарын болгаш журналдарын база катап чагыдып алыры негеттинип турар.

СЭКП ТК-ның «Правда» солуун чугле коммунистер эвес, харын совет улустуң калбак кезии улуг ынакшыл-биле номчуп турар. Оонбиле кады «Правда» солун бо чылын июль айдан эгелээш, хүнүнүң-не 6 арынга үнүп турар апарган. Ол солуннан Коммунистиг партияның болгаш Совет тазактың партия амыралының болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң, даштыкы политиканың, делегейниң амгы байдалының дугайынга материалдарны номчуп болур.

Дүүнден эгелээш, партияның чырыдышкын четкизинге чаа ооредилге чыны эгелээн. Мурнундагы хурээлалдан ап көөрге, пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга ээ чүгула материал болза партия журналдары болур.

Солун, журналдар чагыдылгазының талазы-биле политиктиг кампанияга алаан белеткел ажылдарын чоруткан. Августуң 15-те Бызылдың партия хооркому болгаш хоорайның «Союзпечатъ» агентилели партия эге организацияларының секретарьларының хуралын, а 18-те парлалганың хөй-ниитн нептередикчилериниң хуралын эрттирген. ВЛКСМ хооркому комсомол организацияларының секретарьларының хуралын эрттирген болгаш 1968 чылга чагыга дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Кызыл хоорайның дыка хөй коллективтериниң парлалга нептередикчилери бижидилге чорударының материалдарын болгаш доргузуг, реклама плакаттарын «Союзпечатьтан» алган. Бистиң сорулгавыс болза ноябрь 7-де, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооның 1968 чылдың парлалга чагылгазын доозуп, муң чурттакчыга онаштыр 1000 чагылганы кылыры болур. Бо чугула ажылды боттандырарынга хоорай кыдыынын сүүрларының партия, комсомол организацияларының секретарьлары улуг ажылды чорудар ужурлуг. Кызылга хамаарыжып турар Черби, Кара-Хаак, Элегес-Аксы, Кунгуртуг сүүрларда муң кижиге рналаштыр чагылганың саны эвээш болуп турар болгай. Чижээ, Кара-Хаакта 530 кижи чурттап турар хирезинде, олар 1967 чылда чүгле 248 экземплир солун, журнал чагыткан, а Чербиде 1200 кижиден 543 экземплирны чагыткан чорукту черле эки деп болбас. Арганыг-да болза чагыдылгаларны чыл хуусаалыг чагыдып алыры эргежок чугула.

Оон-биле кады күрүне болгаш хөйниити организациялары албан организация черлерине хереглеттинер солуннарның болгаш журналдарның чагыдылгазын сентябрь айның дургузунда бүрүн кылган турар ужурлуг.

Совет парлалга чагыга чорудары — идеология ажылының база бир чугула участокгарының бирээзи, ынчангаш чагыга чорудун турар кижилер Владимир Ильич Ленинниң: «Бистиң солуннарывыс кайда, канчаар тарап турары биске хамаан чок болбас ужурлуг» деп айтыышкынын болдунун ажыл-чорудулгазынга улуттулга болдургаш, бүгү күштү, энергияны үнүрүп ажылдаар сорулгалыг.

М. НИКОЛАЕВА,
Кызылдың «Союзпечать» агентилелиниң начальнигн.

Фондунуң 20 хуузун...

Сентябрь — чылдың оңза айларының бирээзи. Коммунизминiң келир үелеги тургузукчулары чаа ооредилге чылын эгелээри-биле чергелештир, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинiң одаглары болуп турар культура албан черлерине, оон иштинде библиотекаларга солуннар болгаш журналдар чагылары масселыы-биле эгелээр.

Республиканың бүгү буланнарында чонга баразан болуп турар библиотекаларның ажылдакчылары номчукчуларга янзы-бүрү чагылгаларны чагыдып бээр дээш бо хүннерде ажылдап турар. Библиотекалар ажылдакчылары ажылдап турар черлериниң лайы-биле районнарның, колхоз, совхозтарның, булуургелеринiң ажыл-агыйының лайын барымдаалап, ажыл-ишчилерге дузалаар, ол ышкаш күш-ажылдың булуукчулуун бедидеринге ажыктыг сүмелерин берип турар чагылгаларны библиотекаларга бижиглер ужурлуг.

Көдээ библиотекаларга ажыл-ишчилериниң профессиязының лайы-биле «Овцеводство», «Механизатор», «Детская литература», «Агитатор», «Военное знание», «Политиктиг бот-ооредилге», «Ном делегейинде» болгаш өске-даа журналларны, республикада үнүп турар бүгү солуннарны, ол ышкаш төп солуннарны чагыдып алыр.

Ынчангаш көдээ библиотекалар ном фондузунга көрдүнген акшаның 20-ден эвээш эвес хуузун солун, сеткүүдер чагыдарынга ажыглаар ужурлуг. Оон аңгыда совхоз, колхозтарның баштаар черлери көдээ библиотекаларның номчукчуларынга тускай акшаны үндүрүп берип, солун, сеткүүдерни немей чагыдып бээр хүлээглегиниг. Ол ышкаш районнарның, хоорайларның уруглар библиотекалары ном фондузунга көрдүнген акшаның 30 хуузун боттарынга чагылгаларга хереглээр.

Библиотекалар ажыдакчылары чагылгаларның данзызын район, азы хоорайның сан киддистерине берип каап, чагыдылгага чеже акшаны бергенин кынавас чоруктар бар. Оон түнелинде кажан чаа чылдан эгелеп, солун, сеткүүдер алыр көөрге оозу эвээш болгулаар таварылгалар кайы хөй.

Маңаа чижек кыдыр Чоон-Хемчик районда «Сут-Хол» совхозтуң Киров салбырынга эрткен чылын болган таварылганы киирип болур. Ол салбыр 1967 чылда чүгле «Комсомольская правда» солуннан өске чагылга чок болган. Ындыг байдал Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң көдээ библиотеказынга база турган. Ол библиотека эрткен чылын республиканың үш солуунун чагыткан, а төп солун, сеткүүдер шуут чок болган.

Оон ыңай Кызыл-Мажалыкта уруглар библиотеказы «Свиноводство» деп сеткүүлүг чагыдып алган. Ук черинiң байдалы-биле алырга, ол сеткүүл уруглар библиотеказынга ындыг-ла солун эвес, чүге дээрге, ону фермаларда көдээ библиотекага чагыткан болза ажыктыг болур турган ийик. Ол районнуң сан киддизи номчукчуларга эргежок чугула солун, сеткүүлдерiniң данзызын ёзугаар чагылгаларны эрттирбейн турганын буруу шавар херек. Чогум-на моон ужурунда библиотекалар ажылдакчылары чагыдыга данзызын бергеш, оон чогуур хынаддазын кылыр хүлээглегиниг.

Бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарны солун, сеткүүлдер намчыдыр биличп ап турар болгай бис. Ылаңгыя партиянын XXIII съездизинiң тоогуулуг шинтпирлерин амыдырал кырынга боттандырар талазы-биле программалыг үүлдерин биске парлалга таныштырып турар. Чагылгаларны чогуур хуусаазында, билдиглиг чорудары —политиктиг чугула кампания болуп турар.

Р. СИМЧИТ,
республика библиотеказының ажыдакчызы.

БИЖИКЧИЛЕРНИН ЧАГААЛАРЫ

БАЗА КАТАП ХЕНДЕРГЕ ДУГАЙЫНДА

Тыванын база бир каас-чараш чурумалдыг чердериниң бирээзи —Хендерге шаг-үеден бээр сураглыг чер дээрзин сакты тырттып каалы. Чамдык үүлдер талазыбиле Хендергеге таарымча чок байдалдың тургустуна бергенин моон мурнунда-ла «Шынга» парлаан турган. Ам Хендерге дугайын база катап бижизе ажырбас.

Республиканың эң баштайгы суурларының бирээзи турган Ак-Талды элээн каш чылдар мурнунда бузуп, ыпай-бээр сөөрткүлей берген. Ак-Талдың чоргааралы сес чыл школазын безин бузуп каапкан, салыг доктаамал ажылзавастаан, хлеб быжырар чер хагдынган. Каш чылдар иштинде ажылдап келген метереолотия станциязын өскээр көжүрүп эгелээн (бо айтырыг нинти херекке ажыктыын барымдаалааны-биле шын боор). Ажылдап турган харылзаа салбырын чап-чаа хаап каап, радио чок, мурнунда ажылдап турган автобус аргыжылгазын соксадып каан.

Ам ынчаарга чүл, Хендергениң хагдына бергени ол бе?—Чок. Хендерге мал ажылыныц талазыбиле Улуг-Хем районнуң кол чери. Ында «Улуг-Хая» совхозтуң улуг салбыры, Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» болгаш «Х Улуг Хурал» колхоэтарның малчыннары безин ында ажылдап, чурттап турар. Хендергеде 2 муң чыгыы улуг-биче кижилер Төрээн чуртунга бараан болуп, ажылдап турар.

Мында чурттап турар кижилерге таарымчалыг байдал тургустунмайн турары черле хомудан чыг-дыр. Чүгле чаңгыс чижекти —хлеб хандырылгазын көрээл. Совхоз салбырының чурттакчылары, колхоэтар бригадаларының кежигүннери хүннүң-не «Беларусь» тракторларны тергелеп алгаш, он-он улуг-биче уругларны сөөртүп алгаш, 30 ажыг км черде турар Хову-Аксыиче шуужуп чоруп каар. Мен Хендергеге үш чыл чордум, хлеб дээш ындыг «ынчоруктуң» түнелинде үш трактор-нуң андарлы берген чытканынга көрүп келдим.

Мындыг байдалдар ынчаар уламчылаар болза, канчап-даа таарышпас. Четпестерниң төнчүзү келир ужурлуг. Хендергениң чонунуң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарыбиле ол черниң делгем одарларынга үндезилеп, анаа мал ажылдыг ажыл-агыйны организастаап. Хендерге сумузун катап тургусса чүл деп-даа бодал кижиге келирдир. Бо талазы-биле хамаарышкан республика, район организациялары мону өөренип көөрү-биле кичээнгейге алза чүл? — деп бодаар-дыр мен.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Харыылаар өйү келген

Улут-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Талда хойжу бригадазының төвүнде телефон, радио харылзаазы багай. Ийи-Тал суур колхозтуң-төвү эвес апаарга радио белдирин колхоз төвүнче көжүрүп алгаш барган, оон бээр-ле колхозчулар радио дамчыдылгазы орта дыңнавас апарган. Чамдыкта шуут дыңналбас, шингейиип турар. Соолгу үеде неделя иштинде дамчыдылга чок болгулаар апарган.

Телефон харылзаазы мырыңай даржыктыг. Суурда үш албан черинде телефон точказы бар, олар үргүлчү-ле үрелир. Шагаан-Арыг-биле харылзаа ийи-үш хонукта үстү бээр. Телефон, радио дугайында айтырыгны колхозчулар колхоз баштаар черге, харылзаа конторазынга тургузуп келзе-даа, херек бүтпейн келген. Ам кымдан дилег кылырыл? Колхоз баштаар чери, партком, районнуң харылзаа конторазы Ийи-Тал суурнуң чурттакчыларының радио, телефон дугайында негелдезин хандырар өй ам черле келген боор.

А. СОКСАЛ.

• • •

Ол колхозтуң кежигүннериниң юбилейге алдар кылдыр алган сопиалистиг хүлээлгелеринде 3000 кубометр тудуг ыяжы белеткеп, чаа тудуглар кылыры база көрдүнген. 2200 кубометр тудуг ыяжын тайгага белеткээн. Оон 980 кубометрин суурга сөөртүп экжелгеш, 170 бызаа турар бир, 100 инек турар бир мындыг ийи кажааны Хараганда тутkан.

Белеткээн 600 кубометр ажыг тудуг ыяжы тайгага чыда чайлаап. Олче баар орук кадыр-берт, малгаштыг. Тудуг бригадазы эш В. Дамдын-оол олче орукту кылып алыр дээш колхоз даргазындан бир автомашинаны арай боорда чопшээредип алгаш, 20 кижи организастап, орукту кылып алгаш, тудуг ыяжы сөөртүр трактор чопшээредирге, колхоз даргазы ол чөптүг негелдеин бо үеге чедир хандырбаан.

Бо чылын тудар дээн 500 тонна тараа урар складтың, 6 тракторну харыг угда септеп үндүрер септелге мастерскаязының тудугларын эгелеп каапкаш, тудуг материалдары чок дээш ара каггап. Чаа тургускан пилорама дилдирер ыяш чогундан апаа тура чайлаан. Оймак болгаш Харагап сүт-бараан фермаларынга кызыл булуцнар тудуглары кылыр дээн план база тудуг материалдары чогу-биле бүтпестээн.

Бо тудугларны ажыглалга киирер хуусаалары чүге узап, планда көрдүнген тудуглар чүге кылдыпмайн турарыл? Бо айтырыгларга харыны колхозтуң баштаар чери болгаш ында партбюро бээр үе келген.

С. ПАМЧАН.
Жданов аттыг колхоз.

Аътты чүге ажыглавазыл?

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында мал чемнериниң белеткели организастаа чок байдалда турбушаан. Сиген кезилдезинге июль ортан үезинде кирген болзада-да, сараат салыр чепсек чүгле августуң 13-те келген. Ону совхозтуң мастерскаязынга септээш, чаа үндүргени ол чүве-дир. Терең сигенниг Кара-Тал алаагыиче ону киирер дээрге, суг улгаткаш туруп берген. Бир эвес мурнундала келген турган болза, тракторлар-биле кады кежирип ап болур турган.

Сигенчилерге тыяттар-даа, мунар-даа күш чедиишпес, олар чадаг чоруп турарлар, аътгар безин чок. Бир кодан чылгы Бидилиг тайгазында дешкилежип чоруур. Аътты шуут ажыглавастай бергени ол бе? Сиген, тараа болгаш өске-даа ажылдарга аътның ажыы улуг. Аът-хөлдүг болза, Улуг-Хемниң алаактарында кижи четпес чер чок. Аът дугайында айтырыг тургузарга, совхозтуң директору, зоотехниктери шуут харылавас, ол дугайты дыңнаар безин хөңнү чок.

Амга чедир белеткээн сиген эвээш. Бир эвес машина чепсекти өй-шаанда алган, аъттар-биле ажылдаан боллувусса, сиген белеткели дыка чер алган турар ийик. Кыш удавас, ам сът-сигенниң кезер өйү соңгаарлап келген.

Х. ТЮЛЮШ.

АЖЫЛ-ИШ ШУЛУУДАВААН

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбырының ийи бригадазы сиген белеткелинге эрте кирзе-даа, ажыл-иш ам-даа шулуудаваан. 665 тонна сиген белеткээр планның үштүн бир кезии-даа күүсеттинмээн. Сараттарны тургусканының шынары куду, кажаалаттынмаан. Эрткен чылдарда ышкаш, моон сопгаар малга төтчегледир чаңчыл база катаптаар магат чок деп, кажаа чок сараатгарны көрген кижилериниң сезиктиг чугаалары анда эвес, ужур-уткалыг деп билзе чогуур.

Ажылдың шуулавайн турарының үжүрүн мындыг түүлдер-биле тайылбырлап болур: сиген белеткелинде ажылдап турар ажылчынарның ортузунга масса-политиктиг ажыл чорувайн турар, аъш-чем хандырылгазы четпес. Оларны чурттаар майгын-биле хандырбайн турарындан олар суурга кээп хонар болгаш эртен 10—11 шак үезинде ажылга үнерлер. Бригадаларга лекция, беседа болбаан, хана солуну үнмээн. Мурнакчыларны илереттээн. Салбыр эргелекчизи эш В. Доржу сиген бригадаларынга шоолуг көзүлбес, сигенчилерниң негелдезерин хандырбайн турар.

Сиген белеткелинде ажыл-ишти кажан шулуудадыр ирги?

М. УЖАР.

КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛЗА

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң сиген шөлдеринде малга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажыл үргүлчүлеп турар. Колхозта парткомнуң чоокта чаа болуп эртken бюрозунга Сукпакта партия эге организациязының секретары эш Агбаннның сигенчилер ортузунга агитас-массалыг ажылдарны капчаар чорудуп турарының дугайында информациязын дыңнап чугаалашкан.

Партия организациязы сигенчилер ортузунга агитас-массалыг ажылдар чорудары-биле агитаторларга 11 коммунистерни быжыглаан. Олар ажылдап турар болгаш барган черлеринге хана солуннарны, агитхуудустарны үндүрүп, лекция, беседаларны эрттирип турарлар. Оон-биле кады, бо чүгула ажылды эш Агбаннның ам-даа чедир чорутпайн турары илереэн. Сигенчи бригадаларда көскү агитация чок, лозун, плакаттар астынмаан. Социалистиг чарыштың тиилекчилерин илереттейин, оларга шилчиир түктарны тывыспайн турар.

Моон түнелинде сиген кезилдезининң темпизи чавыс. Бо хүннерге чедир 3043 долгак сиген белеткеттинген. Ажылдың шүшпен чорup турарын чаашкынныг хүннерге чылдагаанналп турары таарышпас.

Черле ынчаш колхозтуң өске-даа партия эге организацияларында агитас-массалыг ажыл кошкак. Чижээ, колхоз төвү Тапсы-Аксы суурда көргүзүглер бижээн самбыралар ийленип ушкулай берген, кудумчуларда кылган плакаттарның чуруун болгаш үжүктерин чамдык кижилер балап, шыйбактап каапкан болгулаар-дыр. Бо четпестерни чайладыр үе келген.

Б. БАРБА.

КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛЗА

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң сиген шөлдеринде малга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажыл үргүлчүлеп турар. Колхозта парткомнуң чоокта чаа болуп эртken бюрозунга Сукпакта партия эге организациязының секретары эш Агбаннның сигенчилер ортузунга агитас-массалыг ажылдарны капчаар чорудуп турарының дугайында информациязын дыңнап чугаалашкан.

Партия организациязы сигенчилер ортузунга агитас-массалыг ажылдар чорудары-биле агитаторларга 11 коммунистерни быжыглаан. Олар ажылдап турар болгаш барган черлеринге хана солуннарны, агитхуудустарны үндүрүп, лекция, беседаларны эрттирип турарлар. Оон-биле кады, бо чүгула ажылды эш Агбаннның ам-даа чедир чорутпайн турары илереэн. Сигенчи бригадаларда көскү агитация чок, лозун, плакаттар астынмаан. Социалистиг чарыштың тиилекчилерин илереттейин, оларга шилчиир түктарны тывыспайн турар.

Моон түнелинде сиген кезилдезининң темпизи чавыс. Бо хүннерге чедир 3043 долгак сиген белеткеттинген. Ажылдың шүшпен чорup турарын чаашкынныг хүннерге чылдагаанналп турары таарышпас.

Черле ынчаш колхозтуң өске-даа партия эге организацияларында агитас-массалыг ажыл кошкак. Чижээ, колхоз төвү Тапсы-Аксы суурда көргүзүглер бижээн самбыралар ийленип ушкулай берген, кудумчуларда кылган плакаттарның чуруун болгаш үжүктерин чамдык кижилер балап, шыйбактап каапкан болгулаар-дыр. Бо четпестерни чайладыр үе келген.

Б. БАРБА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Бөгүн — Вьетнамның Демократтыг Республиказының 22 чыл ою

• • •

ДЕМИСЕЛДИҢ ЫРЛАРЫ

То Хыу, ВДР-нин шүлүкчүзү.

ЧАА КУС ДҮШКЕН

Хостап алган суурлар дургаар
Кулузуппар шыргайланган,
Куу шөлдү эпдазыппар
Кончуг таптыг сырып каапкан.
Даң-на аткан сапында-зэ
Өөрүшкү өзүп орар.
Дамырактар улуг хем боон,
Өскен черни өөрткен дег.
Чайык-дыңмы эрткеннинң
Шапкынчызы — чаа күе дүшкен.
Мунгаралдың куу булуду
Бууктур базып келбес-ле боор.
Топшес-батпас соок дүнүү
Хүннүң чырыы сывыртаптар,
Хүл дег кылдыр ортенген чурт
Тотпес кежиин четтире бээр...
Өскен хемим чүдеп эргим,
Чаагай рис чадгып турар.
Чаа тудуг талазындап
Өткүт ыры чаңгызапыр.
Чүс-чүс чылдың канчазын сөп,
Чалбак хорээн хостуг чайың,
Чараш чолун тудуп турар
Чүткүлдүг чон чүдеп эргим...

—⊙—

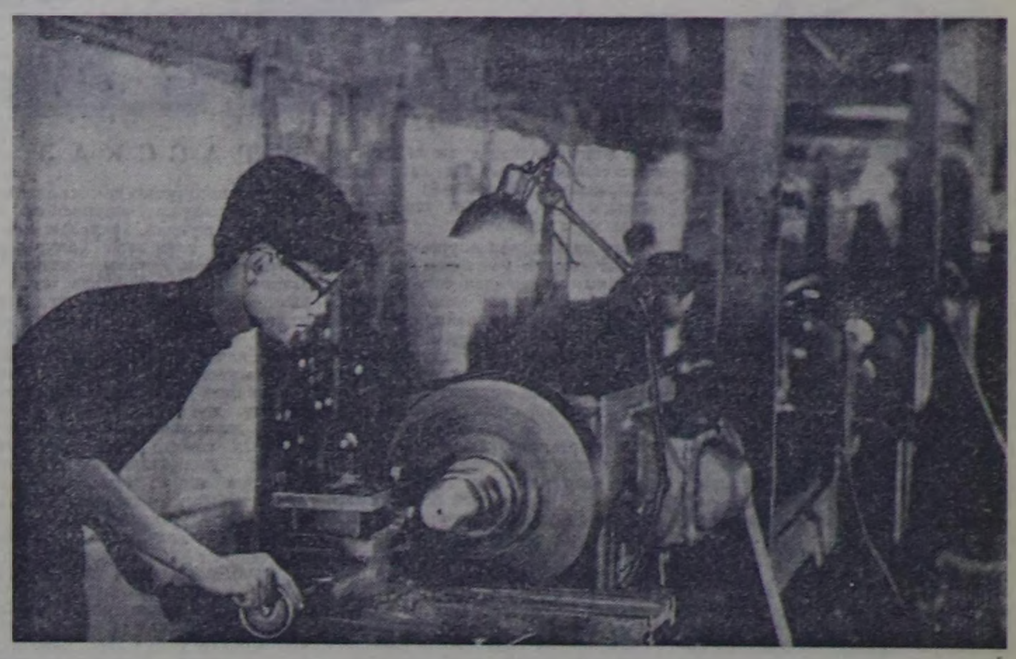
Хан Хо, вьетнам шүлүкчү.

ЧАРАЖЫНЫҢ ДЕМДЗЭ

П. Островскийге

Делгемперин рис шыпкан
Ырак чурттуң огыу-дур мен,
Демиселдиң чараш демдээн
Ылап билир дайынчы мен.
Сеткил-сагыш каас-шимээн
Черле часпас танып каар мен,
Алмаз ышкаш карактар бар,
Арыг чаагай домактар бар.
Коргуш билбес, могап турбас
Хоочун өөнүүм, сургаачым сен,
Экер-эрес сеткилиивис
Эки каң дег каңпап каап бис.
Моондак бүрү шылыраажын
Тудугларга дыңнап турдум,
Бомбаларның частышкынын
Тулчуушкунга көрүп чордум.
Аныяк бол, бижыкпаан бол,
Үүле чинги суравайн,
Үжегерин эдергештин,
Аажы-чаным каңнаадырдым.
Хоспалгаже изиг түткүл
Кайда-ла хып чоруур болдур,
Каңны канчаар кадырарын
Кончуг-ла шын айтып бээр сен.

А. АЛЫМ-ООЛ очулдурган.

Аны-дунма Вьетнамның Демократтыг Республиказының ажылчы чоннары болгаш улусчу армиязы америк агрессорларга ойтур шавыышкынны берип, боттарының төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамзарыппас чоруун камгалавышаан, тайбың ажыл-ижин база хайныышкынныг чорудуп турар.

Үстүнде чурукта: Ханойдан көжүрген Чэн Хуи Дао дээр механика заводунуң цехтериниң бирээзинде. Америк агрессорларны ашкан турар тиилелгениң нүүрүнде бүлүрүлгениң ажыл-ишчилери чаа черле база шудургу ажылдавышаан турары.

Адаанда чурукта: Тханьхоа можуга агаардан халдаашкынга удур камталал отрядының дайынчылары. Америк дээрбечи самолёттар көстүп келзе, оларга өлүмнүг ойтур шавыышкынны бээринге дайынчыларның белен байдалыг турары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Ханойга байырлыг митинг

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының тургустунган хүнүнден бээр 22 чыл болганынга холбаштырган митинг Ханойга болган. Митингиниң президиумунда —ВДР-ниң президентизи Хо Ши Мин баштадыр партияның болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның удуртукчулары. Митингиниң киржикчилериниң аразында—Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ВДР-де Доктаамал төлээлекчи черниң баштыны Нгуен Ван Тьен, дипломаттыг корпустуң кежигүннери, даштыкы аалчылар.

Митингиге Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министри Фам Ван Донг делегерегей чүве чугаалаан. Вьетнамда байдалдың дугайын ол чугаалап, вьетнам улустуң чөптүг туружун тайылбырлаан болгаш америк агрессорларны ажар тиилелгеже чонну кыйгырган.

Сан 2.249 четкен

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 31-де ВДР-ниң девискээриниң агаарынга тос америк самолёттуң дүжүр аткан. Оон иштинден бешти Хайфонның, ийини Ханойның, база ийини Футхо можуның агаарынга дүжүр аткан. Элээн каш америк ужудукчуларны тудуп алган.

Тодаарттынган медээлер-биле алырга, ВДР-ниң девискээриниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нинти саны 2.249 болган.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг чазааның шериглери Соңгубарыын штаттың девискээринге шаап халдаашкынныг хемчеглерин үргүлчүлеп турар. Лагос радиозунуң дамчытканы-биле алырга, Нигерияның Чөөн облазының шериглериниң холунда турар штат найысылалы — Бенин хоорайже шаап халдаашкынга федералдыг шериглер белеткенип турар. Федералдыг ужар түүлдүг самолёттары Бенинниң шериг аэродромунче болгаш чөөн-нигерий армияның туружунче халдаашкын кылган.

ХАРТУМГА ЧЫСКААЛ БОЛГАН

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын деткээн массалыг чыскаал Судзиниң найысылалы Хартумга болган. Бедик деңнелге хартум ужуражышкынын эртирип турарынга байыр чедирген бижикти чыскаалчыларның төлээлери чөвүлел хуралга тыпсып берген.

Араб күрүнелер баштыңнарының чөвүлел хуралы

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб күрүнелер баштыңнарының чөвүлел хуралы бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар. Август 30-де хаалчан хурал доозулган соонда, Суданның информация болгаш социал хереглер министри Абу Хассабуңуң журналистерге дыңнатканы: Марокко, Ливан, Ливия, Йемен, Тунис, Судан, Сауд Аравия, Кувейттиң төлээлекчилери, а оң ышкаш «Национал хосталга» дээр палестин организацияның төлээлекчизи хуралга санал берген. Судан министрниң сөзү-биле алырга, хуралга санал бергеннер шуптузу израиль агрессияның урмуктарын узуткаарын чедип алырынга шиитпирлиин илереткээн.

ХАРТУМ. (СЭТА). Август 31-де араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралы бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Араб чурттарның болгаш чазактарның баштыңнары хүн чурумунуң арткан айтырыгларын чугаалажып көрген. Араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң конференциязынга сирий төлээлерни баштап чораан Сирияның даштыкы херектер министри Махас төрээн чурттунче ужудуп үнүпкен, чүге дээрге, Сирия дээш деңнелге этпип турар чөвүлел хуралга кириишпес деп шиитпирлээн.

Малайзияның национал байырлалы

СИНГАПУР. (СЭТА). Малайзия федерациязының улустары боттарының национал байырлалын — хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп эртирген. Байырлалга алдар болдурган чыскаал болгаш шериг парадты Куала-Лумпурга болган.

Он чылдың мурнунда Малайзия хамаарышпас чоруктуң чедип алган. Эрткен он чылдарның дургузунда чурт анган колониалисчи тергиидээшкинниң 150 чылдарныңдан артык улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, Малайзияның премьер-министри Абдул Рахман чонга үндүрген бозунун үгүлгазынга медеглээн. Чурт көдээ ажыл-агыйны күүрериин, болунуң үлетпүрүн хөгжүдеринде оралдажып турар.

Ында болза-даа Малайзияда даштыкы капиталдың, бирги ээлчегеге англи капиталдың тергиидээшкини ам-даа улуг болуп турар. Чурттуң улуг каучук плантацияларының, олово рудниктериниң үштүн бир кезии даштыкы капиталистерниң холунда мынчага чедир турбушаан.

Экономика талазы-биле хожудангай чоруктуң үзүткаар дугайында Малайзияның күрүне ажылдакчылары социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, бирги ээлчегеге Совет Эвилели-биле садыг-экономика харылзааларын хөгжүдеринге онза иделеп турар. Бо чылдың апрелинде Малайзия Совет Эвилели-биле садыг дугуржулгазынга ат салган. Ол болза чурттуң төөгүзүнде ден эргелиг болгаш бот-болдунга ажыктыг баштайгы дугуржулга болган.

Чугула дугуржулга

ХАРТУМ. (СЭТА). БАР-ның президентизи Гамаль Абдель Нзсер биле Сауд Аравияның хааны Фейсал йемен айтырының шиитпирлээри-биле комиссияны тургузар дугайында дугуржулганы кылган.

Комиссия Йеменден египет шериглерни үндүрерин болгаш йемен монархистерге Сауд Аравияның шериг луламчыын соксадырын магадыпап турар планны ажылдап кылыр ужурлуг. Йеменниң улузунуң алыс күзелдеринге дүүштүр ол чурттуң турум болур чоруун быжыглаар база йемен улустуң бүрүн түскай догуннаашкынын болгаш хамаарышпас чоруун боттандырары-биле болдунар-ла бүгү чүвени комиссия кылыр ужурлуг.

Сонуургалдыг бүгү талаларга таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрин чедип алырынга шиитпирлиин илереткээн.

Дерзии үүлгедиглер

ЛОНДОН. (СЭТА). Валенсияда испан шериг суду бо чылдың май бирде ажылчы чоннарның чыскаалынга киришкен 5 испаннарны чепсектиг күштерни зорамчылаан деп бүрүүдаткаш, 12 айдан 4 чыл чедир хуусаада кара бажыңга олуртуру-биле шиитkен.

Бо чылын май чыскаалынын үезинде 500 ажыг кижини тудуп хоругдаан. Чыскаалдың киржикчилери профэвилел хосталгаларын камгалаар, чуртка реформаны чорудар дээш туружуп турган.

1967 ч. Сентябрь 2.
ШЫН
3-КҮ АРЫН

БИБЛИОТЕКАЛАР КӨРҮЛДЕЗИ

Республика библиотекаларының Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдар болдурган көрүлдезинге Тес-Хем районнуң бүгү библиотека албан черлери киришкен.

Районга көрүлдени эрттирер талазы-биле 7 кижи составтыг түскай комиссияны тургускан болгаш комитет эрткен үениң иштинде чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Көрүлде эрттиреринiң оргкомитези библиотека ажылдакчыларының нинти хуралдарын 3 удаа, методиктиг семинарларны 2 удаа эрттирген. Оон-биле кады организастыг комитет болунуң ажыл планын ёзугаар ажылдап, комитеттиң хуралдарын өй-шаанда эрттирип келген.

Үстүнде болуп эртип турган хуралдарга, семинарларга көрүлде үезинде библиотекаларның ажылын организастыг болгаш идейлиг деңнелге эрттирер дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Оон түнелинде районнуң көрүлдеге киришкен 1 район, 5 көдээ библиотекалары мурнунда чылдарга болаарга болунуң ажылын экижиткеннер. Библиотекл бүргүү Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаткан тайылбыр-массалыг ажылдарны калбарлып, тематиктиг болгаш айтырыг, харылаар кежээлерин эрттирип, янзы-бүрү ном делгелгелерин организастап келген.

Район библиотекалары 1966 чылда 55400 ажыг ном фондулуг турган. Оон 18.800 ажыг ном-сеткүүлдерни номчукчуларга берген. Районда амгы үеде 2223 кижи библиотекалардан номнарны, сеткүүлдерни ап, номчуп турарлар.

1967 чылдың эрткен 6 айларында ном фондузунга 1079 номнар немешкен. 558 номчукчуларга 8500 ажыг янзы-бүрү номнарны берген.

Районнуң библиотекалары бригаларда, фермаларда 21 көжер библиотекаларны тургускан, ында 400 ажыг номчукчулар ном, сеткүүлдерни номчуп турар. Эрткен 6 айларда районнуң библиотекалары янзы-бүрү темаларга 17 тематиктиг болгаш айтырыг, харылаар кежээлерин эрттирген. Ол кежээлерге 1387 кижилер киришкен.

Районга библиотекалар көрүлдези чоруп турар үеде Берт-Дагның, Шуурмактың көдээ библиотекалары боттарының ажылын бүгү талазыбиле экижидип, номчукчулар-биле ажылды күштелдирип, суурнуң чурттакчыларының өреге бүрүзүнге номну чедиреринiң айтырыын шиитпирлеп шылаавнар.

Берт-Даг көдээ библиотеказы (эргелекчизи Екатерина Агаа) суурда партия, комсомол, профэвилел организациялары-биле сырый харылзаалар тудуп, клуб болгаш библиотека төвүлелдеринге даянып алгаш, чон ортузунга улуг ажылдарны кылган. Библиотекала номчукчуларның болгаш ном фондузунуң саны өскен. Суурда бар 551 өрегелерниң 641 чурттакчылары библиотеканың номчукчулары. Библиотеканың төвүлели суурда көдээ интеллигенциянның деткимчези-биле бо чылын К. Кудажының «Ыржым булун», ол ышкаш «Көк кыырааш» деп номнарга номчулга конференцияларын, «Бистиң совет херээженнеривис», «Ленин бистиң-биле», «Кыстың чоргаараалы» деп темаларга 3 удаа номчулга конференцияларын эрттирген.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаткан Совет улустуң төөгүлүг, маадырлыг болгаш революсчу оруун, В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралын болгаш революсчу чорудулгазын көргүскен ном делгелгелерин 11 удаа кылган, база мурнакчы дуржулганың булунуң организастап, ол-ла айыткан темаларга ыыткыр номчулгаларны, беседаларны чорудуп турар.

Ол библиотека фермаларда, бригаларда 117 номчукчулардыг 8 көжер библиотеканы тургускан. Ол библиотеканың эргелекчизи аныяк кыс Е. Агаа клубтуң, агитколлективтиң ажылынга идепкейлиг киржип, боттуг дузаны чедирип турар.

Шуурмактың көдээ библиотеказы (эргелекчизи Г. Никитина) дээре ажылдыг библиотекаларның санынга кирген. Библиотека төвүлелиниң кежигүннери боттарының ажылының кол уун атеистиг кижизидилгени күштелдиреринче угландырган. Октябрьның 50 чыл оюнга алларжыткан тематиктиг кежээлерни болгаш коллективтиг номчулгаларны 6 удаа эрттирген, ном сеткүүлдерниң тематиктиг делгелгелерин 6 удаа чоруткан. Чон ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорударынга ында тудуг материалдар комбинадының ажылдакчызы Владимир Лаптев, эш Кудрявцева, школада башкы С. К. Болговская олар идепкейлиг киржип турар.

Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозтуң У. Шынаа салбырында көдээ библиотека чон ортузунга ажылын күштелдирип, Октябрь революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин чонга таныштырар талазы-биле лекторларга, илеткелчилерге, политинформаторларга улуг дузаны чедирип турар.

Көрүлде чоруп турар үеде чамдык библиотекалар ажылын ам-даа эге тургузуп шыдаваны илереэн.

Бодээ библиотекаларга методиктиг дуза чедиреринiң төвү болур район библиотеказы, Ак-Эриктиң, Белдир-Арыгның көдээ библиотекалары көрүлде үезинде четпес ажылдап, боттарының ажылын 1966 чылдың деңнелинден экижидип шыдаваан. Ол библиотекалар массалыг ажылдарны эвээш чорудуп, номчукчуларның санын өстүрбейн турар, ында библиотекалар төвүлелдери боттуг ажыл кылбайн келген. Ол ышкаш бо библиотекаларда келир кышка белеткелдер эгелевээнинден оларның септелгези, одаар чүүл-биле хандырылгазы чорувайн турар.

Үстүнде айыттынган четпестерниң кол чылдагааны болза, көрүлде эрттиреринiң район оргкомитеди, районнуң культура килдизи библиотекаларга боттуг дузаны эвээш чедирип, оларның ажылын эренгей удуртуп турарынган болган. Библиотекарь кадрлар-биле ажыл кошкак болганындан оларның халажыр, солчур чоруу удаа-дараа болуп турар.

Шуурмак, Ак-Эрик, Белдир-Арыг суурларның көдээ библиотекаларын таарымчалыг бажың-балгаттар-биле хандырбаанындан, бичии өрээлдерде сынмарлажып, ажылдаарынга таарымча чок болуп турар. Бо талазыбиле Шуурмактың тудуг материалдар комбинадының дирекциязы, «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарның баштаар черлери, ында көдээ Советтер хемчээн алыр ужурлуг.

С. ОМЗААР.

КӨЖЭЭ

РАССКАЗ

I.

Күүгүлүт тракторлар күр черни бышташкылаштыр чаа дилдирбишаан, чоорту калбарын бар чоруур кара дилиндекти соонга арттырып, «көрзөн» хозады «көмейлеп», чаржып чоруп турганнар. Ыжыктыг ховузу ындыг кончуг деп болгай эвес: артыы талазын Чаныктыг даглары, чүүлүн Чаныктыг даглары, хөлүй үнген, холураан хемчигештиг арыг куржан алган. Ыжыктыг ховузунуң бажында, Чаныктыг даанның төнген үжү Оваалыг-Тей биле холураан хемчигештиг арыгның арасында, сыдым октам хире черниң тал ортузун демдектээн чүве дег, кижи дурту хире көк көжээ бедий берген турган. Ол көжээден эгелээш, даг-биле хемниң аразы чоорту ырап, ынчаар батса-батса, база катап чоокшулажып, кадыр эриктер-биле кызаалажып чоруй барган. Ынчангаш ол хову даг, арыг-биле куржаттынган хат, шуурган эртпес боорга, Ыжыктыг ховузу деп адап каан боор. Тараажының буянныг холу Ыжыктыг ховузун бо чылын каастан эгелээни, совхозчуларга чаа түүл болган.

...Ховунуң бажында, көжээ чанында көк баштыг ирей ол черни хүзедир хайгаарап олурган. Ирей бир холунда узун сөөскен даңзалын тудуп алган, бир холунда ак пес соонда тудуп алган, чоорту кара девис болуп хуулуп бар чораан ховуже карак салбайн кайгап, таакпылап каан олурган. Ирейниң чүстери чоржая берген салаалары сиринейбиш, бажының көк дүктери дет, көк өргел сөлын суйбагылап, кастыныың дамырлары өйлеп-өйлеп дыңзып, сыгдыгыр карактарын чивеңнедип, ыглап каап олурган.

Ийе, ирей ыглап олурган. Моңгуң суу дег сыстып келгилээн караанның чаштарын ак соонда пөзү-биле чотқулаап, таакпызын чаңгыс хандыр соргаш, шимчеп дивейн, көжээ дег олургаа. Ооң чанында, девиин-не үштүп кургадың каан, кырында чөргешкилериг сапогтарының кырынга ийи бора-хирилээ кээп хонупкаш, ирейден чем эргээнзиг, олче баштарын ол-бо талазынче борбаңнадып олурганнар. Ээ-та, Ыжыктыг ховузу шаа барып мынчаар дирааш, хуула боор деп бодап чораан кижи чаңгыс-ла Чозар ирей боозайн-аан! Азы та... Өскелер-даа турганы чадавас. Дүү ол, холураан хемчигештиг арыгдан тура, чаэрби базым хире көк көжээ бедий бергеннерин ол хову дег, арыг-биле куржаттынган хат, шуурган эртпес боорга, Ыжыктыг ховузу кадарып келген. Бо көжээ кижи ышкаш үнүт болаа чүү соглевезиг? Эх, оларның кайызы-даа үнүт болуру кай! Ынчалаа-даа төөгүде төнүү чок, төре хөрээ дөрт-даа катап андырыпаа, төөгүнүң арны балалбайн артып каар...

Шак ол чылын час шилдегер соок болган. Соок кыш ядыы кижилерни кам-хайыра чок аажылап, арткан каш борбак хоюлуду арыда алгап барган. Амыдыралдың аар-бергеанныг чыгатқан кижилерни соок час ыра сыырыптарынга кезениң келген.

...Чозар биле Чаңмаа Ыжыктыг ховузунуң иниек дет кара-кара хараганнарын дөрт хүн иптинде сөң келгеш, адыштарының ишти хавырып, ажыш тураа-даа, чаңгыс-даа часкы хүн чидирбес дээш, эртең эрте турганы Чозар сеткилин ажып, көөргелбиле көрүп тураа-даа, ову четче тайылбырлаар үнүүт эвес, бажын чайып «хоржок» деп, имнеп турда-даа, Чаңмаа база-ла ашаанның аптинде аар чүүл чигедир дээш, амыр-сонсаал чок, дерт черже дамдырааже ажылдап турган...

Чаңмаанның ада-иези—ол кавыга Самдар-Каралар деп тоолаттынган ядыы ашак, кадай. Олар бай Семис-Кожайның хөөн кадарып, ишик-хевин даарап берип, кыш, чай чок хемчиктен чораап, чаңгыс уруун азырап алганнар. Кырганнарның чаңгыс уруу кыс апаргаш, Чозар дээр, үнүү чок дүлей ооң-биле соруулдаалай берген.

Өглевгенниң соонда ай безин четпээнде, Чаңмаанның адазы алыс хоочу аарыынган «чорта» берген. «Адаарының шүүдели» дээш каш өшкүнү хам кижи сүре берген. Амыдырал боостаадан халбактанып, оларның чалыы назынының салым-чолунга ажыг-шүжүт, хинчек-човулаң эрте таваржып келген. Ооргазы аарыг, бүшүүк иезинге самдар кара ооң эдилдип каап. Чозар-биле Чаңмаа база ынчаар-ла ашаанның аптинде дөңге, "хайыра чок ажылдан турарын Чозар сеткилге ажып, көөргелбиле көрүп тураа-даа, ову четче тайылбырлаар үнүүт эвес, бажын чайып «хоржок» деп, имнеп турда-даа, Чаңмаа база-ла ашаанның аптинде аар үүгүн чингедир дээш, амыр-сонсаал чок, дерт черже дамдырааже ажылдап турган...

Чаңмаанның ада-иези—ол кавыга Самдар-Каралар деп тоолаттынган ядыы ашак, кадай. Олар бай Семис-Кожайның хөөн кадарып, ишик-хевин даарап берип, кыш, чай чок хемчиктен чораап, чаңгыс уруун азырап алганнар. Кырганнарның чаңгыс уруу кыс апаргаш, Чозар дээр, үнүү чок дүлей ооң-биле соруулдаалай берген.

Өглевгенниң соонда ай безин четпээнде, Чаңмаанның адазы алыс хоочу аарыынган «чорта» берген. «Адаарының шүүдели» дээш каш өшкүнү хам кижи сүре берген. Амыдырал боостаадан халбактанып, оларның чалыы назынының салым-чолунга ажыг-шүжүт, хинчек-човулаң эрте таваржып келген. Ооргазы аарыг, бүшүүк иезинге самдар кара ооң эдилдип каап. Чозар-биле Чаңмаа база

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

64 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үдезилоттинтеп

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 3 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 209 (6846).

Өртээ 2 көп.

Чүректиң ханызындан чедирген байыр

Зштер Хо Ши Мин, Ле Зуан, Чыонг Тинь болгаш Фам Ван Донг оларга эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин телеграмма чорутнаш, Вьетнамның Демократтыг Республиказының дугуннап тургустунганының 22 чыл ооңга таварыштыр акы-дуңма вьетнам улусна, Вьетнамның Амыдчы чоннар партиязынга, ВДР-ниң Национальная хуралынга, чазаанга база республиказының удуртумчуларының боттарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү совет улустуң ооңуззиниден чүректиң ханызындан ол телеграммада байыр чедирген.

Вьетнамның амыдчы чоннарының шыңгаттынган партиязынга удурткан маадырлыг вьетнам улус бодунуң төрээн чуртунуң хостелгазы болгаш хамаарышпас ч чоруу дээш ыдыктыг демиселди чорудуп, телептиг ойтур шавыышкынны америк империализминиң агрессиязынга таварыштырып, социалистиг тургузуушкунуң өруу-биле бурунгаарлавышаан турар үеде ол аддарлыг байырлал демдеглеттинип турар.

Совет Эвилели бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, бистиң партиявыстың XXIII съездиниң чүүдүг деп кергени болгаш СЭКП ТК-ниң оон сөңгаргыда болган Пленумнарынга детиезин, вьетнам улустуң демиселин детки-ириниң пенитиназын моон сөңгаардаа ылап чорудар. ССРЭ ВДР-ниң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, АКШ-тың агрессиязын өйтур шаварынга бүгү талазыг дузалаңчыны берип келген болгаш моон сөңгаардаа бээр, бүгү вьетнам улустуң күзел-бодалдары-биле, 1954 чылдың Женева дугурмулгаазары-биле дугжүп турар база Мурнуу-Вьетнамның улустарының айыыл чон чоруунуң, тайбыңның эрге-амыытарын барымдаалап, вьетнам айтырыгны чогумчалыг шинтпирязрининг чөптүг үндезинни бөвүп турар ВДР-ниң чазаанның туруштарын, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң программазын детки-ирин дээш чайгыыш чон демисежир деп, ук телеграммада чугаалаан.

Маадырлыг вьетнам улус социалистиг чурттарның дузалаңчызынга, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң деткимчезинге даянышпаан, бодунуң төрээн чуртунуң хостелгазы, хамаарышпас чоруу болгаш чаңгыс эки дээш демиселяге тиилеп үмер деп бүзүрел ол телеграммада илергейлеттинген.

(СЭТА).

ОРДЕННИГ СОЛУН

Астрахань областың ажылчы чоннарының коммунистиг киженидилгезинiң, ажыл-агый, культура тургузуушкунуның сорулгаларын күүседириниче оларны мобилизастаарының талазы-биле үре-түнелдиг ажылдааны дээш база бирги дугаарының үнген хүнүнден бээр 50 чыл болган ооңга тараарыштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуму ол областың «Волга» солунун Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, шылгараңгай совет фогаадчы, хөй-ниитп ажылдакчы, «Удустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының ийи дакпыр лауреады ИЛЬЯ ГРИГОРЬЕВИЧ ЭРЕНБУРГ 1967 чылдың августың 31-де, үр аарааның соонда, 77 харлыында мөчээнин СЭКП Төп Комитедиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хаяы кажымдаа-биле дыңнадып тур.

БАЙЛАК ДҮЖҮТ ЭРТИНЕЗИ — БАЙЫРЛАЛГА ЧААГАЙ БЕЛЕК

Тараа ажаап алыышкынының хүн демдеглели

Ажаап алыышкын түлүк үезинде. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринден хүн бүрүде чаа-чаа медээлер кирип турар. Күш-ажылдың организастаашкынын эки тургускаш, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап турар, дүжүт ажаап алыышкынында ажылдап турар кижилерниң аңдыралының дугайында ёзулуг сагыыты салып турар черлерде оңза улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Сибирь маңчымын хоорай ресторандарындан-даа кижи тыппас, ынчаарга «УТКА 25 чылы» совхозтуң хөвү-турлагларында түгле маңчы бар эвес, харын механизаторларның чагыын ёзугаар оске-даа чемперни кылып турар.

Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң хөвү турлагларының тараажылардың ийиги бажыңы болуп берген. Мооң ужурунда, механизаторлар база ында шак барымдаалавайн ажылдап, ажыктыг шак бүрүзүн эң долу ажыглаарын оралдажып, Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин толептиг күүседирин кызыдып турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин ында доктаамал кылып турар. Шилчиир кызыл вымпел холдан холче шилчип-ле турар. Ам ол болза ажаап алыышкынының эгезинден бээр 278 гектар тараяны тавычалай кескеш, 150 гектарны бастырган Василий Елисеевтиң холунда турар. Ооң дараазында Малышев, райпо даргазы эш Тарма ышлер дүжүт ажаап алыышкынынга канчаар белеткенип турганыңар ол?

Чамдык удуртукчуларда түгле думчуун бораланыр чүүл бар. Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Евтушенко районнуң ниити херээн сонуургавас. Чүл дээрге, ол колхозта тарааның ыол шуруузу ажаап алыр ойлуге ам-даа четпээн. Ынаыг турбуже, ножаында ажаап алыышкын киди чоруп турар ажыл-агыйже техника чорудар дугайында партия райкомунуң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге ергелелиниң айтыышкынның ол күүсетпээн. Мынчангаш 20 комбайн болгаш аңаа оңаагаан автомашиналар аңаа туруп турарлар. Кымга-даа, ооң иштинде бо изиг ойде аңаа туруп турар механизаторларта-даа ыңдыг чоруктуң ажыы чок!

Автоажыл-агыйларның буруузу-биле ажаап алыышкын техниказының аңаа туруп алыры ам-даа сокавааш. Чижээдээрге, августуң 29-та Каа-Хем районга 41 комбайн аңаа ажыл чок турган, түге дээрге № 1 АТА-ның чолаачылары (удуртукчузу эш Поручин) боттарының туразы-биле чангылай бергеш, ол хүн келбейн барган.

Ховунуң ажыл-ишчилери! Ажаап алыышкынга үнелиг үештиң чидирбенер! Юбилейлиг чылдың дүжүдүн борбак-даа тараа черге кагбайн ажаап алыр кылдыр, ажылды ынчаар организастаңар!

МУРНУКУ ОДУРУГДА

гыс үш дугаар бригада бээн хүнде 170 тонна тараяны күргүне шыгжамырынга дужаап турган.

— Мактаныр чүве-даа чок ийин — деп, бригадир Степан Саннников чугаалай-дыр.—Моон соңгаар канчап баар чүве ийик. Бөгүнден эгелээш дөрт кезилде-биле ажылдаар артажок. Кызыл-тас ам-даа шык. Ынчангаш тавычалай кезип, кургадып турган ажаар деп шинтпирледивис.

Шынында үш дугаар бригада (совхозта шупту үш трактор-хөвү бригадазы бар) оскелерден хөйүн кылган. Олар кымны-даа баштай дүжүт ажаалдазынче кирип, бо хүннерге чедир 760 ажыг гектар кызыл-тасты дөрт кезилде-биле ажаап, күргүнеге 820 тонна тараяны дужаагаан. Ооң аңгыда 60 гектар хире кызыл-тасты болгаш бүгү чиңге-тараяны, чаңгыс чылдыг сигенерни кестиргеннер.

— Бригадаңар техниктиг чепсегленишкини кандыгыл база кымнар мурнакчы ажылдап туралэр? — деп бригадирдан айтырдым.

— Биске он ийи комбайн ажылдаар ужурлуг турган чүве, оларның ийизиниң электен «хоочузу» кирген, багай сентээниидеп бирээзи чогуур черинге бээн четпейн, ара турупкан. Оолдар дөгере кызымак, ажылгыр. Хавизов Николай, коммунист Ооржак Шолбан болгаш өскелер-даа хүнде 138 центнер кызыл-тасты бастырар тургаш, херек кырында 220 центнер чедирип, хүн үлүүн ажыр күүседип келген. Олар Кара-Кожагар эдээнин бышкан дүжүдүн кезип дооскаш, шала шык тараяларны тавычалай кезип киргипкен.

Совхоз бир гектардан 9 центнер дүжүттүг алыр планныг. Тараажылар Совет эрге-чагырганың бежен харлаарынга уткуштур социалистиг чарышка киржип, гектардан-на 11 центнер тараяны ажаарын хүлээн-геп.

«Көк-Тей» совхозтуң тараажылары сентябрь 2-ге чедир 1703 тонна кызыл-тасты күргүне шыгжамырынче үргеп.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы комбайнерлер Хавизов Николай (үстүнде) биле Ооржак Шолбан (адаавда солагай талазында), (адаавда оң талазында) П. Иванов, И. Пашкин оларның башкарган комбайнынары кезилде үеинде.

Бир хүнде 250 га

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозта дүжүт ажаап алыышкыны хүн келген түдүм-на калбарып турар. Элезиннинг-Хову деп черде 250 гектар чиңге-тараяны совхозтуң 13 комбайнерлери август 31-де чаңгыс хүн тавычалай кестирген.

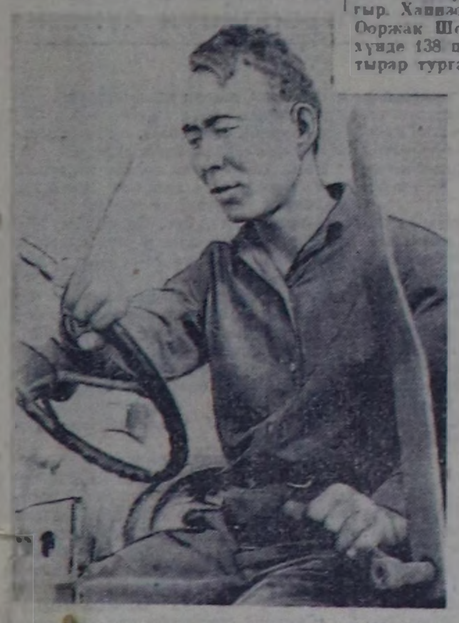
Ол хүн комбайнер бүрүзү кызымак ажылдаан. Оларның иштинден Монгуш Эрес-оол, Калин Довгак, Монгуш Ойдуп-оол, Кувискаал Монгуш олар ээ эки ажылдап, ээлчег нормазын 1,5—2 катап ажыр күүсеткеннер. Чиңге-тараа кезип турган бүгү комбайнар Улуг-Ховуда 500 гектар быжа берген арбайны тавычалай кезер дээш, дигин-биле киришкен.

ЧҮС ЧӘӘРБИ СЕСКИДЕ

Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудугжулары Саян сыныңың эң берге черлеринде ажылдап турар. Олар тайганың база бир километрин чаалап алгаш, орукту узаткан. Мында орук тудуунуң механизастаттынган № 89 колонназы ажылдап турар.

Оруктуң бо берге участогун мастер Александр Ляшков биле Ким Демитовтуң тепсикчилер бригадалары колдап аштаан. Ынчангаш орук тудугжулары 128-ки километрниң кызыгаарында үнген. Оон ыңай байдал улам берге. Тудугжуларның мурнунда чалым хаялар, аргаяш, малгаш-шалбаалыг эвээ тайга. Ынчалзажок эрээдидим тудугжулар базым чер бүрүзүн тайгадан чүткүлдүг күш-ажыл-биле чаалап ап турар.

Оруктуң бо участогунда ажылга тепсикчилер Александр Шабанов, Виктор Анцырев, Анатолий Лебединский олар онза шылгарап турар. Чер ажылы кылып турарлардан экскаваторщик Петр Корень, бульдозержи Анатолий Зайцев, «МАЗ-503» автомашина чолаачызы Виктор Шоблиенко олар күш-ажылга чүткүлдүүн көргүзүп турар. Чер тепсикчилери ам Ак-Довурак—Абаза оруунуң 128-ки километринден ыңай тайганы штурмнап кирипкен.

МАШИНАЛАР ШУУШКАН

Августуң сөөлгү хонуктары чаъсборан чок, аяс хүнер болзажок, тайгалар баштарында чагган харыыл соок дыныжы эртеп, кежээ кижиниң шырыыктыра бээр. Ынчангаш республиканың тараажылары юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээп ховушөлдерге түткүлдүг, чаңгыс деминг ажылдап турарын Кызылдың тараа продуктуларының сайгарылга баазазында кээп турар тараадан корүп болур. Ук баазаның чанында келген кижи бүрүзү тараяның шыгын болгаш сортун хынаар лаборатория чанында чаа дүжүттүң тараазын сөөрткен самосвалдарны, бульманнарны болгаш күзөөтүг автомашиналарны дораан-на ескерип көрүп каар. Ол болза республикада тараалап районнар Каа-Хем биле Тандың районнарының колхоз, совхозтарының делгем толдирине өстүрген чаагай дүжүттүң алдын тараазының үзүк-сокеаал чок кээп турары ол.

— Хүн келген тудум-на тараа сөөрткен автомашиналар улам-на ковүдеп, бистиң ажылывыс кызыг-чай чок болуп бар чыдар — деп, чаа курс дооскан аныяк лаборант уруг Надежда Пугарева чугаалады. Мында лабораторияда ажылдап турар ышчы кижилер дүп-түп чок. үш эөлчегде ажылдап турарлар. А. Н. Пугарева аныяктарыны кежээки школазының 9-ку класында өөренип турар.

— Дүжүт ажаап алыышкыны эгелээнинден бээр сентябрь 1-ге чедир чаа дүжүттүң 4397 тонна тараазын бистиң сайгарылга баазазы хүлээп алган. Кээп турар тарааларның шыгы 19-тан 27 хүү чедир болуп турар. «Көк-Тей», «Тиилелге» совхозтардан болгаш Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозумдан кээп турар тарааларның шыгы эвээш, шыңары эки болуп турар — деп, лаборатория эргелекчизи Нина Романовна Резникова чугаалаан,— Сентябрь 5-тен соңгаар тараа сөөрткен автомашиналар моон-даа ковүдээр— дидир.

Автомашиналарның чолаачылары сөөрткен тараазының шыгып хынаткаш, дораан-на деңзиге бөөрлар. Оон оларны механизастаттынган № 12 складче чорудуптарга, ында ажылдап турар Зоя Никитачук кнопканы базыптарга, электри дүжүргүчү тараа дүжүрер черде турган машинанын чүүгүн ша-даа чедирбейн чаа кодурүптер. тараа оңгарны куду батказ, трансөөртөрну дамчыштыр чоорту арыглакчыны артжет, сушилкаже кирип турар.

Зоя Кузьминична Никитачук бо сайгарылга баазазында ажылдап кирге-ле алды чылдың күүргүне бар чыдар. Бо үеппи дургузунда ол баазаның кандыг ажылын кылбаан дээр. Кала-даа ажылдадып чорудуптарга Зоя Кузьминична ажылга сундулуг, кызымал-биле өскелерден онзаланып, кылган ажылының шынары үргүлүү эки болур. Ол чыл бүрүде өртектиг чүүлдер-биле болгаш мактал бижиктер-биле шаңнадып келген. Түгле тараа баазазының ажылдакчылары ону мактаар эвес, харын тараа сөөртүп келген чолаачылар оон ажылгыр кежээнин, кылган ажылынга мергежээнин хүндүткел-биле мактаарлар. Юбилейлиг байырлалга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражырыларны күзедивис, Зоя Кузьминична.

7 ажыг тонна тараа сөөрткен 19 — 72 дугаарлыг автомашинаның чолаачызы Виктор Вызовкин № 3 автоажыл-агый черинде мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ынчангаш ону бо түлүктүг кампания үезинде ажаалдаже чорутканы база аңаа эвес. Ол Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң чаа дүжүдүнүн тараазын сөөртүп эккеп турар.

— Колхозтуң тараазы бо чылын чаагай үнген. Тавычалай кестирген тарааларны ам подборщиктиг комбайнар-биле бастырып эгелээн. Оон аңгыда холук чок быпкан кымыл-тасты дөрт ажаай берген. Ынчангаш бо тараяны шуут-ла комбайндан урдуруп алгаш келдим. Далашпаже хоржок, тараа шөлүг баазадан херип болганда, комбайнпар машиналарны база маңай бээр — дээш, чүгүн дүжүрүптери билек, чолаачы хаптыр.

Сайгарылга баазазында ажылдап турар күш-ажылчы кижилер колхоз, совхозтардан келген автомашиналарның тараазын саат чок дүжүрүп, Совет арге-чагырганың 50 чыл ооңга алган хүлээлгелерин эрестиг күүсеп турарын моон-на идеп болду.

Сайгарылга баазазының тудугжулары алдарлыг юбилейге күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турарлар. Бо чылын тудуп эгелээни 3200 тонна тараа урар механизастаттынган складты декабрь 1-де ажыглалга дужаар тургаш, ону сентябрь 1-де доозупкан. Ам ол складка чаа дүжүттүң тараазын хүлээп ап болур. Түге доозарының кырында келген транспортёрну манап турар.

15 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг асфальтылаттынган механизастыр шөлдү база чаа кылган. Анаа 10 ажыг муң тонна тараа хүлээп алдынар. Ынчангаш арткеи чылдынга бодаарга, сайгарылга базазы 30—40 муң ажыг тонна тараяны хүлээп алырынга белен.

Баазаның тудугжуларының аразында калбаран социалистиг чарышка П. Ептокимовтуң удуртукан бригадазы тергинден турар. Ол бригаданың кежигүннери Монгуш Белек, Борис Монгуш олар тудугжуларның чоргааралы болуп, хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеп турар.

Сайгарылга баазазында дүн, хүн чок ажылдаар столовая бар. Ында ыяг шай, чылыг чем аймаан белетекевейн турарын баазаның ажылдакчылары болгаш чолаачылар хомудан чугаалап турар. Боже Кызылдың чемненилге кичээнгей салып, ажылчыннарның чөптүг негелдезин хандырары чугула.

А. КУМАЯК.

ӨӨРЕДИЛГЕ — КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ХЕВИРИ

Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейин коммунистиг тургузуушкунуң херээнге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш бүгү улустуң демиселинге бистиң аныяктарывыс боттарының төлептиг салыышкынын киришпирбишаан, эртеминиң, техниканың чаа чүүлдерин шингээдип алыр дээш кажангыыдан-даа артык чүткүлдүг өөренип, ажылдап турарлар. Моон-биле чергелештир партияның, комсомолдуң болгаш оске-даа хөй-ниитп организацияларының аныяктар кижизидилгезинче кичээнгейни күштелген. «Аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидери, утка-шынарын болгаш хевирлерин байыдары партия болгаш комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болур» — деп, СЭКП-ниң XXIII съездизинге отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежнев айыткан.

Партия болгаш Совет чазак коммунизм тургузукчузу чаа кижини кижизидери дээш, ону билигдер-биле чепсегларн дээш ада сагыш салыышкынын хүн бүрү идередип турар. Моон уламындан Тыванын комсомол организациязы аныяктарны политчырыдыышкынга болгаш өөредилгенин бүгү хевирлериниге хаара түткан турарының талазы-биле эгээн ажылдарны чоруткан. Эрткен өөредилге чылында комсомолдуң политчырыдыышкын четкизинге, клубтарга, семинарларга 9200 ажыг оолдар, кыстар өөренип арткен.

Өөредилге чылының тургузунда комсомолчу болгумнерге СЭКП-ниң XXIII, ВЛКСМ-ниң XV съездилериниң материалдарын хандыр өөренип арткен.

Чаа өөредилге чылында комсомол чырыдыышкынының четчелээшкининче кичээнгейни күштелдирген. ВЛКСМниң Барыын-Хемчик райкому аныяктар өөредилгезинче улуг кичээнгей салган. 1200 кижи өөренир яазы-бүрү 22 болгуминг чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде көдээ чердерде четчелеп тургускан. Бо чылын районга ажыттынар 5 кежээки школа чаа өөредилге чылы-биле ажылдап эгелээрине белен.

ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкому келир өөредилге чылынга уткуштур өөренир аныяктарны четчелеп турар. Районда бот-өөредилге-биле өөренирин күүсээн 5—10 класстыларга 13 кезек черде консультация пунктуларын тургускан. Чаа өөредилге чылында районга 23 кезек черге комсомол чырыдыышкынының болгумнери ажылдаар. Комсомолдуң Тес-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем райкомнары аныяктар өөредилгезинче чогуур кичээнгейни салып, чер-черге организас-массалыг ажылдарны база баш бурунгаар чорудуп келген.

Республика типографиязында, «Сут-Хөл» совхозта, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», Тандының «Революциянның чалбыжы» колхозтарында комсомол организациялары аныяктар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турарыбиле чергелештир, күш-ажылдың чагаг чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды база чорудуп турар.

Чер-черде комсомолдуң политчырыдыышкынының четчелээшкини иргулайында дооступ турар. Ынчалзадаа Тандың районда «Тиилелге» совхозта комсомол организациязы (секретары эш Даржаа) чаа өөредилге чылынга уткуштур аныяктар өөредилгезинче кичээнгей салбайн келген. Тыванын эң тараалаң улуг ажыл-агыйы—ол совхозта дыка хөй аныяктар ажылдап турбуже, ында партия, комсомол организацияларының аныяктар өөредилгезинiң чугулаавайн турары дыка четпес. ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому (секретары эш Коновалов) политчырыдыышкынының болгаш аныяктар өөредилгезинiң оске-даа хевирлериниге четчелээшкинни оожум чорудуп турар. Өөредилге чылының эгелээриниге чедир санныг хонуктар арткан, ыңдыг четпестерни дарый эдер херек.

СЭКП Төп Комитедиң «Ниитилел артемнерин улам ыңай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. «Аныяк коммунистерниң болгаш комсомолчуларының идейлиг дазыгыышкынынче, оларны ленинизминиң үгаан-бодалынга, совет улустуң революсчу, патриоттуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидериниче оңза кичээнгейни салыр» деп ында айыткан. Ынчангаш чаа өөредилге чылында комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезин организастаарда СЭКП ТК-ниң бо айтыышкынын удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Бо бүгүнү амыдыралга боттандырарда, хамыктың мурнунда, өөредилгениң бүгү хевирлеринге удуртулганы, хыналданы күштелдирер апаар. Мурнуку чылдарның чижектеринден алырга, кичээлдер үзер чорук халя эвес болуп, харын-даа чамдык черлерге будун өөредилге чылын безин ара кааргынга чедип турган. Аныяктар өөредилгезинге тургулаан бүгү четпестер бо өөредилге чылында улуттаттынган турар ужурлуг. Мынчангаш чер-черде партия, комсомол организациялары өөренип турарларга таарымчалыг байдалды тургузуп, бо чугула керекти оңза кичээнгейге алыр керек.

Бистиң башкывыс болгаш баштыңчывыс Б. П. Ленин социализм чуртунуң аныяктарын «өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагып чораан. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тудуп турар бо үеде билигдер-биле аныяктарны чепсегларн чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Бедик харыысалгага кижизидер

Чоон-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң партия эге организациязы (секретары эш В. Б. Үзек) аныяк коммунистер-биле ажылды элээн эккиткен болган бо талазы-биле чамдык ажыктыг дүрмүлгени чедип алган. Бүгү аныяк коммунистерге тодаргай партийжи даалгаларны берип турар болгаш оларның од даалгаларны канчаар күүседип турарын үргүлчү хынап турар. Хынаалданы оларның-биле түстүзүнде чаңгыстап чугаалажып, айтырып тургаш-даа азы бир удур планнап алгаш, партияның иштин хуралдарынга, партбюрога чамдык аныяк коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында илеткелдерин дыңнап, чугаалажырының-да хевири-биле боттандырып турар. Оон-биле кады партбюро аныяк коммунистерниң боттарының оналаткан ажылдарынга бедик харыысалгалыг болуп, хүүда үлегерлиг болган турарынче база улуг кичээнгейни салып турар. Оон түнелинде аныяк коммунистерниң хей кезии оналаткан ажыл-херектеринге кызымаккай, ээ-харыысалгалыг болуп, мурнакчыларның одуруунда кирип, партийжи, хей-иштинги даалгаларын бедик медереднии-биле ак сеткилдиг күүседип турардыр.

Эш Ч. К. Багбыштай колхозтуң база бир эң шалынчы, мурнакчы механизатору болбушаан, хову бригадазының механизаторларының оргузунга агитатор база үлүскү дружиначы хүлээлгезин эки күүседип турар. Эш Багбыштай Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур алдарлыг юбилейинге күш-ажылчы белек кылдыр бо күзүн 500 га черниң тараазын ажаап алыр деп бедик хүлээлгени болгунга алган болгаш «Сүт-Хөл» совхозтуң мурнакчы механизатору эш Тулуш Шугууну социалистиг чарышка кыйгырган.

Шеми 8 чыл школазының башкызы эш Монгуш Дөстей-оол оөреникчилеринге быжыг билиглерни берип, оларны коммунистиг өзугга кижизидиринің херээнге бүгү күжүн салып турар болгаш колхозтуң аныяктарының оргузунга спорт ажылын калбартып чорудар болгаш «Бистиң ленинчи комсомолувус» дээр болгунуң пропагандизи хүлээлгезин ак сеткилдиг, кызымаккай күүседип турар.

Колхозтуң уруглар яслизиниң эргелекчизи эш Хаин-оол Кара-кыс оналаткан ажылынга ээ-харыысалгалыг болбушаан, бодунуң агитатор болгаш суурнуң арыг-шеверин харыысаар хүлээлгелерин багай эвес күүседип, ында херээженнер човуланиниң илепкейлиг активчизи болуп турар.

Колхозтуң Даштыг-Тей сүт-бараан фермазының сааначызы, «Хүндүледдиң демдээ» орденниг эш Анна Ондар колхозтуң шолбаннарының бирээзи болбушаан, ферманың ажылдакчыларының оргузунга агитатор болуп хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Өске-даа бүгү аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны шак мынчаар берип, хынап турар.

Бо чылын колхозтуң бүгү коммунистериниң хуралдарынга партбюроның ажыл планын ёзугаар чамдык аныяк коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында илеткелдерин дыңнап, чугаалажыпкан. Партбюро аныяк коммунистер-биле бир хүннүң семинарын организастап арттырген. Ол семинарга коммунистерниң коммунизм тургузуушкунуунуң херээнге авангардчы роюнуң дугайында, коммунистерниң эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында, партийжи аныдыралдың ленинчи нормаларының болгаш принциптерин сагырының дугайында болгаш бүгү делегей байдалының дугайында лекцияларны кылып берген.

1967 чылдың август айның тоңчузунде аныяк коммунистерниң хуралын эрттиргени партбюронуң ажыл планында баш удур коруп кирген. Ол хуралга «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою» деп СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин ханыгы-биле оөренириниң дугайында айтырыгны чугаалажыпкан. Моон-биле кады партбюроның аныяк коммунистер-биле ажылында чамдык четпестер база бар. Аныяк коммунистерниң иштинде партийжи чүрүмну хажыда бээр ийи-чаңгыс кижилер бар болуп турар. СЭКП дежигүнүнге кандидат, колхозтуң сүт соортур машиназынга чоллачызы эш К. Күулар чамдыкта ажылынга ээ-харыысалга чокталып, арагалап тургаш, чоокта чаа партия хуралынга хемчег алыскан. Чамдык агитаторлар болуп турар аныяк коммунистер соңгуда кампаниязының соонда боттарының участоктарынга кончуг ховар барып турарлар, а лекторлар чон мурнунга лекцияларны, илеткелдерин эвээш кылып турарлар.

Чамдык аныяк коммунистер партия хуралдарынга аңаа-да ыңыг чок олуржуп, санаа бербейн турарының болгаш ажыл-херээнге эгелекчи инициативазы ховар болуп турарының фактылары бар.

В. САНАА,
СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң инструктору.

Е. Д. Данилова Красноярск крайның Усинский районунуң бир колхозунга оң чыл сааначылап ажылдаан, чурттаалгазының аайы-биле бистиң республиканың Танды районунуң «Элегес» совхозунуң Кузузун сүт-бараан фермазынга сааначылап ажылдай берген. Ам ооң бо ажылга етажы 14 чыл ашкан, бо ферманың эң улуг назылыг сааначызы.

Дуржулгалыг сааначы юбилей чылынын чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың баштайгы чартынында бодунга быжыглаан инектериниң бирээзиден-не 1143 кг сүттүг саан алгаш, республиканың мурнакчы сааначыларының бирээзи адынга төлептиг болуп, малчынларның республика Наадымынга киришкен.

Бо хүнверде совхозтуң мурнакчы сааначызы Евдокия Данилова инек бүргүзүнден сүт саалдазын база-ла кудулаптайн турар.

Ферманың мурнакчы сааначызы чүгле бодунуң эрге-ажызынга кызыгаарланмайн, аныяк сааначыларга арга-сүмезин чугаалап берип, оларны бергелерге торулбайн дидим, соруккур ажылдаарынга бодунуң үлегер-чижээ-биле оөредип турар.

С. ТАМЧАЙ.

* * *

Улуг Октябрьның юбилейин хүн келген тудум-на улам чоокшулап орар. Чоон-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының малчыннары ол юбилейге төлептиг күш-ажылчы чедишкиннерни бараалгадыр дээш кызымак ажылдап турааннар. Салбырның сүт-бараан фермазының коллективи күргенеге сүт садарының чартык чыл планын 114 хуу, а чылда 12,2 тонна дүк садарының планын 12 тонна 580 кг кылдыр күүсеткен. Бо ажылдарның талазы-биле сааначылар Зинаида Монгуш, Намай Чүчүк, хойнулар Ондар Кызыл-оол, Монгуш Паан-оол, Куулар Сарбаа олар онза кызымак ажылдап турар.

М. СЕВИЛБАА.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга келээндерээ, хүлүмзүргүн чоруур, чугаакыр аныяк болду бо-ла иевр сөлер: ол, колхозтуң ёзал бухгалтериниң оралакчызы Кара-Сал Доржу-дур. Ол аңаа ийи-эчил ажыр ажылдап келзе-даа, онаашкан ажылынга кызымнаа, ак сеткилдии-биле колхозчуларның хүндүлелии чаалап алган. Доржу колхозтуң малының үчёдүн шын кылып, төп екиадтың отчёдүн шын дыңмырынга, ажыл-агыйның сан-түң байдалын шын тургузарынга эптериниге эки дузалажып келген. Оон аңгыда, колхозтуң бухгалтериизиниң ажылдакчылары боттарының күжү-биле колхозка чыл бүрүде мал чемни белеткеп бээри чаңчыл болган. Бо чылын олар 20 тонна мал чемни белеткеп бээр хүлээлгени алгаш, ону күүсеткен. «Оны ажыр күүседир дээш ам-даа бо ажылдың үргүлчүлеп турар бис»—деп, колхозтуң кол бухгалтери Монгуш Күнзең чугаалап турар.

К. Доржу бодунуң билии бедидип, юристер белеткээр институтка бот-оөредилге-биле оөренип киреринге белеткенип турар.

К. АРАКЧАА.

* * *

Бии-Хем районнуң Сесерлиг эге школазының башкылар, ажылчыннар, оөреникчилер коллективи ында колхозка мал чемни белеткээринге дузалаар дээш 55 кижи составтыг бригаданы тургускан. Оон бригадиринге кыргап колхозчу Матпа Комбуевна Салчакты сонгуп алганнар.

Ол бригада бо хүннерде Калбак-Чыраа, Дыттыг-Арыг аймиеринде будук-бүрү багланып, кургадып ажылдап турар. «Тиилелге» колхозтуң баштаар чери ол бригадага бир тергелиг аттыг бижиглаан бергеи. Школдучылар багланып будук-бүрүнү сетилеер адаанга соорту чедирип, аңаа кургадып турар. Бичаар кургаткан будук-бүрү ниит хүн караанга шыкаш, саргарып кадып сынмае, оңу ногаан хевээр болур болгаш малга чаагай читтыг, сүүзүнүгүмчүк болур. Бригада 9500 моондак будук-бүрүнү шинчаар белеткээш, колхозка дужаарган.

Бригаданың кежигүннери: хергээжен Норжуума Чолдай, Найдынмай Анчы Мөңге Кара-кыс, Дендии Маады, школ чылар Валера Найдынмай, Найдын Арапчөр, Анатолий Дендии, Валя Хүү кай, Наташа Шагдыр, Зоя Лагба олар о шалынкын ажылдап келгеннер. Бриг ның коллективи бо ажылды ам-даа үрг чүлеп турар.

М. ЮМБУУ

Тюлюш Эрелчинович бодун үзүн чурттаалгазының иштинде к гем, билген ужуралдарын ам терге тоожун бээримден чаагай в вес. Оны дыңнап олургаш: «Кай ажыл кошкай бергевиш, парт иивер чорудуп турган-дыр»— д бодаалдар дорааи-на салыпка кир келир. Ол 1928 чылдан бээр пар кежиктүү.

Кандыг ажылдарга чорбаан д Ийиле сумузунуң аныяктар түрүн дергазындан эгелээш... бөгүн к хозтуң дүк дужаар пунктузун эргелекчизи болгаш ында парт болдуңуң организакчызы.

Октябрьның социалистиг Улуг р волюциязының 50 чыл ою та рыштыр өөк дужаар планын ажы күүседиринге Чоон-Хемчик рай нуң Ленин аттыг колхозтуң к гыкчыларының бүзүреалдии Тюлю Эрелчинович бадыткап турар.

М. СЫГЫР-ООЛ

ЧУРУКТА: Т. Э. Сотпа.

АЪШ-ЧЕМНИ ЧОНГА

Улусчу контроль

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди найысылалдың аъш-чем садыгларының ажылынның дүүлүмда айтырыгны чугаалажып көрген. Ол хуралга хоорайның аъш-чем магазиннериниң, хлеб, сүт заводтарының директорлары, товароведтер, курсадының инспекторлары база олурушкан. № 13 аъш-чем магазини (директору эш Макаров), он беш дүгаар (директору эш Лапшаков) он тос дүгаар (директору эш Еремцова) магазинлер эки ажылдап, бараанналарның ассортиментизин бавзада бар бараанналарның ыяа-биле эккеп, делгеп садыглап турар. Инек, хой эъди, макаронныг кылыглар, хлеб, кондитер кылыглар аймак, ногаалар болгаш оске-даа чем аймак бар. Бо садыгларда сананлар болгаш хомудалдар дептерлериге хереглекчилерниң хей кезии оорушкуузуп илеретken, а бараанналар сугар дугаала шыгжалыр черлери, складтары тар-даа болза, арыг-шевер байдалда, садыгжыларының хей кезии хереглекчилерге эълдек-эвилең ажылбан турарын ук хуралга демдеглээн.

Найысылалда сес бот-оруулга-чарыгларыг магазиннер ажылдап турза-даа, чурттакчы чонну чедир хандырбайн турар. Бараан, аъш-чем аймак бавзада четчир санныг чытсвдаа, оларны садыгларже киирбейн турар. Ол дээрге чамдык садыжыларның онаашкан ажыл-херээнге ээ-харыысалга чок чорууп годаргай хереченлеп турар. Херек кырында садыг бавзакында хереглекчилерге эргежок чүгүлә чиигир, даагаи, дус, эът, консерва аймак, колбаса кылыглары болгаш оске-даа чүүлдер бар болуп турар. Бо бүгү чүүлдерни магазиннерге чамдыкта эккеп турза-даа, хей үзүктелиишкинии болдуруп турарын садыг алынчылардың негелде, хомудалдарындан бо-ла дыңнап болур.

Кызыл хоорайның күүсекчи комитединиң шиитпирин ёзугаар ногаа аймаан он беш кезек черге садар деп доктаатkан турбуже, чүгле 4-ле кезек черде садыглап турар. Чижээ, картофель болгаш ногаа аймаан Улуг-Хемниң ол чарында садыг бавзакында №3 АТА-да сатпайн турар. Ясылдарни, садиктерни болгаш оске-даа үүлдар албан черлерин 24 дугаарлыг магазин (эргелекчизи эш Ветошкин) хандырар ужуруг, Ынчалза-даа чамдык продуктуларны үндүрбейн турар. Складта яблоко хей-даа болза, чүгле чаңгыс тонна хирени үүлдерге чедирген.

Ка-Хем суурнуң магазиннеринде капуста, картофель болгаш ногаа аймаан эвээш хемчеглдиг садып турарын демдеглээн. 39 дугаар школе-интернатта продуктулар чедишпее, оон ассортиментизи үзээш, а 44 дугаар магазинде байдал база ындыг.

Кызылдың аъш-чем садыгларының арыг-шевер байдалы четпес. Чижээлээрге, 32 дугаар топ хлеб магазининде бо талазы-биле байдал четпес. Магазинниң капалары хирлиг, куруг хааржантарны, шоодайларны үй-балай октагылалкан. Оон аңгыда садып аликчыларга үүлдер аъш-чем аймаан чедир деңзилеп бербейн баар таварылга пайы хей. Топ сүт садыныңың санитер хемчеглдиг садып турарын демдеглээн. 39 дугаар школе-интернатта продуктулар чедишпее, оон ассортиментизи үзээш, а 44 дугаар магазинде байдал база ындыг.

Магазин бүргүзүнде хомудептерлери бар. Ажылчы нүң аңаа бижээн хомудалдаларынче кичээнгей са чорүктер база илеретте турар. 40 болгаш 11 дугаар садыгларда бо чорук хей.

Найысылалдың садыгларының коллективтери ажы бар четпестерни эдер тал биле боттуг хемчеглерни юбилейлиг чылда алган циалистиг хүлээлгелерин тала-биле төлептиг күүсе рин комитет кеткээн.

Д. ЕНДА

ЭЭРБЕКТИҢ МАЛЧЫННАРЫ

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кодээ ажыл-агыйл артелиниң Ээрбек участогунуң малчыннары сиген кезиидезин болгаш силостаашкынны организастыг чорудуп турааннар. № 1 бот-оруулга-чарыгларыг хойжу бригаданың кадарчылары сезен ажыг гектар черниң сигенин кезип алган.

Бригаданың хойжулары түс-түзүнда юбилейлиг чылда 8—10 тонна чедир сигенни кезип белеткеп алырын хүлээнгеннер. Кадарчыларның хей нуруузу социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ам күүсединкеп, сиген кезиидезин үргүлчүлеп турааннар. К. Сарыг-оол, Х. Биче-оол, Т. Лакпа болгаш оскелер-даа 8—8 тонна сигенни кезип алган, ам-даа 5—5 тоннаны белеткээр соруулга салып алганнар.

Участокта силос салыр ажыл база чорун турар. 910 тонна силос салдынган, ам-даа 1500 тоннаны белеткээр.

Н. ЛАКПА.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында Борис Куулларга удуртқан аныяктарның № 2 хойжу бригадазының кежигүннери Борбак-Тайга суггаттыг сиген шөлүн августың 15-тен эгелеп кезип киргеи. Бо арткан каш хонуктарда бригада кылза чогуур 150 тонна сигенниин 100 ажыг тонназын сараатталган.

Ховалыг Кен-оолдуң звенозу 10 хой кадырлыг шалынкын ажылдап турар. Звенода сиген кезикчилери О. Сады, К. Ак-оол, К. Алдын-оол олар хүнде 0,25—0,35 ганы кезип, нормазын 110—125 хуу күүседип туураар.

Сигенчилерге Чыргакы сес школазының оөреникчилери С. бей-оол, С. Шактар, Х. Базыр-оо ажылдап, макталды чедип алган

Аныяктарның хойжу бриг ның хойжулары арткан сиген хүлээлгезин чоокку хүннерде каш, Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ою лептиг ужураҗыр дээш кыштаг кыига белеткелди чорудуп турар

О. СА

АҢГЫЛАП АЖААРЫНЫҢ АЖЫКТЫЫ ҮҮДЕЛ?

Агрономнуң сүмез

Дүжүт ажаан алышкынынга эң чугула сорулга—тараанның чидиринии болдурбаазы болур. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турда, чамдык чылдарда дүжүтке чидириг 20—25 хуу чеде бергилээр. Чидириг болза тараанның дең эвес бижарындан болгаш чогуур өйүнде ажаавааныидан болдур.

Тараанның дески бышпаанындан, хенчелеп үнген тараа барындан база бок үнүштер бар болганындан тараанны улуг шөлдерге шыгы хой турда кезер ужур база таваржыр. Шыгы хой тараанны ажаарга, кезиишкин үезинде-даа, оон соонда ону арылап, кургадып-даа турда чидириг хей болур, комбайнларның бүдүрүкчүлүү кудулаар, мынчангаш сортан ажаан алышкын саадаар.

Мурнакчы ажыл-агыйларның хей чылдарда дүжүлгаанының көргүзүп турарындан алырга, аңгылап ажаан алышкын хуусааны дыка кызырып, тараанның чидирнин эвзожедир. Ынчаарга ажыл-агыйларның чамдык удурткучулары, агрономнар аңгылап ажаарының ажыктыын чедир үнелевейн, үндезин чок «камналга» дээш туруп бээр чүүл бар. Олар чижээ-биле мынча дижир: «комбайнбиле дөрт ажаан киритерге, кеспишаан, бастырбышаан баар, ол эки, мынчаарга тараанның шыгы хей болур болза, ону сайгарылга базаазынга дужаар болур, адаа кургадып каар». Ынчангаш чамдыкта шыгы 35 хуу чедип турар тараанны дужаай бергилээр.

Мынчангаш маңаа хей сугну соортуру кымга ажыктыг чүвел, ол хей шыктыг тараанны 16—17 хуугга чедир кургадырынга чеже күш үнер ийик?—деп айтырар апаар. Аңгылап ажаагаанының база дөрт эжаганының соонда савааның шынары кандыг болуруун көрзели. Аңгылап ажааган соонда савааның мал чеминге ажыктыы дөрт ажааганының савазындан дыка шынарлыг болур.

Аңгылап ажаап алышкын болза тараа кезиишкинии 8—14 хонук бурунгаар эгелээр арганы бээр, мынчангаш ажаап алышкынының хуусаалы база дыка кызырлыр, чидириг эвзожээр. Аңгылап ажаагында гектардавна 2-ден эвээш эвес центнер тараанны ажыр ап болур дээрзин эртем болган практика бадыткаан.

Аңгылап ажаап алганда, тараанның шыгы эвээш болуру-биле бастырышкынының байдалын эскижидер, тараанны арыглаар, курлаадыр талазыбиле үеии болгаш ажыдыңы хемчээлин кызырар, үрезиниң дүжүткүр шынарын бедидер, оон үнер шынары бедик болгаш шыдамыккай болур.

Аңгылап ажаарының чорудулгазының кезеекке үзүлеген — тавычалай кезерн болгаш оон соонда бөлүп бастырары. Бо ийи чорудулгага комбайн бүргүзүнүң бүдүрүкчүлүү дорт ажаап турганындан бедик болур, оон-биле кады аңгылап ажаагап тараанны бастырып турда, тавыча курлаг болганда, машиналарның бүдүрүкчүлүүн ол база бедидер. Оон ынай, ажаап алышкынның бүгү чорудулгазында оон ажылдап кылышкынынга акша-хөреңги чаргдалынга камналга улуг болур.

Көк-тараанны, ыызыл-тастыг, суданы, арбайны, чиигe-тараанны, кырлыг-караны, горчицаны, чочак-тараанны база мал чемни сигеннерниң үрезинге тараанын аңгылап ажаап болур. Аңгылап ажаап алышкынны чорудуп тургеш, утпас ужурлуг чүвелер чүл?

ЖВН-6 жатказарны чогуур өйүнде, четчири-биле белеткеп алыр, шөлдерии чажышкынга эки белеткээр, чүл дээрге чазын ону дески болдурар. чажышкын соонда шөлдү ыяап-ла диштериниг каток-биле дескилээр: кезиип киришкиниге озалдавас; деп эвес бышкап, хенчелеп үнген тараа көвүдээн шөлдериин тараазын биргн ээлчеге кезер: ужуп чыдыптар хире тараанны аңгылап ажаар; үрезии участоктарын база чаагай тараанныг черлерии аңгылап ажаар; тараанның шыгы 40 хуудан ашпас, быштак чеминг болу бергендe мынаар ажаар.

Суланы, арбайны 35 хуудан бедик эвес шык турда кезер, а чиигe-тараанны 70—75 хуу чедир бижа бергенде аңгылап ажаар. Аңгылап ажаап алышкынны августа болгаш сентябрьның баштайгы чартында чорудар, ол үеде агаарның температураазы чылыг, шык эвээш болур, мынчангаш тавычалар дүрген кургаар.

Тараанны тавычалай кескенде, кезиишкин биле бөлүп бастырарының араазын уздып болбас, подборщиктерииг комбайнларның санын көвүдеир херек. Хову болгаш арга-хоавулуг черлерге ЖВН-6 жатка бирээ турда, подборщик 2 турар ужурлуг, а тайга эдээ черлерге он саннар 1:3 болур.

Аяс хүннер турда, тавычалай кезерии биле бөлүп бастырарының араазы 4—5 хүнден ашпас ужурлуг. Чаашкын болуп турда тараанны тавычалай кескен херээ чок, чүге дээрге оон соонда тараа тавычага чытказ-даа өзүп чыдар болур.

Тараанны кезеринин бедин дүжүттүң сывының бедининден, дүжүттүң кандызызындан болгаш чажыш тараанының сырыйындан хамаарлыр. Практиканың көргүзүп турарындан алырга, чазын чашкан кызыл-тастың дүжүткүрү гектарга онааштыр 15—20 центнер, сывының бедии 80—100 см турда, тараанны кезеринин бедии 15—20 см болур, шык улуг болза, ол бедик—22 см чедер.

Тараанның сывын узун кылдыр кескен херээ чок, чүге дээрге оон сывы эзилеш тараа багай кестинер, ынчаарда тавыча үр кургаар, чаашкын болганда тараа өзүп эгелээр. Чаашкын эвээш болур болгаш тавычалар эки кургаар ховулуг районнарга тараанның бедиин 12—15 см чедир кылдыр кезип болур. Ынчаарга тараанны чажып тараанны кончуг сырый болза, 20—25 см бедик кылдыр кезип болур.

Тараа кончуг чаагай үнгенде кезиишкинге жатка долузу-биле алыргa, тавычанын ооргазы улгады бээр, ынчангаш ол үр кургаар дээрзин бодаар херек. Моон ужурунда дүжүт гектарга 25 центнер болур турда, жатканың алырын үштүң ийи кезии чедир кызырып алыры ажыктыг.

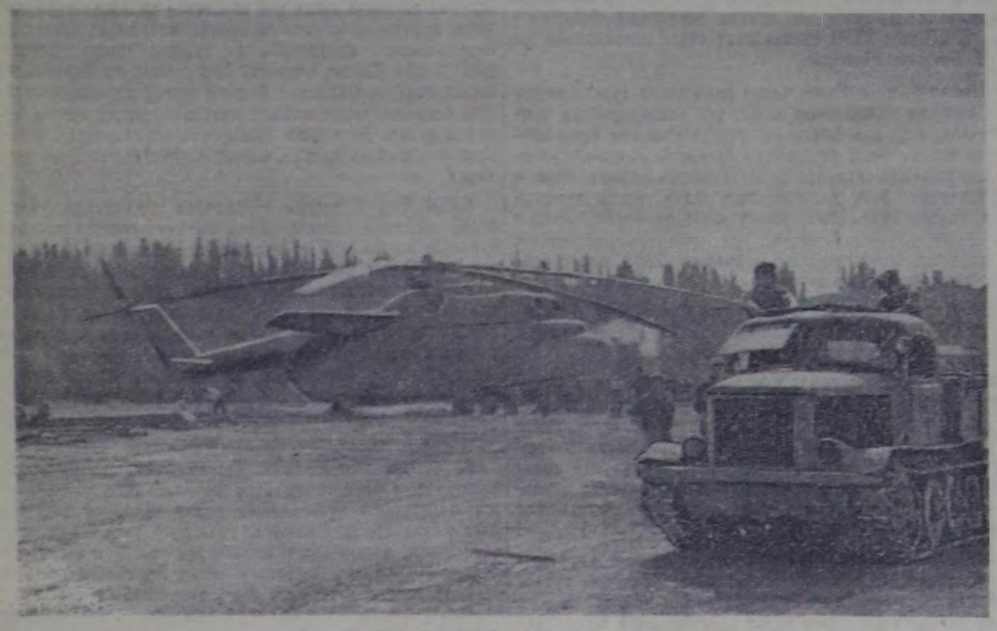
Тараа культураларын дорт ажаар чорукту тараа долузу-биле быжа бергенде чорудар, мынчаар ажаап киритенде, бо аргаиың ажыктыг чүүлдерин долузу-биле ажыглаар чорук чугула.

«Суклак» совхозка каш чылдар дургузунда аңгылап ажаап алышкынны чорудуп келген. 1966 чылда бүгү тараанны аңгылап ажааган бис. Оон түнелеи — тараанның шынары бедик болгаш шыгы 15 хуудан ашпас тургулаан (норма 16—17 хуу болгай). Оон аңгыда ажыл-агый ажыхөреңги талазы-биле база камналганыг болган, ажаап алышкынны публиканың өске ажыл-агыйларынга тараанның бедиин 12—15 см чедир кылдыр кезип болур. Ынчаарга тараанны чажып тараанны кончуг сырый болза, 20—25 см бедик кылдыр кезип болур.

Тараа кончуг чаагай үнгенде кезиишкинге жатка долузу-биле алыргa, тавычанын ооргазы улгады бээр, ынчангаш ол үр кургаар дээрзин бодаар херек. Моон ужурунда дүжүт гектарга 25 центнер болур турда, жатканың алырын үштүң ийи кезии чедир кызырып алыры ажыктыг.

Тараа культураларын дорт ажаар чорукту тараа долузу-биле быжа бергенде чорудар, мынчаар ажаап киритенде, бо аргаиың ажыктыг чүүлдерин долузу-биле ажыглаар чорук чугула.

«Суклак» совхозка каш чылдар дургузунда аңгылап ажаап алышкынны чорудуп келген. 1966 чылда бүгү тараанны аңгылап ажааган бис. Оон түнелеи — тараанның шынары бедик болгаш шыгы 15 хуудан ашпас тургулаан (норма 16—17 хуу болгай). Оон аңгыда ажыл-агый ажыхөреңги талазы-биле база камналганыг болган, ажаап алышкынны публиканың өске ажыл-агыйларынга

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунга чедишкиннерниг болганы, Соңгу чүктүң нефть, газ байлактыг черлерии ажыглалга киирии алганы дээш Тюмень область чоокта чаа Ленин ордении-биле шаннаткан.

ССРЭ-ниң эң улуг Тюмень облазыи чоп күш-ажылчы шылгаралдыг чер деп турар. Ында нефть-газ байлактыг эң улуг можу ажыттынган. күчүлүг нефть, газ үлеттирүүн тургузуп турар.

ЧУРУКТА: областың соңгу талазында аэродромда.

Фото И. САПОЖНИКОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Сентябрь 3.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Аныяктар юбилейге

Адаларның болгаш аваларның аныяк салгалга чаалап база тургузуп берген аас-кежии—Совет эрге-чагырганың бежен чыл юбилейинге боттарының салыышкынын киирер дээш, Бай-Тайга районда «Кара-Хөлүң аныяктары идепкейлиг улус» дижир. Ол бедик үнелелди шынаалар дээш, комсомолчулар болгаш аныяктар колхоз будурүлгезиниң бүгү адырларында, культура албан черлериниде, улус оөредилгезиниде болгаш өскедаа черлерде ажылап турарлар.

Төрээн колхозунуң, суурларының өзүүде-хогжуулгазы дээш аныяктарның демисели ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга улуг доғум болуп турар. Артель чыл санында күүне мурнунга хүлээлгелерин күүсеидип келген. Бо юбилейлиг чылдың бирги чартынында планнаар даалгаларын шуптузун ажыр күүсеткен. Ында аныяктарның юбилейге бараалгаткан улуг-хуузу эвээш эвес.

Комсомолчу сааначылар Долзанмаа Хертек, Серекмаа Хертек, Малина Күжүгет олар бо байырлал болур чылда колхозтуң бүгү сааначыларының мурнуку одуруунда чоруп, хей-иштининиң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Малина Күжүгетти бистиң республиканың хей-хей кижилери бот-тывынгыр талантылыг ыраажы деп эки билир. Бо чылын ол бот-тывынгыр уран чүүлдүң Новосибирскиге болган зона көрүүдезиниге киришкен. Оон ырызын Москва радиозу бүгү чуртка база дамчыткан.

Бисте чер ажылы, машина-техника эвээш-даа бол, бодунуң мергежилиниге хандыкпылыдыг, үлүгнормазын үргүлчү ажыр күүседип турар аныяктар — трактористер Х. Алыг-оол, Х. Достай-оол, чоланчы Маадыр-оол шыкаштар эвээш эвес. Олар тарылганы шынарлыг чорударынга, берге оруктуг черге чүүктерни дүрген чедиреринге үргүлчү дузалап турар идепкейлиг механизаторлар.

Найыралдыг от-бүле, аныяк малчыннар Б. Манчын-оол биле Хертек Александра олар колхозтуң мурнакчы малчыннарының санында кирип турар. Олар бо юбилейлиг чылда төрүүр чүс баш өшкүге онааштыр 92 анайны камгалап албышаан, бир өшкүге опаштыр 560 грамм дүк-чөөкту кыргып алган.

Колхозтуң төвү-даа, фермаларыда чыл санында чаа тудугларбиле немежип турар. Бо чылын чаа тудуг эң арбын болган. Мында комсомолчуларның, аныяктарның киржилгези база бар. Аныяктудугжулар Х. Чамбаа, Х. Чаданоол, С. Чылбак олар хүн бүрүнүң нормазын 120—125 хуудан күдулаттайн келген. Бо чылын колдуунда аныяктарның күжү-биле ногаан театрлыг стадионну тудуп алдывыс. Аңаа комсомолчу аныяктар Х. Сереков, Х. Долгар-оол, Х. Борбак-оол, Х. Марат болган оскелернин-даа эрес, шалып ажылдаанын мактавас арга чок.

Бистиң аныяктарывыс чүгле ажыл-ишке идепкей, сонуургалдыг эвес, харын боттарының хоспут үезинде хей-иштии ажылдарынга киржип, дыштанылгазын чоп эрттирер дээш база оралакшын турар. Бо талазы-биле бир эки чүүлдүвүс бот-тывынгыр уран чүүл. Районга болган көрүүдеге бирги черни алдывыс. Оон аңгыда бистиң бот-тывынгыр артистеривис кыштың соок үезинде бизии ыраккы одаралар — Суклакта, Кара-Хөл бажында малчынларга, фермаларга концерт көргүзүп барып турар. Школа башкыларының күжү-биле «Кожалар» деп шиини белеткээш, топ суурнуң чонунга көргүскен. Аныяктарда Ш. Хертек, Х. Севеш, Х. Марат, башкыларлан Х. Сереннаа, С. Дадар-оол, Н. Докпаш дээш, бот-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг, талантылыг кижилерни хайнуу адап болур.

Колхоз мал ажылдыг. Ам сиген кезиидези чорун тур Аныяктар ында калбаа-биле жип, шефтээшкиннерге барып рар. Түс-түс фермаларда, бриг ларда сиген кесчип турар ан тардан ангыда, мал чеми бе кээриниң түскай комсомолчу-а яктар звенозун 17 кижилиг дыр тургускан бис, олар үргү ажылдап турар.

Бистиң ажылывыста четпе ам-даа хей дээрзии чугаалаар рек. Лекция, беседа эвээш, к турлуг дыштанылганы тавары лыг организаставайн турар Аныяктар оргузунда кижилге ажылы ам-даа чавыс деннее Моон ужурунда ажыл-херекке рысалга чок, хей-иштининиң руи-чуруумун үрей бээр аныяк жилер база бар болуп турар.

Улуг Октябрьның алдарлыг чыл оюн чедишкиниг ажылбиле, төлептиг ажы-чан-б идей-политиктиг бедик денн үткүүр дээш, Кара-Хөлдүң ко молчулары, аныяктары к шишкиниг ажылдаан, боттар га алган социалистиг хүлээлг нии күүседир дээш бүгү кү салыр.

И. ХЕРТЕ
колхозта комсомол организ циязының секретары

ШУУШКАН ЧИНЧИЛЕР-ЛЕ

Агаар-бойдустуң байдалы тәварычә чок болганындан сиген белеткели-биле тараа аажоол алышкынын дыка хөй районнарда капсырлажы берген. Тиддү районнуң чамдык ажыл-агыйларынга база-ла ыдыг. Ынчалзажок бо чугула кампанияларже бүгү күштү мобилизастап, агаарның байдалын корүп тургаш, сиген болгаш тараа кәзилдеэни эдлечештир чорудуп турар черлерде ажылдың темпизи чаңгыс-даа хүн кошкавайн турар.

Республиканың ад тараалаң күр чер-совхозунуң ажылчыннары кааң хүннерни дужүт ажаан алышкынынга киришкен, боранныг чай бәрге мал чеминиң белеткелин чорудуп турар.

Августуң сөөлгү хүннериң бирээни. Ийи хүн улаштырып келген чаазының аяскан-даа болза, сооксумаар. «Тиилелгә» совхозтуң төп суурунуң бетинде силос салган кижилерге чоокшулап келдивис. Чоорту дөмейлеп үне берген силостуң кырында үш трактордуң ийизи овааны ол, бо талаларындан сүстүндүр баскан, а күштүг «С-100» келген машиналарның соондан төрепчилээш, силостуң кырынче үндүр сөөрткен тур. Силос сөөрткен ЗИЛ-дериң кәэп турары кызыгыйыг чок.

— Кызылдың № 1 АТА-зындан мобилизацияга чоруткан машиналарывыс-тыр. Эр-хейлер! Кәэп турар машиналарны коруңдерел, шуушкан чинчилер-ле!—дең, бистиң кады чорааныныс «Тываның автоорук транс» бүдүрүлге каттыжышкынынын инженери эш Иконников магадап чугаалады.

Овааластыгнаң силостуң чанында аныяк уруг чолаачыларның сөөртүп келген силозун даназылап, оларга нарядты бижээн олур. Мал чеми белеткеп турар бригаданың учётчиги Арапа Ховалыгның аажок база-ла чай чок, чолаачыларның кылган рейс бүрүзүн дазылаар болгай. Чеже хире силос салдыганын база мобилизацияга келген чолаачыларның кайчаар ажылдан турарын Ховалыгдан сонуурган айтырарывыска:

— Ийи муң ажыг тонна силосту салган. Чолаачыларының ажылдап турары эки. Мында трактористерден ааңгыда, колдуунда шефтең келген улус-ла болгай бис, чамдыктарывыс эки-тура-биле келген—диди.

Шынавыла хандыр чугаалажы бээрвиске, силос салышкынынында Кызылдың чолаачылары болгаш сургуулдар колдап ажылдап турар болду. Учётчик Арапа Ховалыг Омскиниң күшкультура институдунуң үшкү курузунуң студенизи.

— Тос айның ортан үезинге чедир ажылдаан, өөренип чоруттар мен — деп Ховалыг чугаалады.

Ол аразында совхозта баргаң автобригаданың бригадири Степан Тихонович Абрамов база чедип келди. Эрткен айның 17-де совхозта келген автоколоннаның машиналарын он-он кылдыр үскеп, оны удуртуп баштап чоруур бригадирлерни чолаачыларның иштинден томуйлаан. Коммунист эш Абрамовка удуртнаң бо бригаданың чолаачылары келген хүнүнден эгелээш чаңгыс-даа хүн үзүктел чок бир деминг ажылдап келген. Кааң хүннерде комбайнындан тараа сөөртүп, агаар бойдустуң байдалы баксырай бәрге мал чеминиң белеткелинге ажылдап турган, совхозтуң белеткезе чогуур силозунуң хөй кезини сөөрткеннер.

— Бистиң бригадавыстан кымны эки, кымны кошкак ажылдап турар дээр боор. Бир денге-ле ходелип турар улус бис. Кежээ келгеш санап көөрге 1—2 рейс карышпактыг болур. Чежени силостаажымысты зоотехникчинис билир кижи—дээш, силос сөөртken машинадан дүшкен хереэмеш кижиден кыйгыра берди:

— Валентина Ивановна! Бөгүнге чедир чежени сөөрткенивисти сонай каашкаш, дүштеп алыр бис бе?

Совхозтуң бода мал талазы-биле зоотехникчи эш Гончарова блокнодун үштүп алгаш, сонаан-даа чүве чок дораан тайылбырлай берди.

— Төп ферма чоогунда ийи иезек кылдыр 2800 тонналы салдымыс, мында муң тонна чоокшулай бергеи, даарта бо участокту төндүр кезиптерге база чүс тонна немежир. Бода малга 3700 тонна силосту белеткээр планныг бис. Ол ам безин ажыр күүсеттингеп-дир — дээш, бистиң долгандыр чыгыш келген чолаачыларны эргий көрүп:

— Кымны ижер сүдүңерни белеткеп алган улус тур силор ийи, чолаачылар — деп, баштактанды.

— Зоотехниктиң чугаазы шын. Бо силос-биле инектерни азырап тургаш, совхозтуң саалчыларының сагган сүдү Кызылга келир-ле болгай — деп, мобилизацияга келген чолаачыларның биразы коммунист эш А. Байыр-оол немеп кагды.

Чолаачыларның хүнде ажыл нормазын кайчаар күүседип турарының дугайында санаашкынын зоотехник-биле бригадир база кылдылар. Бир машинаның хүнде нормазы 7 км черге 40 тонна чүктү сөөртүр. Ынчаарга силос кезии турар черден маңаа чедир 4 км. Машинаның хүнде кылган рейстерин ооң тоннажынга көөрдедип турган үндүрүгге хүннүң нормазы 115 хуу күүсеттинип турар болду. Кижи бүрүзүнүң холга алыр төлевири база-ла саналтынды.

Бо бүгүнү чолаачыларга болгаш силос салышкынында ажылдап турар кижилерге таймырлаң бергеш, зоотехник Валентина Ивановна Гончарова:

— Бисте келген чолаачылар хөй үүлеин бүдүрүп, улуг дузаны көргүзүп турлар. Оларның эки ажылдап турарынга бистиң улуу-биле өөрүп четтиргенивисти Кызылдың удуртур албан, организация черлеринге, чолаачыларның келген организациязының даргаларынга дыңнадып көрүнер—деп чугаалады.

Дүүш соонда дедир чоруп ора база-ла демги бригадавыстың чоогу-биле эрттивис. Кедээниң тараажыларынга дузалажыры-биле келген коммунист эш Абрамовка удуртнаң бригаданың чолаачылары хүндүсүг шинаан изиг түүк ажылдаан турлар. 4 километр черде удур, дедир шуушкан машиналарның бараанын көөрге мунгаш хендирде диазин ааан чинчилерни шуушкансыт.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

АЖЫЛ-ХЕРЕК, САЛГАН СОРУЛГА

Кескен сиген, салган сараат

Комсомол райкомунуң чиик машиназы эртеш кончуг Улуг-Хем унунда паромга хап келгеш, үш-дөрт удаа медээлепкен. ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретарының ажыл хүнү шинчаар эгелээн.

Хая-Баарындан ырак эвеске «Күшажылдың хостуу» колхозтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы колхозта мурнакчы. Ол бригаданың төвү бода болгай: кызыл тук хатка киирээш, лозуңнарны, агитчуудуету, «Тываның аныяктары» солунну кудумчудай тудуп каан шеверги майгынпар аразында коскү черлерде везылаан. Лозуңнарның өөрү база сорук киирикчи: «Комсомолчулар! Юбилейлиг чылда ниитиниң малынга четчир чемни белеткээлиңер!», «Эйлиг-Хемниң оглу-кызы эткеп сөөлдөрлер!» деп бижээш сиген, чүүк-бүрү белеткээр планнарын бижип алганнар. Ында волейбол шөлү база бар, аныяктар ажыл соонда наа ойнап турар.

Ук бригада он хонуктуң түңелинде 119 тонна сигенин, 16 тонна будж-бүрүнү белеткеп, чарышка тиилээчи болгаш колхоз баштаар черниң пилчиир кызыл тугун болгаш 50 рубль акша шаңналын чедип алган. Бо шалыпчы он хонукта Бичеоол Даянчы, Рамса Күдер-оол, Ховалыг Иогаан-оол, Кыргыс Папаш-оол, Кеш-оол Сандаков олар онза шаңнарын ажылданнар. Эйлиг-хемчилер шынап-ла эр-хейлер. Дүүн чаа маңаа концерт коргүзекен агитбригаданың киржикчилериниң мынчаар ырлажып турары-ла шын:

Эзир куштар ужуп келгеш,
Эзиннер Эйлиг-Хемним.
Эткеп соске зө болур
Эрее төлдүг Эйлиг-Хемним.

Бо бригадада 48 аныяктар ажылдап турар. Оларның улуу-ла бо салбырда партия эте организациязының секретары Түлүш Ырбаан-оол. Хып дээн аныяктар ажылдап турда холу тудунгур, хогаар болбайн канчаар: «Че!» дээш ажылдап кириптерге, ажыл-иш бүдүнгүр-ле. Оларның аразында кымнары чок дээр: Улан-Удэ хоорайда өөренип турар студент Лиза Түлүш, башкы Дамдың Март-оол болгаш өске-даа. Эйлиг-хемчилер чүгле ажылгыр эвес, уран чүүлге, спортка салым-чаанныг аныяктар.

СЭКП ТК-ниң «Октябрь революциязының 50 чылынга» Тезистерни сигенчилер неделяда ийи катап өөренип турар. Лектор-агитатор К. Доңгур-оол, Д. Март-оол, О. Дандар-оол, Ч. Кара-оол олар онаашкан темаларын дыңнакчыларга билдингир, ямдырал-биле холбаштыр тайылбырларын оралдажып турар. Эйлиг-Хемниң агитаторлары 439 кижиге Тезистерни ооредип, лекция-бееседаларны нөмчаан. Олар чуртта болгаш даштыкыда байдалдың дугайында бееседаларны база кылып турар.

Октябрьның чаартылгалары көдээниң ажыл-ишчилерин чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже сорук киирип турар.

М. БИЧЕ-ООЛ,
колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

—⊙—

Сезен хуу

Бәрмын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Хонделең салбырының ажыл-ишчилери мал чеми белеткээрин ишкелеп чорудуп турар. Чоокшулап хүннерге чедир бо салбыр 000 тонналга сиген белеткээр планының 0 хуузун сараатган алган.

Салбырның малчыннары мал чеми белеткээрини шупту киргеп. Хойжу-ле 10 тоннадан сиген белеткээр үлээлгеин алган. Хойжулар Бо-Хомушпу, Күжүгет Чалаа, Күжүгет Бичө-оол олар боттарынга хүн алган 10 тонна сигенин белеткээрин алаа-дала, мал чеми белеткээрин чорудуп турар. Хонделеңде, Кызыл-Тайгада сарлык фермаларының малдакчылары сиген кезилдеэнин ам чорудуп турар. Кызыл-Тайгада сөөлгү 5 хонукта 15 тонна сиген кылган.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Мурнунда

Бәрмын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң салбырларында мал чеми белеткээрин шапкын чоруп турар. Ам үеде совхозта муң ады чүс ажыг тонна сиген сараатталынган. Совхозтуң үшкү салбырында сигенчилер эң хөй. Өөреникчилер улуг кижилерге дузалажып турган, 50 тонна будук-бүрүнү белеткеэн.

Мал чеми белеткеп турар механизаторлардан К. Монгуш, Э. Ооржак, О. Ооржак олар хүн нормазын 130—140 хуудан кудулаттайн турлар. Салбырлар аразында калбарга социалистиг чарыштың бирги чрин, мурнуку хемээр, Доң-Терезин салбыры эдлевишаан.

Совет эрге-чагыргалың чартык чүс чылының байырлалын чедишкининиг утнуур сөөлгө-биле Өвүр районнуң культура ажылдакчылары элээн ажылдарны ылып чорутнан.

Район төвүнде 35, Сөлчурда 25, Торгалыгта 30, Чаа-Суурда болгаш Саглыда 20-20 кижи составтыг уран чүүл болгунери дентаамал ажылдап турар. Ында янзы бүрү профессиялыг кижилер хаара туттунган. Колхозтар төптеринде болгаш «Торгалыг» совхозта ырның, танцының, шиниң, хыдыг хогшуунуң болгунери ажылдап турар. Ол ышкаш районнуң Культура бажыңында национал хогшуунуң, хыдыг хогшуунуң, ырның, танцының, шиниң болгунери ажылдап турар. Октябрь айдан эгелеп баянистер болгунун районнуң Культура бажыңынга ажыдарын планнап чоруп турар бис.

Бистиң районда уран чүүлдүң хогшуудезиниң коскү коруичүү болза, бо чазын Кызылга болуп эрткен, 50 чылга турасказаткан республиканың уран чүүл коруудези болган. Анаа бистиң районнуң шилиндектери 3-ку черни эзлеп, шаңнал, макталга кирген болгай. Ол ышкаш 1966 чылдың октябрь айда болуп эрткен республиканың агиткультбригадаларының коруудезинге районнуң «Чадаган» аттыг агиткультбригадазы бирги черни эзлеп, Улан-Удэ хоорайга болган коруудеге барып киришкеш, бирги черниң дипломун чаазап алгаш келген. Амгы үеде «Чадаган» аттыг агиткультбригада район иштин кезип, сиген бригадаларының төптеринге, фермаларга, малчыннарга солуун программалыг концертти коргүзүп чоруп турар. Агиткультбригада-биле катай лектор, эвчи, баш таарыыр кижилер чоруп турар.

Районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының удуртулгазы-биле чылдың эгезинден тура бо хүннерге чедир Хандагайтының уран чүүл болгунунуң кирижикчилери районнуң ажыл-ишчилеринге 74 концерттерни бараазагдып коргүскен. Оон иштинде бот-тывынгыр автордар Тывашы Оларөөлдуң «Самыын», Тывашы Хунан-Караның «Хамнаашкынының хөөйлу дүрүмге дүүшпези» деп шилилерни белетнеп тургусказ, районнуң ажыл-ишчилеринге коргүскен. Хүн келген тудуи-на бистеуран-чүүлге салым-чаанныгларның саны өзүп турар. Оларның чижээнге О. Тюлюшту, Т. Хунан-Караны, Д. Лааны, Лаа Доңгакты, К. Шулууну, О. Барыкмааны болгаш өөн-даа өскелерни адап болур.

Амгы үеде район төвүнде болгаш кадза клубтарда кудумчу, квартал концерттериниң коруудезин чорудуп турар бис. Ол коруудениң ноя сорулгазы—50 чылдың байырлыг концертинге кирижир талантылыгларны шилип тывары. Бо коруудеге бирги черни аажок квартал, азы кудумчу концерти 50 чылдың байырлыг концертинге бүрүнү-биле кирижир эргени чаазалап ап, шаңналга киирер.

Район төвүнде ам ийи кварталдың коруудези эртип турар. Квартал концертиниң коруудезин сентябрь айның бирги чартыынга чедир двоскаш, 50 чылдың концертин сентябрьның ийиги чартыынан эгелеп белеткээрин планнап турар бис. Ол ышкаш район төвүнге Кызылдың «Чечен» деп ыры-танцы ансамблин хевирлиг 50 кижи составтыг хөй үнүг, улусчу ырының болүүн тургузарын база корүп турар бис. Бо ажылды кылырынга ам район төвүнге ажыттынар музыка шкөлээзының башкылары биске боттарының дузазын чедирерлер. Ам бо хүннерде районнуң Культура бажыңының септеэгези чоруп турар болгаш оттуулар чүүл колдуу дүжүрүнгенин.

З. МОНГУШ.

ДАШТЫКЫДА

Мурнуу Вьетнам ХНФ-ниң съездизи

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң онза съездизи Мурнуу Вьетнамның Хосталген районнарының бирээзинге болган. Ону ХНФ ТК чыылдырган.

Съезд Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң политиктиг программазын чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Хосталганың национал фронтузунуң ТК-ниң Президиумунуң даргазының орлакчызы болгаш ТК-ниң чиргинге секретары Хюнь Тан Фат политиктиг программаның төлевилелиниң дугайында илеткелди кылган.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаашкы, ВИА агентилелдиң дамчыдып турары болза, август ортан үезинде болган съездиниң ажылынга фронтунуң ТК-ниң бүгү кежигүннери, политиктиг партияларның, массалыг организацияларның, янзы-бүрү национал, чүдүлге бөлүктериниң, ХНФ-ниң Чепсектиг күштериниң командылалының төлээлекчилери болгаш өскелер-даа киришкен.

Хосталганың национал фронтузунуң ТК-ниң даргазы Нгуен Хыу Тхо илеткел кылган, америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга удур деминселге Мурнуу Вьетнамның Хосталга чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң чедип алган чедишкининиң аннализээн. Бүрүн тиилелгенин чедип алыры-биле Мурнуу Вьетнамның Хосталга чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң мурнунга чаа сорулгаларны Нгуен Хыу Тхо салган. Съездиниң киржикчилери Нгуен Хыу Тхонуң илеткелин база чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының Куангчи можунуң соңгу талазында дайылдажып чоруп турар дайынчылары ол районда элээн каш америк баазаларны ракета-артиллерия-биле боолаан.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаашкы, Вьетнам информас агентилелдиң дамчыдып турарыбиле алырга, боолаашкының түңнелинде Донгхта чүгле чаңгыс баазага безин 360 шериг албанныгларын өлүрген болгаш балыглаан, ооң иштинде 300 американнар бар болган, бензин шыгжаан дөрт складтарны буза девискен, элээн каш самолёттарны болгаш вертолёттарны бертиндирген, а ол ышкаш шериг дериишкинниринге улуг когаралды чедирген.

Мурнуу Вьетнамның патриоттары демилитаризастаан зонаның мурнуу талазынче 60 километр ырак турар Пхубайда америк далай чадаг шеригниң лагерин база боолаан болгаш 45 америк шериг албанныгларын сандан үндурген.

Совет улуска байыр чедиришкини

КАРАКАС. (СЭТА). «Улустар дарлаттырган массаларның национал болгаш социал хосталгазы дээш деминселди чорудуп турар Латин-америка диңге — Боливарның төрээн чуртунда бистер Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 50 чыл оюнга байыр чедирип турар бис» деп, Венесуэланың Ажылчы чоннарының чаңгыс ай төвүнүң секретары Круе Бильегас СЭТА-ның корреспондентинниге медеглээн. Октябрьның юбилейиниң чоокшулап келгени-биле холбаштыр хөй болук ажылчыннарның байырлыг чагаазынга төптүң удуртукчузу Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң улустарынга байырны дамчыдарын дилээн.

«Марксизм-ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырарынга СЭКП-ниң чедип алган кайгамчык чедишкининиринге байыр чедирип турар бис. 1917 чылдың чаныш-сынын чок большевиктериниң дугайында туралгаларын сактып, кадагалап чоруур бис. Оларның үлегери сорук киирип, идегелди күштелдирип турар. Социализмниң чайлаш чок тиилээринге бистиң ол үлегер бүзүредип турар, чүге дээрге бистиң үениң коллужур-дузазы ол-ла болгай» деп, Крус Бильегас чугаалаан.

Совет эртем-техниктиг делгелге

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң эртем-техниктиг чедишкиннеринин делгелгези Будапештиде ажыттынган. Моон-биле холбаштыр совет чазак төлээлери Венгрияда чеде бергеи. Төлээлерниң составы: ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазының орлакчызы, Эртем болгаш техника телээзи-биле Күрүне комитединиң даргазы В. А. Кириллин (төлээлерниң баштыңы), эвчи-космонавт Б. Б. Егоров, академик М. А. Лаврентьев.

*Делгелгеде 150 ажыг совет эртем-техниктиг институдунуң, конструкторлуг бюроларының, заводтарының, проектилеп-конструктилеп турар институдунуң, эртем-изилеп турар лабораториязының

Чогаадыкчы интеллигенция дугайында

БОДАЛ, ЧҮТКҮЛ, ХАРЫЫСАЛГА!

Тываның чурукчуларының хүрээлеңнеринде база бир мергежилдир кижи немешкеп. Од болза Москвада күрүнеңиң Суриков аттыг чурулга институдунуң доозукчузу Иван Салчак.

Аныяк оолдуң чурулга уран түүлүнге өөренир иткел, чүткүлү бичиизинде-ле эгелээн. Тыва кадрларны белеткээриниң шол баазазы — Кызылдың № 2 школазынга өөренип тургаш, Иван Салчак комсомол, пионер ажылынга идепкейлиг киржип, хана солуннарның, агитхүүдүстарның, «чаңчыктарның» чурулга хаспталгазынга кылырынга салым-чаяанныын көргүскеп.

Школачы чылдар билдиртпейн эрткеп. Аныдыралче делгем орутүүн база бир школазы — Совет Армияның хүрээлеңнинге албал эрттирип тургаш, Иван чурулгага хандыкпыллыг улаш бижыглаан. Од — Ыраккы Чөөн чүкке бир шериг келээнин клубунуң каастаашкынын кылып тургаш, алдарлыг шүлүкчү А. Твардовскийниң «Василий Тёркин» деп поэмазындан төрүттүүгеп «Чаңсар аразында» деп чурутту дүжүрүп чураан, бедик мактадыг алган. Солдат өөрү, командирлер ооң чурукчу мергежилге өөренип алырын сүмелеп, чедиишкинин күзеп турган.

Өөренири — кажан-даа орайтавас. Ынчалза-даа Иван Свердловскиниң чурулга училищезинге кирер экзаменин тергиин эки дүжаагаш, беш чыл иштинде ортунак эртемнин чурукчузу аттыг чедип алган. Аныяк чурукчу Тываның моң үндүрер черинге ажылдап тургаш, тыва тоолдар, үрүүлер номнары, «Улуг-Хем» альманахтың чурулга хаспталгазынга кеткү бизнисны кылган. Дыка хөй литератураларда ооң чураан чуруктарым иомчукчулар үнелеп-биле демдеглеп турар. Ййи чыл бурунгаар ол, Бүгүүрүлдер номнарының хаспталгазының талазы-биле делгелгеге Тывадан бир-ле дугаар кирипкеп.

Эртемнин дээжизин шиңгээдип албаан шагда, чогаадыкчы ажыл кылыры кыдыг-да белеп эвес. Чогүн-на ооң үжүрүнде Иван Салчак 6 чыл бурунгаар Москваның Суриков аттыг чурулга институдунга өөренип кирген. Ам—чурукчу-график деп мергежилдиң дээди эртемнин алган. Уран чурулганың чажыттарын, ооң байлак эртинезин аныяк оолдуң чедип алырынга ССРЭ-нин улустуң чурукчузу, академик Кибрик үнелеп четпес улуг дуганы чедирген. Иван ооң удуртулгазы-биле, ооң мастерскаязынга ажылдап турган.

Ам Иван Салчакка сөстеп бераал:

— Юбилейлиг чылда чурттуң дээди өөредилге черин доозкарынга өөрүвес арган чок. Институту «Моөң Тываңа» деп аттыг темага болук литографиялар чураш, доостум. Диплом ажылы кажгалаарымның мурнуу чарынында ССРЭ-нин чугула Академиязының делгелеге задынга болган чурулга институттарының студентилериниң делгелгезинге киристим. Ам Кызылда уран чуул училищезинин чурулга салбырында башкылап ажылдай бердим.

— Институтка өөренип тургаш, чайгы каникулдар үезинде чүнү кылып турдуңар?

— Көдээниң культура одагаларынга хаспталга ажылдарын кылырны студент чурукчулар отрядтары чорудуп турган. Мен Тываның, Крымның, Соңгу чүктүң районнарынга барып, клубтарның, библиотекаларның хаспталгазын, кеткү агитацияны кылырынга улуг киристиргеп мен.

— Моон соңгааргы чогаадыкчы планнарны сонуургадып көрүнерем.

— Тывага хамаатты дайынының киржикчилеринге туразкаагаш, ол мышкап республиканың улуг ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара түттүнүп бөгүүнү алыктар дугайында бөлүк литограваюраларны кылыр мен. Чурукчу кижиниң бийиглери чеже-даа эки болза хамы бодал, чогаадыкчы чүткүл, хууда бедик харыысалга чок болза эки ажыл бүтпес. Ынчангаш белеткеп ажылдарын амдан эгеледим.

Аныяк чурукчуга чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн, бийиглериңер бижиттингир болзуу!

ЧУРУКТАРДА: И. Салчактың диплом кажгалаарынга кылган ажылдарны. «Тапчылар» (үстүнде). «Элвирлер» девижикиниң» болгаш «Кадарчылар».

А. АПР.

Моол өңнүк

Совет-моол чаңчыл чыл келген түдүн улаш быжыглыг турар. Бистиң республиканың кожазы моол аймактардан аалчыларның келири чаңчыл апарган. Тоокта чаа он ажыг моол оңнуктер кавс-чараш Уш-Белдир курортка дыштанганнар. Олар-ның удуртукчузу, МАРН-ның Успа-Нуур аймаккомунуң секретарызы эм Бадамын Пэрэнпаднид ам-даа дыштаныш турар.

Б. Цэрэнпаднид чүгле партия ажылдакчызы эвес, аныяк шүүлүкчү болгаш журналист кижи. Ооң бижээн шүүлүктери, рассказтары, очерктери тен болгаш аймак солунналарында база нарлаттынналган. Ооң номун 1968 чылда Улан-Баторга үндүрериниле белеткеп турар.

Ам бистиң номчукчуларывыска МАРН-ның Успа-Нур аймаккомунуң секретары, совет-моол найыралдың аймак хөлүлелиниң дергазы чогаалчы Б. Цэрэнпаднидиң шүүлүктерин Кыргыс Арапчев биле Кыргыс Игилдээриниң очүрдүрганы-биле баралгаттывыс.

Сөс чокка-ла билдингир...

Олча чок балыктаашкындан «олчалыг» келген балыкчы дугайында баштак чурукту В. Волченко чураан.

УЛААНГОМУМ

Миинчи сарыг Каргыраамы
Миинчип каастаан хөөрайым,
Хандыкшаанам, ынакшаанам
Кайгамчыктыг Улаангомум.
Янзы-бүрү хөй-ле куштар
Чалгыннарын чайып өйнаан,
Кем-ле далай Успа-Хөлге
Көрнүп мактаан Улаангомум,
Бай-ла чаагай амыдыралы
Магадаачыг хөгжүп турар,
Күштүг чоннум — арат чоннум
Хүннү болган Улаангомум.

ТЫВА КЫСКА

Улуг-Хемге өйнап ойлан,
Ураан сестүг, үлүг үнүүг,
Тыва чурттуг чараш кыска
Дыка ынакшаан моол оол мен.

Үүше байлаң Таңды сыңга
Адаанналштыр чараштанып,
Үш-ле-Белдир аржаанынга
Арның чүнүп каастандың бе?
Чадураа дег, кара караацга,
Чөйган ышкаш, хөнү сыныңга
Моол оолдуң ынакшылын
Моөң-биле соглеп тур мен.
Улуг-Хемниң дагыларынга
Өтпүт үнүң ыңгырадыр,
Үлүг чүрээм хөлзедир дээш,
Өжегрээн ырладың бе?
Сеңээ чечек тутнан хүнүм
Сеткиимден ыравас-тыр.
Эргимним сени — тыва кыстың
Эгимир шагда утпас дээн мен.
Аравысты өндүр Таңды
Моөндактап чыдыпса-даа,
Амыраам, сээң ырлааныңны
Моолумдан дыңнап каар мен.

МЭЭҢ ЫНААМ

Эртенгиниң халаазы дег,
Энерелдиг ыстың сени
Эң-не баштай көрген өлаар
Эъдим-чүрээм сиңип калган.
Чурттаңгамга туяа бижаан,
Чуруп, бижип ханнас ыяам,
Ййи бистиң ынакшылын
Изиг чайга домейлээр мен.
Ынаншылың, херел ышнаш,
Ырактан-на шонуп ээрге,
Чүрээм мени албадады.
Шүлүүм бижип, сөңгеп ор мен.
Сагыш войлуг, бодап чораш,
Сарыым сени шиляп алдым.
Зэрем далай ханызындан
Эртине шуру тыпшамым ол.

Кылымазы чок хылыш-балык

Бо таварылга делегейниң ийиги дайынының төнчүзүнде болган. «Барбара» дээр англи танкер Атлантиканы кежип бар чораан. Ол океанга фашистерниң суг адаа-биле чоруур дайынчы хемелерин туруп турган девискээрин танкер оваа-оңдакка таварышпайн тайбың чаагай эрткеп.

Хеп-хепертеп мурнунда хайгаралда чораан кижиниң: «солагай талазыста торпеда келди-ле!» дээн хөлзээлиниң үнү үнгеп.

Экипаж дайынчы бейдалче шыпкаан. Корабльче коңчуг дүрген чоокшудан кел чораан тырыкыланып чоруур чүвениң барааны уламна тодарап келген.

Ынчалза-даа частыныкпын болбаан, чүгле корабльдиң эгнинге бир чүвениң шак кыдыыр моңнаанын дыңналган. Ол дайынчы хеме — торпеда эвес, а коңчуг улуг хылыш-балык шаап халдап турарлыр дээрзин англичаннар чүгле мынчап угаап каапкан. Бүдүн чартык метр хире узун үстүкү чаагымның сөөгү-биле ол балык танкерниң бир талакы эгнизин чара шаапкаш барган. Далайжылар ол дыдыкты дуглап четтикпээнде амдыгы дириг торпеда база катап халдаан. Аймыгды чайладыр дээш, далайжылар ону пулемёттар-биле даштап туруп өлүргеш, танкер кырынга үндүрүп келген. Ооң деңзизи 700 кг ажыг болгаш узуп дурту — 5,5 метр болган.

Океанларда амыдырап чоруурлардан хылыш-балык Сир чүве көргенде бодунуң шаап халдаашкыны-биле эң-не сураглыг. Ооң долгакан өөрүнүш хевирлиг мага-боду шакта 130 километр дүрген чоруур арганы бериш турар. Ынчалза-даа ооң кожа чемнээ — бичии балыкчыгаштар болгаш океан дүвүнүң янзы-бүрү оонак дириг амытаннары болур. Ооң мындыр хылыш-балык акулабиле кады киттиң эмегежин туруп база өлүрүп аптар. Ол таварылгада хылыш-балык бодунуң чидиг азыбынга киткен шинтпирлиг согуглу таварыштырар.

Хылыш-балык далайга чораан судноларже черле үргүлчү халдаар. Ооң халдаашкынындан үреленген судноларның кезектерин Англияда харын-даа бир музей кылдыр делгеп көргүскеп.

Каш чыл бурунгаар Англияның эриктеринге «Леопольд» дээр шериг корабли база ооң халдаашкынындан качыгдаан — корабльдиң кайыдаа талалары дыка хөй ойбактарлыг апарган. Ынчангаш ооң командири радио дамчыштыр дуза дилээр ужурга таварышкан...

Акулаларның шыгжап чораан „чажыттары“

Акуза бодунуң чамай хонталдан кезээде аштап чоруур болгаш аңаа чүү-ле таварыжы-дыр—бодунуң төлүп-даа, кандыг-бир айылга таварышкаш иштин бээш чара тыртыпкаш, оон халанайпын келген шөйүндүлерин-даа сыырыптар. Акуланың иштин черле коңчуг бижыг, бир эвес ооң чипкен чеми ижинге хайыжайн барган таварылгаларда бээш ол аарыманың тоомас.

Акуланың иштиндеп черле элдептиг түүлдерин — почта дамчыштыр чоруткан янзы-бүрү чүвелерин, дарганнар, мыш чазаар эт-херекселдерин, суг адаа-биле шерер кабелдериниң бүдүн-бүдүн дүрүглерин, ол хамаан чок, бижик парлаар машиналарны бээш тыпкан болгулаар. Он тое вектиң эгезинде Англияның шериг корабліниң экипажының үүдүп алганы акуланың иштинге документтилер суккан улуг харжан чораан. Ол харжакта документтилер—Ямайка ортулук чүрттүг бай садыгжы Элиа Мак-Корник акудалар турумчуур черден ырак эвеске англи шериг корабліниң сугже дүүп кинргенин далайга корабльдер үттээр талазам-биле суургаан дээрбечи Грэхем капитанның чажыт сүүлчизин турган дээрзин тодаратқан. Ол документилериниң сойгалап илереткенин ёзугаар ол садыгжының чинжең үүтекчи чоруу дээш ону азып өлүрген.

Ййиги делегей дайынының үезинде өлүрткен болгаш дириге туттургулаан акулаларның иштинден матрос бөрттер, хол боолары болгаш гранаталар-даа тыныгылаан таварылгалар бар. Ынчангаш японнарның санинар ажыглаан тургаш чажыт кылган картазын шыгжаан кад сейфти ажыдар дүлгүүрүү бөга бир акуланың иштинден тыпкан. Ол чорук Оожум океанга шериг хөделиишкиннериниң үезинде американнарга коңчуг дузалаан.

Мону билип алыры артык эвес

☆ Бир эвес кажан сүттү хайындырып турууларда хуюксуй бөөр болза, ону сарбаңнар, а чүгле хөөрен хайын бөөри билек өскө савааже күдүлүүнүр. Ынчал сүттүң хуюксуе чыды билибейн баар.

☆ Ам алаш-бүрү новвелорны кыжын чемге ажыглаары-биле дүвел белеткеп алыр уе келген. Ынчангаш халыктың мурнай оларны дузаар савелерже сеглип салыр алыр бис. Чейлээр кажан чайлаан, иштиг эки арыглаттынмаан савелерге ногаа айнаа дүзаарын болдурбас толээде, мону кылыңар: бир эвес силерниң ногаа дүзаар дээн доскаарыңар дүдүксуе чыттыг апарган болза, ынаар 2—3 килограмм пургаг чүвейин эрунналш, кырынче иштиг сүүдек күдүлүүнүр. Оон 3 шак хире болгаш ол-ла эгиздиринер-биле өөскаарыңарны эки чүгеш, а оң соонда арыг сүүбиле база катап-катап чуп калтыңар. Шак ынчалдыр арыглаан савеле кандыг-даа ногаа айнаа дүзаарыңарга үрелбес.

☆ Кус өшкен. Ынчангаш бүгү чурттакчы чон бижин-балгадын кышка белеткеп эгелей берзен болгай. Бир эвес үстүе будук-биле будваан соңга ремазын, оон чалыктарың, эжиктериң эки арыглаан чуур дизинерзе, наптатырмаа спирт (бир литр сүүгө бир бичии шопулак шти спирт) холваан чылыг сүү-биле чуңар. Сода болгаш савең холуктуг сүү-биле соңгаларны болгаш эжиктерни чуурга оларны будваан будук улам деп-дески алаар, а наптатырмаа спирт будваан чүүлге чаймнаанчак оңну киприр.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР

Ай кырынга айыыл турар бе?

Ай кырынга тыптын кээп болур айылдардан космонавтарны баш бурунгаар канчаар кажгаларыр?

Бо телазы-биле Ай кырынга метеориттер кээп дүжериндеп кажгаларынга Ай кырының тиилерин ажыглавар деп сүмелеп турерларның айынга черле кирбес мен. Чер кырынга улуг метеориттер хөөл сүжер, Ай кырынга база ындыг, ол эки. Ынчанныже аңаа метеориттер дүжер таварылгалар черле турар. Чаштыкар оңгуларны чүгле баш бурунгаар ажыглаптар органыг болганывыста, олар эки. Метеорит Черниң агавар каъдын эртип чорда, ооң изин көрүп каар болгай бис. Ай кырынга ындыг ис көөр өөрес бис. Метеориттиң хемерген кээп дүжерин кижи баш бурунгаар угаазылай албас болгаш чаштынар оңгу ажыглап четтикпес. Ынчангаш мен бодаварымга, Ай кырынга өчүге шыгаттынгаш шиглиг кээп дээр космос хереглерни айыладыг. Ындыг болганда чаштынар черлер шоолуг-да дүва болбас: космостан келир бүдүмел незекчизештерниң өде халыычалы аажок деп бодаар мен.

Ай кырын эвин эртир айылдыг деп төөреткен черээ чок деп чалдык кижилер чугаалаар болгай. Ындыг-даа болза, черле бодап көөрес, ону эвин эртир херекке албаска база хоржок. Ол бүгүнү аңаа-ла ажыр чүве кылдыр санаар болза, тускай эртемнигилер ол өскертиилес шаптаравыла н а р н ың ажыл эртер дугайын бодавастай бээр. Совет космонавт Алексей Леоновтуң космосче делегейге эң баштай үнгенин бодап көрүпеп. Ынчан бистиң тускай эртемнигиривис биле эртемденнериевис хоралыг космос хереглеринден ону кажгаларының бүгү хемчеглерин алган болгай.

Ай кырынга кижи даавы-да чаштынып алган олурар эвес. Шинчээчи болган турар ужурлуг. Ай кырынга ур үениң дургузунда шимчеп чоруурү аңаа негеттимер аларр.

Ай кырынга ур үеде ынчалдыр турарынга коңчуг аварымчалыг болбаазе хоржок. Ынчангаш хөй ондактар таваржып келир деп чүвеин, оон баш бурунгаар кажгаларының аргыларын амдыгаштан бодаза эки. Ай кырынга ындыг ондактар ээзээ болза, харын-на эки. Ынчанныже кижи ону ажып эртинге белеп турар ужурлуг.

Константин ШИСТОВСКИЙ,
физика-математика эртемнериниң кандидады (ПМА).

Ййи чүс чыл ажылдап келген шак

Доммуң Европтыкская суурунда В. Д. Пушкарскийниң бажыңын улус музей дижир. Бажыңның эрээлинге кирип келирге, эңмежок-ле шактар көстуу хонуп келир. Олвар 70 хире. Оларның шупгузунуң шак кергүзүп турары база ылап шын.

Сонуургаа к ч ы н ың чыып алган көргүзүглеринде — Шейцариянның, Францияның, Англияның, Польшаның, АКШ-тың, Германияның, Японияның мастерлериниң будуруп үмүргээн чүүл-бүрү маркалыг шактары бар.

Совет будуштуг башта ры шактарны база к ргүскеп.

Чыылдаанып класси газы — шактарны ч йыннанчак чурумалдың хүлер туруштарда шаажан сөөлдерге т душтур эптеп каап. шактар 200 хире назылыг. Оон-даа ур ги Генрих Мозерниң карман шактары 50 граам ажыг деңгээ Шак чыыр алгалда Пушкарский үрдең бэ кылып келген. Шагда ла дадарын калган ха хамаанынерни илеп ех деддирбишаан, ш эдерининг мергежилиниг ол ыяк өөренип алган

База бир „ТУ“

ИЖЕВСК. «ТУ-5Э» деп чаа тепловозту ээй айлар дургузунда шенеп келгени чедиишкиннив доозулган. Ону Вьетнамның Демократтыг Республиказының. демир оруктарынга тавырыштыр тускай чогаа дың тургускан. Тепловоз тропик черни сөөлгө-бойдус байдалынга, өөртем градус изиг ле болгаш тогаа хуу ол шыктыг аскарга ажыа даар.

«Аврора» ховуларже чорупкан

КРАСНОДАР. Сураазы селекционер академик П. П. Лукьяненконуң тургускан, күзүн тарыыр, чаагай дүжүттүг чаа кызыл-тас сорттары Кубаньның ховуларынче үнүпкен. Оларның аразында «Аврора» деп сорт бар. Бо чылын конкурстуг сорт шенеддезинге «Бевостал-1» деп сорттуудан 12 центнер ээй — бир гектардан-на 66,4 центнер тараанны бергеп кызыл-тас сорттуң ол эртемденнидиг алдарлыг ат-биле адаан. Чаа сорт тараның эвергээринге болгаларгларга алырынга база дыка шыдалы болган. Оон тарааз улуг богдур болза хлеб болур эки шыпаалыг.

(СЭТА).

„Башкылал шүлүглелининң“ маадырлары ужурашкан

ПОЛТАВА. (СЭТА-ның корр). Шылгарангай башкы болгаш чогаалчы Антон Семёнович Макаренконуң кижизиткен өөренивчилери чорааннар — ооң «Башкылал шүлүглелининң маадырлары 35 чыл дургузунда көрүшпейн чораан соонда маңаа кээп ужурашкан. Полтаваға Николай Фролович Шершнев (моңда — Колька Вершнев) — ол Амурда-Комсомольск хоорайда ажылдап турар инчи, Иван Григорьевич Колос (Ваня Голос) — Мурманск областтың Мончегорск хоорайында ажылдап турар инженер-тудугжу, Пантелеймон Григорьевич Плишов (Кузьма Лещий)— Полтаваның бус-биле ажылдаар херексел-дерилгер септеер заводунуң дарганы — олар четкилеп келгеп.

Чыглып келгеннер Днепр хемниң Крюков хоорайында Макаренко музейинге, Семён Андреевичиниң идепкейлиг болгаш өскерлиг чок дугаларакчызы — 86 харлыг Елизавета Фёдоровна Григоровичиге аалдап чораан.

Биезде Горький аттыг, уруглар кижизидер колониязының туреги, Макаренко организастаан болгаш удуртуп баштаан ажыл-агый черинде, Полтава чаңчылының уруглар бажыңының доруктурун турар уруглары-биле болгаш кижизидикчилери - биле ол колониязың кижизиткен оолдары чоравыннарның ужурашкалы солун болган.

Иркутск инженерниң чыып алган көргүзүглери

Иркутск чурттуг инженер А. Т. АЛЕЙНИКОВ орус болгаш башкы орденнерни, медальдарны, өске-даа шылгарал демдектерни мөөң-мөөң хөвар көргүзүг чүүлдери киллдыр чыып алган. Оон бүгү чыылдазында — муң ажыг демдектер бар. оларның хөйү төөгү талазы-биле аажок сонуургаачыг үнелиг.

Петр I хааның үезинден бээр Россияның маңнал демдектери — чыыкчының чоргаарланыр көргүзүү. Оларның аразында Петр хааның 1698 чылда тургусканы Россиянның «Баштай адакан Андрей Сылдызы» деп орденни, 1812 чылдың Аде чурт дайынга дээш «Измаильды алган дээш, «Севастопольду камгалаган дээш» ба оон-даа өске медальдарны четче тыпкан чыыр ба бар.

Совет Арктиканың х рек демдектерин чыы бада калбаа-биле ки геп. Оларның арал 1923 чылда үндү болгаш Советтер ге-чагыргазы д миссиязе шы байынчыларга турган «Карел зунуң ах сет байынчызынга» о вар демдек, «Хаса ге тулчуушкүүл дээш», «Ворошилов аътче-шериг» деп дектер бар.

КИНО

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «15 харлыг капитан» 10, 12. «Улуг хоорай» 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг орук» 11, 1. «Ынакшыл болгаш лимандра» 3. «Маскарад» 5, «Шынаада демисел» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Кайгамчык Василиса» 11.30, 1.30. «Суд чорудулгазы» («Белый процесс») 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Орлёнок» 10, 12, «Фашизмни өөскүтпес» 2, 6, «Аас-кежиин үнелээр херек» 4. «Чүрек өршээвес» 8 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Туттурбас өжээн негекчилери» 11, 1, 3. «Ол өлүрер бодаваан» 5, «Черлик ары-чигири» 7, 9 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Суг дүвүнче шымныышкын» 10, 12, 2. «Ушку хаан кайдал?» 4, 5.45, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «15 харлыг капитан» 3, «Улуг хоорай» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бензин кудар черинин кадыны» 9.40, 11.40, 2, «Цепь» 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда

«ВОСТОК»: «Каджана» 3, 5, «Суд чорудулгазы» («Белый процесс) 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 6ажыы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңыдыраа киллизинниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинниң 37-13, колээ аңыы-агый киллизинниң 21-47, үлетүүр киллизинниң 22-64, чагда, аңыылчын болгаш колээ корреспонденттер база совет хүргүүр болгаш аңыдыраа киллистерниң 21-27, шитпик информация киллизинниң 20-60, бухгалтериниң 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Парлаага эргелеңниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катал үнер

ТС — 02306.

- БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

62

ХОНУК ЧАРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
5
ВТОРНИК
№ 210 (6847)

Өртээ 2 көп.

ЛАГ-ҮЕ ТАРААЖЫНЫ АЛААШТЫРЫП ТУР

ОВУ АЖЫЛДАРЫ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

«Сукпак» совхозтуң бирги бригадазының механизаторлары арбайны ажаап киргилеп. Комбайнерлер А. Рубцов, А. Жуйков, М. Ямин болгаш П. Волков олар тавычаларны болуп, бастырып турар. Бастырган тараанның баштайгы тонналары совхозтуң төп шаңында киргилээн.

— Тараа ажаап алышкынымда социалистиг чарышка бирги черни комбайнер Николай Вагаков ап турар — деп, салбыр агроному Ф. Д. Миронов чугаалап турар.— Беш ажыл хүнүнде 223 гектар арбайны ол тавычалай кескен, ынчангаш бодунуң ковааргазын 212 хуу күүседген.

М. Ямин биле А. Рубцов база-ла тавычалар болуп бастырарында мурнакчы ажылдап, боттарының хүн нормазын доктаамал 140—150 хуу күүседип турарлар.

Бо ажыл-агыйның ийиги бригадазының механизаторлары база арбайны болуп бастырарынче киргем, ында ажаап алышкын ажылының фронтуну улам калбаргам.

ЧУРУКТА: комбайнер М. Ямин ийиги бригадада тавычаларны болуп бастырып турары.

Фото *А. ОСТАПЧУКТУУ.*

НОМНУ МАССАЖЕ!

Номнуң кайы хире кайгамчык улуг ажык-дүзээнниң дугайын мерген угаанныг кижилер хой катап чугаалап келген. Совет эрге-чагырганың тургузуктуган башкарыкчы чылдарында-ла В. И. Ленин мынча дээн болгай: «Ном чокта билиг чок, билиг чокта коммунизм чок». Улуг башкыцчының бо үнелээшкинин кайгамчык өнүүр чаагай болгаш өлүм чок болуп артышаан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында биштиң чуртувуска боттанган культура революциязының түңнелинде чоннуң номга совуургалы, ол талазы-биле негелдези канчаар-даа зажок улгатканы, ном садыгаашкының өзүп, ниити бараан саврылгазының иштинде эвээш эвес хуулу эзлеп турары.

Улуг Октябрьдан өскээн культура революциязының ачызында Тывага ном садыгаашкыны дыка налбарып, улустуң «Эртемнерни номдан тывар, эртинени черден тывар» деп үлегер чугаазы улуг боттанышкынында турупкан. Республиканың бүгү-ле бүлүцларында чурттап, ажылдап турар кижилериниң номга совуургалы, аңаа негелдези улгатканы. Амгы үеде республикада 25 түскайлаттынган ном магазинилери, 8 доктаамал ном киоскилери бар болгаш кодээ черлерде туруп турар аъш-чемниң болгаш үзеттүр бараанналарының хөй санныг магазинилери база 30 хире автолавкалар номнарны садыглап турар. Бо хереңге Каа-Хем, Таңды, Тоджу, Барыын-Хемчик райоңнарының ном садыгларының ажыдамчыларының ажыл-ишчилеринге, удуртулгазы кошкак болуп, кооператив организациялары партийжи шыңгыы негелде кылбайн келгени. Моон соңгаар бо четпеестерни болдурбайн, кодээ интеллигентилерни база школачыларны бо ажылче калбаа-биле хаара тудар, ном магазинилериниң садыгжылары оларга даанныр, партия, комсомол организациялары удуртулга, киржилгезин улгаттырар херек.

Республиканың ном садыгаар кылдыының ажылдакчылары Кызыл хоорайже болгаш чоок районнар төптеринче коя кичээнгейин салгаш, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем дээш мшкаш райоңнарга кончуг эвээш барып турар. Ырак черлерде чурттап, ажылдап турар кижилерге, мындыг малчынарга ном садыгларын багай. Номну автолавкалар-биле садыгларынче оңза кичээнгей салыры негеттинип келгени. «Номну почта-биле» деп салбырны дамчыштыр тарадып садыгаары четпес организастаттынган.

Кодээ черлерде аъш-чемниң болгаш үзеттүр бараанналарының дыка хөй магазиннери номнарны садыглап турар. Ынчалза-даа оларның чамдыктары номнарны садыгларын чугаза херекке албайн, коску черлерге дедегевейн, харын-даа булуңнарда беле төп каан чыткылаар товарлыгалар бар. Чамдык райоңларының складтарында хөй номнар шыгжаттынып, кандыг-даа саарыгга чок чыдып турар. Шак мындыг чорудтар-биле эптежип болбас ужурлуг. Мурнакчы садыгжыларның, ном тарадыкчыларының дурзулгазын нептередири эргежок чугаза.

Бистиң партиниң ном садыгаарынче улуг кичээнгейин салып, бо талазы-биле түскай доктаалдарны удаа-дараа үндүрүп, чугаза хемчегерни ап келген. «Кодээ черлерге ном садыгаашкынын организастаарында шыңгыы четпеестерниң дугайында доктаалды СЭКП ТК чоокта чаа хүлээп алган. Кодээ черлерге ном садыгаашкынында улуг четпеестерни ол доктаалда айтып, ол четпеестерни болдурбас дугайында канчаар ажылдаза эки дээрзин тодаргай айытkан. Ынчангаш биштиң республиканың хереглеп кооперациязының ажылдакчылары, ном магазинилериниң хөй санныг садыгжылары база номнуң нептередикчилери, партия, комсомол организациялары ол доктаалды боттарының ажылынга удуртулга бодуруп ажылдаары негеттинип турар. Респотребсоюзтуң ном садыгаар кылдызы ол доктаалды хереглеп кооперациязының бүгү ажылдакчыларынга таныштырып, оон күүседилери дээш улуг ажылдарны, чугаза хемчегерни алыр херек.

Идеологтуг ажылдың база бир чугаза кезээ болуур ном садыгаашкының кодээге экижидер дээш, номну чоннга калбаа-биле пропагандылап нептередирине оңза кичээнгейин салырын чер-черде партия организациялары холга алыр ужурлуг.

ШУУШТУРУЛГА ШУГУМУНДА — ЧУРТТАЛГА ӨРЭЭЛИ

Краснодарның бажыңнар тудар комбинадында өрээлдер бүдүрер шууштурулга шугуму ажыглалда киргеп. Бир шууштурулга шугумунуң бүрүн бүдүрер продукциязы — чурттаалга өрээли база бир шууштурулга шугумундан чем ылыр өрээл-биле чада өрээли будуп үнер.

Краснодарның бажыңнар тудар комбинадының бөл инженери Николай Фастовец мынча дээн:

— Блок-өрээлдерден бажыңнар тударын баштай Москвага, Ленинградка, Киевке, Минскиге, Сочиге болгаш өске-даа хоорайларга шенеп көргеп. Краснодар крайга улуг хемчеглиг кезектерден 18 бажыңнарны тутkан. Эң улуг бажың 105 квартиралыг болган. Блок-өрээлдер бүдүрер шууштурулга шугумунуң баштайгы эзлээн ажылларга киргеп чүдүлгү индустриализастаарының чаа перспективаларын ажыткан.

(ПМА).

Гектардан 15 центнер

Каа-Хем районда «Найырал» совхозтуң механизаторлары болгаш таваржылары юбилейлиг чылдың дүүнүнде ажаап алырының темпизин ажыдыпкаш, 1 октябрьдүң өмнүнде алаан дургедеткен. Таңды-Черек салбырының Аймыр-Кежиге 226 га шөлдүң тавыланган арбайын алды подготовка кылып болдуруп, бастырып турар. Ооң хөй хектардан оргулмак дүжүт 15 центнерден болуп турар. Август 30-га чедир үк салбырда 1183 га чиге-ге, 169 га суланы тавычалай

ап алышкынының мурнакчыларының саны немежип турар. Комбайнер Ш. Найлан-оол ээлчегеге ны тавычалай кезер тургаш, Б. Биче-оол — 29 ганы, й-оол — 25 га чедир кезип Т. Дазылаа ээлчегеге 11 ганын болуп бастырар тургаш, Д. Дава, М. Бюрбю, А. Шакр 16 га чедирип турарлар.

Шанда кирген арбайны «ОВП-20» деп тараа арыглаар машина-биле ийи ээлчег-биле арыглап эгелээн.

Бригаданың төвүнде механизаторларның дыштанар оран-бажыңы болган аъш-чем хандырылгазы эки белеткеттинген. Столованың поварларында Ш. Лалчыма ам үш чыл улай ажылдап турар.

Мал чеми культураларның ажаап алышкыны база чоруп турар. 790 га тонна кукуруза силозу салыгдын. Трактористер В. Байыр-оол, Х. Хураган-оол, Э. Намзын олар кукуруза кезилдезинде ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Ажаап алышкын чоруп турда, Булуң-Терек суурнуң кодан-кодан малы тараалларже, кукурузаже атаакалап кирип, оттап турары дыка таарымча чок. Салбырның баштаар черн-даа, кодээ Совет-даа хемчег албайн турар. Тараа кадарчылары Байыс биле Хайдып олар та чүнү кадарып турар улус чүве? Оларга негелде салдынмайн турар. Мал таварын арткен тарааны ажаап алыры безин берге болгай, ужур баскан сыптар черге калыр. Ажаал алышкын үезинде суурнуң малын тараалже чагдатпазының хемчээн алза чогуур.

М. ДАПЫК,
салбырның агроному.

140 ГЕКТАР

Бии-Хем районда «Тинлелге» колхоз тараа кезилдезинче кирген. Бегере деп черде 500 ажыг гектар кызыл-тас ажаап алыр хире чедир быжа берген. Баштай тавычалай кескен тараалар бастырар кылдыр кургай берген. Комбайнерлар баштайгы 140 гектар кызыл-тасты болгаш суланы бастырган.

Ажаап алышкынны дүрген болгаш шынарлыг чорудар дээш, комбайнер бүрүзү кызымак ажылдап турар. Мында ажылдап турар комбайнерлернин мурнуку одуруунда ам үеде Марат Салчак чоруп турар.

ССРЭ-ниң камгалал инистриниң ажаалы

№ 224

...ИГ АЛБАНЫНЫҢ
...ИНГАН ХУУСААЗЫНДА
...РТТИРГЕН ШЕРИГ
...ЫГЛАРНЫ ССРЭ-НИҢ
...ТИГ КҮШТЕРИНДЕН
...АР БОЛГАШ ЧИҢГИНЕ
...АЛБАНЫНГА ЭЗЛЧЕГ
...АР КЕЛДИРИИШКИН
ДУГАЙЫНДА

...ынын шериг хүзээлгезининг ...нда хоойлуулу ёзугаар дужаа...

Шериг албаныпын хоойлуу...газаттынган хуусааларда эрг... солдаттарны, матростарны, ...тыларны болгаш старшина... Совет Армиязының Шериг-Ле...одунуң, кыштаар болгаш шк...ректиң шеригжериниң хүрээ...ен күрөвырже халаштырыы...р.

...Дужаалдың 1-ги кезээнде ...н шериг албаннығларны ха...ыын үндүрериниже холбаштыр...ында төрүттүнген, келди...ниге чингелде болгаш соңгаар...кын алыр эрге чок хамаа...ы база келдирипшкинге ба...игаараткан, хуусаалы эртнен ...ге-чергелери чиңгине шериг ...н эрттирип турар, келди...ге баар назылыг хамаатыг... Совет Армияга, Шериг-Далай ...га, кыштаар, иштики керек...ригжериниге чиңгине шериг ...н эрттирери-биле келдирер. ...жаалды бүтү роталарга, бата...он, эскадрильяларга болгаш ...здерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал ...инистри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

...ыдың сентябрь 4.
...ва хоорай.

БЕЖЕН ЧЫЛДЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИ АЯНЫ

ҮШ ЧҮСКҮ ХҮН

Сентябрь 2—Совет эрге-чагырганың бежен чылының үш чүскү хүнү. Улуг Октябрьның юбилейин төлептиг үткуурунга белеткенип турар совет кижилериниң чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-ажыы, ол хүнде бүдүрген чаагай үүлелериң СЭТАның болгаш республикаларның телеграф агентилелдериниң корреспондентилериниң чугаалап берип турары мынаар.

«АЛДЫН ДҮЖҮТ» БАЙЫРЛАЛЫ

Чукотканың барын талазынга шуурганнаан, донаттаа тургаш, хенертеө каанныг берген. «ВЛКСМ-ниң 45 чылы» деп алдын уургайның комсомолчу-аныяктар коллективинге ол өөрүнчүг сүй белекти Заполярьеның ширини эгаар-бойдузу чагыг ёзугаар-ла сунганыыр болган. Чыл планын Магадан областың хамыкты мурнай күүсеткен ол будуруге черинге «Алдын дүжүт» байырлалы болган.

Алдынчылар Улуг Октябрьның бежен чыл ойнга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерин ам үш катаа эде көрүп чугаалашкаш, чыл программазын күүсеткенинге немей алдын тыварының талазы-биле улам белеткен хүзээлгелер алырын телеграмзов. Ол хүн алдын уургайынга будүрүлге мурнакчыларын алдарлыктаан, бот-тывыытыр уран чүүл коллективин көргүзүглер кылган, спорт маргылдааларын чоруткан.

Билибино — Нерский аразының улуг күштүг электри дамчыдар шугумунуң тудугжулары алдынчылар-биле кодээ «Алдын дүжүт» байырлалын база демдеглээн.

Николай Бабурининң бригадазы чаа электри хеминиң агымын дамчыдар шугум унун белеткээрин доскан. Электри дамчыдылгазының адаптарын ол комсомолчу-аныяктар алдын уургайның алдын казар кедилиг черлериниң бирээзинче утпайдыр тайга болгаш тундра черже талыйты шөйүп чоруй барган.

«КАПИТАЛ» ЧҮС-ЧҮС ЧЫЛДАРДА ЧУРТТААР

Ленинградтың А. М. Горький аттыг «Парлалга ордузунга» сентябрь 2-де «Капиталдың» хынаала номчулгазынга киирер бежен номун парлаан. Улуг чогаалдың улуг юбилейинге таварыштыр ону 50 муң кезек кылдыр парлап үндүрериниң «баштайгы харааччыларын» ол. Ук чогаалды бистиң чурттувуска чүгле Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда безин алды миллион ажыг кезек нинти тиражтыг кылдыр 165 катап парлап үндүргеп.

«Мону Россияда номчуур кижилерда тоолуг эвес, а биллю алыр кижилер оон-даа эвээш болган турар деп бадыткап болур чүве-дир» деп бижээш, Санкт-Петербургке ол номну Н. П. Поляковтуң үш мун кезек кылдыр парлаарын 1872 чылда чөпшээрээн хынакчы Скуратов ам ону дыңнаан болаа та каны хире магадаар.

Ленинградтың СЭТА корреспондентизи А. Перепелица даңгаар эртен «Парлалга ордузунга» баргаш, бирги томнуң арыннарын салып алган парлалга машиназын алдыгы разрядтыг парлакчы В. Б. Журкининиң ажылдады бергенин көргеп. Машина бир, ийи, үш долганган... Доктаай бергеп. Борис Васильевич кызыл карандаш тудуп алган, оон тускай ажылдаар столунга типография будуунуң чыды кээп турар чамдык арыннарны чада салып алган. Чамдык черлерде будук аналдазындан өңгүр, чамдыктарында бүдүрүп болган. «Капиталды» парлаан будук тас болур ужурлуг, а ону чедип алыры белен эвес: ылап «эдерп» негеттинер болган.

Ол номну ам парлап үндүрериниң өрүзде ужуктерин «Парлалга ордузу» ону 1959 чылда парлап үндүргенин болгаш ийиги удазда 1963 чылда парлап үндүрериниң ажыглаан орулдезин ёзугаар белеткеп берген.

Чурттуң эң улуг типографиязынга 22 чыл ажылдап келген хирезинде, Журкининиң «Капиталды» эң баштай парлап турары бо. Ол ажылды кылырын экилериниң ажызынге дааскан. Оон кожазында парлалга машиназын П. П. Зайковский ажылдадып турган. Павел Павлович чаа келген ажылчыга турганындаа бешки разрядтыг парлакчы болурунун орууп он чыл дургузунда эрткен, парлалга техникумун дооскан.

ОҢГААН ЧЕРЛЕР ДИРЛИП ҮНГЕН

Таджик ССР-ниң мурнуу талазында Гарауты болгаш Урта-Боз деп эвилиргей черлерге сентябрь 2-де суг мооргап келген деп, Таджик телеграф агентилелиниң корреспондентизи дыңнаткан. Сугну 300 метр бедик шаттарже насос станциялары салып үндүргеп. Даг хемнериндеп келген ол суг чер иштинде 40 километр дүрттүг хоолайларны дамчыштыр бетон оңгачаларлыг буталарда баргап, оон полиэтилен шлангыларны дамчыштыр ону тарылга шөлдерниче салыр. Чаартынган чер чазын чиңге нарын хөвеп тараан шөл болур. Беш чылды сөөлзүредир ол черлерге чиңге нарын хөвеп тарылгазының улуг баазазы тургустунар.

11 шак. Бүгү ажыл шуптуу доозулган. Белен арыннарны номчугаштар кыдыр кошкулаап, көктеп каапкан, оон олар дептерээр цехте барган.

Ном аңаа келгеш, дуржулгалыг дептерлекчи В. М. Сухарёванын, С. П. Горбачеванын, В. А. Жукованың холунга киргеп. Номнуң картының иштин талазын ак картоннар-биле каныыт каастаап, даштын талазынга сарыг додарын хырбалап каапкан. Бир-ийи шак болган соонда «Капиталды» юбилейге таварыштыр парлап үндүргенинин номнары белен болу бергеп.

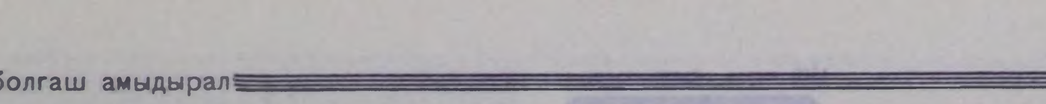
ПАРТИЯНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР

Хандырылга черлериниң ажылыбиле холбашкан айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээри — черче күрүне эрге-чагыргазының органнарының болгаш чурттакчы чоннуң кайызының-даа сонуургалын хаара тудуп турар бир кол чүүл болур. Оон ындыг болуру билдингир. Чүге дээрге, хүн келген тудум-ва, хей-хей кижилер амыдырал хандырылга комбинаттарының дузазын алыр дээш келир апаар. Бо ажыл-херекти чогуур негелдезинге чедир канчалдыр тургузуп болурул? Маңаа бир-ле дугаарында өртемок чугула чүве — быжыг чурум, бирдиилиг удуртулга. Ынчангаш Кызыл хооркүүскому амгы үеде боже онза кичээнгейни салып турарын маңаа чугаалаар херек.

Соолгу үеде бистиң хоорайда чонга дуза чедирериниң талазы-биле ажыл элээн эвээжээн. Амыдырал хандырылганың үш комбинады, химиктиг ашталга цеги, хеп будуур, бажыңга ажыглаар техника сеткээр, хеп чуур черлер болгаш ачылал көргүзер пункт ажыглалга кирген. Оон аңгыда, ийик сеткээр мастерская болгаш өске-даа цехтер кызылчыларга хаалгазын ажыктап. Бажыңга ажыглаар техника сеткээр база бир мастерская удавас немей ажыттынар. Чонга өттиг болуруп барымдаалаар, үстүнде адаан комбинаттарывыстың ажылдаар шагын таарыштыр тургускан.

Бөгүн бо бүгүнүң дугайын чугаалап тура, каш чыл мурнунда байдал кандыг турганын каксы-даа бол, чугаалаза эки. Ынчан хандырылга черлериниң багай ажылынга хамаарышкан хомудаддар хооркүүсконга хей келир турган. Чагыларны күүседкен шынары куду, парикмахерскаялар, ательелер, мастерскаялар ажыл хүнүнүң графигин долу сагывас дээш оон-даа өске.

Хоорайның амыдырал хандырылга комбинады элээн хемчегларни ап чорутканының соонда, четпестер эвээжээн. Ниити көргүзүглер талазы-биле планны ол күүседип шыдаан. Ындыг болзажок дудап турар участоктар ам-даа бар. Кызыл хоорай Советинге түгле хоорай эвес, чамдык чурттакчылыг суурлар база хамаарыжып турар болгай. Ындыг болганда, хандырылга черлериниң ажылдакчылары түгле найысыялдың чурттакчыларынга эвес, харын кодээниң ынчиларинге база дуза чедирер соруглалыгдыр. Хандырылганың бөгүнгү денгени негелдеден ам-даа ыракта ку-

Четпестер турбазын дээш

Кызыл хоорай Советиниң садыг, ниитиниң чемненилгезин болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиязы хоорайга садыг хандырылгазын ажикиндер хемчегларни ап чорударынга экзөл эвес үлүг-хуузун киирип турар. Доктаамал комиссия часкы болгаш чайгы үелерде күрүне садыының чонну чугуза хереглелдиң бараанналары-биле хандырып турарының бажың-биле хандыртынмайн турарында болгаш оларның уругларын ясли-садтарда тургустунмайн турарында. Түгле ол эвес, өске-даа чылдагааннар бар. Кадрлар чедишпейн турарының ужуру-биле төлеп чок кижилерни кайы хамаан чок ажылга үлээп алыр чорук хей өре-самчыгдалды болдуруп турар. Чижээлээрге, буфетчица Загайченко, кассир Байкалова, повар Изынгалеева, склад эргелекчизи Каратаева олар 3927 рубльдин самчыгдалны кылган. № 3 столованың повары Лямкина чемниң холуксаазын чедир салбайн, ону арттырып алгаш, министерство (министри эш Даржаа) найысыялга бо ажылды ажикиндериче улуг кичээнгейни салып, оон четкизин улгаттырып, чогуур дузаны чедирер ужурлуг. А херек кырында кандыгыл дээрге, көңгүс сыр өске хамаарылганыг болуп турар. Бо дугайын чугаалап турар чамдык фактыларны маңаа киирер херек. Кызылга амыдырал хандырылга черинин үш кат бажыңын тудар турган. Оон тудуунуң төлевилели бар, каяа тудар черин шилип берген. А комбинат тудуу мынчага эгелевээн. Шынында олче эрткен чылын-на кирер ужурлуг турган. Министерствода химиктиг аштанганың дериг-херекселдери бар, ынчалза-даа бүдүрүлге шөлү чок болганындан ону ажыглавайн турар болган химиктиг аштанга фабриказының тудуунуң дугайында айтырыгны шиитпирлевейн турар. Ол министерство хоорайда чаңгыс-даа чурттанга шөлү тудуп албаан.

Кодээ черлерде чоннуң хандырылгазын организастааны багай. Аңаа хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары буруулуглаар. Ынчалза-даа совхозтарның директорлары, организацияларның удуртукчулары, кодээ Совет дараалары комбинатка чогуур дуза чедирбейн келген. Чоннуң, ылангыя ырак черлерде чурттап турар малчыннарның хандырылгазын организастаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бербейн турар.

Хоорай Соединиң күүскому хоорайның пассажирлер транспортунуң ажылын ажикиндер хемчегларни чорудуп келген. Мурнунда автобус доктаар черлерге хей кижи чыглып, ажылдан озалдаар чорук болганчокла таваржын турган. Хандырылганы ажикиндер дугайында негелдени хооркүүскон пассажирлер АТА-зының удуртукчуларынга тургускан болгаш ажыл эгелээр мурнунда автобус шимчээшкинин өскертир шиитпирни хүлээп алган. Хооркүүскониуң шиитпирин транспорт ажыдыкчыларының ниити хуралынга чугаалажып корген. АТА-ның чолаачылары, кондукторлары, септекчилери, диспетчерлери күш-ажылдың сагыга-чуруму ажикиндер, машиналарны рейсче белеткээр ажылды чурумучуткан. Ам байдал өскерилген. Ажыл шагының мурнуу чарыында немелде автобустарны чорудуп турар.

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезин ажикиндер айтырыгны күүском хуралынга, хоорай Соединиң сессиязынга чаңгыс эвес удаа чугаалажып келген. Беспалов, Оюн Күрееди кудумчуларының чурттакчылары аъш-чем магазинин тудар дугайында хооркүүсконга чагыг киирген. Ону өөренип көргеш, хооркүүском Кыныторгка ол кудумчуларга аъш-чем магазиннерин тударын саналдаан. Чурттакчыларның чагыы ам күүсеттингген. Ол ышкаш Каа-Хем суурда үлеттүр болгаш аъш-чем бараанналарының магазинин алгыткан. Ынчалза-даа хоорайда садыг четкилерн ам-даа чедишпейн турарын чугаалаар херек.

Коммунал ажыл-агый хандырылгазы куду болуп артышаан. Хоорайда 7 чүнар бажың ажылдап турар. Чурттакчыларны долузу-биле хандырар төлээде, чүнар бажыннарны нөмей тудары негеттинип турар. Чүжээлээрге, хоорайның кыдыг черлеринде чүнар бажың чок. Каа-Хем суурда чүнар бажың тудуу шагда-ла эгелээн хирезинде, ам-даа доозулбайн турар. Амыдырал хандырылгада четпестерни моон-даа ыңай уламчылап болур.

Кызыл хоорай Соединиң, амыдырал хандырылга албан черлериниң мурнунда чоннуң хандырылгазын партияның XXIII съездизиниң негелделерине дүүштүр тургузар соругга салдынган. Ону ажыл-херек кырынга боттандырарда, ам-даа хей ажылды кылыр апаар.

А. КӨШКЕНДЕЙ,
Кызыл хооркүүскомуның секретары.

МЭЭҢ ДУРЖУЛГАМ

Чер-чер Советтерниге соолгу болуп эрткен соңгуседанның мурнунда:

— Силерни' база катап хоорай Соединиң депутадының кандидадынга дешпиндип үндүрүп турар-дыр — деп, меңээ бир дугаарында чугаалаарга, дыка-ла үр боданган мен. Чүге мени ийи удаа толептиглериң аразынга киирер деп турары ол, депутат хүлээлгемни кайы хире күүседип келгеп мен, а моон соңгаар соңгуп кагза канчаар ажылдаар ужурлуг мен. Меңээ улуг идегелдя корүскеп хүндүлүг соңгукчуларның мурнунга бодумнуң онаалгамны ёзулуу-биле күүседип шыдаан мен бе, кымга өөрүнүг чүве кылган мен дээш оң-оң улуг-биче айтырыглар сагышка кирип келген. Сактып болдур таварылгалар бар болбайн аан. Депутаттың мандадын холга алган үнден эгелээш, соңгукчулар-биле, чүге одар-биле-даа эвес, ол кварталдың бүгү чурттакчылары-биле бижыг харылзааны тударын оралдажып, оларның амыдралы-биле эки таныжарын шиитпирлеп алган мен.

87 дугаар округ. Аңаа Чүдүм, Октябрьская, Красноармейская, болгаш Дружба кудумчулары хамаарыжыр. Соңгулда мурнунуң ужуражылга хуралынга келген соңгукчуларның барык шуптузун таныыр турдум. Оларның дыка хойүнүң кайда, чүнү кылып турарын, кымның кандыг байдалдыг чурттап олурарын билир мен. Залга олурганнарның аразында меңээ депутат дузам алган кижилер база бар болганынга сеткил өөрүүр боор чүве чораан.

Депутаттың ажыл-чорудулгазының чедимчелиг болурунуң үндезинин соңгукчулар-биле доктаамал хорылзаада болурун бодумнуң практикамдан билген мен.

Ужуражылга бүргүү-ле соңгукчуларга-даа, меңээ-даа ажыктыг эртер. Чоп-биле, түгле хурал суглаага ужуражышкинивар-биле кызыгаарлаттынмайн, аңаа хүүзүнде чугаалажыры кончуг дузалыг. Черле мынчаш депутат кижиниң ажылы кандыг-бир доктаамал шакка чагыртпас, херек болза аңаа улус кажан-даа кээр апаар.

Меңээ соңгукчулар янзы-бүрү айтырыгларлыг, дилеглерлиг, саналдарлыг, хомудалдарлыг келир. Чамдыкызын дарый шиитпирээп болурунуң аргазы бар. Өскелерин күүседиринің эви чок болгулаар. Соолгүлеринде бүзүредир тайылбырлар бээри кончуг чугуза. Бир ыол айтырыг — квартира айтырыры. «Меңээ квартира тып бээрингe дузалажып көрүңер» дээр кижилер кайы хей. Ук дилеглериниң дугайын хооркүүскомга кииргеш, квартира талазы-биле берге байдалда турарларга дузалажырын бодум омүнээмден база дилээр мен. Түңнел багай эвес: Күжүгет, Александрова болгаш Бажанов оларга квартираны бергеп.

Хомудалдар аңгы-аңгы болур. Оны хынап көрүп, кижилерниң аразында маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлеп, четпее талааларны чайладырын чедип алыры — депутаттың дорт хүлээлгези. Пенсионер А. Воробьёва меңээ келгеш, кожазында чурттап турар дунмазының багай ажыы-чаңыпкын дугайын чугаалаан. Бажыңында барып, оон чурттакчыларыбиле каш удаа чугаалашкан мен. Ам ындыг медээлер келбее апаргаң.

Хоорай Соединиң сессиязын эрткен соонда, оон материалдары-биле соңгукчуларны танышгырары меңээ доктаамал чаңчыл апарган. Ужуражылганың кажан, каяа болуруп баш бурунгаар чарлааш, аңаа белеткенир этелей бээр мен. Улус менден түгле хүлээлгелиг мен.

Н. БЕЛЯШОВ,
Кызыл хоорай Соединиң депутады.

ДЕЛГЕМ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

ТЫВАНЫҢ ҮЛЕТПҮРҮ БОЛГАШ ООҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЗЫ

Индустриализация болза бистиң чурттуң экономика талазы-биле тускайлаң чөруун быжыглаарынга, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын техника талазы-биле чаарты тургузарынга, кодээ ажыл-агыйны чаа, социалистиг үндезинче шилчидеринге эргежок чугула материалдыг базаны тургускан.

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистеринден).

* * *

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге кызыгаар чок аргаларны ажыдып берген. Ол чорук ылангыя эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның экономиказының дүрген өзүлдезинден илден көстүп турар. Ол болза, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының хажык чок боттанышкынының ачылхаяазы болур.

Совет Тываның үлетпүрү, бүгү чурттуң үлетпүрү-биле бир дөмей, халбак социалистиг бүдүрүшкүнүнүң дүрүмнерими ёзугаар хөгжүп турар. 1966 чылда планныг үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1944 чылга деңнээрге, 31,5 катап өскен болгаш 31,4 миллион рубль болган.

1944 чылда Тываның үлетпүрү бичии хемчээлдиг ус-тывыш бүдүрүлгелериннен тургустунган турган болза, ам үеде Тывада 40 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар болгаш оларның иштинде бо үениң индустриалдыг бүдүрүлгелери база өзээн эвес апарган. Энергетиканың, даг-руданың, тудуг материалдарының, эът-суттүң, аъш-чемниң дээн чижектиг үлетпүрүнүң шак ындыг адырларын колдуунда чоокта чаа тудуп тургускан. «Тыва даг-дүгү» комбинатты, бус-түрбина күжү-биле ажылдаар үш улуг электростанцияларны, сеңтелге-механика заводун, тудуг индустриязының, аъш-чемниң болгаш чиик үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тудуп тургускаш, ажыглалга киирген.

Совет Тываның экономиказы болгаш культуразы болза, бистиң чурт-тувустуң национал районнарының экономиктиг хөгжүлдезиниң деминделдерин чаңгыс айыылдарының дугайында социализминиң дүрүм ёзугаар негелделеринің тодаргай чижээ болур. ССРЭ-ге ниитизи-биле 1945—1964 чылларда үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи 10,2 хуу болган болза, 20 чылдың иштинде Тыва АССР-ге ол темп ортумаа-биле 17 хуу ажыг болган.

Тываны Чөөн Сибирьниң дүрген өзүп хөгжүп турар ажыл-агыйыбиле безип деңнээрге, оон үлетпүрүнүң ниити продукциязының темпилери дыка бедик боон турар. Бир эвес РСФСР-ге 1964 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 1958 чылга деңнээрге, 163 хуу, Чөөн Сибирьге — 184 хуу, Бүрят АССР-ге — 157 хуу болган болза, Тывага 226 хуу болган. Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге чүгүлга чаа болза чеди чыл планы болгаш. Чеди чыл иштинде республикага бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 2,5 катап өскен. Үлетпүрде калбак бүдүрүүшкүнүүн темпилерин дүргедедиринге ылаг болуп адырларының бүдүрүлгелерин ол үеним дүргузунда чаартыкылаан болгаш чамдыызын катап түткулаан. Ол болза: тудуг материалдарының, оттуглар чүүдүл, электроэнергияның бүдүрүлгелери болур. Ол адырларның ниити хемчээли чеди чыл иштинде 10,3 хуудан 21,7 хуу чедир өскен. Тудуг-индустрия базазының мурнады хөгжүлер чорук Тываның бойдус байлактарын үлетпүрге шиңгээдип алырынга канчаар-даа ажок улуг ужурдузалыг.

Оон-биле чергелештир демдеглезе чогуур чүве болза, Тываның үлетпүрү Чөөн Сибирьниң экономиказында амдыызында шоолуг эвес черни эзлеп турар. Тывада бар минералчиг-эът курлавырларын долузу-биле ажыглаар чорук республиканың мурнунга индустриалдыг хөгжүлдезиниң калбак перспективазын ажыдар. Тываның девискээринде тургустунуп турар үлетпүр черлерн Чөөн Сибирьниң амгы үеде специализациязының бир угланышкынынга — оңнуг металлдарның болгаш руданыг эвес казар байлактарның тывыжынга дүгжүп турар.

Оон ынай онзалап демдеглезе чогуур чүве болза, планнаттынган капитал салыышкынынарының хемчээлинге тудуг базазының дүүшпес чоруу, кадрларның чедишпези, улучмал чоруу берип турар акша-хөреңгини бүрүн шиңгээдип алырын саналдып турар. Тыва АССР-ниң тудуг базазы-биле хандырылгазы Красноярск крайның тудуг районнарындан дыка чыдып каап турар.

Тываның экономиказының болгаш культуразының социалистиг чаартылгазының чугула кезээ, үлетпүрүнүң бүгү алырларының өзеринге чүгүлга чүүл болза, энергетика базазының хөгжүлдези болур. Республикада электри энергиязының бүдүрүлгези чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаарга, 1945 чылда 9 киловатт-шак турганындан 1965 чылда 481 киловатт-шак чедир өскен.

Ынчалза-даа электри энергиязы республиканың экономиказында чамдык бүдүрүлгелериниң хөгжүлдезиниң саналдып турар «кошкак чер» боон турар. Тывада электроэнергияны бүгү чурттуң ортумак деңнели-биле алырга, кижи бүрүзүнге онаалтыр 4 катап эвээшти бүдүрүп турар. Ындыгның төлээзинде, республикага энергетика күүлерин улам ынай өстүрер чорук. Сибирьниң энергетика төптеринден энергияны алыр болгаш дамчыдар чорук Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүлдеринге амыдыралчы ужур-дузалыг чугула айтырыг болур.

Тываның экономиказының хөгжүлдезинге аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери улуг ролдуг ойнап, оларның үлүгүнге үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң 44,3 хуузу онаажып турар. Ол адырга кол үлетпүр-бүдүрүлге фондулары чеди чыл иштинде 6,7 катап өскен. Аъш-чем үлетпүрүнүң өзүлдези, чиг-эът базазының калбарганы аъш-чем бараанналарын бүдүрерин дыка улгаттырар арганы берген. Оон-биле кады, чоннуң амыдыралы ажикиндер тудум, аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязына негелде база үргүлүү өзер. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң мурнунда хей-хей продукцияны үндүрериниң болгаш оон шынарын экижидеринин чаа сорулгалары туруп турар.

«Тыва кобальт» болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, база оондаа өске бүдүрүлге черлерниң тудуушкунун доозар чорук, оларның бүдүрүлге күүлерин төлевилеринге чедирер чорук кол бүдүрүлге фондуларының идепкейлиг кезээниң ботдензизин кодурер болгаш фондуларны дедир эгидерин дыка бедидер.

Ажылчыннарның, инженерлерниң болгаш техниктерин чогаадыкчы инициативазын болгаш ажыл-ишчи идепкейин хөгжүдери үлетпүр бүдүрүлгелер ажыылының экономиктиг көргүзүглерин экижидер дээш демисеелге чугула черни эзлээр ужурлуг. Чеди чыл дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге шиңгээдип алган чогаадылгаларының болгаш рационализаторжу саналдарның ачызында 2.184 мүң рубльдин камнап алган.

Бүдүрүлгенин техниказын сайзырангайжыдары, күш-ажылды эртем өзугаар организастаары, ол ышкаш чарышты калбартыры күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерине онза улуг ужур-дузалыг. 1965 чылда үлетпүрге ажылдап турган бир ажылчынның чылда бүдүрүп үндүрген чүүлү 1958 чылга деңнээрге, 1,5 катап өскен, оон иштинде электроэнергия черлерине — 5,9 катап, оттуглар чүүл үлетпүрүнге — 2,1 катап, тудуг материалдар үлетпүрүнге — 2,2 катап, чиик үлетпүрге — 1,6 катап өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезинин талазы-биле Тыва АССР-ниң үлетпүрү Чөөн Сибирьниң өске районнарындан чыдып калбайн турар болгаш РСФСР-ниң ортумак хемчээлинден ажып турар.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң девискээринде эң байлак бойдус курлавырларын перспективтиг шиңгээдип алыр соруга-биле комплексилиг эртем-шинчилел ажылдарын калбартыкан. Тываның бойдус курлавырлары болгаш ол курлавырларның таарымчалыг каттыжышкынны кедизинде барып үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларының хөгжүлдезин бүрүн хандырар. Бо беш чылда-ла Каа-Хемниң хөмүр даш разрезин тудуп эгелээн. Оон төлевидел ёзугаар 500 мүң тонна күчүлүг бирги ээлчээ 1969 чылда ажыглалга кирер. 1967—1970 чылларда Кызыл хоорайга дазраныылга фабриказын, Кызыл-Мажалык суурга эът комбинадын тудуп тургузар, Кызыл хоорайның эът комбинадын болгаш сүт заводун алгылар дээш оон-даа өске ажылдар кылдынар. Бодунуп индустриалдыг тудуг базазын тургузар соруга-биле Кызылда тудуг кезектери кылыр комбинатты тудуп турар.

Байлак чиг-эът базазының үндезинге кедизинде барып өңнүг болгаш ховар металлдар үлетпүрү дыка хөгжүүр. Базар байлактарның үлетпүрге таарыжыр курлавырларын тодаратканы, ол ышкаш техника-экономиктиг санаашкынарның көргүскени болза, республиканың девискээринге ховар болгаш өңнүг металлдарның ам-даа элээн каш комбинатарын тудуп болурун херечилеп турар.

Тыва АССР арга-химияга үнелиг чиг-эът болур ине бүрүүүр шиитпирбиле кончуг байлак. Енисей унунга улуг энергетиктиг базазаны (Саян-Шушенск ГЭС-ти) тудуп тургузарыбиле чергелештир республиканга гидролиз, целлюлоза-саазын болгаш арга-химия үлетпүрүн хөгжүдеринин бүрүн аргазы бар апаар.

Республиканга индустрия тудуушкунун улам ынай калбартыры шын пропорцияларны боттандырар талазы-биле чугула айтырыгларны шиитпирлээрнин негеп турар. Ол айтырыгларның ков-колу мындыг:

1. Техника-экономиктиг көргүзүглери үлетпүрге шиңгээдип алырынга таарымчалыг бойдустуң шинчилеттинген курлавырларын үлетпүрге дүрген ажыглалга киирериә.

2. Транспорт айтырыын шиитпирлээри. Демир орук транспортунуң чогу республиканың девискээринде үнелиг казар байлактарны үлетпүрге ажыглалга киирериң саналдып турар.

3. Республиканың иштинге үлетпүрүү райончударын болгаш девискээр аайы-биле хувааның экижидерн, бүдүрүлгениң район аайы-биле специализастаашкының болгаш кооперастаашкының боттандырары, үлетпүрүнүң төрел бүдүрүлгелериниң болгаш адырларының аразынга экономиктиг харылзааларны хөгжүдери.

4. Мергежээн ажылчыннар-биле, инженер-биле болгаш техниктер-биле үлетпүрүү доктаамал хандырары; кадрларның улучмал чоруун үзүктээры. Ону чедип алырда, дузалаар бүдүрүлгелерни болгаш адырларны, хоорайлар чанының көдээ ажыл-агыйын, ол ышкаш коммунал хандырылгазын хөгжүдер, эки таварымчалыг чурттанга бажыңнарын тудар.

Ол болгаш өске-даа айтырыгларны чедимишкинниг шиитпирлээринге үлетпүрүү эргелеп баштаарын экижидер, планнаашкынны сайзырангайжыдар, үлетпүр бүдүрүлгезинге идиг бээрин күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы сентябрь Пленумунуң ажыыдан кылган экономиктиг хемчегларин херек кырында күүседири идиг болур.

Тыва АССР-ниң хөгжүлдезинин чижээ СЭКП-ниң мерген угланыыг национал политиказының түңнели болур. Ол политика бүгү күрүнениң эрге-ажыктарын совет республика бүргүзүнүң эрге-ажыктары-биле шын дүүштүрбүшаан, бүдүрүлгени чоптүт хуваарын болгаш бойдус байлактарын план ёзугаар шиңгээдип алырын хандырып турар.

А. КОВАЛЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

Совет көдээниң кижилери

Ажыма Дугаачиевна Кол Тожу районнуң «Совет Тывазы колхозта саанчылаал турар. Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейи үнүштүр хүлээлгелер алгаш, бодунга быжыглаан түс чер үнсаалыг инек бүргүүнден чылда 1400 кг сүттү саап алырын авазап. Бодунуң хүлээлгезин ол ам чедишпейн күүседип турар. Мал ажылының тергиин деп демдек-биле ол шаңналган. Сүт саалдазының талазы-биле Ажыма Кол — районда бирги черде.

ЧУРУКТА: А. Д. Кол.

Хей уругдуг ие Сендажы Пергеловна Чульдум «Тывазы совхозта хойжу. Оон маадырлыг күш-ажылын чаваатың дээди шаңналы — Ленин ордени-биле демдеглээн. Оонбиле кады ол — «Маадыр иев ордениие. Оон уругдары шуптузу школада өөренип турар, улуг оглу Совет Армиязының хүрээленикинде. Маадыр-ие бодунуң уруг-дарыынга чоргаарлаанар болгаш уругдар база иезинее ынак, ону хаяы хундулаар. Улуг Октябрьның юбилейинге холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш ол кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. П. Чульдум.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

1967 ч. Сентябрь 5.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

9 каът бажынны 20 хонукта

Октябрьның 50 чыл ооңга алдар кылдыр ындыг хүлээлгени Совет Эвилелиниге эң баштай-ла Москванның 4-кү Тушино микрорайонунда «СМУ-5» деп тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи алган. Тудугчулар ийи хүн дургузунда-ла бир каътты тударып хүлээнген. Олар берген сөзүн мык эзлеп, 6 хүн дургузунда 3 каътты тудкан.

ЧУРУКТА: үшкү каътты эптээри доосту берген.

Фото Н. ГРАНОВСКИЙНИҢ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эмчи дүлейында чурумал

ЧҮТКҮЛ

Амыдырал — ол дээрге каллама орук эвес-тир. Ылангыя эртем-билигже базып, шапкын хемниң ужарлары ышкаш, амыр эвес шаптыктардан бүткен. Чүгле бижиг чүткүлдүг, бергелерден халларавас, торлуш чок кижи, ооң бединиге үнүп болур. Ындыг чүткүлдүг кижилерниң бирээзинге чоокта чаа ажыл айы-биле дүжа бердим.

Ооң адазы — Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажы чурттуг Чүлдүм ашак оглунуң кажан-бир шагда барып кижилерниң аны-тынын камгалаар эмчи болур боор деп, сагыжынга-даа какпайн чоралаң. Чыллар эртип, ооң өзүп доругуп кел сал-ла, школа дооскаш, дораан-на Кызылдың фельдшер-акушер школазынга өөренип кирген.

Чүлдүм оглу Аракчаа өөредилге черин дооскаш, хуналдыр ёзугаар Бай-Тайга районнуң Шуйга чеде берип, эмнелге пунктузунга фельдшерлеп ажылдай берген. Аарыг кижилерни шинчиир, эмнээр, район төвүнче азы Кызылче чорудар, аарыглар-биле баш удур демисел чорудар — кижилериниң калыкшылы дээш бачым ажыл эгелээн.

...Дүн-хүнүң бадыр буттары шылагыже тура хүнээзин аныяк эр орун кырынга салбаш барып дүжер. Дыш алыр чай болу бергенин ажыглап, дыштанып чыдар дээн. Байда боор, могап турганындан, билбейн шыгайндыр удуй берген. Аажок таптыг удуп чыдырда, эжикти баштай алаар, а ооң соонда диливреди соктай бээр. Аракчаа үйгузу-биле «Чаа!» деп харылаар. Эжик соктаары дам барган. Ам-на сирт кыдыр отту чаштап келген олчалай, эжик тыртыжыкпа баар. Эжикти ажыдарын безин манавайн, даштын кижи чугаалаңып үнер.

— Эргим эмчим! Аван хенертен мооранаң, ат болду-ла! Ажыттына берген эжиктен кире маңнап келзеле, аныяк эр кижи. Аракчаа биле черге хире. Чырыкты кыпсы каазытказ, тонназып, орукка ап чоруур кызыл крестиг хааржаның иштии четчелеп тура-ла, келген кижиге айтырыг салып турган.

— Аалынар кайда ийик?

— Келээр чайлавыста чаңгыс ог хевээр бис, эмчи.

— Ынчаарга чүгле боттаң аът херек-тир ам?

— Ийе, эмчи. Ынчангаш харын аарлиг аът аккедим...

Каш минута болганда, Монгуш Аракчаа чалап келген кижизи-биле кады каранғы дүнүг-даа, ак частаан дээрни-даа тоовайн, түтсүп бар чыткан... Шак ындыг ожургал чок дүнер та чеже болган чүве..? Амырдың билбее бо профессияны шилип алганынга, ол кажан-даа хомудап корбээн.

Аракчаа Чүлдүмович Монгуш олда эмнелге пунктузунга 9 чыл ынчаар ажылдап келген. Ооң алдызын ук черни эргелектилеп эрттиргеп. Ажылынга хып чоразынзыг эмчини Кызылга ажылдар кылыр келдиркен. Баштай кезек када эмчиниң дүрген дуза чедирер черинге ажылдып каан. Удаваанда Монгушту ынчаардагы областың кадык камгалал киндизиниң кадрлар киндизинге депшиткен. Эмчи түскай эртемнигларни ынай-бээр сайгарар, өөредип чорудар, оларның ажыл-чорудулгазын башкарар, байлак дүржулгазынга даянып алгаш, практиктиг дуза чедирер дээш Аракчаа Чүлдүмович ол албан дужаалынга база-ла олут орбас турган. Ол ажылга үш чыл эрткен. Өг-бүлезинге бичии кежигүнер — үш ооң база немешкен.

Шак-ла ынчан Аракчаа бодунуң билиин бедидип алыр деп быжыы-биле шиитпирлеп алган. Иркутскиде чүрттүн хоочун институттарының бирээзи — 1919 чылда түргустуунган күрүнениң медицина институдунга өөренир аас-кежии анаа таварышкан. Дүржулгалыг фельдшер эмчини эмнээриниң факультединге хүлээп алган. Таптыг-ла мугур үш он чыды чүрттап эртип тура, эмчиниң дээш эртемин дооскан. Диплом алырының байырлалдыг кежээзи ооң амыдыралынга үттүндүрбас боон артказ. Таныш ажыыл база катап-ла эгелээн.

...Чыырганалар-биле сарыг-чайт кыдыр каастанынкан хем эриинде ыраккы Сүт-Хөлдүң төвү — Суг-Аксы суур. Анаа чоокта чаа ажыл-албан айы-биле чеде бердим. Ында район ужур-дузалыг эмнелге бар. Чүгле дээди эртеминг безин сес, ортумак эмчи эртеминг — 25 эмчи ында ажыллап турар. Бүтү ажылдакчылары 138 кижи. «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде 9000 хире чүрттакчыны ол эмнелге чери хандырып турар. Эмнелге шинчиир корпустуг, уругларның окпе аарыының кезии эмнээриниң салбыры, бөжудулга бажыны, лаборатория дээш удуг-ла эмнелге. Шак бо бүтүнү Аракчаа Чүлдүмович Монгуш башкарып, ында кол эмчи болуп, 4 чыл ажылаап турар.

— Эмир чылын кол эмчилерниң билиин бедидер курузунга ийи ай болгаш келдим. Өөренип-ле чорүүр, мынчаар чүве-дир ийин—деп, Аракчаа Чүлдүмович чугаалай-дыр. Олдаа шын. Чүткүлдүг кижи чер-ле тура дүшпес.

Сүт-Хөлүң кадыр-берт черлериле хей. Ынчалза-даа эмчи кижи ырак-узакта чурттап турар кижилерге, ылангыя малчыннарга дуза чедирип, оларга кабыыг-ла бир аргабиле чедер апаар. Бо дээрге чоокта чаа болган. Эмчилер дыштанып турда, Аракчаа Чүлдүмовичиге ыңнаар келген. Манчүректе авария болган, доп-дораан эмчи херек.

— Алло! Кызыл-биле улап көрем, дүнмам?—деп, стол артындан туруп олура, Монгуш чугаалаан. Бажының суук дүгүн бир хол-биле эде сүйбап, дазыр-кара каратарын хере көрүпкеш, манап турган.— Алло! Кызыл бе? Министерство? Доп-хораай Сүт-Хөлче вертолёттан чорудун көрүкер. Ырак, берт черде оваа-оңлакка таварышкан кижилер бар...

Удаваанда шартылаазыг вертолёт чедип келген. Маңчүрек кайы сен дээш ужун ынай болган. Аракчаа Чүлдүмович авария болган черге чеде берген. Кошкен малчын азы болган. Улуг кемдээшкин муң-не болбаан, бир кижи холун кадыра дүшкен болуп-тур.

— Ындыг таварылгаларның кайызын ол дээрил аан — деп, кол эмчи чугаалаар. Малчыйларны база эргип, тайга-даш кезии турарывыс эвээш эвес болдур ийин, дей-дир.

Коммунист А. Ч. Монгуш шак мынчаар ажылдап турар. Ооң удурткалы коллектив эң-не үнелиг чүве — кижилериниң калыкшылы дээш, амыр-дыш чок демиселчилер. Ол черде ам үш чыл ажылдап турар. Кезер эмчи Виктор Антонович Бургее, окпе аарыгларының эмчизи Лариса Николаевна Волкова, хөрээженнер эмчизи Алина Ивановна Игошина, уруглар эмнелгезиниң дежурный сестрazы Валентина Чүлдүмовна Монгуш олар кол эмчиниң байлак дүржулгазын, теоретиктиг биилиин шингээдип ап, ооң бүзүрелиг дузалакчылары апарганнар.

Монгуштарның өг-бүлезин эмчи профессиялыг дең санап болур. Өг-бүленин хөрээжен ээзи Татьяна Николаевна аша-биле калы 18 чыл дүргузунда эмчилеп келген, ам-ны уе-де Сүт-Хөл эмнелгезинде клиниктиг лаборант болуп ажылдап турар. Оглу Володя база лаборант.

Аракчаа Чүлдүмович чүгле бодунуң ажылынга чүткүлдүг эвес, харын-даа хей-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржип чорүүр. «Сүт-Хөл» совхозта партком кежигүнү. Монгуш ам ийи чыл улаштыр политиктиг эге школазы чедишкининиг башкылап келген. Сүт-Хөл кадаа Советтиң депутады кижи болганда, сонгукчуларга удаа-дараа залдап чедип, оларның сонгургалдыг айтырыгларын харылал, чагыгларын күүседип турар. Ам-даа назы-харыаның бо түскай эртемниг кижинин ажыл, амыдыралынга моон сонгаарда чедишкининерни күзеккезивис кежир.

О. НАМЧЫЛАК.

ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Чоокта чаа бистиң Каа-Хем районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязының пленуму болган. Эрткен уе дургузунда организация бодунуң ажылын канчаар чорудуп келгенинин дугайында аңаа тодаргай чугаалашкан, моон ынайгы соруглаларны тодаратказ.

1956 чылда районга «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери чээрби шаа-ла кижи турганыңдан ам бо хүннерде чүс чеден чедир оскен. Моон-биле кады чон ортузунга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын, бистиң улузувустун 50 чыл дургузунда кылып бүдүрүп келген өндүр ажыл-херектерин пропагандаларынга билдиниг, эртем-билиглиг лекторларның чылдан чылче немежип келгени ооруучуг. Бир эвес 1956 чылда районга дээди эртеминг лекторлар чүгле он кижи турган болза, ам дөртен беш четкен.

Сөөлгү уеде районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязының кежигүннериниң аразында кодаа интеллигенциянның төлээлекчилери кол черни ээлеп турар. Организациязының кежигүннериниң 30 хуузу — башкылар. Олар чон ортузунга педагогиктиг болгаш эртем атеистиг билиглерни пропагандаларынга боттарының салыышкынын киирип келген болгаш моон соңгаар-даа киирер. Ылангыя башкылар О. Сальникова, М. Прончатова, Р. Антонова болгаш өскелер-даа маңсаны билиг-биле чепсегээр дээш эрестиг ажылдап турарлар.

Бистиң организациязының ажылынга кодаа ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң киржилгези улуг. Ооң тодаргай херечизи районда «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, колхоз даргазы эш Евтушковтуң лекция ажылын эки чорукталы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнакталы болур. Ол ышкаш эмчилер болгаш улус судунуң, прокурор черинин ажылдакчылары «Билиг» ниитилелиниң ажылынга биче эвес улугну киргеннер. Эмчилер Л. Краснослободцева, Г. Капустина, В. Лехман олар чон мурнунга кадыкшылга темаларынга болгаш янзы-бүрү аарыглар дугайында лекция, беседаларны үргүлчү чорудуп келген. Районнуң лекторларындан бүгү чедегей байдалының дугайында темаларга лекциялар номчуп, беседалар кылып турарлар база хей. Ылангыя СЭКП райкомунуң секретары эш Пошков бо эрткен айларда ол темага 23 лекцияны номчаан.

«Билиг» ниитилелиниң организациязының ажылының шынары база мурнуку чылдардан бедик деңнелче кодурүлгей, номчуп турар лекцияларның саны ковудээн, ооң тематиказы калбарган. Бир эвес эрткен чылын районга ниитизи-биле 1200 лекцияны номчаан болза, а бо чартык чылда — 700 ашкан.

Амгы уеде бистиң организациязының күзүү юбилейлиг чылдың чазагай дүжүдүн ажаап турар тараажыларның болгаш күрүнёге хей эътти, сүүтү, дүктү бээр дээш карак кылып ажылдап турар малчыннарның ортузунга СЭКП ТӨ-ның Тезистерин улам хандыр тайылбырлар чугула политиктиг кампанияже мөөңнеттингген. Тезистерниң тематикаларының азы-биле 76 лекцияларны номчаан болгаш СЭКП ТӨ-ның июнь Пленумунуң материалдарын таныштырар дээш партияның, советтерниң харыысаалдыг ажылдакчыларынга удурткан пропагандистер болуктерин колхозтарже, совхозтарже ийи удаа аткарган.

Боттарының илеткеддеринге, лекциаларынга, беседаларынга болгаш кежээлерге бистиң пропагандистеривис Советтер чүрттүнүң эртээн улуг оруунун өндүр чагайын. Октябрьның бүгү делегейге тоогулуг ужурдузазын, ССРЭ-ге революстуг чаартылгаларны, ооң бүгү делегей тоогузунге салдарлыын, ооске чүрттарга социалистиг революцияның тиилелгерин, социализмниң капитализмден бүгү тала-биле артык күштүүн калбак массаның үгаан-медерелинге чедир тайылбырлаар, өөредир, боттары өөренир дээш оралдажып турарлар.

Үстүнде айыткан чедишкиннеривистен аңгыда ажылывыста четпестер болгаш чедир кылынмаан чүүлдер ам-даа хей. Чижээ, лекция пропагандазынга будурулгелериниң болгаш кодаа ажыл-агыйның мурнакчыларын. Октябрь революциязының болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин хаяа киирипгирип турарывыс канчап-даа четпес. Ол-ла дээш Тыва АССР-ниң 40 жылдыгынга белеткеттинген ажыл-ишчилер партийнай болгаш чазактың үлүрүп турар доктаал, шиитпирлерин кичээнгейлиг өөренип көрүп, ниитининг эрге-ажыктарын камгалаарының хемчеглерин амыдырапда чедишкининиг боттандырып турар.

Эрткен чылдарга бодаарга ажылагыйда күш-ажылдың сагыяа-чуруму быжыккан, ниитининг корум-чурумун үрээр чорүктар барык чок апарган. Ажыл кылбас, арагалаар, чурум үрээр чорүктар-биле демиселчилериң саны оскен.

Мурнунда эзирип алгаш, чалчык кылыр, улустуң хостуг эргезинге халлаар ийи-чаңгыс кижилерге чогуур кеземчени көргүзүп, ажыктыг сүмелерни берип, оларны доктаамал хайгааралга алган соонда мындыг кижилер — ам-даа эвээш. Ылангыя районда 230 башкының 50 ажы-ла, 81 медицина ажылдакчыларының он тозула «Билиг» ниитилелиниң кежигүнери болуп турар. Ынчангаш ам мурнувуста соруга — бо четпестерни чайладыр дээш шулургу ажылдаар, билиг-биле чонну чепсегээр, совет кижилериниң үгаан-богдалын бүгү талалыг байыдар, оларны коммунизминиң идеалдарынга ынанчы, бедик культуралыг кижилер кылдыр кижизидер дээш партия, совет органнарга боттуг дузазы чедиреривис болур.

В. ЧИГАРСКИХ.

КЫШ МАНАВАС

Шагның эки тазарынчалыг үезе эрткен, күстүң башкы айы эгелээн, тайга-сыннарда хар коступ келген турбуже, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунда тудуг болгаш кышка үткүштүр белеткел кончуг оожум темп-биле чоруттунуп турар.

Бода болгаш шээр малдың 14 кыштаанның кажааларын, малчыннарның чурттарга бажыңнарын кышка белеткээр звенону колхоз баштаар чери тургускаш, ооң удуртукчузунга эш Т. Сундуй-оолду томуйлаан. Тудугжулар септелгеже мынчага чедир кирбээн, муң баш хой киирер түгле бир кажаанны тудуп дооскан, ийи чурттарга бажыңының таваан, бир кажаанын ханазын салып каан.

Колхозтуң тудуг бригадазында 40 кижи ажылдап турза-да, күш-ажылдың организациязы багай, тудуг материалы үстү бээр таварыгга база бар. Тудуг материалдары сөөртүр транспорт-биле бригада хандыртынмаан, колхоз баштаар чери тудугжуларны өске ажылдарже чардыктырып туруп берген.

Кыштагларның кажааларында, кадарчыларның чурттарга бажыңнарында септелге хей, колхозтуң тудуг бригадазы, септелге кылыры-биле тургускан звено ажылды эде организастап, темпини дүргелеп ий келген, кыш бисти манавас.

Д. МАНЫДАРЫЙ.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Корум-чурум экижээн

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң У-Шынаа салбырының ажыл-ишчилериниң хаяа киирипгирип турарывыс канчап-даа четпес. Ол-ла дээш Тыва АССР-ниң 40 жылдыгынга белеткеттинген ажыл-ишчилер партийнай болгаш чазактың үлүрүп турар доктаал, шиитпирлерин кичээнгейлиг өөренип көрүп, ниитининг эрге-ажыктарын камгалаарының хемчеглерин амыдырапда чедишкининиг боттандырып турар.

Эрткен чылдарга бодаарга ажылагыйда күш-ажылдың сагыяа-чурумү быжыккан, ниитининг корум-чурумун үрээр чорүктар барык чок апарган. Ажыл кылбас, арагалаар, чурум үрээр чорүктар-биле демиселчилериң саны оскен.

Мурнунда эзирип алгаш, чалчык кылыр, улустуң хостуг эргезинге халлаар ийи-чаңгыс кижилерге чогуур кеземчени көргүзүп, ажыктыг сүмелерни берип, оларны доктаамал хайгааралга алган соонда мындыг кижилер — ам-даа эвээш. Ылангыя районда 230 башкының 50 ажы-ла, 81 медицина ажылдакчыларының он тозула «Билиг» ниитилелиниң кежигүнери болуп турар. Ынчангаш ам мурнувуста соруга — бо четпестерни чайладыр дээш шулургу ажылдаар, билиг-биле чонну чепсегээр, совет кижилериниң үгаан-богдалын бүгү талалыг байыдар, оларны коммунизминиң идеалдарынга ынанчы, бедик культуралыг кижилер кылдыр кижизидер дээш партия, совет органнарга боттуг дузазы чедиреривис болур.

В. ЧИГАРСКИХ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакиянның национал комитеттери, эргелгырганың органнары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар кылдыр хоорайларны чаагайжыдар талазы-биле калбак чарыштыг организастаан. Олар чаа школаларны, уруглар садтарын, спорт шөлдерин, коммунал болгаш транспорт объектилерин тудуп, шөллерин болгаш кудумчуларны ногаанчыдып турар. Бо чылдың түгле бирги чартыында безин чехословак ажылчы чоннар боттарының экн-туразы-биле 1.600 миллион кроң (чехословак акша) түңнүг ажылды күүсеткен.

Юбилейжи чарышка Ортаакы-чехословак, Чоон-чехословак болгаш Барымн-чехословак областар мурнап турар.

ВУР-нуң Президиумунуң хуралы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиге Венгр Улус Республиказының Президиумунуң хуралы болган. Венгр Улус Республиказы биле Совет Эвилелиниң аразында ыяларал кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында чаа керээниң төлевилелин хуралга чугаалажып көрген болгаш түүлдүг деп санаан дээрлин МТИ агентилел дыңнадып турар. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң Венгрияга аян-чоруунуң үезинде чаа керээге ат салыр деп, агентилелдиң дыңпадымында демдеглеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга шаңнал

ВАРШАВА. (СЭТА). Дүжүт байырлалының бүдүүзүнде партия болгаш күрүне удуртукчуларыбиле ужуражымышкың үезинде улусчу Польшаның көдээ ажыл-агыйының түс хире мурнакчыларынга чазактың шаңналдарын тымыскан.

ПКАП ТК-ның бирги секретары В. Гомулка шаңнатканнарга чүректиң ханымындан байыр чедирген. 1967 чылда тулган дүжүттү ажаап албаан-даа болзувусса, бо чылдың дүжүду багай эвес болган деп, ол чугаалаан. Польшаның көдээ ажыл-агыйының айтырыгларын чугаалап тургаш, Гомулка тараапы дашкаартан чүрт иштинче киирерин сөкседырының эргежок чугузазын, ол дугайында тараа культураларның дүжүдүн бедиктериниң болгаш тарылга төлдерин калбартырының негеттининң турарын медеглээн.

Хартум чөвүлел хуралының шиитпирлери

ХАРТУМ. (СЭТА). Араб күрүнелериниң башкыларының чоокта чаа аңаа доозулган чөвүлел хуралы кады декларациязы хүлээп алган. Чөвүлел хуралдың каржикчилери араб чурттарның аразында харылзаалардың бүгү айтырыгларын чугаалажып көрген болгаш арабтар аразында харылзааларны быжыглаарыпче угландырган базымнарны дугуруйкан дээрзин декларацияда чугаалап турар.

Чаңгыс аай фронт-биле кедүрүүр үнеринге болгаш израиль агрессиянның уржуктарын улуттаары-биле ажыктыг хемчеглерин алырынга боттарының шиитпирлиниң чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Болуушкуннарның кандыг-даа хөгжүлдезинге кажан-даа белеп турар төлээде, араб чурттарның дайынчы белеңнің бедидер талазы-биле хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери санаан. Араб девискээрлерде даштыкы базаларны узуткаарын дүргедедир хемчеглерни база көрген.

Дээди деңнелге эрткен чөвүлел хурал нефтиниң дашкаар үндүрерин агрессиядан шуут качыгдаан чурттарның экономиказын быжыглаарынга дузалап турар позитивтиг чепсек кылдыр ажыглап болур деп түңнелдя кылган. Ол соругга-биле чөвүлел хурал нефтиниң дашкаар үндүрериң катап эгелээр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Нефтилиг чурттар агрессиядан шуут качыгдаан күрүнелерге экономика дузалаамчызын ам безин көргүскен дээрзин шиитпирде демдеглеп турар.

Экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң фондузун тургузар дугайында Кувейттиң санаадан киирген планын чөвүлел хуралга түүлдүг деп санаан. Бо чылдың октябрьдан эгелээш, израиль агрессиянның уржуктарын бүрүн узуткагыжеге чедир ол фондуга чыл бүрүде Кувейт 55 миллион, Сауд Аравия 50 миллион, Ливия 30 миллион түңнүг фунтуну киирерин дугурушкан. Херектин ужурун эки билир болуктериниң дыңнаткаңы-биле алырга, Каттышкан Араб Республика ол ниити түңден 95 миллион фунтуну алыр, ол чорук Суэц Каналының хагдынганы биле хозбаштыр каражанын орнун дуглаар арганы аңаа бээр, Иордания 40 миллион фунтуну алыр.

Милуокиниң төөгүзүнде эң улуг чыскаал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 2-де Милуоки хоорайга (Висконсин штат) негрлериң хамаатыстарының эргелери дээш демиселчилер чыскаалды чурттагга бажыңнарын хөлезилеп алыр үезинде сөөк-ныл ыглаар чорукту соксадыр деп, дозунуңун адаа-биле эрттиргеп.

Милуоки хоорайның «ырыт ак кештиглериниң» районунда 1500 ажыг чыскаалчылар эрткен. Бо чыскаал болза хоорай эрге-чагыргаларындан албан ёзугуу-биле чөпшээрээн башкайгы чыскаал болган. Моон мурнунда чыскаалдарны полицияның моң миштар болгаш карак чаңыс төгүлдүрер газтың дузазы-биле туштузуп тарадыр сыныргап. Демисел чүгле эгелээн. Кылажывысты соксадырын күзевейн турар бис деп, чыскаалчылар митингиге медеглеп турган.

ВЬЕТНАМДА АМЕРИК УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ЧИДИРИИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрь 2-де Вьетнамның Демократтыг Республиказының чурттакчылыг черлеринче америк ужар чүүлдүң халдаашкынының үезинде Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга ужур камгалал кезектери дайзынның ийи самолёдун дүжүр аткан.

Тодараттынган медээлер биле алырга, август 25, 27, 28, 29, 30, сентябрь 1-де ВДР-же америк ужар чүүлдүң халдаашкынының үезинде мурнунда дыңнатканынга немештир Хатинь, Куангбинь болгаш Нгеан можуларының агаарынга база 7 америк самолёттуг дүжүр аткан болган.

Мынчангаш ВДР-ниң девискээрининг агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының ниити саны 2.258 болган.

Эмиль Поп—ботаника талазы-биле сураглыг румын эртемден. Ооң бижээн эртем ажылдары ийи чүс хире, оларны Социалистиг Румынияга болгаш даштыкы чурттарга парлап үндүргеп.

Адмирпресс — СЭТА-ның фотозу

1967 ч. Сентябрь 5.

ШЫН

3-КҮ АРЫН

АМЫДЫРАЛДЫҢ ӨЗҮМНЕРИ

ЧАА СУДАЛ

Быжырган хлебке хамаарыжы бөөр тоолуг чугаалаачы Каа-Хемниң улуг пазылыг кижилери дыннаан болган харын-даа боттары безин дириг кереглер болгузаан-даа турза, амгы салгалдың ениык өскени тоолчуның чугаазынга бүгүреевейн, ону кочуулардаа чадавас.

Оон бөөр алаш үр болган. Бодарга, ол 1912 чыл тире. Оннан хемге чурттап чораан сураглыг аңчы, Тожу Долчуң 'Маяевка (Мерген-Аксы), оруе чурттакчылыг суурнуталга кончуг улуг хүлбүгүтүң ээдин чүге чүгеринге таалыгга суттарынга эптей ооргуваш, ону далган-тараага орнаа аарын күзеп чедип келген.

— Мендин-таныш! Сен бо талыда (таалыда) чүвү тырттар?— деп, таныжы Тарое Ланчиков чанынга аң четкен.

— Мендин, таныш! Мен көзел магаа тырттар. Мел сенде магаа бөөр, менде сен кулур-мука бөөрде!—деп, аңчы оруе аңчыдың чугаалаан.

Аңчыны Ланчиков бажыңынга шайлаткан. Чиже-хөлүүзүнүүр Ланчиков хүлбүс ээдининг ортаа чедер хире чүвени аңчыга бергени аза бербээни билдинмес. Ынчалза-даа таалыдың бир үжүнүд ортузу арай четпес хире сухарайны бергени үттүндурбас болган.

— Аңчы аъттанырының ам мурнуу турда, Ланчиков аңаа:

— Менде сен магаа база тырттар, мен кулур-мука еше бөөр — дигеп. Кудээзи Шойгарны эдерткеш, аңчы Мерген хемче аңнап чоруп каапаар. Дүште шай үезинде сухарайны аңчылар чип коргеннер. Чемниң кадыы хозлок болган. Кежээ одарже аңнаа үнүттеринең бичии мурнунда Шойгар: «Бо оруг чеми хогжургайның кадыы медээжок-тур, суга чымчадыр суп каар бие бе, кежээ чымчай бергеи турар бөөр»— дээн.

Аңчылар дамырак кара сугнуң унунга чыраалар салып, мооңдак кылган, оон үстүү таласынга хүнеэнин,— хогжургайның барык хөйүн уруп каапаар.

Олар кежээ ишкиде шайны хаймыдыргап, хогжургайны ам-на чымчаан бөөр кылдыр бодаап, дамыракка келгеннер. Хогжургай чымчаар хамаан чок, бичии-даа артпаан, суга ыдыраап, шаларып чырааа мооңдактың арааы-биле агып бады баргаи болган.

Сухарайны аңнга тайга хөөдүп чиирип безин билбес деп чүвенің чогенчиин көрүүер-даап.

Мындыг таварылга база бар. Шаи хемге чурттаа чораан, аңчы Чымба бир-ле катаа Коотту бадыы чораап, чаныы орган. Оруунуң аксында шоодайда чүве чыткан. Ашак аъдындаи маң-биле дүже халаат, шоодайны хөер бажыңга үдтеринген, аалынга эвелген.

Шоодайның аксын чешкеш көрген: ында сообка доңа берген, хөрбек-хөрбек чүвезер чораан. Ол дөрбектериниң чүү-даа болза, долганда бүтээн билдинген. Ынчаагаа ону чем деп аңчының ог-бүлези билгеннер. Кежээ ону бажыр дүүп чиир дишкеш, пашка хар ургаш, эргискеш, ынаар хөрбектерни кинр кагылаш, хаймыдырып-хаймыдырып, ам-на бышкаа боор дишкеш, эвеш кере бергеннер. Катканың ыдыг боор, дөрбектериниң соргаа-даа чок, пашта шыппак чиндиртей чүве бүдененйнүү турар болган.

Калачизерни эргизин чиирип билбестиң чогенчиин ыдыг турган-дыр...

Каа-Хемде амгы аңыдыралдың чаа судалы күштүг оон турары магадаачыг. Бо үеге чедир чурттаа шыдавайн баргаи кырганнарны «оттургаш» көргүзер аргалыг турган болза, олар та канчаар магадаарлар ийик. Бистиң амгы салгалдың кижилери-биле кады чурттаа чоруур улуг назылыг кижилер шаандагы карацы аңыдыралды саатмин чугаалаар бөөр хөөчок болганнар.

Шаандагы төс оглериң болган чадыраарың турган черлериңде бажыңнар тургузапкан. Быдаргай чораан чон сууржаан болган колхозтарда база совхозтарда киргизээн. Амгы үениң бажыңнары дөңгүп бодөйтин каан казаактар эвес, кырган крышалыг бажыңнар. Бажыңнарның дашты херииниг, чечек, маш тарыыр черлиг болган. Огород чок бажың районда барык чок чыгы. Малчыннарның кыштаглыарында бажыңнарында огород чогу оларның эдериниң багында эвес, аңаа огород олурупае болу бергеи ажылдың байдалында.

Каа-Хемниң улут-даа, биче-даа назылыг хөрээжен чонунда хлеб быжырып билбее кижилер ховар дизе хөөредиг эвес. Тыва хөрээжен чон чүге бөдүүн хлеб быжырарынга эвес, нарын булочкаларыы, блиналарыы, печеньелерни, хуушуурларыы боттарының башкылары болур оруе хөрээженнерден дудак чокка быжырар болу бергеннер.

Шаандагы Мергенге чогаалчы Салчак Токалың аазы Тве-Баштыгның төе чадыры турганың «Аралтың сеңгү» деп номдан биир бис. Ам ол черде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң фермазы бар. Ферма төөүнде бүдүрүлгеннің, культура-аңыдыралдың болган чурттаалганың түдүүлэры чыдыңы-па немежин турар.

Ында мурнакчы саанчы Елена Лопсановна Каре-оолдуң бажыңы-ла чаа аңыдыралдың судалы күштүг оон турарын көргүзүптер. Елена электри-биле саалданы, хөп чуурун, даараарын, базарын ыяк шиңгээткен. Хлеб быжырары, ыяңгыа нарын кылыгның чеңнери аңаа кандыг-даа чаа чүве эвес, шагда чанчыккан ажылы. Ында чүге Елена эвес, өске-даа тыва саанчылар амгы үениң механизастаан аңыдарын болгаш чурттаалгага хамаарыжыкан эдилелдерни чайлыг башкарып турарлар.

Тыва улус найыралдыг совет улустарының улуг от-бүлезиниң каттыжарында чедир-де Сой, Бурен—Каа-Хем кожуунуң кыдыг черлерни турган. Ында ам Ленин аттыг болган «Тиилелге» дээр мурнакчы, улуг колхозтар бар. Сой уезында «Тиилелге» колхозтуң Хову-Аксы (Петропавловка) дээр черде сүт-бараан фермазы чүе бежен инекти саан турар, колхоз төөүнүң чамында төө сүт-бараан фермазынган бичиилеес. улуг коллектив. Саанчылар Сенди Тожу. Самаа Муизак. Чаңма Багай-оол. Чаш-уруг Аранчаа. Аңай Дыртар олар механизастыг саалданы чорударынга мергежээн кижилер.

Сенди Седиповна Тожу шаанда бүдүүлүн арат хөрээжен чораан. Ол ам Совет эрге-чагыргазының ачызында ажылдың, аңыдыралдың хөй-хөй чаа чүүлдерин шиңгээдип алган. Сениңиин өөнде хөп чуурн, даараар машиналар электрп күзү-биле ажылдап турар. Оон мыйаң Сенди шаанда хлеб быжырар хамаан чок, чиңге-тараапы безин чемнеп чиирип эки биле бее чораан. Ол не ам хлебти чүге быжырып билир эвес, харын эң нарын кылыгларны коичүт амданныг кылдыр быжырып турар болу бергеи.

«Совет Тыва» биле «Бурунгаар» совхозтарның ажылчыннарының аңыдыралдың чаа судалы Каа-Хемниң бүгү будуңнарында улам күштүг соп турарын көргүзүптер. Елена электри-биле саалданы, хөп чуурун, даараарын, базарын ыяк шиңгээткен. Хлеб быжырары, ыяңгыа нарын кылыгның чеңнери аңаа кандыг-даа чаа чүве эвес, шагда чанчыккан ажылы. Ында чүге Елена эвес, өске-даа тыва саанчылар амгы үениң механизастаан аңыдарын болгаш чурттаалгага хамаарыжыкан эдилелдерни чайлыг башкарып турарлар.

Тыва улус найыралдыг совет улустарының улуг от-бүлезиниң каттыжарында чедир-де Сой, Бурен—Каа-Хем кожуунуң кыдыг черлерни турган. Ында ам Ленин аттыг болган «Тиилелге» дээр мурнакчы, улуг колхозтар бар. Сой уезында «Тиилелге» колхозтуң Хову-Аксы (Петропавловка) дээр черде сүт-бараан фермазы чүе бежен инекти саан турар, колхоз төөүнүң чамында төө сүт-бараан фермазынган бичиилеес. улуг коллектив. Саанчылар Сенди Тожу. Самаа Муизак. Чаңма Багай-оол. Чаш-уруг Аранчаа. Аңай Дыртар олар механизастыг саалданы чорударынга мергежээн кижилер.

Сенди Седиповна Тожу шаанда бүдүүлүн арат хөрээжен чораан. Ол ам Совет эрге-чагыргазының ачызында ажылдың, аңыдыралдың хөй-хөй чаа чүүлдерин шиңгээдип алган. Сениңиин өөнде хөп чуурн, даараар машиналар электрп күзү-биле ажылдап турар. Оон мыйаң Сенди шаанда хлеб быжырар хамаан чок, чиңге-тараапы безин чемнеп чиирип эки биле бее чораан. Ол не ам хлебти чүге быжырып билир эвес, харын эң нарын кылыгларны коичүт амданныг кылдыр быжырып турар болу бергеи.

Ында мурнакчы саанчы Елена Лопсановна Каре-оолдуң бажыңы-ла чаа аңыдыралдың судалы

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
61
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
6
СРЕДА
№ 211 (6848).

Өртээ 2 көп.

Белгородтуң цементичилериниң күш-ажылга чедиишкини

Белгородтуң цемент заводунуң коллективи цемент ажылдап кылырының чуртта эң-не бедик деңнелии чедип ап, бо хүнге чедир чыл эгезинден бээр ажылчын бүрүзүнге онааштыр 2574 тонна цементини бүдүрген.

Юбилейлиг чылда пландан ажыр беш муң тонна цементини бээр дээн хүзээлгезин белгородчулар дыка ажыр күүсетпен. Чыл төнчүзүнге чедир пландан амыр наш-даа эшелон материалдарны ам-даа немей бүдүрер дээн чаа хүзээлгезин база чедиишкинниг күүседип тураалар.

Ажылдап турар кижини бүрүзүнге онааштыр ук завод цемент бүдүрериин 2800 тонна чедирерин шиитирлээн.

(ӨЗТА).

КҮСКҮ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Республиканың тараажылары бо чылын тараа болгаш мал чеми культураларның эки дүжүттерин остүрүп алган. Бо чедиишкинни келир чылын улам быжыглаар херек. Бедик дүжүттү остүрүп алырынга эң чугула түүлгелериң бирээзи черни ой-шаанда, бедик шынарлыг белеткээри болур. Бистиң республиканың ажыл-агыйларының байдалдарында ол болза бок үнүттер-биле демиселдин, хөрзүнге ол-шыкты болгаш чемниттиг бүдүмелдерни мооннеп алырының шиитирлиг чепээ болур.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың тарылгазынга 109 муң гектар ажыг черни чайын аңдарып белеткээн. Дүжүттиг хөй немелдени күскү аңгыс аңдарылгазы база бээр. Ылаңгыя хөрзүнүң температуразы 10—13 градус чылыг турда аңдарган аңгыс дүжүттке дыка ажыктыг. Ам чер-черде муң-муң гектар тарааларны ажаап ап турар болганда, аңгыс аңдарылгазын ажаап алышкыны-биле кады калбартып чоруударының аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар.

Сентябрь 1-ге чедир республиканда сөлөс культураларының 16 муң гектар ажыг, тараа культураларының 7 муң гектар хире шөлдериниң үнүттери ажаап алдынган. «Суклак», «Найырал», «Межегей», «Тиилелге» совхозтар ажаап алышкыныңың баштайгы хүннеринден эгелээп-ле аңгыс аңдарылгазын катай чорудун, ам чогуур планын 15—40 хуу күүседи бергеннер. Ылаңгыя «Көк-Тей» совхоз аңгыс аңдарар планын 40 хуу ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда келир чылдың тарылгазының дугайында чогуур сагыш салышкынны илереверий, бо чугула ажылдыг тарымчалыг үезин эрттирип турарлар. Чижээ «Тээлин», «Шекпээр», «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Элегее», «Россия» совхозтар сөлөс болгаш тараа культураларының хостаган шөлдери бар турбуже, чамдык гектар-даа аңгыс аңдарбааннар.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары хөй черниң тараазын кескен болза-даа, аңгыс аңдарылгазының планын чүгле ийи хуу күүсеткен. Республикада пинтизи-биле сентябрь 1-ге чедир күскү аңгыс аңдарылгазының планы чүгле 3 хуу күүсеттинген. Бии-Хем, Тее-Хем, Эрзин районнарының ажыл-агыйлары чамдыг гектар-даа чер аңдарбааннар.

Агротехниканың негелделерини чамдык черлерде үреп турар. Ажыл-агыйларның болгаш көдээ ажыл-агый эргелеттинге удурткулалары, агрономнары күскү аңгыс аңдарылгазын калбартып чорудар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турарлар. Моңу саададыр болза, келир чылын чүе-чүс тонна тараанны чидиргени ол деп чүвени бидир херек.

Бедик дүжүттү алырынга аңгыс аңдарылгазының шыпарын эңнежидер херек. Хөрзүнүң үстүнде кадын дыгыдыр дескилеп, агаар солчушкунун эвээжедир, оон-биле ол-шыкты хөрзүнге доктаадын сиңдиреринге илиирлериг азы дыштелчек катоктарлыг агрегат херек дээрзи агроном, трактористер бүрүзүнге билдингир. Бистиң чиик хөрзүнүүт шөлдеривистиң байдалдарынга бо негелдени сагыыры онза чугула.

Ылдыы турбуже, чамдык ажыл-агыйларда аңгыс аңдарылгазын илиир, каток чокка чорудуп, черни оорлалап, харын-даа брак кылыр чоруукка чедирип турар. «Межегей» болгаш «Найырал» совхозтарда черни кыдыра болгаш предпузниктер чокка аңдарып, чамдык агрегаттарда илиир, каток чок боон турар. Хой ажыл-агыйларда тракторларны чер аңдарылгазына чавыс бүдүрүкчүдүр ажылган турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында соолгу он хонукта аңдарган чер бир трактортa чүгле 4,5 гектар онаажыр болган.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хат үрээшкинниңге аажок таварышкан чер. 70 муң ажыг гектар. Ол черлерге аңдарылганы чүгле дилиндектээр арга-биле чорудар. Ол болза хөрзүнү оон содтаар хат үрээшкинден камгалаар. Ындыг чер Тандың, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйларында хой. Колхозтарының, совхозтарының болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелеттиринге агрономнары күскү аңгыс аңдарылгазын дилиндектей чорударын организастаар болгаш практиктиг дузаны көргүзер ужурлуг.

Ам аңгыс аңдарылгазының эң таарымчалыг болгаш чер болганга калбартып чорударының үези. Бо чугула ажылды бүгү ажыл-агыйларга дүжүт ажаап алмышкыны-биле бир денге чорудар. Комбайнның соолган аңдазынга улаштыр киирер — келир чылдың дүжүдү дээш кол соруга ол. Тараа болгаш мал чеми культуралар тараан шөлдер ам хүн бүрү хөйүг-биле хостаалы, силос культуралары ажаап турган трактордар база хостаалын турар болганда, бо ажылды шак ынчаар чорударының долу аргазы бар

Аңгыс аңдарылгазыны ынчаар чорудуп болдурунга бир чугула айтыыр болза сөлөл болуушкуну болур. Дорт кескен-даа, тавылчалыг болдуруп бастырган-даа шөлдүң сөлөөнүн ол дораан болер болгаш чер аңдарылгазын ийи задчет-биле чорударын организастаар херек. Ажылдың темпизи, шынары дээш контрольду доктаамаз чорудары, хой ажыл-агыйларының практиказынга эки талазын коргүжен болгуу-биле ажылдаар арганы организастаарлы, чер-черниң байдалынга таарыштыр күш-ажылдың немезде төлевирин чорудары, чер аңдарылгазын ой-шаанда болгаш бедик шынарлыг чорудары дээш механизаторларның ортузунга сонгалгетиг чарыштыг калбартыры чугула.

Бо үеде партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организлары дүжүт ажаап алмышкынынче бүгү күштүнге мобилизастаан. Оон-биле чергелештир келир чылдың дүжүдү дээш сагыш салышкынны кады чорудар үжүрлүг. Күштүң эки белеткээн чер — келир чылын муң-муң тонна немелде тараапы, мал чеминиң, картофельын болгаш погаалларын бээр. Аңгыс аңдарылгазының планын ой-шаанда болгаш бедик шынарлыг чорудары дээш механизаторларның ортузунга сонгалгетиг чарыштыг калбартыры чугула.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЗЫН—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Планын күүсеткен

Таңды районда «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың дүжүдүн чогуур өйүнде ажаап алыр дээш кызымак, организастыг ажылдап турар. **Ук ажыл-агый бо чылын күрүнеге 500 тонна тараа садар планныг. Механизаторларның чүткүлдүг ажылдаанының түнелинде августуң 4-те ол план күүсеттинген болгаш ам пландан ажыр тарааны дужаап киирипкен.**

Ажаап алыышкында комбайнерлер Леонид Бибик болгаш Оюн Тыртык-Кара олар эң мурнакчы болганнар, олар амга чедир кайызы-даа 500 гектар тарааны дөрт кезип ажааган. Дүжүт ортумаа-биле бир гектарга онааштыр 13—14 центнер болуп турар.

Комбайнарга үреликтиг болбазы, ажылды эки организастааны болгаш тараажылардың амыдырал байдалының дугайында сагыш салышкынны ажылдың чедиишкинниг болурун хандырган. Оон-биле кады социалистиг чарыштың түнелинин беш хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларының демдеглеп турары ажылга эки идиишкинниг болуп турар.

Бөгүн

«Шын» солунуңу «Ажаап алышкынның шалыпчызы» деп шилчиир тугу Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң мурнакчы комбайнери комсомолчу Михаил Акан-оолович Монгушка шилчээн. Ажаап алышкын эгелээнинден бээр бо комбайнер 640 гектар тарааны тавычалай кескен. Ол-ла совхозтуң комбайнери коммунист Салчак Тыртык-оолович Оюн-оол 550 гектар тарааны тавычалай кескен.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Сентябрь 5-ке чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 13547 тонна тараа киргең, азы күрүнениң план-чагыы 22,6 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезинде турганындан 3318 тонна тараа эвээш киргең болгаш план күүселдези 8,8 хуу худу болуп турар.

Кол тараалап районнарны алырга, күрүнеге тарза садар планын Каа-Хем—35,4, Таңды—11,5, Бии-Хем— 25,3, Чөөн-Хемчик —13,4, Улуг-Хем —5,6 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың сентябрь 4-те күрүне шыгжамырынга 2370 тонна тараа киргең болза, ам ол-ла хүн киргени 1450 тонна болган. Моон ап көөргө, эрткен чылдың темпизинден ооранчок кудулап турар-дыр.

Кызыл туктуг бригадада

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң № 8 трактор-хөвү бригадазында юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алышкынны бо хүннерде ишкитулуур.

Ажаап алышкыны сезонунда 2262 гектар тараа культураларын 17 ажыл хүнүнде доозар, гектар бүргүзүнден 15 центнерден күдү эвес дүжүттү алырын болгаш ол бригазада мал чеми культураларны чидириг чок ажаап алыр хүзээлгени алган, № 9 трактор-хөвү бригадазының коллективи бо талазы-биле социалистиг чарышка кыйгырган.

Ук бригаданың коллективи сеглээн сезунге төлептиин көргүзүп, эки түңнелдерни чедип алган, совхозтуң бригадалар аразында шилчиир кызыл тугун чаалап алган. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болуп турааза, ол бригаданы механизаторлары ажылдың темпизин кошкатпайн турар. Кызылдан бэрган шефчилерни база түс-түс ажылдарга таарыштыр тургузуп, олардың ажылын эки организастаан келген.

В. САГАН-ООЛ.

Гадан-на 22 центнер

БАЯН-ТАЛА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң тараажылары арбайның чаагай дүжүдүн остүрген. Механизаторлар 330 га арбайны тавычалай кестиргеп. Сентябрь 4-тен эгелеп тавычаларны бастырып эгелээн. Га бүргүзүнден 22 центнер дүжүт алдынып турар.

Комбайнерлер Сат Сезин, Куулар Таш-оол олар хүнде 20—30 га арбайны тавычалай кестирип, мурнакчыларның одургунда санадып турар.

Колхозтуң кежигүннери дүжүт ажаап алышкыны-биле чергелештир малга быжыг чем-суурну белеткеп алыр ажылды база шалыпкын чоруудуп турар. 610 тонна сигенни кезер турган, 440 тонна сигенни сарзаттап, планын 72 хуу күүсеткен. Моңгуш Арагачыга үзүрткан сигенчилер бригадазы социалистиг чарыштың түнелилериин болуп, 100 тонна сигең белеткээр планын ажыр күүсеткен.

Калбак фронт-биле

Улуг-Хем районуң «Найырал» совхозунуң хөвү-шөлдериниң тараа ажаап алышкынны калбак фронт-биле эгелээн. Хамыкты мурнак Терезинниң болгаш Аймыырлыгның тараазары быжа бергеп. Оларны ажаарыбиле «ЖВН-6» деп жатказарлыг ол комбайнарны бригадаларга баш удур чедирген.

Ам үеде Терезинде болу чоруур 6 комбайнар кызыл-тасты тавычалай кезип турар. Оларның соонган «семиз» тавычалар үзүлбес оорга болуп шайлуп бар-ла чоруур. Мында Анайоол Сертип, М. Дугар-Сүрүн, Б. Онгар, М. Тулуш шыкаш, кезилдениң баштайгы хүнүнден эгелээп-ле бедик темпилиг, эки шынарлыг ажылдап турарлар эвээш эвес. Бирги хүнде бээнин комбайнер бүргүзүнге 20 гектардан ажыг онаажыр тараа кестиргеп.

«Найырадың» механизаторлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн сентябрь 25-ке чедир ажаап доозар деп социалистиг хүзээлге алганнар. Баштайгы хүннерде ажылдап эгелээнин шыкаш ынчаар ажылдаар болза, механизаторлар боттарының сөөгү эзелеп шыпаар дээрзи чигинииг чок.

* * *

«Улуг-Хая» совхозтуң Ак-Тал салбыры тараа кезилдезинче эгелеп киришкен. Баштайгы 100 хире гектар арбайны тавычалай кестиргеп. Мында ажылдап турар механизаторлардан Мээдыр-оол, Довуур олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп турааларар.

Аралап киргең

Эрзин районнуң «Мөрен» көдээ ажыл-агый артелиниң шөлдеринде тараа быжып эгелээн. Колхозтуң механизаторлары дүжүтүн калбак-биле быжарын манавайн, быжыкан участоктарны аралап кезип киргеп.

Амыыышында арбай болгаш суда кезилдезии чоруп турар. Кызыл-тас база-ла удавас ажаап алырынга белеп кылдыр быжа бээр. Баштайгы ажаап алышкынче киргеп комбайнерлер М. Базанай, А. Адыяа олар кезилдезе соксаал чок ажылдап турарлар. Олар сезон дургузунда дөрт чүс гектар тарааны ажаарын хүзээлгеп. Бо механизаторлар комбайнарын эки белеткеп алгылаан болгаш аралында социалистиг чарыштыг ажылдап киргеп.

ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН

«Тиилелге» совхоз биле Кызылда педагогика институдунуң аразында найыралдыг харылзаа кашчыл үргүлчүдел келген. Институттуң башкылары болгаш студентилери совхозтуң ажыл-ишчилеринге лекциялары, илеткелдерни кылып берип тургулаанны билдингир болгай. Бир кезек ажаа улусчу университетти институт ажыктакаш, солун лекциялары номчуп, кежээлерни арттырып-даа тургулаан. Ам ол харыызаа ажыл-ишчи херекче база шилчээн.

Дүжүт ажаалдазы эгелээрге-ле, институттуң студентилери совхозтуң тараажыларынга дузалажып чеде бээри чаңчыл болган. Бо юбилейлиг чылдың чазагай дүжүдүн ажаап алырынга тиилелгечилерге дузалаар дээш институттуң физика-математика факультединиң бүгү студентилери чеде берген. Биология факультединиң студентилери «Межегей» совхозтуң тараажыларынга дузалажмыр-биле чоруннак. Ниитизи-биле институттуң 300 ажыг студентилери ажаап алышкынга киришкен-биле аът-таңган. Бо дээрге тараажыларга ажаок улуг немелде күш.

Силос салыышкыны

Каа-Хем районнуң «Тиилелгенің колхозунуң мал чемининиң белеткечилери 1055 тонна сигенни сараттаанны, 5670 тонна силосту салган. Сигең белеткелиниде Ф. Кудрявцев, З. Хомяков олариың удуртканы сигең кезер, сараттаар звеноолар эки ажыыдап турар. Звеноолар чаашкыныыт хүнчүлге 67 тонна чедиргеп.

Колхоз ниитизи-биле 1260 тонна сигең белеткээр планныг, ам белеткеп алганы 1015 тонна. Бир эвес бо хожуудал турар ийи бригала шалыпкын ажылдаптар болза, колхозтуң сигең белеткээр планы сентябрьның баштайгы чартыынга күүсеттинериниң аргазы бар. Колхозта 24 тонна будун-бүргүнү база белеткээн.

Кукуруза болгаш тарымал тоорукту ажаап алмышкыны база тогуп турар.

Н. СҮНДҮЙ-ООЛ.

Мурнакчы звено

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының Сооктуг-Доң деп черде эш Чигжит Кара-оола удурткан мал чеми белеткээр механизастаан звено ажылдап турар. Трактористер Д. Комбайн, Н. Дартай-оол, С. Бегзи, Д. Сундуй-оол болгаш оскелер-даа чаъс-чаъ дивейн, кымыыак ажылдап турааразар. Звеноуң кежигүн бүргүзү бот-бодунга дузалажмын, планны ажыр күүседир сорулганы салыы турар. Олар бо үеге чедир 180 га чернин сигенни кескеп, 160 тонна сигенни сараттаан.

Т. ЖҮКОВА.

Кышка белеткенип эгелээн

Эрзин районнуң «Коммунизмче оруу» көдээ ажыл-агый артелиниң Ешпан Доржула удуртқан инек фермазының ажылдакчылары ниитизин малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш кужениишкинниг ажылдап турар. Сигеничилер бригадазы 80 тонна кургаг сигенни сараттаан болгаш 8 гектар ногаан силосту кезип, 400 ажыг тонна ногаан силосту салган.

Бригадавың кежигүннери юбилейлиг чылдың социалистиг чарышкыга эки түңнелдерни чедип ап, келир кышка белеткелди чорудуп, кыштагларны септеп, кажаалларны ылыглап, кургаг едекти болуп эгелей бергеп.

Киитиниң малынга кетиг чемни белеткээр

1015 тонна сигең

Улуг-Хем районнуң Ждавов аттыг колхозунуң үш черде мал чеми белеткээр бригадалары социалистиг чарыш-биле ажылдап турар. Колхозтуң төөгү Чодураа суурдан тургустунган 30 кижилиг бригада 540 тонна сигең белеткээр планын 581 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Ийи-Тал бригадазында 50 кижи ажылдап турар болза-даа, 467 тонналы белеткээн. Хендерге бригадазы мырыңай хамыктың доразы болуп турар, ол 182 тонна сигең белеткээр планын

Силос салыышкыны

Каа-Хем районнуң «Тиилелгенің колхозунуң мал чеминиң белеткечилери 1055 тонна сигенни сараттаанны, 5670 тонна силосту салган. Сигең белеткелиниде Ф. Кудрявцев, З. Хомяков олариың удуртканы сигең кезер, сараттаар звеноолар эки ажыыдап турар. Звеноолар чаашкыныыт хүнчүлге 67 тонна чедиргеп.

Колхоз ниитизи-биле 1260 тонна сигең белеткээр планныг, ам белеткеп алганы 1015 тонна. Бир эвес бо хожуудал турар ийи бригала шалыпкын ажылдаптар болза, колхозтуң сигең белеткээр планы сентябрьның баштайгы чартыынга күүсеттинериниң аргазы бар. Колхозта 24 тонна будун-бүргүнү база белеткээн.

Кукуруза болгаш тарымал тоорукту ажаап алмышкыны база тогуп турар.

Н. СҮНДҮЙ-ООЛ.

ХАМЫК УЖУР ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Сентябрь 4-те СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыныңе хүрал болуп арткен. Анаа Ак-Довурак хоорайда «Асбест дээш» деп хой тиражтуг солунуң ажылының дугайында оон редактору А. К. Чичаан-оолдуң болгаш СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаарыы-биле чергелеттир чон ортузунга полит-массалыг ажылдар талазы-биле СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынының эргелекчизи К. Д. Моңгуштуң, ол шыкаш Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынының эргелекчизи В. А. Чигарскиятың информацияларын дыңнаан.

«Асбест дээш» деп хой тиражтуг солун Тываның аар үлегтүрүүнүң баштайгыларының бирээзи болур «Тыва даг-дүгү» комбинаттың болгаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчи кижилеринге коммунизм тургузуушкунунга улуг садыылыкчыл, оларның амыдырал-чурттаалгазын, хөй националдарның найыралын, аңгы-аңгы бригадаларның, цехтериин, ажыл-чорудулгазының чыыдар дээш, бодунуң тургустунган хүнүлген эгелеп биче эвес ажылдарны кылганын эң Чичаан-оол болуунуң информациязынга демдеглээн.

Шынап-ла солун «Тыва даг-дүгү» комбинатта хүн-бүрүде болуп турар чугула болуушкуннарны, Ак-Довурак биле Абаза аразында тутунуп турар улуг оруктун дугайында өөрүүчүг дыңнадылгаларны, бүдүүлгелерни амыдыралында чаа-чаа чүүлдерни бодунуң номчукчуларыга чорудуун үезинде дыңнадып тавыштырарынче кол кичээнгейни мооннеп келген. Ол дайынаы информацияларның, корреспонденциялардың болгаш экономиканың азыраларының аайы-биле эргежок чугула чүүлдерниин авторлары ажылчыннар, техниктер, партиянын, комсомолдуун, ажылгайының удурткучулары болуп турар. Ол шыкаш «Шалыпчы күш-ажылды — Улуг Октябрьга», «Совет эрге-чагырганың 50 чылынга» деп рубрикаларның адаанга аныяк хоорай Ак-Довуракты ажыл-ишчи чеилиишкиниери үргүлүү чырыдып турар.

Редакциянын ажыл-чорудулгазына чедип алдынган чедиишкиниер, хелегелиңде улуг четпестер барын хуралга чүве чугаалаан эш-өөрлер шүгүмүүлекти ёзу-биле айыткан.

Онза кичээнгей салза чогуур дараазында четпестерже редакция коллективи амыдыраштап эгелеп сагыыл салыр херек: хамыкты мурнай солунуңуң тиражын улгатпарга төлээде оон бижикчилериниң ортузунга организас-массалыг ажылды дүрлээр апаар. Амгы үеде ол солунга үргүлүү бижип турар авторларның саны коичуг эвээш — чээрби ажыг үжен четпес кижи. Бижикчилериниң саны есиеин турарындан солунуңуң тиражы база есиеп. План ёзугаар, оон тиражы чылда 2000 экземплярдан хөй турар турда, ам чүгле 700 ажыг экземпляр болуп турар.

Моон мурнунда солунга хөй-нилгеден тургустунган 13 кижи составтыг редколлегия кежигүннери үнүдээп материалдарны чугаалажыр, кандыг ажылдарже кол кичээнгей угландырарыы дээрзин сумелеп, туразында болза, сөөлгү үеде редколлегия ажыллавастаан. Оңу дээрзер херек. Номчукчуларның кичээнгейин хөзара тудар бир кол чүве — солунуңуң каастаалгазы болгаш оон тывызык үзүк эгелеп, материалдарны янзы-бүрү оруглелер-биле таарыштыр өрүүнү, очерктери, репортажтары болуур. Бо негелделер «Асбест дээш» деп солунда ам-даа чедир шингээттинмээн. Оон бир кескү чижээ бо: бир чыл ажыг үеде солун чугуук чок үнүп келген.

Солун ам үш чылдан ажыг үе дургузунда номчукчуларга бараан болуп турар. Бо аразында солуниуң ажылының дугайында партиконференциялар адаанга аныяк хоорай Ак-Довуракты ажыл-ишчи чеилиишкиниери үргүлүү чырыдып турар.

Редакциянын ажыл-чорудулгазына чедип алдынган чедиишкиниер, хелегелиңде улуг четпестер барын хуралга чүве чугаалаан эш-өөрлер шүгүмүүлекти ёзу-биле айыткан.

Онза кичээнгей салза чогуур дараазында чет

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ.

Наа-Хем районнуң „Коммунизмче орук“ көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр күрүнеге тараа садарының ийи планын күүседир.

ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ ЭЭЛЕРИНДЕ

Ажыл-агыйның чүгле бодунга онаашкан участогу дээш эвес база оон бүгү ажыл-чорудулгазы дээш харысаалгалыг болуру—кедээ коммунизче уставтың негелдээн мындыг.

— Коммунист бүргүү бодунуң партия организациязының караа болгаш кулаа болуру кончуг чугула. Ол, чүгле бодунуң эвес база өске партийжи эвес массаның оргузунга кижизидилге ажылын калбартыр хүлээглелиг. Ол дугайын партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг документилеринде онзалап айыткан — деп, коммунист С. И. Калыкулин колхозтуң партия хуралынга илеткелин мынаар эгелээн.

Ажыл-агыйның коммунистери коммунистиг харысаалгазының дугайында кончуг чугула айтырыгны чугаалажып турду. Мынчангаш ийи илеткелчиин бадылаан: партия эге организациязының секретары Г. А. Провчатов болгаш партбюроунуң кежигүнү эш С. И. Калыкулин.

— Бистиң ажыл-агыйывыс бурунгаар хөгжүп, оон кежигүн бүргүнүң амыдыралы экижээн, оон культурлуг болгаш моралдыг негелдеери хүн бүрүде өзүп турар—деп, илеткелчи чугаазын уламчылаан. — Колхозувус — тараалаң ажыл-агый болгай. Шаанда гызынга көөрде, ам дээрге тарыгга шөлүг калбарып барган. Бо чылын безин чүгле тараа культураларын 5710 гектар черде чажын тарыдывыс. Бо чыл аңаа эвес, онза байырлалдың — Совет эргечатыргының 50 чыл оюнуң чылы. Мындыг үеде бистиң тараажыларывыстың кызымак күш-ажылының түңелдиинде чаагай дүжүт өзүп үнгени кончуг өөрүмчүг.

Ийет, илеткелчиниң чугаалап турары шын. Колхозтуң хову-шөлдеринде кайгамчык эки дүжүт өзүп үнген. Ажыл-агый ажаан алышкынче баштай киргеннериң бирээзи болуп, Төрээн чурттуң шыгжамырынче баштайгы ийи муң тонна ажыг чаа тараазы урган! Ону өстүрген алдын холдарлыг тараажылар кымнарыл? Олардың чамдыкызының аттары бо-дур: А. Глушкова, И. Рапотько, Ч. Орустук, М. Захаров. Олардың кызымак күш-ажылын колхозтуң баштаар черн болгаш партия организациязы бедиргеп үелеп, бистиң чурттуң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң Москвада делгелгезин барып көөр эргеин берген.

Колхозтуң эки херектериниң эгелекчилери коммунистер-ле болгай. Олардың хүрээлери колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларындан өзүп орар. Олардың бирээзи, колхозтуң мурнакчы механизатору Юрий Станиславович Бавбанны бо хуралга партия хүрээлеңинге хүлээп алган.

Бо юбилейлиг чылда «Коммунизмче орук» колхоз хөй тараа дээш демиселдиң эгелекчизи болганында база кижи кайгаар чүве чок. Коммунистериң дидим эгелээшкинниле колхозтуң тараажылары боттарының бар аргаларын санап көргеш, мындыг эрестиг шинчилерин хүлээп ап, республиканың бүгү тараажыларынга ыйгырыгны үнүргеп.

— Төрээн чурттуң шыгжамырынга 3000 тонналың орнуга 6000 тонналы урар! Мынчаар шинчилерээн бис. Бо дээрге берге хүлээлге-дир, мынчалза-даа күүседип болур бис. Ол сорулганы боттандырар дээш коммунистер бүгү күжүн салып турар. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге дужаарының талазы-биле бистиң чедишкиннеривис база багай эвес. Чамдык чедишкиннер бар, оон-биле кады ажыл-агыйның ниити чедишкининге шаптыктап турар шыңгыы четпестериң барын айтып, оларны эдериниң хемчеглерин ап турар бис. Шүүгүмүүлелди болгаш бот-шүүгүмүүлелди дидимнп-биле көдүрүп, ажылда четпестерин эдер талазы-биле боттуг хемчеглерни бо хуралга алыр ужурлуг бис—деп, эш Калыкулин чугаалады.

Ажыл-агыйның коммунистериниң код кичээнгейи ажаан алышкынны кыска хуусаада чедирер чок эртпишеринче утпаган. Колхозтуң төп хову турлаа Саргалда ажылчыннар күжүү болгаш ажаан алышкын техниказы четчирп-биле моонпеттиргеп. Агаар-бойдустуң байдалы өлшы болуп турза-даа, коммунист Василий Глушков бригадирээн ол бригаданың коллективи эки ажылдап турар. Комбайнерлер Ф. Долганов, И. Ильин, В. Ситников, К. Дресвянников олар хүлээглелерин күүседир дээш калбарган чарыштың түгүн бедик түдүп турар. Организас чок чоруктуң бичии-ле эге демдектери кестүп келирге, коммунистер ону эдер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

Ажаан алышкын-биле чергелештир ангыс аңдарылгазын база чодуп эгелээн. Бо чугула ажылды эгелешкенде, хөй тракторлар үреликболганын илереткеш, артык кезектерни тып, оларны ажылдадыр хемчеглерни алган. Бо чугула ажылче кичээнгейни күштелдирерин хуралга санап берген коммунистер демдеглээн.

№ 1 болгаш 2 трактор-хову бригадаларында көдээ ажыл-агый техникумундан келген аныяк механизаторлар ажылдап турар. Коммунистериң саналын ёзугаар оларны дужулгалыг механизаторларга бижыглаан чорук аныяктарны сорук киргеп.

— Колхоз бүдүрүлгезинде коммунистериң киржилгези чок ындыг адыр чок —деп, эш Провчатов бодунуң илеткелин эгелээн. — Коммунист: Саргалда—комбайнер, ферма—малчын, школада — башкы, эмнелгеде — эмчи, культура-чыры-дышкын ажылында — агитатор-пропагандист. Кижизидилге ажылының кандыг-даа хевири хөй-ниити организацияларынга даянган, оларга детиктеп болур ужурлуг, ынчайган оларның бүдүрүлгеге киржилгези база улуг. Колхозта бодунуң хүрээленинде 80 кижи банташ турар профсоюзтар организациязы бар, мынчалза-даа ооң ажылчын комитеди (даргазы эш Голубцов) партия организациязынга болгаш колхозтуң баштаар черинге кижизидилге ажылының талазы-биле кошкак дуза чедирип турар. Колхозчулар арагалап, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турда, оларны эде кижизидер ажылды профсоюзтар организациязы бодунуң хүлээглеэн кылдыр көрбейн турар. Профсоюзтар организациязы кандыг-бир эгелээшкинни кылып, эки херекти организастап турда, коммунистер олче кичээнгей салбайн норуп эртип, боттуг дуза чедирбейн турарывыс база шын эвес. Бис оларга дузаларлар хүлээглелиг бис.

Колхозта хөй кежигүннүг комсомол организациязы бар, ооң ажылын удуртурунга, башкарарынга дузалажырынга партбюроунуң кежигүнү эш Дресвянниковту бижыглаан. Бо организациянның ажылында база улуг четпестер бар. Хөй-ниити черлериниг болгаш күш-ажылдың сагылга-чурум үрекчилери-биле демиселди бо организацияга чогуур деңнелге чорудуп шыдавайн келген. Кежигүн эвес аныяктарның кижизидилгезин холга кошкак ап турар эвес, база комсомолчуларның аразындан ийи-чаңгыс аныяк кижилер хөй-ниитиниң черлеринге азырык кестүп кээп, хулиганнай бөөр чамдык фактылар бар. Комсомолчу Лубошников азырып алган хулиганнап турда, комсомол организациязы аңаа чүгле хемчег хүлээтпээн эвес, а чамдык комсомолчулар ону карак үжүбиле көрүп эртип турган.

Суурда херээженнер чөвүлели (даргазы эш Кузьмина) ажылын база шуудадып чадап турарын көргеш, ооң ажылының дугайын партбюроунуң хуралынга чугаалажып көөр айтырыгны тургускан. Хана парлалгазының, улусчу контрольга дузалаар болүктүң, улусчу дружинаның ажылында четпестерни коммунистер хуралынга илередип, ол хөй-ниитти организацияларының ажылын экижидер хемчеглерни баш көргеп.

Суурда 800 ажыг чурттакчы бар, оларның 350-ни ажыл кылып шыдаар кижилер болуп турар. Хуралга санал берген эштер ында школаның ажылын коммунистер сонуургавайн турарын база шын шүүгмүүлээннер. Август 28-ке чедир 9 уруглар школаже хаара түгүнмээн. Малчыннарның уругларын интернатка хүлээп алыр ажылды профсоюзтар комитеди, херээженнер чөвүлели чүге кылып болбазын? Школаның директору ажылынга чок турганы-биле, школаже-даа, башкыларга-даа оттулар ыяш сооргүнмээн.

Улусчу дружинаның командири, коммунист П. Дресвянников чамдык дружинниктер график баугаар дежурнийлээн келбейн турда, оларга кандыг-даа хемчег хүлээтпейн турарының дугайын шүүгмүүлээш, моон соңгаар ындыг дружинниктерни партбюроунуң хуралынга тургузуп, оларга шынгмы хемчег хүлээдип турарын санаалдаан.

Мал эмчизи Н. Ермошина, хөй ажылының бригадири Ф. Иванова, дуржулгалыг малчын Ш. Шир-оол олар санал бергеш, одек-кыштаг бе-леткелин амдыгаашта эгелеп, бо ажылды доктаамал хынап турарыбиле арткан чылын ышкаш түскай комиссияны тургускаш, бо чугула ажылдың шынарын хынаш, темпизин дургедедирин сүмелээннер. Сөөлгү чылдарда малчынар ортузунга кижизидилге ажылын экижиткен чорук эки түңнелдерни берген: мал шидарарындан аңгыда, боттарынга мал чеми, кыштаг белеткээр ажылдарлап оспаксыраар, азырадыкчы хөөнүүр чамдык малчыннар ам бо ажылдарга боттары идепкейлиг киржип турар апаргап. Ол дугайын эш Шир-оол онзалап демдеглээн.

Бо хуралга колхозтуң коммунистери колхозтуң ээлиг-үүн бүргүү чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш кады, деминг ажылдаарының чүгулазын онзалап айтып, бо талазы-биле тодаргай хемчеглер көрдүргеп шиитпирин хүлээп алганнар. Колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларынга ажылды мынчаар организастап турган ажылдаар болза, күзенчиг түңнелдер чүгле мынчарда чедип алдынар. Колхозтуң коммунистери ону чедип алыр-даа.

О. НАМЧЫЛАК.

Тараажылар чугаалап тур

Комбайнер ИЛЬЯ ИЛЬИН:

— Механизаторлап ажылдаа-ла бо чылын чаярбы чылдың нүүрүн көре бердим. Эрткен чылдың ажаан алышкын сезонунда 540 гектар черниң тараазын ажааган мен, а бо чылын 800 тонна тарааны бастырар хүлээглеэн алгаш, Фатей Долгановту социалистиг чарышка киыгырган мен.

Бо чылын бистиң колхозтуң тараажылары ажаан алышкынны кыска хуусаада шинарыңг доозар, күрүнеге 3 муң тонна тараа дужаар планның орнунга, 6 муң тонна тарааны дужаар деп бедиткен социалистиг хүлээглеэн алгаш, республиканың бүгү тараажыларын кыйгырган. Бо дээрге, дидим, маадырлыг эгелээшкин болган. Ол чорук бистиң бедик харысаалгалыг, организастыг, сөглээн сөзүнге ээ болурунга хүлээндирип турар. Мынчангаш ындыг бедик харысаалганы ап тура, ажаан алышкынны организастыг эгелээр, эки эгелээн хевээр эки доозар дээш чамдык ажылдарны кылган бис. Эгелээшкин эки болган. Мынчалза-даа агаар-бойдустуң өл-шык байдалы болгаш комбайндан шаңче тараа сөөртүр автомашиналар чедишпеэн ажылга багай салдарлыг болган. Бодап көрүнерден, комбайнларны авеноларга үш—үш кылдыр чарган. Бир авеногa 1—2 автомашинаны бижыглаан, а шөл-биле шаң аразы 15 км ырак. Тавычалай кестирген кургаг, бышкан тарааны бастырып чоруттаргала, бункер 12 минута эрткенде дола бээр-дир. А машина шаңга четкеш келгиже, бир шак ажыг үе эрте бээр. Орук оңгул-чыңгыл, йленчек черлерлиг, дөзшкудургайлыг. А ол үеде комбайн 3—4 бункерни долдур бастырып болур, а ол үени машина маңап, аңаа туруп эрттирип турар-дыр бис. Мынчалза-даа чоокку хүннерде автомашиналар немей келир, мынчан ажыл шуудаары чүтаажок. Ажаан алышкынга эгелээниден бээр он ажыг хонук эрткен. Машиналар чедишпейн турза-даа, бистиң комбайнер бүргүү 100 тонналы ыраакта ажыр бастыра берген.

Ажаан алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш, чарышты соруктуг калбарты берген эштер И. Лифанов, А. Чернышёв, Ф. Долганов оларга баштаткан комбайнерлер авеноларының найыралдыг коллективтерин демделээри чугула. Ылаңгыя Александр Чернышёв, Борис Долганов, Иван Михальченко бо үш эш сөөлгү хүннерде онаа шалыпкын ажылдап, мурнуку одургүже ырап үне бергеннер. Оларның кижи бүргүү 200 тонна ажыр бастыра бергеннер. Бо авеноның соо-биле И. Лифановтуң баштаан авеногу изырты сүрүп чоруп орар. Хүн келген түдүм-на түс-түс авенолар, комбайнер аразында чарыш улам калбарып турар. Баштайгы хүннер ам эрткен. Ажыл шуудаан. Комбайнерлер бот-бодунга тааржып ажылдай берген. Ажылдың шынары, ооң бедик бүдүргүчүлүү дээш чарышты улам калбартыр бис.

Эрткен чыл-биле деңнээрге, бо чылдың ажаан алышкынын сезонунда чамдык чаартылгалар бисте бар. Шаңның механизациязы экижээн. Дужүт чаагай үнген. Чамдык эштер тавычалай кезерге, ийи дакмыр чарыгдал үнер дээр. Ол ындыг эвес дээрзинге бис ажылывыстың дуржулгазындан бүзүрээн бис. Тавычалай кезерде калбак бистн ажыглаар, мынчангаш дөрт кезии ажааганындан бүдүргүчүлүү. Оон аңгыда, шала шык тарааны тавычалай кезии каарга, сыпка чыда кургаар болгаш бижар, а ындыг тарааны бастырарга сыпка чаңгыс-даа борбак тараа артпас болур.

Кол-ла чүве, бо чыл онзагай чыл—Улуг Октябрьның 50 чылы болгай. Хоорайның-даа, көдээнин-даа ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тура-соруу кызыгаар чок. Хүлээлгевисти күүседир дээш кызып ажылдаар бис. Улуг Октябрьның 50 чыл болур оонга бистиң белээвис ол болур.

Саргал бригадазының бригадири ВАСИЛИЙ ГЛУШКОВ:

Бистиң бригаданың бо төп шаңында, бирээзи-ле бир шак иштинде үзүттел чок ажылдадыр болгаа, 60 тонна тарааны машинага чүдүрүптер 3 автопогрузчиктиг, тараа арыглаар ОПВ-20 дээр бир машина, ЗВС-10 деп марканың 2 машина, машинадан тарааны боду дужүрер, тарааны сайгарар ийи блоктуг бир машина шаңда тургустунган. Ол бүгү техниканы башкарарынга дужулгалыг механик Леонид Варнаковту доктаамал бижыглаан, ооң дузалакчызында Илья Попов ажылдап турар. Олар ийи эзлчег-биле дүн-хүн чок ажылдаар. Бир эвес бышкан, кургаг тараа кирер болгаа, бо механизастаан шаң ниитизи-биле хонукта 300 тонна тарааны арыглап, кургадып, тарааны машинадан дужүрүп, чүдүрүп ажылдап болур хүчүүлүг. Ооң аңгыда шаңда тарааны сайгара ажер, машиналардан тараа дужүрер, машина кырынче автопогрузчиктиң үндүрген тараазын тарады ажер ажылдарга ийи эзлчег-биле доктаамал ажылдап турар кылдыр 18 кижини тургускан бис. Бирги эзлчегде ажылдаар 9 кижи эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 5 шакка чедир ажылдаар, а ийиги эзлчег оларны солуп эгелээш, дүнекиниң ийи — үш шакка чедир ажылдаар.

Бо хүннерде бригаданың комбайнары ниитизи-биле 400 тонна тарааны бастырып турар, а бир эвес бастырган тараа көвүдей бээр болза, өске бригадалардан ажылчыннарны эккээр.

Бо чылын 3748 гектар черде кызыл-тас, 101 гектар черде чиңге-тараа, 164 гектар черде арбай, 130 гектар черде сула, 130 гектар черде кукуруза, чаңгыс база хөй чылдыг сигеннер тараан.

Ажаан алышкын-биле чергелештир ангыс аңдарылгазы эгелээн. 150 гектар черниң савацын арыглаарын, ону трасс волокуша-биле шөл кыдынче үндүр сөөртүр 2 ДТ-54 тракторну, волокушаларлыг 2 Беларусь тракторлу бижыглаан. Аңгыс аңдарылгазынче 8 тракторлу кирген бис. Трактористер ийи эзлчег-биле ажылдап турар. Эзлчегде 6 гектар черни аңдарар тургаш, эзлчегни узадып, 17 гектар чедирип турар трактористер бар. Оларга Кузьма Баланин, Александр Субботин, Николай Коробейников, Михаил Абрамов олар хамаарыжыр.

Шаң ажылчыннары Надежда Чернышева, Александра Глушкова, Александра Есипова, Галина Тюменцева, Александр Бычков оларның шалыпкын ажылдап турарын демделээри чугула. Шаңга ажыл — ажаан алышкын үезинде кончут чугула, харысаалгалыг участок. Ооң ажылының темпизинден, шынарындан ниитн бригаданың чедишкини хамаарыжыр. Шөлде комбайнерлер, орукта чолаачылар, шаңда ажылчыннар шупту демниг ажылдаан түдүм ажыл-иш дүргеп бүдер.

Топ шаңда 60 кижи чыдар орунчуг ниитн чуртталга бажыңы бар. Ында шыдыраа, таалы, хогжум хереклерни четчелеттингеп. Столовая, чунар бажың ажылдап турар. Эът, үс, сүт, сметана, хлеб, далган кылыглар аймаа четчир, капуста, картошка, морковь болгаш өске-даа нога аймаан экжеп турар бис.

Хову турлаанга неделяда бир катап кино көргүзүп, лекция, беседаларны кылып турар.

Колхозтуң кол агроному СТЕПАН КАЛИКУЛИН:

— Саргал хөвүзүнүң барык ийи муң тонна хире баштайгы тараазын Төрээн чурттуң шыгжамырынче урган. Бо үеге чедир 5 муң ажыг га кызыл-тас шөлүнүң муң газын кезип, оон га бүргүзүнден өртүмээ-биле 20 центнер дужуттуг ажаан алдывыс. Бо баштайгы чедишкинге өөрүп турар бис. Мынчалза-даа аңаа өөрүгаар эргевис чок: бистиң хүлээглевис бедик: ийи планны күүседир — Төрээн чурттуң шыгжамырынга 6 муң тонна эки шынарлыг тараазы урар! Мындыг бедиткен социалистиг хүлээгени алгаш, колхозтуң тараажылары республикамың бүгү тараажыларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Хүлээглевисти күүседиринче бүгү күштү мобилизастаан бис.

Бо чылыштыг хүннерде колхозтуң тараажылары канчаар ажыдап турарыл база оларның чедишкиннеринге чү дузалап турарыл деп чүвени «Шын» сөлүннүң бо арнындан танылаар силер, эргим новчукчулар. Чер ажыры хөй талалыг. Эки дүжүттү остүрери ону бүгү эртенгиг үнделиннеринге хомбаштыр чоруткан туруп-на улам чедимчелиг болур. Бо чылын Саргалдың шөлдеринге чаагай дүжүт өзүп үнгенин үстүнде көрдүзүн тургускан. Оларның аразында мурнакчы комбайнерлер И. Ильин, П. Ситников, И. Михальченко, Ф. Долганов олар бар. Олар ажаан алышкынында бүгү ажылдарның шынарын хынаар, тараанын чидиринн болдурбас дээш ажылды холга алгаш, ону чедишкиннинг боттандырып турарлар.

Бистиң кол четпес чүүлүвүс комбайнардан шаңче тараа сөөртүр машиналарның бо үеге чедир ажылга шуудап чадап турары болур. Ооң кол чылдагааны, Кызылдың № 1 АТА-зындан мында ажылдап турар 9 автомашиналарның чолаачыларының арагалаар чоруу болур. Ол колоннаның начальниги эш Ахметзянов техниктиг ажаалда кылыр автомашиназы арага сөөртүр машина болу берген. Ооң иштинде чугула артын кезектер чон, автоколоннa начальнигиниң чолаачыларын болуп алгаш, арагалаар чери болган. Август 26-да эш Ахметзянов чолаачыларының шалыңын эккеп берип чораан, бир хаарыкак арага эккелгеш, массалыг арагалаашкын организастаамының түңнелинде, автоколоннa август 27-ниң хүнүнде ажыыче үнмээн. Ол автоколоннаның чолаачызы Александр Овчаров август 30-де арага ижип алгаш, хулиган херек үүлгатнеш, районнуң шагдаа киидизинде хоруудаткан. Дүжүт ажаан алышкынының бо харысаалгалыг үезинде, ындыг кем-бурууду чоруктарны моон соңгаар болдурбас дээш № 1 АТА-ның удуртукчулары боттуг хемчегверни дурген аныры чугула.

Саргал бригадазының бригадири ВАСИЛИЙ ГЛУШКОВ:

Төрээн чурттуң шыгжамырынга хөй тараажы урар дээш колхозта калбарган чарышка звеноолар, бригадалар, түс-түс ажылчыннар калбаабиле киржип турар. Комбайнерлер звеноларының аразынга калбарган чарышка баштайгы хүннерде И. Лифановка баштаткан звено мурнак турган. Ам ол звенону А. Чернышевка баштаткан звено мурнай берген. Колхоз дүжүт ажаан алышкынын эгелээниден бээр он ажыг хонук эртпин, ажыл шуудаа, звеноолар аразында чарыш улам калбарган. Эш Лифановтуң баштаан звеногузунуң комбайнерлери тиилекчи звеногө чедер дээш кызылак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: И. Лифановтуң звеногу. Солагай талаадан И. Лифанов, И. Ильин, Д. Долганов олар.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотогу.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Саргал бригадазының делгем хову-шөлдеринге чедип келгеш, долгандыр көөрге: бышкан, чаагай тараа-ла тарас, а оларның ындында кара-хүрең өңнүг, бо чайын чаа аңдарган кур болгаш курукка чедер эзимнер эдектеринче шөйлүп чоруй баргылаан. Бо хүннерде ол чердерде күстүң чыныытыг ажыл-ижи изиг тулук.

Чаагай тараалар салгын-хатка холбеңнеди чалгаан шөлдерниң кайызынга-даа баарга, комбайннар тараага курлак чедир эштип кестирип, бастырып чоруп турар. Бистиң фотокорреспондентивис С. ФЕОКТИСТОВ А. Чернышёвтуң комбайны тавычалай кестирип чоруп турда чурукка тыртыргап.

1967 ч. Сентябрь 6.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

ИЙИ ДЫШТАНЫР ХҮННҮ ЧӨП АЖЫГЛААР

Республика типографиязының коллективи ийи дыштаныр хүннүг неделяже шилчээнден бээр ам ийи ай ажып турар. Ажылдың, дыштанылганың чаа байдалынга полиграфистер чаңчыга бергеннер.

Суббота, воскресенье — дыштанып хүннерин ажыглап тургаш, олар В. И. Ленинниң төлүлгеге тургаш чурттап турганы сураглыг Шушенское суурга коллективтин-биле дөртен кижи экскурсиялап чораан. Оон ыңай Аржаанныг-Хөлге барып дыштанып, организастыг катталшкынны, балыктаашкынны чоруткан. Коллектив кежигүннериниң дыштанылгазын чөп организастаарынга ыпда партия, профэвилел организацияларының, дирекция чери хемчеглерни ап турар.

— Ийи дыштанып хүннүг неделя кандыг ажык-дузалыг-дыр? — деп айтырарымга, типографияның ажылдакчызы О. Өпеен мынчаар харыылады:

— Өг-бүле ажылын кылырынга, үргүларны өөредип кижизидеринге дыка эптиг. Ол ышкаш кино-даа, концерт-даа көрүп четтигиптер-дир бис. Мен солун номчуурунга ынак кижи мен, ынчангаш хостуг үе-шак көвүдээнинге амырап, солун номчуурум, радио дыңнаарым дам барган. Ийи хүн дыштанып апаарга маглыг чүве-дир.

— Ийи дыштанып хүннүг неделяже бистиң коллективтиң киргенининң соонда будүүлгениң ажылчыннары хостуг шактарын эки арттырип турардар. Ол өөрүнчүг. Ынчалзажок ажыл шагының соонда лекция, беседа азы концертке белеткел болуп дээн болза, кымны-даа тывары берге. Бо талазы-биле хамыктың мурнунда партия организациязы, профэвилел, комсомол организациялары бүрүүлүг бис — деп, будүүлгеде партия организациязының секретары эш В. Горбунова чугаалады.

Типография шынап-ла улуг будүүлге чери. Шында улуг назылыг-даа, аныяк-даа ажылчыннар хөй. Ынчангаш ажылчын кижиниң хостуг дыштанып шагын чөп эрттиреринге хамыктың мурнунда организакчы, кижизидилге ажылын чогуур негелдезинге чедир тургузары онза негеттинер. Мону партия, комсомол, профэвилел организацияларының удуртукчулары, активчилер кылып чорудар ужурлуг.

Аныяк будүүлгечилерниң дыштанылгазын шын организастаар, оларның ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге чорудар талазы-биле кончуг кошкак ажыл-иаан дээш комсомол организациязының чаа болуп эрткен отчёт-сонгуудалыг хуралынга комитет кежигүннерин, оон секретары турган Р. Никонованы комсомолчулар чидиг шүгүмчүлээннер. Шынап-за аныяктар удуртукчулары шимченгир болур ужурлуг. Типографияның комсомол комитеди аныяктарның дыштаныга кежээлерин, бот-тывынгыр уранчүүл болгумунге идепкейлиг киржилгезин организастап шыдавайн келген. Коллективте спорттуң кандыгдаа секциялары ажылдавайн турары дыка четпес. Кижи бодап көөрге хөй кижилиг коллективке хол-бөмбүүнүң, баскетболдуң, стол теннизиниң, шыдыраның секцияларын тургузуп ап болгу дег. Маңаа чүгле организакчы инициатива херек.

Оон-биле чергелештир партия, профэвилел, комсомол организацияларының чаа система ёзугаар ажылдың башгайы түүнделерин чугаалажып, күш-ажылдың будүүлгечүүлүүн бедидеринге ажык-дузалыг болуп турарын түүнеп, дыштанылганың айтырыгларын хөй-ниитининиң, коллектив кежигүннериниң санал-оналын барымдаалап тургаш, билдилиг удуртуру негеттинип турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң хөйжузу Орус-Кок Сайымбаровна Нанчат коллективтиг ажыл-агый О. Шынаага тургустунгандан бээр ниитининиң малын кадарып келген. Бо аразында малды ажаап-темээрингe мөргөжилди чедип ап, совхозунга хөй хураганны болгаш дүүтү бөрген.

Беш чылдың бирги чылында хөйжулар ортузунга калбарган социалистиг чарышка алган хүлээлгезин күүседткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 98 хураган, бир хойдан 2 кг дүк алган. Юбилейлиг чылдың эрткен айларының түүнелинде О. Шынаа салбырның кадарчыларында Орус-Кок Сайымбаровна бедик көргүзүүлүг болган. Төрээн чүс хойга онааштыр 99 хураганны камгалап алган, дүк кыргылдазы база бедик болган.

Дүрмүлгалыг хойму Маадыр ие Орус-Кок Нанчаттың күш-ажылын үнелеп көргеш, СЭКП райкому, райкүүском юбилейниң Хүндүлеп дептеринде киирген.

С. ОМЗААР.

• • •

Кежээ кижи ажылга эки түүнелдерни кеэзээде чедип алыр. Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң № 1 хөйжу бригадазының кадарчызы Монгуш Кертик-оол 1966 чылда 400 баш эр хураганнар хүлээп алгаш, кыштан онча-менди хүр ажырган.

Юбилейге белеп кылдыр эки семиртиргени, эябек дүктү алырын кадарчы хүлээнгеш, сөзүнге өз болуп турар. Бир башка онааштыр 1,7 кг дүк кыргыыр планын 2,3 кг кылдыр күүседткен. Кертик-оолдуң иртчигештиринiң дириг деңзизи бир башка онааштыр ортуиаа-биле 30 кг, чамдыктарыныы 45 кг чедип турар.

Кадарчы кышка утнуштур белетиелди хынамчалыг чорудуп турар. Кажааларын септеп кылгаш, иштин аштап, кургадып алган. Социалистиг чарышка 7,5 тонна сигенни кезип алыр хүлээлге алгаш, ам 8 тоннаны белетиеп алган.

П. ЧУРТУШПАЙ.

• • •

— Он сес чыл чылгы хавырып келдим, бо аразында колхозуига муң ажыг кулунну өстүрүп бердим— деп, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» неэзэ ажыл-агый артелиниң чылгычызы Куулар Күдер-оол чугаалап олурар.

Беш чылдың ийиги чылы — 1967 чылдың эртиен айларында оон көргүзүүг база бедик. Күдер-оолдуң маадында төрүүр 124 бе бар. Колхозтуң планында төрүүр чүс бөдеи 80 кулун алыры көрдүнген болза, 82 кулунну өстүрүп алган. Бо чылын 188 кг хылды колхозунга база дужааган.

С. ШАГЖЫ.

„Искра“ колхозта

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң силос салып турар бригадазы 600 тонна тарымал тоорук силозун зеленка-биле холуй силостаан. Бомбайнер Ооржак Дүгүй-оол, тракторист Монгуш Конгар-оол, чолаачы Монгуш Орус-оол, кукуруза дүжүүрүкчүлери Галя Иргит, Рая Аранды эки ажылдап турардар.

• • •

Колхозта хөй тарып боозадылгазы чоокта чаа эгелээн. 300 ажыг хойну хоочун техник-осеменатор Монгуш Деспил-оол тараан. Хойларның күш-деңгели эки, хүн бүрүде тарылгага кирер хойлар арбыны-биле тыптып турар.

• • •

Колхоз эът планын күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчирер Кызыл тугун чаалап алган. Бирги хойжу бригада (бригадири Иргит Лазаа) 788 ирттерни бирээзин-ле ортумаа-биле 43 кг деңзилиг кылдыр дужааган. Хаван фермазы (эргелекчизи Ховалыг Деспилдей) 19 тонна эътти дужаган. Ам-даа 400 хаванны семиртир турар. Хунан шары кадарчызы Ооржак Көгүйлең 40 шарының бирээзинiң-не деңзизи 170 кг болган.

С. ПАВУ.

МЕЖЕГЕЙНИҢ КИЖИЛЕРИ

— Будүүрүкчү малды кеэзээде эки күш-деңгилделиг тургузарга төлгүрдаа, үре-төлү-даа ботпур, мандыычал болур чүве — деп, Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң кошкар кадарчызы Сиирип Шокараевич Оюн малчыннарга чугаалап чоруур.

1958 чылдан бээр будүүрүкчү кошкарлар кадарып келген, оон кададында ам 249 кошкар бар, чай дургузунда каш катап одар солуп, немелде чемни берип келген, күжү дыка эки. Оон будүүрүкчү кошкарлар кадарып келген үеинде, совхозтуң хойжулары муң-муң хураганнарны өстүрүп доруктурганнар.

Сиирип Оюннуң назыны улгады берген, совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери чоокта чаа пенсияже үдээн. Күш-ажылга ынак, ниитининиң херээ дээш чүткүлдүг малчын кошкарларын малдавышаан.

• • •

Бараан саарылгазының чыл планын Улуг Октябрьның чартык чүс чыл болур оюнга үткүштүр күүседир дээш Алаак суурда үлетпүр барааннарының магазининиң садыгжызы М. Третьякова социалистиг чарышка хүлээлге алган. Юбилейлиг чылдың эрткен айларында, кварталдарында бараан саарылгазының планнарын ажыр күүседип келген. Бо магазинде ол ам тос чыл ажыг ажылдап, ажылчы чоннуң хереглелии оларның чагыгларын ёзугаар хандырып келген.

Эш Третьякованың магазини арыгсилиг, барааннарны аймак-аймаа-биле делгээш, өртээн шевергин кылыр бижээш, аскылап каан, садыг алыкчылар садыгжыдан айтырып турбас, алыр дээн барааннарын көргеш, дорааи-на садып алыр. Райподан бараан алырда чоннуң чагыын барымдаалап алыр, чок барааннарга чагыгны киирип турар. Совхозтуң ажылчыннары, Алаак суурнуң улуг, биче чурттакчылары садыгжызының күш-ажылын үнелеп, мактап чоруурлар.

Ажылчы чоннарның хандырылгазы, совет садыгның культуразы дээш кызымак ажылдап чоруур мурпакчы садыгжының күш-ажылын райпо баштаар чери, партия, профэвилел организациялары үргүлчү демдеглеп, эш М. Третьякованы каш катап өртектиг түүлдер-биле шаңнап келген.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

ВДР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа медеглел чарлап үндүргеш, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң политиктиг программазынга ол медеглелиинде ниит байыр чедиргеп болгаш үк программаны чугаа чок деткээн деп Вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Амгы үеде америк империалистер эжелекчи даймының күштелдирер деп калчаалыы-биле орадажып турар болгаш Соңгу талаже халдаашкыннар кылырын аймылдыы-биле калбартып күштелдирерин ажыы-биле боттандырып турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузупуң политиктиг программазы чогум-на ол байдалды барымдаалап чогаатгынган, үк программа чедип аадынган чеднишкинперни барымдаалап, 10 түүлдерден тургустунган программаны уламчылап, хөгжүдүп, ылап тиилегиже чедир мурнуу талага улам улуг тиилелгелерни чедип алырынче бистиң ада-чуртувустуң кижилерни сорук киирип турар деп медеглелде чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузупуң политиктиг программазы Мурнуу Вьетнамның чонунуң патриоттуг демиселиниң чаа хөгжүдүзин илергейлеп турар. Америк агрессорлары болгаш оларның чалчаларын тиилээр, хамаарышпас, демократтыг, тайбың, нейтралдыг болгаш чечектелип турар Мурнуу Вьетнамны тургускаш, төрээн чуртун тайбың каттыштырарының орүү-биле чоруур деп Мурнуу Вьетнамның чонунуң бүгү кезектериниң демиселиниң эчис сорулгалаарын ол программа онза илергей кылдыр көргүзүп турар. 14 миллион мурнуу-вьетнамнарның хөойлу ёзугаар күзел-бодалдары шак ындыг.

Хосталганың национал фронтузупуң политиктиг программазы—Мурнуу Вьетнамның чонунуң эп-сеткил каттыштырылгазынче болгаш демиселче кыйгырыы, америк империализмге удур демиселдиң мурнуку шүгүмүндан чаңгыланыы үнген кыйгырыг, үк демиселге бүгү беш диптерде аку-дүмаларның, ошуктерпиң калбак, күүдүүг деткимчезин, чүүдүгүнүүшкүүн хандырып турар бүгү делегейге кыйгырыг ол. Үк программа Мурнуу Вьетнамның чонунуң бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседир, тайбыңның херээнге, национал хамаарышпас чорукка, демократтыга болгаш бүгү делегейде социал депшилгеге төлептиг үүг-хуузун киирер шиитширлиин тодаргай илергейлеп турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузупуң политиктиг программазы америк агрессорларыы, оларның чалчаларын тиилеп турар болгаш оларны ажар ылап тиилелгени ыяавыла чедип алыр Мурнуу Вьетнамның маадырлыг чонунуң хоойлу ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи—Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузупуң рояюн улам тодаргай илергейлеп көргүскен деп медеглелде ойыткан.

17 миллион соңгу-вьетнамнар болгаш оларның чепсектиг күштери мурнуу талада боттарының аку-дүмалары-биле улам сырый каттыжарын болгаш кезээде оларның талазынга туржүрүп хүлээпнип тур деп медеглелде түүнел кылдыр онзалап демдеглээн.

„Авыяастыг соңгулда“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда америк шериглериң эжелээн девискээринге сентябрь 3-те эрткен президент «соңгулдазынга» авыяастыг кажарлаашкын болган деп, президент болурунга хамааты кандидат Чыонг Динь Дзу медеглээн. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Чыонг Динь Дзу Сайгонга болган парлалга конференциязынга «Национал хуралдың» ол соңгулданы куш чок деп чарлаарын негээн.

Баштайгы түүнелдерни ёзугаар шериг сүлчээзиниң баштыцы Нгуен Ван Тхиеунуң соонда бадылаашкыннар талазы-биле ийиги чернн алган Чыонг Динь Дзу мынча дээн: «Соңгулда болуп турда, бүгү чуртка авыяастыг кажарлаашкын болган. Чазакты ужур-дүрүмде чок болгаш эрге чок деп санаар мен, ынчангаш соңгулданың түүнелдерни хүлээвес мен». Сайгонуң болгаш оон-биле кожа Зядинь можунуң соңгулда участоктарынга бадылаашкын үеинде чүк машиналары-биле солдаттар сөөртүп эккелген, оларга бадылаашкын бюллетеньнерни үлеп берип каан турган, а хамааты соңгукчуларга бюллотеньнер чедишпээн деп Чыонг Динь Дзу дыңнаткан. Чамдык соңгулда участоктарынга оппозициялыг кандидаттарын төлээлээн бюллетеньнер чедишпээн деп Дзу база медеглээн.

Соңгулдага авыяастыг кажарлаашкын кылган чоруктуң дугайында ыяавылалдыг илеткел белеткеп турар болгаш чоокку үеде оны парлалга конференциязынга чугаалап бөөр мен деп Чыонг Динь Дзу медеглээн.

ИЗРАИЛЬ ЧӨҢГЭЭ

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының довискээринге израиль болгаш египет чепсектиг күштериниң аразынга мөссилдежишкин болган деп Каир радиозу дыңнаткан. Радионуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, израиль агрессорлар Суэц каналын дургаар боттарының шериг катерин, кожун болгаш тыртыын эрттирер деп орлалдашпышаан, Порт-Тауфикте, Суэцте египет туруштарны боолаан. Египет шериглер харыы боолаашкының ажыткан.

ВЕНА. Вьетнамда америк агрессияга удурланырының чыскаалы Австрияның Демократтыг херээженнер эвилелиниң эгелээшкинин ёзугаар болган. Удурланыышкын илергейлээринге киришкеннер «Вьетнамда дайынны соксадырынче», тайбың дээш идепкейлиг демиселиринче ыыйгырган.

Вотавафото — СЭТА-ның тыртырган чуруу.

Ужуражыышкын ажыттынган

КИНШАСА. Мында Африканың чаңгыс эвилиң организациязының министрлер човүлелиниң сессиязы эртип турар.

Африка күрүелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының ээлчеглиг ассамблеязы болурунуң мурнуу чарыындагы ол сессия үк ассамблеяга чугаалажыр айтырыгларны төлевилеп тургузар, Африканың кол айтырыгларын чугаалажыр болгаш ол айтырыгларның талазы-биле күрүне баштыңнарынга бөөр сүмелерни ажыладап кылыр сорулгалыг. Кол айтырыгларның бирээзи—Африка дипте колониалзамнаң артынчыларын туюлунга чедир узуткаары, Мурнуу-Африка Республикада болгаш Родезияда соок-ялы ылгаар ёзу-чурумнар-биле домисел, Португалияның колонияларының айтырыглары база Африка чурттарының политика, экономика болгаш культура талазы-биле дем каттыштырарын быжыглаары.

(СЭТА).

Маршал Амерни хоругдааны

КАИР. (СЭТА). КАР-ның бирги оралакчы президентизи болгаш чепсектиг күштериниң кол командылакчызының оралакчызы турган Абдель Хаким Амерни бажыңынга турар кылдыр хоругдап каан. КАР-ның эрге-чагырга чөрлери оон-биле чергелештир улуг дужаалдыг 50 офицерлерни, хамааты кижилерни, олар-биле катай шериг министри турган Шамс эд-Дин Бадраниы тудуп хоругдаан деп «Аль-Ахрам» солунның дыңнатканын барымдаа болдургаш МЕН агентилел дамчыткан.

Хоругдаткан офицерлер эрге-дужаалындан дүжүрткен маршал Амерни КАР-ның чепсектиг күштерииң кол командылакчызынга күш-биле катап тургузарының планын чогаадып турган. Ол планны олар август 27-де боттандырар болгаш ооң соонда президент Насерге элээп хөй шыңгыы пегелделер салыр сагыштыг турган деп «Аль-Ахрам» домдеглээн. «Ынчангаш Амер болгаш ооң талалакчылары египет улустуң, күрүенiң болгаш чепсектиг күштериниң эрге-ажыктарынга каржа таварыштырар сорулгалыг хөделиишкиннерни кылып турган» деп ол солун бижээн. Солунның дыңнатканын ёзугаар алырга, эрге-чагырга чөрлери Амерниң турар черинден боо-чөпсек хавырып алган. Президент Насер ол хереги няк хынап көөр деп айтышкын берген. Истелгелериин түүнелдерин көөру-биле тускай трибунал тургустунган турар.

Съездиниң резолюциялары

ЧИКАГО. (СЭТА). Американың демшилгелиг күштери Америкада политиктиг тергиндекчи партияларга кыйгы салган. 1968 чылда конгресске болгаш штаттарның хоойлу дүрүм үндүрер органнарынга болур соңгулдага демократтар болгаш республиканчылар-биле адаанажыр демшилгелиг күштер шиитширлээн. Ол дугайында шиитширин сентябрь 3-те политиктиг чаа күштериң Чикагода эртип турар национал съездизинге хүлээп алган.

АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга политиктиг чаа күштерден кандидатты демшидип болур дугайын съездиниң хүлээп алган шиитшири база көрүп турар.

Сентябрь 2-де съездиниң хүлээп алган шиитшири ак кептиглер-биле херек кырынга дең эргелер дутайында америк пегрлериң негелдеиия-дыг деткип болза эки, оон башка, олар аиаа-ла хоозуң күзекчилер болу бээр. Кажан космосче ужудуксаар күзелдя боттандырары аиаа самолёт-биле ужудары ышкаш, шак ындыг аиаа чүве апаар хүнге чедир Чер кырынга ам-даа чеже хире салгал чурттап эртерии бис амдыызында билбес бис. Моон-биле холбаштыр, кажан бистер, бичии оолдар, трактор чолаачылаарын күзеп турган үевис база сагындырып келпр-дир. Бистиң аравыстап чаңгыс-ла кижи трактор башкарар аас-кежиктиг болган, а оскелериивис андазын сөөртken чаңгыс-чаңгыс аттар башкарар ужурга таварышкылаан. Хомудаанывысты шынап-ла кандыг дээрил! А коммунага ынчан дың чаңгыс трактор турган-на болгай.

Бичии кижилерниң ылчын болуру тур үелиг, ынчаарга мында болза оларны хар-назынының аайы-биле кижизидериниң дугайында чугаа чоруп турар. Чүгле бичиилерге эвес, харын улуг-даа кижилерге база кижизидилгениң херектиин билир болгай бис.

Үстүнде айыткан чагаалар ышкаш, ындыг чагаалларның ужур-дузазын билбейн азы үнелевейн турар школалардан чүгле өөрүшкүлүг эвес, харын ундаргай уткалыг чагаалар база кээп тургулавр. Маңаа хамаарыштыр мен башкының азы вожатыйның адап бергенин ёзугаар коллективтиг бижээн чагааларның дугайын чугаалавайн тур мен. Кандыг-бир чылдагаанга таварышкаш, ооң уламы-биле, даалга ёзугаар ийикпе боттарының хөөнү-биле-даа хомудап бижээн чагааларның дугайын чугаалап турарым бо. Хомудалдың чылдагаанны мындыг болур. Школага кандыг-бир чугула херекке хамаарыштыр класстар аразынга чарыш чоруткан болза, ол чарыштың кол негелдезинге ыяап-ла космонавтан чагаа харыызы алырын киирген, ону алган классты тиилекчи кылдыр саналр чурум доктаттынган. Моон чижээнге Алтайда пионерлер бажыңының пионерлериниң чагаазындан ыңдыг ёдуругларны киирип болур.

«Бистиң бөлүүвүс чарыштың бүгү негелделерин күүседип ыңдапкан, а чүгле космонавт Силерден харыы алдынмайн барды. Ат болду-ла, удавас хыналданың түүнелии үндүрер апаар болгай. Тиилекчи болуп шыдавас хире-дир бис. Өршээп көрүңерем, бисче харыдан чорударын дилеливис!»—деп аажок-ла муңгатдаан сеткилин илереткен. Шынында ыңдыг чурумнуң кижизидилгелиг ужур-дузазы кайы хирел ынчаш?

Чунар-савацны хереглээри дээн чижектиг бөдүүн айтырыгга бээш бичии школачыларга башкының берген сүмеан ада-иелериниңден оранчок үнелиг болур дээрзин улус билир. Ам чамдык бичии уруглarга (олардан туржук, улуг кижилерге безин) хамаарыштыр алыр болза, космиктиг ужудуушкуннар-биле холбаштыр космонавтың алдар-хүндүзүү ада-иениниңге болгаш башкынынга бодаарга, оларга усчок бедик болдур ийин. Үүү-даа үвеге бичии кижилер аажок ыңгыы сеткилдиг болур чүве болгай. Алдар-хүндүге хамаарышкан амгы бо ылгалга улуг улус алээн оваарымчалыг болбас болза хоржок.

Космонавтарның кылып турар космиктиг ужудуушкуннарының нарын бергээин амгы үелиг кижилерге аажок-ла магадап турар. Оларга бүтү улустуң хүндүткели эң-не шынчы сеткилдэп состериигe илереттиниn турар. Бүгү-ле шынчы, чоптүг, утаангыр, талаптылыг, маадырлыг болгаш патриоттуг үүл-бile — өскээр сеглээрге, бедик культураның кижизиниң шиитсткен турза чогуур эки шынарлары-биле

(Төнчүзү 4-кү арывда).

1967 ч. Сентябрь 6.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Октаргай ужудукчуларынга бижээн чагааларга хамаарыштыр педагогтуң бодалдары

КОСМОНАВТЫҢ АЛДАР-ХҮНДҮЗҮ

Степан ТИТОВ

Степан Павлович Титов Алтай крайның школаларында үр чылдарда орус дылды болгаш литератураны башкылап чораан. Степан Павловичиниң сонуургалдары хөй янзы болгаш эдвек-даа. Классиктиг музыкага ол ынак болгаш эки билир-дир, уран чурулгага хандыкшылыдыг. Оон сөстерингe бижиттингeн ырлар Алтайда сураггаан.

Степан Павлович Титов — ол дээрге Совет Эвилелиниң Маадыры, космонавт Герман Титовтуң адазы-дыр.

Дөртен чыл бурунгаар кырганчамны сөөлгү катап көргеи мен. Ол ааран, туруп безин албастаан турган. Улустуң бодүүн ёзу-биле эмнеиир аргаларын кырган-авам шуптузуп шенеп көргүлээн, ынчалзажок, олар кандыг-даа дуза бербээн. Кырган-ачам чөгенгени-биле холуп чадтыпкаш, мочүп калырының шагын манаап чыдыпкан. Ол карактарын шийип алгаш, коммуна дугайында мээң чугааларымны дыңнаалап чыдар чүве, ынчалза-даа ол чугаалар анаа барык-ла сонуурганчыг эвес ышкаш кылдыр сагындырар турган.

Бир-ле катап, кажан мен дашкаар үнүп чоруур дей бергенимде, ол менче сергек шинчи-биле көрүнгеш чугаалаан:

— Үш халлының үеэин чурттап эрттирдим... Чернигов губерниязындан Сибирьге чедир арай бoорда-ла чедип келген мен. Канчаар түреп чорбадым дээрил! Силер та канчаар түрээр силер ыйнаан?... Коммунадар үеэинде та канчаар чурттаар ийик силер?...

Чылдар-даа эртип-ле тургулаан.

Аныяк шаавыста чүнү көргеи бис, чүпүн дугайын бодап, күзеп чораан бис?

Бичии уруглarның космонавтарга бижигилээн чагаалары мээң үеминең болгаш амгы салгалдың кижилериниң күзел-бодалдарын деңнеп көөрүнче мени албадап турар.

Кижи кажап-даа күзеп бодаар ужурлуг. Ынчалза-даа үе-шаг солуттунар, күзел-бодалдар база өскерлир апаар. Улустуң үжүк-бижии чавыс турар шаанда кодээ бижээчи аажок хүндүткелдиг кижи турган. Кедээниң даап эмнээр будүүлүк «эмчизиниң» орнуна фельдшер эмчи тыптып келген. Ак халатты бичии улус кедиксээр апарган. Ол күзелдя улуг улус база деткинр турган, чүге дизе, фельдшерниң ажылы буянныг болгай.

База бир чаа күзел төрүттүпүп тывылган. Радио дыңнаар дээш, улус кежээнии-не номчулга бажыңынга чыглыр апарган. Ханада азып каан төгерик демирден агаар дамчаан чугаа болгаш музыка Москвадан дыңналып келир болган. Оон соонда — эң баштайгы трактор, автомобиль, самолёт көстүп келгилээп...

Дүнеки дээрде эң баштайгы «дириг сылдыстыг»—Чернин спутнигин улуг улус-даа, бичии уруглар-даа хайгаарап турардар. Адактың соолунде космосче кижи ужугуп үнген! Ол көстүп көрбээн болуушкун делегейни кайгадыпкан. Ам чүгле бичии уруглар эвес, харын-даа улуг кижилер безин космосче ужудуп үнерин күзээр апарган. Совет күрүне тургустунга-ла шоолуг үр болбаан, чүгле 50 чыл эртип турар, а ол хире кыска үеде кайы хире дүргеи хөгжээнивисти үстүнде фактылар маргыш чокка бадыткап турардыр.

Космосче баштайгы базыминар космонавтарның адынга эмге-тик чок чагааларның шуужарын өөскүткеи. Оларда маадырлыг чоруктуң, совет эртем-техниканың чедишкиннериниң кызыгаар чок магадалы болгаш космосче ужудуушкуннарга киржиринiң ниит күзелдери сиңниккеп.

Кижилериниң аңгы-аңгы болуру ышкаш, чагаалар база-ла янзы-бүрү. Бичии уруглarның чагаа бүрүзүнде дидим сонуургал, бир-ле эки чүвени кылыр, ол чүвеге амдан эгелеп белеткеннир, маадырлыг ажыл-херектер бүгү кижилерге чедишпейн баарын чадавас кылдыр бодаар сезиглел тодазы-биле илереп турар.

«Силерге домей болуруи аажок күзээр-дир бис, ынчалза-даа ону канчап чедип алырын билбес-тир бис!». «Өөреиири чугула — ол дугайын билир бис. Бис амдыызында чүгле космонавтарны өттүүпүп ойнаар-дыр бис. Өзүп улгаткымзавыска чедир, биске, оода чадаарда, чаңгыс-даа бол, планетадан арттырып каап көрүүгер!» дээн чижектиг дилегларни олар бижээн болур.

Пионер отрядтары болгаш дружиналар космонавтарның адын адилээрин күзеп, дплег кылып турардар. Кичээлдерге алгылаан домдектерни бижип турар, космонавтарның аттарын бижээн тускай демдеглел кыдыраштарын школаларда тургускулаан. Өөредилге чылының тончүзүнде ол кыдыраштарны космонавтарның адреанче чорудуп турар.

«Юрий Алексеевич! Силерниң адыңар бижээн демдеглел кыдыраажын тургузуп алгаш, Силерниң өмүнээцер-биле ээлчег ёзугаар өөренип турар бис. Силерни черле хомудатпас бис!».

«Валентина Владимировна, тиилелгелиг болганывыс-биле аажок өөрүп тур бис! Шуиту-ла чүвени чүгле «бешке» кылып турар болганывыста, Силерге чагаа бижинр эргелиг апардывыс» — деп, олар бижигилээн болгулаар.

Космонавтарга чоруткулаан рапорттарында школачылар боттарының ажыл-херектериниң дугайын: демир кескиндилерни чыганын, школа чанының участоктарын ногаанчыткаиын, чимистиг ыяштарның чаа садчыгаштарын олурткаиын чугаалап турар. Узун дурту он километр «Найырадың Аллеязын» олурткаш, ону өстүрүп камгалаарын ийи кожа турар школалар шиитширдээн. Ном тарадыры, пенсионерлерге дуза чедирери, тураскаалдарны ажаап харагалзаары, күш-ажылдың болгаш Ада-чурт дайынының хоочуннары-биле ужуражыш, чагаалажыры, «Кызыл исчилерниң» походтарын организастаары дээн чижектиг бо бүгү чүүлдерни уруглар космонавтарга сонуургадырын аажок күзээрлер.

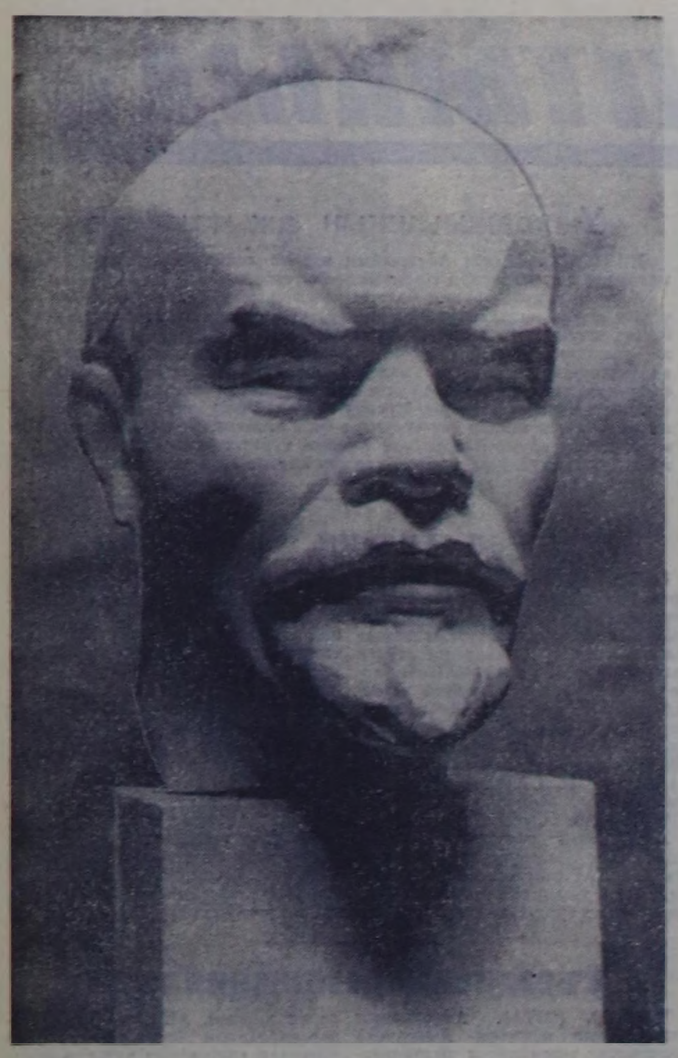
Уруглар школаларда хөй-ниитининиң ажылын, «чугула хөмчеглер» деп сөстер-биле адап турардар. Ол сөстерни уруглар боттарының чагааларынга база хереглеп тургулаар. Шынында хөөрем чок, уруглarга чогумчалыг эвес сөстер-дир ийин. Урулгарга харын-даа төрээн сууруның чоогунга бөдүүн болгу дег чүүлдер ажаок сонуурганчыг болур. Бир алтай школаның өөренikчилери демир кескиндилери чыыр талазы-биле хөмчегни чыл сапында кайы хире кызымак күүседип турганын мынчага утпаан мен. Хожудакчылар тургулаан, план күүседир дээш, оларны «чула хөмчепкеп-даа» болур чүве. Бистиң районда демир орук шүгүмунга маңнаар тепловоз кылырынга херектиг демир чыыр-дыр, ооң адын «Пионерский» кылдыр адаар чүве — деп, комсомол райкому сорулга салыпкан болза, уруглар чер иштинден безин бүгү-ле демиржигештерни хереглээнинден артыкка кажып тыпкаш, чыып экижээр турдулар. Ынчангаш ол тепловозту кылырын чопшээрежип болгу дег министерство, завод-биле олар харылзажып-даа тургулаан.

Ол уруглар ам шагда-ла улуг кижилер болгулаан, ам олар та кайда ыйнаан, оске иипти сорулгаларга хереглеттинер демиржигештерни ам оске уругларның чыып турары алтайның демир орук шугумунга дегги тепловоз келбээн-даа. Ынчаардагы бичии уруглар—амгы улуг кижилер бичии чаштарның хандыкпыылын шак ынчаар чугула хемчег болдурганы ол-дур. Класстан дашкаар ажыл ол дээрге школа программазының амдыызында тускайлап адаттынмаан кеэзэ-дир, ону мен кижиниң кижизидериниң хевири кылдыр санаксаар ийик мен. Өөренikчиниң медерелиигe башкының талазындан кызымаа-биле кииргеи билиглериниң түңү болза, херектиг үндезин тургустунганының, биске херектиг кижиниң озуп келириниң шуут-ла магадылалы ол эвес-тир. Шынында биске ындыг кижи ам кончут херек болгай.

Кажан өөренikчилериниң чүткүлүн угаазылалдыы-биле углап, деткинр болза, олар боттарының хандыкпаан ажыл-херектериидеи чер кырында анаа-ла чүүлдериниң хуулгаазының, ук чүүлдериин эргим херектиин угаап шыдаптарлар. Космосче ужудуушкун дугайында бичии уруглarның чаптанчыг күзелин угаазылалдыг деткинр болза эки, оон башка, олар анаа-ла хоозуң күзекчилер болу бээр. Кажан космосче ужудуксаар күзелдя боттандырары анаа самолёт-биле ужудары ышкаш, шак ындыг анаа чүве апаар хүнге чедир Чер кырынга ам-даа чеже хире салгал чурттап эртерии бис амдыызында билбес бис. Моон-биле холбаштыр, кажан бистер, бичии оолдар, трактор чолаачылаарын күзеп турган үевис база сагындырып келпр-дир. Бистиң аравыстап чаңгыс-ла кижи трактор башкарар аас-кежиктиг болган, а оскелериивис андазын сөөртken чаңгыс-чаңгыс аттар башкарар ужурга таварышкылаан. Хомудаанывысты шынап-ла кандыг дээрил! А коммунага ынчан дың чаңгыс трактор турган-на болгай.

Бичии кижилерниң ылчын болуру тур үелиг, ынчаарга мында болза оларны хар-назынының аайы-биле кижизидериниң дугайында чугаа чоруп турар. Чүгле бичиилерге эвес, харын улуг-даа кижилерге база кижизидилгениң херектиин билир болгай бис.

Үстүнде айыткан чагаалар ышкаш, ындыг чагаалларның ужур-дузазын билбейн азы үнелевейн турар школалардан чүгле өөрүшкүлүг эвес, харын ундаргай уткалыг чагаалар база кээп тургулаар. Маңаа хамаарыштыр мен башкының азы вожатыйның адап бергенин ёзугаар коллективтиг бижээн чагааларның дугайын чугаалажып турар мен. Кандыг-бир чылдагаанга таварышкаш, ооң уламы-биле, даалга ёзугаар ийикпе боттарының хөөнү-биле-даа хомудап бижээн чагааларның дугайын чугаалап турарым бо. Хомудалдың чылдагаанны мындыг болур. Школага кандыг-бир чугула херекке хамаарыштыр класстар аразынга чарыш чоруткан болза, ол чарыштың кол негелдезинге ыяап-ла космонавтан чагаа харыызы алырын киирген, ону алган классты тиилекчи кылдыр саналр чурум доктаттынган. Моон чижээнге Алтайда пионерлер бажыңының пионерлериниң чагаазындан ыңдыг ёдуругларны киирип болур

МОСКВА. Урам чурулгага, скульптурага болгаш сиилбирлелге В. И. Ленинниң портреттерин тургузарының ажык Бүгү-эвилел конкурузу доозулган.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң скульптура портреди. Ону бирги шаңналбиле дедегээн болгаш Москваның скульпторлары Ю. Нерода биле Г. Нерода тургускан.

Фото Э. ЕВЗЕРИХИННИН.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ЧҮС ЧЭЭРБИ ДӨРТ ХОНУКТА

«Смольныйның бо ӧрээлиниге В. И. Ленин 1917 чылдың ноябрь ортандан 1918 чылдың март 10-га чедир чурттап турган».

Бо сөстерни 1917 чылдың революстуг октябрының соңунда бүгү делегейге сураглыг болу берген Смольныйның ийиги каъдының эжиктериниң бирээзинде аскан самбырга бижээн чепсектиг тура халымшкынны удуртқан коммунистер партиязының штабы делегейге баштайгы пролетар революциязының белеткелиниң болган боттанымышкынының хүннеринде анаа ажылдап турган. Ноябрьда Ленин Смольныйга көжүп келген. Ооң мурнунда мөртежилдиг башкы —эртемниг кыстар институдунуң кижилдикчизи херээжен кижи чурттап турган ӧрээлди аңаа берип каан.

Ам ол ӧрээлде тураскаалдыг музейни тургускан. Аңаа Ленинниң чурттап турган үезинде байлалды ол-ла хевээр кылдыр катап дергээн. Өрээлди маңзы-биле ийи ӧрээл кылдыр хаалап каан: бирээзи удуур ӧрээли, а өскези—ажылдаар болгаш чемненир ӧрээл. Ленинниң кабинединде бир кааът үстүнде турган. Кабинеттиң дужунда үлегер алышкынының бичии ӧрээли. Аңаа баштайгы Совет чазактың — Улус комиссарлар Чөвүлелиниң баштыны — Ленин ажылчыннар, тараачыннар төлээлеря-биле ужуражып, дипломаттарны болгаш журналистерни хүлээп ап турган.

Чазак Москвага көжүп келгижеге чедир Ленин Смольныйга 124 хонукта чурттап, ажылдап келген. Аңаа В. И. Ленин албанның документтерин болгаш телевилелдерни саналга ол чурттап, ажылдап келген. Аңаа В. И. Ленин албанның документтерин болгаш телевилелдерни саналга безин ийи чүс ажыг ажылдарны бижээн.

Ол хүннеринде дугайын Надежда Константиновна Крупскаяның сактып бижээни: «Ол аңаа-ла күжеланышкынның ажыг эвес, бар-ла бүгү күштү үндүрериниң, кедергей бодамчаныг болурунга угаан-сагыштыг деңгии-ле бодандырар ажыл ол болган: онаа аар бергелерни ажып ӧртер, карак кызыл демиселди чорудар, харын-даа ажыл аайы-биле эштери-биле безин тутпур ужурга таваржы бээр. Ынчангаш Ильич Смольныйдт бистиң чурттап турган маңзы-биле хаалап каан ӧрээливиске орай дүне чедир келзе-даа, черле удувас, бо-ла туруп келген болур, бир-ле кижиже телефонзаар, кандыг-ла бир социалдарлаттынмас айтымышкынналарны бээри-биле чоруттар...»

Октябрь 28-те (чаа сан-биле ноябрь 10-да) генерал Красновтуң казак шерии кезектери Петроградче бурунгаардан эгелээн. Бурнуазия эрге-чагырганы эгидип алырын ораладажып турган. В. И. Ленин ийи сылаалдың кампалалын баштаан. Пулково чоотунга Красновтуң отрядтарын тыяп шаккан.

Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң мурнундан Ленинниң бижээн «Бүгүдеге» деп телеграммазы октябрь 30-де (ноябрь 12-де) бүгү делегейге тарай берген. Бүгү эрге-чагырганың Советтерге шилчээн дугайын, контрреволюстуг тура халымшкынналарны баазары-биле ап турар хемчегларниң дугайын, Совет эрге-чагырганың баштайгы декреттериниң дугайын ол телеграмма-биле дыңнаткан. В. И. Ленинниң бижээн болган 1917 чылдың ноябрь 2-те (16-да) «Правда» солунга парлап үндүрген «Россияның улустарының эргелериниң Декларациязы» шаңнадгы национал кыдыг-кызыгаар черлерге революциялың хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаан. Национал айтырыгның талазы-биле Совет күрүнениң программазын ында тайылбырлаан.

1917 чылдың декабрь 18-те (31-де) Смольныйга Владимир Ильич Ленин Финляндияның хамаарышпас чоруунуң дугайында декретке ат салган болган оңу фин төлээлерге тыныс берген. 1950 чылда СССР-ге аянчорук кылып чоруп турган үезинде Финляндияның президентизи Урхо Кекконен Финляндияга хамаарышпас чорукту тывысканы дээш хүлээп көрүүшкүнүң болган өөрүн четтиринишкинниң сөстерин бижээн тураскаал самбыразын Ленинниң музей өрээлинге тургускан.

Смольныйга чаа төп органнарны, эргелеттерни — улус комиссарлатарын тургускан. Большевиктер чурттуу эргелеп башкарарының уран аргазынга боттары өөренип, ажылчыннарны болгаш тараачыннарны өөредип турган.

Смольныйга В. И. Ленин «Тараачыннарның айтырыгларынга харыны» бижээн. Чер ажылының комитеттери помешиктерниң черлерин боттарының эргезинге алыр ужуртуг дээрзин аңаа тайылбырлаан турган. Бо «Харыы» Советтерниң съездизиниң хүлээп алганы чер дугайында декреттиң ужур-утказын база тайылбырлаан.

Чүүлдерниг болган чугаалapынга В. И. Ленин социалистиг революциянның чогаадыкчы, тургузуучу шыпарын, ооң ажыглыг сорулгаларын угладып, тайылбырлап турган.

1918 чылдың январь 15-те (28-те) Кызыл Арминиң организастаар дугайында декреттиң В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле ажылдап кылган болган ооң дараазында Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң ону чүүлдүгүүнүн көрген болгаш хүлээп алган.

Январьның ол-ла хүннеринде В. И. Ленин бирги Совет Конституциязының үндезинге болган «Ажылчы чоннарның болгаш дарлаттырган улустарының эргелериниң Декларациязы» бижээн. Совет күрүне улустар арасында тайбыңнаң болгаш найырадың политиказын чарлаан, дайынны соңсадыр дээш, бүгү-ниити тайбыңны чарар дээш демиселди бодунуң догуунаа келгенинниң баштайгы күнеринден эгелээш чоруда берген.

Смольныйның хуралдаар ак өңнүг залы Совет чуртуң төөгүзүнге киргеп кайгамчык болуушкунналарның черечиин болган. Аңаа Советтерниң Ийиги Бүгү-россий съездизин Совет эрге-чагырганың тургустугазын чарлаан. Аңаа тайбың дугайында, чер дугайында хоойлуларны хүлээп алган...

«...Ленинниң музей-ӧрээлинге экскурсантылар эртинден орай кежээге чедир ködп турар. Демдеглел депте-ринде делегейниң хөй ыыларынга— болгар, англи, япон, хинди, француз, араб, испан ыыларга бижээн муңмуң бижиилерде. Ол бижиилерниң одуругларында Ленинге, Совет чуртка хаяы хүндүткелдиг сеткил-сагыжы-биле сиңиккен.

«Бо музейни кээп көөру чер бөмбүрзээниң революстуг кижиге чурттап, ажылдап келген. Аңаа Ленинниң албанның документтерин болгаш телевилелдерни саналга ол чурттап, ажылдап келген. Аңаа В. И. Ленинниң албанның документтерин болгаш телевилелдерни саналга безин ийи чүс ажыг ажылдарны бижээн.

Ол хүннеринде дугайын Надежда Константиновна Крупскаяның сактып бижээни: «Ол аңаа-ла күжеланышкынның ажыг эвес, бар-ла бүгү күштү үндүрериниң, кедергей бодамчаныг болурунга угаан-сагыштыг деңгии-ле бодандырар ажыл ол болган: онаа аар бергелерни ажып ӧртер, карак кызыл демиселди чорудар, харын-даа ажыл аайы-биле эштери-биле безин тутпур ужурга таваржы бээр. Ынчангаш Ильич Смольныйдт бистиң чурттап турган маңзы-биле хаалап каан ӧрээливиске орай дүне чедир келзе-даа, черле удувас, бо-ла туруп келген болур, бир-ле кижиже телефонзаар, кандыг-ла бир социалдарлаттынмас айтымышкынналарны бээри-биле чоруттар...»

Октябрь 28-те (чаа сан-биле ноябрь 10-да) генерал Красновтуң казак шерии кезектери Петроградче бурунгаардан эгелээн. Бурнуазия эрге-чагырганы эгидип алырын ораладажып турган. В. И. Ленин ийи сылаалдың кампалалын баштаан. Пулково чоотунга Красновтуң отрядтарын тыяп шаккан.

Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң мурнундан Ленинниң бижээн «Бүгүдеге» деп телеграммазы октябрь 30-де (ноябрь 12-де) бүгү делегейге тарай берген. Бүгү эрге-чагырганың Советтерге шилчээн дугайын, контрреволюстуг тура халымшкынналарны баазары-биле ап турар хемчегларниң дугайын, Совет эрге-чагырганың баштайгы декреттериниң дугайын ол телеграмма-биле дыңнаткан. В. И. Ленинниң бижээн болган 1917 чылдың ноябрь 2-те (16-да) «Правда» солунга парлап үндүрген «Россияның улустарының эргелериниң Декларациязы» шаңнадгы национал кыдыг-кызыгаар черлерге революциялың хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаан. Национал айтырыгның талазы-биле Совет күрүнениң программазын ында тайылбырлаан.

1917 чылдың декабрь 18-те (31-де) Смольныйга Владимир Ильич Ленин Финляндияның хамаарышпас чоруунуң дугайында декретке ат салган болган оңу фин төлээлерге тыныс берген. 1950 чылда СССР-ге аянчорук кылып чоруп турган үезинде Финляндияның президентизи Урхо Кекконен Финляндияга хамаарышпас чорукту тывысканы дээш хүлээп көрүүшкүнүң болган өөрүн четтиринишкинниң сөстерин бижээн тураскаал самбыразын Ленинниң музей өрээлинге тургускан.

Смольныйга чаа төп органнарны, эргелеттерни — улус комиссарлатарын тургускан. Большевиктер чурттуу эргелеп башкарарының уран аргазынга боттары өөренип, ажылчыннарны болгаш тараачыннарны өөредип турган.

Смольныйга В. И. Ленин «Тараачыннарның айтырыгларынга харыны» бижээн. Чер ажылының комитеттери помешиктерниң черлерин боттарының эргезинге алыр ужуртуг дээрзин аңаа тайылбырлаан турган. Бо «Харыы» Советтерниң съездизиниң хүлээп алганы чер дугайында декреттиң ужур-утказын база тайылбырлаан.

Чүүлдерниг болган чугаалapынга В. И. Ленин социалистиг революциянның чогаадыкчы, тургузуучу шыпарын, ооң ажыглыг сорулгаларын угладып, тайылбырлап турган.

1918 чылдың январь 15-те (28-те) Кызыл Арминиң организастаар дугайында декреттиң В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле ажылдап кылган болган оңу дараазында Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң ону чүүлдүгүүнүн көрген болгаш хүлээп алган.

Январьның ол-ла хүннеринде В. И. Ленин бирги Совет Конституциязының үндезинге болган «Ажылчы чоннарның болгаш дарлаттырган улустарының эргелериниң Декларациязы» бижээн. Совет күрүне улустар арасында тайбыңнаң болгаш найырадың политиказын чарлаан, дайынны соңсадыр дээш, бүгү-ниити тайбыңны чарар дээш демиселди бодунуң догуунаа келгенинниң баштайгы күнеринден эгелээш чоруда берген.

Смольныйның хуралдаар ак өңнүг залы Совет чуртуң төөгүзүнге киргеп кайгамчык болуушкунналарның черечиин болган. Аңаа Советтерниң Ийиги Бүгү-россий съездизин Совет ар

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
60
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
7
ЧЕТВЕРГ
№ 212 (6849).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Венгрияже чорупкан

Венгриниң Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Венгр Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың чалаакы бүгүүр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневке баштаткан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Совет Социалистиг Республикаларының Эвилели биле Венгр Улуг Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугаймында чаа Керээге ат салыры-биле сентябрь 6-да албан айым-биле найыралчы аалдашкын кылып, Будапештиже чорупкан.

Төлээлериң составында: СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дашты хереглер министри А. А. Громыко болгаш өөн-даа өскелер киргеп.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиитеттинген Внуково аэродромунга төлээлерни эштер Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев олар үдээн. (СЭТА).

Агиткультбригадалар

Республиканың хөвүүрлеринде юбилейлиг чылдың дүшүлүнүң ажаалдазы шаңдалыг болуп, нажангызындан-даа хайныышкынның үе-чадавас шиңчээн. Төрээн чуртту күш-ажылчы мадырлыг чорук-биле өөртүр дээш хөвүнүң ашыя-ишчилери ажаалданы организастыг чорудуп, дүшүт ажаал турар агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн бедиктерин ёралдажып, немелде курлавырларны тып, ажыглап турарлар. Ынчангаш кадазының партия организациаларының мурнунда өнза улуг харыысалга тургустунган. Оларның сорулгазы — ашыл-агый бүрүзү күүреникиң план-чагыын күүсетсин дээш хөөү ажылдарының бедик темпизин хандырары, юбилейниң социалистиг хүндүлелгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринче ажылчыннарның, колхозчыларның күнүн мобилизастаары болуур.

Чаагай дүмүттү ажаал турар бистиң тараажыларывыс Төрээн чуртунуң экономиказын, күчүг шыдалын быжыглаарынга өндүр салыышкынны киирип турар. Чижээ, Каа-Хем районда «Неминуемое» колхозтуң тараажылары Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр күрүнеге тараа садарының ийи планын — 6 муң тонна тараамы шыгжамырже урарын хүлээнген. Амдыызында ийи муң тонна тараа шыгжамырже урдунган, кызыл-тастың гадан ортумак дүмүүдү 20 центнео чедип турар. Онда дүшүт ажаал турар комбайнерлер И. Лифанов, А. Чернышев, И. Ияын, Д. Долганов болгаш өскелер-даа бодунуң ашыл-хереэнниң ёзулуг мастерлери. Өске чимиктиг Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта Монгуш Седен-оолду алырлыы. Ол бодунуң ийи оглу Владимир, Май-оол олар-биле кады ажаалда эгелээнден бээр комбайнерлеп ажылдаан, мурнунга кымны-даа киирбээнмер. Үш адашкының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедик, беш хонуитарның түңнелериңде шилчимир тукту, акшө шаңналдарын үргүлчү алырлар. Бо хүннерде 640 гектар тараанны тавычалай кескен Тандыда «Тимлелге» совхозтуң комбайнери Михаил Монгуш, азы ол-ла районнуң «Коммунизминиң херели» колхозта кайызы-даа 500 гектар тараанны дөрт кезип ажаагаң Леонид Бибик, Оюн Тыртын-Кара олар. үстүнде адыг үнгеннер болгаш өске-даа чүс-чүс комбайнерлер, чолаачылар Төрээн чуртту ёзулуг патриоттары-дыр.

Мынчангаш культура аймаң черлериниң бир чугула сорулгазы тараа дээш, дүн, хүн дивейн ажылдап турар бо кижилерге бараан болуру болуур. Оларның культурлуг негелделерин хандырарының зө дээре хевири — агиткультбригадалар. Ону барымдаалаш, бүгү районнарның культура башкыларының чанында ындыг бригадаларны тургускулаан. Амгы үеде эш Харлеңнонуң удуртканы Каа-Хемниң Сарыг-Септе Культура башкының агиткультбригадазы шимчегнир ажылдап турар. Ол бригада дүшүт ажаашкыны эгелээри билек районнуң бүгү хөөү-турлагларын бир удаа эргээн. Бригадада ыңгыглаан лектер эш Казаков тараажыларга Төп Комитеттиң Тезистериниң, бүгү делегей байдалының дугайында лекцияларны болгаш беселарны кылгылаан. Ам ол бригада чаа программаны белеткеп алгаш база матап хөөү-турлагларынче аъттанган. Ол ышкаш Тес-Хем районнуң агиткультбригадазы боттарының ашыл-агыйларының ашыл-ишчилеринде чоруп турар. Тес-хемчилерниң агиткультбригадаларының дүрүмүгазында бир эки эгелеп чүл дизе, ашыл-агыйларның агиткультбригадалары өске колхозтуң азы совхозтуң ашыл-ишчилеринге боттарының талантызын көргүзерин практиказап турары болуур.

Малчынналарның болгаш тараажыларның ортузунга политт-массалыг ажылдар чорударынга Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тожу районнарның агиткультбригадалары элээн дээштиг ажылдап турарлар. Ылаңгыя СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң организастааны ындыг бригаданың ажылы черле солун. Чөөн-Хемчикчилерде «Лекция хүнү» деп тускай хүн доктаатты-ган. Ол хүн баш бурунгаар тургустунган план ёзугаар лекторлар, зачилер, концертчилер, көжүп чоруур кино, библиотека, автолавка хөөү-турлагларга баргаш, лекцияны немчувушаан, концертти көргүзүп, тараажыларның ажыдыраа хереглелдерин сонуургап, хереглеттинген дузаны чедирелер. Бо боттуг дуржулганы район бүрүзүнге нептередирин партиоомнар, чер-черде партия, комсомол болгаш хөй-ниити организациялары кичээнгейге алыры чугула.

Өөрүнүң «Чадаган» деп агитбригадазы ам районнуң бүгү девискээрин эргип, малчынналарга, сигенчилерге, тараажыларга уран чечен солуун көргүзүглерни бараалгадып чоруп турарлар. Эртиен айның сөөлгү хүннеринде эш Нареевтиң удуртулгазы-биле радио болгаш телевиденниениң оркестр болуу Тандының «Тимлелге» совхозна чораан. Ынчан симфониялыг хөгжүм бистиң республиканың хөвүүрлериң бир-ле дугаар чаңгыланган. Улуг орус композиторларның болгаш тыва композитор Алексей Чыргал-оолдуң симфониялыг музыкаларын тараажылар сеткил хайныышкынынбиле дыңнааннар.

Тараажыларның культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле ашылдарда улуг четпестер барын мында демдеглээр херек. Чижээ, Тандың районнуң Бай-Хаакта Культура башкының агиткультбригадазы хөөү турлагларының ашыл-ишчилеринге концерт көргүзүп чораан. Балгазын суурга база чеде бергеннер. Бригаданың баянизи эш Уразовтуң эзирик болганындан аңаа орта концерт-даа болбаан. Оон соонда, ол бригада хөөү турлагларынче үнмейн-даа дедир эппкен. Бир эвес комбайнер комбайнын хөөүга турлугу кааптаар, чоруй барган болза, аңаа кандыг харыысалга онаар үмүрлүгүл?! Шак ындыг шыңгыы хемчегни эш Уразовка болгаш бригаданың удуртукчузунга онаар апаар. Бо талазы-биле хемчегни районнуң культура килдизи боттандырар херек. Черле ынчаш бо районнуң бүгү ашыл-агыйлары суурларда клубтарлыг хиреэнде дүмүүт ажаалдазының үезинде чүгле 5 агитбригада тургускана көмчүг четпес.

«МАССАЛЫГ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ ЧУРТТУҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЧАРЫЛБАС КЕЗИИ АПАРГАН... КИЖИНИҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ДЕСНИ САЙЗЫРАЛЫНЫҢ, ЧОҢ МАССАНЫ КУЛЬТУРАНЫҢ ҮНЕЛИГ ЧҮҮЛДЕРИНЧЕ ХААРА ТУДАРЫНЫҢ КАЙГАМЧЫКТЫГ ЧЕПСЭЭ — БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ БОЛУР» деп Тезистерде чугаалап турар. Ылаңгыя, ам дүмүүт ажаашкының үезинде бо партийжи мерген сөстер политт-массалыг ажылды чорударда биске ёрук айтыр компас болуур ужуруг.

МОЛДАВИЯГА БАРААЛГАТКАН КЕЖЭЭ

Эвилелдешкен республикаларның культураның болгаш уран чүүлүнүң хүннерииниң киржикчилере — чурттуң анга-аңгы булуңнарындан келген эргим аалчыларны найысылал хөй катап уткуп ап келген. Москвачыларның аалчыларга өөрүшкүлүү, аңы-дуңма улустарның улуг байырлал чыында чогаадыкчы ажыл-ишчи отчёттарыга сонуургалы улам узгадып турар.

Кремль театрының Молдав ССР-те бараалгаткан байырлал кежээзи болган. Анаа бүдүрүлге черлериниң муңмуң ажылчыннары, эртем, культура ажылдакчылары, студентилер, Совет Армияның дайынчылары, хөй-ниитиниң төлээлери келген. Национал аян шинчилиг чайыннанчал хептериге кеткен Молдавиянның аныяктары москвачы өнүүктериге зазже кирер ажыл аксыларын-на байыр чедиргеп.

Президиум олуттарын Молдавияның КП ТК-ының бирги секретары И. И. Бодюл, Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы К. Ф. Ильяшенко, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. Ф. Дюрдинца, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национоллар Советиниң Даргазы Ю. И. Палецкис болгаш өөн-даа өскелер эдепкен.

Кежээниң СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Р. Ф. Дементьева ажыткан. Аңы-дуңма молдав улустуң төлээлери — эргим аалчыларга чыылганларының өмүнээзинден, бүгү москвачыларның өмүнээзинден ол изиг байыр чедиргеп.

Октябрьның улуг байырлалының бүдүүлүнде эвилелдешкен республикаларның культураның болгаш уран чүүлүнүң Москвага эрттирип турар хүннериниң Совет Эвилелиниң улустарының аңы-дуңма культурының болгаш байырлалының, оларның экономика, культура талазы-биле чечектелиишкининиң, кайгамчык улуг сөөлал чаартыгаларының чайыннанчак ниитерели болуп, бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге демдеглеттир кирер деп. Молдавияның КП Төп Комитединиң бирги секретары И. И. Бодюл чугаазынга демделээн.

Совет найысылалдың бүдүрүлге черлери-биле, эртем төптери, культураның албан черлери, организациялары-биле Молдавияны мун-муң сүзээлдер, түдуштуруп турар. Эргим аңы-дуңмалар, ол бүгүнүн ужуруунда, бистиң-биле сылерниң быжыг найыралыңарга болгаш чаагай сеткилдиг хуза чедирип турарыңарга хамызы-биле өөрүп четтиргенин сылерге илерхейлеп тур деп. И. И. Бодюл түңнел кылдыр чугаалаан.

Кежээге Москваның «Красный богатырь» заводунуң ажылчыны Л. Г. Дубровина, Молдавияның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинии даргазы П. П. Вопу, «Вяца поуэ» колхозтуң даргазы, кодэ» ажыл-агый эртемнериниң кандидады Б. В. Глушко, академик М. В. Нечкина олар сөс алган.

Ук кежээ Молдавияның уран чүүл мастерлериниң болгаш бот-тыванныг уран чүүл коллективтериниң улуг концерти-биле доозулган.

(СЭТА).

ТАРААЖЫЛАР! ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫҢАР! ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН УЛАМ ДҮРГЕДЕДИҢЕР!

Алышкылар мурнай берген

Репортаж

Хүн бүче дүшү четкелек турда, Каа-Хем районда «Буруңгаар» совхозтуң Хайырлыг бригадазының турлаанга хап келдиивис: ажаал алышкыны чоокта чаа, августуң сөөлгү хүннеринде, эгелээн, комбайннар турлагның мырыңай чоогунда делгем кызыл-тас шөлүнде эштип турлар. Шаң ажылчыннарының-даа, олче шуушкан автомашиналарның чолаачыларының-даа, комбайнерлерниң-даа арынарында чазык хүлүмзүргүг, өөрүшкү хүннээректээн. Хүннүң аязы-даа аажок. Тараажылар: «Ай чазы болгай бо. Агаар-бойдус ам-на аязыры ол-дур»—деп өөрүп, чугаалажып турдулар. Шынап-ла, ажаал алышкыны үезинде дика күвенчиг аяс хүннер ам болур-дур дээрзин ол аяс хүнүүн байдалы көргүзүп турду. Бо бригадага ажаал алышкыны эгелээнинден бээр үш-дөрт хүн эрте берген, ажыл шуудаан.

— 1150 гектар кызыл-тастың чартык кезинден хөйүн тавычалай кескеш, оон 400 ажыг гектарын бөгүнге чедир бастырып алдывыс, гектардан ортумак дүжүт 15 центнер болду — деп, совхозтуң кол агроному Валентин Васильевич Ханғаев өөрүп чугаалады.

Бо бригадада 11 комбайн ажаал алышкынны чорудуп турар. Оларны үш-үш кылдыр звеноларга үскен. Ажаал алышкыны сезонунда эзилчег нормазын эки шынарлыг ажыр бүүсеткенин дээш тараажыларга тыпсыр немелде ажыл төлевирииниң негелделерин база ажылдап кылгаш, бостандырып турар. Турлагда столовая, кызыл булуң, чүвар бажың ажылдап турар. 70 орунныг ниити чурталга бажыңы дериттингеп.

Ажаал алышкынының баштайгы хүннеринің маадырларының аттарын Валентин Васильевич чоргаарал-биле адап орду. Оларның аттары бо-дур: комбайнерлер Иосиф, Ульян, Антон Сасин алышкылар, Илья Владимиров, Сергей Миков, Ондар Пану; Кызылдың № 2 АТА-ның чолаачылары Бодриков, Башук, Кузнецов, Хорошков.

Бо чымыштыг хүннерде комбайнерлериниң, чолаачыларының аттарын адавас, а оларның башкаргап техниказының дутаарын адаар, көөр. Ынчаарга шуут: хүн бүрүде көвүдеп, секунда, минута бүрүзүндө-ле өскерлип турар сан-чурагайлар будалбас, кижилериниң аттарын, фамилиязын саазын хорадып шөйүп бижип чыпкас. № 3, 6, 10 комбайнарны дилеп, шелче базып кагдым.

Бо-ла болгай: № 3, 6, 10 комбайнар сүрүштүр келди. Баштайгы комбайнер мээң хол чайып турарымны көрүп каапп, комбайнын докпаатка-ш, капшагайы кончуг дүже халып келди.

— Алдан ийи чылдан бээр механизаторлап келдим, а тускай мергежилим чолаачы, тракторист, токарь, механик, бызаңчы — деп, Антон мээң айтырыгларымга харыылаашаш, уламчылады. — Тараажы-комбайнер тускай мергежил мелээ дыка таарыштыр, оны черле катбас мен.

Антон, алышкыларының улуу үжен хар чаа-ла ашкалак. Бодунуң болгаш дүмүлаарының механизаторлар болуп алыр дээш хамаар өөрүнүп, ажылдап чораанының, ам ол күзелдери боттанып, хөвүнүң корабльдерин алышкылар кады башкарып ажылдап-турарының дугайын Антон чоргаарал-биле чугаалап турду. Антон бо звеноның башкарыкчызы. Ол звено баштайгы хүннерден эгелээш, чарыштың мурнуку одуруунче үне бергеп. Антон баштайгы чеднишкиннерин демниг ажылыбиле чедип алганының дугайын мактанмайн-даа чугаалады.

— Бо чыл дөрте, совет кижилерге уттундурбас чылдарның бирээзи. Совет тургузугнуң бежен чыл болур оюнуң чылы. Бүгү совет кижилер ону күш-ажылчы чеднишкин-биле утказуурга белеткеннин турда, бис база ниитиниң улуг ажыл-ижиниге бодувустуң үлүг-хуувусту киирер дээш моон соңгаар-даа кызып ажылдаар бис — деп, Антон дүмүлаарының болгаш бодунуң — звенозунуң ниит күзелин илереттп.

Комбайннар терең тараанче сүрүштүр-сүрүштүр кезип кирип, шанче тараа сөөрткен машиналар аайдедир маңнажып тур. Чаагай, кагжап бышкан тараалар сыптарының сырынга шилээжи күстүң чымыштыг ажыл-ижиниң аялгазынга холужуп турганзыг-даа.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнавчы звенозунуң удуртукчузу А. Сасин комбайнының чанында тур.

Авторлуң фотозу.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Хүн демдеглели

СЕНТЯБРЬ 5-КЕ ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА НИИТИЗИ-БИЛЕ 47626 ГЕКТАР ТАРАА КЕСТИНГЕН, БАСТЫРГАНЫ 16388 ГЕКТАР. БАСТЫРТЫНГАН ТАРАА 196632 ЦЕНТНЕР, ГЕКТАРГА ОНААШТЫР ОРТУМАК ДҮЖҮТ 12 ЦЕНТНЕР. КҮРҮНЕГЕ САТКАН ТАРАА 15142 ТОННА — ПЛАННЫҢ 25,2 ХУУЗУ.

Эртиен беш хомукта күрүне шыгжамырынче тараа сөөртүрүн Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнар эки организастаан. Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар графигин күүсетпээн. «Найырал» (планы 3400 тонна), «УТКА 25 чылы», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтардан, дүржүлге станциязындан ыынчага чедир килограмм-даа тараа кирбээн.

Ол ашыл-агыйларда бастыртынган тараа чок чүве бе азы? Чок, ындыг эвес. «Найырал» совхозтуң шаңнарында 996, «УТКА 25 чылы» совхозта — 186 тонна тараа чыдар. Эштер Трошев, Лавриненко, Бондарь, Ларионов ыында үшүр чүдел? Күрүне планын күүседиринии харыысалгазын силерден ыын-даа чайлатпаан болгаш ону күүседири — ыынга-даа хоойлу болгай.

СЭКП XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарынын болгаш дүржүлге станциязының удуртукчуларының ажаал алышкыны талазы-биле ажылдап кылган «тантиназы» биидиннес-тир, оларда нелзимшинн биле бастырыышкынның аразы аажок ыяш болуп турар. Дүржүлге станциязында тавычалай кезип каан 1661 гектар тараанын чаңгыс-даа гектарын ыынчага чедир бастырбаан.

Шак-че маңнавас! Ылаңгыя агаарбойдустуң байдалы эжиживес хире болуп турда, ажаал алышкынга үлам далажыр херек. Эни хүн, шак бүрүзүн эң долузу-биле ажыглаар ужуруг. Техника хөндүр бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, чүгле чемненир ийде, техниктиг ажаалда үезинде турар ужуруг. Хүндүс комбайннардан тараа сөөртүрүнге ажылдап турган автомашиналарны дүне күрүне шыгжамырынче тараа сөөртүрүнге ажыглаар херек.

Хөвүүрлерниң бүгү ашыл-ишчилеринге бо талазы-биле үлегерни Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң тараашылары көргүзүп турар. Ында механизаторларның ажылы ыяк организастаттынган, ажаал алышкынын техниказын болгаш автомашиналарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, ажылдың түңнелдерин дектаамал кылып, мурнакчыларга хамзарыштыр материалдыг детюмчени калбаа-биле ажыглап турар. Ынчангаш оон түңнели бө — колхоз чаа дүшүттүң тараазын күрүнеге садарының планын республикада бир дугаар күүседипкен болгаш пландан ажыр 1200 тонна тарааны садарын хүлээнген.

Тараашының бирги черлелиг чугула хүлээлгезин ол-ла районнуң «Коммунизминче орук», «Ленинчи өрүк» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарының хөвү ашыя-ишчилери дайынчы ёзу-биле, ашыл-ишчи улуг сорук киришкининиг күүседип турар. Олар күрүнеге тараа садар чагларының 62—88 хуу күүсеткен. Тараа садарының планын Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозу база күүседиринии ыырында келген.

Ындыг турбуже чамдык черлер дүмүт ажаал алыр ашылды мурнакчы ашыл-агыйлар дег чорутпайн турар. Дүржүлге станциязында делгем шөлдерниң тараазы ажаал алдынар кыдыр быжа берген. Чүгле 5 дугаар бригадага безин (бригадири М. Калинин) 100 гектар хире черниң тараазын тавычалай кезип белүр. Ол хиреде-ле ында тараа кезерин көөртей өөкүш калбартып турар. Хүнүң-не үш-дөрт комбайн ажылдаар, оон өскелери тургулаар: бир чамдыызының полотнолары чок, оон өскелери үрелик, а үшкүлери —аналала турар. Ында тараанны тавычалап ажаал алырыңдан чүүл-бүрү чылдаптарлыг өйтелээр болгаш ажыл планында тараа шөлдерниң 60 хуузун тавычалай кестирип тургаш дүмүт ажаал алыр дээш хиреде-ле, дөрт комбайнчан тургаш ажаал алыр деп ёралдажып турар чүүлдер бар. 425 гектар чиңге-тараанны бастырып алырында ийи-үш-ле комбайн ажылдап, оон өскелериниң септептингеп шынары багай болган ушурунда база-ла аңаа турар.

«Коммунизминче орук» колхозта дүмүт ажаал алыр ажыл ыяш турар кижилериниң ниити чемненилгезин тааржыштыр тургузуп бербээн. Чижээзерге, август 30-да болгаш 31-де хөвү турлаанга кандыг-даа продукт мырыңай келбээн. Механизаторларны чаңгыс-ла каша-биле ийи хүн чемнеприп келген. А колхозта эът болгаш сүт продуктулары чок бе ынчаш? Аңаа кижилер ажылдан хостуг шагында кылыр чүве тыппас. Ында бар-ла культура-массалыг хемчегнер... көзеллээри болуу берген.

Хөвүүрлерге бүгү ажылдарны комплексилиг чорудар херек. Амгы дүмүттү ажаал ап турган, келир үеним база бода, тараанны. Күсүнү чер ажларылгазын эрте кылган тудуш-на тараа хөй болур. Моок ужурунда ажаал алдынган шөлдерже «Межегей», «Тимлелге», «Иок-Тей» совхозтарда комбайннарның сөөн дарый тракторларның кирип турары ойдур, оларда күсүнү ажларылганы муң болгаш өөн-даа хөй гектарларда ныыган. Ынчаарга «Улуг-Хая» совхозта келир чылдың дүмүдүнге гектар-даа чер белетиевээн, а тараанны ында барын 2000 гектарны бастырып ааапкан болгай.

Темпини дүргедедир, база матап дүргедедир! Агаарның кандыг-даа ойүнде тараанны ажаал ап өөремир! Күрүне шыгжамырынче тараа киирерин бичии-даа кудулатпас! —ашыл-агый болгаш партийжи организарның бүгү организастыг ашылын углаар сорулга бөгүн ол болур ужуруг.

ВЦСПС-тиң президиумунуң доктаалы

Үлетпүрге болгаш тудугга күш-ажылды эртем ёзуулуг-биле организастаарын (КЭО) нептередир талазы-биле профсоюзилелдеринің сорулгаларының дугайында доктаалды ВЦСПС-тиң президиумуу хүлээп алган. Бо чүгула херекке ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның инициативазын профсоюзилелдеринің чөвүлелдерин болгаш комитеттерин бүгү хемчегнер-биле хөгжүдер ужурлуг дээрзин доктаалда чугаалаан. Материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны эң-не ажыктыг ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң үзүктел чок өөрүнге, ажылдың байдалын экижидерниге болгаш чоонуң чаагай байдалын улам көдүрерниге күш-ажылды эртем ёзуулуг-биле организастаарының ужур-дузазын ажылчы коинарга тайылбырлаары эргежок чугула.

Эртеминиң чеднишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы эң-не долузу-биле ажыглаар, бүдүрүлгенин курлавырларын хеделиишкинче киирер херек.

Техника, үлетпүр, сан-хөө планының тускай бөлүүнге КЭО-нун хемчегнерин баш удур көрүп, бүдүрүлгеге кадрлар белеткээрииниң шынарын экижидер талазы-биле хемчегнерин ап, ылаңгыя күш-ажылды эртем ёзуулуг-биле организастаарының аргалырынга ажылчынларны өөредир чорукту ажыл-агый удуртукчуларыбиле кады боттандырарын профсоюзилел комитеттерниге сүмелээн.

Күш-ажылдың байдалын бүгү хемчегнер-биле экижидерп, ону улам ыңай чыгдырын болгаш кадыкшылдары профсоюзилелдеринии фабрика-завод база түс чер комитеттериниң, бүдүрүлгелер болгаш тудуглар удургучуларының доктаамал сагыш салыр үүлүү болур ужуруг дээрзин доктаалда демдеглээн.

Күш-ажылды организастаарын улам болбаазыранғайжыдар талазынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның инициативазын хөгжүдер талазы-биле фабрика-завод база түс черлер комитеттериниге дузаны көргүзерин профсоюзилелдериниң республика, край, область комитеттериниге база чөвүлелдериниге ВЦСПС-тиң президиумуу хүлээткеп. Бүдүрүлгелер болгаш тудуглар коллективтериниң ажыктыг дуржулгаларын хүндүлээр болгаш нептередир, КЭО-ну болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарының айтырыгларын өөренирп-биле профактивтиң семинарларын база курстарын чорудуп турар херек.

(СЭТА-ның көрр.).

Чагыг-план күүсеттинген

Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» болгаш «Ленинчи өрүк» кадаз ашыл-агый артельдери сентябрь 5-те күрүнеге тараа садарының чагыг-планын күүсеткеннер.

«Октябрь 14 чылы» колхоз күрүнеге 1200 тонна тараа садар планның тургаш, 1284 тонналы садып, планын 107 хуу күүсеткен. Артельдиң тараашылары болгаш ашыл-ишчилери, бар нурлавырларын санап көргеш, ам база бир планны немей дужаар дээш аңылдап кирипкен.

«Ленинчи өрүк» колхоз 500 тонна чагыг-планының орнунга 536 тонна тараанны күрүне шыгжамырынга киирген, планын 106 хуу күүсеткен. Тараанның быжыдын болгаш дүмүдүн өөренип көргеш, артельдиң кежигүннери ам-даа 2500 тонна тараанны күрүнеге садар деп шиитпирлээн. Ол болза күрүнениң чагыг-планын 6 катап күүседири болуур.

Бо колхозтар тараа садарын уламчылавышаан, келир чылдың тарылгазынга үрезинии база уруп эгелээн. «Октябрь 14 чылы» колхоз ам бээин 150 тонна үрезинии уруп алган. Ажаал алышкын-биле чергелештир, күсүнү аңгыс аңдарылгазы эки чоруп турар. «Октябрь 14 чылы» 600, «Ленинчи өрүк» 150 гектар аңгысты чарган.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Октябрь 30 чылы» колхоз ажаал алышкынының темпизин улам күштелдирбишаан. Каа-Хем районуң ажыл-агыйларының мурнуку одурууда турбушаан. Сентябрь 5-ке чедир бо артельде 1300 гектар тараа культуразары ажаатты-ган.

Ажаал алышкынның мурнакчылары хүн санында өзүп турар. Сентябрь 3-те түңнел-биле алырга, комбайнерлерден В. Зубков 167 гектарның тараазын ажаагаш, 237 тонназы бастырган. П. Захаров, В. Осеп-ков олар үстүнде эжиидеп бичии-ле хожудан турар, оларның үлүүнге түс-туунда 130, 131 гектар ажааттынган тараа онаажып турар.

Тараа сөөртүлгезинде ажылдап турар бүгү чолаачыларның кыымын ажылдап турарын демдеглээри чугула. Ылаңгыя Маңжакеев, Бычков олар хүндүс комбайннардан тараа дажыглап хүннээш, кежээ тараа белетиизер пунктуга тараа чедирип турар. Оон барын-ла дүне 2 шакта эш келзе-даа, эртен 4 шакта турган. хайныышкынныг ажыл-ишче база катап киришпээр.

Комбайнерлер шыдаар

Бистиң республикада эң тараалак ажыл-агыйларның бирээзи — «Тимлелге» совхозтуң № 8 бригадазында ажылдап турар бис. Юбилейлиг чылдың ажаал алышкынын бистиң механизаторлар улуг сорук киришкинниг эгелээн болгаш ол ажыл амгы үеде хайныышкынныг чорун турар. Бо арааында тараанны тавычалай кезер-даа, белүп бастырар-даа талазы-биле мурнакчы ажылдап турарлар бисте хөй. Оларга Ховалыг Кара-оол, Ооржак Сарыг-оол, Д. Ооржак болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Олар хүн нормазын доктаамал 160 хуу чедир күүседип турар. Нормазын 125—150 хуу күүседип турар өске-даа эштерни мында адап болуур.

Бистиң комбайнерлеривис эртен ажылдап чоруурда:

Эдбек дужүт ээзи болган
Эрзов шаттыг Чедер шөлүн,

Эдирек күштар аштып ойнаар
Эөрем хөлдүг Чедер чуртун, —

деп ырлагылаан, хапканда эрес-ле. План күүсеткейн баар деп чүвени бисте билбес. Чоокта чаа бистиң бригада шилчип чоруур. Кызыл тугун тывыскан.

Ажаал алышкынын эгезинде автомашиналар чогу-биле дүн-хүн саадал болгэн чүве, ам машиналар четчир, ынчангаш хамык ужур механизаторларның юбилейлиг чылдың дүжүдүн хүргеп, эки шынарлыг ажаал алыр дээш кызымак ажылдан тур бис

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан

УДУРТУЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Тожу районунуң «Май 1» колхозунда партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эртикен. Ол районда эң улуг партия организациязы болуп, оон 70 ажыг коммунистери дөрт бригада партия эге организацияларында бактаап турар.

Партия комитединиң отчёттуг уеде чоруткан ажылының талазы-биле тодаргай анализти коммунистер ишкен. Партком партийжи-организастыг болгаш политик-инжизидилгелиг ажылдарны экижидериге аазап хемчегерни алган. Моон түңнелиңде коммунистерниң мурнакчы, үлегерни чоруу, ажылга харысаалгазы бедеэн. Колхозтуң экономиказынга кол черни мал ажылы аазап турар. Юбилейлиг чыдың бирги чартыныда киирип алган оруглагының 90 ажыг хуузун мал ажылы берген. Шинчаңгаш партия организациязы кол кичээнгейни мал ажылынче угландырып турар. Юбилейлиг чылдың бирги чартыныда күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын чедиишкиниг күүсеткен.

Колхозтуң киирип алыр акша оруглазының планы 102 хуу күүсеттингеш, тарыга шалу чыл бүрүле калбарып, бо чылын 49 га немей өскеш. Партия комитеди хуралдарны Уставтың негелдезин ёзугаар эртирип, аъмаа партийжи-организастыг ажылды экижидериниг угланган айтырыгларны тургузуп турган.

Колхозчуларның күш-ажылының организастыы соолгу уеде экижээн. Колхоз бүдүрүлгезинде 56 коммунистер ажылдап турар болгаш оларның иштинде ажучылар Ак Мырлаа, Оюдарай Мерген, тудугчу Кол Даалчык, малчыннар Ак Вичен, Ак Мыялай, Ак Бадыжык, Ак Деверек, Василий Хүтбек олар ажылга кызымак, мурнакчы болуп турар. Школа коллективинде ажылдап турар башкылар Доржу Кызыл-оол, Маады Шырыш, Күнденол Кара-Сал, Ховалыг Очур, Донгак Болаштай олар колхозчулар оргузунга полит-массалыг ажылдарны чорударынга идепкейлиг киржип турарлар.

Моон-биле кады колхозта партия комитединиң партийжи-организастыг, полит-массалыг ажылдарында, ажылагыйны башкарып турарында улуг четпестер барын коммунистер шүгүмчүдээнер. Колхоз экономиказында кол черни аазап турар мал ажылында үкеланы экижидери ам-даа шиитпирлеттингеэн, моон үжурунда малдың продуктулуг чоруу ам-даа чавыс, эки оларлыг черлерни ылап ёзугаар ажылдаар апаар мен» деп Сундуй-оол чугаалап орар.

Улуг кадарчыны турган Ак Наймыды ол ажылынга харыысалга чок, тотчеглекеи чорукту бандурган. Чылгының үчёлу будалган, он ажыг баш малдың балган чери билдинмес, чандыктарын бүдүү садыглап турган.

Сиген белеткээр, тарга ажаан алыр ажылларның темпизи шыдажыр аргажок оожум чоруп турар. Эрткен аңнымыр сезонунда 51 муң рубльдиң олүүн киирер турган, ону чүгле 20 муң рубльге күүсеткен. Тудуг ажылынга хой кижилерни быжыглап турза-даа, ажылдың шыпары багай, хуусазы үзүмдиг чоруктар бар. Ажыл-агыйның адыр бүрүзүн оруглазыг болдурары үзээн демисеңпейн турар.

Шартком (секретары тургаш ам Даңдын-Сюрюн) бригадаларда партия эге организацияларының ажылынга улуттулга, негелдезин иижкак тургузуп келген. Күштүк-Кежиг сүт-бараан фермазында партия эге организациязы (секретары ам Д. Чанчывай) партия ажылын планнаап турза-даа ону боттандырарынга олуттай, инициатива чок чоруун көргүскен.

Иви фермазында, Күштүк-Кежиг-де партия эге организациялары отчёттуг үениң иштинде өзүдее чок болган болгаш коммунистерниң шүгүмчүледдиг саналдарындан база хуулээп алган шиитпирлеринниң күүселдезинден түңнел үндүрүп, ону партия хуралдарынга информастарын практикалаайн турар. Коммунистерниң кижи бүрүзүнге чедир тодаргай даалгаларны берип, оон күүселдезин негелдиниче кичээнгей коштаар.

Партия комитеди комсомол, профавизел болгаш өске-даа хой-нимти организацияларынга улуттулганы сулараткан. Аныяктар оргузунга кижизидилге ажылының коштаадан аралгалар, хой-нимтиниң чүргүүн үзээр чоруктар аазап эвес. Чон оргузунга лекция, беседа пропагандазын чорударынга «Вилиге» шиитилелиниң салбырының кежигүннерин, кодээ интеллигенциниы эки кириштирер хемчегерни партком коштаар башкарган. Агитаторлар быжыглаза черлеринге доктаамал ажылдаар чоруу хандыртынмаан.

Коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралындан Совет күрүнеңиң 50 чыл ооңга чедиишкинниг ужуражыры-биле алган хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинген турарынче партийжи-организастыг болгаш политикижидилгелиг ажылдарны күштелдирер болгаш колхозтуң экономиказының быжыглаарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче угланган хемчегерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

А. ДОРЖУ.

Хүлер-оол Сапанович Ооржак Бай-Тайга районунуң «Мурмакчы» колхозунда ажыл-агый артелиниде ам үш чыл хойжулап турар. Хойжу бодунуң ажылынга маак болгаш оон улуг харыысалгалгымы эки биилир. Бо чылын торүүр 283 хойдан 295 хураганы аалгаш, оларны хойжу бүрүнүбиле кампалап алган.

ЧУРУКТА: Х. С. Ооржак.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң сураглыг чылгычызы Балдан Доржуевич Балчир ам ол ажылында он үш чыл болуп турар. Оон күн-ажылын чазактың бедик шаңналы-биле демдеглээн — ону «Хүндүлеэдиң демдээ» орден-биле шаңналаан. 1964 чылда ол ССРЭ-ниң Улуг ажыл-агый чедиишкиннериниң делегезининиң киржикчизи болган. Бо юбилейлиг чылда Б. Д. Балчир бодунга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш улам кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Б. Д. Балчир.

Сосиял Чамзавович Саая Бай-Тайга районда «Кара-Хол» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири. Бригадада 11 муң хой бар. Бригаданың коданнары хой черлерде тарай берген, а бригадир оларны безин, кижилериниң хереглелдерини, малдың байдалын эки биилир алгаш хемчегер аазап оон улуг-биле кызымак ажылдап турар. Ынчангаш бүгү одарларда байдалды ол кезээде эки биилир болгаш кандыг-бир негелде туруп келир болза, хемчегни дораан алыр.

ЧУРУКТА: С. Ч. Саая.

ЭРТКЕН ЧЫЛДААЗЫНДАН ДЭЭРЕ

«Пайрал совхозтуң рабкоопта партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта чеа болган. Отчёттуг үениң иштинде кылдыгаан ажылдаркың дугаймда улеткелди парторг К. Комбу кылган. Коммунистер рабкооптуң ажыл-бүрүү черлеринде кызымак ажылдап турарын ол демдеглээн.

— Рабкооп эрткен чеди айларның бараан сварылгазын чүс бир хуу, оонга чем белеткелиниң планын чүс ийи хуу, нок сварылгазын 111 хуу күүсеткен — деп улеткелди демдеглээн.— Иштиг оруглаа планнын 102,9 хуу чедирген. Улеттүр болгаш аъш-чем бараанкарлының сварылгазы эрткен чылдың бо үезинге бодаарга алган ковудээн.

Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг кижилер хой. Оларның санынга эътер Зайцева, Бондаренко, Пар-оол, Шолбуй болгаш өскелер-даа хамаарыр. Ажылда чедиишкиннерден аңгыда, четпестер бары ылаңгыя. Ажыл-агыйның эргелекчизи С. Рылов кышка белеткелди багай организастеан. Хлеб быжырар черниң септелгези ам-даа чедир ыыдылнаан, ында одаар ыяштың алдыгаштан үзүктелиң турары онга болбаан.

Коммунистер бар четпестерни моон соңгаар эдип алырының арга-сүмезин чугаалашканнар. Олар дужуут ажаалдазының үезинде тараажыларга кандыг боттуг дуза чедирерим дугурушканнар.

Х. ОҢУР.
Улуг-Хем район.

Хой ажылынга он беш чыл

Түмен-Назын Доңгакович Сундуй-оол Чаан-Хемчик районда СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң хөөчүн хөйжүзү. 15 чылдың дургузунда иштининиң малын ол ажаал келген. Хойжудал келгенимниң чыл санында-да төрүүр чүс хойга онааштыр хураганнар алырының планын оң үргүлчү аъшар күүседип келген, дүн талазы-биле база ыңдыг.

Эрткен чылын бодунга турган хойларны ол эътке дужаапкаш, бир дугаар төрүүр дунгуш 360 хойларны хүлээп алган. Түмен-Назын Доңгакович ол аныяк хойлардан эки продукцияны алган, чүл дээрге чүс хойдан-на 90 хураган алыр хүлээлгелиг тургаш, алганы — чүс болган. А дүктү хойдан-на 2,5 кг алыр тургаш, 2,8 кг алган.

Июльдуң эгезинде болган чаашкыннар, үер үезинде база сөөк турганындан чамдык хөйжулар каражалыг болган турда, Түмен-Назын Доңгакович бүгү болдунар хемчегерни ап, хойларны шыргай хараган иштинче кирер ай деп, аңаа бөле сүрүп алырга, хойлар бөт-баттары чылыдышкаш, сөөлкө аъшырбаан, когарап чок болган.

Дүрмүлгалыг малчын совхозтуң база бир дээре хөйжүзү Бегзи Оюал-оолду социалистиг чарышка ыыттырган. Бегзи Оскал-оол бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 102 хураган алган. Оон үжурунда «оон-биле деңнежир төлээде, мен кызымаа-биле, эң чүткүлдүг ажылдаар апаар мен» деп Сундуй-оол чугаалап орар.

Бо хүннерде Сундуй-оол кыштаглараашкынга эки белеткенип турар дээрзин айтыр херек. Кыштаанда он тонна одекти шагда болуп алган болгаш бодунуң күшү-биле он тонна сыгенни кезип белеткээр дээш онаалгазын база күүсеткен, оон кыштагда камааларынга ам онаан септелгелер кылыры артнан.

— Хөйжу бүрүзү үениң байдалын көрүп турган, одарны сөлуп турары амыктыг — деп, ол чугаалады.—Ол болза кымын-даа, чайын-даа ындыг. Шууду-биле чугаалаарга, малдың чеминиң дугаймда кол сагышты салыр. Оон-биле кады хөйларның оолдап турар үезинде аңаа бүгү ынчээмгейни үглаар херек. Чимээлээрге, төрээн хойларны аңгылаар, олар хураганнарын хоспазын дээш характаар, тодаргайлаарга, чаа оолдаан хойнуң хураганын аңаа тудуп турган эмзирип өвердир.

Хураганкы баштай эмзирерин база зооветеринардыг чурум ёзугаар кылбас болза хөрмөн, ону сагывайн баарындан хураганнар отпектеп аарыыр чүүлдер тавармыр. Кымын хураганнарның чемин таарыштырар, чылыг суг-биле суггарар, оларның турар черининг температуразын таарыштырар—бе бүгү болза хөйжу кижиниң хүн бүрүдеги ажылынга хөлбашкан негелделер-дир. Ону ынчаар кылбас болза, мал ажылынга чедиишкин чедип алдыкмас. Мынчангаш хөйлар оолдап эгелээнде, хөйжулар-даа, сакианщиктер-даа эң-не серемчилелдиг болур.

Бо бүгү чүүлдерни Түмен-Назын Доңгакович аныяк малчыннарга чугаалаан, сүмелээн олурар. Оон ыңай: «хойнуң дүгү хозалып эгелей бергеинде, хараганныг черге кадарып болбас, ол ынчаарда бир хүн иштинде 200—300 грамм чедир дүк черге чыдып каап болур» деп-даа, хөйжу чагыын берген олургулаар.

Хөйжунуң кады чурттап чоруур эки — Доңгак Хөрлүүг хойларны, оон чаш төлдерин кыжын-даа, чайын-даа азыраар, ажаар талазы-биле эң мергежилдиг. Олар ийиларын мал ажылының талазы-биле улуг дуржулгалыг, ынчангаш эртнен чылын оларга баштайгы төрүүр аныяк хойларны берип каан үшүү-даа ында. Хөйжунуң бо маадырлыг күш-ажылын чон эки үнелээн, оон херечизи — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биижии-биле ону шаңнааны болур.

Бо хүннерде ол мурнакчы малчын юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип, улуг байырлалды төлептиг уткуур дээш наш дапкыр күжениишкин-биле ажылдап турар, оон ол күжениишкиниң эки түңнелдерни бээри чугаамок.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Ийиги ээлчегниң тудуунда

Ак-Довуракты дог-дүгү арыгаар фабриказының мурнуу талазында улуг оңгарда бо хүннерде ажыл кайнышкынныг чорун турар. Ында комбинаттың ийиги ээлчезиниң кол корпузунуң фундаментизи салдыныр турар. Чалым хаалырлыг даштан бүткен черни казырынга хөй күш негеттиниң турза-даа, тудугчулар улуг үүлөни бүдүрүп турарлар. Тудут эргелелиниң дөртки участогунуң ажылчыннары фундаментиниң черин казар ажылды доозуп турарлар. Ынчаарга Степан Монурашка удурткан бызаңчылар болгаш бетонщиктер бригадазының кежигүннери фундаментиниң дөжээн бетоннаап эгелээн.

Кол корпустуң тудуунда Ак-Довуракты хоочун тудугчуларының күжүн мөөнээн. Ийиги ээлчегниң тудуу бирги ээлчегиниңден каш катап улуг болгаш нарын-даа. Ынчангаш бо харыысалгалыг ажылда комбинат тудуунга баштайгы хүннеринден ажылдап келген дуржулгалыг кижилерни тургускаы таварылга эвес. Моңаа 6—7 чыл дургузунда ажылдап келген эътер Х. Октаэв, К. Эрес-оол, М. Кара-Монгуш болгаш оон-даа өскелер бо хүннерде база-ла шудургу ажылдап турарлар. Бетоннаашкынны төлевилелде көрдүнгенин ёзугаар бедик шынарлыг, дүргеи чорудуп турар.

Улуг хат, чаашкын дээш тудугжуларның ажылынга сават ужураштырып турар чүүлдер хөй. Үлеттүр бүдүрүлгелер комбинадының тудугжуларны эзилдирген бетон-биле аки хандырбайн турары оларның ажылын саададып турар.

— Бир эвес бетон үзүктел чок кээр болза, бистер моон-даа хөй ажылды кылыр аргалыг бис. Соок дужеринниң бетинде фундаментиниң салыр доозар хүлээлгени алган бис. Бо хүннерде бетон-биле хандырылга чугула айтырыгларның бирээзи апаргандан, тудугжу Монгуш Хөвең-оол болгаш оон-даа өскелер хомудан чугаалаан турарлар.

Тудугжуларның негелдези черле чөптүг. Октябрь байырлалынга холбаштыр алган социалистиг хүлээлгеинде олар ийиги ээлчегниң кол корпузунуң фундаментиниң кыш бетинде салын доозарын аазаанывар. Тодаргайларга, бо фундаментиге 2 муң кубометр бетонну, 15 муң демир-бетон кылыгларны салыр ужурлугаар.

Хүлээлгеде көрдүнген ажылдарны аңыткан хууласазында күүседир дээш хүлээлгени боттандырарынга үлеттүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннары боттуг дуазаны көргүзүп, бетон хандырылгазын үзүктелдирбес ужурлаарлар.

Ийиги ээлчегниң өске-даа объектилериниң тудуу бо хүннерде шапкын чоруп турар. «Сибирьниң техмонтажо» участогунуң эптекчилери кургадыла болгаш сепарация корпузунуң тудуг-эптелге ажылдарын бедик темп-биле үргүлчүлеп турарлар. Бо корпуста шахта хевирлиг дөрт печказының, ленталыг конвейерлериниң болгаш элеваторларының эптелгези доозулган. Эрткен айның тончүзүнде ийиги ээлчегниң улуг болгаш оргумак үүрменгээшкин цехиниң эптелгези доозукаш, ону хынап, ажыддадыр агелээн. Эптелге ажылында эътер П. Федотов биле А. Соломонов оларның бригадалары өскелерден эки көргүзүглериг ажыддаанывар.

А. ТЕБЕНИХИН.

Коммунистер дыннаан

«Сельхозтехникаңар» үнза пяттыжыышкыныңмың партия организациязының ажык хуралынга садыг хандырылга базазының профавизел комитединиң даргазы эш Михайличенконуң отчёдуун дыңнаан. Профавизел организациязы күш-ажылдың сагыгларчурумун экижидер, техниканың айыыл чогун болдурбас база культура-массалыг ажылдарны экижидер талазы-биле эллэн ажылдарны кылып чоруткан. Кино, цирк көөрүн, хоорай даштынче коллективтиг дыштанылгаларны организастап келген. Баавада кызыл булукну организастап, солуунарның витриназын дерип тургускан.

Ында-даа болза профавизел комитединиң ажылында улуг четпестер барын коммунистер Ф. Куценко, Н. Попов, С. Мешкорудников олар шыңгыы шүгүмчүдээнер. Чүл дээш шесткомнуң ажызыны планнаашкын чок, ала чайгаар чорудуп, социалистиг чарыштың хынаддазын эки кызыбайн турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалынчыны деп атты чедип алыр дээш чангыс-даа кижи соруга салбаан.

Партия хуралы илереттинген четпестерни чайладырып, иланғыя коллективке кижизидилге ажылын экижидерни, база социалистиг чарыштың даштаар болдурарын профавизел комитединден негээп.

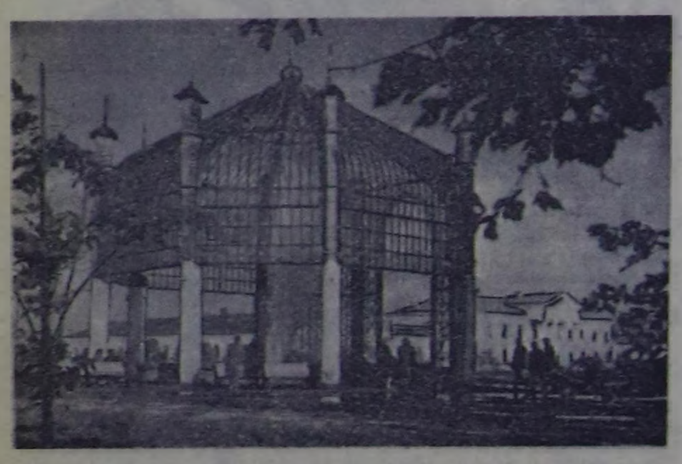
Н. ОЛДЫРЕВ.

1967 ч. Сентябрь 7.

ШЫН

2-ГИ ДАРЫЫН

ЧААРТТЫНГАН ХООРАЙ

НОВГОРОД ОБЛАСТЬ. Эрткен үеде салун төвгүлүг бурунгу орус хоорайларның бирээзи — Старая Русса бо чылын бадунуң 800 чыл болган оюн демдеглээн.

Старая Руссага чээрби чыл мурнунда эзнизиргей дазырлар, үреллеп баюың-балгат орны турган дээр болза, ам аңаа келген кижи бүзүреес-даа чыгыы. Аңаа чоннуң чүс-чүс чылдарда тургузуп келген бүгү байлаан гитлержилер үптээш, үреп каапкан. Хоорайны олар чер кырындан шуутда арылдыр үрээш.

Ам Старая Руссада дайын болгаш үргедеп дугайын сагышка киирер чүве-даа барык чок. Амгы Старая Русса — 34 муң кижи чоннуг, улуг үлетпүр төвү. Чоннуң херегжеп бараанчарындан эгелээш, амгы үениң нарын машиналарынга чедир чүс-чүс янзы аттардыг кылыгларны бүдүрүп үндүрүп турар ол хоорайның 13 бүдүрүлге чердери бараанчарын делегейниң 39 чурттарынче садыл үндүрүп турар.

Старая Руссаның 139 чыл дургузунда туруп келген эмнелге нуроотту улам чараш апарган. Ам оон суг-малгаш эмнелгезин хүнүүң-на 700 хире кижи эртип турар, а 1970 чылда оон хүнде эмнел эртирер кижилери 2,5 муң чедер.

ЧУРУКТА: Муравьевски архааны.

Фото М. БЛОХИННИЙ. СЭТА-ның фотохроникази.

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ БОЛГАШ ССРЭ-ге

Социал болгаш национал дарлалдың кинчизин күүлүг чалгыы-биле буза шапкан социалистиг революциянып тиилелгези-биле кады бистиң чуртувуска национялардың хамааржылгазы үндезинин-биле өскерилген. Революция бир нацииың өске нацииның дарлаар чоруун чок кылган, улустарның арзанында өжөзөвирек байдалды кезээ моңгеде узуткаан. «Совет иштилеледе нацииялардың болгаш улустарның деп эргелиниң, пайралының болгаш кады ажылдажылгазының хамаарыгалары бадыткаттынган, оларның удам шидиги чечелеңишкиниңиң болгаш чоокшулажыышкыныңың быжыг үндезиниери тургустуунган» деп, Октябрьның 50 чылыга СЭКП ТК-ның Тезистеринде чугаалап турар.

Ажылчын аңгыга хамаарыштыр алыр болза, нацияларның хосталгазы чүгле чөптүг чоруктуң айтырыы эвес, а харын ажылчын аңгының сосиал хосталгазының болгаш иштилеледиң хостуг хөгжүдезиниң эң чугула негелдези болур. Социалистиг революциядан ылгалыштыр буржуаз революция сосиал дарлалдың политиктиг, экономиктиг болгаш идеологтуг үндезиниерин улуткавас. Ынчангаш капитализмниң төөгүүг чидиг-чидиг аңгы болгаш национал черүүлдээлер-биле доодуунган турары товарылга эвес. «Хостуг делегей» диижир чурттарның күрүне политиказының чарылбас кезээ кыдыр раса ылгаар чоруктуң болгаш сегрегацияның, шовинизмниң болгаш нацииональзимниң артыш турарының чыдагааны база-ла ында. Ол дугайын АКШ-ка соолгу уеде болгулаан болуушкуннар бадыткаан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социалистиг революцияны боттандырган совет улустуң үлүүнге нацииональ хамаарыжылгаларның талазында база чаа оруктуг ынеичилери болур төөгүүг хүлээлге ошаашкан. Делегейниң хөй нацииональдыг эң улуг күрүнелериниң бирээзи болур ССРЭ-ге социалистиг туругзуушкуннуң дүржулгазында национал айтырының шиитпирлээринге аныяк уг-шын эң-не баштай тодаратының келген. Ленинчи партияның бо дүржулгазының делегейге ужур-дузалыг үнелеп четпес.

ТУСКАЙЛАН ТӨӨГҮЛҮҮГ ЧОГААДЫЛГА

Национал хамаарыжылгаларның талазында социализм — ол дээрге хамыктың мурнунда нацииональ дарлалды уудыкаары, нацияларның эрге-шөлээ, политиктиг ден-эргелии бүрүнү-биле чедип алыры, улустарның аразында экономиктиг болгаш культуралуг ден эвес чорукту чайладыры, ден эргелиг улустарны экитураның байдалы-биле каттыштырары болгаш сырый быжыглаазы, оларның сырый кады ажылдажылгазын чедип алыры ол болур.

1967 ч. Сентябрь 7.

ШЫН

2-ГИ ДАРЫЫН

Совет эрге-чагырга дарлакчы, буракуаз-помещик күрүне аппарадын, байларны камгалаары-биле оон-оон тургусканы бүгүле шагдаа, шериг, шүүгү болгаш өске-даа албан черлеринбиле катай-хаара уудукап чок кылган, шовинизминиң болгаш нацииональзминиң идеологизазының кол тарадынчылары болур буржуазиниың болгаш помещиктеринниң контрреволюстуг партияларын хорааи, бүгү-ле база кандыг-даа нацииональ болгаш нацииональ-шажын артын эргелерни болгаш кызыгаарлашкыннарны күш чок болдурган, аңгы талазы-биле ылгалдарны уудукаан.

1917 чылдың ноябрь 15-те хүлээп алдынган «Россияның улустарының эрге-шөлээзиниң Декларациязы» Россияның улустарының ден эргелии болгаш бот-тускайлаң болуруи чарлаан, ынчангаш-ында болгаш тускай күрүне тургузарынга чедир улустарның хостуг шиитпирлеттинер эргелии хандырып берген. Совет чазак Финляндияның, Польшаның, Украинаның болгаш өскелериң-даа нацииональ күрүнелериниң тургустунганын хүлээп көрген. Бистиң партиявыстың тургустунганының башгайы хүннеринден бээр чайгылыш чокка чорудуп келгени пролетаржы интернационализминиң болгаш улустарның найыралының идеологизазы Совет республиканың күрүне политиказы болу берген.

Нацииональ айтырының шиитпирлээринниң оруулга улуг сергелер таварышкан. Ол болза хаанныг ёзудан болгаш капитализмден артып калган шовинизминиң болгаш нацииональзминиң артышкыларын, нацииональ девискээрлериниң экономика болгаш культура хөгжүдезиниң талазы-биле эң-не куду байдалга турганы болур. 1917 чылда савадын турган 65 миллион орус арга чоннуң 25 миллиов ажыг кезии хөгжүдениң капиталистиг чадавы безин артып четтиккээн, бодунуң ажылчын аңгызы, интеллигенциязы болгаш нацииональ күрүне тургузуу чок болуп турган. Туркестанга, Казахстанга, Дагестанга болгаш өске-даа чамдык районнарга феодал-патриархалдыг хажааржылгалар тергиндевишаан турган.

Республикаларга экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкуннуң айтырыктарын В. И. Ленининиң Коммунистиг партияның доктаамал сагыш салышкынының төвүнге туруп турган. Совет эрге-чагырганың экономиктиг болгаш политиктиг хемчегерин боттандырарда, республикаларның оныагай байдалдарын барымдаалап келген. Эң улуг кичээнгейни орус пролетариаттың болгаш мурнуунда дарлалдың чорааи нацииональ тараачыннарының аразында эвилелиин быжыглаарынче угландырган. (Кидыт-хынытаар черлерниң чоннуун кол нуруузу тараачыннар турган).

Октябрь революциязы, социализм тургузуушкуну мурнуунда хожудангай чорааи улустарны оттурган болгаш төөгүүг тускайлаң хогаадырынче көлүрүп үндүрген, а оларның чамдыктарын когу үстүн төнеринден камгалаан алган. Социализм үезинде ол улустар наган тургустувуп, каттыжып, боттарының тускайлаң күрүне тургузуун алган. Чангыс салгалдың иштинде ол улустар экономиктиг болгаш культурлуг хожудашкынын чүгле чок болдуруп алган эвес, харын хөгжүлдениң капиталистиг оруун оюп артышаан, мурнакчы улустар-биле чангыс одурукка деңнежип, амыл-агыйның болгаш культураның дээди, социалистиг хевирлерин шиңгээдип алган. Нацииональ айтырыг талазы-биле ленинчи программаны чайгылыш чокка боттандырганының, улустарның бүгү талалыг кады ажылдажылгазын шудургу болгаш чайгылыш чокка тааралыр тургускаының, оларның аразында бүрүн бүзүреле үндезилээн эки туранын эвилелиин тургускаының түңнели ындыг-дыр.

«Бис орус эвес бүгү-ле нацииоларга оларның боттарының республикаларын болгаш автономнуг областарын бергеи бис» деп, В. И. Ленин бижээн. (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 44, арын 146).

1922 чылда эки тура агелерге тургускан хөй нацииоладыг чангыс-аай социалистиг күрүне — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели улустарның аны-дунма кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге болгаш Сыжыгларынга улуг рольду ойнаан. ССРЭ-ниң тургустунганы болза ленинчи нацииональ политиканың тиилелгезиниң илергейлээшкиниң, ханчаар-даа ажыктың улуг политиктиг ужуур-уткалыг болуушкуун болган.

Мурнуунда чөптүг эвес байдалы-биле быдараан украин, белорус, молдаван улустарны чангыс аай аны-дунма бүлеге натыштырганы ленинчи нацииональ политиканың шылгарангай чедиишкини болган.

Нацииональ хамаарыжылгаларның кавызынга социализмниң эң-не ханы: утнадыг онзагай шынарларының бирээзи болза мурнуунда хожудангай чораан улустарның экономика болгаш культура талазы-биле дүрген хөгжүдезиниң боттандырганы болур. Социалистиг күрүне нацияларның бүгү талалыг хөгжүдезин канчаар-даа ажыктың дүргедетпишаан, эң дүрген хөгжүзе чогуур нацииональ девискээрлерже онза кичээнгейни салып келген. Бир эвес 1913 чылдазы-биле деңнээрге, 1966 чылда ССРЭ-ниң үлетпүрүүн ниити продукциязы 66 катап көвүдээн болза, ол сан-чурагай Казахстанга 101 катап, Киргизияга — 117 катап, Арменияга—119 катап, Молдавияга — 99 катап улгатказ.

Хөгжүдениң социалистиг оруунга соңнаш киргеи Прибалтиканың республикаларын боттарының экономиказының хөгжүдезиниг шынгыы базынны кылган. Революция мурнуунда байдалы-биле деңнээрге, үлетпүрүүн ниити продукциязын бүдүрүп үндүрери Латвияга 18 катап, Эстонияга — 25 катап, Литвага — 50 ажыг катап улгатказ.

Республикаларга бүдүрүшкү күштериниң хөгжүдезии ажылчыннарның болгаш интеллигенциянын национал кадрларының санының өзүдезиниң бедик темпилери-биле капсырлажып турган.

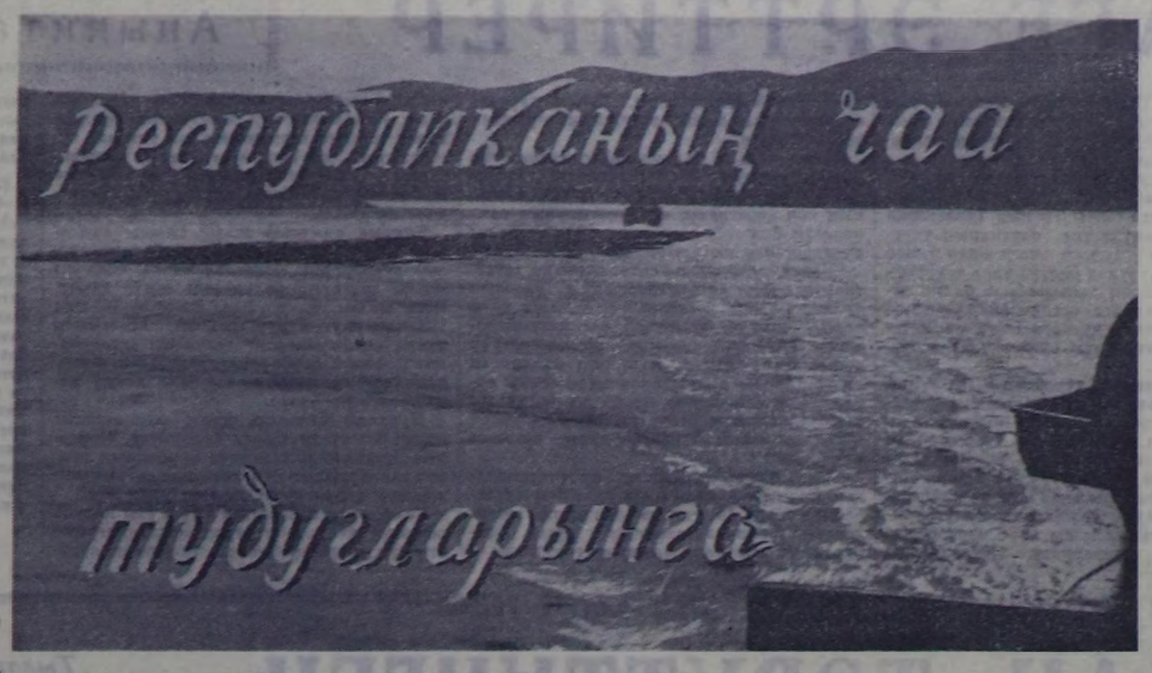
УЛУСТАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫЗЫ

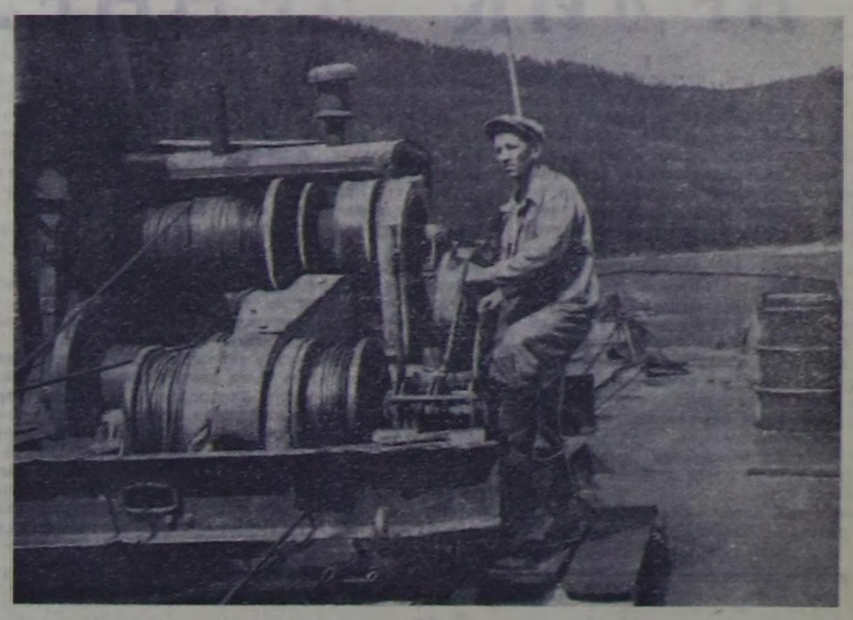
Социализм тургузуушкунуунуң чылдарында нацияларның дең эвес турган чоруун узуткаан. Совет Эвилелиниң бүгү улустары, оон иштинде революция мурнуунда феодализмниң чадазынга турганнар базза социализминиң үезинче хиры угда кирип, чаа иштилелдь тургусканнар, амгы үениң үлетпүрүн болгаш социалистиг кедээ ажыл-агыйны, утка талазы-биле социалистиг, хевир талазы-биле национал культураны тургусканнар, ажылчын аңгының национал кадрларын, хой саннаг интеллигенциязы өстүргеннер.

Ол бүгү чүүлдерге Совет күрүнеңиң экономиктиг политиказы болгаш улустарның бот-боттарынга аны-дунмалышкы дузаламчызы, хамыктың мурнуунда орус улустуң дузаламчызы канчаар-даа ажок улуг рольду ойнаан. Ол дузаламчы айдан айже, чылдан чылче улгадып келген. Баштайгы беш чылдың чылдарында безин Казахстанга бүгү-эвилел ужурдузалыг 40 улуг-улуг үдүрүлгелерни тургускан. РСФСРниң болгаш Украинаның индустриалдыг девискээрлериниң бүдүрүлгелериниге ында-бүрү нацииоладарының ажылчыннары тускай мергежилди шиңгээдип алган. Москваның болгаш Ленинградтың, Киевтиң болгаш Харьковтуң, Бакуунуң болгаш Днепропетровскиниң, өске-даа хоорайларның хөй-хөй дээди өөредилге черлери аны-дунма республикаларның өөредилге черлериниге дузалаамчы келген.

Экономиканың болгаш сагыш-есткилдиң бүгү талалыг харылзаалаарының түңнелиниде бүгү совет улустарның ажылагыйжы-бүдүрүлгечи дуржулгаз калбарган болгаш баган. Социализминиң күчүлүг өндүр шынарларын ажыглавышаан, социалистиг нацииялар тайбың чарылга хөй-хөй капиталистиг чурттарны четкеп эртикеп. Украина биле Белоруссия чурттарчы чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң деңнелиниң талазыбиле хөй-хөй сайнарангай капиталистиг чурттарны эрте берген. Азербайджан биле Армения чурттарчы чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр электри энергиязын ажылдап кылырының талазы-биле Италия биле Франциязны, Турция биле Иранны база эртикеп. 1917 чылга чедир кандыг-даа үлетпүр турбаан Киргизия ам эң нарын машиналарны болгаш дериглелерни бүдүрүп, делегейге сураглыг болу берген.

Культура революциязы совет нацияларның сеткил-сагыш байдалын үндезинги-биле ескертип, улус массаларын кижи төрелгетениниң чыгганы эртемнин болгаш культураның бүгү байлактарынче хаара туткан. Бистиң чуртувус улус чырыдышкынының делегейде эң-не бедик деңнелии алган. Ном болза совет кижилериниң доктаамал адилели болгаш оңуу болу берген. Бистиң чуртувуста өөредилгениң ында-бүрү хевирлериниге 73 миллион ажыг кижи хаара туттунган. Ол чүл дээш бистеп үш хамааты бүрүзүнүң-не бирээзи өөренип турар дээни ол-дур.

Улуг-Хем мяш ажыл-агый черинин коллективи юбилейлиг чылда бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бар аргаларын болгаш курлавырларны ажыглап, ареетиг ажылдап турар. Бо улуг коллективте ажыл-херектиң амгы байдалы кандыгыл дээрзин «Шынның» поэчунчуларынга таныштырарын будурулгенин удуртукчузу эш Башкирцветтен бичүүн корреспоиденттивис дилээн. Ооң чамдык айтырыгларга харыылаары болза:

— Республика тудугларынга чеже кире тудуг мяжын белеткээри кордучген арга?

— Чай чок аразында-ла чаа тудугларның бедип үнүп турарынга кым ооруве боор. Тудугуң темпизин бедээн тудумга хөй материалдар негеттинип турары илдең-дир. Ону барымдаалаш, Улуг-Хем мяш ажыл-агый чери юбилейлиг чылда республиканың тудугларынга 70 муң кубометр тудуг мяжын белеткеп, салдадып бадырарын күүседеп чүве. Алган хүлээлгенин күүседээри чүгээр: богүнге чедир 65 муң кубометр мяшты белеткээш, салдадып алган бис.

Арткан беш муң кубометрни болгаш ацаа немей 7 муң кубометр материалды пландан ажыр белеткээр ажылды сентябрьның 15-тиң бетинде доозкан турар. Ынчангаш бо хүнерде Ырбанның мяш белеткээр пунктузунда (удуртукчузу эш Цупинин) ажыл хайыккан. Ыяш белеткеп, сал даап турар кижилер кызыг чок ажылдап турар.

— Будурулгенин мурнакчылары кимнер арга?

— Он-он шалыпчыларны адап болур. Оларның чамдыызынга доктаайн. Сал даап, белеткээрин механикти арга-биле чорудуп турар эш Юрьевтиң бригадазы июль айда социалистиг чарыштың биргени алган. А август айда оларны Валерий Бородининиң бригадазы мурнакан. Бригадаларның кайызы-даа ай нормазын бүдүн чартыктан ажыр күүседир турар. Петр Егорович Павловтуң, Дмитрий Степанович Граховтуң удуртуу турар бригадалары база мурнакчыларның одуруунда.

Чаа тудугларга тудуг материалы салдадып бадырарынга кол черни эдепп турар Енисей пароходствазунуң Кызыл участогунга бистиң интервьюбус уламчылаан. Участокта профэвилел организациязының даргазы, «Бугуртак» деп теплоходтуң капитаны Геннадий Владимирович Еремпов чугаалап тур:

— Навигация сезонунда 75 муң кубометрден эвээн эвес тудуг материалын салдадып бадырар соруглалыг улуг бис. Ам 65 муң кубометрни чогуур черлеринде чедирген. Артиан он муң кубометрни сентябрь 15-те күүседир. Улуг-Хем мяш ажыл-агый черин салдарны чогуур өйүнде белеткээр болза оон-даа бетинде күүседир арга бар-дыр.

Геннадий Владимирович, чүнү чугаалаар чоор дээнзиг, кезек боданы берген.— А мурнакчылармыс—деп, шулуудады каапшыныс.

— Шын, шын. «МБВ-178» деп теплоходтуң капитаны Владимир Василенкону корүнер. Навигация планын күүседишкеп. Соолгу көргүзүглери бо: май айның — 149, июньнүүн — 124, июльдүүн — 132, август айның — 140 хуу күүседкен. Салдадыышкын сезонну доозулгуже ол, ам-даа улуг ажылды кылыр аргалыг.

Тываның эң хоочун хемчилериниң бирээзи, партия ветеранчүү Семен Степанович Романов — «МБВ-215» деп теплоходтуң капитаны. Бии-Хем, Каа-Хемниң уңында оон биле бес черн барык чок. Бүгү талага үлегерлиг бо эш чүгле сал бадырарының планын күүседкен эвес, харын ыяш чүүл аймаа сөөртүр планын күүседкен.

Сал бадырышкынының «азазы» — Хүт ужарының дугайын ыомчукчулар биир боор. «Ажыным, хорадай» берген-де ажыттыр-ла чер: кайчаардаа быжыглаан салды «үүштаптар». Сугну өрү ескизи теплоходтар бодунуң күжү-биле ону эртип албас. Ынчангаш теплоходтарны тускай судноода тургускан күүүлүг тыртткычының дузазы-биле ужарны эртирер. Бо чиин эвес ажылды Валентин Максимович Григорьев ак сеткилдиг күүседир турар. Ужарга келген судноларны ол бичии-даа салдатпайн эртирип турар, бо чорук аныяга улуг дузаны чедирип турар.

Бо сезонда участоктуң коллективи сал бадырар, чүүк сөөртүр болгаш кывар чүүл аймаа дажыглаарының чыл планын күүседип шыдаар. Бо болза Улуг Октябрьның чартык чүс чыл ойнга үсскай чыртыкчының ажылчыларының белээ болур—деп, ол уламчылаан.

ЧУРУКТАРДА: Бии-Хемни куду сал бадырып орары. (Үстүнде). Судноларны Хүт ужарын эртиргер үсскай чыртыкчының старшиназының дузалакчызы В. Григорьевтиң ажылдан турары. А. АЙР.

Г. ЧАЩУХИННИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Эртем конференциязы

МОСКВА. (СЭТА). «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш делегейниң социалистиг системазы» деп аттыг улустар аразының эртем конференциязы сентябрь 5-те Москвада амыдыралдаар. Ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы болгаш Бит-бадунга экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң секретариады чарудуп турар. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, МАР-ның, Польшаның, Румыниянның, ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Югославияның кол экономистери шында киржип турар.

Конференцияның киржикчилеринге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ораалчы президентизи А. М. Румянцев изиг байырны чедиргеп.

«Октябрь революциязының экономика талазы-биле программазының делегей ужур-дузазы» деп бирги илеткелди делегейниң социалистиг системазының экономика институдунуң директору. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кижизи Г. М. Сорокин кыйган.

РСФСР-ниң хүнүн байырлаарынга киржири-биле

ОТТАВА. (СЭТА). Сентябрьның 10-да Бүгү-делегейниң «ЭКСПО-67» делегейинде совет павильонга демдеглээр ужуралт РСФСР-ниң хүнүн байырлаарынга киржири-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги ораалчызы А. М. Школьников баштаан Россия Федерациязыпың төлээлери сентябрь 5-те Монреальда чеде берген.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Парлалга конференциязы

Корей Улус Демократтыг Республиканы чарлаанындан бээр 19 чыл оон-биле холбаштыр КУДР-ның ССРЭ-де элчизин Ким Чун Вон сентябрь 5-те парлалга конференциязы кылган.

Экономиктиг болгаш канталал тургузуушкунун боттандырып, революциянын бүгү фронтуларынга чаа-чаа көдүрлүүшкүннерни чедип албышаан, национал байырлалын корей улус оорушкунуң бодалы-биле үткүп турар деп, совет болгаш даштыкы корреспондентилерниң мурнунга чүве чугаалап тургаш, элчин медеглээн.

Ооң чуртунуң бодунуң төөгүзүнде кестүп көрбээн чечектелиишкинни амгы үеде чуртап эртип турарын ол демдеглээн. Республиканың соңгу чартынга социализмни тургузары дээш, Мурнуу Көрейден америк империалистерни үндүрери дээш, төрээн чуртту каттыштырар дээш КУДР-ның ажылчы чоннарының чөптүг демиселин Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар, Азиянның, Африканың болгаш Латин Американың улустары, чер бомбүрээзинге тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустары быжыы-биле деткип, ынакшылын илергейлеп турар деп, оратор оон ыңай уламчылаан.

Помещиктериниң болгаш капиталистериниң чагыргазын улуг Ленинниң болгаш Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле төөгүде бир дугаар дүжүрүп, пролетар диктатуразының күрүнезин тургускан аддарлыг совет улус-биле пайдалың болгаш сырый каттыжылышкыны корей улус улуу-биле үнелеп турар дээрзин Ким Чун Вон түңнелинде демдеглээн. (СЭТА).

Белградта чөвүлел хурал

БЕЛГРАД. (СЭТА). ТАНЮГ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, араб чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле социалистиг чурттарның төлөөдекчилериниң чөвүлел хуралы Белградта ажыттынган. Чөвүлел хуралда Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң, Румыниянның, Чехословакиянның болгаш Югославияның төлээлери киржип турар. Ол чурттарның төлээлерин министрлер чөвүлелдериниң даргаларының ораалакчылары баштап турар. Совет төлээлерни В. Н. Новиков баштаан.

Сүмелеңнеге кылыр чөвүлел хурал ажылын үргүлчүлеп турар.

В. И. Ленинниң чогаалдарының үженги тому моол дылда

УЛАН-БАТОР. Маңаа В. И. Ленинниң чогаалдарының үженги тому моол дылга парлаттынып үнген.

Ону парлап үндүрерин МАРП ТК-ның чанында партия төөгүзүнүң институду белетеэн.

Улуг Октябрьга уткуштур

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюросу Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлап эртирер талазы-биле комиссия тургузар дугайында шиитпир үндүрген.

Комиссияны Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш организастыг айтырыглар талазы-биле секретары Арманде Харт Давалос баштаан.

• • •

БУДАПЕШТ. Улуг-улуг хөй венгр хоорайларда совет эртем, техниканың неделязы эртип турар. Будапеште Совет Эвилелиниң эртем-техника чедишкиннериниң делегелеэн ажытынган. Аңаа таварыштыр Венгрияда келген, сураглыг совет эртемденнер болгаш тускай эртеминиглер совет эртем, техниканың эң чугула айтырыгларының талазы-биле 50 ажыг илеткелдерни кылыр.

• • •

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). «Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга байыр чедирип, коммунизм тургузарынга ССРЭ-ниң улустарының аң чаагай чедишкиннериниг болурун күзеп, бөрээн тур бис». Эквадорнуң эрик кавызының көдээ ажыл-агый ажылчыннарының федерациязының медеглелинде ынча дээн.

Федерация Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг демдеглээринче көдээ ажыл-агыйның профэвилелдерин, тараачын ассоциацияларын болгаш кооперативтерин кыйгырган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы чаагай амыдыралче, депшилгеже болгаш тайбыңче чырык оруктуг кижи төрелгетенге ажыдып берген деп медеглелде чугаалаан. Түңнел кылдыр Федерация совет улус-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлээн болгаш национал хосталга чедип алдынмааже, Эквадорнуң эрик кавызының көдээ ажылагый ажылчыннарының, тараачынарының эрге-ажыктары дээш демисежир деп илаш шиитпирлиин бадыткаан.

Американың политиктиг чаа күштериниң съездизи

ЧИКАГОДАН СЭТА-ның тускай корреспондентизи И. Ю. Романцовтуң дамчыткында мынча дээн: Американың политиктиг чаа күштериниң национал съездизи доозулган. Съезд чугула хөй документилерни хүлээп алган болгаш удуртулга органнарын соңгаан. Өске чурттарның ыштики херектеринге холгаарлап, колониячы ёзу-чурумнарны болгаш шериг диктатураларын деткип турар дээш, ойлдук чок болгаш ужур-дүрүмде чок дайынныар» өөскүдүп турар дээш съезд АКШ-тың чазаан шиитпирлиг бүрүүн шапкан.

Съезд АКШ-тың Вьетнамда интервенциязын оназа бүрүү шаап каргаан, ында ол дайынны АКШ-тың конституциязынга, Женева дугуржулгаларынга болгаш делегей аргежинге чөрүштүр чорудуп турар деп демдеглээн. Ол айтырыгны талазы-биле съездиниң түүлдүг деп көрген резолюциязында ВДР-нин, Лаостуң болгаш Камбоджаның девискээрлерин бомбалаарын доп-дораан соксадырынын. Вьетнамдан дайтыны бүгү шериглерни үндүрер дугайында, дайтыкының холгаарлаашкыны чокка бодунуң херектерин боду тавыштыр шиитпирээр арганы вьетнам улуска тыпсырының дугайында негелде салган.

Съезд соон дайынны сонкадырынче болгаш социалистиг чурттар-биле харылзааларын чогумчалыг болдурарынче АКШ-тың чазаан кыйгырган, Грецияның шериг диктатуразын, америк күрүнелер организациязының Кубага удур политиказын буруу шапкан.

Съезд АКШ-тың ак кештиг кижилери-биле негелериниң чаңгыс аай эчис сорулгаларынын илергейлеп көргүскен. Негелериниң удурланышкын шимчээшкинин «амгы Америкада кол социал болгаш политиктиг факт болуп турар» деп, ол айтырыгның талазы-биле хүлээп алдынган тускай резолюцияда онзалап демдеглээн, экономика, политика, социал айтырыгларын боттары шиитпирлээр эргени негелерге тыпсыры эргежок чугула деп айтыкан.

Съезд бо үе-чадавада бодунуң доктаамал ажылдаар партиязын тургузар хереп дээп, ындыг арга келир үеде бар болур деп айтыкан.

Съездиин организастааннар политиктиг чаа күштериң доозулган ук съездиниң чугула ужур-дузалыын демдеглээш, «АКШ-тың төөгүзүнге ындыг болуушкун мынча дээр турбаан» деп парлалгага үндүрер медеглелинде демдеглээн.

Съездиге хайгаараакчы болуп олурушкан АКШ-тың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының бирээзи Арнольд Джонсон СЭТА-ның корреспондентизинге мынча дээн:

«Съезд Американың дешилгелиг күштериниң кайгамчыктыг чедишкини болган. Ол күштер сырый каттышкан, реакциянын күштерин аштырышкынга таварыштырып шыдаар деп идегелди ук съездиниң түңнелдери берип турар».

Америк агрессорларга согуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалалының дайынчылары Хайфонгуң хоорай кавызының хөй чоннуг суурларынга дайзынның ужар түүлүнүн халдаашкыннар кылып турган үезинде үш америк самолёттуг дужүр аткан. ВИА агентилелдиң мәлаатынган барымдааларын ёзугаар алырга, соңгу-вьетнам Намха, Куангбинь, Тханьхоа, Ниньбинь можуларже болгаш Виньлинь девискээрнинге халдаашкыннар кылып турган үезинде америк ужар түүл августың 31-ден сентябрь 3-те чедир чарлаттынганындан ааңыда, база он самолёттарын өскүргеп. Вьетнам улус армиязының эрик камгалалының батареялары ВДР-нин Таньхоа болгаш Куангбинь можуларының аринтеринде девискээр суглырынче шургуп кирип келген доргуамерик шериг корабльдерин үрей аткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының дайынчылары Куангбинь можуга сентябрьның баштайгы үш хүнүнерниң дургузунда 6 эвес, харын 7 америк самолёттарны дүжүр аткан деп ВИА дыңнаткан.

Немей келген медээлерни ёзугаар алырга, Таньхоа можуның Тинь-ланя районунуң болгаш Ниньбинь можуның Кимсон районунуң бот камгалал отрядтарының дайынчылары ийи америк самолёттуг дужүр аткан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

КАИР. (СЭТА). КАР-ның чепсектиг күштериниң кол командылалының төлөзининң кылган медеглелин барымдаа болдургаш, МЕН агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга. Суэц хоорайның девискээрниге КАР-ның болгаш Израильдиң чепсектиг күштериниң аразында басаан бир атнылажымның болган. Израильдер египет шериглериниң туруштарын танкылардан болгаш миномётгардан боодаан.

КАИР. (СЭТА). Израиль агрессорларның египет туруштарны боодаанының түңнелинде Суэц девискээрниге 8 кижи алгүткен болгаш 35 кижи балыглаткан, эмнелге черинге бажыңы, кап-даа чурттазга башкынары үреглеп. Тауфик деп далай өртээлинге турган грек болгаш индий садыг судноларын израиль артиллериниң боодаашкынынга үреглеп.

НАЦИОНАЛ АЙТЫРЫЫН ШИИТПИРЛЭЭНИ

Тускай эртемниглерни белеткээриниң темиплериниң-даа талазы-биле, оларның ниити санының-даа талазы-биле Совет Эвилели бүгү капиталистиг чурттарны четкеш эртикен. Совет Эвилелинде ышкаш ынча хөй инженерлерни, эмчилерни, агрономнарны, башкыларны өске чаңгыс-даа чуртта белеткеп үндүрбейн турар. Революция мурнунда чамдык национал девискээрлерге (Туркмения, Казахстан, Таджикистан, Киргизия, Узбекистан) дээди өөредилге черлери чок турган, а оларның чамдыктарынга 1000 чурттакчы бүрүзүнге-ле 2—3 бижик-биликтиг кижи оналаашо турган. Ам бүгү республикаларда эртем-шинчилел институттарының болгаш дээди өөредилге черлериниң калбак четкизи бар, эртемнер академиялары тургустунган. Ам чаңгыс-ла Узбекистанда безин дээди болгаш ортумак эртемниг тускай мергежилдиглериниң саны бүгү хаанныг Россияга турганындан хөй. Таджикистанда 10 муң чурттакчыга оналаттыр студентилериниң саны Италияда, Францияда, Турциядан ындыг санчурагайдан алзаң каш катап хөй.

Совет нация бүрүзүнде боттарының шылгаранган эртемденнери, чогаалчылары, уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың ажылдакчылары бар, оларның чогаалдары делегейниң эртемин болгаш техниказын, чечен чогаалын болгаш уран чүүлүн байдыдып турар.

Хөй националдыг совет культура социалистиг нацияларының сагыш-сеткил амыдыралының бүгү-де хөй янзы хевирлерин болгаш байлаш шиитпээдип, ёзулуг улусчу, ханы демократчы байдалы-биле мялгалып турар. Социалистиг нацияларның культуразы бодунуң утка-шынарының талазы-биле интернационалчы болуп, янзы-бүрү нацияларның сагыш-сеткилиниң бир мөзүлеш чүүлдешкээн илередип, ниитилелдиң экономиказынга болгаш сагыш-сеткил амыдыралынга социалистиг хамаарылгаларны улам хөгжүдеринге дузалап турар. Культуранын социалистиг утка-шынарын бадыткаары болгаш национал хевирнин хөгжүдери янзы-бүрү идейлиг угланышкыннар-биле, национал халачак болгаш кыымы чоруктар-биле демисеңге эртип келген.

Социализм нацияларны каттыштырып, оларның хөгжүдезинге калбак делгемнерни ажыдып берген. Совет улустарның күрүче тургузуу боду-за — чурттакчы чонуңуң национал составын, күш-ажылдың ниитилел хувааларын, дыл-домакты барымдаалаарынга үндезилеп тургускан эвилелдешкен болгаш автономиит республикаларның бар болуп турары — улус бүрүзүнүң культуразының онзагай байдалдарын камгалаарынга дузалап турар.

ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ ТУГУНУН АДАА-БИЛЕ

Национал хамааржылгаларның хөгжүдезинге болгаш улустарның найыралын, база ол ышкаш аңгыларның, социал бөлүктериниң аразынга кады ажылдажылгазы быжыглаарынга канчаар-даа аажок улуг рольду Коммунистиг партиниң ленинчи национал политиказы ойнап турар, ол политика ниити күрүнениң эрге-ажыктарын нацияның бүрүзүнүң болгаш республика бүрүзүнүң эрге-ажыктары-биле алымындан дүүштүрерин, бүгү нацияларның болгаш улустарының-даа эргезин хандырарын оларның нацияның эрге-ажыктарын бүрүнүбиле барымдаалавышаалын магадылап берип турар.

Коммунистиг тургузуушкунун үезинде партия совет нацияларның экономиказын болгаш культуразын бүгү талалыг хөгжүдеринче, ниитилелдиң экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга нацияның бүрүзүнүң, республика бүрүзүнүң ролюн улгаттырарынче угланышкынны боттандырып турар.

Бешчыл планы бүгү ниитилел бүдүрүлгезинниң күүүлүг индустриалдыг хөгжүдезин, ооң дээштиг чоруунуң бедиирин баш удур көргеп. Элвилелдешкен республикаларның экономиказы бүгү талалыг хөгжүдеринге аамр. Бир эвес Эвилелге үлетпүр продукциязының хемчээлиниң ёзугдеэни беш чыл дургузунда чижек-биле 1,5 катаң улгаттырарын көргеп болза, Белоруссияга, Казахстанга, Литвага болгаш Молдавияга ол хемчээл 1,7 катаң, Арменияга болгаш Таджикистанга 1,8 катаң, Киргизияга, Грузияга, Азербайджанга болгаш Туркменияга — 1,6 катаң улгадыр. Ындыг экономиктиг политика ниити күрүнениң эрге-ажыктарынга-даа, нацияның бүрүзүнүң эрге-ажыктарынга-даа дүүжүп турар, ындыг политика республикаларның хөгжүдезиниң деңнелдерин дескилештирерин, коммунизмниң будурукчу күштериниң шапкын ёзугдезин дүргеп темиплер-биле хандырып, нацияларның социалдыг чаңгыс аай чоруун, оларның улам ынайгы чоокшулажышкынын күштелдирип турар.

Социалистиг тургузуут республикаларның экономиктиг хөгжүдезинге чаңгыс талазынчак чорукту чайлатпышаан, **нациялар, республикалар аразынга нүш-ажылдың хувааларының бүгү хемчег-биле сайзырангайжыдарынга** болгаш будурукчу күштерни оон-даа артын угланмалалдыг тургузарынга үндезилээн будурулге харылзааларын канчаар-даа аажок калбарткан. Будурулгени специализастаары болгаш республикаларның база экономика-географтыг девискээрлериниң ажыл-агыйын комплексилиг хөгжүдерин калбак хемчээлдерге боттадып турар.

Республика бүрүзүнүң экономиказы улус ажыл-агыйының чаңгыс аай социалистиг системазының чарылбас кезии болбушаан, өске республикаларның экономикалары-биле сырый дарылзаалыг. Бойдуг байламтарын, материалдыг болгаш күшажыл курлавырларын база өске-даа түүлдерни барымдаалап ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларын хөгжүтүүшаан, **социалистиг нациялар бот-бодунуң** аразынга улам сырый болгаш янзы-бүрү талалыг будурулге харылзааларынче кирип, ниити хөрекке боттарының төлептиг үлүүн киирип турар.

Бистиң чуртуавуста нацияларның социалдыг чаңгыс-аай чоруу күштелип турар. Республикаларның хөгжүдезин улам ынай индустриализастаары, будурулгенің хемчээлдеринің канчаар-даа ажоок өзүүдези, улуг-улуг будурулгелерни болгаш тудугларны тургузары, бүгү республикаларга болгаш областарга будурулгенің автоматчыдылгазы болгаш комплекселиг механизациязы бүгү хемчег-биле хөгжүдери нацияларның социалистиг чаңгыс аай чоруунуң улам ыңай күштелиринге дузалаар.

ССРЭ-де национал хамааржылгаларның хөгжүдези акыдуңма национал культураларның улам-на күштүг-биле бот-бодун байыдарынга болгаш бот-бодунга салдар чедиреринге, оларның интернационалчы үндезиниинің бижыглышкынынга илереп турар. Улустарның нацияның болгаш акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазының байдалдарында национал культураларның чоокшулажылгазы болгаш бот-бодунга салдар чедиржилгези удам шапкынчын, социалистиг культураның интернационалчы утказы күштелип турар.

Национал культураларның харылзаалары оларның шупту-зунуң ниити хөгжүдезинниң үндезинниге боттанып, оларның харылзажырының хевирлери байлакшып турар. Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң неделязы база декадалары, каттышкан эртем сессиялары, эртеминиң болгаш культураның айтырыгларының коллективтиг чугаалажышкынынары болгаш өске-даа хевирлер нацияларны чоокшулаштырып турар.

Социализм национал культураларның хөгжүдезин моондактаан бүгү-де эрги чүүлдерни чайлатпышаан, оларның дээре-дээре чаңчылдарын хөгжүдүп база байдыдып турар. Улустарның социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс аай чоруунуң ачызында бүгү нацияларга ниити, чаа чаңчылдар тыптып, оларга бүгү улустарның ең ажы чаңчылдарын сиңирип турар. Дыл-домактар хосту-биле хөгжүүр. Чоок, бүгүдеге билдингир болгаш байлак дылзы улустарның эки-тура-биле өөреннири болгаш ону ажыглаары черле билдингир, ону амыдырал боду негеп келир.

Нацияларның хөгжүлдезиниң ниити дүрүмнериниң бирээзи чүл дизе, экономиктиг хөгжүлдениң негелделери чаңгыс күрүнеде чурттап турар нацияларны (олар кады чурттаарын күзеп турар байдалда) хөйүнүң дылын өөренирине кезээде албадаар» деп, В. И. Ленин айтып чораан. (Чогаалдарының долу чымылдааы, т. 23, арын 423). ССРЭ-ниң улустары ёрус улусту, ооң культуразын болгаш дылын хүндүлеп, ынакшып турар. Орус дыл болза янзы-бүрү нацияларның ажылчы чоннарының чоокшулажырының ең чугула чепсээ болур.

Коммунистиг партия акы-дуңмалышкы национал культураларның улам ынай байдыышкынынга болгаш чоокшулажышкынынга, оларның интернационалчы үндезиниинің бижыгышкынынга, келир үеде коммунизмниң чаңгыс аай культуразының тургустунарынга бүгү хемчеглер-биле дузалаар.

Аңгы болгаш национал чөрүдүүлерден хостуг, социалистиг нацияларның тургустунганы болгаш хөгжүлдези, олардың арказынга найыралдың болгаш кады ажылдажылгазының улам быжыглышкынны кижилериниң төөгүзүг чаа ниитилешкээниң — совет улустуң тургустунарынга чедирип келген, ол болза сорулгаларының болгаш аңгы талазы-биле эргеажыктарының чаңгыс аайы-биле, экономиктиг, политиктиг, идеологтуг амыдыралының чаңгыс аайы-биле, Төрээн чурттуунуң, девискээриниң, утка талазы-биле социалистиг культуразының ниитизи-биле, нациялар аразынга харылзажыр дылының ниитизи-биле каттышкан социалистиг нацияларның болгаш улустарның синтези, каттыжымалгазы болур.

Коммунистиг тургузуушкунунуң чорудуушкунунда социалистиг нацияларның экономиказының болгаш культуразының улам ынайгы хөгжүлдезининиң, оларның бүгү талалыг чоокшулажышкынынының, хөй националдыг чаңгыс аай Совет күрүнезиниң күүүзүн бижыглаарының чаа-чаа сорулгалары туруп кээр. Ол бүгү чүүлдер бодунуң ёзалчээнде улустарның найыралын бүгү хемчеглер-биле бижыглаарын, бүгү националдарның ажылчы чоннарын совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң ёзугузунга кижизидерин, национал кызыгаарлавышактың, шовинизминиң болгаш национализминиң бичии-даа илерээшкиннеринге удур шиитпирлиг демисежирин негеп турар.

• • •

Социализмниң хандыдыкчы күүжү улуг. ССРЭ-ниң болгаш акы-дуңма социалистиг чурттарның дуржулгазындан делегейниң ажылчы чоннары социал болгаш национал дараалдан хостуг улустарның улуг иероктеринниң боттуг чижээн көрүп турар. Социализм чурттарының улустарының социал-экономиктиг болгаш политиктиг ниитилешкээ күрүнелер аразынга бижыг болгаш найыралдыг харылзааларының объективтиг үндезинниң тургусчан.

Октябрь революциязы капитализмниң бүгү системазынга, ооң колониалдыг ёзугузунга күүүлүг шавышкынны берген, ол социалистиг болгаш демократтыг шимчээшкинниң, национал-хосталгалыг демисеелдиң күүүлүг фактору болу берген. «Кижи бодунуң бүгү-ле салым-чанавын көргүзүп шыдаар, кижилер акы-дуңмалышкы болу бээр, күзел амыдыралга боттанып турар ындыг делгемнерже чүткээн улустарга эниктиг ажыдып турар болгонда, Россия бүгү делегейге алдарлыг болу берген» деп, Сударының Улус-демократтыг партиязының даргазы Али Абдель Рахман бижээн.

Империалистиг буржуазия капитализмниң болгаш колониализмниң системазын каңчаа-чоок-даа тургаш арттырарын болгаш бижыглаарын, колониязы турган черлерин экономиктиг болгаш социал хамаарылгага тургузарын, оларның хөгжүлдезин моондактаарын кордап турар. Азиянның, Африканың болгаш Латин Американың хөй-хөй улустарының хожуданган чоруу — колониализмниң системазының дээрбечи политиказының шуут түңнели-дир. Империализм, хамыктың мурнунда америк империализм — тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң кол дайзыны.

Проф. В. ГАБУНИЯ.

1967 ч. Сентябрь 7.
ШЫН
3-КУ АРЫН

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЭРТТИРЕР

Аныяктарга булуң

Комсомолдуң эге организациялыларында отчёттар болгаш соңгулдаазар эгелээн. Бо чылын ол Улуг Октябрьның 50 чыл ойнуң бүдүүзүнде. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирзерин амыдыралга боттандыраар талазы-биле комсомолчуларның, бүгү аныяктарның идепкейлиг киржилгезиниң тодаргай оруктарын ажыглап ылгаш комсомолдуң XV съездизиниң ээзинда эртип турар.

Коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар, чаа кижини кижизидер талазы-биле партияга кандыг янзы дузалазарының тодаргай хемчеглерин съезд айыткан. Отчёттар болгаш соңгулдаалар—комсомол организациязының амыдыралынга чугула болуушкун. ол хамыктың мурнунда ооң ажыл-херекчизиниң, чурумнуунуң, организаакчызының көргүдези. Республиканың комсомолчулары, бүгү ооллары болгаш кыстары юбилейлиг чылын кайгамчыктыг күш-ажылчы идепкейин көргүзүп турар.

Оларның хөй кезии ак сеткилдиг ажылдап келген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Ак-Даштa, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермалары шудургу ажылдап турар.

«Тыва даг-дүгүү» комбинаттың аныяк ажылчыннары, Ак-Довуракты тудугжулары, АТА 3-түң транспортчулары болгаш өскелер-даа юбилейлиг чылдың бирги чартыында көскү чедишкиннерни чедип алганнар.

Аныяк механизаторлар чаагай дүжүттү өстүрериниң боттарының үлүүн киирипгиргеннер. Ам. кажан колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринде дүжүт ажаалдазы чоруп турда, аныяк коммунистер болгаш комсомолчулар тараапы чидириг чокка ажаан алыр дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп тураргар.

Комсомол организацияларының организас-политиктиг бижигланырынга кежигүннериниң күш-ажылчы идепкейи, комсомол документилериниң солулгазы улуг салдарны чедирген. Моон чижээлге «Сут-Хол» совхозтуң, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозунуң, Улуг-Хеминиң «Найырал» совхозунуң, Каа-Хеминиң «Коммунизмче орук» колхозунуң, Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң болгаш өске-даа комсомол организациялары хамаарыжыр.

Комсомолчулар болгаш аныяктар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ниң Тезистерин өөренип. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет эрге-чагырганың бежен чылының дургузунда болган улуг чаартыларының утказын хамыжы-биле бизип турар. Комсомол эге организациялырының отчёт-соңгулдаалыг хуралдарынга ол материалдарны чүткүлдүг чугаалажыр ужурлуг.

Отчёт-соңгулдаалыг хуралдар ВЛКСМ-ниң Уставын ёзугаар болур. Оларны организастыг эрттирер төлээде, хооркомнар, райкомнар, комсомол комитеттери хуралдарның графиктерин көрүп, партия организациялары-биле баш удур дутуржуп алыр.

Хуралдың шынары аңаа кылган илеткелдиң утказындан, кежигүннер ол талазы-биле санал-оналын кайы хире идепкейлиг кылганындан хамаарыжыр. Хуралдарны комсомол болүктеринден, бригадаларның, пехтериниң комсомол организациялырындан эгелээр апаар.

Күш-ажылдың болгаш хөй-инитиниң көрүм-чүрүмүүнүң быжыглаашкыны, бүдүрген продукциялың шынары, ажыл шагының чөп ажыглалы, материалдарның каинагазы болгаш өске-даа айтырыгларны хуралдарның ынчаргейинде киирзе эки.

«Комсомолчу прожекторларының» штабтарының болгаш отрядтарының ажылын аналиэтеп, ооң дугайын чугаалажып көөр херек. Чамдык комсомол организацияларында «прожекторларның» ажылы чогуур деңнелиниг четпейн, мурнунга салдынган соруглаларны долузу-биле күүседейн турар. Комсомолчулар моон чылдагаанын штабтар болгаш отрядтар даргаларындан айтырып, ажылды сегидеринин аргазын ёзулележир ужурлуг.

Нинти бизиг, политиктиг, профессионалдыг өөредилге дугайында шыңгыы чугаалажыр херек. Биетиң чамдык аныяк кижилеривис кайда-даа өөренмейн турар. Комсомол организациялырының соруглазы — ооллар, кыстарны өөредилгеже хаара түүдары. Комсомолчулар политиктиг өөредилгениң кандыг хевирин шилип алырын чугаалажып, ооң-биле чергелештир аныяктарны маркеңеч-ленинчи теория-биле чепсектээр дугайында айтырыгны шиитпирлээр апаар.

Чамдык кижилер эвээш санныг комсомол организациялырынга отчёт-соңгулдаалыг хуралдарны белеткел чокка, илеткел чокка эрттирип болур деп санап турар. Шак ыңдыг практиканы ВЛКСМ ТК-ниң VII пленуму буруу шапкан. Ынчангаш эвээш кежигүннерлиг комсомол организациялырының отчёт-соңгулдаалырынга белеткел улуг организациялар-биле дөмей харыысаалгалыг болур.

Хуралды эрттирер черин хынамчалыг дерип белеткээр дээрзи биладингир. Комсомол организацияларының ажылының колкол талааларын чуруп көргүзүп, мурнакчыларының чуруктарын делгезе удам эки.

Комсомол назынындан үнүп, аза партия кежигүнүүне кирип турар кежигүннерниң отчёдун дыңнаары солуш. Комсомол оларның амыдыралынга кайы хире ужур-дузалыг болганының дугайында кежигүн чоразаан кижилер аныяк комсомолчуларга чугаалап бээрлер.

Комсомолдуң эге организациялырында отчёт-соңгулдаалыг кампания чоруп турда, райкомнар, хооркомнар болгаш комсомол комитеттери комсомол активиниң күүжүн кудуку организациялырже утказы хуралдарны бедик идей-политиктиг деңнелге эрттирериниче кичээнгей салыр ужурлуг. Оларны ажыл-херекчи байдалга чорудуп, комсомолчулар аңаа шүүлтүүлердиң болгаш бот-шүүлтүүлердиң долузу-биле ажылаар арганы бээр. Отчёт-соңгулдаалыг хуралдарга комсомолчуларның отчёттуг үениң ишчининде кылган ажылын түңнеп, комсомол организациязының аныяк кижилерин кижизидер талазы-биле кылган ажылдарын төлептин-биле үнелеп, четчеделерин илередип, оларны эдер хемчеглерни тодарадыр ужурлуг.

А. БАКУЛИН.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬДАН ТӨРУТТҮНГЕН

Тываның аныяктар организациязының төвүзүүкдеки

Тывага аныяктарның революстуг шимчээшкини Улуг Октябрьның тиилелгезиниң болгаш Сибирьге хамаатты дайынның пуут салдары-биле тыптын келген. Тывага 1918—1922 чылдарда болуушкуннар аныяктарның политиктиг кижизидилгезиниң школазы апарган. Оларның ең дээре төлээлекчилери 1921 чылда болган национал-хосталгалыг шимчээшкинге идепкейлиг киришкеннер.

ТАР-ның тургустунганының ээзинда, колониалдыг болгаш феодалдыг аар-дарлалдың артынчыларын узуткаар, экономика болгаш культура талазы-биле ап чыдын калган чорукту ажыл эртер, ооң ында ажылагый, культура-политиктиг алаңнарын айтырыгларны шиитпирлээрин тыва улустуң мурнунга тургустунган төөгүлүг үеде., 1925 чылдың декабрьда. Тываның аныяктарының революстуг организациязы үндезилеттинген. Аныяктарның революстуг эвилели (АРЭ) оларның мурнакчы күштерин каттыштырып турар массалыг партийкин авес организация турган. АРЭ-ниң чугула сорулгазы даштыкы дарлалдан ажылчы чонну хостаарынга, феодал-крепостниктиг чоруктуң, артышкыннарын узуткаарынга болгаш Араттың Революстуг Намының Тываны капиталистиг эвес оруктан хөгжүдери дээш демиселиниге бүгү тала-биле дузалаар, идепкейлиг демиселчилерни аныяктарның иштинден кижизидерин турган.

АРЭ ол сорулгаларны Араттың Революстуг Намының болгаш 1926 чылдан бээр чаңгыдаар эргелиг секциязы болуп турганы КИМ-ниң (Аныяктарның Коммунистиг интернационалы) шуут удуртулгазы-биле шиитпирлеп турган. АРЭ бодунуң ажылын ВЛКСМ-ниң Красноярск край организациязы-биле сырый харылзаалыг чорудуп турган. ТАРЭ Тоң Комитеди ол үеде республиканың орус суурларынга турган ВЛКСМ-ниң чер-чер организацияларының доктаамал дузазын ап турган.

Аныяктарның Революстуг Эвилелиниң ажыл-ишчининге Улуг Октябрьның тиилелгезиниң болгаш Сибирьге хамаатты дайынның пуут салдары-биле тыптын келген. Тывага 1918—1922 чылдарда болуушкунн

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
59
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
8
ПЯТНИЦА
№ 213 (6850).

Өртээ 2 көп.

Совет партия-чазак төлээлери Будапеште

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Маңаа Венгр социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының ТК-зының Бирги секретары Л. И. Брежневке баштаткан Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң партия-чазак төлээлери албан аайы-биле пайыралчы аалдаашкын кызыл чедип келген.

Совет төлээлерни —СЭКП ТК-ның чиңгине секретары Л. И. Брежнев-ти, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни болгаш оон-даа өскелерни Социалистиг Венгрияның найысылалы чүректиң ханызындан, өөрүшкүлүг уткаан.

Совет болгаш венгр күрүне түктары-биле шиметтинген Ферихедь аэродромунга Венгр Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Янош Кадар, Венгр Улус Республиканың Президиумунуң Даргазы Пал Лошонци, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргазы Епе Фок болгаш өске-даа албан кижилери Советтер чуртунуң төлээлерин уткуп чедип келген.

Самолёттан совет аалчылар үнүп келирге, муң-муң будапештилер туткан тукчугаштарын болгаш чечектерин чайып байыр чедирген. Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар хол тутчуп мендилешкеш, алышкы ёзу-биле куспактажыпкан. Я. Кадар сөс алгаш совет төлээлерге байыр чедирген. Л. И. Брежнев чүректиң ханызындан өөрүшкүлүг хүлээп алыпкынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Венгр Улус Республиказының Күрүне гимнериниң аялгалары чаңгыланып, напшылар салюдунуң даштавшкыннары дыңналып үнген. Л. И. Брежнев биле Я. Кадар хүндүткелдиң таңнымалдарын ёзулап эрткен.

Совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери болгаш Венгриянып партия, чазак удуртукчулары оон соонда ажык машиналарга олуруп-каш, совет төлээлериң турар черинче чорупкан.

ДҮЖҮТ БОЛГАШ ТРАНСПОРТ

Республиканың автоажыл-агыйларының ажылданчылары, колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү чолаачылары Совет эрге-чагырганың 50 чылына холбаштыр чүүн сөөртүлгезиниң, бот-уне чиигелдезиниң, автотранспорт ажыглалының талазы-биле боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш эрестиг демисежип турарлар. Юбилейлиг чылдың бедик, дүжүдүн чидириг чонна ажаап алырынга көдээниң ажыл-ишчилеринге боттуг дузаны көргүзер деп пунктуну кайы-даа автоажыл-агыйның социалистиг хүлээлгезинде айыткан.

Транспорт организацияларының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары дүжүт ажаап алышкынының ыяш мурнунда-ла бо чугула кампанияже чорудар транспорт херекселдериниң септелгезин баш удур кылгаш, ажаап алышкын эгелээри билек, тус-тус районнарже чагыг ёзугаар организастыг үнүпкеннер.

Чыл бүрүде-ле көдээниң ажыл-ишчилеринге дузалажып чаңчыкпан автоажыл-агыйларның болгаш албан организация черлериниң чолаачылары колхозтарга болгаш совхозтарга барганының баштайгы хүннеринде-ле күш-ажылга шалыпкын чоруун көргүзүп, көдээниң ажыл-ишчилеринге мактады бергеннер. Чижээлээрге, Кызылдың № 1 АТА-зының дүжүт ажаап алышкынында барган чолаачылары боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип турарлар. Сентябрь 1-ге чедир АТА-ның 91 машиназы 13 муң 960 тонна тараа сөөртүр планын 23 муң 863 тонна кылдыр ажыр күүседкен. Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунда ажылдап турар эш Н. Рябенкога удуртқан 7 кижи составтыг бригада планын 222 хуу күүседип, социалистиг чарыштың бирги одуруунда үнгөн. Оя-ла АТА-ның Таңды районда барган автоколонназының түс-түс бригаларының аразында социалистиг чарышка бирги черни коммунист эш Абрамовка удуртқан он кижи составтыг чолаачылар бригадазы быжыыбыле тудуп келген. Бригадир Степан Тихонович Абрамов совхозтуң агрономнары, зоотехниктери-биле сүмележип тургаш, чолаачыларның кылыр ажылын баш удур планнап турар. Ажылчыннар-биле чолаачыларның аразында мындыг янзылыг мады ажылдажылганың түңнелинде улуг үүле бүттүнүп турар. Эш Абрамовтуң бригадазы тараа сөөртүлгезинден аңгыда бораң хүннерде ажылдап тургаш, совхозка 4 муң тонна хире силосту сөөртиен. Баштайгы он хонуктарда чүк сөөртүлгезиниң тонна-километр планы 200 хуу ажыр күүсеттинип келген.

База бир чижек. № 2 АТА-ның чолаачызы эш В. Кравченко самосвалы биче тоннажтыг-даа болза, «Тиилелге» совхозтуң төп шаңындан Кызылдың сайгарылга баазазынче тараа сөөртүп, хүнде үш рейсти кылып, хүннүң нормазын ажыр күүседип турар. Чүүк бичии, километрам бөзерек болганындан кывар чүүлге чарыгдап улуг, а хolга алыр ажык эвээш дээш чамдык чолаачылар бо аразынга тараа сөөртүрүнден оспаксыраарлар. Ынчаарга эш Кравцев самосвалының демир кузовун калбак маңзыларбиле улам бедидир кылдырып алгаш бир рейсте-ле 5 тонна ажыг тарааны Кызылга эккеп, автомашинаны долу күчүзүг-биле ажыглап турар.

Чаа дүжүттүң тараазын чидириг чонна ажаап алыр дээш көдээниң ажыл-ишчилери-биле бир демей шудургу ажылдап турар чолаачыларны моон-даа хайнү адап болур. Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң күрүнеге тараа дужаар планын ийи катап ажыр күүседиринге Кызылдың № 3 АТА-зының чолаачылары улуг дузаны көргүсненнер. Саргалдың чавгай дүмүдүн чүдүрген күштүг «Колхидалар» артынгының 4—5 шакта-ла Кызылдың сайгарылга баазазынче шуужуп үнүптер турган. Оларның башкарыкчылары эштер В. Штрейба, В. Чернятьев, М. Ситалов болгаш оон-даа өскелер хүннүң нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турарлар.

Ажаап алышкынның эң харыысалгалыг үезинде автотранспортту бүгү күчүзүг-биле ажыглаар херек. Агаар-бойдустуң таарыыча чок байдалдары дүмүт ажаап алышкынынга өске техника-биле чергелештир автотранспортту чаңгыс-даа шак халас тургуспайн, комбайндан шаңче, шаңдан тараа хүлээп алыр пунктуларже юбилейлиг чылдың дүмүдүн сөөртүрүнге шалыпкын ажыглаары автоколонналарның начальниктеринден, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринден негеп турар.

Оон-биле чергелештир «черниң хомчээли ыяк, чоок», «шүүдели улуг, ажык чон ажыл» дээр хөөн-биле шыңгыы демиселди чорудар херек. Мындыг янзылыг хөөннер Кызылдың № 2 болгаш оон-даа өске АТА-ларның мобилизацияга чоруткан чамдык чолаачыларынга тургулаан. Мобилизацияга чоруткан машиналарның ажылдан озалдаар, үрелир чоруктарының дугайында хомудалдар Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның колхозтарындан болгаш совхозтарындан көөп турар.

Ажаап алышкын сезонныг кампания. Тараа шөлдеринде ажылдап турар механизаторларның, чолаачыларның болгаш өске-даа кижилерниң чемненилге, дыштанылгазын эки организастап, оларның аразынга социалистиг чарышты улам калбартып, оон түңнелдерин үндүрген турарын чедип алыры чер-черде партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының хүлээлгези болур. Ындыг турбуже районнарда барган автоколонналарның, автобригадаларның болгаш чолаачыларның аразында социалистиг чарыш ам-даа эки организастаттынмаан, алган хүлээлгелериниң, ыйгырыгларының күүселдези хынаттынмайн турар. Юбилейге холбаштыр алдынган хүлээлгелериниң күүселдезинге кижи бүрүзүнүң киржилгезин көргүзүп тургаш, ажаап алышкында чолаачыларны күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже мобилизастаары чугула.

Дүжүт сөөртүлгезиниң бүгү чадаларынга кожуглуг транспортту, комплексилиг агрегаттарны ажыглаарын нептередип, мурнакчы чолаачыларның арга-дуржулгазын калбаа-биле пропагандалаар болза, юбилейлиг чылдың тараазын чидириг чонна күрүне шыгжамырларынче сөөртүр арга бар.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

КҮРҮНЕНИҢ ПЛАН ЧАГЫЫН КҮҮСЕТКЕН

АЖЫЛ-АГЫЙЛАРГА БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, күрүнеге тараа садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш чаа дүжүттен 1200 тонна тарааны немей садарын шиитпирлээн.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу база улуг тиилелгени чедип алган: оон ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының план-чагыын ажыр күүсеткен болгаш планнан ажыр тараа дужаарын уламчылап турар.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз база күрүнеге тараа садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, планнан ажыр тараа садарын үргүлчүлээр деп шиитпирлээн.

Ол-ла районнуң «Тээли» совхозу юбилейлиг чылда күрүнеге тараа садар талазы-биле планын хуусаа бетинде күүсеткен. Амгы үеде тарааны планнан ажыр күрүнеге садып үргүлчүлеп турар.

СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели айыттынган ажыл-агыйларнын ажыл-ишчилеринге ол күш-ажылчы тиилелгелери дээш байырны чедирбишаан, планнан ажыр тараа дужаарын уламчылаар дээн оларның шиитпирин деткээн.

Оон-биле кады айыттынган ажыл-агыйларнын ажыл-ишчилери тараа ажаап алышкынын чедиишкиннин-биле доозуп, үрезиннерни долузу-биле уруп ап, күскү аңгыс аңдарылгазының планын долузу-биле күүседип, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенип ап, ылаңгыя малчыннарның чурттаар бажыңнарын болгаш мал кажааларын тудар база септээр ажылче онза кичээнгейни салыр дээрзинге быжыг бүзүрелин ол ажыл-агыйларга СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн. Малга эргежок чугула санныг чем-суурну тургузуп, оларны кыштагларже сөөртүрүн эки организастап, Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейтур алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр талазы-биле ажыл-агыйларның ажыл-ишчилери улам көдүрлүүшкүннүг ажылдаар дээрзинге бүзүрелин олар база илергейлээн.

Калбак фронт-биле

«Сүт-Хөл» совхозтуң хову-шөлдеринде дүжүт ажаалдазы калбаа-биле чоруп турар. Агаар-бойдустуң байдалы алзан сооп турарын барымдаалаш, совхоз кукуруза ажаап алышкынынче улуг кичээнгейни салып турар.

Бо хүннерде кукуруза шолүнде 6 комбайн, 12 трактор. 37 кижи ажылдап турар. Ниитизи-биле 1000 гектарга тарыттынган кукурузаның 564 гектары ажаап алдынган. Оон 4433 тонна ногаан массаны алгаш, сүт-бараан фермаларының мал кыштагларының чоогунда силостаан. Ам артканын кыска хуусаада ажаап, силостап алыр дээш механизаторлар чүткүдүг ажылдап турар.

Бо совхозта тараа ажаалдазы база калбарып эгелээн. Сентябрь 5-ке чедир 170 гектар кызыл-тас тавычалай кестинген болгаш оон 100 гектары бастыртынган. Дорт кестирилге-биле 227 гектар тараа ажааттынган. Гектардан ортумак дүжүт 12 центнер болуп турар.

НЕМЕЖИП-ЛЕ ТУРАР

Кызылдың тараа сайгарар баазазынче юбилейлиг чылдың чаа дүжүдү дүн, хүн чокка шуужуп кээп-ле турар. Эң үнелиг чүүк — алдын тараа чүдүрген колонна-колонна машиналар кижи бүрүзүнүң сеткилин өөртүп кээр. Тараанын баазажо киреря хүн бүрү немежип-ле турар.

Күрүне шыгжамырынга тараа киирериниң талазы-биле мурвуку одурүгже кирер дээш чүткүл ажылагый бүрүзүнде хайдыкпаны кээп турар тараанын өзүлдезинден илдең. Каа-Хем район 5310 тонна тараа саткан. Ында «Коммунизмче орук» колхоз соолгу үш хонукта Кызылдың сайгарылга баазазынга 600 ажыг тонна тараа киирген.

«Көк-Тей» совхозтуң тараажылары соолгу беш хонукта хүннүң-не 120 тонна тараа киирип турар. Ол совхоз 900 тонна планның орнунга 1750 хире тонна тараа саткан. Таңдыда «Тиилелге» совхоз тараа дужаар темпизин дүргедедип турар.

Пландан ажыр

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары бо юбилейлиг чылда күрүнеге 1200 тонна тарааны садар планныг. Сентябрь 5-ке чедир колхоз 1472 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга урган. Ынчангаш күрүнениң план-чагыы ажыр күүсеттинген. Ам күрүнеге планнан ажыр тараа садары үргүлчүлеп турар.

Колхозтуң күрүнеге тараа дужаар планын эрте күүсеткен чорук Чедерде № 2 бригаданың ажаап алышкынынды шалыпкын чоруткаының ачызы болур. Ол бригада 1270 га тарааны август 15-тен бээр кезип дооскан болгаш ам тавычада эвээш тараа арттырган. Комбайнарның чамдыызын Саргалда № 1 бригадаже чорудупкан.

Комбайн агрегаттары болүү-биле ажылдаар методту ажыглаан. Комбайнер Василий Елисеев тарааны тавычалай кезеринин болгаш бодуруп бастырарының нормазын бүдүн чартыктан ийи катап ажыр күүседип келген. Ол 400 га черниң тараазын кескен болгаш бастырган. Михаил Семынин болгаш өске-даа комбайнерлер хүн нормазын ажыр күүседип турган.

Колхозтуң ажыл-ишчилери ам Саргал бригадазының тараазын ажаап алырынче бүгү күштү салып, күрүнеге тараа садар планын ийи катап ажыр күүседир сорулга-биле бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

БӨГҮН

«Шын» солуннуң «Ажаап алышкынның шалыпчызы» деп шилчиир тугу Кызылдың № 1 АТА-зының Каа-Хем районнуң «Тиилелге» совхозунуң тараазын сөөртүп турар чолаачылар бригадазынга шилчээн. 7 кижи составтыг бригада (бригадири эш Н. Рябенко) ажаап алышкынның эгезинден бээр тараа сөөртүр планын 222 хуу күүседип, 1280 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче сөөрткен.

№ 3 АТА-ның чолаачылары Василий Штрейба биле Владимир Чернятьев республиканың ажыл-агыйларындан Кызылда тараа хүлээп алыр черже тараа сөөртүлгезиниң үезинде хүннүң-не 1000 ажыг тонна-километрни ажылдап кылып турарлар.

Фото Г. СИРОТИННИЙ.

ПАРЛАГАНЫ—МАССАЖЕ

1968 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылгалар бистиң чуртувустуң хоорайларында болгаш суурларында эгелээн.

Коллективтиг пропагандист, агитатор, организакчы, хөй-ниитиниң санал-оналының ёзулуг индири болбушаан, бистиң парлалгавыс социалистиг күрүненив чартык үе чыл төөгүзүнүң бүгү үе-чадаларында партияга болгаш чонга шынчы баравын болуп турар. Ленинчи идеяларның тиилелгези дээш туруштуг демисеглчилерни, боттарының бүгү күжүн, дуржулгазын, йлынын коммунистиг тургузуушкунга берип турар чалбыыштыг патриоттарны кижизидерде партияга парлалга дузалап турар.

Солуннарның арыннарынче көрүңнерден — совет парлаганың чоп-биле чарылбас харылзаалыы ол арыннарда капчалдыр чырыткыландыр илергейлеттингеп-дир че! Оп-он муң помчукчулар — ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенциянын төлээлекчилери — идепкейлиг корреспондентилер болуп, үе-шагның болгаш бодунуң дугайында чаагай мөзүлүг чугааларны солуннар арыннарынга чорудуп, Октябрь мурнуңуң чарыжының кажаар чоруп турарының дугайын дыңнадып, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарның дугайын сактып, тудугларның күжелиишкинниг калбарышкынына өөрүп, бистиң бурунгаар ишчәшкиниивиске шаптык ужураштырып турар четпестерни шүгүмчүлеп турар болгай. Совет парлаага — партияның күчүлүг идейлиг чепсэ, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалгаларын боттандырар дээш коммунистиг моральдың принциптерин бадыткап күүседир дээш демиселге партияның хүп үргүлчү дузаалакчызы-дыр.

Кап чылдар мурнунда турганынга бодаарга солуннарга, журналдарга улуг негелде улам долдур хандыртының орар: оларның тиражы хөй катап өскеп. Ынчаза-даа чагыдылга кампаниязының чедиишкиниг болуру чүгле чагыдыкчыларның санының өзүлдези-биле тодаргайлаттынмас болгай. Парлаага тарадылгалы партия организацияларының кичээнгейинге кезээде турар ужурлуг. Амыдырал-чурттаалгага, ажылга, өөредилгеге онза чугула үндүрүлгелер-биле помчукчуларны чепсегээр дугайында хамыктың мурнунда сагыш салыр херек.

Партия парлаагазының тиражы соолгу чылдарда ажок ковүдээн. Чижээлээрге, СЭКП ТК-ның «Коммунист», «Партия амыдыралы», «Политиктиг бот-өөредилге», «Агитатор» деп журналдарын ам дөрт миллион экземпляр кылдыр шептереткен, «Политтилел эртемнерин улам ыцай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчелер дугайында» партияның Төп Комитединиң чоокта чагыы доктаалында коммунистерниң политиктиг өөредилгезин экижидер чоруктуң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн болгай, ынчангаш ол доктаал чагыдылга кампаниязынга база шынчы айтыкчы болур. Политиктиг өөредилгеге эргежок чугула парлаага үндүрүлгелерни коллектив бүрүзүнге калбак пептереткен турарын партия организацияларга чедип алза чогуур.

Баштайгы хүннерден эгелээш чагыдылга кайда чедишкинниг чоруп турарыл? Партия комитеттери парлаага пропагандаазынче хүп бүрүнү кичээнгейин салып, харылзаа, «Союзпечать» организациязының ажыл-чорудулгазын боттарының контролюнга ал, хөй-ниитиниң тарадыкчыларның ажылын эки башкарып турар ындыг черлерде чедиишкиниг чоруп турар. Ленинградтың дуржулгазы өөредилгелиг. Ында СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының чанында парлаганы пропагандаларга болгаш тарадыр талазыбиле хөй-ниити чөвүлели ам чеди чыл дургузуунда үре-түңнелдиг ажылдап келген. Заводтарның, цехтериниң, районнарның хөй-ниити чөвүзелдерин, 50 муң активчилерин ол удуртуп турар. Москваның болгаш пайысылаа облазының, Белоруссияның, Азербайджанның, Украинаның, Горький болгаш Свердловск областарның партия организацияларлы чагыдылга-биле эки ажылдап турар. Номчукчулар конференциязы, солуннар болгаш журналдар делгелгелерв, оларның ужур-утказын радио болгаш телекиндение дамчыштыр тайылбырлап пептереднрп, база өске-даа ол чижектиг, парлаганы пропагандалаарының янзы-бүрү хевирлерин боттарын эки кылдыр бадыткаанындан оларны дыка хөй хоорайларда болгаш суурларда чедиишкиниг ажыглап турар.

Солуннар болгаш журналдар чагыдары— эки-туранын херээ-дир. Эки-тура барымдаалаарының принциптерин кампаниянын баштайгы хүшеринде чамдык черлерде үреп турарының фактылары-биле эптежип болбас. Өске, калбак сураглыг солуннар, журналдар чагыдын алыр дээш кижилерге чамдык бир солуннарны «кожуп бээр» дээр чоруктарны болдуруп болбас. Партия органнары ол үреп болбас принципти камгалаар ужурлуг. «Союзпечатытың» кол эргелеп болгаш оон чер-черде органнары моон мурнунда-даа чылдарда ыпкаш, парлалгаларның хөй кезии түе-түе кижилериң чагыын ёзугаар нептерээн турарын барымдаалап көөр ужурлуг. Күрүненив болгаш хөй-ниити организацияларының күселп-биле чагыдылгаларны дыка кызырар дугайында сагыш салыр херек.

Номчукчуларның ортузунга боттарының ат-алдарын быжыглаарын күзээш, солуннарның болгаш журналдарның үтказын редакциялар сайгырангайжыдып, литература деңелин бедидип турар. Номчукчуларның негелделерин улам долдур хандырар дээш оларның ол негелделерин социологтуг шинчилелдер аргаан-биле ооренип көөрү кичээнгейни хаара тудуп турар. Ындыг шинчилелдер, чижээлээрге, районнар солуннарының тематиказын байыдарда, оларны улам пептеренгей болдурарда партияның Новосибирск обкомунга дузалаан. Ынчаарга өске арга-биле—ат-алдарны капчап-даа бол, кавдыг-даа арга-биле чедип алыр дээр бир ялымның оралдажыышкынары база бар. Мынчангаш чагыдылга кампаниязының үезинде парлаганың чамдык бир органынга улампчызы дараазында үнер деп каан детективтиг романны парлап туруп бээр, база бирээзинге — «эртегинин эртезинден бистиң үевиске чедир» кевпи-херек чок чечен чугаалар-биле помчукчуларны хандыдып алырын оралдажыксаар чүүдер бар. База бир чамдык редакциялар чогум-на харын боттарының парлап үндүрүп турары солуннарны, журналдарны эки тараткаңы дээш бедиткеп шаңналдар аазап, хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын көгүдериниң чажам дөвес чүүлдер-даа бар. Олар дээрге ажык чок оралдажыышкынныр-дыр. Ындыг оралдажыышкынныр үргүлчү үнер чамдык парлалгаларның тиражын анаа-ла үндүрериңге, саазының артыкка чарыгдаарынга, энне эргежок чугула номнарны, чижээлээрге, өөредилге литератураазын парлап үндүрериңге бергедээшкиндерге чедирер.

Чагыдылга кампаниязы — парлаага тарадылгазының бүгү системазынга шыңгыы шылгалдамын үезин. Солуннарның болгаш журналдарның чырыкка озалдап үнгениниң дугайында, солуннарны, журналдарны чедирериниң хуусаалары харылзаачыларның буруузу-биле үрээниниң дугайында, солуннарны туда садар садыгда четпестерниң дугайында чаңгыс-даа медээни аваа ыдып болбас. Ындыг медээ санында-ла дүрген хемчеглерни ап тургал, «Союзпечатытың» органнары, партия комитеттери, ол чугула херекке четпестерни кыска хуусаада чайладып ап болур.

Ажыдыы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш бистиң он-он солуннарывыс чазактың бедик шаңналдарын алгылаан. Помчукчулар-биле дыка хөй парлаага үндүрүлгелериниң улам-на быжыг болгаш сырый харылзаазы чаагай алдар-дыр. Ол чорук чагыдылга кампаниязының чедиишкиниг болурунга идиг бээр. Ажылчы чонпар чагыдылганы эң эвээш үе-шакты чаргыдап тургаш чоруткан турар төлээде, бүгү-ле үүлдерни кылыры — харылзаа органнарының ажылдакчыларының, хөй-ниитиниң тарадыкчыларының алдарының херээ.

Чоннуң бүгү кезектерин бодувүң салдары-биле хаара тудуп, үүе-үүе муң болгаш миллион-миллион экземпляр кыдыр таран, чаа амыдыралдың тургузуушкунунга эң чугула рольду ойнап турар парлаага дугайында ленинчи айтышкынпар бистиң хүннеринивисте болтаган.

Октябрьның типлелгелиг идеяларын, ленинчи ынчыы сөстүң, партияның чалбыыштыг сөзүн чүрттүң бүгү булуңнарынга, бажың бүрүзүнге солуннар болгаш журналдар чедирип турзун!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ТУРАСКААЛДЫГ ТУК ДЭЭШ

Бистиң улуг Төрөөн чуртувус уттундурбас хүннерни чурттап арттирип турар. Ажылчы чоннар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының юбилейин өөрүшкүлүг болгаш чоргааралдыг ажыл-херекчи базымнар-биле уткуурлар. Совет Тываның ишчилери ол юбилейге база магалыг белектерни белеткеп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тулуг, транспорт организацияларында, колхозтарда болгаш совхозтарда ажыл-ишчи кижилер бодунуң чуртунуң байырлалыш төлептиг демдеглээр дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Юбилейни шылгарангай күш-ажылчы чедиишкин-биле уткаан коллективтерге турасказалдыг туктарны тыпсыр болгай. Бистиң республикага он тукту доктаатказын. Ол туктарны кезээ мөңгеде бодунга калагаларыы-биле чаалап алыр дээш социалистиг чарыштыг улам калбарткан.

Тураскаалдыг тук дээш чарыштыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи эгелээн. Ак-довуракчылар белиткен хүлээлгени ап, Төрөөн чуртка 500 тонна сорттуг даг-дүгүн немей бээрин шиитпирлээн. Олар алдарлыг юбилейни күш-ажылчы белектер-биле уткуурунче республиканың бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ажыл-агый бүрүзү юбилейжи хүлээлгени ап, күжениишкинниг ажылдап киripкен. Ол хүлээлгениң күүселдези кол үүл болганда коллективтерде хей-ниити организациялары ажылчыннарыны дээштиг чарышче мобилизастаар хүлээлгелиг. Социалистиг чарыштың чорудулгазында четшестерни илередип, бистиң парлалга органнарывыс боттуг шүгүүлелди кылган болгай. Харын ол үүлдерни кичээнгейге ап, чарыштың дээштинн чедип алыр дээш бистин коллективтеривис өлөөн ажылдарны кылган.

Амгы социалистиг чарыштың түннелин үргүлүү үндүрүп, сеглээн сөс ажыл-херек-биле карышпайн турары кымны өөртпезил. Дыка хей үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажылчыннарның ажылын өөлчег, неделя, он хонук, ай санында үндүрүп, чедиишкиннер биле чедип кылдынмаан үүлдерниң чылдагаанын илередип турар апарган. Оон ачызында курлавырлар долузу-биле илереттинип, арга-дружулга солчулгазы база идепкейжип келген. А чарыштың күүселдези хүн бүрүзүн кичээнгейинде, хыналдазында турар чүве болганда ажылчын бүрүзү аңаа идепкейлиг, чогаадыкчы өзүбиле киржип турар апарган.

Ынчаарга администрация, партия, профэвилел организациялары ажылчыннарның негелдезин шалыпкын боттандырып, оларның ажылдаарына таарымчалыг байдалды тургузуп бээринче кичээнгейин күштелдирген. Күш-ажылдың организастаашкыны экижип, чиг-эт, материалдар-биле хандырылгага үзүктелишкиннер болбастап, техниканың ажылы база экижээн. План күүселдези дээш бүү-хаа ажылдаар чорукталган адырылганы ажылчыннарның ботидепкейин көдүрген. Социалистиг чарышты эки организастаан черлерде бүдүрүлгениң экономикитиг көргүзүү база экижээн. Шулуудан ажыл-иштиң түннелинде бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедир, оон шынарын бедидер сорулгалар чедиишкинниг боттанып турар. Улуг Октябрьга алдаржыткан күш-ажылчы өөлчегге киржип, бистиң аныяк республикавыстың ишчилери өөлөн чедимчелиг ажылдаан. Чылдың баштайгы чартыында үлетпүр бүдүрүлгелери планын ажыр күүседип, 1093 муң рубльдиң продукциязын немей кылып белеткээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи чедиишкинниг болган. Бирги чартык чылдың түннелибиле республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң мурнуку одуруунче оларның үнгенин билир болгай бис. Ийиги кварталда бистип ак-довуракчыларывыс ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң араазында шылгарап, социалистиг чарышка бирги черни өөлөөн. Ол комбинат бодуунуң алган хүлээлгезин күүседипкен. Ажылчыннар чаа хүлээлгени алган. Ону ёзугаар олар база 500 тонна сорттуг даг-дүгүн планга немей бүдүрерин көргеп.

Комбинаттың мындыг чедиишкинни чедип алганы дээрге ооң бүгү участоктарында социалистиг чарышты чогуур деңнелге чедир организастаанында-дыр. Шынаала-даа оларда нинти үүл бар —ол дээрге Төрөөн чуртка, торел чонга төлептиг бараан болуру-дур.

Москва кавызында Коломна деп бурунгу оруе хоорай бар. Ооң комсомол комитединге эрткен чылын аныяк кыстар кире берген. «Кыстар, үүү херектиг моорлап келдиңер?»—деп секретарының айтырынга олар мынчаар харылааннар:

— Бистер комсомолчу тудугларга барып ажылдаар путёвка алыр дээш келдивис.

— Чогум кайыже баарын шиитпирледиңер бе, мынчаш?

— Амдымызында билбес бис. Кайыже путёвкалар бар ирги?

Секретарь хей-ле черлер адагылаан. Оларның аразында Ак-Довуракты ады дыңналган. Кыстар олче баар бис дишкеннер.

Олар ооп келирге ол тудугда Рауль Губайдулиннің комплекснлиг бригадазынга быжыглаан. Моон мурнунда кадыг ажыл кылып чорбаан болгаш баштайгы дээрезинде бергелерге таварышып турза-даа, комсомолчу кыстар боттарының адып сыкпааннар.

— Москвадан келген кыстар Лидия Румянцева, Людмила Смирнова болгаш өскелер-даа кыштың соогунда, чайның шинээде-даа өөрүбиле домей ажылга кежээлер—деп, Рауль чугаалаар.—Хемчиктиң унуп кыпкы туман дүй туда бергенде тудугга ажылдаары кандыг ийик. Ол хирезинде олар бергелерден дадай дивейн, харын-даа барык догере ажыл соонда кежээки техникумга азы школага барып өөренип турган. Чажыдан тура ол хире чаныш-сыныш чок кижилер чүге-даа торулбас.

Раульдуң комплекснлиг тудугчу бригадазында оруе, татар, украин, тыва дээш өске-даа национың оолдары, кыстары чаңгыс иепиң уруглары дег найыралдыг ажылдап турар. Кара-Даш даглarының ээзээнде туулбудан туткан дөрт кызыл бажыңнар бар. Хоорайның ол кезиин Доктаамал суур деп адаанында ужур-ла бар. Ак-Довуракты келир үеэн оон өгелээн дизе чазыг болбас. Ол шеверген тудугларда оларның хол дегбээн бажыңнары чок.

Губайдулиннің бригадазы бо хүннерде ол-ла черде сезен аал ишти чурттаар чуртталга бажыңын тудуп турар. Олар эвээш үе иштинде бажыңның таваан салып, бирги кабдынның хазазын дооскан. Күчүлүг ирак тудуг материалдарын бедик черлерже дажып берип турар.

— Кранны чаа тургузуп каан—деп, Р. Лидия тайылбыраавр.—Бажыңның таваандан өгелээш барык бирги кызыл тудугга хол-биле тудуп алганывыс ол-дур. Бир демниг болурга үүле бүдүгүр чүве-дир.

Оларның аразында ийи коммунист бар. Бирээзи Ленин ордени-биле шаңнатнан хоочуп тудугжу Ооржак Комбуй-оол. Ол байлак дуржулгазын аныяктар-биле үлежип, херек апарганда ажылдың аайын айтып берип-даа келген. Комбуй-оолга кайызы-даа домей. Кижиниң төрөөн адазы дег бөдүүн, кижизинг хамаарылга дээш аныяктар ону хүндүлээрлер.

— Профэвилелдиң тудуг комитеди бистиң бригадага дыштанып бажыңче баар ийи путёвка берген — деп, Рауль меңээ чугаалаан.—Шуптувус сүмелешкеш, оларны ийи коммунисче бөөрип дугурушкан бис.

Тайылбырның херээ бар бе? Бүдүн коллектив аңаа-ла кижилерге путёвка хайырлавас-ла болгай. Толептиг болганнары ол-дур.

Ак-Довуракты кол кудумчуларының бирээзинде бетондан кудуп тургаш кыяан черде күш-ажылчы алдарның оңгур кызыл тугу киискип турар. Тукту квартал тонерге-ле дүжүрүп, ол үениң иштинде бирги черни алган коллективке кодүрерин дагзыр. Эрткен чылдың бир-ле кускү хүнүнде ооң чанынга дыка хей кижилер чыглып келген. Оларның аразында Раульдуң бригадазы. Комсомол комитединиң секретары сос алган:

— Үшкү кварталда бирги черни алган дээш Губайдулиннің бригадазынга күш-ажылчы алдарның тугун кодүрүүр-дүр.

Бо чылдың эгезинден тура олар кымны-даа мурнунга киирбээн. Июльдуң тудуг-монтаж ажылдарының ай планын 147 хуу күүседип, сес айда база шылгараавнар.

Рауль биче есткилдиг, бодүүн кижи. Бир кежээ кады оргаш, ооң бодупуң дугайында кончуг эвээштн билип алдым. Ынчалзажок кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында бо-ла чугаалай бээр. «Мепде чүү боор. кандыг-даа маадырлыг чоруктар кылбадым. Мен—бригаданың хенвиг негеттинер. Эрги-Барлык кодээ Советте ажылчы чон бодунуң суурун культурлуг чурттарының төвү болдурар дээш хей ажылды кылганнар.

Бистиң амыдыралывыста, ажыл-иживисте бурунгаар базымнар болаа юбилейге алдаржыткан бүгү улустуң социалистиг чарыжының чаагай салдары-дыр. Ол шимчээшкин массалыг чоруп турар. Ону партия болгаш профэвилелдер организациялары тодаргай удуртуп, ажыл-херекти партияның XXIII съездизиниң материалдарынга үндезилеп башкарып турар.

Кызылдың электри станциязында, алгы заводунда профэвилел организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш масса-биле ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келгеннер. Ажылынга ак сеткилдиг эштерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп, оларның дуржулгазын өске кижилерге таныштырар херекти активчилер боттандырып турар.

Ынчалза-даа юбилейге уткуштур чамдык коллективтер багай ажылдап турар. Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, тууйбу, пиво заводтары, Хову-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың хлеб заводтары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш Чадаананың, Тожунуң амыдырал хандырылга комбинаттары багай ажылдаан. Ол черлерниң ажылын анализтээрге, социалистиг чарыш колдуунда-ла саазында бижиттингеи хүлээлгелер-биле кызыгаарластынган болур. Чогум хүлээлге алган коллективтерде ооң күүселдезин, түннелин үндүрер, чарышты деңнеп аналиэтээр ажыл шуут уттундурган. Харын ынчангаш бо бүдүрүлгелер күрүне планын безин күүседип шыдавайн турарлар

Чарыш дээрге чогаадыкчы херек. Ынчангаш ону ала-чайгаарлаашкынче болгаш ёзу барыжаалаашкынынче кирип болбас. Чарыштың организастап, кижилерни мобилизастаап, оларның чогаадыкчы идепкейин көдүрүп, деткиири партия, профэвилел организацияларының хүлээлгези.

Совет эрге-чагырганың 50 чылын демдеглээр үевис чоокшулаан. Аңаа тураскаатказ социалистиг чарыштың мурнакчылары база удавас тодараттынар. Арткан үениң дургузунда күжениишкинниг ажылдаары, тураскаалдыг тукту бодунуң коллективинге чедип алыр дээш ажылдаары алдарның херээ болур.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ,
облсовпрофчевулелдиң инструктору.

ТАДЖИК ССР. Ленинабадтың дээрбе комбинадының тудуу доостур чоокшулап турар. Далган үлетпүрүнүң Ортаа Азияда ең улуг ол бүдүрүлгезининң баштайгы ээлчээн ажыглалга киирген. Механизастаттынган болгаш автоматтыг, 45 тонна тараа сайгарар ишкир элеватор чаа дүжүттүң баштайгы бир мөөң тараазын хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Ленинабадтың дээрбе комбинадының тудуунуң ниити аян-шинчизи.

Фото И. КУРГАННЫЙ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чедиишкинин быжыглаан

Республика типографиязының парлаар цегинде В. Зайцевага удурткан аныяктарның 7 кижилиг бригадазы юбилей байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарышка киришкен бүдүрүлге онаалдазын ай санында ажыр күүседип келген. Ам сес айның түннелинде ол бригада мурнуку одуругже өске бригадаларны киирбейн боттарының чедиишкинин быжыглаан.

Бо бригада беш чылдың ийигизининң баштайгы чартыында бүдүрүлге планын ең бедик көргүзүглүг күүсеткеш цехтиң бригадалар аразынга шилчиир вымпелин чаалап албышаан, акша шаңналын база алган.

Бригада эрткен августуң ажыл үлүүн 131 хуу күүсеткеш, бирги черни база катап ээлээн. Бригаданың кежигүннеринден Рая Никонова программазын 142, Владимир Чернов —138, Галина Дудникова —113 хуу чедир кылгаш, кызымаккай чоруун көргүскеннер.

Аныяктарның парлакчылар бригадазы ам үшкү кварталдың бүдүрүлге онаалдазын эки түннелдиг күүседип, чаалап алган вымпелин салбас дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

ИДЕГЕЛ

ШАЛЫПЧЫ ТУДУГДА

Эзеңгиге тептиниптер апарган кижиниң бажында дидим бодаалдар, ийиг күзелдер төрүттүүп келир. Талыгыр черлер кезиксээр, кандыг бир мергежил чедип алыксаар дээш күзелдер аңгы-аңгы. Ынчалза-даа оларда нинти үүл бар —ол дээрге Төрөөн чуртка, торел чонга төлептиг бараан болуру-дур.

Москва кавызында Коломна деп бурунгу оруе хоорай бар. Ооң комсомол комитединге эрткен чылын аныяк кыстар кире берген. «Кыстар, үүү херектиг моорлап келдиңер?»—деп секретарының айтырынга олар мынчаар харылааннар:

— Бистер комсомолчу тудугларга барып ажылдаар путёвка алыр дээш келдивис.

— Чогум кайыже баарын шиитпирледиңер бе, мынчаш?

— Амдымызында билбес бис. Кайыже путёвкалар бар ирги?

Секретарь хей-ле черлер адагылаан. Оларның аразында Ак-Довуракты ады дыңналган. Кыстар олче баар бис дишкеннер.

Олар ооп келирге ол тудугда Рауль Губайдулиннің комплекснлиг бригадазынга быжыглаан. Моон мурнунда кадыг ажыл кылып чорбаан болгаш баштайгы дээрезинде бергелерге таварышып турза-даа, комсомолчу кыстар боттарының адып сыкпааннар.

— Москвадан келген кыстар Лидия Румянцева, Людмила Смирнова болгаш өскелер-даа кыштың соогунда, чайның шинээде-даа өөрүбиле домей ажылга кежээлер—деп, Рауль чугаалаар.—Хемчиктиң унуп кыпкы туман дүй туда бергенде тудугга ажылдаары кандыг ийик. Ол хирезинде олар бергелерден дадай дивейн, харын-даа барык догере ажыл соонда кежээки техникумга азы школага барып өөренип турган. Чажыдан тура ол хире чаныш-сыныш чок кижилер чүге-даа торулбас.

Раульдуң комплекснлиг тудугчу бригадазында оруе, татар, украин, тыва дээш өске-даа национың оолдары, кыстары чаңгыс иепиң уруглары дег найыралдыг ажылдап турар. Кара-Даш даглarының ээзээнде туулбудан туткан дөрт кызыл бажыңнар бар. Хоорайның ол кезиин Доктаамал суур деп адаанында ужур-ла бар. Ак-Довуракты келир үеэн оон өгелээн дизе чазыг болбас. Ол шеверген тудугларда оларның хол дегбээн бажыңнары чок.

Губайдулиннің бригадазы бо хүннерде ол-ла черде сезен аал ишти чурттаар чуртталга бажыңын тудуп турар. Олар эвээш үе иштинде бажыңның таваан салып, бирги кабдынның хазазын дооскан. Күчүлүг ирак тудуг материалдарын бедик черлерже дажып берип турар.

— Кранны чаа тургузуп каан—деп, Р. Лидия тайылбыраавр.—Бажыңның таваандан өгелээш барык бирги кызыл тудугга хол-биле тудуп алганывыс ол-дур. Бир демниг болурга үүле бүдүгүр чүве-дир.

Оларның аразында ийи коммунист бар. Бирээзи Ленин ордени-биле шаңнатнан хоочуп тудугжу Ооржак Комбуй-оол. Ол байлак дуржулгазын аныяктар-биле үлежип, херек апарганда ажылдың аайын айтып берип-даа келген. Комбуй-оолга кайызы-даа домей. Кижиниң төрөөн адазы дег бөдүүн, кижизинг хамаарылга дээш аныяктар ону хүндүлээрлер.

— Профэвилелдиң тудуг комитеди бистиң бригадага дыштанып бажыңче баар ийи путёвка берген — деп, Рауль меңээ чугаалаан.—Шуптувус сүмелешкеш, оларны ийи коммунисче бөөрип дугурушкан бис.

Тайылбырның херээ бар бе? Бүдүн коллектив аңаа-ла кижилерге путёвка хайырлавас-ла болгай. Толептиг болганнары ол-дур.

Ак-Довуракты кол кудумчуларының бирээзинде бетондан кудуп тургаш кыяан черде күш-ажылчы алдарның оңгур кызыл тугу киискип турар. Тукту квартал тонерге-ле дүжүрүп, ол үениң иштинде бирги черни алган коллективке кодүрерин дагзыр. Эрткен чылдың бир-ле кускү хүнүнде ооң чанынга дыка хей кижилер чыглып келген. Оларның аразында Раульдуң бригадазы. Комсомол комитединиң секретары сос алган:

— Үшкү кварталда бирги черни алган дээш Губайдулиннің бригадазынга күш-ажылчы алдарның тугун кодүрүүр-дүр.

Бо чылдың эгезинден тура олар кымны-даа мурнунга киирбээн. Июльдуң тудуг-монтаж ажылдарының ай планын 147 хуу күүседип, сес айда база шылгараавнар.

Рауль биче есткилдиг, бодүүн кижи. Бир кежээ кады оргаш, ооң бодупуң дугайында кончуг эвээштн билип алдым. Ынчалзажок кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында бо-ла чугаалай бээр. «Мепде чүү боор. кандыг-даа маадырлыг чоруктар кылбадым. Мен—бригаданың хенвиг негеттинер. Эрги-Барлык кодээ Советте ажылчы чон бодунуң суурун культурлуг чурттарының төвү болдурар дээш хей ажылды кылганнар.

Бистиң амыдыралывыста, ажыл-иживисте бурунгаар базымнар болаа юбилейге алдаржыткан бүгү улустуң социалистиг чарыжының чаагай салдары-дыр. Ол шимчээшкин массалыг чоруп турар. Ону партия болгаш профэвилелдер организациялары тодаргай удуртуп, ажыл-херекти партияның XXIII съездизиниң материалдарынга үндезилеп башкарып турар.

Кызылдың электри станциязында, алгы заводунда профэвилел организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш масса-биле ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келгеннер. Ажылынга ак сеткилдиг эштерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп, оларның дуржулгазын өске кижилерге таныштырар херекти активчилер боттандырып турар.

Ынчалза-даа юбилейге уткуштур чамдык коллективтер багай ажылдап турар. Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, тууйбу, пиво заводтары, Хову-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың хлеб заводтары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш Чадаананың, Тожунуң амыдырал хандырылга комбинаттары багай ажылдаан. Ол черлерниң ажылын анализтээрге, социалистиг чарыш колдуунда-ла саазында бижиттингеи хүлээлгелер-биле кызыгаарластынган болур. Чогум хүлээлге алган коллективтерде ооң күүселдезин, түннелин үндүрер, чарышты деңнеп аналиэтээр ажыл шуут уттундурган. Харын ынчангаш бо бүдүрүлгелер күрүне планын безин күүседип шыдавайн турарлар

Чарыш дээрге чогаадыкчы херек. Ынчангаш ону ала-чайгаарлаашкынче болгаш ёзу барыжаалаашкынынче кирип болбас. Чарыштың организастаап, кижилерни мобилизастаап, оларның чогаадыкчы идепкейин көдүрүп, деткиири партия, профэвилел организацияларының хүлээлгези.

Совет эрге-чагырганың 50 чылын демдеглээр үевис чоокшулаан. Аңаа тураскаатказ социалистиг чарыштың мурнакчылары база удавас тодараттынар. Арткан үениң дургузунда күжениишкинниг ажылдаары, тураскаалдыг тукту бодунуң коллективинге чедип алыр дээш ажылдаары алдарның херээ болур.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ,
облсовпрофчевулелдиң инструктору.

Чаа корпустар

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ийиги ээлчээнин тудуу хүн келген тудум калбарып турар.

«Сибирьтехмонтаж» участогунуң эптекчилери ийиги ээлчегниң тудугларга — кургадылга корпузунда сепарация чорудар черде ажылдап турарлар. Оларның бир бөлүү суг сорудурар беш дугаар насос станциязында эптелге ажылдарын доозар чыгаан.

Кургадылга болгаш сепарация корпустарында дөрт шахталыг одалга печказының монтажын дооскаш, дөрт элеваторну база эптеп дооскан. Эптекчилер Петр Федотов, Афанасий Соломопов, Анатолий Щука болгаш Николай Хорланов олар тергиин эки ажылдап, өскелерге үлегерни көргүзүп турар. Арыглал фабрикавының кол корпузунуң фундамент изин салырын база эгелээн. Мында ажылдап турар бригаданы Степан Мокруак удурткан.

РОССИЯДАН ЧАГААЛАР

Карл Маркстың „Капитал“ деп номунуң I томунуң үнгенинден бээр 100 чыл болурунга холбаштыр

Маркс биле Энгельс: революсчу Россия-биле чагаалажылга

Эң-не кол үүлдүң дугайында чугула бүгү чүвелерни билип алыксаан кончуг ковей номчукчуларның—тоогүүлериң-даа, партия ажылдакчыларының-даа, үрден бээр маңап келгени ном парлаттынып чыгар. Марксизм-ленинизм институдунда ол номну үндүрүп турар редактор Анастасия Воробьеваның столунуң кырында: ном кажан үнерии? деп айтырыг салгылаан чагаалар болгаш телеграммалар-да хей. Политиздат ук номну 55 муң экземпляр тиражтыг кылдыр үндүрүп турар, а ол тиражтың шупту-ну үүрген садыгаттына бээр дээрзин бэш удур чугаалары-даа берге эвес.

Ол ном «К. Маркс, Ф. Энгельс болгаш революсчу Россия» кыдыр адаттынар, а ынчаар ат-биле эвээш эвес номнар парлаттынып үнүлээн болгай. Ынчаарга бо ном онзагай — ооң ийиги болүүнде орус деспилгелиг кижилерниң Маркс биле Энгельске бижип тургулаан бүгү-ле билдингир чагаалары болгаш оларга эртемнит коммунизмниң үндезилекчилериниң харылаан шупту чагаалары долузу-биле кирип турар.

Бо номнуң үнерии төөгүүлериниң дөстүмейн маңап турарының чылдагаанын ук номда киирген 460 чагаанның чүвүн эң баштай-ла парлап турары-биле бөлүн билип болур. Ынчаарга, бир эвес оларның саны 101 ийикпе 102 апаар чүве болза, номчукчуларның мурнунга буруулуг бар деп, оларны дилеп тыварын ол-ла Энгельстиң бижээни болза: «Манифестиниң» орус дыл кырынче эң баштайгы очулгазын эрткен чүс чылдың алдан чылларында Бакунин кылган. Ол очулгага элээн хей хажыдымышкыннар турганы-биле, ону 1882 чылда Плеханов катап очулдурган. Бакунининң баштайгы очулгазын сагыпмыттаан, ук ажылдың чаа орус дылче» очулгазының тускай тайылбыр үүлүнге Маркс биле Энгельс Россияны аажок сонуургап, орустуң революстуг шимчээшкининиң сеткил доктүүмевиниле хайгаарап, орус революсчуларбиле харылааны тудуг турганнар.

Маркс, Энгельстиң революсчу Россияга хамаарыштыр мынчаар бижээн: «Кайызы-даа орус дылды билир, орус номнарны номчуп турган кезии-дир мен. Оор чокта чүнү кылыптарыл» — дигилээр.

Бо шын. Ажылга дем херек. Чаңгыс кижи чүвеге тынымас. Ындыг-даа бол, он тос кижиниң хүннүң-не уштап-баштап, оларның бүгү күзүн, билиг-мергежилин чаңгыс үүже башкарары амыр эвес. Он тос кижи. Он тос аңгы ажымчаң. Оларның-биле түе-түе чугаалажыр апаар.

Чурттуң комсомолчу шалыпчы тудугларының мурнакчыларының ужуражылгазы бир ай бурунгаар Москвага болган. Г. Рауль биле бизаңчы-бетонщик Монгуш Алдын-оол аңаа чораавнар.

Москва, ВЛКСМ-ниң Топ Комитединиң. Бирги секретарь Сергей Павловтуң ажылдаар кабинединиң. Эргин четпес Эвилелдиң шалыпчы тудугларындан чыглып келген 150 хире оолдар, кыстар. С. Павлов оларга байыр чедирип чүве чугаалаап, шупту-ну хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Мынча деп каан хүндүлүг бижикти ол каминг шыгжап алган. «ВЛКСМ Топ Комитединиң «Тыва асбест тудуг» эргелелиниң комплекснлиг бригадазының бригадири Рауль Ахтямович Губайдулиниң комсомолдуң шалыпчы тудуунга улуг чединшкинниг ажылдаан дээш хүндүлүг бижикбиле шаңнап тур».

Чылдар эрте бээр. Ол хүндүлүг бижик оңнадаа, ооң дескел чок чалыы назынының база бяр херечизи болуп артып калыр.

Бригаданың эң-не хеймери Мира Монгуш чааза күш-ажылчы назын четкен. Ол бригадирни мактаар:

— Кончуг эптиг-зөлдек кижи-дир. Кады ажылдаарга хаза-даа чок.

Ынаңгаш боттарының күзели-биле соңгуун алган бригадирни коллективтиң бүзүрелин мынчага чедир шынзыдып келген. Рауль Губайдулин база өөрүнге долузу-биле идегээр. Ол хире демниг кижилер чүнү-даа кайын дескептирер.

М. БАЙЫР-ООЛ.
Ак-Довурак.

Ынчалаа-даа Маркс биле Энгельстиң Россияга сонуургалдыны XIX векпиң 50 чылдарының төнчүзүнден эгелеп аажок күштелген турган. Мурнунда оларга Россия түгле Европаның жандармы, оларның көөр хөңнү чок чорааны Пруссиядан-даа артык реаксылыг күш кылдыр билдиннип турган. Маркс биле Энгельстиң ол ындыг үнелээшкинниң амгы үениң буржуаз пропагандистери ажыглаарын оралдажып, оларның орустуң ак хаанныга удур чугааларын орус улуска удур чугаалар кылдыр көргүзерин ийидып турарлар.

Крым дайыны реформалар кылырынче хаанныг ёзуну албадаан. Россияга тараачыннар хөлээшкиннери Россия империязының делгем денискээринде чүү боор турарын хайгаараарынче Маркс биле Энгельстиң сонуургалын улам-на хандыктыдып турган. «Орус тоогу кончуг эки чоруп тур. Ам ооң мурнуу түгүнде база хөлээп-дир»—деп, Энгелъс 1858 чылдың октябрьда Марксна бижээн. 1860 чылдың январьда Маркстың бижээни болза: «Америк кулдарның шимчээшкинниби чергелештир Россияда тараачыннар шимчээшкини — ол дээрге делегейде кайгамчык улуг болуушкуу-дур». «Орус крепостной тараачынларның нүүрүнде бис эвилелчилиг болган-дыр бис»—деп, Энгельс 1860 чылдың февральда бижээн.

Илья АГРАНОВСКИЙ,
ПМА-ның тускай корреспондентизи.

(Уланчылыг).

Көдээ тудугжулар

болгаш хой кажаазын тудуп доозуп турда ол бригаданың кежигүннерин инженер В. Фунтиков чапсар үезинде тырттырган. Ук тудугларны кыска хуусаада эки шынарлыг чорутканын трестиң удуртукчулары демдеглээн.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназында Дамба Дунгар-оолга удурткан бригаданың ажылы улуг үнелелди алган. Сенек деп черде хойжуларга чурттаар бажыңны

Планын хуусаа бетинде

Тес-Хем райында «Тес-Хем» совхозтуң тудугжулары юбилейлиг чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алгаш, ону хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Тудуг талазы-биле совхозтуң мурнунда салдынган сөрүлгэни боттандырары-биле бо ажылда 65 ажылчынмар хаара туттунган.

План ёзугаар ийи аал иштиг чурттаар 9 бажыңнарны тудар тургаш, 5-ши дөрээш ажыглалда үнирген, 4 бажыңны тудуп турар. 3 кудум казар даалгазының 2-зин дөрээн. 8 километр черге электри шугумуун шефтеп тургаш, орта хөреглеттинер чагыларны белетнеп алган.

Тас Сергейге удурткан комсомолчу аныяктарның бригадазы 20 кижи чунар бажың тудуунда чедиишкинниг ажылдап турарлар. Тудугну шынардыг, дүргүн чөрүдары тудуг материалдарындан кол хамаарыжыр. Ону барымдаалаш, Степан Идамчапка удурткан ыяш белеткекчилериниң бригадазы ол хүлээлгени эрээтиг күүсеткен. Олар боттарынга берген даалгазын эки шыкарлыг күүседип, нииитизи-биле 700 ажыг кубометр ыяшты белетизэннер.

Тудугжуларның ортузунда мурнакчыларының саны хүн келген тудум-на езуп орар. Ындыгларга Санчат Өнермаа, Чаанмай Наичал, Күнзек Лопсан, Оюн Чайзат-оол, Сартыыл Кодан-оол, Курвуй Каңгы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Совхозтуң тудугжулары юбилейлиг чылдың бирги чартында болгаш арткен айларда күүседир ушурлуг ажылдарының даалгазын ажыр күүсеткеннер. Олар чыл даалгазын декабрь айның 20-не дөрээр деп бедитпишаан, бригада чыл эгезинден бөөр кызымаккай ажылдап келген.

Бригада нииитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 86 хураганны камгалап алгаш, бодунга алган хүлээлгезин күүсеткен. Хой бүргүзүнден 2 кг дүктү кыргып ап, эрте төрүттүнген хураганнарның дүгү-биле кады 20 тонна ажыг дүктү колхозунга киирген.

Бригаданың тус-тус хойжуларының арасында Улуг Октябрьның байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн хойжулар бар. О. Сокпай төрүүр чүс хойга онааштыр 106, О. Бады — 101 хураганны камгалап алганнар. Бо чылын бир дугаар төрүүр аныяк хойлар кадарчызы О. Хынапай чүс хойга онааштыр 96 хураганны менди камгалап алган. Дүк талазы-биле боттарынга алгылаан хүлээлгелеринге эки түңнелэп чедип алган хойжуларга О. Шур-оол, О. Минзек олар база хамааржыр, хой бүргүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алганнар. Оюн Хынапай аныяк хойларының бирээзинден-не 2,3 кг дүктү кыргыыр хүлээлгезин 2,6 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Бригаданың хойжулары Мешегейниң чайгы одарларын эки ажыглаап, хойларын кышка удур эки семиртип алганнар. Ылаңгыя эът планынга киирери-биле одарладып семиртken 2250 баш хойнуң күүжү тергиин болган. Оларны күрүнеге сатkан болгаш ам 1400 баш хойну база семиртип белеткээн.

№ 2 трактор-хову бригадазының Оңгар-Ховудан 'кескен кадар сигенин болгаш Межегей умуудан кескен пынааның чымчак кок сигенин болуп сараатгаларына хойжулар идепкейлиг киришкеннер. Кыштаглаашкынга хойжу бригадазының осне белеткелдери кандыгыл? 9 кыштаның кажааларын септеп, коршецин хоорул аштаап, 6 чурттарга бажыңының печкаларын, шалаларын, эжиктерин чаартып септээн. Артыкан септээр чурттарга бажыңнарны, кышкы кажааларны октябрь 10-га чедир доозар. Колхозтуң септелге чорудул турар тудуг-септелге бригадазынга малчыннар боттары дузалажып турар.

Бо үеде малчыннар чурттарга бажыңнарын чүгле септен тудуп алыр эвес, чугайлаар, шалаларын, соңгаларын, эжиктерин доозулаар болгай. Ынчалза-даа янзы-бүрү өөнүг бүдүктар болгаш чугай чок. Оска чугай ортедин алырын колхоз боду чүге чорутпайн турар чүве кийин. Чугайны чүгле малчыннар эвес, суурда чурттакчылар, албан организация, школа база хереглеп турар. Улуг-Шанган бажында чугай даштыг чергер бар, анда чугай ортедин белеткээрин колхоз башкаар чери хөреңге албайн турар. Чугай айтырыын бир-ле тыптыр-тывылбас «алдын» дег бодап олурарга боду белеткеттинге бербес-ле болгай. Бо айтырыгны нииитизээрин бүгү колхозчуларның хереглеги неген турар.

Бригаданың хойжулары ам күскү одарларда хонгулаан болгаш моон соңгаар тарап аңгыстарыга хойларын база одарладып семиртир. Бригада кышка белеткел талазы-биле Октябрьның юбилейинге база чедиишкинниг үзүүшкүр дээш чаржып турары № 1 хойжу бригада-биле чарышты улам калбарткан.

С. ТАМЧАЙ.

ЧЫЛГЫЧЫНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

Чылгычы. Моңу бодаарга, ышкымын дергилээп, чыраа-сайк аъдын мунган экер эр кижиниң караанга көстүп келир. Ооң чымыжы удуг. Чайның изин, кыштың соогу, хат-шуургап, хар-чаъе дивес...

Чөөн-Хемчиктиң Шеминге «Большевик» колхозтуң тургустунганының башталгы чылы. Колхозтуң башкаар черн артельдиң чылгызын кадарып остүрерин Оңдар Чыргалович Сендиңмаага даасхан. Анда 72 баш, ооң иштинде 52 бени хүдээдип берген.

Час тургай. Борбак-Арыг шаттары ногаварган көстүп чыдар. Хек-даваннар үнүп, ийлерде сагааңайны бергилээп. Кежээликтей Оңдар Чыргалович чылгызын аал кедергезинге болуп каап, шай ижип, чылыгып, дүнеки кадатка белеткеннп алыр дээш, аалынче хап кирипкен.

Шайлап алгаш, дедир чедип келирге, чылгы деңги черинде чок, дөң аңа берген болган. Чылгының сыр сөөдээн четкеш, бажын доозуп, болуп турда, дээрде ыядыстар четчип турган. Ам дең карацгызы. Малдарның чыдары чыдып, оттаары оттап, оожургай берген. Ол өйде шала кедээге оттап чораан каш мал хоюп, хаайларын кургырадып, холдары-биле довурак каскылап, дүврей берген. Чылгычының карактарын шырыңмаландырын чораан уйгу чаштай берген, кижиниң мнаар дүкпурүүлээн, пускушнагылаан. Чылгы элээн ырап чорупкан. Малчын чылгызының соонда дүрген чорупкан.

...Төрүп алган ийи бөрү дүне чылбыртып, кедеттинип чораан, ооң чылгызынга чыгаалай бергеш эртенинде илерээн. Кадарчы ам үүү боор, изиг дээреги-биле ийи бөрүүү истеп алгаш, чорупкан. Үр-дөө, ырак-дөө истээн. Орукка ол бодунуң таныжы Чымба-биле дүшүү бергеш, оозу бөза деңги бөрүлерни истеп чораан болуп-тур.

Чылгызынче халдаар часпан ол бөрүлерниң үңгүрүн тыпкан, бөрзектери-биле кады ийи малчын чок кылып каан. Ниитизиниң малын камгалаарынга кызыккан болганы дээш, колхозтуң башкаар черинден башталгы шаңнал-шантадыр ол ацаа алган.

Чай дүшкен. Чылгызын Сендиңмаа чайлагладып үндүре берген. Бир-ле кежээ, Алдын-Ажыл деп черге чылгызын дүне кажаалап каап, Куулар Содунам суугга ол хонуп чыткап. Шылагазынган чылгычын чыткан олчаан хандыр удуй берип-тир. Инектериниң, ыттарының ыыт-даажы оңу оттуруушкан. Карацгы дүн ортузу. Даштын аътгар, белеринң иштегжин турарын чүү дээр? «Адыг маажаалай кирип келген-дир» деп бодап ооң бажынга кире хонуп келген.

Дуң-тура халаап, Сендиңмаа аът кажаазынга халыышпаан келгеш, кажаа аскын шадынкын ажыдынкан. Малдар, басмылажып каа дег, кажаадан үнгеш, аърга кайы сеен дээш, ниишт-ле дээп. Сендиңмаа ам харын сестип, боо-коңгу чок үне халып келгенин эскерип каап, өгже ыдып-ла каан. Аңда чеде бөөрге, ында өөрү кончуп, шаанга киирген: «Карацгыда канчаарың ол, чылгы чаза бажып үне-ле бөөр кайнеп, а сеңээ адыг халдаан болза, кымны хөл кижи канчаар сен?»

Чүү-даа көзүлбее карацгы дүне адыг-биле демнеспп кымырымың кандыг-даа аргазы чок болганда, Өг даштынга боолгар даактаа каап, совсаа калаппар. Эртенинде көөрге, өртеп каан аътты адыг «базып» каан болган. Ам ында Оңдар Чыргаловичиниң өөрү чугаалап турганнар:

— Эр-хей болуп-тур сен! Чылгы ажыдыпкаанның чаңан болган-дыр, оон башка та чемнер өлүрүп, базынгаавр тургаш...

Оңдар Сендиңмаа ам-даа «Большевик» колхозтуң чылгычызында олчаан болган ол ажыылыга сетпиидиг кижи ышак. Ам ол бригадир. ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делгелгезинге база чораан, ол делгелгениң ийи медалы-биле шаңналган.

Бо чылын малчын төрүттүнген 123 кулуну бүрүн камгалап алган. Юбилейлиг чылда бо улуг чедиишкин!

— Ам Силериң боданыңарда чеже баш чылгы мал бар ирги?— деп, оон айтырган мен.

— Шуптуу 586 баш, ооң иштинде 133 ажыл аъттары, төрүүр 150 бе бар — деп ол харымнадым.

Малчын ооң-биле кады ээолгу каш чылдарда колхозка чылгы малдың арай чуду-каралай норун тургап чүүл бар чүве дээрин чугаалай-дыр. Шууду-биле чугаалаарга, ооң чугулазын, ажыктымын чедир үнелевейн тургап. Ынчангаш «ам харын ону остүрер талазы-биле хемчегээрин ам турар аварган, ол ооңчуг эки-дир, ынчангаш бистиң колхозтуң чылгы малын остүрер талазыбиле моон соңгаар-даа' бүгү күжүмүү берип ажылдаар мен» деп, түңнелинде Оңдар Сендиңмаа чугаалап пагды.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

ЭРЕС-СОРУКТУГ ХОЙЖУЛАР

Таңдының «Коммунизминиң хереңи» колхозунуң № 2 хойжу бригадазы (бригадири эш Оюн Бичe-оол) Совет күрүнениң үндезынлеттинин тургустунганындан бөөр 50 чыл оюнуң байырлалынга уткуштур малдан алыр чаш төл, дүк болгаш ээке-даа продукцияны ковудедин, ооң шынарын экижидери-биле колхозтуң малчын бригадаларының арасынга калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бригада чыл эгезинден бөөр кызымаккай ажылдап келген.

Бригада нииитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 86 хураганны камгалап алгаш, бодунга алган хүлээлгезин күүсеткен. Хой бүргүзүнден 2 кг дүктү кыргып ап, эрте төрүттүнген хураганнарның дүгү-биле кады 20 тонна ажыг дүктү колхозунга киирген.

Бригаданың тус-тус хойжуларының арасында Улуг Октябрьның байырлалынга алдаржыктан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн хойжулар бар. О. Сокпай төрүүр чүс хойга онааштыр 106, О. Бады — 101 хураганны камгалап алганнар. Бо чылын бир дугаар төрүүр аныяк хойлар кадарчызы О. Хынапай чүс хойга онааштыр 96 хураганны менди камгалап алган. Дүк талазы-биле боттарынга алгылаан хүлээлгелеринге эки түңнелэп чедип алган хойжуларга О. Шур-оол, О. Минзек олар база хамааржыр, хой бүргүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алганнар. Оюн Хынапай аныяк хойларының бирээзинден-не 2,3 кг дүктү кыргыыр хүлээлгезин 2,6 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Бригаданың хойжулары Мешегейниң чайгы одарларын эки ажыглаап, хойларын кышка удур эки семиртип алганнар. Ылаңгыя эът планынга киирери-биле одарладып семиртken 2250 баш хойнуң күүжү тергиин болган. Оларны күрүнеге сатkан болгаш ам 1400 баш хойну база семиртип белеткээн.

№ 2 трактор-хову бригадазының Оңгар-Ховудан 'кескен кадар сигенин болгаш Межегей умуудан кескен пынааның чымчак кок сигенин болуп сараатгаларына хойжулар идепкейлиг киришкеннер. Кыштаглаашкынга хойжу бригадазының осне белеткелдери кандыгыл? 9 кыштаның кажааларын септеп, коршецин хоорул аштаап, 6 чурттарга бажыңының печкаларын, шалаларын, эжиктерин чаартып септээн. Артыкан септээр чурттарга бажыңнарны, кышкы кажааларны октябрь 10-га чедир доозар. Колхозтуң септелге чорудул турар тудуг-септелге бригадазынга малчыннар боттары дузалажып турар.

Бо үеде малчыннар чурттарга бажыңнарын чүгле септен тудуп алыр эвес, чугайлаар, шалаларын, соңгаларын, эжиктерин доозулаар болгай. Ынчалза-даа янзы-бүрү өөнүг бүдүктар болгаш чугай чок. Оска чугай ортедин алырын колхоз боду чүге чорутпайн турар чүве кийин. Чугайны чүгле малчыннар эвес, суурда чурттакчылар, албан организация, школа база хереглеп турар. Улуг-Шанган бажында чугай даштыг чергер бар, анда чугай ортедин белеткээрин колхоз башкаар чери хөреңге албайн турар. Чугай айтырыын бир-ле тыптыр-тывылбас «алдын» дег бодап олурарга боду белеткеттинге бербес-ле болгай. Бо айтырыгны нииитизээрин бүгү колхозчуларның хереглеги неген турар.

Бригаданың хойжулары ам күскү одарларда хонгулаан болгаш моон соңгаар тарап аңгыстарыга хойларын база одарладып семиртир. Бригада кышка белеткел талазы-биле Октябрьның юбилейинге база чедиишкинниг үзүүшкүр дээш чаржып турары № 1 хойжу бригада-биле чарышты улам калбарткан.

С. ТАМЧАЙ.

Кыштка белеткел

Ширинн күс дүжүп, серинн агаарның тыныжы келген. Тараа ажаалдазы болгаш мал чеми белеткээри Баа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда калбаа-биле чорун турза-даа, кыштагларны белеткээр ажылче база улуг кичээнгей салдынып турар.

Мал кажааларын болгаш чурттаага бажыңнарын тудар, сентябр сөрулга-биле 10 кижилиг тускай бригаданы турускан. Олар чаа кажааларны, бажыңнарны тудуп, эргилерин септеп, бажыңнарның печкаларын салып, шалаларын будуп, ханаларын чугайлап турар.

Колхозчуларның күжү-биле Ажыкта чаа бир хой кажаазын, ийи чурттаага бажыңнарын туткан. Чурттаага бажыңнары ажыглаага бүрүн белеп, а кажаанның үгле сөөлгү ажылдары арткан. Ол ышкаш бир инек кажаазы база кыдынган, ам үеде оон суг хандырылгазының, бүс-биле одалгазының системалары кыдынган, үгле салда аппарадын дерип тургузуп турар.

Кестинмээн шөлдер

Сураглыг оруг шүлүкчү Николай Алексеевич Некрасовтуң «Кестинмээн дилиндек» деп шылгарангай чогаалы бар. Ында бүгү-ле тараа шөлүнүң дүжүдү шагда ажаатынганын, үгле чаңгыс дилиндек черниң тараазы арткан, ээзин канчалдынчоондуң, бистер эки баш тыртып, быжып бердивис, өскелерден-даа дудавадывыс деп, салгынга шиндеп, хомудалын үнүрүп орар тараалардың хомудалын чогаалаан ол тода корүп турар бис. Чогаалчы хөстүг эвес тараачының аар-берге амыдыралын, аңаа таварышкан качыгналды: оон аарааның азы өлгенин бүдүү угаадып бижээн. Чогаалчы дилиндекте тараның ээзин калыг-берге албадал ажылынга түттүрүн бөөр, ынчангаш тараазын ажаап алыр аргазы чок болган-дыр дээрзин база дорту-биле эвес-даа бол, элдээрти чугаалап каан.

Шаанда, хаанныг Россияның үезинде ындыг-да чораан-дыр, ынчалза-даа бистиң бо хүннеривисте дилиндектер хамаан чок, чүс-чүс га кестинмээн сигеп шөлдери чыдары Некрасовтуң «Кестинмээн дилиндек» деп чогаалын чайгаар-да сагындырып ковр-дыр.

«Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының Сарыг-Талдан эгелээн, Бокпек-Талга чедир дилиндек эвес, делгем шынаа сигеп шөлү бар. Анда трактормуң, аътты сигеп машиналарының болгаш хол кадыырларының бизи дээп көрбээн. Кестинмээн шөлүң сигени «Кестинмээн дилиндектиң» тараазы мыкаш, хатка шиилеир чалгып, канчап-чоол барган силер деп, совхозтуң сигенчилерин кыйгырып орар.

— Бо шынаага бети-ле дээрге 50—60 кончуг улуг сараатгар турар чер чүве — деп, ол чер чурттуг кижилер чугаалажып турарлар.

— Чайын шынаанын ыыраазы күскээр намдап чидерин, оон соонда чаашкынныг хүннерниң азырын манап турда, сигеп кезери саадаан чүве ийин бо — деп, бодуң шынзыккан хүлээлгени алган ажылдап турарлар дээнзиг чугаалар база бар.

Маңаашкыныңың түңнели ыглаңчыг болган. Сентябрь айның бирде байдал-биле алырга, Тес-Хем районда сигеп белеткелиниң планы үгле 29,4 хуу күүсеттинген. Ооң иштинде «Чодураа» колхоз 38,8 хуу, «Ак-Эрик»—34,8 хуу чедиргеннер, а «Тес-Хем» совхоз планны арай бөөрде 17,9 хуу күүседип, ажыл-агыйларның күдүруунда чорун турар.

Сигеп белеткелиниң багай чорун турарын улуутукчуларның хөйү-ле чаъстыг хүннерге шаңнап турар. Ынчалза-даа чаъстыг хүннерде сигеннн белеткээрининң талазы-биле үнелиг сүмелерни солуннарга каш удаа бижээн болгаш радиога чугаалаан. Сургаал айтыышкыннар бар турган, оларны кым-даа херекке албаан.

Тес-Хемде сигеп белеткелиниң планының четпес хуулары кайдал? Олар — кестинмээн сигеп шөлдеринде. Кестинмээн сигеп шөлдери үгле «Тес-Хем» совхозта эвес, «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтарда база бар.

Сигеп сөөктелиг каза бөөрининң бетинде (ындыг үе ам-даа бар) бүгүле сигеп ажаар техниканы болгаш ыштуг кыпар салып кирери мал чеминиң белеткелиниң дыка хөжүдээн байдалын экижидип болур. Тестиң унуп дургаар шынааларда, ойнактарда сыпта сигеп ам-даа дыка хой. Чамдык трактор-биле сигеп кестирип турар машинистериниң «бичии ойнактарга трактор эргилдирери анчыг» деп хөөнүн дораан сый шаңар херек. Аътлыг сигеп кезер машиналарын долу ажыглаар ужурлуг. Хол кадыырларын бичии ойнактарының болгаш дилиндектериниң сигенин кезеринге херегээрн эргежок чугула.

Үгле Тес унунуң шынааларының болгаш ойнактарының сигенин ажыглагыйжы ёзу-биле ажаап аптар болза, мал чеминиң эргежок чугула фонлузу тургустунар.

С. ТАМБА.
«Шынның» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

МАРН-ның болгаш Цейлоннуң компартиязының төлээлериниң кады кылган дыңнадыы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Маңаа МАРН-ның төлээлериниң болгаш Цейлоннуң Компартиязының төлээлериниң кады кылган дыңнадыын чарлап үндүрген. Цейлоннуң Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү А. Аппухамиге баштаткан төлээлери МАРН ТК-ның чалаачын ёзугаар бо чылдың август 18-тен 30-га чедир МАР-га чоруп турган.

Дыңнадыгда боттарының аас-кежиктиг келир үезин дээш, социал дешилгезин болгаш тайбың дээш бүгү делегейниң улустарының демиселиинге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге тоотүүгүт ужур-дузазын демдеглээн. Маадырлыг совет улус-биле, оон Коммунистиг партиязы-биле болгаш коммунистиг нииитилелди тудуп тургузары дээш, бүгүниити тайбың болгаш делегейниң аймыл чок чоруу дээш оларның демисели-биле чалбыыштыг чаңгыс эп-сетkилдиин ийи партия илергейлеп тур.

Мурнуу Вьетнамның улузунга удур АКШ-тың империалистериниң чорудуп турар дайынын болгаш ВДР-ниң дешилгезиниң америк ужар түүлдүң араатанзыг бомбалап турарын ийи партияның төлээлери нииитизиргиг буруу шаап тур деп МОНЦАМЭ агентилелдиң дамчытканы ол дыңнадыгда демдеглээн.

Ийи партия «бистиң нииитизиг улуг эчис сорулгаларывысты чедип алырын бодаан, революстуг шимчээшкиниинң бүгү отрядтарын сыры киттыштырар талазыбыле СЭКП-ниң, аскы-дуңма өскө-даа партияларның салын турар күженишкиннери-биле чаңгыс эп-сетkилдиг» деп дыңнадыгда оон ыңай демдеглээн.

МАРН-ның болгаш Цейлоннуң төлээлери «амгы үеде делегейниң коммунистериниң чөвүдел хуралын катап чымыдырарынга улам таварымчаныг байдалдар тургустунуп турар дээрзинин дугаймында чаңгыс аай бодалдыын илергейлээн».

Раса месилдежиишкиннери оожургавайн турар

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи О. Аничкиниң дамчытканында мынча дээн: Каттышкан Штаттарда раса месилдежиишкиннери үргүлчүлевишаан. Ылгай көөр дорамчылалга удур америк негрлериниң катап-катап хөделиишкиннер кылып турарының дугаймында чурттуң аңгы-аңгы девискээрлериниң чаа-чаа дыңнадыглар кээп турар.

Боттарынга ак кештиг кижилер-биле дең эргелер тыпсын бээрин хоорайларның эрге-чагырга черелериниң негрлериниң үзүн-сокселээ чок чыскаалдары Мулуоки хоорайда (Висконсин штат) тос хүн удаа-дарый болгуган келген. Ол хөделиишкиннериниң сураглыг америк артист негр Дик Грегори биле ак кештиг католик лама Джеймс Гроппи удуртуп турар. Чыскаалдар сентябрь 6-да дүне база болган.

Нью-Йорктуң Бруклини дээн негр кварталының байдалы ийи хүн дургузунда хөлзеңчиг болуп келген. Аңда бир полицейжи 14 харлыг негр оолду боолап өлүрүп каан. Полицияның улуг күш тыртпының алган кезээктери негрлерге хөделиишкиннин кылдырбайн баар деп кымнаккайланып турар. Негрлер Бруклиниң кудумчуларынче ам база үнүпкен.

Арканзас болгаш Техас штаттарының кызыгаарында Техаркана деп бичежек бир хоорайжыгашка полицейжилер Дж. Р. Лайли деп негрни боолап өлүрүп каан. Ооң соодка хоорайга негр чон полицейжи отрядтарбиле месилдеңнин эгелээн.

Каттышкан Штаттарның өңгүр кештиг чонунуң таваржыш турар кол очалакы—ажыл чок чорук.

Теодоракистиң амы-тынын камгалаар

ВАРШАВА. Хосталга, дешилгеге болгаш демократия дээш-шылгарангай демиселчи Микис Теодоракистиң хойнинги ажыл-чорудулгазын, оон хөгжүм талазыбиле чогаадылга ажылын билип, бедин-биле үнелевишаан, бис оон кырында диргелген өлүм айылынынң ужурунда халаа сагышсыраанывысты илергейлеп, ону доп-дораан хостаарын неген түр бис. Бүгүпольшаның аныяктар организацияларының комитеди ыңдыг маделгел кылган.

Грецияның реакциялыг эргe-чагырга черлериниге нетелдип-сурдурген грек патриоттарны, хой-нииитиниң дешилгелиг, политиктиг болгаш аныяктар ажыдакчыларын, артистерни, өртем, культураның ажыдакчыларын хостаарын неген түр бис деп медегхелде чугаалаан.

ПОЛЬШАДА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

ВАРШАВА. Сентябрь 4-те 8 миллион 124 мун өөреникчилер эге, оруумак, профессионал болгаш нииити өөредилге школаларынга калбаа-биле өөренип эгелээн.

Бирги классчарда Польша Улус Республиканың 650 мун чаа хамаатылары келген.

Ам Польша Улус Республиканың дөрт чурттакчызының-на бирээзи өөренип турар. Чаа өөредилге чылында үгле эге школаларга белеп 5800 чаа класс өрөөлдери ажыттынган, а 14 мун башкылар немешкеш, ажылдап эгелээн.

Башкарыкчы партияның съездизи

ДАР-эс-САЛАМ. Малган республиканың пайысылалы Танзанияның хоорайда ол чурттуң башкарыкчы Мазгасқарның социал-демократтыг партиязының съездизи ажыттынган. Ук партия данпыкы политиканың айтырыгларынга бүгү делегейге тайбының хевээр арттырарының эргежок чугулазын, оске чурттарның иштики херектерни холгаарлавазының, колониалдыг дараалга турар улустар-биле эп-сетkил каттыштырарының болгаш бүгү чурттарның шуптуу-биле найырлыг харылзаалларын хөгжүдеринниң принциптерни удуртулга болдуруп турар деп, партияның чиңгине секретары, иштики херектер министри Андрэ Ресамна съездиге сос алган, чугулалаш демдеглээн.

(СЭТА).

Моолдуң девискээринде чурттуң эң бурунгу культуразының херечилелдери болуп арткан ый турасхаалдар бар. МАР-ның Эртемнер академиязының Төөгү институдунуң археология экспедициязары сөөлгү үеним дургузуунда бурунгунуң 30 амыг базырыктарын каснан. Эртеш шинчилелдериниң түңнелинде Төп Азияда чурттап турар улустарның төөгүзүнүң талазы-биле үнелиг барымдаалар тывылган.

ЧУРУКТА: Шишхид-гэл хөнинң шынаазында бурумгунуң хөөр базырыы-плита.

Фото А. СПИРКИННИИ.
СЭТА-ның фотохроникназы.

Октябрь бөдүүн кижилерниң салым чолунга

ӨӨРҮШКҮЛҮГ ХҮЛҮМЗҮРҮГ

Ындыг-ла үр эвеспе Тес-Хем районга чораан, колхозтарда, совхозта болган будурүлге черлеринде ажылдап турар шолбаннар-биле ужуражып, чамдыктарын чурукка тыртыгып алган бис.

Тес-Хем дээрге Тываның база бир ырак району, оон девискээринде чурттап турар чон революция мурнунда карангы-бүдүүлүк, ужук-бижик чок чораан дээрзин бодап келгеш, богунгу амыдыралды ханызы-биле, хайгаарал, деннеп көөрге магалыг. Бо бүгү улуг өскерилгелер дээрге Октябрьның ачызы-дыр даан бодал сагышка дерааи-на кирер.

Чугаавысты бадыткап, улам-на бүдүреачир, билдингир, тода болдурар төлөөде «Тес-Хем» совхозта болган Самагалдай суурда ажылдап турар ийи хераажен кижиниң богунгу амыдыралын силерге сонуургадывыс.

«Тес-Хем» совхозтуң суургалыг хайыхуларының бирээзин Александр Дарыгович Монгалыбиниин залыгга чеде бээрииске болуп болган. Коммунист малчының үүн дег ак оонуң чанында уругларның хөйү ажок. Чоогунда дал бир эвес, үүн ындыг хөй уруглар

бодап келгеш, богунгу амыдыралды ханызы-биле, хайгаарал, деннеп көөрге магалыг. Бо бүгү улуг өскерилгелер дээрге Октябрьның ачызы-дыр даан бодал сагышка дерааи-на кирер.

Чугаавысты бадыткап, улам-на бүдүреачир, билдингир, тода болдурар төлөөде «Тес-Хем» совхозта болган Самагалдай суурда ажылдап турар ийи хераажен кижиниң богунгу амыдыралын силерге сонуургадывыс.

«Тес-Хем» совхозтуң суургалыг хайыхуларының бирээзин Александр Дарыгович Монгалыбиниин залыгга чеде бээрииске болуп болган. Коммунист малчының үүн дег ак оонуң чанында уругларның хөйү ажок. Чоогунда дал бир эвес, үүн ындыг хөй уруглар

бөөр бо деп бодап ордум. Ынчалза-даа айтырыгыма харымны өгнүң хераажен аазы, малчының шынчы дузалакчызы, Маадыр ие, район Советиниң депутады Саар Чаадыраевна Монгалыбин үгбай, айтырбаанывыстаза, чугаалай берген:

— Бистиң өөвүс он бир уруглардыт. Оон соонда уругларывыс-

тың уруглары база бар апарган. Оларның саны сес четкен. Ынчангаш олар шупту аалдан келгенде огте сымыстаар чыгыы болгай бис — деп, ол баштакпаның чугаалай-дыр.

Оон соонда амыдырал-чуртталга болган ажыл-херек дугайында солун чугаавысты уламчылаан бис.

— Тыва бижик тургустунганда болгунге кирип, ноомчуур бижиир кылдыр өөренип алган, бодун база улус өөредип эгелээн кем. Оон Самагалдайга көжүүн черинге машинакчызап-даа турдум... Чылдар эрткен — 11 уруглары төрээн, кижизидип алган бис. Уруглариың колдуу-ла күрүнеши дөлү хандырыгтазынга өөренип, өзүп келген. Бичии чаштарны кижизидиринге күрүнеден

хойга онаалыстыр 85 хураган алдывыс. Ам турар акша-төгеринивисте амыдыралывыска четчир. Уругларывыстың келир үези-даа чаагай. Оларның улуг кезии ортунак түскай өөредилге черлерин болгаш он классты дооскан. Бичиилери база-ла өөренип турар. Бирги классты дооскан оглувус Олегтиң безин билбес чүвези чок эр болган.

Октябрь революциязының бичии мурнунда төрүттүнгеш, он бир уругларны кижизидип алган, орден-хавына-биле шаннадып, чонунуң мурнунга эки кижи болур аас-кежиин Чаадыра ашактың уруу Саарга чогум кым бергенил деп бодап келгеш, «Октябрь» деп чаагай сөстү маадыр неге чугаалаксаан, адаксаан, оңзалап шыйыт-демдеглексээн келген.

— Чурттап өлурарывыс-даа тас-ла-дыр. Эки ажылдааны дээш шаннадып мактадып келгенивисти аш-өөрүдерден база дыннаан бис. Бо бүгүнү—Октябрьның ачызы деп чугаалаар болгай бис але, үгбам — деп, бодал-сагыжымны дамчыттым.

— Октябрьның, нам, чазааныстың ачызында «чаг иштинде бүтүрек, чанчык иштинде таакпы дег» деп үлегер чугаалап ыяскаш чурттап чоруур удус тур бис — деп, Саар Чаадыраевна оонуң чанынга чугаалаан орда чурукка тыртыгып алган бис. Оон чанында ийиги классчы оглу Олег-тир.

Өске чурукта көрүп турарывыс аныяк хераажен кижини Мижитмаа Сатовна Аяк-оол дээр. Ол Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадының даараныр пегинин мастери кижи. Мижитмааның назы-хары Саар үгбайныңнан колдуунда-ла ийи катап өөөш. Ынчалзажок, бодунуң бүдүрүлгечи болган хөй-ниитичи ажыл-херектери-биле Тес-Хемниң девискээринге сурагчаан кижилерниң бирээзи.

Аяк-оол шаандан тура ус-уран кижи. Бо дээрге база бир таланттыр. А чогум быжыкчы мастер кылдыр кайза өөренип алганыл? Эң-не баштай Кызылга даараныкчыларның ийи чыл хуусаалыг школазын дооскан. Оон соонда садыг-кооперация училищезинин даараныр пегинге ажылдап кирген. Бир-ле катап Донда-Ростов хоорайже мастерлер курсаунга баар кижилер чыып турарын дыннап каан, бодунга чеде бергеш, күзелдии-биле хапкан.

— Ынчалдыр санап чугаалаар-га-ла болза, а херек кырында хөйлеп быжыттар кылдыр өөренип алыры болзун бергеш-ле болдур ийин. Кижи болганының сагыжыкта тааржыр чараш хептеп даарап бээрге дээш сеткил-биле ажылдап чоруур мындыг мен — деп. Мижитмаа Сатовна бөлүүнүн чугаалаар.

Мастер Аяк-оолду районнуң ажыл-агыйларынга чораан бо-да ворун болур. Ол кодээниң ажылшынчилериниге чараштыр кептинерин сүмелээн, чагыгларны хүлээп алган, арыг-шевер дугайында беседаларны организастаан — кезээде-ле чай чок чоруур.

Тес-Хемниң хераажениериниге база бир эки чаңчыл бар. Самагалдай суурга төрүттүнген бичии уругларның ада-иези өлчалыг болган хүнүн таварыштыр ыяш өдүртүп, ону ажаап остүрер ужурлуг. Бистиң чуртувустуң чонунга бир хамаатыг немежиге-де аас-кежиктиг ада-иелерниң аллеязынга база бир тарымал ыяш кестүп келир. Бо чаагай ажылды организастаарынга районнуң хераажениер Чөвүлелиниин кежигүнү Мижитмаа Сатовна Аяк-ол база-ла идепкейлиг киржип турар.

Силерге Тес-Хемниң хоочун болган ортун салгалының төлээлекчилери ийи аас-кежиктиг хераажениериниң дугайын чугаалап, чуруу-биле таныштырдывыс. Ындыглар Тес-Хемде чүс-чүс. Олар

Октябрьның ачызында ворун, худумзурүп чоруур. Ол дээрге аас-кежиниң, ворушкунуң худумзуруг-дур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.
Фотолары А. ПОНАМАРЕВТУУ.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

Саая Белекович Оттуп-оол бичиизинде кудаагарыында кижи шинчилер херексеткен, ам халат кетпеи кижилерни аажок сонуургап, хүндүлеп көөр турган. Ол өзүп келгеш мен база шаа ыяш зинчи болур мен деп бүдүү иштинде бодап чораан. Шынап-на оон күзели бөттүнген. Ол бир чыл мурнунда Мосһаанның Сеченов аттыг зинчи институдун доозкаш келирге, Тываның эң ырак булуңкарының бирээзи Тере-Хөлче ажылдадып чоруп-тур. Ам ында участок эмнелгезиниң эргевенчизи.

Чаа ооредилге дооскан аныяк зинчи кижилерниң кадыын камгалаар херекке улуг күзел-биле ажылдап киришкен. Саая Белекович Балыктыларда, Маргыда, Чыргаландыда чурттап турөөр малчыларга болганчок-на чеде бээр аалчы апарган. Ол аңаа бараш недээ кижилерниң кадыкшылыыың профилактиктиг шинчилгезин эрттирип, арыг-шевер сагылгазының болгаш чамдык аарыгаар дугайында бесеанны чорудуп турар.

Эмнелгеге келген аарыг кижилерни ол сагыш чевениг-тер хүлээп алыр. Аарыгны тодаратпаш, ону узандыктырбайн өөрээп-на эмнээриниң хемчээн эп эгелээр.

— Кырган кижи ол хире аар аарыг бээрге кыска үениң иштинде сегиди эмнеп кааптар бүмнаы-на тап-дыр — деп назы-харыы үнгавы берген Кыргыс ирейниң аажок ворун чугаалап олурганын дыннаан мен.

Аарыг кижилерниң эмнедириигге тазарымчалыг байдалды тургузуп бээри аларның сегикпинге улуг идигни бээр. Ынчангаш бо чылын эмнелгениң септелгезинче кол инчезигейни угландырган. Септелге эрте эгелээш, эрте деозулган. 60 кубометр аздаар ыяш бүрүн белететтинген. Оон хой иезим эмнелге херимниниң иштинде дүмүрүтүнген.

Аныяк зинчиниң ыш-амыдыга баштайгы базылыы шаа ынчаар чедиишкинниг эгелээн.

Кижилерниң кадыкшылын камгалаар бүмнаы үүлеге зинчиниң эң сеткилдиг, дыңнаглыг болгаш шалыпкын чоруун үнелеп көргеш, бо чылдың мартта чер-чер Советтериниге болуп эрткен сонгулдаларда Саая Белекович-ниин Шынаа кадзо Советиниң депутадынга төре-хөлчүлер улуг идеген-биле сонгаан. Чөнүүн айбычызы болур хүндүлүг хүлээлге база немешкен. Сонгучуларның чагыгларын хүлээп эп, ону бөттандырар хемчегелерни эп чорудуп турар.

Аныяк-агыйның кандыг-даа адырында аажылдап турар кадрларны бөлүк-балгат-биле хандырар болгаш аларның аажылдаарынга эки байдалды тургузуп бээри чугула айтырыгларының бирээзин. Ынчалза-даа «Төре-Хөл» неляхөтүң баштаар черн, Шынаа кадзо Совет ыяда эмнелге аажылдакчыларының амыдырал-чуртталгазынче хичезигей салбайн турар. Оларны чурттаар бажың-биле четче хандырбайн келген. Ол ыяшаш чамдык аажылдакчыларның башкыларының септелгезин чогуур үезинде чорутпайн келген. Бо участок эмнелгезинде кадрлар чедиишпейн турарының бир ийи чылдагааны база ыяда.

А. КӨШКЕНДЕЙ.

Хымыс адаанчызы — шубат

Шубат — чемгир хоолулуг сускун. Ону Барыын болгаш Мурнуу Казахстанның чурттакчылары онза арга-биле тевс сүдүнден кылып турар. Республиканың элээн хөй сүт заводтарынга удавас шубат кылып эгелээр. Баштайгы чиг-эт — тевс сүдүн алырыбиле специализастаттынган чаа элээн хөй тевс фермаларын тургузар, оларга тевс дүгүн база берил турар апаар.

Бо чылын республиканың будүрүлге черлери сүттен кылыр оон өске казах национал продуктуларны — курут биле иремшикти база эң баштай бүдүрүп эгелей берген. Оларны талыгыр бурунгудан бээр биске билдикип келген чок аргазыбиле кылыр. Ол продуктуларның ийидирзи хөй калория бээр шынарлыг болгаш онза амданныг. Чигирзиг иремшик 30 хүү, а ажыгзымаар шубат — 12 хүүдан ашпас үстүг. Куруттуң чамдык сорттарын мырыңай үс чок кылдыр будүрүп үндүрүп турар.

Юрий ЗЕНЮК,
ПМА-ның корреспондентизи.

Редактериүң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Честен-катты чуур херек

Честен-катты уругзар аажок амырап чиир. Ону чигирлээш, сметана ийиниге сүт хевөө-биле хевлуп иаарга, аажок хевлулуут, шинчээттингир чем дээжизи болур.

Честен-нат эки, хөй шынарлыглыг болза-да, кыналаар, чүүп-бүрү ижии-шөйүүдүг аарыгларын халдадырының чылдагаанны болу бирил база чадавас. Ол хевлулуут болгаш уни катты чуп болбас, ынче изиг сүт саарарга харын хөрүнүп, өөртээн оон өөү болгаш амданы бансырап каар дижир болгай, хамык үнүр шаа ында. Честен-катты ыяк чууру харын эргеткен чугула. Честен-нат тарыыр чалдарны боя-ган-ла адек-биле чемнештээдиргеп турар. Арыг эвес чемнишчидиглелерни баш бурунгаар хөрө чон болдурбаан турар болза, аларга ыяа чуургалары, чүүп-бүрү ижии-шөйүүдүг аарыгларын болгаш пеимеиелиг бөзин тывылыдырар хемнег хыя-нуурттар аңаа эңмеген туруп болур.

Честен-катты баштай хайындырып каан соок суг-биле чуп алыры, оон соонда шүүр ийикле шиишиниш кырынга чада салып алгаш, оон кырынче изиг сүг саарары эргеткен чугула.

• • •

Саанчының холдары

Хөлдарның аарыырын баш удур болдурбас база аларны эмнээр арга болур массаштанышкынынны (машыышкынынны) кылырынга саанчы бүрүзү өөренир ушурлуг. Машыышкының хан эргилдезин эмнелгелер болгаш хөлдарны аартпас болур.

Ону кылырда хөлдарны чылыг сугга 8—10 минутада суп, курлардыр чатнаш, бичии хевичээлиг таалын-биле быжап азы кешке аазелинни өгнээр.

Бир хөлду болгаш салааларны, стоя кырынга салгаш, бир хөлүбиле ону машыыр. Машыышкынны дыңзыг болгаш дең-дескн кылдыр чорудар. Салаалардың түс бүрүзүнүң дыргантарындан эгелээш, хөл дөзүнче үглай эдиитир тудар. Хөлдүң хамыылаарын, оон соонда адышты, оон артыы талазын машыыр. Салаа бүрүзүнүң баштарын 6—8 катал эдиитир түтүлээр. Оон соонда салаалардың, адыштың артын, иштин, биилек, өңүн, эгин шынганнарын, хөлдүң артыы-иштин талазын бир десин кылдыр машыыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кызыл хоорайның хамааты камгалал штавының дыңнадыы

1967 чылдың сентябрь 9-та тус чернин-биле 12 шакта хамааты камгалалдың «агаар дүвүрээзинин» деп медээ өзүгаар чонга дыңнадыг кылырының техниктиг дериглериниң өөредилге хынаддазын кылыр. 12 шакта хоорайда тургустунган дыннадыг медээлерни 3 минута дургузунда ажылдадыр.

Медээлээшкин үезинде корум-чурумну сагыырын болгаш хөлзевезин, ажылдап турар черлерин кагбазын хамаатылардан чоннун камгалал штавы дилеп тур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ КИНОТЕАТРЛАРЫПГА

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказка туутургап кыс» 10, 12, «Шыпшыда чедп потя» 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Ушку хаан кайдал?» 3, 7, «Итальян ёзу-биле ашак болгай болушканы» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Константин Засловов» 9.40, 11.40, 2, «Ийи катап хөй а... круго» (1-ги, 2-ги серилары) 3.50, 6.20, «Даркле» 9.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даштыкы хераажен» 11, «Ыраккы эриктерде» 3 5, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакториүң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, ответственный секретарының 23-35, партийни ажыдыраа сиилиэзинин 23-54, агитация болгаш пропаганда сиилиэзинин 37-13, көзөө ажыл-агый сиилиэзинин 21-47, үлетүүр сиилиэзинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзөө корреспонденттер база совет тургузут болгаш ажыдыраа сиилиэтеринин 21-27, спетсиа информасиа сиилиэзинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаан

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Паразлга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчуу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС-01192

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
58
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЛЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
9
СУББОТА
№ 214 (6851).

Өртээ 2 көп.

Байыр чедирген телеграмма

Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың сентябрь 8-те күрүнеге тараа садарының план-чагыын күүсеткеш, планнаан ажыр тараа дужаарын уламчылап турары-биле хөлбаштыр СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирген телеграмманы оларже чоруткан.

Кунду стугуның ажыл-ишчилери чедип алган чедиишкиннерине доктаавайн, ыбылаңгыр чылдың ажаан алышкынын чедиишкиниг чорудуп, үрезинин бүрүнү-биле урап, келир кышка мал чемнериниң чогуур курлавырын тургузуп, мал ажылдакчыларының амыдырал-чуртталгазының дугайын онза кичээнгейге ап, мал ажылының продукту ларын планнаан ажыр күрүнеге садар. Совет эрге-чагыргавын 50 чылын төлептиг уткуур талаа-биле социалистиг чарыштыг үлеп калбартыр дээриинге бижиг бүзүрелин СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели телеграммада илергейлээн.

ВЕНГР-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК КӨРГҮЗҮҮ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында

КЕРЭЭ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың аразында социалистиг интернационализмниң сыныш дивес принциптеринге үндезилеттинген мөнге найырал, аксы-дуңма дузалажылга болгаш бүгү талалыг сырый кады ажылдажылга ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының үндезин эргеажыктарынга тааржып турар деп ханы бүзүрел Керээнин кирилде кезээзинде илергейлеттинген.

Социалистиг интернационализмниң принциптеринге дүүштүр, дутуржуп турар бедик талалар күрүне талазы-биле хамаарышпас чорукту кайы-кайызының хүндүлеп коруңге, деп эргеге болгаш бот-бодунуң инстики керектерин хөлгаарлавазынга үндезилээн. ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң улустарының аразында мөнге найыралды моон соңгаар-даа быжыглаар база ийи чурттуң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартып хөгжүдер, бот-бодунга аксы-дуңма дузаны чедирер деп. Керээнин 1 чүүлүнде чугаалап турар.

Керээнин 2 болгаш 3 чүүлдери экономиканың болгаш эртем-техниканың талазынга кайы-кайызынга ажыктыг ийи талалыг база төө талалыг кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле хөгжүдерин, эртемнин, культураның, кадык камгалалының талазарынга болгаш өске-даа талазарга кады ажылдажылганы калбартыпрын көрүп турар. Экономиктаг дузалажылга Чөвүлелиниң эрге-хемчээлдеринге экономиктаг харылзаларны улам ынай хөгжүдерин база көрүп турар.

Социализминиң делегей системазының күжүн болган күүгү-шыдалын быжыглаарынга, делегейниң тайбыныг болгаш улустарның айыл чок турар чоруун империализминиң болгаш реакциянның агрессечи күштерининг кыжаныышкынынарындан камгалаарынга, чепеегленишкинниң бүгү талаларында болгаш бүрүн ажыктыг дээш, тайбыныг быжыглаарының херээ дээш демиселге бистиң чурттарывыстың бүгү талалыг кады ажылдажылганының үжүр-дүзалының бүгү тодаазы-биле көргүскеп. Ол кады ажылдажылга амыдыралның бүгү талаларынга — политиканга, экономиканга, культурага, бистиң күрүнеәрвистиң камгалаанын шылгаттынган принциптеринге шүүт түмү-биле үндезилеп турар деп. А. Н. Косыгин онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың ден эргелиг кады ажылдажылганын улам ынай хөгжүдеринге ол Керээ акы үндезин болу бээр дээрииге бүзүрелдиг бис.

Бөгүде ат салганывыс Керээ — социалистиг ийи чурттуң керээзин-дир. Боттарының политиктиг сорулгала рывын иннге чоруу, социал-экономиктаг тургузуунуң инитилешкек гай көөр чорукту кандыг-даа хевир бүдүштүг болурундан хамаарылга чокка эчизинге чедир узуткаан турарынга, колониализмниң болгаш кеш-сөөктү мөңүн көрген.

СОВЕТ-ВЕНГР КЕРЭЭГЕ АТ САЛГАНЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр). Венгр Улус Республиканың Күрүне хуралының бажыңының улуг залынга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Венгр Улус Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Керээге сентябрь 7-де байырлалды-биле ат салдынган.

Керээге Совет Социалистиг Республикаларның өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежнев, биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин. Венгр Улус Республиканың өмүнээзинден — Венгр Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар биле Венгр Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың Даргазы Ене Фок олар ат салган.

Керээге ат салган соонда Венгр Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың Даргазы Ене Фок чүве чугаалаан.

Эш ЕНЕ ФОКТУҢ чугаазы

20 чылдар мурнунда ат салдынган Керээнин эң чугула түңнели чүл дээрге венгр-совет харылзааларның Аксы-дуңма сырый эвилел болу бергени ол болур деп, Совет Эвилелиниң болгаш Венгриянның аразынга найырал, кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле хөгжүдерин, эртемнин, культураның, кадык камгалалының талазарынга болгаш өске-даа талазарга кады ажылдажылганы калбартырын көрүп турар. Экономиктаг дузалажылга Чөвүлелиниң эрге-хемчээлдеринге экономиктаг харылзааларны улам ынай хөгжүдерин база көрүп турар.

Социализминиң делегей системазының күжүн болган күүгү-шыдалын быжыглаарынга, делегейниң тайбыныг болгаш улустарның айыл чок турар чоруун империализминиң болгаш реакциянның агрессечи күштерининг кыжаныышкынынарындан камгалаарынга, чепеегленишкинниң бүгү талаларында болгаш бүрүн ажыктыг дээш, тайбыныг быжыглаарының херээ дээш демиселге бистиң чурттарывыстың бүгү талалыг кады ажылдажылганының үжүр-дүзалының бүгү тодаазы-биле көргүскеп. Ол кады ажылдажылга амыдыралның бүгү талаларынга — политиканга, экономиканга, культурага, бистиң күрүнеәрвистиң камгалаанын шылгаттынган принциптеринге шүүт түмү-биле үндезилеп турар деп. А. Н. Косыгин онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың ден эргелиг кады ажылдажылганын улам ынай хөгжүдеринге ол Керээ акы үндезин болу бээр дээрииге бүзүрелдиг бис.

Бөгүде ат салганывыс Керээ — социалистиг ийи чурттуң керээзин-дир. Боттарының политиктиг сорулгала рывын иннге чоруу, социал-экономиктаг тургузуунуң инитилешкек гай көөр чорукту кандыг-даа хевир бүдүштүг болурундан хамаарылга чокка эчизинге чедир узуткаан турарынга, колониализмниң болгаш кеш-сөөктү мөңүн көрген.

Керээнин 7-ги чүүлү делегейниң ийи чурттуң эргеажыктарынга хамаарышкан бүгү-ле чугула айтырыгларының талазы-биле талаларының кайы-кайызынга ажыктыг консультацияларны кылырын көрүп турар.

Ук Керээнин 20 чыл хуусаалыг чаргап болган улам ынайгы хуусаалардың чайгаар-ын үзел бээрининг, чугу-ле чугула айтырыгларының талазы-биле талаларының кайы-кайызынга ажыктыг консультацияларны кылырын көрүп турар.

Эш ЯНОШ КАДАРНЫҢ чугаазы

Янош Кадар бодунуң чугаазының эгезинге эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин оларга, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннеринге болгаш оларның күүрү-биле бүгү совет улуска байыр чедиргеп.

Боттарывыстың хоойлу ёзугаар бүрүн эргевиске үндезилээш, найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 20 чыл хуусаалыг чаа Керээге Төгүн ат салдынган. Ол Керээ-биле бистиң улустарывыстың бузуубас, чыл-чылы-биле быжыглып турар, мөнге найыралың база катаа бадыткап, быжыглаан бис. Бистиң найыралывыс болгаш кады ажылдажылгавыс эрге-ажыктарның дөмейинге, идеяларның болгаш сорулгаларның инитизинге үндезилеттинген болгаш ийи социалистиг күрүнеринин, пролетар-интернационалдың чаңгыс эвин база акы-дуңмалыкты чорууп илередип турар. Бистиң найырал ывыс чүгле амгы үеликг эвес, харын база маадырларның төккен ханы-биле чырыттынган эрткен үеликг болгаш оон үжурунда идегелдиг келир үеликг болуп турар.

Совет Эвилели болза бистиң төрээн чуртувусту деп эргелиг эжи кылдыр көрген болгаш деп эргеге үндезилээш бистин-биле быжыг эвилелдя тургузуп алырынга белеп баштайгы улуг күрүне болган деп, Янош Кадар оон ынай чугаалаан. Чаартынган амгы Керээ бистиң ийи чурттарывыстың сырый каттыжымышкынында салдынган кайгамчык улуг ачаларыны венгр улуска бүгү долузу-биле тыпсын бээр деп, ол чугаалаан.

Венгриянның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң политбюро кежигүнүнге кандидат, партияның Будапешт хооркомуунуң бирги секретары Арой Немет митингини ажыктаан.

Венгриянның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар митингиниң киржикчилериниң мурнунга делгереңгей чүве чугаалаан.

ВЕНГР-СОВЕТ НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА).. Сентябрьның 7-де ССРЭ биле ВУР-нуң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Керээге ат салган соонда Будапештиниң Тудугжулар бажыңынга венгр-совет найыралдың митингизи болган. Митингиниң президиумунда — совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери, ВУР-нуң партия болгаш чазак удуртукчулары, чурттуң көскү хей-ниитин ажылдакчылары.

Венгриянның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң политбюро кежигүнүнге кандидат, партияның Будапешт хооркомуунуң бирги секретары Арой Немет митингини ажыктаан.

Венгриянның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар митингиниң киржикчилериниң мурнунга делгереңгей чүве чугаалаан.

Эш ЯНОШ КАДАРНЫҢ чугаазы

Янош Кадар бодунуң чугаазының эгезинге эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин оларга, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннеринге болгаш оларның күүрү-биле бүгү совет улуска байыр чедиргеп.

Боттарывыстың хоойлу ёзугаар бүрүн эргевиске үндезилээш, найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 20 чыл хуусаалыг чаа Керээге Төгүн ат салдынган. Ол Керээ-биле бистиң улустарывыстың бузуубас, чыл-чылы-биле быжыглып турар, мөнге найыралың база катаа бадытнап, быжыглаан бис. Бистиң найыралывыс болгаш кады ажылдажылгавыс эрге-ажыктарның дөмейинге, идеяларның болгаш сорулгаларның инитизинге үндезилеттинген болгаш ийи социалистиг күрүнеринин, пролетар-интернационалдың чаңгыс эвин база акы-дуңмалыкты чорууп илередип турар. Бистиң найырал ывыс чүгле амгы үеликг эвес, харын база маадырларның төккен ханы-биле чырыттынган эрткен үеликг болгаш оон үжурунда идегелдиг келир үеликг болуп турар.

Совет Эвилели болза бистиң төрээн чуртувусту деп эргелиг эжи кылдыр көрген болгаш деп эргеге үндезилээш бистин-биле быжыг эвилелдя тургузуп алырынга белеп баштайгы улуг күрүне болган деп, Янош Кадар оон ынай чугаалаан. Чаартынган амгы Керээ бистиң ийи чурттарывыстың сырый каттыжымышкынында салдынган кайгамчык улуг ачаларыны венгр улуска бүгү долузу-биле тыпсын бээр деп, ол чугаалаан.

Венгр Улус Республиканың ниитизи болгаш даштыкы байдалы ам быжыг болуп турар деп, Янош Кадар чугаалаан. Бистиң улус социалистиг ниитилелдя, бодунуң найгамчык келир үезин чедиишкиниг болгаш бүзүреллиг тудуп, делегейниң социал дешилгеге дээш, улустарның хостылгазы дээш, тайбың дээш демиселиниг киржип турар.

Үлетүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң көдүрер, ажылчы чонларның боттуг орулгаларын бедидер талазы-биле чедиишкиннерин демдеглевишаан, ол адырларта Венгриянын хөгжүлдезиниң темпилерин ээне сайзырангай дээш капиталистиг чурттарның темпилериндеп ажыл турган дээрзин Янош Кадар демдеглээн. Бис бурунгаар бүзүрелдиг көөр бис, чүге дээрге марксисчи-ленинчи принциптер, Систиң партиянын удурутулгазы-биле совет улус коммунизмниң тургузуп турар. Бодунуң демисели-биле, бодунуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле, экономика, эртем, культура талазында чедиишкиннери-биле социализминиң капиталминден маргылдаа чок күүлүүн совет улус бүзүреткеп.

Биске-даа, социалистиг өске-даа чурттарга, найыралдыг кайы-даа чуртка Совет Эвилелиниг удур болуп, советке удур үзел-бодалды чарлап турар кижи коммунист мен, интернационалчы мен, карыы-даа аңаа-ла депшилгелиг кижи мен деп бодун адаттынып болбас деп, Янош Кадар уламчылаан. Шынныг херектин эң-не алдарлыг, эң-не улуг болган күүлүг камгалакчызы — Совет Эвилелиниг бодунуң чүгүн удур тургузарын азы чаасканзырадырын орайдажып турар кижи — ол болза социализмге, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниге, антиимпериалистиг демиселге, тайбының херээнге, бодунуң-на нациязыга хора чедирип турары ол.

Венгр Улус Республиканың бүрүн эргезинин, оон түскай социалистиг база национал хөгжүдезинин эң-не идегелдиг чөленгинжи — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын политика талазы-биле эң дээре өөрүүзүс кылдыр санап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинилээнинин соонда 50 чыл дургузунда делегейге болган үндезин өскерилгелерин, социализминиң, тайбының болгаш депшилгенің херээнге ажыктыг кыдыр күштерининг денгүүдүрүнүң өскерилгенин Янош Кадар оон ынай тодарайлап чугаалаан. Депшилгенин болгаш реакциянның күштериниң аразында демиселдин кол фронтузу ам Вьетнамда болуп турар, деп ол чугаалаан. Бодунуң хостылгазын болгаш хамаарышпас чорууң, Сот-шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар вьетнам улусту америк дайынчырактар дискекие мөгейтирин орайдажып турар. Ынчалаадаа Вашингтонның стратеттери боттарының сорулгаларын кажан-даа чедип шыдаастар. Бодунуң чүгүнче шүргүп кирип келген агрессорларга удур вьетнам улус шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинилээнинин соонда 50 чыл дургузунда делегейге болган үндезин өскерилгелерин, социализминиң, тайбының болгаш депшилгенің херээнге ажыктыг кыдыр күштерининг денгүүдүрүнүң өскерилгенин Янош Кадар оон ынай тодарайлап чугаалаан. Депшилгенин болгаш реакциянның күштериниң аразында демиселдин кол фронтузу ам Вьетнамда болуп турар, деп ол чугаалаан. Бодунуң хостылгазын болгаш хамаарышпас чорууң, Сот-шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар вьетнам улусту америк дайынчырактар дискекие мөгейтирин орайдажып турар. Ынчалаадаа Вашингтонның стратеттери боттарының сорулгаларын кажан-даа чедип шыдаастар. Бодунуң чүгүнче шүргүп кирип келген агрессорларга удур вьетнам улус шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Араб чурттарга удур израиль агрессиянны Янош Кадар буруу шаңкан. Депшилгенің чайгылыш чок талалакчылары социалистиг чурттар халдаашкынга таварышкан араб чурттарының талазында турун турар деп, ол чугаалаан. Демисел уламчылап турар болгаш эжеллэн бүгү девискээриндеп бодунуң терилеринә агрессор үндурүп алдаан шаанда, Палестинадаи дескен арабтарның салым-чолун чөптүү-биле шинитпирлеэн шаанда, ол демисел соксавас.

Европаның айыл чок чоруунга хамаарыштыр Янош Кадарның чугаалааны Болза: Европага тайбыныг болгаш айыыл чок чорукту тургузарынын айтырыы болза бистиң чүс чылдың баштайгы чартынында делегей дайыны ийи катап кыптын үнген болгаш делегейниң ийи системазының күштери бот-боттарынга удур шуут туруп турар черде харын-на шинитпирлеттинмээн болуп турар-дыр.

Бир эвес капиталистиг күрүнедер боттарының политиказын фактыларны барымдаалап турган тодарайлап, чүвенин херек кырында барыын — ийи герман күрүненин туруп турарын, дайынның түңнелинде тургустуна берген оларның кызыгаарларын хүлээп көрген болза, херек чигей бээр ийик.

Социалистиг болгаш антиимпериалистиг бүгү күштер, коммунизминиң күштери болгаш депшилгелиг бүгү күштер империализминиң кынчыктырбас, тайбыныг хамаалаар дээш сырый каттыжарын амгы үеникг делегей байдалынга күүзелдиг чүүл болуп берген.

Венгриянның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар демдеглээн. Бис болза делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин, бүгү партияларының сырый каттыжымышкынын, марксизм-ленинизмин, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилээш социалистиг бүгү чурттарның сырый каттышкынын чаңгыс эвинин талалакчылары бис. Сөөлгү чылдарда бистин чаңгыс эвинисти интернационализмге удур национал талазы-биле онзалаңыр дээр чүткүдер, оон туржук, реакцыыл национализчи үзел-бодалдар, советтик удур чугаалар үреп каан чорук коичуг хомудавчыг, ол болза хамыктың мурнунда Мао Цзэ-дуңнуң болгаш оон балдүүнүң хора чедирип турар үүлгедиглелеринде илереэн. Чарылдырыкчы ол ажыл-чорудулгадан империалистер түңнел кылып, ажыглай берген.

Кыдат улустун-даа эрге-ажыкка, социалистиг чурттарның улустарынга болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинге-даа улуг хораны чедирип турар Мао Цзэ-дуңнуң политиказын Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы эң-не шинитпирлин-биле хүлээвес. Кыдат революцияның чеп бодалдыг күжү очизинде барын тинилеп үнүп, Кыдаттың коммунистери, ажылчын ангызы, күш-ажылчы чону делегейниң ажылчын ангызы-биле кады империализмге удур, социализминиң болгаш делегейниң социал дешилгезинин, улустарының хостылгазы дээш, чайбың дээш демиселиниг киржип турар.

Үлетүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң көдүрер, ажылчы чонларның боттуг орулгаларын бедидер талазы-биле чедиишкиннерин демдеглевишаан, ол адырларта Венгриянын хөгжүлдезиниң темпилерин ээне сайзырангай дээш капиталистиг чурттарның темпилериндеп ажыл турган дээрзин Янош Кадар демдеглээн. Бис бурунгаар бүзүрелдиг көөр бис, чүге дээрге марксисчи-ленинчи принциптер, Систиң партиянын удурутулгазы-биле совет улус коммунизмниң тургузуп турар. Бодунуң демисели-биле, бодунуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле, экономика, эртем, культура талазында чедиишкиннери-биле социализминиң капиталминден маргылдаа чок күүлүүн совет улус бүзүреткеп.

Биске-даа, социалистиг өске-даа чурттарга, найыралдыг кайы-даа чуртка Совет Эвилелиниг удур болуп, советке удур үзел-бодалды чарлап турар кижи коммунист мен, интернационалчы мен, карыы-даа аңаа-ла депшилгелиг кижи мен деп бодун адаттынып болбас деп, Янош Кадар уламчылаан. Шынныг херектин эң-не алдарлыг, эң-не улуг болган күүлүг камгалакчызы — Совет Эвилелиниг бодунуң чүгүн удур тургузарын азы чаасканзырадырын орайдажып турар кижи — ол болза социализмге, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинге, антиимпериалистиг демиселге, тайбының херээнге, бодунуң-на нациязыга хора чедирип турары ол.

Венгр Улус Республиканың бүрүн эргезинин, оон түскай социалистиг база национал хөгжүдезинин эң-не идегелдиг чөленгинжи — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын политика талазы-биле эң дээре өөрүүзүс кылдыр санап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинилээнинин соонда 50 чыл дургузунда делегейге болган үндезин өскерилгелерин, социализминиң, тайбының болгаш депшилгенің херээнге ажыктыг кыдыр күштерининг денгүүдүрүнүң өскерилгенин Янош Кадар оон ынай тодарайлап чугаалаан. Депшилгенин болгаш реакциянның күштериниң аразында демиселдин кол фронтузу ам Вьетнамда болуп турар, деп ол чугаалаан. Бодунуң хостылгазын болгаш хамаарышпас чорууң, Сот-шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар вьетнам улусту америк дайынчырактар дискекие мөгейтирин орайдажып турар. Ынчалаадаа Вашингтонның стратеттери боттарының сорулгаларын кажан-даа чедип шыдаастар. Бодунуң чүгүнче шүргүп кирип келген агрессорларга удур вьетнам улус шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинилээнинин соонда 50 чыл дургузунда делегейге болган үндезин өскерилгелерин, социализминиң, тайбының болгаш депшилгенің херээнге ажыктыг кыдыр күштерининг денгүүдүрүнүң өскерилгенин Янош Кадар оон ынай тодарайлап чугаалаан. Депшилгенин болгаш реакциянның күштериниң аразында демиселдин кол фронтузу ам Вьетнамда болуп турар, деп ол чугаалаан. Бодунуң хостылгазын болгаш хамаарышпас чорууң, Сот-шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар вьетнам улусту америк дайынчырактар дискекие мөгейтирин орайдажып турар. Ынчалаадаа Вашингтонның стратеттери боттарының сорулгаларын кажан-даа чедип шыдаастар. Бодунуң чүгүнче шүргүп кирип келген агрессорларга удур вьетнам улус шинитпирлеттинеринге бодунуң эргезин камгалап турар бис, чүге дээрге, оон марксисчи-ленинчи ажыл-чорудулгазы, төөгү талазы-биле дружылгазы бистин партиянын идейлиг эртинезин үнелеп четпезизиле байыткан. Моон ужурунда Венгриянын Социалистиг ажылчыл партиязы, Венгр Улус Республика болза совет-венгр найыралдың эш-хүүзүнүң, аксы-дуңмалыкты чаңгыс эптин, эң-не бүгү талалыг болгаш улам-на бөттүг болуп турар совет-венгр кады ажылдажылганың чайгылыш чок талалакчылары болуп турарлар.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Совет-венгр найыралдың митингизинге бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев социалистиг Венгриянын найысылалының чурттакчыларынга, венгр коммунистерге, Венгриянын бүгү ажылчы чонларынга Совет Эвилелиниң коммунистериден, бүгү совет улустан нааг байырны дамчыткан. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Венгр Улус Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында чаа Керээге чаа-чаа-ла ат салган деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол дээрге — бистин улустарывыстың төөгүзүнде, социалистиг дем каттыштырылгазын хөгжүдерине болгаш быжыглаарынга чугула чөрии эзлеп турар.

Чаа Керээ болза 1948 чылда, тодаргайлаарга, барык ийи он чыл мурнунда ат салган найырал дугайында баштайгы совет-венгр Керээни солуур апаар. Ол ийи он чыл социалистиг системаның төөгүзүне болган делегейниң бүгү хөгжүлдезинге коичуг чугула черии эзлеп турар.

Ол чылдарның дургузунда хоорайга болган көдээге социализм тургузуушкунунга шылгарангай тинилгелерин улусчу Венгриянын ажылчы чонлары чедип алган. Олар социализминиң үндезиннерин тургузарын дооскаш, ам социалистиг инитилелдя бүрүн тургузарының сорулгазын чедиишкиннинг шинитпирлеп турарлар.

Төөгүде баштайгы социалистиг күрүненин чартык түс чылдыг ойгаргаан социал-экономиктаг тургузуунуң ажыл-ишти-биле, ажылчы чонларның материалдыг база культурага дээш ажыктыг чедиишкиннерин демдеглээн. Ол чылдарда Венгриянын Коммунистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Матьяш Ракоши биле Венгр Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың Даргазы Имре Надь олар ат салган.

Керээге ат салган соонда Венгр Революстуг Ажылчын-Тараачын чазактың Даргазы Имре Надь чүве чугаалаан.

Эш А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Керээге ат салган турарының үезинде чугаалааны болза: 1948 чылдың Керээнинге үндезилээш, бүгү дургузуунда венгр-совет харылзаалар таварыштыр тургустувуп келген ийи он чылдың дужылгазы социалистиг чурттарның иннге эчис сорулгалары дээш, тайбыныг быжыглаарының херээ дээш демиселге бистиң чурттарывыстың бүгү талалыг кады ажылдажылганың үжүр-дүзалының бүгү тодаазы-биле көргүскеп. Ол кады ажылдажылга амыдыралның бүгү талаларынга — политиканга, экономиканга, культурага, бистиң күрүнеәрвистиң камгалаанын шылгаттынган принциптеринге шүүт түмү-биле үндезилеп турар деп. А. Н. Косыгин онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың ден эргелиг кады ажылдажылганын улам ынай хөгжүдеринге ол Керээ акы үндезин болу бээр дээрииге бүзүрелдиг бис.

Бөгүде ат салганывыс Керээ — социалистиг ийи чурттуң керээзин-дир. Боттарының политиктиг сорулгала рывын иннге чоруу, социал-экономиктаг тургузуунуң инитилешкек чоруу оларны каттыштырып турар. Ынчангаш ол документтиниң ужурдузазы күрүнелер аразында анаа-ла дутуржулганың арге-хемчээлдеринден-даа оранчок ажыл турар деп чугаалап болур бис. Бистиң Керээвис — социализминиң болгаш тайбыныг тугуунуң аваа-биле чаңгыс одурутта бар чоруур аксы-дуңма улустарның аразында керээ-дир.

Хамыктың мурнунда америк империализминиң агрессечи күштери өске улустарның херектеринге дерзин колгаарлаашкынны боттандырып. Вьетнамда кем-бурууллуг дайының калбартын турар, араб күрүнелерге удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүктө делегейниң айыылдыг кралзаи тургустуган. Европада тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка Барыын Германиянын өжээнзирек болгаш милитаристчи бөлүктериниң авантюристиг политиказы кыжаныш турар делегейниң ынаыг байдалы-биле холбаштыр совет-венгр Керээ база улуг ужурдузалыг. Ол байдалларда бистиң Керээвис ийи чурттуң делегейде туруштарын болгаш айыыл чок чорууп чүгле быжыглаа турар эвес, харын агрессияның империалистиг политиказына удур демиселге социалистиг күрүнелериниң иннге күжениишкиннерине, тайбыныңын херээн камгаларынга база чугула салыышкын болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы ышкаш, үезиниң ыдыг кайгамчыктыг болуушкунунуң бүдүүзүнде совет-венгр Керээ чардынгаашка холбаштыр чаагай сеткил ханыышкынын чугаалавайн барып болбас. 1917 чылда Россияга пролетариаттың тинилелгезин Маркстың — Энгельстин — Ленинниң улуг идеяларын амыдыралга боттандырарының оруун эгелээн, ол тинилелге малчукчу тургузуугаан, социал болгаш национал дарлалдан хостаалыг алыр дээш демиселге бүгү делегейниң ажылчы чонларының тинилелгезин аңаргаа. Совет улус-биле, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеп-биле кады Октябрьның юбилейин Венгриянын ажылчы чоннары — ажылчыннар, тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенциин боттарының улуг байырлалы кылдыр демдеглээрииге белеткенип турарын билир бис. Социалистиг дем каттыштырылгазын чедиишкиннинг хөгжүдериниң, бүгү револючу күштериниң сырый каттыжымышкынын күштелдиреринин үндезини болур пролетаржы интернационализмге боттарывың венгр өөрүктериниң шынчыларының чырыткылаачак илереди ында кылдыр совет кижилер көрүп турар деп. эп Косыгин чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн.

Ене Фоктуң болгаш А. Н. Косыгинниң чугааларын улуг кичээнгей биле дыңнаан болгаш чыылганнар адыш часкаашкыннары биле утказап.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Совет-венгр найыралдың митингизинге бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев социалистиг Венгриянын найысылалының чурттакчыларынга, венгр коммунистерге, Венгриянын бүгү ажылчы чонларынга Совет Эвилелиниң коммунистериден, бүгү совет улустан нааг байырны дамчыткан. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Венгр Улус Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында чаа Керээге чаа-чаа-ла ат салган деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол дээрге — бистиң улустарывыстың төөгүзүнде, социалистиг дем каттыштырылгазын хөгжүдерине болгаш быжыглаарынга чугула черии эзлеп турар.

Чаа Керээ болза 1948 чылда, тодаргайлаарга, барык ийи он чыл мурнунда ат салган найырал дугайында баштайгы совет-венгр Керээни солуур апаар. Ол ийи он чыл социалистиг системаның төөгүзүне болган делегейниң бүгү хөгжүлдезинге коичуг чугула черии эзлеп турар.

Ол чылдарның дургузунда хоорайга болган көдээге социализм тургузуушкунунга шылгарангай тинилгелерин улусчу Венгриянын ажылчы чонлары чедип алган. Олар социализминиң үндезиннерин тургузарын дооскаш, ам социалистиг инитилелдя бүрүн тургузарының сорулгазын чедиишкиннинг шинитпирлеп турарлар.

Төөгүде баштайгы социалистиг күрүненин чартык түс чылдыг ойгаргаан социал-экономиктаг тургузуунуң ажыл-ишти-биле, ажылчы чонларның материалдыг база культурага дээш ажыктыг чедиишкиннерин демдеглевишаан, ол адырларта Венгриянын хөгжүлдезиниң темпилерин ээне сайзырангай дээш капиталистиг чурттарның темпилериндеп ажыл турган дээрзин Янош Кадар демдеглээн. Бис бурунгаар бүзүрелдиг көөр бис, чүге дээрге марксисчи-ленинчи принциптер, Систиң партиянын удурутулгазы-биле совет улус коммунизмниң тургузуп турар. Бодунуң демисели-биле, бодунуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле, экономика, эртем, культура талазында чедиишкиннери-биле социализминиң капиталминден маргылдаа чок күүлүүн совет улус бүзүреткеп.

Биске-даа, социалистиг өске-даа чурттарга, найыралдыг кайы-даа чуртка Совет Эвилелиниг удур болуп, советке удур үзел-бодалды чарлап турар кижи коммунист мен, интернационалчы мен, карыы-даа аңаа-ла депшилгелиг кижи мен деп бодун адаттынып болбас деп, Янош Кадар уламчылаан. Шынныг херектин эң-не ал

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазынын төнчүзү

(Эгези 1-ги арыда).

жи торелгетеп шиитилелиниң төөгүлүг хөгжүлдезиниң кол утказын, кол угланмышкыны болган нел олан чүүдерни делегейниң социалистиг системазы, империализмге удур, шиитилелди социалистиг ёзу-биле эде тургузары дээш демисежин турар күштер тодарадып турар».

Чаа, чептүг болган гуманныг шиитилел болур социализмни болгаш коммунизмни чедиишкиннер тургузуп турар күрүшелерде социализмниң херээ хамыктың мурнунда чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар. Социалистиг шиитилелдиң хөгжүлдезинде улустарның эрге-ажыктарын камгалаарындан болгаш шиитилелдиң бүгү кежигүннериниң материалдыг база угаан-бодал хереглелдерни улам-на өөрүп турар кемчээл-биле хандырар деп чүткүдээ еске сорулга чок, мынаарта, социализмниң иштики политиказы дээрге —тайбыңны болгаш улустар аразының аймыл чок чоруун быжыглаарымның политиказы деп чүвени улустар корүп, билип турарлар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиннииниң идеокейи болгаш салдары улам-на өөрүп турар. Коммунистиг шимчээшкин делегейниң чоннарының эргелери дээш, улустар аразынга тэйбың дээш, шиитилел амыдыралын марксизм-ленинизмниң принциптеринге революстуг өзүбиле эде тургузары дээш демисеглер делегейниң ажылчын аңгызының идегелдиг авангарды болуп келген болгаш болур-даа.

Империализмниң лагери молчукчу, дарлакчы шиитилелдиң алыс утка-шынары-биле холбаалыг хаяы иштики чоруудээлериниң түнелиинде улам-на суларан турар. Империализмниң неоколониалистиг политиказы Азиниң, Африканың, Латин Американың улустарының талаамдан идеокейлиг ойтур шавышкынга таварыш турар. Амгы үеде шиитилел хөгжүлдезиниң айтырыгларынга, национал хамаарышпас чоруукче, дешпиите болгаш тайбынче улустарның ап-чайгаар түткүлүнге империализм түлеп чаңгыс харыы-дан — күчүлелден, улустарга удур хаяның үүлгедиглерден оске чүүдаа билбес. Ону хүн бүрүде бүзүрел көрүп турар бис. Бо дугайын империалистерниң үүлгеткени, Вьетнамда агрессияны калбартканы, хамаарышпас араб күрүнелерже Израильдиң халдашкынын организастаанты, Гренада шерии-фашистиг өргүдее, «Бүгү германияга» Боннуң түткүдүг кордалы, Европага кызыгаар-харыы эде көөрү, Герман Демократтыг Республикага удур кара сагыштыг чимээнишкиннер ышкаш ходелиишкиннер тодаргай чугаалап турар.

Тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктары, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эрге-ажыктары амгы байдалдарда боттарының хүрээлелиниң чаңгыс аяа шиитиирлээрин болгаш социалистиг интернационализмге үнделеп, чурт бүрүзүнүң болгаш бистиң бүгү дем каттыштырылгавыстың чаагай чорууга кады ажылдарын социалистиг күрүнелерден шыгыны негеп турар.

Социализм чурттарының национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле, империализмге удур демисежин турар бүгү кижилер-биле эвилелин быжыглаары ам үеде кажангызындан-даа чугула. Тайбыңның херээнин, хосталганың болгаш улустарның хамаарышпас чоруунун дайзыннарының атаканарын ойтур шаап турар күштериң делегей фронтузу улам күчүлүг болу бээр ужуралуг.

Империалистиг политиканың авантюризми бедик серемчилелди хевээр арттыраргы болгаш социалистиг чурттарның камгалалын сокпаал чок быжыглаарын бистиң шуптувуска эргежок чугула болдуруп турар. Мурнундагы революциялар камгаланың билбезинден бастыргылаан деп, В. И. Ленин бодунуң үеинде чугаалаан. А бистер бастырбас бис, чүге дээрге канчаар камгалаарын билир бис деп, ол демдегээн. Улуг баштыңчыыстың ол чагыны үргүлчү сактып чоруур бис.

Совет Эвилели биле Венгрия кады камгалады быжыглаарының хөрөзинде чедиишкиннер кады ажылдап турар. Ол бөгүнгү ат салган чаа Керээде база илереттинген. Бистиң кады ажылдажылгавыс чүгле ийи талалыг боттанып турар эвес, харын коллективтиг үнделиниге, Варшава керээзиниң хемчээлинге база боттанып турар дээрзин шуптуу билир болгай силер.

Бис бодувустуң ан чугула сорулгаларывыстың бирээзи социалистиг күрүнелериниң коллективтиг камгалалын бүгү тала-биле быжыглаары деп көрүп турар бис. Совет улус ол сорулганы шиитиирлээрииге моон соңгаар-даа толептиг салышкынны киирер дээрзин бүзүредирин чөптээреп көрүнер, эштер. Бистиң чепсавистиг техниктиг сайзыралы болгаш күчүзү, бистиң чепсектиг Күштеривистиң дайынчы белегелиң империалистерниң кандыг-даа күзелин, харын бистиң улустарывыстың чаалап алышкынынарынга халдаар дугайында бодаарын-даа үшта шаңкап турзун дээш бүгү үүлдерни бистиң өөнүктеривис-биле болгаш ивилелчидериивис-биле сырый кады ажылдап тургаш, ылыр бис.

Бир эвес күрүне бүрүзүнүң хамаарышпас чоруу, бот-тускайлаң эргелери болгаш девискээриниге дээш болбазы хүндүлеттинер болза, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң кожа-хелбээ догуинаа турары черле болдунуп болур дээрзин барымдаалаан принципти бодувусту даштыкы политикавыска мурнукуу хевээр быжыы-биле боттандырар бис. Ынчаарга социалистиг чурттарның туружу күштүг болган тудум, ол принципти делегей халдыаалаарынга тиилелгелиин чедип алырының аргалары улам улуг болур.

Империализмниң болгаш реакциялың чимээнишкиннериниге бистер, коммунистер, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыштырар талазы-биле бистиң күжениишкиннериниси улам идеокейжидери-биле, бистиң хүрээлелиниси буза дээр бүгү-де кандыг-даа оралдажыышкынныгларга улам шинтпирлиг согуг-биле харылаар бис. Кым-на бистиң шимчээшкиннииниси эң күштүг чепсээ—пролетарлыг интернационализмни чайлады октап турар болдур, кым-на революстуг күштериниң бүгү делегей чаңгыс ээли болган дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазын кызыы бодалдыг, бистиң идеологиявыска таарышпас национализм-биле солун турар болдур, кым-на чарлышкынны нептерелиң база соң-биле бистиң аңгы дазынаранысска дузалаш турар болдур, ол коммунист болуп шидавас дээрзин амыдырал хүн келген тудум улам бадыткан турар.

Харын мооң ужурунда Мао-Цзэдуниуң болгаш ооң бөлүүнүң авантюристиг хөделиишкиннери бүгү делегейниң коммунистериниң аажок киленээшкинин болдуруп турар. Ол бөлүктүң улуг күрүнезиргек, шовинистиг угланышкынынын ёзулуг сорулгазы бөгүн бүгү делегейге мырыңай көскү апарган. Ол бөлүк херек кырында империализмге удур эвес, а социалистиг чурттарга удур, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге удур демисел чорудуп турар дээрзин фактылар көргүзүп турар.

Кыдатта сөөлгү болуушкуннар болза, Мао-Цзэ-дун болгаш ооң дузалакчылары кыдат улустуң революстуг чаалап алышкынынарын айның адаанда тургузуп турарын херечилел турар. Мао-Цзэ-дунниуң бөлүүнүң «культура революциязы» деп адап турар чүвезин контрреволюция деп адаар болза шын болур ийик. Кыдатта улус-демократтыг эргө-чагырга бөгүн херек кырында согуушкун адаанда турар. Партияның уставтыг органнары болгаш күрүнеиниң конституциялыг эргө-чагыргазы боттарының ажылын херек кырында соксаткан. Профсоюзтелдери, комсомол, хөй-ниитии организациялары тарады сывыртаткан. Партияның болгаш күрүнеиниң көскү болгаш алдаржаан хөй-хөй ажылдакчылары, кыдат революциязының сураглыг ажылдакчылары, шылгарыгай шериг начальниктери, культураның болгаш эртемниң улуг төлөөлекчилери кыстырып, кижи шыдаашпас репрессияга таварыжып турар.

Алыпчы чоннарының социал чаалап алышкыннары болгаш эргелери бөгүн чок боолу турар. Мао-Цзэдуниуң болгаш ооң төлөөлекчилериниң кара турада ажылталыга удур чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан демисежин үнген ажылчыннар болгаш тараачыннар чепсектиг базышкынга таварыжып турар. Оларга удур чүгле хоозуп пропагандага согуррарган хүннейбиннериниң болгаш цзаофаннарның дембээрээн бөлүктерин октап турар эвес, харын мегелеттирген шериг кезектерин база октап турар. Ынчалза-даа армияның иштинде улам хөй солдаттар болгаш офицерлер Мао-Цзэ-дуниуң болүү оларны кандыг сорулгага ажыглаарын оралдажып турарын база билип эгелеп турар.

Кыдатта болуушкуннар чүгле маоцзэ-дунчу бөлүктүң идей-политиктиг бууразыкшынының дугайын эвес, харын ооң политиказынга удур ажылчы чоннарның кажык бөлүктеринин, партияның болгаш күрүнеиниң хөй санныг кадрларының, чепсектиг күштериниң ан эки төлөөлекчилериниң удурланып турар күжүнүн дугайын база чугаалап турар.

Кыдаттың Компартиязы болгаш улузу ам үеде боттарының төөгүүнүң берге үезин чурттаи эртип турар. Ынчалза-да демисел чеже-даа шарын болзаашнг, олар революциянның чаалап алышкынынарын камгалап алыр болгаш боттарының улуг чурттун шын орукче киирер ыңдыг күштүг кедиишинде барып тып алыр дээрзинге бүзүредиг бис.

Бо чылдың чазының европейжи 24 чурттарның коммунистериниң Карловы Варыга арттырган конференциязы төрел партияларның колдективтиг кады ажылдажылгазының эки чижээн көргүскен. Бистиң кады күжениишкиннериниси ол угланышкын-биле улам ыңай хөгжүлдериниң үези база келген хире. Ыңдыг бодалды хөй партиялар барымдаалап турар, бис оны база бүрүнү-биле деткип турар бис.

Октябрьның бежен чылын чүгле совет улус эвес, харын бүгү коммунистиг, хосталгалыг шимчээшкин, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеп база демдеглээр деп, Л. И. Брежнев чуулаган. Ол улуг ой, Россияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының 1917 чылда Ленинге болгаш большевиктер партиязынга баштадып алгаш эгелээн хөрээнин ужур-дузазын ёзулуг төөгү хемчээли-биле үнелеп-көрүп арганы берип турар. Ол дээрге социализмге оңзагай шылгалда, төөгүнүң бүгү делегейниң хосталгага ынакшылдыг бүгү улузунуң мурнуга отпёт-тур деп, бир эвес күзелинерее, чугаалап болхур. Социалистиг тургузуг ыңдыг шылгалдавы алдарлыы-биле түдүп шыдаан деп бүзүреллин-биле чугаалап болур бис. ССРЭ-де болгаш ооң-даа якы-дүүма чурттарда ооң чедиишкиннери социализм чурттарының улустарынга бүзүреллиг бүрүнгаар көөр, улам ыңай, коммунизмчо баар арганы берип турар. Ол чедиишкиннер бүгү кижи төрелгетеңге келир үезже орулгу чырыдыы берип турар.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалашкылга дугайында чаа совет-венгр Керээ чырыткылыг келир үе дээш демиселге бина бараан болур күзээнгелиг.

• • •

Я. Кадар болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын чымыганнар улуг ынчаңгей-биле дыңнаан болгаш адыш ческашкынынары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Митинг партия гимнизи «Интернационалды» ырлааны-биле доозулган.

«Кок-Тей» совхозтуң ажылдакчызы Ранса Алексеевна Бояркина тараа ажаап алыкчыларынга повар болуп, ам ушку сезонда ажылдап турар.

— Чемни чаагай кыдыр болган чогуур өйүнде белеткээр кижи — деп ооң дугайында хөөрүнүң ажыл-ишчилери чугаалаварлар. Чуруукта — Р. А. Бояркина ажыл өйүнде.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

„Искра“ мурнунда

Бии-Хем районнуң үш колхозтары юбилейлиг чылдың дүжүүн ажаан алырын үргүлчүлеп турар. Сентябрь 6-дагы медээ-биле алырга, «Искра» колхоз мурнуку одургада чоруп, 1338 гектар черниң тараазын тавычалай кестиргеп болуп турар. «Типделге» колхоз кезиилде-биле бастырганчы аразын узаттайн турары эки. Бо артель 345 гектар тараанны тавычалай кестиргеш, ооң 237 гектарын бастырып алган. «Хадыы» колхоз 378 гектар тараанны кестиргеп.

Районда шиитиир-биле 2061 гектар тарээ тавычалай кестиргеп, ооң 254 гектар хирези бастыртынган. Бо дээрге районнуң ажыл-агыйларында бүгү тараа культураларының 11,2 хуузу кестиптеги ол болуп турар.

Ивижилерде

Октябрьниң Социалистиг Улуг революциязының ам болуп юбилейлиг байырлалынга утказуштур. Тожунуң кооперативтиг аннаар ажылагый черинниң Чазылар салбырының ивижилери бедик бүдүргүкчүлүг ажылдап турарлар.

Ферманың коллективи 961 кижи, ооң иштинде 314 төрүүр ивижилерни кадарып турар. Сакманшиктер Карашпаа Шынгылай, Дарья Доктума, Анатолий Самбуу олар 35 төрүүр индеи 36 иви анайларын кангалап алганнар.

Бо бедик көргүзүү аеровод Алексей Самбууның база-ла уйгу-чыдын чок ажылының херечизи болуп турар.

Ивижилерге аңнаар ажыл-агый черинниң директизы кичээнгей салып, 2 кааттың чыңыг кидиннар, библиотека, приёмник болгаш өскедаа чүүдер-биле хандырып турар.

Юбилейлиг байырлалга чедир санныг хонуктар арткан, Чазыларның ивижилери алган социалистиг хүнээлгезин херек кырынга боттандырар дээш улам күженишкинниг ажылдавышаан.

Н. ОЮН.

Чазаныкчыларның чедиишкини

Беш чылдың улуг тудугларының бирээзи — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия комбинадының кол корпузунуң тудуу аяа кире берген. Делгем улуг соңгалаарлыг хөй кааттуг улуг корпустуң иштики, даштыкы дериглезин дүрген чорударында Хову-Аксының үлеттүүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннары улуг дузаны көргүскеннер. Корпус тудуунда ажылдап турар ажылчыннарны комбинаттың чазаныкчылары ыяштан кылган материалдар-биле үзүктел чок хандырып турар.

Үлеттүүр бүдүрүлгелер комбинадының директизы (эң Баланчук) юбилейлиг чылда бүдүрүлге көргүзүглерни экижидерни, ажылчыннарның байырлалга холбаштыр алган социалистиг хүнээлгелериниң күүседеэнин хандырар дээш тодаргай хемчегелерни ап келген. Ооң түнелиинде ыяштан кылган тудуг материалдары-биле кол тудугнуң хандырылгазы үзүктелбейн келген. Чазаныр цехтиң ажылчыннары кышкы үеде хереглеттинер тудуг материалдарын баш удур белеткеп алганнар. Ол дүшпес сери адаанда соңга рамаларны, шала болгаш ооң-даа өске хереккселдер кыыр маңаларыны кургаткаш чыыл кааи. Маңаларның ийи ужун чарлын тиглеңмезин дээш, ак будун-биле будаан.

Үлеттүүр бүдүрүлгелер комбинадының девискээриниден белеп продукция сөөртүкен автомашиналар үзүктел чок шуужүп үшүп турар. Комбинаттың чазаныкга цегиниң кылган продукциязының чамдыкы көдээ тудугларже база чоруп турар. Ылаңгыя, Улуг-Хем районнуң көдээ суурларында тудуп турар объектилериниң ыяштан кылган үүрмек хереккселдерин бо цехтеп сөөртүп турар

Чазаныр цех. Узун делгем өрээлдиң ийи талазында янзы-бүрү станоктар дизе чыскаалыкан, кажы янгалыг ажылдап турарлар. Бүдүрүлге чорудулгазын бүрүнү-биле механизастап, дешпилгелиг арга-шуушту даштыкы политикавыска мурнукуу хевээр быжыы-биле боттандырар бис. Ынчаарга социалистиг чурттарның туружу күштүг болган тудум, ол принципти делегей халдыаалаарынга тиилелгелиин чедип алырының аргалары улам улуг болур.

Империализмниң болгаш реакциялың чимээнишкиннериниге бистер, коммунистер, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыштырар талазы-биле бистиң күжениишкиннериниси улам идеокейжидери-биле, бистиң хүрээлелиниси буза дээр бүгү-де кандыг-даа оралдажыышкынныгларга улам шинтпирлиг согуг-биле харылаар бис. Кым-на бистиң шимчээшкиннииниси эң күштүг чепсээ—пролетарлыг интернационализмни чайлады октап турар болдур, кым-на революстуг күштериниң бүгү делегей чаңгыс ээли болган дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазын кызыы бодалдыг, бистиң идеологиявыска таарышпас национализм-биле солун турар болдур, кым-на чарлышкынны нептерелиң база соң-биле бистиң аңгы дазынаранысска дузалаш турар болдур, ол коммунист болуп шидавас дээрзин амыдырал хүн келген тудум улам бадыткан турар.

Харын мооң ужурунда Мао-Цзэдуниуң болгаш ооң бөлүүнүң авантюристиг хөделиишкиннери бүгү делегейниң коммунистериниң аажок киленээшкинин болдуруп турар. Ол бөлүктүң улуг күрүнезиргек, шовинистиг угланышкынынын ёзулуг сорулгазы бөгүн бүгү делегейге мырыңай көскү апарган. Ол бөлүк херек кырында империализмге удур эвес, а социалистиг чурттарга удур, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге удур демисел чорудуп турар дээрзин фактылар көргүзүп турар.

Кыдатта сөөлгү болуушкуннар болза, Мао-Цзэ-дун болгаш ооң дузалакчылары кыдат улустуң революстуг чаалап алышкынынарын айның адаанда тургузуп турарын херечилел турар. Мао-Цзэ-дунниуң бөлүүнүң «культура революциязы» деп адап турар чүвезин контрреволюция деп адаар болза шын болур ийик. Кыдатта улус-демократтыг эргө-чагырга бөгүн херек кырында согуушкун адаанда турар. Партияның уставтыг органнары болгаш күрүнеиниң конституциялыг эргө-чагыргазы боттарының ажылын херек кырында соксаткан. Профсоюзтелдери, комсомол, хөй-ниитии организациялары тарады сывыртаткан. Партияның болгаш күрүнеиниң көскү болгаш алдаржаан хөй-хөй ажылдакчылары, кыдат революциязының сураглыг ажылдакчылары, шылгарыгай шериг начальниктери, культураның болгаш эртемниң улуг төлөөлекчилери кыстырып, кижи шыдаашпас репрессияга таварыжып турар.

Кыдаттың Компартиязы болгаш улузу ам үеде боттарының төөгүүнүң берге үезин чурттаи эртип турар. Ынчалза-да демисел чеже-даа шарын болзаашнг, олар революциянның чаалап алышкынынарын камгалап алыр болгаш боттарының улуг чурттун шын орукче киирер ыңдыг күштүг кедиишинде барып тып алыр дээрзинге бүзүредиг бис.

Бо чылдың чазының европейжи 24 чурттарның коммунистериниң Карловы Варыга арттырган конференциязы төрел партияларның колдективтиг кады ажылдажылгазының эки чижээн көргүскен. Бистиң кады күжениишкиннериниси ол угланышкын-биле улам ыңай хөгжүлдериниң үези база келген хире. Ыңдыг бодалды хөй партиялар барымдаалап турар, бис оны база бүрүнү-биле деткип турар бис.

Октябрьның бежен чылын чүгле совет улус эвес, харын бүгү коммунистиг, хосталгалыг шимчээшкин, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеп база демдеглээр деп, Л. И. Брежнев чуулаган. Ол улуг ой, Россияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының 1917 чылда Ленинге болгаш большевиктер партиязынга баштадып алгаш эгелээн хөрээнин ужур-дузазын ёзулуг төөгү хемчээли-биле үнелеп-көрүп арганы берип турар. Ол дээрге социализмге оңзагай шылгалда, төөгүнүң бүгү делегейниң хосталгага ынакшылдыг бүгү улузунуң мурнуга отпёт-тур деп, бир эвес күзелинерее, чугаалап болхур. Социалистиг тургузуг ыңдыг шылгалдавы алдарлыы-биле түдүп шыдаан деп бүзүреллин-биле чугаалап болур бис. ССРЭ-де болгаш ооң-даа якы-дүүма чурттарда ооң чедиишкиннери социализм чурттарының улустарынга бүзүреллиг бүрүнгаар көөр, улам ыңай, коммунизмчо баар арганы берип турар. Ол чедиишкиннер бүгү кижи төрелгетеңге келир үезже орулгу чырыдыы берип турар.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалашкылга дугайында чаа совет-венгр Керээ чырыткылыг келир үе дээш демиселге бина бараан болур күзээнгелиг.

• • •

Я. Кадар болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын чымыганнар улуг ынчаңгей-биле дыңнаан болгаш адыш ческашкынынары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Митинг партия гимнизи «Интернационалды» ырлааны-биле доозулган.

Белеткенип турар

Чоон-Хемчик районунуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының хойжулары бо чылда боттарынга алган социалистиг хүнээлгелерни чедиишкиннииг күүседип турарлар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны эш Доңгак Седенге база хойжу Монгуш Чүлдүм, Ондар Кызыл-оол оларга удуткан хойжу бригадаларының кежигүннери ниитиниң малынга планнан ажыр хөй сигенни кезип белеткээннер. Кажы бүрүзү совхозтуң ниитии белеткеп турар сигенниден ангыда, он тонна сигенни боттарынның күжү-биле белеткеп алырын хүнээнгеш, 13-тен 16 тонна кылдыр белеткеп алган. Чижээлээрге, хойжу Монгуш Таан-оол күш-ажылга үлегерни көргүзүп, он тонна сигенни кезип, сараяттан алыр турган, он чеди тоннага күүсеткен.

Ам малчыннар кыштагларны белеткеп эгелеп турар. Кызыл-оолга бир чаа кыштагны дерип кылган. Ында ам чаа хөй болгаш хураган кажаалларын туткан. Өске малчыннар эрги кажааларын чылытпап, септеп турар. Салбырның малчыннары курган өдекти база бөлүп турар.

Бо үстүнде малчыннарның кижи бүрүзү юбилейлиг чылда чүс, баш төрүүр хойдан чүс чедиден чүс он чедир хураганны камгалап алган. Ол ышкаш, малчын бүрүзү күрүнеге дүк садыр талазы-биле хүнээлгезин ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: З. Никитачук механизастаттынган тараа дүжүрүкчүзүн ажылдадыр токту улап тур.

А. КУМАЯК.
Авторнуң фотозу.

Кызылдың сайгарынга базазында ажылдап турар Зоя Кузьминична Никитачук коллективтиң идегелин чаалап алган. Ол ам базаның № 12 складында тараа дүжүрер механизастаттынган черинде ажылдап турар. Ооң хайгаралында тараа кургадыр машина болгаш арыглал техниказы турар.

Зоя Кузьминична сайгарынга базазынга ажылдап кирге-ле алды чыл четкен. Бо үениң дургузында базаның кандыг ажылын ол кыябаа дээр. Ажылга сундулуг, кыымаа-биле өскелерден ол онналавын, кылган ажылының шынары үргүлчү ажы болур.

3. Никитачук чыл бүрүде өртектиг чүүдер-биле болгаш мактал бижиктер-биле шаңнадып келген. Ажылга кежээ Зоя Кузьминичнаның ажылын коллектив кежигүннери улуг хүндүткел-биле үнелеп турар.

1967 ч. Сентябрь 9.

ШЫН

2-ги арын

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ МОГАГ ЧОК ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

Бистиң чуртувус чартык чүс чыл юбилейинче бодунуң күштериниң чечектелиишкининде, ажыл-агыйполитиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү фронтузарынга чогаадыкчы тиилелгелериниң байлалында бар чоруур. «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистеринде Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революциязының тиилелгези дээш демиселде, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунда өндүр улуг дуржулгазы чогаадыкчы туңнээн, делегей революциязынга чорудулгазынга Октябрьның идеаларының эң хөлү салдарын көргүскен, коммунистиг тургузуушкунууң амты үе-чадада сорулгаларын тодаратқан.

Эрткен орукче хөй көргүскен, бис партияның марксизм-ленинизмге чайгылыы чок шынчызын, революстуг өөредилгениң дайзыннары-биле эдтеп чок демиселин дүрүм ёзугаар чортаарал-биле демдеглеп турар бис. Партия болза В. И. Ленинниң: «...Мурнакчы демиселчиниң ролюн чүгле мурнакчы теорияга удуртурган партия күүседип шыдаар» деп чагыын хөжүк чок адаарын турар. Совет эрге-чагыргамның 50 чылы — ол дээрге эртемниг социализмниң теориязының болгаш практиказының өндүр улуг тиилелгези.

Коммунистиг тургузуушкунга СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазы, марксизм-ленинизмни пропагандалаары, ажылчы чоннарының идей-политиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының бүгү ажылы аажок улуг рольду ойнап турар. Революстуг теория болза делегейни билип алырының болгаш революсчу чаартыгургузарының күүдүг чепсээ болур, ол практиканга орукту ажыдып берип, партияның политиказын тодаралырын, иштилелди удуртуруп эртем талазы-биле ап коорун хандырып турар.

Бүгү ажылчы чоннарын коммунистиг бедик медеердиң ёзугаар кижизидери — коммунизмче шилчилгениң эң чугула түүлү болур. Ол чоокта массаларның энергизымын, оларның революстуг чогаадылгазының болгаш идеокейлиг шынар талазы-биле чаа кедүрлүүшкүнүн бодалап-даа хөрээ чок. Коммунистиг медерел дээрге кижиниң бедик идеялының, угаан-бодалының байлаанын болгаш мораль талазы-биле арыг болурунуң катышканы болур. Ол бодунга марксизчи билиглиин, партияның шугумуун чорударда, чайгылыы чогу болгаш принциппилдым, күш-ажылды коммунистиг ёзубиле коорү, коммунистиг мораль болгаш чаңчыл дээш чергелиг шак ыңдыг шынарларны киирип турар.

Ол шынарлар ала-чайгаар тыптын келбес дээрзи билдингир. Олар бистиң бүгү амыдыралывыс-биле, партияның докпаамал болгаш чүткүлдүг идей-политиктиг ажылы-биле бектээттывар. Партийжи пропаганда — хөй миллион совет кижилериниң эртеминг мировоззрениезин, идеялыг бүзүрелин хевирлээрининг талазы-биле партия организациялары ленинчи теория болур. Пропаганда ажылы партия организацияларының кичээнгейининг төвүге турар ужуруглуг, оларның ажыл-чорудулгазының идеялыг деңнелин ол тодарадыр. Бистиң партиявыс пропаганда ажылының хевирлерин болгаш методтарын докпаамал сайзыраңгайжыдып, оларны ойү келген негелделерге, коммунистиг тургузуушкунууң сорулгаларынга дүүштүр ажыглап турар.

I

Партияның XXIII съездиниң партия организацияларының эң чугула сорулгазы кылдыр партия кежигүннериниң марксизчи-ленинчи өөредилгезин, оларның идеялыг дазыгымышкынын шынгыы экижидерин ийин үндүргеп. Уҥуртукчу кадрларның идей-политиктиг белеткелиниг оңза бедик негелде салдының турар. Уҥуртукчу бүрүзү теоретиктиг биилин бедидер, эртеминг уҥуртулгазының ленинчи ураң аргазын шинчээдип алыр дугайынга хамыктың мурнунда боду сагыш салыр ужуруглуг деп, айтырыг ынчаар тургустунун турар. Амгы байдалдарда марксизчи-ленинчи теорияны быжыг биилбейн тургаш, ажылында чаңгыс-даа адырының чедиишкиннии уҥуртуп болбас. Ленин ынчаар өөредин чорааш, партия ынчаар өөредип турар.

Ол негедоо СЭКП ТК-ның «Ниитилел эртемнерин улам ыңай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчегler дугайында» чоокта чаа үүлээп алган докпаалында онза күштүг-биле база катап айыттынган.

Марксизм-ленинизмниң шинчээдип алыры бүгү коммунистерге, күрүве, ажыл-агыйболгаш хөй-ниитии ажыл-чорудулгашың кандыг-даа адырының ажылдакчыларынга эргежок чугула дээрзин партия барымдаалап турар-деп, ТК-ның докпаалында чугаалаан турар. Партия организациялары коммунистерни өөредилгезинге, марксизм-ленинизмниң классиктеринииң ажылдарын, СЭКП төөгүзүн, философияны, политиктиг экономияны, эртеминг коммунизмни, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын өөренип турарынга улам дээштиг контрольду боттандырар күзээлиг.

Партия өөредилгези Совет күрүнеиниң хөгжүлдезиниң чаңа бүрүзүнде үениң эң чугула негелдезинге дүүжүп турган. Партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарының, калбак активтиң политиктиг белеткелиниң бо хүнверде үндезинин, бирги эдлегде, коммунизмниң теориязын болгаш практиказын шинчээдип алыры болур.

Партийжи пропагандаңың кижизидиктиг ролю, дээштиг, ол улустуң чогаадыкчы чоруу-биле, ооң амыдыралы-биле, чаа ниитилелди тургузуп турарының практиказы-биле улам сырый харылзаалыг болган тудум-на, улам бедик болур. Марксизм-ленинизмниң шинчээдип алырының чепсектери болгаш методтары амгы байдалдарда улам-на хөй янзы апар чоруур.

Партия өөредилгезиниң чаа системазының ийи чыл ажылдааны ооң амыдыралчылыын болгаш чугулазын көргүзүп турар. Ол система коммунистерниң марксизчи-ленинчи докпаамал өөредилгезин организастаарынны, теорияның айтырыгларын коммунистиг тургузуушкунууң практиказы-биле сырый холбаалыг шинчээдип алырынга салгашкак болгаш дараалашкак чоруукту чедип алырының аргазын берип турар. Бүгү черлерде марксизм-ленинизмни чаңгыс бүдүү эртем кылдыр, ооң түдүш кезектерни өөрениринче шыңгыы эргелде боттандыртынган, революстуг теорияга соңуургал өскен, политиктиг өөредилгениң идей-теоретиктиг болгаш эртем деңнели кодүргеен.

Бо үе иштинде өөредилге-методиктиг база дыка сайзыраңгайжан, өөредилгениң бүгү хевирлериниң программалары ажылдап кылдыгган. Марксизм-ленинизмниң университеттериниң дугайында сөзүүр хүлээп алдынган. Политиктиг билиглер үндезинниериниң, партия төөгүзүнүң, марксизчи-ленинчи философияның талазы-биле делгеречгей өөредилге номнары кыдыынган. Чаа өөредилге чыыында олларны ийнги үндүрүгеен үвер. Ленинградтың белүм эртемденнери политиктиг экономияның делгеречгей өөредилге номун белеткээн. Партия өөредилгезиниң эге болгаш ортумак звеносунуң кол өөредилге курстарынга методиктиг пособиелер парлаттынын үнген. Марксизм-ленинизмниң университеттеринге болгаш партия активиниң школаларынга өөредилге литератураларын эң баштай-ла үндүрүп турар.

Эрткен өөредилге чылында партия өөредилгезиниң системазынга 13,5 миллион ажыг коммунистер болгаш кежигүн эвес активтер биилин бедиткен. Партия организацияларынга 250 муң хире эге политиконалар, 130 муң ажыг марксизм-ленинизм университеттериниң школалары, районнарның болгаш хоорайларның партия активиниң 1700 школалары болгаш марксизм-ленинизмниң 326 университеттери ажылдап турган. Коммунистерниң улуг армиязы революстуг теориязы бот-өөредилге-биле өөренген. Амгы система бодунуң кол сорулгазынга — партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарының теоретиктиг белеткелиниг болгаш идеялыг дадыгышкынынга дүүжүп турар дээрзин амыдырал көргүскен.

Совет күрүнеиниң 50 чылынга белеткел, СЭКП ТК-ның Тезистериң калбак-биле пропагандалаары политиктиг өөредилгениң утка-шынарын идея талазы-биле байлакшыткан. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң тус-тус чогаалдарынга болгаш партия документилериниге дыңнакчыларның реферетгер белеткээн, партия организацияларының массаполитиктиг ажылын болгаш будурулгелердиң, колхозтарның болгаш албан черлериниң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын аналитээр талазы-биле практиктиг онаалгаларын массаларга чедирип, марксизм-ленинизмниң өөредилгезин пропагандалап турар. Олар боттарының чугула хүлээлгезин — политиктиг чырыдыышкынга болгаш өөредилгеге ленинчи гвардия болуруун база катап бүгү күш-биле бадыткап турар.

Моон-биле чергелештир партия өөредилгезиниң чаа системазында бар арталарны долузу-биле ажыглаарынга шаптыктап турган шынгыы четпестерни эскербейн баар болза частырыг болур ийик. Арменияның, Латвияның, Доң, Минск, Пенза, Саратов болгаш Челябин областарның партия организацияларында коммунистиг политиктиг өөредилгезиниң анализи болза, политиктиг кичээлдер идей-теоретиктиг болгаш эртем деңнелиниң талазы-биле алырга, өзүп келген негелдени болганчок-ла хандырбайн турар дээрзин көргүзүп турар. Хөй таварылгаларда теорияны бодүүнчүдү көөр, эреңгейлээр болгаш чарлаалыг хевир киирер чорукту болдуруп, социал-ниитилел болуушкунарның хандылаткан анализи чок болур. Революстуг теорияның чүүлдерин чамдыкта абстрактылыг схема хевирлиг көрүп турар.

Чамдык партия организациялары ам-даа политиктиг өөредилгениң утка-шынарынче чамдыкта хандылаксыз, кичээлдерни эрттирериниң идей-теоретиктиг деңнелин болгаш методун кошкак өөренип корүп турар. Чамдык организациялар политиктиг бот-өөредилгениң методун чедер үнелевээн. Хөй-хөй дыңнакчылар марксизм-ленинизмниң эге источниктерни номчувайн турарын айтыр херек.

Коммунистиг өөредилгезинде, оларның политиктиг белеткелиниге болдуунан аажок улуг өскерилелерни барымдаалавайн турар пропагандистер база таварышкылаар. «Ниитилел-биле көөр» чоруктуң түнеливинде дыңнакчыларның хөй негелделери болгаш соңуургалдары хайгаралдан чыдып каар, а ол чорук өөредилгеге ёзу барымдаалап көөр чорукту торуттунгүрер.

Партия өөредилгезиниң организастаарының кол принциии — эки-тура барымдаалаарын хажыдар чоруктар база бар. Партия комитеттери өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ТРАНСПОРТЧУЛАРГА КЫЗЫЛ ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июль 8-те үндүрген, «Тараа болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге бедик коргузуглерлиг болганы дээш автоколонналарга болгаш өске-даа транспорт кезектерине тывсыр шилчиир Кызыл туктарны тургузарының дугайында» база «1967 чылдың кодээ ажыл-агый продуктуларын автомобильбиле сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тывсырының дугайында доктаалды боттандырары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели түрээл доктаал хүлээп алган.

1967 чылдың тараазын болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын ажаарының база сөөртүрүнүң үезинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профессилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тургузар. Оларны чалаан алган коллективке оон-биле катай 1 муң рубльдиг акша шаңналыг тывсыр. Кызыл тук биле акша шаңналыг автоколонналарга болгаш өске-даа транспорт кезектерине 10 хонукта аяктадааныңы түңнелинде тараа, ол мынаан өске-даа продуктуглар сөөртүр талазы-биле бедик коргузуглерни чедип алганы барымдаалаан тывсыр.

Ол бедик шаңналыг республиканың кандыг-бир районунга азы ажыл-агыйынга сентябрь 1-деп дүжүт ажаалдазының төнчүүшүнө чедир ажыладары-биле бешпеден эвээш эвес автомобиль составтыг келген автоколоннага (автоажыл-агыйга) бот-өруулга-чарыга ёзугаар тывсыр.

Ол хонуктуң түңнелин ёзугаар тывсыр шаңналыг түс черниң бюджединиң иүселе-биле бээр.

«1967 чылдың кодээ ажыл-агый продуктуларын автомобиль-биле сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тургузар. Ол аттың эдиевчизиниге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Хүндүлел бижинин катай тывсыр.

Тыва АССР-ниң 1967 чылдың дүжүдүн сөөртүп турар автоажыл-агый, автоколонна коллективтериниң болгаш чолаачыларының социалистиг чарыжының

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Автомобилиг транспортер болгу бу, ол хемчеглиг аппаратер. Республиканың хөй-ниитиниң ажыл-агыйын, ооң иштинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профессилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тургузар. Оларны чалаан алган коллективке оон-биле катай 1 муң рубльдиг акша шаңналыг тывсыр. Кызыл тук биле акша шаңналыг автоколонналарга болгаш өске-даа транспорт кезектерине тывсыр шилчиир Кызыл туктарны тургузарының дугайында» база «1967 чылдың кодээ ажыл-агый продуктуларын автомобиль-биле сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тывсырының дугайында доктаалды боттандырары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели түрээл доктаал хүлээп алган.

1967 чылдың тараазын болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын ажаарының база сөөртүрүнүң үез

„АРСЕНАЛДЫҢ“ ДАЙЫНЧЫ ТӨӨГҮЗҮ

Октябрьның базымнары

ПЕЧЕРСК Оңу Киевниң эң чараш районы кылдыр санаар. Ынчалза-даа найысылалның залчылары маңаа өөң чүгле кайгамчык чараш архитектуралыг тудугларын болгаш парктарын магадап көөр дээш кээп турар эвес болдур ийин. Печерск киевчи пролетариаттың тура халыышкынының төөгү болуп турда революциялың шуургавыг хүннериниң дугайында тураскаалды кадагалаан шак ол чердер совет кижилерге кезээде эргим үнелиг. Алдарлыг «Арсенал» завод ында турар. Советтерниң эргечагыргазы дээш дайзынарга удур өөң хамаарының бөлүмнерига ажылчыннар болган кызыл гвардейжилер амы-тынын артырга каггаш, тудуп турган болгай.

...Петроградта чепсектиг тура халыышкын дугайында чедөө Киевке 1917 чылдың октябрь 25-те түнү совпида дыңналың келген. Революсчу хөөн кирген ажылчыннар митингиге чыылган. чепсегленир болгаш Тур чазактың шериглериниң удур демиселге белеткенир деп шинитпирээн. Тура халыышкының штабын большевик Андрей Иванов баштаан.

Воскресеньеде, октябрь 29-та 111-ги авиапарктың ужудукчузу Александр Егоров чиик аэропланын агаарже ужудуп үндүрген. Кызыл тук өөң кырынга кинскин чораан. Ол дээрге шавар халдаашкыныче медээ болган.

Кадыг-лошкун тулчуушкуннар каш-даа хүннер үргүлчүлээн. Юнкерлер «Арсеналче» шырбайтып турганнар. Ынчалза-даа оларның оруктарын баррикадалар чоондактай турупкан. Өске районнардан эки-турачылар арсеналчыларга дузалажып, далаш-биле кээп турган. Хоорайга стачканы чарлаан.

Ниити хоорайның ревкомунун виаллагалын күүсетпишаан. арсеналчыларның отряды кызыл гвардейжилерге деткимин алгаш, Киевтиң шеринг округунуң штанын эжелеп апкан. Керенскийнин шеригзери тарады маннажы берген.

Октябрь тулчуушкуннарынга киевчи пролетариаттың тилелгезиин национализчи Төп рада ажыглаан, хоорайда эрге-чагырганы эжелеп алган. Ынчалза-даа 1918 чылдың январь 16-же дүмеде кызыл гвардейжи отрядтар «Арсеналдан» таңнывайды дүжүргеш. ону эелеп алган. Чаа тулчуушкуннарга белеткел аваа эгелээн. Ланчыыларны хуваап, мурнуку одурүгже үгер-бооларны чедирип турган. Заводка чепсектиг муң чыгам дайынчылар турган, ол дээрге киевчи пролетариаттың эң дээре күштери-дир.

Большевикчи шивээже реакцияның код күжүн чорутқан. «Арсеналды» ажылчыннарның ханынга түүптер деп шинитпирээн турган. Ынчалза-даа Москвадан, Петроградтан, Харьковтан, Екатеринославтан кызыл гвардейжи отрядтар Киевке чедип келген. Совет эрге-чагыргазы хоорайга доктаадып тургускан.

...«Арсеналдың» иехтери будуидулар болуп үр чыгнаан. Боо-чепсээн салып каапп, ажылчыннар станоктарынга база дагын каап ажылдай бергилээн. Ол завод аныяк совет индустриязының чеденгиниттериниң бирээзи апарган. Анаа кадрларны белеткеп, чуруттуп өске будурулгелеринге керектиг дериглерни аваа будуруп үндүрүп турган. Эрес-маадырлыг дайынчы завод моган чок ажыл-ишчи болу берген.

Ийи чүс харны шагда артаан «Арсенал» завод бистиң хүннеривисте база дагын чалыыткаан. Чаа делгем корпустар, өөредилге комбинады өзүп үнген. Заводту долгандыр., шаанда хоорайның хирлиг, чаныг кыдыы болуп чыткан черлерде, ажылчыннар чуруттаар чаагайжыды туттунган бажыннар чаттылып чорутқан.

«Арсеналдың» кайгамчыктыг хазынында октар болгаш снарядтар оттуп дегпилээн черлер харын аңга чедир тураскаал болуп артқылаан. Арсеналчы дайынчы алдарны хереченген турар өске бир чүүдү оортан ырак эвес черден база көрүп болур. Беликтээн кырында үгер-боо тургузуп каап — боттарының шивээзин камгалап алырга революциянын камгалакчыларынга дузалавышаан. дайыннарны хайыра чокка чыча берип турган шак ындыг үгер-бооларның бирээзи ол-дур.

Арсеналчыларның арес-маадырлыг чоруктарының дугайын Печерскиниң кудумчуларының база сагындырып турар. Оларның бирээзин январь тура халыышкының алдары кылдыр өөң-биле адаан. Үш кудумчу «Арсеналдың» алдарлыг өөлдары — Андрей Иванович, Прокофий Анстратуп, Александр Онищенковуң аттарын эдилээн.

Революсчу болуушкуннарның дыка хөй киржикчилери ам-даа диригг. Василий Ильич Стригин, Александр Евтропьевич Бураков, Василий Дмитриевич Ефимов, Степан Васильевич Калиновский болгаш «Арсеналдың» өске-даа хөөчүн кижилери аныяктар-биле, школачылар-биле, пионерлер-биле үргүлчү ужуражып, үттүнүүрбас маадырлыг хүннерниң дугайын оларга чугаалап берип турарлар. Авторлары будуруулгениң ажылчыннарынга Виктор Петровичиниң цегинде өөренчикилери дыка хөй.

Январь тура халыышкыны эгелээниниң тураскаалдыг хүүнде чыл бүрү заводтуң Будыгура өдүүнүнга арсеналчыларга тураскаатқан байырлыг хуралдар болгулаар. Будуруулгеге келген аныяк ажылчыннар заводтуң эң-не хүндүлүг кижилериндеп эстафетаны хүлээп ап. «Арсеналдың» ажылчыны деп хүндүлүг атты төлептиг ажылгаринниң чагыын база алыр.

«Арсеналдың» маадырларынга тураскаалдың базары-биле заводтуң киреп эжиниче эртениң-не барып турар аныяк салгал ол-дур. Ол өөлдер болгаш кыстар кайгамчыктыг коллективнары, инженерлери, албан-хамчыларының болган «Арсенал» төөгүзүн тургузарынга олар кирипшеп.

Салгакчыларның эстафетазы кылдыр ол кайгамчык эки чанчыл «Арсеналда» тургулчулевишаан. Ынчаарга хереқтиг алыс ужуру чүл дээрге пенсиязап чорутқан кижиге кызыл депперижиштә—заводче киреринин хүндүлүг эртиргилгезин тыпсып берип турары. ол кижиниң хөй-ишчи организацияларында тургулчулеп ажыыдап турары ол эвес болдур ийин. Мында дээрге профессиялың дамчыдыы бөөр эки чанчыл бар, болгуун ажылаан турган черин оглунга, уруунга, дуңмалынга, чангыс сөс-биле чугаалаарга, ог-бүледе биче назылыг кым-бир кижиге дамчыдыл бөөр.

Барык цех бүрүзүнде бүдүн ог-бүлеңи, ада-өгбелериниден уктадыр ажыыдап келген кижилерни көрүп болур. Будуруулгениң хөөчүн ажылчыны ветеринер Николай Савович Радченко кадрларның хөй-ниити башкарар килдизинче ажылдап чорутқан, а цехтерде өөң дөртен ажыг төрелгелери артқан. Дарган Иван Трофимович Марьинченковуң ог-бүлелериниң өөн-өөн кежигүннери өөң-биле кады ажыыдап турар.

Бо заводка өскен бүгү-ле кижилер боттарының ээлчээнде аныяктарның база башкылары болбушаан, боттарының билигзерин болгаш амыдыралчы дүрүмүлгалың оларга күзелдин-биле берип турар. Тергин эки будуруглечи деп ат-алдарны Григорий Парик «Арсеналга» чедип алган. А ам Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры бригадир Парик чаа келген аныяк өскенниң түскай мергежилии шинчээнин алырынга дузалап турар.

Армиига аскан эртиргенинин соонда Виктор Щербин «Арсеналга» токарь өөренчикти болуп киргеп. Ол ам инда дээрге чергениң түскай мергежилдиг кижи апарган. 1923 чылда Ильичиин «Арсеналдың» хүндүлүг токары кыдыр соңгаалы-биле холбаштыр арсеналчыларга эң-не ылыыг чүүл болу берген Ленинчи станокка ажыыдаар эргеги аныяк коммунист ийи удаа чаалаан алган. Ам Виктор Петровичиниң цегинде өөренчикилери дыка хөй.

Январь тура халыышкыны эгелээниниң тураскаалдыг хүүнде чыл бүрү заводтуң Будыгура өдүүнүнга арсеналчыларга тураскаатқан байырлыг хуралдар болгулаар. Будуруулгеге келген аныяк ажылчыннар заводтуң эң-не хүндүлүг кижилериндеп эстафетаны хүлээп ап. «Арсеналдың» ажылчыны деп хүндүлүг атты төлептиг ажылгаринниң чагыын база алыр.

«Арсеналдың» маадырларынга тураскаалдың базары-биле заводтуң киреп эжиниче эртениң-не барып турар аныяк салгал ол-дур. Ол өөлдер болгаш кыстар кайгамчыктыг коллективнары, инженерлери, албан-хамчыларының болган «Арсенал» төөгүзүн тургузарынга олар кирипшеп.

Салгакчыларның эстафетазы кылдыр ол кайгамчык эки чанчыл «Арсеналда» тургулчулевишаан. Ынчаарга хереқтиг алыс ужуру чүл дээрге пенсиязап чорутқан кижиге кызыл депперижиштә—заводче киреринин хүндүлүг эртиргилгезин тыпсып берип турары. ол кижиниң хөй-ишчи организацияларында тургулчулеп ажыыдап турары ол эвес болдур ийин. Мында дээрге профессиялың дамчыдыы бөөр эки чанчыл бар, болгуун ажылаан турган черин оглунга, уруунга, дуңмалынга, чангыс сөс-биле чугаалаарга, ог-бүледе биче назылыг кым-бир кижиге дамчыдыл бөөр.

Барык цех бүрүзүнде бүдүн ог-бүлеңи, ада-өгбелериниден уктадыр ажыыдап келген кижилерни көрүп болур. Будуруулгениң хөөчүн ажылчыны ветеринер Николай Савович Радченко кадрларның хөй-ниити башкарар килдизинче ажылдап чорутқан, а цехтерде өөң дөртен ажыг төрелгелери артқан. Дарган Иван Трофимович Марьинченковуң ог-бүлелериниң өөн-өөн кежигүннери өөң-биле кады ажыыдап турар.

Бо заводка өскен бүгү-ле кижилер боттарының ээлчээнде аныяктарның база башкылары болбушаан, боттарының билигзерин болгаш амыдыралчы дүрүмүлгалың оларга күзелдин-биле берип турар. Тергин эки будуруглечи деп ат-алдарны Григорий Парик «Арсеналга» чедип алган. А ам Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры бригадир Парик чаа келген аныяк өскенниң түскай мергежилии шинчээнин алырынга дузалап турар.

Армиига аскан эртиргенинин соонда Виктор Щербин «Арсеналга» токарь өөренчикти болуп киргеп. Ол ам инда дээрге чергениң түскай мергежилдиг кижи апарган. 1923 чылда Ильичиин «Арсеналдың» хүндүлүг токары кыдыр соңгаалы-биле холбаштыр арсеналчыларга эң-не ылыыг чүүл болу берген Ленинчи станокка ажыыдаар эргеги аныяк коммунист ийи удаа чаалаан алган. Ам

Киев.

Бирги чурукта: В. И. Ленин аттыг «Арсенал» завод. 1917 чылдың октябрьның болгаш 1918 чылын январьның чепсектиг тура халыышкының киржикчилери хөөчүн коммунистер С. В. Калиновский, А. Е. Кураков, В. Д. Ефимов олар Совет эрге-чагырга дээш демиселдин маадырлыг хүннеривисте болган түүдеринең дугайын аныяк арсеналчыларга чугаалап берип турлар.

Ийиги чурукта: «Арсеналдың» маадырларынга тураскаал.

П. ХОРЕНКОНУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникалы.

Бир ыр дугайында бодал

Коммунизм дээш демиселге чечен чогаал болган уран чүүл кайгамчык улуг рольду ойнап турар дээрэ бүгү совет кижилерге эки биляинигр. Ынчаарга, коммунистиг партийжи чорук — социалистиг литератураның амыдыралчы үндезини, а социалистиг реализм — совет литератураның чогаадыкчы методу болуп турар.

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде мында хамаарыштыр мынчаар айтқан болгай: «...Совет эрге-чагырганың чылдарында социалистиг реализмниң уран чүүлү тургустунган, ооң ончагай шынарлары болгаш, ханы улусчу болгаш партийжи чорук. революстуг гуманизмни база хамаатыныг чорук. мынчыыы болгаш боттуг чүүлче ханыны-биле сиңиишпин киреп, буржуаз идеологиягга база моральга эртем чок чорук болуп турар..»

Бо чылдың август 30-да дыптанныр хүнде, үнген «Шын» солунуң дөртку аринага парлаттынган «Ынакшыл-дыр» деп ырны мичээнгейлиг номчуп көргеш, ук ыр бодуунуң идейлиг утка-шынарының болгаш сорулгазының талазы-биле үстүнде бедик негелделаре илдең-не дүүшпээн-дир деп түшелди кылдым. Чогаалчы эвес. анаа номчукчу болганымда. бо ырның уран чөчен шынарынга аналлатп берип чыдавас мен. Оон адгыда, ырның автору —шыырак чогаалчыларыныстың биразээ Салим Сүрүн-оол болуп турар. Ол-бүле, чайырал. ынакшыл дугайында оон солун. тааланчыг, уран чөчен шүлүктерин. ырларын номчукчулар эки билдир бис. Ындыг турбуже, бо хире чаныс шынарлыг, алыс утказы эки билдинмес ырның Арыг ынакшыл дээрге, кижиниң эң-не чаагай сагыш-сеткилиниң илерээшкини болур. Мында холбаштыр совет аныяктарның ынак чогаалчызы, «Кан канчап катканыл», «Шуургандан төрүттүвгенивер» деп чөчен чогаалдарның автору Николай Островскийниң дараазында сөстерин база сактып көрээли: «Найыралы, эш бөлузу, ниити эрге-ажыктары чок ынакшыл хоозун, чаржыныг, бужар болур».

Найырал, бот-боттарынга дузалажылга, ынакшыл, ог-бүле, коллективизм дугайында солун, чөчен, идея талазы-биле ханы утка-шынарлыг ырларны, музыканы, шүлүктерни болгаш өске-даа чогаалдарны совет кижилерниң, иланғыя аныяктарның, четтикпейн манап турары маргылдаа чок. Шак ындыг ырларны, шүлүктерни «Ынакшыл-дыр» деп ырның автору орай-даа бол, эрте-даа бол чугаажок чогаадып, чонга, аныяктарга бараалгадып шыдавас дээрзинге быжыы-биле бүзүрээр мен.

А. ДУГЕРЖАА.

Делегей шүлүглелиниң эртинелерин—казах уругларга

Казах школачылар өөредилге чылының эгедээри-биле, карманга ап чоруур хемчээлдиг кыдыр чараш парлап үндүрген номчугаштар ап турар. Олар ындыг белектерни үш чыл дургузунда ап келген. «Делегейниң улуг шүлүкчуларининиң чогаалларын чыын парлаан бичии библиотека» ол. Оны Казахстанның Чогаалчылар эвилелиниң парлалга чөрү казах дылга парлап үндүрүп турар. Бир номда-ла алды чыынды шүлүк парлаттынган.

Бичии библиотека болуур номну 1965 чылда парлап үндүрүнгенде орус шылгараңгай чогаалчылар Пушкин биле Лермонтовтуң, немец шүлүкчүлер Гете биле Гейнениң, англи шүлүкчү Байроннуң болгаш таджик чогаалчы Рудакиниң шүлүктерин киирген. Ол чогаалдар чыынды-зынга хараазында чылга шылгараңгай казах шүлүкчү Абайның болгаш польша чогаалчы Адам Мицкевичиниң, тадар чогаалчы Тукайның болгаш перси шүлүкчү Саадиниң, немец чогаалчы Шиллерниң, венгр Петефиниң чыынды чогаалдары немежиккен.

Казах школачылар бо өөредилге чылының төрээн дылынга орус шүлүкчү Некрасов биле Тютчевтиң, шотланды Бернстиң болгаш узбек Навоиниң, азербайжан Низаминиң, украин Шевченковуң чогаалдарын номчуур.

Очулдурар ажылга эң-ки казах шүлүкчүлерни болгаш очулдурукчуларны киргиштирип турар.

Юрий ЗЕНЮК,
ПМА-ның корреспонденти.

«КАПИТАЛДЫҢ» БИРГИ ТОМУНУҢ ПАРЛАТТЫНЫП УНГЕНИНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУР ОЮНГА БАРААЛГАТКАН ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

«Марксизм-ленинизм делегейниң чүс-чүе миллион кижилериниң угаан-бодалының чаңчылыы болу берген, коммунистиг шинчээшкин ангы үениң эң салдарлыг политиктиг күжү апарган» — деп Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга таварыштыр СЭКП ТК-ның Тезистеринде демдеглээн. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи Карл Маркстың шылгараңгай чогаалы — «Капиталдың» бирги томунуң парлаттынып унгенинден эртем конференциязының киржикчилериниң чүгээларынга ол бодал тодаргай демдеглеттинген.

Конференцияны СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институту, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң институттары СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазы болгаш ниитилел артемнериниң академиязы чымаларгаш, даштыкы чүрттүдээн аалчылар чалап келдиргеп. Ол конференция түрескаалдыг байырлал шинга бараалгаткан, чүгүла болуушкун болган. Ниити хуралдарга болгаш экономика, төөгү-методология секциялырының хуралдарынга 20 ажыг илеткелдерни дыңнаан.

(СЭТА).

Эки дузалакчы

Львовтуң автозаводунда товар бүдүштүг авточудуругну чогаатыпкан. Авточудуруқчу чылчык черлиг шолчүгешке ажыыдаар. Ооң кодурер чүүлү — 5 тонна. Чаа машина ажыыдаар беш ехолдуг: кодурукчулуг, айыырлыг, чүүл кодурер бедик унчуг, чер кыры ыңнээр үүреткиг, болгер-үүлгер дүскүүлүг. Ол дериглерниң кайызын-даа өскеги-биле 10—15 минута дургузунда солуй тыртып ап болур, а чаланчы түскей тварыштырыкчының дузалыг-биле машинаның хөделирин дүүгедедип, ооружаайын болур.

Владимир ПОПОВ.

САДЫГ БОЛГАШ САДЫГЖЫ

Совет кижилерниң амыдыралы хүн бүрүге үзам-на байып, чаагайжып алурары-биле кады оларның материалдыг болгаш культурлуг негелделеринге база өзүп турар. Бижи бүрүгү үзам-на каас-чарашты эдилексээр, толуг-догаа чурттаксаар. Оны амыдырал чайгаар негеп келген болгаш моон соңгаар-даа соксаал чокка бурунгаарлаар. Бо талазы-биле совет садыгның роль бирги болгаш эң чүгүлә черде турүп турар. Хереглекчи кижи бүрүгү кандыг-даа таварылгага садыгже корнур. Ынчангаш садыг хандырылгазы бедик деңнелге турар ужурлуг.

А садыгжы кижи хандырылгага бала бир кол черде. Бараан амыдыралдың ырлынай аргежок чүгүлә хереглеели болганда, садыгжының харыысалгазы улуг. Хүн бүрүге ол хереглекчилерниң ажыктыг сүмелерин аа, чөптүг чемелерин дыңнап, өөрүп тегтиргенин үдежип-даа турар-ла.

Эвилең-ээлдек, шимченгир садыгжылыг, бараан ассортиментиниң азбек болгаш арыг-силиг магазинге кире бээрге сагыш-сеткил чайгаар өөрүп, барааннарже кичээнгей улгадып, оларны дүрген-не алыксай бээр. Ынчыг садыгжылардың магазиннер, дүкээктар, киоскылар хөй. Ынчалза-даа хереглекчи кижиге ол талазы-биле дажок хомудаңчыг чорукгар хөвар эвес таварышкылаар. Маңаа ийи чижек чугаалаар бодалым.

Августа 9. Аажок шиг хүн. Шагаан-Арыг төөрайның столовазының чанында дүрбек эжиниге хөй-ле кижи өлчежип алган тургулаан. Бис база суксун садып ижерп-биле ээлчеге турүп алдывыс. Иштиг кежээлээн. Ынчалза-даа ээлчег шимчевестээш турупкан: 4—5 хире эзирик кижилер ээлчег чокка мурнуунче тывыржып киргеш, төөмес-батпазы-биле пиволаазын турупкан. А садыгжы база-да оларга сагыш човаңгыры-биле «бараалгаш» турүп бергеш. Чеже шылажыр, ээлчегге бир ээн садыжыдан эвилеп негелде кылды.

Садыгжы бистерже ширинин аажок көргеш, үнүп ыңнызыы херектенир-дир:

— Мында мен садыгжы ышкажым чүл? Силерниң кандыг хереңнер чүвел? Ййи-үш чарлы бээр мен бе?

— Ээлчег чок ол эзирик кижилер ышкажы?

Садыгжывыс чараш эвес сөстербиле коччуттунмаан, зарегүн дүглаан каапкаш, караш диди. Ээлчег маңаа чамдык кижилер тарай, чамдывыыс тур бис. Ларёк өл-ла олчаан ажыттынмаан.

Август 13. Кызыл. Базар шолүүлге Кызыл гороозунуң № 3 автолавказы. Ооң эжинге цирк-шапито көөрүбиле Улуг-Хемниң Ак-Туруунга келген болуқ хамаатылар ээлчегге турбуланнар. Машинадан чап-чаа дүшкеннери ол. Ынчалза-даа автолавказының садыгжыны ук хамаатыларга садыгларынаан өйталап турүп берип.

Демги хамаатылар ында тыплайн айтырдылар:

— Чүү балду бо? Чүге сатпайн тур силер? Кодээден келген улус-тур бис, хереглээр чүвевис хөй...

Садыгжы бир-ле билдинмес түрү химиреннп, дүмчүүн луй түттүнгаш, аткаарлай бергеп.

Ооң лавказын дүглай идиктп. Улуу адырсынгеп-даа, хомудаан-даа чорупчулар. Оларның аразынга кадарчылар, саанчылар, тудугчулар-даа бар.

Бөө чүгле ийи чижек-тир. Совет садыгның культуразы, ооң үндүлүг садыгжызы кымнар болурга таанда чогевнчг дишкажы.

Чамдык садыг четкилериниң башталар черлери чүгле план бүтүдезинче сагыш салгаш, ооң өске талазынче кичээнгей салбайн бадар ийикпе азы четпестерни биле-даа төөмча чок эрттирип каары хомудаачыг.

Садыгжы кижиниң хереглекчиге кижизиг, ээлдек-ээлдең, ооң негелделеринге дыңнангыр болуру—дүрүм. Анаа кандыг-даа «алаан» көөр, карыы-хажагай чорук турбас. А хереглекчи кижи болуунуң талазындан ону база деп сагыыр хүлээлгелиг.

Ак-Туруда бир магазин, ийи ларёк бар. Ында корум-чурум сагылганы кулу. Чүгле 9 дугаарлыг ларёк карын тәүктелбейн ажыыдап келген. Ынчалза-даа чаа-чаа үзүм-чем продукциялары эккелбедиңден барып-ла куруглап келгени чажыт эвес. Мынчыг чоруктар мында ам-даа үргүлчүлеп турар. Шынында Арыг-Узуунуң ажылчын кооперациязының баштаар чери шагаа-ла хемчээн алыр ужурлуг турган. Бо бүгүнүю дугайында номчукчуның чүүл болап турары биликсенчиг.

М. ВЛЧЕЙ-ООЛ.

Редакторуң орааччызы
Д. О. БЕГЗИ.

АДА-ИЕЛЕРГЕ СҮМЕ

Бичии уругнуң характерын калчаар чүүрүл бала оларже канчы калчаар ойлдыладырыл? Каракты эзирээри (ам дайдыладырыл, эм-биле чүүрүл) чүгле ачының сүмелээни-биле кылыл болур. Гипероктүр хевеңнеңгештә ачы хол-биле белеткеп кылгаш, ону хемлиттыг сөөлә шыжаңар. Холдарыларны чуглап, ам уругнуң корлап чулчургаймадан эгелээш думчуунга чедир хевеш-биле чөйүп чүүрүл. Карак бүрүүнүе аскы хевеңнә алыжаңар.

Каракче эм дайдыладыр хереңелди (пиметкем) ачы сөөлә шыгаже ам дулаалыг стакан шиттивге шыжаңар. Шиметкены ажыглаарларынын мурнунда шаа суг-биле чүүрүл. Каракче кутказ дайдыладыр төөгүлбес кылдыр бичии уругнуң сыртын чемге чыттырып кылыңар. Ооң кирбиин айтыр салаңар-биле хере гуткаш, каракты бодунга шуут чедирбейн, 2—3 дайдыны кудуңар. Ирмә сыроеженүз хевеш-биле каракторны ооружа аштаңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: киночыыны 10, «Амура» 2, «Дээрде чада» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии дургун» 3, «Амыдырал эки чүүл белбазыппе дуңмазы» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Дирмг-чуруктар 10, «Сылдысчыгаш» 11.40, 2, «Үшкү хазын кайын?» 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдырбас өмээн неғенчилери» 11, 5, 9, «Ырааның хөөнгерде» 3, 7 шактарда.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ МОГАГ ЧОК ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

(Төөчүзү. Эгээн 2—3-күү арнында).

алырының медотиказыныче хамыыбиле сиңиишпин, совет кижилериниң политиктиг билиин бедидеринге улуг кичээнгейни салып турар апарган. Ам Улуг Октябрьга. Ленинге, партияга, социализмни болгаш коммунизмни тургузары дээш улустуң маадырлыг демиселинге тураскаатқан солун, утка-шынарлыг, бедик идейлыг болгаш эки каастаттынган хөй-хөй номнарны үндүрүп турар. Ынчалзажок эм даа хөй чүүлдерни кылыр керек.

Социалистиг тургузуушкуннуң чорудулгазының болгаш ооң дүрүм ёлүүлгаар хөгжүлдезиниң эң чугула үе-чадаларының дугайын көргускен хамы, утка-шынарлыг шинчиледдерни кылыры эртежок чугула боом турар. Бирги бет чылдарның маадырлыг чорууң. дайын соңгуудета үеде улус ажыл-агыйын катап тургузарының талазы-биле ажылчы антыының болгаш күш-ажылчы тараачыннарның маадырлыг күш-ажылын көргускен номнар. социализмниң база марксизм-ленинизм идеологиязының гинилелгези дээш ленинчи партияның демиселин ниитилеттирип байыткан номнар библиотекаларда чедашпес. Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазынга. экономиктиг реформаның айтырыгларынга ажылчы чоннарның интернационалчы киржизидилгезинге холбаштырган номнары парлап үндүрери онза чугула болуп турар.

Төп Комитет вом садыглаарын организациязаарын, парлалгазы нептередирин экижидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан. Ол ажыл-херекти эртемге үндезилеттингеп негелделиниң деңнелиниче кодурери, политиктиг пропагандавыл чугула адыры—номнарны, солуннарны, журналдарны калбак-биле нептередирп партия организациязының идеологтуг ажылының чугула сорулгазы болур.

Радио болгаш телевидение база улуг эргелерлиг болуп турар. Радио болгаш теледамчыдылгалының бир дүн-түнде хемчээли ам ййи мун шак ажыл турар. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң бүгү улустарының дылдарында чорудуп турар. «Малшынналарның радиозиниң университединде, болук пропагандисчи статьялар, телевидениеге политиктиг школалар болгаш семинарлар ышкаш дамчыдылгалар чуртуң идейлиг амыдыралынга халыпаа киргеп. Политиктиг пропаганда, политиктиг киржизидилге ол чепсектериниң баазалынга тургустунгаш турар ужурлуг. идеологтуг ажылды чорударының аргазын болгаш хевирин олар хөй-биле тодарадып болур дээрзин амыдырал көргүүп турар. Радио болгаш телевидение киржизиниң медеренлиге идейлиг болгаш культурлуг салдар чедирериниң ёлүүлг. күүлүг төп сээ боом турар. Сорулга чүл дизе пропагандаңың болгаш политиктиг информациянның ол күүлүг хевирлерин ажыктыг болгаш дээштиг кылдыр, улам долузу-биле ажыглаары болур.

Кино база-ла телевидение ышкаш массалыг, нептередиг, чедиишер болгаш ажыктыг пропагандист болур. Ынчалза-даа ол пропагандистиң күжүн чамдыкта ажыглавайн турар. Уран-чөчен, хроникалдыг, документалдыг, артем-нептередиг фильмнерниң байлак партийжи фондузун партийжи пропагандага чөчө ажыглавайн турар. Ынчаарга кино болгаш техниктиг херекселдер чокка амгы үеде пропагандавы чорудары берге аваар. ол чокка ооң утка-шынары-биле хевиринең чаңгыс-аай болуру-даа чедип алдынмас.

Эртемниг бүгү аймаларының төлээлекчилери. дээдп өөредилге черлериниң башкылары. литератураның болгаш уран чүүлүң эжиллдакчылары. башкылар. бистиң тогаадыкчы интеллигенциязыс. совет кижилериң идейлиг киржизидилгезинге кызыгаар чокка бердинип. ажылдап турар. Идеологтуг ажылдың эртемге үндезилеттиверип чедип азбышаан. бирги ээлчеге ханы аныякче. шинчиледдерге. байлакшыдылгаларга. шеңелделерни кылырынга. эртемниң түңнелдерин практиканга боттандырарынга мергежилдиг кадрларны кижизидер керек.

Совет улустуң культурлуг деңнелиниң соксаал чок өзүлдези. оларның эртем-биляинниң бедээни. эртемтехниктиг деңшилге. социалистиг демократиязың бүгү талазыг көгжүлдези амгы үе-чадада политиктиг пропагандаңың утка-шынарын болгаш деңнелерин доктаамал сайыырангайжыдарын негеп турар. Турғустунуп келген сорулгалар идеологтуг ажылды удуртуруның деңнелин бедидерин. марксизм-ленинчи теорияның пропагандазы дээш кадрларның харыысалгазын бедидерин партия комитеттерине хүлээдирип турар.

Марксизм-ленинчи идеология — социал деңшилгениң күүлүг шинчедикчи күжү. совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң үнер төзү. Октябрь революциязының херээ төөгүүнүң ыңналдазы. социализмниң. коммунистиг тургузуушкуннуң тинилелгезиниң сиңиишкинин болгаш. Бистиң чүрттүн улустары Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чылынга коммунизмниң тинилелгези дээш долу күш. өнергия. күүлүг бүзүрөл-биле ужуражып турар. Ленинизм—бистиң тугувус болгаш чеңиишпес. коммунизмниң күштери эгээртинмес. ынчангаш ам келир чылдар коммунизмниң чаа-чаа тинилелгелеринге чедирер.

(«ПРАВДА» СОЛУНДАН).

редакциянның адреси:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орааччыларының 35-24, 25-38, ыңысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылырал киличиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киличиниң 37-13, сөөгө ажыл-агый киличиниң 21-47, үлетпүү киличиниң 22-64, чагаа ажыкчы болгаш сөөгө корреспонденттер база совет тургузуг болгаш ажылырал киличиниң 21-27, ишчилер информациязы киличиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларының 27-41. Солун селбейн барганда 32-75 телефонче болгаш

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелериниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01194

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
57
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫКАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
10
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 215 (6852).

Өртээ 2 көп.

АЖААН АЛЫЫШКЫНГА ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫЫЛЫ!

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Хүн демдеглели

СЕНТЯБРЬНИҢ 9-КА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА НИИТИЗИ-БИЛЕ 55863 ГЕКТАР ТАРАА БОЛГАШ ТАРАА-БОБЫ КУЛЬТУРАЛАР КЕСТИНГЕН — ПЛАННЫҢ 22,1 ХУУЗУ ОЛ-ДУР. ТАРААНЫ 22458 ГЕКТАР ЧЕРДЕ БАСТЫРГАН. БАСТЫРТЫНГАН ТАРАА— 243000 ЦЕНТНЕР. ТАРАА ХУЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРГЕ 18841 ТОННА ТАРААНЫ КИПРГЕН — ПЛАННЫҢ 31,4 ХУУЗУ.

Тараапы күрүне шыгжамырынче сөөртүр талазы-биле Каа-Хем районунуң ажыл-агыйлары мурнуку хевээр мурнап турар, олар тараа садарымның планын 47,7 хуу бүүсеткен. Ол районунуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң сооң дарый «Октябрь 30 чылы» колхоз күрүнеге тараа садарымның планын күүсеткенин рапортаан. Кундустуглуң ажыл-ишчилери бүгү ажаан алышкыны ажылын октябрь 1-ге чедир доозарын, күрүнеге планнан ажыр 1800 тонна тараапы садарып хүлээпгеп.

Таңды районунуң колхозтары болгаш совхозтары тараа дужаарының темпизин дыка кудуваткан. Олар сентябрьның 6-да тараа күлээп алыр черлерже 658 тонна тараапы сөөрткен болза, 7-де—576, а 8-те — чүгле 427 тонналы сөөрткен. Дуржугга станциязы, «Найырал», «УТКА 25 чылы», СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтар мынчага чедир тараа садарыпче кирбээн.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары дүжүт ажаан алышкынын кудуп темпилиг чорудуп турар, ында тараапы чүгле 2832 гектарда кескен, ол болза тараанып нимче шелүүнүң 10,8 хуузу-дур, а бастырганы чүгле 274 гектар. Ында тараа «чаг дээр хөөн мурнуку хевээр турбушаан. «Кызыл тараачы» (эштер Кунаев, Иконников) болгаш «Тишелеге» (эштер Поспелова, Жузева) колхозтарының удуртукчулары тааржыр хүннерни шыкшыын, дорт ажаан кирер дээш, тараанып бүрүн быжарын маңаа олурупкан, а ийи чадалап ажаарын хүлээвейн турарлар. Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң кол агропому эш Луговский оон-биле эттеп-хөй берген.

Сөөлгү хүннерде районнарывың хөй ируузунда чылыг, кургаг хүннер болуп турар, ынчангаш организастыг чыдагаанныр-биле ажаан алышкыны техниказының аңаа түрүп алыры канчап-даа таарыпшаа. Сентябрь 7-де Каа-Хем районда «Ленинчи өрүк» колхозка (даргазы эш Сазанов, агроном эш Тараканов) 5 комбайн бригадага аңаа турган, чүге дээрге колхозтуң удуртулгазының чөпшээрели-биле комбайнерлер дээрбеге ботарывың тараазын дээрбелеп ап турган.

«Тишелеге» совхозка сентябрьның 6 болгаш 7 хүнүнде бирги болган ийиги бригадаларның турлагларында чиир хлеб чок болган болгаш механизаторлар канчап чөөп чемненгенинер, ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүне багай салдарлыг болган. Совхозта ажылчын кооперацинының даргазы эш Дорофеев оны хлеб сөөртүр автомашина үредип калган деп шелээн сөөлеп орар. Эштер садыг ажылдакчылары, ындыг изиг хүннерде ындыг шелээн олуруп болур бе, кандыгыа? Силерден хөй чүве хамаарыжыр. Хову-шөлдериңиң ажыл-ишчилери эргежок чүгүлә бүгү аъш-чем болгаш үлетпүр бараанары-биле долу хандырлыгаан турар үшүлүг.

Ажаан алышкыны эгезинде Тываның тараа продуктулар эргелелиниң удуртукчулары (эштер Деев биле Неделин) тараа хүлээп алыр черлериниң талазындан тараапы хүлээп алыр болгаш оны ажылдан кылыр талазы-биле сладаа болбас деп аазап турганнар. Ынчалаа-даа, үениң көргүскенивден ап көөрге, ол ындыг эвес. Кызыл-Мажалыктың тараа хүлээп алыр черинде курлаглага машиналары септеттинмээн болгаш белеттеттинмээн, оон түңнелиивде «Шекпээр» совхозтуң шоферларының чыдар 300 тонна тараа тыяанының бедик-биле ортешпээ үредип болур.

Күзүл чер аңдарып турарының темпилерин чүгээр дээр арга база чок. Республикада ийиги аңдарган чер чүгле 13891 гектар ийикпе, 8 хуу болган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйларында, «Чырга-Бажы», «Тыва», «Элегест», «Шивилиг» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачы», «Хадың» болгаш «Тишелеге» колхозтарында аңдыгаа дээр чаңгыс-даа гектар чер аңдартынмаан. «Найырал» совхозтуң Шаңчы салбырының начырбе дугуйлуг 20 тракторларының тозу-ла чер аңдарып турар, оон артканнары совхозтуң инженер-технигиг ажылдакчыларының (кол инженери эш Колобов) шүүлеп болгаанының үламында техниктиг чыдагаанныр тавармышкан, аңаа-ла турар. Артык кезектер чок дээрге, аңаа чыдагаан болбас. Совхозтуң удуртукчулары бат бурунгаар саглып салгаш, «Сельхозтехникага» чагыг киирген болза, ам тракторлар ажыл чок турбас, харын келир чыдың дүжүдүнге черни белеткеп турар ийик. 5400 гектар чер аңдарар планныг турган, ол совхозтуң бөгүн аңдарып ааган чери 614-де гектар болган.

«УТКА-ның 25 чылы» совхозта (кол инженери эш Соколов) техниктиг чыдагаанныриың үламындан 14 трактор ажылдавайн турар, а күзүл чер аңдарарының планын күүседип алганы 10-на хуу болган.

Күзүл чер аңдарар ажыл Барыын-Хемчик районда оон-даа дора чорун турар. Чижээлэрге, «Барлык» совхозта начырбе дугуйлуг 37 тракторларың чүгле дөртү чер аңдарып турар. Оон өскелерин септээри негеттинип турар (кол инженер эш Дожула). «Шекпээр» совхоз (кол инженер эш Даваа) аңдыгаа дээр чер аңдарып кирбейн, аңдазын бистериниң эриилдери чок деп чыдагааннап турар! Оны канчап хоозуп сылдаглаашкын, келир чыдың дүжүдүнге чер белеткээринден боттуг чыдагаан чоока былдап турары дивес боор!

Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери келир чылын дүжүт алырының дугайында сагыш салырыпга «Көк-Тей» совхозтуң тараажыларындан өөренип алза чогуур, олар 1250 гектар черни аңдарган ийикпе планның 30 хуу күүседин алган. Ында тракторлетрииң хөй лолчег даалгаларын үргүлүү ажыр күүседир кылдыр ажылнытп тааржыттыр шүүдаткан. Күзүл чер аңдарар ажылды «Сукпак» совхозта болгаш Таңды районнуң «Коммунизмниң черели» колхозунда база багай эвес организастаан.

Тараажылар! Дүжүт ажаан алырының темпилерин улам бедидээл. Ажыдуңнерни ажаан азбышаан, чер аңдарар дугайын база бодаңнар. Беш чылдың үшкү чылының тарылгазынга күзүн аңдарган хөй черлиг болуул!

Мурнакчыларга тук

Каа-Хемниң партия райкому болгаш райкусткому күрүнеге тараа садар талазы-биле мурнакчыларга тыпсыр шилчиир Кызыл тукту тургускан. Дүүн ук Кызыл тукту дүжүт ажаалдавышка болгаш тараа садарынга мурнакчы болган «Октябрь 14 чылы» колхозка тыыскан.

Тукту чаалап алган колхозтуң баштаар черикиң бригады эш Самороков, партия организациязының секретары эш Есипов, а ол ышкаш байырлалдыг тыпсыышкынга кириишкен механизаторлар дүжүт аажалдазын эки чорудар, күрүнеге планнан ажыр ам-даа 1200 тонна тараа садар дээш согуглее эе болур бүгү Аға-чемчегларни алырын бүүредип турганнар.

Тараа дээш демиселге шүглүп үнер бис

Бистиң «Бурунгаар» совхозтуң тарылгазының ког нуруузу Хайырыттың шөлүнде. Ында № 1 трактороху бригадазы ажылдап турар. Бригадада чаңгыс кызыл-тас культуразы 4184 гектар. Оон ында чаңгыстараа болгаш мал чеми культуралар база бар.

Юбилейлиг чылдың ажаан алышкынын бистиң бригада август 28-да агелээн. Эртикен он хонуктуң иштинде 550 га кызыл-тасты дорт ажаар, 478 ганы аңгылаш ажаар арга-биле кестивис. Оон аңгыда 400 га кукуруза база ажаан алдынган. Агаар-бойдус биске шаптыктап, сентябрь 6-да тараа кырынга ол хар-даа дүштү. Ындыг болза-даа механизаторларывың, шефчилерниң күзел-соруу бедик көдүрүүшкүнүг, юбилейлиг чылдың дүжүдүн канчап-ла дүргеп, шыпаралыг ажаан алырыл дээш кижи бүрүзү кызымаккай ажылдап турар.

Кижилериниң хей-аъды көдүрүлүп, ажылга сундулуг болурунга бо чылдың чаагай дүжүдү база салдарлыг болуп турар. Эртен, кежээ бригаданың турлаанга кымның нескен тараазы кандыг болганын магадаан чугаалар, бир эвес агаар ортаанаар болза, чүү боор ында, хүн-дүн чокка тутчуп турупкай бис дээш сеткил өөрүнчүг күзелдер дыңналып турар. Баштай ажаагап черлериниң кызыл-тазының ортуман дүжүдү 13—14 центнер болгулаан. Оон-даа чаагай тараалар сывында болгай.

Бистиң совхоз күрүнеге 2100 тонна тараа дужаар планныг. Бо чылдың дүжүдүнүң хире-байдалын өөренип көргеш, база Совет эрге-чагырганның улуг байырлалынга күш-ажылчы белээвести арбыдадыр соруула-биле үстүнде планны 5500 тонна чедирер деп совхозтуң тараажылары күлээлгени алган. Ам чүгле планны эвес, бо хүлээлгени күүседир дээш демиежин турар бис. Сентябрь 7-ге чедир бистиң бригада 800 тонна ажыт, Кара-Сугда бригада 200 тонна, каттышкан муң тонна ажыны күрүнеге дужаараи бис.

Баштайгы хүннерде тараа сөөртүр машиналар чедишпейн турган. Ынчангаш бригаданың шаңынга 150—200 тонна тараа мөөнеттинмин турган. Ам 20 ажыг автомашиналыг шефчилер чедип келгеннерге кончуг өөрүнчүг болган. Оларны бистиң бригаданың ажыл-ишчилери «Кирип моорланар! Силерге тараажыларының байырын чедирип тур бис!» деп ло зоун-биле уткуп алган. Ам кезилде шуудаар болгаш шанга хөй тараа үөскелбес, удур арлып турар апаар.

Бо чылдың ажаан алышкыны биске элээн организастыг агелээн. Комбайнерлериниң арааныда социалистиг чарыштыг калбартып, хүн бүрүде кым канчаар ажылдаанының түңнелин көргүзүп турар. Юбилейже ракетага дүргеп чедер деп соруулга-биле механизаторлар аңмадан турар. 800 гектар чедир баштай ажаагап кижи-ле ол ракетага четкени ол. Ам үеде комбайнерлер Ондар Бавуу, Сергей Миков оларның каймаң-даа 300 ажыг ганы кескеннер. Оон-биле кады бистер чүгле гектар саны сүрбейн, ажаан алышкынының шыпарыпче база кичээнгей салып турар бис. Комбайнер Илья Владимиров 400 ажыг ганы, Максим Сыгыр 350 ганы тавычалай кескеннер. Ынчалаада олар бир чаагай участоктуң кызыл-тазын нормадан ажыр өрүледир кезип турганы илерээн. Өрүледир кескен сыптар бедик хоорзуң аразынче кире бээр, кажан подборщик-биле балдүрерге чамдыктары алдынмайн баар, ынчангаш улуг чидирит болур. Бо дугайын бригаданың бүдүрүлге хуралынга чугаалашкаш, ук комбайнерлерге сагындырыг бербишаан, ол өрүледир кескен черинин тавычаларын оларның боттарынга аажаттырар деп шийтпирээн.

Кызыдың медицина училищезининг өөреникчилери 25 кижи бистиң бригадага шефтеп келгеш, шаңга тараа арыглаар, машинага түдүрер талазы-биле биске улуг дузаны чедирип турарын демдетпезе чогуур.

Бригада сытеп кезилдеанга, келир чылдың дүжүдүнге чер белеткелин база чорудуур турар. Бригаданың столовазынга хүнде 130 хире кижи чемненип турар, чамдыкта оон көвүдей-даа бээр. Ынча кижиниң аъш-чемнин белеткээр талазы-биле кызымаккай ажылдап турар повар Тамара Ермакова мурнакчыларның сайына баян чирип турар.

Бистиң комплексиниг улуг бригадаңыстың ажылын шулуудадып чорударынга шаптыктап турар четпестер база бар. Совхозтуң дирекциязы бригадаларга чаа тудуг кылбайн турарындан чурттаага шөлүг чедишпейн, ылаңгыя шефчилер келген үеде дапкыжай бээр бис. Комбайн агрегаттарынга дузалаар тускай механизастаан звено чок, механизаторларга карак камгалалының шилдери чок, шөлде ажылдап турган ажилерге чылыг чем чедирер термостар база чок.

Мындыг чамдык четпестер турааа-даа, бүгү дужуттуг ажаан алыр, күрүнеге тараа садар хүлээлгени күүседир, оон-биле Улуг Октябрьның байырлалынга белеттиг ужуражыр дээш механизаторлар, чолаачылар, шефчилер тура дүшпейн ажылдап турар. Ам бистерни оон доңгуу-даа, датларда ак хар-даа мөөнүктан шыдавас, тараа дээш демиселге дөмей-ле шүглүп үнер бис!

Д. ДОЛГАНИН,
бригаданың бригадири.
Каа-Хем район.

—⊙—

Малды тараадан чайлаттыр

Таңды районнуң «Тишелеге» совхозунуң суур чурттакчыларының хууда инектерин организастыг каратка киирген турган. Инектерни эртен саап алгаш, элдеп чаңгыс черге белүп, кадарчыларга хүлээдип бээр турган. Ам дүжүт ажаан алышкыны эгелээн соонда ындыг эвес апаргаи. Август 30-ден бээр кадарчылар М. Дажы биле мөңээ инек хүлээдип бергеи кижи чок, суда салыптар болу берген. Чүк-бүрүне суда салыпкан инектерни белүп күш четпес апаргаи бис.

Ол уурун-суурук тарап чоруткан инектер № 1, 7, 9 бригадаларның тараалармда тура хүнээр.

Совхозтуң девискээри ажык хову болганда, бо чорук кымның-даа каравата кескү. Көдээ Советтиң-даа, совхозтуң дирекциязының-даа талазындан бо дугайында шандыг-даа хемчег албаан чүве ийик, черле кижи кайгаар. Ындыг чорук мурнуудан бээр чаңгыл апарган. Ажаан алышкыны эгелээрге-ле, чурттакчылар малын семирип, сүттеизин дээш сала салыптар. Олары комбайнлар-биле чаржалажып турун бээр.

Моон соңгаар чурттакчылар инектерин ферма чанында чадагай кажаага эртен экеп, кажаалазыпнар. Бис оон сүрүп алгаш чорүй бээр бис. Инектерни дужаавааннар боттарының херимнеринің иштинден үндүрбейн ажаазывнар. Тараажа мал киирген чаңгыс-даа таварылганы аңаа арттырын болбас!

М. МАШПАК-ООЛ,
кадарчы.

Совет-венгр чугаалажыышкын доозулган

Венгр социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң бажыңынга бо чылдың сентябрь 6-да Совет Эвилели биле Венгр Улус-Республиказының партия-чазак төлээлериниң аразынга эгелээн чугаалажыышкынныр сентябрь 8-те доозулган.

Чугаалажыышкыннарга совет талаган СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Чугаалажыышкыннарга венгр талаган ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргазы Енё Фок болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Саналп-оналп солчуп турган үеде ийи чурттуң партияларының болгаш чазактарының төлээлери ийи чуртта социалистиг, коммунистиг тургузуушкунуң чоруп турарының дугайында информацияларны бот-боттарынга дыңнадып берген. Талалар марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үнезеилеген совет-венгр харылзаларының эки байдалдыын аажок сеткил ханып бадыткаан, оларны бүгү тала-биле улам ынай хөгжүдүп болурунуң аргаларын чугаалажыышкыннарны бо чылын база уламчылап болуур дугайын дугуржуп алган.

Венгр болгаш совет төлээлер аңгы үениң делегей байдалының эң чугула айтырыгларының болгаш делегейниң коммунистиг, ажылчын ишчээшкининиң байдалының айтырыгларының талазы-биле саналп-оналп солушкан.

Партия-чазак төлээлериниң аразынга бүрүнү-биле билчиринниг, чүректи ханыышкылаң аксы-дүшка чалбышпыг найыралдың байдалынга болган саналп-оналп солчуушкуну чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле сагыш-бодалдың бүрүнү-биле чаңгыс аай болганын илереткен.

Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлери Венгр Улус Республиказының партия-чазак төлөөлөрүн Совет Эвилелиниге ыйнырачы аалдаашкын ыяшкы келириниче чалаан.

КҮРҮНЕ КОМИССИЯЗЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалчызы В. А. Кириллиниң баштаткан күрүне комиссиязы Братскиниң гидроэлектростанциязын үлетпүрге аажылаар кыдыыр күлээп алыр дугайында ажыга сентябрь 8-те Москвага ат салган. Ангарскиниң энергетика күүгүтеи кончуг эки шынарлыг деп хүлээп алдынган.

Делегейде ең улуг ол ГЭС бо чылдың сентябрь 1-де 64,3 миллиард киловатт-сак электри күүнү аажылдап берген деп күрүне комиссиязының актыында демдеглээн. Оон күүгүү ам 4 миллион 100 муң киловатт. Ынча хемчээлдиг электри күүнү ажылдап үлүргенинің түңнелиивде алдынган камналга ол гидроэлектростанциянын тударынга киирген хөреңге салыышкынындан улгатканын.

Братск ГЭС-биле турустакан 18 агрегаттарбиле китай оон күүгүү оларны үлам сайгарып-сайгытпаанының соонда рынын техниктиг чаңгыс 6,5 миллион киловатт четкен турар. Станциязында оон аңгыда, каймаңда 50 муң киловатт күүгүүт база ийи агрегаттыы немей турустаар талазы-биле тудуг ажылдарының шүүлтүүн доозаган. Эргежок чугула апарганда оларны ажылдадып эгелээрге, гидроэлектростанциянның күүгүү 5 миллион киловатт чедер.

Братскиниң гидроэлектростанциязы бодүнүң техника-экономика көргүзүглериниң аайы-биле делегейниң ажыдан турар гидроэлектростанциялардың эң экизи болуп турар. Оны бүрүнү-биле сайзырадыр келирге, аңаа электри күүгүүнү бот-үнеен бир киловаттшакпа онааштыр бир кешеектиң бежен беш-ле мунчук кезээ болур.

Братскиэстудуг коллективиниң эртемдеэнергетиктери, төлөөлекчилери, машина тургузуучулары ажылдарының техниктиг чаңгыс күүгүүт Братск гидроэлектростанциязының-га чөөк.

МИНИСТРНИҢ ДУЖААЛЫ

ТАНКИСТЕР КҮНҮНГЕ

Танкистер хүнүү байырлап турары-биле холбаштыр Совет Армиязының солдаттарынга, матростарынга, сержантыларынга, старшиналарынга, офицерлеринге, генералдарынга болгаш танк үлетпүрүнүң ажылчыннарынга, инженерлеринге база, техниктеринге Совет Эвилелиниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. Гречко байыр чедирип дужаал үндүрген. Оон-биле кады Совет Чөвөлекстиг Күштериниң бот составынга — даймчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле, а танк үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга — күзек-танк техниказыны тургузар талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерлерни болуруп министр күүзеп.

Бөгүн — октябрь 10-да бистиң Төрээн чуртувуетуң наймыылалы — Москвага, эвилелдеткен республикаларның наймыылаларынга, аалдар хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастополька болгаш Одессага, аалдар шивээ Брестиге артиллерийнең чаярбе даантаашкыннары-биле Танкистер хүнүнге алдар ыяшкы салютаарын дужаалга база айыткан.

ХӨЖУДААШКЫННЫҢ КОЖУНДАА

Тес-Хем — мал ажыыдыг, күрүнеге тараа дужаар план чок район болза-да, оон тараажылары байырлалдыг чылда күрүне шыгжамырын иштээр талазы-биле боттарының үлүг-хуузун көрерин хүлээптинер. Бо чыдың чайы тараанын дүргеп быжарынга шаптыктыг таашкыннарлыг болзажок. күр черге эрте чашкан тараалар тавычалай кезеринге кидин түлүк кирип болур кылдыр быжын келгилээп. Ынчалаада ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш агрономнары тараанын шуут-ла дазырт кылдыр быжарын, ону комбайн-биле дорт кезер үе келирин маңаап турушканнар.

Хожудаашкынның ужуру чүл? Ол ыыдыг: шөлдерин часкы хову ажылдарының үезинде эки ажылдап кылбаанында. Черни трактористер өдүгүл-чидигил аазы улуг чалдарлыг кылдыр аңдарган. Ону дескилей илиртээрге болгаш таптаары (катоктаары) чоруттунмайн барган болгаш аңаа үреенин тараанны кирак ажыт чажып каан турган. Ынчангаш тараа шөлү дескн эвес, хей санныг өдүгүл-чидигил коошпаларлыг, чалдарлыг болу берген. Ындыг шөлдүң тараазын тавычалай кезиттерге сыптар демги коошпаларже дүүжүп кире бээр-дир. Ынчангаш тавычалай хезин болбас — деп, агрономнар күүлеп тараа быжа бергеиде кээп медеглел кылып турарлар.

Манда чижек кылдыр «Чодураа» колхозтуң Сайгын ховуунда кымыштанын ап көрээлиер. Ол тавычалай кезеринин кырында кылдыр быжа берген. Ынчаала-даа колхозтуң удуртукчулары болгаш агроному оон шуут быжарын маңаап турупканнар. Олар баштайгы хүннерде тавычалай кезерин шенеп көргенинер. Чеминг сыптар оңгарларже кире дүшкүзээш, подборщик-биле алдынары берге апарган. Ынчангаш, хөрүүнү багай ажылдап кылганы дүжүт ажаан алышкынында хожудаашкынының ожуундаа болу берген.

Агрономнарны күрүне инспекторлары азы контролёрлар тараанын ховуларының бүрүн эргелиг золарын дижир болгай бис. Бир эвес агрономнар часкы тарылга үезинде черни ажылдап кылырынче улуг кичээнгейин салып, боттарының инспектор болгаш контролёр эргезин ажылгап, багай ажылдаан черлерин эде кылдырып, тарылганың шынарын бедик деңнелге чедирип турган болза, дүжүт ажаан алышкынынга шаптыктыг хожудаашкынының кожундаа турбас ийик. Бистиң чамдык механизаторларывыс гектар сүргеш, тарылганың шынарын бодаастар болгай. Ындыг чөптүт эвес чорукту агроном доң-дораан эдер ужурлуг. Чай чавшкынныг-даа, хождаашкынныг-даа, тараанын сыны бедик-даа, чавыс-даа боон болур, ынчаарга тарааны кандыг-даа аргабиле ажаарынга таарыжыр кылдыр хөрүүнү эки шынарлыг ажылдаар херек дээрзин агроном бүрүзү билир. Эң-не кемниг чүве бистиң ховучи-шөлдеривистиң эдериниң чазыглыг азы үреливишкинниг кылыгларны ой-шаанда эде кылдырбайн турганывда. Бир эвес агроном бир-ле аскымчы азы карак-ажыттакчы трактористиң ажылын холуп каапкаш, хөрүүнү дескн кылдыр ажылдадып каап турган болза, тавычалай кескен тараа сыптары кайын «тамыже» дүүжүп кире бээр ийик.

Районда тараанын шуут быжарын маңаар чорун чүгле «Чодураа» колхозта эвес, еске-даа ажыл-агыйларда бар.

Тарааны тавычалай кезери Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының кайызынга-даа таарымчалыг. Чүге дээрге ол районнарның кайызынында-даа ажыл-агыйларында тараа кургадыкчылары туттунмаан. Комбайнбиле дорт кескен тараада шык улуг болур. Шаңга дүшкеш, оваланы берген тараанын ийин үреливинден камгалаар чүве кургадыкчы болгай. Ынчаарга ол чок-тур. Тавычалай кескен тараа сыпка чыда-ла быжын, кургап каар. Ону бастырган дораан-на күрүненин азы ажылагыйның бодунун шыгжамырынче киирип болур.

Эрткен чүве — эрткен-не-дир, тараажылар болгаш механизаторлар хөрүүнү часкы багай ажылдап-ла каан-дыр, ол тавычалай кезиишкинге шаптык болган-на-дыр. Ынчаларда тараажыларга ам кандыг-даа маңаашкын херек чок. Хожудаашкынга кожундакты моон соңгаар болдурбазынче кичээнгейин салыр апаары чугаажок. Ам кол-ла соруулга — бо байырлалдыг чылдың дүжүдүн эң-не дүргеп болгаш чидирит чоокка ажаан алырын бичии-даа хожудатпазы болур.

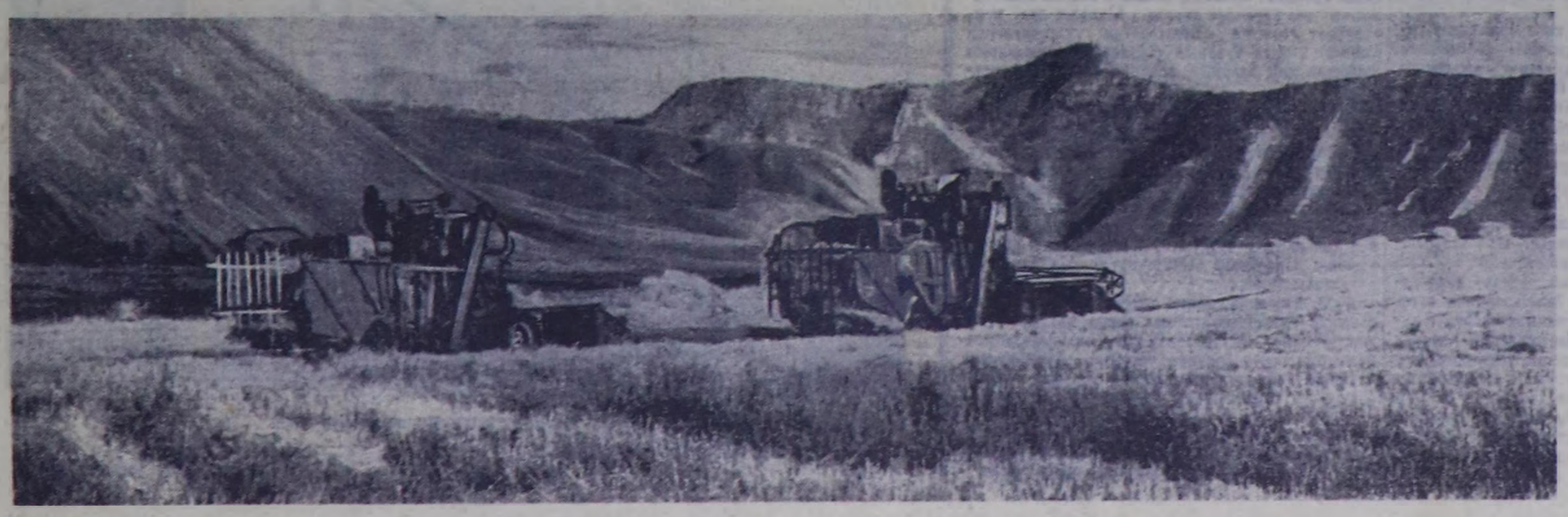
Бо хүннерге чедир-ле «Чодураа» колхозтуң Сайгын ховуунда хову турлаа тараажылар-биле бүрүн эдептиниээн турганым, ову дерип кылыры безин доозулбаанын кайчаңда болдунмас херек деп саналр үжурлуг. Тараажылар хожудаашкынның кожундаанга туттургаш, кол соруулганы, дүжүттүү ой-шаанда, чидирит чоокка ажаап алырын мурнунга тургуспас чорук канчап-даа таарыпшас.

Агвар-бойдустуң болгаш ажылдың кандыг-даа берге байдалы турза, тес-хемчилер күрүне шыгжамырынга тараа киирер үлүүн ылаавыла салыр үжурлуг.

С. ТАМБА.
«Шынның» корреспондентизи.

ЧУРУКТА: Бии-Хемниң «Тишелеге» колхозунуң шөлдеринде дүжүт ажаап алышкыны.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

ЧЕДИИШКИН — ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Октябрьын алдарлыг юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш районнун малчыннары Улуг, Биче Хөндергейлерге, Манчүрекке, Адар-Төшке чайлаглаанмар. Чайлагларда малчыннарның ортузунга партийжи ажылдың аргалары болгаш хевирлери ажы-ажы.

Тус-тус колхоз, совхозтарның партия организацилары боттарының малчыннарының ортузунга чорудар полит-массалыг ажылдың планын тургузуп, ол ёзугаар ажылдап келгеннер. Ол ышкаш район төвүнден айның 1-ги азы 2-ги чартыының пятница хүнүн таварыштыр, райкомнун бюрозунга бадылааны ёзугаар, «Лекция хүнүн» эрттирери көрдүнген турган. Ол дээрге, малчыннарның комплексилиг хандырылгазының дугайында сан чорудар хемчеглер болур. Ол хүн район төвүнден малчыннарга лекторлар, кижи эмчилери, мал эмчилери, амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары — шак мастери азы даараныла цегинден белен хептерни малчыннарга садыглаары-биле, бир өөс херек болза, хепти дораан-на быжа каастар, перер кижи чоруур. Бай-тайгы үелерде малчыннарже үнүшкүн чедиише чок боолу турган...

А ам соолгу үелерде бо үнүүшкүннер аймөн организастыг болгаш шалыпкын апарган. Хөорай организацияларының чиик машиналарын ээлчег ёзугаар ажылгап турар бис. Чайлаглардан малчыннарның кежеринин мурнуу чартыында чоруткан үнүүшкүн чогумчалыг болган: Адар-Төш, Бегзөн-Булакка 15 хире өглер турган чүве. Ленин аттыг болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарның хой-жуларынче үнүүшкүнге лектор В. Санза — (райкомнун оргкилдизинин инструктору), уругаар эмчизи Удумбора, геноколог Килик киришкен. Лектор болук өглерниң чурттанчыларыы — малчыннарны чыып алган, делегей байдалының дугайында лекцияны номчуп, база Топ Комитеттиң Тезистерини кыска таныштырыпгазын, районнуң, республиканың социалистиг хүлээлгезининң бирги чартык чылда канчаар күүсеттингенининң дугайында оларга тайылбырлаан. Кайда өглерниң аразы ырак болдур, анаа беседелларны чоруткан, а эмчилер хойжуларның урутларының болгаш боттарының кадыкшылын хынап, эмнерни садыг арыг-силиг болур дугайында сүмелерни бергилээн. Ол ышкаш Улуг-Хөндергейге лектор эш С. Паву, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ээлчези эш Базыр-оол, шак мастери эш Эртине. Аныяк-хөндергейге лектор эш Ондар, районнуң мал эмнелгезининң эргелекчизи П. Бондаренко, көжүп чоруур киномуң үндүрүкчүзү эш Иргит олар чораан. Лекциялар соонда чамдык черлерге кино үндүрер азы өскелерининге концерт көргүзерин мынчаар организастап турган бис. Бо үнүүшкүннер мал ажылында ажылдап турарларга кончуг өөрүнчүг боолу турарын бистин дуржулгавыс бадыткаан.

Ам районда күскү дүжүт ажаап алышкынының изиг үези. Дүжүт ажаап алышкынынче киреринин мурнунда район төвүнге районнуң комбайнерлериниң, чолаачыларының, трактористериниң слёдун эрттирген. Слётка эрткен чылдың дүжүт ажаалдазының үезинде тиилекчилерни адап, бо чылгы дүжүт ажаап алышкынынга бодуйуң техниказын эки септеп белеткээннерни демдеглеп, өртектиг белектер болгаш партия райкомунун база райкүүскомнун хүндүүт бижиктер-биле оларны шаннаан. Ол ышкаш күскү хову-шөлдерде ажылдап турарларның өртүүнге полит-массалыг ажылды күштелдирери-биле колхоз, совхозтарның партия организацилары ажыл планын чөгаадып, лекторлар график ёзугаар лекция, беседаны чорудуп турар. А «Искра» колхозта партия комитединиң секретары Ч. Ооржак шеверген кылдынган стендилер чок. Ам бистиң мурнувуста сорулга бо янзылыг четпестерни чайладыры дээш ажылдаарывыс болур. Ынчан төлээде чедиишкинниң үндезини партийжи удуртулгада деп айтышкынны моон соңгаарга ажыл-чорудулгага үргүлчү удуртулга болдурар бис.

К. МОНГУШ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи.

ЧАНЫШ СЫНЫШ ЧОК РЕВОЛЮСЧУ

Ф. Э. Дзержинскийниң 90 харлаарынга

Даарта, сентябрь 11-де, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажыдакчызы, В. И. Ленининиң шынчы өөреникчизи Феликс Эдмундович Дзержинский төрүттүнгенинден бээр 90 харлаар. (1877—1926 ч.).

Оон аваазы эдээн каш даштыкы дыңдарны билир чораан, кайгамчык бедик культуралыг болгаш билигиниг Елена Игнатьевна Дзержинская чөптүг эвес болгаш каржы-дошкун ажыылдарга удур демиседдиң башгайы отчугажын бичии Феликстиң сагыш-сеткилинге кывыскан, угаан-бодалының ээлдек-эвилең, дорт шынчы, арыг-чаагай ондур эртинелери оон бүгү амыдыралының дургузунга артып калыр кылдыр оглунга ындыг кайгамчык ажыы-чанны, бижыг турушту чанчыктырган.

Феликс 1887 чылда-ла, Виленск гимназиязынга тургаш-ла, марксисчи литература-биле танышып, хаан чазактың социал болгаш национал дарлалынга дорамчыладып базындырган Литваның революсчу хөөн кирген аныяктары-биле чоокшулажып эгелээн.

1894 чылда гимназияның чедиги классынга тургаш, Дзержинский бөт-түскайлаң өөренириниң школазачы социал-демократтыг болгунунге кирип алган, а бир чыл болгаш 18 харлыг Феликс Литваның социал-демократтыг организацизынга кирген. Оон эгелээш-ле ол аялгаш эштериниң дузазы-биле марксисчи литератураны өөренип, уедарган болгаш фабрика аныяктарының болгунинерининң ажылынга идепкейлиг киржип эгелээн. Ол он чеди-ле харлында оон бодунун чугаалаавы-биле алырга: «бодумнуң чамыттарым-биле кады... чөптүг эвес дорамчылалга удур хамыжым сөөлгү дамдызынга чедир тудчур мен» деп даңгырааи берген.

Ажылчын аныяктарны өөретиишаан, Феликс боду марксизм-ленинизмни шингээдип ап, оон-биле чепсеглентеп. Маркс болгаш Энгельстиң өөредии аңаа революстуг деминиң шын оруун айтып берген. Аныяк чажыт ажылдакчының революстуг ажыы-чорудулгазы Вильно болгаш Ковнонуң металлистериниң болгаш алгы-кеш ажылдап кылырларының, өөрүкчүлериниң болгаш ишкылыр мастерлериниң, чазаныкчыларның аразынга калбаргаи. Ол чон мурнунга Янек, Переплётчик, Астровон, Франек деп шөлә аттар-биле үргүлчү чүве чугаалаар турган. Чок-ла болза, хорутуг номнарны оларга үлеп-даа бээр, забастовка, стачкаже кыйгырар чораан. Ажылчыннарның ортузунда болуп турар өскеринтелерни полиция база экерип каан. Ковнода идепкейлиг марксисчи пропагандист болгаш агитатор тыныш келген дээрэи оон-на билдингир апарган. Ынчангаш үүреп хөлээн каргыс шагдаалар он чеди харлыг бир аялга оолга 10 рубль хөлө берген, Ковнонуң ажылчыннарының удуртукчузун полицияга сөглеп бер деп көгүдүшкеннер. Ол сөглеп бериикен.

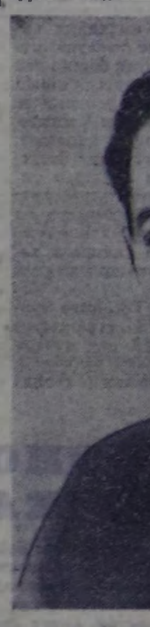
Ынчангаш чаэрби бөзин хар четпээн Дзержинскийни Ковнога 1897 чылдың июльда хаанның чазак кара бажыңнаан. Оон эгелээш-ле Дзержинский хаанның Россиянын кара бажыңнарынга хөй улаа түүгүрүп хоругдатқылаан, кинчи-дөңгү оон эът-мага-болдунга эштережин сиңниге-даа берген таварылгаларда ажылчын ангының херээ дээш эрес-маадыр демиседдиңиниң бажы кажан, кайа-даа халаш кылынмаан.

Кара бажың корум-чуруму кадыг шыңгыы-даа болза, Ф. Э. Дзержинский уян сеткилге, ундаралга алыспаан. 1898 чылдың январь 13-те болунуң дуңмазынга ол мынча деп бижээн: «Сен мени «хөөкүйүмү» деп иэргээн-дир сен.— Кончуг-ла часкан-дыр сен... «хостуг» хирезинде хоозун чурттанга чурттап чоруур ындыг кижилерге боазарга, оларнан шынап-ла аас-кежиктиг мен деп, бузуредиг чугаалап болур мен,... кара бажыңдаа-даа болзумза, мударавас мен. Кара бажыңның эки чүвезин чүл дээрге, бодунуң эртинен үезинче шугүмүленчи ёзу-биле хам корун боданырынга үе-шаитың четчири-биле эки-дир, а ол меңээ амыктыг болур болгай...».

Ф. Э. Дзержинский хоругдаттырганнар болгаш ажылчыннар ортузунга революстуг ажыл-чорудулгаиы туруштуг уламчылаан. Ол шөлүлгелерден безин каш уйаа дургуннап дескен. 1899 чылда ол мынчаар сактып чугаалаан: «Мээң сеткил-бодалымга эрткен үе болгаш оон артык келир үениң кайгамчык өөур-хевирлери чуруттунуп тургулаан... Ынчангаш болумнуң сөөлгү нүүшүнү мөөнчеп алгаш, шөлүлгеден дезип үнүп чоргулаан мен».

Юзефтин (Дзержинскийниң партийжи чаа шөлазы) энергизы болгаш эрес-шүдүргү чоруу бирги орус революциянын чылдарында дэм-на барган. «Юзефке үе-шаг наман-даа чедишпес, аңаа хөндүр дурту кончуг-ла кыска, кижи нүшү кончуг-ла хөөмай сагындырар турган. 1905 чыл чөөкшулап келгени-биле Юзеф бүжыг туруштуң болгаш энергиянын кончуг улуг баганазы апарган, а январның хүммеринде, Варшавага келгенде, оон нүшү он-даа дапгыр унгатнан, барбас-чорбас чери-даа чок болган» деп, польша ажылчын шинчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы А. Варский оон дугайында сактып чугаалаан.

Варшавага. Лодзиге болгаш Польшаның өскедаа хоорайларынга ажыл соксадыышкыннарын Ф. Э. Дзержинский келир үениң революстуг сегиржип алышкынынарының эгези кылдыр көрүп турган. Лодзиниң пролетариадының тулчуушкунарын В. И. Ленин Россияга ажылчыннарның боо-чепсектиг тура халышкынының баштайгызы ол деп характеристиказаан. Ол, Лодзиниң пролетариады «чүгле революсчу энтузиазмниң болгаш мадырыг чоруктуң чаа хевирин эвес, харын демиседдиң дээди хевирин көргүскен» деп бижээн. (В. И. Ленин. Чөгаалдар. том 8, арын 502).

1906 чылдың апрельде Стокгольмга партияның IV (каттыштырылгалыг) съездизинге Ф. Э. Дзержинский В. И. Ленин-биле бир-ле дугаар көрүп танышкан. IV съездиге меньшевиктер колдаан болганындан шиитпирлериниң хөй нуруузу меньшевикчи характерлиг болган. Ф. Э. Дзержинский съездиниң ажылының башгайгы хүнеринден эгелеп-ле В. И. Ленининиң туружунга чайгылыш чок турупкан болгаш большевиктерни үргүлчү деткип турган. Съездиниң бадылааны организастыг уставка үдезилээш, политиктиг характерлиг айтырыгларны шиитпирлеп турда, Польшаның болгаш Литваның социал-демократиязының төлөөлекчизи болуп ТК-ниң составынга кирген турган. РСДРП-ниң Топ Комитединиң ажылынга бодунуң идепкейлиг киржилгезинбиле Ф. Э. Дзержинский ленинчи партийжи принциптерни амыдыралга боттандырган. Партияның Лондонга болган V съездизинге Дзержинскийни ТК-ниң кежигүнүнге чок черинге соңгаан, чүге дизе, ынчан ол Варшаваның кара бажыңынга хоругдаттырган турган.

Чазакка удур ажыл-чорудулгалыг деп чылдаганга даянып алгаш, хаанның эрге-чагырга Ф. Э. Дзержинскийни 1917 чылдың февраль революциязы эгелегижеге чедир-ле ангы-ангы үеде кашпа удаа кара бажыңнаан. Түгле февраль революциязы Москва хоорайның Бутырск кара бажыңынга чыткан Ф. Э. Дзержинскийден хөнгүнү ап октаан.

1917 чылдың мартта, ол кара бажыңдан үнген соон дарый, Феликс Эдмундович Москваның большевиктер организацизының ажылынга идепкейлиг киржип эгелээн. Ол партияның дыка хөй конференцияларының болгаш съездилериниң делегады, хөй чылдарда оргбюронуң кежигүнү болуп келген, а оон соонда партияның Топ Комитединиң политбюро кежигүнүнге кандидат аларган.

1917 чылдың октябрь 7-ниң кежээнинде В. И. Ленин Петроградка чажыт байдал-биле чедип келген. Ол үеде боо-чепсектиг тура халышкынының белеткели болунуп шиитпирлиг үе-чагазынче шилчээн. А октябрьның 10-да тура халышкынны херек кырынга белеткээриниң дугайында партияның Топ Комитединиң төөгүлүг хуралы болган. Анаа Ф. Э. Дзержинский «чоокку үелерде политиктиг удуртулганы чорудары-биле Топ Комитеттиң кежигүннеринден Политиктиг бюро тургузар» деп саналлаан. Ынчангаш октябрь 12-де ТК-ниң айтышкынын ёзугаар Петроград Советиниң чанында Революстуг-шериг комитеди тургустунган, Феликс Эдмундович оон составынга соңгуттурган.

Революция тиилээн соолунде Ф. Э. Дзержинский партияның Топ Комитединиң даалгазы-биле контрреволюстуг сулчээлерни, саботажниктерни чылча шаварының талазы-биле практиктиг ажылчорудулганы удуртуп эгелээн.

Революстуг-шериг комитеди 1917 чылдың декабрь 4-те Ф. Э. Дзержинскийниң илеткелин дыннаан, контрреволюцияга удур демисел талазыбиле онза комиссияны организастарды эргежок чутула деп түүнелди кылган. Ол чылдың декабрь 20-де контрреволюцияга болгаш саботажка удур демисел чорудар Бүгү-россияның Онза Комиссиязын (БОК) тургузар дугайында Декреттке В. И. Ленин ат салган. БОК-тун удуртукчузунуң дугайында чугаа болу бээрге В. И. Ленин: «маңаа эки пролетаржы яновинец хөрөн» дээн. Оон олуржуп турган бүгү кижилер Дзержинскийже көрүп берген. БОК ышкаш ындыг дайынчы база харыысалгалыг органны харын-на ол баштап шыдаар турган.

Эң арыг, сагыш човангыр, оттуг көөр, революциянын дайзынарынга эптеш чок большевик Феликс Дзержинский партияның ынак кижизи турган. Дайынчы албан-дужаалга партияның тургузуп кааны Ф. Э. Дзержинский бодунуң бүгү угаан-бодалын аар, ынчалза-даа чагай ажыга берген. Чекистерни ол большевик партияга ынак, Төрээн чуруттуң бүгү дайзыннарынга эптеш чок болурунуң, революсчу хөйлуунуң шынгыы сагыырының болгаш хүн бүрүде революсчу серемчилелдиг болурунуң ёзугаар кижизидип чораан.

Ф. Э. Дзержинский улуг тулчуушкуннарның коргуш чок солдады. Ол болу маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруктуң үлегерин көргүзүп чораан. Чижээлээрге, 1918 чылда Москвага «чөөн» эсерлерниң үймээни болуп турда, немец элчин В. Мирбахты өлүрген кижини боду тудуп алыр дээш, часкаан, камгалап чокка үймээнчилерниң ийи-мүн кижилиг отрядынга оон чеде бергени ышкаш оон-даа өске ындыг чижектер хөй. Социалистиг Төрээн чуруттуң мурнунга оон ачы-хавыязын Совет чазак бедик үнелеп, ону 1920 чылдың январьда Кызыл Тук орден-биле шаннаан.

Ф. Э. Дзержинскийниң организакчы мергежинин, кан дег быжыг болгаш хайнып чоруур күжүн партияга бедик үнелеп турган. Кала-да, кайы бир үеде бергедер туруп келир болдур, кала-ла онза хемчеглер алыр, байдалды адып чаагар кижилер херек апарган болдур, ынаар партия кан дег Феликсти чорудар турган. 1919 чылдың эгезинде Чөөн Фронтунуң Пермь девискээринге бергедер турда база ындыг болган. 1921 чылда хайгаарал чок уруг-дарыга дуза көргүзеринин ажылын база анаа даскан. 1922 чылда Сибирьден тараа сөөртүрүн база ол башкарган. Партияның даалгазын Ф. Э. Дзержинский күүседип шыдавайн барган деп чүве черле турбаан!

1921 чылдың апрельде Ленининиң саналы-биле ону өрүк харызаа талазы-биле Улус комиссарынга томуйлаан. Оон ОГПУ-нуң даргазы алган-дужаалын артырбышаан, 1924 чылдың февральда ону ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының Дээди Чөвүлелиниң даргазынга томуйлаан. В. И. Ленининиң өске-даа өөреникчилери-биле кады партияның съездилериниге болгаш ТК-ниң пленумнарынга чуртту социалистиг индустриализастаарының ленинчи угланышкынын ол камгалап чораан.

Феликс Эдмундович Бодунуң хөй талаалыг практиктиг ажыл-чорудулгазынга партийжи шугумнуң шынчы болгаш быжыг боттандырыкчызы турган. Большевиктер партиязынга удур фракциялыг демиседдиң оруунга кире бергеннерден ол киген-биле чарлы бээр турган. Чижээлээрге, 1926 чылдың июль 20-де ВКП(б)-ниң ТК-зының болгаш Топ Контроль Комиссиязының Пленумунга чүве чугаалап тургаи, партияның чогаадыкчы ажылынга моондак кылып турган троцкистерге удур чидиг, сойгалалдыг чүве чугаалаан. Троцкий, Пятаков, Каменев болгаш өскелерда ону үзе киргилеп турган. Ынчалза-даа кем-бурруудуг болгаш антисоветчи үүлгелиглерни оларның кылып турарын сойгалаан фактыларны Дзержинский оларның арнынга-ла сөглеп илеретken.

Феликс Эдмундович большевиктер партиязының чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле улуг ажылды кылган. Ол кажан-даа бодунуң дугайында, хаанның эрге-чагырганың кара бажыңнарынга, албадалдыг шөлүлгелерге, ажылга деңнээр чүве чок чүүлүлдерге бакырааи кадымының дугайында бодавас чораан. Ол бодунуң бүгү күжүн, бодунуң кайгамчык улуг чүткүлүн, ханы угаанын болгаш күзелин партияның болгаш күрүнениң ажыл-чорудулгазынга берген.

Ф. Э. Дзержинскийниң амыдыралы болгаш революсчу ажыл-чорудулгазы ондур маадыр үүледир. Феликс Эдмундовичиниң амыдыралының маадырлыг оруу бодунуң чонунга, Коммунистиг партияга болгаш коммунизмниң херээнге шынчы болурунуң чайынналчак үлегери болур.

Полковник А. БОРБАК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорун Комитединиң даргазының орлуунчузы.

ЮБИЛЕЙГЕ ЧЕДИР 1200 ГЕКТАРНЫ

Ховунуң маадырлары

Ажаап алышкын бистиң республиканың шөлдеринде хайнышкынынг чоруп турар. Оон-биле кады көдээ ажыл-агыйда тараа ажаап алышкыны-биле бир домей соңгаарладып болбас өске бир чугула ажыл база бар, ол болза күскү чер аңдарылгазы, черни келир чылдың дүжүдүнге белеткээри-дир.

Бо байдалды «Көк-Тей» совхозта эки билип турар болгаш харын оон ужурунда күскү чер аңдарылгазын өскелерге деңнээрге эки чорудуп турар ажыл-агыйларның бирээзи ол. Ынчангаш ол ажылда дээре дээп механизаторларын совхозтуң директизы, шида партком тургускулаваш, оларга дужулгазы эвээш, аныяк кижилерин база таарыштыр хувааган. Иван Васильевич Штемберг совхозтуң ындыг дужулгалыг механизаторларының бирээзи.

Совхозтуң хову турааашың бажыңнары арыг-силиг, корум-чуруумнуг. Оларның чанында мөштер безин тарылгап каан. Кызыл будунда механизаторлар чыгны бергеи, чамдыктары бильярд ойнаан турлар.

— Эп Штемберги кым билирил, ол ам кайда ирги?—деп, айтырарыыска, механизаторларның бирээзи бистиң дашкаар үндүр үдей бергеш, ынаар довурак бурулаан шолче айыткаш, Иван Васильевич ында ажылдап турар кижи, күскү чер аңдарылгазында деп айтып берди.

Аңаа чеде бердиниз. Ийи Т-74 трактор шуужүп алган, аңдазыннар, диштерлиг катоктар соортуп алган, узун ховунуң орту үезинде кел чорлар. Оруктуң кыдынга чедип кээп, трактороун доктавадыпкаан, Иван Васильевич дүжүп келген дораан-на бистиң-биле мендилешти.

— Бөгүн кажан аңдарып киргиңер, ажыл кандыг чоруп тур?—дел оон айтырдым.

— Эртен чемнеген дораан келген улуус бис, демнин чаа дүштеп алгаш, киргикеннивис бо, алды шакта кежээки чемненнивиске соонда келгеш, дүнекиннең үш шакка чедер бис — деп ол харылады.

—Үйгу, дыш деп чүве кандыг вай чүвел моолар?

— Күскү чер аңдарылгазын эрте дооскан түдүм-на дүжүт эки болур чүве болгай, ынчангаш үе-шактың эң-не ажыктыы-биле ажылап тургаш, бо ажылды дүрген доозарын бистиң механизаторлар шиитпирлээн, ынчангаш байдалды көрүп тургаш, таварыштыр дыштанып алыр үлүе бис.

Ол аразында оон эки Иван Волков чедип келген. Олар күскү чер аңдарылгазының кандыг ажыктыын бистиң айтырыгларывыска харыылап чугаалап турдулар. Чер ажылдакчызы кижи кажан-даа чаңгыс чылды бодап чурттавас. Черни ажылдап кылып алыры — хөй чылдарда уламчылаар. Богун ажаап ап турар дүжүт дээрге таварылга болган, түр чүүлдүң түнелги эвес, харын эрткен чылдардагы кызымак ажыылдың үрези-дир, оон үндезини—моон мурнундагы чайгы, күскү чер аңдарылгалары ол болгай.

Механизаторлар боттарының техникага хамаарышкан хүлээлгезин илап билир, оон-биле кады күскү чер аңдарылгазының ужур-дузазын база агрономнардан тудак чок билир. Ынчанмайн канчаар, олар бо талазы-биле хөй чылдарда ажылдап келген болгай. Ыханғын Иван Васильевичиниң механизатор стажы ам он сее чыл ажа берген. Оон боду Краснояреск крайның Каратузскиий совхозунга-ла улуг дужулганы чедип алган. Чугаа кадында ол мынча дилээр:

— Күскү аңдарылганы шынарлыг кылдыр, эрте кылып алырга, чагай дүжүттү алырының бүзүрелдиг магадылаары ол болур. Чүге дээрге ол бок үнүштерни узуткаарынга идигин бээр, хөрүзүнге ол-шыкты чыыр. Оон-биле кады ажыл-агыйларга часкы тарылга үезинде чер аңдаргаи туруп бээр чоруктуң болдурбас, моон ужурунда часкы ховуажылдарын эң-не кыска, тааржыр хуусаада чорударынга улуг дузаны чедирер.

— Илнир азы диштериниг катокту кады соортуп алгаш чоруткан күскү аңдарылга эң дээрези ол болур, ону агроном, тракторист бүрүзү эки билир—деп, Иван Волков аңаа улаштыр чугаалай-дыр. — Олар хөрүзүнүң кырын тырылдыр базыптар, оон хараазында хөрүзүнге агаарның солчуру эвээжээш, оортан шыкын бустаныл үне бээрин эвээжедип турар. Чамдыкта илнир-даа, катокдаа чокка аңдара бээр түүлдер турар, ону болдуруп черле болбас. Аңдарылгага ооргалар кыла бээрин бистер кеминг-херек деп саналар бис. Аңдарылганың хамыынын база шынгы сагыыр. Биске чамдыкта кыдыра кылдыр аңдарып турган түүл бар, ону эткен бис.

Оон-биле кады бо чай чаашкиныг болган төлээде, күскү чер аңдарылгазын бедик шынарлыг кылдыр чорудуп алырга, ол үлдуреттинген хөрүзүн шыкты эки тудуп болур, ындыг болганда ол шык келир дүжүткө чедир кадагалаттынар деп механизатор база чугаалап турар.

— Чер аңдарылгазының талазыбиле план, график кандыг болуп турарыл?—деп айтырыг салган бис.

—Эрткен чылдарда ындыг план, графикти, материалдыг ыдык берииишкин талазы-биле хемчегларын кижи четче биябейн баар түүлдер турган түүе, бо чылын ол талазы эки болуп турар—деп, айтырыгга Иван Васильевич харылады.

«Көк-Тей» совхозтуң бо мурнакчы трактористер чайгы чер аңдарылгазынга база турган. Никитин-биле алырга, эрткен сее айлар дургузунда оон боду болгаш инда дуржулгазыг механизаторларның бирээзи Иван Поликарпович Линев-биле ийиазан чымчак аңдарылгага шилчидерге 900—1000 гектар черни ажылдап кылган.

— Улуг Октябрьның оонга чедир ол санны 1200 гектар чедирер хөөн мен—деп, Иван Васильевич чугаалап турар. Ынчангаш тракторист П. Иванову чарышка ол кыйгырган.

— Чарыш ажылга улуг идигин бээр чүве. Чарыштың соругазы-ла ол болгай: хожудан калганнар оон ачызында иодурлуг үнер, эң дээрелерге чедер дээш бүгү күштү салыптар, ынчангаш ажылга ниити иодурлүүшкүнүнү чедип алыр. Өөүн чыткан оттуг үргүлээрге кыва бээрин ышкаш, чарыш база кижилерни хайындырып үндүрүптер чүве—деп ол чугаалап турар.

«Көк-Тей» совхоз күскү чер аңдарылгазын анга чедир 50 хуу ажырыкан. Ындыг болза-даа Иван Васильевич ону хоомайзынып чугаалады:

—Ол-даа эвээш-тир. Агаар-бойдуштуң байдалы багай болгаш, тараалыг шөлдерниң тараадан хостаарыы саадай бээр түүлдер тургулаан-на харын, ынчалза-даа ону күскү ангые аңдарылгазын улам дүрген чорударынга чыдак болган деп санаап болбас, бистиң ажылдың организастаашкынының талазы-биле биче четпеестер аңаа мооидак болган ышкаш. Ындыг болганда, күскү аңдарылганы эрте, хөрүзүн чыыр турда чорудары ажыктыг дээрзи кымга-даа билдингир чүве болганда, оон ааның болдунар-ла дүргени-биле доозар дээш бүгү күштү салыр апаар бис.

С. САЛЧАК.

Республиканың найысылалы Кызыл хүн бүрү туттунуп, чаагайнып турар.

ЧУРУКТА: хоорайның Гагарин кудумчузу.

И. Целищевтиң фотозу.

1967 ч. Сентябрь 10.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Өөрүшкүүлүг медээлер

ҮЛЕТПҮРЛҮГ КЫЗЫЛ — 8 АЙЛАРДА

Бистиң республиканың пайы-сыллалының үзетпүр бүдүүлге коллективтери юбилейлиг чылдың августа болгаш арткан сес айларында эки ажылдаан.

Хоорайның бүдүүлгелерин сес айларның планындан ажыр 550 мүң рубльдиң продукциязын боорга хүлээптеш, ону 665 мүң рубльже чедиргей.

Сес айларның планын хуусаа бетинде күүседир херекше өө дээре коргузүүлерин хоорайның аныдырал хандырылгазының комбинады, республика типографиязы, алгы, хлеб заводтары, Улуг-Хемниң мяң үзетпүр ажылагый чери болгаш Раскова аттыг дараамыга комбинады чедип алган.

Кызылдың он сес бүдүүлгелериниң сес айларның программазын пиво, түүйбу заводтары болгаш «Тыва тудуг» трестиниң дузалаал бүдүүлге комбинады чедир күүседип тыдыпаан.

ЧЫЛ ПЛАНЫН — НОЯБРЬДА

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү холукседилир руда тывар рудунгаже Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Доржу Аидага удурткан хабойниктер бригадазы арткан августа айда база чедишкинниг ажылдаан. Бригада кежигүннери чазрби тос тонна руда тывар планнын тургаш, ону хуусаазынга үш хонук арте күүсединнеп.

Оң-за рудниктө Ооржак Дүгүй-оолдуң бригадазының кежигүннери база эки ажылдап турар.

Кайы-даа бригадалар юбилейлиг чылда даг-дүгү холукседилир руда тывар чыл даалгазын ноябрь чединиң бетинде күүседир деп бижыг күзей-сорук-биле ажылдап турар.

ЧАА ВОКЗАЛ

Ак-Довуракта чаа автовокзалдың тудуу эгелээн. Вокзалдың бажыңынга албан хаар черлерниң, кассаның, пассажирлер манаар залдың, нениң болгаш уруглардың орээлдери дериттинген турар.

Чаа вокзалдың тудуун эш Корневке удуртқан дамчылар бригадазы чорудуп турар. Тудуткулар үк тудуглуг Совет эрге-чагырганың бежеп чыл онунга чедир иштики дериглезин кылып кылдыр туткаш, дериктиларге дужаарын хүлээнгелер.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Каа-Хемниң кооператорлары Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирижип турар. Райпо бо чылдың сес айларында түрметкен садар бараан сварылгазының планын 107,2 хуу, пинтиниң чемненилгезиниң сварыда планын 104 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үеэн-биле деңнээрге чурттакчы чонга 335 мүң рубльдиң бараанын хейиң сеткен. Кундустуг-Акеында кодэ магазин эргелекчизи А. Чернова, Бүрен-Хемде кодэ магазин эргелекчизи О. Красильникова сес айларның бараан сварылгазының планын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың муруку одуруунда чоруп турар.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

КҮЧҮЛҮГ ДҮРГЕН КАҢ-КУЯК

СЕНТЯБРЬ 10 — ТАНКИСТЕР ХҮНҮ

Совет Армиязының танк шеригиниң начальнигиниң орнаашчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, танк шеригиниң генерал-лейтенантызы Н. П. КОНСТАНТИНОВ чугаалап тур

Совет Эвилелиниң Маадыры, танк шеригелериниң генерал-лейтенантызы Николай Павлович Константинов 1908 чылда Запорож областың Акимовка суурга төрүттүнген. 1928 чылда Кызыл Шеригниң үезелелгезинде эки-түрә-биле кирген. 1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Каң-куяк танк шеригиниң академиязын болгаш Чыргыш штабтың академиязын доозган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында танк бригадазын командылаан турган. Дыка хоп фронтуларга чоруп, Москва чоогунда хоюгларынга Берлинге чедир тулушкан. Чазактың дыка хоп шаңналдары-биле шаңнаткан.

Генералдың кабинединде мырыңай азырганчыг, моңгүнелчек дүрүүлерни көрүп каапаа-ла, кандан кылган ол күчүлүг машиналарның тивлеттирбес аргазын эскерип эгелей бээр силер. Хемчээли бичии-даа болза ол машиналар кайгамчыг-ла күштүг кылдыр көстүр.

Шимчеңгир, күчүлүг оттуг, ол «шинээлер» орук чок черлеп, кыжында, чайын-даа чоруп шыдаар. Малгаштыг шынаа, кадыр даглар, далай чалгыы дег алезиннер, хемнер, хөлдер аңаа доктар болбас. Ол машиналар сут ада-биле бээнге чоруп шыдаар. Каң-куяк машиналарның каректары дүне-даа, хүндүс-даа бир дести эки «көөр», оларның шыгаан аткан огу кажан-даа часпас. Кандан шуткаар ол машиналар даймы шеңгүне болза чүүү үүлгетпес йёнк...

Генерал-лейтенант төлевилел-дүрүүнү мээң-биле кады көрүп тургаш, мынча дей-дир:

— Бодуңар билип тур боор силер, амгы үениң кандан кылган машиналарының тактик-техниктиг характеристиказын чугаалап безин шыдавас мен. Бир эвес ажыктыг чугаалаар болза мындыг-дыр: дайынның шылгалдазын тергиин тутқан, эрги «Т-34» деп танк биле амгы үениң танкымының ылгалы — эргидеги «Газик» деп чиик машинаны амгы «Чайка»-биле деңнээрине дөмей хире...

Совет каң-куяк танк шеригиниң тургустунуп келгениниң дугайын Николай Павлович чугаалап орду. Ол шериг — хамааты дайынның чылдарында төрүттүнген. Оон үнделзилекчизи—Владимир Ильич Ленин. Ильич Кызыл Шеригни дайынчы техника-биле чепсегзээринге улуг күжениишкиннерни үнелүргеп.

«Хосталга дээш демиселчи эш Ленин» деп баштайгы совет танкыны сормовчулар 1920 чылда кылып удурткан. Улуг эвес танк отрядтарындан өөрүп үнген танк шерии шеригниң түскай күчүлүг кезээ болуп, кургаг чер шеригниң каттыжышкыннарының кол согуукчу күжү апаарган.

— Силер кайы үеде танкиест апаргаң силер?—деп, генералдан айтырдым.

— Мээң шеригте эртиргеп бүгү чылдарым каң-куяк танк шерии-биле харылзаалыг. Каң «аътты» эрткен дайынның эгезинден төнчүүлүге чедир мунуп келдим. Анда харааладаас-даа мен. Бир эвес шериг албанын катап эгелеер аргалыг турган болзуза, ону чүгле каң-куяк танк шериндеп эгелээр йёнк мен.

Чугаавыс дайынчы техника дугайында үргүлчүлээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ортумак хемчээлдиг кайгамчык үжен дөртүү («Т-34» деп танк) кайы хире күчүлүг болуп турганы бүгүдеге билдингир болгай.

— Шериг талазы-биле даштыкының тускай эртемнигленнирниң үнелелин бүгүлер алырга, «Т-34» делегейде эң тергиин танк болуп турар. Оон огу фашистерниң мактап турганы каң-куяктың чуурга адын тургаң. «Үжен дөрт» нончуг кашпагай, дүргеп машиналар турган. Чазактыг оруккa маңнай бээрге, салгын сымдаар турган — деп, генерал чугаалады.

Барыын герман шериг төөгүчүүзү Вальтер Гердиц «Немец генерал штаб» деп номунга: «Орустарның «Т-34» деп танкызы турганын Гитлер-даа, Геншгаб-даа билбээн, ол дугайын Гитлер боду билинтеенин Муссолиниге бижээн чагаазынга демдегзээн» деп бижээн.

Харын-даа, дайын соонда чөзербелчыл эрткенде, 1965 чылда Барыын Германиязының шериг журналдары «Т-34» деп орус танкының дугайында база катап сактып, ону «шериг техниказының хөгжүдезиниң төөгүзүнге эртинде» деп сактып турганнар.

Эрткен дайынга дүргеп хөделир танк шеригнери дайынның тинзээринге кайгамчык улуг ролдуу ойнаан, ылаңгыя Москва чоогунга, Сталинград, Курск уунга, Белоруссияга, Молдавияга, Прибалтикага, ол ышкаш Берлин, Прага тулчуушкуннарынга, Маньчжурияга Квантун шеригни чылча таварынга көл согут күжү болгай. Мынаар чижеэти чугаалап болур: Украинаның барыын талазынга болган тулчуушкунга харыутта 6 танк армиязары 10 хире аңгы танк болгаш механизастаттынган колоннолар киришкен. Борта болган шаан халдаашкын часкы хар эрип, малгаштыг турда эгелээн болгаш оон хаинзы 450 км чедип турган. Совет танкылар ССРЭ-ниң күүрүне кызытаарынче бир-ле дугаар чаза таварын үне берген. Чүгле Берлин тулчуушкунунга безин бистиң талавыстан 6 мүң ажыг танкылар болгаш боду шимчеп чоруур үгер боолар киришкен.

Совет танкистер гитлержилерже үзүктел чок атакаларны кылып, фашистиг эжелекчилерге өлүмүүт согуушкунну таварыштырып турганнар. Ол тулчуушкуннарга совет танк гвардиязы төрүттүнген. Бо хүндүүзүг атты эң баштай-ла Москва чоогунга тулчуп турган, ынчаардагы полковник, эм каң-куяк шеригелериниң маршалы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры М. Е. Катуковтуң командилаан турганы 4-ку танк бригадазы болгаш генерал А. Г. Родиниң командылааны 26-гы танк корпузу Сталинград чоогунга немец-фашистерни бүзөлзөрүнге шылгаан-хуузунуң безүү-биле, марксизм-ленинизмге үнделзилээш амгы байдалды сайгарып көөр болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң соруулгаларын чугаалажып көөр дээр дугайында Я. Кадарның медегленнин «Руде право» солуң онзалап демдеглеп турар.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет партиячазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганын Герман Демократтыг Республиканың солуннары калбаа-биле чырыдып турар. Совет-венгр кереэ дугайында «Нойес дойчланд» солуннуң бижээни болза: «моон соңгаар-даа социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвес бижыглаарын, 1955 чылдагы Варшава Кереэзиниң негелделерин чүгүлүш чокка күүседирин, Европага тайбыңның болган аймак чок чоруктуң бижыглаарыта идигин бээрин, фашизминиң болган милитаризминиң шаңгы торүттүнериниге удур демиселирин талаалар демдеглеп турар-дыр».

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румын «Сымтин», «Роминия либере», «Мунка» болгаш өске-даа солуннар Будапештиге совет-венгр кереэге ат салганын дыңнатмышаан, кереэ болза бүрүн, деп эргеге болгаш иштики хереглеринге холгаараашпазынга үнделзилээш ийи чурттарның арезында пайрааны база кады ажылдажылгазы улам бижыглаарын болгаш хетиүдерин көрүп турар дээрзин демдеглегилээн. Европага айыыл чок чоруктуң кол негелделериниң бирээзи болза делегейниң ийги даймының соонда дивге тургустуна бергеи кыдыгаарларны хүндүзээри болуур дээрзин солуннар демдеглеп турар.

ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Совет партиячазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганын ССРЭ биле Венгрияның арезында пайрааа, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кереэге ат салганы югослав солуннарының төп темазы болуп турар. Мао Цзэ-дуниүң бөлүүнүн авантюристиг политиказының дугайында, ол болуп болза хөрөк кырында империализмге удур эвес, харын социалистиг чурттарга удур, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниге удур демиселин чорудуп турар дээр дугайында Л. И. Брежневтиң сестерин «Борба» солуң онзалап демдеглеп турар.

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет партия-чазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганының болгаш венгр-совет пайрааа митингизинге Янош Кадарның база Л. И. Брежневтиң чугаларының дугайында дыңнадыгларын Парижтиг солуннары дыңнатмышаан. Л. И. Брежневтиң: «Мао Цзэ-дуниүң бөлүүнүн «культура революциязы» деп адаан турар үүнезин контрреволюция деп адаар болза шын болур ийик» дээн сестерин хөгжөр парлаан улуг ат-биле Будапештиден корреспонденциязын «Юманите» солуң парлаа үндүрген.

17-ГИ ПАГУОШ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДООЗУЛГАНЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Роннебюга 17-ги Пагуош конференциязы доозулган. Конференциниң киржиичилери инити түүнээ хуралынга тайбың болгаш аймак чок чорук дээш демиселдин айтырыгларының талазы-биле ажылдаар белүүтериниң иletкелдерин база 17-ги Пагуош конференциязының медегленнинең төлевилелин түүлүүт деп көргеш.

Пагуош шимчээшкининиң моон соңгаргы ажыл-чорудулгазының дугайында Делегейниң докпамаал пагуош комитединиң даргазының дыңнадыгы чугаалашкан.

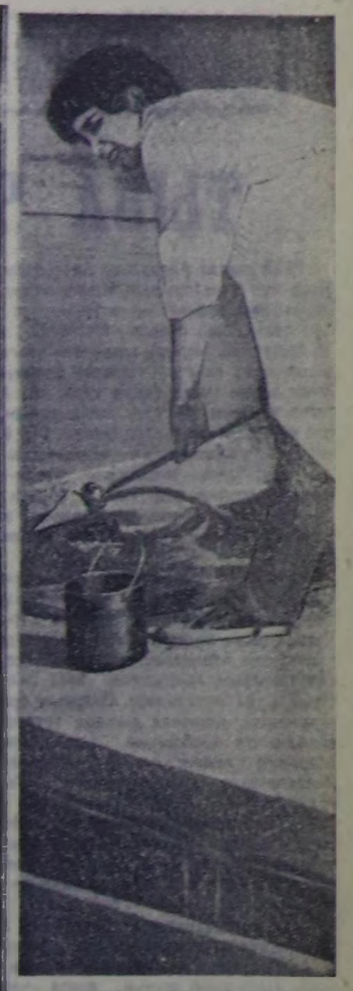
Найыралдың болгаш дем каттыштырылгазының кереэзи

СОФИЯ. (СЭТА). Болгария биле ГДР-ниң аразында пайрааа, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Софияга ат салдынган кереэде ийи тала ук ийи күрүнениң аразында харылзаалариың бүгү тала-биле хөгжүүлерин, быжыглаарын хүлээнген. Кереэни БТА агентилел дамчыткан. ГДР биле Болгария делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының күштерин болгаш сырый каттыжышкынның улам быжыглаарывче утпаанган хемчеглерни алыр, аңгы-аңгы инитилел тургузугуут күрүнелериниң тайбың ножа-хелбээ догуннаарының политиказын чорудар деп, ол кереэде демдеглээн.

Олар КНО-ның Уставының принциптерин болгаш оон соруулгаларын ёзугаар бүгү делегейге тайбыңны, айыыл чок чорукту хандырар, делегейде дүшкүүрлүг байдалды чавырыадырар, эңдере чепсегленнир чорукту сонсадыр болгаш Европаның айыыл чок чоруунуң чогумчалыг системазын тургузар, колониализмни, неоколониализмни, кандыг-даа чылдагаан-биле раса ылгай көрүн дорамчылаар чорукту туюлунга чедир узуткаар дээш бүгү күжениишкиннерин салыр.

Делегейниң ийнги даймының соонда Европага тыптын келген кыызгаарларны ескертирииче чүүкүл салып турар барыын-герман дайынзырак болгаш «көөргек күштерниң кыжаныышкынынга удур чогумчалыг демисейкирн Европаның айыыл чок чоруун хандырарынга чугула.

Дүтүрмүн турар хүндүүлүг талаларывын кайы-бирээзи чепсектиг халдаашкынга таварыжы бергеш, дугуржуп турар ескe тала ону бодунга таварышкан халдаашкын кылдыр көргеш, анаа шериг дузалажмачыны-биле катай бүгү дузаны чедирер деп кереэде айыткан. Ону 29 чыл хуусаада чарган.

Хлеб продуктуларының Кызылда сайгарылга болгаашкы хуу бүрү чаа дүжүттүң тереэзи үзүктелиишкин чок көзи турар. Ук көзи турар тереелерниң шыгын хөлээп, сортун илередиргеш-кеде лабораториа ажылдакчыларынга чедилекте кызыг-чеч чок үүлер таварылгалаар. Ам шилдүн эвлчег ажылдап турар.

Хүндүскү эвлчегде Надежда Пугаревич — чаа курс доозукчу ажылак лаборант. Ол ажылактарның кежээки школазының 9 классында өөренип турар. Бодунуң онаатқан ажылынга ак сеткилдиг кыынакчай чорудуп керегүүн турар.

ЧУРУКТА: Н. Пугаревич келген автоматшинадан ажалыгга ап турары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

(ШМА).

СОРУКТУГ АНЫЯКТАР

Юбилейлиг чылдың дүүгүт ажаан алыышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш, «Совет Тыва» совхозтуң ажаан алыышкын болгаш мал чеми белетиззр ажылдары коскүзү-биле эжиишип эгелээн. Бо ажылдарның кол нуруузунда аныяктар колдаан. Совхозтуң Чеди-Паш салбырының хөөү турлаанда комсомолчу-аныяктарның ажаан алыышкын болгаш мал чеми белетиззр ийи бригадалары эрестиг ажылдап, онзашкан участоктарынга ажылдың шыпсарын эжиишидер, техпизин бөдидеер дээш чарыштыг хүн бүрүде калбарты берген. Турлаага 60 кижи ажылдап турар. Ында партия, комсомол антивиниг каттышкан хуралын эрттиргеш, тодаргай ажыл-агыйны соруулгаларны салган. 1500 га кызыл-тас кезиидезин организастыг эгелээш, шалыпчы чедп хонукта ажаан дөөзарын шиитпирлээн.

Бригада чиңге-тараа, арбай кезиидезин август 15-те эгелээш, ниитизи-биле 500 ажыг га черниң ол культураларын кескен. 12 тонна чиңге-тараанны күүрүмеге дүшаагаан. 350 га черни аңдарган. Мая чеми белетиззр бригада 62 тонна чайгаар үнген сигенин, 250 тонна силосту белетиззр.

Хөөү турлаанның бүгү ажылдарынга комсомолчу сорун-биле ажылдап турар аныяктарның мурнанчыларының аттарын адаап, оларның күш-ажылга кызымаан дендеглээри чугула. Ол дээрге кунуруза кезилдезинде ажылдап турар комбайнер Ч. Кенкерин, трактористер Л. Дәваа, К. Намчак-оол, чүдүрүүчү кыстар М. Салчак, К. Кара-кыс, шатка-биле тараа кестирип турар механизатерлер А. Сендаиы, С. Шыгыраа, К. Маадыр-оол олар-дыр.

Хөөү турлаанда «Комсомолчу прожектор», «Агитхуудус» үнүп турар, бригадаларның алган социалистиг хүлээлгелерин чарлап эскыяаан. Ында 30 оруннуг ниити чурттаага бажыңы бар, столовая ажылдап турар. Хөөү турлаанга көрүп-чуруп тудары-биле демурнийларны тургусаан, олар график ёзугаар демурнийлап турар.

«Комсомолчу прожектордуң» чөөнтө чаа үнген бир номерини совхозтуң кол агроному эш Жилкинни, кол инженери эш Мерзееву чөптес ажыры дээш шыңгыы шүүлгээн. Совхозка күүрүнеге тараа дүжээр план-чагыг бербээн-не харын, ынчаала-даа ажыл-агыйның бодунуң ажап-ла күүседир деп доктаадып алган планнары бар. Кол агроном эш Жилкин ыяа чөөнтө чиңге-тараа чиңге-тараа ажырбас дээш ол культураны чазын сырый чаштырып кааптаан, оон түүнелиниң хөй га чиңге-тараа дүн сыптап үнген. А эш Мерзеев ажаан алыышкын техниказының септелгезин бөттүг удуртуруп хөлга албайн, саададып келген. Август 15-те ажаан алыышкынче кирииптер дээрге, ээзээн каш шатка ажылга белеп эвес болган. Совхозтуң партия комитединиң ол шүүлүүлдүн хынап коргеш, ында иперяттинген четпестер шын болганын тодарадып, ол эштерге четпестерни каапаваас болгаш өөрүмү ээр талазы-биле бөттүг хемчеглерни өөрүп дааскан.

Амгы үеде бригаданың тарва шөлдеринде ажаан алыышкын ажылдары калбарган. Салбырның комсомолчу-аныяктар бригадалары тараа ажаап алыр, мал чеми белетиззр, күслү чер аңдарылгазын чогуур хуусаазында дээзар талазы-биле хүлээлгелерни күүседир дээш шүдүргү ажылдап турар.

И. ЛЮНДҮП,
салбырның агроному.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ — ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Кичээнгейниң төвүнде

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингиие секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганын Будапештиниң солуннары тодарадып-биле чырыдып турар. Совет Эвилелиниң мурнундан — Л. И. Брежнев болгаш А. Н. Косыгин, Венгр Улус Республиказының мурнундан — Я. Кадар болгаш Е. Фок олар ат салган совет-венгр кереэни солуннарның бирги арынарында парлаан. Совет болгаш венгр чазактарның баштынарының кереэге ат салган соонда чугаалаан чугааларын парлаатпа-биле парлаан.

Сентябрь 7-де Тудугжулар бажыңынга болгаш венгр-совет пайрааа митингизинге дугайында отчөттар болгаш ол митингиге Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ының Бирги секретары Янош Кадар биле СЭКП ТК-ның Чингиие секретары Л. И. Брежневтиң чугаалары венгр парлаганың арынарында төп черлерни эзлеп турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. (СЭТА). Совет-венгр кереэни чехословак парлалга пайрааның документизи деп адап турар. Ол кереэ болза чүгле ийи чурттуң байдалын болгаш айыыл чок чоруун быжыглап турар эвес, харын база социалистиг чурттарның бүгү-ниитиниң тайбыңын хандырарынче утпаанган, империализмниң агрессчи политиказынга удур утпаанган ниити күжениишкиннерниге салымшкын болуп турар деп. «Руде право» солун бижээн. Акы-дүшпа ийи чурттарның удуртукчуларының чугааларында делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң ойүү келген айтырыгларывче улуг ынчээнтей салдынган дээрзин солуннар демдеглеп турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның халбак чөөүлел хуралын чыры эргежок чугула, аңаа ол партияларның төлээлекчилери кады, эзи-хуузунуң безүү-биле, марксизм-ленинизмге үнделзилээш амгы байдалды сайгарып көөр болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң соруулгаларын чугаалажып көөр дээр дугайында Я. Кадарның медегленнин «Руде право» солун онзалап демдеглеп турар.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет партиячазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганын Герман Демократтыг Республиказының солуннары калбаа-биле чырыдып турар. Совет-венгр кереэ дугайында «Нойес дойчланд» солуннуң бижээни болза: «моон соңгаар-даа социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвес бижыглаарын, 1955 чылдагы Варшава Кереэзиниң негелделерин чүгүлүш чокка күүседирин, Европага тайбыңның болган аймак чок чоруктуң бижыглаарыта идигин бээрин, фашизминиң болган милитаризминиң шаңгы торүттүнериниге удур демиселирин талаалар демдеглеп турар-дыр».

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румын «Сымтин», «Роминия либере», «Мунка» болгаш өске-даа солуннар Будапештиге совет-венгр кереэге ат салганын дыңнатмышаан, кереэ болза бүрүн, деп эргеге болгаш иштики хереглеринге холгаараашпазынга үнделзилээш ийи чурттарның аразында пайрааны база кады ажылдажылгазы улам бижыглаарын болгаш хетиүдерин көрүп турар дээрзин демдеглегилээн. Европага айыыл чок чоруктуң кол негелделериниң бирээзи болза делегейниң ийги даймының соонда дивге тургустуна бергеи кыдыгаарларны хүндүзээри болуур дээрзин солуннар демдеглеп турар.

ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Совет партиячазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганын ССРЭ биле Венгрияның аразында пайрааа, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кереэге ат салганы югослав солуннарының төп темазы болуп турар. Мао Цзэ-дуниүң бөлүүнүн авантюристиг политиказының дугайында, ол болуп болза хөрөк кырында империализмге удур эвес, харын социалистиг чурттарга удур, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниге удур демиселин чорудуп турар дээр дугайында Л. И. Брежневтиң сестерин «Борба» солун онзалап демдеглеп турар.

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет партия-чазак төлээлериниң Венгрияга чоруп турганының болгаш венгр-совет пайрааа митингизинге Янош Кадарның база Л. И. Брежневтиң чугаларының дугайында дыңнадыгларын Парижтиг солуннары дыңнатмышаан. Л. И. Брежневтиң: «Мао Цзэ-дуниүң бөлүүнүн «культура революциязы» деп адаан турар үүнезин контрреволюция деп адаар болза шын болур ийик» дээн сестерин хөгжөр парлаан улуг ат-биле Будапештиден корреспонденциязын «Юманите» солун парлаа үндүрген.

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКА.

«СПОЛЭМ» деп хереглекчилер кооперациязының эвилели ССРЭ-деп газтыг суг садар бир моон аппаратларны садып алган. Оларны Варшаваның кудумчуларында тургускан. Изиг хүннерде ол чаа эттерниң чонга сураглыы аажок.

ПАФ-СЭТА-ның фотозу.

„Сервейтор-5-ти“ салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи Л. Ядрошниковтуң дамчытканында мынча дээн:

Кеннеди мугулдурдан (АКШ) Ай-га тымчак хондурууушкун кылыр сорулгалыг «Сервейтор-5» дээр космос аппаратын ужудуушкунче салып үндүрген. Ужудуушкуннуң программазын ёзугаар алырга, ол космос аппарады Ай кырының Оонгурган далайының девискезиринге сентябрь 10-да тымчак хондурууушкунун кылыр ужурлуг.

«Сервейтор-5» Ай кырын чурукка тыртпырарын болгаш ону Черже дамчыдарын боттандырар фото-телевизия аппаратуразы-биле. Ай кырының үстүү каъдының составында демир аймаанын кезекчигештериниң барын хынаар чиик магнит-биле, ол каъттың будужун химия талазы-биле тодарадыр тускай дериг-биле дериттингеп.

Ук дериг Ай кырынга аппаратты барын хонуп алганының соонда Ай кырынче салып дүжүрер дээш радиоактивтиг элементилиг база Ай кырының будуш кезектери-биле радиоактивтиг нереддериниң холбоазын бүрүткеп бээр приборларлыг каарлаан болган. Америк эртемденнериниң бодап турарын ёзугаар алырга, Ай кырының будуш составын тодарадыр аргазы ол бээр. Ай кырының үстүү каъдының химия составын билип алырга, ол каътты нуккан азы метеорит аайы-биле тыптып келген бе дээр — ийи кол бодалдың кайы-зының шын болуурун тодарадып ап болур деп олар база бодап турар.

А. А. ПАЛЬМБАХТЫН ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БӘЭР 70 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

БАШКЫ, ЭРТЕМДЕН, ЧОГААЛЧЫ

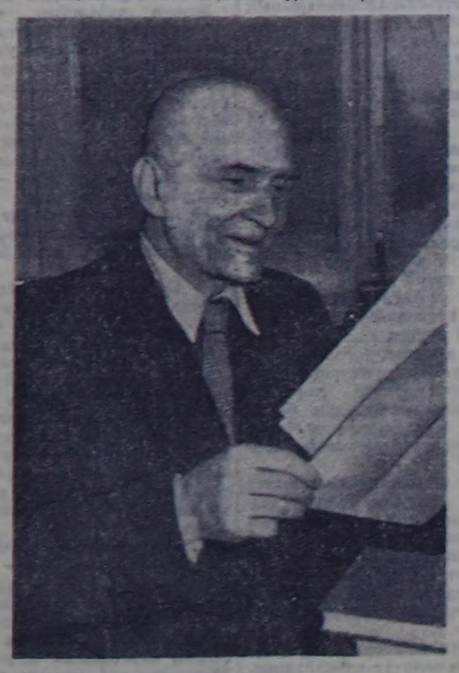
ТЫВА ЧОНГА БАРААН БОЛГАН КИЖИ

1925 чылда Александр Адольфович Пальмбах Төвө чүк улустарының Коммунистиг университединиң дыл кафедразынга башкылап турда, Тывадан элээн каш өөлдер Москвага өөренип чеде бергеннер. Черинң ыраандан келгеш, культура, билии куду ол студентилерге бодунуң байлаш биилиин харам чүнээ берип тура, А. А. Пальмбах тыва улустуң төөгүзүн, амыдыралын, дыл-домаан, аас чогаалын сонуургай берген. Оон бээр-ле Александр Адольфовичиниң амыдыралы, угаан-бодалы, эриг-баары тываларны эртем-культураның чырык оруунче үндүрериңе бараан болган. Тыва—өөң чогаадычы, шинчилекчи аныя-амыдыралының байлаш дөзү, хей-аът киирикчизи апарган.

Александр Адольфович тыва биижикти чогаадышаш, тыва дылдың эртемжиг үндезиниерин ашыдап ылырынга 30 аңгыс чыл иштинде угаан-күүнүн берген. Ол тыва дылды өредиглеп черлеринге башылап, өөң өредиглеге номнарын, словарьларын кыягылаан база хей теоретиктиг ажыдарны биижигилээн. Оларның арасында «Литературлуг национал дылдың туругустунуп сайзыраанынга хөлбаштыр тыва биижикти шинчилээриниң дуржулгазы» дээн монография, Ф. Г. Исхаков-биле кады кылганы «Тыва дылдың грамматиказы», З. Б. Арагачы-биле кады чогааткан «Тыва орфографияның үндезиннери», «Орус-тыва словарь»—А. А. Пальмбахтың эң улуг ажыдары болур. А. А. Пальмбах тыва дылды совет дыл эртеминиң шүүлгү-биле шинчилээриниң эгезин салган.

Тыва литератураның бөттанып тыптырыкта, өөң социалистиг реализминиң оруунче үнерингө А. А. Пальмбах база-ла үндезилекчи рольду ойнаан. Тыва шиир, шүлүк, проза чогаалдавының үлегер-майны болган «Кеяхвзка саат кылырларны узуттаалыңар», «Дарлаткан улустарны революс хостаан», «Самбуңайның чугаазы» деп чогаалдарны Александр Адольфович чогаатпылаан болган чогаадыжыкан.

А. А. Пальмбах Кызылга баштайгы литература болгүнерин тургузуп, аларны Тываның байдалынга чогаалчыларының теория-биле чепсегеззиринең шкөлазы кылдыр санап турган. 40 чылдардан эгелээш тыва литератураның дээре дээш чогаалдарын орус дылче очулдуруп, совет Эвилелиниң улустарын тываларның ураан-сөзүү, салымчаяны-биле таныштырып келген. Чогаалчы С. Тенаның сураглыг чогаалы «Араттың сөзүү» орус дылче очулдурарынга А. А. Пальмбах база-ла бодунуң үлүг-хуузун киирген.

А. А. ПАЛЬМБАХ.

Александр Адольфович чедир бижиттикимээн чогаалдарының авторларынга сүүш кадар, санал бээр, чогаадыкчы деткимче көргүзер «бүдүү башкылаар» аажылды чорудуп келген. Бөдү чогаалчыларның хүндүлүг үнелекчизи, дээди «шинитпекчизи» боп чораан. Аңаа чогаалын «көргүзүп алыр» дээн авторлар өөң эжиин амыратпас чораанмаар.

Тыва чечен чогаалдың төөгүзүн шинчилээринге Александр Адольфович киржип, «Тыва литератураның дөпчү очерктин», «Тыва литературазы» (дөпчү төөгүзүн) бижиирингө үлүг дузаны авторларга катнаан.

Александр Адольфович кала-даа бээрга, тыва дыл эртеминиң, тыва литератураның төөү ышаар көшө берген ышкаш апаар турганым чогаалчылар чугаалашкылаар.

А. А. Пальмбахтың совет күүнениң, эртемниң, культураның база тыва улустуң сайзыралынга ачы-хавыяазының улуун, ону «Күш-ажылдың Кызыл тук ордени», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга маазырлыг күш-ажыл дээш» деп медаль-биле база Тыва Арат Республиказының «Республика ордени», «Күш-ажыл ордени»-биле шаңнаанындан, анаа «Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы» деп атты тывыскаанындан көрүү.

Ам бо айда «Александр Пальмбах чогаалчы болгаш киижи» деп чыында чырыкче үнер. Ол болза мөчээн киминиң киминзиг мозу-шынарын, чырык өөрүн-хевирин тургузуп турар баштайгы ном болур. Оон А. А. Пальмбахтың рассказтарын, Тываның болгаш Москваның чогаалчыларының өөң дугайында сактыышкыннарын номчуур силер.

Д. КУУЛАР.

Тыва чечен чогаалдың баштайгы бөлүктерин бөвүн сеткиргө бээр-де хаделгө, тоолчуруу үеде болуп турган мышкаш. Оон үнделгин селмичылардың бирээзи А. А. Пальмбахтың төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болган хүнүн үткүй, чогаалчының тыва дылга биижээн баштайгы шүлүүн номчукчуларга сонуургадыр-дыр бис. Бо шүлүк утка уламныышкыны, аяны, сес-домаа-биле 30 чылдар элезинин тыныжын, чымыжын бастып үевиска эккеп турар. Шынчаазы оны 1932 чылдың январь 30-де «Тыва» солунга парлаан дээргөө парладывыс.

Шынчаа чогаалдарны ыр хевирлиг кылдыр биижип турган. Оон селдары-биле чыва аялга-биле, сүйбе кагеш деп «сезимдиргыныкчыкчер» киргеп.

Шүлүктүң түргүзүү солуу. Оны орус шүлүк дамы-биле биижээн. Шынчаазокок номчуурга дээргө тыва чогаал кылдыр дамчаалар. Ол чорук сөөлүрүң тыва дылга шинчи-на бедик мерзежилдиг турганын хереглеп турар.

Үениң бөбдөлык, шынчаа тыва дылдың кандыг деңнелеге түргенин, чечен өөрү-хевирлер кайчаар тыптып түргенин чугаалап турар бо шүлүк А. А. Пальмбахтың чогаал амыдыралының кезек чаңдыкы бага көргүзүп турар.

Дарлаткан улустарны революс хостаан

(Чаа аялга-биле)

Дарлаткан улустарны революс хостаан.
Зээзерген каргыстарны узутпаам. (2 катаа)

Ам Тыва республика делгерээн,
Социалистиг өрүкка ам хөгжээн. (2 катаа).

Чаа нөлхөзтарны түдүп, кадыкның ажылын
Шалыптыг делгередип наңбартыылы. (2 катаа).

Карааңгыдан адырлыр биижикти чогааткан.
Биижин чөнтү чөн кылыр деп доктаатканн.
(2 катаа).

Хам ижер нүүлеп ышкаш өөлдөр, бурганнар,
Лама, хамнар ажыл чөн апарганнар. (2 катаа).

ССРЭ-ниң тургузуун камгалаалы,
Социализмга бээр өрүүн дыңзыдаалы.
(2 катаа).

Нам, Коммитерниң өрүүн камгалап карааллы,
Пролетарларга байыр чедирээлл. (2 катаа).

Чогааткан ээш ПАЛЬМБАХ.

УТТУНДУРБАС ДУЗА

1933 чылда чүве. Пассажирлер АТА-ныңмн гаражын тудар хаалырын сөөртүү, фундамент салыр ондараар казып турган бис. Сентябрдан эгелеп тыва биижикти кежээки школавыска өөренип киришпиннс. Ынчан биска шилгедек үеэш дурт-сынныг, кадыр хавактыг, чазык, хөгдүт шырайлыг кижи ажылчыннар-биле болгачок-да чугаалажы берген гурарын көөр кижи мен.

— Кайы кожуунзан келгеп силер?—деп, баштай мендилешкеш, аңтырар айтырыы ыңдыг турган.— Чаа-Хөл улузу «согаан, бала» дижир. А улуг-хемнер «уур, бала» дижир. Чаа-хөлдер «шуурууп» дижир, улуг-хемнер «бүргээр» дижир-дыр. Арааы үзөрби-үжен километрден аңнас. Моон чылдагаанын силер чүү деп бодаар силер?— деп айтырыг-биле тыва ашактарны тулдуруп алганын ынчан магадап турган бис.

Өөренип эртпеп тыва биижиниистин шылгедээш эртпеер деп тургусута, демги чазык шырайлыг тывалаар кижиниис база-ла көстүп келген, Тываның тудуг черинің бир-де удуртукчузу-биле чугаалашкан тур.

— Тыва биижикти өөренгенимиң түңнелин үйдүрер деп турарынарга таарыжыл, аңаа олуржуруп сонуургай бергеш, Чөнгүзөрөө болур силер бе, дарга?—деп диледи.

— Олурунар харын, башкы,— деп дарганыс ол кижиниң эдээ-биле чазады.

— Бистиң парлалгавыс черинге өрүкчүлер, солуун черинде биижээчилеринис чедишпес болгай. Тыва чоңга үжүглелдер, биижин өөренир номнар, тыпар аглаар дег, чүгүлээ херек апарган. Бо-ла бүгүзү бодаан, силерниң тергиин болган биижээчилеринериңиң аттарын биижип алырын бодап олур мен. Чөнгүзөрөө болур силер бе, дарга?— деп айтырды.

— Бистиң чыын алган ажылчынарывысты бе, чудут сайзыралдырын канчаар бис, башкы?— деп, дарга-ыыс тура чогу-ла кончуг айтырды.

— Маргыжар аргам черле чок болгай, дарга. Силерниң шыныг-дыр. Ынчалза-да силер диноланы тудуп каар силер. Уругларың школага өөренир дээш келирге номнары чок болур. А дарга ону кайынын тып берин болуруун, ынчаш?— деп чугаалаан, даргажө кайтан алган олур. Даргавыс харын тыппайн баргаш:

— Дээре болган улустарывыстың кажыы бир силер, башкы?— деп, эпчоксугнавыдан экинирээн ышкыыр айтырды.

— Мен кымны-даа албас мен. Улустуң аттарын биижип алгаш, ол кайгамчык болган чаптавчыг шоолаарлыг солуун черинин редакторунга, хевирел черинин директорунга мындыг тергиин биижээчилер корудум деп сүмелээр күзедиг мен. Тывага келгеш, сонуургал, база-ла ыңаа-ка бергедеп келгенде, демир үжүгүүн сүвүр бажын куду үгнай туттаан, столунга олура, ийи шак хире удуй ыаап алыр. Диванга чыдын алыпар, башкымга чеде бергеш, айтырдым. «Муң-мун чаш школачылар өөредиглге ному дээш бисче холун сунуп алган олурлар ышкажыл. А бистер хөлүн эрттир шүүлеппеп турар-дыр бис. Удууру ам болган» деп мындыг. Мээң удуурумну чөпшээреп каады.

— Чүге мен удуп болур, а силерде удуур ярге чүге чок чүвел, башкы?— деп айтырдым.

— Мен чеди авторнуң номун автор бүзүү-биле, чеди редакторнуң номун кол редакторнуң хүлээлгезинге көөр ужуулуг мен. Ам черле ажылдан олурупту. Оон бир көөрүмге, башкымның думчуунун ханы сыстып, хавырай берген мындыг. Чугаалаарымга, «бо чүгле ажылга шаптыктыг чүве-дир ийин, хоре чок» дээш база катап тура халаап, тас бажын суг-биле шаптап-шаптап, думчуун хөвең-биле бөөшкүнеп алгаш, катап-ла ажылдан олурупту. Ындыг таварылга чеже катап болбаан дээр оны!

Тыва чонуң дыл, литературазын сайзырадырынга, национал кадрларны белеткээриниге Александр Адольфович улуг болгаш каржа нестүү турар магалыг үре-түңнелдиг ажылды кылган. Ынчангаш тывалар национал совет культуразының үндезилекчилериниң бирээзи Александр Адольфович Пальмбахты төрээрел-биле адап турар.

С. ДЕЛГЕР-ООЛ.

БАШКЫВЫС

НИАНКП-ниң эртем экспедициязының Тывага чоруткан шинчилел ажылының баштайгы түңнелдериниң дугайында ол экспедицияның начальниги эш Покровскийниң илеглеелинин 1930 чылдың августуң 14-те ТАРН ТК-ның Политбюрозу дыңнаап, резолюция хүлээп алган. Ол резолюцияда ТК-ның дедиглээнин болза: «Чаа биижикти иептерелдиривиң, литературлуг дылдың чаа терминологиязының тургузарының талазы-биле моон соңгаргы ажылдарны чорудары-биле, Тываның ном үндүрер черинің база солуун үндүрүлгезинниң ажылынга, дылдың фонетиказы болгаш грамматиказын улам ынай хынаап көөр талазы-биле ажылга киржирип-биле экспедицияның кежигүнү, НИАНКП-ниң лингвистиг комиссиязының секретары эш А. А. Пальмбахты Кызылга бир чыл арттырарын ажыктыг деп санаавр» дээн. Оон ынай ТК-ның айтыышкынын барыдаалаан, 1930 чылдың чаймынында Кызылга Тываның типография ажылдакчыларының баштайгы курузун организастаан. Ынчангаш Александр Адольфович Пальмбах-биле ол-ла чылдың июльдуң эгезинде Кызылга танышкан мен. Ынчаарда Тываның чаа чогаттынган төрөөн биижиниге бисти өөредип, хевирел черинге (типографияга) ажылдадыр дээш, Тываның түс-түс кожуундарындан келдирген 9 кижиниң бирээзи болуп келгеним ол чүве. Бир-ле артен бистиң чурттап турган черивиске (Ленин кудумчуга турган ийи каът школага) портфельдер туткудап алган 5 дарга келген. Оларның арасында узун дурт-сынныг, арганымаар орус кижи база чораан чүве. Оларның иштинден бир тыва дарга (сөөлүнде көөрүгге ол ... ТАРН ТК-ның секретары турган эш Иргит Шагдырович ол болган)—силерни бистиң республиканың түс-түс кожуундарындан келдирген үжүру болза, баштай силерни тыва биижикке өөреткеш, оон соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

НИАНКП-ниң эртем экспедициязының Тывага чоруткан шинчилел ажылының баштайгы түңнелдериниң дугайында ол экспедицияның начальниги эш Покровскийниң илеглеелинин 1930 чылдың августуң 14-те ТАРН ТК-ның Политбюрозу дыңнаап, резолюция хүлээп алган. Ол резолюцияда ТК-ның дедиглээнин болза: «Чаа биижикти иептерелдиривиң, литературлуг дылдың чаа терминологиязының тургузарының талазы-биле моон соңгаргы ажылдарны чорудары-биле, Тываның ном үндүрер черинің база солуун үндүрүлгезинниң ажылынга, дылдың фонетиказы болгаш грамматиказын улам ынай хынаап көөр талазы-биле ажылга киржирип-биле экспедицияның кежигүнү, НИАНКП-ниң лингвистиг комиссиязының секретары эш А. А. Пальмбахты Кызылга бир чыл арттырарын ажыктыг деп санаавр» дээн. Оон ынай ТК-ның айтыышкынын барыдаалаан, 1930 чылдың чаймынында Кызылга Тываның типография ажылдакчыларының баштайгы курузун организастаан. Ынчангаш Александр Адольфович Пальмбах-биле ол-ла чылдың июльдуң эгезинде Кызылга танышкан мен. Ынчаарда Тываның чаа чогаттынган төрөөн биижиниге бисти өөредип, хевирел черинге (типографияга) ажылдадыр дээш, Тываның түс-түс кожуундарындан келдирген 9 кижиниң бирээзи болуп келгеним ол чүве. Бир-ле артен бистиң чурттап турган черивиске (Ленин кудумчуга турган ийи каът школага) портфельдер туткудап алган 5 дарга келген. Оларның арасында узун дурт-сынныг, арганымаар орус кижи база чораан чүве. Оларның иштинден бир тыва дарга (сөөлүнде көөрүгге ол ... ТАРН ТК-ның секретары турган эш Иргит Шагдырович ол болган)—силерни бистиң республиканың түс-түс кожуундарындан келдирген үжүру болза, баштай силерни тыва биижикке өөреткеш, оон соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

Барык ийи ай хире өөренгенивис соонда бистиң билиивисти хынаап, ыңгаялда кылган. Ынчаарда эштер Пальмбах, Даржаа одар бисти ТАРН Төп Комитединге амгы «Шын» солуунуң редакциязы турар бижыкка адертип алгаш чедире бергенер. Аңаа бисти эштер Пальмбах, Тока олар шылгап эгелээн. Бир дугаарында ынчаарда сөөлүг арнынга латин үжүк-биле тывалаш парлаан «Тыва араттың үнзи» («Тыва араттың опыты») солуундан («Шын» солуг ынчаарда амгы «Шынның» дерттүң бир хуузу хире кылдыр үнүп турган) туда көөрүп турган, ынчаргынынар. Оон боттарынар даштыгаа барып тываларның биижикти номчуп өрүк шыдаар соонда солуун, сеткүүл парлал үндүрер хевирел черинче чоруткаш, аңаа ажылдадыр деп бодаан улус бис. Силерниң башкынар эш Пальмбах бо-дур дээш бисти эш Пальмбах-биле таныштырган.

„УЛУГ ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВА"

ЧАА НОМ ДУГАЙЫНДА

НОМЧУКЧУНУҢ БОДАЛЫ

В. Ч. Очурнуң «Улуг Октябрь болгаш Тыва» деп номун Ю. Л. Араичының редакторлаалыбиле парлап үндүргеш, Тываның ном үндүрер черн номчукчуларны оон-биле өөрткен. Төөгү талазы-биле ынынчы, дыл-домаа чечен, биилиигир хевир-биле, партийжи сөзү-биле бүзүредип тургаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда тыва улустуң аар болгаш өөрүшкү чок оруун, база орус улустуң, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың мерген угаанныг ленинчи национал политиказының Тываның арагтарынга бергени онзур улуг аас-кежиин болгаш өөрүшкүзүн ол номга автор бижип турар.

Тыва улустуң улуг орус улуг-биле акы-дуңма найыралыг болгаш Тываның Арагтың Революстуг партизазының национал революциязының типографиязын Москваже чоруур аңарган. Ол баштайгы өөредиглге номнарын Москваның типографиядарынга оон-биле кады барып өрүүр аас-кежиик мекэ» таварышкан.

Эш Пальмбах эртем ажылындан аңгыда, хей-нинти ажылынга ковтуг идепкейлиг киржирип келген. Бир чайын КУТВ-туң Москваның чөөн түгүүде Удельный деп черде лагеринге дыштанып турувуста оон бодувуң чогаатканы «Шыдаар бис» деп чаңгыс көжегелиг шиирин база Тываның элээн ырларын Очурбанак, Таичай болгаш оон-даа өске эштербиле кады белеткеп алгаш, аңаа дыштанып турган башкыларга соңуургадып көргүскеннер. Ынчаарда аңаа студентилер турбаанныр. Ол концертти ол боду удуртуп турганын утпаан мен. Александр Адольфович ажылдай бергенде аъш-чем чиң, дыштанывырын уттуптар, дүн-хүн чок ажылдаар кижи чораан.

Эш А. А. Пальмбах Тываның авыык литературларынга болгаш эртемденнеринге ажыктыг сүмелерин берип, оларның чогаадыкчы хөгжүлдеэнинге бүтү талазы-биле дузаалан келээн. Тыва АССР-ниң ломузуу ортузувга А. А. Пальмбахтың адыл улуг хүтүткелдиг боон турар. Ону улуг-даа, биче-даа тыва кижи «Пальмбах башкы» деп хүндүлеп адап турарлар.

О. ШИРАН.

Редактер К. К. КУДАЖИ.

Тыванның чурукчуларының делгелгези

Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур

Дүүн Кызылдың дыштанызына болгаш культураның Гастелло аттыг парыгының лекторизазынга Тываның чурукчуларының болгаш уран-шевер мастерлериниң республика делгелгези ажыттынган. Делгелгени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга тураскаатткан.

Улуг Октябрьның ачызында тыва улус колониалдыг болгаш феодалдыг дарлалдан хостаалын үнгеш, аас-кежиктиг амыдыралдың оруунче кирген. Тывалариның угаан-бодал культуразы чечектелдир хөгжүп турар. Революция мурнунда Тывага уран-чүүл шедеврининң болгаш каас-коя чоруктуун салдарынга алдыл, чамчыкчу ангының чижеэ эрге-ажыктарынга бараан боон чораан.

Ажыл-ишчи арат кижилер бөттарының эт-херекселдерин аян киир, чараштыр каастап сиилбир талазы-биле шагдан бээр улуг чүүлдүг чораан. Ол болза эзер, түген, тепсе, горепче каасталгазы, оон үгүдээлы, демир-дестен шүткүлга, каастап каан хөгжүм херекселлерин чазаары, антарахазыржактарны сиилап чуруузу, идик-хептн үгүдээлап даараары—бо бүгү улустуң уран чогаадылгазынга тодаргай көстүп чораан.

Тыва чонуң улусчу уран-чүүлү Коммунистиг партиниң, Совет чазактың хүн бүрүдеги сагыш човаашкынынын ачызында хөгжүп сайзыраан. Оон тодаргай хевирлиг чурукчуларның болгаш уран-шевер мастерлериниң бо делгелгеэ болур. Делгелгенин ажыттынганы республиканың культура амыдыралынга чүгүлө болуушкун.

Уран чурутаныр, графиканың, скульптураның болгаш ыяш-даштан чазап кылган 200 ажыт ажылдарны 45 чурукчу болган уран-шевер мастерлер делгелгеге салган. Монгуш Черби, Хертек Хуна, Хертек Монгалбын, Байыңды Байыр, Хертек Мижит-Доржу, Леонид Протасов ышкаш уран-шеверлериниң ажылдарын делгелгеэн көрүп болур.

Хөөчүн чурукчулар В. Ф. Демин «Хураа», Г. С. Суздальцев «Тываның кызыгаарында», Т. Е. Левертовская «Аныяк тускай эртенниглер», И. Я. Кузнецов «Моңгун-Тайга», Т. А. Петров «Ак-Баштыг», Н. А. Филимонов «Оттуушкун» деп ажылдары-биле делгелгеге киржип турар. Гаврил Торлук «Ажыл соонда», Иван Салчак «Мөгелер», Анатолий Невзоров «Чыдыгчылар», Саая Сарыглар «Партизаннар», Макар Монгуш «Мээң үелерим» деп чурук-тарын делгээн.

Мында кирген ажылдарны сентябрьда республиканың районнарынга, Хову-Аксынга, Ак-Довуракка, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозка, оон соонда Абакан хоорайга барып делгээр.

Чонуң чогаадыкчы ажылынын, Тываның каас-чараш бейдус чурумалын, социалистиг чаартылгаларны чурукчулар, уран-шевердер делгелгеге көргүзүп турар. Бистиң чедир кылбайн турар чүүдериниис бар төөрүн чугаажек. Ынчангаш делгелгени барып көрүп, үнелиг сапал-ондалды каларын күзеп тур бис. Делгелгеже кирип көөрлаар, эргим көрукчулер.

С. ЛАҢЗЫ,
Тываның чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы.

ЧУРУКТАРДА: Тываның Совет Эвилелиниге каттыжарының 45 дугайында Декларациязын тонужып турар үеге хамаарыштыр В. Дёминниң чугаатканы «Хураа» деп чуруу. 1944 чыл. «Аргарының коңгарыы» — уран-шевер мастер Х. Мижит-Доржунуң ажылы.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Санпо» 9.30. «Үш мушкетер» (1-гн. 2-гн. сериязы) 11.30. «Дээрде чаза» 2, 4.45, 6.50, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шкид республика» 11, 1. «Ноктюрн» 3, 7. «Иван дүвезинде оттар» 5, 9 шактарда.

ЧАЯГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кайгамчык Васильса» 11, 1. «Улуг хоорай» 3, 5. «Доңгалыг кыс» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чурыктар 10. «Дэптыкы херээжең» 11.20, 1.30. «Ушку хаан кайдал?»

«ВОСТОК»: «Алдырбас ажаан негечилери» 9.30, 1, 9. «Оң бөш хардыг капитан» 11. «Аяа эвес класс» 3. «Кодин» 5, 7 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кивочымнды 10. «Сарыы-сеткил кыйгырып тур» 2. «Чедн ай шинээзы» 12, 4, 5.40, 7.20, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шынчыда чедн ногаа» 3, 5, 8. «Австралиябиже кадай» 7 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ончокпай» 10, 12, 2. «Иван дүвезинде оттар» 3.30, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Күзелче үткүштүр» 3. «Ушку хаан кайдал?» 5, 7, 9 шактарда.

редакциянын адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийн ажылыра киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, коозо ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа ажыкчын болгаш коозо корреспонденттер бажа совет тургузуг болгаш ажылыра киллистериниң 21-27, ишкин информация киллизинин 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солуп селбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01196.

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
55
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
12
ВТОРНИК
№ 216 (6853).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң дөмтаавыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Соведининиң чедиги чыскынының үшкү сессиязын 1967 чылдың октябрь 10-да Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1967 чылдың сентябрь 9.

Амыдырал хандырылгазы — чугула участок

Социалистиг тургузугнуң бөттандырып чорутканы төвүлүг улуг чаартылгаларының бирээзи кижилерниң чуртталга байдалын үндезини-биле эки-жидиттиниң болур. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне ажылчы чонуң материалдыг дыңнелин бедидеринче хүн бүрүнүң кичээнгейин салып келгенинин түңнелинде, эртиен бежен чылдарның дургузунда бистиң чонувус бе талазы-биле улуг чедиишкиннерни чаалап алган. Бир эвес амыдыралдың байдалы таарымчалыг болза, ол кижиниң культурлуг өзүлдезинге, өнаашкан үлүүн шалыпның күүседиринге дорт детпимчени бээри чугаажок. Ынчангаш амыдырал хандырылганың айтырыглары бүдүрүлгениң айтырыглары-биле ханы хөлбаалыг болур.

Бүгү чүвени кижиге, оон чаагай чоруунга бараалгадырын бистиң ленинчи партиливис бодунуң иол принциптериниң бирээзи ыылдыр санаа турар. Моңу херек кырында чогудуп, улустуң амыдыралын ынчу-хөреңги болгаш сагыш-сеткил талазы-биле бай болдурарын чедип алыры — коммунистиг тургузуушкуннуң бир шиитпирлээн сорулгазы-дыр.

Бистиң совет ниитилелге амыдырал хандырылганың айтырыглары чүгле кижилерниң хүүда херээ эвес, а ниитининг херээ болур. Совет эргечагырганың үезинде бистиң хоорайларывыстың болгаш суурларывыстың хевирим кайгамчык өскерилип, чонның кедер хеви, чурттап турар оран-савазының ишти каас-шиник, чиир чем продуктулары янзы-бүрү байлак апарган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлериниде чонның чаагай чоруун улам ыңай сайзырадырының база амыдырал хандырыга айбан черлериниң амылын калбартырының дугайында тодаргай сорулгаларны салган. Оны удуртулга болдуруп алгаш, чер болганда бо талазы-биле эвээш эвес хемчеглерни ап чорудуп турар.

Бистиң республиканың амыдырал хандырыга организациялары юбилейниг чылда амылдың темпизин шакпынчыдып, күүсетиен чагыглардың шынарын бедитпишаан, боттарының дуза чедирер черлериниң кызыгаарын улгаттырарын чедип алыр дээш эвээш хемчеглерни алган. Оон түңнелиннө көргүзүглер бедээн. Амыдырал хандырыга министерствозу чартык чылдың планын амыр күүсеткен. Бир эвес эртиен чылдың ол үезин биле бо чылдың дөңнээр болза 104,2 муң рубльдиң дузазын немей чедирген.

Соолгу үеде хандырыга черлериниң чонга көргүзер дузазы дыка калбарган. Кызылдың, Сарыг-Септиң, Бии-Хемниң болгаш Шагаан-Арыгның комбинаттарының амылы мурнундаазындан дыка эки-жээн. Найысылалдың чурттанчыларынга эр болгаш хөрээжен улустарның хевин даараар ателъелер, баш таарар черлер, ачылал пунктузу, янзы-бүрү мастерскаялар бараан болуп турар. Бо талазы-биле байдал чүгле төп районнарда эвес, ырак булуңнарда база эки-жидиттиг орар. Чижек ыылдыр Эрзин, Бай-Тайга, Өвүр районнарыга адап болур. Ында хандырыга комбинаттарының амыдузазын чурттанчы чон билип, аңаа боттарының чагырларын киирип турар апарган.

Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырыга министерствозунуң чер-черде комбинаттары чонга 140 ажыг хевирниң дузазын чедирер аргалыг. Моон соңгаар бо саннарның немежии чугаажок. Өзүлдени көргүзүп турар чугаайларны чугаалап тура, ыылыгларны күүсеткениниң шынарын, кайы черлерде амылдың эки, кайы черде четпес организастаттынганының дугайын чугаалаар херек.

Сарыг-Септиң амыдырал хандырыга комбинадының адынга макталдың состери Каа-Хемниң суурларынга бө-ява дыңналыр. Комбинаттың материал-техниктиг баазазы өске комбинаттардан ыяалбас. Ынчалза-даа ында амылды организастаапынче улуг сагыш салдынганындан өөрүнчүг өскерилгелер бар апарган. Даараныкчылар цеги мурнуну одуругда чоруп турар. Оон удуртуичузу дуржулгалыг амылчын Валентина Ростовцева коллективинге ёзулуг найыралды тургузуп шыдаан. Цех коммунистиг күш-амылдың бөлгавазы деп атты чаалап алган. Даарамыкчылар бот-боттарынга дузаны чедиржип, мергежилдиг мастерлер аныяктарга арга-сүмезин берип турар.

Колхозчуларга болгаш совхоз амылчыннарынга дуза чедирерин бөттандырар дээш районнуң амыдырал хандырыга комбинадының амылдакчылары база тывынгыр аргаларны дилеп турарлар. Ону чедип алыр сорулга-биле комбинаттың амылчыннары график ёзүгаар суурларга чеде бээр. Аңаа баарга оларга тускай өрээлди хостап берип турар. Оларның эразында баш таарар мастер, чурук тырттырао кижи, хеп быжыычызы дээш өске-даа профессияның амылдакчылары бар. Суурларның чурттанчылары кымнарның келирин билир болганда, чагыларын алгаш келир. Ынчан ол өрээл комбинаттың бир салбыры ыылдыр хуула бээр. А дарый ыылдыммас амылдарны күүседири-биле комбинатче алгаш чорутказ, дараазында келирде ыылгаш эккээр. Чонга ынчаар бараан болуру хандырылга амылдакчыларынга мактадыг, а чагыгчыларга эптиг.

Бии-Хемниң, Таңдының, Эрзинниң, Бай-Тайганың чамдык суурларында доктаамал амылдакчылардың хандырыга өрээлдерин тургускан. Ынчангаш келир үеде суурларга үстүнде адаан өрээлдерни амыдарын шеңеп көөру күзенчиг.

Хандырылга четкилеринде чедишкиннер бар-даа болза ам-даа чедир ыылдымайын турар чүүлдер хөй дээрзин айтыр херек. Чонну хандырып турарының культуразы чавыс болуп артпышаан. Чагыглар күүселдезиниң шынары куду болгаш ону чогуур ёй-шаанда күүсетпес чоруктар бар. Чүгле ол эвес, кадрлар чедишпейн турарының хараазы-биле чамдык комбинаттарда будүрүлге планы күүсеттинмейн турар. Чижээлээрге, Тээлиде районнуң амыдырал хандырыга комбинадында шак мастери, даштыкы хеп быжыычызы ыынчага дээр чок. Оон уламыдан чагыгларның саны эвээмээн болгаш будүрүлге планы кудулаан. Ол ышнаш Өвүрниң, Тожуның комбинаттары планның аңаалгаларын күүседип шыдавайн турар. Оон бир ыол чылдагаанны амылды шын организастап тургускаанында, Мурнуку чылдарда Чадаанамның хандырыга комбинады будүрүлге талазы-биле эки көргүзүглерлиг турган. Оон харын улам бурунгаарлаарының улуу, сөөлгү үеде амылын элээн сулаткан.

Хандырыга амылдакчылары янзы-бүрү хевирниң дузазын чүгле хоорай, суурларның чурттанчыларынга чедирер эвес, көдээниң ажыл-ишчилеринге, ылаңгыя малчыннарга, хөвү турлагларында тараажыларга база бараалгадыр хүлээлгелиг. Ынчангаш аңаап алыышкында киржип турар кижи бүрүзүниң негелде херегжелиин хандырар төлээде, хөвү турлагларынче үнүүшкүнүүт бригадаларны организастап чорудары эргемнен чугула.

ТАРААНЫ БАСТЫРАРЫ, ДУЖААРЫ — ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГА

КЫЗЫЛ ТУК — „РОССИЯДА“

Таңды районнуң «Россия» совхозунуң № 2 трактор-хөвү бригадазының механизаторлары болгаш көдээ ажыл-агый техникумунуң ында ажылдап турар сургуулдары дүвеги шалыңның кургаарын манап, машина-техниказын хынап турда, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Төка чеде берген.

Юбилейлиг чылдың бирги чартыында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эки ажылдаачы дээш «Россия» совхозка тывыскан Россия Федерациязының Көдээ ажыл-агый министерствозунуң база көдээ ажыл-агый, белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун тыпсыры-биле холбашкан байырлыг хүралдың болурун баш үдур билип турган механизаторлар организастыг чыглып келген.

Шилчиир Кызыл тукту тыпсырынга тураскаатказ хүралдың совхозтуң директору эш Дежнев ажыкташ, эш Төнага сөс берген:

— Октябрьның алдарлыг юбилейи чоокшулап орар. Аңаа чедир ийи ай бээш четпес уе артказ. Колхозтарның, совхозтарның болгаш улетпүрүнүң ажылдакчылары бо байырлалга аллар кылдыр массалыг социалистиг чарышты калбарткаш, көскү чедишкиннерни чедип алган. Оон бир чижээ болаза силерниң совхоз болуп турар — деп, эш Төка чугаалаан, уламчылаан: РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш көдээ ажыл-агый, белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитедиң Тыва АССР-ниң «Россия», «Элегес», «Чыраа-Бажы» совхозтарының бирги чартык чылда эки ажылдазының демдеглээш, силерниң совхозка шилчиир Кызыл тукту тыпсырын шиитпирлээн-дир, эштер. Ынчангаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелининиң емунээзинден силерге ол бедик шаннаалды тыпсырын чөпшээреп көрүнер.

Совхозтуң директору эш Дежнев, чыглааннар диниттиг адыш часкап турда, шилчиир Кызыл тукту хүлээп алгаш, үүве чугаалаан:

— Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың бирги чартыында эки көргүзүглерни чедип ап, эът, сүт садарының планын ыракта ажыр күүсеткен. Часкы хөвү ажылдарын база организастыг эрттирген. Бистиң күш-ажылывысты мынчаар бедин-биле үнелеп, шилчиир Кызыл тукту тывысканывыга силерниң мурнуларын өөрүп четтиримишкинни илередирин чөпшээреп көрүнер. Бо тукту биске аванс кылдыр берген деп чугаалаза ажырбас. Үүге дээрге, совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда канчаар-даа аажок улуг сорулгалар туруп турар. Октябрьның 1-ге чедир эът, ол-ла айның 25-ке чедир сүт, сентябрьның 25-ке чедир тараа садарының планнарын күүседиривисти хүлээптен болгай бис. Ынчангаш «Россия» совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының алган хүлээлгелерин күүседип, Октябрьның бежен чыл оюн эки белектер-биле үүгүп, бо тугувусту улам быжыг тудар хөрээнге чиглиниг чок.

Дараазында район Соведининиң депутады, бригаданың мурнакчы механизатору эш **Иванов** сөс алган:

— Кызыл тукту холдан салбас дээш тараа ажаап алышкынын чедишкиннинг чорударынче мында олуруп турарларны кыйгырып тур мен! — деп чугаалаан.

«Россия» совхозтуң механизаторлары бо хүннерде 2700 гектар черниң тараазын тавычалай кезип, 600 гектар шөлдүң тараазын бастырып, ажаап алышкынның темпизин хүн келген түдүм бедидип, бедик бүдүрүкчулуг күш-ажылы-биле чаалап алган Кызыл тугун кымга-даа алыспас дээш сорулгуг ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Сентябрь 11-ге чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлериже 22873 тонна тараа киргең, алы күрүнеге тараа садар планы 38,1 хуу күүсеттинген. Күрүнеге тараа садар көл районнарның план күүседези ыыдыг: Ка-Хем — 58,7, Таңды — 24,0, Бии-Хем — 31,7, Улуг-Хем — 21,6, Чөөк-Хемчик — 22,5, хуу.

«Кок-Тейге совхоз 2123 тонна тарааны күрүнеге садып, планның ажыр күүсеткен. Оон плындан ажыр сатказ тараазы 1223 тонна болган.

Культуралар айы-биле алырга, күрүнеге кызыл-тас садарының планы 40,4, чиңге-тараанын — 3,6 хуу күүсеттингең, оон өске культуралар күрүне ыыжажырыкка кирбейн турар.

ТЫВЫНГЫРДА БҮДҮНГҮР

Бора-Хөл хөвүүнүң бода тараалары ыяшып эгелээн. Хөмүр даш разрезинче баар оруктуң алдыы талазында чиндиндейдир чалган чагай арбайда кезек комбайннар олуй-солуй шүүшкан турлар. Оларның соонда кырлаң чалгыглар дет тавычылар шойлуп-ле турар.

Хой комбайн чаңгыс эртерге-ле, дыка делгем черниң тараазы тавычаттына бээр. Үүс ажыг гектар черниң сыпта турар арбайы илейти-ле эвээлеп бар чор. Комбайнарның бирээзи өскелериниден онзагай ыагалдыг көстүр болду. Оон эртиен черинге ийи оорга тавыча шойлуп чыдып калыр. Комбайн ырак эвеске доктаай бээрге, чанынга чеде бергеш, комбайнер-биле чугаалажы бердим. Мээң танышым комбайнер Монгуш Дондук болду.

— Комбайныңның онзазын але, Монгуш?

— Ийе харын, черде онзагай үүгүл бар-ла — деп, ол харыылаашаш, хүлүмзүрүшаан уламчылады: — Бир үүлүнде, үндүр актылаткан турган үүве болгай, ийи үүгүлүе — астып алган жатказы кайы-даа жатказдан узун — «ЖВН-10» дивес сен бе.

Үндүр бижиттингеп комбайнымы ажыглаар болдаа мынчаар тывылган үүве-дир. Чаашкынныг болганындан тараанын быжыды орайтаан. Дүжүт ажаар уе кыпыдаан. Чаңажып турда-ла тараа-хар аланче кире бээр чадавас. Тавычалай кестирер тараа база хөй. Бо байдал комбайнер бүрүзүн шыңгыы болдырган. Монгуш Чапович Дондук барык-ла 18 чыл ажылдап келген хоочун комбайнер. Ол комбайнын бо чылын база эки белеткээн. Ынчангаш «Россия» совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының алган хүлээлгелерин күүседип, Октябрьның бежен чыл оюн эки белектер-биле үүгүп, бо тугувусту улам быжыг тудар хөрээнге чиглиниг чок.

Дараазында район Соведининиң депутады, бригаданың мурнакчы механизатору эш **Иванов** сөс алган:

— Кызыл тукту холдан салбас дээш тараа ажаап алышкынын чедишкиннинг чорударынче мында олуруп турарларны кыйгырып тур мен! — деп чугаалаан.

«Россия» совхозтуң механизаторлары бо хүннерде 2700 гектар черниң тараазын тавычалай кезип, 600 гектар шөлдүң тараазын бастырып, ажаап алышкынның темпизин хүн келген түдүм бедидип, бедик бүдүрүкчулуг күш-ажылы-биле чаалап алган Кызыл тугун кымга-даа алыспас дээш сорулгуг ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

КУР ЧЕР СОВХОЗУНДА

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Беш чылдың ийиги чылы — Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн таварыштыр өстүрген чаагай дүжүттү чидириг чок кыска хуусаада ажаап алыр деп республиканың тараажыларының бо хүннерде кол сорулгазы ол. Таңды районда күр чер совхозу «Тилелгениң» механизаторлары болгаш тараажылары кол күшту дүжүт ажаап алышкынынче угландырган.

Совхоз 26220 га тараа культураларын ажаар. Ону чогуур үезинде ажаап алырынга совхозтуң хөвү корабльдери болгаш көдээ ажыл-агый техникалары четчир. Ажылды тодаргай удуртур, үзүктелиишкин болдурбас сорулга-биле совхозтуң директория чери, партком ажаап алышкын техниказын четчелээш, түстүс бригадаларда агрономнарны быжыглаан.

Тараа культураларының быжары орайтаан-даа болза, оон шуут быжарын манавайн, комбайнар-биле тавычалай кезерин калбаа-биле чорударын совхозтуң агрономнары шиитпирлээн. Ол чорук совхозтуң тараажыларының үе-шактыг камнап алырынга үлүг рольдуг болуп турар. Ам 7500 ажыг га кызыл-тасты тавычалай кестирген, оон 2700 ажыг га-зын тавычадан болуп бастырган. Совхозтуң тараажылары юбилейлиг чылда бүгү тараа культураларының га бүрүзүнден 9 центнер дүжүт алыр дээн хүлээлгезин чедишкиннинг боттандырып, баштайгы бастырган кызыл-тастан 12—14 центнер дүжүттү алганнар.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Дүжүт ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш, совхозтуң директория чери, изиртком болган ажылчын комитеди комбайнерлер оргузунда социалистиг чарышты калбартып, оон түңнелин 10 хонгаш үндүрери чаңчыл болу берген. Ажаалданың баштайгы он хонуунда № 8 бригаданың тараажылары тиилекчилер болган. А сентябрь 8-те үндүрген чарыштың түңнелинде Серээ Мортуй-оолович Мортуй-оолдуң удуртканы № 7 бригаданың кежигүннери тергиндеп, бригадалар арагында совхозтуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алыышаан. 15 рубль өртектиг шаңналды алганнар. Бригада 700 га чайгы чер аңдырар планын 1230 га кылдыр күүседип, 300 га кукуруузаны кезип силостаан.

Бригаданың комбайнерлери 2900 га кызыл-тастын 2000 газын тавычалай кестиргеш, оон 900 газын бастырган. Арткан 1000 га тараанын комбайнерлер сентябрь 9-та дорт ажаап киргилкеп. Мурнакчы комбайнердер Михаил Монгуш. Бүүлар Дадар-оол олар хүн бүрүнүң нормазын докгаамал ажыр күүседип турарлар.

Чарыштың иңги черин Михаил Ракпың № 4 трактор-хөвү бригадазы ап, кызыл тукчугашты ап, 10 рубльдиң өртектиг үүлдери-биле шаңнаткан. Ол бригаданың комбайнерлери Дмитрий Безрук, Иван Сандан, Сергей Бахтин олзарны 5—5 рубль-биле шаңнаашаан. Комбайнерлер аразында шилчиир кызыл вымпелди тывыскан. Социалистиг чарышка хей-аът киргеп комбайнерлер сөөлгү каан түннерин ажыглавышаан, үлүг юбилейге күш-ажылчы белектериг ужураар дээш күжениишкининг ажылдап турарлар.

БРИГАДАЛАР ТӨПТЕРИН

ЭКИ ДЕРЗЭН

Хөвү турлагларынга бир чугула үүүл — дээштир кескү агитация болдур. Ону совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди багай эвес организастап, лозун, плакаттар-биле эки дерээн. Көргүзүг самбыраларын база агитхүүдүстарны докгаамал үндүрүп, аңаа мурнакчыларның ажылын чырыдып, ажылда четпестерни чайладырынче угланган дээштиг шүгүмүүлелдерни кылып турар.

Бригада бүрүзүнде социалистиг чарыштың хүлээлгелерин көрүштүг кылыр бижээш аскан болгаш 10 хонуктуң түңнелин плакат кылдыр үндүрүп турар. Тараажыларның хостуг үезин чөп эрттирери-биле республика солуннарының чаа үнген номерлерин ол-ла хөвү турлагларынче чедирип турар. Ол ышкаш оске-даа ном, сеткүүлдерни бригада бүрүзүнден көрүп болур. Ажаап алышкын үезинде тараажыларга кино көргүзерин докгаамал болдурары-биле ажылчын комитеди кичээнгейин ап, ону ам боттандырып эгелээн.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЗЭЛ

Совхоз тараа культураларының 28 хүүзүн тавычалай кескен болгаш 10 ажыг хүүзүн бастырып алган. Ынчангаш совхозтуң механизаторларының мурнунда ам арткан 17 муң ажыг га тараа культураларын ажаап алыр улуг сорулга туруп турар. Совхозтуң директория чери, партком болгаш ажылчын комитеди комбайнерлериң болгаш тараажылардың күш-ажылын шын, моон-даа артык организастаар болза, юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн чидириг чок ажаап ап болурунуң бүрүн аргалары бар.

А. КУМАЯК.

Онаалганы ажырар дээш

Улуг-Хем район. «Улуг-Хем» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының № 2 бригадазында юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алышкыны хайыышкынның үргүлчүлеп турар. 14 комбайнар-биле 1500 ажыг гектар черниң тараазын тавычалай кескен болгаш оон хөй нуруузун бөлүп бастырган. Комбайнерлер Оюн Чорбаа, Сүктермаа Хурагандай, Василий Давакай олар хүннүң-не 25-тен ажыг гектар тарааны бастырып, механизаторларның мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Оларның ылгалдыг чүвези чүдел? Ол болаа хүннүң-даа, дүннүң-даа ажыктыг шактарын эңне долузу-биле ажыглаар дээш кыыдып турарында база техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Петр Кабановтуң звеносу 1000 гектар чиңге-тарааны ЖВН-6 жатказар-биле тавычалай кезип шагда-ла киргеп болгаш звеновуң кижилери оларга салдынган онаалганы хүннүң ажыр күүседип турар. А Валерий Кызыл-оолдуң звеносу кызыл-тастың «Скала» сортун ажаап киргеп, олар онаалганы чедишкиннинг күүседиринге шиитпирлиглер.

Тарааны кыска хуусаа иштинде чидириг чокка ажаап алыр дээш механизаторлар бедик темпи-биле ажылдап турар. Ынчаарга тарааны Шагаан-Арыг АТА-зының чолаачылары сөөртүп турар болгаш оларның иштинден Николай Третьяков, Вячеслав Шатохин база совхоз чолаачызы Михаил Бушмакин олар идепкейлиг ажылдап, комбайнарның ажыл чок манап туруп алырын болдурбайн турар.

Хөвү турлаавда чунар бажың, столовая ажылдап турар болгаш аңаа эът, сүт, үс, сметана, хлеб чүүлдерни четчири-биле эккеп турарын айытпас аргажок. Картофель, капуста, еске-даа ногаа аймаан база тараажыларга берип турар.

Четпестерни база айтыр херек: хөвү турлаанга кинову чаңгыс-даа катап көргүспээн. Лекция, беседалар чоруттунмайн турар — пропагандистерниң, лекторларның биске келбейн турары хомудавчыг. Радио комитединиң симфониктиг оркестриниң биске кээп концерт көргүскенин харын оо-рүшкү-биле көрген бис. Ажыл ам-даа хайынмышаан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ССРЭ-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӨЭЛЕРИ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак төлөэлери сентябрьның 3-та Москвада ээп чанып келген. Төлөэлер болза Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Венгрияның революсчу ажылчын-тараачын чазааның чазаанын ёзугаар албанның найыралдыг аян-чоруун кылып аңаа чораан.

Тараа планын күүсеткен

Рязань областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыры ээп чарыштыышаан, күрүнеге тараа садарының планын ораныок ажыр күүсеткен.

Областың колхоз, совхозтары Төрээн чуртунуң шыгжамырынга 253 муң тонна тарааны уруп бергеш, аъш-чем, мал чеми болур, крупа культураларын күрүнеге садарының планын күүсеткен.

Күрүнеге пландан ажыр тараа садары үргүлчүлевишаан.

Хоочун болгаш мурнакчы

Кара-Буюнуң ховуларында үнген чаагай тараалар черниң кырын хөөр сарыг ыыдыр шыва аяы берген. Ховуче «кеарабльдери» орай дүнге чедир эштип, он-он тонна кызыл-тасты кезип, бастырып, а чөлзачылар оларны күрүне шыгжамырынче сөөртүп турар.

Ында үш дугаар ховү бригадазы бар. Олар дүжүт ажаалдазынче чоокку хүннерде демнии-биле кирипкен. Тус-тус машиналарлыг солдат-тар, Кызылдың студентилери тараажылзрга дузаламыр эгелээн.

— Бо күзүн агаар-байдалы таарымча чок болган үжүн улуг-на хөнүп чадап тур бис — деп, бригадир Петр Ермолаев чугаалады. — Ындыг-даа бел, механизаторлар дүжүттү чидириг чокка ажаап алырынга бүзүрелдиглер. Чамдык черлерниң тараалары чыдыпкан. Оларны база аргазын хереглеп турган ажаар бис.

Бо хүннерде онаашкан амыйын шынарлыг болгаш дүрген ыыдыр кижилер ияпээн. Хоочун механизатор Михаил Ойнаров биле Василий Нушенко хүнде 30 га тарааны кезип, 234 гектар черниң дүжүдүн үш хөмүкта ажаап дооскаңнар. Өскелер-даа олардан дудак чок.

Совхоз шупту алды хөвү бригадалыг. Моңгейниң тараажылары 5700 тонна тарааны күрүнеге дужаарын хүүзээнген. Олар сентябрь 10-га чедир 1250 тонна хире кызыл-тасты Төрээн чурттуң шыгжамырынче урган.

ЧУРУКТАРДА: дөртен беш чылдан бээр трактор-хөвү бригадазын удуртуп келген Петр Алексеевич Ермолаев. Тараажының кызыгаар амылын чазак үнелеп, Ленин ордени-биле ийи удаа шаңнаан. Оон шагдан түрэ амылдап келген эки Михаил Монбулдайович Ойнаров. Ол «Күш-амылчы Кызыл тук» орденниг, элээн иш медальдарлыг. Болар бригаданың хоочун механизаторлары болгаш мурнакчы кижилери.

Б. МОНГУШ.
Фото авторнуу.

ОНЗА ЧЫЛДА ОТЧУГАШ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

СЭКП Тоо Комитединиң июль (1967 чылда) Пленумунуң тоогулуг шиитпирлериниг болган СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринге улам сорук киргеи барыын-хемчикчилер 8 чартык айларның мал продуктуларын бүдүрер болган күрүнеге садарының планыыг даалгаларын бүгү хенирлер айы-биле ажыр күүсеткеи. Ылангыя хойжулар Ооржак Ангыр-оол, Ооржак Агбаан, Монгуш Шыдыраа, Ооржак Чимит-Доржу («Шекпээр» совхоз), Хомушку Ууртак, Донгак Комбу, Байыр Хомушку, Монгуш Агыяак, Ооржак Үнүүн («Барлык» совхоз), Сая Марбы, Ооржак Очур-оол («Большевик» колхоз) болган ескерлер-даа 100 баш тоогуг тойларга онаалтыр 90-110 чедир хураганнарны камгалап алганнар. Амгы үеде районуң ажыл-агыйларында хойжулар шээр малны кыштап хүр ажырар соруглагы салгап, мал чеминиг белеткелиниг темпизин улам дүргедеткеи. Сиген кезилдезиниң талазы-биле «Шекпээр» совхозуиуң Аянгаты, Дон-Терезии салбырларының (салбыр аргелекчилери коммунистер Х. Моге, С. Сюрюн) хойжулары организастыг ажыллап турарлар. Чамдык мурнакчы хойжулар түс-түзүнде — 10—15 тонна сигении боттары белеткеп апкан.

«Барлык» совхозтуң Бижиктит-Хая. Сут-Хажа болган «Большевик» колхозтуң төп сүт-бараан фермалары 8 айларда сүт саалдазыны элээн көвүдеткеннер. Саанчылар оргуиаа-биле 760—950 кг чедир сүттү инек бүргүзүнден саап алган.

Бо болган ескe-даа чедип алдынган чеминшкиннер ала-чайгаар бүде бербээн. Бо болза, үстүнде ажыл-агыйларда партия, профэвилел болган комсомол организациялярының организакчы болган мобилизакчы ажыл-чорудулгазының дээштиг салдарынан хамаарыжыр.

Амгы үеде районуң партия организациялары, «Билиг» ниитилелиниң район организациязы, оон чер-черде эге организациялары

Совет чазактың меделгели

Сентябрь 8-те Грецияның чазаанга Совет чазактың шынча дээн меделгелин чорудуп берген:

«Грецияның иосиу хай-ниитичизи болгаш политиктиг ишкидавчызы, бүгү делегейге сураглыг композиторжу, туттуруп хорулаткан Микис Теодоракисти күш-биле шаапылап өлүрер үүлгедигни белеткеп турары Совет чазакка билдингей.

М. Теодоракис тайбың болгаш улустарның найыралы дээш идепкейлиг демисели-биле, бүгү кижи төрелгетенниң ажыглаар байлаа болу берген чогаадыкчы ажылыбиле бүгү совет улустуң, бүгү делегейде милиион-миллион кижилериң хүндүткелии, чазагай сеткилии чаалап алган.

М. Теодоракистиң ажы-тынынга кыйынып турар ийыылдың дугайында дыңнадыгның уламындан бистиң чуртувустуң чону хамыжы-биле сагыксырап, сеткиссагышы хөлзээн Теодоракисти шаапылаары болгаш өөң ажы-тынын айыылга таварыштырар кандыг-даа үүлгедигни совет улус бак каруп, килеңнеп уткуур ийин.

Грецияның чазаа М. Теодоракистиң ажы-тынынга ойдактыг кандыг-даа үүлгедигни болдурбас деп идегээрин Совет чазак нүсеп тур. Кижизиң болур сагыш-сеткиссиниң чарлыын барымдаалаан Совет чазактың бо базыын грек талаа шын биилр боор деп бодап тур бис».

Хуусаа бетинде

Бай-Тайга районнуң «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарының сүт-бараан фермаларының коллективтери Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы эзлегии чедишкинниг эртирип турар.

Бо ажыл-агыйлар чоокта чаа юбилейлиг чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле алган чыл дааргазын хуусаазының бетинде күүсеткенин рапорттаан. Бо чедишкин болза, ук колхозтарның мал ажылдакчыларының маадың чайты одар-белчирин, суг-суггадын шын организастаанындан, саанчыларның, кадарчыларның күш-ажылын бедик деңнелге тургускандындан чедип алдынган.

ЧАА ТУДУГЛАР

Дапсы-Аксы суурда юбилейлиг чыдың мындыг чаа тудуглары немешкен: бир ясли, ниитиан-биле он аал иштиг чурттаар беш чурттала бажыңы, 700 олуттуг ногаан театр. Эрги тудуглардан клубтуң, колхоз баштаар черинниң конторазының септелгелин доозкан. Бо бүгү тудуглары ажыглалга киирериге, септээрииге Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда эш М. Хеймер-оолга удуртқан тудуг бригадазының тудугжулары эки ажылдаан.

П. ХЕРТЕК.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг Октябрьның бежен чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышка киришкен, «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитининг малынга сиген белеткээриниң планын 102 хуу күүсеткен.

Совхозтуң Бай-Тал салбыры 575 тонна сиген белеткээр турган, 673 тонналы белеткээн. Бо ажылга хойжу коммунистер эштер Кумбаадак, Конгар, механизаторлар Хертек Дүүдүк-оол, Сосенникова, Мария Комарова, Анастасия Рыбалкина хамааржып. Олар түгле эки, амданныг чемнең белеткеп турар эвес, столованың арыг-шеверин чедип ап, харын келген чемненикчилерге бараан болурунуң бедик культуразын, золдек-авилелин көргүзүп турааралар.

Кызылдың хой-ниитиг чемненилге черинниң конторазы август айның бараан саварының планын алдаан ажыр күүсеткен. Эң дээрэ көргүзүглерии ийи болгаш дөрт дугаар столованар чедип алган.

Күш-ажылчы белек

Кызыл хоорайның хой-ниити чемненилге черлериниң хой болук ажылдакчылары Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга эки күш-ажылчы белекти сеңнеп турар.

Аъш-чем столованарыга болгаш өске-даа черлерге келген чемненикчилерге эки бараан болур дээш ак сеткилдиг ажылдан турар, бодунуң хөрээнің мастери япарган ажылчыннар аъдаш эвес. Оларга найысыладың хойниити чемненилге черинниң ажылчыннары Белекмаа Аракчаа, Федосия Домбровская, Екатерина

„Чадаанаңың шагар арызы“

Хөндергейниң оң талазында бедик сүүр даглардың бирээзиниң кырындан тос чүстүг кара дураным-биле тараалаң делгем шөлдерни эргилдир барлардан олурдум. Уялыг-Даш, Кара-Суг-Аксы ол ынчаар хөвүлараның чагаг тараазы дураныңың шөзуига таваржы берди. Тараз аразында дыка хөй инектер тургулапкан, чагаг тараны саза базып, «ажаган» турар. Ол инектер «Тыва» совхозтуң Хөндергей суурунуң чурттакчыларыны болду. Хайыраан тараапы мал чип, саза базып үргедип турарынга хараадаам. Хөндергей көдээ Советтиң даргазы Владимир Монгушка чеде бергеш, хомудалыны илередиримге, ол мынча диди:

— Ындыг эвес болгу дег чүве эвейикпе. Суур инектери кадаттыг болгай.

Дарганың бо чугаазындан ап көөрге, тараапы инектериң чип, чаза базып турарын тоомчага албайн турар ышкам.

Чоруум айны-биле Шеминже халдып ашкам. Ак-Кара-Сугнуң солагай талакы белиндеп Шеминиң делгем шөлдерин база-ла дураннай бердим. Эжен-сүдде 60, Хөндергейге таварышканым ышкам, база ындыг чүве дураным шөзуига көстүп келди. Мойналык аданнан «Большевик» колхозтуң Шеми суурунуң үстүнге чедир тараалаң шөлде инектер, быжаалар, кодан шээр мал одарлап, «кижилер корбээнде чаагай амданныг тараапы са-ла дайнап алырыл» дишкен ышкам, дүрген-дүрген кижиреди одарлаан турлар.

Тараапы бүгү чай дургузунда мал мынчаар одарлап төгчегдеп турда, Хөндергей, Шеми көдээ Советтиң даргалары В. Монгуш, К. Сечинкпаа олар канчап эптежип орарлар ирги?

«Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң девискээринге ажыл-херек ажыл-биле чортуп чорааш, эптежир аргажок оорлакчыны эскерип кагдым. Ол кымы? «Искра» колхозтуң трактористи Моңгуш Удувас-оол-дур ийин. Оң үүлгеткен херээ чүл? Кызыл-Хавак фермазының сигенчилериниң ажылын ушташ-баштарын турган, Шиви-Кудуруу деп черге трактор агрегады-биле сиген кестирип тура, эзирктир сускунуң чоотпап, дидимнеиниң алгаш, бир шөлдүң кызыл-тазыл оорлап кескен, 3 тонна 800 кг дүжүттү бастырып алган.

— Эзирактың үржүү-биле алдагдал-биле кестирипкен-дир мен —деп, Удувас-оол мынчаар аштып тайыырлаан.

Моңгуш Удувас-оолду колхозта хой-ниитиниң хыналарының холунга киирдим деп, «Чадаанаңың шагар арызы» чаныш-сыныш чок чугаалады.

М. СЕВЕН.

КАЖАН ДООСТУР ИРГИ?

Эргим редакция! Кызыл хоорайның Пушкин кудумчуузунуң № 4 бажыңының чурттакчылары бис. Бажыңывыстың капитал септелгезиниң эгелээн хүнү—май 20. Оон бээр кладовкаларга чурттап келдивис. Септелгени чорудуп турар ажылчыннар болгаш оларны удуртуп баштап турар организацияларның үк херекти ак сеткилдиг эвес күүсеңнп келгенинден бажыңның септелгези амдаа доозулбаан.

Бо ажылдың суда, оожум темпиниг чорун келген чылдагаанналрын айтырга мынчыг. Чайын бызанчылар бригадазынга сөөртүп экпеп турган тудуг материалдарын үргүлүү «оор» ап турган. Оон үжүрүнде чаа рама болгаш өске-даа ажылдарга херектиг материалдарның чедишпезинге чылдаганнап алгаш, септекчилер ажыл шагында арагалап келгеннер. Оонынай печкаларны тудуп белеткеп кланда, оон плиталарын болгаш өскеда кезектерин удур оор ап, дажыглап кааппкан.

Септекчилериниң ажыл үезинде арагалаар, ажылдан эрте тарап чорууруп чурттакчылар хой удаа көруп келдивис. Ол дугайын сагындырып чугаалааргa, чамдык тудугжулар чурттакчыларга чалчып, бак соглеп дорамчылап турарының таварылгалары бар.

Пушкин кудумчуузунда 4 дугаар бажыңның кырында каъдын чаа штукатурлап дооскам, адаанда каттың дранказын безин тондур какпаан. Бо чылын шаг-үеним байдалы соок болганының үламынан бо бажыңның чаш ажы-төлдүг болгаш улуг назылыг чурттакчылары берге байдалга таваржып, үргүлчү-ле аарып турар апарган. Школачы уруглар долуулубиле кичээлдериниге белеткенип, бажыңга ынаалгазын күүседир аргазы чок.

Чурттакчыларның мурнундан.
К. МОНГУШ,
А. ТАРАБАЕВ,
Н. КАШИРИНА.

РЕДАКЦИЯДАН:

Келир чылын кыпыр тудуг болгаш септелге ажылдарын Коммунал ажыл-агый министерствозунуң районнарда конторалары чылдың-на баш удур планнап бадылаткаш, акша-хөреңгини үндүрүп ап турар. Бисте келген бо чагавда айыттынган 30 ажыг чурттакчылыг ийи бажыңның септелгезиниң чазын-на эгелээн болгаш июль айда бүрүн септеп доозары планда көрдүнген турган.

Ынчалзажок аңаа ажылдап турган быжаңчылар болгаш шеверлекчилер бригадаларының ажылын үргүлчү хынаап көрбейн, харын-даа өске тудугларже чорудуп турганындан септелге хожудаан болгаш чурттакчыларга таарымча чок байдал тургустунган. Кладовкаларында чайлады чурттап келген кижилер соок аңаарга, септелгези доозулбаан довурак доозунуур бажыңнарынга дүне хонуп, хүндүе оруп-дожээн дедир үндүрүп турар апарган. Ол бажыңнарда чурттап турар өг-бүле бүрүзүнде өөреникчилер бар. Септелгениң доозулбаанындан оларның өөредилгезинге база-ла таарымча чок байдал тургустунган. Кладовкаларда чурттап турар улустуң чамдыызы чаш уруглардыг-дыр.

— Маңаа ажылдап турган септекчилер чайны өттүр чаңгыс-даа хүн орта ажылдаваннар. Септелгеге хереглээри-биле шала манзылары, штукатура дранкалары, түүйбу дээш өске-даа чүүлдерни бир хүн ондере сөөртүп кээр, дварта оозу чок болур. Ынчангаш материал чок дээш база аңаа хүнзээрлер. Ол материалдарны «таарыштыр» чарыдапкаш, арагалаар чорун кайы хөй турган—деп, чурттакчылар хомудап чугаалап турарлар.

— Маңаа хоорайның удуртур ажылдакчылары хөй удаа кээп турарлар, мынчалзажок септелгенин ам-даа доозулбааны харааданчыг — деп хомудаддар база бар.

Чуртталга бажыңнарының болгаш одалга төптерининң септелгезиниң дугайында айтырыгны хооркүүсконга болгаш СЭКП хоорай комитединге хөй удаа чугаалажып келген. Ынчалзажок үндүрген шинтпирлериниң күүседзеп эки хынаттынмайн турарын чурттакчыларның биеке бижээн чагаазымда фактылар бадыткап турар-дыр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Ленинниң чагыглары-биле

ЛАГОС. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ленинчи чагыглар-га дүүштүр Улуг Октябрьның 50 чыл оюн демдеглээр деп, интернет «Уэст Африкен-пилот» солун бижип турар. Ол партия бодунуң күжен-шинчиннерии ССРЭ-ниң Экономиктиг болгаш камгалал күүзүзүн бедидериниче, чонуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам эжиндиргиниче мөөнеп турар болгаш делегей талазы-биле империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демиселди чорудуп турар. Моон соңгаарги-даа салгакчы чоргаарлавын болур шыдыг байдалга чурттазын дээр дугайында-да совет улустуң шинтпирлиин ол бижыг чиңгине шугум болуунда сингиктирген деп ук солун демдеглээн. Моон ужурунда Советтиг Россияның удуртукчулары ленинчи орук-биле чорун турар болгаш ССРЭ-де социализмниң бүрүн болгаш долузу-биле тиилээнии Октябрь революциязының херээниң үргүлчүлекчизи болгаш хөгжүлдезии болуп турар коммунистиг туругзуушкунче шилчиринге экономиктиг, социал, политиктиг болгаш идеологтуг үндезиннерии тургускан деп бүзүредиш-биле чугаалап болур.

Совет улустуң өндүр улуг сорулгазы — коммунизм тургузуушкуну оон делегей талазы-биле база кол сорулгазы болуп турар деп солун демдеглеп турар. Совет улус бодунуң ада-чурттуңуң экономика болгаш камгалал талазы-биле күүзүзүн бижиглавышпаан, бодунуң маадырлыг күш-ажылы-биле ол ада-чурттуң салдары бүгү делегейде улам өзүп турар социализмниң тиилеттирбес шинээзин болдуруп алган.

(СЭТА).

Тайбың болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга

ЛЕЙПЦИГ. Немец ажылчыннарның Лейпцигке доозулган конференциязының түңнел хуралынга тайбың, демократия, социал дешилгеге дээш, онза хоойлуларга удур айтырыгларны чугаалажып көрген. Барыын-герман монополияларының эжелекчи политиказынга, Кизингер — Штраустуң чазаанга удур демисел болза амгы үеде немец ажылчыннарның болгаш профсоюзилелдерииниң аңгы талазы-биле хүзээлгези болур дээр дугайында бодалдар аңаа чүве чугаалаан кижилериниң чугааларынга колдап турган.

Конференцияга чүве чугаалап турган, Германияның Компартиязының политбюро кежигүнү И. Ледвон Германияның Компартиязын хорудап каанын күш чок болдурарын негээн.

Германияның Социалистиг чайгыс-ай партиязының политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Хагеринің чугаазын конференция-

—⊙—

Аныктарга кыйгырыг

БУДАПЕШТ. Бүгү делегейге сураглыг композитор Микис Теодоракисти болгаш кара бажыңнарда хорудаан өске-даа грек патриоттарны хостаарын дешилгелиг аныктар организацияларының 100 миллиой кежигүнериниң мурнундан негеп тур бис деп, Демократтыг аныктарның бүгү-делегей федерациязының секретариадының Будапештиге болгаш парлалга конференциязынга ол федерациязының президентиин Родольфо Микини медеглээн. «Делегейниң чаш уругларының ырын» болгаш федерацияның дилээнии ёзугаар М. Теодоракистиң чогаадыкчы ырызын парлалга конференциязынга чыыткан журналистерге дыңнадып күүсеткен. Бистиң инициативавыска каттыжарыныче болгаш бистиң-биле кады: «Микис Теодоракиске хосталга!», «Грек патриоттарга хосталга!» деп негээрииче бешдиптиң аныктарын болгаш делегейниң бүгү чурттарының дешилгелиг организацияларын кыйгырып турар бис деп, Р. Микини чугаалаан.

(СЭТА).

Компартияның кыйгырыы

МОНТЕВИТЕО. Улуг Октябрьның 50 чыл оюн-биле хөлбаштыр бүгү коммунистерге, ажылчын аңгыга, бүгү уругвай улуска Уругвайның компартиязының кыйгырыында «1917 чылдың ноябрь чедиин кижи кижини төрелетенниң төөгүзүнде эргиделиг үе болган» деп демдеглеп турар. Октябрь революциязы болза кижини кижи дарлаар чорук чок тургузугуну, ажылчы чонуң кандыг-даа дарлаалдан хостуг күүнеэнии тургускан деп кыйгырыгда оон ыңай чугаалаан. Ол дуржулганы эдерип, Совет Эвилелиниң экономика, политика болгаш культура талазы-биле чаалап алышкыннарынга сорук киргеп бүдүн диптер ваниовал болгаш социал хосталга дээш демиселче нөдүрүлген. Совет улустуң маадырлыг күжениишкиннериниң харааиында делегейде чаа байдал туругстунган— империализмниң салдары коишкан болгаш социал өскерилгелер дээш улустарның демисели күштелген. Улустар болза күүзүлүг Совет күрүнениң болгаш Ленинниң алдарлыг партиязының талазындан кандыгда негелдеер чок ак сеткилдиг дузалаачыны маңаи болур дээрии билиирлер. Октябрь революциязының бүгү-делегей ужур-дузалыын, бүгү делегейге улустарны хостаары дээш демиселге ССРЭ-ниң удуртукчу ролүн массаларга таймыбыралыынче кыйгырып турар.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕЛГРАД. Эртем-техниктиг кадыг ажылдашыгга талазы-биле советниг-ниң комиссиянның эзлчеглиг сессиязы аңаа болган. Совет болгаш Югославия организацияларның эртем база техника талазы-биле харылзаалаарын улам ыңай калбартырыкның айтырыгларын аңаа чугаалажып көрген.

АГРЕССОРНУҢ ЧИДИРИИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының кезектери Ханой кырына болган Шонла можунуң девискээринге үш америк самолёттуң дүжүр аткан. Соңгу Вьетнамның эзнитчилери Хайфон девискээринге бир америк самолёттуң дүжүр аткан.

Немей бындынган медээлерии ёзугаар алырга Вьетнам улус армиязының кезектери Виньлинь девискээринге бир америк самолёттуу, а Куангбинь можунуң девискээринге — моон мурнунда дыңнатканывыдаазы дег бир эвес, ийи америк самолёттуу дүжүр аткан деп, Вьетнамның информация агентилели дыңнаткан.

ЯПОН ПРЕМЬЕР ТАЙВАНЬГА ЧОРААН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Сато Тайваньга үш хүн дургузунда чорун турган соонда чанып келген.

Чазак баштыңының Тайваньга чораан келгенин япон хөй-ниити болгаш парлалга Азияда дүшкүүрлүг байдалды кошкадырының күзелсоңуургалдарынга таарышпас деп ыңгыыы шүүлмүүлээн.

Кыдат-индий кызыгаарга аткылажыышкын

ДЕЛИ. (СЭТА). Сикким-биле Тибет кыызгаарынга, индийлерии бир кыдат солдат боолаан соонда кыдат болгаш индий шеритиериниң аразынга аткылажыышкыны болган деп камгалал министерствозу дыңнаткан.

Индийлериң моондактар тургузарынга кыдат солдаттар шаптык таварыштырар деп орааддашкан, аңаа хөлбаштыр ук мөөнүдеженишкин эгелеп үнген.

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, индий шериглер кыдат-сикким кызыгаарда Натукла артты ашкаш, кыдат девискээрже шуруун кирген деп, Тибетте кыдат кызыгаар кезектери дыңнаткан.

ИНДИЯНЫҢ ЧОНУНУҢ САНЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бо чылдың август 31-де Индияның чону 513,419.539 кижи болган. Өг-бүле планнарының талазы-биле төп эргеледдиң чизе түңнелдерин ёзугаар алырга, чурттуң чонунга үүлэ эрткен айның дургузунда безин 1 миллион ажыг кижи немешкен.

Кыдатта болуушкуннар

Кыдаттың эрге-чагырга черлериниң парлалгазы партия болгаш күрүне органнарын чок кылып турарының, кыдат революциязың сураглыг хөй ажылдакчыларынга, интеллигенциязының төлээлериге удур каржы дериииледдиг үүлгедиглер кылып турар чоруктуң ужурунда кембүрүүну «реакциязыг шугум» дигилээр чүвезиниң талалакчыларынче, тодаргайларга, Мао Цзэ-дун бодүүнге удурланганнарже чүүй каар деп орааддажып турар. Чижээлээрге, «культура революциязының» үезинде дыка хөй санныг эки болгаш акизамзээр ажылдакчыларны эрге-дужаалдарындан дүжүрген болган одун чазнар ажылдарже чоруткан деп, Синьхуа агентилел демдеглээн. Ынча дээн хирезинде-ле, аңаа «культура революциязы» дигилээр чүвени өөскүдүп үндүрген маоцзэдунчуларның боттары эвес, харын Мао Цзэ-дунга удурланып турарлар буруулуг дигилеп, Синьхуа агентилел бадыткап турар. «Кадрлар Мао Цзэ-дунвуң идеяларының тугун бедик кошкак билиглиин чечилеп турар. Сан органнарының организастап чорудуп турары семинарларга болгаш өөредилгелиг хуралдарга үзүк чок кээри будурулгезериниң, албан организацияның черлериниң саналга ажылдакчыларының дөрт хуулээлгези.

Мурнунда күрүне органнары-биле күүсеттинип турган олча-ажык үндүрүт төлевирлериниң чамдык хевирлери СЭКП-нин XXIII съездизиниң шинтпирлерии ёзугаар ам массаларының хөй-ниити организацияларының хуулээлгезинче чоорту шилчип бар чыдар. Үндүрүг тырттылгазынга хынаданы чүгле сан органнары эвес, профсоюзилел комитеттери чорудар ужурлуг. Ынчалза-да чамдык профсоюзилел организациялары бо чугула ажылдың хажыызынга турары шын эвес. Хынаалаарга хөй-ниитини киириштирери, сан органнары черчерлерде профсоюзилел комитеттери-биле доктаамал харылзаалыг болуру өргежок чугула.

Юбилейлиг 1967 чылда республиканың улуг ажыл-агыйын хогжүдеринин планында көрдүнген хемчегларии акшалыдырарының бир кол аргазы болза, ажылчыннарның болгаш албан-хажыктарның шалыңындан чыгынган үндүрүг төлевирлерии бюджетке чогуур үеле шилчилери болур. Ынчалзажок чамдык организацияларның удуртукчулары, кол бухгалтерлери үндүрүг төлевирлериниң бюджетче шилчидилгелерин саалдыр чоруктарны болдуруп турар. Ам 8840 рубль өрелиг боон турар «Совет Тыва» совхоз үндүрүг төлевирлериниң бюджетче шилчидилгезин үргүлчү саалдын келген, ол ышкаш «Тээли» совхоз база бо талазы-биле 11253 рубль өрелиг. Ады киргеп ажыл-агыйлардан дээре эвес байдал «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда база бар. Бо организацияларның удуртукчуларын бюджет-биле санажылганы хамаанчок болган

БОЛГАРИЯ. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп тургусчан, руда тывар болгаш чер байлактары болбаазырадыр «Медет» деп комбинат түгле Болгария республикада эвес, харын Европада база эң улуг будурулге черлериниң бирээзи болуп турар. Комбинаттың тудуу доозулган сеонда, ук комбинат чылдың-на 8 миллион тонна чес рудазын белбаазырадып турар апаар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ОЛЧА-АЖЫК ҮНДҮРҮҮН ТЫРТТАРЫН ХАЖЫТПАС

1967 чылдың бюджединиң 90 хуузун эзлеп турар социалистиг ажыл-агыйның иософизэзикиниң совет күрүне бюджединиң орулгазының кол үндезини болур. Чурттакчы чоннан кирер олча-ажык үндүрүү бюджетке шоолуг эвес, оон түгле 7,7 хуузу болуп, харын-даа чоорту күш чок болуп баргылаар. Ажылчыннарның болгаш албан-хажыктарның шалыңындан олча-ажык үндүрүг тырттарын хөрааннa күш чок болдурары шылаттынмас. Чүге дээрге, улус ажыл-агыйын акшаландырарын кызырар, көзээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң темпизин оожумнадыр, чуртталга тудугларын саалалыр, социал-культура тудугларынга нинтилел фондуларының хемчээлин ыка эвээжедир апаар үжүрга таваржыр. Үндүрүг талазы-биле хемчегларии чоорту боттандырарының чылдагаанны мында.

Соолгу каш чылдарда бистиң чуртка олча-ажык үндүрүүн күш чок болдурарының ийи үе-чаламын боттандырып чорутkан. Ам айза 60 рубльден эвээш шалыңныг бүгү ажылчыннар, албан-хажыктар олча-ажык үндүрүүнүн төлевиринден бүрүнү-биле хостаттырган. 61-ден 70 рубль чедир шалыңныглар эвээжеткен хемчег ёзугаар үндүрүг төлеп турар. 1966—1967 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдер талазы-биле СЭКП-нин XXIII съездизиниң Директиваларында ажылчыннарның болгаш албан-хажыктарның чамдык категорияларының шалыңындан үндүрүг тырттарын күш чок болдурарының база эвээжелириниң хемчеглерии чоокку чылларда боттандырары көрдүнген.

Бюджетке улуг хамаарылга чокдаа болза, ажылчыннарның, албан-хажыктарның шалыңындан үндүрүг тырттары күрүне ужур-дузалыг чугула херек болур. Борта хөйлу талазы-биле бичии-даа хажыдыышкыннар турбас ужурлуг. Четпес фактылар чоннуң чөптүг хомудаларын болгаш күрүне аппарадының ажылына чөрүлээлерии болдурар. Өске үндүрүглерге болаарга, шалыңдан үндүрүнү сан органнары эвес, харын бүдүрүлге, албан организация база кижилериң ажылдан турар черлери шалын бээр ойде тырттып турар. Олча-ажык үндүрүүн тырттарының мындыг чуруму организацияларның саналга ажылдакчыларынга улуг харыысалганы онаан турар. Үндүрүнү шалыңдан тырттарын хандырар төлээде, саналга ажылдакчызы кижи бүрүзү үндүрүг хөйлуларының негелдеерии ыяк биилп алыры чугула. Соруга болза, хамык ужур чеже үндүрүнү тырттарын шын санап үндүреринде эвес, харын ажылчы чоннарга үндүрүнүн докпаттынган чингелдеерии ой-шаанда тыпсырын хандырары болур.

Ынчалзажок бо негелдеии чамдык саналга ажылдакчылары чедир баарымзаавайн турар. Албан организацилар ажылчы чоннарның шалыңындан олча-ажык үндүрүүн тырттарда хажыдыышкыннарны кылып, харын-даа буруу саналашкыннарны болдурбушаан, бюджетке уржук чедирип турар.

1966 чылда Бии-Хем районга ажылчыннарның, албан-хажыктарның шалыңындан үндүрүг тырттарынга хажыдыышкыннарының 273, Улуг-Хем районнуң организацияларынга 102, Тожуга—114 таварылгалары болган. Бо талазы-биле частырыглар ам-даа бар боон артыышаан. Бо чылдың бирги чартымында Барыын-Хемчиктиң организацияларынга үндүрүг хөйлузунуң хажыдыышкыннары илереттинген. Ындыг частырыглар республиканың совхозтарында база бар. Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозтан үндүрүг телевириниң шын эвес тырттылгазының 919 таварылгалары илерээн. Бар фактылар саналга ажылдакчыларының үндүрүг хөйлузунуң талазы-биле кошкак билиглиин хереченл турар. Сан органнарының организастап чорудуп турары семинарларга болгаш өөредилгелиг хуралдарга үзүк чок кээри будурулгезериниң, албан организацияның черлериниң саналга ажылдакчыларының дөрт хуулээлгези.

Мурнунда күрүне органнары-биле күүсеттинип турган олча-ажык үндүрүг төлевирлериниң чамдык хевирлери СЭКП-нин XXIII съездизиниң шинтпирлерии ёзугаар ам массаларының хөй-ниити организацияларының хуулээлгезинче чоорту шилчип бар чыдар. Үндүрүг тырттылгазынга хынаданы чүгле сан органнары эвес, профсоюзилел комитеттери чорудар ужурлуг. Ынчалза-да чамдык профсоюзилел организациялары бо чугула ажылдың хажыызынга турары шын эвес. Хынаалаарга хөй-ниитини киириштирери, сан органнары черчерлерде профсоюзилел комитеттери-биле доктаамал харылзаалыг болуру өргежок чугула.

Юбилейлиг 1967 чылда республиканың улуг ажыл-агыйын хогжүдеринин планында көрдүнген хемчегларии акшалыдырарының бир кол аргазы болза, ажылчыннарның болгаш албан-хажыктарның шалыңындан чыгынган үндүрүг төлевирлерии бюджетке чогуур үеле шилчилери болур. Ынчалзажок чамдык организацияларның удуртукчулары, кол бухгалтерлери үндүрүг төлевирлериниң бюджетче шилчидилгелерин саалдыр чоруктарны болдуруп турар. Ам 8840 рубль өрелиг боон турар «Совет Тыва» совхоз үндүрүг төлевирлериниң бюджетче шилчидилгезин үргүлчү саалдын келген, ол ышкаш «Тээли» совхоз база бо талазы-биле 11253 рубль өрелиг. Ады киргеп ажыл-агыйлардан дээре эвес байдал «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда база бар. Бо организацияларның удуртукчуларын бюджет-биле санажылганы хамаанчок болган

1967 ч. Сентябрь 12.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Тыва АССР-нин Сан министерствозунуң улуг инспектору.
В. ЦЫПКИН.

Карл Маркстың «Капиталының» I тому үнгенден бээр 100 чыл болурунга

РОССИЯДАН ЧАГААЛАР

«К. Маркс, Ф. Энгельс болгаш революстуг Россия» деп Марксизм-ленинизм институдунуң белеткээни чымыдыпты Политиздаттың удаазы парлап үндүрер деп турарынга холбаштырган башкайгы үүлүде ол номчуп онзагай характерлиниң дугайын чугаалаан. Ук чымыдыпта Маркс биле Энгельстиң орус кижилерге бижээн болгаш орус кижилерниң оларга чоруткан, моон мурнунда билдинмээ тургузаан бүгү чагааларыны киирген. Чүге чагаа ан башкай-ла парлаттынып турар.

Орус революсиязының үнелелгезинге Маркс биле Энгельстиң аажок улуг бүзүредиг турганыңың дугайын чымыдыпты материалдары чугаалап турар. Маркс биле Энгельстиң революстуг Россияга хамаарылгазын ош-биле хажыдарын оралдашкан буржуаз идеологтарыңың хоозун чулчуруушкунун ол ном сонгаан турар.

Башкайгы үүлүде XIX чүс чылдың 70 чылдарынга чедир чагааларының допчуланы бергеп.

Россияда ажылчын шимчээшкинниң дугайында фактылар 70 чылдарда Маркс биле Энгельске билдинтир апаарган турган. Ол шимчээшкин кошкак турган болза-даа, оон хөгжүлдезиниң күштүүн олар баш удур көргеннер. «Россияда ажылчын ангының байдалы» деп, Н. Флеровскийниң номун Петербургтан алган, Маркс оны хандыкпыл-биле номчуп, ыңаңы магадашкинниг чагааны Энгельске чоруткан:

«Сээң номуңнуң соңгүде көстүп келген бүгү номнарың иштинден ам-не кайгамчыктыг ном бо-дур» (өскээр чугаалаарга, «Англияда ажылчын ангының байдалы» деп Энгельстиң номунуң соңгүнде дээш ол-дур пейн. *(Авторлуң тайылбыры)* «Бисте пролетарийлер эвээш, ынчалаажок бистиң ажылчын ангывыстың хөй кезии кандыг-даа пролетарийден артык берге байдалга таварыжы турар ажыдавчылардан ол тургустунган болдур пейн» деп, Флеровскийниң номундан алган домактыг Маркс ол хевээрдиралп орустан ушта бижип алган. Өөнүү Маркска тарылавышаан, Энгельстиң дыңнаканы болза, Флеровскийниң номундан алганың ол цитата дээрге, «Словарь чокка-ла мөөң шуут биилп алганым ан башкайгы орус домак болду» дээн.

«...Россияның амгы туруп турар шиитки-даа, даштыкы-даа байдалы канчаар-даа аажок онзагай болгаш чүге орус ажылчыннарың эвес, харын бүгү Европаның ажылчыннарының келир үезиниг улуг ужурдузалыг болуушкуннар-биле долдунган-дыр» — деп, Энгельс 1877 чылда бижээн.

Бүгү чагааларның чугаалажылгалының кол-ла үүлү — Россияның келир үезиниң дугайы болуп турар. Бир эвес 1861 чылда реформаның түңнели тодаран келбээн чүве болза, Маркс биле Энгельс Россия капитализмни «ажа халаам», социализмче кирип шыдаар шинектиг-дир дээрзин бодавайн-даа турганнар..., а сөөлүнде, кажан ол чугула факторлуну көргеп, «Кедээде община дамчыштыр Россия «капитализмни оюп арткеш, социализмче шимчип шыдаар онзагай оруктуг чүве» деп, бар-ла шаа-биле бүзүредип тургулаан боттарының шак ыңаңы орус корреспондентилерни аздепсиндирер ужурга таварышканнар.

Барлың чүкке революция озалдаан туруп бергеп, а Россияга капитализмниң хөгжүлдезин дүргедоштиң чорупкан. «Улуг чонга төлептиг хемчээлге амгы үениң үлеттүрүүнүң хөгжүлдезин Россияга 1861 чылдан эгелээн» дээрзин Энгельс айытышаан, «капитализмниң халаптарындан хосталган туруп болур Россияның онзагай хөгжүлдезиг оруунга идегелиг ышкынган турган, «Капиталдың» үш томнарының очулдурукчузу Николай Даниельсонга чагаа бижээн.

Бодунуң орус корреспондентиниң сеткилиң ооржургадырын Энгельс оралдашаан-даа, чүге дизе, оон бодунуң-на Россиядан чорудуп турган статистиктиг медээлери «олардың» биске тааржыр, тварышпазы хамаан чокка, ук фактылар дөмей-ле турар апаар» деп, Энгельстиң бижээни фактыларның дугайын чугаалап турары тодаргай-дыр.

Кажан орус кижилер бодунуң чуртунуң салым-чолунуң дугайында, орус партияларының ролюнүң дугайында маргылдаа кылып, олче Маркс биле Энгельсти киириштире бээрге, олар аңаа улуг онаарымчалың, шылдамның көргүзер турганнар. «Немец, француз, англия пейкпе орус народникилерге удур каяа-даа, чер болганынга-да демисежир дээр дугайында Силерниң-биле шуут-ла чөшпөрежир мен. Ынчалза-даа мээң сеткилимни ол дөмей-ле хандырып шыдавас-тыр, бир эвес мээң чугаалаан сөстеримни орус кижилерниң иштинден кым-да соглээн болза, ол черле дээрге турган пейкпе» деп, Энгельс 1890 чылда Вера Засуличиге бижээн. Оозун бодаарга, «Орус паризминиң даштыкы политиказы» деп, оон бодунуң үүлүнде чамдык үнелээшкиннерни орус эвес, а даштыкы кижи кылган болганда, номчукчуларның сеткилинге ол таарышпайн баарын чадавас кылдыр сезингени чадавас.

Маркс биле Энгельстиң орус айтырыны боттарынга хамаарышпас кылдыр кажан-даа санавайн чораан дээрзи билдингир болбайн аан. Орус ниитилел амыдыралының чамдык угланышкынарындан дугайында олар хөй катаа, чидин-биле медеглеп-даа чорааннар. Михаил Бакунинниң анархисчи үзелии олар шыңгыы буруу шапканнар. Энгельстиң цитаттап алганын ёаргаар алырга, «революсчу кижи бодуң улус чонну тура халыыпкынче кажан-даа кыйгырар эргелиг мен кылдыр санаттынар ужурлуг» деп, хөөун революстуг домак-биле чажыртынган Петр Ткачёвтуң авантюризмин олар дошкуну-биле шоотказ.

Шак ыңдыг мегe революсчу сөс адер чоруктуң аймыгдыын Энгельс сойгалап чораан. Маңаа хамаарыштыр Энгельс Ткачёвту ыңдыг чидиг шүүлгүлүүлдеп чайладырын күзээн. «Бодунуң өңүүң» Петр Лавровту база аажок шоодулуг шүүлгүлүүлгө тварышыргаан. Чүл дизе, Лавровтуу-биле алырга, «ёзулуг революсчулар шоолуг эвес революсчуларны шүүлгүлүүлбээ болза чогуур, чүге дээрге, бот-боттарын бурудатчыр чорук буржуазтарның сеткил хамыышкынын өскүдер апаар» болуп турар. Ам, кажан Мао дөргүүг чүүн-баазын мегечи революсчуларны ыңдыг чылдак-биле шүүлгүлүүлдеп чайладырын күзээр кижилер тыптып турар болганда, ынчан Лавровка Энгельстиң бергеп ыңдыг харыызы амты үеге бээлп кончуг тварыңчалыг кылдыр дыңнаалыр: «Бир эвес бодунга бодун шынап-ла чаарымчалыг үүлүдү чедип алырын күзеккээр болзуңга, кандыг-даа дөмиседдиг үеэниде дайынга чамдык сеткил хамыышкынны болдурунку дег, шак ыңдыг үүлүдү кылынтарындан сезингеп хөрээ чок. Ам бис ол хире ырак бурунгаар хөгжөөн болганывыста, оон күселп-биле ёзулуг чедишкиннерни чедип алыр дизиссе, дайынга шак ыңдыг тур үениң сеткил хамыышкынын бериндээ болур бис».

Маркс биле Энгельстиң шүүмчүүлели орус улустуң хөрээнге холгаарлаашкын болуп көрбээн. Интернационалды башкаладырын чарыладырарын күзээн Бакунинниң оралдажыышкынынга хамаарыштыр Энгельстиң бижээни болза: «Бир эвес Бакунин болган оон өөзөрлекчилерн чүле Россияның хемчээлинге «маадырлыг чоруукту кылыры-биле» кызыгаарлаттынган болза, Барлың Европада кым-даа кижи оларны чемелевес турган пейк. Ол орус кижилерниң боттарының хөрээ-дир». Бир-тээ херектиң ужуру бүгү делегейниң революстуг шимчээшкинин башкаландырарынга чедип турар болганда, Энгельс мынчаар медегээрзи әргежок чугула деп санаан: «Ат болган херек-тир: олар (Бакунинчилер — *(авторлуң тайылбыры)* оске чурттарның революсчуларының чаңгыс эвин база үрөп эгелээннер-дир».

Авантюристерни болгаш чарыдырыкчыларны Маркс биле Энгельс хайыралаайн чорааннар. Бодунуң чуртунуң хөгжүзе чогуур оруун алызынга чедир тода бижбес болзаадаа, ону дилеп тывар дээш күжениишкиннинг болгаш ак сеткилдиг боданып чоруур орус революсчуларының дугайында чугаа эгелээн болза, Маркс биле Энгельске оларны дэткээн кандыг эки бедик үнелелдер, чылыг сөстер турбаан дээрил! Маркс «Капитал» деп номунга Чернышевский дугайында «Улуг орус эртемден болгаш шүүмүлекчи» кылдыр бижээн. Чернышевскийни Энгельс «улуг бодакчы деп адаап, Добролюбовту аңаа деннеп көрген. Уруунга бижээн чугаазынга Маркс народовольчуларга (улустуң тура-соруун барымдаалаанварта) ыңдыг характеристиканы бергеп: «Ол шынап-ла шору кижилер-дир, оларнын бөдүүшү ...төлептиг, маадырлыг кайгамчык-тыр» Бирги Интернационалдың Орус сөвүзиимээның баррикадаларынче чорупкан хереззеннериниң маадырлыг чорууп Маркс биле Энгельс аажок магадааннар. «Капиталдың» эң башкай-ла орус дылче очулдуруп эгелээн улустуң тура соруткуу Герман Лопатинниң угаангырын Маркстың бүгү от-бүлээн бедик-биле үнелээн.

Орус революсчу эмигрантылар дугайында Маркс биле Энгельс кайы хире сагыш човаан, оларга материалдыг-даа, моральдыг-даа деткимчеии көргүзүп турганы чымыдыпта эң башкай парлаттынып турар он-он чагаалардан-на ыңаеп. Россиядан чедип келген кижи орустуң революстуг шимчээшкининге киришкен дээрзин сүмелээн чагаа пейкпе шынызыга бүрүзүг четчири-биле бадыткаар турган. Маңаа хамаарыштыр алырга, ыңаңгыы улуг башкынчыларның кайгамчык төлептиин чугаалаан Гартманның Маркс биле Энгельске бижээн болгаш чымыдыпта эң башкай-ла парлаттынып турар чагаалары онза шынызыгыыг. Бо чоруу чогуйайн чораан, элээн төөремик шинчилиг, ынчалза-даа аажок дидим, ак сеткилдиг кижиге олар элээн каш чылдарның дургузунда дузалажып келгеннер.

Маркс биле Энгельстиң 40—70 чылдардагы орус корреспондентилери маркисчер эвес турган. Кажан башкайгы орус марксисчи организация «Күш-ажылды хосталарының» белүү тургустугаан, оон кежигүннери Плеханов биле Засулич олар Энгельстиң корреспондентилери апаарган үеде чаңгыс сеткилдиглерниң аразынга 80 чылдарда солчуп турган чагаалар чүге саналооал алчыдының характерин илередип тургулаан. 1885 чылда Вера Засуличиге Энгельстиң бижээни болза: «Орус аныяктарның ортузунда партия бар апарганынга шынап-ла чоргаарланыр-дыр мен. Ол партия бодунуң мурнундагы төлөөлекчилериниң анархисчи, элээн-не славянофильчи үзел-чанчылдарындан шинтирлип-биле чарылагаш, Маркстың экономикчат болгаш төөгүлүг улуг теорияларын кандыг-даа дадагалаза чокка, шуут-ла хүлээн алган-дыр. Бичии-ле үр чурттаан болза, Маркс боду база шак ынчаар чоргаарланыр турган пейк».

Ол чагаа үнген сөөлүнде он чыл болганда, 1895 чылдың чазынында, Ленин эң башкай-ла даштыкыже чорупкан. Ол болза Энгельс моңгө кылырынга чедир дөрт ай бичe четкелек хире үе турган. Ленин Энгельс-биле чагаалажып-даа, шуут-даа таныжып четпикпейн барган. Кажыдалдың хүн — 1895 чылдың август 5-те Ленин Берлинге турган. Ынчан ол Энгельстиң мөгээн черн Лондоннан шоолуг-ла ыран эвес черге даштыкының марксисчи литературалрын өөренип турган. Ленин Россияга ээп келгеш, каш ай арткан сөөлүнде, Петербургтуң «Ажылчын ангының хостарды дээш демиседдиг авиелелиң» организастаан. Ол эвилел Россияга эртемниг коммунизмниң идеяларын ажылчын ангының чайгаар шимчээшкинин-биле бир-ле дугаарында каттыштырган. Ажылчын шимчээшкинин-биле социализмниң ол каттыжылышкынынга Марке биле Энгельстиң үр мавын келгеш, Россияга революция тиилелгезинниң чогум-на үндезинин салдыгаан.

«Пролетариаттың улуг судуру» — «Капиталдың» бирги томуң Гамбургка парлап үндүргенинден бээр чүс чыл болуруң бо чылдың сентябрь 14-те демделгээр. Даштыкы нацилардан «Капиталды» эң башкай очулдурган нацин орус нацин» болганын Маркс аажок кайгап, дыка өөрөөн турган.

Маркс биле Энгельстиң ам парлаттынып үнүп турар орус корреспондентилер-биле чагааларының чымыдызында хөй санныг документилер болза, теория талазы-биле бедик билиглиг орус революсчу марксисчи кадрларны белеткээриниг чугула ролюну ойнаан «Капиталды» очулдурганыңың төөгүзүн, ону парлап үндүргенин, Россияга неперетеркинни чыдыын турар. Ынчаарда Россиядан бижин тургулаан, ам бо чымыдыда киирглээн аазап хөй чагааларда Маркс биле Энгельстиң чогаалдары чуртта кайы хире сонуургаачыг болуп турарын дыңнаткан болза-даа, ол дугайында четче билигин номчукчу чүгле кажан 1968 чылдың август 5-те Маркстың төрүттүнге-ле 150 чыл болурунга холбаштыр парлаттынып үнер чымыдының ийнги номундан алыр апаар.

Ийнги номга Маркс биле Энгельстиң үеэниде чурттаан тургулаан орус революсчуларының олар-биле ужурежыылгаларының база орус революсчу хөрээнге марксизмниң идеяларын кайы хире салдар чедиргенинниң дугайында олардың сактыышкыннарыг киирер. Ол темага хамаарышкан материалдар коңчуг хөй, ам үүлүн турар номнуң ырыннары 800 ажыг болза-да, ук материалдар чаңгыс ацаа сыңчыш шыдавас болгаш.

«Маркс, Энгельс болгаш революстуг Россия» деп тема шынап-ла өгээртинмес улуг хемчээлдиг. Үстүнде чугаалаакывыс чымыдыпта киргилээн «Росссиядан чагаалардан» ыңаңы, эртемниг коммунизмниң үндезинлекчилериниң революсчу Россияга хамаарылгазын тодарадып турар өске-даа материалдар. оон ийнги бөлүүнде берлиннген. Бо болүкте Маркс биле Энгельстиң үүлдери, бот-боттарының аразында чагааларындан алган үзүндүлер кирип турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга, «Капиталдың» бирги тому пардаттынып үнге-ле чүс чыл болганынга уткыштур номчукчу кайгамчык эки номну алыр. Оон документилерн Россияның дешпилгелиг кижилери-биле Маркс биле Энгельстиң харылзаалыг турганын, эрги делегей-биле демиселлге Россияда кол черни эзелеп турган күштерни баш бурунгаар тодарадып билирнинге идигаат болган харылзааны маргыш чогу-биле бадыткап турар. Россияга революция «Маркстың бүтээр болбаан», «орус революция хожудангай чуртка өөскээн болганда, марксчы теорни-биле «удурланышкак-тыр» кылдыр көргүзүлгөн коммунизм дайынарының ораалдажыышкынын ам кандыг-даа үре-түңнел чок болуп арткан. Шынында ук революция оон өттүр көрүкүүлеря Маркс биле Энгельстиң күзеп турганын ёлүтаар ол хевээр болгаш.

Ол революцияны белеткеп турганарның амгы салгакчылары болза, ук революцияны баш бурунгаар өттүр көрген болгаш оон боттандырыкчыларына идейлиг чепсекти берген кижилерни Совет күрүненин ам болур улуг юбилейниң бүдүүзүнде йөрээп турарлар.

Илья АГРОНОВСКИЙ,
ПМА-ның тайызырлакчызы.

Чурттуң үүрээ — Москваже

«...УЛУГ ЧЕРГЕ МОСКВАГА УГААН КИРИП АЛЫР ДЭЭН МЕН». Тывага национал хосталгалыг революсиянның башкайгы чылдарында-ла тыва араттар ынчаар ырлажып эгелей берген. Мында Москвага барып өөрензе, оны көрзе, эртем-билиглеп чедип алза деп ышкыр күзел, хаңы бодал сиңиннкен. Ол ам боттангаш, — Чөөн чүк улустарының Коммунистиг университединден эгелээш, бистиң бо хүннерниске чедир чеже-чеже оолдар, кыстар Москванның даадын өөредилеге черлерин доозаан деп, дыка хөй. Ам харын тывалар Москваже чүгле өөренир дээш эвес, боттарының уран чечен мергежилиин оон чонунга сонуургадып көргүзер дээш чоруп турар апаргаш. Совет эрге-чагырганың чылдарында национал хевирлиг, социалистиг улка-шынарлыг мындыг бедик культуралыг апарганмыстыг бодаарга бээлп өөрүнүүр.

Оон бир тодаргай хереглиг Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасхаатхан бот-тывынгыр уран чүүдүлүн Бүгү-россия көргүзедезиниң соөлүү шинтирлиг туружче Тыва АССР-ниң өөрүзээнинден 40 ажыг уран таварыжа сагывдырып турар.

А. КАЛЗАҢ,
критик.

Номчукчунуң чөптүг чемези

«Шын» солунга парлаттынган «Ынакшыл-дыр» деп ырның сөзүнге хамаарыштыр номчукчу А. Дутергжаның солунга парлаан допчу репликазын (чеме сүмезин) херекке албайн барып болбас. Ол үүлдө парлалгадан үвер чогаалдың идейлиг утка-шынарының ханы, кижизидилгелиг, амыдыралчы болурунуң дугайында үүлдө оон авторунуң-даа эвес, а харын негелделиг номчукчу бүрүзүнүң дүрүзээнин, сагыш-човаашкынны илереттингеп. Репликаны салган кижи литература критиказының тускай негелделеринге чедир харылаан шыдаан бе азы чок бе деп айтырыг аңгы херек. А кол үүле үүдел дээрге, калбак массага адрестээн, аныяктарга бараалгаткан ырның сөзүнде ышкындырыгны А. Дутержаның эскергеш, тоомча чок кижи боот олурбайн, ол дугайын солуннуң арнынга дорту-биле чугаалаксаанында болур-дур. База ол ышкаш, шүүлүкчүнүң чогаадыгга ажылын алыс хүндүлеп, аныяктарның кыптыкаан чүректеринче сиңиргер болгаш оларның каашпас өөнүктери апаар чогаалдарны чогаалчы С. Сүрүң-оол тургузуп шыдаар дээрзинге чигаашпейн турары илдең.

«Ынакшыл-дыр» деп ырның сөзүнде (оон «Ынакшыл-дыр» деп тоомузунда база бар чүве) амгы хевири-биле парлалганын арнындан номчукчуларның мурнунга төлептиг барааллаар хире чаагай шинчи кирбээн чогаал-дыр деп, түңнелдя дидим үндүрүп болур.

Оон эң-не четпес кезээ — ийнги строфа рефрени-биле кады. Шынаала:

«Бир-ле кижи, дивреҥ ышкаш,
Билдиртпестеп дүне келгеш.
«Чыттап каайн, чаражым» деп

Сымыраанып туруп берзе, деп шүүлүктээрге, улустуң чанчылында эргн, бүдүүлүк, доңгуй түүлдер сагывдырып келир. Бир-тээ ыңдыг болганда, ырның утказы кайы хире шын эвес апаары тодаргай эвес бе? Автор лирикиниг маадырның дүжүнде бодалы кылдыр *сөглексээн* дээрзин «Ат-ла болдум, аярый бердим» деп одурутлардан даап болдап болур. Ол утка-биле биилри бээлп чогаалды номчуп, ырлап турар үевисте болдунмас, строфаны катап-катап сайгарары негеттиниң кедир.

Уткалың утаары бо хире нарын чогаалды массалыг ырның сөзүкылганының үндезинин чок болгу дег. Ыңдыг турбуже чогаал парлаттынган. Музыка биилр кижилерниң дүзаазы-биле улус ону күүседип эгелей берген. Канчап ыңдыг болганыл?

Түүүн-даа мурнунда шүүлүктүң автору чогаалдың сөс-домаан кончуг негелделиг, хынамчалыг ажылдан кылырының эргежок чугуланын чогууру-биле өөренип корбээн. Оон ыңаңда аялганың автору шүүлүктүң чүгле даштыкы хевир тургузуун чаңгыс талазлай үнелеп сонуургаш, дүргеп-не парладырын хараап.

«Ынакшыл-дыр» деп ырның сөзүнге автор ынакшылдың ноңге темазын бир янзы чаз уран арга-биле илередирин орандашкан. Ол дугайын шүүлүктүң иштэ овур-хевирлиг тургузуу чугаалап турар. Ынаыг орандажыышкында чөп соруглал бар болбайн аан. Ынчалза-даа «албыстадым», «тудунар», «ширеп ышкаш», эмчиден, «угаанын-даа орта бе» деп бир өзек аян, бодал тургузуп турар сөстер дыка чараш эвес дыңналып, кижиниң психологтуг байдалында уш-баш чок дүүрзээнин, хөлзөөшкининден хөк үндүрүп, харын-даа А. Дутержаның ынын эскергеин-биле, «утказы орта билдинмес, кочулаан хевирлиг» бодалды балыткап турар. Ынаыг ыр чамдык аныяк эштериниң талазындан оончок сеткилге алаш, утка чок ковуургалга таарыштыр ырлаарынга таарымчалыг болу берип болур. Таарыштыр ырлаар-даа эвес, а ырның бодувуң тода эвес ужур-утказын логинка ёзугаар уламчылап, улам хамыладыры ол апаар.

«Шын» солун сөөлүү үеде чогаалга армын күзелдин-биле ажыдып берип, эки чогаалдарны ёй-шаанда номчукчуларга чедиргени өөрүнчүг. Ол чөптүг үтаанышкыны моон соңгаар чүгле уламчылаар эвес, а улам хамыдап сайгыраар дээрзинге болуум хуумда бүзүрөөр мен. Бир-тээ ыңдыг болганда, солунга үнер чогаал бүрүзүнге негелдеин күштелдирер, оон чүгле идейлиг утказынче, тематиказының чугулазынче эвес, а харын ону эки ураи-чечен арга-биле дамчыштканынче доктаамал кичээнгей салырының эргежок чугулазын бо чутааны үндүрүп келген таварыга сагывдырып турар.

А. КАЛЗАҢ,
критик.

Аныяктарның даңгыраа

ЛУГАНСК. «Аныяк гвардиле» деп чажыт комсомол организациязының тургустунган хүнүнден бээр 25 чыл болган июнда бараалгаткан аныяктар слёту улуг-хүнде Луганскиге болган. «Авангерде стадионга бергеп ыңаң оолдар, кыстар чыылган. ВЛКСМ Тон Комитединиң секретары Б. Н. Пастуховка башкаткан төлээлер, маадыр-хоорайларның, комсомолчу алдар хоорайларының төлээлери, Краснодонның чажыт комсомол организациязының киржикчилери, аныяк гвардейжилерниң ава-иелери байырлалга база келген.

Комсомолчу туктарны байырлалдың-биле эккеп киискиткен. Краснодонның чажыт комсомол организациязының киржикчизи Рафий Юрьевичиң холдарынга—«Аныяк гвардиле» деп тук киискип чораан. Митингиниг комсомолдуң Луганск областының секретары И. А. Лазго ажыктаан.

«Аныяк гвардиланың» неижегүнү Нина Иванцоева слёттуң одуң кыыстаан. Слёттуң түгү киискип үнген. Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне гимнериниң аялгалары дыңналып үнген.

«Аныяк гвардиланың» маадырлары дег, маадыр-шүдүрүү демиселлгилер болур бис дээн 40 мун оолдар, кыстар даңгыраглаан.

(СЭТА).

Бир ужуражылга

Өөүр районнуң Хандагайты суурунуң аныяк оолдары бут бомбүүшке коңчуг шактар. Олар хостуг шактарында бо-ла ойнап турарлар. Боттарының стадионуң эки дерип септеп алган болгаш бүгү-ле спортуг ойнарынны чоруударынга коңчуг таарымчалыг. Дыштанар хүн саныда эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын болуп турар.

Хандагайты аныяктары шеригниң Н кезээнин командаларын-биле моон мурнунда баскетболга, волейболга, бут бомбүүшке каш удаа эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын кылганнар. Оюннуң башкайгы чартымында кайы-даа команданың оолдары ачырдачыр тутчуп, удаа-дараа халдаашкынны кылып эгелээннер. Хандагайтылыгалар бүгү-ле чүүлдүң ышкынын көргүзүп, ыңаңгыы ынчаар-биле ойнаан. Ынчангаш оюн 3:1 саныг болуп, эдилчиларның тиилелгези-биле төнген.

Л. СЕЛЕН.

Бир ужуражылга

Өөүр районнуң Хандагайты суурунуң аныяк оолдары бут бомбүүшке коңчуг шактар. Олар хостуг шактарында бо-ла ойнап турарлар. Боттарының стадионуң эки дерип септеп алган болгаш бүгү-ле спортуг ойнарынны чоруударынга коңчуг таарымчалыг. Дыштанар хүн саныда эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын болуп турар.

Хандагайты аныяктары шеригниң Н кезээнин командаларын-биле моон мурнунда баскетболга, волейболга, бут бомбүүшке каш удаа эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын кылганнар. Оюннуң башкайгы чартымында кайы-даа команданың оолдары ачырдачыр тутчуп, удаа-дараа халдаашкынны кылып эгелээннер. Хандагайтылыгалар бүгү-ле чүүлдүң ышкынын көргүзүп, ыңаңгыы ынчаар-биле ойнаан. Ынчангаш оюн 3:1 саныг болуп, эдилчиларның тиилелгези-биле төнген.

Л. СЕЛЕН.

Кан күчүтеннериң байырлалы

МОСКВА. Совет кижилер улуг-хүүде Танкистер хүнүн байырлап деңгелээн.

Москвания шериг округунуң аныяк дайынчылары Кремль ханазының базырында моңге оттуп чанында чечектерин — Советтер чуртунуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш алынган шеригниң командалэры-биле моон мурнунда баскетболга, волейболга, бут бомбүүшке эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын кылганнар. Оюнның башкайгы чартымында кайы-даа команданың оолдары ачырдачыр тутчуп, удаа-дараа халдаашкынны кылып эгелээннер. Хандагайтылыгалар бүгү-ле чүүлдүң ышкынын көргүзүп, ыңаңгыы ынчаар-биле ойнаан. Ынчангаш оюн 3:1 саныг болуп, эдилчиларның тиилелгези-биле төнген.

Л. СЕЛЕН.

Номчукчунуң чөптүг чемези

«Шын» солунга парлаттынган «Ынакшыл-дыр» деп ырның сөзүнге хамаарыштыр номчукчу А. Дутергжаның солунга парлаан допчу репликазын (чеме сүмезин) херекке албайн барып болбас. Ол үүлдө парлалгадан үвер чогаалдың идейлиг утка-шынарының ханы, кижизидилгелиг, амыдыралчы болурунуң дугайында үүлдө оон авторунуң-даа эвес, а харын негелделиг номчукчу бүрүзүнүң дүрүзээнин, сагыш-човаашкынны илереттингеп. Репликаны салган кижи литература критиказының тускай негелделеринге чедир харылаан шыдаан бе азы чок бе деп айтырыг аңгы херек. А кол үүле үүдел дээрге, калбак массага адрестээн, аныяктарга бараалгаткан ырның сөзүнде ышкындырыгны А. Дутержаның эскергеш, тоомча чок кижи боот олурбайн, ол дугайын солуннуң арнынга дорту-биле чугаалаксаанында болур-дур. База ол ышкаш, шүүлүкчүнүң чогаадыгга ажылын алыс хүндүлеп, аныяктарның кыптыкаан чүректеринче сиңиргер болгаш оларның каашпас өөнүктери апаар чогаалдарны чогаалчы С. Сүрүң-оол тургузуп шыдаар дээрзинге чигаашпейн турары илдең.

«Ынакшыл-дыр» деп ырның сөзүнге автор ынакшылдың ноңге темазын бир янзы чаз уран арга-биле илередирин орандашкан. Ол дугайын шүүлүктүң иштэ овур-хевирлиг тургузуу чугаалап турар. Ынаыг орандажыышкында чөп соруглал бар болбайн аан. Ынчалза-даа «албыстадым», «тудунар», «ширеп ышкаш», эмчиден, «угаанын-даа орта бе» деп бир өзек аян, бодал тургузуп турар сөстер дыка чараш эвес дыңналып, кижиниң психологтуг байдалында уш-баш чок дүүрзээнин, хөлзөөшкининден хөк үндүрүп, харын-даа А. Дутержаның ынын эскергеин-биле, «утказы орта билдинмес, кочулаан хевирлиг» бодалды балыткап турар. Ынаыг ыр чамдык аныяк эштериниң талазындан оончок сеткилге алаш, утка чок ковуургалга таарыштыр ырлаарынга таарымчалыг болу берип болур. Таарыштыр ырлаар-даа эвес, а ырның бодувуң тода эвес ужур-утказын логинка ёзугаар уламчылап, улам хамыладыры ол апаар.

«Шын» солун сөөлүү үеде чогаалга армын күзелдин-биле ажыдып берип, эки чогаалдарны ёй-шаанда номчукчуларга чедиргени өөрүнчүг. Ол чөптүг үтаанышкыны моон соңгаар чүгле уламчылаар эвес, а улам хамыдап сайгыраар дээрзинге болуум хуумда бүзүрөөр мен. Бир-тээ ыңдыг болганда, солунга үнер чогаал бүрүзүнге негелдеин күштелдирер, оон чүгле идейлиг утказынче, тематиказының чугулазынче эвес, а харын ону эки ураи-чечен арга-биле дамчыштканынче доктаамал кичээнгей салырының эргежок чугулазын бо чутааны үндүрүп келген таварыга сагывдырып турар.

А. КАЛЗАҢ,
критик.

Кан күчүтеннериң байырлалы

МОСКВА. Совет кижилер улуг-хүүде Танкистер хүнүн байырлап деңгелээн.

Москвания шериг округунуң аныяк дайынчылары Кремль ханазының базырында моңге оттуп чанында чечектерин — Советтер чуртунуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш алынган шеригниң командалэры-биле моон мурнунда баскетболга, волейболга, бут бомбүүшке эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын кылганнар. Оюнның башкайгы чартымында кайы-даа команданың оолдары ачырдачыр тутчуп, удаа-дараа халдаашкынны кылып эгелээннер. Хандагайтылыгалар бүгү-ле чүүлдүң ышкынын көргүзүп, ыңаңгыы ынчаар-биле ойнаан. Ынчангаш оюн 3:1 саныг болуп, эдилчиларның тиилелгези-биле төнген.

Л. СЕЛЕН.

Аныяктарның даңгыраа

ЛУГАНСК. «Аныяк гвардиле» деп чажыт комсомол организациязының тургустунган хүнүнден бээр 25 чыл болган июнда бараалгаткан аныяктар слёту улуг-хүнде Луганскиге болган. «Авангерде стадионга бергеп ыңаң оолдар, кыстар чыылган. ВЛКСМ Тон Комитединиң секретары Б. Н. Пастуховка башкаткан төлээлер, маадыр-хоорайларның, комсомолчу алдар хоорайларының төлээлери, Краснодонның чажыт комсомол организациязының киржикчилери, аныяк гвардейжилерниң ава-иелери байырлалга база келген.

Комсомолчу туктарны байырлалдың-биле эккеп киискиткен. Краснодонның чажыт комсомол организациязының киржикчизи Рафий Юрьевичиң холдарынга—«Аныяк гвардиле» деп тук киискип чораан. Митингиниг комсомолдуң Луганск областының секретары И. А. Лазго ажыктаан.

«Аныяк гвардиланың» неижегүнү Нина Иванцоева слёттуң одуң кыыстаан. Слёттуң түгү киискип үнген. Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне гимнериниң аялгалары дыңналып үнген.

«Аныяк гвардиланың» маадырлары дег, маадыр-шүдүрүү демиселлгилер болур бис дээн 40 мун оолдар, кыстар даңгыраглаан.

(СЭТА).

Бир ужуражылга

Өөүр районнуң Хандагайты суурунуң аныяк оолдары бут бомбүүшке коңчуг шактар. Олар хостуг шактарында бо-ла ойнап турарлар. Боттарының стадионуң эки дерип септеп алган болгаш бүгү-ле спортуг ойнарынны чоруударынга коңчуг таарымчалыг. Дыштанар хүн саныда эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын болуп турар.

Хандагайты аныяктары шеригниң Н кезээнин командаларын-биле моон мурнунда баскетболга, волейболга, бут бомбүүшке каш удаа эш-хүүзүнүң ужуражылгаларын кылганнар. Оюнның башкайгы чартымында кайы-даа команданың оолдары ачырдачыр тутчуп, удаа-дараа халдаашкынны кылып эгелээннер. Хандагайтылыгалар бүгү-ле чүүлдүң ышкынын көргүзүп, ыңаңгыы ынчаар-биле ойнаан. Ынчангаш оюн 3:1 саныг болуп, эдилчиларның тиилелгези-биле төнген.

Л. СЕЛЕН.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ХАМААТЫЛАР!

Күрүнениң 3 хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкиннериниң талазы-биле хостуг эргилер чээшкиннериниң 3-ку ойнаашкын тиражы болгаш кол 119-ку ойнаашкын тиражы Москва, Рига хоорайларга 1967 чылдың сентябрь 30-де болур. 20-ги немелде ойнаашкын тиражы база болур. Кол тиражка 40 рубльден 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар болур. Ойнаашкыннарның немелде тиражында 10000 рубльдиң ойнаашкыннары база бар. Ойнаашкыннарның эдилчелиг тиражы 1967 чылдың ноябрь 30-де болур. Чээшкиниңиң бир разрядынга-ла 465020 рубль түңнүг 8500 ойнаашкыннар ойнаттынар.

Күрүнениң 1966 чылда үндүрген 3 хуулуг, иштики удуглуг чээшкиниңиң талазы-биле ойнаашкыннарның 10-гу тиражы Рига хоорайга болур. Чээшкиниңиң бир разрядынга-ла чыл дургузунда 4100480 рубль түңнүг 75200 ойнаашкыннар ойнаттынар. Оон иштинде 40 рубльден 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар бар.

Ол чээшкиниңиң талазы-биле эдилчелиг ойнаашкын тиражтары 1967 чылдың ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

Хостуг эргилер чээшкиниңиң облигацияларын садып алыңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ТВОРОГ ДУГАЙЫ

Творог — коңчуг хоолдуг, үнелиг чем. Творог устуг-даа, ус чок-даа болур. Устуг творогту чалаң суттен белеткээр. Ында ус 18 хире хуу болуп турар. Ус чок творогту тыртып каан суттен белеткээр. Ынчангаш херек кырында ында ус турбас.

Устуг-даа, ус чок-даа творогта элээн хөй хемчээлдиг белок бар болур (14-тен 20 хуу чедир турар). Ол белок кижиге коңчуг дузалыг, чүге дизе эътте балыкта, чуурганда болгаш өске-даа продуктуларда ышкаш, кижиге чугула дузалыг аминокислотолар ында бар. Творогтуң белоку хайынмачал болгаш кижиниң организминге белен шингээр.

Творогта дыка хөй минералдыг дустар бар. Ылаңгыя кальцийниң болгаш фосфорнуң дүргеп шингээчел каттыжылышкынары ында коңчуг хөй, олар чаш уругларың өзүп орар организминге дыка дузалыг.

*Бодуңуң суттуунуг үнези-биле творог, а ол ышпаат оортан белеткээ

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
54
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
13
СРЕДА
№ 217 (6854).

Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгинниң М. Риад-биле беседазы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Каттыжыкан Араб Республиканың Даштыкы херектер Министри Мазмуд Риадты сентябрь 11-де хүлээп алган.

Израиль агрессиянның уржуктарын узуткаларынга хамаарышкан база ССРЭ биле КАР-ның кайызынга-даа бир домей соңуургаачыг еске-даа айтырыглариның талазы-биле А. Н. Косыгинниң, М. Риадтың аразынга беседа болган. Беседа кайыралчы байдалга эрткен. (СЭТА).

«Космос-175» — ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

Совет Эвилелинге 1967 чылдың сентябрь 11-де Черниң «Космос-175» дээр кылымаал спутнигин хөлчет ёзугаар салып үндүрген.

Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаачы программазы ёзугаар космос делгемин шинчилээрип үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникти Чер кырындан эң ыраары 386 километр, чер кырын эң чоок долганыры — 210 километр болур кылдыр салып үндүрген.

Спутникте эртем аппаратуразындан ангыда, 19,995 мегагерц частоталыг ажылдаар радиодамчыдыкчы орбита байдалын илап хемчээр радиосистема; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунун дугайында Черже медээлер дамчыдар радиотелеметрия системазы бар.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур.

Башкарылга-саналга төөү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

ТАРАА — БИСТИҢ БАЙЛААВЫС, ОНУ ЧИДИРИГ ЧОККА АЖААП АЛЫЫЛЫҢАР!

Дүжүттү хумагалаар

Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алышкыны чер болганда чоруп турар. Ам республикада 75 муң гектар ажыг тараа болгаш тараа-бобы культуралары кестинген болгаш ооң эвээш кезии бастыртынган. Найыы-даа черде дүжүт чаагай. Ол дээрге Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң Совет эрге-чагырганың чартын чүс чыл болуур алдарлыг байырлалынга уткуштур тарып, өстүрүп алган дүжүдү-дүр.

Бедик дүжүттү өстүрүп алыры тараажыларның бирги улуг сорулгазының чедип алдынганы болур, а ийиги улуг сорулга —ол дүжүттү ажыл-агыйны ёзу-биле каминг ажаал алыры болур. Бо чылын тараазларның быжыды орайтааны-биле ажаап алышкын эртнең чыгызындан дыка хөмүдээн, бүгү ажыл-агыйларга аңгылап ажаар арганы калбаа-биле ажыглаар умурга таварышкан. Бо чорук ажылдың хуусаазын база узаттырып турар. Ынчалзажок юбилейлиг чылдың дүжүдүн шалыпчы ёзу-биле, каминг, чидириг чонка бүрүн ажаап алыр умурлуг. Ол дугайында четчир шак-үе ам-даа бар, ажыл-агыйларның техниктиг күжү улуг, механизатор кадрларның саны-даа четчир, мергежили-даа бедик.

Ындыг турбуме чамдык черлерде тараа хөй, чамдыызы чедир быштаан, «күш четтинмес» суг дээп алгаш, чонның байлаа болур тарааны хамаан чок көөр, малга одарладыр, төп будақнаар чоруктуг чижектери кестүп турар апарган. Кызылдың сайгарылга баазазынче Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларындан тараа сөөртүп турар автомашиналарның нузовтарының кырында шывыг чок, долдур уруп каан тараалар багай еруктарга машина маңнаарга төктүп-чайлып чоргулаар, ам безин кол оруктарда төгүлген тараалар көстүп турар апарган.

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында, СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл бригадазының Ооруг шөлүнде кызыл-тастарын тавычалардан болдуруп бастырганында чидириг хей, хоорзун аразында белүк-белүк сыптар хевээр чыткылап калгылаан. Моңу бригадирлер-даа, агрономнар-даа хынап, хемчээн айбайн турар. Мындыг чидиригниң бир чылдагааны бедик сыптыг тарааларны нормадан ажыр оруледир кестирге-нимден болу бээр.

Тарааны малга одарладыр, чаза бастырар чоруктуң фактыларын «Шынның» биижикчилери илередип турар. Ылаңгыя суурлар чурттакчыларының хууда маяын сула саңып турарындан чоогунда тарааларга олар одарлап хүнээр. Чөөн-Хемчиките «Искра» колхозтуң тарын боозадыяга пунктузунга келген хей хойлар тараага кирип турар болгаш оон-даа өскө.

Тарааны мынчаар, кайы хамаан чок ажаал, малга төтчегледип болбас! Тараа — бүгү улустуң байлаа, ону камныг, хумагалыг ажаал алыр хөрек. Бо хүннерниң сорулгазы — килограмм тараа вээш демисел, ажылдың темпизи болгаш шынары.

Агрономнар, бригадирлер, учётчиктер агрегат бүрүзүнүң ажылын чүгле оон талазы-биле эвес, шынар талазы-биле база көөр үмурлуг. Ажаал алышкынга социалистиг чарыштың түңнелдерин илередип, ажылдың эң эки шынарын дээш дээп айтырыгже кол ынчээнгейни салыр херек. Агрегат бүрүзүнүң ханчаар ажылдап турары агрономнарның, механиктериниң хайгаараалынга турар, олар механизаторларга дузалаар, оларның харыысалгазын бедидер, негелдени дыңзыдар хүлээлгелиг, чүгле гектар саны сүрер чоруктуң болдурбас.

Тараанның чидирии шаңнарга арыглап, дүжүрүп, чүдүрүп турда база аажок болуп турар. Баш удур белетиивейн, хаман ажаап алышкын эгелей бээрге, чүгле кырында сигенин бүү-хаа сивирип каан, довурактыг, ол-шыктыг шаңнар хей. Ындыг шаңнарга урган, арыглаан тараалар довурак-биле холумуп, дашкаарлап чоруп турар. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орун» колхозунуң Хайырлыг бригадазының шакының байдалы ындыг. Шаңга келген килограмм тараа бүрүзү күрүненің болгаш ажыл-агыйның бодунуң шыгжамырынга бүрүн кирген турар кылдыр тарааны ажыл-агыйжы ёзу-биле арыглап савалаар — шаңда ажылдап турар колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының, шефчилерниң сорулгазы, хүлээлгези ол.

Партия организациялары ажаап алышкын ажылын удуртурда, ону шалыпкын чорудары-биле кады ооң шынарынче, бүгү тарааны чидириг чок ажаап алырынче муштү салып үмурлуг. Коммунистер, комсомолчулар болгаш улусчу контролёрлар чидириг-биле демиселге кол күш болур. Ажаап алышкын үезинде тараага чидириг болган таварылга бүрүзү оларның көрүнгүр карантарындан чайлавас болгаш анаа эртпес үмурлуг.

Улуг Октябрьның байырлалынга утмуштур Төрээн чурттуң шыгжамырынга 80 муң тонна тарааны урар дээп Тываның тараажыларының хүлээлгезиниң, келир чылдың дүжүдүнге үезин уруушкунунуң болгаш ажыл-агыйларның еске-даа хереглелдериниң чедишкинниг күүсеттинери бүгү тарааны дүрген, хумагалыг ажаап алырындан хамаарлыр.

Шилчиир Кызыл тукту тургускан

Дүжүт ажаап алышкынының болгаш тараа белеткелдериниң үезинде шилчиир Кызыл тукту тургузар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели доктаал үндүрген. Ук доктаалда айытканы болза:

Республиканың районнарының талазы-биле ажаап алышкынга болгаш күрүнеге тараа садарынга социалистиг чарыштың түңнелдерин 10 хонук санында (сентябрь 10, 20-де болгаш октябрь 1, 10-да) үндүргеш, тинилекчи районга шилчиир Кызыл тукту болгаш 250 рубль түңнүг акша шанналын тыпсыр.

Бирги декадада Кызыл тукту Каа-Хем районга

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели дүжүттү ажаап алырының болгаш тарааны күрүнеге садарының талазы-биле республиканың районнарының социалистиг чарыжының сентябрьның бирги декадазының түңнелдерин чугаалажып көргеш, сентябрь 10-га чедир республика ниитизи-биле 75678 гектар черниң тараа культураларын кезип, ооң чүгле 29004 гектарын бастырганын демдеглээн. Күрүнеге 22873 тонна тарааны сатка, ону планның 38,1 хуузун күүсеткен.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга болгаш тараанны күрүнеге садарының талазы-биле Каа-Хем районуң ажыл-агыйлары мурнап, ажаап алышкынның планын 39,6, а күрүнеге тараа садарының планын 58,7 хуу күүсеткен. Таңды районнуң болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының тараажылары база багай эвес ажылдап турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң доктаатканы болза:

1. Дүжүт ажаап алырының болгаш тарааны күрүнеге садарының талазы-биле шилчиир Кызыл тукту болгаш 250 рубль шанналды сентябрьның бирги декадазында тинилекчи болган Каа-Хем районга (СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров, райкүүсконың даргазы К. С. Очур-оол, көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Г. А. Киселев) тыпсыр.

2. СЭКП райкомнарынга, райкүүсекомнарга, көдээ ажыл-агыйларның партия организацияларынга болгаш удуртукчуларынга даасканы болза:

а). ажаап алышкынның болгаш күрүнеге тараа садарының темпилерин дүргедирип-биле чергелештир мал чеминиң белеткелин, аңгыс аңдарылгазын болгаш келир чылдың дүжүдүнге үезин уруушкунун чорудар;

б). юбилейлиг чылда алган хүлээлгелериниң чедишкинниг күүсеттинери дээш түс-түс совхозтар, колхозтар, бригадалар аразынга социалистиг чарышты улам калбартыр.

ШЕФТЭЭШКИН

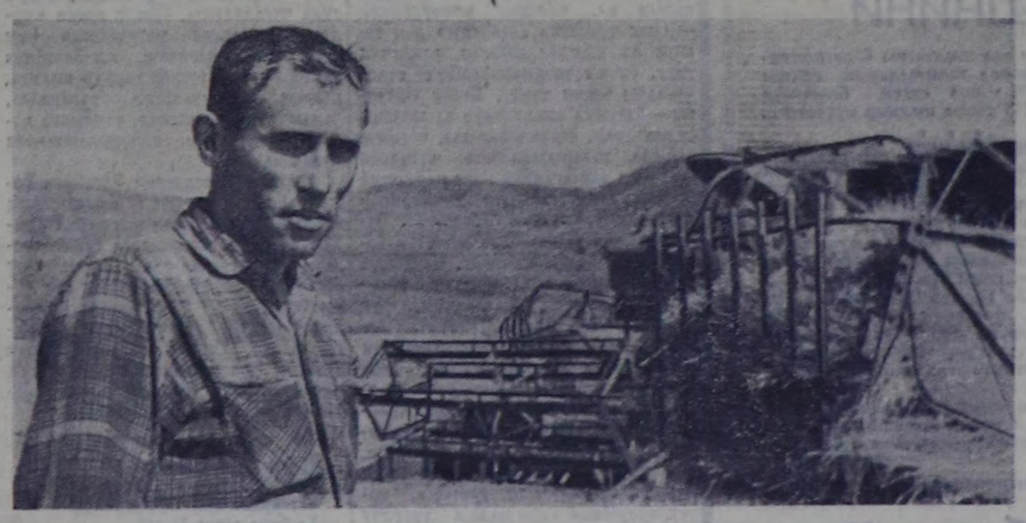
Бай-Тайга районнуң Тээли суурунуң ажылчын, албан-хаакчылары «Тээли» совхозтуң мал чеми белеткээринге шефтээшкин кылган. Аңаа 40 ажыг кижи ажылдаан.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Ажыт-Кара-Суг деп черде тараан көк-суладын ол хүн ажааган. Шефтээшкинниң түңнелинде 122 тонна көк-суланы бөлүп сараттаан болгаш 68 тоннаны малчыннарның кыштагларында чедирген. Шефтээшкинге суурнуң чурттакчыларындан аңгыда «Тээли» совхозтуң ажылчыннары, малчыннары база кирипкен. Ынчангаш ниитизи-биле 200 чыгам кижи ажылдаан.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң дүжүт ажаап алышкынын чедишкинниг чорудуп турарынга Кызылдың № 2 АТА-зының ол ажыл-агыйда барган бөлүк чолаачылар комбайннардан шанче тараа сөөртүп хүнээш, кежээ Кызылдың сайгарылга баазазынче бир-бир машина иштн тарааны база сөөртүп четтигип турар.

ЧУРУКТА: чолаачы В. ПОПОВ.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ХӨВУ АЖЫЛДАРЫ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сентябрьның баштайгы он хонуунуң төнчүзүнге чедир республикада 75678 гектар тараа кестинген, ол болза тарыла шөлүнүң 30 хуузудур. Бастырган тараа—29004 гектар, а дүжүт гектарга онаштыр ортумаа-биле 12,2 центнер болган.

Сентябрьның 12-ге чедир күрүнеге 25007 тонна тарааны сатка, ол—планның 41,7 хуузу.

Сөөлгү бет хонукта ажаап алышкынының темпизи бичe бедээп, ынчалза-даа бар арталарга ол ам-даа дүүшпейн турар болгаш кышкы соок эгелээринин бетинде ажаап алышкынны доозуп алырынга четпес болуп турар-дыр. Сентябрьның 10 хонуктарында тараа ажаашкынының немелде өзүддээн 19 хуу болган. Тарааның 70 хуузу ам-даа кестинмээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының, көдээ ажыл-агыйның удуртукчуларының болгаш түслай эртемниглерге, хонуунуң бүгү ажылчы чоннарын күш-ажылчы чүткүлдү бошкатпайн тургаш, юбилейлиг чылдың ажаап алышкынын эң дүргени-биле доозуп алыр, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга элдар кылдыр алдынган соңгаа-дыг болурунуң планын тургузуп эгелей берген.

Тос-хемчилерниң белеткелдер практикалыында бир чаа чүүл — районнуң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезин организастаар деп турары. Ол ышкаш ыраккы одарларда мал одарладып турар малчыннарның медицина хөндырылгазын экижидер дээш О. Шыраада медпунктуну хей-ниитти күжүүбиле кылып, суурларның кудумчуларынга ыыткыр чугаалаар радиодериг-хереселдерни тургузарының хемчээн база ап эгелээн. Чүге дизе, байырлал хүннеринде бүгү чурттакчылар бажыңнарында олура, кудумчуга селгүүстеп-даа чорааш, радио дамчыштыр хөлүг оюн-тогланы дыңнаан турар үмурлуг. Моңу база көр болганга организастаары чугула.

Найысылал—Кызылдың улуг байырлалга бүгү тала-биле белеткелдериниң дугайын СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Киселев чыылганнарга сонуургаткан. Кызылдың үлетпүр бүдүүлгелери 8 айларның бүдүүлге планын 106,8 хуу күүсеткен ийикпе азы 12 миллион, 802 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, 13 миллион 667 муң рубльдиң продукциязын берген. Байырладың чыскаалыкта колонналарының ханчаар чоруурун болгаш оларның каасталга-шимелдези кайдыг болурунуң планын тургузуп эгелей берген.

Районнарның төлээлекчилериниң аңгыда бо хуралга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының эргелекчизи Ю. Л. Аравчын, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлалакчызы Х. А. Анчинма, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку болгаш өскелер-даа чүве чугаалааннар.

Дүжүдүң түңнелинде СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока сес ап чүве чугаалаан. Ол хамыкты мурнай, күрүне мурнуна алган план-чагыгларын, бежен чылга алдар болдурган социалистиг хүдээлгелерни ажыл-агыйларнын, ниитизи-биле республиканың ханчаар күүседип турарынче улуг кичээнгей салырынын эргежок чугулаазын чугаалаан. Ооң-биле капсырлаштыр чурттакчы чонның бажың-балгадын, медицина, культура албан черлерин, чунар бажыңнарын, хлеб бымырар черлерин, малчыннарның өглерин кышка белен кылдыр септээринин, одаар түүлдү четчир кылдыр белеткээринин, совхозтар, колхозтар төптеринге, фермаларга, чаагайжыдыларга ажылдарын чорударының, каасталга-шимелдени кылырының, чонның амыдыралын хандырылгазын экижидериниң эргежок чугула хемчегерин доп-дорааш алырын, ону улам күштедирериң эш Тока онаалап демдеглээн.

Африка чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Ассамблеязының даргазынга

КИНШАСА ХООРАЙ.

Африка чаңгыс эп организациязының Ассамблеязының ажыттынып турар хүнүнде ооң киржикчилеринге — хостуг Африканың күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарынга Совет Эвилелиниң удыстарының болгаш чазаалың чүректең ханызындан байырын болгаш чаагай күзээшкиннерин дамчыдып тур мен.

Делегейде дүшкүүрлүг чорук күштелип, Африкада дайынның болгаш тайбыңның айтырыглары улам чидыг тургуступуп турар мындыг үеде силерниң Ассамблеяңар чыыган-дыр. Төөгүүнүң бүрүнгаар базымын хереккө алырып күзевейн, империализмниң күштери чидирген тергиндерин катап тургузарын, хосталган чурттарның улустарының хамаарышпас чоруун болгаш депшилгелиг чаалап алышкыннарын чок кылырын оралдажып турар. Вьетнамда империалистиг агрессия күштелип турар. Африка чаңгыс эп организациязының кежигүнү болуп турар Каттыжкан Араб Республиканың болгаш еске-даа араб чурттарның девискээрлери шериг әжелелинде таварыжып турар-дыр. Даштыкы хөлевиленикчилер Конго Демократтыг Республиканың херектеринге ажык чепсектиг холгаарлаашкынны боттандырып. Африка диптиң еске-даа күрүнелериңге удур сүлүүлерин болгаш төңгээлерин организастап турар-дыр.

Империализмге удур, агрессияга удур болгаш бот эргелиг күрүнеңерниң ниитизи херектерин холгаарлаар чоруктарга удур, колониализмниң болгаш реакциянның сөөлгү төлеңгиштерин чок кылырының, бижыг тайбыңны болгаш бүгү-ниитти айыыл чок чоруктуу хандырарының улуг чаагай сорулгазын боттандырар дээш демиселге тайбыңга ынаашмадыр бүгү-ле чурттарның болгаш улустарның дем каттыштырган болгаш ниитпирлиг хемчегерин ол байдалдарда онза чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түңнелинде нациялар аразында харылзааларга деп эргенин ленинчи принциптерин бадыткаан болгаш кижиниң кижи мөлчүүр чоруктуу бодунуң чуртунга кезээ шагда турбас кылдыр чок кылган совет улус Африканың улустарының бүрүн национал хосталгазы дээш чайгылып чок бижыы-биле туржуп турар. Улуг Октябрьның бежен чылының чылында совет улус болгаш ооң чаза национал-хосталгалыг шимчээшкиннің күштери-биле бодунуң долу эпсетнил каттыштырылгазын база дагын байырладыг медеглеп тур.

Боттарының антиимпериалистиг, антиколониалдыг демиселлиг африка чурттарның болгаш улустарның чаңгыс эвин база сырый каттыжыштыкының бижыглаарынга. Африка чаңгыс эп организациязын африка эпсетнил каттыштырылгазының дээштиг органы болдурарынга силерниң Бедик конференциязынар идиг бээр дээрининге бүүрел илерелиринң чөптээреп көрүнер. Ол чаагай хереңке Ассамблеяның киржикчилери улуг чедишкиннерлиг болуруун сеткилдиң хамызындан күзээр-дир мен.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

Москва, Кремль,
1967 чылдың сентябрь 11.

БАЙЫРЛАЛГА ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕТКЕНИР

Сентябрь 11-де СЭКП Тыва обкомунга Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалын эртпиреринин белеткелдериниң дугайында СЭКП райкомнарының секретарлары, райкүүском даргаларының оралакчылары, районнарның культура киллистериниң эргелекчилери, Культура бажыңнарының директорлары, чамдык министерстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш партия, комсомол дээш еске-даа активтериниң төлээлекчилери кирипшкен хурал болуп эрткен. Хуралды СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока ажыткан.

Бо хуралга районнарның пропаганда болгаш агитация талазы-биле ажылды харылзап турар секретарлары ийикпе азы райкүүскомнарның даргаларының оралакчылары, чамдык районнарның культура киллистериниң эргелекчилери боттарының районнарында улуг байырлалга уткуштур белеткелдериниң бүгү талалыг чорун турарының дугайында тодаргай дыңнадыгларны кылгылаан.

Баштай СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш Салчак сес алган. Ол районда 14 клуб, 3 культура бажыңнары, көдээ черлерде 14 болгаш район төвүнде бир библиотека бар. Хөндергей болгаш Кызыл-Тайга көдээ клубтарындан аңгыда үстүнде культура албан-черлериниң септелгези доозулган болгаш кышкы байдалга ажылдаарынга белен.

Өскө районнарда дег Чөөн-Хемчиктө база-ла байырлалды канчаар эртпиреринин белеткелин организастап, ооң боттанышкынының канчаар чорун турарын хынаар, херек апаргында арга-сүмени кадар түскай комиссияны тургускан. Ол ышкаш колхозтарның, совхозтарның партбюрларынга байырлал хүннеринде ажылчы чоннарның болгаш школаларның чыскаалдарын эртпиреринин болгаш митингилер организастаарының талазы-биле сүмелерни бертен.

Бо районда 19 турум болгаш 3 көжүп чоруур киноолар бар. Оларның бирээзи-ле байырлал хүннеринде 2—3 янзы киноларны үндүрер. Ынчангаш ол хүннерде чонга көргүзер киноларны амдыгаастан шилип эгелей берген.

Суурларның каасталга-шимелдези кандыг болуруун партия райкомунга болуп арткан колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының секретарларының хуралынга чугаалашкан. Ленин аттыг колхоз, «Чыраа-Бажы» совхоз ол ажылды ам боттандырып кирипкен.

Ол ышкаш Чадаана хоорайны байырлалга белеткээр талазы-биле баштайгы ажылдарны чорудуп эгелээн. Кайы организацияга кандыг лозунг, плакаттар, стендилер кылырын хувааган, ооң эскизтерин (төлевилелдерин) чогаадып белеткээн.

Районнуң хлеб заводу болгаш амданныг чем кылыр цех ноябрь 1-деп эгелеп байырлал столунга хереглээр торттар болгаш еске-даа чем аймаан бижырып эгелээр. Ону бүгү суурларже, фермаларже шалыпкын чедирерин организастаар бис деп эш Салчак бодунуң чугаазының төнчүзүнде чугаалаан. Чөөн-Хемчиктиң чилерниң бо эгелелин практикага ажыглаарын өөренип көөр херек.

Таңды райкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Романенко базада бо талазы-биле кылдыгаан болгаш ам чорудуп турар хемчегерге доктаагаан. Ынчалза-даа Таңдының культура одагларының кышкы байдалга белеткелинде четпестер хөй. Одаар ыяш болгаш хөмүр даш ам-даа чедир белеткеттинмээн. Черле ынчаш культура албан черлерин оттулар түүл-биле хандырарының байдалы республикада ниитизи-биле куду деңнелде. Ниитизи-биле клубтар болгаш библиотекаларга, культура бажыңнарына одаза чогуур ыяштың чүгле 50, хөмүр даштың 30 хуузун сөөртүп болуп турар.

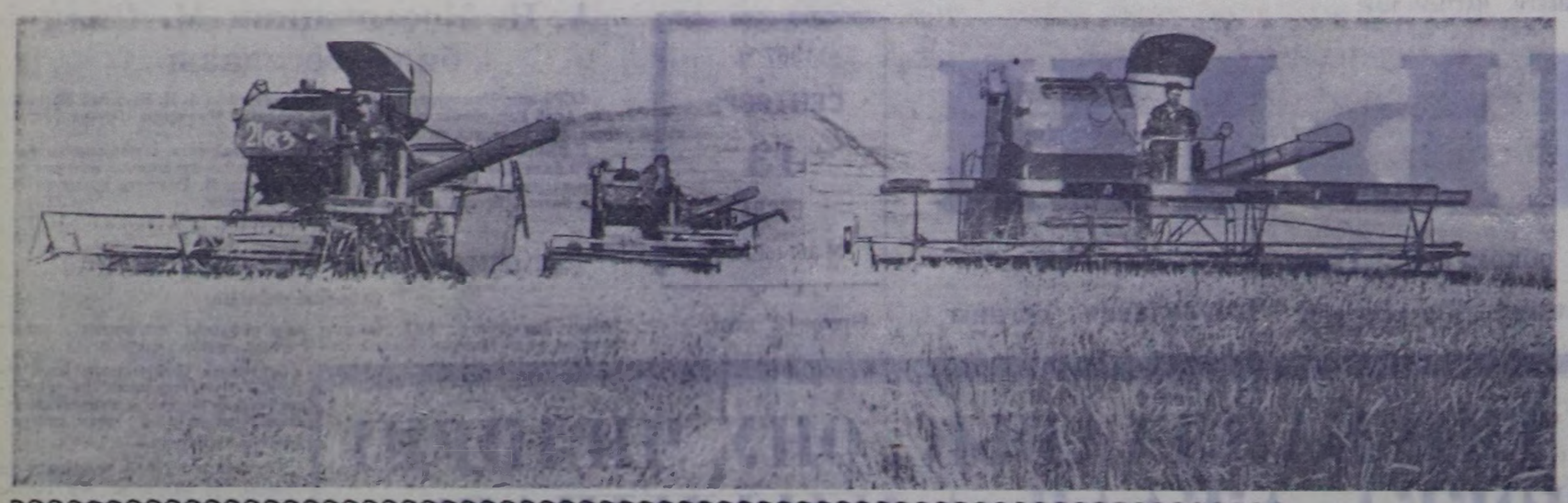
Бир кол кичээнгейни байырлал бетинде ажыглалга киирер деп турар культура одагларынче салыр апаар. Чижээ, Бай-Тайганың Тээлинде чаа тутkан Культура бажыңының ажыглалга киирилгези чүгле «Универсал-б» деп ийи котелдуг, монтажниктериниң чедишкези-биле саадап турар.

Тос-хемчилерниң белеткелдер практикалыында бир чаа чүүл — районнуң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезин организастаар деп турары. Ол ышкаш ыраккы одарларда мал одарладып турар малчыннарның медицина хөндырылгазын экижидер дээш О. Шыраада медпунктуну хей-ниитти күжүүбиле кылып, суурларның кудумчуларынга ыыткыр чугаалаар радиодериг-хереселдерни тургузарының хемчээн база ап эгелээн. Чүге дизе, байырлал хүннеринде бүгү чурттакчылар бажыңнарында олура, кудумчуга селгүүстеп-даа чорааш, радио дамчыштыр хөлүг оюн-тогланы дыңнаан турар үмурлуг. Моңу база көр болганга организастаары чугула.

Найысылал—Кызылдың улуг байырлалга бүгү тала-биле белеткелдериниң дугайын СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Киселев чыылганнарга сонуургаткан. Кызылдың үлетпүр бүдүүлгелери 8 айларның бүдүүлге планын 106,8 хуу күүсеткен ийикпе азы 12 миллион, 802 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, 13 миллион 667 муң рубльдиң продукциязын берген. Байырладың чыскаалыкта колонналарының ханчаар чоруурун болгаш оларның каасталга-шимелдези кайдыг болурунуң планын тургузуп эгелей берген.

Районнарның төлээлекчилериниң аңгыда бо хуралга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының эргелекчизи Ю. Л. Аравчын, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлалакчызы Х. А. Анчинма, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку болгаш өскелер-даа чүве чугаалааннар.

Дүжүдүң түңнелинде СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока сес ап чүве чугаалаан. Ол хамыкты мурнай, күрүне мурнуна алган план-чагыгларын, бежен чылга алдар болдурган социалистиг хүдээлгелерни ажыл-агыйларнын, ниитизи-биле республиканың ханчаар күүседип турарынче улуг кичээнгей салырынын эргежок чугулаазын чугаалаан. Ооң-биле капсырлаштыр чурттакчы чонның бажың-балгадын, медицина, культура албан черлерин, чунар бажыңнарын, хлеб бымырар черлерин, малчыннарның өглерин кышка белен кылдыр септээринин, одаар түүлдү четчир кылдыр белеткээринин, совхозтар, колхозтар төптеринге, фермаларга, чаагайжыдыларга ажылдарын чорударының, каасталга-шимелдени кылырының, чонның амыдыралын хандырылгазын экижидериниң эргежок чугула хемчегерин доп-дорааш алырын, ону улам күштедирериң эш Тока онаалап демдеглээн.

ДОКТААЛ, КҮҮСЕЛДЕ

Кодээ Совет — эрге-чагырга органнарының эң кол алырларының бирээзи болур. Ол чон-биле сырый харылзаалыг. Ынчангаш Советтерниң бүгү ажыл-херээнге чоннуң докталмал киржилгезинден оон ажыл-чорудулгазының чедиишкинниг болуру кол хамаарыжыр. Кодээ Советтерниң бир чугула ажыл-чорудулгазы чоннуң амыдыралчы негелделерин бүрүн хандырары болур.

Улуг-Хем районнуң девискээринде ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай база 6 кодээ Советтери туруп турар. Районнуң бүгү Советтеринге 344 депутат соңгуттурган.

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин база «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтеринниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң докталын удуртулга болдурган, районнуң чамдык кодээ Советтери боттарының ажылын идепкейлиир, улус ажыл-агыйын болгаш культура тургузуушкунун шын организастарынга киржир докталмал комиссияларның ролүн база организас-массалыг ажылды бедидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан. «Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң докталын чамдык кодээ Советтер сессияларына чугаалажыр корген. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң каттыскан хуралынга Советтер ажылын экижидер дугайында тускай хемчеглерни чотадыр кылгаш бадылаан.

Культура болгаш амыдырал хандырылга айтырыгларын база хой-ниитп организацияларының ажылынын дугайында айтырыгларны сессияларга, күүскөм хуралдарынга чугаалажып турар. Бирги чартык чылда район Советининь күүскому кодээ Советтер даргаларының болгаш секретарыларының 2 хонуктуг, эш-хуузунуң сударының даргаларының чаңгыс хонуктуг семинарын организастап эрткирген.

Чамдык Советтер боттарының организас-массалыг ажылын алээп экижиндп, сессияларны өй-шаанда чыылдырып, күүскомга чугаалажыр айтырыгларны белетеэжп, бедик денгелге эрткирип турар. Ынчангаш Советтерде хой-ниитп организацияларының ажылы база-да эки тургустунган.

Кок-Чыраа кодээ Советинде чагайжыдыга талазы-биле докталмал комиссия (даргазы Алексей Дугаржап) эки ажылдыг. Комиссияның кежигүннериниң ажылы хуваттынган. Оларның удуртулгазы-биле Кок-Чыраның бүгү чону төрээн суурун чагайжыдып ногаанчыдарынга идепкейлиг киржип, 3100 дос ыяшты тарып олуртқан.

Кодээ чоннуң амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле Арыг-Бажының херээженнер чөвүлеии (даргазы Серин Монгуш), Кок-Чыраның (даргазы Мария Дагбыжай), Ак-Талдың (даргазы Шулуу Менди) алээп ажылдарны кылып чоруткан. Хоп-биле даараан уран шевер кылыгларның делгелгезин 3 катап организастап. Культура болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле чарыштыг түнелии ай санында үндүруп, типлекчилерге шилчир вымпелдерни тыпсып турар.

Торгалыг болгаш Кок-Чыраа кодээ Советтерниге хамаарыжып турар культура чырыдыышкын албан черлерининь септелгезин болгаш олар ыяш белеткелин багай эвес чоруткан.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннер-биле чергелештир районнуң Совет органнары организас-массалыг ажылды СЭКП ТК-ниң докталынын негелделеринге дүүштүр эде организаставайн турарын айтыр керек. Хоорай болгаш кодээ Советтерниң ажылын райкүүском эрелгей удуртуп, оларга практиктиг дузаны чедирбейин келген. Моон ужурунда район Советининь 75 депутаттарының түгле 56-зы отчёгун берген, а хоорай Советининь 50 депутаттарындан түгле 3 депутат отчёт кылган.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң херээнге чоннуң калбак киржилгезин хаара түпшайн турар. Сессияларга чугаалажыр айтырыгларның шынары куду болуп, ону даглаш-биле эрттирип турар таварылгалар бар. Чижээлээрге, Баян-Кол кодээ Совет (даргазы эш Амыртаа) сессиялар чыылдырарының хуусаазын хажыдып турар. 1967 чылдың март айда болуп эрткен чер-чер Советтерниң соңгулдаларының соонда докталмал комиссиялар тургустунга-да ай бешн четпээнде (апрельде) кодээ Советтиң сессиязынга улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалал таазы-биле докталмал комиссияның ажылының дугайында айтырыгны дыннап чугаалашкан. Оон дараазында болуп эрткен сессияга түгле магазин ажылының дугайын чугаалашкан чорук кодээ Советтиң эрелгей ажылын херечилеп турар. Бо Советте чоннуң чагыларын күүседир ажыл куду деңгелде. Чагыларны кайдаза демдеглевейн, оларны сайгарып көрбейн турар. Күүскөм кежигүннери хүлээлгелериниң аайы-биле ажылын мынчага чедир хуваажып албаан. СЭКП ТК-ниң докталын сессияларга болгаш күүскөм хуралдарынга чаңгыс-даа катап чугаалажып көрбээн болгаш ону амыдыралга боттандырар талазы-биле кандыг-даа хемчелер алдынмаан. Кодээ Советтиң күүскомунун 1967 чылдың III кварталында кылза чогуур ажылының планы бешн чок бооп турар. Тургустунган 4 докталмал комиссия шуут ажылдавайн турар. Кодээ Совет мынчага чедир чон мурнунга отчёдун бербаан.

Чаа-Хөл кодээ Советининь күүскому (даргазы эш Хүргүлек) СЭКП ТК-ниң докталын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылы ам-даа чогуур негелдеге чедир чоруткан. Ынча хой-ниитп организациялары план чок ажылдан келген. Бо кодээ Советтиң депутаттарының хой кезии чон мурнунга отчёдун бербаан. Суурну чагайжыдып, ногаанчыдарынче кичээнгей салбайн келгенин суурнуң амгы байдалы хереченлеп турар.

Депутаттарны дамчыштыр күүскөминуң болгаш өске-даа албан организацияларның удуртукчуларының адынын кырынга киргеп шүгүмчүлелдиг саналдарны, соңгукчуларының чагыгларын, моон мурнунда хүлээп алдынган шиитпирлерниң канчаар күүсеттинип турарын райкүүском соңуургап көрбейн келген. Район Советининь депутаттарынга соңгукчуларның киргеп 49 чагыларындан түгле 26-зы күүсеттинген.

Район Советининь болгаш кодээ Советтерниң күүскомнары бо чылдың эрткен айларында чон мурнунга отчёттарын бербээн. Бо чылдың мартта болгаш соңгулдаларда район Советинге 9, хоорай Советинге 6, кодээ Советтерге 37 докталмал комиссия тургустунгулаан. Оларның составында 278 депутат болгаш дыка хой активтер хаара туттунган. Ынчангаш турбүже районнуң чамдык кодээ Советтериниң докталмал комиссиялары сессияларга, күүскөм хуралдарынга айтырыглар белеткээринге кириштейн турар.

Улуг-Хем районнуң Советтериниң организас-массалыг ажылында четпестер түүдэн тыптып келгенил дээрге, райкүүском ук ажылды чогуур деңгелинге чедир тургуспаанын база кодээ Советтериниң ажылын ханызы-биле өөренип көрбейн, чамдык ви түүдерни деткинр, ону амыдыралга нептередир хемчеглерни ап чоруткайн турарында.

Октябрьның 50 чыл оюнга бүгү улустуң белеткелиниң бо чугула үезинде Советтериниң организас-массалыг ажылын мындыг куду деңгелге тургузуп болбас. Бо ажылда бар четпестерни кыска хуусаала чайлаткаш, организас-массалыг ажылды СЭКП ТК-ниң докталынга дүүштүр бедик деңгелге тургузары эргежок чугула.

М. ОЮН,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң инструктору.

«Көк-Тей» совхозта хову ажылдары уламчылавышаан. Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн дүрген ажаал доозар талазы-биле механизаторлар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Чижээлээрге, комбайнер Н. Хафизов сезонда 600 гектар тарааны тавычалай база 600 гектарны бөлүп бастырар хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: «Көк-Тей» совхозта дүжүт ажаал алышкыны.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Теоретиктиг конференция

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң клубунга теоретиктиг конференция болган. Ону Октябрьның социалистиг Үлуг революциязының 50 чыл оюнга тураскаатқан.

Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ниң Тезистеринге холбаштыр үш илеткелдер— «Көдээ ажыл-агыйны кооперастаарының ленинчи планы», «Совет Эвилелиниң 50 чылда эрткен улуг оруу», «Бүгү делегей амыдыралының амгы байдалы» деп илеткелдер болган. Конференцияга суурнуң чурттакчылары дыка хөй чыылган болгаш анаа болгулаан илеткелдерни улуг соңуургал-биле дыннап, элээн хөй айтырыгларны салгылаан.

Культура ажылдакчылары — тараажыларга

Хову-шөлдү эргип...

Районнуң культура өдөгларының боттарының ажылын мал чемниң белеткелиң болгаш дүжүт ажаал алышкынын чедиишкинниг эрттирериниче углаидырган. Колхозтарда, совхозтарда 15 клубтуң, 3 культура бажыңының бот-тывынгыр артистери уран талантыларын сигенчилерге, тараажыларга, мал фермаларынга, бригадаларының ажыл-ишчилериниге бараалгадып, оон-биле кады лекция номчулгаларын, бесседаларын, мыткыр номчулгаларын чорудуп турар.

«Искра» колхозта клубтуң агиткультбригадазы (удуртукчузу Самдан Хеймер-оол) кыжын, чазын малчыннарже, ховунуң ажыл-ишчилериниче хой удаа четкен. Колхозака мал чемниң белеткели өгелээри билек, агитбригада ажылын уламчылаан, походче үнүпкеп. Амга чедир 16 ажыг концертти ажыл-ишчилерге көргүскеп.

— Агитбригаданың киржикчилери уран талантылыг боттарының колхозчуларынга бараалгадырындан аңгыда, кожалыг ажыл-агыйларының ишчилериниге база аалдан барып, оларны сонуургадып турар бис. Бистс бот-тывынгыр кайгамчык талантылыглар бар. Чижээ, хойжу Ондар Алдын-оол, Раиса Ананды, Ыргит Серсевна, Хоналыг Орус-оол, Валентина Монгуш, Вера Ондар болгаш оон-даа ескелерни киирип болур — деп, Самдан чугаалады.

Сат Алдын-оол удуртқан бот-тывынгыр болук артистерни «Чырааа-Бажы» совхозтуң хову турааларынга бо-ла көрүп болур. Олар национал хептерни кедипкеп ырлашкан, танцылаан, уран номчулгалар кылган тургулаар. Күш-ажылчы демиселче ажыл-ишчилерни сорук киирип, боттарының уран талантызын 18 удаа бараалгатканнар. Кожалары ажыл-агыйларже база барып, мында уран чүүл ажылдакчылары-биле дуржулганын солушканнар. Ажыл-агыйының талазы-биле «Сүт-Хөл» совхоз районда дээре. А уран чүүл талазы-биле ол база-да ышырак. Совхозта Монгуш Шыдар директорлаан Культура бажыңының, Ооржак Даржай-оол эртелекчилээн Кара-Чыраа клубунуң бот-тывынгыр уран чүүл белүүлиниң киржикчилери концерттерни ажыл-ишчилерге бараалгадып турар.

Культура бажыңының агиткультбригадазы сигенчилерниң докталмал аалчызы. Мал чемни белеткелиниде ажыладп турааларга концертти хой удаа көргүскеннер. Агитбригаданың конперти солуп программалыг. Ниитп мырлар, танцылардан аңгыда, ажыл-ишчилерниң хей-аъдын кодурер солуп номерлер-ле хой. Ажыл-чорудулгаларда четпестерни илереткен сатириктиг кожамыктар-даа бар.

Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери 20 ажыг кижи составтыг концертчилерине чоргаараанып, оларның бот-тывынгыр талантыларын таалал-биле дыннап көрүп турар. Концертти Ак-Довурак, Алдан-Маадырның, Бора-Тайганың, Кызыл-Тайганың чону каш удаа көрген. Оон аңгыда «Искра» колхозка, СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозка, «Тыва» совхозтуң Хөндергей, Тере-Хая суурларынга барганнар.

Концертчилерден Зоя Хомалыг, Юля Донгак, Зина Ондар, Донгак Чаш-Уруг, сааиы Монгуш Борбаанак олар ырлаар, танцылаар талазы-биле эң-не талантылыглар.

Н. БАДЫ-ЛАМА.

Чонга бараалгадып турар

Тээлиниң Культура бажыңының чанында агиткультбригада сөөлгү үш айларның дургузуунда Бай-Тайга районнуң колхозтарынче лекция, концертти белеткээп, аалдап четкеннер. Оларны кодээниң ажыл-ишчилери четтикпейн маңнап, утка-шынарлыг лекция, тайылбыр кылгаш, солуп конперт көргүзеерге сеткили ханганының илергейлеп турган. Чай дургузуунда барык үжен конперт, чээрби хире лекцияны номчаан.

Агиткультбригаданың составында дуржулгалыг лекторлар, бот-тывынгыр уран чүүлдүн артистери хаара туттунган. Олар мал чемни белеткеп, дүжүт ажаал туурар бригадаларга, фермаларга, одар-белчирлерде малчыннарга чедип, оларга культурлуг дыштанныгланы организастап берип турганнар.

Чер-черге СЭКП ТК-ның «Октябрьның 50 чылы» деп Тезистерининг дугайында лекцияларны номчуп, ол документиниң ужур-дузазын, теоретиктиг өөредилгелерин билдингирп-биле тайылбырлаарын лектор-тар А. Дембирел биле Т. Тюлюш боттандырганнар. С. Маадыр-оол биле К. Дүмен-оол олар медицина темазынга бесседалар кылгылааннар.

Бригада кодээде клубтар болгаш өске-даа культура одаглрының ажылынга дузалажып, ында ажылдакчыларга айыктыг сүмелерни бергеннер.

«Мурнакчы» колхозтуң клуву болгаш Мугур-Аксының Культура бажыңы боттары база агиткультбригаданы организастап, хову-шөлдерже, малчыннарже өөн-концерттиг үнгеннер.

«Тээлиң» совхоз биле «Кара-Хөл» колхозтуң партия организацииларының кижизидикчи болгаш эстетиктиг рольдуг агитбригадаларга боттуг дуза чедирбейн келгенин демдеглээр керек.

А. АДЫГБАЙ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ДЕМНИГ, НАЙЫРАЛДЫГ

Ээр-Хавак болгаш Хая-Бажының үстүнге шээр мал кадарып малдаан чергелештир хомушкан малчыннарны кайы ол дээр. Таарымчалыг ажаалга кадарылгада турар хөй кодан шээр мал Баян-Таланың албек одарларында. Ол болза Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң байзал.

Колхозчу хойжулар юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Монгуш Арагачыга бригадирлеткен № 2 хойжу бригаданың малчыннары мында чурттап, ажылдап, бүгү-улуспу социалистиг чарышка киржип турар.

Хойжуларның найыралдыг, демниг ажылдап, бригаданың алган планныг онаалгаларын боттандырар дээш демиселиин турарындан ишчи түнелдер багай эвес. Бригада мал остүрер чыл планын 100 хуу күүсеткен, төрүүр 100 хойдан 96 хураганны, хой бүргүүнден 2550 грамм дүктү алган. Бригаданың бүгү коданнарының малының деңгилдези эки.

Кышка белеткелди хойжулар база чорудун, киитп күш-биле ийи чаа кыштагны белеткеп алган. Чамдык малчыннар кыштагларын септеп дооскан. Бригада 100 тонна сигеп белеткээр онаалгазын ажыр, 115 тонна кылдыр күүсеткен.

ХОЙЖУНУҢ ИЖИ

Опан-оол Чимит-Сереновпч Ховалыг киитпиниң мал ажылынга хой чылдарда ажылдап келген. Оон бүгүнүг ажыл-ишчи Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхоз үнелеп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаатқан колхозчу малчыннарның социалистиг чарышка киришкеш, бедиткен хүлээлгеии ам Опан-оол алган. Оон кадайы Куулар Опей база-да мал ажылынга кымынак, дузалаачы малчын. Хойжу ог-бүле бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 97 хураганны, хой бүргүүнден 2700 грамм дүктү алган. Хоюнуң чайгы семиртилгезин эки организастаан.

Киитпиниң малынга сигеп белеткеиинге хойжу идепкейлиг киржип, 6 тонна сигении кезип, болген. Ам кыштаглаашкынга белеткенип турар.

М. СЕВЕН.

Херээженнер — юбилейге

Районнуң херээженнер чөвүлелдери юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседип, алдарлыг байырлалга төлептиг ужуражырынче херээженнерниң бүгү күжүн утландырган. Суурларны ногаанчыдары, чуртталга бажыңнарының арыг-шевери, чоннуң ортузунга масса-политиктиг ажылдарны улам калбартыры, херээженнериниң будуруллеге киржилгезин экижидери дээш олар социалистиг чарышты калбарткан.

Юбилейлиг чылда бистиң херээженнеривистиң колхозтарның болгаш өске-даа будуруллеге черлериниң ажылынга киржилгези дына бедээп. Нарында 16 кижилиг херээженнериниң септелге звенозу малчыннарның чуртталга бажыңнарын, чунар бажыңын малгаштап, чугайлап турарлар. «Мөрен» колхозта эш Барыс-Хөөге удуртқан ногаа звеноузунда 11 херээженнер ногаа кажаазын боттары кылгаш, янзы-бүрү ногааларны тарып олуртқаш, оон ажаалдазын эки чоруткан.

Чөвүлелдер херээжен чоннуң ортузунга 34 лекция-бесседаларны янзы-бүрү темаларга эрттиргизип. Оларның активчилериниң организастап эрттиргени темажыткан вечээлер солуп болган. Чижээ, Эрзин суурга «Кижиниң чаражы чүдел», «Кыстың чоргаараты», «Суурувустуң дугайын чугаалажыыл». Нарынга «Өг-бүленин бюджединин дугайында», «Аас-чежиктиг уруглар» деп тускай вечээлерни база күш-ажылдың мурнакчыларының-биле ужуражылгаларны организастап эрттиргеп. Ол кежээлерге ачычеминиң, ишик хептиң дээжилериниң делгелгелерин кылып, типлекчилерни хүндүлеп биижиктер-биле база ертектиг түүлер-биле шаңнагылаан. Комиссияның жюриэи Мария Аксентьева, Дүгер Серемаа, Мария Сотпа, Седен Самбы, Тамара Мамышева оларның ажылларын онаалап демдеглээн.

Уруглар албан черлеринче кичээнгейин херээженнер чөвүлелдери күштелдирип турар. Чүге дээрге районда 270 ажыг бичии чаштарны ясли-садтарда остурүп, кижизидип турар.

Районда 9 херээженнер чөвүлелдериниэн Нарында чөвүлел (даргазы Ширинн Мыдакмаа) эки ажылдап, хуралдарны чугула айтырыгларга хамаарыштыр өөйлеп эрттирип, херээжен чоннуң ажыл-амыдыралынга чогуур деткимчеии коргузуп, культурлуг амыдырал дээш чүткүлү калбарткан. Нарыннын херээженнери Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга таварыштыр суурну ногаанчыдар ажылды чоруткан. Кузумчуларга 10 кезек черге агитаторларны чөвүлелдиң бир актывиниге баштадыр бижыглаан. Олар агитквартираларга беседаларны, тускай болгумнериниң өөредилгелерин база чамдыкта хуралдарны-даа организастап турар.

Эрзин суурнуң херээженнер чөвүлели (даргазы О. Тоонаүп) кежигүнери ажылды хуваажып алгаш, түс-түс чөвүлелдерге чеде бергеш, ажыл талазы-биле мурнакчы дуржулгаларны тарадып турар. Районнуң мурнакчы херээженнериниң эрткен слбүзунга ажыл-ишке чедип алган коргузуглерни барааладып, чөвүлел бүргү боттарының стендилерии, хана солуннарын делгеп организастаан. Типлекчилер шаиналмактадып-даа алганнар. Слётка түгле чедиишкиннерни демдеглээри-биле кызыгаарлаттынмайн, ажылда чедир кылынмаан түүлерниң дугайын база чугаалашкан. Ылаңгыя, эвчи темазынга, эргинин артышкынынарынга үдүр, өг-бүлеге уругларны кижизидеринге хамаарышкан лекция, бесседалар эвээш номчуттунуп турар. Мал чемни белеткээри, кызыл малдың баш санының хораар чоруун болдурбас дээш демиселээ амдан этелеп эки калбартыры херээженнер чөвүлелдериниң соңгаарлалып болбас сорулгазы болур.

О. СЕДИПАА.
СЭКП Эрзин райкомунуп херээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдазының эргелекчизи.

ДУРЖУЛГАЛЫГ ПРОПАГАНДИСТ

Анатолий Яковлевичиге пропагандистер семинарынга эң баштай душканым ол. «Лекция номчуурунуң чамдык чедингир аргалары» деп темага ол илеткел кылган, районнуң улуг, бичө суртаалчыларынга сүмечүгааны берип турду. Коскү чижектер—болунуң ажылындан алгылааны чижектерни, чедимчелиг-даа, чедимче чок-даа таварылгаларны чугаалап бергенин чыыганнар улуг кичээнгей болгаш соңуургал-биле дыннаанпар чүве... «Чугула чүве—белеткел. Белеткел база долузу-биле дүүштүр боттуттанган болур ужурлуг. Чамдыкта бижип каан түүлче сиңиннкеш, кижи дыннакчыларны чалгаарадып, ук түүлеп оске чүнү-даа уттуштуп болур. А чамдыкта, боттуг, коскүлеп чижек-ле кирерим ол дээш, оске үүрмек талаларже халып артпр алаагып, келзе-келзе «суг чугаа көвүдээр» таварылгалар тура бээр. Кайы-даа түннел чок лекциялар-дыр. Кол чүве түл дээрге, бижип каан материалче сиңиигип турза-даа, көрүкчүлер-биле харылзааны үргүлчү салбас, харын оларның байдалын хайгаарабышаан, дыл-домаан эдип-чазап ап, аргалыг-да болза болуун, билдингир кылдыр чугаалаар керек. Бижип алганы түүлеп чарлыкса-даа, кол уун часпас, ийи-чанғыс илаатыг чижек-биле лекцияны «согажалап» туруп, дыннакчыларның кичээнгей-соңуургалын үргүлчү чилгилевидирери—база эки арга. Ол ийи арганы билдилиг ажыглаар болза, дыннакчының хыы хавар. Бистиң ажылывыста четпестерниң бирээзи—чаңгыс талалаашкында: номчаан олар номчаан түрүптар, оозун салып каап, орта чүве чугаалай албас аймзарай бээр, а сула чугаалаанда, бижип алган түүлүнүн уг-шиин уттуптар...» Ону угаазылап дагынаап, эш Загайнов лекторлап чаа эгелеп чоруур шаанда, каныг «үржуктарга» таваржып, чамдыкта арны кызып, чамдыкта оруп тургулаанын капсырлаштырып чугаалаан.

Анатолий Яковлевич Загайнов Тожу районнуң хоочун башкыларының бирээзи. Ол үр үеиин иитпнге Тоора-Хем ортумак школазынга башкылаидаа, директорлап-даа келген. Ону билбее кижи районда ховар, оон өөренпкчилерп ам дээди өөредиге черлерин доозуп, бодунуи оруун тып алгылаанпар. Сагыш човаачал, ээлдек болгаш чөптүг чаны-биле улустуң хүндүткелин чаалап алган төлептигларының бирээзи. Шүлүкчүнүң:

Чеже чашты чурттагаже
Чедип-сургап кагдың ыйнаан.
Чеже кижи сеткилинде
Четтирдим деп чору ыйнаан.
Үе-биле деңге базып,
Үргүлчү-ле чарашты тып,
Чымыжың хөй чоргуна-даа,
Шынап чалыы хевээр-дир сен—

дээп, өдүрүгларын бо башкының буянныг ажылынга болгаи болурга бүрүнү-биле хамаарыштырып болур. Шынап-ла сеткили чаагай, чалыы кижи.

Бодунуи башкылап ажылын суртаал ажылы-биле сырый, билдиниг холбаштырып турары — Анатолий Яковлевичиниң бир мактанчыг талазы ол. А. Я. Загайнов—«Билиг» иитпилелиниң эң эки лекторларының бирээзи. Делегей байдалының дугайында лекция номчуурунга мергежилиг болгаш, Тоора-Хем ортумак школазында партия чыдымышкынының теоретиктиг семинарының удуртукчузу, суурда партияның дөрт чыл хуусаалыг политшколазының пропагандизи.

Үлегер-чижектиг ажыл-ижи дээш, Анатолий Яковлевич бо чылын «Билиг» иитпилелиниң путёвказы-биле шаңнаткаш, бир ай дургузунда Крымга дыштанган. Ам ол дыш алган чаа көлүрүүшкүн болгаш идепкей-биле иитпиге ажыктыг ажылынче киришкен.

К. ДОРЖУ,
ЧУРУКТА: А. Загайнов.
Авторнуң фотозу.

СИГЕН ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Барыын-Хемчикте «Бардык» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың сигеп иевериниң чыл планын күүсеткен. План ёзугаар 1150 тонна сигении белеткээр тургаш, херек кырында—1400 тоннаны белеткээн. Сигеп ажаал алышкыны болгаш силос салышкыны ам-даа хайнышкынныг чоруп турар. Совхозтуң 3 салбырларының сигеп ажылында 206 кижи бар. Сигенде 15 трактор, 3 волокушка болгаш өске-даа машиналар ажылдап турар. Ынчалза-даа 18 муң тонна силос салыр планны сөөлгү хүннерде түгле 605 тоннага чедиргенин айтыр керек. Силос салышкынын Бижиктиг-Хая салбыр элээп организастыг чорудуп турар. Ол салбырда силостуң дүжүдү эрткен чылдан куду болган-да бол, оон малга чеминиттиг хоолуну эки болган. Анаа чазын 3 сеялка-биле чажылда чоруткан, тодаргайларга бирги сеялкага тарымал тооруктуу. ийнги сеялкага суданы, ушкүзүнге — кукурузаны уруп алгаш чаптырган. Оон түнелиинде силос колумактарының малга чеминиттиг шынары бедик. Силосташкында 11 автомашина, 9 комбайнар болгаш өскелер-даа ажылдап турар. Комбайнерлер А. Сая, М. Кызыл-оол, Т. Мунмар-оол олар ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүсеткин турарлар. Силос салышкынының дүрген доозар дээш салбырының удуртукчулары далаштыг хемчегларни алган.

Оон-биле кады совхозтуң Хонделеп салбыры (эргелекчизи К. Е. Очур-оол) 200 тонна сигении белеткээр планын августың 30-де 203 тонна кылдыр, Бижиктиг-Хая салбыр (эргелекчизи К. Т. Тавариштай) 500 тонна сигеп белеткээр хүлээлгезиэип августың төнчүзүнде — 610 тонна кылдыр күүсеткен. «Аксы-Бардык» салбыр (эргелекчизи Т. С. Дөгүс) 350 тонна сигении белеткеп алыр турган, сентябрь 1-ге чедир 587 тонна кылдыр, пландан ажыр 237 тоннаны белеткээн.

Аксы-Бардык, Бижиктиг-Хая салбырлар кок-суда ажаалдазынче мурнап кирген. Ол салбырлар хову турааларын чогууру-биле белеткеп, ында иитпиниң чемненилгезин шыпарлыг организастап, кызыл булуңнарны белеткээн, сигенчилерниң болгаш тараа ажаал алышкынында ажыл-ишчилериниң культура талазы-биле хандырылгазын — кино, конперт көргүзүглерин экижиткен болгаш лекция, беседаларны чорудуп турар, плакаттар, лозуңнар-биле шиметтинген. Хову турааларында ойнаар түүлдер, солуннар, журналдар-биле багай эвес хандыртынган.

Дуржулгалыг лекторлар К. Тавариштай, О. Шымран-Кара, М. Шожукай, М. Хемер-оол, Т. Дөгүс болгаш өскелер-даа лекцияны үргүлчү номчуп турар.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле Бижиктиг-Хая салбырда хойжу бригада (бригадири К. Д. Чыпан) эки хемчегларни алган. Ынчангаш бригаданың кижилери 100 тонна сигении боттарының күжү-биле белеткээр хүлээлгезин күүсеткеп.

Сигеп белеткээриниң иитпи планын совхоз күүсеткен болза-да, чеии эки ажытпап турган, мал чемнериниң белеткелии моон соңгаар-даа үргүлчүлээр чорук чугула, ол түгле ажыкты бээр. Савацыны база бүрүи болуп алыр ужурлуг.

Х. КЕСТИКЕЙ.

1967 ч. Сентябрь 13.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ЧИЛИНИҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ НАЦИОНАЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Компартиязының национал конференциязы ажыттынган. Ооң чугаалажыр кол айтырыы — партияны организасе, идеологиялыг болгаш политика талазы-биле улам чыгай быжыглаар ажыл.

Конференциягa ЧКП ТК-ниң политиктиг комиссиязының члендери ЧКП ТК-ның Чангиче секретары Луис Корвалан кылган. Л. Корвалан партияның шиитки амыдыралының айтырыгларын болгаш партияның масселар-биле харылзааларын быжыглаарының чаа аргаларын ажыглап турарын тодаргайлап чугаалаан.

Члентелчи Чилиниң амгы политиктиг байдалынып, экономика болгаш социал талазы-биле үнделзин чаартылгаларны боттандырарынга, хамыктың мурнунда чер ажылының, банкыларның болгаш өскелериң-даа реформаларын чорударынга барыын үзелдиг күштериниң шаптык таварыштырар бодап турарынга удур чуртка демократияны быжыглаары дээш партияның демиселиниң перспективаларының ханы анализин база кылган.

Луис Корвалан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл ооруын онза чугула ужур-дузалыын демдеглээн. «Кижи торелгетенге билдингеен ол ан улуг социал революция авангардчы партия болган мурнакчы идеяларның шиитпирлиг чугулазын ылап бүзүредип коргүскен болгай» дээн.

—⊙—

ХАЛДАКЧЫНЫ ФАКТЫЛАР СОЙГАЛААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк империалистериниң Вьетнамда үүлгедип турар кемниг херектерин истеп хынаар талазы-биле ВДР-ниң комиссиязы 1967 чылдың баштайгы чартыныың дургузунда Сонгу Вьетнамга удур АКШ-тың үүлгеткен кемниг херектериниң дугайында дыңнадыын чарлап үндүрген.

АКШ-тың империалистери 1967 чылдың баштайгы чартынында Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур үргеделдиг халдакчы дайынын дыка калбартқан. Америк самолёттар 1967 чылдың февральда ВДР-ниң девискээриче 68 муң тонна бомбаларын, а мартта — 77 муң тонна бомбаларын октаан деп, ВИА агентилелдиң дамчыткан дыңнадыында чугаалаан.

Бо чылдың баштайгы чартынын дургузунда 7 улус, бичe суг-гарылга бугалары араатанныг бомбалаашкынга таварышкан. 170 школалар үрелген. 200 ажыг өөренекчилер болгаш башкылар өлүртинеп, балыгланган. Бомбалаашкыныларга 81 хүрээ болгаш 20 дуганнар таварышкан. ВДР-ниң ең улуг хоорайлары — Ханой, Хайфон, Намдинь, Винь, Тхайнгуен болгаш оон-даа өскелер америк ужар күүлүдүң саптүн чок ең дерзин бомбалаашкынныарынга таварышкан деп ол дыңнадыгда демдеглээн.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Испаниянын Коммунистиг партиязының медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Испаниянын Коммунистиг партиязы медеглел чарлап үндүргеш, «октябрь 10-да болуур деп чарлаттынган авыяастыг соңгуудага киришпезинче бүгү испаннарны» ук медеглелиниде кыйгырган.

Медеглелде чугаалааны болза «испан традиционалистериниң фалангазының болгаш национал-синдикадистиг шавар халдаанныын сүлчээчилериниң политиктиг монополиязын улуг күүдүгүнүп турар дигилеп авыяастаары — ол соңгууданың кол соругазы болуп турар». «Франконуң ёзу-чуруму Испанияда диктаторжу ёзу-чурумну «либералдыг апарган» болгаш испаннар ортестерге (парламентиге) боттарының төлээлерин соңгуур «эрге-шөлээлиг» дигилээринге даштыкы чурттарның хөй-ниитизин бүзүредип алыр деп ораладжып турар». «Диктатура чаржыычыг ол соңгуудаларны хенгиг-даа ойлукпут кыдыр авыяастап коргүзериң чедип аптар болза, масселарның демиселиниң чедип аптар болза, масселарның демиселиниң чедип алдынган эвээш-биче чаалап алымшкыныарны уяткаарынга, оппозистиг күштерни улам базарынга ол үүлгедигин ажыглаан турар апаар деп, Компартия сагындырып тур».

«Күштүг болуп турар соңгуудага хоойлуузунуң ёразын барымдаалап коргеш, оппозициянын күштериниң болгаш фаланганың политиктиг монополиязын хүлээп көрөөйн турар кезектериниң соңгуудага киришпезинден өөске херек кырында чогумчалыг аргазы чок». «Коммунистиг партия ол чаржыычыг соңгуудага дээр чүвеге киришпезин бодувуң хүлээлгеэн деп санап тур...» деп медеглелде чугаалаан демдеглээн.

«Оппозициянын бүгү болуктериниң болгаш ажылдачымалрының база фаланга эрге-чагыргазын чопсүнмейн турар бүгү кижилериниң соңгуудалар чорударынга идепкейлиг ийикпе идепкей чок дуза чедиреринден шиитпирлиг ойталаары-биле ол авыяастыг соңгуудага дээр чүвени белеткеп турарын улустуң хереккe албайн, бак көрүп турарын бадыткаар ужуруглуг».

«Оппозициянын бүгү болуктери болгаш франкизминиң политиказын чопсүнмее бүгү кижилер соңгуудага киришпезинче чонну коллективтиг ажылдан кылган документилерге аны кады хөделип ажылдап турган ынгыырар соругалыг дугуржулганы ажылдан кылыр болза чогуур» деп Коммунистиг партия санаалдап тур.

«Компартиянын болгаш коммунистиг ынакгарның организациялары, депшилгелиг бүгү күштер, бүгү испаннар боттарының үне-сүдезин болгаш хамааты күзээлгезин медерелдин-биле биилишпаан, соңгуудаларга киришпезинниң лозунун амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг, даймчы пропагандистер болуур» — деп медеглелде айтыкан.

Пагуош конференциязының медеглели

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Реннебюга (Швеция) болган XVII Пагуош конференциязының киржикчилери ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын доп-дораан соксадырын болгаш ГДР-ни хүлээп көөрүн негзэп. Ылаңгыя Европаның айыыл чон чоруун хандырар сорулганы барымдаалаш, Европаның чурттары улустар арасының маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээрде боо-чепсекти ажыглавас деп хүлээлге алыр ужурлуг деп ук конференциянын түңнел медеглелиниде чугаалаан.

Конференцияның киржикчилери ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге аргалыг-ла болза, дүргеп ат салырын бүгү күрүнелерге сүмелээн.

Медеглелде ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын бүрүн хоруп болур аргаларны өөренип көөрүн ядролуг чепсектиг күрүнелерге сүмелээн.

Конференция химия болгаш бактериология чепсектерин хоруур дугайында Женева конференциязының дүрүмчүткен чүүлдерин күүседирин бүгү чурттарга сүмелээн. Медеглелде чепсектиң ол хевирлерин таратпас хемчегларын алыры эргежок чугула деп демдеглээн.

Медеглелде демдеглээнин ёзугаар алырга, хөгжүн эгелеп турар чурттарның хөй айтырыгларын конференцияга чугаалашкан. Конференция ол чурттарның хөгжүдедиинге дуза чедиреринче угланган хөй саналдарны хүлээп алган.

Эртем, техниканың депшилгеэн тайбыңы хевээр арттырарынга эртемденнериниң харылсалгазын күштелдирип турар деп медеглелде чугаалаан.

АММАН. Иорданияның найысылалы Аммавда алжир элчин черинин чанында хөй кижилер чыылган, хөлээп турган. 15—18 харлыг аныяк кижилер чыылган. Израиль кара бажыңдан хосталып үнген 42 алжир сургуулдар ол. Оларны аңда кара бажыңаанындан бээр ийи чартык ай эрткен.

Дайын эгелей бергенде, олар Наблуска Аденден келген аныяктар-биле кады өөренип турган. Июнь 17-де ниити чурттарга бажыңнаринче израиль солдаттар чаза таварып кирип келген. Чүү-хөөнер албадар! Үнүнер! Автобуска олуруңар!— деп команда дыңналган. Оларны Иерусалимниң израиль кеззонге экелгеп. Автобус изин хүнге тос шак дургузунда турун келген. Үнүнер дээн команда база катап дыңналган, сургуулдарны боо ужазы-биле соккулап, дорамчылап, тепкилеп эгелээн. Оларны сүрүн аз-таш, Иерусалим кара бажыңынга аппарып суккулап каан.

«Биске үш хүн суг бербээн. Бээр кургаг хензит чеми кижи боскунче-даа ашпас. Дөрт хонуп чоруй харын бир-бир стакан сут алган бис, ол суу безин бензин

Тудуп хоругдаашкынныар

КОТОНУ. Үстүү Вольтаның күрүне айыыл чок чоруунуң органнары чуртка күрүне эргилдеэн ылыр сагыштыг турган чажыт «Икс болуктуң» хөй кежигүнерин тудуп хоругдаан. Уягадугдан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, тұттурганнарның арагында — Үстүү Вольтаның президентиэн турган Морис Ямеогонуң кадайы бар. Ямеого эрткен чылдың январьдан бээр бажыңында хоругдадып келген. Ынчан республиканың амгы президентиэн полковник Сангуле Ламизанага баштаткан шериг офицерлери чуртка эрге-чагырганы холга алган.

Ламизана сүлчээнниң киржикчилерин «эрге-чагырганы холтаварлаксаан калчаалыг хүржөк идегеттер» дээн.

Алжир школачылар хосталган

да дыңналган. Оларны Иерусалимниң израиль кеззонге экелгеп. Автобус изин хүнге тос шак дургузунда турун келген. Үнүнер дээн команда база катап дыңналган, сургуулдарны боо ужазы-биле соккулап, дорамчылап, тепкилеп эгелээн. Оларны сүрүн аз-таш, Иерусалим кара бажыңынга аппарып суккулап каан.

«Биске үш хүн суг бербээн. Бээр кургаг хензит чеми кижи боскунче-даа ашпас. Дөрт хонуп чоруй харын бир-бир стакан сут алган бис, ол суу безин бензин холуктуг болган. Оон соонда кава төрүттүнгеп сен, ада-иең кымнарың, Совет Эвилелин, АКШ-ты кандыг деп бодаар силер деп байысаап-ла эгеледелер. Израиль чепсектиг күштериниң тымыынга үргедекчи ажыл чорудуп турган силер деп бистиң буруудадып турдулар. Сургуулдарны боо ужазы-биле соккулап, дорамчылап, тепкилеп эгелээн. Оларны сүрүн аз-таш, Иерусалим кара бажыңынга аппарып суккулап каан.

«Биске үш хүн суг бербээн. Бээр кургаг хензит чеми кижи боскунче-даа ашпас. Дөрт хонуп чоруй харын бир-бир стакан сут алган бис, ол суу безин бензин холуктуг болган. Оон соонда кава төрүттүнгеп сен, ада-иең кымнарың, Совет Эвилелин, АКШ-ты кандыг деп бодаар силер деп байысаап-ла эгеледелер. Израиль чепсектиг күштериниң тымыынга үргедекчи ажыл чорудуп турган силер деп бистиң буруудадып турдулар. Сургуулдарны боо ужазы-биле соккулап, дорамчылап, тепкилеп эгелээн. Оларны сүрүн аз-таш, Иерусалим кара бажыңынга аппарып суккулап каан.

«Биске үш хүн суг бербээн. Бээр кургаг хензит чеми кижи боскунче-даа ашпас. Дөрт хонуп чоруй харын бир-бир стакан сут алган бис, ол суу безин бензин холуктуг болган. Оон соонда кава төрүттүнгеп сен, ада-иең кымнарың, Совет Эвилелин, АКШ-ты кандыг деп бодаар силер деп байысаап-ла эгеледелер. Израиль чепсектиг күштериниң тымыынга үргедекчи ажыл чорудуп турган силер деп бистиң буруудадып турдулар. Сургуулдарны боо ужазы-биле соккулап, дорамчылап, тепкилеп эгелээн. Оларны сүрүн аз-таш, Иерусалим кара бажыңынга аппарып суккулап каан.

«Биске үш хүн суг бербээн. Бээр кургаг хензит чеми кижи боскунче-даа ашпас. Дөрт хонуп чоруй харын бир-бир стакан сут алган бис, ол суу безин бензин

„Юманите“ солуннуң байырлалы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуннуң байырлалынга чартык миллион хире кижи киришкен. Ук байырлал француз ажылчы чоннарның депшилге, социал, дең эрге болгаш тайбың дээш демиселге чангыс аай тураскоруктуунуң база бир күчүлүт илерели болган деп «Юманите» солун бижээн.

Байырлал эрткен ийи хүнүң дургузунда Францияның Коммунистиг партиязының хүрээлеринге 2.100 чаа кежигүннер немежип кирген, а коммунистиг аныяктар эвилелиниң кежигүннеринге 2.233 кижи немешкен. Байырлалда ФКП-ниң төп парлалгa органын база 8.000 кижи чагыдып алган.

Буурап дүжер апарган планнар

ЛОНДОНДАН СЭТА-ның корреспондентиэн Е. Павловтуң дамчытканына ёзугаар алырга:

Мурнуу Аравияда революстут байдал тургустунган, ынчангаш Англия ол черде болуушкыннарның өөскүп турарын контролдай албастай берген. Ол мининшкинин Англияның тодаргай эрге-дужаал чок министри лорд Шекатон Чоокку Чөөн чүкке чораап, чанып келген соонда Лондонга чугаалаан. Англияның чаза Мурнуу Аравияга национализтиг бүгү организациялардан чазак тургузарынга чөгенмейн ынанып турар деп лорд ООН-биле чергедештир база медеглээн.

Шекатонуң ынча деп чугаалааны — Мурнуу Аравияга хамаарыштыр Англияның политиказының бүрүнү-биле буурап турарының база бир херечиэн болган.

Мурнуу Аравияның шейхтер, султаннар чазааның буурап дүшкенинин уламындан национал-хосталгалыг шимчээшкин улам калбарбышаан, кыптыгып турар бо чуртка Англияның ол чагырыкчылардан даянып аргазын безин оскунарынга чедирген. «Араб революциязының шивээзи Йеменден Мурнуу Аравияже болгаш Аденче шилчий бээр дей берген» деп «Файнэншл таймс» солун бижээн.

Бистиң ол черде туружувусту камгалаары улам бергедээр апаар деп ук солун демдеглээн.

Хамык аштырышкынныарга таварыжып турар хирезинде-ле, сөөлгү үеде чүүл-бүрү чажыт кажарлаашкынныар күзенчиг эчис сорулганы чедип алыр арганы бериптер деп ынанмышаан, шериг-стратегия туруштарын бодурга холгаарлап арттырып алыр дээш ораладжышкынныар кылырындан Лондон ойталавайн турар.

Буурап дүжер апарган планнар

ЮГОСЛАВИЯНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Прилеп кавызының тарылга шөлдеринде таакпы дүшүдүн бастырып ап турары. Ында ол культураның чаа, экижиткен соруттарын өстүрүп үндүрер ажыл кылып турар эртем-шинчилел институду бар. Таакпы — Югославияның дашкаар үндүрүп садыгаарынга киирер кылдыр чаңчылчаан байлаа.

ТАНЮГ—СЭТА-ның фотозу.

Кыдат-Индий кызыгаарда

ДЕЛИ. (СЭТА). Натухла девискээриниң Сикки кызыгаарында индий шериг кезектерин кыдат шериглер ланчылар-биле болган пулемёттар-биле боолаан деп ПТИ агентилел дыңнаткан. Бир турар дугуржулганы ёзугаар индий шериглер Сикки книжествонуң девискээринде оон кызыгаарын камгалап турар. Оон соонда кыдат шериглер Сикки-ниң девискээрин артиллерия-биле болгаш миномёттар-биле боолаан эгелээн деп, ол агентилел дамчытнан. Индий шериглер харын боолаашкынын ажыткан. Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, индийлерниң арагында балыгтаткан наш-даа кижи бар.

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнаавыр турарын ёзугаар алырга, КУР-нуң даштыкы херектер министерствозу Индияның Пекинде элчин черинге нота чорудуп бергеш, кыдат-индий кызыгаарга, ылаңгыя сентябрь 7-де болган болуушкынныарның ужурунда буруунуу индий чазакче чуул каткан.

Өшкү — янзы-бүрү продуктуларлыг

Аал малларының иштинде өшкү хөй янзы продуктуларны берип турар. Ол болза эът, сүт, дүк, чоок, кеш, мыйыс талазы-биле кижиниң негелдезин хандырып келген. Өшкүнүң эъди кижээ дүрген шингээттинер. Изиг чеде өшкү эъди белен үрелбес шынарлыг. Балык өшкүнүң чиг ханы чамдык ларыгларны эдиптер эм шынарлыг. Өшкүнүң ханы белок, глобулин, демир болгаш өске-даа ховар чугула элементилер-биле бай. Эртемденнериң шинчилели-биле балыткан турарындан алырга, казах улуста шагдан тура өшкүнүң чиг ханы-биле дан эвээштээриниң ларыын болгаш баарның чамдык ларыгларын чедиляшкинниг эмнеп турарын шынзыктырып турар.

Ол ышкаш өшкү сүдүнүң үскүрү 5-тен 11 хуу чедип турар болгаш ында организмге чугула херектиг казеин, гормоннар, микроэлементилер болгаш витаминнер хөй. Өшкү сүдүнден кылган тарак, брынза чаш уругларның ижин-шөйүндүзүн чазап, экижидеринге чугула чем болур.

Өшкүнүң кежиинден белик шынарлыг хромнарны, савыяларны, шеврону болгаш өске-даа түүлерни бүдүрүп турар. Бир болгаш ийи харлыг өшкүнүң кежи дески хоюг, түтчүп таагыланнас дүктүг болгаш быжыг, чиик. Ылаңгыя ангордан хайнактаан өшкүнүң кежи улам шынарлыг. Өшкүнүң түгү колдуунда ак болганда, ону кандыг-даа өң-биле танытынмас кылдыр будуп ап болур. Ынчангаш ындыг алгыдан кылган хел кончуг чараш, чиик, быжыг болган эптиг.

Өшкүнүң дүгүлеп, ылаңгыя чөөгүлеп белик шынарлыг пес-таавы, чылыг аргыларны кылып турарын билир бис. А өшкүнүң мыйысындан тыва улус бижек сывын, дээктерни, дыргактарны, омаштарны, дерги дөстерин, өзер базыткыыштарын, согун молдуруктарын болгаш өске-даа каастелга кылыгларны кылып келген.

Эрги Тыва үезинде кадыр кашпал чурттуг араттар өшкү малдың берип турар хөй продуктулары-биле хандыртынып амыырап чорааның чөн билир. Аал малларында өшкү үстүп чоруй барбас — өдээн кажан-даа кагбас мал болур. Ол, чылдың ээлчегларинде докталмал хонаштарын эндевес.

Өшкү ааллын өске малдарынга ажыглаттынмас эң кадыр, берт, кашпалдарның одар-белчиирин ажыглап турар. Оон ангыда өшкү ааллын өске малдары шингээдип шыдавас ажыг чашпаннарны, хараганнарны, сөөскенни, талдарны болгаш өскеда чадан ыыштарны чемнеп кыдыр шингээдир. Өшкүлер одарга чорааш, үстүп чоруй барбас, чүгле ында-хаая чалымнар тиглеринге дуруглай берип болур, чанар үезинде кадартының албадалы чокка өдээнге чанып кээр. Кадарчы кижи кадыр черлерге чорааш, дайгырып тургаш, өшкүнү дозуп одарладыр, ынчангаш кадарчының деңгели үстүр хала турбас.

Тывада өшкүге таарыжыр кадыр, берт черлерниң чамдык одарлары ам ээнзиреп чыдар. Ол одарларга мурнунда чартык миллион хире баш өшкү турган, оон чыл бүрүде өшкүнүң 2 муң ажыг тонна көн эъдин бүдүрүп турган. Өске малдарга бодаарга, өшкүге мал чеми белеткеп бербес турган болгаш өшкү одар-белчиирден чудавас. Ынчангаш өшкүден ап турар продуктуларның бот-үнүзүн, сарлыктыы ышкаш эң-не чиик.

Ындыг турбуже Тывада көлээ ажыл-агыйның удуртукчулары, мал ажылының түскай эртемниглери өшкү малдың сайзырадырынче мынчага чедир кошкак сагыш салып келгени дыка хомуданыгыр. Өшкүнү тоғчеглеп келгениниң оон баш саны чыл бүрүде кудулап келген. 1935 чылда республикага 470 муң баш өшкү турганынан ам 110 муң баш арткан. Оон иштинде колхозтарга болгаш совхозтарга 1959 чылга 138 муң баш турганымнан 1966 чылда 54 муң баш өшкү арткан. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга 1959 чылга өшкү 16 муң баш турганынган ам түгле «Шекпээр» совхозта 2,4 муң өшкү арткан. «Бардык» совхозка турган 5 муң баш өшкүнүң когу үүлгеп. Өске малдарга ажыглаттынмас болганда, ол совхозтуң Алашта 10 муң баш өшкүнү сайзырадып болур дыка дегген эки одарлары ээн калган. Ол ышкаш Хемчиктиң бажындан өгелээш аксыга чедир, Улуг-Хемниң оң талазында Баян-Колдан эгелээш Хемчик-биле каттышкынынга чедир өшкүге болгаш сарлыкка таарыжыр кол одарлар барык ээнзирей берген. Республиканың өшкү одарларынга бети дээрге 600 муң өшкүнү өстүрүп болур болгаш, өске продуктуларны санаваска, өшкүнүң түгле кон эъдин чыл бүрүде 3 муң тоннаны бүдүрүп болур.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың февраль 24-те үндүрген докталынга Тывага өшкүнүң баш савын 1970 чылда (ажыл-агыйларга) 87,4 муң башка чедирер деп айыткан. Ону барымдаалаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июнь 22-де үндүрген докталынга республиканың 14 ажыл-агыйларынга өшкү сайзыралыр чоруктуу специализастаарын айыткан. Оон-биле кады өшкү одарларлыг Улуг-Хемниң «Найырал» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарын, Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колдозун болгаш Барыын-Хемчиктиң «Бардык» совхозун база маңаа айытса чогуур, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары чиик өртектиг продуктулар берип турар өшкү малды делгем одарларынга сайзыралыр ооренип көөрү чугула. Ол дугайын үстүнде докталга сүмелеп айыткан болгай.

Чамдык зоотехниктиг сүмелер. Өшкүнү мал чемининг баазазы барык чок кадыр-берт черлерде өстүрүп турар чүве төлээде, оон эдержилгезин ноябрь айдан эгелээри чугула, өшкүнүң төрүүрүн апрель — май үезинде болдурарга, чылыг үеге таваржыр болгаш өт-сигеннин үнүжү-биле утказуп келирге, чаш аңайларның өзүмү боолбайн баар. Өшкүнү тарып боозадыр болгаш оларны чүгле ангор хуналар-биле хайнактаары республикада көрүлгеп. Ангорнун бир лугаарты-ла хайнактарының дүгүнүн шынары эки стандарт дүкке кире бээр. Оон ынай, хылган дүк чок болганындан ангор хайнаанын дүгү дески, оон кежин хеп кылырга чаңгыс аай, чараш.

Эъттин болгаш кештин шынары 1,5—3 харлыг өшкүлерниң эки: дүгү чаңгыс аай дески, чылыг, кежи чиик, чымчак болур. Улгады берген өшкүнүң кежи кылын, ширинн, дүгү дески эвес, сиртинге болгаш өезинге челенчек хылган дүктер тыптып кээр, эъди арай кадыг, организмге аар шингээттинер. Ынчангаш аныяк өшкүлерниң дүгү четчи бергенде күзүн ноябрь айда эътке дужаары ажыктыг.

Республиканың иштинге өшкүнү сайзыралыр дугайында мал ажылының эртемниглери боттарының саналдарын солуннар дамчыштыр бижип боор деп идегелиим.

Ф. СЕГЛЕҢМЕЙ,
зоотехник.

КӨДЭЭ САДЫГ, АРЫГ ОРУЛГА

Воронежтиң хереглел кооперациязының өөлелеп болгаш оон чер-черде садыг организациялары ам безин ийи чыл хире үеде чаа чурум-биле ажылдап турар. Олар 1965 чылдың июль 1-ден бээр садыгга сорулганы спецификациялыг даа-даа, экономиктиг көргүүглериниң даа-даа, идеологиялыг болуур. Ам оларның орнуна чүгле ийи көргүүг—бараан саарылгазы болгаш арыг орулга артпан. Бо ийи көргүүгтүң ёзугаар хереглел кооперациязы бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын үнелеп көрүп турар бис.

Көдээ кооператорлар чаа байдалдарда канчаар ажылдап турар дугайын Воронеж облпотребсоюзтуң даргазы Степан КУТИЩЕВ чугаалап турар.

— Моон мурнунда турун келген чурум садыг ажылдакчыларының инициативазынга, бот тускайлан болуур чоруунга болгаш идепкейжиннге моондактап, оларның базын бүрүзүн айтып бээр турган. Садыг организациялары бараан саарылгазының, арыг орулганың, эргилде чарыгдалының, ажылдакчыларының саанының, ажыл төлевир фондузуның планының күүседезиннің, хурлавыр бараанларның санының болгаш өскеда ол ышкаш чүүлдериниң дугайында отчёдун бээр ужурлуг турган.

Ылаңгыя эргилде чарыгдалының шынгыы контрольдуг оланы таварымча чок болгаш ужуру билдинмес ажыл хөй моондактарны тургузуп турган. Чүүктерни сөөртүрүнге, бажын-балгаттарны болгаш септелгезинге, барааннарны шыгжаар, илгаар, чарлаарынга үнер чарыгдалдарны эртелде чарыгдалының планынга киирер турган. Бо талазы-биле акша-көрөнгелериң ажыр чарыгдаан садыг организацияларының удуртукчуларынга шаннадарны тывысхаскыл, харын-даа администрация талазы-биле кеземчеп-даа оналап турган. Оон ужурунда садыг ажылдакчылары садыгларынга ажыктыг барааннарны алырындан чамдыкта ойталап, ылаңгыя сөөртүрүнге хөй чарыгдалдар, кижи бараанларны магазинниерже сөөртүп киирерин кыыгаараап турган.

Чоннуң хереглээр барааннары базаларда чыдар, а ону садыглаары магазинге ажыы чок, ынчангаш садыг четкиин ол барааннарны албас таварылгалар үргүлчү болгулаар. Ындыг чоруун хамыктың мурнунда садыгчыларының эргежыктарынга таварымча чок салдарны чедирип хөйну сөөртүп экпеп турар бис. Бир-тээ хөмүр дашты сөөртүрүнге хөй чарыгдалдар үнүп турааж-ок, эвээш эвес арыг орулганы берип турар болганда, ону садарын күзелдин-биле калбартып турар бис. Моон-биле холбаштыр организацияның көдээ чурттакчыларынга тептүг чемелээшкинниг дыңнаар апаар. Ам бис хөмүр дашты ийи катап артык болгаш дуглаан склатгарывыла ап турган. Аңаа база-да бодунуң штады болгаш ажыл төлевир фондузу бар турган. Ам ол райпотребсоюзтарда барааннарны моонү-биле үндүрер ажылды шуут соксаткан. Магазиннер барааннарның дөрттүн үш кезинээн хөйүн үлетпүр будүрүлегелерден болгаш хереглекчилер нинтиледдериниң областы заводтарынан шуут ап турар.

Садыгның чаа байдалдары депшилгелиг хевирлерин дилеп тывар болгаш садыгга шудургу неитередиринче садыг ажылдакчыларын албадап турар. Садыг ярмаркаларын болгаш делгелгелерни үргүлчү организастап турар апарган. Чүгле эрткен чылда безин ярмаркага беш миллион ажыг рубльдың ииэы-бүрү барааннарын

1967 ч. Сентябрь 13.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ СОЛДАТТАРЫ

Матвей ЗАХАРОВ,
Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң Маадыры

«Революцияның тиилелгези дээш, социализмниң тиилелгези дээш демиселчилерге совет кижилер ханы хүнөттүкелди болзаш көрүп четтиришкинни илередип турар. Большевик-ленинчилерниң, социалистиг революцияның, хамааты болгаш Ада-чуртуң Улуг дайынкарының маадырларының тураскаалы бистиң улугувуска кезээде ыдыктыг болур» деп, «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП Төв Комитединиң Тезистеринде демдеглээн.

Октябрьның чепсектиг тура хамыышкынының болгаш Кышкы ордуну штурмнаанының киржиккизи, ам Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң Маадыры Матвей Васильевич ЗАХАРОВТУҢ «Красная звезда» солунга парлаттынган чүүлү ол темага тураскаттынган.

Парлалганың чаа чүүлдер агентилели ол чүүлдү чамдык кыгырыышкын-биле колчукчуларга бараалгадып тур.

1917 чылдың октябрьның 25-тин төөгүлүг хүнү — Кышкы ордуну штурмнаанының хүнү — Петроградка арай бүргет, соокеумаар, кыржың турган түве. Чавызап бады келген кылын булуттарны өттүр хүн шагдаа көзүлбейн барган, сактырга дүндүгүр куу агаар бодунда кандыг-ла бир дувураашкынны чажырып турганмыт. Кышкы орду база-ла үндергей болгаш мыын-чылым апарган турган. «Аврораның» далайжылары болгаш Петропавловск шикээниң солдаттары үгер-бооларының аастарын өлче шыгаап алган турганнар.

Хоорайның кудумчуларынга болгаш шөлдеринге сыңмараашкан кедергей хөй кижилерже Түр чазактың кежигүннери ордунуң соңгаларын оттүр сестиишкин, коргуушкун-биле көрүп турган. Олар тургустунуп келген байдалды билип, буржуазиянның сөөлгү быжыглаа черинге революстуг күштерниң күчүлүг соогуушкуну болур чадавас деп бодап турган.

Министр-капиталистер бүзээлеткен ордунуң соңгаларынга чаржымчыны конгуг апарган, үмерлежи берген турган. Чонның хайныккан өжээн-киленип көргеш, ордунуң кампалакчылары аажок чайгылыш эгелээн. Казахтар база-ла Түр чазакка бүзүревес, таарыпмас аянныг турган, буржуаз министрлерни кампаларын-биле тургускан юпкерлерде болгаш херээженнер батальонунда быжыг туруш чок турган. Түр чазактың юстиция министри П. Малянтович бодунуң сактыышкынынарынга мынчаар индөрген чугаалаан: «А ында дөө талада, чайгыымышкыннар чок, шуптуу ана. Ында бүгү-ле политиктиг мерген утаан, бүгү «революстуг чорук» шагда-ла допчу болгаш маргыш чок үргедекчи шериг дужаалдары кылдыр шуткуттуна берген-дир».

Большевик партиялың кыйгырыы-биле эрги делегейже штурнаап чаза бугаан киреринге белеп улус массалар Петроградтың кудумчуларынга шынап-ла өжээн-киленип-биле дүйлеп турган Революстуг күштер шинтпирлиг хөделишкиннерже, эрге-чагырганы Советтериниң холунга тууланга чедир шилчидери дээш демиселче үүкүл-биле хөделип турган.

Мээң ажылдап турганым, «Сименс болгаш Гальске» заводтуң Кызыл гвардия отряды октябрьның 25-те Тучков көвүрүүнге эжелеп апкан. 25-тиң кежээзинде «Аврораның» медээлээн адамшкыны-биле бистер Орду көвүрүүнге турган юнкерлерни ойтур тавараш, Ордунуң эрик кыдынче чаза булган кирген бис, ында баргаш Невск кудумчуузунуң болгаш Адмиралтейство талазындан халдап кирген отрядтар-биле ужуражы бердивис. Бистер кыщы ордунуң быжыглаа херимнин ажып эрткеш, оон Салтыков эжиниче чаза булган кирдивис. Солдаттарның, матростарның болгаш кызыл-гвардейжилерниң хөй санныг отрядтарының шинтпирлиг штурму-биле буржуаз чазактың сөөлгү быжыглаа черин эзелеп апкан.

Октябрьның Чепсектиг тура халыышкыны Петроградка тиилээн. Питерниң соонда өске-даа черлерге тиилелге чаалап алдынган — каш-даа айларның дургузунда Совет эрге-чагырга бүгү чуртка тиилелгелиг калбарын эгелээн.

Улуг Октябрьның маадырлары ажылчы массалар болган. Большевик партияга удуртурган ажылчын аңгы болгаш күш-ажылчы тараачынар «сөөлгү болгаш шинтпирлиг тулчуушкунче» дидими-биле көдүрүп үнгеш, капиталистиниң болгаш помещиктериниң тергинделин дүжүр октаан, боттарының ажылчын-тараачын эрге-чагырганың доктаадын тургускан. Советтериниң эрге-чагыргазы дээш демиселге идепкейлиг киришкеп, чаа пинтилелдиң фундаментизинге башталгы даштыг салышкан болгаш ону быжыглаан, Октябрьның чаалап алмышкыннарын камгалаан бүгү-ле кижилерни бистер революциянның солдаттары деп хорааар адап турар бис.

Революцияның солдады!... Ол сөстер чорааар дыңналыр. Бистиң чонувуска шынар болур бүгү-ле эң дээре үүлдерни: эрес-дидим болган

Матвей ЗАХАРОВ,
Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң Маадыры

«Революцияның тиилелгези дээш, социализмниң тиилелгези дээш демиселчилерге совет кижилер ханы хүнөттүкелди болзаш көрүп четтиришкинни илередип турар. Большевик-ленинчилерниң, социалистиг революцияның, хамааты болгаш Ада-чуртуң Улуг дайынкарының маадырларының тураскаалы бистиң улугувуска кезээде ыдыктыг болур» деп, «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП Төв Комитединиң Тезистеринде демдеглээн.

Октябрьның чепсектиг тура халыышкыныының болгаш Кышкы ордуну штурмнаанының киржиккизи, ам Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң Маадыры Матвей Васильевич ЗАХАРОВТУҢ «Красная звезда» солунга парлаттынган чүүлү ол темага тураскаттынган.

Парлалганың чаа чүүлдер агентилели ол чүүлдү чамдык кыгырыышкын-биле колчукчуларга бараалгадып тур.

быжыг-туруштуг чорукту, мурнакчы идеалдарга бердинген чорукту. Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, аас-кежиктиг амыдырал дээш ханының сөөлгү дамдызынга чедир тулчурүүга белен чорукту ол сөстер илередип турар.

Кара бажыңнадып, шөлүлгеге чоруп, аңгы тулчуушкуннарының одунга капталган ленинчи гвардияның дайынчылары Октябрьның хүнүнде революциянның солдаттарының бирги одуругларынга чоруп турган. Мен ам ол эрес-дидим кижилерниң дутаймы сактырымга, хамыктың мурнында «Сименс болгаш Гальске» заводтуң большевиктери бодалымга кирип келир-дир, мен оларның-биле кады ажылдап, чепсектиг тура халыышкынга кады киришкен мен.

Ол хүнүнде ажылчыннарның митингилери болгаш хуралдары удаадараа болуп турган заводтуң кол эжиниң эжиш-биле сактып тур мен. Хоочун большевик эш Козицкий ам мээң караамга көстүп кээр-дир, соолуунде заводту оон ады-биле адаан. Ол бижыг туруштуг, бердинген коммунист-ленинчи чүве. Ол 1917 чылдың мартта чаа-ла шолуглеген эвп келген болгаш ажылчыннарны организастарынче, оларны революстуг тулчуушкуннарга белеткээринче доп-дораан ишти-биле кирипкен.

Дарлакчыларны дүжүр октаар болгаш Советтериниң эрге-чагырганың доктаадын тургузары дээш, Коммунистиг партиялың удуртулгазы-биле карак кызыл тулчуп турган аңаа ажылчыннар болгаш тараачынар, кызыл-гвардейжилер болгаш шериг албанныглар база-ла революциянның Үзүлүг солдаттары болуп турган. Бистиң заводувустуң хөй-хөй ажылчыннарын мен ам-даа сактып тур мен. Аңа ажылчын-большевиктер — дериг-херексел кызыкчызы Левичев, слесарь Францозов болгаш өскелер-даа массаларның Үзүлүг-ла баштакчылары турган. Мен оларның-биле кожа ажылдап, болуп турар болуушкуннар дугайында оларның чугааларын үргүлчү дыңнап турган мен. Партияга киреринниң рекомендациязын болгаш ямыдыралга айтылганы база-ла олардан алдым. Оон соонда ок-боону хоюга туткаш, оларның-биле кады Кышкы ордуже чорупкан мен.

Револючу дайынчылар — солдаттар, матростар, ажылчын — кызыл-гвардейжилер бодунуң херээнге хамы бүзүрел-биле болгаш дарлакчыларны ажар тиилелгеге идегел-биле онзаланып турган. Дайыннар-биле шинтпирлиг демиселжириниң аргазын оларга чогум-на ол шынарлар бергеп.

«Аврора» деп шериг пароходунга Октябрь хүнүнде аныяк матрос-большевик Александр Белышев комиссарлап турган. Ол мурнында шериг пароходунга машиниист болуп эжиндирип чораан. Ынчаарга кажан үе келир орта, «Аврораның» комиссары кылдыр томуйлаткан дугайында мандатты Я. М. Свердловтуң бодундан алган болгаш бодунуң бедик ролюн алдарлыы-биле күүседкен. Шериг пароходунуң мурнунга салдынган харысалгалыг сорулганы боттандырарынче ол далай шеригнерин Шериг-революстуг комитединиң айтышкыны-биле мобилизастап шыдаан.

Улуг Октябрьның төөгүлүг хүнүнүнде револючуну массалар большевиктер партиязын долгандыр ыяк сырый каттышкан болгаш партияның даалгаларын күүседирине бижыг шинтпирлиг чоруун илереткенер. А кажан аныяк Совет республиканга, кызыл Петроградка айлыл диргелип келгенде, социалистиг күрүнениң Чепсектиг Күштерин организастаар дутаймында айтырыг тургустунуп келгенде, революциянның киржиккилериниден хөй-хөй кижилер шериг албанынче эки-тура-биле чорушкан болгаш боттарының салымчолун Советтер чуртунуң армиязынбиле моңгеде холбаштырганнар. Мен база-ла өске кызыл-гвардейжилер-биле кады командылал составының ийнги совет артиллериязын курастарынга киргеш, ону 1918 чылдың ноябрьда доостум. Ынчангаш мен хамааты дайынга кадржаан дайынчы болуп кирдим.

Бистиң чонувус революцияны үндүргеш, бодунуң чаалап алмышкынарын камгалаар ужурга таварышкан. Маңаа-даа Октябрьның дайынчылары маадырлыг чоруктуң көстүп көрбээн улегер-чижээ көргүскен. Хамааты дайынның фронтуларынга Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның кезектеринге чаалашпышаан, олар коммунистерниң болгаш улуг Ленининиң удуртканы хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарыбиле кады даштыкы интервентилерниң болгаш иштики контрреволюцияны ашкаш, бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгени чаалап алган. А кадыгдошкун тулчуушкуннарга каңналган революциянның ол-ла баштайгы кирижиккилери тайбың чылдарда беш чылдар планнарының тудугларына карак кызыл чоруктуң масселыг илерээшкини кажан-даа туруп көрбээн. Бистиң солдаттарывыс болгаш матростарывыс, сержантылар, старшиналар болгаш офицерлер боттарының маадырлыг, эрес-дидим болгаш коргуш чок чорууларын-биле, өлгүжеге туржурумга, ямы-тыныш харам чокка дайзынны ажып тиилээринге белеин-биле делегейни кайгаткан. Ындыг шылларга оларны Коммунистиг партия, совет инитилел болгаш күрүне тургузуу кижизиткен.

Шаанда чамдык улустарга мындыг чаңчыл турган: адазы бодунуң оглунга селемезин берип каапш, хоочун дайынчының алдар адын болгаш төлевиин кара сагжыңы-биле бала кортук-бак чоруун-биле бужартатпа деп чагып каар. Ынчангаш оглу база дацгыраан бээр. Боттарының ажы-төлүнге хосталганы чаалап берген революциянның солдаттары күштүг турган бүгү-зе үүлдерин: ханы идейлиг бүзүрелди, ленинчи херектиң шынныынга чаңып-сыныш чок идегелди, коммунизминиң идеяларынга кызыгаар чок бердинген чорукту аныяк салгакчыларга дамчыдып берген. Ынчаарга шериг хүзээлегезинге шынчыыы, революстуг доктаамал серемчилел дээрге, ам Төрээн чурттуң камгалалында туралрларга аданың чагыы-дыр, чартык үүе чыл мурнунда Кышкы ордуну штурмнаан тургапнарының чагыы-дыр.

Баштай революция, а оон соонда хамааты дайынга болгаш Ада-чуртуң Улуг дайынынга тиилелге улуг когаралдар-биле чедип алдынган. Бир эвес келир үеде дайынны империалистер кыпсып үндүрүптер болза, аңаа тиилелгени чедип аарыы чиик деп болбас. Болбаазыраңгай чепсек болгаш дайынчы техника амдаа дайынчылардан эрес-дидим болгаш бижыг-туруштуг чорукту пегеш турар. Ынчалза-даа совет дайынчыларның амгы салгалының мурнунда адаларның көстүп көрбээн маадырлыг чоруунуң чырыткыланчак үлегер-чижээ туруп турар. Олар ол үлегер-чижек-биле чепсегленип алгаш, бистиң армиявыстың болгаш флодувустуң дайынчы белен чоруун кезээде бедик деңнеге тургузаалар.

Амдымызында империализм туруп турда, эжелекчи дайынналрның кыжаны хевээр артар. АКШ-тың Вьетнамда дээрбечи дайыны ол дугайын хереченлел турар. Делегей империализминиң, хамыктың мурнунда америк империализминиң белеткээни, араб улустарга удур Израильдиң чоокта чаагы агрессиязы база-ла ол дугайын чугаалап турар. Ындыг төлөөде ыңгыы серемчилелдиг чорук болгаш агрессчилерниң кандыг-даа дижээнишкиннерине ойтур шавышкын бээрине доктаамал белен турар херек. «Чоокку Чөөп чүкте Израильдиң агрессиязыбиле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалында: «империализминиң дайынчырак күштеринге болгаш өске чуртарның иштики хереткеринге холгаарлаар дээш оларның политиказынга удур моон соңгаар-даа демиселчорудары эргежок чүгүлә-дыр» деп онзалап демдеглээн.

Бодунуң дайынчы белеи чоруун болгаш дайынчы аргалыын могагшылаг чок бедидери, бистиң чепсектиг Күштеривистиң күчүзүн бүгү хемчег-биле бижыглаары совет дайынчылардан негеттинип турар. Кургаг чер шеригнери болгаш далайжылар, ракетчиктер болгаш артиллеристер, ужудукчулар болгаш танкистер, бүгү-ле шериг түскай эртемнериниң төлээлекчилери дайынчы белен чоруун бедидип, бижыг туруштуг болуп, дайынчы мергежилин болбаазырацгайжыдып, сагыжгачуруумну болгаш организастыг чорукту бижыглап, амгы үениң уран-аргазынга ооренип турар.

Совет эрге-чагырганың чартык үүе чыл ошкаа белеткенишаан, бис эрткен үевисти улуг чоргаарал-биле сактып турар бис. Ол болза Кышкы ордуну штурмнап турган кижилерниң, Ада-чуртуң камгалавышпаан, дайынчы албан-хүлээлгени күүседип турар кижилерниң, кижи төрелгетенниң аас-кежиктиг келир үези — коммунизмче орукту салып турар кижилерниң чоргааралы-дыр.

(ПМА).

Төрээн черниң делгемнеринде

Бии-Хемде Хүттүң ужары. Фото Г. ЧАЩУХИННИИ.

ДАРГАНГА ЧОРААШ...

«Көк-Тей», «Тиилелге», «Межегей», «Сукпак» совхозтарның болгаш дүржуга станциязының ховуларлары чоокшулажып, ол ажыл-агыйларның тараа шөлдери белдирежи берген, комбайннарның, тракторларның даажы дүне-даа, хүндүсдаа үзүлбейн турар черинде «Сукпак» совхозтуң шаңы бар. Ында дарганнаар черде маска даажы бо-ла каңгырткайны берген турар. Аңаа кире бээрге хоочун дарган Эртине Шагжыевич Монгуш бо турар.

Оон канчаар ажылдап турарын, черле амыдырал байдалын айтыырга бодунуң дугайында чугаалап хөрээр хөнүү чок. «Кижилерден онзаланыр менде чүү боор» дээнзиг олургулаар. Оон-биле чугаалажып олурувуста, совхозтуң кодан малының эргелекчизи Монгуш Даңзы-Белек кирип келди. Ол кижини Эртине Шагжыевичиниң дугайында чугаалай берген:

— Боларның адазы Шагжы деп кижи ховар шевер кижи чораан: дарганнаар, чазаныр ...Ынчаарга Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозка бир-ле чылын ол ирей чедип келген. Оон билир мергежилин дыңнаан, оон айтыргап:

— Биске дарганнап көрзүңерээ кандыгыл?

— Ынчаайн харын — бодум-даа дарганнаар мен, оглум бар, ону база дарганнаарынын херээнге өөредип каайн, ажыл-үүле деп үүе салгалдыг болгай.

Шагжы ирейниң ол өөредип каан оглу ам боду шылгараңгай дарган болу берген, совхозтуң дарганнаар черин эзелеп турары харын бо. Дарганның херекселдерин сонуургап көрдүвүс. Хөрүк, чаныы, ызырар ыскаш болгаш демир согар доңүлер, янаы-бүрү хемчээлдиг маскалар, ыяар херекселдер, демир хирээзи, үттээш, ээрип кылыр үүлдер.. Адактың өөлүнде шоочалыг шкаф ажыдыпкан, оон иштинде дарган кижиниң янаы-бүрү херекселдерин аайлаштыр чыскаглылап каан. Бо үүлдерни көрүп турувуста, Эртине Шагжыевич сактып чугаалай-дыр:

— Мээң ачам дарганнап турар аныяк үезинде багай өшкү кежи туулуп хөрүктүг чораан. Чазын мезил баштыг ыяш андазының чер чарар бажынга демир, шойну холуштур күдүп, сырыадын тургаш кылып, бир-ийи хүн ажылдап чорда-ла, демир аймаа төнүп калыр, оон соонда ону тыптырып, диленип шаг-ла болуур турган. Ам көрбес силер бе, Бандыг-даа херексел бар-дыр.

Бо чугааны дыңнаап, дарганның кылыр ажылдарын бодаңы бердим. Тракторлуң, комбайнның кандыг-даа кезээнге үреллиг болуп, эде кылыр азы үреллеп кезектиң мурнуку байлалын ол хевээр катап тургузар болгай өске-даа чүүлдер таварыжы бергенде, механизаторлар дарганынга бүзүрээр болгаш оозу херектиг чүүлдерни ол шраап кылып каар.

Эртине Шагжыевич бо чайын көдээ ажыл-агый машиналары септеп чайлаан. Аңаа берген даалганы ол ыяап күүседир. «Машинаның кандыг бир кезээн ынча шактың азы ынча хонуктуң иштинде кылып бер деп даалга бердингенде, ону аймакан хуусаазының ыяап-ла бетинде күүседип турар мен» деп дарган чугаалап орар.

— Ажылым аайы ыяыг кижидир мен ийин, ынча хуу күүседир мен дээр арга чок, чүгле чогуур ойүнде, шынарлыг кылдыр ылып бээр, ынчангаш ажылга уяктелишкин болдурбээ дээш кызылар кижи мен — деп, ол чугаалай-дыр.

Ам бо хүннерде, юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап ап турар үеде дарган тараажылар-биле кады базала, оон созуу-биле алырга, «уйгу-чылдын дивейн» ажылдап турар. «Комбайн, трактор башкарбас-даа бол, машиналарга тараа тудуруп турбасдаа бол, ажаап алмышкынның кандыг бир машиназынга үреллиг болу бергенде, ону кылчып бергеш олурарга сегкилге эки-дир, чонның тараа ажаап алмышкынынга база киржип турар-дыр мен, ынчангаш Төрээн чуртумга бараан болуп турарым ол кылдыр кижи бодаар-дыр» деп бодунуң бодалын дарган ынчаар чугаалагылаар-ла.

Дарганның чонга херектиг, кызымак күш-ажылын эки үнелеп көргенин ол «черле утпас мен, өөрүшкүм улуг, моон соңгаар-даа бүгү күжүмну долузу-биле берип ажылдаар мен» деп медеглеп орар, ол чүл дээрге эрткен чылын ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан.

— Бодум 1917 чылда төрүттүнген, Улуг Октябрьның оң-ле чажыт кижи болгай мен, оон хараазында бо чылын ийи ашкыр байырлал демдеглээр кижи мен, ынчангаш юбилейлиг чылда мекээ хамаарышкан бүгү опаалгаларны тергиин шынардыг, чогуур ойүнде күүседир дээш күжүм харамнамас мен — деп, ужуражышкынывыстың төнчүзүнде Эртине Шагжыевич чугаалады. Ол ажылынга улуг челиишкиннерлиг болуурун аңаа күүсээр бис.

Сарыглар АЛЕЕТ.

А. А. Пальмбахка тураскаал кылдыр

Чечектерни долгандыр хаажылай салгылап каан улуг чурук. Ында угаанныг, чидиг болгаш өткүт карактар кижиже көрүп орар. Ол — эртемден, чогаалчы, башкы, профессор А. А. Пальмбах-тыр.

Сентябрьның 11-де, оон төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаана-биле холбаштыр. Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң хуралдаар залынга Кызыл хоорайның хөй-иннитизиниң төлээлекчилери тыва чогаалга болгаш эртемге хөйну кыган ол хүндүүг кижиниң тураскаалын демдеглээр дээш чыглып келгеннер.

А. А. Пальмбахтың Тывага ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди филология эртемнериниң кандидады Д. А. Монгуш ыыган. Ол коммунистиң амыдыралыын, тыва чечен чогаалга оон киирген салыышкынының дугайында филология эртемнериниң кандидады М. А. Хадаханө тодаргай илеткелди кылган. Тыва кижилерниң хүндүлел-биле «Башкы» деп адаар ол кижизиниң дугайында сактыышкыннарны оңнбиле үр үеде кады ажылдап чораан чогаалчы С. А. Сарыг-оол, пенсионер С. Т. Танов олар ол хуралга чугаалааннар.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, чогаалчы С. К. Тока оон дугайында допчу үүе чугаалаан, хуралды хаттаан.

С. САЛЧАК.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Юбилейлиг чылда «Улуг-Хая» совхозтуң тараазы эки дүжүттү берип турар. Августуң сөөлгү хүннеринде совхозтуң кол тараалап салбыры Арыг-Бажында комбайннардан тараа сөөрткен машиналар дүн-хүн чок төп шаңче шуужуп кээп турар. Ийиуш хүн иштинде 500 ажыг тонна тараа ажаап алынган.

Арыг-Бажы 8 чыл школазының 70 ажыг өөренижилери төп шаңда тараа сайгарарынга эрткен дыштаныр хүнде шефтээшкинни кылган. Ол ажылга 5, 6, 7 классчерниң өөренижилери эки киришкеннер. Школаның херээжен башкылары, ажылчыннары Кес деп черде тараажылар чурттаар ийи бажынны чугайлап бергеннер. Ол ажылды Арыг-Бажы сууда херээженнер чөвүлелиниң партазы Александра Сереп эки организастаан.

Школада партия организациязының удуртулгазы-биле Арыг-Бажында төп шаңга школаның башкылары агитхуудустарны үндүрүп, шаңга дежурныйлаарынга дузалап турарлар. Эрткен дыштаныр хүнде агитхуудусту школа башкызы Адыын-оол Сереп үндүрген. Школа коллективи күскү дүжүт ажаалдазынга шефтээшкиннерни дыштаныр хүн санында кылып, юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырынга боттарының үлүүн киирип турарлар.

О. ЯН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Эш-хуузу-биле

Сентябрь 10-да «Хүреш» стадионга «Спартак» болгаш «Пограничник» командаларының аразында эш-хуузунуң ужуражылгазы болган. Оюн спартакчыларның чидиг атаказы-биле эгелээн болгаш баштайгы минуталарда олар санны ажыткан. Бирги бомбукту «Спартактың» халдакчызы Юрий Белостоков киир тепкен.

Оюн улам чидигленген. Кызыгаажылар «Спартак» командазының хаалгазының чоогунга үнмерлежип келгилээр апарган. Ынчалза-даа халдакчыларның ылаптыг эвес тевиглериниң ужурундан ол эки үелер ажыглаттынмайн баргылаан.

Чапсар сөөлүнде кызыгаажылар спартакчыларны база катап чидиг атакалап эгелээн. Баштайгы беш минутада-ла шеригнерин төп халдакчызы Евгений Бурматов харыы бомбукту киирген. Ынчалзажок, спартакчылар удур халдаашкын кылып, идепкейлиг ойнаш, база ийи санныг апарган. Ынчангаш оюн 3:1 санныг, «Спартак» командазының, тиилелгези-биле доозулган.

М. ГАМИДОВ.

Тыва орук-тудуг эргелели

Кызылга болгаш республиканың районнарынга ажылдаарларны чалап тур: дизель-биле ажылдаар хөделдирикчилер септээр слесарь-мотористер, быжаңчылар, ажылчыннар, будукчулар, чүк автомашиналарынга болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар, Э-153, Э-155 болгаш Э-652 экскаваторларга ажылдаар машинистер, автокранчылар, электрогаз каңнакчылары херек.

Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарга ажылдаар ажылчыннар, бульдозер, скрепер, автогрейдер, мотокаток болгаш грейдер-элеватор машинистери негеттинип турар.

Кээп дугуржуп алыр чери: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, 127. Телефону 34-63.

Хову туралаанга арыг-шеверни сагыңар

Хову туралаан ында амылдап турар бригадаларның хову участогунуң ортузун бөлээп, дөң черге тулаадан (3 километрден чоокшулатпайн) ырады, доозунның орунтан 100 метрден чоок эвес черге тудары чугула. Хову туралаа арыг чоогунга турар болза улам эки.

Хову туралаанга колдуунда чадагай сугнардан — хем суундан болгаш кудуктан суг алыр апаар.

Ижер сугну ыяавыла хаалгыг савага, демир азы ыяш досказарларга тургузар. Чадагай черден суг ап ижерде, ыяавыла хлор чугайы чажып азы хайындырып тургаш халдавыр чок болдуруп алыр.

Хову туралаанга ниитиниң чемненилгезин эки организастаары колхозчуларның кадыкшылынга улуг ужур-дузалыг. Хову туралаанга иштиниң албаннаар черден, чуунду оңгарындан болгаш мал турар черден бети дээрге-ле 50 метр озаалаш кылдыр кылыр ужуруг.

Аьш-чем аймаан иштиниң тускай савага шыгжаар, эътти болгаш балыкты таарыштыр кылган хаармантарга, хлебти арыг шоодайга, суттуг бааныңныг савага азы тускай бидонга тургузар. Үрелиичел чемнерни бир хонукка четчир кылдыр таарыштыр эмеп ап турар. Чемни шөй паштарга азы бааныңныг сакпыңнарга белетээр ужуруг.

Белеткеп каан чемни дуглаглыг черге шыгжаары чугула, 4 шактан эртир шыгжавас, а соон чемнерни (винегретти) 2 шактан артык шыгжавас. Бир эвес хайындырып каан чемни хондур арттырар дизе ону соон черге шыгжаар: чиириниң мурнунда (быжааны, мунну) 10—15 минутада хайындырып чылыдар, а ийиги чемнерни (эътти, балыкты) база катап хайындырар.

Кухня ажылдакчылары болгаш чемненип турар кижилер тус-тузунда чунар демирлиг болур ужуруг.

Кухняга болгаш столоваяга-даа сазиктер, хемиричилер-биле демиселжириниң хемчегларын алыры чугула.

Хову туралаанга бок-сактың, чем артынчыларының найы-хамаан чок чыгпазынче онза кичээнгей салыр.

Хову туралаанга колхозчуларның санитарлыг бот-тывынгыр чоруунче улуг кичээнгей салыр херек. Колхозчулар туралгага санитарияның баштайгы дузалажчызының эки ажылдаарынче сагыш салыр, херек апарза өзал-омдак болган таварылгада эмчи келгиже баштайгы дузаны чедирип билири чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кызылдың пассажирлер ажыл-агыйы 1-2 чергениң чолаачыларын, ажылчыннарны, одакчыларны, хүлчүлерни чалап тур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алёшиниң аңгазашкыны» 10, «Фантомас» (2-ги серизы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гераклдың эрес чоруу» 3, 7, «Угбашкылар» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ракеталар ушпас умурлуг» 10, 12, 2, «Хөрээженнер» 3.50, 7.40, «Кыңчыктырбас барымдаалар» 5.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шыпшыңда чеди нота» 3, 7, «Чурттагга-даа эки-дир, ажыл!» 5, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл. Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуңга орлакчыларының 35-24, 25-38, таварысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизинин 23-54, гизинин 21-47, үзетөүт киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колхоз 21-27, иштика информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75. Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин — Кравченко кудумчуу, 1.). ТС—01300.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
53
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылдан үнделип эдилеттингеш

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
14
ЧЕТВЕРГ
№ 218 (6855).

Өртээ 2 көп.

Хүлээп алыышкыннар

Сентябрь 11-де СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары аш Брежнев Моол Арат Улус Революстуг партиязының ТК-зының Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Совет Эвилелинде дыштанып турар Ю. Цеденбал-биле ужурашкан. Бот-боттарывга сөөлүргелиг айтырыгларның талазы-биле Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалның аразында болган беседа аш-хуузунда, чүректиң ханызынган чаагай сеткилдиң байдалынга эртикен.

• • •

СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары Л. И. Брежнев сентябрь 12-де ВДР-ниң чазааның премьер-министриниң оралакчызы, ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның экономика төлээлериниң баштыңы Ле Тхань Нгиин хүлээп алган. Ужуражышкынын үезинде чүректиң ханызынган пайыралчы байдалга эртикен беседа болган.

(СЭТА).

ТАРАА ДУЖААЛДАЗЫН ХҮН БҮРҮ КӨВҮДЕДИИЛИ!

ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМЫ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Бо хүннерде бистиң республиканың ажылчы чоннары бүгү совет улус ышкаш, Улуг Октябрьның 50 чыл байрлалынга чаа-чаа чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, улам кодуруглуушкунуг ажылдап турар. Кайда-даа —тараа, сиген шөлдеринде, будуруглегелерде, тудугларда, деминеел ажаңгызындан артык чидиглевеген. Ол билдингир, чүге дизе, совет кижи бүрүзү, коллектив ийикпе ажыл-агый бүрүзү бодунуң төөгүлүг байрлалынга төлептиг белекти сөөнгөр деп дөстүнмес нүзел-биле доддунган.

Юбилейлиг чылдың дүжүт ажаап алышкыны — республиканың амгы экономикузунг амыдыралында кол фронт. Бо харыысалгалыг чугаа кампанияга эки белеткенген, ону чогуур өйүнде организастыг эгелээш, шалыкшы темпилер-биле чорудуп келген ажыл-агыйлар биче эвес түнелдерни чедип ап, ынчангаш оон-биле Төрөэн чуртун өөртүп турардыр. Ындыгыя Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы», Барыын-Хемчикте «Большевик», Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхоздар, ол-ла районда «Тээли» совхоз күрүнеге тараа садарының чагыг планын хуусаа бетинде ажыр күүседикпээш, күрүне шыгжамырынга ам-даа хей-хей мун тонна тарааны дужаар, келир чылдың дүжүдүнге четчир, бедик шынарлыг үреэнниң үрүп алыр, мал чемнериниң курлавыр фондуларын тургузар дугайында немелде хүлээлгелерни боттарынга алганын өөрүшкү-биле дыңнаан бис.

Бо мурнакчы ажыл-агыйларның чедишкининиң чажыды — оларда партия организацияларының чөп ортузунга организас-массалыг болгаш политиктиг ажылының бедик дедиктерни чоруттуруп келгенинде деп санаар керек. Шынап-ла ол парторганизациялар ажаап алышкынының грабик планын баш бүрүнгаар хынамчалыг ажылдап кылган, шинтиирлиг участоктарга боттарының дээре күштерни довтаамал быжыглаап, оларны дамчыштыр хөделбишаан, ажаап алышкыны техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажыллаарынче онза кичээнгейни салган.

Бо күстүң агаар-бойдузу аажок өскерликчел болган тараалардың быжыды коңчуг дескн эвес түрза-даа, үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары ангылап ажаап алышкынны колдады чоруткап, кезиидеринде бистырылганың аразын бичии-даа үзүктелдирбейн, бедик темпилерин чедип ап шыдаан. Үстүнде колхозтарда болган совхозта парторганизациялар ажаап алышкында ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарыштуу дээштиг организастап, дүжүт дээш демиеезиге көскү агитациянның бүгү хевирлерин болгаш полит-массалыг хемчегларни чөп ажыглаан. Олар төлдерде ажылдап турарларының чуртталга болгаш ажыл-чем хандырылгалыг, оларның хостуг шактарда культурлуг дыштанылгазын дээре организастап келген. Юбилейлиг чылдың дүжүт ажаап алышкынынга шак мындыг оперативтиг, партийжи удуртулга ол ажыл-агыйларны мурнакчыларның одуруунга чедиргенин билдингир-дир.

Ынчалырга бо хүннерге чедир республикада бүгү тараа культураларының чүгле 30 хире хуусу кестинген, а бистыгынганы мырынай шоолуг эвес. Картофель, ногаа культураларының ажаап алышкыны барын-даа чаа эгелеп турар. Күрүнеге тараа садарының планын республика ниитизи-биле доңгуп-зе 41 хуу чедиргеп, а шынап чылдың бо үезинде 60 хуу чедип тургаш болгай. Мынчангаш республикада дүжүт ажаап алышкыны чер албаан дээрзин үетүнде чурагайлар боттары-ла чугаалап турардыр.

Бир эвес республиканың бүгү-ле колхозтар, совхозтарында парторганизациялар үетүнде вдаанывыс шылгарап үнгүлээн ажыл-агыйларда парторганизациялар ишкаш, ажаап алышкынга ажылдарын шак мынчаар биздиглиг организастаан, оперативтиг удурткан чүве болза, юбилейлиг чылдың дүжүт ажаалдазы мынчага дээр шыкпарылган турар ийик. Хеременде амгы байдалын алырга, чамдык кол-кол тараалаан ажыл-агыйларда байдал онза дувүрээшиниг. Ындыгыя Таңды районда дуржулга станциязы, Улуг-Хемде «Наймрад», «УТКА 25 чылы», Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтар өске ажыл-агыйлар-биле дөмей арганаарлыг тургаш-ла, ажаап алышкынны онза хожудаткан. Сентябрь 12-деги медээ ёзугаар алырга, ол улус ажыл-агыйлар чаа дүжүттеи күрүне шыгжамырынче чаңгыс-даа тонна тараа киирбээн.

Ынчаарда бо ажыл-агыйларда парторганизациялар, СЭКП-ниң Таңды, Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик райкомнары дүжүт ажаап алышкынын дүртедедир талазы-биле чогуур өйүнде шинтиирлиг хемчеглер алырының улуу, ук ажыл-агыйларның удуртукчуларының «тараа ам-даа чиг-дир» дээр хоонунге алзып, оларның харыысалга чок, олутнай чоруу-биле мынчага эптежип келгени окта таарышпас. Бир эвес чоокку хүннерде бүгү күштү мобилизаставаас, оларда тургустуган дувүрөзиниг байдалды этпее болза, ол ажыл-агыйларның муң-муң гектар тараалары ажаап алдынмайн, хар алдынга киреринин аймызы тургустунуп келген.

Юбилейге үткүштур алгылаан социалистиг хүлээлелер, агаар-бойдустуң амгы чогумчалыг эвес байдалы, дүжүт ажаап алышкынында болдунган хожудашкын биетиң кодээвистиң бүгү ажыл-ишчилерин, партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарын дөстүнмезинде даалаштырып турар. Дүжүт дээш демиеездиң бо шинтиирлиг үе-чадазында шак бүрүзү, хүн бүрүзү үнелиг. Мынчангаш СЭКП райкомнары, түе-түе колхозтарның, совхозтарның парторганизациялары бо хүннерде дүжүт дээш демиеездиң дайынчы штабтары болбушаап, боттарының оң дээре күштерин шинтиирлиг участоктарга быжыглаап, ажаап алышкынының бүгү чорудулгазынга оперативтиг удуртулганы хандырар ужуруг. Кол киичээнгейни шөлдерге күш-ажылды шын организастаарынче, ажаап алышкын техниказын бедик бүдүрүкчүлүг эдилээринче, кезиидеринде бистырылганың аразынга бичии-даа үзүктелишкинниң болдурбазынче, хоорай, суурлардан мобилизастаан күштерни чөп ажыглаарынче, тараа сөөртүлгезин, оон ажаалда камгалалын аайлап башкарарынче үгландыр салыр керек.

Кижилер—дүжүт ажаалдазында кол күш. Оларның ортузунга социалистиг чарыштың түгүн улам бедик кодуруп, оон мобилизакчы ролюн күштелдирери, мурнакчыларның дүжулгазын сокпаал чок пропагандаалары, политиктиг агитациянның дээштиг салдарын чедип алыры, тараажылардың материалдыг болгаш культурлуг негелделери четче хандырып турарын дээш сагыш салыры—парторганизацияларның амгы чиглине хереэ. Ажаап алышкынны чидириг чокка, шалыпкын чорударыбиле кады, ажыл-агый бүрүзү келир чылдың дүжүдүнге четчир үрезиннерни үрүп, мал чемниге херектиг фондуларны тургускан, картофель болгаш ногаа культураларын бүрүнү-биле ажаап ап шыдаан турарын парторганизациялар база хайгааралга алза чогуур.

Чаа дүжүттүң салымы ажаап алышкынга парторганизацияларның боттуг удуртулгазындан шуут хамаарыжыр болгаш оон ачызында биетин маадырлыг тараажыларның күрүне мурнунга боттарының берген сөзүн алдарлыы-биле эзлеп шыдаарлар.

СОРУК КИИРИКЧИ САННАР

Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтарының болгаш район төвүнүң партия, совет, комсомол база хөй-ниитти организацияларының активиниң хуралы байырлыг байдалга эртикен. Хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров ажыткан.

Дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле республиканың районнарының социалистиг чарыжының сентябрьның бирги декадазының түнелинде ёзугаар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелиниң шилчилер Кызыл тугун бо районнуң ажыл-ишчилери чаалап алган. Юбилейлиг чылдың будувузунде бо чедишкиннерни улам-на быжыглаа, кызымак ажылдарын хуралдың киржикчилериниң күзевишаан. СЭКП обкомунуң секретары В. Н. Филиппов Кызыл тукту тывыскан.

Хуралга «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы С. П. Тимунов сес алган күрүнеге 1000 тонна тараа планны 1300 тонна кылдыр ажыр күүседкенин чугаалаан. Ам сентябрь 25-ке чедир база ол хире планны күүседирин хүлээнимишаан, юбилейлиг чылда чаагай үнген дүжүттү чидириг чок ажаап алырынче районнуң тараажыларын кыйгырган. Оон соолунде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы А. А. Моргуш тараа дужаарының планын 3200 тоннага ажыр күүседкенин, оон кырынга база 2800 тонна тарааны Төрөэн чуртка садып, планны 2 катап ажыр күүседип шыдаарын районга тывыскан Кызыл тукка хей-аът кирген колхозтуң тараажыларының мурнунаа бедиткен хүлээлгени алган.

Хуралдың төнчүзүнде СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров түнел чүве чугаалаан, чедишкиннерге менээргенмейн, улам-на күжениишкинниг ажылдап тургаш, районнуң бүгү ажыл-агыйлары болгаш тараажылары чаалап алганы Кызыл тукту дүжүт ажаап алышкынының төнчүзүнге чедир салбас дээш улам чүгүлдүт ажылдаар дээрзин бүзүреткен.

Хайныккан ажыл-иш

Торгалыг суурнуң кол будумчуузун өрү алдын сарыг кызыл-тастар чүдүрген машиналар Хадыңныг-Бүгазының ховуларындап уурук-суурук карандалып-ла турар. Ону көргөн кижи юбилейлиг чылдың дүжүдүн «Куш-ажылдың хостуу» колхоз түлүк ажаап турар-дыр деп билип каар. Хадыңныг-Бүгазында 300 ажыг га чермин тараазын кезиин эгелей берген. Дуржулгалыг комбайнерлер Василий Сурыкин, Дамбаа Кара-оол, Владимир Рассохин, Кыргыс Окчаан баштайгы ийи хүнде түс-түс 18—20 га черниң тараазын кестиргеннер. Колхозтуң комбайнерлери 250—500 га черлерниң тараазын кестирерин түс-түс хүлээнгеш киришкеннер. Эң ылангыя В. Сурыкин бо сезонда 500 ганы кестирер дээш куш-ажылдың фронтузунче ажылдап кирген. Торгалыгның ховуларында тараа багай эвес үнген, баштай кестинген черлерниң га бүргүзүнден 18 центнер дүжүт алдынып турар.

Чаагай дүжүттүң ажаап алыкчылары чүгле комбайнерлер эвес болганда, колхозтуң төп шаңында ажыл база дүн-хүн чок диңмирел турар. Шанда 38 ажылчыннар тарааны сайгарып, машинадан дүжүрүп, машинаже чүлүрүп, кургадып, шаң эжин—чай чок-ла ажылдап турар. Бо харыысалгалыг ажылды диңмни-биле түдүп алган улус комсомолчу-аныяктар деп, хоочун-коммунист, ук шанда партболуктуң удуртукчузу К. Кара-Баштыг чугаалап турар. Диңмитиг ажылдың эзлери аныяктарның ажылдап турары шынап-ла каракка кестүп, бадыткаттынып турар.

Төп шаңның эргелекчизи, колхозта партбюроның кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Фроль Иванович Шадрин ажылчыннарны ийи эзлчег кылгаш, шын организастаан. Ында партия, комсомол болуктеринің организакчылары К. Кара-Баштыг, Т. Домбаа оларга баштатқан колхозчулар багай эвес ажылдап турар. Шанда көскү агитация бөзала багай эвес. Лозун, плакаттар юбилейлиг чылдың дүжүдүн дээш лениселче чонну сорук киирген. Комсомолчу-аныяктар: Тамара Севил, Баянмаа Балдан, Бамаа Моңгул-оол, Татьяна Дамбаа олар шудургу ажылдап, тараа дээш шалыпчы фронтуның тергиннеери апарган. Торгалыгның тараажылары юбилейлиг чылда Төрөэн чуртка хей тарааны дужаап, мурнакчыларның одуруунга кирери читаннир чок.

М. БИЧЕ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чаагай тараада хайныышкын

«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында бо хүннерде дүжүт ажаап алышкынны калбарбышаан. «Часкы хүн — чылды чемгерер» диижип турган эртикен чазын тарып алган тараа мында чаагай болган. Шөлдерниң ындыы-биле машиналыг эрткилээрге, баштары үгбастаар чыгаан тараалар, дүрген дуза диилээн чүве дег, эртикен-дүшкен кижилерниң сеткилин өөртүп турар.

Ажаап алышкынның эгелээн хүнүнден бээр Хертек Бимнин удуртканы бригаданың комбайнерлери онаалганы үргүлчү ажыр күүседип келген. Мында комбайнер Николай Клименконуң эрес ажылдап турарын чугаалаар керек, оон боду хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседир болгаш шилчип чоруур выпелди ажаап алышкынга бир дугаарында ол алган. Комбайнерлер Олег Чашоол, Александр Хөвалыг оларны база айтыр керек.

Совхозтуң ниити планын ёзугаар ажаап алышкын сезонунда бир комбайнга 250 гектар тарааны ажаары онаажыр. Ынчалза-даа механизаторлар улам бедиткен хүлээлгелерни алган, чижээлээрге, олар ону 350 гектар чедирерин шинтиирлевишаан, ону күүседири-биле идепкейлиг ажылдап турардар. Ынчаарга хоочун комбайнер Н. Клименко сезонда харын-даа 900 гектар черниң тараазын ажаар хүлээлгени алган.

Тараажыларның мындыг чедишкинниг ажылдаарынга оларның ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургускааны улуг идигни берген. Чижээлээрге, хөвү турлаанда арыгшевер, өруннарны чараштыр этпилеп каан чыдыр, механизаторларның хүлээлгелериң ажылдың планнын коргузуг самбиразының асканнаан. Соолуннар, журналдар бар. Столовая эки ажылдап турар, аъш-чем талазы-биле механизаторларга хомудал түрбаан.

Социалистиг чарыштың түнелдерин беш хонуктап үндүрүп турганы ажылдың темпизин дүртедедип, шынарын бедидеринге улуг ролюну ойнаанын чугаажок. Хөндергейжилер юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга үе-шактыг чөп ажылдап тургаш, чедишкинниг болурунга бүзүреллиглер.

Оюмаа ХЕВЕК-ООЛ.

Хуусаада доозар дээш

Барыын - Хемчиктеи «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг байырлал чылынның тараазын дүрген ажаап алыр дээш күштерин салган. Биче-Тей салбырының Үттүг-Хаяда 400 гектар чиигe-тараа кестинген, оон дужуду гектарга онаалтыр 8—10 центнер болган. Ол-ла черде 210 гектар арбайны база ажааган, анда бир гектардан-на 18—22 центнер тарааны алган.

Комбайнерлер Соян Серээ, Куулар Тараачын болгаш өскелер-даа хүнүп ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Совхозтуң № 3 салбырында тарыттынган 1100 гектар кукурузаны ажаап киришкеп болгаш 3010 тонна силосту сүтбарын фермаларының чанында салып белеткээн. А бышпаан тараалары мал чемге кылдыр тавычалай кеэп турар.

Тараажыларга хамаарыштыр хову турлаарында таарымчалыг байдалды тургускулаан. Юбилейлиг чылдың дүжүдүн планда айыттынган хуусаада ажаап доозар дээш, шекпээрлилер кызыман ажылдап турар.

Хаара туттунган

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз бо чылын ниитизи-биле 3400 ажыг гектар тараа культураларын ажаап алыр, оон ниитинде кызылтас — 2700 гектар.

Сентябрьның баштайгы хүннеринде совхозта тарааны тавычалай-даа, дорт-даа кезиип турар. Баштайгы хүннерде санап көөрге, тарааның дүжүдүр бир гектардан-на ортумаабиле 10 центнер болган; ынчалза-даа ол моон соңгаар көвүдээр ужуралыг, чүге дээрге, ам кестинген черлерден чагай тараалыг шөлдер база бар.

Шанда тараа шагда кирген болгаш оон ажылдакчылары тарааны арыглаар, кургадыр талазы-биле үзүктелишкинниг кылбайн турар. 2) ажыг кижи келген тарааларны сайгарып, чүдүрер, дүжүрер дээш, өскө-даа ажылдарда хаара туттунгай. Михаил Норбу болгаш Эртине Караоол олар нормазын хүнүнү-не ажыр күүседип турар.

— Трактор-хову бригадазының механизаторлары бешки чылдың ийиги чылының дүжүдүн бедик темп-биле, чидириг чокка ажаап ап шыдаар—деп, бригадир Доспан Шуулуу чугаалап турар.

Ам кол сорулга — тааримчалыг хүннерин эң долгуу-биле ажыглаары база темпизин дүртедедири болгаш ажаап алышкынының шынарының талазы-биле боттуг контрольду тургузары болур.

План күүсеттинген

Эйлиг-хемчилер бо юбилейлиг чылда мал чемги белеткээринин планны күүседир дээш чүткулуг ажылдааннар. Салбыр бо чылын 750 тонна сиген кезип белеткээр тургаш, ону бо хүннерде ажыр күүсеткен. Мал чемги белеткээринге ажылдап турган күш мындыг-ла улуг эвес: бир трактор, 12 хол кадыырлыг сиген кезикчилери. Ынчалзажок куш-ажылды шын организастап, политмассалыг ажылды эки тургускананындан планныг даалганы күүседип алыры хандыртынган.

Колхозчулар Кыргыс Папый-оол, Кыргыс Ногаан-оол олар хол кадыырының 7 кодан хойлары болгаш инектери чоогунга тараага бо-ла киргеп турар. Тараа кадарчызы Д. Аваакай чаасталаан хап-ла турар. Оон кезиир шөлдери хей. Тараалап мал үндүрер бе, шөлдер кезиир бе? Оон мунган аъды ам арыпкан.

Бо дугайында колхозтуң баштаар чери чүнү бодап турарыл? Азы тарааны ажаап алырын малга «дуза-лаштырыш» алыр дээни ол бе? Быжып шыдаазас-даа апаргап тараалар болза, мал чемни кыдыр кезип алыр керек. Ажаап алышкынче хамык күштү эвилелдээр, малды тараалап чайладыр. Бо айтырыгны бичии-даа соңгаарлалып болбас.

М. МАЖАА.

Күжениишкин чок

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң шөлдериие дүжүт чаагай үнген. Чамдык тараалардың быжыды орайтаан болза-даа, оларның шүүт быжарын маадырының барымдаазы чок апарган.

Байдал ындыг түрбүже, колхозта дүжүт ажаап алышкынны күжениишкиниг эвес, саадынчак чоруп турар. Бижилер хову турлагларынга хонмаг, кежээ чанар, эртен ажылга орайтап чедер. Сентябрьның бир хүнүнде дөрт комбайн бичии ажылдаан, хүннүң хөй кезиинде ажылдаваан болгай.

Эртикен чылдарда ышкаш, тараазыны малга чидиртир чаңчыл ам база катаптай берген. Хөй тарын бөөзадыр пунктуже чоокшулап келген хойжуларының 7 кодан хойлары болгаш инектери чоогунга тараага бо-ла киргеп турар. Тараа кадарчызы Д. Аваакай чаасталаан хап-ла турар. Оон кезиир шөлдери хей. Тараалап мал үндүрер бе, шөлдер кезиир бе? Оон мунган аъды ам арыпкан.

Бо дугайында колхозтуң баштаар чери чүнү бодап турарыл? Азы тарааны ажаап алырын малга «дуза-лаштырыш» алыр дээни ол бе? Быжып шыдаазас-даа апаргап тараалар болза, мал чемни кыдыр кезип алыр керек. Ажаап алышкынче хамык күштү эвилелдээр, малды тараалап чайладыр. Бо айтырыгны бичии-даа соңгаарлалып болбас.

М. МАЖАА.

118 тоннаны

«Улуг-Хем» совхозта дүжүт ажаап алышкыны мурнуку хевээр уламчылавышаан. Бо ажыл-агый тараа садар талазы-биле Улуг-Хем районда мурнап турар ажыл-агыйларның бирээзи.

Совхоз күрүнеге 800 тонна кызыл-тас садар планныг. Ам бо хүннерге чедир 818 тонна кызыл-тасты күрүне шыгжамырынга үрүп, күрүнениң чагыг-планын бо культураа тараазы-биле ажыр күүсеткен. Аъш-чемниң үнелиг культураазын ужаары үргүлчүлеп турар.

Кызыл-тастан ангыда, планда көрдүнгээн алаэн арбын кок-тараазын совхоз база дужаган. Ам бо хүннерде чиге-тараа садарын база эгелей бээр. Ажаап алышкынының темпизинге болгаш тараа садарының кургедедиринге ында шефтеп келген кижилер улуг дузаны чедирип турар. Кызыда кодээ ажыл-агый техникумунуң 20 хире сургууддары ийи эзлчег-биде дүн, хүн чок тараа арыглап турар. Тараа ажаалдазынга дузалажып келген солдаттарның кызымак ажылын совхозтуң удуртулгазы болгаш ажылчыннары улуг өөрүшкү-биле мактап турар.

Татар АССР-ниң колхоз, совхозтары күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен

Татар АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойун төлептиг үткуурунга белеткенмишаан, тараа культураларының чаагай дүжүттерин өстүргеп, оларны ажаап алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен.

Колхоз, совхозтар тараа хүлээп алыр черлерге 1 миллион 179 муң тонна тарааны чедирип берген яйыкпе планын 131 хуу күүсеткен. Аъш-чем болур тараа культураларын садып алырының планын 128 хуу, крупа культураларыныын — 169 хуу, мал чемги болур культураларныын — 175 хуу күүсеткен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

(СЭТА).

Француз парламентарийлер Иркутскиге чорааи

ИРКУТСК. (СЭТА-ның корр). Франциянын национал хуралының даргазы Ашиль Перетгиге баштаткан Француз парламент төлээлери Иркутск область ска үш хүн дургузунда садыл чоруп турган Аалчылар Иркутскинин көрүштүг черлери-биле танышкан. Братскиге болгаш Байкалга чорааи. Олар Иркутск чоогунда Шелехов деп хоорай-спутникке барган.

— Бүгү Сибирь — кайгамчык улуг шөлдүг болган оран-дыр. Ол черни хөгжүдүрүнче кайы хире улуг күжениишкиннерни салыышып турарын төлээлерниң кежигүннери каралаар көрүп бүзүредим. Сибирьниң чаагай кедир үезинин билдивис—деп, Ашиль Перетти чугаалаан.

Төлээлер Москваже үнүпкен.

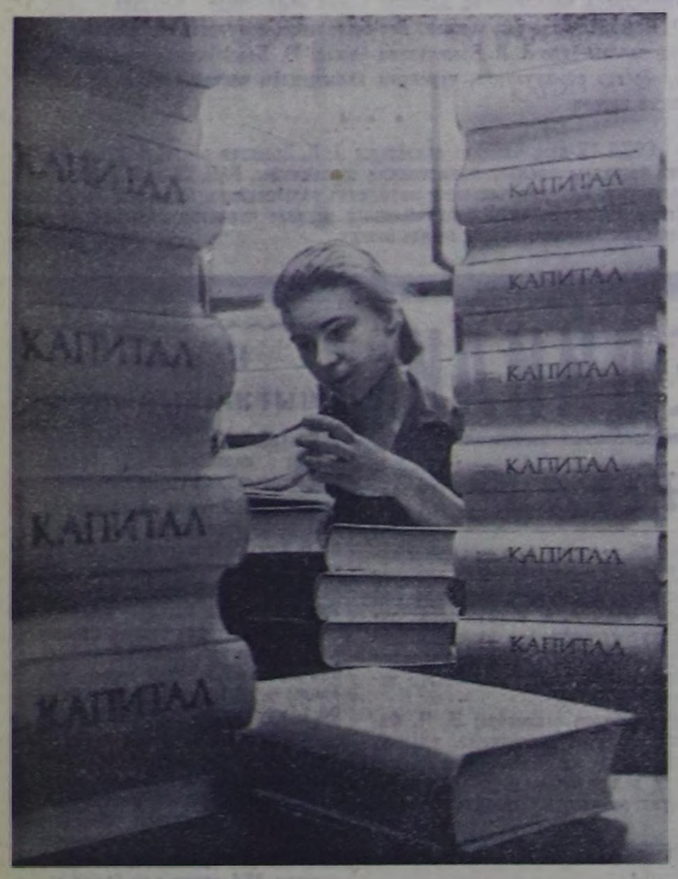
Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артели юбилейлиг чылда дүжүт ажаап алышкынын эки чорудуп турар.

ЧУРУКТА: күрүнеге садар тарааны чорудуп турары.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

„Капиталдың“ I томун парлап үндургенинден бээр 100 чыл болганынга

КАРЛ МАРКСТЫҢ

К. Маркстың «Капиталының» бирги томунуң парлаттынып үнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң таварыштыр Ленинградтың А. М. Горький аттыг «Парламга сөдүүр» деп 1 дугаар типографиязы ол шыгарангай эртем ажылын бижээн номну 50 муң кезең тиражтыг кылдыр парлап үндүреринге белеткеп турар.

ЧУРУКТА: юбилейге таварыштыр үндүрер номнуң баштайгыларын коммунистиг нүүл-ажылдың шалыпчызы ВЕРА СМИРНОВАНЫҢ көрүп турарый.

Фото М. БЛОХИННИЙ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Карл Маркстың «Капиталының» — марксизмниң партиязының тургустунарынга болгаш хогжүүрүнге шыгарангай ролдуг ойнаан чогаалының — I томунуң парлаттынып үнген хүнүнден бээр түс чыл— сентябрь 14-те болур. В. И. Ленин ол марксизмниң чогаалды «ээн улуг политика-экономика чогаалы» деп айтыкан. Маркс «Капиталга» эртемниг коммунизминиң базиязы болуп турар экономика теориязын, социалистиг революциянның теоретиктиг үндезинин тайылбырлаан. Болунуп чогаалынга Маркс бүдүүлгенин ол үеде капиталистиг аргазын шинчилеп, ооң тыптып келиринин, болгаш хогжүүдезинин үүрүг ёзугаар болур түүлерин, ооң бүүрал дүжеринин, чаа, ээн бедик ниитилел тургузуу-биле солуттуварының чайлаш чогун көргускен.

Капитализмниң килеңзээшкин-биле бүрүү шаап, ону узуткаар дүгайын түгле күзеп чораан хөй-хөй социалист-утопистерден ылгалыштыр, Маркс коммунизмче шилчилге капитализминиң болунуп хогжүүдезинин шинчил, үүрүм ёзугаар болур түүлеринден хамаарышкаан көргускен база бо шилчилгени бодунар болгаш эргежок чугула бодуруп турар материалдыг үндезинин илереткен.

«Капиталга» Маркс капиталистиг ниитилениң бүдүүлүүн нүүтеринің болгаш бүдүүлгө харылзааларының хогжүүдезинің тоорааргай шинчилелин кылган. Болунуп Энгельс-биле кады ажылдап кыянаы диалектиктиг материализминиң методун ажыглаан, Маркс капитализминиң үүрүг ёзугаар чайлаш чок кол түүлерин херек кырынга бар байлалдың боттуг болуушкуннарындан илередип, капитализминиң билдингелек согур күш болуп турган экономика дүүрүмнериниң дээштиг салгалы дуң боон көстүр, ханшкы байдалы-биле бот-бодунга чөрүшкек хөй фактылардан тодаргай биилеринин турар деп чүвени көргүзүп шыдаан. Маркс бүдүүлгенин капиталистиг аргазының ээн үндезини, ээн ханы илерээшкиннери көргускен.

Капитализминиң кол экономиктиг хөйлүзүү болза, немелде үнениң хөйлүзүү болуп турар. Маркстың экономиктиг теориязының кол түүлү ол болур деп, В. И. Ленинниң айтыканы немелде үнениң марксизмче теориязы капиталистиг ниитилелдиң кол бүдүүлге харылзааларын — ажылчын биле капиталистиң аразында харылзаалаарын — тайылбырлаан. Ниитилениң бүгү байлактары, ниитилениң хөреңгиттен ажыларының бүгү оруглагары ажылчын ангының, пролетариаттың күш-ажылының түүнелдери болурунаа оске ч-даа эвес дээрзин Маркс көргускен.

Рыноокка капиталист биле ажылчының аразында ёзу барымдаалаан харылзаалар херек кырында чүү чажырып турарыл деп чүвени көргускен, Маркс капиталистиг молчугделдиң механизмин тайылбырлаан. Бүдүүлгенің чепсек-херекселдеринден болгаш амыдыраар кандыг-даа аргазындан хазыттырган ажылчын аштап албезин-биле болунуп ажылчын күжүн садар, бүдүүлгенің чепсек-херекселдериниң — фабрикаларның, заводтарның, шахталарның — хүү ойчүгени болур капиталиске хөлеажиленир үжүрга таварыжыр. Капиталистиң эргезинге болунуп ажылчын күжүн берген ажылчын, алыр ажыл төлевириниң орнуң эгиттинаан, ажыл хүнүнүң кезиин болунуп, ажыл хүнүнүң ооң оске кезиин капиталиске халас ажылдың берип турар. Ол немелде күш-ажылдың түүнели капиталистиң шинчээлеп алыры немелде үне болур-дур. Молчукчу ангыларның оруглагарының кара чаңгыс үнер дезу болза ажылчының толеттинмээн күш-ажылы болуп турар. Немелде үнениң теориязы капиталистиг молчугделдиң чанында ниитиленип, эртем ёзугу-биле тайылбырлаан болгаш ол молчугдел бүүза бүдүүлгенің капиталистиг аргазының чарыынаа шынары болур деп чүвени көргускен. Ажылчыннарның турускаңы немелде үнениң капиталистер ангызының шинчээлеп алыры бүдүүлгенің ол аргазының үндезини болур болгаш ооң иштики дүрүмнери-биле бүрүү дүгжүүшкүнүнүт болуп турар. Ооң үжүрүнде капитализм үезинде ажылчы чоннарның «чоптуг солчулга» дээш, «чоптуг» ажыл төлевири дээш кандыгда демисели молчугделиң үзүткаа шыдавас. Немелде үнениң хөйлүзүү капитализминиң хогжүүдезинің бүгү үе-чадаларында ооң кол болгаш тодарадыкчы хөйлүзүү болур-дур. «Немелде үнениң бүдүрери аны немелде күш-ажылды молчуур чорук дээрге, бүдүүлге аргазының капиталга күш-ажылдың чагыртырынаан тыптып келир болунда оскерилгелерден хамаарылга чекка, капиталистиг бүдүүлгенің онзагай үтка-шынары болгаш алыс соруглазы болур» деп, Маркс бижээн (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс, Чогаалдары, т. 23, арыы 306—307).

Капиталистиг молчугдел капитализминиң алыс будуш шынарындан тыптып турар болгаш ооң кол хөйлүзүү болур чүве болганда, ооң ыңдыг түннелди кыхыр үжүрүүр: капиталистиг тургузуг туруп турда, молчугделиң үзүткээри, ажылчын ангыны хостаары болдунмас, олче кара чаңгыс орук болза капитализмни революциянның дузазы-биле дүжүрери болгаш чаа, социалистиг ниитиледиң тургузары болур.

Мынчангаш Маркс келир үеде социалистиг революциянның материалдыг болгаш субъективтиг баштайгы белеткелгерин көргускен. Капитализмниң хөөржүдүкчүүр болгаш чаа, социалистиг ниитиледиң тургузукчузу болур үлүг анаашкан пролетариат болза социалистиг революцияже субъективтиг чүткүүлерин шеттередикчиин болуп турар.

Ооң үжүрүнде Маркс пролетариаттың политиктиг экономиязы болур болдунуп экономиктиг теориязын ажылдап кылырын пролетар революциязының теоретиктиг белеткелиниң чугула негелдеэн, ажылчын ангының холунда илейлиг чепсек кылдыр көрүп турганы таварыга эвес. Маркстың болунуп шинчилел эртем-ажылының түннелдерин солушкан баштайгы кижилери болза ажылчынар, болунуп чаңгыс бодалыглары болган. Маркс ажылчынар төлээлекчилериниң дилээн ёзугаар оларның мурнунга болунуп экономиктиг теориязының түс-түс айтырыгларын тайылбырлап, хөй удаа чүве чугаалап турган.

Ажылчын ангының калбак болүктери «Капиталды» боттарының кылдыр билип турарын Маркс болунуп күш-ажылынга эки шаанаа кылдыр саналаа чораан. Маркс «Капиталды» чогаалдар ажылды нинти партийжи керектиг кезиин, пролетар революциязының хераазге барган болур ажыл кылдыр көрүп чораан. Болунуп ажылынга Маркс «теория талазы-биле бүржуазиге оортан ооң кажан-даа ондейин шыдаваска ыңдыг согугну бээрин» бодап, «Капиталды» «партияның эртем талазы-биле тиилелгезин» деп чөптүү-биле санап чораан. Чүге дээрге, Маркс кабинетке олура чогаал кылыр эртемден эвес, а хамыктың мурнунда революшчу кижи чораан. Ооң теоретиктиг ажылчорудулгазы ажылчын ангының, пролетар революциязының эрге-ажыктарынга кезээде бүрүү-биле чагыртыкан турган. Ынчангаш Маркстың экономиктиг теориязының үжүр-дузазы чүдел дизе, хамыктың мурнунда ол теория делегейниң ажылчын шинчээшкининиге эртемниг үндезинин тургусканында. Энгельстиң деглеген турганы-биле алырга, пролетариаттың «социалистиг чүткүүлериниге» мынчага чедир чок боон келген «эртемниг базиссти тургусканында болур» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс, Чогаалдары, т. 16, арыы 220).

Маркс «Капиталды» ажылдап кылырынга болунуп ажыдыралының 40 чылдарын берген. Болунуп ол бүгү медерелдиг ажыдыралын барык шүүтүүн бо чогаалга херек кырынга бараан болдурган. Политиктиг экономиниң шинчилээрин 1843 чылдың төнчүүзүнде эгелээн. «Капиталдың» I томун ол түгле 1867 чылда парлап үндүргөн. «Капиталды» үндүреринге чедир эртем талазы-биле эрес-маадырлыг чорук деп айтыры илап чөптүү улуг ажыл кылдынган.

Маркс кезээде ажок ак сетпиздиг ажылдап чораан. Ооң чижек кылдыр көргускен факт, чурагай, түннел бүрүүн үр үеде дилеп гынышкынның, шүгүмчүлекчи бодалдарның түннели болуп турган. Пролетариаттың политиктиг экономиязын ажыл-

ШЫНЧЫ НОМНАЛ

100 чыл бурунгаар нүү-на экземпляр-биле парлаттынып үнген Карл Маркстың «Капитал» деп номунуң баштайгы тому бүгү-де парлаткан кижилерниң тоогузүнүге, ниитиледи чаартып түргузарының номналынга база ажылчын ангының демисели-нин орууче кирген алыяк революшчуларның үгаан-бодалынга тоогулуг эргилеени болдурган. «Капиталдың» үненинин соонда ажылчын ангы, революшчулар эртеминг коммунизминиң тиилелгези хээш база бүржуаз эртеннеринниң хоозун бадыткаашкынынарынга үлүг марксизмни чепсекти — эртем ёзугу-биле ажыдап кыдынган теориязы холугга алганнар.

Капиталистиг ниитиледиң хогжүдезинин хөйлүү-түрүүнүн ажыдар болгаш буржуазияның байын-наидырының ниитилели-дир, ынчыг ниитиледи социалистиг ниитилелбиле солуурунун оруктарын, аргаларын К. Маркс тодаратка. К. Марксе болунуп ажылынга ажылчын ангының, ооң башкарылчызы — политиктиг партияның розиин база-да тода илереткен болгай.

«Капиталды» болгаш К. Маркстың оске-даа кайгамчыктыг ажылдарын В. И. Ленин бедик-биле үнелеп, марксизминиң язы-бүүр кайзынарының халдаашкынынарындан ооң чогаалдарын камгалап, революстуг теорияны чаа үе-чалага улам-на шинай хогжүдүп, Россияның болгаш делегейниң оске-даа чурттарының ажылчы чонун чепсегээн. «Маркстың өөренип ап-не шынчы теория-биле чепсегээнери чүгле Октябрь революциязының ачызында болуунган.

В. ОЧУР,
тоогу эртеминиң кандидады.

„Капиталды“ ханы өөренир

«1867 чыл. Мынчан Карл Маркстың «Капиталының» бирги тому үнген. Ооң чырыкка үнүп келгени боттарының социал болгаш экономиктиг хөстелышкыны дээш, чаа чөптүг ниитиледи тургузары дээш демиселче кодургулуг бүгү дараткан ангыга, күш-ажылдың бүгү кижилериңге күчүлүг кыйгы болган» деп партияның Кызыл хооркомунуу чанында Марксизм-ленинизминиң кежээки университединиң бирги курузунуң дыңнакчызы—пароходствода партия эге организациязының секретары эш Шашков семинар кичээлге болунуп харылзын мынчаар эгелээн. Ооң соон дарый ол кичээлге «Капиталдың» бирги тому Россияга эң-не баштай 1872 чылда 3 муң экземпляр тиражтыг үнген болгаш калбак вентерелди алган. Ону мынчаарда орус дылче Г. А. Лопатин биле Н. Ф. Даниельсон очулдурган, а Карл Маркс орус дылче очулдуртунган ажыл улуг иергежил-биле кылынганын база демилээн. Мынчаарга капиталдың баштайгы ноөннежилгелиниң дугайында чугаа чөрүп турар бирги төнүүн 24-ку кезээн улуг украин чогаалчы И. Я. Франко украин дылче очулдурган ven. «Маркстың «Капиталы» капитализминиң салынчолунун дугайында» деп темага семинар чөрүп турда дыңнакчылар немегилээннер.

Ооң соонда, капиталистиг бүүдүүлгенин аргазын шинчилээрде Маркс болунуп ангалзын чүге ынап-за бараан бүдүүлгелиниден, бараан бүдүүлгенинин тыптып келириниң баштайгы негелделериниден, бараан болгаш ооң ынарындан эгелээнин деп айтырыгны тодаратка. Дыңнакчылар Монгуш, Якушкин, Суворов олар «Капиталдың» бирги томунуң тургузуун эки билир болгаш сайгарган айтырыгларга ынап харыыны бергилээн. Чижээ, немелде үне дугайында Маркстың теориязын тайылбырлап турган, эш Якушин «немелде үне дугайында өөредиген экономика эртеминге Маркстың кылганы революстуг эргилде кылдыр көөр үжүрлүг. Немелде үненин чажыттарын ажыктаа, а ол ышкаш теориязы материалдыг тала-биле көргени капитализминиң бүүрал дүжүүшкүнүн бир-ле дугаар бүүдүрелин көргүзер арганы Маркска берген...» деп харылаан. Бо бүгү чүнү көргүзүп турарыл дээрге, дыңнакчылар марксизмниң өөренидге чүге ноөнда бижээнин эдерти шээжилеевйн, а харын чогаалдыкчы ёзу-биле сайгарып, түннелдер үндүрүп турарының хереченин болур.

«Капиталдың» бирги томун партия чыгыдыышкынының системазының ортумак звеновунуң школаларында өөренириниче база кичээнгей салыр аналр. Бөрге кол чүве пропагандистин болуңдан болгаш «Капиталдың» ангы-ангы керектерин конспектилеп алыры-биле дыңнакчыларга даалгалар берип турарынан хамаарыкыр.

Статистика эргелелиниң чанында тургустунган марксизм-ленинизминиң өөренир школаның өөредиге программазы Марктың «Капиталы-биле» ханы холбаалыг. Ында башкылап турар дүүдүүлгелиг хөөчүн пропагандист эш Иконников бодугга-даа, дыңнакчыларындан-даа бедик негелделиг. Чижээ, «Капиталдың ноөннежилгези болгаш пролетариаттың хоозуран адаразашкыны» деп теманы өөренип турда пропагандист «Капиталдың» бирги томунуң 21—24 чедир керектерин ноөчүп, кысказы-биле конспектилеп алыр даалганы дыңнакчыларга берген. Ооң соолунде семинар кичээлге кымның канчаар бижип алганын хынап, нинти түннелди үндүрген. Өөренген түүлерин дыңнакчыларның шинчээдин алганы багай эвес болган.

Политиктиг экономияны өөренири бистин республикада чылдан чылче улам калбарын турар. Ылангыя бо өөредиге чылында түгле Кызыл хоорайга партия чыгыдыышкынының шүгүмү-биле ортумак звеноңуң 42 школазы ажыдаар. Оларның барык-ла дең кезии политэкономияны өөренир. Орта ниитизи-биле ийи түс ажыг дыңнакчылар хаара түүтүнар.

Экономиктиг билиг-биле дыңнакчыларны чепсегээри пропагандистер улуг хамаарыкталыг дээрзин ажыглаштан, өөредиге чылының эгелининден түра-за бодаар апаар бис. Ынчангаш пропагандист бүрүүг Марктың «Капиталының» бодуу ханы өөренип, ол революшчу теория-биле бодунуп дыңнакчыларын чепсегээр чаагай соругга ооң мурнунда тургустунуп турар.

В. СУРОВ.

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоркомунуң политиктиг чыгыдыышкын Бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы.

ӨӨРЕНИКЧИ БҮРҮЗҮН ШКОЛАЖЕ

Улуг Октябрьның алдарлыг бежен чыл оюн байырлаарының бүүдүүлүг бистин чуртуң школаларында чаа, 1967—68 өөредилге чылы эгелээн. Ниити билиг школаларының амгы үеде кол сорулгазы болза, өөреникчилерниң кижизидилгезинниң деннелин болгаш билиниинң шынарын бедидерибиле чергелештир, бүгү-ниитиниң ынап-за өөренир сес чыл өөредилгезинин айтырыын долузу-биле шинитпирлээри, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгеге таарычалыг байлалдарны тургузары болур. Ол дугайын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң арткен чылын хүлээп алгаш школа дугайында докталында онзагай демдеглээн.

Ону күүседирде школаларның материалдыг базазының быжыглаары, башкылаашкынының — эртем-методиктиг ажылының чижээ ону тодаргай көргүзүп турар.

Ынчалза-даа бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезинин дугайында хөйлүну күүседир талазы-биле улуг четпестер чамдык районнарда бар. Чөөкта чаа СЭКП обкомунга болган районнарның улус өөредилге килистеринде хуралдарын ону чугаалашкаш, бар четпестерни дарый узуткаарын дугурушкан.

Сентябрьның 10-га чедир республиканың школаларында бир муң ажыг өөреникчилер ан-даа өөренмейн турары дувуренчиг бөөн турар. Чижээлээрге, Барыын-Хемчикте 347, Чөөн-Хемчикте 535, Кызыл хоороноюн школаларында 256 өөреникчилер планда көрүнгениңден тудап турар. Ынчаарга оларның хөй кезии чогуы-на школа назылыг уругнар бөөн өөрээр. Барыын-Хемчикте 199, Чөөн-Хемчикте 323 өөреникчилер 1—8 класстарда келбээн. Чамдык районнар сургуул чыыласкынын ниити планын күүсетпеен турар. Чижээлээрге, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның школаларында 5—8 класстарның өөреникчилери четче чыылбаан.

Бүгү-ниитиниң өөредилгезин боттандырары—школаларга башкылаашкынның шынарын бедидеринден кол хамаарыкыр дээрзин бо өөредилге чылының эгези база катап көргүскен. Чүл дээрге школаларда келбейн турар өөреникчилер коллуунда-ла ийи чылчылар. Ынчалар Бии-Хемде 25, Тожуда 25, Улуг-Хемде 30 кижи боон турар. Оларны школаже хаара тудар, эртем-билигже чүткүүн оттурар чорук башкылар коллективтеринден негеттинин турар.

Ырак оларларда малчыннарның уругларын интернат-биле хандырарының айтырыы онза чидин-биле туруструнуп турар. Чижээлээрге, Каа-Хем районуң хөй-хөй школаларында интернат чогуның ужурундан чамдык малчыннар уругларын өөредир школа дилеп, оске чөрлерде дорт-ул-төрелдеринниң бажыңнарынга турузуп турар. А Тожу районнуң Чазылар, Хам-Сыра, Ырбан школаларында дыка хөй уруглар база-да интернат чок болганындан чыл бүрүүн школага өөреникпейн баар чоруктар бар. Ооң-биле чергелештир чамдык көдээ болгаш район Советтери күрүне хандырылгазынга турар өөреникчилерниң даңзы-бүрүткелги озалдаашкын-биле бадыкап турарынаан, өөредиге чылы эгелээжеге чогум кыынын интернатка турары аза-некерге-даа, школачыларның боттарынга-даа билдинмес аналр чоруктар бар.

Чырыдыышкын министерствозу болгаш чамдык районнарның улус өөредиге килистери школаларны чугула негелдеп, ажылчын ангының холунда илейлиг чепсек кылдыр көрүп турганы таварыга эвес. Марксизм болунуп шинчилел эртем-ажылының түннелдерин солушкан баштайгы кижилери болза ажылчынар, болунуп чаңгыс бодалыглары болган. Маркс ажылчынар төлээлекчилериниң дилээн ёзугаар оларның мурнунга болунуп экономиктиг теориязының түс-түс айтырыгларын тайылбырлап, хөй удаа чүве чугаалап турган.

Ажылчын ангының калбак болүктери «Капиталды» боттарының кылдыр билип турарын Маркс болунуп күш-ажылынга эки шаанаа кылдыр саналаа чораан. Маркс «Капиталды» чогаалдар ажылды нинти партийжи керектиг кезиин, пролетар революциязының хераазге барган болур ажыл кылдыр көрүп чораан. Болунуп ажылынга Маркс «теория талазы-биле бүржуазиге оортан ооң кажан-даа ондейин шыдаваска ыңдыг согугну бээрин» бодап, «Капиталды» «партияның эртем талазы-биле тиилелгезин» деп чөптүү-биле санап чораан. Чүге дээрге, Маркс кабинетке олура чогаал кылыр эртемден эвес, а хамыктың мурнунда революшчу кижи чораан. Ооң теоретиктиг ажылчорудулгазы ажылчын ангының, пролетар революциязының эрге-ажыктарынга кезээде бүрүү-биле чагыртыкан турган. Ынчангаш Маркстың экономиктиг теориязының үжүр-дузазы чүдел дизе, хамыктың мурнунда ол теория делегейниң ажылчын шинчээшкининиге эртеннинг үндезинин тургусканында. Энгельстиң деглеген турганы-биле алырга, пролетариаттың «социалистиг чүткүүлериниге» мынчага чедир чок боон келген «эртеминг базиссти тургусканында болур» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс, Чогаалдары, т. 16, арыы 220).

Маркс «Капиталды» ажылдап кылырынга болунуп ажыдыралының 40 чылдарын берген. Болунуп ол бүгү медерелдиг ажыдыралын барык шүүтүүн бо чогаалга херек кырынга бараан болдурган. Политиктиг экономиниң шинчилээрин 1843 чылдың төнчүүзүнде эгелээн. «Капиталдың» I томун ол түгле 1867 чылда парлап үндүргөн. «Капиталды» үндүреринге чедир эртем талазы-биле эрес-маадырлыг чорук деп айтыры илап чөптүү улуг ажыл кылдынган.

Маркс кезээде ажок ак сетпиздиг ажылдап чораан. Ооң чижек кылдыр көргускен факт, чурагай, түннел бүрүүн үр үеде дилеп гынышкынның, шүгүмчүлекчи бодалдарның түннели болуп турган. Пролетариаттың политиктиг экономиязын ажыл-

Баштайгы дипломнар

Чөөкта чаа Ак-Довуракгың политехниктиг техникумунда «Ужастыр болгаш хамаалы тудуг» база «Ажыктыг байлактарны арыгдап кыяырыныо» талазы-биле түскай эртеминиң кежээки салбырында өөренип турарларының толевизел дипломнарын камгалаары эгелээн. Камгалал комиссиязында 60 дипломн ажылдарын киирген.

Бир дугаарында № 463 кожун чоруур механизастаттынган колоннаның тудугчу-прорабы Петр Шаронков, Кызыл-Мажалыктың кожун чоруур механизастаттынган колоннаның начальнигы Зинат Галиахметов, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң дузалал будуруже комбинадының мастери Анатолий Кочетков олар дипломнарны камгалап алган.

Техникумнуң кежээки салбырының 14 сургуулдарынга курунеинің экзамен комиссиязының шинитпирин ёзугаар техник-тудугчу деп мергежилди тывыскаа. Комбинаттың ажылчыннары Шапов биле Гойда тергиин эки демдектер-биле дипломну камгаан.

ӨҢНҮКТӨР

Терек — чоклуг байлак. Ынчангаш кус чүгле механизаторларга эвес, харын ажаан алымыкмыга дузалаа болгу дез бүгү кижилерге чымыштыг үе. Ам хоорга ооң докталдал ажыл-ишчилериниден ангыда студент, харылаачым, тудугчу дээш харын солдат-даа кижибиле ужуражып болур бис. Шөлдөн турда бактаалган чаңчылды өдөрия, кодужже үнген оолдар, кыстар терелгининг ынанмыштыг оңгуктери. Олар ажыл-ажилларга бичче эвес дуранып көргүзүп турар.

Кызылдың садыг-кооперативе училищезининг 150 ажыг сургуулдары бо чылын бала «Межегей» совхозга барган. Оларны түс-түс черлерде хуваалаан, а эң-не хөй бир дугаар бригадада. Аныяктар терек чүдүреринге, картофель казарынга болгаш оон-даа өске дилээн ажылдарынга өскелерден дора эвээш шыгыктаан.

БО ЧУРУКТА ажыкчылар ДОҢГАК КАРА-КЫС биле ВАЛЯ ДОҢГАК (оң талада) бөө дугаар бригадада чурттаан, башкылары чуну-ле чүгээлей-дир, шыдаар хире шаа-биле кылып келген. А бо ЧОЛААЧЫ СОЛДАТТАР-ДЫР. Олар байынчы ёзу-биле шалыпкын ажылдап, хун үдүүн ажыр күүседип турар.

Б. МОНГУШ.

Төөгүлүг болуушкунга холбаштыр

Карл Маркстың «Капиталының» бирги томунуң үнгенинден бээр 100 чыл ооңга турескаттынганы. Делегейниң эрткен сессиязы Берлинге болган. Ону Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң чыыладыргаан. Хөй-хей аңы-дүүнүң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының толзалекчилери ол сессиянның ажылынга киришкен.

Герман Демократтыг Республиканың ниитизел системазының ногжүдезиниге. Барыын Германияда тергиндеп турар күрүне-монополистиг системага үлүг демисеэге Карл Маркстың «Капиталының» ужур-дузазы» деп илеткезин Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт кылган.

* * *

Лондонга ажыттынган делегей конференциязы «Капиталдың» үнгенинден бээр 100 чыл ооңга холбаштыр болган. Ону Карл Маркс аттыг библиотека организастаан.

Хөй чурттарның эртемденнери киришкен ол конференциянның айтырыгларының ноөл темазы болза «Капитал» 100 чыл эрте бергизээ», «Капиталдың болгаш күрүне-монополистиг капитализминиң тыптып келгени». «Ниитизел дугайында Марксизм теориязы». «Капитал болгаш ажылчын ангының төөгүзү». «Капитал болгаш социализминиң айтырыгларының— деп чүүдер болган.

1967 ч. Сентябрь 14.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ЭҢ УЛУГ ЧОГААЛЫ

ап кылбышаан. Маркс дыка хой чогаалдар-биле танышкан. 50 чылдарда Маркс, оон оңууктериниң херечилээни-биле алырга, Лондонда әртеминиң эң улуг библиотеказы — британ музейге артенгинин 10 шактан кежээкинин 7 шакка чедир бүдүн хүннерде ажылдап турган, бажыныңга келгеш база-ла бүгү дүнүн дургузунда ажылын үргүлчүлээр турган. Бодунуң бодалын чугаалаарының мурнунда Маркс кайы-бир айтырыгны хандыр шинчилеп көөр чораан. Чижээ, англи ажылчын хөөлүнүң дугайында 20 арынны «Капиталга» бижиири-биле Маркс Көк номнар дээр англи парламент документтериниң шуптузун коруп танышкан.

Бодунуң үезинде болган оон мурнунда эрткен бүгү чеперде экономистериң чогаалдарындан Маркстың шинчилеп көрбээни чогаал артпаан ышкан кылдыр сагындырар. Маркс ким-бир кижиниң бижээн шын үнелии билип каапда, аңаа ажок овүүр чораан, шинчизин аттары шагда-ла үттүндүрган он-он авторларны «Капиталда» дедиглээн.

Маркс бодунуң чогаалын белен деп санаваан шаанда чеде парлавайн келген. Эчизинге чедир кылдыңзын чогаалды парлап үндурериң болаары безин аңаа мырыңай шыдаттынар арга чок ышкаш сагындырып чорааи. «Капиталдың» I томуң ажылдап кылырда безин хол-биле үш бижимел төлевилелди кыйган. Ол бижимелдер бүргүү теория-даа, марксизи төөгүзүнүң-даа талазы-биле ап көөрге, улуг сонуургалды болдуруп турар. 50 чылдарда-ла Маркс бодунуң немелде өртек-үе теориязын бүгү талазы-биле ылап чогаатқан болза-даа, бодунуң чогаалын каш удаа хынап коруп, номнуң тайылбырын, түргүзүүн экижидип турган.

Маркс бодунуң улуг чогаалын дыка аар-берге байдалдарда амылдап кылган. Бодунуң бүгү күжүн «Капиталды» ажылдап кылырынга бербишаан, Маркс амыдыралга херектиг акша-хөрөңгинин ажылдап алырыбиле шаг-үеин чарыгдаар үзүрга база таваржып чораан. Оон өг-бүлезиз эң-не аар-берге байдалдарга чүрттаар үзүрга таваржып турганы хаая эвес. Кедер хеви безин чок турган ыңдыг үелер Маркстың бодунга безин таваржып чораан, чүге дээрге, кара чаңгыс костюмуи сайгарылга садынынга дужаап берген турган. Бодунуң шынчы өөнүү болгаш соратнигн Энгельс Маркска материал болгаш еске-даа чүүл талазы-биле аажок улуг дузалаачыны көргүзүп чорааи. «Капиталдың» I томуң дооскан дугайын Энгельске дыңнатпышаан, Маркстың бижээни болза: «Чүгле сээн ачың-биле ол бүгү боттанчыр аргалыг болду! Менээ сээн чедирген ачы-дузаң чок турган болза, аажок улуг бүгү ажыдыг канчап-даа кылып шыдавас пиик мен... Сени күжактап, долу өөруп четтиримишкинни илергейлеп тур мен!» (Чогаалдары, т. 31, арын 275).

«Капиталдың» парлаттынып үнгенин ажылчын аңгы өөрүшкү-биле уткаан. Социалистиг болгаш ажылчын солуунар Маркстың экономиктиг теориязын пропагандалап эгелээн, а Америкада Нью-Йоркка бир улуг ажыл сокладышкынының көдүрүүн үнген үезинде «Капиталдан» алган үзүндүлериниң түрүштүг болур чоруүче ажылчыннарны хайныктырып үндүрер болгаш негелделериниң чоптүүн оларга көргүзери-биле хуудус хевирлиг кылдыр тараткан. Маркс бодунуң «Капитал» деп чогаалы-биле «ажылчын ажыгга үнелеп четпес ачыны чедиргенин» Бүгү-ниити герман ажылчын эвилелиниң чиңгине хуралынга саналаан. Ажылчыннарның Делегей эптелгезиниң кежигүннери «Капиталды» боттарының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг ажыглаан.

«Капиталда» «Политиктиг экономияның шүгүмчүлели» деп эге бар. Ынчалза-даа «Капиталга» Маркс оон мурнундагы бүгү-ле буржуаз политиктиг экономияны херек кырынга шүгүмчүлеп, оон апологеттиг шынарын илереткен болгаш буржуаз политиктиг экономия пролетариат биле буржуазияның аразында аңгы демисели чиңгир хевирлерниг болбайн турарынга чедир чүгле эртемниг болуп артып шыдаар деп чүвени көргүскен.

«Капиталдың» үнгени «буржуаз эртемниг политиктиг экономияга өлүмнүг шантыың» эгелээни болган. Буржуаз экономистер ону дораан-на эскерип, билип турган. Чогум-на харын оон ужурунда «Капиталдың» чүге чыдыг тоогузу аңаа улуг эң-не кадыг-дошкун демисел-биле долган. Маркстың улуг чогаалы капитализмниң объективтиг экономиктиг хөөлүларын медереп билириниң аргазын ажыдып, капитализмниң төөгү талазы-биле солуттунар шынарын болгаш «молчукчулерни дүжүреринин» чайлаш чогум көргүскен. Ажылчын аңгы «Капиталды» дораанна чепсек кылдыр үүлээн алган болза, түскай эртем—буржуаз политиктиг экономия — «Капиталды» оон мырыңай еске байдал-биле көрген. Буржуаз экономистер ол политикэкономикалыг өңдүр чаагай чогаалды долганды «дүжкаа эртиреринин суучээзин» организастаарын баштай ораалдашкан, ыңдыг болза-даа ол ораалдажышкын бүтпээн соонда, «Капиталдың» идеяларын долганды ол кадыг-дошкун демиселди эгелээн.

Ыңдыг болза-даа ол шүүт халдазыкын чедиишкин чок болган. Ынчаар орта буржуаз экономистер тергиилекчи аңгыга ажыктыг кылдыр «Капиталды» хажыдарын, оон кол түүлдерин хажыдарын, «Капиталның» «сүүзүнүн» чок болдурар дээр ораалажышкыннарны эгелээн. «Капиталды» долгандыр демиселлиң чүс чыл дургузунда чаңгыс иинуталдаа соксавайн келгени болгаш бөгүнгедээ үргүлчүлеп турары безин Маркстың бо чогаалының үзүүр-дузазының түр үенин эвес болуп турар дугайын херечилеп турар-дыр. Маркстың экономиктиг теориязының «частырыглыының» дугайында, капиталистиг бөгүүг байдалга оон «дүүшпезинин» дугайында хөөзүн бодалларын удаалаараа чарлап турзажок, буржуаз экономистер ол теориянын шүгүмчүлелинче база катап көрүүр үзүрга таваржып турарлар, чүге дээрге, капитализмни, оон иштинде амгы капитализмни, билип алырынга ол теориянын үзүр-дузазы аңаа эвес үзүг болуп турар.

XX чүс чылда капитализм Маркстың экономиктиг теориязында айыткан оруктан еске орук-биле барган, амгы үенин капитализми бодунуң бүдүүзүн шүүт эскерткен болгаш капиталистиг молчүгдел чок болган дээр аңаы-биле чүвелии бүгүүредирин буржуаз экономистер болгаш ревизионистер ораалдажып турар. Шынында амгы үенин капитализминде чаа бүгү болуушкыннар болгаш чоруүушкыннар: ажык, кончаа, немелде үне капиталдың хөделип турарының чүгле еске хевирлери болуп турар. Капиталистиг байлыышкынның үнер дестери эскеридээн.

Амгы үенин капитализминиң абсолюттуг хөөлүзүү болза (оон теоретиктери «үлүсчү капитализмни», «көпкапитализмни», «холушкак экономиканы» болгаш еске-даа өг ышкаш түүлдерни чеже-даа казе-хоп сестербиле чажырып турзажок). Маркстың үезинде капитализм-биле бир домей, немелде үнеии бүдүрери болган ону молчүкчү аңгыларының халас шиңгээлии ап турары болур. «Капиталның» I тому үнген соонда эртекен чүс чыл дургузунда ажылчын аңгыны молчүүрүнүн аргалары эскерилбээн, харын улам калчаалыг, улам нарын апарган, ол молчүгделдиң үжүр-үткаазы эскерилбээн. Чүс чыл дургузунда капиталистиг хөй чурттарда ол молчүгдел улам кадыг-дошкун болу берген.

Немелде үнеиин болгаш кончаның хөөлүлүзары капитализмниң кезээле кол хөөлүлүзары болуп келген болгаш болуп артып-даа турар. Ямзы-бүрүү чүс-чүс факторлар молчүгделдиң хире-чергезин, кончаның нормаларын болгаш маселазын кудулаалын азы бедидип болур. Ынчалзажок капитализмниң революстуг ёзу-биле дүжүреринден еске, капиталистиг молчүгделди, капиталистиг кончааны болгаш немелде үнеии шиңгээдиринь үзүткап шыдаар түве чырык өртемчейде чок. Оон ужурунда Маркстың «Капиталы» бистиң хүннеривисте-даа капитализмни теория талазы-биле аналиэтеп көөрүнге болуунуң аажок улуг ужур-дузазын хевээр арттырган.

«Капиталга» сонуургалдың бүгү делегейде илереп турары ынчангаш таварыга эвес. «Капитал» делегейде эң-не хөйү-биле номчуп, парлап үндүрүп турар номнарның бирээзи болу бергеи. Чүс чыл дургузунда делегейниң 70 хоорайларында ону 43 ыялга парлап үндүрген. Совет Эвилелинге «Капиталды» 6. 037 муң санныг нимти тираажтыг кылдыр 167 удаа үндүрген.

Төөгүүүт чаа байдалдарда Маркстың экономиктиг теориязын В. И. Ленин улам хогжудүп, империализмниң теориязын чогаадып кылган. Капитализминиң дээди чадазы болза, капитализминиң кол утпаныышкынарының улам ынайгы хогжулдезин болуруп Ленин көргүскен болгаш империализминиң теориязы дээрге, «Капиталга» Маркстың кылган бүдүрүлгениң капиталистиг аргазының аналиэзинин шүүт түнелеи болур дээрзин демдеглээн. Империализм дээрге социалистиг революциялың эгелээринин бүдүүзү-дүр. Ленин капитализминиң дээди чадазының дүрүм ёзугаар болур түүлдерин чүгле шинчилеп көрген эвес, харын база социалистиг революциялың теориязын улам ынай хогжүткен. Бо теория болза, социализминиң тинилелгези дээш демиселге партиялың, Россияның ажылчын аңгызының идея талазыбиле бүүлүг чепсээ болган.

Шынында капитализминиң марксисчи аналиэи, И. Беккерге чоруткан чагаазынга авторуң бодунуң демдеглээни-биле алырга, «буржуазияның бажыңче кандыг-бир шагда алыи көрбээн» эң сүртенчиг оък болган». (К. Маркс биле Ф. Энгельс. Чогаалары, т. 31, арын 453). «Капиталга» Маркстың ажыткаңа болгаш үндезиээни капитализминиң экономиктиг хөөлүлүзарын болуушкынарын хандыр шинчилээр арганы берип турар. **Марксисчи-ленинчи политиктиг экономияны чүгле улам ынай хогжулеринин аргазы-биле амгы үенин капитализминиң бүгү чаа болуушкынарынга белгаш чоруулгаларынга эртеминг аналиэти берип болур.**

Капитализминиң кол чоруудээлери Маркстың болган Ленинниң үезинделеп ам улам чиңгир апарган. Күн-ажылды ниитилештиргени аажок өскен турда бүдүрүлгениң чепсек-херекседиринге капиталистиг монополиларының хуу өнчүүүнүң хевээр артары үргүлчүлеп турар. СЭКП ТК-ниң Улуг Октябрьның 50 чылынга Тезистериниң айтып турары болза: «Октябрь революциязының соонда эрткен 50 чылдарның дуржулгазы болза, капитализм бүүрап дүжер дугайында революстуг теориянын түнелин бүзүредиш-биле бадыткаан».

Масселар шинчээткен теория материалдыг күн болу бооp деп, Маркс бижээн. Хүн бүрүде ужур-дузалыг ыңдыг материалдыг күн болза марксисчи-ленинчи теория болур-дур. Чогум-на харын бистиң партиявис Кыпсы ордуну шүүрлиээрда ажылчыннарны баштаарының өз теориязыны удуртулга болдурган болгаш коммунистиг түргүзүүшкүнүүң үезинде ниитилеэдиң экономика, сопиал болгаш угаан-бодал амыдыралының талазы-биле политиканы ажыдап кыяып, боттандырбышаан, ону удуртулга болдурарын ам-да үргүлчүлеп турар. Марксизм-ленинизм чер кырында чүс-чүс миллион кижилерниң угаан-бодалында ылап-ла сиңиккен.

«Капиталдың» I томунуң үнген хүнүнден бээр 100 чылы. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы. Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылы (1968 чылда демдеглеп эрттирер) капиталистиг куллануышкынган кижи төрелгетенниң хосталарының оруунга, молчүгделден хостуг, «хостуг кижилерниң хостуг эвилелиң», чаа, коммунистиг ниитилелдиг түргүзарының оруунга чүгүлээ үелер болуп турар.

Я. МИСЬКЕВИЧ.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН

Эң эки чогаалдар дээш конкурстуң түңнелдери

Чечен чогаалдың болгаш уран үүлүдүң база хореографиянын чаа чогаалдарын чогаадып тургузарының конкурузун СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпирин әзүүлээр 1965 чылдың февраль 3-те чарлаан болгай. Ол конкурсту Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл болур ооңга алдаржыткан.

Бо эрткен үенин дургузунда бистиң чогаалчыларывыс, шүлүкчүлеривис, драматургтарывыс, чурукчуларывыс, композиторларывыс база сиңбилгэ кылыгларының уран үүлүүнүң мастерлери күженишкинниг ажылдап, маадырлыг эрткен үенин, СЭКП-ниң Ленинчи национал политиказының өңдүр үзүүн, социалистиг тургузугнуң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының найыралың, аңы-дүңмалышкы чоруунуң өлчөйлиг күжүн көргүзүп турар чамдык кайгамчык чогаалдарны чогааткан. Оларның бир онзагай, улуг үнелелдии үүл дизе, ол чогаалдарда национал онзагай байдал хөй национал социалистиг совет культураның чедиишкиннери-биле дүүжүп турар болгаш аныяк тыва литература, уран үүл ССРЭ-ниң улустарының культураы-биле аңы-дүңмалышкы сырый харылзаалыг болуп турар.

1964 чылдың июнь айда Кызыл хоорайга ажыттынган Белорус чечен чогаалдың Россия Федерациязынга болуп эрткен декадазы, Россияның 22 хоорайларының эң эки чуруккуларының делегээтеи, Киргизиянның, Казахстанның, Бурятияның, Хакасияның, Дағ-Алтайның база Моол Арат Республиканың аазап кап аймактарының Тывага болуп эрткилээн концерт көргүзүүлерии, 1964 чылда бистиң Төрээн чуртувустуң төөт Москвага тыва уран үүлүдүң көргүзүү, ол-ла чылдың июль айда Совет Тываның 20 чылынга алдар болдуруп Кызылга болуп эрткен. «Саян кырында хүн» деп уран үүл байырлалы улуг салдарлыг болган. Тыва АССР-ни Ленин ордени-биле шаңнаазаны бистиң чогаалчыларывысты, шүлүкчүлеривисти, драматургтарывысты, чуруккуларывысты, артистеривисти чогаадыкчы чаа ажыл-хереткерже хейаът киирген.

Сөөлгү чылдарда хөй чогаадыкчы ажылдакчылар ниизу-бүрүү хуралдарга, дискуссияларга, чогаалчыларның болгаш чуруккуларның съездиларынга киржир аргалыг болуп, чогаадылга бажыңнарынга ажылдап, түр курстарга, семинарларга өөрениң, тускай өөредилге черлерии дооскан. ССРЭ-ниң чогаалчылар болгаш чуруккулар эвилелдериниң база РСФСР-ниң Культура министерствозунуң талазындан чедирген улуг дузаларын. Красноярскиниң, Новосибирскиниң чогаадыкчы организацияларының, культура албан черлериниң талазындан бистиң чогаадыкчы организацияларывысты доктаамал шефтээшкинге ап турганын бистер канчаар-даа аажок улуг өөрүп четтиришкин-биле деидеглеп турар бис. Оң бүгү болза СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың Совет Тываның культуразының хөгжүлдезии дээш канчаар-даа аажок улуг, доктаамал сагыш салып турарының тодаргай херечизи болур.

Бо конкурс болза, бистиң чогаадыкчы ажылдакчыларывыстың чогаадыкчы өзүлделиниг улуг шылгалда база Совет эрге-чагырганың улуг юбилейиниг чогаадыкчы отчёт болган. Конкурска ниитизи-биле 28 авторларның 75 чогаалдары киргеи.

Шүлүкчү Степан Сарыг-оол Россия Федерациязынга сураглыг болуп, оон бижээн хөй шүлүктериниг Совет социалистиг патриотизминиң болгаш интернационализминиң ёзу хевири сиңиккеи. наймыралдың идеязы чыруттынгаи. Степан Сарыг-оол шаандагы эрге Тываның үезинде ядыы араттың аар-берге амыдыралын чурттап эрткен болгаш Октябрьның ачызында аас-кежикти, чогаадыкчы ажылдың хостуун көргеи.

Ынчангаш сөөлгү чылдарда проза чогаалын бижии киринкеии таварыга эвес. Оон новеллаларлыг кылдыр бижээн романы—«Ангыр-оолдуң тоожузунуң» бирги кезээ 1964 чылда Москвага орус дыл кырынга үнген. Ында кижилериниң сагыш-сеткили ханызы-биле көргүстүнген, эрге Тываның кижилериниң аажы-чанчары, оларның бүдүш байдалдары көскү кылдыр чуруттунган. Ол чогаалда патриархаль-феодалдыг Тыва үезинде чидит чөрүдээлер тодаргай кылдыр көргүстүнгеи.

Степан Сарыг-оолдуң романы улуг уран-чечен мергежил-биле бижиттинген болгаш амыдыралды шыны-биле көргүскеи. Ол романны С. Токаның «Арат-тың сөзү» деп чогаалының сөөлүнде тыва литературага тывылган улуг чогаал деп санаар, хөй санныг номчукчулар аңаа улуг үнелелди берген болгаш журнаның бедик үнелээшкинии алган. Тываның эртем-шинчилел институтунуң литература сектору, Тываның чогаалчылар база журналистер эвилелдери Степан Сарыг-оолдуң ол чогаалын Россия Федерациязының Күрүве шаңналынга киирер дээш. Ол саналды конкурстуң журнази изии-биле деткээн.

Виктор Көк-оолдуң «Самбажык» деп шинии тыва феодалдарның болгаш мавчужуриянын эрге-чагыргазының дүржөк-дерзин аажылалынга удур 60 маадырларның тура-хаалышкынының дугайын көргүзүп турар. Кижилериниң аажы-чанчары, оларның найыралы, аас-кежик болгаш хосталга дээш демисели көргүстүнгеи. Шинии республиканың бүгү районнарынга көргүскеи, көрүкчулериниң эки үнелелин алган. Ынчангаш жюри ол драмаиы демдеглеп көөр дээн.

Юрий Кюнзегештиң шүлүктери номчукчуларның үнелелии чаалап алган, оон бодунуң шүлүкчү талантызының, уран-чечен мергежилиниң ам-да бурунгаар өзүп бар чыдары билдингир болгай. Ынчангаш оон «Көк-Эл» деп шүлүглели, «Багырның хылыжы» деп балладазы эки деп үнелеткеи.

Шүлүкчү Монгуш Кенин-Лопсан тыва литератураның роман жанрынче баштай киринкеиниң бирээзи. Оон «Орус дылды өөреиинер» деп шүлүү кайгамчык болуп, тыва поэзияның алдын фондузунче киргеи. Бистиң ол «Ава», «Бичии башкы», «Оттуг» деп шүлүглелдери-биле өөрткеи. «Мээң чалгыныарым» деп чаа үнген чыыдызы база-ла шаңнай-биле демдеглеткеи.

40 чылдар эгезинин тыва шүлүк чогаалын ыы биилир болдур. Донгак Бегзинин ынчаардагы шүлүктерии ол үтпаан. Үр чиде бергениниң соонда, «Өөнүүтер дугайында тоожуну» бижээш, чогаал хүрээлеңиниг ол база катап көстүп келген. Чаа кижилериниң мөзүзүпүң демдектерии, оларның кады ажылын болгаш кижизиг өңдүр сеткилдерии нарын лиризмбиле Д. Бегзинин тоожузунда көргүскеи. Автор ниитизи-биле орус болгаш тыва улустарның наймыралының хөлы дазылдарының тодаргай демдектерии кижилериниң салым-чолун дамчыштыр көргүзүп шыдаакан.

Виктор Сагаи-оол «Ленин болгаш ава» деп эки шүлүктү киирген. Уруглар жанрында чедиишкиниг ажылдап турар К. Энер-оол баштайгы шүлүктериниң чыыдызы-биле номчукчуну өөртүп турар. Жюриниң бодалы-биле алырга, бо үш авторну калбак хөй-ниити детиир болгаш демдеглеп мактаар ужурлуг.

Тыва чогаалчылар-биле чергелештир элээн каш орус авторлар база үре-түңнелдиг ажылдап турар. Оларның чамдыызы конкурска киришкилээн. Ол эштерден шаңналмакталга кижи кирбейн барган болза-даа, С. Пюрбюнүң шүлүглелии, чогаалдарын Анатолий Емельяновтуң орус дылче очулдурганы жюри демдеглээр деп шиитпирлээн. А. Емельяновтуң очулгазы—он чыл иштинде оон кыымнак, чогаадыкчы ажылының түңнели номчукчуларның болгаш жюриниң бедик үнелеининге төлептиг болуп турар.

РСФСР-ниң Чуруккучулар эвилелиниң Тыва салбырын тургусканы республиканың культура амыдыралында уттундурбас ол болуушкундан бээр ийи чыл бичии ажыл турар. Ол чорук чуруккуларның ажылдарының шынаржыырынга идиглеп бергеи. Ам маңаа элээн каш чогаалдарны демдеглеп болур бис. Сөөлгү үш чылда Новосибирскиге, Омскиге болгаш Москвага организастаан «Социалистиг Сибирь», «Совет Россия» деп делегелелерге бистиң чуруккуларывысты, графиктеривисти өзүп турарлар кылдыр демдеглеп турган, а дашты сиңбилгичилериис хөй-ниитиниң кичээнгейиниг үргүлчү көрүп турган, ынчарта оларның чамдыызы бистиң чурттуң даштыкыга дезгелгелеринге-даа киришкеннер.

Бо үениң темазы — бодунуң үези кижиниң ажыл-хереткери болгаш овур-мөзүзү, тыва чурттуң өңдүр улуг ескерлиишкиннери база аныяк чалыызы оларның сеткилин хайындырып турар, ынчангаш олар ону чаражы-биле чуруп көргүзүп турарлар.

«Совет Тыва тудуп турар», «Ак-Довурак — Абаза оруу», «Чалыы назын» болгаш еске-даа кезек чуруктарны Сергей Лапзы киирген. Михаил Петровтуң аажок эки «Хөөү турлаанда», «Ак-Баштыг», «Хүреш», Тожу» деп графиктиг ажылдары хөрек кырында бар үүлдү авторуң нарыны-биле хайгаараи чоруурун көрүкчүге дамчыдып бээр.

Монгуш Чергинин «Тевек», «Мөөреп турар буга», «Аъттыг кыс» деп ажылдарын демдеглегилээн. Ол мастер тонмес-баттас чогаадыкчы бодалдыг — аңаа ыяш азы даш оон холдарындан стилиниң талазы-биле чонуун культурказының эрте бурунгу тускаалдарындан укталган, илби-шиидлекен үүлдүг кайгамчык дүрүүлер болуп үнер. Сиңбилгичилеривистиң хүрээлениң улам долдуруп бистиң база амыдыралдан алган «Ужуражышкыны» деп танцылының чараш спожедии көрүкчүлер болгаш жюри бедик үнелеэн.

Хөгжүм уран үүлүдиден Ростислав Кенденбильдиң «Мээң аъдым» деп ырыы бедик үнелээн. Улустуң «Тоорукту долгай таңдым», «Байлак Хемчиим», «Теве-Хая» деп ырларын ниити ырга ырлаар кылдыр Роберт Лесниковтуң таарыштырганын база үнелээн.

Ниитизи-биле алырга, конкурстуң түңнели өөрүшкүүт болгаш тыва чечен чогаал база уран үүл боттарының чыриткылаичак чечектелишкинниде турул турар, оларга чаа-чаа үүлелер бүдүртүвер деп бүзүредиш-биле чугаалаар арганы берип турар-дыр. Аңаа үндезин болза ленинчи партиянын өстүргени, сагыш салышкыны-биле бүргээни кижилер болур-дур.

Конкурстуң чедиишкиннериниң дугайында чугаалаи турган, оон четтестерии ыыттавайн барып болбас. Бистиң күженишкиннеривисти шинтирлеттиимээн айтыырганга мөөңээрии юбилейлиг чыл негеп турар. Хамыктың мурнунда — ажылды организастаарынга ол хамаарыжыр. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинии, РСФСР-ниң Чуруккулар эвилелиниң Тыва салбырының, база Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң талазындан авторлар-биле үзүктел чок ажылдаар, чогаадыкчы дискуссияларны кылыр, өөредилге болгаш еске-даа хемчеглерии ажыр, ынчангаш олче парлалганы болгаш радиону хаара тудар талазы-биле үешагы четчир турган. Бир эвес сонуургал, организация талазы-биле чогаадыкчы хөй ажылдакчыларга эргежок чугула негелде турган чүве болза, конкурска киирген хөй чогаалдарның идей-чечен деңнели чуваажок бедик турар ийик, хөй-хөй авторлар ийиге артып калбас турган ийик. Бистиң композиторларывыс чаңгыс-даа чогаал киирбээн, хоочун чогаалчылар Сергей Пюрбю, Олег Сагаи-оол, Леонид Чадамба, Салчак Самбя-Люндуп, Байлара Хөөвемей болгаш өскелериниң-даа конкурска киришпээни хомудавчыгдыр.

Ам сорулга болза конкурстуң түңнелдериниең чогуур түңнел сайгарылганы кылыры, конкурстуң ийиги чадазында чогаадыкчы күштерии мобилизастаары болур, а ол ийиги чада болза Владимир Ильич Ленининң төрүттүүген хүнүнден бээр чүс чыл ооңга тураскаатткаи болгай.

Ю. АРАНЧЫН,
журнаның даргазы.

Юбилейге алдар кылдыр

«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажыл-ишчилери Октябрьның 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг күзөлгелерии күүседир талазы-биле чүүлдүүр ажылдап, боттарының салбырын Барыын-Хемчик районда мурнакчыларның одурууиче киирген. Ам үеде чугула ажылдарның бирээзи — мал чеми белеткээриниң планын ажыр күүседип, 450 тонна сиген белеткээриниң орнуна 770 тонналы белеткеп, 106 сараатгарны тургускан. Белеткеттиигеи сигении бир черже бөле сөөрткеш, кажаалап турар, а 31 тонналы малчылыннарның чыыдызында чедиргеи.

Хойжулар О. Ангыр-оол, О. Чимит-Доржу, О. Лама, О. Намзырай олар 10 тонна сиген белеткээр дээш хүлээлгелерии 13-тен 20 тонна чедир күүседип алган. Олар мал чеми белеткээрии ам-да үргүлчүлеп турар. Ажылчын Ооржак Аравчаа бо күзүн 30 тонна сигении хол кадыры-биле хап белеткээш, салбырның удуртулгазынга хүлээдип бергеи.

Дөң-Терезин салбыр (эргелекчизи эш С. Сюрюн, партия организациязының секретары эш М. Монгуш, кедээ Совет даргазы эш М. Даржаа) мал өстүрериниң планын бүгү түзүн вайы-биле күүседип алган. Күрүвее мал продуктуларын садарымның планын багай эвес күүседип келген. Бо чылын 174 тонна эът, 80 тонна сүт садар планныг, ону сентябрьда бүрүн күүседиптер арга бар болгаш ону хынамчалыг белеткеп турар. Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары планнан ажыр 10 тонна сүттү дужаар деп шиитпирлээн.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Эки семиртилге

Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары Улуг Октябрьның бежен чыл ооңга күш-ажылчы эки белектерии соңнеп турар. Мал ажылдакчылары эът, сүт садарының ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Дүк садар талазы-биле малчыннарның чедиишкинниг база эки.

Юбилейлиг чылдың сее айларының социалистиг чарыжының түңнелии чооктә чаа үндүрген. Мурнакчы сааичылар, хойжулар-биле ийи фермаларның саар инек болгаш семиртилгеде турускан бода мал кадарчыларының күженишкинниг ижии колхоз баштаар черн болгаш партия организациязы демдеглээн. Чайгы семиртилге үезинде кадарчылар эптер Сергеев биле Плискин 450 баш аныяк шарыжыктарны кадарып чайлаан. Эң эки одарлыг, оттуг-суглуг черлерге семиртеиниден Павел Сергеев биле Иларион Плискин оларнын үлүүнде шарыжыктарның дениизде күжү эки болган. Кажан деңзиеп, күрүнеге дужаан турда, кадарчылар хонунта-ла бир башка онаштыр муң чээрбе грамм ортумак немелде деңзиии чедип ап турганын тодаратқан. Шак ыңдыг түңнелдерни кадарчылар моон мурнунда чылдарда чедип ап көрбээн.

Сергеев, Плискин боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет эрге-чагырганың бежен чыл ооңга тураскаадып турарлар.

Орулга көвүдээн

«Ростелстильторгтуң» Тывада садыг базазы бараан саарарының болгаш ону чедирип алырының юбилейлиг чыл планын ай санында ажыр күүседип келген. Августа айның бараан саарыгазының болгаш чедиргеиниң онаалдазын элээп ажыр күүсеткеи. Плаидан ажыр ийи муң рубль орулганы алган.

Ол ышкаш, «Росторгодеждаың» республика садыг базазының коллективиниң көргүзүгээри база эки. Юбилейлиг чылдың ийиги кварталының түңнелии ёзугаар бо коллектив чарыштың бирги черии эзээп. Үшкү кварталда ук коллективтиң түңнелдери база бедик. Августа айның бараан саарарының планын 111,5, сооргуң чедиреринь—104,2 хуу күүсеткеи.

ТУДУГЖУЛАР ЗВЕНОЗУ

Улуг-Хем районунда «Күшажылдың хөстүү» колхозтуң Эйлиг-Хем бригадазында Оорман Кыргысна удуртқан тудугжулар звенозу малчыннарның ыыттагларын, чурттаага бажыңнарын белгаш мал хамаалаарын ыышна удуур септээрииге идепкейлиг киржип турар. Бо звеноиуң кежигүннериниң күшү-биле ам үш ыыттагларны чаартқан. Ол ышкаш, Улуг-Хемниң Тандың райкүүскомче шилчитпеи. Райкүүском даргазы эш Ш. Кууларның дыңнатқаны болза:

— Медпунктуиуң ажылынга илереттиигеи четтестерии тыналда бадытқаан, ону дарый чайладырыга район эмнелгезе дузалашкан. Медпункт эргелекчизи эш Р. Гатауллинаны шыңгыы сагындырбышаав. четтестерии ай хуусаа ыттында бүрүн чайладырып аңаа дамсқан.

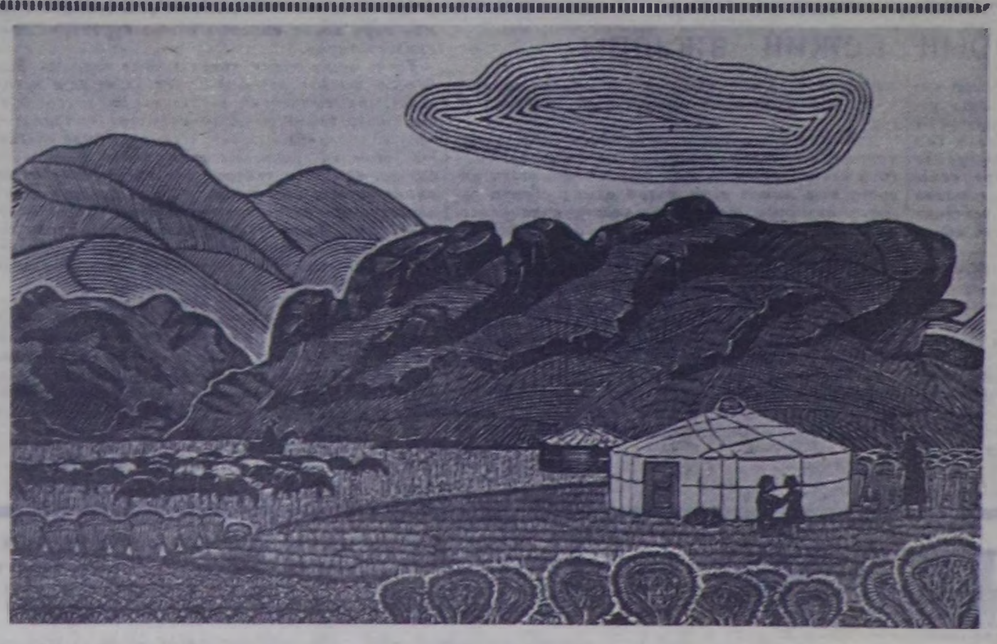
«Шынның» материалдарының изи-биле

Чагаа парлатынмазадаа

Кандыг-даа албан черн эжинде чаралап бижиктиг, харын ажылдаар шагын бөлүн көргүскеи болгулаар. А Тандың районуиуң Кочетово суурда эмнелге бажыңы, аңаа чорбаан кижи белеп тыппас. Ол дугайын эмнелгениң эргелекчизи Р. Г. Гатауллинадан айтырарга — Кочетово дээрге Москва эвес-ле болгай... дээш, ону херекке албайн келген.

Кочетово суурда медпунктуиуң ажылында четтестерии илереткеи кодээ бажыңчының чагаазын редакция алган, ону хынап, хемчег алыры-биле, Тандың райкүүскомче шилчиткеи. Райкүүском даргазы эш Ш. Кууларның дыңнатқаны болза:

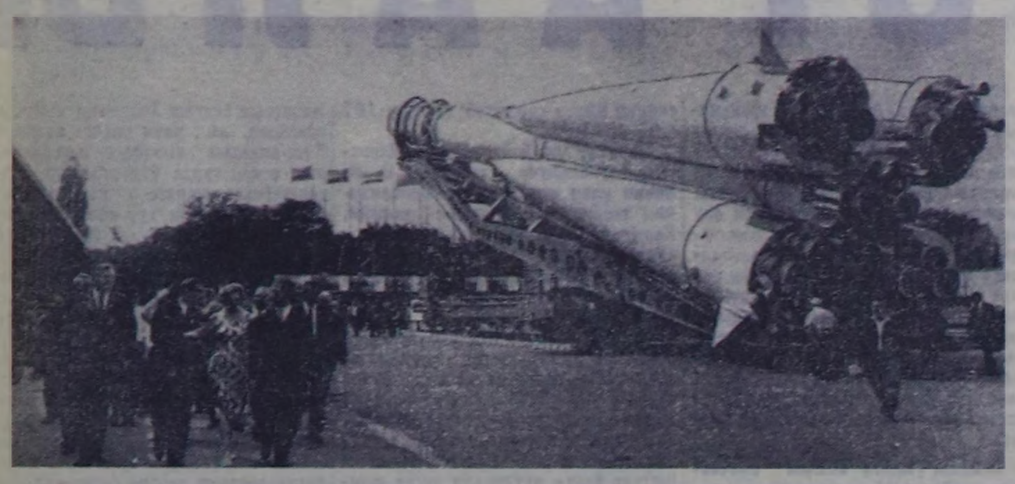
— Медпунктуиуң ажылында илереттиигеи четтестерии тыналда бадытқаан, ону дарый чайладырыга район эмнелгезе дузалашкан. Медпункт эргелекчизи эш Р. Гатауллинаны шыңгыы сагындырбышаав. четтестерии ай хуусаа ыттында бүрүн чайладырып аңаа дамсқан.

ЧАЙЛАГДА. Чуруккучу А. Невзгодиниың шүгүмшап тургаш чураан сиилбири.

1967 ч. Сентябрь 14.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ДАШТЫКЫДА

Совет Эвилелиниң эртем-техниктиг чедишкиннериниң улуг долгелгезин венгр найысылаа—Будапештида организастаан. Агрорыяг Россия Совет эрге-чагырганың 50 чылының дургузунда делегейниң индустриалдыг эң улуг мурунези болу бергенниниң дугайын ол долгелге тодаргай чугаалап турар.

ЧУРУКТА: долгелге девискээринде чедиринчи ракетаны болгаш «Восток» даазр моомос кораблин көргүзүп турары.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Польша-француз меделглел

ВАРШАВА. (СЭТА). НУР-га Франциянын президентизи Де Голльдуң албан аайы-биле аалдап чорааныңга холбаштыр мында чарлаттынып үнген польша-француз меделглелде демдеглээни болза: француз чазактың баштыныңын Польшага эң баштай ол аалдап чорааны чүгле ийи чүрттарны холбаштырып турар харылзаалары бижиглээр эвес, харын хой чугула айтырыгларның талазы-биле Польшаның болгаш Франциянын ниити бодалдарын илергейлээр сорулгалыг. Ол аалдашкын Европага бижыг тайбыңны хандырарынче ийи таланың ниити чүткүлдүүн илергейлеп демдеглээн.

Национал бүрүн эргенин, дээп болбас девискээрдиг болурунуң база бот-боттарының аразында харылзаларынга күш ажыглавазының болгаш кайы-бир күрүнениң иштики херектерин холгаарлавазының принциптерин барымдаалаап, Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыын сонуургадыг чүрттарның аразында дугуржулгалыг шиитпир үндүреринге чедирери Польша биле Франциянын амыдыралчы эрге-ажыктары-биле дүжүп турар. Аңаа холбаштыр айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле Европа конференциязын чылдырып болурун чугаалажып көрген деп, медеглелда демдеглээн.

Вьетнамда байдал сагыш-бодалдарны солчурунуң база кол чүүлү болган. Чүгле даштыкы холгаарлаашкынны соксадыры болгаш 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын катап барымдаалаары месилдежиишкинни соксадыр болгаш бодунуң салым-чолун боду шиитпирлээр эргени вьетнам удаган хандырып бээр арганы бээр дээрзинге ийи тала бүзүредиг деп медеглелде чугаалаан.

Чугаалажымшыкынар Чоокку Чоен чүкте байдалга хамаарыштыр база болган. Ийи таланың бодалдары ниитизи-биле чоок болган.

Польша-француз харылзааларны бүгү тала-биле чугаалажып көрген. Польша биле Франциянын аразында кады ажылдажылга калбарган болгаш шүүлээп деп талалар сеткил ханып демдеглээн.

Ийи чүрттүн аразында харылзааларны ханыладыр болгаш политикигиг кады ажылдажылганы быжыглаар сорулганы барымдаалаап, ийи тала Польша биле Франциянын сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле доктаамал консультациялар чорудар деп шиитпирлээн.

Президент Де Голль В. Гомулканы, Э. Охабты болгаш Ю. Циранкевичини Францияга албан аайы-биле аалдап келинер деп чалаан.

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ БОЛГАР ЛИТЕРАТУРА

СОФИЯ. (СЭТА). Уран чогаал литературазы — болгар культурада Октябрьның үреэнинери чаагай дүжүттүг үнүп турар база бир адыр деп «Земледелско знамя» солунга профессор Симеон Русакиев бижээн.

Октябрь революциязының тиилээнинии соонда Болгарияга күчүдүг революсчу кодурлуушкүнүүн үеэнинде чүрттүн литература амыдыралынга чугула болуушкыннар болган, аңаа Октябрьның идеялары болгаш совет чогаалчыларның чогаалдары улуг ужур-дузалыг болган.

Совет чечен чогаал литературазының чаагай чаңчылдары болгар литературада ханы дестелген. Болгар литература армияга, армияга, аныяктарга хой номчукчуларлыг болурун чедип алган деп ук үүлде чугулаган демдеглээн.

Октябрьның 50 чылынга

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинниң герман-совет найырал нииттилели Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга таварыштыр хоорайга чорудар ажылдарның делгем программазын кылган. Программада совет эртемденнериниң чонга чүве чугаалап бээрин, сиилбирлел чогаалынын болгаш уруглариың чурулга ажылынын делгелгелерин организастаары, совет кино-чуруктарны чонга көргүзери төлевилеттингеп. Барыын Берлинниң чүрттакчыларынга Таджикистанның, Молдавияның болгаш Украинаның артистери концерттерин көргүзер.

Бейхан — республика

БАИР. (СЭТА). Бейхан эмираттың армиязы болгаш хамаатты чону чүрттә байдалды контролдаларын бөттарының холунга алган, республика тургустуунган деп чарлаан дээрзин аңаа Сананың радиозу чугаалаан.

Бейхан эмират—Йемен биле Мурнуу Аравияның аразында бичии чүрт. Сауд Аравиязынга хамаарыжыылыг турган деп, үк радио дыңнаткан.

Чазак шиитпири

НАЙРОБИ. (СЭТА). Замбия-биле кыызгаарлашкак районнарда Родезия полициязының хөлөөлүшкиннериниң күштелгенинге холбаштыр Замбияның чазаа Замбези хемнин уунда чүрттакчылыг черлерни шерик, полиция болгаш агаар талазы-биле таңнылдап хайгаараар чүрүм тургузар деп шиитпирлээн. Замбияның президентизиниң төлээзи Лусакага ыңча деп медеглээн.

Кызыгаарда месилдежиишкин үргүлчүлевишаан

ДЕЛИ. (СЭТА). Наткула районунда Сикким девискээрине кыдат шериглер 76 миллиметр хемчээлдиг үгербоолар-биле бир үзедир боолап келген деп, ПТИ агентилел дыңнаткан. Боолдашкынның түңнелинде каш-даа индийлер өлүрткен болгаш балыгаткан деп камгалал министерствозунуң төлээзи медеглээн. Кыдат болгаш индий шериглериң аразынга аткылажышкынналр сентябрь 12-же дүнүүн бүгү дүргузунда үргүлчүлеп келген.

Делиде кыдат элчин черинге нота тутсуп берген, онда аткылажышкынны соксадырын негээни-биле чергелештир «кыдат тала кажан-даа чигзиниишкин чок турган кызыгаарга дүшкүүрүүр байдалды түргүзер деп орадлажып турар-дыр» деп демдеглээн. Месилдежиишкинни соксадырын таарыштыр шиитпирлээри-биле ийи таланың төлөөлерин ужуражтырар деп Индияның чазааның нөталында саналдаан.

ПЕКИН. (СЭТА). Тибет биле Сикким аразында кызыгаарда месилдежиишкинни Синьхуа агентилел кыдат кызыгааржыларга улуур «ондактыг дайын чөнгээзи» дээн. Ол агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, сентябрь 11-де болган аткылажышкынналрның түңнелинде кыдат кызыгаар шериглериниң 36 солдаттары өлүрткен болгаш балыглаткан.

КЮР-да индий элчин черинге чорудуп берген база бир нотада «Наткула девискээринде кыдат-сикким кызыгаарны индий шериглериниң чөрчүн үреэнииниүжурында» «буужаа болгаш эң шыңгыы үдурлаашкынны» илергейлеттингеп.

«Сервейтор-5» Айда хонупкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк «Сервейтор-5» дээр космос кораблин Ай кырынга хонупкан.

Кораблиниң ыңнар чүүл системазы агар апарган, ынчангаш хонудуушкун кылыр үезинде корабль буза дүүлүп алыр чадавас деп эртемденнер 48 шаг дургузунда сестип келген.

Сентябрь 8-те Кеннеди мугуудурдан «Сервейтор-5»-ти салып үндүрген соонда удаваанда ол агаалышын билдинмес чылдагаанарның үлегиннан тыптып келген.

Корабль Ай кырын чурукка тырттыргаш, Черже дамчыдар фото-телевизия аппаратуразы-биле база Ай кырының будүүнүн химия талазы-биле тодаргайлаар приборлар-биле дериттингеп.

«Сервейтор-5» Ай кырын чурукка тырттыргаш, дамчыдып эгелээн.

Камбоджаның иштики херектерин кыдат холгаарлап турар

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Камбоджа күрүнениң баштыңы Народом Сианук Камбоджаның иштики херектерин Кыдатның холгаарлап турарын шынгыы бүрүү шапкан. «КЮР бүрүн эргелиг Камбоджа күрүнениң бөлүүнүң чүрттүнүн ээзи, болур эргезин хөрлеп турар» деп Сианук медеглээн.

Өске күрүнелер-биле ыңнырадыш камбоджа ниитилелдериң, оон иштинде кымер-кыдат найырадың ниитилелиин Камбоджага ыңнаа чаа-таткан деп чүвени Пекин ыяк билир турган деп. Народом Сианук парлалга конференциязынга чүве чугаалаап демдеглээн. Шиңгыт турбуже кыдат-камбоджа ыңнырал ниитилели Камбоджа күрүнениң баштыңының айтышкылаалыр илергейлээр дээш, найысылалга Нью-Йорктан келген.

Дайынга удур хуудустарның сенат хуралдаар аалга көстүп келгени — америк улустуң калбак көзекterиниң сагыш-сеткил хөөнүүнүң илереп болган. Америк улус Вьетнамда халдакчы дайынны калбарыпп турарынга улам сагышсырап эгелеп турар. Ол сагыш-сеткил хөөннерин конгрестиң чамдык кежигүннери ажсербейн турар. Чижээлээрге, сенат кежигүү демократ Венс Харткe телевидение дамчыштыр чүве чугаалаап, АКШ-тың Мурнуу-Чоен Азинда чорудуп турар бүгү политиказын эде көөрүн болгаш Сонгу Вьетнамны бомбалаарын соксадырын негээн.

Сенат кежигүү Морзе Вьетнамда дайын чорудулгаларын, оон-биле кожай ВДР-ни бомбалаарын база соксадырынче кыйгырган резолюция төлевилелин киирген.

Дайынга удур хөөннер

ВАШИНГТОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи А. Мелкининиң дамчытканында мынча дээн:

АКШ-тың конгрезинин хуралы болган. Хурал чапсаралаан соонда катап ажылдап эгелээш, дайынга удур хөөнчериниң илереп көстүр чери болу бергеп. Сенат кежигүннери олуттарын эрлеп четтикпелек чорда-ла, маат-каат олуттарлап хурал залынга чыыглаанарже кыйгырыглыг хуудустар күттүлүдүр ужура бергеп. Ында «Тайбынны догуналып чарлаарынче» болгаш «АКШ-тың шериглерин Вьетнамдан доп-дораан чайладып үндүреринче шеригге келдиришкин кылырын, кара кештинг американнарны дарлаарын соксадырынче» конгресс кежигүннерин кыйгыраа болган. Полиция олуттарже ынай болган, оон беш кижини тудкулап алган. Олар АКШ-тың Мурнуу-Чоен Азинда чорудуп турар бүжар дайынынга удурланганын ёзугаар тараткан кымер-кыдат найырал ниитилелиниге телеграмма чоруткан деп, Народом Сианук демдеглээн.

Сианук ол кыдат телеграмманы кымер-кыдат ниитилелдиң кежигүннери хаан чазааның шиитпирлеринге удурланыштыр боттарының ажыл-чорудулгазын үргүлчүлезин деп оларга берген дужаал-дыр» дээн.

«Ол дээрге күрүнелер аразында харылзаларга шыңга-ла көстүп көрбээн база бир ажылал-дыр. Ол дээрге бүрүн эргелиг күрүнениң иштики херектерин холгаарлаар, канчап-даа таарышпас чорук-тур» деп Сианук медеглээн.

ӨЖЭЭРГЕКТЕР БОЛГААНМАСТААН

БОННДАН СЭТА-ның корреспондентизи А. Тюпаевтиң дамчытканы ёзугаар алырга:

«Төрээн чурт хүнүү дигилээр чүвеге сылдаглап алган өжээргектер Барыын Германияның хөй хоорайларынга чылын алган чорун турган. Олар «Салым-чолун боду шиитпирлээр эргеин төрээн чуртка» тыыскыр негеп турарын илергейлеп эрткилээн. Оон ужуру «Герман империязын 1937 чылда кыызгаарларынга» кагап тургузар дээш ол. Герман Демократтыг Республиканы узуткаар. Польшаның, Чехословакия биле Совет Эвилелиниң составында бактаап турар девискээрлерин олардан аңгылап алыр деп турары ол. Өжээргек чоруктуң өөдежок ёралыг чалгыглары Штуттгарт, Гамбург, Эссен хоорайларга болгаш өске-даа бирыын-герман хоорайларга салдарын халдаткан.

Өжээргек митингилерге сес алгаанар Франциянын президентизиге Голльдуң мүүлдеп, Польша Улус Республикага албан аайы-биле аалдап чораан, Одер-Нейсе кызыгаарын үлээп көөр дээрзин чугаалап турган деп бактаан.

ГФР-ниң аңгы-аңгы хоорайларынга болгулаан өжээргек чыскаалдарбиле барыын-герман эрге-чагырга черлери эп-сеткилин ажык каттыштырган. Иштики херектер министри Любке ол күннерде чазактың бүгү албан черлериниң бажыңнарынга күрүве туктарын азаар деп дужаал үндүргеп.

Маткалыг арын кежин ажаары

Чамдыкта 13—15 харлыг элээди уруглар арчымның кежи эмин эртир күдүргей болгаш үстелчек апарааныңга авжок эвчокеунар. Ол чүнүү дүрүүнден болу бээрил? Нелм-хар чедип бар чөрде эр-ава, херээжен-даа уруглариың үс-чаг бестерикиң ажылы шүүтелир. Химиктиг өскелиилеиг кем үүлү ол бестер хөйү-биле ылгап үндүрүп турар. Ынчан кеш ыңлаавр, үстелчек алдарын, арыкның бүгү невээ себорел деп адаар үс-биле шыпаңнар.

Үс-чаг бестерииң кеш даштыңче үнген ажык үттүгештерн кара-кара баштыг маткалар-биле бүглаңнар. Кешке үе-чаанның хөйлырының болгаш кашты ирицнелдирер халдавырның салдарыбила, база невээ шын ажаавасна матка шивишкилери тыптыр.

Арныңың кежи үстелчек кижилер хамыктың мурнунде чемненириниң чүрүмүн шыңгыы сөлыры чүүлүл. Чаа аймаандан семис болгаш ыштаан эштү хөйну чиирип шеглеве эки. Үлеводтуг долгандан ыңнаан база чиирине чемнер чиирип эвээжедир. Кара хлеб, ажыттаан капусте, ачнегред, кара кат, ажыг суттен ыңнаан чемнерни ыңнаг кижилерге ажыглаарын сүмелеп турар.

Хүнде 1—2 катап ааш суг-биле севаңнаның чунгаш, оон соонда холуксаалы ажыг суг-биле (бир стакан сугга ½ шай лаважының ишти ук-сүүтү азы лимон сууң холуп алыр). Чүнүү үүрарга арныңың маткалары чоорту ачаа аваар. Эжим эртир үскүр арын кежин горлаңбырбас, тырттыштырбас дээнде «Детское», «Косметическое», «Русский лес», «Спермацетовое» деп севаңнарны ажыглаза чүүлү. Севаң эрнүзе ажыг суг азы кефир-биле чунарын сүмелеп турар. Кара-кара маткаларның холуп эртир чылгын тырылган үттерин (дүмчүүтү, севаңды) севаңның спирт азы чүүлүттүлген соонда хереглээр севаңныз крем, сүүлаткан дегтярныг севаң аан хөөдүр чүүрган дүс холуктуг севаң көөүү сиңдирген пос-биле чиңдээр, чок болза аңаа өттүрген эът дүрбүүр-биле арныңы ашап чүүр. Оок ыңай лимон сууң веске сиңдирип алган бүрбүтүүн база сүмелеп турар.

Үстүг арын дөгөм катап ыңдыг аваарын болдурбас төлээде, арыңны хүнде элээн каш катап нөшетыргыы спирттиг 1—2 хуулуг холуксаа-биле азы спирт эпидирии-биле дүрбүүр. Ол таварыштаа «Утрою, «Старт» деп досконнар-биле аштаарын сүмелеп турар. Маткаңы үндүр сордурарда болгаш арныңың үскүрүн эезежедирде неделяда ойбөөн эезээш эвес катап кылынал кедиринги ажыглаарын база ыңнаг бүске бүстеварын сүмелеп турар. Дагаа чүүрээшиниң эң хөөннен сарыг черинге элээн каш дамбы лимон сууң немээш, кылынал кедиринге эңу чаап ажыглаан соонда кедиринги арыг сугга чуур.

Арныңың кылаңайнып турар үскүрүн чидирерде, аңаа таварыжчалыг одну ышкырде «Снежинка», «Белая ночь», «Красная Москва», «Московский», «Лимонный», «Улыбка» болгаш «Идеал» деп арныга чаар кремнерни ажыглаарын сүмелеп турар. Үстүг арныңыг кижилерге ынчы косметика кабинеттеринге үргүлчү барып турарын база сүмелээр.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ӨЖЭЭРГЕКТЕР БОЛГААНМАСТААН

БОННДАН СЭТА-ның корреспондентизи А. Тюпаевтиң дамчытканы ёзугаар алырга:

«Төрээн чурт хүнүү» дигилээр чүвеге сылдаглап алган өжээргектер Барыын Германияның хөй хоорайларынга чылын алган чорун турган. Олар «Салым-чолун боду шиитпирлээр эргеин төрээн чуртка» тыыскыр негеп турарын илергейлеп эрткилээн. Оон ужуру «Герман империязын 1937 чылда кыызгаарларынга» кагап тургузар дээш ол. Герман Демократтыг Республиканы узуткаар. Польшаның, Чехословакия биле Совет Эвилелиниң составында бактаап турар девискээрлерин олардан аңгылап алыр деп турары ол. Өжээргек чоруктуң өөдежок ёралыг чалгыглары Штуттгарт, Гамбург, Эссен хоорайларга болгаш өске-даа бирыын-герман хоорайларга салдарын халдаткан.

Өжээргек митингилерге сес алгаанар Франциянын президентизиге Голльдуң мүүлдеп, Польша Улус Республикага албан аайы-биле аалдап чораан, Одер-Нейсе кызыгаарын үлээп көөр дээрзин чугаалап турган деп бактаан.

ГФР-ниң аңгы-аңгы хоорайларынга болгулаан өжээргек чыскаалдарбиле барыын-герман эрге-чагырга черлери эп-сеткилин ажык каттыштырган. Иштики херектер министри Любке ол күннерде чазактың бүгү албан черлериниң бажыңнарынга күрүве туктарын азаар деп дужаал үндүргеп.

Өөдүр чүрттүг бөдүүн малчының оглу металлургияның чажыдын шиңгээдип алган, инженер-техниктиг ажылдакчының берге болгаш солун оруу-биле бүзүредиг бөлүн олурарын магалыг-да болду.

Ам бо хүнүмнүнде «Тыва кобальт» комбинаттың тудуглары ыяш түлүк чорун турар. Кол металлург эң Бузур-оолдуң аңгы ажылы тудуг-биле холбашкан, эң ылаңгыя гидрометаллургия корпузунуң каът-каът бажыңында дериг-черекеелдериниң болгаш машиналарның аптеле ажылдары чорун турар. А ол инженериниң кичээнгейиниң төөүнде болду. Кол корпуста тудуг ажылы доостурунуң кырында келген. Белеп фундаментилерге дериг-черекеелдерни, алды автоклавтарны тургузуп, быжыглап, механизмнер эптекчилери ыяш-ыяш хөделип турар. Дериг-черекеелдерни эптеп тургузарын «Востоксибирьтехмонтаж» деп организацияның участогу күүседип турар. Доржу Базыр-оолич одар-биле дорталаан харылзаалыг, тудуг шөлүнге-даа эптиле барып, техниктиг нарын айтырыгларын шиитпирлеп, боттуг дузаны чедирип турар.

Комбинаттың баштайгы ажыл-агаа 1968 чылда ажылдап эгелээри-биле холбаштыр, специалист-металлургтарны четчелээри, бедеткээри даап айтырыгларны кодүрүп, оны шиитпирлээр херекче ол идепкейлиг киржип турар. Эш Бузур-оолдуң ажыл-үүнү борык кымыг-чапсар чок хүлээттингеп.

Кол металлург Доржу Бузур-оолдуң күш-ажылчы эртеп оруубиле танышка иваптаалы. Металлург деп нарын болгаш берге мергежилиг Уралдың С. М. Киров аттыг политехниктиг институдунга чедип алган. 1956 чылда Тываның оюнут металлургиязының капитал тудугларының эгезин Хову-Аксыга чаа-ла салып эгелеп турган. Чоозучу аныяк специалист казының байлаттың үүжели Урал хоорайда Уралейниң никель заводунга күш-ажылчы баштайгы базымнарын эгелээн. Никельди эвилдирип алыр суугуга ажылдап кирген. Каш-са айлар эртеңде хлор өртедир мастернин дузалакчызы апарган. Ажылга кедергей кежээ, шымрак билигиг аныяк тыва ооллуг кадрлыг ажылчынар мактап чугаалажыр апарган.

1958 чылда эртем-шинчилел лабораториязының инженериниге эш Бузур-ооллу депшиткен. Удаваанда шинчилекчилер болүүнүң удуртукчузунга томуйлаткан. Бир чыл эртеңде ол-ла лабораторинның начальниги апарган. Тыва металлург оол эртеминиң делгем болгаш берге оруунче шыммын кирген. «Сибирьцветметизкельпроект» деп институтче шилчээн, аңаа үш чылда эртем-шинчилелдер болгаш төлевилелдер чогаалдып, эң-ле солун, харыысаалгалыг ажылдарны кыза берген.

Тываның даг-руда үлеттүрүүнүң баштайгылары «Тыва даг-дүүг» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарының тудуглары калбарганыбиле холбаштыр республиканың ажыл-агый органнары аныяк металлург эш Бузур-ооллу кыйгырыптыы экелеген.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң Директиваларының шиитпирлеринде бо бөө чылдың экономиктиг кол сорулгазы кылдыр партиниң көрүп турар үүлдериниң бирээзинге эртеминиң болгаш техниканың чедишкиннерин бүгү хемчег-биле ажыглавары болдуруп айытқан. Индустриалдыг хөгжүлдеге химияның ажыдыышкыннары чүгүлә черни эдлеп турарыны Доржу Базырович ханыы-биле бижиттеш, эртем ажылын химия будүүлгези-биле сырый холбаштырып, чамдык башгайы чедишкиннерни чаалап алган.

Сөөлгү чылдарда эш Бузур-ооллуң эртеи-шинчилел ажылдарын улуг үүлүүл-биле кылып келгени чөрле солун. Хову-Аксының кобальт рудазының составын шинчилеп, эзилдиргелерин болбаазырадып, аммиактан арыглаар дугайында бижээн ажылынын баштайгы түңнелдери көстүп келген.

Уралда өөренип турганы политехниктиг институттуң оюнут металлургия кафедразынга эш Бузур-ооллуң диссертациязының хүлээлинде башгайы чүгүлээлекчинии болган. Соруза болза, техника эртемнериниң кандидады атты чедип алыры болу берген.

Техника эртемнериниң доктору, профессор В. И. Смирнов, техника эртемнериниң кандидады доцент И. Ф. Худяков болгаш өске-даа улуг эртеменнериниң ат салгаш докталды Доржу Базырович меңээ ап берди. Оны кичээнгейлиг помчаан, мындыг үүлдерни билип алдым.

Диссертанту эш Бузур-оол шинчилелдерни чедишкининг күүсеткен, ажылды Хову-Аксында түзүп турар «Тыва кобальт» комбинаттың будүүлгезинге ажыглаар кылдыр боттандырган. Бо үүлгемшиктиг мындыг шинчилелдерни хамыкты мурнай эш Бузур-оол кылган, ынчангаш ол эң-ле чаа шинчилел болур. Чүү харже чаа орукту баштай ыяап.

Эш Бузур-ооллуң диссертация ажылында берип турар рекомендациялярны будүүлгеге нептередирге чылда 350 мун рубльдин камналгазын бээр. Чангыс будүүлгеге бешин ынча улуг камналга бээрин бодаап, ол санандарны бистең чүрттүң домейлешкек химия үлеттүүлериниге база ажыглаарын көөдедирип болгаш келирге, күрүнеге ол-ла ачылаңы камнап бээрі камчаар-даа аажок улуг салымшкын болур.

Аныяк шинчилекчиниң кылганы теоретиктиг ажылы лабораторияга болгаш чартык үлеттүүлүг арга-биле чорутқан дуржулгаларга бөдүктаттынган. Аныяк металлуртуң эртем-шинчилел ажылдары шылгарыгай эртемденниң беш үелелин алган. Доржу Базырович диссертация ажылын ам-даа уламчылаап турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга үтүштүр эш Бузур-оол диссертациязының чедишкининг камгалап, тыва чоның иштинден эң-ле баштайгы техника эртеменнериниң кандидады болуруун күүседим.

О. КОРОДА.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

1945 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынды төнген. Төрээн чурт тиилекчилерни чылыы-биле үткүп алган. Ынчалза-даа эрес-дидим дайынчы оолдар, кыстарның чамдыызы аял-оранынче, ынак аваларынче, уруг-дарынче эвээ келбээн. Оон-биле кады совет спортка база улуг когарал таварышкан. Муң-муң мергежилдиг күш-мөлүүрүүлер болгаш спортчулар маадырлыг түлүүн тургаш, дайын шолунге амы-тынын ышкынган. Оларның аттары күш-культураға болгаш спортка хандыкшылыг бүгү совет кижилерге кажан-даа үттүлүүрбас болуп артқан.

Бымнарыл ол? Омак-тегауг хааксыыс Люба Кулакова, кезээде-ле сергек чоруур, күштуг, быжыг тура-соруктуг бөксёрлар Штейн биле Темурян, хемелээринге Совет Эвилелиниң чөрт дакпыр чемпиону Долгушин, күлер-шымырак штангистер Чудиновский, Крылов, Горюков, конькиге маниларынга чурттуң үш дакпыр чемпиону Калчинский, талантылыг хөстүг хүреш мегеэн Пыльнов болгаш оон-даа өскелерден совет спортчулар чарылган. Хөстелга дээш амы-тынын бергеннериниң аразында алдарлыг спорт мастерлери болгаш күш-культураға хандыкшылыгларының саны хөй.

Төрээн чурттуңга ээп келген спортчуларның саны база эвээш эвес. Ынчалза-даа олар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга аар балыгладып, бертик-бежелге таварышса-даа үр үениң иштинде эмнеткеш, ынак спортун кагбаанвар. Олар оон соонда чурттуң спортчу ат-алдарын камгалап эгелээн. ССРЭ-ниң чөрт дакпыр чемпиону, ядро октакчызы А. Канаки (Киев) дайын үезинде он көлүнче аар балыглаткан. Эмчилериниң болгаш эмнелге гимнастиказының дузалы-биле сураглыг спортчу экираап, ынак спортун үламчылаан. А. Канаки 1948 чылда молот октаарынга чурттуң чемпиону болуп, ол бедик адын 1950 чылда база катап бадытқаан.

Сураглыг чиик атлет С. Прежевальский ийи будүүнче балыглаткан. Адны ай дургузунда шериг эмнелгезинге үзүктел чок эмнетсе-даа, ол спортту кагбаан. Үр эмнелгезинге соолунде 1944—45 чылдарда үлаштыр 1500, 5000, 10000 метр хемчээлдерге ССРЭ-ниң чемпиону болган. Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалиди Гургеп Шатворян 1953 чылда хөстүг хүрешке делегей чемпиону апарган.

Дайын үезинде Төрээн чурту дээш, дайын соонда боттарының бертик-бежелинге чалымнайн, совет спортуун ат-алдары дээш немежээн чораан чаныш-сыныш чок спортчулар ам-даа күжүн, биилин күш-культураның хогжүлдезинде кириштирип чоруурлар.

Тыва эки-турачыларның аразынга арбай-сумуга, кожуунларга шүүлүп чораан акер-өрес эзирлер дег дайынчылар база чораан. Оларның бирээзи Доңгак Беген-Хүүрак. Ол АРШ-ка чериг херээ эртирип турган, хүреш болган черге-ле шүүлбейн барбээ турган. Дайын соонда төрээн Тывазынга келгеш, «алдан доргке» хой удаа шүүлген. 1946 чылда Кызылга 128 моегенин хүрежинге база шүүлдеже үнген. Эки-турачының хар-назынын улгатса-даа Хендергете хүреш болганда ам-даа соңгалзынган олуруптар. Доңгак Беген-Хүүрак Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң Хендерге салбырында малчынап турар.

Д. Беген-Хүүрак дайындан киң-кадык ээп келбээн. Болуунче болгаш хөрээнче балыглаткан, ачнегредге үр үеле чыткан. Болгунуң бижиг тура-соруу-биле хүрешкен, шүүлү бээр кылыр болуп белеткээн.

Дайын үезинде дайынчы, дайын үеле спортчу чораан маадырлыг кижилерге кежээде чоргаараныр бис.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды 10, 12, 2, 4, 5.35, 7.50 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас» (1-ги сериязы, делгем экранныг) 10, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дирит-чурруктар 10, 12, 2, «Дээрде чада» 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

ВОСТОК». «Маяковский мичаар эгелээн» 3, «Чаа Дон-Жуан» 5, 9, «Болур эзы болбас бе» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА «Чурттагга-даа магалыг-дыр, акый!» 7, 9 шактарда.

Чоон-Хемчиктиг «Большевик» колхозунуң хойжузу, Тыва АССРниң алдарлыг малчыны, хоочун коммунист Сангыспай Чимит-Сереновна Ховалыгның кадайы Хандын Дембиреловна

КАРАСАЛДЫН

ур аарааныңын соонда мөчээнин СЭКП-ниң Чоон-Хемчик райкому болгаш райкууском дыңнадым. мөчээн кижиниң ог-будезинге болгаш төрелдериниге ханы казыыдалын илергейлеп тур.

редакцияның адреси:

Кызыл Шетинкин—Кравченко көшүүнүү, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының 35-24, 25-38, ачымысалгалыг секретарының 23-35, партийне амыдырал кылдыгының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыгының 37-13, коозе ажыл-агый кылдыгының 21-47, үлетүүр кылдыгының 22-64, чагаа ажылчын болгаш коозе корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ынчыдыраа кылдыстериниң корректорларының 27-41. Солун седьбейн барганза 32-75, телефоннче болгаш 21-27, иштики информациа кылдыгының 20-60, бухгалтерияның 31-75.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко көшүүнүү, 1).

ТС—01302.

Солун неделяда алды катап үнер

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
52
ХОНУК
АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чевүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
15
ПЯТНИЦА
№ 219 (6856).

Өртээ 2 көп.

Солунга дээди шаңнал

Брянск областың амылчы чоннарын коммунистиг ёзуга киижизидер, амыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сөөлүлгаларын нүүседиримче оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдаан дээш база бирги дугаары үнгенден бээр 50 чыл болган иөнга хелбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму БРЯНСК ОБЛАСТЫҢ «БРЯНСКИЙ РАБОЧИЙ» СОЛУНУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУН ОРДЕНИ-БИЛЕ шаңнаан.

• • •

«Брянский рабочий» партия хүрээлеңинге чартык чүс чыл туржуп келген. Солун СЭКП-ниң XXIII съездизиниң тоогуйлуг шиитпирлерин амыдыралга бөттиидырар дээш, улуг байырлал чыныңда хүрээлгелерни областың амылчы чоннарының нүүседири дээш идепкейлиг демисежип турар.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайында

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чевүлели «Чонның амыдырал хандырылгазын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаал үндүрген. Бистиң чуртувуска сөөлгү чылдарның дургузунда чонның амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле алдын хөй хемчеглерни боттандырган. Химия аргалары-биле хеп арыглаар фабрикаларның, механизастыгнаан хеп чуур черлерниң, павильоннарының, артельдериниң, комбинаттарның болгаш амыдырал хандырылгазының өске-даа бүдүрүлге черлериниң саны көвүдээн, чонга дуза чедирер ажылдарның хемчээлдери илдең улгаткан. Ынчангаш болза-даа чонның амыдырал хандырылгазын хөгжүдүнүң чедип алдынган деңнели совет кижилериң улам улгадыы турар негелде-хереглелерин хандырып шыдавайн турар деп доктаалда демдеглээн.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларына, партия крайкомнарына, обкомнарына, хооркомнарына, райкомнарына, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелерине, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, хоорай, район Советтериниң күүскомнарына, ССРЭ-ниң министерстволарына, эргелелериге мынчалдыр дааскан:

ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын организастаарынга, чонның амыдырал хандырылгазынга ачы-дуза чедирер ажылдарның планнарын болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлерин сайзырадырының планнарын күүседиринге амыдырал хандырылгазының албан черлериниң удурткулуларының, а амыдырал хандырылгазынга бараан болур объектилерни ажыглалга өй-шаанда киирериниге — түдүг организацияларының удурткулуларының харысалгазын бедидерин бодаап, чер-черниң байдалдарын барымдаалап, амыдыралга бараан болур ажылды сайзырадыр хемчеглерни ажылдап кылташ, 1967—1970 чылдарда боттандырар;

көдээ чонның амыдырал хандырылгазын сайзырадырын дүргедедир хемчеглерни алыр, 1967—1969 чылдарда район төвү бүрүзүнге болгаш хөй чурттакчылардың көдээ черлерге амгы үениң технология дериглери-биле хандырыгнаан амыдырал хандырылгазының комбинаттарын, павильоннарын тударын, а колхоз, совхозтарга амыдырал хандырылгазының бажыңнарын азы комплекслиг хүлээп алышкыга черлерни организастаарын хандырар:

гостиницаларда, колхозчулар бажыңнарында, мотельдерде, кемпингилерде, пансионаттарда, туристиң базаларда, санаторийлерде, дыштанылга бажыңнарында болгаш зоналарында чурттап турарларга амыдырал хандырылгазының ачы-дуазының чедирерин калбартыр, чогуур төлевирни берген соонда, ыңаштың идик, хеп септедип, дүргеп хеп чугдуруп алыры, баш таарыжыларының дузазы, хамаатылардың боттарының транспорт чепсек-хереклелериниң техниктиг ажаалдазы, культура-амыдыралдың эт-хереклелерин хөлезилеп алырынга үндүрүп бээри ышкаш ачы-дузазының база өске-даа ачы-дузаларны оларның кедиинде алган турарын бодаар;

чонның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлерин болгаш организацияларын белеткедир, шиитпирлериг эрес-тиг ажылдакчылардан удурткучу кадрлар-биле бижыглаар, оларның ажылынга хүн бүрүүнүң дузазын чедирер; партия, комсомол болгаш профсоюзтар организацияларының ажылчорудулгазын идепкейлиг, амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының өртүзүнге киижизидилге ажылын күштелдиреринге, чонның амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылдың шынарын, культуразын бүгү хемчеглер-биле экижидеринге, доктаатынган ажыл хемчээлдерин үргүлүг долдур, ажыр күүседиринче оларны мобилизастаарынче ол организацияларының кичээнгейин утландырар; четпестерни чайладырынга тогумчалыг хемчеглерни албышаан, амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылдың айтырыгларын партия комитеттериниге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң сессиларынга үргүлүг чугаалажыр.

Чонның амыдырал хандырылгазынга бараан болурун хөгжүдериниң айтырыгларын партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының боттарының ажыл-чорудулгазының чугула участоктарының бирээзи кылдыр көөр хүлээлгелиг деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санаар тур.

Хөпти химиктиг аштап арыглаар, иштики хептер чуур, идиитерни, амыдырал хандырылга машиналарын база приборларын септээр талазы-биле күүлерни ажыглалга киирерин, база чунар бажыңнары болгаш чонның амыдырал хандырылгазының өске-даа бүдүрүлгелерин тударын улус ажылагыйын хөгжүдериниң планнарынга киир көрүп турарын ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен. ССРЭ-ниң Күрпланы—чонның амыдырал хандырылгазының чаа тудугларының кол объектилерин тудуг министерстволарының керээ ёзугаар кылдырар ажылдарының планнарынга киирип турар.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның амыдырал хандырылгазының хереглеглиг боттарының акша-хөрөнгизиниң күсели-биле ательелерни, мастерскаяларны болгаш хүлээп алышкын черлерни тудар болгаш организастаар талазы-биле Москва, Донецк, Днепропетровск, Иваново болгаш Ярославль областарның үлетүүр бүдүрүлгелериниң инициативазын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген.

Боттарының эргезинде турар бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга, ылаңгыя хөй хергээженнер ажылдап турар черлерге ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни амыдырал хандырылгазының организары-биле кады чугаалажып көрүп, боттандырарын министерстволарга болгаш төп албан черлерниге хүлээткен.

ВЦСПС болза ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылды күштелдиреринче профэвилел организацияларының кичээнгейин мөөнүүр, амыдырал хандырылгазының чүүлдерин ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга артык шүүдээшинер чокка ажыглаар арганы бээр байдалды тургузарынче утланган хемчеглерни боттандырарын ачыкулуг-биле чедип алыр, ол айтырыгларны үлетүүр бүдүрүлгелериниң коллективтиг керээлеринге киирип турар ужурлуг.

Совхозтар болгаш колхозтар боттарының күштери-биле болгаш боттарының акша-хөрөнгизиниң күсели-биле чунар бажыңнарны, амыдырал хандырылгазының комбинаттарын болгаш павильоннарын тударын калбак боттандырар, база ол ышкаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниге керээ ёзугаар эргежок чугула бажың-балгаттарны, транспорт хереклелерин, коммуналдыг болгаш өске-даа хереглелер чүүлдерин тыпсын берип турар ужурлуг.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының боттарының ап турар орулгаларын чонның амыдырал хандырылгазының ажылдан турар болгаш чаа тудар бүдүрүлгелерин хөгжүдериниге, капитал ажылдарының бадылаттынган планнарындан ажыр оларга дериглелерин садыл бээрииге болгаш саарылга акша-хөрөнгизин көвүдеринге ажыглаар талазы-биле эргелерин калбартыкан.

Амыдырал хандырылга ажылдакчыларының чамдык бөлүктериниң талазы-биле ажыл төлевирин чаартып чурумчуткан.

Кыраан дээш пенсия ап турар болгаш чонның амыдырал хандырылгазының системазында чагыглар хүлээп алыкчылары, ниилер болгаш аштакчылар болуп ажылдап турар пенсионерлерге хамаарыштыр оларның ап турар пенсиязын айыттынган ажылдарда ап турар ажыл төлевири хамаанчокка төлеп бээр дээрзи доктаатынган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниге чонну оларның хандырып турарының шынарынга болгаш культуразынга хамаарыштыр дээш болгаш бирги чергенниг дипломнарын, а ажылды күүседиринің болгаш чонну хандырарының бедик шынарлыг болурун хандырып турар тус-тус ажылдакчыларга хамаарыштыр «Дээди чергенниг мастери» болгаш «Бирги чергенниг мастери» аттарын тургузарының айтырыын чугаалажып көөрүн эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чонның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниге болгаш организацияларынга тускай эртемниглерни четчир санныы-биле белеткээрин дээди база тускай ортумак өөредилге черлериниге өөреникчилер хүлээп алырының чыл планнарынга киир көрүп турарын, база ол ышкаш дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин дооскан тускай эртемниглерни хуваарда, чонның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын дээди болгаш тускай ортумак өөредилгелиг тускай эртемниглер-биле уламна долу хандырарын баш бурунгаар көрүп турарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ССРЭ-ниң Күрпланынга дааскан.

Чонның амыдырал хандырылгазының талазы-биле тускай эртемниг студентилер белеткээрин боттандырар ужурлуг дээди өөредилге черлериниң даңазын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады тодарадып кылырын ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерстволузунга дааскан.

Приморье крайның Владивосток хоорайынга болгаш Украин ССР-ниң Хмельницк хоорайынга чонның амыдырал-хандырылгазының технологтуг институттарын организастаарын шиитпирээн.

1967—1968 чылдарда бедик мергежилдиг дипломнуг хеп быжар-модельерлериниң доктаамал ажылдаар республика аразының ийи чыл хуусаалыг курстарын Ленинград, Свердловск хоорайларга, бедик мергежилдиг дипломнуг хеп быжар-модельдерлериниң курсуун Львов хоорайга, дээди билигиниң ишки быжар-модельерлериниң болгаш парикмахерлериниң курсуун Ереван хоорайга организастаарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле кады хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге хүлээткен.

Амыдырал хандырылганың кадрларын белеткээр болгаш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының база өске-даа тускай эртемниглериниң мергежилин бедидер профессионал-техниктиг болгаш техниктиг училищелериниң, өөредилге бүдүрүлге комбинаттарының четкилерин калбартырының талазы-биле хемчеглерни база көрткен.

Чонга ачы-дузаның чедирер бүдүрүлгелериниң амыдырал хандырылга талазы-биле реклама-чарлалдарын экижидерин, ол сорулгага парлалганы, радиону болгаш чарлал-рекламаның өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглаарын экижидер хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чонның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин артык кезектер, фурнитуралар, пес-тээвы болгаш химикаттар, тудуг база өске-даа материалдар, чепсек-хереклелер, дериглелдер-биле хандырарының талазы-биле хемчеглерни алырын экижидерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Садыг министерстволузунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чонның амыдырал хандырылгазынга артем-шинчилел болгаш дүржулга-конструктор ажылдарының деңнелин бедидеринің талазы-биле хемчеглерни 1967—1968 чылдарда эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге хүлээткен.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш амыдырал хандырылганың бүгү ажылдакчылары совет улустуң мурнунга боттарының бедик хүлээлгезин медереп билбишаан, чонның амыдырал хандырылгазын хөгжүдериниң талазы-биле даалгаларны, а ол ышкаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштыг улам калбартып, оон-биле совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай экижидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыкал хемчеглерни боттандырарынга боттарының төлептиг садышкынын киирер дээрзинге СЭКП ТК-болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин илередип турар.

Чурттуң бүгү булуңнарынга, совет кижи бүрүзүнге ленинчи сөстүг. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаал шиитпирии. Октябрьның өндүр чаагай идеяларын хүн бүрү чедирип, танышторын турар ээ эки сымелекчи—солуннарны болгаш журналдарны өг-бүле бүрүзүнге чедир чагыдары — «Союзпечатьтың», парлалга организарының бүгү ажылдакчыларының, хөй-нинтичи пептередикчилериниң ээ чугула сорулгазы болур.

Бодунуң күүлүг салдары-биле ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара түдүп, коллективтиг пропагандист, агитатор, организатор болуп келген болгаш болуп-дээ турар бистиң парлалгавыстың чагыдылгазын ээ чугула политиктиг кампаниялларының бирээзи кылдыр көөр херек. Маңаа холбаштыр бистиң солуннарывыс найда-ла тарап турары биске хамаан чок болбос ужурлуг дээрзинің дутаймында ленинчи айтымшыны кезээде удуртулга болдурар ужурлуг.

Юбилейлиг чылда чаңгыс-даа өг-бүле солуннар болгаш журналдар чок турбазын!

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА КҮЖЕНИИШКИННИ УЛАМ-НА ДЫҢЗЫДААЛЫҢАР!

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Хүн демдеглели

Августуң 14-ке чедир республикада 95 муң гектар тараа культуралары кестинген, азы ол культураларның чамдык тараан шөлүнүң 38 хуузу болур-дур. Сөөлгү ийи хүннерде кескен тараа 18 муң га болган. 40,6 муң гектар черниң тавычаларын бастырган. Сөөлгү үеде болгулаан аас хүннерни ажыл-агыйларның тускай эртемниглери болгаш тараамылары тараа кестиреринің болгаш тавычалар бастырарының темпизин дүргедедиринге чөп амыглап турарын бо саннар көргүзүп турар-дыр. Хөй гектар тараалар чыткылапкан-даа болза, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары тарааны кестиреринге болгаш бастырарын элээн дүргедеди бергеннер. Чытнылапкан тараалар кезеринге таарыштыр кылган комбайннарыны ында бүдүрүкчүлүг ажыглап турар.

Каа-хемчилер ажаап алыышкынны мурнуку хевээр бедик темп-биле чорутпушаан. Ында тараа культураларының шөлүнүң чартынган хөйүн тавычалай кескен, а тавычалай кескен шөлдүң 60 ажыг хуузу бастырганын. Чүгле сөөлгү үш хүнде 6,5 муң гектар черниң тараазын кескен болгаш дөрт ажыг муң гектарны бастырган. Немелде өзүлде 15 хуу болган.

Тываның тараамылары тарааны күрүнеге садарының темпизин хүн бүрүде дүргедедип, юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күштүң салып турар. Төрээн чурттуң шыгжамырынга ам бээзин 30265 төнна тараа урдунган, азы планның 50,4 хуузу күүсеттинген. Чүгле сөөлгү ийи хүн беш муң ажыг төнна тараа күрүне шыгжамырынга урдунган.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин күүседириниң талазы-биле кайгамчыктыг тиилелгени «Буруңгаар» совхозтуң коллективи чедип ап, сөөлгү ийи хүнде бээзин 500 төнна тарааны күрүне шыгжамырынче чорудуп, күрүнеге тараа садар планын чедишкинниг күүсетиенин илеткээн.

Күрүнеге тараа дужаалдазын «Межегей» совхоз база күштелдирген. Сөөлгү ийи хүнде ол совхоз 750 ажыг төнна тарааны дужааган. Ынчаза-даа бо күнеииишкин чамдык черлерде бойбайн турар. Бии-Хем районнуң удуртукчуларында «чиг хөөн» ам-даа турбушаан. Ында амга чедир техника багай ажыглаттынып турар. Ийи хүн иштинде 1200 гектарны кескен болгаш бастырганы 800 гектар. Улуг-Хем районда кезилде база оожум чоруп, ол-ла үеде 3,4 муң гектарны кескен болгаш бастырганы эвээш. Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда ажаап алыышкынның чоруп турарының темпизи дыка оожум. Оон чылдагаанын механизаторларның харысалга чогунда, күш-ажылчы сагылга-чурумнуң кошкаанда, тускай эртемниглерниң шүшпек чоруунда болур. Ындыг янзылыг таварылга сентябрь 12-де «Чыраа-Бажы» совхозка болган. Чадаананың автоажыл-агыйының автоколонназының начальниги эш Күдер-оолдуң оперативтиг эвес, шүшпек чоруунуң уржуундан комбайннарның тараазын соортуп турган автомашиналарның 16 чолаачыларындан 14 киижи боттарының туразы-биле чоруй барганнар. Моөң түңнелинде ол хүн комбайннарның хөй кезии амылдавазан. Автоажыл-агыйның удуртукчулары бо фактыдан чогуур түңнелди кылган бөөр дээрзинге чигзиниг чөп.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң № 2 бригадазының ажыл-ишчилери сентябрь 12-де колхозтуң удуртукчуларының буруузу-биле изиг чем чөп артканнар. Бо четпес чорук хову ажылдарының темпизин оожумнатпакан.

Тываның кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң болгаш тускай эртемниглериниң хүлээлгези — агаар-бойдус чүдереп турзажок, кезилдени, күрүнеге тараа садарын болгаш мал чемнериниң белетиелин бедик темпилер-биле чорудар дээш бүгү күжөөниишкиннерни салыры болур. Ынчаарга агаар-бойдустуң бансырап келген үезин техниктиг ажылдарны кылыпкан тарааларны ажаар кылдыр эде дериириңге болгаш ажгыс аңдарылгазын чорударынга ажыглаар.

«Улуг-Хая» совхозта Арыг-Бажы сүтбараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи — Дугар Эник-кыс. Ооң боду Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган. Сес айларның дургузунда тус чер уксаалыг инектерге онааштыр бир инектен-не 1230 кг сүттү ол саган. Көвүрүг шынаазында сигенчилер-биле кады сиген бөлер ажылды ол база кылып турар. Сүттү хөйүлүр дээш, инектерге немелде чем бээрин ол чурум болдурган. Чуруктa: Дугар Эник-кыс.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу

№ 1 автоажыл-агый тиилээн

1967 чылдың кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш тараазын автомобиль-биле чиириг чокка соортуруңун хемчеглерин экижидер дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели сентябрь 6-да каттышкан доктаал хүлээп алган. Аңаа эң ээре көргүзүүнү чаалап алган коллективке шилчиир Кызыл туктуг болгаш 1 муң рубльдиң акша шаңналын он хонук ажылдың түңнелин барымдаалап тыпсырын шиитпирлээн. Сентябрьның баштайгы он хонуунда тараа, силос болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын соортуруңге киржип турар автотранспорт коллективтериниден Кызылдың № 1 чүүн автоажыл-агыйының колонназы шылгараан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели биле профэвилелдерниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туғун болгаш 1 муң рубльдиң акша шаңналын ол коллективке тыпсырын тускай бадылаткан комиссия шиитпирлээн. Автотранспортчулар сентябрь 1-ден 10-га чедир тонна-километр талазы-биле планын 109,7 хуу күүсеткен.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тес-Хемниң «Ак-Эрик» кодээ ажыл-агый артелиниң сиген белеткелинде ажылдап турар эш Намзырай Седен-оолга удурткан авыяктар бригадазы малга быжыг чем-суурну белеткээр дээш шудургу ажылдап турар. Бригада 650 тонна сигенни белеткээр планын ажыр күүседип, 725 тоннаны сараатгаан.

Ам бригада тайгаар үнген сиген кезилдезин болгаш ажаалдазын доосказын, тарымал сигенивер — чумиза база көк сула кезеринче киргеп. Авыяктар бригадазының кежигүннери арткан каш хүннерде 420 га-чуминаны кескен болгаш оон 340 газын болгеш, сараатгаан. Ам бо бригаданың үлүүнде 150 ажыг сараат бар.

Бай-Тайганың комсомолчуларында

Бай- Тайга районуң комсомол организацияларында отчёт-сонгудалыг хураалар августың айның эгезинде эгелээш, ам доостур четкен. Ол хураалар совет чүрттүң тоогулуг 50 чыл оюн байырлаларының бүдүүзүнде чоруп, комсомол организацияларының чыл иргизуунда кылып келген ажылын түнелеп, юбилейге уткуштур комсомолчуларының алган социалистиг хүнөлгелеринге болган даалгаларының күүседелин корүп, четпестерин чайлаарының талазы-биле айтырыгларны чугаалажып турар.

«Малчын», «Мурнакчы» колхозтарда, «Тээли» совхозта база ол совхозтуң Кызыл-Даг, Бай-Тал салбырларында, районда комсомол организацияларының отчёт-сонгудалыг хураалары организастыг, бедик деңгелге эрткен. Ылаңгыя «Малчын» колхозтуң, районуң комсомолчулары хураалдарга чедишкиннерлерден адгыда, четпестерни чидип-биле илередип, ону чайлаарының дугайында санал-оналларын калбаа-биле берген.

Комсомол ажылынга улуг роль-ду секретарь ойнаар ужурлуг. Секретарь — комсомолчуларның болган аныктарның удуртукчузу болур. Ынчангаш секретарьга эң-не төлептиг, ажылгыр, хөй-нийтиг кижини сонгуруунга комсомолчулар хынамчалыг болганнар.

Комсомол эге организацияларының секретарьларынга СЭКП кежигүнерин база сонгуп турар. Районда эге организацияның секретарынга хөй-нийтиг коммунист Б. Салчакты, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында — С. Крассты, Кызыл-Даг салбырында — С. Чүлдүмнү комсомолчулар секретарынга бир үн-биле сонганнар.

Чамдык комсомол организацияларынга отчёт-сонгудалдар эрте-гей эрткилээн. Оон чижээге район эмнелгезинде болган харылзаа конторазында организациялар хамаарыжыр. Оларның кайызынгада отчёт-сонгудалыг хураа 2—3 удаа сонгаарлаттынган, арай боорда эрткен. Харылзаа конторазының комсомолчулары чыл дургузунда кандыг-даа солуун ажыл, оюн-тоглаа чоруткаан, чаңгыс-даа катап комсомол хураазын эрттирбээн. Ынчангаш ол эге организацияның чыл дургузунда кылган ажылын багай деп деңгелээн.

Комсомол ажылын эжиндерде бүгү кежигүнер салыш-човап, бир-зе чаа түүлүг бодап тып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдарын негеттинип турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВА ХЕРЭЭЖЕННЕР

I.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тоогулуг юбилейинге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга Тываның хөрээженнери калбаа-биле киржип, ажылагай, культура тургузуушкунуңу кайы-даа участоктарында кажангыындан-даа артык чүткүдүг ажылдан турадыр. Бүгү-ажылдың мурнакчыларының хүрээлеңи хүн-бүрүде өзүп турар. Дең эргени, аас-кежиктиг, хосталганы чүгле Совет эрге-чагырга чаалап берген дээрэзин бистиң хөрээженнеривис хандыр медерел билип, чаа инитилелди тургузарынга болгаш оңу үзүм хогжүдеринге бүгү күжүн харап чоока берип турадыр.

Октябрьның социалистиг революциязының мурнунда Тываның хөрээженнери ак-кок хемнер, холдерниг, бедик тайгаларлыг, бойдус байлакты торээн Тывазының эзэн болбайн, чүрт иштиниң феодалдарынга, хам, ханнарынга, даштыкының эжелекчилеринге күдээр болуп, садыгажыр бараны-биле домей көрдүрүп, эң-не бүдүүлүк, түрелгэ байдалга чүрттээн чорааннар. Өг-бүлелиг ажылы коддуунда хөрээжен кижиге онаажып, не деп хүндүлүг атты эдилеп чораан-даа болза, «хөрээжоктар» деп адаттырып, бак көрдүрүп чораан.

Бай-Тайга чүрттүг сураглыг тоолчу Бичеп Наадын-Хөөвна Салчак бодунуң амыдыралындан мынчыг сактыышкыннарны кылган: «Өөвүс ишти сес кижи чораан. Ава, ачавыс байларга хөлөчиктеп, бистиң азырап чорду. Чеди хар четкелек чораан, чыза хөөн кадарып эгеледим (Чыза хөө дээрге хамларының чоңдан хүрээге хавырып алган ады). Малга кончуг ынак чораан мен, канчаарда-даа кызыл чораан кадарып, остүүл кларга, кижиге ажык деп чүве чок чораан. Оң үш хар четкен. Кеский-Хемни деп байның иезэ-биле чажыт үрүүн ойнадым, ону даараныргына, ыраарыргына, өөредип, өгнүң аалдаан ажылын кылып берип, хөлөчиктей бердим. Оң чеди харлыында «быжар думаа» деп халдавырлыг аарыдан дөрт дүнналарын деңге өлген. Бодум база аараан карактарым согуларып, оскүс калдым. Ажыдыраарының аргазын тып, аалдар кезип, байларның кадыг алгы-кежин эттеп берип, толаш чорумда, Улуг Октябрьның хереги оруктуг чырыдып, хосталганы, аас-кежиктиг шаңнады. Ам 65 харлыг мен, пенсия ап, волхозунга ажыраадып, карактарым чөр мен. Кырааң назыныңда ачылыг революциянның 50 чыл оюнуң байырлалынга киржир аас-кежиктиг болганымга, бодум чалыыткаан дег, чечектелген чаагай чүрттелганы бүгү бодуң-биле билип, хей-аът кирип, соруктуг чүрттээн чөр мен». Өөрүшкүзүн илереткен тыва хөрээженнерниң тоогузунуң дириг хереснизи ол-дур.

Тываның хөрээженнериниң тоогузунде бир салуң чүве болза, 1931 чылдың июльда болган Тываның хөрээженнериниң бир дугаар Улуг хуралы болур. ТАРН ТК-ның хөрээженнер кылдызының эргелекчизи турган Т. Ламова «Тыва Арат-тың шыны» деп солунга бижээн түүлүүге 1929—1930 чылдарда тыва хөрээженнериң депшилгезинге хамаарышкыр мынчыг түүнел кылган:

«...бистиң Тываның бүдүүлүк хөрээженнери улуг үйгузукиан өттүп, сөргөн турар-дыр...»

Тываның хөрээженнериниң бирги съездизинге соңгуттурган төлээлер ыракны Төчүдэн Барыын-Хемчиктиң кыдыгларынга чедир бүгү кожуунда-рдан каш хоңгур аттыг чоруп, республиканың төвүнге чедип келгеннер. Ол дээрге республиканың экономика, культуразы-биле таныжып, оон хогжүдезинге хөрээженнериң улуг ролин тодаргаан, оларның мурнунда турун турар чаа-чаа сорулгаларны чугаалашкан төогулуг хурал болган. Тываның арат хөрээженнериниң бирги съездизинге ССРЭ-ниң чазааның төлөөзи А. В. Шотман, Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи Комитединиң төлөөзи Метс, Совет Хакасиязының төлөөзи Дугаржап олурушкан, байыр чедирген. Хурал үш хүн дургузунда үргүлчүлээн.

Съездиниң төлөөлери делегей болгаш иштики байдал дугайында ниитизи-биле 117 айтырыгларны салган, хөй кижи санал берген. Ол хурал шынап-да чүс-чүс чыдарда карангы бүдүүлүк, эрге-шалаа чок чораан арат хөрээженнериниң политиктиг оттуушкунуң хереченээн болган башгайгы базыны болган.

Хуралдың төлөөлери чүс-чүс районнарга баргаш, чоннуң ортузунга политикжизиндилгелиг, культура-массалыг ажылдарны чорудырынга, чонну бижикке өөредириңге улуг дузаны көргүскеннер. «Революционный Восток» деп журналга 1936 чылда бижээн түүлүүге ТАРН ТК-ның чингине секретары эң Тока Тываның хөрээженнериниң дүтаймында мынча деп бижээн:

«1930 чылда бижик билир 6-ка хөрээжен кижи турган, а ангы үеде (1935 чылда) хөрээженнериниң 35 хүүзу бижик билбес чоруун улуттан алган. 5 чылдың дургузунда ниитиң чедип алган түүлү болза 130 арат хөрээженнерни ниитиң болган аныктар эвилелиниң улуртур ажылында депшиткен. 100 ажыг кижи садыгда ажылдал турар. 10 кижи чазак (Бичe хурал) кежигүнү, 6 кижи ТАРН ТК-ның кежигүнү болган оң ажыг кижи хөй-нийтиниң болган күрүнеңиң удуртур ажылдарында болуп турары болур» (Журналдың ийги номери).

Москвага өөренип турган башгайгы тыва хөрээженнериң биргээн Анна Намбыловна Доржуга (ынчаарда ады Дакый-Сюрюн) улуг чогаалчы А. М. Горький ужураашкаш, оон соңгуа кынча дээн: «Мен дүүн Чөөн-чүктүң Алыычы чоннарының коммунистиг Университединге чордум. Ында бистиң үе төлөөлеттингеп 500 ажыг неглер, индустар, арабтар болгаш өскелер-даа бар болду. Адаа тыва хөрээжен кижи үүнүп келди, оон буду телеграф чагынындан быжыг, буттарының кырынга ол та чеже чылдарда турун келирин канчап билир боор. Алды чылдар мурнунда оларның үжүк-бижин безин шуут чок чораан... Ол хөрээжен дээрге орус дыл-биле дыка хостуг чугаалаар, харын-даа бодунуң чугаазынга баштактаныр чидиг сестерни ажыглап билир. Политика талазы-биле организастыг кижи-дир» деп, ынчаш амыдыралдың шынныг оруун шилип алган, бүзүредилгг базып орган тыва кыстың ыяал-да оттуг сөглээн.

Бо эрткен тоогуну сактып турган, мичээрдегы чаа Тываны бижиглээры болгаш хөгжүдери дээш деңгеелге боттарының улуг-хуузун киирген башгайгы нам кежигүннери, сураглыг күвискаалчылар: Иргит Данчыжаны, Оюн Майзыбаяны, Тулуш Бүскеделейн, Чимит Чоодуну олардың-биле кады берге үеде эртем-билиин тыва чоңга берип, туруш-сынын чокка ажылдан турган башгайгы орус эштериниз эчилер А. М. Сафьяновану, А. Ф. Краснованы, башкылар Е. Н. Чугуновану, Н. Н. Антишинану, бистиң хосталгавыс дээш тулчуп турган кызыл партизанларның командири Кочетовтуң чоок ажы О. Г. Кочетованы дээш, өскедээ эштериниң чаагай хөрээн бистер кажан-даа утпас бис.

II

Улуг Октябрьның бистиң чүрттүвүскә тоогузуг тиилелгезиниң дугайында СЭКП ТК-ның Тезистеринде мынчаар бижээн: «Октябрь революциязы, социализм тургузуушкунуңу мурнунда чыдып калган чораан улустарны оттурган болгаш бот-түскайлаг тоогулуг чөгээдыкчы орушче коштурген, а оларның чанчыктарны күчүлеңден өлүп төнер чоруктаа канчалаттынган. Революция мурнунда феодалдыг болган харын-даа патриархалдыг төрел болуктуң чадазында турган улустар капитализмни таварбайн, социализмге киргени-биле ол тиилелге улам-на тоогулуг».

Коммунистиг партияның могаг-шыдаг чөкке чоруткан улуг хемчегелериниң түнелинде хөрээженнер кандыг апарганының дугайын «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докталында мынча деп турар: «кайда-даа, үлегиүрде болган кодээ ажыл-агыйда, чырыдыышкында болган культурада, кадык камгалалында, эртемде өзүп орар салгалдың кижизидилгезинде, күрүнени эргелеп башкарарында хөрээженнер коммунизм тургузукчуларының бирги одурүүнда турун турар». Оон тодаргай чижектери Совет Тываның хөрээженнериниң ажыл-чорудулгазындан, чайынначак чижектеринден хөйүү көргүзүп болгур. Маңаа мынчыг чижектери көрээлиңер: 1966 чылдың июльда Тываның хөрээженнериниң бешки съездизи болуп эрткен. Оон төлөөлерин Кызылдың албан организацияларының дириг чечектер-биле хүндүледдиг үткүп алган, боттарының ажыл-ижи-биле таныштырган.

Съездиниң төлөөлериниң аразында Социалистиг Күн-ажылдың Маадырының Алдын сылдыгы, Ленин ордени, Маадыр иениң ордени хөрээн кадагар Үрүүе Кандан, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук, Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү Кима Юмбуу, Ала-чурттуң дайынының киржикчизи Вера Байлак, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының саанчы Шонзайты Ховалыг болгаш алдарлыг башкы Оюн Ак-Кыс, Тываның Президентиниң

(Төнчүзү дөртку арынга).

Кызыл туктуг ферма

Юбилейге күш-ажылчы чедишкиннериг ужуражыр дээш Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң Шамбалыг биле төп сүтбараан фермалары чыл эгезинден эгелээш, аразында социалистиг чарышты калбарткаш, оон түнелиниң ай санында үндүрүп турар. Бо чылдың бирги чартымында Шамбалыг фермазының ажыл-ишчилери чарыштың тиилекчилери болган. Бо чылдың үшкү кварталының августа айда төп сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш эске-даа ажылдакчылары багай эвес ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болбушаан, шилчилер Кызыл туктуу чаалаан алган.

Аныяк коммунист Ондар Шенгыр-оолдуң эргелекчилизин ол ферма үш чыл бурунгаар совхозтуң көжуудагай фермазы турган болза, ам мурнакчыларның деңгеелинге четпеен. № 1 ферма саар ишек бүргүүнден 1082 кг, а № 2 ферма—885 кг сүттүг саап алыр хүзээлгелиг. Адыңгаан хүзээлге ажыл-ишчен кармаваан, августа сүт будуреринең планның № 1 ферма 103 хуу, № 2 ферма—100 хуу күүсеткээнзэп.

№ 2 фермада хөй нуруузуу аныяк, немей төрээн хунаажыннар бар болза-даа, чыл эгезинден бээр 327 тонна сүт сагдынган. Бо ийи ферма каттыштыр үшкү кварталда күрүнеге 386,7 тонна сүт дужаар планның 368,6 тонна кыдыыр күүсеткил, чыл планның саанчылар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң байырлалының будуузу—октябрь 20-де күүседир дээш шуудургу ажылдап турар.

Саанчылар ортузунда калбаргаш социалистиг чарыштың бирги черии № 1 сүт-бараан фермазының саанчызы коммунист Монгуш Эктек эзлеп турар. Ол 22 саар ишектериниң шинтизи-биле 8 айда 32,4 тонна сүттүг саап алган. Юбилейинг чыдда бир ишекке оналаштыр 1950 кг сүт саап алыр хүзээлгелиниң ам 1472 килограммын сагган.

Ол ышкаш мурнакчы саанчы коммунист Ондар Серединиа бир ишектен-не 1400 кг сүт саар планын 1231 кг кыдыр күүседип, совхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзинге санадып турар. Чаш бызаалар ажаакчызы Монгуш Чечекмаа дүн-хүнде бызаа бүргүүнден 1300 грамм немелде деңгеин ап, чарыштың тиилекчизи болуп турар. (ЧУРУКТА: О. Чечекмаа чаш бызаазын эмзирип турары).

Төп сүт-бараан фермазының коллективин 50 тонна сагеннп кезип, сараттаварынга болгаш Бижа-Судакта, Кара-Чыраада база ферма чанында салдынган 10 муң тонна силосту тырып салырынга идепкейлиг киришкеннер. Ам фермаңың ажыл-ишчилери чаалап алган Кызыл тутуң салбас дээш, кышка белеткелдя чоруттуп-таан, күжениишкиниг ажылдап турар.

А. КУМАЯК.

Фото авторнуу.

Юбилейге уткуштур

«Красноярск хөмүр даш тудуг» трезинниң Каа-Хем тудуг разрези — Кызылда эң аныяк будуруге чери. Мында, чер болганда ышкаш, Совет эрге-чагырганың бешен чыл оюнга төлептиг ушуражыры дээш чарыш калбарган.

Кол керээ таназы-биле тудуг-монтаж ажылдарының августа даалгазын эргелээ 103,5 хуу күүсеткен.

• • •

Иймги кварталда садыг организацияларының аразында чарыштың бирги черии эзлээн Кызылда күрүне садыының будуруелери август айда бир дөмнүг ажылдаанмар. Июль айда хөөрайның чурттакчы чөнүнга планда көрдүнгенинден 188 муң рубльге хөй бараанны сатнан. А августа планнан ажыр бараан саарылгазы 240 муң рубль болган. Кызылдың күрүне садыының бөт-оруулга-чарылганыг бүгү сес магазиннери бараан саарының планын база күүсеткен.

Зң дээрге көргүзүглерни № 2, 3, 4, 6 бөт-оруулга-чарылганыг магазиннериң коллективтери чедип алган.

Межегей ховуларында

Кижилер-биле сүмележир, сагыш салыр

Межегей ховуларын үш хонукта кезидим. Эрткен чай чогумчалыг авес болза-да, совхозтуң тараажылары, түскай артемнигнери чаагай дүжүттү остүүл шыдаан. Муң-муң гектар шөлдерде алдын-сарыг ыыдыр чаттыга берген дүжүттү көөрте, сеткил-сагышка өөрүүчүт. Совхоз бо чылын 16991 гектар черге тараа культураларын остүргеш. Төрээн чуртка 5700 тонналы бээрин даалгаан. Сентябрь 14-ке чедир 2548 тонналы күрүнеге дүжээргеп.

Дөртеп алды комбайннарны, чедеп хире автомашиннаарны мунган кижилер хүжүттүг шынарлыг болгаш кыска хуусаада ажаан алыр дээш демиселче кирипкеп. Оларга 200 ажыг студеннтилер, Кызылдан шефтеп баргаи кижилер хуналаакшы турар.

Сентябрьның 8-дан 9-ка чедир Межегей девискээрнинге изээр бүргеп, чамдыкта чаап, доңаттаи турза-да, дыка хөй комбайнерлер, човаачылар ажылын соксатпаан. Олар хензиг-ле тааржымчалыг үеии халас эрттирбейн, күрүне шыгжамырыкче он-он тонна тарааны немештир уруп, а элээп шык тарааларны тавычалай кезип турганнар.

Бо бүгү эки. Ынчалза-да совхозтуң администрациязы (директору Н. Юркевич) дүжүт ажаалдазынын үеинде кижилерже кичээнгейин коштатканын, күш-ажылдың организациязын чогуур деңгеелинге чедирбээнин эскербес артавок.

Юбилейинг чыдың дүжүдүн чидирип чокка, кыска хуусаада ажаары — бөгүн айтырыгларның айтырыы. Көдээ ажыл-агыйның командири дүжүт дээш демиселдиң эң-не мурнуну одуруун хынамчалыг хайгаарап, мында кижилер-биле ужураажын, чедер четпеэнн созуургаар ужурлуг. Ынчаларга эрткен хүннерде эш Юркевичиниң тараа шолуунге чорааны көзүбес болган.

— Удуртукчудар хөп көөп, ажылынар созуурган тур боор аа?— деп айтырыгга алээп каш механизаторлар мынча дидилер:

— Ийи-чаңгыс келгенде, бригадирнивис-биле ужураашкаш, арны бээр кижи. Бараанын көргүлээр-дир бис.

— Кызылдың садыг-кооператин училишезинниң 150 санныг сургуулдары ажаа шефтээри-биле сентябрь 2-де чеде бергеннер. Чүвениң шыны керек. Чиир аъш-чем багай эвес, чурттаи турар черлерн чылыг, хөй кезиниге кино-концертти-даа көргүзүүлээн. Оларга эртнен хүннерде кара чаңгыс чедишпээн чүве — ажыл. Сентябрь 2-деп 11-ге чедир сургуулдарының эвээш кезии ажылдаан, а кылыр чүве чок кижилер ыяй-бээр черлер кезии ааы удуп чыдар ужурга таварышкан. Бир дугаар бригадада ол сургуулдарның башкызы Н. Коколина меңээ мынча деп чугаалаан:

— Өөреникчилерни келген хүндеп кончуг ынак чораан мен, канчаарда кызыл чораан кадарып, остүүл кларга, кижиге ажык деп чүве чок чораан. Оң үш хар четкен. Кеский-Хемни деп байның иезэ-биле чажыт үрүүн ойнадым, ону даараныргына, ыраарыргына, өөредип, өгнүң аалдаан ажылын кылып берип, хөлөчиктей бердим. Оң чеди харлыында «быжар думаа» деп халдавырлыг аарыдан дөрт дүнналарын деңге өлген. Бодум база аараан карактарым согуларып, оскүс калдым. Ажыдыраарының аргазын тып, аалдар кезип, байларның кадыг алгы-кежин эттеп берип, толаш чорумда, Улуг Октябрьның хереги оруктуг чырыдып, хостаганы, аас-кежиктиг шаңнады. Ам 65 харлыг мен, пенсия ап, волхозунга ажыраадып, карактарым чөр мен. Кырааң назыныңда ачылыг революциянның 50 чыл оюнуң байырлалынга киржир аас-кежиктиг болганымга, бодум чалыыткаан дег, чечектелген чаагай чүрттелганы бүгү бодуң-биле билип, сорулгуг чүрттээн чөр мен». Өөрүшкүзүн илереткен тыва хөрээженнериниң тоогузунуң дириг хереснизи ол-дур.

Тываның хөрээженнериниң тоогузунде бир салуң чүве болза, 1931 чылдың июльда болган Тываның хөрээженнериниң бир дугаар Улуг хуралы болур. ТАРН ТК-ның хөрээженнер кылдызының эргелекчизи турган Т. Ламова «Тыва Арат-тың шыны» деп солунга бижээн түүлүүге 1929—1930 чылдарда тыва хөрээженнериниң депшилгезинге хамаарышкыр мынчыг түүнел кылган:

«...бистиң Тываның бүдүүлүк хөрээженнери улуг үйгузукиан өттүп, сөргөн турар-дыр...»

ЧУРУКТА: 1930 чылда Тее-Хемге болган хөрээженнер хуралының бөлүк киржикчилери.

Тываның хөрээженнериниң бирги съездизинге соңгуттурган төлээлер ыракны Төчүдэн Барыын-Хемчиктиң кыдыгларынга чедир бүгү кожуунда-рдан каш хоңгур аттыг чоруп, республиканың төвүнге чедип келгеннер. Ол дээрге республиканың экономика, культуразы-биле таныжып, оон хогжүдезинге хөрээженнериң улуг ролин тодаргаан, оларның мурнунда турун турар чаа-чаа сорулгаларны чугаалашкан төогулуг хурал болган. Тываның арат хөрээженнериниң бирги съездизинге ССРЭ-ниң чазааның төлөөзи А. В. Шотман, Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи Комитединиң төлөөзи Метс, Совет Хакасиязының төлөөзи Дугаржап олурушкаи, байыр чедирген. Хурал үш хүн дургузунда үргүлчүлээн.

Съездиниң төлөөлери делегей болгаш иштики байдал дугайында ниитизи-биле 117 айтырыгларны салган, хөй кижи санал берген. Ол хурал шынап-да чүс-чүс чыдарда карангы бүдүүлүк, эрге-шалаа чок чораан арат хөрээженнериниң политиктиг оттуушкунуң хереченээн болган башгайгы базыны болган.

Хуралдың төлөөлери чүс-чүс районнарга баргаш, чоннуң ортузунга политикжизиндилгелиг, культура-массалыг ажылдарны чорудырынга, чонну бижикке өөредириңге улуг дузаны көргүскеннер. «Революционный Восток» деп журналга 1936 чылда бижээн түүлүүге ТАРН ТК-ның чингине секретары эң Тока Тываның хөрээженнериниң дүтаймында мынча деп бижээн:

«1930 чылда бижик билир 6-ка хөрээжен кижи турган, а ангы үеде (1935 чылда) хөрээженнериниң 35 хүүзу бижик билбес чоруун улуттан алган. 5 чылдың дургузунда ниитиң чедип алган түүлү болза 130 арат хөрээженнерни ниитиң болган аныктар эвилелиниң улуртур ажылында депшиткен. 100 ажыг кижи садыгда ажылдал турар. 10 кижи чазак (Бичe хурал) кежигүнү, 6 кижи ТАРН ТК-ның кежигүнү болган оң ажыг кижи хөй-нийтиниң болган күрүнеңиң удуртур ажылдарында болуп турары болур» (Журналдың ийги номери).

Москвага өөренип турган башгайгы тыва хөрээженнериң биргээн Анна Намбыловна Доржуга (ынчаарда ады Дакый-Сюрюн) улуг чогаалчы А. М. Горький ужураашкаш, оон соңгуа кынча дээн: «Мен дүүн Чөөн-чүктүң Алыычы чоннарының коммунистиг Университединге чордум. Ында бистиң үе төлөөлеттингеп 500 ажыг неглер, индустар, арабтар болгаш өскелер-даа бар болду. Адаа тыва хөрээжен кижи үүнүп келди, оон буду телеграф чагынындан быжыг, буттарының кырынга ол та чеже чылдарда турун келирин канчап билир боор. Алды чылдар мурнунда оларның үжүк-бижин безин шуут чок чораан... Ол хөрээжен дээрге орус дыл-биле дыка хостуг чугаалаар, харын-даа бодунуң чугаазынга баштактаныр чидиг сестерни ажыглап билир. Политика талазы-биле организастыг кижи-дир» деп, ынчаш амыдыралдың шынныг оруун шилип алган, бүзүредилгг базып орган тыва кыстың ыяал-да оттуг сөглээн.

Бо эрткен тоогуну сактып турган, мичээрдегы чаа Тываны бижиглээры болгаш хөгжүдери дээш деңгеелге боттарының улуг-хуузун киирген башгайгы нам кежигүннери, сураглыг күвискаалчылар: Иргит Данчыжаны, Оюн Майзыбаяны, Тулуш Бүскеделейн, Чимит Чоодуну олардың-биле кады берге үеде эртем-билиин тыва чоңга берип, туруш-сынын чокка ажылдан турган башгайгы орус эштериниз эчилер А. М. Сафьяновану, А. Ф. Краснованы, башкылар Е. Н. Чугуновану, Н. Н. Антишинану, бистиң хосталгавыс дээш тулчуп турган кызыл партизанларның командири Кочетовтуң чоок ажы О. Г. Кочетованы дээш, өскедээ эштериниң чаагай хөрээн бистер кажан-даа утпас бис.

II

Улуг Октябрьның бистиң чүрттүвүскә тоогузуг тиилелгезиниң дугайында СЭКП ТК-ның Тезистеринде мынчаар бижээн: «Октябрь революциязы, социализм тургузуушкунуңу мурнунда чыдып калган чораан улустарны оттурган болгаш бот-түскайлаг тоогулуг чөгээдыкчы орушче коштурген, а оларның чанчыктарны күчүлеңден өлүп төнер чоруктаа канчалаттынган. Революция мурнунда феодалдыг болган харын-даа патриархалдыг төрел болуктуң чадазында турган улустар капитализмни таварбайн, социализмге киргени-биле ол тиилелге улам-на тоогулуг».

Коммунистиг партияның могаг-шыдаг чөкке чоруткан улуг хемчегелериниң түнелинде хөрээженнер кандыг апарганының дугайын «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докталында мынча деп турар: «кайда-даа, үлегиүрде болган кодээ ажыл-агыйда, чырыдыышкында болган культурада, кадык камгалалында, эртемде өзүп орар салгалдың кижизидилгезинде, күрүнени эргелеп башкарарында хөрээженнер коммунизм тургузукчуларының бирги одурүүнда турун турар». Оон тодаргай чижектери Совет Тываның хөрээженнериниң ажыл-чорудулгазындан, чайынначак чижектеринден хөйүү көргүзүп болгур. Маңаа мынчыг чижектери көрээлиңер: 1966 чылдың июльда Тываның хөрээженнериниң бешки съездизи болуп эрткен. Оон төлөөлерин Кызылдың албан организацияларының дириг чечектер-биле хүндүледдиг үткүп алган, боттарының ажыл-ижи-биле таныштырган.

Съездиниң төлөөлериниң аразында Социалистиг Күн-ажылдың Маадырының Алдын сылдыгы, Ленин ордени, Маадыр иениң ордени хөрээн кадагар Үрүүе Кандан, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук, Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү Кима Юмбуу, Ала-чурттуң дайынының киржикчизи Вера Байлак, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының саанчы Шонзайты Ховалыг болгаш алдарлыг башкы Оюн Ак-Кыс, Тываның Президентиниң

(Төнчүзү дөртку арынга).

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

ХОЖУДААШКЫНЫҢ УЖУРУ ЧҮЛ?

«Кара-Хөл» колхоз Бай-Тайга районда мал ажылдыг шынарак колхозтарның бирээзи. Колхоз бо чылын 1525 тонна сигенни болгаи көк суланы белеткээр планның тургаи, сентябрьның 1-ге чедир чүгле 245 тонна сигенни, азы планның 17-ге хуу күүсеткен. Колхозтуң удуртур ажылдакчылары «ол-чашкыны кедерөөн, ажыл кылдыртпас дээр» хөөннерге сыдаап алгаш, мал чеми белеткээр ажылды эгелиидеи-не четпес организастаан.

Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар 600 колхозчулардан мал чеми белеткээр 9 звеноларда 130-ке кижи ажылдап турар. Трактористуң сигеи кестирер, болдурер, сараттаар машиналары, аът-биле сигеи болдурер дырбаалтар четчир санныг бар турбуже, ол звенолар оларны ажыглавайн, бүгү ажылдарны хол-биле кылып, үнелиг че-шактыг будурукчулуг ажыглавайн турар.

Күш-ажылдың саглыга-чуруму болгаи организастыг чоруу четпес. Звенолар дүүнтекиниң 12 шак ужениле ажыыче киргеш, кежээ 5 шак безии четпээнде, дедир чедип келирлер. Ажыл-херекте удуртулга, хынаалда чогуулаи, колхозтуң планын күүседнп ажылдаар дээш барган колхозчулар боттарының хүүзунда сигеиин белеткеп турар апарганнар.

Кончуг эки үнген 700 га көк суланың чаңгыс-даа газын веспээн. Ам ол суна соокка үжүге дона берген, малга эки чем болур сүүтүнүүг шынарын чилирип турар, чүге дээрге, колхозтуң девискээрииде хар кинр чаапкан.

Колхоз баштаар черн, көдээ Совет малчыннарны күзегледиринин планын ажылдап кылбаанындан, шынгыы негеделеринң чогуудан Кула-Аскырының, Далсы-Аксының болгаи Дуралыгның көк суларын малга чидиртип, бастырып эгелээн. Малчыннар Сагды, Өөнээжик, Эрелчин, Сагаан-Кежик, Арапчор, Хеймер-оол олар кыштагларында көжүп чеде бергеш, коданнарынга чүгле оларларны бастырып эгелээн эвес, харын көк суланы, кажаа чок сигеи сараттарын чидиртип, бастырып турар.

Колхозтуң ажыл-ишчилериниң Совет эрге-чагырганың тоогулуг 50 чыл оюнга үткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседнзиниң түнелдерин үндүрериң дыка эрегейлеп турар. Колхозтуң планның даалгаларының күүседнзинде база улуг четпес бар. Соолгу ийи айларның дургузунда күрүнеге 2-ге тонна сүт сагнан. Сүттү, сметананы арыгшевер эвес ажаан турарының түнелинде хайындырган саржагары хиргиг, ышсыг, дүдүксүг болуп турарынан хөй саржагны күрүнеге албаан.

Хойнуң күскү кыргылдавын чоруттаан. Колхозтуң күрүнеге үүк садар чыл планын күүседиринге ам-да 8 тонна ажыг үүк четпес. Шээр малдың тарып боозадыгазын июль, август айларда-ла эгелээр ужурлуг турбуже, бо хүнге чедир тарып боозадыгаиы чоруттаан болгаи оон пункталды комбайннар үглеп, шупту ажаа ажылдан хүнзээнер.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары хөй-нийтиг болгаи хууда ажылды база таарыштыр бодап, херек апарганда кижилерни деткнир херек. Чүгле чаңгыс талаже ыяра, орта чүве бүтпес. Кижилерниң ажыл, амыдыралын удуртукчу хандыр өөренир, улуг үүлеии чон-биле сүмележнп чогудар, оларның сетнкил-сагышнга кирер ужурлуг.

Ажыл-агыйны дорту-биле хүзээлгеп кижи хууда шинтнир үндүрер эргелиг. Ынчалза-даа элээп нарын, харысалгалыг айтырыгларны партия болгаш өске-даа хөй-нийтиг организациялар-биле сүмележнп кылыр херек. Моон эргежок чугулазын үстүнде таварылга бадыткаи турар.

Бо эрткен херек. Директор эш Н. Юркевич сентябрь 10-да болгаи таварылганы дыка үр утпас, моон соңгаар ынчап болбазын билгеи боор. Ажыл-агыйның удуртукчузу чондан хоорлур, оларның арга-сүмезин хөрексевес болза, бүзулур чүү-даа кылып шыдаавас. Чон — кижиниң өзер, даннар хөрүүзү. Ол чокта удуртукчу хомаан чок, ёзулуг кижи-даа кайын келнр. Чон-биле эптиг, демнигде чүү-даа кылыры белеп.

Дүжүт ажаарынга таварылчалыг хүннер келнр. Совхозтуң удуртукчулары, партия комитеди болгаш ажылчын комитеди күш-ажылды организастаарын эжиндиин, кижилерже кичээнгейин күштелдирип, бүгү бар күштүг тарааны шынарлыг болгаш эвээш хуусаада ажаан алырынче моонизээр ужурлуг.

М. БАЙЫР-ООЛ.

1967 ч. Сентябрь 15.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Фермаларда болгаи бригадаларда аныктарның бөт-тывыңгыр агиткультбригадаларын организаставайн келген болгаи ында ажыл-ишчилер будун чайның дургузунда кино бээни корбээннер.

Хожудаашкынындан үштүнүп үнериниң боттуг хемчегелерни колхозтуң баштаар черн, партком чугаалажып, колхозта бар кижи, техника, аът күжүн эң организастап, сентябрьның 20-ге чедир мал чемнерининң белеткелин доозар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга чедишкиннииг ужуражыр дээш социалистиг чарышты бүгү талаа-биле калбартыры чугула.

А. АДЫГБАЙ.

Кижининг чаагай чоруунга

«Индустриализация чурттуң экономика талазы-биле бот-тускайлаң догуннаарын быжыглаарынга, улус аңын-агыйының бүгү адырларын техника талазы-биле чаартарынга, ындезе аңыл-агыйны социалистиг чаа үндезинче шилчидерииге эргежок чугула материалдыг баазаны тургузуп берген».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Металл, электри күжү, хомүдаш, нефть, машиналар болгаш станоктар — ССРЭ-ниң аар үлетпүрүнүң тып, бүдүрүп турар бүгү байлактары чаңгыс-ла аңык харааи сорулга эвес. Совет хамаатыларны чурттарганың оран-савазы-биле, аъш-чем, хеп-биле, культура-амыдырал хереглелиниң барааннары-биле хандырары — кол сорулганы боттандырарынга өз эргежок чугула.

Совет кижилер социалистиг индустриализацияның баштайгы чылдарында тергиин чергелиг аар индустрияны тургузарын бодаан, хөй байлактар-биле хандыртынарындан ойталап турган болгай, ынчаарга Коммунистиг партия үжеи чылларның сөөлүүреп чораан үезинде-ле бүдүрүлгенин чепсек-хереккелдерин бүдүрөөнин улустуң хереглел бараанныың ниити хемчээли-биле чоокшулаштырарын чугаалажыр ойу келген айтырыг кылдыр тургускан. Совет чуртка кончуг улуг когаралды дайын таварыштырган, ол айтырыгны боттандырарын ара соксаткан.

Хереглел барааннарын бүдүрөөнин болгаш бүдүрүлгенин чепсек-хереккелдерин бүдүрөөнин темпилерин чоокшулаштырганы — совет улус аңыл-агыйының амгы тургузуунуң сайзыраанының база бир онза шынары болган. Социалистиг күрүне чоннуң материал болгаш культура хереглелдерин шуут хандырып турар үлетпүр адырларын дүрген хөгжүдөринче бодунуң ажыл-чорудулгазын үгландырган.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда хереглел барааннарын бүдүрөөри 1913 чылдаазындан барык 23 катап улгаткан. Капитализмден чаалап алдынган чиик болгаш чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге чөрлери үндезинии-биле чаартынган.

Даараныла, идик, нарын чем фабрикаларының байдалы ындыг болган. Оларны 1918 чылда национализастаан. Ындыг болза-даа улустуң хереглел бараанныың хөй кезиин совет үеде тургустунган бүдүрүлге чөрлери кылып үндүрүп турар. Чиик болгаш чем үлетпүрүнүң амгы үе техниказы-биле дериттинген, бүдүрүлгенин аң чаа аргаларын болгаш материалдарын ажыглап турар муң-муң чаа бүдүрүлге чөрлери ажыглалга кирген. ССРЭ-нин чиик болгаш чем үлетпүрүнүң кайы хире хөгжээнин хереченлеп турар саннар мынды: 1913 чылда Россияның бүгү хөвең-саазын фабрикалары 1,817 миллион дөрбелчин метр пестерии бүдүрүп үндүрген, ынчаарга чурттуң хөвең-саазын үлетпүрүү ам 6 миллиард дөрбелчин метрден шоолуг эвээжевес пестерии бүдүрүп үндүрүп турар. Эң үнелиг пестерии бүдүрөөнин көвүдээни оон-даа кайгамчык. Торгу пестер бүдүрүп үндүрөри 138 миллион турганындан 509 миллион дөрбелчин метр, лёи бүдүштүг пестер — 121 миллион турганындан 591 миллион дөрбелчин метр, торгу пестер — 35 миллион турганындан 869 миллион дөрбелчин метр көвүдээн.

1913 чылда бүдүрүп үндүрген хөм идиктер 68 миллион, 1966 чылда — 522 миллион эжеш болган. Революция мурнундагы Россияга нүүрүлайында чевен 700 муң хана шактарын чыл дургузунда бүдүрүп турган, а ССРЭ-ниң шак үлетпүрү делегей рыногунга калбаа-биле сураглыг апарган 32,4 миллион түүл-бүрү шактарны бүдүрүп үндүрүп турар. Түгле 1966 чылдың дургузунда безин бүдүрүп үндүрген радиоприёмниктер болгаш радиолалар барык 6 миллион, телевизорлар — 4,5 миллион, фотоаппараттар, өскедаа бараанныр бүдүн чартык миллион хире кезек болган.

ССРЭ-ниң иштики рыногунуң эт-бараан сайгарар аргалары кайгамчык улуг хемчээлдиг. Хоорайларда болгаш көдээ черлерде үнивереалдыг, специализастаттынган хөй магазиннер калбак хереглелдиң чүс-чүс миллион рубль өртектиг барааннарын чоңга хүнүң-не садып турар. Чоннуң бараан садып алыр аргалыы улгадып, ынчангаш негелде-хереглел база үргүлчү улгадып турар. Ындыг төлээде бараанныр негеттинери база улам көнүдеп турар. Аңаа хөлбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң садыг болгаш амыдырал хандырылгазының доктаамал комиссиязының саналын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу үүрмектеп садар бараан саарылгазын бараанныр курлавыры-биле хандырар, ылангыя пое, идик барааннырның, амыдырал-культура, ажыл-агый барааннырының шынарын экижидер хемчеглерии немей боттандырарын чоннуң хереглел бараанныр бүдүрөөр үлетпүр министерстволарынга даалскан.

Беш чыл эрткен түдүм-на, чем үлетпүрү улам өзүп келген. Хоюг чигир бүдүрөөри 1913 чылда 1363 муң тонна турганындан 1966 чылда 9740 муң тонна чедир көвүдээн; мал саржаа — 129 муң тонна турганындан 1966 чылда 1042 муң тонна чедир арбыдаан. Хереглел негелделери улгадып турар, ындыг болганда, хамыктың мурнунда бедик шынарлыг, амданныг улам хөй продуктулар, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң кылыглары база негеттинип турар. Чоннуң үзүк-соксаал чок улам улгадып турар негелде-хереглелдерин хандырар үжүрлүг эът болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге-техниктиг базазын хөгжүдөринче Коммунистиг партияның болгаш ССРЭ-нин чазаанның улуг кичээнгей салып турарының үжүрүн база оон-биле тайылбырлаар.

Капитализм чурттары-биле ССРЭ-нин тайбың экономика чарыжынга улус аңыл-агыйын хөгжүдөринің темпилери шинтипирлиг үжүр-дүзүлүг. Олар социалистиг системаның тергиндегейин ылап тодаргай хереченлеп турар. Бүдүрүлге өзүлдезининң темпилери аң сайзырангай капиталистиг чурттарны экономика талазы-биле база четкеш эртери — экономиканың кол сорулгазын шинтипирлээрин чугаажок хандырар.

Совет Эвилелиниге кедергей улуг котараддарны таварыштырган делегейниң ийиги лайынының соонда эрткен 22 чылдарның дургузунда ССРЭ-ге үлетпүр продукциязын бүдүрөөнин чылда ортума-биле өзөрөөнин темпилери 11,2 хуу, а капитализмниң шиверээн — Американың Каттышкан Штаттарынга — 3,9 хуу болган. ССРЭ-де үлетпүр бүдүрүлгезининң чылда ортума-биле немештир өзөри түгле белик эвес, харын хөлтаамал. Барык-ла чок тургаш, турустунуп эгелээн совет аар үлетпүр ам АБШ-та бүдүрүп үндүрүп турар продукциянын үштүн ийи кезиин хирени бүдүрүп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезининң темпилерин улам бедидеринге экономика реформазы чугаажок тергиин үжүр-дүзүлүг болур, ону 1966 чылда чорудуп эгелээн болгаш 1968 чылга доозан турар. Чаа чурум ёзугаар ажылдап турар 5000 үлетпүр бүдүрүлгелерин планнаашкынның болгаш экономика талазы-биле ийиг баэрининң чаа принциптерин практикага нептередип турар. Социалистиг бүдүрүлгенин улам ынай өзөрингө ажыл-агый реформазының кайы хире таарымчалыг перспективаларны ажыдып берип турарын оларның дүржулгазы көргүзүп турар.

Революция мурнунда Россия делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезининң дөрт хуу хирезин эзлеп турган. Ам ССРЭ-нин аар үлетпүрү чер бембүрзээнин үлетпүрүнүң бүдүрөөр үүлдериниң бештин бири кезиин берип турар.

Яков УШЕРЕНКО,
ПМА-ның тайылбыраакчызы.

Сеserлиг сельпозунда

Тыва респотребсоюзтуң Кызылда Сеserлиг сельпозунуң коллективи Совет күрүнениң түргүстүнганындан бээр 50 чыл болуур баймралынга күш-ажылчы белектиг ужураажыр дээш бедиткен социалистиг хүзээлгезин алгаш, ай, квартал планнарын чедиишкенниг түүседип келген.

Сельпо август айда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын садыш-саарарының планын ажыр күүсеткен. Ол шынаан көдээ ажыл-агый продуктуларының алгы-кеш, дүк, эът болгаш саржаг, сүт садыш алырының чыл планын август 20-де-ле күүседипкен.

Ядаңы-бүрү белеткелдер планын эрте күүседириниг сельпонуң белеткелчилери эштер О. Чылбак-оол, Г. Ажбицов оларның кызымакпай, эки ажылдаанын сельпо баштаар черии мактап демдеглээн.

Сельпонуң көдээ магазиннериниң аразынга калбаргаи чарыштың августа үнгеи түнненнде эки көргүүлерии чедип алган магазиннер бар. Кара-Хаактың үлетпүр барааннырының магазини (садыгжызы В. Быков) эрткен айның бараан саарылгазының планын 109 хуу, «Совет Тыва» совхозта үлетпүр болгаш аъш-чем барааннырының магазини (садыгжызы Н. Лебедева) 108,7 хуу күүсеткиназээш, садыгчар аразының чарыжының бирги-ийиги черии эзлээпнер.

Сельпонуң автолавкаларында эрткен айның планын ажыр күүсеткилээнмер бар. Оларга Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» база «Хадың» колхозтарының ырак-узак одурларында малчыннарны болгаш күскү күүжүт ажаан алышкынында ажылдан турар тараажыларның хову турлагларын үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырып турар № 2 автолавканың чоланчы-садыгжызы В. Лейзер ай планын 125 хуута күүсеткен. Чоозаачы-садыгжы Владимир Яковлевич Лейзериң ак сеткилдиг, ыызымакпай ажыл-ижии сельпо баштаар черии үнелеп көргеш, мурнакчы садыгжының адын Хүндүлел самбыразында киирген.

Автолавкалар садыгжыларының чарыжының ийиги черии № 4 автолавканың садыгжызы В. Ковалев эзлээн. Ол «Тиилелге» болгаш «Кызыл тараачын» колхозтарының малчыннарын болгаш хову турлагларында бригадаларны үлетпүр база аъш-чем бараанныры-биле үүк чок хандырып келген. Малчыннарның база тараажыларының чагаан барааннырын демдеглеп дептержингежинге бижип алган, дараазында келирде, чагыг ёзугаар ажип берип, чоннуң дүржулгелеги хандырар талазы-биле сагыш-човаңгыр ажылдап турар.

С. ТАМЧАЯ.

Кызылдың сүт заводунга колхозтардан, совхозтардин эккелген сүттүң шынарын тодарадыр ажылы В. И. Каргина эки күүседип турар. Валентина Ивановна сүттүң үскүрүн шалыпкын тодарадып, сүт хүлээп алыр ажылды шулуудадып, лабораторлуг хынаданы бедик шынарлыг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: лаборант В. И. Каргина ажыл үезинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ногаан үүже

Чөөн-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң тараажылары юбилейлиг чылда кукурузаның эки дүжүдүн өстүрүп алган. Бо чылын кукурузаны ниитизин-биле 800 гектар черге, ооң шинтинде 200 гектарны Кек-Терек ховузунда суттаттыг черге тарааи.

Колхоз кукуруза ажаан алышкымынче августа ортазында киргеи. Аңаа ийи комбайи, 10 автомашина, бир трактор ажыдаи турган. Колхоз баштаар черии, партбюро күштерии шын хүлээп, ажылды эки организастап тургаш, кукурузаны чидириг чок ажаан алырын хандырган. Кукурузаның ногаан массазындан Кодур-Терек сүт-бараан фермазында 900 тонна, Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазында 1300 тонна «ногаан үүже» салдынган.

Кукуруза ажаалдазынга комбайнер комсомолчу Тюлюш Очур-оол, трактористер Ооржак Пенүң, Сат Эрес-оол олар хүн нормазын 115-тен 175 хуу чедир ажыр күүседип турган. Кукурузаның ногаан массазын чүдүргеи автомашиналарның чүгүн саадаа чок дүжүрерии болгаш ешлое салырын комсомолчу Ондар Монгүн-оолдуң удурткаиы аныяктар звенозу бичии-даа саадатпайн келген. Ол мшкаш, Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжымышкынындан келген, эш Куулар Мөчекпенге баштаткан автоколоннаның чолаачылары кончуг кызымак ажылдаан. Ондар Экер-оол, Монгуш Алдын-оол, Николай Усеп, Куулар Мөчекпен олар хүн нормазын 125—135 хуу күүседип, мурнакчы ажылдааннар.

О. АРАКЧАА.

Ховунуң ишчилерииге

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе Культура бажыңының агитküльт-бригадазы тараа ажаан турар механизаторларга болгаш ажыл-ишчилерге лекция, беседа кылып, концерт көргүзеринбиле ам ийиги удаа үнүшкеи. Бригаданың составында лектор, терапевт эмчи, кино механик бар болгаш артканнары бот-тывынгыр артистер.

Бир неделя дургузунда олар 14 хову турлагларын кезиир. Башгайгы ийи хүнде-ле олар «Ленинчи оруң» колхозтуң, «Бурунгаар» совхозтуң хову турлагларында барып, 4 концертти тараажыларга көргүскеи. Бригаданың бүдүрүп чоруур ажылын улуг, ону көргеи чон бодии-биле үнелеп-даа турар.

Улуг бүзүрел

КАРАКАС. (СЭТА). «Кижини кижи мелчүүрүп чер бембүрзээниң хөй кезиинге үзүткаан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюм депшилгелиг бүгү кижи төрелгеген Совет Эвилели-биле кады өөрүп демдеглеп турар»—деп, Төп университеттиң профессору, Венесуэланың юрист-демократтар ассоциязының даргазы Санчес Михарес СЭТА-ның корреспондентизибиле чугаалажыкаш медеглээн.

«Бүгү делегейниң үлустары, ылаңгыя депшилгелиг күштери совет улустуң, ооң чазаанның болгаш СЭКП-ниң дуржулгазынга, шыңгарааңгай үгаанынга бүрүнүбиле бүзүреп турар. Олар кандыгда улустуң үлүг-хуузунга таварышып чорбаан ачыныг дуржулганы чедип аяан болгай» деп, Венесуэланың ол сураглыг хөйнимити амыдакчызы ооң ыңай демдеглээн.

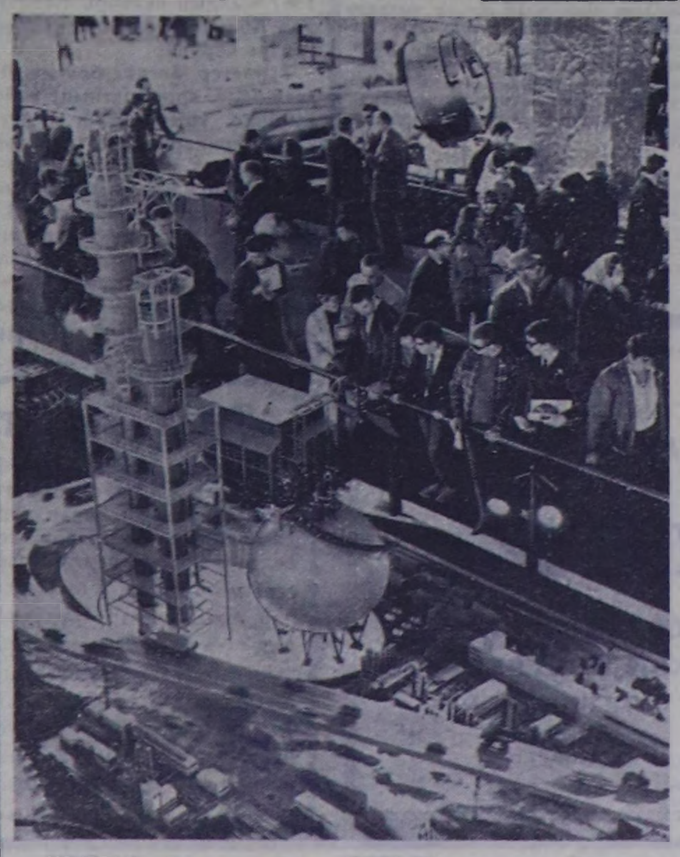
Профессор Хосе Санчес улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининге совет улустуң дузаламчызының ужур-дүзүлүн айытнаш, мынча дээн: «Совет улустуң ол дузаламчызын болгаш эп-сетиил наттыштырыңгазын база АКШ-тың империализминге баштаткан делегей империализминге удур социалистиг лагерьниң улустары-биле, бүгү делегейниң амылчын ажгызы-биле болгаш тараачыннары-биле кады бистиң чорудуп турар демиселивистиг ужурун ооң билип турарын база бедии-биле үнелеп турар бис».

Хосе Санчес Михарес коммунизм тургузарынга совет кижилерниң, хамыктың мурнунда юристериниң улам улуг чедимшиннерииг болурун күзеп, оларга изиг байыр чедирип, беседазын доозан.

Дидим халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының Куангчи можула тулчуп турар дайынчылары америк Донгха базазыны хенертен атакалаап, аңаа дайзынның 12 вертолёттарын болгаш 4 самолёттарын чок кылган деп. Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаа боллурбушаан, ВИА агентилел дамчыткан.

Дидим халдаашкынның түнненде 80 америк солдаттар болгаш офицерлер сандан үнген, ийи радар дериглерии, дайынчы хөй техниканы чок кылган.

МОНРЕАЛЬ. Бүгү делегейниң «ЭКСПО-67» делгелгези. Делгелгениң ажылдап эгелээн үезинден бээр Совет делгинирииң көргүзүглерин келгеннериниң сонуургап көруп турары.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

ЯНЗЫ=БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

ВЬЕТНАМ УЛУС ТИИЛЭЭР!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң доктаамал төлээлел черинге болган парлалга конференциязы

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң августа болуп эрткен онза съездиниге болгаш үк съездиге хүлээп алдынган политиктиг программага холбаштыр Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ССРЭ-де доктаамал төлээлел черинге парлалга конференциязы болган.

Төлээлел черииң баштыңы Данг Куанг Минь Мурнуу Вьетнамда байдалдың дугайын совет болгаш лангыкы журналистерге дыңнаткан, съездиге хүлээп алдынган политиктиг программа-биле оларны таныштырган.

Мурнуу-вьетнам улустуң чөптүг демисселиниге Совет Эвилели, социалистиг чурттар, хосталгага ынак бүгү улустар улам улгадып турар деткимчеии берип турар деп, Данг Куанг Минь болуунуң чугаазынга демдеглээн.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузуу делегейниң 12 күүнелериниде төлээлел черлерлиг, 30 ажыг чурттар-биле найыралчы харылзаалардыг. Фронт болгаш аңаа бактаал турар хөй-ниитиниң организациялары делегейниң демократтыг хөй организацияларының кежигүннери, оларның шүүлгиниларынга болгаш конференцияларынга киржип турар деп, корреспондентилерниң айтырыгларын харылавышаан, Данг Куанг Минь дыңнаткан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң политиктиг программазы мурнуувьетнам патриоттарның ажыл-чорудулгазынга төөгүлүг делгем перспективаларны берип турар. Фронтунуң алдар-хүндүзүү Төрээн чурттунда, дашгыкыда-даа үзүк-соксаал чок улгадып турар. Национал фронт—Мурнуу Вьетнамның маадырлыг ёзулуг төлээлекчизи деп, Данг Куанг Минь чугаалаан.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг чазаанның самолёттары чурттуң федерациязын чарыскан чөөн облазының кол хоорайы —Энугунуң аэропортун саннан үндүрген. Нигерий чазактың шериг недеглелиниде ынча деп дыңнаткан. Энугуже халлаан ужудушкун үезинде ол аэропорттуң хыналда суургазын болгаш аэродромга турган ийи самолётту, ооң иштинде «В-26» деп бомбалакчы бир самолёттуу орттеткен.

Нигерий шериг-агаар күштериниң самолёттары ооң мурнунда болган дайылдажышкыннарга чурттуң чөөн-нигерий шериглерге ажеледеткен ортаа-барыын штадының Асаба болгаш Бенин хоорайларының девискээринде шериг объектилериниге согуушкуннар таварыштырган. Чөөн Нигериянын Нсукка хоорайының девискээринге чазактың ужар чүүлү чөөнигерий шериглериниң алаан хөй шериг автомашиналарын чок кылган деп, ол недегледе чугаалаан.

ӨЛҮМ-БИЛЕ ОПЧОКТАНЫЫШКЫН

РИМ. (СЭТА). «Барыын Германияда бактериология чепсээн шенеп турар» — деп итали «Пазза сера» солун бижээн. Ол солун Майнда-Франкфуртган келген медээлерии парлап үнүргеи. «Барыын Германияның лабораторияларынга кижилер олгенинии ужуру билдиннейн баргап деп демдеглеттинген турган болгай. Ужуру болап көөрге, бактериология чепсээнин чаа хевирии шенеп турганы-биле ооң холбашканы илдеп деп, ук медээлерде чугаалаан. Майнда-Франкфуртта «Пауль Эрих» институттуң лабораторияларында болгаш «Беринг» заводта кончуг чажыт шинчилелдер, шенеелелер чоруп турар. Чогум-на ол лабораторияларның ажылдакчыларыңдан бети дээргеле 4 кижи аараан, 6 кижи өлген. Медицина эрге-чагыргазының ол аарыг болгаи таварылганы баштай тропик халыыдаашкынны хээр аарыг деп турганының мегезии тутпаган, чагырга черлерии ам ону мырыңай ыыттавастай берген деп «Пазза сера» солун айытган.

Шинчилелге киирер дээш Угандадан эккелген сарбашкынар ол коргунчуг аарыгларның нептереп үнген чыдагааны болган деп, барыын-герман эртемденнер — Хейман биле Зигерт медеглээн. Ынчалзажок ол амытанларны Европага эккелир мурнунда тарып турар, медицина коруудезинге киирер, ынчангаш оларның ынча дигилеп турары бүдүренчиг эвес деп, ук солун ооң ыңай бижээн.

Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка шенелде кылыр амытанныры өлүмнүг аарыг адилекчилери — бактериялар-биле гараан соонда кижилер халдавырлыг аарыга таварышкан, чаа бактериология чепсээн шенээринин планын өзугаар ону боттанлырган хээр болза, черле шынынчыг болур деп, «Пазза сера» солун бижээн.

«Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка болган таварылгалар 1962 чылда бактериология чепсээнин чаа хевирии шенеп көөр ажыл чорудуп тургаш, англи эртемден Бэлтоннуң чумадан аарыг өлгеии дег сагындырар» — деп, «Пазза сера» демдеглээн.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Синьхуа агентилел Пекининиң «Революстуг комитет» дигилээр чүвезиниң моделгелии чарлап үнүргеи, ында «Кыдат пропагандаиың чаңчылгын калганын бәүгаар Мао Цзэ-дуниу мактап-мактап алган соонда ол комитеттиң шинтипири «революсчу чөөн үзелдиглерге, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, өөрекшилериниң шериг-политиктиг өөредилгезин чорударынга» Пекин гарнизонуиуң онза рольдуг болганын демдеглээн.

«Революстуг комитет» кол сорулга кылдыр партияда эрге-чагырга холгаарлаан, «капиталистиг оруктап чоруп олурар», каш борбак эң улуг дужаалдыгларны политика, идеология, теория талазы-биле ылап шүүмчүлээрииче, «бүгү албан черлериниге, организацияларга шүүмчүлеадп, чаартылга чорударын» боттандырарынче кыйгырган. Ынчангаш ол шинтипир «үш таланың», тодаргайлаарга, хүнөөбиннер биле пзаофаньларның, армиянын болгаш Мао Цзэ-дунга бердингеи партия кадрларының эрге-чагыргазын хөгжүдөрии болгаш быжыглаарын чоңга даасқан. Комитеттиң шинтипириде айытканы ёзугаар алырга, эрге-чагырганың ындыг чаа органнарын хоорай районнарынга, үеадилерге, үлетпүр бүдүрүлгелериниге болгаш дээди өөредилге черлериниге тургускан турар ужурлуг. Ынчангаш, Мао Цзэ-дунга шынчы болуп турар шериг кезектериниге түгле черчериниң эрге-чагыргазын эвес, харын үлетпүр бүдүрүлгелерин, дээди өөредилге черлерин база контрольдадыр деп турар.

Пекининиң «революстуг комитединиң» шинтипириилеп билдиниң турарын ёзугаар алырга, Мао Цзэ-дунга удурланганнардан тургустунган «Май 16-ның шериг бөлүү» деп организапияны ол «комитет» хоойлудан дашкаар деп чарлаан. Кыдат парлалга ол организацияның дугайында тодаргай кандыг-даа тайылбыр дыңнатпаан.

Кыдат парлалга маоцзэдуучуларының арминга удур демисселиг деп диттиптерлерии шинтипирлиг чок кылыр бис деп кыжанган материалдарын парлап үндүрүп турар.

Боттарының даянып турар күжү — чепсектиг күштериин идегелдиг болурунга Мао Цзэ-дун болүүнүң дыка сагышсыраи турарын ол чорук хереченлеп турар деп даштыкы хайгааракчылар санаи турар. Августуң ийиги чартыында ККП ТК-ның шериг комитединиң хуралынга камгалал министри Линь Бяонуң чугаазы ону бадыткап турар, ол чугаанда дугайы Пекинде билдингир апаргаи. Чүртта партияның болгаш күрүненин эрге-чагыргазы буступ дүшкеи, ынчангаш шериг эрге-чагырганың буступ дүжериите чедирип болбас дээрзин министр чугаалаан деп медээлер кээп турар.

Кыдат парлалганың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чер-чергеде маоцзэдуучулар биле оларга удурланганнарның аразынга меселдежиишкиннер болбушаан турар. Солуннар «күш ажыглаар демисел чорударын соксадырывче» биеэ олчаан кыйгырбышаан. «Синьгуйчжоу бао» солун августу сөөлүүредир Гуйчжоуну можунун «Революстуг комитединиң» болгаш Гуйчжоуну шериг округунун командылалмының шинтипирин парлап үндүрген. Ол шинтипир «кижилерии эттеп-сөөкүлеарын, кемдедирин, үнтөөрин, кайы-хамаанчок түдүп алырын, оларның хереигзиин хамырарын» хоруур дээн. «Синьхуа бао» солун Наикин хоорайның өжөннежии турар хүнөөбиннер болгаш пзаофаньлар организацияларының аразынга «күш ажыглаар демисел чорударын доп дорааи соксадыр» деп сентябрь 6-да дугуржулга чарган дугайын дыңнаткан.

Цзянся можуда үнүп турар «Цзянся жибао» солуннуң хынаткынын ёзугаар алырга, ында-даа чаа «Наньчаннын камгалал районуң» тургустунган. Ында Наньчан хоорай болгаш ооң кызыында ийи район бактаап киргеи. Чаа тургустунган ол район «культура революциязын камгалаар» сорулгалыг. Чаа тургустунган районуң командылал черии «партияда эрге-чагырга холгаарлап турарларга» удур демисежии турар болгаш «үрегдекчи ажыл-чорудулганы шинтипирлиг базарынче» кыйгырган. Моон мурнунда ындыг «камгалал районуң» Ухань хоорайда онза байдалга холбаштыр тургустунган.

Фушаиь можуиуң байдалы база чидиглиг деп миннишкинии «Фушаиь жибао» солуи бижээн. Фучжоуиуң, Чжаоаньиың, Цаиньаньиың, Ниидэиии еске-даа хоорайларның болгаш можуиуң үеадилериниң «партияда эрге-чагырга холгаарлап турар каш борбак кижилери» тараачыннарны хоорайларже базарынче, ында чепсектиг демисел чорударынче ыыланып, пзаофаньларга, хүнөөбиннерге удур «шаажылакчы походтар» чорударын организастап турар деп ыыңдаа чаа мурнуку чүүлүүге бижээн.

Ол солун ККП ТК-ның кежигүүнүге кандидат, партияның Фушаиь можу комитединиң бирги секретары Е. Фэйниң «кемиит керектериниң хаңамзыы» парлап үндүрген. Можуиуң партия болгаш чагырга черлериниң ескедаа удуртукчулары-биле кады Мао Цзэ-дуниуң, «культура революциязының керектериниң таласы-биле болдүкүүр» айтышкыннарын күүседиринден ойталаан деп буруудадып турар.

(СЭТА).

1967 ч. Сентябрь 15.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Суттуң шынары дээш

Республиканың чамдык районнарының ажыл-агыйларының сүт-бараан фермалары сүттү шыгжаар, савалда үезинде арыглаар, ынай-бээр сөөртүп турар үезе сагыза чогуур негелделерии күүсетпейн турарындан сүттүң шынары кудулаан турар.

Бо чылдың бирги чартынының түнненли-биле алырга, дужаап турар сүттүң шынары куду деннелде болуп артпышаан. Чижээлээрге, Шагаан-Арыгның сүт заводунга келген сүттүң шынары үшкү болукке хамааржыр, кислотазы 19 градустан ашканы хээп 367,2 тонна сүттү брактаан. Дужаган сүттүң кислотазы 19 градустан куду болганы дээш ол сүт заводу шаиаа төлевир 5 муң рубльди ажыл-агыйларга чедир төлеэзэн.

Бо четпес ажылдар, бирги эдлчегде, ажыл-агыйларның боттарынга: ийиги эдлчегде, күрүнеге улуг каража-когаралды чедирип турар. Оон болуп турарының чыдагааны чүдеп? Хамыктың мурнунда ажыл-агыйларның түскай эртемниглери сүттүң шынарын хынавайн, чайлагларга тургускулаан сүт шыгжаар бажыңнарының иштии арыг-шевер тургуспайн турарында болур. Оон ангыда, сүттү сүт заводтарынга болгаш комбинаттарга дужаарда, хүннүң изиг үезинде сөөртпейн, а кежээки болгаш эртенги серии үелерде экеп дужаан турары ажыктыг.

Садыг организапияларының чамдык удуртукчулары хөй сүт ажыл дээш, тус-тус садыгларга сүт хүлээп алырын кызыгаардап турар. Бо дээрге, ажыл-агыйжы эвес чоруктур. Хөй-ниитиң черлериниге түгле сүттү садар эвес, база хөй-ниитиниң чеменнелге черлериниге сүттеп кылыр тарак, быштан чергелиг хоолудуут тыга чеменнерии түге кылып болбас деп. Бо хевирлиг чеменнерии хөй-биле кылып болур арга черле бар, а район төптеринге, ажылчын суурларга сүттү көвүдеп садарының аргазы бар, ону харын-даа хереглекчилер иегеп турар. Бо талазыбиле садыг организапиялары боттуг хемчеглерии алыр үе келген.

М. БАДЫ-НАЗЫН.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВА ХЕРЭЭЖЕННЕР

(Эгези 2-ги арында).

бистин республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Бай-Кара Шажулбеевна Долчынмаа, алдарлыг башкылар, эмчилер, коммунистиг күш-ажыллың шалыпчылары дээш кымнарны чок дээр. Хуралга Москвадан, Красноярскиден, Дагестандан, Новосибирскиден, Якутиядан, Читадан, Кемероводан, Хакасиядан база Моол Арат Республиканың аймактарындан төлээлер келген болгаш түс-түс черлерде херээжен чоннуң ортузунга ажылдың арга-дужулгазын солчуп чугаалашпышаан, байыр чедиргеннер.

Бирги съездиниң төлээлери — дашпыкы чуртталга ынчаарал канчаар болуп турарыл? деп, айтырыш турган болза, ам кайы чуртта чүү болуп турарын хүн бүрү хайгаарап билип турарындан аңгыда, төөгүлүг улуг болуушкуннарга боттары чедип, шинтпирлежип турарлар. Облпрофсовиледдер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу Вьетнам Демократтыг Республиканга, Польша Улус Республиканга, Румын Улус Республиканга делегей профсовиледдериниң чыштарынга чораан.

Өвүр районда «Кызыл тук» колхозта он уругнуң иези, коммунист Серен Монгуш тудугжулдар бригадири. Ол бодунуң бригадазы-биле Моолдуң Успа-Хөл аймаанның Сагнаь сумузунга 160 уруглар өөренир школаны тудуп, акы-дүжүмә улустуң культурлуг хөгжүлделиниге бодунуң улуг-хуузун херээжен өөрү-биле кады киирген. Ол бо чылын оске 30 херээженнер-биле кады Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгуттурган. Дээди Советте херээжен депутаттар 28 хуу, а чер-чер Советтеринде 47 хуу болуп турар.

Чаа тыва ажылчын аңгының хүрээлениңде херээженнериниң саны өзүп турар. Чүгле «Тыва даг-дугу» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда 2 муң ажыг, кодээ ажылагыйза он үш муң ажыг херээженнер ажылдап турар.

Дээди эртемниг тыва бүгү кижилерниң 56 хуузу, а түскай ортумак эртемниглерниң 58 хуузу херээженнер болуп турар. Башкы институдуңуң студентилериниң, республикадан дашкаар янзы-бүрү өөредилге черлериниде 700 ажыг студентилериниң хөй кезии кыстар. Партия болгаш чазактың шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынга болган херээжен чоннуң ортузунга политика-кижиндилгелиг, культура-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле СЭКП райкомнарында херээженнер ортузунга ажыл чорудар киллистер база түс-түс ажыл-агыйларда херээженнер чөвүлелдери эвээш эвес ажылдарны чоруткан.

Аныяк партия ажыдакчылары, райкомнарның херээженнер ортузунга ажыл чорудар киллистериниң эргелекчилери Татьяна Намчал (Бай-Тайганың), Севилей Маады (Каа-Хемниң), Серемза Куулар (Чөөн-Хемчиктиң) Наталья Тыртык-Кара (Тандының) мурнуку чылдарда кошкак ажылдыг турган херээженнер чөвүлелдериниге боттуг дузаны чедирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турган, оларның ролюн белиткеп. Оң шынаан эштер Полина Ак-кысовна Сайын, Сержинмаа Сайынотовна Ямбиль хөй чылдар дургузунда партия ажылы кылып, херээжен чоннуң ортузунга боттарының биилиин, энергизазын харам чокка берип, ажылдап келген.

Төөгүлүг 50 чылдың улуг байырлалынга чедир эвээш санныг хөнүктер артканын. Аңаа тураскаатканы «Эң эки херээженнер чөвүлели» деп чарыштың түңнелдери түс-түс районнарның ажыл-агый черлеринге, районнарның мурнакчы херээженнериниң слёттарынга азы ажылчы херээженнериниң хуралдарынга үлүгдүг хоочун башкының ажылынның төлептиг үнелели болуп.

ЧУРУКТА: 1964 чылда болган херээженнериниң бүгү-тыва хуралының болуп төлээлери.

Өскен-төрээн чери — Тыва. Туран школазынга сес класче дооскан. Ынчан тантыг-ла 1937 чыл турган. Ынзалза-даа үе-шагның хирези-биле алырга, школалар шида-мында бар апаргылаан. Соевовка, Чкаловка, Кара-Хаак — аныяк башкынның күшажылчы оруунуң эгезин салган школалар бо.

Башкы кижи чораан-на черинге чаа чүүдүн тарадыкчызы болур деп чүве ол-дур. Башкының базыынары-биле чон боттарының базыынарын хемчеп, чаа чүүлче, чымычке караа аштып олурган үе ол. Удавазында Совет чуртче дайзын халдаан. Хөөржүдүге бижиктерни үзүска чедирип бээриниң кайы хире ажыг-човуланнымын башкы сакуып олурар.

«Башкы өскээр чоруур дээш» деп медээ Чкаловкага бир-ле хүн дыртыр барган. Чүгле уругларга эвес, харын улугларга база башкы, суртаалчы апарган башкымның суурвуң оруе, тыва чону аъш-чемниң дужжин сөңнеп туруп, хүндүлеп ёзулуг-биле үдеп каанын Елизавета Квитных ам-даа чугаалаар.

Дайын үезинниң чылдары Елизавета Ивановнаның амыдыралынга балатгымнас шинчи-демдекте арттырган. Ол чылын өг-бүле тудар аес-кежиктиг болган. Чүдеп артык үеелиг саятгымшкын — Тываның Араттың Революстуг Намының хүрээлениге киргени болур. Кодээ интеллигенциянып төлээза, мурнакчы башкы ТАРН-ның хүрээлениге киреринге төлептиин ажыл-ижи-биле бадыткаан. Минусинскиниң башкы техникумун, ооң соонда Абаканның башкы институдун бот-өөредилге-биле ол-ла чылдарда доозун алган.

1944 чыл. Тыва улустуң амыдыралынга онзагай чыл. Хөй национальдыг совет улустарның аңы-дүжүлгүшкы өг-бүлезинге Тыва бактаан киргеп. Эргелелиг чаартылгалар-ның үези ынчан эгелээн. Е. И. Квитных ол чылдан бээр-ле Кызылдың № 3 школазында ажылдап турар. Чээрбең үш чыл дургузунда чаңгыс школага доктаамал ажылдаары дээрге аваа-ла бир чүве эвес, кадрлар-даа өскен, школалар-даа танытымнаг болган. Школа-биле ада-иениң харылзазы, класстың ада-ле комитеди, школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының човүлелдери бөгүнгү школанын амыдыралынга чаңчыл болган чүүл апарган. Елизавета Ивановнаның ажылынын база бир чажыды мында.

...Бежен хар арай-ла четкезек, ортумак сыныг, чазаг мага-боттуг херээжен кижи наймылаадың Кочетов кудумчузу-биле хүнүң-не базып эртип турар. Чээрбең чылдар мурнуида турганының бодаарга наймылаал хоорай дыка-ла чаартынган. Елизавета Ивановна маңаа баштай ажылдап эгелеп турда чүгле 2 школа турган. Ам хоорайда 19 школа бар. Бо эртекен чылдарда ооң дыка хөй өөренакчилери инженерлер, башкылар, эмчилер апартылаан.

Квитныхтың ажылында база бир онзагай чүүл — өөренакчи бүргүүбиле түе-түеге ажылдап билири. Кошкак өөренакчилерни экилериниң, экилерни кончуг экилериниң деңневаинге чедирер дээш ажыл чоруп турар. Ол өөренакчи бүргүүн чангыс «хепке куда» бербес. Билиниинг деңнели, ниити өзүлде-сайгыралы, адалнези, күзел-сонуургалы хээш — бүгү талазыг танывыштанны чорудар. Класче активизи эң шилиидек өөренакчилерден тургузуп алыр. Оваа — Елизавета Ивановнаның оң холу, бичии-даа болза классетың эдлери, бүгү-ле «айтырыгларыны» хире шиа-биле шинтпирлежирлер. Бичии уругларның бот-башкартыныгзазы башкының ажылында база бир онзагай чүүл.

Өөренакчизиниң-даа, бодунуң ажы-төлүүн-даа чедишкинин башкыга бир деңнеп. Уругларын төлептиг кижилер кылдыр өстүрер дээш аваазы кезээде сагыш човап чоруур. Улуг оглу киреринің экзаменин чедишкинниг дужаатан дугайында телеграмма алганы, шенңи кайы хире өөрүп турганының хереченин болган мен. 1800 кижи билдиринишкин киргеп, оларның аразындан 108 эң шилиидектер ылгалып үнген. Улуг оглу шак мынчаар шерии ужар чүүлүнүң дээди училищезинде киргеп алган ийиги чыл өөренип турар. Кызы иезиниң оруун салгап, башкы болур деп шинтпирлээн. Оң даштыкы дээ башкызы болур. Бичии оглу школа дооскар четкен. Амыдыралда безеп, чиик оруктар дилевес, харын солуп, берге чүүлдерге хандыкшылды башкы не өг-бүлеэи-биле кадыр уругларынга кижизиткен...

«Бөгүн хоорайның эге класче башкыларынга ажык кичээл эрттирер», «чайгы курстарга илеткел кылыр», «чаршыгыт классынга өөренакчилери-биле кады баар», «секцияга дыпнадыг кылыр» дээш дазаштыг, дүрген ажыл-ишке хөй. Чүгле бодуң бодаарга кайын таварыжыр. Өскен башкы эш-өөрүнге шыдаар хирези-биле дузалаар, олардан база өөренир. Кижизидилге темазынга сумелерни солуннар дамчыштыр ада-иелерге тарадыр. Школаның профсовилед организациязының ажылын база Елизавета Ивановнага даскаан...

Уженги өөредилге чылын Елизавета Ивановна Квитных Совет эрге-чагырганың 50 чылының бүдүүзүнде эгелээн. Башкылап эртекен чылдарны кезээде бурунгаар чүткүдүп, хогжүлдениң чылдары. Уженги чылче кирип тура хоочун коммунист башкының тура-соруу бедээн, иезели чалыныалган. Соруда чаңгыс — уруг бүргүзүн өөретпишаан, кижилер.

Кымга-даа уттундурбас, чоок эш, сургаалчы — башкы ол. «Мээң башкым, «бистиң башкывыс» деп ееткилдиң хамыдыдан үнген чылыг ееткерии бажы көгерип калганнар-даа, аныяк өскен-даа ынак башкыларыга бараалгадып чоруур.

Б. ДИРЧИН.

ҮЖЕН ЧЫЛЧЕ КИРИП ТУРА

Башкы дугайында сес

Кичээлге оолдардан көөр аазы оол дезиптер, чурум үрөөр, директорга келдирттир, авазының хонудаан ымырайын көөрү. Витяга барык-ла чаңчыл болоп бар чыткан. Мынчаткан оол чүүү-даа чедип ап ыидаваан, харын ийиги класска катап олурар ужурга таварышпаан.

Ынчан чаа өөредилге чылының чүгле эгези турган. Елизавета Ивановнаның ийиги классынга Витя деп оол оске школадам шилчип келген. Уруглардан хоорук, чүве ыыттавас, харылаары кошкак өөренакчи болган. Чүнү кылырыл? Хамыктың мурнуида класче авгинин дамчыштыр чаа өөренакчиниң коллективже хаара тудары турган. Ооң эрткен үезин катаптап, сагындырып болбас. Ынчаар болза, «берге» өөренакчи база-ла дедирленип, хедерленнир. Ажылдап келген чоорби тос чылдарының иштинде башкыга кандыг өөренакчилер таварышпаан, хоор шиитпирниң түңнели кандыг болур ирги деп, башкы боду иштинде бодангылаан.

Башкының оожум, топтуг ажыл-чаны, чугаазының биилингир тода аяны, оолдуң бодун бүгү талдан өттүр биилеп, ынчалза-даа ону буруудадыр бичии-даа сетиил чок көрүүшкүнү башгайы ужуражылгадан эгелеп-ле Витяны кайгадыпкан. Класста багай өөренип турарлар чок. Ийиги классчылар аңаа дуза көргүзериниге белеп болур. «Мен чоонган мен» деп бодап оолду хөлзеди бергеп...

Күс, кыш, час биладыртпейн эрте берген. Харын ыырыңай школа тарап эгелээн. Витя ам үшүү классчы. Башкыны оолду класс муруиуна өөрүшкүүлүг мактаан. Авазының чымчак хүлүмзүрүү оолду үүдеп артык сөөрүп киирген. Башкызының чүткүдүүр ажылы халас барбаан. Витяга чоок кижилериниң бирээзи ооң башкызы болу бергеп.

Елизавета Ивановна Квитных наймыладың № 3 школазында эге класче башкызы. Эрткен өөредилге чылында Витя-биле кады безин 32 ийиги классчы дараазының классынче шуптуг шилчээн. Уруглардың башкызы чыл санында шак мынчаар ажылдап турар. 29 чыл дургузунда эге класстар-биле доктаамал ажылдап келген.

«Бистиң башкывыс бо-ла болгай» — деп, чоргаарадыр сөстерин Елизавета Ивановнага хамаарыштыр оон мына чылдарда өөредип киижизиткен салгакчылары чугаалаар. Башкының киижизиттиргеиери хоорайның оргумак школазарын чыл бүрү доозун үнүп, шилип алган мергежилиниң айны-биле дээди эртемни чедип ап турар. Төрээн школазын, ынак башкызын олар черле утпас. Харын үеүкү классчы апарган уруглар башкызының класзынга боза келир: таңшы, ыры өөредир, чок болза чаа чылга маскарад белеткеживр.

...Школа-биле байырлажып чарлырының сөөлүү койгазын шагда-ла медээленкеп. Шылгалдаларның ниит үүлүн үезин. Школачы оң чылдар урук-суурук эрте берген. Ам бо хүн олар бот-тускайлаң улуг кижилер апарган. Доозукчуларның муруиуда оруктар хей. Чүгле шын шилип алыры чугула. Кымның-биле сүмележирил? Ада-иези, башкылары, эш-өөрү үнелиг сүмелерни хөйнү каткан. Баштайгы башкызы чүү дээр деп? Ынчангаш Елизавета Ивановнаны школа доозарының кежээзинге ооң өөренакчилери чалап алган. Башкызының чагыг сөстерин, арга-сүмезин, школаның жижин эң-не баштай ажыдын киргенде дет, чөпсүүшүг-биле ис хуузалгевис. Кижи бүргүзү онзагай шыырлардыг болгай. Ооң чажыдын тып алзыымеса, биеке берге чүүл турбас — деп, хоочун башкы чугаалаар.

Елизавета Ивановна Квитныхтың адын республиканың хоочун башкыларының аразынга киирериниң барымдаалы бар. Алдарлыг юбилейний бүдүүзүнде үженги өөредилге чылын башкы эгелээн. Ооң эртип келген оруу, башкы ажылы, аргадуржугазы — бо бүгү Тывага улус өөредилгезиниң хогжүлдези-биле сырый харылзаалыг. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл юбилейиге белеткенип тура хоочун башкының ажыл-ижин түңнеп өөрү биетиң аныяк башкыларывыска үлегерчижен. «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээ база «Күшажылчы шылгарал дээш» деп медаль хоочун башкының ажылының төлептиг үнелели болур.

Өскен-төрээн чери — Тыва. Туран школазынга сес класче дооскан. Ынчан тантыг-ла 1937 чыл турган. Ынзалза-даа үе-шагның хирези-биле алырга, школалар шида-мында бар апаргылаан. Соевовка, Чкаловка, Кара-Хаак — аныяк башкының күшажылчы оруунуң эгезин салган школалар бо.

Башкы кижи чораан-на черинге чаа чүүдүн тарадыкчызы болур деп чүве ол-дур. Башкының базыынары-биле чон боттарының базыынарын хемчеп, чаа чүүлче, чымычке караа аштып олурган үе ол. Удавазында Совет чуртче дайзын халдаан. Хөөржүдүге бижиктерни үзүска чедирип бээриниң кайы хире ажыг-човуланнымын башкы сакуып олурар.

«Башкы өскээр чоруур дээш» деп медээ Чкаловкага бир-ле хүн дыртыр барган. Чүгле уругларга эвес, харын улугларга база башкы, суртаалчы апарган башкының суурвуң оруе, тыва чону аъш-чемниң дужжин сөңнеп туруп, хүндүлеп ёзулуг-биле үдеп каанын Елизавета Квитных ам-даа чугаалаар.

Дайын үезинниң чылдары Елизавета Ивановнаның амыдыралынга балатгымнас шинчи-демдекте арттырган. Ол чылын өг-бүле тудар аес-кежиктиг болган. Чүдеп артык үеелиг саятгымшкын — Тываның Араттың Революстуг Намының хүрээлениге киргени болур. Кодээ интеллигенциянып төлээза, мурнакчы башкы ТАРН-ның хүрээлениге киреринге төлептиин ажыл-ижи-биле бадыткаан. Минусинскиниң башкы техникумун, ооң соонда Абаканның башкы институдун бот-өөредилге-биле ол-ла чылдарда доозун алган.

1944 чыл. Тыва улустуң амыдыралынга онзагай чыл. Хөй национальдыг совет улустарның аңы-дүжүлгүшкы өг-бүлезинге Тыва бактаан киргеп. Эргелелиг чаартылгаларның үези ынчан эгелээн. Е. И. Квитных ол чылдан бээр-ле Кызылдың № 3 школазында ажылдап турар. Чээрбең үш чыл дургузунда чаңгыс школага доктаамал ажылдаары дээрге аваа-ла бир чүве эвес, кадрлар-даа өскен, школалар-даа танытымнаг болган. Школа-биле ада-иениң харылзазы, класстың ада-ле комитеди, школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының човүлелдери бөгүнгү школанын амыдыралынга чаңчыл болган чүүл апарган. Елизавета Ивановнаның ажылынын база бир чажыды мында.

...Бежен хар арай-ла четкезек, ортумак сыныг, чазаг мага-боттуг херээжен кижи наймылаадың Кочетов кудумчузу-биле хүнүң-не базып эртип турар. Чээрбең чылдар мурнуида турганының бодаарга наймылаал хоорай дыка-ла чаартынган. Елизавета Ивановна маңаа баштай ажылдап эгелеп турда чүгле 2 школа турган. Ам хоорайда 19 школа бар. Бо эртекен чылдарда ооң дыка хөй өөренакчилери инженерлер, башкылар, эмчилер апартылаан.

Квитныхтың ажылында база бир онзагай чүүл — өөренакчи бүргүүбиле түе-түеге ажылдап билири. Кошкак өөренакчилерни экилериниң, экилерни кончуг экилериниң деңневаинге чедирер дээш ажыл чоруп турар. Ол өөренакчи бүргүүн чангыс «хепке куда» бербес. Билиниинг деңнели, ниити өзүлде-сайгыралы, адалнези, күзел-сонуургалы хээш — бүгү талазыг танывыштанны чорудар. Класче активизи эң шилиидек өөренакчилерден тургузуп алыр. Оваа — Елизавета Ивановнаның оң холу, бичии-даа болза классетың эдлери, бүгү-ле «айтырыгларыны» хире шиа-биле шинтпирлежирлер. Бичии уругларның бот-башкартыныгзазы башкының ажылында база бир онзагай чүүл.

Өөренакчизиниң-даа, бодунуң ажы-төлүүн-даа чедишкинин башкыга бир деңнеп. Уругларын төлептиг кижилер кылдыр өстүрер дээш аваазы кезээде сагыш човап чоруур. Улуг оглу киреринің экзаменин чедишкинниг дужаатан дугайында телеграмма алганы, шенңи кайы хире өөрүп турганының хереченин болган мен. 1800 кижи билдиринишкин киргеп, оларның аразындан 108 эң шилиидектер ылгалып үнген. Улуг оглу шак мынчаар шерии ужар чүүлүнүң дээди училищезинде киргеп алган ийиги чыл өөренип турар. Кызы иезиниң оруун салгап, башкы болур деп шинтпирлээн. Оң даштыкы дээ башкызы болур. Бичии оглу школа доозар четкен. Амыдыралда безеп, чиик оруктар дилевес, харын солуп, берге чүүлдерге хандыкшылды башкы не өг-бүлеэи-биле кадыр уругларынга кижизиткен...

«Бөгүн хоорайның эге класче башкыларынга ажык кичээл эрттирер», «чайгы курстарга илеткел кылыр», «чаршыгыт классынга өөренакчилери-биле кады баар», «секцияга дыпнадыг кылыр» дээш дазаштыг, дүрген ажыл-ишке хөй. Чүгле бодуң бодаарга кайын таварыжыр. Өскен башкы эш-өөрүнге шыдаар хирези-биле дузалаар, олардан база өөренир. Кижизидилге темазынга сумелерни солуннар дамчыштыр ада-иелерге тарадыр. Школаның профсовилед организациязының ажылын база Елизавета Ивановнага даскаан...

Уженги өөредилге чылын Елизавета Ивановна Квитных Совет эрге-чагырганың 50 чылының бүдүүзүнде эгелээн. Башкылап эртекен чылдарны кезээде бурунгаар чүткүдүп, хогжүлдениң чылдары. Уженги чылче кирип тура хоочун коммунист башкының тура-соруу бедээн, иезели чалыныалган. Соруда чаңгыс — уруг бүргүзүн өөретпишаан, кижилер.

Кымга-даа уттундурбас, чоок эш, сургаалчы — башкы ол. «Мээң башкым, «бистиң башкывыс» деп ееткилдиң хамыдыдан үнген чылыг ееткерии бажы көгерип калганнар-даа, аныяк өскен-даа ынак башкыларыга бараалгадып чоруур.

Б. ДИРЧИН.

Шуптуг чагылгалыг болур дээш

Совет парлалга чонну коммунистиг езугга кижизиттиринге улуг ролду ойнап, бистиң Коммунистиг партиявыстың идеологиа ажылының чарлыбас кезээ болуп турар. 1968 чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдыр ажыл-агыйларга чугаа-дуржулгалар болган. Ол чылын өг-бүле тудар аес-кежиктиг болган. Чүдеп артык үеелиг саятгымшкын — Тываның Арат Республиканың Революстуг Намының хүрээлениге киргени болур. Кодээ интеллигенциянып төлээза, мурнакчы башкы ТАРН-ның хүрээлениге киреринге төлептиин ажыл-ижи-биле бадыткаан. Минусинскиниң башкы техникумун, ооң соонда Абаканның башкы институдун бот-өөредилге-биле ол-ла чылдарда доозун алган.

1944 чыл. Тыва улустуң амыдыралынга онзагай чыл. Хөй национальдыг совет улустарның аңы-дүжүлгүшкы өг-бүлезинге Тыва бактаан киргеп. Эргелелиг чаартылгаларның үези ынчан эгелээн. Е. И. Квитных ол чылдан бээр-ле Кызылдың № 3 школазында ажылдап турар. Чээрбең үш чыл дургузунда чаңгыс школага доктаамал ажылдаары дээрге аваа-ла бир чүве эвес, кадрлар-даа өскен, школалар-даа танытымнаг болган. Школа-биле ада-иениң харылзазы, класстың ада-ле комитеди, школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының човүлелдери бөгүнгү школанын амыдыралынга чаңчыл болган чүүл апарган. Елизавета Ивановнаның ажылынын база бир чажыды мында.

...Бежен хар арай-ла четкезек, ортумак сыныг, чазаг мага-боттуг херээжен кижи наймылаадың Кочетов кудумчузу-биле хүнүң-не базып эртип турар. Чээрбең чылдар мурнуида турганының бодаарга наймылаал хоорай дыка-ла чаартынган. Елизавета Ивановна маңаа баштай ажылдап эгелеп турда чүгле 2 школа турган. Ам хоорайда 19 школа бар. Бо эртекен чылдарда ооң дыка хөй өөренакчилери инженерлер, башкылар, эмчилер апартылаан.

Квитныхтың ажылында база бир онзагай чүүл — өөренакчи бүргүүбиле түе-түеге ажылдап билири. Кошкак өөренакчилерни экилериниң, экилерни кончуг экилериниң деңневаинге чедирер дээш ажыл чоруп турар. Ол өөренакчи бүргүүн чангыс «хепке куда» бербес. Билиниинг деңнели, ниити өзүлде-сайгыралы, адалнези, күзел-сонуургалы хээш — бүгү талазыг танывыштанны чорудар. Класче активизи эң шилиидек өөренакчилерден тургузуп алыр. Оваа — Елизавета Ивановнаның оң холу, бичии-даа болза классетың эдлери, бүгү-ле «айтырыгларыны» хире шиа-биле шинтпирлежирлер. Бичии уругларның бот-башкартыныгзазы башкының ажылында база бир онзагай чүүл.

Өөренакчизиниң-даа, бодунуң ажы-төлүүн-даа чедишкинин башкыга бир деңнеп. Уругларын төлептиг кижилер кылдыр өстүрер дээш аваазы кезээде сагыш човап чоруур. Улуг оглу киреринің экзаменин чедишкинниг дужаатан дугайында телеграмма алганы, шенңи кайы хире өөрүп турганының хереченин болган мен. 1800 кижи билдиринишкин киргеп, оларның аразындан 108 эң шилиидектер ылгалып үнген. Улуг оглу шак мынчаар шерии ужар чүүлүнүң дээди училищезинде киргеп алган ийиги чыл өөренип турар. Кызы иезиниң оруун салгап, башкы болур деп шинтпирлээн. Оң даштыкы дээ башкызы болур. Бичии оглу школа доозар четкен. Амыдыралда безеп, чиик оруктар дилевес, харын солуп, берге чүүлдерге хандыкшылды башкы не өг-бүлеэи-биле кадыр уругларынга кижизиткен...

«Бөгүн хоорайның эге класче башкыларынга ажык кичээл эрттирер», «чайгы курстарга илеткел кылыр», «чаршыгыт классынга өөренакчилери-биле кады баар», «секцияга дыпнадыг кылыр» дээш дазаштыг, дүрген ажыл-ишке хөй. Чүгле бодуң бодаарга кайын таварыжыр. Өскен башкы эш-өөрүнге шыдаар хирези-биле дузалаар, олардан база өөренир. Кижизидилге темазынга сумелерни солуннар дамчыштыр ада-иелерге тарадыр. Школаның профсовилед организациязының ажылын база Елизавета Ивановнага даскаан...

Уженги өөредилге чылын Елизавета Ивановна Квитных Совет эрге-чагырганың 50 чылының бүдүүзүнде эгелээн. Башкылап эртекен чылдарны кезээде бурунгаар чүткүдүп, хогжүлдениң чылдары. Уженги чылче кирип тура хоочун коммунист башкының тура-соруу бедээн, иезели чалыныалган. Соруда чаңгыс — уруг бүргүзүн өөретпишаан, кижилер.

Кымга-даа уттундурбас, чоок эш, сургаалчы — башкы ол. «Мээң башкым, «бистиң башкывыс» деп ееткилдиң хамыдыдан үнген чылыг ееткерии бажы көгерип калганнар-даа, аныяк өскен-даа ынак башкыларыга бараалгадып чоруур.

Б. ДИРЧИН.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга болгаш В. И. Ленинниң 100 хар харлаарынга уткуштур республиканың туризм советиниң Найыралдың аян-чоруунуң баштайгы демир оруун 1967 чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир Тывадан Абакан таварыштыр Москва база Ленинградче чорудар.

Туристер Москва болгаш Ленинградтың төөгүзү-биле, эрги шагның кайгамчык тудугларының-биле, коммунистиг тургузуушкунуун чаа-чаа районнары-биле танышарлар.

Москвага четкен туристер Кызыл Шөлге, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының делгелгезинге болгаш Ленинградта Владимир Ильич Ленинниң чурттап турган музей-бажыңнарының бирээзинге барып. Разлив станциязында Ильичиниң төөлгү турган черин болгаш Октябрьның штабы — Смольныйны көөрлер.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮҢГА

Азияның төвүнден Төрээн чурттуң чүрээнге болгаш революцияның кавайынга чедир АЯН-ЧОРУКЧЕ

ЧАЛАЛГА

ПУТЕВКАНЫҢ ӨРТЭЭ 165 РУБЛЬ

(Аңаа Кызылдан Ленинград чедир база оон чедир орук шүүдели, экскурсия, культура-массалыг оюннарга чарыгдал болгаш чем өртээ кирер).

Орукка чоруп турганының үезинде бот-тывынгыр уран чүүлдүң көргүзүглери, таңцылар болгаш янзы-бүрү оюннар демир оруктуң ресторанныарынга организастаттынар.

Путёвканы туризмниң область төвүлелиниден акша-биле удур-даа, банк дамчыштыр-даа шилчидип, чоруурун күзээн улустар садып ап болур.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 30, өрээл 11, тел. 35—92, курбанкыда сынажыга счёду № 70020.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУРИСЧИ ДЕМИР ОРУУНГА ПУТЕВКАЛАРНЫ САДЫП АЛЫҢАР!

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээн

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болуп силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

Чылда —6 руб.,
алды айда —3 руб.,
үш айда —1 руб. 50 коп.

Тыва орук-тудуг эргелели

Кызылга болгаш республиканың районнарынга ажылдаарларны чалап тур: дизель-биле ажылдаар хөделдиригчилер септээр слесарь-мотористер, бызанчылар, ажылчыннар, будукчулар, чүък автомашиналарынга болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар, Э-153, Э-155 болгаш Э-652 экскаваторларга ажылдаар машинистер, автокранчылар, электрогаз каныакчылары херек.

Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарга ажылдаар ажылчыннар, бульдозер, скрепер, автогрейдер, мотокаток болгаш грейдер-элеватор машинистери негеттинип турар

Кээп дугуржуп алыр чери: Кызыл хоорай. Шевченко кудумчузу, 127. Телефону 34-63.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гуссар балладазы» 10, «Фантомас» (2-ги сериязы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кибальчиш оол дугайында тоол» 3, «Альпий балладазы» 5, «18 чыл» 7, «Бүргет эртем» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Тобаго» угланмышкынын ескертип тур» 12, 2, «Дээрде чаа» 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас» (1-ги сериязы) 3, 9, «Дээр дикпирен турда» 5, 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кара костюмер» 7, «Ырактың эриктерде» 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл Шетинкан — Бравченко кудумчузу, бадыы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ооллакчыларының 35-24, 25-38, хаанысалгалыг секретарының 23-35, өөрүгейин ажылырал салгазының 23-54, ажыл-агый салгазының 21-47, үлегүүр салгазының 22-64, чагаа ажылчыг болгаш коргө 21-27, шиитпир информациязының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корреспондентилер база совет туругузут болгаш ажылырал салгыстеринниң корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче болгаш

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкан — Бравченко кудумчузу, 1.). ТС—01304.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

51 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелининң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 16 СУББОТА № 220 (6857)

Өртээ 2 көп.

Бөгүнгү номерде — Өвүр район

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЕЛИНДЕ...

К. Н. ШУЛУУ,
СЭКП райкомунуң бирги секретары

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарын мөлчүкчү тургузугдан бүрүн хөөруп алгаш, ниитилел хөгжүлдезиниң социалистиг өөрүнче кииргип, капиталистиг дөлгөйниң дүмбейинге коммунизмниң чырыктылыг кызыл тугун кодурген Улуг Октябрьның 50 чыл шөнүң байырлалынга чедир санныг хемүн арткан. Бүгү совет кижилер-биле кады Өвүр районнуң ажыл-ишчилери ол төөгүлүг хүнге утказтур хей-аът кииришкинниг ажылдап, өндүр улуг ыдыктыг социал эконөмиктиг болгаш культура талазы-биле чедишкинниглиг үшуралыр дээш, чүткүлдүг болгаш шудургу күш-ажылчы эвлечегде турүүп турар.

Өвүр районнуң эртикен өөрүн көрүп, сайзыралының кадыр артындан хая көрүүп хараар болза, Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитединиң болгаш Совет чазаавыстың ачызында хөөдангай чераан тыва улустуң депшилгелиг ажы-дүкпаларынга деңнежип келген төөгүзүү тодаргай көстүп келир. 1941 чылга чедир-ле Тыва Арат Республиканың чурт девискизээринге чуруунга Өвүр деп көшүүн чем турганы биледингир болгай. Ынчан оң девискизээри Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарынга хамаарыжып турган. Бистиң район тургустунгандан бээр 26 чыл эртикен. Ол үеним дургузунда Өвүр шуут таныттынмас кылдыр хөгжүп сайзыраан.

Бүзүлбас найыралдыг совет улустарның ажы-дүкпалышкы бүлезинге сырый каттышкан тыва улус, оң иштинде Өвүр районнуң арат чону социалистиг ниитилелди тургузарының хөрээнге бөттарының үлүг-хуузун киириштирип, ам коммунизм тургузарының хөрээнде идепкейлиг-биле турүүп турарын бо байырлал чылында улуг өөрүшкү-биле, чергээраа-биле демдеглээр үшүрлүг бис.

Өвүр районнуң чөмүнүң шаанданы ажыдыраа-чурттаагазы бүгү Тываның араттарының ажыдыраы-биле бир дөмей көшкүн, быдаргай мал ажыдыг чераан. Ядыы араттар байларга хөлечиктеп, хүн эрттирип, ажыдырап чорааннар. Тывага революстуг тургузуг туруунан соңна, олар ынчан мөлчүүлгениң кинчизинден хостаныр үнгеннер.

1929 чылда Тываның Араттың Революстуг намының VIII съездизи чурттуң капиталистиг эвес өрүктәп хөгжүүрүнүң курузун тода айытнан болгаш кооперастыг тургузуушкунуңуң тодаргай сөөрүлгаларын саларан. Ол съездиниң шиитпирлерин ёзугаар 1931 чылда феодалдарның малын болгаш эт-хөреңгизин хавырган. Өвүрнүң ядыы араттары ол ажылга идепкейлиг киришкеш, хөлечик адын көзээ моңгеде хөөп, көшкүн мал ажылдыг, хөстүг эрге-шөлээлиг араттар апарган. Оң соңнда 1945 чылдар үезинде районга көдүү ажыл-агый эштелгелери тургустунуп эгелээн. Коллективтиг ажыл-агыйның тиилелгези дээш Совет Тываның коммунистериниң ажылынга көл черни областың ийи дугаар партия конференциязы (март, 1948 чыл) эгелеп, калбак коллективизациязы чөрүдэрынче партия организацияларын үгледеп.

1949—50 чылдарда республиканың төп районнарындан эгелээн массалыг коллективизациякың чалгыы Өвүрге көөп, эки-тура эштелгелери колхозтарже чөөрту шилчип киргеннер. Далай өртүзүнде өртулукчугаш ышкаш, эконөмиказы көшкен ынчангы бичии колхозтарны амгы үеде күчү-шыдалдыг колхозтар-биле деңнээр аргажок! Оң чижээнге «Кызыл тук» колхозту ап көрээлиңер.

Ынчангы колхоз 1951 чылдың июльда бистиң районнуң Саглыга 24 мурнакчы араттарның инициативазы-биле тургустунган. Ынчан оң күчү-шыдалы кандыг турганыл, ынчаш? 30 ореге, 69 ажылга кылып шыдаар кижи турган, ниитининг хөреңгизи — 102 инек, 46 чылгы мая, 569 хой, 380 ешкү, 1 сиген кезер машина, 5 ат ажыдыны, 3 илимир, 13 хомут, 2 терге, 43 барба, 16 күүрен, 3 айыыр, 19 хөл кадыыры, 47 метр чеп аргамчы, 114 метр хендир, 18 чүген-чулар, 9 балды, 3 дөрбелчин казанак, бир акмаар — бе-дур бе.

Ынчаарга республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының деңнелинге үнген амгы «Кызыл тук» дугайында мактап чугаалаар дизе чүве-ле хөй!

«Коллективизация база Октябрь революциязының чаалап алыышкынарын быжыглаан, көдээни чаа, социалистиг өөрүкче киирген, ажылчын аңгымын болгаш тараачыннарның эвилелин улам быжыглаан...» деп, Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ниң Тезистеринде айыткан. Ол дугайын «Кызыл туктуң» чижээнден көстүп турар бистиң Өвүр районнуң хөгжүлдезии база бадыткаан. Шынап-ла, улустарның улуг совет бүлезинге киргенивистен бээр бо хүннерге чедир бистиң районнуң ажыл-агыйларының экономиказы болгаш культуразы дыка бедээн. Бир эвес бөгүн Совет Эвилелиниң колхозтарының бирээзинге-ле өртүмаа-биле бир муң бода, бүдүн чартык муң хире шээр мал өнаажып турар болза, бистиң районнуң колхозтарының бирээзинге-ле 2200 бода, үшен муң ажыг шээр мал өнаажып турар. Чүгле сөөлгү он чылдарның дургузунда безин бистиң районга ниитининг ыыжыстыг бода малы 185 хуу, шээр малы 239,5 хуу немежип өскен. Районнуң колхозтарының болгаш совхозунуң бир квадрат километр ажылгалдыг шөл бүрүзүнге 36,2 баш мал өнаажыр. Оң-биле чергелештир мүрүнеге көдээ ажылагый продукциязын садарының хемчээли база өскен. Колхозтарның болгаш совхозтуң акша орулгазы улгадып, эртикен чылын 100 гектар көдээ ажыл-агыйның ажыглаалдыг шөл бүрүзүнге өнааштыр «Торгалыг» совхоз —440, «Коммунизмче өрүк» колхоз —630, «Кызыл тук» колхоз—489 рубль орулганы алган.

Октябрьның ачызында Өвүрге үндезин социал-эконөмиктиг болгаш культура тургузуушкунуңуң улуг чаартылгалары боттанган. Чөөнтө чаа-ла районнуң ажыл-агыйлары техниктиг хандырылга талазы-биле шөөлүг эвес турган. Ам оларда 60 ажыг автөмашина, 30 ажыг амгы үениң тракторлары болгаш хөй-хөй көдээ ажыл-агый машиналары, суур бүрүзүнде электри хөделдиримчилери, пилорамалар ажылдап турар апарган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларының болгаш СЭКП Төп Комитединиң март (1965 чыл) Пленуумунуң шиитпирлериниң кол айтыышкыны болза ажыл-агый бүрүзүн орулгалыг кылдыр ажылдадыры болуур. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, хөй болгаш шынарлыг продукцияны будуруп, оң бөт-үнезин чиигедирип үстүнде сорулганы чедип ажырынга кол рольду ойнаар. Бо талазы-биле бисте чамдык ажылдар кылдыытан. Бистиң ажыл-агыйларывыста продукцияның бөт-үнези республикада өртүмаа деңнелден элээн чиик болуп турар. Ынчангаш Өвүрүнүң ажыл-агыйлары бөт-үнени чиигетпеминден 1966 чылда 636379 рубльдиң акша орулгазын алганнар.

Партияның болгаш чазактың талазындан көдээниң арат чонунга хүн бүрүде көргүзүп турар материалдыг болгаш моральдыг деткимчезинге хей-аът киргеп мурнакчыларның отряды хүн бүрүде өзүп турар. «Кызыл тук» колхозта коммунист Очур Даваа бригадирлээн Көк-Тей хөйму бригадазы юбилейлиг чылда боттарынга алган хүлээлгелерин чедишкинниг-биле күүседнир, бүдүн бригада 100 хөйга өнааштыр 102 хураганны менди камгалап алгышаан, күрүнеге 11 тонна дүк садар хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

«Торгалыг» совхозта Тумат Өсүр-оол, Бичө-оол Барыкмаа, Төлюш Сундуй-оол, Дөнган Анай-оол, Кыргыс Чигден-оол, Николай Натпит-оол, Тумат Чүлдүм-оол, «Кызыл тук» колхозта Дамдың Мижит-Дөрму, Дөнган Базыр-Сат, Сая Төмүр-оол, Оюржан Баян олар бо чылын төрүүр 100 хөй бүрүзүнден 110—118 чедир хураганнарны менди камгалап алганнар. «Кызыл туктуң» саанчызы Оюржан Көк, «Коммунизмче орукта» Моңгуш Сүрүңмаа, «Торгалыгда» Куулар Курутай районнуң шолбаннарынга санадып келген. Ол чижектиг мурнакчылар бисте хөй.

Бистиң район Совет эрге-чагырганың чылдарында культура хөгжүлдезинге база улуг базымнарны ыыланының демдеглелевейн барып болбас. Ам районнуң девискизээринде 2 ортумак, 3 сес чылдыг бир эте школалар бар, ында 120 ажыг дээш болгаш ортумак туснай эртеминг башкы кадрлар ажылдап, 1600 ажыг ажы-төлүг өөредип, турарын чугаалаарга-ла четчир. Коммунистиг партияның хүн бүрүдеги ада сагыш салыышкынының ачызында районда колхозчуларның болгаш совхоз ажылданчыларының 500 хире уругларга күрүнеңиң долу хандырылгазында — интернатта өөренип, хөй-хөй чаштар ясли-садиктерде доругуп турарын база немип казалы.

Районда бир Культура бажыңы, алды клубтар ажылдап, культурлуг дыштанылганың төөгү болуп турар. Октябрьның 50 чылынга турасказаткан республика көрүүлелеринге бистиң уран чүүл коллектививис дээрелериниң бирээзи болуп шыңгараан база районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы «Чадаган» республика көрүүлезинге бир дугаар черни алгаш, Улан-Удэ хөөрайга зона көрүүлезинге бирги чергениң дипломун ап, чаа Өвүрнүң хемнериниң хостуг чоргаар аялгаларын Байкалдың эриктеринге чаңгыландырган.

Шаанда Өвүрнүң чону нараңгы, бүдүүлүк чораанны билдингир. Октябрьның херели ол нараңгыны чырыткан. Ам районда мергежилдиг кадрлар көвүдеп, ажыл-агыйны нара угаан-биле башкарар чөрүттүн үштүнүп, эртемге үндезилеп ажылдап турар.

Бүгү совет улус-биле кады районнуң ажылчы чоннары юбилейлиг чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алгаш, ону ажыдыралга боттандырып, күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садар хүлээлгелерин I—II кварталдарда чедишкинниг-биле күүсеткен. ам эът садарының чыл планын октябрь 1-де, сүттүүн ноябрь 1-де күүседнир деп сорулганы салып алган ажылдап турар болгаш сөзүн эзлеп шыдаар-даа.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир ам-даа чедип алыр сорулгалар бар. Революциянның юбилейин демдеглээриниң эң эки аргазы болза кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырары болур деп В. И. Ленинниң чагыын районнуң партия организациязы утпайн турар. Ылаңгыя районда мал чеми белетиээриниң болгаш мал эдержилгезиниң ажылы ам-даа өөнүп темпиде чөрүп турар. Кичээнгейни нүштелдиреринге негеп турар өскелдээ участоктарны адап болур.

Бистиң бөгүнгү сайзырагай ажыл-агыйывыс, аас-кежиктиг чурттаалгавыс Улуг Октябрьдан төрүттүнген улустарның ажы-дүкпалышкы найыралының ачызында тургустунган. Бежен чылдың бедик бажындан чоргаарал-биле, ханы бөдөл-биле көрүп турарывыс эртикен өрүктү Коммунистиг партия углап-баштап келгеп. Юбилейже бистиң базымывыстың бүзүредими болгаш күштүү ында.

„Шын" солуннуң „Ажаап алыышкынның шалыпчызы" деп шилчиир тугу

Каа-Хем районда „Ленинчи орук" колхозтуң комбайнерлери Афанасий Ефимович НИКИФОРОВЧЕ болгаш ооң огулу Александр Афанасьевич НИКИФОРОВЧЕ шилчээн.

Никифоров адашкыларының ийи агрегады ажаап алыышкын эгелээнинден бээр 800 гектар шөлдүң тараазын кескен болгаш бастырган. Хүнде ийи норманы күүседип турарлар.

Ажаап алыышкынның мурнакчыларынга алдар болгаш мактал!

БЕШ ПЛАННЫГ

Таңды районнуң тараажылары дүжүт ажаап алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын үргүлчүлевишаан. Август 13-те турганы-биле алырга, күрүне шыгжамырынга районнуң ажыл-агыйлары 8004 тонна тараазын садып, ниитп планны 23,1 хуу күүсеткен.

Тараа садарының талазы-биле мурнуку хевээр-ле, «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчылары. Бо ажыл-агый 500 тонна тараа садар планның тургаш, бо хүннерге чедир 1399 тонна тараазы күрүне шыгжамырында урган. Боттарының бар арталарын болгаш дүжүттүң байдалын көргеш, колхоз юбилейлиг чылда күрүнеңиң чагыттланын беш катап ажыр күүседирин шиитпирлээн.

Сөөлгү үеде «Тиилелге» совхоз күрүнеге тараа садарын элээн күштелдирген. 10000 тонна тараа дүжаар тургаш, бо совхоз ам үеде 3309 тонна тараазы саткан. Күрүне шыгжамырынче тараа киирери районда үргүлчүлевишаан.

Күрүнениң шыгжамырынче

Пландан ажыр 3 муң тоннаны күрүнеге

Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң (даргазы эш **Моргун**, партия организациязының секретары эш **Прончатов**) ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының план-чагыын күүседипкени-биле холбаштыр артельдиң эр, херээжен колхозчуларынга, түскай эртемниглериниге СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байырны чедирбишаан, пландан ажыр ам-даа 3 муң тонна тарааны садар деп оларның шиитпирлээнин улуг патриоттуг херек кылдыр үнелеп демдеглээн.

Дүжүт ажаап алыышкының, күскү ангыс андарылгазын чедишкинниг-биле доозар дээш бүгү күштерин үндүрер, эки шынарлыг үрезиннерни бүрүнү-биле уруп алыр, бүгү колхозчуларның, ылангыя малчыннарның амыдырал байдалын улам экижидеринче онза кичээнгейни салыр, малга тодуг болгаш чылыг кыштаглаашкынны белеткээр, Көк-Хаак суур ёзулуг көк хаак дег болу берзин дээш, ону чаагайжыдар талазы-биле ажылды улам калбартыр, бүгү социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседир дээш бүгү хемчегларни Көк-Хаактың ажылчы чоннары алыр дээрзинге бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ол байыр чедириишкининде база илергейлээн.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш

РЕСПУБЛИКА КОНКУРУЗУНУҢ ЖЮРИЗИНИҢ ШИИТПИРИ

Литератураның болгаш уран чүүлдүң республика конкурузунга киргеп, а ол ышкаш Совет эрге-чагыргазының 50 чылынга турасказаткан конкурсту чарлаанган бээр соолгу ийи чыл иштинде тургускан болгаш парган үндүрген чогаалдарны чугаалаашкын көргеш, тараазында шаңналарны тыпсырын жюри докладтаган:

ЛИТЕРАТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

I. Ийиги шаңналарны:

1. В. Ш. Кок-оолга — Алдан маадырлар дугайында «Самбажык» деп шинзи дээш 300 рубльди.

2. Ю. Ш. Кюнзегешке — «Көк-Эл» деп шүлүктелеп. «Багырның хыдыжы» деп баллададазы дээш 200 рубльди.

3. М. Б. Кенин-Лопсанга — «Бичии башкы», «Оттуг» деп шүлүктеддерни база шүлүктериниң «Мээң чалгынарым» деп чыңдыны дээш 200 рубльди.

II. Мактал шаңналарны (бирээзинге-ле 100 рубль):

1. Д. О. Бегзиге — «Өңдүктер дугайында тоожу» деп тоожузу дээш.

2. В. Б. Сагаан-оолга — «Ленин болгаш ава» деп шүлүү дээш.

3. К. Д. Экер-оолга — бичии уругларга бижээни «Мээң чечектерим» деп чыңдыны дээш.

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ БОЛГАШ СИИЛБИЛГЕ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ МАСТЕРЛЕРИНИҢ ЧОГААЛДАРЫНГА

I. Ийиги шаңналарны (бирээзинге-ле 300 рубль):

1. С. К. Ламзыга — болук чурукчары дээш.

2. М. А. Петровка — «Совет Тыва» деп болук диапозитивлерни дээш.

3. М. Х. Черзиге — сиилбилге уран чүүлүнүң болук ажылдары дээш (даштан чазаан).

II. Мактал шаңналар (бирээзинге-ле 100 рубль):

1. И. Ч. Салчакка — «Алдын күш», «Маңгыс», «Аваңгыр койгун» деп номнарының чурук кластелгазын кылганы дээш.

2. Л. Д. Протасовка — тыва утказалын чыныктыы дээш.

3. Дондуп Төөбухээга — сиилбилге уран чүүлүнүң болук ажылдары дээш (даштан чазаан).

ТАНЦЫ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

I. Ийиги шаңнал (300 рубль):

Н. Б. Тыртык-Карага — «Чагытайның чагыгларын» деп танцызы дээш (аалгазы Р. Бейзенбилдин).

II. Мактал шаңнал (100 рубль):

1 Оюн Кара-кыска — «Ухуражыга» деп танцызы дээш (аалгазы Ю. Сундуйнуу).

ХӨГЖҮМ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

I. Үшүү шаңнал (200 рубль):

1. Р. Д. Кенденбиигe — «Мээң аъ-чыым» деп ыры дээш.

II. Мактал шаңнал (100 рубль):

1. Р. Н. Лесниковна — Тоорукту болгай тандыы», «Бай-да Хемчиим», «Теве-Хая» деп улустуң ырларын тазрыштыр ажылдап кылганы дээш

КАА-ХЕМ МУРНАВЫШААН

Сентябрь 15-ке чедир республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан күрүне шыгжамырынга 32935 тонна тараа киргеп азы күрүнеге тараа дужаар план 54,9 хуу күүсеткенин. Күрүнеге хөй тараа дужаар кол районнарның көргүзүглери мындыг:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Каа-Хем	86,5
Бии-Хем	52,3
Улуг-Хем	43,0
Таңды	34,8
Чөөн-Хемчик	26,8

«Бурунгаар», «Көк-Тей», «Тээли» совхозтар күрүнеге тараа садар планын күүсеткеш, ам пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турар. Сентябрь 14-те тараа хүлээп алыр черлерге 2670 тонна тараа киргеп. Ол хүн Таңды райондан 1109 тонна, Каа-Хемден 1015 тонна киргеп. «Межегей», «Тиилелге» совхозтар 300-436 тоннаны киргеннер. Барыын-Хемчик район болгаш элээн хөй ажыл-агыйлар ол хүнну куруг эрттиргеннер. «Элегес», «Чыраа-Бажы», «Өөк», «Барлык», «Шекпээр» дээш шупту 9 совхоз ол хүн күрүне шыгжамырынга чаңгыс тонна-даа тараа киирбээннер. Бир эвес ажылагый бүрүзү хүнде эвээш, хөй-даа бол., тараажы үзүктел чок киирер болза, республиканың ниити түңү дыка чер алган турар ийик.

Кысказы-биле

Районнуң тудуг-септелге участогу бо чылын чурттаалга тудуунуң чыл планын 80 септелге планын 100 хуу күүсеткен. Участоктуң коллективи малчыннарга чурттаалга бажыңнарын тударынче улуг кичээнгейни утландырган. Чаа 18 бажыңны оларга туткан болгаш 38 бажыңны крышаны, 22 бажыңга кладовканы кылган. Дыка хөй бажыңнарны штукатуралаан, 16 бажыңның шаланы чаартkан база 20 бажыңга плита печиналарны салган. Коллектив кежигүннери юбилейлиг чылдың даалгазын ноябрь 1-ге чедир күүседир дээш ажылдап турар.

* * *

Хандагайты суурда уругларны музыка школазы ажыттынган. Ында албан хаакчыларның, колхозчуларның 50 уругларга музыканың үндезиннерин өөредип эгелээн.

Школаның башкыларында Кызылдың музыка училищезиниң (амгы уран чүүл) доозукчулары Ирбей-оол Түлүш, Чечек Чымба болгаш Мария Моңгуш олар ажылдап киришкеп.

ЧУРУКТА: «Торгалыг» совхозтуң Д. Кызыл-оол бригадирлээн мурнакчы хойжу бригадазының одарында.

А. АЙРНИН фотозу.

ҮРЕЗИН—ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Бодаа ажыл-агый культураларының бедик, түрүштүг дүжүдүн өстүрүп алырының кол коделелериниң бирээзи—ону сорттуг, райончуткан, бедик кондициялыг үрезиннер-биле тарыпры болур. Ынчаарга ындыг үрезиннерни чүгле агротехниктиг өстүрүүшкүнүвүн бүтү чурумнарын сагыпрыбиле эвес, харын база үрезинни чогуур өйүнде ажаап, кургадып, арыглап, соорткап, шимы-биле кадагалап тургаш алыр.

Бистин республиканың кодаа ажыл-ишчилери бо чылын таода болгаш мал чеми культураларның эки дүжүдүн өстүргеш, ам ниити ажаап алышкын-биле чергелештир үрезин участоктарын ажаап алырынче онза кичээнгейни салыры аргежок чүгүл. Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары үрезин белеткелиниче улуг кичээнгейни салып турар. Чижээлээрге, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда, дүржүлгә станцизында, «Революцияның чалбыжы», «Кызыл тараачын» колхозтарда, Каа-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларында чылдын-на үрезиннерниң чүгле санының эвес, харын шынарының дугайында чогуур кичээнгейни салып турар, ол чорук дүжүттүң чаагай болурунга ажыын берген.

Оларда бүгү-зе сорттуг тарылгаларның болгаш үрезин участоктарының шенелдезин өйүнде кылып турар. Ниити ажаап алышкын-биле чергелештир үрезин участоктарынга база ажаап алышкынны чорудуп, ол-ла дораан оларны тараа арыглаар болуун болгаш нарын машиналарга чогуур кондициязынга чедир ажылдап кылып турарлар.

Ынчангаш сорттуг, райончуткан болгаш кондициязынга четкен үрезин-биле тараан черлерден бедик дүжүттүг ап турар. Эрткен чылын тараа культураларның ортумак дүжүдү гектарданна Таңды районга 14,1 центнер, Бии-Хемге — 13,4, Каа-Хемге — 12,7 центнер болган. Ол районнарның чамдык ажыл-агыйларынга гектардан-на 18—19 центнер чедир ап турган. «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң бригадазынга кызылчастың «Саратовская-29» сорттуң тараан 2100 гектар толуунден гектарга онааштыр 19,5 центнер дүжүт алынган, а дүржүлгә станцизының дөртку бригадазынга ол-ла хире шолге 20.5 центнер болган.

Таңдыда күрүненнин үрезин участогунга гектарга онааштыр ол-ла сорттуң кызыл-чазын 44,7 центнерни, «Мильтурум-553-ту»— 25,9 болгаш «Скалаы»—30 центнерни алган.

Бо чылын бедик дүжүттүг «Тиилелге», «Бурунгаар», «Межегей» совхозтар, Каа-Хем районда «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозтар ап турар.

Үрезиннерни уярын болгаш белеткээрин херекти эки биляри-биле чорудуп турар черлерге агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок чылдарда бедик бедик дүжүттүг ап турар дээрзин үстүнде фактылар чугаалап турар.

Ындыг турбуже, республиканың чамдык ажыл-агыйларында үрезин дугайында ындыг сагыш салышкынын кылбайн турар. Бир эвес республиканда ниитизин-биле тараа болгаш мал чеми культураларның 80 хуузун чогуур кондициялыг үрезиннер-биле чажып тараан турган болза, Улуг-Хем районга ындыг үрезин 56 хуу, Бай-Тайгага—46 хире, Эрзинге — 11,7 хуу болган, а Өвүр болгаш Тожу районнарга чогуур кондициялыг үрезин шуут чок болган.

Оон түрүк, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң удуртукчулары үрезин арыглаар чорукту артык чарыгдал кылдыр санап, элээн каш чылларның дургузунда сорт чок үрезин тарып турарлар. «Тээли» совхозна муң тонна ажыг үрезинни ажылдап шенээрге, 64,4 хуузу арыныың талазы-биле кондиция чок болган. Ол ажыл-агыйга тараа арыглаар машиналар четчир турган-даа бол, оларны белеткээр, таарыпырарынче совхозтуң түскай эртемнигдери кичээнгей салбаан турган.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларының кол болгаш соңгаарладып болбас сорулгазы — райончуткан эң эки сорттуң үрезиннериниң бүрүн күрлавырын тургузары, оларны бедик кондициялыг байдалга чедирери болур. Боттарының бедик кондициялыг үрезинниң үруп ап шыдавас ажыл-агыйларга тараа болгаш мал чеми культураларның ажаап алышкынының үезинде ажыл-агыйлар болгаш районнар аразының үрезин солчуушкуннарын чорудар херек.

Дүжүттү белдиринин чүгүл курлавыры болза элита (чуган эки сорттуң) болгаш бирги репродукциининиң (дүржүлгә станцизының бүдүргени) үрезиннери-биле тарыпры болур. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары болза, сорттарын чаартыр болгаш солуур сорулга-биле боттарынга райончуткан элита үрезиннерни чагып алыр дугайында сагыш салыр, а дүржүлгә станцизы ол үрезиннерни чүгле тааржыр стандарты-биле белеткээр ужурлуг.

Келир чылга үрезиннерни дүргеп ажаап ап, белеткээриниң бүгү аргалары бар. Ажыл-агыйларда ажаап алышкынының болгаш тараа арыглаарының машиналары четчир. Складтар, шаднар белен. «Тиилелге», «Межегей», «Элегес» совхозтарда, «Коммунизмче орук», «Революцияның чалбыжы» колхозтарда тараа арыглаар черлер механизастаттынган.

Ындыг болза-даа «Коммунизминиң херели» колхозта, «Найырал», «Чыраа-Бажы» болгаш «Өөк» совхозтарда тараа арыглаар механизастаттынган черлериниң түүжү хөвүрбаан. Ол ажыл-агыйларда айыттынган түлүгларны ажыглалга киирер хуусаазын үреп үүрарының кол чылдагааны болза оларны түлүг материалдары-биле багай хамнырып, «Коммунтудуг» септелге-тудуг аргелелиниң талазындан контрольдуң чок болуп турарында. Бо чылын оларны ажыглалга киирер төлээде, ол тудугларже кичээнгейни дыңыдар херек.

Үрезин участоктарының ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле тараа арыглаар машиналарның ийи ээлчег-биле үзүктел чок ажылдаарын организастаар, графикти болгаш онаалганы, материалдыг идиг бериишкининиң немелде хемчеглерин ажылдап кылыр, үрезин фондуларының талазы-биле түскай эртемнигдерниң болгаш бригадирлеринин харыысалгазын бедидер чорук чугула. Үрезин тараанын хөй нуруузун тарылга стандартының бирги болгаш ийиги класвынга чедирген турар херек.

Үрезиннерниң арыглаашкынын болгаш сорттаашкынын ноябрь 1-ге чедир ылап доозар. Контроль-үрезинин лабораторияларының ажылдакчылары апаанга үрезинни өйүнде ап, оон түннелдерин түскай эртемнигдерге дораан бээр ужурлуг, ынчангаш үрезиннерни чогуур кондициязынга чедир ажылдап кылырының хемчеглерин алыр.

Эки шынарлыг үрезиннер — келир үениң дүжүдүнүң алдын фондузу-дур. Бүстен эгелээш-ле үрезиннерни чажарынга белеткеп алыры,— бо болза 1968 чылдың планнарын күүседиринге дүжүт талазы-биле улуг салыышкын, оон-биле кады ол — юбилейлиг чылдың хүлээнгелерин күүседиринге тараажылардың төлептиг хемчеглери болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агый министриниң орлаанчызы.

Чурагайның утказы

«Чамдык улус чурагайны «кургаг» дижир...» дээн бир шүлүкчүнүң одуругларындан кирип келир-дир. Ынчаар чугаалажыр боор чүве. Ынчалза-даа ол-ла шүлүкчү мынчаар уламчылаан:

Ынчалза-даа сайзыралды
иергүскенде,
Ырга деңнеп, шүлүк ышкаш
адал болур...

Шынап-на, сан-чурагай бистиң чурттаргавыста хөй черни эзлеп турар болгай. Бетин чижек кылдыр «Торгалыг» совхозтуң амыдыралындан каш чурагайны ап көрээл. Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры хой амыры болур. Оон алыр орулга чыл бүрүде нөөлүп турар. Бир эвес 1962 чылда «Торгалыг» кодаа ажыл-агый артелиниң хой амылындан алган орулгазы 533,6 муң рубль хемчээлдиг турган болза, ол чурагай эрткен чылын 655 муң четкендир. Бо чылдың түннели үнмээндаа болза, оон чөрле кудулавас деп, хөөрөм чоокка, бүзүрел-биле чугаалап болур.

Юбилейлиг чыл Торгалыгга мындыг чурагайларны тывылдырган. Сентябрь 1-деги байдал-биле алырга, мал бажын өстүрериниң планын совхозтуң малчыннары хойнуун 118,5 хуу, өшүнүүн—106 хуу күүседткен. Ол дээрге бистиң мурнакчы малчыннарывыстың — хойжу Донгак Анай-оолдуң, өшүү кадарчызы Зэмир Бичө-оолдуң, дүржүлгалыг бригадир Донгак Кызыл-оолдуң болгаш оскелериң-даа шудургу ижининг үре-түңнели-дир.

Бистиң чонувус сорук киришкининг хүннерде ажыдаап турар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою чоокшулаан, аңаа иүш-ажылчы чедимишкиннерин сөңнээри кижи бүрүзүнүң күзели, изиг чүткүлү болгай. Эртемге, хой ажылын сайзырадырының депшилгелиг аргаларынга, түскай эртемнигдерниң дүржүлгазынга, экономистерниң санаашкыннарынга үндезилээш, «Торгалыг» совхозтуң мал ажылынга специализастаашкынын чөрудуп эгелээн. Совхозтуң бараанныг будурулгезиниң 84 хуузун хой ажылы эзлээн. Оны Торгалыг, Чалаатты болгаш Чаа-Суур салбырларга тургускан.

Оон-биле чергелештир, амгы хүнмерниң ажыл-ижин бодап олурарга, ыяштавайн баар аргажок чамдык бодалдар база тыптып, чамдык чурагайларның бажын бээр чурагай-дыр. Ынчаарга хойнуң чаш төлүн чүс башка онааштыр көвүдедир төлээде, тарып боозадылганың темпизин болгаш шынарын чугулажап көрүп, чогуур үеде чөрудуп, төрүүр хойларның ажаалгазын нүштелдирээ чогуур.

Оон ыңай база бир бергедээшкинни — малдың өлүп-хораар чүүшкүннерин чорудар херек.

Дүжүттү белдиринин чүгүл курлавыры болза элита (чуган эки сорттуң) болгаш бирги репродукциининиң (дүржүлгә станцизының бүдүргени) үрезиннери-биле тарыпры болур. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары болза, сорттарын чаартыр болгаш солуур сорулга-биле боттарынга райончуткан элита үрезиннерни чагып алыр дугайында сагыш салыр, а дүржүлгә станцизы ол үрезиннерни чүгле тааржыр стандарты-биле белеткээр ужурлуг.

Келир чылга үрезиннерни дүргеп ажаап ап, белеткээриниң бүгү аргалары бар. Ажыл-агыйларда ажаап алышкынының болгаш тараа арыглаарының машиналары четчир. Складтар, шаднар белен. «Тиилелге», «Межегей», «Элегес» совхозтарда, «Коммунизмче орук», «Революцияның чалбыжы» колхозтарда тараа арыглаар черлер механизастаттынган.

Ындыг болза-даа «Коммунизминиң херели» колхозта, «Найырал», «Чыраа-Бажы» болгаш «Өөк» совхозтарда тараа арыглаар механизастаттынган черлериниң түүжү хөвүрбаан. Ол ажыл-агыйларда айыттынган түлүгларны ажыглалга киирер хуусаазын үреп үүрарының кол чылдагааны болза оларны түлүг материалдары-биле багай хамнырып, «Коммунтудуг» септелге-тудуг аргелелиниң талазындан контрольдуң чок болуп турарында. Бо чылын оларны ажыглалга киирер төлээде, ол тудугларже кичээнгейни дыңыдар херек.

Үрезин участоктарының ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле тараа арыглаар машиналарның ийи ээлчег-биле үзүктел чок ажылдаарын организастаар, графикти болгаш онаалганы, материалдыг идиг бериишкининиң немелде хемчеглерин ажылдап кылыр, үрезин фондуларының талазы-биле түскай эртемнигдерниң болгаш бригадирлеринин харыысалгазын бедидер чорук чугула. Үрезин тараанын хөй нуруузун тарылга стандартының бирги болгаш ийиги класвынга чедирген турар херек.

Үрезиннерниң арыглаашкынын болгаш сорттаашкынын ноябрь 1-ге чедир ылап доозар. Контроль-үрезинин лабораторияларының ажылдакчылары апаанга үрезинни өйүнде ап, оон түннелдерин түскай эртемнигдерге дораан бээр ужурлуг, ынчангаш үрезиннерни чогуур кондициязынга чедир ажылдап кылырының хемчеглерин алыр.

Эки шынарлыг үрезиннер — келир үениң дүжүдүнүң алдын фондузу-дур. Бүстен эгелээш-ле үрезиннерни чажарынга белеткеп алыры,— бо болза 1968 чылдың планнарын күүседиринге дүжүт талазы-биле улуг салыышкын, оон-биле кады ол — юбилейлиг чылдың хүлээнгелерин күүседиринге тараажылардың төлептиг хемчеглери болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агый министриниң орлаанчызы.

Районнуң мурнакчылары

Алдарлыг ойга — Октябрьның 50 чылынга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районда калбарган социалистиг чарышка үре-түңнелдиг ажылдап, өвүржүлерниң чоргаарлары апарган мурнакчылар хөй.

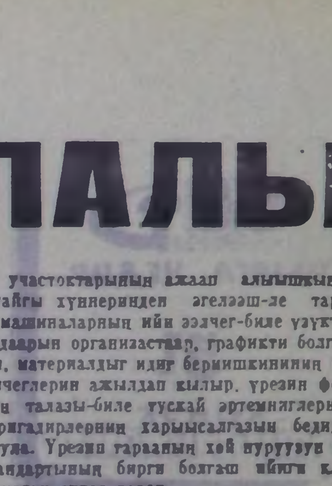
«Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы Лама-Сүрүң Чүдей-ооловна Монгуш — Кужур-Чыраа фермазының дээре саанчызы. Бүгү ажыл-амыдыралын мал ажылынга бараалгаткан бо үгбай бодунга быжыглаан 9 инектеринден хүнде-ле 70 литрден эвээш эвес сүттүг саап ап турар.

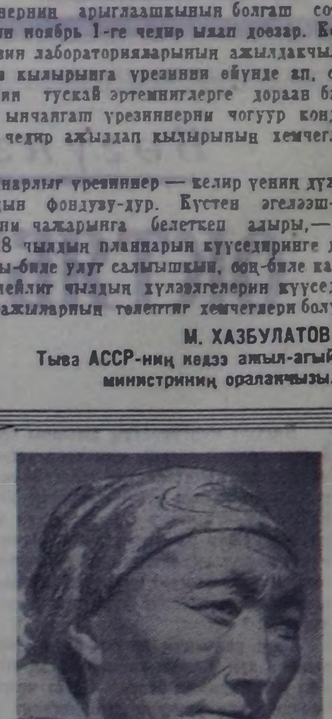
«Торгалыг» совхозтуң аныяк хойжузу Анай-оол Сарыг-оолович Донгак бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 104 хураганны, хойдан-на 2,150 кг дүктү кыргып, боду 20 тонна сигенни белеткевишаан, кышка бүрүн белеткенген.

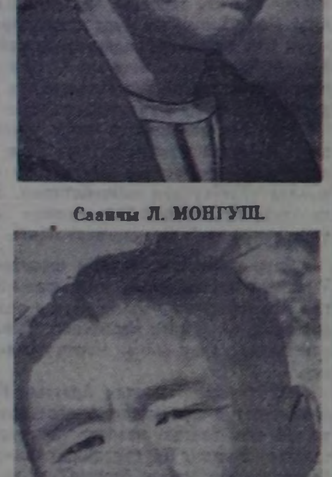
Хандагайтыда амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчы-мастери Хава Шимитовна Монгуш бо ажылга 8 чыл ажылдап, чоннуң культурлуг амыдыралынга улуг үүлени бүдүрүп, бодунуң мергежилин доктаамал бедидип, планның даалгаларны үргүлчү ажыр күүседип турар.

Юбилейлиг чылда 49 харлап турар тудугжу Маадырбай Санчыевич Доңгактың бо ажылга стажы—20 чыл. Торгалыг, Хандагайты суурларының чурттаргалга, бүдүрүлге, албан черлериниң тудугларынга үзүктел чок ажылдап келген.

«Кызыл тук» колхозтуң хойжузу, коммунист Баян Калгажыкович Ооржак бо чылын 100 хойдан-на чүс хураганны, хойдан-на 2,5 кг дүктү алган. Кыштаглаашкынга бүрүн белеткенген.

Саанчы Л. МОНГУШ.

Хойжу А. ДОНГАК.

Даараныкчы Х. МОНГУШ.

Орёл областа башкы училищезин дооскан, он чеди харлыг башкы кыс оолга «Тере-Хөл» колхозтуң эргы суурунга турган школага амылдазары-биле хап кээптир.

Даг-даш аңгыр иодээ чөрге
Орус башкы чедип келген.
Таңыгырда Орёл черниң
Орлан-эрес төлээзин ол.

Хилиң ышкаш кара чаштыг,
Украин сызыгуурлуг.
Кижи бүрү оны чаптаар,
Умуражыр, дыңнажыр.

Чыл-даа чөптээн—биээ кызы
Тыва сөстү сөглей берген.
Чылыг сеткил ханызындан
Дыңзыг-ыңзыг бадыргылаар:

«Кызыл-ыяш аргазында
Нылаң кара диңиң-не бар.
Кызыгаарны паараңында
Нымдан артыш эжим-не бар.»

Кайгамчыктыг эрес башны
Саат чөкпө тывалаарга,
Кадыгганы, мазылганы
Чаштар эжи шиңгээй берген.

Оон бээр ам он чеди чыл эрткен. Бо чуруктаа Саглы школазының өөредиглиг эргелекчизи Александра Ивановна Луцкая олдур. Тере-Хөлден эгелээш, Таңды өвүрүн олуртказ, мында кээп, уругларны эртемге өөредип, хостуг үелеринде бичимилерге солуун ном номчуп берип турар.

Эрткен чылын дүржүлгалыг башны А. И. Луцкая «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Ал. ДАРЖАА.

А. АИРНИҢ фотолары.

Чурумал

КОЛ АЙТЫРЫГНЫ АДААР ДИЗЕ...

Бир-ле катап чайын Чайлыг-Хемге чорук кылып чораан мен ийин. Кидин-не өрт өөү. Шидамында кодан-кодан хойлар ак даржы-ла. Бир хойжунуң аалынга шайлап олур мен.

— Силерниң ажылыңарда кол-ла чүүл чү ирги, малчын?—деп, оон сонуургап айтыдым.

— Кол айтырыгны адаар дизе, дуу ол өгнүң чанынга чеде бергеш, ам дораан дыңнап болур силер — дээш, хойжум ынаар базыпты.

Мен оон соондан өдериптим. Удаваанда чон, соңгукчулар оон-моон чыглып келди. Ортумак сыныг аныяк хераажен кижи улус аразынга туруп келди. Ол кижи малды тайгага одарладырының дугайын, хураган кыргылдазын канчаар чорударының эптиин, ажыл-агыйга харыысалганын дугайын чугаалады.

Ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Совединин депутады, аныяк хойжу, аныяк ие Кара-кыс Сагаан-ооловна Түлүш-биле ынчаар ужураштым.

Депутаттың сөстери кижи бүрүзүнүң сеткилин хайныктырып, хөй бодалдарны солчуп, соңуургандыг чугаалажыгны кылырынче албадап келген. Депутаттың ажылдап турары Кадый-Бажы хойжу бригаданың кежигүннери соңгукчулар Агбаан-ооп Сая, Сундуй-оол Түлүш болгаш өскелер-даа аңаа санал берди.

Шынап-ла, ынчаарда кол айтырыгны «мал чайлагладыышкыны» деп адаар турган түвө. Ол-ла хойжу чоргаарал-биле сөгледи:

— Бистиң депутадывыс эш-өөрүн, соңгукчуларны хей-аът киирип билир кижи. Чазыя Кадый-Бажынга соңгукчулар-биле ужурашкаш, малдың чаш төлүн камгалаарының дугайын чугаалап, база-ла кол айтырыгны адаан. Оон түннелинде бүгү бригада малдың чаш төлүн четче камгалап ап, бир хойдан-на 2,4 кг дүк кыргыыр хүлээлгезин күүседткен. Сөзүү түннелдиг болур кижи түвө.

Депутат Түлүш-биле ужуражылганың соонда хойжулар база-ла сорук киргеп аныядап турганын ам бодап олур мен. Оон соонда бригаданың чаагай хереглериниң дугайын район Совединиң сессиязынга база илеткеди-даа. Кара-кыстың соңгукчулар ортузунга чорудуп турар ажылы, хууда үлегерлиг чурттаргазы макташтыр.

Чоннуң айбычызы... Ол чүгле сессияларга чедиишкиннер дугайын илеткеп турар эвес, харын эң бодүүн болгаш чугула түүлдү безин — малчыннарга хереглиг хевис, ширтек кырынга чадар дорожка дээн ышкаш барааннарны чедирип келирин база негеп ап, соңгукчуларның чагыг бүрүзүн күүседип турар.

Чоннуң айбычызы... Ол чоннуң культурлуг чурттаргазы дээш идепкейлиг деңмээжин турар. Бригаданың кежигүннери боттарының оглеринде шокар-пос кожегелерни кылып алган, ынзы-бүрү өөнүг торгу-кожаалар-биле «50 чыл», «Октябрьның 50 чылы» деп сырып бижигилээн. Бо күүнү бригаданың 26 коданында ынча санныг «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарны, «Партийжи амыдырал», «Ажылчын хераажен» деп орус дылда журналдарны чагытқылаан.

Чоннуң айбычызы... Кара-кыс школага барып, башкылар-биле харылзажып, чүгле бодунуң уругларынга Лазор биле Светаның эвес, харын бригада кежигүннериниң ажы-төлүнүң өөредилгезин каттай сонуургап, оларны хайгаарап турар.

Түлүштүң аалынга чоокта чаа база чордум. Өөнүң ээзи Ховалыг Кара-ооп биле кады аныяк депутат кыштаан бүрүн белеткеп алган, 12 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин күүседткен, ам ноогаан суланы белеткежип турар болду. Ол-даа билдингир: амгы хүннерде кол айтырыгларның биразы—мал кыштагладыышкынынга белеткел чорун турар болгай.

И. САРЫМ-ООЛ.

Тудугжу М. ДОҢГАК.

Хойжу Б. ООРЖАК.

1967 ч. Сентябрь 16.
ШЫН
2-ги арын

Совет күрүнениң 50 чыл оюнга

ПОЛЯКТАР — ОКТЯБРЬНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ

1917 чыл эгелээн. Романовтарның төрел-сады дүжүлгеден дүшкен. Россияда поляктар 1917 чылдың февраль-мартта болгуваан болуушкуннарның ада-ла хайгаракчы, керечилери болбааннар. Олар Петроградта Нева проспектизиге кудумчу тулчуушкуннарынга киришкен. Петроград «Крестилериндеи» болган Москва Бутырказыларынан политиктиг хоруглаттырганнарны хостаарынга, кижи коор хоон чок генералдарны болган офицерлерни эрге-чагыргадан чайгадырынга олар киришкен. Чүс-чүс поляктар 1917 чылдың октябрь — ноябрьда социалистиг революцияны деткээн.

Ады-сурал биздингир болган биздиннес поляктарның — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчилериниң дугайын богун бо чүүлге чугаалаарын күзээн мен. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның чанында Партия төөгүзүнүң институдунуң харысалгалыг ажыдакчызы доктор Ян Коханьскийниң менээ дыңнатканы-биле алырга, Октябрь революциязынга киришкен сес мун поляктарның алы болган фамилиязы амга чедир илерээн.

— ПКАП ТК-ның чанында партия төөгүзүнүң институду «Поляктар — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчилери» деп номну 900 хире арынныг кылдыр үндүреринде парлалгага белеткээн. Номда чыгдынган медээлер биске национал чоргаараалдың барымдаалыг сеткил-сагыжын хайныктырып шыдаар — баштайгы тиилелгелиг социалистиг революцияга шаандагы хаанныг империяның чүс-чүс улустарының төлээлекчилери-биле кады поляктар база демнеишкен-не болгай. Олар Кышкы ордуну болган Москва Кремлиниң штурмаларынга киришкен, Балтика болган Кара далай флоттарынга албан эрттирип турган, 1918 чылда Псков төөгүнга, 1919 чылда Царицын төөгүнга, 1920 чылда Крымга болган тулчуушкуннарга киришкен...деп,— Ян Коханьский чугаалаан олурар болду.

Партийкэ төөтүн болган Петроградтың шериг-революстуг комитединиң кежигүнү, большевиктер партиязының ТК-ның кежигүнү Феликс Эдмундович Дзержинскийниң адын кым дыңнаваан боор! Ындыг болза-да Петроградтың шериг-революстуг комитединге Ф. Э. Дзержинскийниң удуртулгазы-биле Францишек Гжельщак төрээн чуртунга чанып келгеш, Польшаның Коммунистиг партиязының коскү ажылдакчызы турган, а Үшшидиг коскү совет шериг начальныгы турган.

Польша төөгүчүлер Москва, Киев, Ленинград, Харьков, Астрахань, Красноярск, Курск, Одесса, Пермь, Ростов, Саратов, Свердловск, Ташкент, Тула болган Уфа хоорайларда архив материалдарыбыле танышкан. Чижээ, Петроградта телефон станциязын болган Теп телеграфты эзелеп алыр үезинде СДКП биле Л-ниң ажылдакчылары Станислав Пестовский, Юлиан Лещинский, Ян Куликовский—Ольский, Кароль Кадлубовский болгаш өскелер-даа шиитпиргиг рольду ойнаанын польша төөгүчүлер илереткен. Ян Куликовский —Ольский биле Кароль Кадлубовский Октябрь революциязының соонда совет күрүне аппаратынга харысалгалыг албан-хүзээлдерге ажылдап чоранналар.

Советтерниң II төөгүлүг Бүгүроссия съездизинге келген делегаттарның аразында 20 поляктар бар болган дээрзин Ян Коханьский чугаалаан. Съездиден сеңгүткен Советтерниң Бүгү-россия Теп Бүүсекчи Комитединиң составынга Яков Долецкий (1921—1937 чылдарда Россияның Телеграф агентилелиниң болган СЭТА-ның удуртукчузу турган), Ф. Э. Дзержинский, Францишек Гжельщак, 1918 чылда Крымга Таврича Совет Республиканың Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазы турган Антони Слуцкий киргеп.

Россияның кайы-даа районунга Советтерниң эрге-чагыргазы дээш демисеглге поляктар база киришкеп. Ф. Лабишевскийниң ады Иваново-Вознесенск-биле, З. Шарынскийниң — Псков-биле, С. Пухальскийниң — Тверь-биле, Б. Бортновскийниң, Я. Мизеркевичиниң — Саратов-биле, С. Кулешинскийниң —Пермь-биле быжыг холбашкан болгаш оске-даа ынчыг чижектер хой.

1918 чылда Таврича Совет Республиканы чарлаан Крымга совет удуртулгага поляктар онза идепкейлиг болган деп, польша төөгүчү чугаалаан олурар. Анда Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Антони Слуцкий башталп. Украинаның Компартиязының ТК-га Станислав Косиор биле Феликс Кон ажылдап турган. Н. Островскийниң бодунуң «Кан канчап катканы» деп кайгамчык номунда бижээн Феликс Клопотовский Волынья Кызыл гвардиязының идепкейлиг организазычызы болган.

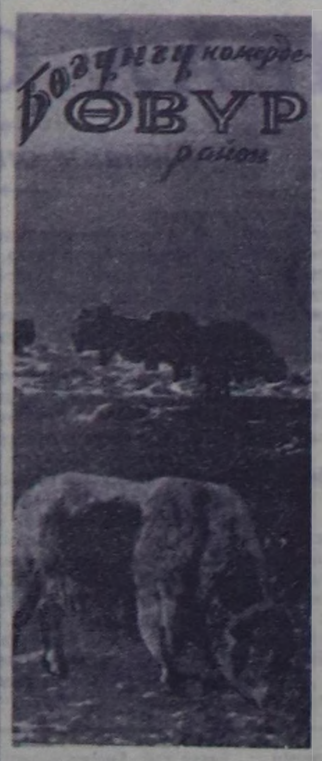
Чүс-чүс поляктарның ат-фамилиялары дыңналып турар. Сибирьниң болган Якутияның, Азербайджанның болган Туркестанның, Кавказтың болган Литваның, Белоруссияның болган Украинаның аттары дыңналып турар.

— 1918—1920 чылдарда дайынчы эрес-маадырлыг чоруктары дээш 200 чыгаа поляктарны Кызыл Тук орден-биле шаңнаанын билир боор силер — деп, Ян Коханьский чугаалаан. ПКАП ТК-ның чанында Партия төөгүзүнүң институдунда бар медээлерден ап коорге, чүс мун ажыг поляктар Октябрь революциязынга болган хамаатты дайынга идепкейлиг киришкен. Олардың иштинден он-он мун кижилер социалистиг революциянның херээ дээш боттарының амы-тынын бергеп. Мун-мун коммунистер болган. Хей-хей поляктар Совет Россияга артып калган, боттарының амыдырал-чурттаарынын, Францияның болган еске-даа чурттарының чедишкиннерин демдеглээн.

Бо чылын бодунуң бежен чыл оюн байырлап турар Совет Эвилели космосту тайбың сорулгаларга ажыглаарынын болгаш шинчилээринин эгелеичизи болган деп, ССРЭ-нин П. Д. Морозов демдеглеп чугаалаан. Совет төлээлекчи социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазынче онза кичээнгейин углаидыргап, космос шинчилелдеринин талазы-биле ССРЭ-нин делегей парлалгаларын тодаргайлап чугаалаан.

П. Д. Морозов космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле күрүнелерниң ажыл-чорудулгазының принципгерининң дугайында бо чылдың январьда берээ чарганы — үк Комитеттиң ажылында чаа үе-чаданы тодаргайлап чугаалаан.

КНО-нуң юридиктиг айтырыглар белеткээр комитеди озал-ондакка ийикпе аргажоктуң ыры-мында хонар ужурга таварышкан космонавтарны камгалаар дугайында Совет Эвилелиниң төлевилеп киргеп дугуржулгазын чедир ажылдап кыларын, таварыштырып сүмележирин — бодунуң мурнунга тургузуп алган сорулгазы бо чылын четче күүсеткейн баргап деп, ол белеткел комитединиң Женевага болган сессиязының ажылының түңнелдерин таймылбырлаан, П. Д. Морозов харааданын илергейлээн.

МООЛДУГ-ХЕМНИҢ кежигаксы. Балыгланган черинниң халы бажында ак аржыылыындан сыстып өдүп келген партизан оол биле уруг холдарындан туттунчуп алган черектер аразында турарлар. Ыракта аныктарының мрамжыры дыңналыр:

Кидынайдан харап көэрге,
Кызыл-каттыг Бора-Шайым.
Кыңгырт кылдыр бадырыптар
Кыстыг, оолдуг Бора-Шайым.

— Эх! Дыңнап тур сен бе? Бистиң чурттаалгавыс база-ла олардың ырлары дет хөглүг болгаш ава-неижиктиг болур—деп, уруг чугаалаар.

Олардың чаны-биле Тываның решпериниң дайынчылары, партизаннар туттурган самыннарны өүрүп алган эртелер. Чиидезиг борттелиг дүүметтер, торгу тонпарлыг шөртетер-шөртетер феодалдар баштарын халайтып алган, муңгаргай келгип чоруурлар.

Бо дээрге Хандагайтының Культура бажыңының бот-тывыгыр артистериниң иергүзүп турары «Самыын» деп шинээнниң сөөлгү иергүзүү-дүр. Тываның национал хосталгалыг революциязының чылдарында Бора-Шайга болуп турган болуушкуннарны кортуп-неп бо шинии Октябрьның 50 чыл оюнга таварышпыр культура ажылдакчызы Түлүш Олароол чогаатkан.

Эргим номчуучу, ам Культура бажыңының сценазындан дүшкеш, Бора-Шайның бодунче чоруптаалы.

Эргим номчуучу, ам Культура бажыңының сценазындан дүшкеш, Бора-Шайның бодунче чоруптаалы.

Ол контрреволюстуг самыннның киржикчилери революция мурнунда боттарын Бора-Шайның валери биле деп санап чораан Дамдыкай иезрен, Шоналай чагырыкчы, Төмүр хүндү сугдар дээш чижектер феодал-теократ идегеттер эрги ёзулуп катап эгидип алырын, баймп, шөртейтир машыстаарын, тамчыктанырын, а ядыы түрелчи кижилерни биезги хемээр бастыы дорамчылаар хелекчиктерн, паштынчылары кымырын күзээнвер. Шынап-за феодалдын үезинде араттар байлаага холечиктеп, олардың пажының чуулдузун, божазын ижип, ораптандымны кат-чимнеп, ай-безп, өрге, тарбаганы-биле амыдыран чурттап чораан-на болгай. Шыдажыр аргажок кадыг-дошкун шиажылал, чедиише чок түрелги, дүнбей-бүдүүлүк амыдырал. Бүгү Тывага турганы мишкап. Бора-Шайга база ядыы араттар түүлүп чылдарда шак мынчаар чурттап чорааннар.

Кара булуттар хүнүң чаймнанчак хереини чеже-даа хеме бүргеп турза, домей-ле аяны бээр мишкап, чаагай чырык, аас-кежиктиг чурттаалганы, хостуг эрге-шөлээни чаалап алырынга араттар ханы бүүүредиг турганнар. Чогум-на ол дээш револючуг араттар амы-тынын харамаанмайн тулчуп, чаан турган-долу дег, чаъс октарга үүкүштүр водурлуп үүп, маадырлыы-биле деиеешкип турганнар. Мооддуг-Хемниң эриинде бо турасказалды чоруптаарының аныктарын Бора-Шайның валери биле деп санап чораан Дамдыкай иезрен, Шоналай чагырыкчы, Төмүр хүндү сугдар дээш чижектер феодал-теократ идегеттер эрги ёзулуп катап эгидип алырын, баймп, шөртейтир машыстаарын, тамчыктанырын, а ядыы түрелчи кижилерни биезги хемээр бастыы дорамчылаар хелекчиктерн, паштынчылары кымырын күзээнвер. Шынап-за феодалдын үезинде араттар байлаага холечиктеп, олардың пажының чуулдузун, божазын ижип, ораптандымны кат-чимнеп, ай-безп, өрге, тарбаганы-биле амыдыран чурттап чораан-на болгай. Шыдажыр аргажок кадыг-дошкун шиажылал, чедиише чок түрелги, дүнбей-бүдүүлүк амыдырал. Бүгү Тывага турганы мишкап. Бора-Шайга база ядыы араттар түүлүп чылдарда шак мынчаар чурттап чорааннар.

Кара булуттар хүнүң чаймнанчак хереини чеже-даа хеме бүргеп турза, домей-ле аяны бээр мишкап, чаагай чырык, аас-кежиктиг чурттаалганы, хостуг эрге-шөлээни чаалап алырынга араттар ханы бүүүредиг турганнар. Чогум-на ол дээш револючуг араттар амы-тынын харамаанмайн тулчуп, чаан турган-долу дег, чаъс октарга үүкүштүр водурлуп үүп, маадырлыы-биле деиеешкип турганнар. Мооддуг-Хемниң эриинде бо турасказалды чоруптаарының аныктарын Бора-Шайның валери биле деп санап чораан Дамдыкай иезрен, Шоналай чагырыкчы, Төмүр хүндү сугдар дээш чижектер феодал-теократ идегеттер эрги ёзулуп катап эгидип алырын, баймп, шөртейтир машыстаарын, тамчыктанырын, а ядыы түрелчи кижилерни биезги хемээр бастыы дорамчылаар хелекчиктерн, паштынчылары кымырын күзээнвер. Шынап-за феодалдын үезинде араттар байлаага холечиктеп, олардың пажының чуулдузун, божазын ижип, ораптандымны кат-чимнеп, ай-безп, өрге, тарбаганы-биле амыдыран чурттап чораан-на болгай. Шыдажыр аргажок кадыг-дошкун шиажылал, чедиише чок түрелги, дүнбей-бүдүүлүк амыдырал. Бүгү Тывага турганы мишкап. Бора-Шайга база ядыы араттар түүлүп чылдарда шак мынчаар чурттап чорааннар.

Кара булуттар хүнүң чаймнанчак хереини чеже-даа хеме бүргеп турза, домей-ле аяны бээр мишкап, чаагай чырык, аас-кежиктиг чурттаалганы, хостуг эрге-шөлээни чаалап алырынга араттар ханы бүүүредиг турганнар. Чогум-на ол дээш револючуг араттар амы-тынын харамаанмайн тулчуп, чаан турган-долу дег, чаъс октарга үүкүштүр водурлуп үүп, маадырлыы-биле деиеешкип турганнар. Мооддуг-Хемниң эриинде бо турасказалды чо-

Чаа доктаалды танышпышаан...

ЧУГУЛА ТУРУШТА

«Чонуң амыдырал хандырыгазын улам ыцай хөглүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң чаа хүлээп алган доктаалы — ажылчы чоннарының амыдырал чурттаалгазын экинидерииче партия, чазактың ада сагыш салыышкынының тодаргай херечизи, «Бүгү-ле чүүнии кижиниң чаагай чоруугга» деп кыйгырыгның боттанышкыны-дыр.

Мен Хандагайтының амыдырал хандырыгга комбинадының идиктер даярар болгаш сеңгээр цехинде ажылдап турар мен. Менээ даавидыртан ажылды эки шынарлыг, негелдеге дүүштүр-кылырга, чүүүл-даа дурунда бедик мергежил, ажылга харыысалга негеттинер, чогум-на ол дугайын ук доктаалда бирдең-бирээ чокка санап айыткан-дыр.

Сөөлгү айның бүдүрүлге даалгазын 128 хуугга күүсеттим. Совет күрүнеминиң 50 харлаарынга чедир санныг хонуктар арткан, мынчаган ол байырлалга чедир он айның аразын чедишкиннииг күүседим, нам болган чазактың амыдырал хандырыгга ажылдакчыларынга хамаарыштыр үндүрген доктаалын боттандыраарыны үүүмүү киирештирер мен.

Д. МОНГУШ.

«Ямыа түүк колхозта сарлык подарчызы, коммунист Санчы Куулар шбилелиг чылда бодуна алаан социалистиг үүдээлелерин күүсеткен. Ол—20 сарлыкты зөө планныва дужаагап, ооң кадарда турары саар сарлыктардан 11 тонна ажыы сүт алдынган. Ооң үс-шеэер холдары кодээ клубтуң ирак чүүл болгумунуң киржикчилеринге база дугаалаан —үш дежир хонуусту кадарчы кылып берген.

С. Куулар мал чеминиң белеглелиие идевелеёлиг киришкен. Колхоз будурулгазынче эки ажылы дээш «Куш-ажылчы шылгераа» деп медаль-биле шаңнаткан. Кадарчының болук сарлыктары сөөттен чоруурун бо чүрүктө көрүскен.

АМГЫ БОРА-ШАЙ

Октябрьның базымы

БОРА-ШАЙНЫҢ Мооддуг-Хемниң оң талазы эриинде дең кырында улуг эвес тураскаал хүнге чаймнанандыр көстүп турар. Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаатkан районнуң аныктарының «Дайынчы алдарның оруубилее» деп походунуң киржикчилери аңаа бо чылдың июньда чыгып келгеннер. Олардың аразында хоочун салгалдың кижилери — Тывага болуп турган революстуг болуушкуннарның идепкейлиг киржиччзи Танов Седип-оол, партизан Монгуш Чекпек, башгайы тыва медицинна ажылдакчыларының бирээзи Монгуш Сенджиы, эки-турачы фронтучулар Монгуш Даваа, Борис Конгар болгаш оскелер-даа бар.

Бо тураскаалдыг черге 1930 чылдар үезинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар болуп турган. Октябрь революциязының тиилелгелиг түгүнүң адаа-биле чалбышталган тыва араттарның национал-хосталгалыг революциязының чаалап алышкының — улусчу эрге-чагырганы, араттарның хоегуг эрге-шөлээни чок кыымыр, феодалдыг эрги ёзу-тургузугну катап эгидер дээш тура халышкан контрреволюстуг самыннарны Араттың революстуг аътыг шериг-биле бо чер чурттуг партизаннар маңаа чылча шаан үзуткаан.

Ол контрреволюстуг самыннның киржикчилери революция мурнунда боттарын Бора-Шайның валери биле деп санап чораан Дамдыкай иезрен, Шоналай чагырыкчы, Төмүр хүндү сугдар дээш чижектер феодал-теократ идегеттер эрги ёзулуп катап эгидип алырын, баймп, шөртейтир машыстаарын, тамчыктанырын, а ядыы түрелчи кижилерни биезги хемээр бастыы дорамчылаар хелекчиктерн, паштынчылары кымырын күзээнвер. Шынап-за феодалдын үезинде араттар байлаага холечиктеп, олардың пажының чуулдузун, божазын ижип, ораптандымны кат-чимнеп, ай-безп, өрге, тарбаганы-биле амыдыран чурттап чораан-на болгай. Шыдажыр аргажок кадыг-дошкун шиажылал, чедиише чок түрелги, дүнбей-бүдүүлүк амыдырал. Бүгү Тывага турганы мишкап. Бора-Шайга база ядыы араттар түүлүп чылдарда шак мынчаар чурттап чорааннар.

Кара булуттар хүнүң чаймнанчак хереини чеже-даа хеме бүргеп турза, домей-ле аяны бээр мишкап, чаагай чырык, аас-кежиктиг чурттаалганы, хостуг эрге-шөлээни чаалап алырынга араттар ханы бүүүредиг турганнар. Чогум-на ол дээш револючуг араттар амы-тынын харамаанмайн тулчуп, чаан турган-долу дег, чаъс октарга үүкүштүр водурлуп үүп, маадырлыы-биле деиеешкип турганнар. Мооддуг-Хемниң эриинде бо турасказалды чоруптаарының аныктарын Бора-Шайның валери биле деп санап чораан Дамдыкай иезрен, Шоналай чагырыкчы, Төмүр хүндү сугдар дээш чижектер феодал-теократ идегеттер эрги ёзулуп катап эгидип алырын, баймп, шөртейтир машыстаарын, тамчыктанырын, а ядыы түрелчи кижилерни биезги хемээр бастыы дорамчылаар хелекчиктерн, паштынчылары кымырын күзээнвер. Шынап-за феодалдын үезинде араттар байлаага холечиктеп, олардың пажының чуулдузун, божазын ижип, ораптандымны кат-чимнеп, ай-безп, өрге, тарбаганы-биле амыдыран чурттап чораан-на болгай. Шыдажыр аргажок кадыг-дошкун шиажылал, чедиише чок түрелги, дүнбей-бүдүүлүк амыдырал. Бүгү Тывага турганы мишкап. Бора-Шайга база ядыы араттар түүлүп чылдарда шак мынчаар чурттап чорааннар.

Ол фермада бичии чаштарга иелиин туругсеган. Олар база-ла иенинг эрге-чагыдыы-биле бир демей күрүнеминг долу азыралында ецүп-маңдып турарлар. Бо фермаиың ажыл-ишчилериниң кадыын мында туругсеган кижи эмгелеринин ачилери камгалап турарлар. Фермаиың саалчыларының, кадрчыларының эргезинде национал угулзалар-биле хөлеп каастаан, эки дерилгелиг клубту, 3500 кире ном фондулуг библиотеканы, радиостанцияны, кожер кинону, эт-бараан болгаш аътчем магазинин жерии каан. Суурда Ильичиниң лампочкалары чаймнанандыр хып турар.

Бора-Шайда инвентерии саарын, сүтүг сметаналап сажагалаарын, мал чемин болбазырадын кылырын, хой дүгүи кыртырын бүрүнү-биле механизасеган болур амгы үениң парын агрегаттары болгаш еске-даа техника бар.

Бо бүгүнү шиледе, революция мурнунда, Бора-Шайның ядыы араттары утаап бодаар турган бе? Чок!

Дүй бүргеи турган кара булуттарны күштүг хит тарадыр хадын алган бааргa, хүн херели чайынанып келирин мшкап, Улуг Октябрьның хереливден тыва черинг бир бичии кезии Бора-Шайга чад, чырыкныг, аас-кежиктиг амыдырал шак мынчаар чечектеиин сайзырааны ол-дур.

Ам, бо хүиверде, Бора-Шайның авыяатары мынча деп мрамжын турарлар.

Амыдырал денге хөглээн
Алыс чуртум Бора-Шайым.
Ожак-хөлүг, ажыл-ишчи
Оолдуг, ыяеттыг Бора-Шайым.

В. ОЧУР-ООЛ,
журналист.

ИЙИ РАЯ

Бээр тун. Бөлүүн дендиишкиң бажыңында ол-оон ойлаан. Бурунгар көөрге — дыңзыы хатка силзиткеш, дыраан сиир дег, дыдырара берген маштар, инде-ынында озаңналган хорум даштар бар.

— Бистс ийи Раз бар болгай, артында фамилиязындан бээр долгай— деп, «Коммунизче оруда кодээ ажыл-агый артелиниң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазынга бир-ле саалчы чүзелады.— Кайызын-даа Раз Монгуш дээр. Чүзле аалларының аттары-биле малгыыр улус. Ынчалза-даа олар алыр зөөе саалчылар чүве.

Шынап-ла ындыг болду. Кайы-даа Раз мурнакчыларның санынга киржип турар. Кайы-даа Раз — комсомолчу. Олардың биргизи саалчы ажылынга алды чыл болган, өскези дөрт чыл ажылдаан, стаж талазы-биле бо фермаиың сгоочукпарыз улус-тур.

— Бистиң фермада саалчы бүргүү 11 иректи саал, 11 быжаны ажаан турар—деп, Раиса Шактың-Доржуевна чугаалай-дыр.—Чүзле сүтүг хөйму саарын мес, зарын быжаларын кедиң, шыырак доруурарын чедип ап турар бис. Чажындан-на эки хайгаарап, аарыг-аржыын эккеп, ажаан турган чаш мал шыырак доруурар боор чүве-дир.

— Сүт саалдазын эдегдиринге одар-белчиирииң ролю улуг—деп, Раиса Биче-ооловна уламты.— Бис Хөндергеймиң Артылыг-Ажык деп делгем чайлавыла чайладыбыс. Оът-сиизеи терең, хоолдууг, малга тааржымчалыг чер чүве. Ам күзеедеп тур бис. Колхоздуң тараазын ажаан алтарга, Улаганай уңунче көчүп бадар бис. Аңгыстарда хову ооду кайгамчык, сүт эдбей бээр чер чүве.

— Ынчаргa Кужур-Чыраада кыштаашыстың кыынга белеткели бага чүгээр ийин — деп, өске Раз демдегледи. Ынчалза-даа кылыр чүүлдер ам-даа эңдерик. Боттарывыс дүүгүреп, колхозтуң удуртулчуларын, түскай эртемнилерии дүүгүредип-ле турар улус бис.

— Фермада чаңыыс-даа эр кижи козулбес коруүлерден — деп, ийиги Раз бээр-ле чыда калбады.—Олар шүлүг мал чемни белеткээн черде. Хар шыпааже кижр чаай кезимээп турда, мынчаавас ара чок.

Юбилейниң дүркүү талазында фермага бир чугаалажыг ындыг болду.

А. АЛЫМ-ООЛ.
А. АНРИЦ фотолары.

ДАШТЫКЫДА

КОСМОС ДЕЛГЕМИН ТАЙБЫҢ АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КНО КОМИТЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫНДА

ТАЙБЫҢ СОРУЛГАЛАРГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космос делгемин тайбың ажыглаар талазы-биле КНО комитединиң 10-гу сессиязы ажылдап эгелээн.

Сессияның чугаалажыр айтырыглары — Комитеттиң Кол Ассамблеягa илеткели, эртем, техниктиг белеткел комитединиң илеткели, юридиктиг белеткел комитединиң илеткели база спутниктер системаларының үжудуушкун ажылдарының талазы-биле ажылчын бөлүктүң дыңнадыы.

Кижи төрелгетеп совлгу үеде космос делгемин идепкейлиг шинчилеп эгелээн болгай деп, Комитеттиң даргазы Курт Вальдхейм (Австрия) үн сессияны ажыткап чугаалаан. Вальдхейм ол талазы-биле Совет Эвилелиниң, Каттышкан Штаттарының, Францияның болгаш өске-даа чурттарның чедишкиннерин демдеглээн.

Бо чылын бодунуң бежен чыл оюн байырлап турар Совет Эвилели космосту тайбың сорулгаларга ажыглаарынын болгаш шинчилээринин эгелеичизи болган деп, ССРЭ-нин П. Д. Морозов демдеглеп чугаалаан. Совет төлээлекчи социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазынче онза кичээнгейин углаидыргап, космос шинчилелдеринин талазы-биле ССРЭ-нин делегей парлалгаларын тодаргайлап чугаалаан.

П. Д. Морозов космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле күрүнелерниң ажыл-чорудулгазының принципгерининң дугайында бо чылдың январьда берээ чарганы — үк Комитеттиң ажылында чаа үе-чаданы тодаргайлап чугаалаан.

КНО-нуң юридиктиг айтырыглар белеткээр комитеди озал-ондакка ийикпе аргажоктуң ыры-мында хонар ужурга таварышкан космонавтарны камгалаар дугайында Совет Эвилелиниң төлевилеп киргеп дугуржулгазын чедир ажылдап кыларын, таварыштырып сүмележирин — бодунуң мурнунга тургузуп алган сорулгазы бо чылын четче күүсеткейн баргап деп, ол белеткел комитединиң Женевага болган сессиязының ажылының түңнелдерин таймылбырлаан, П. Д. Морозов харааданын илергейлээн.

КЫДАТТАН КЕЛДИРТКЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбоджа күрүнеминиң башгыңы Народом Сианук бодунуң төлээлекчилерин Кыдаттан келдиртир дээнин медеглээн. Ассошиэйтед Пресс аженгилеидиң корреспондентизиниң Пнопиеньдеи дыңнатканын дүүзаар алырга, Камбоджаның чейтралитедин деткээнин илергейлээн чыскаалчылар мурнунга чүве чугаалаан. Сианук ынча деп медеглээн. «Кыдат элин ортур хөй албатталар кыдын тураре деп Сианук демдеглээн.

«Кыдат бистиң иштики херектеривисти холгаарлаваас болза, ооң-биле дипломаттыг харылзаалаарывыс Камбоджа үспес деп, Народом Сианук оон ыңай демдеглээн.

ЧАЗАККА УДУР СҮЛЧЭЭНИҢ ИСТЕЛГЕЗИ

КАИР. (СЭТА). «Аль-Ахрам» солуп чазакка удур сүлчээге киришкенинге холбаштыр туттуруп хоругдаткан маршал Абдель Хаким Амерниң болгаш бөлүк офицерлериин база хамаатты кижилериин херээниң истелге талазы-биле материалдарын биргп арнынын шуптузунга парлаан. Чорудуп турар истелгеден хөй чаа барымдаалар илерээн. Ынчаргаш иштики херектер министри турган Аббас Радванны тудуп хоруглаары база разведка албанынын удурлуучузу турган Салах Насрны бажынынга турар кылдыр хоруглаары эртежок чүүлгe апарган деп солуп бижээн.

Америнн хөрээнин чамдык киржикчилери бо чылдың июньда хай таварышкан ужурунда харыысалгага оналажыр кол кижилер болган. Олар чүүле эрге-чагырганы холгаарлап алыр эвес, харын Израиль-биле дайынга аштырышкынга таварышкан ужурунда боттарынын харыысалгалыын база чажырар деп сорулга салып турган дээрзин «Аль-Ахрам» айтыкан. Сүлчээчилер Америн КАР-ның чепсектиг шуттериниң удуртулгазынга ватап киирерин бодап турган деп солуп демдеглээн. Ол бодалды төөреттирген чөөн фронт шеригленнинң бир кезээнин деткимчезин-биле боттандырар сагыштыг турган. Сүлчээге киришкеннериин аразында — дөртку бригаданын командылакчызы турган Осман Нассар, согугжу отрядтарның командылакчызы турган Галаль Харида база камгалал министри турган Шамс Бадран ышнаш хөй даядн офицерлер бар.

Олар Синай чартык ортулукка нараиь шеригер турарга, сүлчээге киришкеннериин бүгү нелгелдерин хүлээп алыр болгаш чурттуң иштики аймык чок чоруурга база чепсектиг күштерге каража таварыштырбас дээш, кандыг-даа дүжүт берииишкиннерии кылыр ужурга президент таваржыр деп бодап турган. Сүлчээге киришкеннериин ыйдымышкынынга дүжүт бээрнадеп президент Насер черле ойталаар болза, сүлчээчилер боттарының сорулгаларын чедип алырынга чепсектиг күш ажыглаарынга белеп турган.

Телевилеттингеп үүлгедиглерии ылап-ла август 7-де боттандырар дээп турган. Амер 27-же дүнеде Иншасаже чоруптар ужурлуг, согугжу отрядтарны белеткээр төө адаа тургустунган турган. Ынчанмыже ол хуусаага 4 шак четкелек турда, Амер бажынынга турар кылдыр хоругдаткан. в сүлчээнин кол кижилерн тутуруп хоругдаткан.

АЧО-НУҢ АССАМБЛЕЯ СЕССИЯЗЫНЫҢ ХАГДЫНГАНЫ

КИНШАСА. (СЭТА-ның тускай корр.). Африканың чаңгыс эң органнзациязының ассамблея сессиязы хагдынган. Сессияның ажылынга 37 африк күрүнелериниң төлөөлөри киришкен.

Ассамблеяның дараазында болур сессиязын 1968 чылда Алжирге чорудар дээп.

СЭКП ТК-НЫҢ ТЕЗИСТЕРИН АВСТРАЛИЯДА ПАРЛАП ҮНДҮРГЕН

КАНБЕРРА. (СЭТА). Сиднейде «Кволити Пресс провайтери лимитед» компаниянның парлалга черн Парлалга медээлериниң агентилели-биле дутуржуп алганын ёзугаар СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин бүрүнү-биле бир ном кылдыр иесеалыг тиражтыг парлап үндүргеи.

Номда совет улустуң амыдыралының ыяы-бүрү талааларын көргүскеи чуруктарны парлаан.

Колумбияның компартиязының медеглели

БОГОТА. (СЭТА). ССРЭ — делегейде социализм системазының болгаш национал-хосталгалыг шинчээшкиннинг даяныр күжү ол. Бодунуң догуннаан келген 50 чылдарының дургузунда ооң чедип алган дүржүлгазы Черинң бүгү улустарынга үнелеп четпес байлак эртинези болуп турар. Колумбияның Компартиязының Теп Күүсеткн Комитединиң мында чарлаттынып үнген медеглелинде мынча дээп.

Боттарының чурттарын хамаарыга чок догуннаан мурнакчы күрүнелер болдуруп алыр дээш, ажылчыларның, тараачыннарның болгаш мөлүүткеп еске-даа массаларының кандыг орук-биле баар ужурлуун Совет Эвилели бодунуң хөглүү келген чартык чүс чыл төөгүзүнүң дургузунда тодаргай көргүзүп берген деп медеглелде чугулалап демдеглээн.

Хомудалгай чораан, хаанныг Россияны күчүлүг күрүне болдурарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чугула роольуг болганы медеглелде демдеглээн. Совет Социалистиг Республикаларның биыг эвилели—СЭКП-нин ажыл-чорудулгазының могаг чок үре-түңнели. Ленинчи партия хайыландырыышкынар шөлдериие маадырлыг тулчуушкуннарга болгаш үргүлүү чорудуп келген тургузукчу күш-ажылга хадыкпан, револючуг отряд болуп турар деп медеглелде айтыкан.

Делегейниң амгы нарын байдалынга ССРЭ чаа даймынның кыпсыкчыларының, ылаңгыя америк империалистерииң немнег бодалдарынга күчүлүг мооңдак болуп турар. Оон таймыга ыяан леииичл политиказы хамаарылга чок хөглүүрүүнүң оруузга киргеп болгаш империалистиг агрессорларга удур демисеглп турар чурттарның амыдыралчы ажыг-ажыктарын илергейлеп турар деп медеглелде ооң ыяай демдеглээн.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюн байырларынга белеткелдп удам идепкейжидиринче КП-ның медеглелиинде түңнел кылдыр кыйгырган.

1967 ч. Сентябрь 16.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Хандагайтыда Культура бажыңында улустуң национал хөгжүм хереженелдериниң оркестри доктаамал ажылдап турар. Ук оркестр Совет күрүшениң 50 чылыңга туразаалаан республиканың уран түүл көрүзелиниге бедик үнелелди алган.

ЧУРУКТА: оркестриниң ойнакчылары концерт үезинде.

НАЙЫРАЛ ОРУУ УЗАК

Бистиң интервьювус

Бистиң кожавыс моол өөрүктер-биле „Тываның ажыл-ишчилериниң харылзаалары быжыглап турар. Моон-биле холбаштыр Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы, моол-совет найырал ниитилелиниң республика салбырының баштаар черинең кежигүнү Сергей Чыдыг-ыысович СЕДЕН бистиң корреспонденти-вистиң айтырыгларынга ыңчаар харыылаан:

1. Моол өөрүктер-биле силерниң колхозчуларыңарның харылзаалары кандыг хевирлиг боттанып турар ирги, Сергей Чыдыг-ыысович?

— Найыралдың харылзаалары экономиктиг дузалаачы болгаш культура солчуушкуну хевирлиг быжыглап турар. Сөөлгү чылдарда бис кожавыста моол «Тиилелге» көдээ ажыл-агый каттыжышкынынга тудуг талазы-биле улуг ажылдарны бүдүрүп дузалашкан бис.

2. Ол тудугларның ноо-наалын санап бөөр ирги бе?

— Болур. Бо чылын Сааң Саңгыл башкаан бистиң алды тудугжувус моол көдээ ажыл-агый каттыжышкынынның төөгү суурга музейин тутка. Анаа ол ажыл-агыйның төөгүзүл, экономикалың болгаш культуразының көргүзер. Музейни дериирин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы-биле холбаштырып турар эштер болду. Оон ынай моол ажыл-агыйга алдан каш кызыл булуңнарны дерип берген бис, тоо суурунга сес чыл школазының бажынын база кылгызаан. Ылаңгыя торгу тоннар кижи бүрүзүнде кылдынган.

Чоннуң, ылаңгыя хереженнериниң ортузунга агитас-массалыг ажылдарны чорударынга хереженнер чөвүлелдери улуг киржилелиг. Маңаа чижек кылдыр «Кызыл тук» колхозта хереженнер чөвүлелиниң (даргазы Нина Дөпеи) киирип болур. Ол чөвүлелдиң чанында турүүкан лекторлар бөлүүнүң кежигүннери бо чылын янзы-бүрү темаларга 52 лекцияны 9012 кижиге номчаан. Бо ажылга колхозта эмнелге пунктузунуң эргелекчиин Н. Михайзевич, башкы К. Сааң, мал эмчилери М. Бортуң-оол, О. Кандан-оол болгаш өскелерде идепкейлиг киржип турар.

«Кызыл тук» колхозтуң хереженнериниң ниити хуралын 4 удаа эрттиргеш, колхоз бүдүрүлгезинге оларның киржилгезиниң дугайын чугаалашкан. Хереженнең чоннуң дыштанылга кежээлерин 5, а диспутгарны 2 удаа организастап эрттиргеп. Ажылда чедер-четпестерге холбаштырган чугаалажымшкыларны эрттиргенге мында партия комитеди (секретары оң Сааңа) улуг дузаны чедирип турар. Колхозта партия, комсомол, профсоюзтар организациялазырының инициативазын өзугаар хереженнерге хамаарыштыр эрттиргеп «Аныяк кыстың арын-нүүрү», «Чараш ажыл-чаңдо, «Ынакшылды, өг-бүзеңи хүндүле!» деп кежиилер бедик дөңнелге эрткен. Культура ажыдырал теманың санитариянын 14 бюллетгенерин база үндүргеп. Мындыг хевирлиг дээштиг ажылдарның түңнелинде шүгүмчүлелге таварыштаан Сюрюнчак, Тержинмаа, Өөчей, Шалбырак, Биче-уруг чижектиг колхозчулар боттарынга чогуур түңнелди үндүрүп, ам колхоз бүдүрүлгезинге эки ажылдап, четпестерин эткеннер.

Партия райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар кылдыын колхозтарда болгаш совхозта хереженнер чөвүлелдери-биле баш удур дугуруушкан, мурнакчыларның дуржулгазын веттередири-биле чыыштарны кылган. Моңу колдуунда-ла дыштанылга кежээлери хевирлиг эрттиргеп. «Кызыл тук» колхозта мурнакчы тудугжу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Серене, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжуу Монгуш Сеңиябаага, «Торгалыг» совхозтуң саанчызы Д. Дыртыкка тураскаазаан дыштанылга кежээлериниден ажыл, амыдыралга ажыктыг ынчуг хөй түүлдерни ооң киржикчилери билип алганнар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга бедик үлегер-чижекти көргүзүп, районнуң хереженнериниң мурнуну одурууна чоруп турар мурнакчылар бисте хөй. Аныяк хойжуу Увоол Мижит-Дөржу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Биче-оол Барынмаа, Натпит Ажай-оол, саанчылар Доңгак Курутай, Оюржак Кок, Монгуш Лама-Сүрүң... Оларга бис чоргаарланмышаан, оларның эки түүлдерине өөренип, бот идепкейни көдүрүп, оларга дениежир дээш ажылдаар апаар бис.

Бистиң ажылывыста чамдык «хелегелиг» таалалар барып миинир ужуруг бис. Районда хереженнер бөлүүнүң ажылынга партийжи удуртулгаңы кошкаткаңындан хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң белеткеп турар чеминиң шыпары куду, ассортиментизи четпес. Район төвүнүң садыгларының ажылында четпестер хөй. Чонга таарымчалыг байдалды тургузар-ры-биле садыг бүрүзүнге йөп-йөп садыгжыны, аңаа немей практикантыларны быжыглаан турда-ла, садыглар хаалчак турар, ону маңаар чоруктар кайы хөй.

Өг-бүле бүрүзүнге культурлуг амыдыралды веттередир талазы-биле Октябрь баймралынга үүкшүттүр боттарынга алган социалистиг хүдөөлгелерин күүсетпейн турар кижилер база чок эвес. Ынчаңгаш бистиң кол сөөлгүвыс—юбилейге бүгү талап-биле сөңнүг ужуражыры.

П. САЙН.

СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар кидизиниң эргелекчизи.

АЖЫЛ-ИШ, ИДЕПКЕЙ...

Өвүрүңү күш-ажылчы хереженнери Улуг Октябрьның 50 чылынга толептиг ужуражыр дээш районнуң мурнуңда салдынган сорулгаларны шинтиирлээриниге кол күш болуп, тура-соруктуг ажылдап турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң хереженге хереженнең чоннуң киирип турар үлүг-хуузу чыдан-чыыче өзүп турары өөрүнүүт. Мурнакчы саанчылар, тудугжулар, эмчилер, кадарчылар болгаш өскедээ иергежилдиң кижилери кол-ла кичээнгейни ажылдың чедиишкинин хандырарынче, четпестерин чайладырывче угландырган.

Районда хереженнер чөвүлелдери 8 ай иштинде цехизи-биле 19 хуралды эрттирип, аңаа тургустуган сорулгаларны, ажыл-агыйның арга-дуржулгазын чугаалашкан. Өг-бүле бүрүзүнге культурлуг амыдыралды хандырарының айтырыы чугула черин эзлеп турар. Ам үеде малчыннарда 382 өгнүң 352-зинде напионал утуулаалар-биле кааптаан кожегелерин кылган, оларның көөң черлеринде «Октябрьның 50 чылы» деп бижээн. 50 чылдың байрлалында кедер национал торгу тоннарны, ураншевер эзер, түгеннерни кылгызаан. Ылаңгыя торгу тоннар кижи бүрүзүнде кылдынган.

Чоннуң, ылаңгыя хереженнериниң ортузунга агитас-массалыг ажылдарны чорударынга хереженнер чөвүлелдери улуг киржилелиг. Маңаа чижек кылдыр «Кызыл тук» колхозта хереженнер чөвүлелиниң (даргазы Нина Дөпеи) киирип болур. Ол чөвүлелдиң чанында турүүкан лекторлар бөлүүнүң кежигүннери бо чылын янзы-бүрү темаларга 52 лекцияны 9012 кижиге номчаан. Бо ажылга колхозта эмнелге пунктузунуң эргелекчиин Н. Михайзевич, башкы К. Сааң, мал эмчилери М. Бортуң-оол, О. Кандан-оол болгаш өскелерде идепкейлиг киржип турар.

«Кызыл тук» колхозтуң хереженнериниң ниити хуралын 4 удаа эрттиргеш, колхоз бүдүрүлгезинге оларның киржилгезиниң дугайын чугаалашкан. Хереженнең чоннуң дыштанылга кежээлерин 5, а диспутгарны 2 удаа организастап эрттиргеп. Ажылда чедер-четпестерге холбаштырган чугаалажымшкыларны эрттиргенге мында партия комитеди (секретары оң Сааңа) улуг дузаны чедирип турар. Колхозта партия, комсомол, профсоюзтар организациялазырының инициативазын өзугаар хереженнерге хамаарыштыр эрттиргеп «Аныяк кыстың арын-нүүрү», «Чараш ажыл-чаңдо, «Ынакшылды, өг-бүзеңи хүндүле!» деп кежиилер бедик дөңнелге эрткен. Культура ажыдырал теманың санитариянын 14 бюллетгенерин база үндүргеп. Мындыг хевирлиг дээштиг ажылдарның түңнелинде шүгүмчүлелге таварыштаан Сюрюнчак, Тержинмаа, Өөчей, Шалбырак, Биче-уруг чижектиг колхозчулар боттарынга чогуур түңнелди үндүрүп, ам колхоз бүдүрүлгезинге эки ажылдап, четпестерин эткеннер.

Партия райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар кылдыын колхозтарда болгаш совхозта хереженнер чөвүлелдери-биле баш удур дугуруушкан, мурнакчыларның дуржулгазын веттередири-биле чыыштарны кылган. Моңу колдуунда-ла дыштанылга кежээлери хевирлиг эрттиргеп. «Кызыл тук» колхозта мурнакчы тудугжу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Серене, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжуу Монгуш Сеңиябаага, «Торгалыг» совхозтуң саанчызы Д. Дыртыкка тураскаазаан дыштанылга кежээлериниден ажыл, амыдыралга ажыктыг ынчуг хөй түүлдерни ооң киржикчилери билип алганнар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга бедик үлегер-чижекти көргүзүп, районнуң хереженнериниң мурнуну одурууна чоруп турар мурнакчылар бисте хөй. Аныяк хойжуу Увоол Мижит-Дөржу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Биче-оол Барынмаа, Натпит Ажай-оол, саанчылар Доңгак Курутай, Оюржак Кок, Монгуш Лама-Сүрүң... Оларга бис чоргаарланмышаан, оларның эки түүлдерине өөренип, бот идепкейни көдүрүп, оларга дениежир дээш ажылдаар апаар бис.

Бистиң ажылывыста чамдык «хелегелиг» таалалар барып миинир ужуруг бис. Районда хереженнер бөлүүнүң, ажылынга партийжи удуртулгаңы кошкаткаңындан хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң белеткеп турар чеминиң шыпары куду, ассортиментизи четпес. Район төвүнүң садыгларының ажылында четпестер хөй. Чонга таарымчалыг байдалды тургузар-ры-биле садыг бүрүзүнге йөп-йөп садыгжыны, аңаа немей практикантыларны быжыглаан турда-ла, садыглар хаалчак турар, ону маңаар чоруктар кайы хөй.

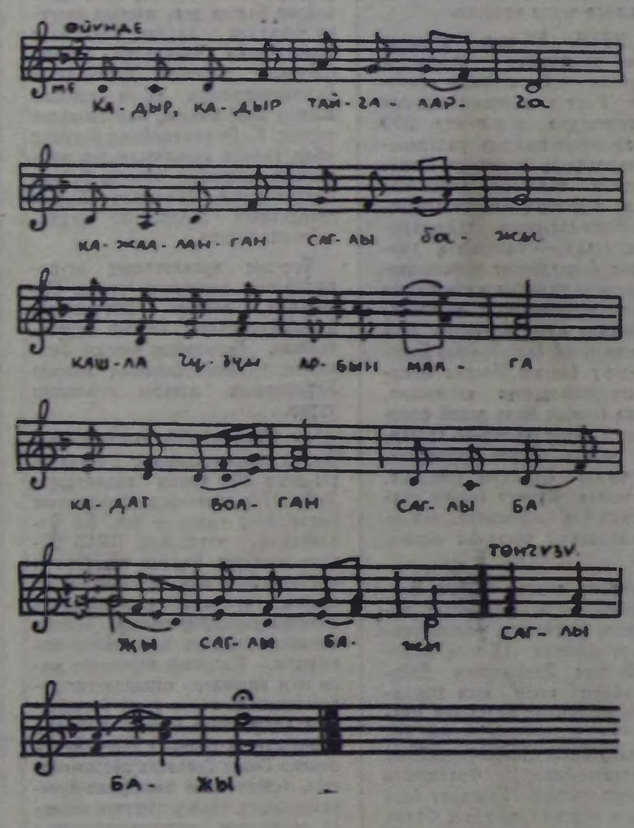
Өг-бүле бүрүзүнге культурлуг амыдыралды веттередири талазы-биле Октябрь баймралынга үүкшүттүр боттарынга алган социалистиг хүдөөлгелерин күүсетпейн турар кижилер база чок эвес. Ынчаңгаш бистиң кол сөөлгүвыс—юбилейге бүгү талап-биле сөңнүг ужуражыры.

П. САЙН.

СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар кидизиниң эргелекчизи.

САГЛЫ-БАЖЫ

Аялгазы Т. Опар-оолдуу. Сөзү М. Эрес-оолдуу.

Кадыр-кадыр таңдар-биле
Кажаазаңган Саглы-Бажы.
Каш-ла түүлү арбыы малга
Кадат болган Саглы-Бажы.
Серини салгыы тыныы чоруур
Сергек-омак кадарчылар.

Аян ыры тыңналып кээр
Аңык чайлаг Саглы-Бажы.
Чингир-моган терең сиген
Чиндинедир чалгын чыдар.
Чурттаксанчыг, барыксанчыг
Чуруумалыг Саглы-Бажы.

Кыштаглаашкынга белеткелди уткан

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Талда мал кыштагладыышкынынга белеткел уттундурган. Эрткен 1966 чылда чамдык чурттагла бажыңнарын кыштың улуг соогунда — декабрь, январь айларда кылгылап, кижилерге болгаш чаа хураганнарга берге байдалды таварыштырып турганын бригадир эш О. Барыймаа эки билир болгай. Ол четпестерни бо чылын база катаптаар деп турары ол бе? Ийи-Талда 7 мун ажыг хой, 260 ажыт инек бар. Хойларны 20 кодунга кыштагладыр деп турар. Уш кыштаг кажаалларын база малчыннар чурттаар бажыңнарыны тудар ужуруг. олар ам-даа кылын кирдиимээн, ынчаңгаш мун ажыг баш хойларның кажаазы чок.

Ийи-Талда сүт-бараан фермазының инек болгаш бызаа кажаалларының кыры ойлуп дүшкүлей берген. Оларда септедге кылдынмаан болгаш антгалга-дезинфекция чөрүттүнмээн. Эрткен чылын мал кыштагладыышкынынга багай белеткененнинден 290 ажыт шөлер чаа, 50 ажыт инек, оон иштинде — 23 бызаа өлүп хораан турган. Моңу ында улуттукчулар чүге үттүп турарларын? Фермада учётчик чок, ынчаңгаш ында учёт-отчёт багай. Оон харазында хой сүт үрелиин турар түүл бар. Чижээ, 20 ажыт бижон саржагны күрүнеге дужаарга, өртең дээш үүлээп албазын. Сүт, сметана кудар саналар чедиишпес. Арыг-шеверниин байдалы багай.

Малчыннарга чунар бажыңнар түүлү бербээн, олар айлаы-биле чунар бажыңга чулуныйн турарлар. Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазынче четче сагыш салбайн турар. Малчыннарның чагыдыа алган солуннары, журналдары оларга өйүнде четпес. Чижээлээрге, Өдең-Шолге турган малчыннарга чайның дүргүзүүнүң солуун чүге ийи катап барган. Мынза хойжу бригада эрткен-дээ, бо-даа чылын үүк быргын алырының планын күүсетпээн болгай. Оон бир кол чылдагааны — эрткен кыжын-даа, чазын-даа малдың ажаалгазын четпес организастап турганы деп саналар ужуруг, ынчаңгаш келир кыжын малга бүгү таарымчалыг байдалды тургузар дээш белеткелин холга ап, дүргедедир ой келгендир.

Улуг Октябрьның 50 чылын байырлаарынга чедир эвээш хонуктар арткан, аңаа үүкшүттүр малчыннарның алган социалистиг хүдөөлгелерин күүсетпейн дээш организастыг ажыл база кошкак чорун турар, ол дугайын кыштаглаашкынга белеткелдиң багайы хереченилеп турар-дыр.

Жданов аттыг колхозтуң баштаар черн, инда партия организациязы бо талазы-биле чоокку үеде шинтиирлиг хемчегин алыр ужуруг.

Н. ЛОПСАН.

Редактор К. Н. КУДАЖИ.

Шын олуруп чаңчыгыңар

БИЧИИ уругларның мага болу, дурт-сыны, улуг улуска бодаарта дыка эглигир (чымчак). Бир эвес школачы кичээл үезинде партага хүн бүрүде шын эвес олурар болза, чоорту оон дурт-сын сөөктерни ыргайын, бүгү амыдыралының иштинде күдүгүр, ыргак кижи болуп арттыш калыр. Шын эвес олурар чоруктан карак шоо үрелии баксыраар. Номда болгаш кыдыраштар ужуктерни номчууру бергедей бээр. Оон уламындан карак шилп кедер ужурга таваржыр. Шын эвес олурар чоруктан кижиниң кадымына улуг хора чедирер. Шак ындыг таварылгадан чайлаар төлээде школага болгаш бажыңга кичээл кылырда кеззеде шын олуруп чаңчыгар керек.

1. Дөрт олурууңар. Бажыңар дыка доңгайпаңар (оорганнар шилейиннер). Хөлүңерни бажыңарга чедирип, ногаан чүүлдүг ажыл-ишчи ажылдаар черге

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
50
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 221 (6858).

Өртээ 2 көп.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮН АЖААП АЛБЫШААН, КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ БЕЛЕТКЕНИИЛИҢЕР!

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

СЕНТЯБРЬНЫҢ 16-ГА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА 104,3 МУҢ ГЕКТАР ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫ КЕСТИНГЕН. ОЛ БОЛЗА ОЛАРНЫ ТАРААН БҮГҮ ШӨЛДЕРНИҢ 41,4 ХИРЕ ХУУЗУ-ДУР. ИЙИ ХОНУК ИШТИНДЕ НЕМЕШКЕНИ 5,2 МУҢ ГЕКТАР БОЛГАН. 48,8 МУҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫН БАСТЫРГАН, МЫНДА ИЙИ ХОНУКТА НЕМЕЛДЕ —5,8 МУҢ ГЕКТАР БОЛГАН.

БО-ЛА ҮЕ ИШТИНДЕ ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРЖЕ 4980 ТОННА ТАРААНЫ ЧҮДҮРҮП ЧОРУТКАН, А ТАРАА ДУЖААШКЫНЫНЫҢ ЭГЕЗИНДЕН БЭЭР КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА КИИРГЕНИ 35245 ТОННА АЗЫ 58,7 ХУУ БОЛГАН.

Күскү амылдарны чедишкинниг чорудары дээш Таңды биле Каа-Хемниң тараажыларының аразында юбилейлиг чылдың чарыны улам калбарып турар. Таңды районнуң амыл-агыйлары ийи хүн дургузунда күрүне силадыкка 2438 тонна тараазын киирген, а Каа-Хемниң —1438 тонна болган. Каа-хемчилер мурнуку хевээр күрүнеге тараа садар талазы-биле республикада бирги черде турар, олар планын 89,6 хуу күүседип, Таңдының амыл-агыйларының күүсеткени — чүгле 39,1 хуу.

Таңды районнуң тараажылары күрүнеге тараа садарын амгызындан бедик темп-биле чорудуп болгурлар. Ынчалза-даа ында организас талазыбиле четпестер мээнээн болуп турар. Бо хүннерде «Межегей», «Элегес» совхозтарының болгаш дургузунга станцияларының шаңнарында будун чартык муң тонна хире тараа бар. Ынчаарга автоамыл-агыйлар оларны Кызылче сөөртүүни хандырбайн турар. Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының совхозтарының болгаш колхозтарының күрүнеге тараа садарының темпизи ам-даа куду.

Маңаа чамдык тала-биле эгаар-бойдустуң байдалының мээндактап турары чигинниг чек. Ынчалза-даа күскү аңгыс аңдарылгазын эгаар-бойдус кандыг-даа болза, чорудуп болур турда, өөң дыка хомудап турарын чүүң-биле тайылбырлаарыл ынчаш? СЕНТЯБРЬНЫҢ 16-ГА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА КҮСКҮ АҢДАРЫЛГАНЫ 25 МУҢ ГЕКТАРГА ЧОРУТКАН, ОЛ — ПЛАННЫҢ 15,1 ХУУЗУ-ДУР, БЕШ ХОНУКТА НЕМЕЛДЕ ЧҮГЛЕ 5,0 МУҢ ГЕКТАР БОЛГАН.

Келир чылдың дүжүдүнге чер белеткээрин «Кок-Тей», «Межегей» совхозтар организастыг чорудуп турар, өөң дараазынга кирерлер: Каа-Хем районнуң колхозтары: «Коммунизмче өрүк» 36 хуу, «Тиилелге» —25,8 болгаш «Октябрь 14 чылы» —54 хуу. Ынчалза-даа чер бүрүзүнде ындыг эвес, ылаңгыя Тываның барын земазының амыл-агыйларында бо ажыл дыка хомудап турар. «Рессия» совхоз, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал», «Күш-амылдың хөстүү» колхозтары аңгыс аңдарылгазынче ам-даа кирбээн. Бо ажылды «УТКА 25 чылы», «Найырал», «Тиилелге» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу дыка оожум темп-биле чорудуп турар.

Чаңдык амыл-агыйлар аңгыс аңдарылгазынга техниканы амыглалын, күш-амылдың организзетпейн аңдыгза чедир шуудавын чавааш. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң сес тарыяга агрегады 200 гектар черни ийи хүн иштинде аңдарар турган, ийи неделя иштинде аңдарып келген. «Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырымың ийиги бригадазының трактористери Т. Сүктермаа, К. Ыыбу, С. Бижик олар аңгыстыг ыдыра, оорганыг ыдыр чарып, дыка шүүлгеп амыдап турар. Ол салбырның агроному эш К. Кызыл-оол амыдыг үрей ыыгырлар-биле эптемип келген. «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 1 трактор-хөвү бригадазында (бригадири эш Карбы) муң амыг гектар черниң тараазы амаан алдынган-даа болза, аңгыс аңдарылгазын эгелевээн. Бо амыл-агыйда трактор ларның техниктиг ажаалдазын шөлге ыыгырын организаставаан. Трактолар бичии-ле үрелии киириштир күрүне шыгжамырынче сөөртүп турар бис.

Аңгыс аңдарылгазы — келир чылдың чаагай дүжүдүнге магадыпал. Аңгыстыг ой-шаанда, эки шынарыыг аңдарары —амыл-агыйларның агрономнарының, бүгү механизаторларының хүлээлгези. Тарыяга агрегаттары дүн-хүн иштинде, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында амыдаар, техниктиг ажаалданы шөлге чорудар ыыгыры амыдыг ынчаар организастаар херек. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, комбайнны трактор солузун деп принцип-биле амылдаары чугула.

Күскү хөвү амылдары амыл-агыйларның, районнарның партия организациялары амыл-херекти удуртурун хөлгә алганын көргүзүп турар. Олар тараажыларның өртүзүнге организакчы, кижизидикчи амыгыды найда хөлгә биледиг алган болдур, аңаа бергелер турбас, ажаал алыышкыш, тараажы күрүнеге садар, аңгыс аңдарар амылдар бедик темп-биле чорун турар. Коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези, хөвү амылдарын чедишкинниг чорудары дээш социалистиг чарыштың мурнуну одуруунга чорун, юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерни күүседиринге төлептиг үлегер-чижекти көргүзөр болур.

ПАРТИЙЖИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨРГЕН

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң баштаар чери-биле дугуржулга ёзугаар өөртээ бистиң «Октябрь 14 чылы» колхозка 10 комбайн келген турган. Түңнелдэ кылып турган, «Тиилелге» колхозтуң партбюро секретары эш Фунтиков-биле кады бистер олардың ажылын шүүт-ла маадырлыг болган деп чугаалажыр турдувус. Ол маадырлыг чорукту «Тиилелге» колхозтуң бөдүүн ажылшчылери кылган. Бо болза ажылхеректи күрүне ёзугуу-биле, партийжи ёзу-биле көөрүүнү улегеридир.

Олар бистиң Саргалда шөлдеривиске үш хүн иштинде ажылдааш, 430 гектар шөлдүң тараазын ажаагган, а бастырган тараазы — 6030 центнер. Бо тараазы ийити планга киириштир күрүне шыгжамырынче сөөртүп турар бис.

Комбайн бүрүзү өртүмээ-биле хүнде 43 гектар черниң тараазын ажаап, азы комбайнер бүрүзү планы 160 хуу күүседип турган. Ынчаарга аштер Д. Даваа, С. Оюн олар комбайнчарын бедик бүдүрүкчүүгүр ажыглап, хүн нормазын 190 хуу чедир күүседип турганнар, ынчангаш боттарының өөрүүнүң аразынга бирге, ийиги черни эзлээннер.

Бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери оларны чылыы-биле үткүп ап, оларга аъш-чемнин, хостуг шактарда дыштанылтаны эки организастаап. Биске ийи дуалаан ол эш-өөрүүстүү сентябрьның 12-де улуг өөрүшкү-биле үдеп, тараа ажаап алыр талазы-биле эки дузалааны дээш четтиргеннивисти илередип, колхозуунга чаңа бергеш, улам улуг бүдүүрүлгечи чедишкиннерлиг болурун оларга күүсээн бис.

Ажылдың берге, хайымышкынныг өёнүнде ажыл-агыйлар арааныга мынчаар дузалашчыр чорук чүгле Каа-Хем районнуң эвес, харын республиканың еске-даа ажылагыйларының шөлдериниге пептерээн турар ужурлуг.

Моон-биле кады Со дузаламчы чүгле партия болгаш совет органнарывык шыңгыы негелделериниң түңнелинде болдунган дээрэин айтыр херек. Ынчангаш арай ооллдан келген. Ындыг негелделерни манап турбайн, айтырыгны партийжи ёзу-биле көргеш, ол дораан хемчег алган болза, улам хөй ажылды бүдүрүп болур турган иймек. Ынчангаш бистиң колхоз ажаап алышкынны массалыы-биле эгелей берген турда, кожавыста колхоз эгелевээн таварылгада, ында аңаа турар комбайнар-биле дуза көргүспее чорук удурутукулларга хамаарыштыр айтырыгны күрүнежи, партийжи ёзу-биле борбээни ол болур дээрэн чугаажок.

Моон соңгаар-даа тараа кезилдээнин эрте эгелээннер орайтаашаш, ооллдай бергеннерге дузалаар норукту нептередири чугула. Бот-боттарынга ындыг янзы дузалашчыл турган, ылаңгыя бистиң районга ажаап алышкынның хуусаазын чартык ай кызырып, чидириглиг эвээжедип болур.

Бо айтырыгны ажыл-агыйларның удурутукулары, партия организациялары утпас ужурлуг. Ынчаарга биске дузалаан механизаторларга база катап: «четтирдивис, өөнүктер, ёзугуг партийжи, күрүнежи ёзу-биле кылдынар» дээр бис.

А. ЕСИПОВ,
«Октябрь 14 чылы» колхозта партбюро секретары.

Чөөн-Хемчиктиң тараажыларында

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында ажаап алышкын ажылдары бо хүннерде үдүктээн. «Октябрь 30 чылы» колхоз 645 га черниң тараазын кескеш, ооң 400 газын бастырган. Ында 8 комбайн ажылдап, га бүрүзүнден 12—14 центнер тараазы ажаап ап турар. Түс-түс комбайнерлер аразынга калбарган чарышка С. Седип, К. Кызылдаа, К. Даш-оол, Т. Бады олар тиилекчилериниң мурнуку одуруунга чорукуу-биле удеп, тараа ажаап алыр талазы-биле эки дузалааны дээш четтиргеннивисти илередип, колхозуунга чаңа бергеш, улам улуг бүдүүрүлгечи чедишкиннерлиг болурун оларга күүсээн бис.

Ажылдың берге, хайымышкынныг өёнүнде ажыл-агыйлар арааныга мынчаар дузалашчыр чорук чүгле Каа-Хем районнуң эвес, харын республиканың еске-даа ажылагыйларының шөлдериниге пептерээн турар ужурлуг.

Моон-биле кады Со дузаламчы чүгле партия болгаш совет органнарывык шыңгыы негелделериниң түңнелинде болдунган дээрэин айтыр херек. Ынчангаш арай ооллдан келген. Ындыг негелделерни манап турбайн, айтырыгны партийжи ёзу-биле көргеш, ол дораан хемчег алган болза, улам хөй ажылды бүдүрүп болур турган иймек. Ынчангаш бистиң колхоз ажаап алышкынны массалыы-биле эгелей берген турда, кожавыста колхоз эгелевээн таварылгада, ында аңаа турар комбайнар-биле дуза көргүспее чорук удурутукулларга хамаарыштыр айтырыгны күрүнежи, партийжи ёзу-биле борбээни ол болур дээрэн чугаажок.

Моон соңгаар-даа тараа кезилдээнин эрте эгелээннер орайтаашаш, ооллдай бергеннерге дузалаар норукту нептередири чугула. Бот-боттарынга ындыг янзы дузалашчыл турган, ылаңгыя бистиң районга ажаап алышкынның хуусаазын

Районнуң Ленин аттыг колхозу ажаап алышкынны база дүрген темп-биле чорудуп, бо хүнге чедир 648 га черниң тараазын кескеш, ооң 422 газын бастырып, 104 тонна тараазы күрүнеге дужаагган. Комбайнерлер М. Самбуу, М. Өлзей-оол, О. Бораш-оол олар хүн нормазын 130 хуу чедирип, чарышка тиилекчилер болуп турар.

С. ПАВУ,
«Шынның» тускай корр.

ӨГ-БҮЛЕ ЗВЕНОЗУ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта комбайнер Седен Куулар ында бүгүдеге биледингир кижи. Моон мурнуунда он үш чыл иштинде ол чолаачылаап келген. Ооң соонда тараажа сеткилди чаа берген, кыжын комбайнерлер күрүзу доозуп алган, хөвү кораблинин тудазынга олурупкаш, башпайгы чылында-ла барык дөрт түс гектар черниң тараазын ажаап апкан, ынчангаш чыдың-на бирги черден чайлавайн келген.

Ийи чыл бурунгаар ооң-биле кожалаштыр болдунуп комбайнының ооң улуг оглу комсомолчу Май-оол тараа далайынга эжиндирип үнүп келген. А бо юбилейлиг чылдың дүжүт ажаап алышкынында комбайнының башкарылгазынга ооң Владимири олурупкан. Ынчангаш, колхоз баштаар черинге баргаш, бодунуң өг-бүлезинден звено тургузарын ол дилээн. Дилегин хандырган, ол ышкындырыг чок болган —ажаап алышкынының баштайгы түңнериниден-не Куулар алдыышкылар мурнакчыларының олурууна кире берген, вымнелди бир дугаарында олар алгаш, ону кымга-даа бербес деп шинтирлээннер.

— Олар үжелээн муң ийи үш гектар тараазы ажаарын хүлээгеннер, ол дээрге тарыхгавыстың дөрттүң бир кезии-дир, олар — ол өг-бүле биске эки дузалажып турар, өг-бүлениң хераажен ээзи, ооң уругларны кижизидип өстүрген Чамчак-Кара база бистиң хөвү турзаанда тергиин повар болбас ийикпе — деп, колхоз даргазы Доңгак Настык-Доржу өөрүшкүлүг чугаалап турар.

Өг-бүле звенозу ажаап алышкынга хүнүң-не бүдүн чартык — ийи норманы берип турар.

— Совет эрге-чагырга биске аас-кежиктиг амыдыралды берген, а бо маңа ооллдарымга келир үениң чырыткылыг ырагынче орукту берген — деп, Седен Туктутенович чугаалап турар. Ооң ынчаар чугаалары— ийи катап ийи — дөрт болууру-биле дөмей, шын.

Аймыырлыгның кижилери

«Найырал» совхозтуң Бүлүң-Терек садбырында юбилейлиг чылдың тараа ажаап алышкынны уламчылап турар. № 2 хөвү турлаанда бо ажыл дүрген болгаш шынарлыг. 169 гектар суда шуут ажаап алдынган. 1500 гектар чөнге-тараазны база кезип каапкан. 350 гектар арбайны бастырып доозаан. Бол тараа культуразы — ыдыл-тастыг (900 гектар) бүрүн аңнаган болган шаңда дүжүрген. Кукурузаны ажаар, силостаар ажыл дооступ турар.

Мурнакчылар ында хөй. Ылаңгыя комбайнерлер Б. Биче-оол, В. Биче-оол болгаш өскелер-даа нормазын үргүлчү ажыр күүседирлер. Кукурузада турар Д. Дамчат-оол, М. Кожар-оол беш хонуктуң түңнелинге үндүрген саныңда-ла шаңналга киирелер. Ажаап алышкынга эки ажыды дээш, Аймыырлыгда № 2 хөвү бригадазынга (бригадири эш Божага, агроному эш Папых) бригадалар аразында шилчиниг Ызыл тукту тывыскан.

Механизаторлар беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн чидириг чокка ажаап алыр дээш кызыгаа-биле ажылдавышаан.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«БАРЛЫК»—МУРНУНДА

Бо хүннерде Барыын-Хемчик районда тараа ажаап алыышкыны мурнуку хевээр үргүлчүлевишаан. Ажаап алыышкын болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле «Барлык» совхоз мурнуну одурууга чорун турар.

Бо ажыл-агый ниитизи-биле 6304 гектар тараа культураларын ажаап турган, ол хонук иштинде 816 гектарны ажаап аяган. Күрүнеге тараа садарының планын күүсеткен болза-даа, ооң кырынга чаа-дүжүттүң тараазын немей дүмаап турар.

Совхозтуң комбайнерлери Хомушку Кара-оол, Күжүгет Чалбарган, Хомушку Күдер-оол, Сарыглар Дормат олар хүн нормазын дөктаамал ажыр күүседип, ажаап алыышкынның мурнакчылары болуп турар.

Совхозтуң удурутуягазы тараа ажаалдазында ажылдап турар кижилерниң амыдырал чуртталгазынче кичээнгей сайып, ниитиниң чемненилгезин эки организастаан болгаш хөвү турлаан көскү агитация-биле эки дөрзөн. Лекция, беседалар болуп, кино-фильмнер үнүп турар.

ХАНДЫРЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

«Тиилелге» совхозтуң № 9 бригадазында механизаторлар болгаш Кызылдан келген шефчилер, шупгузу 40 хире кижи бар, олар ажаап алыышкында дүн-хүн чок ажылдап, кызыдып турарлар. Ындыг болза-даа амыдырал хандырылгазының талазында четпестер хөй. Чурттаар чер талазы багай. Эмчи училищезинден келген сургуулдар шала кырынга удуп турар. Чунар демирлер чок, чылыг суг тып алыры берге.

Механизаторлар, шефчилер суг үндүр чайар черниң кранынга эзлчег мааап чунурлар. Столоваяда чем янзы-бүрү эвес, сөөлгү каш хонукта аңаа чүгле макарон аймаанын холуксаазы турган. Ногаа аймаа чок. Сүт, сметана эжелбейн турар.

Механизаторлар биле шефчилерниң ажылдап турар черлери бригада төвүнден 9—10 км турда, аңаа ижер суг чедирип бербес, ынчангаш ажылдап турган кижилер чоогунда малчыннар аалдарындан суг дилеп ижип тургулаар.

Бригада төвүнде радио ажылдавас, чаа солуннар, сеткүүлдер шуут келбес. Лекция, беседа дугайында чугаалаан-даа хөрээ чок — шуут курут. Мында дүжүт ажаап алыышкыларының амыдырал байдалының дугайында сагыш салыышкыны кончуг кошкан болуп турарының хереглиг ол-дур. Ынчангаш, мында ажылдап турар кижилер байдалдың эки талаже өскерилгин маңап турарлар.

С. ВИКТОРОВ.

Кызыл трактуглуг кижиден — тракторнуң ээзи аныяк оол кым боор? Ол дээрге, «Тиилелге» совхозтуң Оңгачада № 12 сиген бригадазының кежигүнү Мартуй-оол Солун-оол-дур.

Солун-оол ам бо чугула кезиндэ шөл чыл киржип турар. Эрткен чылын ол 350 га черниң сигенин агрегады-биле кестирип, севаң пресстеринге идепкейлиг киришкен.

Комсомолчу оол бо чылын база сигенчилерниң ортузунга келбеген социалистиг чарыштың барын одурууга чорун, хүнде 16,5 га черниң сигенин кезер нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: М. Солун-оол.

А. ПОПАМАРЕВТУҢ фотозу.

КАМНАЛГА ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИР

Тыва байысыалдың үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организациялары камналганың чурумун күүседирер болгаш будуруглегиниң ажыктыг чоруун бедидер талазы-биле юбилей чылының сес айларында чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Бо дугайын СЭКП Кызыл хооркомунуң эдээгеглиг пленумунга чугаалаткан. Эрткен сес айлар болгаш сентябрьның бирги чартыы улуг байырлалга күш-амылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш бүгү улустуң чарыжынга кызылчыларның, хоорай чыгыргазында совхозтарның болгаш колхозтуң ажыл-ишчилериниң күжемишкинниг ажыл-херектери-биле дедиглеттинген дээрэин пленумга илеткелчи СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары эш В. Добромыслов болгаш санал берген доктер чугаалаан. Хоорайның хөй-хөй будуруглелеринде будуруглегиниң кол фондузларын ажыктыг ажыглап, күш-амылдың будурукчулуун бедидерни чедип ап турар. Хоорай үлетпүрү сес айның планын янзыгыл-биле 6,8 хуу ажыр күүсеткен, планнан ажыр 865 муң рубльдиң продуктуун будурген, бараанның продукциязының бот-үнезин чиитеткен болгаш карылгаларны дээжеткен.

Коллективтиң ажыл-ишчилериниң күжемишкиннерин будуруглегиниң планнарын күүседирринче, чиг-аттың материалдарын камналарынче, юбилей чылында социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче билдиглиг мобилизастаан, масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды бедик деңнелге тургускан алгы заводунуң, типографиязының, даараныгга комбинадының болгаш еске-даа будуруглелериниң партия организацияларының ажылында чамдык эки чижектерни пленумга демдеглээн. Чижээ, даараныгга комбинадында партия организациязының секретары эш Монастыршина, хоорайның электростанциязының инженери эш Григорьев олар боттарының саналдарынга камналганың чурумун күштелдирер, будуруглегиниң ажыктыын бедидер талазы-биле ол коллективтерде партия организацияларының политиктиг болгаш организакчы ажылының дүржүлгазын пленумуң киржикчилеринге сонуургатканнар. Бо-даа болгаш еске-даа будуруглелерде экономика анализиниң бюролары ажылдап турар. Партия организацияларының ол бюроларының ажылын дөктаамал хынаалзага ап, чаартыкчыларның болгаш чогаалыкчыларның санал-оналын деткип, партияның ажык хуралдарына чугаалажып, оларның ажыктыг сүмелерин будуруглеге нептередирин чедип ап турар. Даараныгга комбинадынга специализацияны нептереткенниниң болгаш посту камнаары дээш демиселги күштелдиргенниниң түңнелинде үк будуруглег юбилей чылында мурнундагы чылдардан хөй камналганы алган болгаш планнан ажыр продукцияны будуруп үнүргеп. Будуруглегиниң культуразы бедээн, кылыгларының шынары эжиктээн. Электростанцияга одаар чүүлдү камнаар дээш демисеэдн күштедиргенниниң түңнелинде, бо чылдың сес айының иштинде эрткен кайы-даа чылдардан хөй хомур ланты камнап алган. Оң ышкаш электроэнергиязындан 1 миллион киловатт-шак электроэнергияны камнап алган. электростанциязының бот-үнезин чиитедирин чедип алган. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны нептереткенинин күсели-биле бешин юбилей чылында коллектив 15 муң рубльдин камналгазын алырын хүлээгеш, сес ай дургузунда 11 муң 200 рубльдиг камналгазын алган. Бо чеднишкиннериниң үнезинин коллективте экономиктиг анализ бюрозунун, хөй-ниити контролёрларның ажылы партия организацияларының талазындан дөктаамал удурутуп, ажылчыннарның мергежилин бедидер талазы-биле техниктиг өөредилгени организастаныпза болур. Коллективте удуртур ажылдакчыларның школазы ажылдап келген. Октябрь айда — бүгү ажылдап турар кижилериниң техниктиг өөредилгезин эгелээр. Электростанцияда хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдар техникат техникумнарта өөредин киредиринге белеткел курудун организастаар.

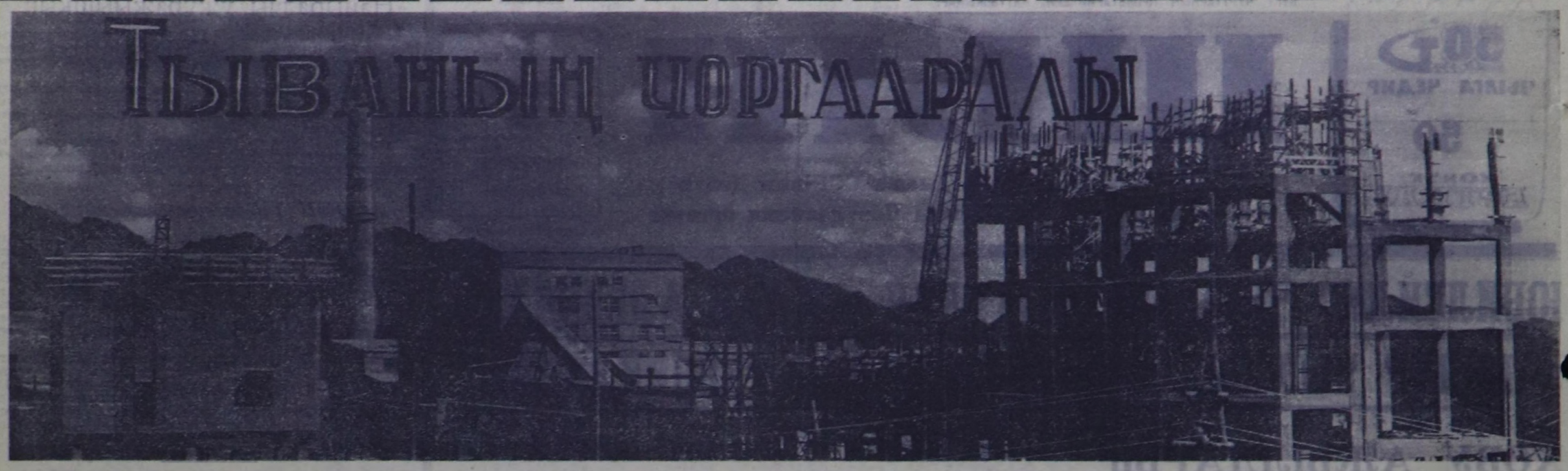
Хоорайның алгы заводу экономика талазы-биле карылгалыг будуруглег болуп турар. Будуруглегиниң ол байдалдан үндүрер дээш заводта экономиктиг анализ бюрозу болуп чогуур хемчегларни ап эгелээн деп, ол бюронуң начальниги эш Мерзлякова тардан хоорайның будуруглег черлеринге 4500 кижи-хүнүн чидиргеп. Ындыг байдал Улуг-Хем ыыш ажылагыйында, сүт заводунда, эът комбинадында болгаш өске-даа будуруглег, тудуг организацияларында хөй болуп турар. Бо чылын үлетпүр болгаш ылаңгыя тудуг организацияларында ажылды үрей, эде кылыр чоруктардан караажа 30 муң хире рубль болган.

Бо чылын хоорайның экономика чөвүлели бодунуң ажылын сулаткан. Хоорайга чаңгыс-даа экономиктиг конференция артырбээн, будуруглелерде экономиктиг анализтиң хөй-хөй бюролары ажылдавааи.

Планнаашкынының болгаш экономиктиг ниит берипшкинниң чаа турумунче шилчиринче будуруглелерни белеткээр талазы-биле ажылды четпес чорудуп, цехтерге, бригадаларга, участоктарга бот-оруга-чарылганы кошкак нептередип турары дээш СЭКП хооркомунуң бюрозун, чамдык парторганизацияларны, удурткучуларны пленумга чопгуу-биле шыңгыы шүтүмчүлээн.

Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедишкинниг ужуражырынче болгаш илерээн четпестерни уазткарынче утланган дөктаалды пленум хүлээп алган. Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. Б. Тока болгаш республиканың үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларының удурткучулары олурушкан.

Д. БЕГЗИ.

ССРЗ-нің бүгү улустарыкыҥ политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларыҥа хөреп кырында дең эргени социализм хаҥдырып турар. Экономиктиг хөгүдениҥ эҥ-не куду чадазыҥга турган улустарга экономиктиг азыйы улуг дузалаҥчыны чедирген, үлетпүрүҥүҥ, недээ аҥыя-агыйының болгаш культуразының дүрген хөгүдедезиҥге хөй түҥнүг капитал салыышкыннарын үндүрүп берген.

(СЭКП ТК-ның Тезистеринден).

Партия Топ Комитединиҥ Тезистеринде бистиҥ чүртүвүстүҥ чартык чүе чылда эрткен оруун, экономиктиг күүш-шыдалымыстың канчаар хөгүҥ маҥдаанын доҥчулап коргускенин номчуп орарга, кижи төрелгетениҥ улуг баштыҥчызы В. И. Ленинниҥ түргускан партиязының чер делегейге кайы хире чаартыкталы кылганы кижиниҥ сагыш-сеткилин хамыжыбже өөртүп кээр. Революция мурнунда хөгүдениҥ эҥ куду чадазыҥга, харын-даа олуг кырлырының кырында турган, улустарының салын-чолукка Октябрь революциязының кайы хире улуг салдарлыг болганын тывалар бөттарының онаашкан ажылынга кызымак чоруу-биле макталы чедип алган мурнакчылар хөй. Ындыг мурнуку одуругуун кижилери Советтер ажылынга база идепкейлиг киржип, депутат хүлээлгезиниҥ эҥ сеткилдиг күүсеҥин турарлар. Чижээлээрге, коммунистер, район Советиниҥ депутаттары «Межегей» совхозтуҥ машинчызы С. Сыраты, Хову-Аксыныҥ ажылчын В. Фоминиҥ, «Эзетее» совхозтуҥ директору Г. Балабановтуҥ, саанчы С. Оюнуҥ болгаш өскелерин-даа адап болур.

Тывааның ховар байлактарыныҥ бирээзи болур синир даш дугайында чугаа Европага 1883—1885 чылдарда шептерей берген. Ол байлакты казып тывар дугайында баштайгы чагыгны Хемчикке чүрттап турган орус дарган Сафиновтуҥ кииргенииниҥ дугайында документ архивтен тывылган. Ол чагыгны поляк капиталист Синицкий садып алган. Чээрби чыл эрткенде Синицкий ук черниҥ казар байлаан тодарадыры-биле француз инженерни Тывага адаптырып келген, ынчалзажок шинчилел кылыр чөпшээрел чедип албаанывыже ол кижи чүрттүүже чаңа берген.

1906—1907 чылдарда хаанныҥ Россиязының болгаш франкобельгий синдикаттарыныҥ төлээлерииниҥ даш-дүгүүҥүн курлавырын шинчилээр дээш каш удаа ап чоруткан хемчеглери база-ла бооруп дүшкен. 1912—1913 чылдарда Тываны Россияның протекторады кыдыыр хүлээп алган соонда шинчилел ажылдары каш удаа чорутпуунган болгаш даш-дүгүүҥүн курлавыры Тывада хөй дээрэн чогуума мынаҥ тодаратмышаан.

Бо дээрге революция мурнундагы төөгү-дүр. Тывага Совет эргечыырганыҥ баштайгы чылдарында чоннуҥ байлаан ажылгаар дугайында айтырыг база-ла чогуумчалыг кыдыыр шинтирлеттинмээн. 1945 чылдан эгелээп-ле эртемге үндезилеттинген шинчилел ажылдары эгелээн. 1958 чылда Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниҥ докталыыр ёзугаар даг-дүгүү арыгаар комбинатыҥ тудуу эгелээн.

Бо чугула объектиниҥ бирги эвлээн дүрген тудуп ажыглалга киирген анда эвес. Черде ховар байлактың талазы-биле чүртте база бир чугула черни эвлеп турар Тываның даг-дүгүү эртинезин эҥ эки шынарлыг сорттарының талазы-биле бүгү делегейге ховар дээш черлериниҥ биразын. Ам дээрэниҥе шинчитпингенив-биле Ак-Довуракты синир даҥының курлавыры алдан ажыг чылдарга ажыглаарыңга четпир.

КОМБИНАТТЫҢ КОЛ АДЫРЛАРЫ

Төлевилел ёзугаар комбинатка алаан хөй кол болган дузалаар чүүлдер тургунган. Комбинаттың кол адырларынга: чылда 3,6 мли тонна руданы казып тывар карьер (синир даш казар чер), даг-дүгү болбазырадыр фабрика (ооң күүсү чылда 3,6 мли руда) болган электростанция, транспорт болган склад ажыл-агый черлери мынаҥ үш кол кезек черлер хамаарыжыр.

Карьерниҥ чылда 600 муң тонна күүсүлүг баштайгы эвлээ 1963 чылда ажыглап эгелээн. Синир даштың буза төвискеш, 4,6 кубометр ускуштуг экскаваторлар-биле чүдүрүп, КРАЗ-256, МАЗ-525, БЕЛАЗ-540 маркалыг күштүг самосвалдар-биле фабрикаже соорткүп турар. Шилиттинген руданы ам дээрезинде хол-биле аҥнаан турар. Аҥы уеде карьериниҥ будурукчулуг бир миллион 500 муң тонна четпен. А төлевиледе кордүгеп күүсү 1970 чылда чедип алдынар.

Комбинаттың составында даг-дүгү болбазырадыр фабрика эң кол черни эвлеп турар. Кастыгган, үүрлекпеп чүүрүгеп синир даштың сорттар аайы-биле арыгаан, ылгаан, белеп продукция кыдыыр будурүп турар харыысалгалыг участок ол. Фабриканың бирги эвлээ 1964 чылдың августа ажыглалга киирген болган ооң төлевиледе кордүгеп күүсү хуусаа бетинде шинчээдин алдынган. Эрткен чылын фабрика 16.641 тонна I—V сорттарның ак шынарлыг даг-дүгүн Тергээ чүртке соңнээн.

Бо дээрге Тываның аныяк будурулгезиниҥ бүгү ажылчыннарының болган инженер-техниктиг ажыдамчыларының будурүлге күүсүүн кыска хуусаада долу шингээдин алыр дээш күжениишкинниг ажылданын хереченип турар. Төлевилел күүсүү шингээдин алыр дээш күргадыга салбырын бүрүн чаартып, шилиттинген руданы ажылдан кылыр түскай технологияны тогаадып, ооңда эске чамдык чаартылгаларны кылганы улуг ролдуг ойнаан.

Даг-дүгүүҥ үлетпүрүҥүн бедик темп-биле хөгүдө орарындан ам-даа ажырлың дериг-херексели мораль талазы-биле эртикирел турар. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар даг-дүгү болбазырадырының технологиязынга эртемнеп болган мурнакчы дурзулганың чедиишкиннерин ажылдан, будурүлге чоруулгазын бүрүү-биле чаартырын уламчылап турарлар.

ТЕХНИК-ЭКОНОМИКТИГ КӨРГҮЗҮГЛЕР

Комбинаттың баштайгы эвлээ ажыглалга киирген соонда ооң техника-экономиктиг көргүзүглери чыл келген тудум ажыжын келген. Будурүлге күүсүү үш катап бедээн, сорттуг даг-дүгүүҥүн ажыглап кылыышкынны 5, 6 катап өскен, ынчаарга будурүлгеде ажылдап турар кижилериниҥ саны чүгле 27 хуу ковудаан. Үстүүге айыттынган чурагайлар аныяк будурүлгениҥ ажыглалга киирген хүнүнден эгелээн будурелдин-биле бурунгаарлап орарын баҥыткан турар.

Будурүлгениҥ өзүдезиниҥ дугайында чамдык ленинградтыг көргүзүп болур: инвити продукция будурери 1964 чылда турганындан 1966 чылда барык үш катап өскен, даг-дүгү будурери 2947 тонна турганындан 16 муң тонна четкен ийикпе агы 5, 6 катап өскен. Электроэнергия, даг руданы ажыглап кылыры, шилиттинген руда тывыкы дээш оон-даа эске коргүзүгелериниҥ өзүдези эки. Каҥдыг-даа социалистиг будурулгениҥ аҥыя-чорудулгазының эң чугула коргузуг болур бот-үне чинтедезиниҥ талазы-биле Тываның аныяк будурүлгези баштайгы чылындан эгелээп эки коргүзүгелерни чедип ап келген. Тодаргайдарга, продукцияның бот-үнезин 1964 чылда 100 хуу тургаа болза, 1965 чылда 93,8, а 1966 чылда 89,0 хуугa чедир чинтеен.

«Тыва даг-дүгү» комбинат бо чылдың баштайгы чартынга чедир план ёзугаар карыгалыг будурүлге болуп келген. Июль айның 1-леп эгелээп бараанның продукциязы бедиткен ортекти болган тарифти доктаатқан соонда, комбинат орулгалыг ажылдан эгелээн. Чыл тоңчүүнге чедир 300 муң рубльдың орулгазы алдынар. А кажан Ак-Довурак — Абаза орук ажыглалга киирерге, комбинат чылда-да миллион 100 муң рубль орулгалыг болур.

Комбинаттың шинги эвлээ ажыглалга киирген соонда техник-экономиктиг көргүзүглер улам экижилир дээрэн билдингир. Бол фондулар 2 катап, а бараанның продукциязының хемчээли 3,7 катап өзер. Будурүлгениҥ орулгазы чылда 7 мли. рубль чедер болган комбинаттың тудуунга үшкен бүгү чарыгалдар беш чыл чартык болган бүрүн агыттинер.

СОВЕТТЕРГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

ПАРТИНИҢ АМЫДЫРАЛ

Совет ниитиледдиҥ политиктиг организациязының моон соңгаргы хөгжүдезиниҥ кол угланыышкыннарын, совет күрүнеэ быжыглаарын, социалистиг демократияны чаартырын СЭКП-ниҥ XXIII съездиниҥ онзалап айыткан. Бистиҥ партиявыс ажылчы чоннар депутаттарын дамчыштыр ажыл-агыйны, культура түргүзүүшкүнүн планын ёзугаар улуртуп, коммунистиг ниитиледдиҥ түргүзарынга улус массаларны организастап турар. Советтерге партийжи удуртулганы ыяш түргусканыңдан Совет органнарының ажыл-чорудулгазының чедиишкинниг болуру кол хамаарыжыр.

Партия организациялары Советтерге болуунуң салдарын бир дугаарында коммунистерни дамчыштыр чедирер. Бо чылдың мартта болуп эрткен соңгуулдаларда Таҥдының район болган кодээ Советтериниҥ депутаттарынга 135 коммунист соңгуттурган. Оларның иштинде боттарының онаашкан ажылынга кызымак чоруу-биле макталы чедип алган мурнакчылар хөй. Ындыг мурнуку одуругуун кижилери Советтер ажылынга база идепкейлиг киржип, депутат хүлээлгезиниҥ эҥ сеткилдиг күүсеҥин турарлар. Чижээлээрге, коммунистер, район Советиниҥ депутаттары «Межегей» совхозтуҥ машчызы С. Сыраты, Хову-Аксыныҥ ажылчын В. Фоминиҥ, «Эзетее» совхозтуҥ директору Г. Балабановтуҥ, саанчы С. Оюнуҥ болгаш өскелерин-даа адап болур.

Партия райкому Советтериниҥ партия болуктериниҥ, күүскомнарының партия организациялардың ажылын доктаамал соңгургап келген. Депутаттарның округтарында чоруткан ажылдарының дугайында база организастыг айтырыгларны партия болуктериниҥ хуралынга чугаалажып турар.

Партия райкомунуң организастыг кылдыын райкүүскомда партия эге организациязының ажылын эки-жидер хемчегни эҥ чоруткан. Коммунистер күүскомнуң кылдыстериниҥ ажылдакчыларын хүлээндиргеп ажыл-херекке харыысалгалыг болур чорукка киижидин, күш-ажылдың сагыыга-чуруунуң хажыдар болгаш бюрократызмыг, ажыл чылзыр чоруктарбиле демнеделп күштелдирип келген.

СЭКП-ниҥ XXIII съездиниҥ шинтирлерин амыдыралга боттандырарынга коммунистерниҥ харыысалгалыына болган роляның дугайында айтырыгны партия хуралынга чугаалажкан. Аңаа райкүүскомнуң кылдыстериниҥ ажылының дугайында база шыгыы чугаа болган. Ам удаас күүскомнуң түе-түе кылдыстериниҥ ажылының культуразының дугайында айтырыгны ук организациянының коммунистериниҥ хуралынга чугаалажыр. Райкүүскомнуң чамдык кылдыстериниҥ чоннуң негелде хомудалдарына сагыш човаанныг болган дыынангыр эвес чоруктар бар болганындан ук айтырыгны коллективже кооруп шинтирлээн. Социал ханырыгга кылдызинге (эргелекчизи А. Вешкина) чурттакчы чоннан дыка хөй хомудалдар киргеп. Ол ышкаш улуг чырыдыышкын болган культура кылдыстери (эргелекчизи Н. Куичун, В. Шевченко) чамдык айтырыгларны ханы ооренип корбейн база дарый шинтирлевейн турар. Кодээ Советтериниҥ күүскомнарының болган райкүүскомуҥ кылдыстериниҥ ажылында четпестерини ыракта бө суурлар нээзээде ыынчаар туруп келген чүве дег сагындырар болган.

Чаҥчыл бзугаар, байырлаар революстуг байырлалды бир дугаарда тайгага демдеглээр ужурга таварышкан.

Чыглып келген ол кижилерге келир үе дары ыяшка хөне азыраан чүве дег сагындырар турган. Оркестр ормунга тайганың ыяштарының баазы шимээлээр. Ынчалза-даа ол шимээлээшкинден «пролетарнаттың миллион-миллион армиязарының тиилеглелиг гимнинериниҥ» үнү дыңналганын Павел Петрович сактып чугаалаан.

Шөлүлгеге келгенин, ол үеге чедир Иванова-Вознесенск хөөрайлың пос-таавычылыларының арагыга пропагандистиҥ болгаш организаторчыының эвээш эвес дуржулгазын ол алган. 1904 чылда большевик партиязына киргеп; бирги орус революциязының үезинде ажылчыннар Советиниҥ төлээлекчилериниҥ болгаш ситец кыдыычыларының Эвилелиниҥ баштаар черииҥ составыына ажылдап турган; 1908 чылда үр эвес үе иштинде Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының хөөрай комитединиҥ баштап турган. Революстуг ажыл-чорудулгазы аҥаа ону кара башкыларга, Сибирьге шөлүлгеге иезедир бедаан.

Келир үе... Ол 1917 чылда диҥмирөп чедип келген. Иркутскиге болгаш бүгү Сибирьге Совет эргечагырга аҥаа демисел зарбөрге байдалга болуп турган. Ындыг хайыышкынныг, иезедир уттундурбас болуушкуннарның төвүнге турган кижи ол дугайын ындыг белеҥ канчап уттуптарын!

Кызыл гвардианың отрядын тургускан; революсчу комитединиҥ даасканы-биле декабрьның баштайгы хүннеринде хөөрайның революсчу күштериниҥ көрүлдезин арттырген. «Пролетариаттың шеригжериниҥ парадын хүлээп авыр апаарымчы бөдаан мен бе...— деп Постышев сактып чугаалаан. Күзел херек кырында бүткен». Каш хонгаш-ла дөртен градус соокта генерал губернаторнуҥ баштыңын эзлеп турган кызыл гвардейшилериниҥ хөй эвес отряды, хөөрайның база областтың Совет эрге-чагыргазының болуук удуртукчуларын-биле кады тура халыышкын үндүрген эрги каргыс шеригжериниҥ (комперлериниҥ) кайы-берге бүзээзээлгилиниҥ ышдажып эртер үнүргә таварышкан. Байлаа идегей чок кылдыр сагындырып иээр турган.

Ынчалза-даа ол дээрге үр эвес таварылга болган. Ооң соонда тайгага үнгеш, аҥаа ам гвардейки дээрбечилерге болгаш өлөн интервентилерге удур партизан отрядтары тургузар. Улусчу-революсчу армияның кадрларын өстүрүп бе-летпээр үнүргә таварышкан. Дабым чыынын дээзүлгеп соонда, келир үе чаа перспективаларыбиле аныяттынып келген. Постышев 1923 чылдан эгелеп ВКП(б) ТК-ның кежигүнүнге, ВКП(б) ТК-ның секретарыга база Украинаның КП(б) ТК-зының секретарынга чедир депшээн.

Павел Петрович бодунуң бүгү амыдыралын улустуң аас-кежин аҥаа деписелге берген. Коммунистиг партиянның бо шыпчы өглу бистиҥ чүрттүвүска социализмниҥ тиилеглезинге хөй чүвени кылган.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

1936 чыл, апрель ай. Украинаның комсомолунуҥ IX съездизиниҥ залын чыык долган. Индирде шагзыргай каратыг, бера кастөөнүүт, умрээн хөйлеҥниг кижи сөөнүп, ырай шодургелевчен үнбиле чүве чугаалап турган.

— Мээң оҥнуттерим, характырывыс шимгеш, силериниҥ ыыргап-ача, ыыргап-ава апаар үемер дугайым сактып көрзээлиҥерем...

Съездиниҥ аныяк делегаттары ыратөрүнүҥ чугаазын хандыкшыл-биле дыңнап алурганнар. Келир үеде совет кижиниҥ авур-хевиринииҥ дугайын, ленинчи партиянының шинтирлеп турар соруглаарының ондур улуунуҥ дугайын ол чугаалап турган.

Индирде кижи—Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиҥ секретары Павел Петрович Постышев-тыр.

Келир үе... Ынчан, 1936 чылда, ол келир үе миллион-миллион совет кижилериҥ күш-ажылынган горуттүүнүп турган.

Каяан бир шагда байдал бир янзы турган. Ынчангаш ол уттундурар ушур чок.

1913 чыл, май ай. Сибирь. Тайга. Ооң мурнунда чүгле ай бурунгаар политика таваазы-биле хоругдатканнар болуу Иркутскиге чедип келген. Оларның арагызында индирде кижи, Постышев, база чораан. Россияның ажылчын теп-теринден ыраакта бө суурлар нээзээде ыынчаар туруп келген чүве дег сагындырар болган.

Чаҥчыл бзугаар, байырлаар революстуг байырлалды бир дугаарда тайгага демдеглээр ужурга таварышкан.

Чыглып келген ол кижилерге келир үе дары ыяшка хөне азыраан чүве дег сагындырар турган. Оркестр ормунга тайганың ыяштарының баазы шимээлээр. Ынчалза-даа ол шимээлээшкинден «пролетарнаттың миллион-миллион армиязарының тиилеглелиг гимнинериниҥ» үнү дыңналганын Павел Петрович сактып чугаалаан.

Шөлүлгеге келгенин, ол үеге чедир Иванова-Вознесенск хөөрайлың пос-таавычылыларының арагыга пропагандистиҥ болгаш организаторчыының эвээш эвес дуржулгазын ол алган. 1904 чылда большевик партиязына киргеп; бирги орус революциязының үезинде ажылчыннар Советиниҥ төлээлекчилериниҥ болгаш ситец кыдыычыларының Эвилелиниҥ баштаар черииҥ составыына ажылдап турган; 1908 чылда үр эвес үе иштинде Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының хөөрай комитединиҥ баштап турган. Революстуг ажыл-чорудулгазы аҥаа ону кара башкыларга, Сибирьге шөлүлгеге иезедир бедаан.

Келир үе... Ол 1917 чылда диҥмирөп чедип келген. Иркутскиге болгаш бүгү Сибирьге Совет эрге-чагырга аҥаа демисел зарбөрге байдалга болуп турган. Ындыг хайыышкынныг, иезедир уттундурбас болуушкуннарның төвүнге турган кижи ол дугайын ындыг белеҥ канчап уттуптарын!

П. П. ПОСТЫШЕВ

ТӨРУТТУНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 80 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

Кызыл гвардианың отрядын тургускан; революсчу комитединиҥ даасканы-биле декабрьның баштайгы хүннеринде хөөрайның революсчу күштериниҥ көрүлдезин арттырген. «Пролетариаттың шеригжериниҥ парадын хүлээп авыр апаарымчы бөдаан мен бе...— деп Постышев сактып чугаалаан. Күзел херек кырында бүткен». Каш хонгаш-ла дөртен градус соокта генерал губернаторнуҥ баштаҥын эзлеп турган кызыл гвардейшилериниҥ хөй эвес отряды, хөөрайның база областтың Совет эрге-чагырганының болуук удуртукчуларын-биле кады тура халыышкын үндүрген эрги каргыс шеригжериниҥ (комперлериниҥ) кайы-берге бүзээзээлгилиниҥ ышдажып эртер үнүргә таварышкан. Байлаа идегей чок кылдыр сагындырып иээр турган.

Ынчалза-даа ол дээрге үр эвес таварылга болган. Ооң соонда тайгага үнгеш, аҥаа ам гвардейки дээрбечилерге болгаш өлөн интервентилерге удур партизан отрядтары тургузар. Улусчу-революсчу армияның кадрларын өстүрүп бе-летпээр үнүргә таварышкан. Дабым чыынын дээзүлгеп соонда, келир үе чаа перспективаларыбиле аныяттынып келген. Постышев 1923 чылдан эгелеп ВКП(б) ТК-ның кежигүнүнге, ВКП(б) ТК-ның секретарынга база Украинаның КП(б) ТК-зының секретарынга чедир депшээн.

Павел Петрович бодунуң бүгү амыдыралын улустуң аас-кежин аҥаа деписелге берген. Коммунистиг партиянның бо шыпчы өглу бистиҥ чүрттүвүска социализмниҥ тиилеглезинге хөй чүвени кылган.

Болуп—арга-ыяш ажылдакчыларының аҥы

ЧУРТТУҢ НОГААН ЭРТИНЕ БАЙЛАА

Совет черииҥ эртине байлаа, хаастаалгазы болган чоргаарылы — бистиҥ ыяш-ваннерлеринге. Олар чүрттүҥ девискээриниҥ чартык кезиин (1 миллиард ажыг гектар шөлдү) эзлеп турар болган дезегейниҥ ыяш байлаавын үштүҥ бирээ болуп турар. Ол байлакты ыяш ажыл-агыйының 700 муң ажыг ажылдакчылары камгалап, оҥу үзеп арбыладып, бистиҥ ыяҥа-ваннерлеристиҥ байлактарын улаттырып турар.

Бо чазын бистиҥ ээлинерлеристиҥ ыяш байлаа чүрттүҥ бүгү төөгүзүүҥүҥ дургузунда кастүү нербээлээ-биле калбарган, — аҥаа бир миллион ажыг гектар шөлдүг чаш ыяштарны немей тараан. Эрткен чылдаазымдан оон хөйү 63 муң гектар болгаш революция мурнунда чылдарының бүгү дургузунда тарын олуртқан чаш ыяштар шөлүүдеп ол шөл 300 муң гектар калбарган.

Россияның, Узбекстанның, Литваның, Молдавияның, Туркменияның ыяш өстүрүкчүлери чазын чыл ошаалгаларын күүсеткеп. Ам чүрттүҥ мурнуу талазы болган тоо аоналарында күүне фондузуунуҥ хостуг барык бүгү шөлдерин долдур ыяш тарын олуртқан. Ыяш тарын олуртур ажылдарының кол хемчээлин хөй ыяштыг, ыяш белеткээр кол ажылдарыны чоруттуунуп турар девискээрлеринче шилчиткеп.

Ине бүрүүт ыяш аймаанын чайгаар өзүп келүүзүнге зогуу болур хөй хемчегларны ыяш өстүрүкчүлерге 850 муң гектарлаа ажыг шөлдерге боттандырган. Ынчангаш чылда ыяш тарын олуртур бүгү ажылдарның хемчээли ам 2 миллион 100 муң гектардан ажыг болур.

Ыяштыг девискээр—тараажы кижиниҥ өнүүт, үнүш-дүмүүт байлаавының камгалакчызы. Хөрээн үрелиишкинге таварыжып турар оҥгарларга, чиктерге, алаашкыг болгаш өске-даа черлерге ыяш тарын олуртурунуҥ чыл планын орапчок ажыр күүсеткеп. Ыяш тарын тургаш хову-шөлдерге камгалал тургузуп баэрэ түгле эртеен чалын бээзи 200 муң гектар калбарын «ыяшкаа»! Россияның, Украина биле Молдавияның ыяш өстүрүкчүлери оваа чеҥнишкиннииг ажылдаан. Ындыг болзажок чогум кол ажылдарны моон соңгаар кылыр апаар.

Бистиҥ ээлинерлеристиҥ ыяш байлаа, ылангыя, ине бүрүүт ыяштар аймаа бүгү делегейге мактадып турар. Ынчалзажок бисте ыяш өстүрээ шоолуг-даа будуктур эвес, тулаалыг ээлиг, алаактар улуг шөлдерни эзлеп турар. Ам оларның продуктулуун улгаттырарының база бир кол курлавыры — тулаалыг шөлдерни мелиоратаар арганы ажыглалга киирип турар. Чыл дургузунда курлавыр турар алаан шөлдерге 200 муң гектар, а 1970 чылда ээлиг шөлдерге 200 муң гектар, а 1970 чылда ээлиг, алаак мелиорастаар ажыл темпилерни 1,5 катап улгадыр.

Өстүрүп үндүрер ыяштарның ассортиментизин база дезевилеттинген. Чаа шөлдерге иургулаймында үнелиг ыяш аймаа—кады, ыяш, дуб, дыт ыяштар тарыттывар. Улуг хемчээлиг шөлдерге пош, грек тоорук, чимис культуралары үнер ээлиг, алаактарны тарып олуртур.

Ыяш өстүрүкчүлерни турасказалыг ээлиг, алаактар, ыяш паркталы, сиверлер кылдыр ыяштар тарып олуртуп, төөгүлүг черлерни чаагай жыдыгп, Улуг Октябрьның бежен чыл оюн уткуп турар.

1967 ч. Сентябрь 17.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Марксисчи-ленинчи эстетиканың айтырыглары

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга холбаштыр Тамбовка болган Бүгү-эвилел конференциязынга ол айтырыгларны чугаалашкан. Аңаа Москва биле Ленинградтың, Харьков биле Челябинскиниҥ, Алма-Ата биле Волгоградтың, Одесса биле Воронежтиҥ, Свердловск биле Томскиниҥ, Тамбовтуң болгаш өске-даа хөөрайларның суреглыг эртемденери киришкен.

Марксисчи-ленинчи философиянның ойу келеен чүве дег сагындырар болган культура кылдыстери (эргелекчизи Н. Куичун, В. Шевченко) чамдык айтырыгларны ханы ооренип корбейн база дарый шинтирлевейн турар. Кодээ Советтериниҥ күүскомнарының болган райкүүскомуҥ кылдыстериниҥ ажылында четпестерини ыракта бө суурлар нээзээде ыынчаар туруп келген чүве дег сагындырар болган.

Чаҥчыл бзугаар, байырлаар революстуг байырлалды бир дугаарда тайгага демдеглээр ужурга таварышкан.

Чыглып келген ол кижилерге келир үе дары ыяшка хөне азыраан чүве дег сагындырар турган. Оркестр ормунга тайганың ыяштарының баазы шимээлээр. Ынчалза-даа ол шимээлээшкинден «пролетарнаттың миллион-миллион армиязарының тиилеглелиг гимнинериниҥ» үнү дыңналганын Павел Петрович сактып чугаалаан.

Шөлүлгеге келгенин, ол үеге чедир Иванова-Вознесенск хөөрайлың пос-таавычылыларының арагыга пропагандистиҥ болгаш организаторчыының эвээш эвес дуржулгазын ол алган. 1904 чылда большевик партиязына киргеп; бирги орус революциязының үезинде ажылчыннар Советиниҥ төлээлекчилериниҥ болгаш ситец кыдыычыларының Эвилелиниҥ баштаар черииҥ составыына ажылдап турган; 1908 чылда үр эвес үе иштинде Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының хөөрай комитединиҥ баштап турган. Революстуг ажыл-чорудулгазы аҥаа ону кара башкыларга, Сибирьге шөлүлгеге иезедир бедаан.

Келир үе... Ол 1917 чылда диҥмирөп чедип келген. Иркутскиге болгаш бүгү Сибирьге Совет эрге-чагырга аҥаа демисел зарбөрге байдалга болуп турган. Ындыг хайыышкынныг, иезедир уттундурбас болуушкуннарның төвүнге турган кижи ол дугайын ындыг белеҥ канчап уттуптарын!

Ынчалза-даа ол дээрге үр эвес таварылга болган. Ооң соонда тайгага үнгеш, аҥаа ам гвардейки дээрбечилерге болгаш өлөн интервентилерге удур партизан отрядтары тургузар. Улусчу-революсчу армияның кадрларын өстүрүп бе-летпээр үнүргә таварышкан. Дабым чыынын дээзүлгеп соонда, келир үе чаа перспективаларыбиле аныяттынып келген. Постышев 1923 чылдан эгелеп ВКП(б) ТК-ның кежигүнүнге, ВКП(б) ТК-ның секретарынга база Украинаның КП(б) ТК-зының секретарынга чедир депшээн.

Павел Петрович бодунуң бүгү амыдыралын улустуң аас-кежин аҥаа деписелге берген. Коммунистиг партиянның бо шыпчы өглу бистиҥ чүрттүвүска социализмниҥ тиилеглезинге хөй чүвени кылган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга холбаштыр Тамбовка болган Бүгү-эвилел конференциязынга ол айтырыгларны чугаалашкан. Аңаа Москва биле Ленинградтың, Харьков биле Челябинскиниҥ, Алма-Ата биле Волгоградтың, Одесса биле Воронежтиҥ, Свердловск биле Томскиниҥ, Тамбовтуң болгаш өске-даа хөөрайларның суреглыг эртемденери киришкен.

Марксисчи-ленинчи философиянның ойу келеен чүве дег сагындырар болган культура кылдыстери (эргелекчизи Н. Куичун, В. Шевченко) чамдык айтырыгларны ханы ооренип корбейн база дарый шинтирлевейн турар. Кодээ Советтериниҥ күүскомнарының болган райкүүскомуҥ кылдыстериниҥ ажылында четпестерини ыракта бө суурлар нээзээде ыынчаар туруп келген чүве дег сагындырар болган.

Чаҥчыл бзугаар, байырлаар революстуг байырлалды бир дугаарда тайгага демдеглээр ужурга таварышкан.

Академик Ф. В. Константинов, профессорлар М. Н. Петровский, А. И. Арнольдов, К. А. Шевцунов болгаш оон-даа өске эртемденчилер Тамбовка турган хүннеринде хөй будуруулге, овредилге черлериниҥ, эртем-шинчилел албан черлериниҥ коллективтеринге, область төөгүүнүҥ пропагандистеринге, партия актившинге лекциялар комчуп бергеп.

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНДЕ

Тываның аныяк үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде улуг рольду ойнап эгелээн бо бүдүрүлгени түүкан болгаш ында ажылдап турар кижилерниң дугайын онзалап чугаалаар херек. «Үлетпүрүнүң хөгжүдези-биле чергелештир ажылчыннарның саны көвүдеп, ам ол чурттуң ажылчы чоннарының чартыындан безин хөй болуп турар. Совет ажылчыннарның бүдүрүлгечи мергежилиинде, оларның техниктиг болгаш нульгүрүүг деңнелинде, оларның күш-ажылының утка-шымарында болгаш хевиринде үндезин өскерилгелер болган» деп. СЭКП ТК-ның Тезистеринде бижээн.

Чаа улуг бүдүрүлгени ажыглаага киргени-биле чергелештир Тываның аныяк ажылчын ангызының саны улам көвүдээн болгаш шынар талазы-биле кайгамчык эки өскерилгени алган. Улуг бүдүрүлгелерге ажылдаар бэйтик, оларның бараанын безин көрүп көрбээн тыва араттарның ажы-төлү алдарлыг ажылчын ангының өг-бүлезинге туржуп, чаа мергежилди чедиҥ ап турарлар. Уралдың даг-дүгү комбинадындан, оонда өске черлерден келген дружулгалыг ажылчыннарның дузаламчылыг-биле национал кадрларның хүрээлеңи өзүп турар.

Бо хүннерде Ак-Довуракты бүдүрүлгезинде ниитизи-биле 1900 ажыг ажылчын бар. Оларның иштинден инженер-техниктиг ажылдакчылар 197. Бүгү ажылчыннарның 30 хуузу тыва кадрлар.

Түгле чурт иштинге эвес, делегейге Тываның ат-сураан нептерткен бо комбинатты тударынга болгаш ону ажыглаага кииреринге бистиң чурттувустуң хөй нацияларының төлөөлекчилери киришкен болгаш оларның барык шүүтүзүында ажылдап артып калганнар. Моон мурнунда Совет Эвилелиниң улуг бүдүрүлгелерине ажылдаан чораан дружулгалыг кижилерниң комбинатка келгени аныяк ажылчыннарның бүгү талалыг кижизидилгезинге канчаар-даа аажок улуг салдарлыг болган. Боттарының мергежилиниң талазы-биле бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш кол өзек кадрларына саналы берген экскаваторщик Николай Силич, кол технолог Григорий Манаников, инженер Борис Косаев болгаш оон-даа өскелер комбинатка келген аныяктарны түскай мергежилге өөредир талазы-биле хөй чүүлдерни кылганнар. Оларның күш-ажылчы дружулгазы, ажылга аваҥгыры, чагыг сүмези безин аныяк кижилерни күш-ажылга таҥчыктырарынга кайы хире салдарлыг эвезил!

Моон мурнунда бүдүрүлгеге ажылдап чорбаан, көдээден келген болгаш 8—10 класстарны дооскан аныяктардан нарын бүдүрүлгениң түскай мергежилдерин чүе-чүе кижи чыл бүрүде шинчээдип ап турар. Комбинат ажылдап эгелээнден бээр 1649 кижини чаа мергежилге өөреткен. Национал кадрлардан 212 кижи забойщик, 16 кижи компрессорщик, болбаазырадмага дериглериниң 132 машинистери, 27 слесарьлар болгаш оон-даа өске мергежилдиң кижилери белеткеттинген.

Аныяктарның кежээки школазы болгаш техникум ажылчыннарның иниити билиин бедидеринге база түскай эртемнин чедип алырынга улуг рольду ойнап турар. Түгле бо чылын безин ажылчыннардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан 29 кижи диплом ажылын хамгалап турарлар. Оларның арасында электрослесарь Хандай-оол Иргит, улуг регулировщик Деепи Дуктен-оол, мастер Чигир-оол Хөвалыг, өөлчег начальниги Юрий Шагдыр, машинистер Анай-оол Чамзырын, Декте Монгуш болгаш оон-даа өскелер бар.

Комбинаттың күселя-биле чурттуп дээди өөредилге черлериниде 10 кижи өөренип турар, бо чылын 8 кижи чоруткан.

Амгы үеде комбинаттың удуртулгазы болгаш хөй-ниити организациялары ажылчын бүрүзүнүң ийи-үш түскай мергежилиг болуруп кол соруулга кылдыр санап турар.

Комбинат ажылчын күжү-биле бүрүн хандыртынган болгаш оларның бүдүрүлгечи мергежилин бедидеринче доктаамал киҥээнгейни салып турарынган жи коргузуглерни чедип ап турар. Бүгү-эвилелдиң түдүг материалдарының бүдүрүлгелериниң аразында шилчинр Кызыл түктү быжыы-биле түдүп турары комбинаттың эки ажылын тодаргай херечилеп турар. Юбилейлиг чылда Төрээн чуртка планның ажыр 500 тонна даг-дүгү бээр дээш хүлээлгениң эки күүсеттинип турары моон илдең.

Аныяк бүдүрүлгениң келир үезин магалыг. Даг-дүгүнүң тогланчыынган асбокартон кылыглары бүдүрер фабриканың төлевилели кылдынып турар. Оны түдүттарга комбинаттың орулгалыг чоруу барык 8 хуу көвүдээр болгаш даг-дүгү холуксаалыг картондан кылган этке түгле Тываның эвес, Совет Эвилелиниң бүгү чөөн талыкы районнарның хереглелии хандырар.

Моон алгаш көөрге безин «Тыва даг-дүгү» комбинаттың келир үедеги перспективазы улуг.

Б. ОНДАР.
С. МААДЫ.
Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Дидим халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хостакка армиязының Куангнам можуда тулчуушкуннар чорудуп турар дайынчылары Нуокманга, Данангыдын үш миль мурнуу-чөөн талаҥ, америк вертолёттар базазынга дидим халдаашкын кылган.

Хостакка агентилелдиң недазин барымдаа болдургаш, ВИА агентилелдиң дыннаҥын турарын ёзугаар алырга, ол халдаашкынның түүнелинде 40 америк вертолёттарны чок кылган, 150 америк шериг албанныглар өлүрткен болгаш балыглаткан.

Удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның Мурнуу Вьетнамда ажелекчи дайынынга киришсин дээш Таиландының Мурнуу Вьетнамче 4000 солдаттарын немей чорулар деп турар сагынтызынга холбаштыр Мурнуу Вьетнамның Хостакка агентилези шинтпирлиг удурланыышкынын медеглээн деп Вьетнам информация агентилези дыннаткан.

С. Сингхтиң медеглели

ДЕЛИ. (СЭТА). Тибет биле Сетким аразында кызыгаарга тайбың байдалды тургузуп болур аргаларны тыварыҥче күжениишкиннерни салыры Индия үргүлчүлээр деп, камгалал министри Сваран Сингх медеглээн. Безек када ыржым турган соонда кыдат шериглер Сетким девискээрин катап боолай каапкан деп Сингх дыннаткан.

Патукла девискээрниге боолажырын соксадыр дугайында индий саналга сагыш аннып Кыдаттың харыылаашының дугайында айтырытны харыылавышаан, чазак күзеп турган харыызын ам-даа албаан деп, Сингх чугаалаан.

Мөөлдежиишкиннер кылырын таарыштыр соксаткан турар болгаш кызыгаарда дүшкүүрлүг байдал чавыры бээр деп идеген турарын министр илергейлээн.

Израильдиң үүлгедиглери

КАИР. (СЭТА). «Израиль агрессия — Суэц каналының хаҥдынган кол чылдагааны болган. Ол агрессияның уржуктарын чайладыры болган эжелеткен араб девискээрлерден израиль шеригнерни чайладып үнүрери ол каналды ажыдарын дүргедир болгаш аҥаа судноларның ой-тавыында аргыжарынга, делегейниҥ садыгажыышкын кылырынга дөгүн болур» — деп КАР-ның даштыкы хереглер министри Махмуд Риад Египет телевиденнезинга дамчыштыр чугаалаан.

Мээң ыыңдаа чаа Москвага болгаш Белградка кылган чугаалажышкынарын израиль агрессияның уржуктарын чайладырывың дугайында болган деп, ол чугаалажышкынарның түүнелдеринге хамаарыштыр Махмуд Риад демдеглээн. «Суэц каналын катап ажыдарынга бистиң догуннаан Африка ол дүнге колониализмниң артынчыларын чок кылыр деп бодуунуң ылап сагыш-бодалдыын ол документивге медеглээн.

Күрүнелер болгаш чазактар баштыҥнары Африка чурттарының мурнунга берге, нарын айтырыглар түргүстуунган үеде Киншасага чөвүлел хуралга чыылган.

Африк чаҥчыс ап организациязының кежигүнү Каттышкан Араб Республиканың девискээрин Израиль эжелеп алган; Нигерияда чурттуң чонунуң аразында дайын өөскүп үнген; ак кеттиг хөлөзиленикчилерниң хөй кижилиг дээрбечи бөлүктери Конгонуң чөөн кеэзинде оранчок улуг девискээрин эжелеп алган; Родезия хамаарылга чок догуннаан күрүнелерге удур үргедекчи ажыл-чорудулганың кол шинээлериниң бирээзи болуп турар.

Боо-чепсээн холга туткаш, боттарының хамаарышпас чоруу дээш демисел чорудар ужурга амдыгаа дээр таваржып турар улустарлыг Африка чурттарында национал-хостаалгалыг шимчээшкинге бүгү талазыг нуза чедирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыры ол чөвүлел хуралдың ажылынга кол черни эзлээн. Ол демиселди Анголада, Мозамбикте, «Португал» Гвинеяда, Родезияда, Мурнуу-Барының болгаш Мурнуу Африкада чөөн чорудуп турар. Африка дипке колониалдыг тергиделдиҥ одаглары бар турда бистиң бүрүнү-биле хамаарылга чок догуннаан дээр ужур-даа чок деп, Африканың баштыннары медеглээн. «Бистиң диилер бүгү кур хөреҥнээри колониализмге, неоколониализмге болгаш империализмге удур демисежириҥче мобилизастаттынган турар ужурлуг» деп, ол чөвүлел хурал ажыттынып турда, Конгонуң (Киншаса) президентизи Ж. Мобуту медеглээн.

Патриоттуг күштериниң быдаргайы национал-хостаалгалыг шимчээшкинниң өөскүүрүнге тавымча чок саздарлыг болуп турар. Чижээлээрге, Анголада улуг, биче 17 болүктежишкиннер бар, чаҥчыс ап фронт тургузарынга ол берге. Адаалгалыг турар организациялар Мозамбикте, Родезияда, Мурнуу-Барының Африкада база бар. АЧО ам Африкада национал-хостаалгалыг бүгү шимчээшкиннериниҥ чаҥчыс ап хөделиринн чедип алыр деп соруулга салып турар. Аҥаа холбаштыр Африк чаҥчыс ап организациязының чанынга чаҥчыс ап шериг командылалын тургузуп болуруп өөренип көрүп турар.

Африка чурттарының түгле экономика талазы-биле хамаарышпас чоруу чедип алдынганда оларның политика талазы-биле ёзулуг хамаарышпас чоруу хандыртынган турар деп үүлеп олар недерелдин-биле бижип турар. Африка күрүнелериниҥ хөйүнде даштыкы хөреҥнүтенериниҥ саадары болгаш эрге-чагыргазы ам-даа күштүг.

Ындыг болганда АЧО чурттары боттарының аразында экономика, социал болгаш культура талазы-биле чогумчалыг дем каттыштырылгазын тургузуп алырынче улуг кичээнгей салып турар. АЧО-ның чөвүлел хуралдарынга антиколониалдыг айтырыглардан аҥгыда, африка күрүнелериниҥ иштики экономика харылзааларын, чаҥчыс ап транспорт системазын, хөгжүлдениҥ африк банкызын, африк экономиканы камгалаарда оларның ниитизи иштики тарифтерни хөгжүдериниҥ айтырыгларын, африк чиг эттиҥ (кофе, какао, арахис, өөнүг металлдарның рудаларды болгаш оон-даа өскелер) ортектерин быжыктырарының айтырыгларын шинтпирлеп турар.

Африк күрүнелериниҥ боттарының аразында харылзаалары база-ла бүрүнү-биле илдиг чок эвес, ук күрүнелериниҥ төөгүден бээр тургустуунуп келген байдалдарының болгаш амгы хөгжүлге орулгаларының айыбиле ындыг болуп турар. Ындыг болза-даа африка чурттары бүгү Африканың хамаарылга чок догуннаары — кол соруулганы чедип алырынга хамаарыштыр чаҥчыс ап сагыш-сеткилдиг.

В. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

БУДАПЕШТ. Венгр наймылалда республиканың улус ажыл-агыйының чедиишкиннерин коргускен 66-гы көдээ ажыл-агый делегелгези ажыттынган. Аҥаа 165 кураажы-агыйлар болгаш 400 хире бүдүрүлге кооперативтери киришкен.

ЧУРУКТА: хайнак кукуруза сорттарының салбырында.
МТИ — СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Араб чурттар Лигазының резолюциязы

КАИР. (СЭТА). Араб чурттар Лигазының Чөвүлелди ол девискээрге доктаамал быжыг турушчуг болгаш айтыыл чок турарын магадылаар арга-хөреҥнилерни чугаалажыр дээш Араб чурттар Лигазында бактаал турарларның ужуражышкынының кызыр деп Аравияның мурнуу талазының патриоттуг бүгү күштеринге саналдаан. Араб чурттар Лигазының Чөвүлелиниң түннел хуралынга хүлээп алдынган резолюцияда национализмниг түс-түе күштериниҥ аразынга мөөлдежиишкиннер болуп турарынга ханы сагышсыраашкын илерттинген болгаш Аравияның мурнуу талазының дугайында айтырытка хамаарыштыр, моон мурнунда ҮНО-ның үндүрген шинтпирлерин Англияның чөрчүп турарын бадыткаар база бир резолюцияны делегейниҥ ол организациязынга үндүрген турарын чедип алырынче араб чурттарның ҮНО-да төлөөлерин кыйтырган.

Араб чурттарның ҮНО-да төлөөлери ол резолюцияны ёзугаар ҮНО-ның Оман талазы-биле үндүрген шинтпирлериниҥ күүселдезин хайгаарар түскай комиссияны тургузарын база негээр.

МИЛЛИОН-МИЛЛИОН КИЖИЛЕРНИҢ ОЧАЛАҚЫ

РИМ. (СЭТА). Дайын өөлүндеги үеде үш миллион итальяннар ажыл сураглаан төрээн чуртун шуут каггаш чоруткан деп, «Глобо» солун дыннаткан. Даштыкы чуртта-рже үнүп чоруткаҥнарның саны ол үениң хургузунда барык 6 миллион кижи четкен, олар чуртун бүгү чонунуң 12 хуузу болуп турар.

Чилиниң компартиязының КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

САНТЬЯГО .(СЭТА). Маҥаа Чилиниң Компартиязының национал конференциязы хагдынган. Конференциянның бадыткалдарының бирээзин ёзугаар алырга, ук партия сос кырында өөс, харын херек кырында марксизм-ленинчи партия, революсчу партия, чиги революциянның партиязы болуп турар деп ЧКП ТК-ның секретары Америко Сорилья түүнел илеткелинге чугаалаан. Америко Сорилья партияның массалар-биле харылзаазының чаа хевирлерни болгаш арганарын, партияның хүрээлеңиниң өзүлдезин, оон организастыг тургузуунуң быжыктаныш, коммунистерниң идеология болгаш политика талазы-биле деңнелиниң бедээнин чугаалаан.

Чилиниң коммунистери улустуң көделимишкин фронтузунуң чаҥгыс өөнүн быжыглаарынга болгаш ажылчы чоннарның эргелери дээш, чурттуң күзеп турар чаартыылгалары дээш, хамыктың мурнунда чер ажылының болгаш баннылаарының реформаларын чорудары дээш улустуң ан кылбак секторлары-биле кадыктаарынга беленин боттарының конференциязынга база катап илергейлээн.

Чилиге удур иштики болгаш даштыкы реакциянның сүүлчээки ажылчагаш эмчи болур дээн кижи институтка өөредилгениң башгайгы чылдарындан эгелээш бодунуң профэвилелиниң ажылы-биле алачайгаар-ла таныжа бээр.

Профэвилел медицина ажылчыларының кадыын камгалаарынче улуг сагышты салып турар. Эмчилериниҥ ажылдап турар черлериниде чамдык хораллыг участоктар бары билдингир болгай. Аҥаа рентген кабинеттери, радиоактивтиг установкалар, фармацевтиг будүрүлгениҥ чамдык цехтери хамаажыр. Ындыг черлерге медицина ажылдакчылары кызырган ажыл хүннүг болгаш улгаттырган шалын ап турар. А пенсия чоруур үезинде олар ээлээн чингелдени алыр. Бир чижектен ап көрээлидер. Рентген кабинеттеринде ажылдап турар түскай эртемнигер хүнде алды шак, радиоманипуляционнуг кабинеттерде кижилер дөрт шак ажылдаар. Ажылдың бо нормалаан үезин үревес дээш бис доктаамал хыналарын чорудуп, а бир эвес үрепкен болза, будүрүлгелериниҥ удуртукчуларын шыңгыызы-биле сагындырып турар бис.

Көдээ черлерже ажылдаар дээш чоруп турар эмчилерге база улуг чингелделерни тургускан. Олар квартираны, оттуу, чырыкты катайхаара халас алыр эргелиг. Бедик мергежилдиг эмнелге ажылдакчылары улгаттырган шалын алыр. Ындыг болуп келирге, чүгле күш-ажыл эвес, амыдырал база профэвилелдер организацияларының кичээнгейиниҥ төвүнде турар.

Он-он муң эмчилер сөөлүг чылдарның дургузунда чаа квартираларже кошкен. Хөй-хөй улуг медицина албан черлери, чижээ, заводтар, комбинаттар, эртем-шинчилел институттары боттары ясылдырлыг, уруглар садтарлыг апарган.

(ПМА).

Болгар-совет найырал айы

СОФИЯ. Маҥаа болгар-совет найырал айы байырлалчы улуг концертбиле ажыттынган. Оон программазында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооҥга барааларган массалыг хөй ажылдарны чорудар дээш, ынчангаш ол найырал айы чурттуң амыдыралынга улуг болуушкун болур. Ук ай акы-дуҥма ийи улустуң найырылының чайынаачак илередиг болур деп бүгү төп болгар солуннар демдеглээн.

Улуг байырлал чылында ол айның хүннери бүгү улустуң байырлалы болур. Өлүм чок Г. Димитровтуң чугаалаан чораанын ёзугаар алырга, болгар болгаш совет улустарының аразында бүзүдбе найырал улуг шылгалдаларны тудуп эрткен, болгар чурттуң агаар, хүүү болу берген.

Оттоман дарлалдыы, фашизминиң чылдарында ынчыгдаан Болгария орустарга ынанып чораан. Болгар улус хостуг болгаш нас-кежиктиг амыдыраар бүгү ынанныжын Россия-биле холбап келген. Улуг Октябрьның чалбыыны болгар черни чырыткан, оон 50 чыл оҥга бо чылын байырлаар бис. Алдарлыг Совет Арминиҥ дузазы-биле Балканнарга чедип келген хостаага чонну чалгынналдырган. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында болгар-совет найырал хемчээл чок күштүг чечектелген, чаагай үре-түҥнеддерни берген деп бүгү төп болгар солуннар дыннаткан.

НАТО-нуң чаа командылалы

РИМ. (СЭТА). Европаның мурнуу зоназында НАТО-нуң каттышкан чепсектиг күштериниҥ ыол командылаччызы америк адмирал Гриффин НАТО-нуң Чер ортузу далайда сүт аданга чоруур флодунуң командылалы тургустунган деп медеглээн. Ол командылал Неаполда турар. Командылал черн Европаның мурнуу зоназында НАТО-нуң шериг-далай күштериниҥ командылаачызы итали адмирал Лючано Смоджика чагыртыр. Оон штаб-квартиразы Мальта ортулукта тургустунган.

Парламтаның дыннадыларын ёзугаар алырга, ол командылал черн НАТО-нуң сүт аданга чоруур флодун тургузар соруулгалыг. Оон составында Италияның, Англияның, АКШ-тың, Турцияның, Грецияның офицерлери бактаан кирер.

Ооң-биле эптежип болбас

Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынында электри пеги ам үшкү чыл болуп турар. Оон улус эвес коллективи будүрүлге планын доктаамал күүседири чанчыл болган. Цехтиң кижилери коммунистиг күш-ажыл коллективи атты чедип алыр дээш демисежип турар. Аҥаа хереҥи болза электри пегинде үргүлүү туруп турар шилчинр ымыыл болур. Коллективте Е. А. Петухова, А. И. Воронько оларны эки ажылы дээш хүндүлээр.

Ындыг турда-ла, электри пегинин будүрүлге планын доктаамал күүседир турарын Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынының (эргелекчизи эш Борисов) удуртулгазының кичээнгей салбас чоруу көшкадыкан. Цехтиң септелге фондузу 800 электритимчедикчилерден тургустунган. Ынчаарга республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының (эргелекчизи эш Абрамов) оларның хереглелии кичээнгей чок көрүп турар. Чижээлээрге, чылдың эгезинден бээр электри пеги оортан чоонунуң талазы-биле түгле ийи хемчегнің дамчыдыкчы-провод алган. Ынчангаш чоон-чиҥезиниҥ талазы-биле оске проводтарны катап тургузар дээш пех улуг иҥшүү үндүрүп турар, а ынчаар кылып келирге, чоонуу 0,96 миллиметрден өөрү проводтар түгле кылдынмар, оон чиҥгелери хоржок.

Моөң хараазында электритимчедикчилер, проводтар чогундан үр үеде ажыл чок тургулаар. Чижээ, чогуур хемчээлдиг проводтуң чогуудан дуржулга станциязының, «Межегей», «Сүт-Хөл» совхозтарының электритимчедикчилери ында ийи чыл ажыр ажыл чок чытмыдаар. Терлиг-Хемде геология-шинчилел болүүнүң электритимчедикчизиниге болганы ышкаш, үстүнде түүлдериниҥ хараазында ындыг шимчедикчилерни септээри чартык чыл саадаар таварылгалар бар. Амгы үеде алюминий проводтар-биле дүрген каап дүргеглериниг электри моторлары септелгеде кирип турар, а ындыг проводтар катап эгилдир кылдынмас болгай.

Мынчангаш ажыл-агый удуртучуларының шүүлпеҥ ажылдап турарының хараазында республикада нара чаҥчыс болуп турар ол электри пеги хаҥдынарынга чедип турар байдал турып келген. Оон-биле аптежип болбас. Ынчаарга муң-муң электритимчедикчилер болгаш генераторлар септээрин маңап, аҥаа олут чүүк болу берген чытмыдаар.

Мынчангаш бо электри пегинин дугайында далаштыг хемчегни алыры негеттинип келгей.

Н. БОРИСОВ.

ӨӨРЕНИП КӨРЗҮН

«Сукпак» совхозта ажаво алышкын үргүлээдеп турар. Тараапы шаҥга ажылдап кылып каапкаш, оон кудуруун, чижээлээрге, чиҥгетараанының арбайдыы-биле холаш, чарбалаптар, ынчангаш эки холумак чеи болу бээр. Оон эгези эки болуп турду, совхозтуң директизи-даа, парторганизация-даа ону чөптээреп турган. Ону ынчаар кылгаш, малга берип турган бис.

А сөөлүг үеде малчыннар ол чарбаны күзеп чок ап, харын-даа албастап туруп берген, малга таварышпастыр дижир. Оон хараазында сентябрьның ийиги он хонуунуң эгезинде мал эмчизи болгаш зоотехник келгеш, тараа кудуруундан чарба кылырын сонсаткаш, хаванныр чемгереринге түгле арыг тараапы чарбалап бээр деп айтышкын берген.

Мен бодап көөрүмге, тараалар кудуруун малга чарбалап бээр чорук ажыктыг, чарыгдал-даа аҥаа хөй болбас. Ынчаарга малчыннарның оортан ойталап турар ужуру—чарбабиле мал чемгерерде ону уруп бээр онгача хевирлиг түүлү чок болуп турарында. Моөң мурнунда тараа кудуруунуң чарбазың кажаага чедире бергеш, аҥаа черге уруп берип турган, ону мал аҥаа-ла өдек-довураккa холуй базып кааптып турган, ындыг байдалда мал ону канчап чиир боорул.

Тараа кудуруун малга чарбалап бээрин мен савалдан киирген кижи мен, ону элээп бергелерге таваржып тургаш чедип алган түвө. Ам кээп ындыг байдал тургустунуп келген. Бо талазы-биле республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң совнуурган, өөревиш көрүп, хемчег алырын күзеп турар бис.

Я. СНИТКИН,
шаҥ аргелекчизи.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ПРОФЭВИЛЕЛ—КАДЫКШЫЛДЫҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

ССРЭ-нин медицина ажылдакчыларының профэвилели дөрт чартык миллион ажыг кижини хаара тудуп турар. Бо дээрге, делегейде түгле ол улуг эвес, а ынче салдарлыг профэвилелдерниң бирээзи-дир.

Профэвилелдиҥ Төп Комитединүр чылларның дургузунда Надежда Григорьева баштап келген. Парлалганың медээлер агенствозунуң корреспондентизи профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазының болгаш ССРЭ-де хөй-ниитиниң амыдыралынга оон ролюнуң дугайын чугаалап бээрин Н. Григорьевадан дилээн.

Түүнүн-даа мурнунда эртken үениң дугайын чугаалап корейи деп ол эгелээн. Октябрь революциязының тиилээн соон дарый-ла тоолбилдергай организациялардан болгаш медицина ажылдакчыларының бичии-бичии каттыжышкынынадыннан профэвилел тургустунган. Оортан эгелээш-де бистиң профэвилелдиг кадык камгалал органнарының бүгү-де ажыл-херээнге, эгелээшкиннериниге бүзүрелдиг дузалакчы апарган.

Совет медицина организастыг болган практиктиг ажылын кандулус комиссариадын тургузар дугайынга Декретке Владимир Ильич Ленин ат салган. Бо албан черинге чурттун иштинде бүгү-ле эмнелге-санитар организацияларын удуртурун дааскан. А ийи чыл эртkende эмнелге-санитар ажылдакчыларының ийи дугаар бүгү Россия слездизинге В. И. Ленин түвө чугаалаш, эртем-биле күш-ажылдың аразында харылзааны быжыглаарынче, ялыш-туренги чоруктуу, аарыгны чок кылырынче профэвилел кежигүннерин кыйгырган.

Бистиң кадык камгалалывыс кижилериниҥ амы-тыыны дээш демисеелге кайы хире улуг чедишкиннерни чедип алганы бүгү делегейге билдингир. Эмчилерниң болгаш өске-даа медицина ажылдакчыларының ажылы чедишкиниҥ болуп диже оларның кылып турар ажыл-херээнче, амыдырал чурталгазынче кичээнгей салыры эргежок чугула. Бо айтырыгларны бистиң профэвилелиивис харылаар ужурлуг. Медицина ажылдакчыларының билиин бедидеринге болгаш белеткээринге бис улуг сагышты салып турар бис. Совет Эвилелиниң барык улуг хоорайлар бүрүзүнде медицина ажылдакчыларының билиин бедидеринин түскай курстары бар, а Москвада болгаш чамдык республикалар найысылалларында эмчилер билиин бедидеринин институттары ажылдап турар.

Профэвилел организациялары аныяктарны дээди өөредилге черлеринче хүлээп алырынга идепкейлиг киржип турар. Ол кичээнгей студентилер өөренип-даа турар үеде кошкавас. Чылдың-на муң-муң келир үениң эмчилери чингеткен ийикле, азы халас путёвкалар-биле санаторияларга, дыштаныр бажыннарга болгаш туристаарынга ол берге. Адаалгалыг турар организациялар Мозамбикте, Родезияда, Мурнуу-Барының Африкада база бар. АЧО ам Африкада национал-хостаалгалыг бүгү шимчээшкиннериниҥ чаҥчыс ап хөделиринн чедип алыр деп соруулга салып турар. Аҥаа холбаштыр Африк чаҥчыс ап организациязының чанынга чаҥчыс ап шериг командылалын тургузуп болуруп өөренип көрүп турар.

Африка чурттарының түгле экономика талазы-биле хамаарышпас чоруу чедип алдынганда оларның политика талазы-биле ёзулуг хамаарышпас чоруу хандыртынган турар деп үүлеп олар недерелдин-биле бижип турар. Африка күрүнелериниҥ хөйүнде даштыкы хөреҥнүтенериниҥ саадары болгаш эрге-чагыргазы ам-даа күштүг.

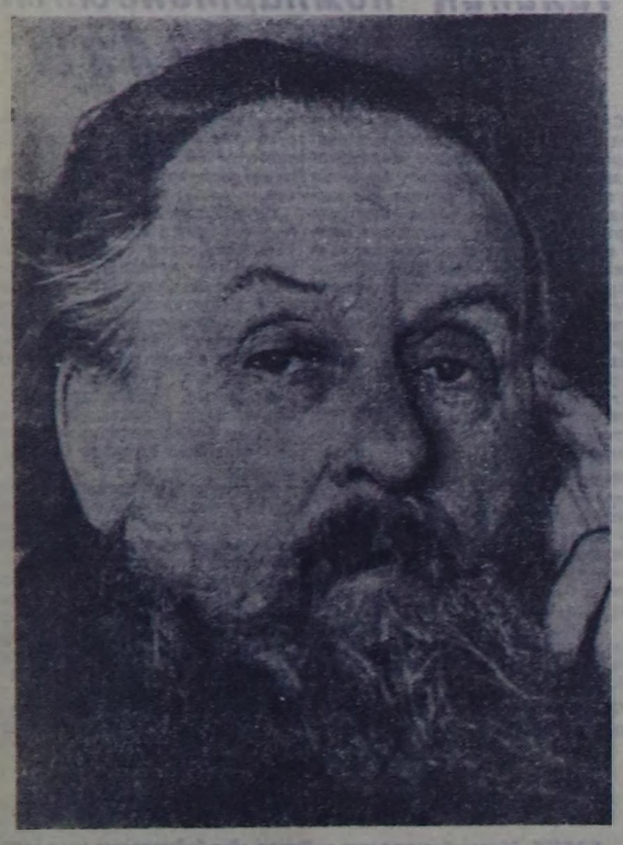
Ындыг болганда АЧО чурттары боттарының аразында экономика, социал болгаш культура талазы-биле чогумчалыг дем каттыштырылгазын тургузуп алырынче улуг кичээнгей салып турар. АЧО-ның чөвүлел хуралдарынга антиколониалдыг айтырыглардан аҥгыда, африка күрүнелериниҥ иштики экономика харылзааларын, чаҥчыс ап транспорт системазын, хөгжүлдениҥ африк банкызын, африк экономиканы камгалаарда оларның ниитизи иштики тарифтерни хөгжүдериниҥ айтырыгларын, африк чиг эттиҥ (кофе, какао, арахис, өөнүг металлдарның рудаларды болгаш оон-даа өскелер) ортектерин быжыктырарының айтырыгларын шинтпирлеп турар.

Африк күрүнелериниҥ боттарының аразында харылзаалары база-ла бүрүнү-биле илдиг чок эвес, ук күрүнелериниҥ төөгүден бээр тургустунуп келген байдалдарының болгаш амгы хөгжүлге орулгаларының айыбиле ындыг болуп турар. Ындыг болза-даа африка чурттары бүгү Африканың хамаарылга чок догуннаары — кол соруулганы чедип алырынга хамаарыштыр чаҥчыс ап сагыш-сеткилдиг.

В. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

1967 ч. Сентябрь 17.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Космонавтиканың адазы

Ракета-динамиканың болган космонавтиканың үндезилекчизи Константин Эдуардович Циолковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 110 чыл болган. Ракета техниказының талазында башкайы үндезин ажылдарны тургузар талазы-биле Циолковский делегейде бир дугаарлы кижи болуп турар. Константин Эдуардович оң үгланымшының космос делгемин шинчээдип алырынче улуг келир үелиг болуп турарын көргүскен.

Бодунуң дугаймында, ажылының методунуң, космостуң ырак делгемниче Советтер чүртүнүң кижилери бир дугаар ужудун үне бээр дээр бодунуң идегелиниң дугаймында Циолковскийниң чугаалары улуг сонуургадыг болуп турар. К. Э. Циолковскийниң 30 чылдарга хамаарымкан чаңдык чугаалары бо-дур:

«1914 чылдан эгелээш, мээң ажылдарым даштыкыга билдинитир болу бергеи. Черээң тыртышкынын тиилеп алыры болган космоска ужудушкун шилкеп сорулгалардан еске чүү-даа үне мээң үгланымны ынчаар золеевби турар. Шак-үеминиң чартыын, бүгү күжүмүнүң чартыын ол айтырыгны ажылдан кылыурга берип турар шыкаш-тыр мен. Удавас 78 харлыг болур мен, а мен дээрге санаш, болу берги дет реактивтиг машиналарны бодап чугаадым уламчылавышпаа мен. Чежеин мен эде бодаваан үне дээр, мээң мээң дамчыштыр кандыг бодалдар эртүзөп үне дээрге!

Ынчаарга ол дээрге ам тоолчугру бодал эвес турган, харын бойдустуң хоойлуларынга үндезилеттинген мааннылардыг биллигдир: чаа-чаа ажыдыышкынналар, чаа-чаа чогаадымгалар белеткеттинип турар...

Космосна аян-чорук кылырының үгланы мен бодун канчаар көрүп турар мен? Анда бүгүрээр мен бе? Ол чорук кажан-бир шагда кижиниң бүдүрүн турар чүүлү болур бе? Хой ажыдаан тудумна, янзы-бүрү бергелерни болган моондаптарны улам хөйү-биле тып турдум. Астрономиктиг (ырынай эң-не дүргеи) — секундада 8—17 километр болур дүргедээшкинниг ужудушкуну боттандырарынга үге-үге чыл керек-тир дең, соолгу үеге чедир-ле ынчаар бодап чораан кижи мен. Ынчангаш ону биске-даа, даштыкыга-даа алдынган кошкак түңнелдер бадыткап турган.

Ындыг болза-даа, соолгу үениң үгүтел чок ажылдар мээң ол пессимистиг бодалымны чайтылдырынган, харын-даа ол-ол-на чыл дургузунда кайгамчыктыг түңнелдерни чедип ап болур арганы тыптып келген».

«Чээрбиги үе чылдың совет прометейлери космос делгемниниң ындында октартай «одуг» чаалап аптар апарган».

«...Мааңа дирижабль тудуун, ССРЭ-ниң... бүгү индустриязын болган ужар түүлүүн ажгы-ыңгы маадырларын, агаар эжиндиришкинни болган 20 үе чылдың ракета эжиндиришкинни бодан келир-дир мен».

ЧУРУКТА: Константин Эдуардович Циолковский.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Харын сени дөзексээм кээр

Бекүү кирер бажыңымны
Көрүп, тоштап турарыңга.
Эниектелдир харап келген
Эвр-туруг хаалар-ла:

Бешки каътың балконнары
«Бээр үн» деп чалазынгы-дда,
Алдын каът ажиктери
«Амыр, ыңар, моорлаг!» дээнзиг.

«Тулган шевер — алдын хөлдүг
Тулугжу сээ четтирдим!» деп
Катап-катап соглексээм кээр,
Харын сени дөзексээм кээр.

С. ОҢГАЙ-ООЛ.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Бо беш чыл планында колхозтар болган совхозтар 1790 муң тракторларны, алыр, ол дээрге арткан беш чылга деңнээрге 1,8 катап хой. Ол ышкаш 60 беш чылда 1100 муң чүүк машиналарын, 550 муң тараа комбайнарын болгаш өскә-даа техникаларны, чепсек-херексел д е р н и алыр.

Бо беш чылда колхозтарның болган совхозтарның ажылын электри күчүзү-биле хандырары 1965 чыл-биле деңнээрге 2 катап үлээдыр.

* * *

Бистиң чүрттүң улус ажыл-агыйының ажыбүрү адырларында 12 миллион ажыг түскай эртежиглер ажылдап турар, оларның 5 миллиондан хирээн дээди эртемниг.

* * *

Ажылчы чоннуң алыдырал хандырыгалының телээы-биле ажылдың хемчээли бо беш чыл дургузунда чижеле-биле 2,5 катап, оң аштинде кедээ чоннуң хандырары 3-тен эвээш эвес катап үлээдыр. Алыдырал хандырыгга будурулгелериниң хүлээп алыышкын пунктыларын болгаш финанс-ларын кедээ суурларга турарлар.

* * *

Назылап кыраан ажылчыннарга, албан-хевээчиларга болгаш колхозчуларга пенсия тиилсирүнүң чижеелеп хемчээли бо беш чылда 30 хүүдан эвээш эвес үлээдыр.

ТЫВАДАН МААДЫРЛАР ШҮЛҮГЛЕЛДЕ КИРГЕН

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары Шумов алышкылар Ленинчи шаңнадың лауреады Александр Прокофьевтиң «Россия» деп сураглыг шүлүглелиниң киргеи, а ынчаарал бөгүн ол шүлүглелди уламчылап турар, чүге дизе ооң чаңдык маадырлары дириг болган амгы ажылхерээнтерде хаара түттүнгеи. Ол дугаймын номчукчуларга сонуургадымны.

Бежеп ажыг чылдарның мурнунда орус хаактан, хүрээ-хинттеп, каргыс дүжүметтерден ырак тыва черге Владимировка деп орус кодаа суур тургустунган. Ооң даштын агарты чүтайбаан ак бажыңнары Украинаның кодаа суурлары сагындырар, ооң чурттакчыларындаа сибиржи эвес, а өске янзылыг паанадыкы ырларны ырлажып турар.

— Владимировка суурда Лука Шумов деп ирей бар. Ооң салы сырый бекпек, хөрээ делгеп, холдары ажылга дадыжыл. Колхозка ол кылыман, ажылгыр ишчи деп санадып келгеп.

Ооң өг-бүлеэи улуг, дөгере чыгаын келгенде, бүдүн колхозчу бригада апаар. Бажыңның хөрээжеи ээзи, Елена Калистратьевна, моолзумаар характарлыг, кара баштыг хөрээжеи аъш-чемнин уругларынга салып, дүвүреп-ле турар чүве. Уругларының уругларын улгатыкылай бергилээп. Соолгу катап ол аалга чорумда, авазынга школачы уруу болгаш Лена дээр аныяк, чараш кени дузалажып турду. Ачазы-биле кады ооларды: быжычы Леонид, механизатор Иван, токарь Клим база ону харлыг Петька хөгүүр хөөрежип олурду.

Лука кедээде чурттап чоруур. Ооң колхозуп совхоз кылдыр эдө органнастаан, ол аңаа ажылдап турган. Пенсияже чоокта чаа үнеп, ынчаза-даа кадыы эки болза, өске пенсионер кырганнар дег, совхозунуң ажылынга бо-ла дузалай бээр. Дөрт муң километр ырак черден Лука Шумовту көөр, ооң-биле чугаалажыр дээш, дагыы хашкан мен.

Оң сес харлыг оол турумда, мени шеригге кыйгырты бергеи, ынчаарда фронт болгаш Ленинград солуунарынга беш Шумов алышкыларның (баштай Соңгу түкче чоруй барган хазы база соолүреди оларга каттыжа бергеи) миномёт белүүнүп дугаймында материалдарны дыка сонуургап номчуп турдум. Шумов алышкылар Ленинград болгаш Волхов фронтуларының алдары болгаш чоргааралы апарган. Ооң дугаймын тодаргай чугаалаары дээре.

Совет Эвилелиниче фашистиг Германияның халдаанының дугаймында медээ Тывага дыңналып келирге, Лука Шумов Иванга:

— Че, хап орар болган-дыр — дээн.

Ынчаар-ла плиитирлеп алганнар. Удавазында еске хевлары болгаш ачазы Никита Фаддеевич база Кызыл Армията баар дең чугаалажы бергилээп (1944 чылга чедир Тыва ССРЭ-ниң составынга кирбейн турган). 1942 чылда совет эки-турачылары шеригге келдирип эгелээн. Лука, Семеи, Иван, Александр, Аксентий, Василий шупту алдала шеригге хашканнар.

Олар шериг кезээнге чедип келирге, аныяк лейтенант:

— Кончаар боо адар эвес сиңер, көрээлиңер — дээш, төөрби базым черге муруг пиля тургускап, алышкыларның бирээзинге хол боозу тутсуп бергеи.

— Шилдиң аскың менче көрүндүр салып каап болур бе, эш лейтенант? —деп, дайынчы айтырган.

Шилдң ынчаар салып каан. Солдат шыгаан-шыгаан адарта, ок шилдиң аскындан хос киргеи, ооң дүүвүн буза өткеи. Алышкылар улайулай боолап турда, чаңгыс кижи аткан дег, шупту ынчаар деттеп.

Лейтенант экер-эрес, тырын ардерни эргий көргеш:

— Сиңердеп часпас адыгжылар үвүн болур-дур — дээн.

Ооң соонда Красноярск адаанга ооредиге лагерин эрткеп, бүгү чурттуу барык кежиндир чоруткан оруу оларны Ленинградка чедире бергеи.

Олар улуг онтуг аар миномёттудан дайынныларны адып турда көөрге, винтовкадан, пулеметтан, хол боозундан аткан чүве дег, чиик болган чазыг чок болур турган.

Синявинниң тулаларынга, Невалың кежиглеринге, кана-даа камгаладың болган халдаашкынның хүнеринде Шумов алышкыларның миномёду соксаал чокка боолап турган. Алды алышкылар Ленинградың бүзөделеринге, Нарваже шаар халдаашкыннарга, Прибалтика дээш кадыг-дошкун тулчуушкуннарга киржип, фашистерни Германияже сывыржып чорааннар.

Лука бүзөделшкинден үнер тулчуушкунга баштайгы удаа балыглаттырган, ооң соонда Синявин чоогунга тулчуушкунга, ооң соонда Литвага, Эстонияга балыглаткан, а алды дугаарында ону частыышкыны черте хөөп каашкан. Өлген дең бодааннар, ынчаза-даа казып экизөрге, дириг болган.

Алышкыларның кижи бүрүзү-ле шериг эмнелгезинге үш, дөрт удаа эмнедип турган. Иванны балыглаттарга, ол үгланын оскунуп чыда-ла, ону тып алган совет хайгыылчыларга:

— Карманымда партийжи биледим бар, ону ап ап көрүңер — деп дилеп чыткан.

Каш удаа шанаткан, макталган алышкыларны партия кежиңүзүнге ооң мурнунда-ла киирип алган турган.

Иван, Василий болгаш Семеи олар дайындан аъш келбейн барганнар.

Маадырларның ачазы Никита Фаддеевич 1949 чылда мөчээн, авазы Акулина Минеевна база «кызыл дустаң» бергеи.

Шумов алышкыларны ам сактып чоруур бис бе? Кижи бүрүзү дээш олардың болган олар дег мындыг маадырларның кылган маадырлыг чоруктарының дугаймын утпаан бис бе?

Ленинградтың шаандакы булуңнарының бирээзинде, Петропавловск шиваазинден ырак эвеске, Артиллериянның төөгү музейиниң бажыңы бедип турар. Полтава, Бородино, Шипка, Сталинград тулчуушкуннарының маадырларының боо-чеңээн ында чыгаш, салгакчылар көрээп дээш, кадагалап турар. Үшкү каътың залында улуг гаубицалар болгаш зенитнег тургузугга бар, оларның чанында миномёт тургузуп кагы. Ооң уну аъзын, дозуу сойлуп каапган. Ында Шумов алышкыларның тыртыргап чуруктарын дүрээр аскап стендиниң дерээн. Алышкыларның дайынчы даалга ап турарын база «Большевик» заводтуң ажылчыннарынга чоргаарын ооң көрүп болур. Шумовтарның миномёттудан 13986 онту адын үнүргеп, 400 алдыг фашистерни, 29 от турустарын, 11 миномёттарны, 12 пулеметтарны чок кылган деп музейиниң эртем ажыдакчызы К. В. Сотина бижээн.

Шумов алышкылар ындыг чоргаардыр. Шүлүкчү А. Прокофьев 1943 чылдың май айның бир хүнүнде оларны база көргеи. Шүлүкчү олардың типилегее ыяавыла чедер туура-соруктуунга, буянныг сеткил-сагыжыңга, Төрээн чурттуга ындыг арыг ынанчылыңга бүүргеи.

Бир-ле катап фронтуның мурнуку шугумунга ыржыы апартан каш-ла минуталарда А. Прокофьев айнаң куштарының ырын дыңнап турган. Ооң бир шүлүү мынчаар чогаалтыга бергеи:

Ак-кок өңнүг, кок-даа
Сыдыс эңмежок-тур,
Агыы суг дег,
чеже чайык күтпады дээр —
А Россияң айлаң-кужу
өттүг үнүүт.

Ырда киргеи төрээн Ладога хөлүүн чоок-кайызынга Шумов алышкыларга шүлүкчү ужуражы бергеи. Айлаң куштарының соксаал чок ырызы-даа, меңге эргим чурумалдыг агаар-бойдус-даа (соът-сиген демиргe бастырааз-даа үнер, ок сыылазадаа айлаң-күшкаш ыртаар»), бот-бодуңга ажөөк дөмей алышкылар-маадырлар-даа—шупту-ла дегеи, чырык, кайгамчыктыг күштүг чуруумал кылдыр бижиттинге бергеи. Айлаң күшкаш, Россия дугаймында шүлүкчүгеш улуг шүлүгээп болу бергеи. А онда бүгү чүүлдерни амыдырадга турганы хевээр көргүскеи. Шумов алышкылар дайынче чоруп органнар, «баштың шанакта кыыш тук хаяа дег чырып чоргаа...»

Кыргаи ада дүже халаап,
Оолдарын мурнап алган,
Гвардейжи марш-биле
Бажыңынче базып орган.

Аа-даа чыры, өңгүр хаяа!
Чортпар чуруу Россия дээш,
Шоралаң сыннар, шолдери дээш
Алжы-төлү тутчуп турар.
Чуртувусту камгалаар бис,
Чуттуг аймыл күүзүүнге
Чуртувусту бербес-даа бис,
Россияң канай берди,
Уран сөзүң сөгле, Фаддеевич!
Улуг аянак бодалын аа
Чедп сөске илереткеп:
«Рота чартыы оолдарымга
Черим-чуртуп хүлээткеи мен!»...

Чыдар арткеи. А. Прокофьевтиң чогаал ажылының дугаймында номчаан түүлдеримни сактып, «Россия» деп шүлүглелдиң маадырларының онур-хевирлерин канчаар бижээнин сонуургай бергеи мен.

— Ие, ол-да Шумов алышкылар чүве — деп, шүлүкчү бадыткады.

Оларны тып алган мен.

Луканың канчаар чурттап турарын номчукчу ам билир. Ооң ырак эвесте, Тес-Хем районнуң төөгү Самагалдай суурда Аксентий Никитич чурттап турар. Ооң өг-бүлеэи бааза-ла улуг, ол кижи он бир уругларны эстүрүп каан!

— Бо бажыңымысты мен туттум, гаражты, МТС-тиң тудугларын база мен тудуптум, а мээң кадайым Анастасия Михайловна оларны штукатурлаан. Бистиң төреде тудугжуулар хой чүве. Бистиң бригадиривис Семеи Лукич—мээң акымның огluу-дур.

Чоокта Чаа Тывада чурттап турар журналист Варвара Межонадан Аксентий дугаймында мындыг чагаавы алдым: «Ол ам пенсиялай бергеи. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыжының эргелекчизи ооң дугаймын ажөөк мактап турар:

— Аксентий Никитич пенсиялай берзе-даа, чон араазынга бо-ла чедип келир-дир. Тывалар ында ажөөк ынаа, ону шай ишп деп чалаар кижилe хөй».

А. Прокофьев шүлүглелин чогаадып доскаан, алышкыларже почтабиле чоруткан, ынчаза-даа ол үеде ук чагаа четпейн барган. Күрүне шаңналынга четкеп литературлуг чогаалдың маадырлары болу бергеинин Шумов алышкылар билбейн барган. Каш чыл мурнунда Тывага чедип келгеш, Шумовтарның дөгерезинден чыш экизөргe, оң хире хөй ог-бүле Аксентий Никитичиниң бичии бажыңынга арай бооргa сыгнан. Анда алышкыларның уруг-дарыы үжеп дөрт кижи болган, а оолдарының, уругларының уруглары та чеже, санаа базып санаары безин берге. Шүлүкчүүң чүү бодап турганын олар билип алыннар деп бодаан мен... Шумов алышкыларның дугаймын «Россия» деп шүлүглелде бижээн. Фашистерже «ийи муң ууд шойбу, канчы төөгү аткан» Аксентий дугаймында «шүлүкчү мынчаар бижээн:

Мага-бодун, шыдалың дээш
Василий, сээ алдар-хүндү!
«Чүрек» дижир аянды дээш,
Кадагалаан Россияң дээш!
Чүдеп арыг ак-кок дээрлиг
Калбак делгем чуртувус дээш...

Маадырларының хостоп алганы «Чүрек» деп аяң маадырлыг чоруктуң аваа бир демдээ эвес, харын чурт чуруунда киргеи чер ады-дыр.

Ындыг сонуургавал кижилерни көрбээн мен! Шүлүкчүүң чогаалын Шумовтарга номчуп олурумда, оларның чаңгызы-даа шимчеп дивейн, ажөөк кичээнгейлиг дыңнады. Белеп-селеп чүве тоовас Луна дыка хөлзең орду. Аксентийниң карактарының чажы бадып келгеи. Семеи Иванович номну шеверген кылганын магадады.

Кызылдың Аддан маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге чораан. Шумов алышкыларга тураскаадткан стендиниң көргеи мен. А. Прокофьев «Россия» деп шүлүглелди чогаттаан турган болза, еске бир чогаалчы чогаалынга маадырлыг алышкыларның онур-хевирин көргүүп-ле каар турган боор ок. Шүлүглелде көргүстүнгеи маадырларны совет композиторлар В. Соловьев-Седой, Г. Свиридов, А. Матвеев олар сонуургап, хөгжүм чогаалдарны бижип турганы таварылга эвес-ле болгай.

Никита Фаддеевич биле Акулина Минеевна оларның фронтуга дуза кылдыр чылыг хептерин, малын чорудун турганын кинооператорлар чурукка тыртырган. Тываның чурукчузу В. Демин 1945 чылда Никита Фаддеевичиниң чуруун чураан.

Бир-ле катап Александр Прокофьев-биле кады Сибирьге чораан. 500 километр орукту эртип, Саяның ажыы, Шумовтарга барган бис. Улуг шайыралдыг өг-бүлениң ишти чылдың кээрге, шүлүглелди автор боду номчаан.

Каш ай болганда А. Прокофьевтиң «Шумовтарүңа хөлүү-ле-дир» деп шүлүү парлаттынган. Шумовтар-биле ужуражыылаар дугаймында солуна база бижээн мен. Удаваанда шеригден Шумовтарның аныяк салгалының ийи чагаавы Ленинградка келгеп: бир чагаа Оожум оңеанның эриндеп, а бирээзи чурттуң барының талакы кызыгаарындан келгеи база магалыг. Аныяк Шумовтар бөгүн бистиң тайбың ижиишти камгалап турар.

Россия деп чурттуң эзлери, «Россия» деп шүлүглелдиң маадырлары, «Россия» деп совхозтуң ажылчыннары Шумовтар ынчаар демисеежип база ажылдап чораанвар, ынчаар демисеежип база ажылдап турарлар...

Чоокта чаа Аксентий Никитич Шумовтуң чурттап турар кудумчузун Шумов алышкыларның кудумчузу дең чаңгыс адаанга база бижип алдым.

Владимир БАХТИН.

(«Литературная газета» солундан).

«Ленин дугайында ыр» деп шүлүглел

Шылгаракаң кыргыс акын Токтогул Сатылгановтуң барын чартын чүс чыл мурнунда тургускан ол шүлүглелин «Киргизстан» деп парлалга чери сентябрь 12-де он муң нөзөл тиражтыг кылдыр парлап үндүргеи. Бичe хемчээлдиг ол суй белек номну ССРЭ-ниң улустарының 15 дылдарынга очулдуруп үндүргеи.

Чүгле Улуг Октябрьның соонда национал бижиктиг болган кыргыс улустуң уран чогаалының нөл темазы — Ленин. Улустуң баштыңчызы Ленинге профессионал кыргыс шүлүглелдиң хөөчүн чогаалчызы Аалы Токомбаев бодунуң эң баштай парлаттынып үнген шүлүүн турасказал кылдыр бараалгаткан. Ленинниң мөзү-шинчизин кыргыс литераторларның хөй чогаалдарында көргүскеи.

Кыргыс шүлүкчүлерниң «Ленинни, партияны ырлап тур бис!», «Ленин бистиң-биле кады» деп чылынды шүлүктер номнары, «Кыргыстарның Ленин дугайында төөлчүргү чугаалазы болгаш ырлары» деп улуг хемчээлдиг нем. Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының академигги Бегимкана Джаутерчиновтуң «Ленин болгаш национал айтырыг» деп нему номчукчуларга удавас бараалгап чевер.

(СЭТА).

ССРЭ — УЛУГ НАЗЫЛЫГЛАРНЫҢ ЧУРТТУ

100 хардан болгаш ооң-даа улуг назылыг кижилериниң саны бистиң чуртта 21700 ажыг кижи болуп турар. Ол хире хөй улуг назылыг кижилер делегейниң кайы-даа чурттарында чок. Олар бистиң Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү байлалдыг агаар-бойдустуг черлериниве чурттап, ажылдап турарлар.

Хөй санныг улуг назылыгжар Уралда, Якутияда, Сибирьниң тайгазында, Чукотияда, субтропиктиг совет районнарда. Ынчаза-даа, улуг назылыгларның эң-не хөйү — Кавказта, Азербайджанда, Грузияда, Арменияда олар колдуунда-ла кодаа черлерде хөй болуп — 100 хире болгаш ооң-даа улуг назылыглар 5800 чыгы болуп турар.

ЭРТЕ БУРУН ШАГДА

Эрте бурун шагда грек философтар, шүлүкчүлер, чогаалчылар дыкала улуг назыга чедип чурттап чорааннар.

Шүлүктү болган философ Ксенофан Колофонский 100 харга, лирик Анакреон—85, шүлүкчү Пиндар—80, шин чогаалчызы Софокл—91, философ Демократ—100, философ Платон—81 харга чедип чурттаан болуп турарлар. Олар амыдыралчурттагалгазының байдалын шын тааржыттырып алганынган кырыгыже дээр-ле ажөөк эки кадыкшылыг чорааннар.

Чээшкиннер

Бо чылын күрүнениң үш хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкинниниң ойнап алымшкынныг тиражы үш катап болур — сентябрь 30-де, ноябрь 30-де кол тиражтар болгаш сентябрь 30-де немелде тираж үвер. Кол тиражтарга 10.230.440 рубль түңнүг 187 муң ойнап алымшкын, а немелде тиражка 25.059.320 рубль түңнүг 253 муң ойнап алымшкын болур.

Күрүнениң үш хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкинниниң хуусаазы 1967 чылда төнер. Ынчангаш күрүнениң чаа үш хуулуг, иштики удуглуг чээшкинниң 1966 чылда эргилеже киирген. Ол чээшкинни 20 чыл хуусаазы (1966 чылдың июль 1-ден 1986 чылдың июль 1-те чедир) үндүрген.

Чылдың-на ойнап алымшкын тиражтары: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те, декабрь 30-де болур. Тираж бүрүзүнде бир разрядка-ла 512.560 рубль түңнүг 9400 ойнап алымшкын болур. Чылдың-на чээшкинниң бир разрядынга 4.100.480 рубль түңнүг 75.200 ойнап алымшкын болур.

Күрүнениң үш хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкинниң бо чылдың ноябрь 30-де болур тиражының соонда, ук чээшкинниң ойнап алдынмайн барган облигацияларының эзлери боттарының күсели-биле күрүнениң үш хуулуг, иштики удуглуг 1966 чылда үндүрген чээшкинниним облигацияларынга орнап алыр ийикпе, ону облигацияның ортаи алыр. Акцаага кассалары 1967 чылдың декабрь 1-ден 1968 чылдың июнь 1-ге чедир чээшкиннерниң облигацияларының селчулгазын чигелде ёзугаар чоруудар.

Күрүнениң үш хуулуг, иштики удуглуг 1947 чылда үндүрген чээшкинниниң ойнап алымшкын облигацияларының болгаш ол-ла чээшкинниниң ортаи дедир толаар ужуглуг облигацияларын 1970 чылдың январь 1-ге чедир толаар. Бо үе арткеи соонда ортаи толаар ужуглуг облигациялар күш чок болур.

БИЧИИЛЕРГЕ ШҮЛҮКТЕР

ЫНДЫГ ТЕНЕК

Тевелер деп малдар
Делегейде ховар.
Ажыл-ишке шымрак,
Аътгар, сускаар дивес.

Арамында чиктиг,
Арын-нуурун билбес,
Болгаанын-даа чербес
Бодагааннар бар-дыр.

Чиге кайгап келгеш,
Чинин хөме чашкап,
Ыатпас-дыр чой баар
Ындыг тенек чорду.

КАРЖЫЛАНЫП ЧОРУУР

Херим кыйын дургаар
Кезек кастар чордар.
«Бо чүү кижиил?» дээнзиг
Моонналын сүңдү.

«Га-га» деп-ле чир-шоң!
Кайгап, сурүп чорүй
Аңаа чораан кижи
Аймай-дыр бээр чыгмы.

Арай улуг бир кас
«Ажың шыдаарэ дээнзиг,
Майгынналып келгеш,
Балдырыктан алды.

Ажыктыг-дыр, чараш
Кастар эки куштар.
А бо багай кас-тыр:
Каржыланып чоруур.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ХАМААТЫЛАР!

Күрүнениң 3 хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкиннериниң тиражы-биле хостуг эргилер чээшкиннериниң 3-ну ойнаашкын тиражы болгаш кол 119-ку ойнаашкын тиражы Москва, Рига хоорайларга 1967 чылдың сентябрь 30-де болур. 20-га немелде ойнаашкын тиражы база болур. Кол тиражка 40 рубльден 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар болур. Ойнаашкыннарның немелде тиражында 10000 рубльдиң ойнаашкыннары база бар. Ойнаашкыннарның эдлечелиг тиражы 1967 чылдың ноябрь 30-де болур. Чээшкинниң бир разрядынга-ла 465020 рубль түңнүг 8500 ойнаашкыннар ойнаттынар.

Күрүненин 1966 чылда үндүрген 3 хуулуг, иштики удуглуг чээшкинниң тиражы-биле ойнаашкыннарның 10-гу тиражы Рига хоорайга болур. Чээшкинниң бир разрядынга-ла чыл хургузунда 4100480 рубль түңнүг 75200 ойнаашкыннар ойнаттынар. Ооң иштинде 40 рубльден 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар бар.

Ол чээшкинниң тиражы-биле эдлечелиг ойнаашкын тиражтары 1967 чылдың ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

Хостуг эргилер чээшкинниң облигацияларын садып алынар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Баштайгы бастилия» 10, «Фантомас» (2-гн сериязы» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды 10, «Аскыр-дагда» 11.15, 1, «Соолгу даштаашкыннар» 2.50, «Үш мушкетёр» (1-гн, 2-гн сериялары) 4.40, 8.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.15, «Ооланчыгаш-инбальчын дугаймында төөл» 10.15, 12, 2, «Үш кадар ийи» 3.50, «Катап дириг» (1-гн, 2-гн сериялары) 5.40, 8.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тимур болгаш ооң командазы» 10, 11.40, «Даглардa өскән пегежчилер» (1-гн, 2-гн сериялары) 1.10, «Фантомас» (1-гн сериязы) 4.20, 6.20, 8.20 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Ол беш харлыг капитан» 11, 1, «Чаа Орлеанның маңаа» 5, «Ийи катап хөй азы ажырбас» (1-гн, 2-гн сериялары) 7 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дазай дугаймында рассказтар» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас» (2-гн сериязы) 10, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аът көжү-биле» 10, 12, «Ындыг эр чурттап турар» 2, 3.50, 7.40, «Удуг чечек» (1-гн, 2-гн сериялары) 5.40, 8.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цирк артистери» 3, «Дээрде чада» 4.50, 7.10, 9 шактарда.

ТООЛДАР, БАСНЯЛАР

Лев ТОЛСТОЙ

ЧҮЪКТЕР

Оруккa ийи кижи кады базып бар чораан. Кайызы-даа боттарының чүү-ээвүн эвээ ажыр каггаан, чүъктепкеп. Олардың бирээзи «кичиңде чъгүгө черде дүжүрбес, бааып-ла, базып-ла олургаи. А бирээзи дээрге даалы-ла доктаал, чъгүгө дүжүрген, дыштанып олуруп каап-ла чораан. Ынчангаш ол чъгүгө көдүргеш, дыштанып олуруп каап-ла, экпиндеп дүжүрүп-ле чоруур мындыг боор чүр эвеспе. Ынчап чораан ол шуут-ла турушкан, а чъгүгө дүжүрбейн базып-ла, базып-ла олургаи эжи көдүс тоовазап-даа болган.

ЫТ БОЛГАШ ООҢ ХӨЛЕГЕЗИ

Хемни кемнер салып каан чиңгемзэн маңзы көвүргеп ыт кемип олургаи. Аксында бербан эът кызырып алган. Кемнп олургаш, сугна моруччуктелеген болуп көрүп каан. Өске ыт-тыр, моөң ъдын хунаап чиир-дир дээп бодал-биле аксында ъдын сугне өктап бадырыпкаш, сугна шурай-ла берген.

Ъдын чалгыг алгаш бадыпкан. Ыт ынчаар муруг каагаи.

САДЧЫ БОЛГАШ ООҢ ООЛДАРЫ

Садчы ашак оолларын сад өстүрериите ээредип каарын болап алган. Бир-ле катап ашак олуп чыткаш, оолдарын чанынга кыйгырып экеп алган.

— Кордүлер бе, оолдарым, мен-даа олурум бе-дүр. Виноград салыныза бир-ле артине хөөп каан мев. Ону бээримге ону дилеп турган тып алыр силер — деп, чугаалаан.

Чүү ындыг артине боор ол деп оолдары азыын тыппаан. Азызында олуп калган. Оолдары черни казып эгелээн, биче-даа чер артырбаан. Эртинеин тыппаннар, а виноград садының черни кара девиге кылдыр коптарып каапканнар. Ооң соонда оон магалыг хөй, чалгай амданныг виноград үнер болган. Олар ынчаар байып эгелээнвер.

редакцияның адрези:

Кызыл Шетинкин—Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлаакчыларының 35-24, 25-38, ачы-ыяслалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылдыраа кылдыжының 23-54, культураның 21-47, үлегерүү кылдыжының 22-64, чагаа ажылчын болгаш кодаа корреспондентилер баш совет чугуртаг болгаш ажылдыраа кылдыжының 21-27, иштики информацияның кылдыжының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп кылбейн барганда 32-75 телефонче болгаш

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга ишгелелиниң гипографиязы (Кызыл Шетинкин—Бравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01308.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
47
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп чыдыышынга.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
20
ӨРЕДА
№ 223 (6860).

Өртээ 2 көп.

Делегейниң Бакуда эртем конференциязының киржикчилеринге

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ажыгга турасказатнан болгаш Азия, Африка, Латин Америка улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкининге Октябрьның салдарын чугаалаашкынга барылгатнан делегей конференциязында чыылган даштыкы, совет эртемденнерге, хөй-ниитиг, политиктиг амыдаҥчыларга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыг-үезинден изиг байыр чедирип тур бис.

Делегейни революстуг ёзу-биле бүгү-ниитиг чаартырының үезин, социал болгаш национал дарыалдың бүгү хевирлериндеи киимилерни хостаарының үезин амытнан Улуг Октябрьның алдарлыг байыраал ажы совет улус болгаш депшилгелиг бүгү ниити төрелгетеен демдеглеп турар хүннерде ук конференция чыылган-дыр.

Улуг Ленининиң саналын ёзугаар Чеви чүк улустарының төөгүлүг съездизи эртикен, алдарлыг революшчу чаңчылдарлыг Баку хоорайга бо конференцияны чыылдырганы ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыр тургузары дээш амылчын аңгының демисели-биле национал-хосталгалыг шимчээшкининиң ханы харылзаалының чугулалап демдеглеп турар.

Россияга болган социалистиг революция империалистиг, колониалдыг тергинделдиң бүгү системазынга эң нүштүг согуушкунну таварыштырган, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң оскүүрүнге нүүлүүт идиг болган, империализминиң колониалдыг системазының кризизиниң эгелээрин изеп берген болгай.

Ленинчи национал политиканы боттандырганы Россияның эртнен үеде дарлатнан улустарын бот-тускайлаҥ чогаадыкчы амыйче оттургаи болгаш кодургон, бистиҥ чуртувустуң бүгү улустарының политика, экономика болгаш культура талазыбиле хөреп кырында доҥ эргелиг бөвүрүн хандырган. Улуг. биче бүгү улустарның хөтүдээшкыныың, ядарал-түргелелин, бижин биибес чөрүүн төөгүлүг кысна хуусаларда маҥнаар узуткап болурум, оларның экономиказын, эртем, культуразын хөгжүдеринге, иниитилел амыдыралының бүгү адырларыңга кайгамчыктыг чедишкиннериниң чедип алдынганын Совет Эвилелинде социалистиг тургузуушкунуың дүрмүлгазы тодаргай көргүзүп турар.

Бистиң хөй национал социалистиг күрүлевистиң хөгжүлдезиниң ол дүрмүлгазы социализминиң идеяларының, пролетарлы интернационализминиң идеяларының тиилелгезин хөреп кырында ииертейлеп турар.

Совет күрүне улуг Ленининиң чагыгларын барымдаалап эдербишаан, империалистиг дарыалдың болгаш агрессияның бүгү иелелдеринге удур осие чурттарның демиселиин деткивишаан, олар-биле ажы-дүңма эп-сеткил каттыштырылгазының, найырадыг политиказын чайгылыш чөн чорудуп турар. Совет күрүне хосталга болгаш социал депшилге дээш национал хосталганың күштериниң демиселинге политиктиг деткимчени, материалдыг дузаламчыны берип турар. Оок хереченим — бедунуң чөрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш америк интервентилерге удур дайылдажып турар Вьетнамның маадырлыг улузунга Совет Эвилелиниң түүл-бүрү талалыг, улам улгадып турар дузаламчызы, Израильдиң дайынзырак үүлгедиглеринге, оок империалистиг сорук киирикчилеринге удур араб улустарның чептүт демиселиин деткип турары ол.

Национал-хосталгалыг шимчээшкининиң ноя дайзыны империализм, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализми болуп келген болгаш болуп турар деп чүвеге Азияның, Африканың, Латин Американың улустары боттарының дүрмүлгазындан бүзүрээн. АКШ-тың империализми национал хосталгага болгаш социал депшилгеге шаптын таварыштырыптар деп ораладашпашаан, кандыг-даа кемниг херектерни үүлгедип турар. Ынчалза-даа империализминиң улусна удур ол политиказы чайлаш чөн бууразп дүжер үшүрлүг.

Моон мурнунда мылдандырып чөрээн улустарның хөй кезии колониалдыг ёзу-чурумнарны арылаар ширбип кааткан, боттарының чурттарын ёзулуг кодургениниң үндезинин тургуспушаан, политика, экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарының оруунча киргеп.

Делегейде Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының чырык чаагай келир үезже бурунгаарлаарын долгаадыпкы дег нүштер турбас. Делегей социализминиң күштери-биле болгаш делегейниң амылчын аҥгызының демисели-биле национал-хосталгалыг шимчээшкининиң улам быжыгып турар чаҥгыс эң оок үндезини болуп турар.

Боттарының амылынга Баку конференциязының киржикчилериниң чедишкиннерлиг болурун мүзедивис. Конференция национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын амылдап кылырының болгаш оок практиктиг дүрмүлгазын эвениип иевөрүнүң херээнге улуг-хуузун киирер деп идеген тур бис.

Л. БРЕЖНЕВ,
СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары.

Н. ПОДГОРНЫЙ,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.

Н. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

ТАРААЖЫ! Сорулга мындыг:

ДҮЖҮТТҮ ЧИДИРИГ ЧОККА ШАЛЫПКЫН АЖААП АЛЫР!

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

СЕНТЯБРЬ 19-КА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРИНГЕ 41728 ТОННА ТАРАА КИРГЕН, АЗЫ ТАРАА БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ЧЫЛ ПЛАНЫ 69,5 ХУУ КҮҮСЕТТИНГЕН. КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАР КОЛ РАЙОННАРНЫҢ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Каа-Хем	102,1
Бии-Хем	71,5
Улуг-Хем	52,6
Таҥды	48,7

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН 600 ТОННА ТАРАА САДАР ПЛАНЫН БАРЫК ҮШ КАТАП, БАЙ-ТАЙГА — 100 ТОННА ПЛАНЫН 2,5 КАТАП АЖЫР КҮҮСЕТКЕН. «КӨК-ТЕЙ» СОВХОЗ 900 ТОННАНЫ ДҮЖААР ТҮРГАШ, 2380 ТОННАНЫ КИИРГЕН. «СҮТ-ХӨЛ», «ШЕКПЭЭР», «БАРЛЫК», «ӨӨК», «УЛУГ-ХАЯ», «БУРУНГААР» СОВХОЗТАР КҮРҮНЕНИҢ ПЛАН-ЧАГЫЫН КҮҮСЕТКЕШ, АМ ПЛАНДАН АЖЫР ТАРАА САДАРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР.

106 тонна

Соолгу аяс хүннерни эки ажыглаан, «Барлык» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары, дүжүт ажаап алырыкшыны шапкынчыктаан.

Совхозтуң Биижиктиг-Хая салбыры соолгу хүннерде 106 гектар арбайны, 119 гектар кыыл-тасты тавычалай кестирип, 337 гектар арбайны бастырып алган. Моон түңнелиниде салбырның төп шанынга 664 тонна арбай киргеп. Оон иштиниден 106 тонналы арыгдап, кургатхаш, күрүне шыгжамырынче киргеп.

Ажаап алдынга турар дүжүт ортумаа-биле 15—17 центнер чедип турарындан, шаҥга хүн бүрү 80—100 тонна тараа кирип турар. Ажылды эки организастаан турарындан шаҥга, сушилкага ажылдап турар 30 ажыг кижиден үлүг-нормазын ажыр күүседип турар Х. Очур, Э. Эрес-оол, Х. Бүрүү ышкаш мурнакчылар хей.

М. ДЫЛАЙ.

Барыын-Хемчик район.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче оруға колхозунуң Сарала шөлүнде моторларның деажы үзүктелбейн турар. Комбайнерлер тектар бүргүзүкден 20—30 центнер дүжүтүң бастырып ап турар. Комбайнерлер Фатей, Борис Долганов-алмыкылар шалыпчы ёзу-биле ажаалдап турарлар. Оон шаай Кузьма Дресвянников, Илья Ильин, Фёдор Тупицын болгаш оок-даа өскелер тараа ажаап алмыкымында бедик будурукчулуг ажылдап турарлар. Дыштанылга үезинде ажаал алмыкымның чорун турарының дугайында инженер В. Краснотуң, дыштаткан соолгу медээзин механизаторлар соонуурап дыңнаннар.

ЧУРУКТА: механизаторларның соолгу медээ дыңнал турары. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозы.

СЭКП ТК-ГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бо чылдың сентябрь 13-те СЭКП ТК-га Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Великобританияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң ужуражышкыны болган. Ужуражышкынга СЭКП-ниң талазыдан СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, Великобританияның Компартиязының талазыдан — партияның Чиҥгине секретары Джон Голлан, оон иштиниг комитединиң күүскомунуң кежигүүү, «Морниг стар» солуунуң кол редактору Джордж Мэтьюз олар киришкен.

Төлээлер делегей байдалының айтырыгларын калбаа-биле чугаалажып көрген болгаш ийи партияның аразында туруп турар найыралдыг харылзааларны болган санал-онал солуушкуннары улам быжыглаан дээрии сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

Санал-онал солчуушкуннарының түңнелинде төлээлер даразында түңнелди кылган.

Бо хүннерде делегейде байдал дыка чидиглеттеен. Дайынның чалбыжы Вьетнамда хып турар болгаш оон оске чурттарга тараарының кыжанын тургузуп турар. Америк империализм вьетнам улуска удур кадыг-дошкун, чөптүг эвес дайынны чорудуп турар. Вьетнамның чонун бомбалап, тайбың чурттакчыларны ортедип, хүн бүрүзүнде оларны ракеталар-биле боолап турар.

Вьетнам улус бодунуң хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш чижеглээр чүве чок маадырлыы-биле демиселди чорудуу турзар. Америк агрессорларның шериг талазы-биле улуг күжү турааддаа, олар амгы үениң дайынының араатанзыг аргаларын ажыглап турза-даа, вьетнам улустуң америк империалистер дискээзинге сөгейтпиш шыдавас.

Тайбың дээш туржуп турар кижи бүргүзүнүң, иланғыя коммунист кижиниң бирги черге хүлээлгези болза Вьетнамның улузунга дуза көргүзер дээш, америк агрессияны соксадыр дээш бүгү күжүн үндүрери болур.

Вьетнамның Демократтыг Республиказын бомбалап турарын доп-дораан, чугаа чокка соксадыр, Мурнуу Вьетнамдан америк шеригларни үндүрер, Мурнуу Вьетнамның Хосталгазын национал фронтузуң хүлээп көрер болгаш Женева дугуржулгаларын амыдыралга боттандырар дугайында бүгү-ниитиниң негелделерин ийи партия деткип турар.

Бүгү делегейде тайбынның үзделеринде быжыглаар болгаш чижеглээр чүве чок маадырлыы-биле демисели чорудуп турар. Америк агрессорларның шеригларын ажыглаан улустарга, ол дээрии Израильдиң агрессияга удур чер-болганга удурланышкынны көргүзүп, бүгү улустарның национал хосталгазының херээн деткияры эргежок чугула.

Чоокта чаа дайын болуп турган Чоокку Чөөн түктү ап көөрге, израиль агрессиянын уржуктарын узуткаарын болгаш чөптүт база быжыг таварыштырымыкшыны чедип алырын бүгү улустарның эрге-ажыы негеп турар. Ол чүл дээрге, хамыктың мурнунда ажелээн девискээрлеп израиль шеригларын сонгаарладырыкшын чоокка үндүрери болур, ол чорук ажелел чок тайбың байдалды тургузар. Чоокку Чөөн түкке тайбын болза араб улустарның, иланғыя Палестинаның араб чурттакчыларының дүрүм ёзугаар эргелерин хүндүлээринге, ол райониуң бүгү күрүнелериниң национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш эргелерин хүлээп көөрүнге үндезилеттинген турар ужурлуг.

АКШ-тың башкарыкчы болүктери чер-болганга болуушкуннарның реаксылыг хөгжүлдезин деткип, сорук киирбишаан, ёзулуг агрессчи стратегияны боттандырып турар. Ол чорук Грецияда болуушкуннарда, Кубага удур өөчүк-чөңгээлерде, АКШ-тың талазындан Барыын Гермааның башкарыкчы болүктериниң милитаристиг политиказын деткип турарында, Герман Демократтыг Республиканы АКШ-тың өжөнниешкек ёзу-биле көрүп турарында илереп турар.

Делегейниң ийи дайыннарынга чүден артык когараан Европа диптиң улустары Европаның айыыл чок чоруунуң системазын тургузарынга болгаш барыын-герман милитаристерге ядролуг чепсекти бербезинге хан-дамырындан тудуш сонуурталдыг.

Бүгү делегейниң демократтыг күштери-биле кады совет болгаш англи коммунистер Грецияда фашистиг эргилдеге удурланып турар болгаш хорутдаттырган грек патриоттарны хостаарын негеп турар.

Делегейниң депшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштери империалистиг сорулгаларга удур демиселге боттарының күүзүүн каттыштырар болгаш ол күштүг ажыглаар ужурлуг. Ону ынчаар кылыры дээрге бүгү-ниитиниң тайбыңын камгалап алыры, бөө-чепсекти дүжүрерин чедип алыры болгаш дайын белеткелдиге чарыгдап турар милиард-миллиард акша-көрөңгини ажылчы чоннарның амыдырал денелиин бодидеринге, аштыг узуткаарынга болгаш аарыгларны тиилээринге ажыглаары болур.

Делегейниң ийиги дайынынга хөйүү-биле качыгдаан болгаш фашизмни тиилээр дээш улуг когараларга таварышкан Совет Эвилели биле Великобританияның улустары делегейниң үшкү дайынын болдурбас дээш шаңг күзелдиг болуп турар. Ону чедип ап болур, ялзы-бүрү социал системалардыг күрүнелериниң тайбың кожа-келбээ догуннаашкының хандырып болур дээрзинге совет болгаш англи коммунистериниң бүзүрединиң СЭКП-ниң болгаш Великобританияның компартиязының төлээлекчилери бадыткааннар.

Коммунистиг партияларга бо талазы-биле онза харысалга онаажып турар дээрии ийи партияның төлээлери хүлээп көргеп. Империалистиг агрессияга удур кады демиселдиң оруунга коммунистиг партияларның аразында, кандыг-биле черлеринде туруп келирин болдуруп болбас.

Моон ужурунда, империалистиг агрессияга удур демиселдиң айтырыгларын чугаалажып көөр болгаш кемчеглерни алыр төлээде, ажылчын аңгының болгаш антиимпериалистиг күштерин сырый каттыштырары-биле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралын чорудар дугайында бүгү оруктарны дилеп тывары эргежок чугула. Соругга болза ындыг чөвүлел хуралды ылавыылаттыг, боттуг белеткээри болгаш анаа болдунар-ла хөй партияларның киржирин хандырары болур. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң түрээлениге чөрүлдээлер тайбыңның болгаш национал хосталгазының дайынарынга дуза болур.

Чогум-па моон ужурунда, Мао Цзэ-дуниуң болгаш оон болүүнүң Кыдатта үүлгедиглерни бууруу шаап чыл—Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чылы. Ону делегейниң чүс-чүс миллион коммунистери болгаш коммунист эвес киижилери демдеглеп эрттирер. Октябрь революциязы киижи төрелгетеенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — социализм херээн бүгү делегейге боттанырарының оруунга чедирер. Совет улустуң коммунизм тургузуушкунунга чедишкиннери делегейниң ажылчын шимчээшкининге, депшилгелиг бүгү киижи төрелгетеенге улуг ужур-дузаалыг болуп турар.

Англияның ажылчы чоннары Октябрь революциязының сөөнда «Россиядан холуң ырат!» деп шимчээшкининиң организастаап, Совет Эвилелиниң улустарының найыралынын хүндүткелин чаалап алган болгаш бо чылын Октябрьның 50 чылын, социализминиң чедишкиннерин совет өөнүктери-биле кады демдеглээр.

Тос айларның планын күүсеткен

Бирги чартык чылда күрүнеге мал продуктуларын садар талазы-биле районнар аразында социалистиг чарыштың бирги черин Барыын-Хемчик район алгаш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлеядиң районнар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун алган болгай.

Барыын-Хемчиниң малчыннары юбилейлиг чылда мал амылындан алыр болгаш күрүнеге садар продуктуларны үшкү кварталда улам көвүдедип тургаш, чаалап алган Кызыл тугун салбас дээш кызымаң ажылдап келген. Оон түңнелинде район иштизи-биле күрүнеге продуктулар садарының 9 айлар планын хуусаадан 20 хонуң мурнап күүседипкен.

Күрүнеге продуктулар садарының сентябрь бирде байдалын туе-туе ап көөрге мөңдүг: эт садарының квартал планын 131,4 хуу, сүттүүн — 100,3 хуу, ак ышкаш дүк садарының чыл планын 108,7 хуу күүсеткен.

Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле «Большевик» колхоз, «Барлык» совхоз мурнап турар. «Большевик» кедээ ажыл-агый артели дүк садарының чыл планын 149,2 хуу, эттиң 9 айлар планын 106,7, сүттүүн — 103 хуу, а «Барлык» совхоз эътти 101,1 хуу, сүттү 109 хуу күүсеткен. Ынчалзамоң районда «Шекпээр» совхоз мал продуктуларын садар талазы-биле хомудап турар — эт садарының 9 айлар планын 81,9 хуу, сүт садарын — 76,7 хуу күүсеткен.

СЭТА-ның медеглели

Парлаалганың медээлерин ёзугаар алырга, бо дээш. Кубаның ол депшилгелиг шимчээшкининге Америка Штаттарының болгаш Латин Американың республикаларының аразында 1947 чылда Рио-де-Жанейрода түңнелдиг акт болуп чарыгдаттынган Америка государстволарының кежигүнериниң Сэтаның) Кубаның Революстуг Чазакшыларының Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Рио-де-Жанейрода Сэтаның Министрлер Комитединиң сессиязынга Кубаның Революстуг Чазакшыларының Чөвүлелиниң Даргазының орнун

Малга элбек

чем дээш

Ногаан үүже

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери мал чемниң белеткелиниң планын күүседир дээш улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Сентябрьның 10-га чедир совхозка 3 муң ажыг тонна сигенин сараатталан. Муң ажыг тонна сигенни мал кыштагларлар черлерже соорткуп чедиргеп. 50 ажыг тонна будук-бүрү чемнерни база белеткээн. Сигеп белеткелиниде тракторлар таарышпас черлериниң сигелгеп хол кадыырлары-биле кеверип массалыг организастаан.

Мынчаңгаш, совхоз сигеп белеткээриниң чыл планын 80 хуу ажыр күүседипкеп болгаш салбырлар аразында социалистиг чарышты калбартпаан, кезилдеп үргүлчүлеп турар. Чарыштың бирги черинде Дөң-Терезин салбыр — ол планын 130 хуу күүсеткеп, а Бичe-Тей салбыр эң соонда—60 хуу, ынчалза ажылдың организастаашкынынга улуг четпестер бар, ону совхозтуң дирекциязында эштер эки билир.

Айыттынган четпестерни чайладып турганы, бо талазы-биле планны түгле долдур эвес, харын ажыр күүседирин хандырар ужурлуг бис.

М. ЧУЛЬДУМ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң № 1 бригадазының М. Долзай-оол удуртқан звенозунуң кежигүннери кукуруза силостаашкынында турар. Звеноның ажылы артельде мактадыг болгаш 400 тонна силосту чоокку хүннерде салып доозарынга саадал чок ажылдап турар. Ынча гектарга онааштыр кукурузаның ортумаа-биле 300 центнер ногаан массазын алган.

Колхозчулар М. Юкпан, К. Хеймер-оол болгаш оскелер-даа силос салышкынында мурнакчылар — эдилеп нормазын олар 125—130 хуу күүседип турарлар. Автомашинага үдүртүүчүлер ажылды саадатпайн турар. Колхозтуң бодунуң болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынының мында ажылдап турар чолаачылары ажылга кончуг кызымак. Бо шүлүгерниң каттышкан күжү-биле мал чемниң белеткелинге чедиишкин хандыртыпар.

Х. АРАКЧАА.

* * *

«Найырал» совхозка хамаарышкан Булуң-Терек суурлуң адаа чарында сигеп кезиктиглериниң дүштээр черн бар. Анда чеде бээрге, мында сараат кажаалаан ийи кижиге бо-ла таварны бээр. Оларның бирээзи—салбырның сараат кажаалаар хоочун ажылчыны Монгуш Шогжал.

Оон бодуң хөй чылдар дургузунда ол ажылынга турган болгаш чыраа-биле кажаларны орүп турда көөрге, оон холдары эптиг болгаш дүргеп. Бо хүннерге чедир ол 30 сараатты кажаалаан. Оон өөрүүң чугаалаан турарындан алырга, бодуңун ол ажылының нормазын ол хүнүүңне 130—150 хуу күүседир.

— Каш чылдар иштинде бо иреңнің сарааттар кажаалаан туткан кажааларының хамаарыш шөйүттер түве болза, та чеже километр болур ийнем, узун-на—деп, оон өөрү чугаалагылаар-даа.

— Ажаан каан сигенни малдан, оордан камгалаары база чугула ажыл, кырган-даа болуумза, оон-биле Төрээн чуртумга дуналыг ажыл кылып чоруур кижи мен кылдыр бодаар мен—деп, ол чугаалады.

Даржай ОЧУР.

Курган областың белеткел черлеринде чаа дүжүт кээп турар. Шумихинск элеваторунда тараа хүлээп алыр, кургадыр, чүдүрер болгаш сайгарар бүгү ажылдарны төп башкарылда пультуундан чаңгыс диспетчер кылып турар. Сентябрьны соолгуредир элеваторүң ийиш эвлээ, 6 келир чылын — бүгү комплексиви ажыглалга кирер, ынчан оон ишкири 75 муң тонна тараны бир хонук дургузунда сайгарарынга чедер.

ЧУРУКТА: элеватор чанында.

Фото С. ЮДИПНИН.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Шалыпчы тудуг—
Ак-Довуракта

Тудугжу Алдын-оол

Мастер ол хүн бригадаңың августа айда ажылдаанының нарядын хагган. Тудугжулар чапсар үезинде бичии шөлүгешке чыглып келгеш, канчаар ажылдааның дынаар дээш маңап олурганнар. Бригадир Н. Ромашов айның төнчүзүнде түңнелди үндүрүп, алган хүлээлгелер күүселдезиин хынап, ол дугайында медээ кылып чаңчыккан. Медээ ёзугаар алырга, көргүзүгнер ындыг-ла эки эвес болган. Тудугжуларның аразынга иниг-иниг чугаалар, маргылдаа дораан-на кыптыгып үнген. Ында багай чүве чок. Ажыл-ишти шуудадып, улам эки ажылдап болурунуң аргалары бар дээрзин оларның хөй кезии чугаалап, чөптүг негелдеви, айтырыгларны тургузуп турган.

— Шуптувус Монгуш Алдын-оол дег ажылдаан болзувусса, көргүзүглеривис амгыыдан 7—8 хуу бедик, а кижи бүрүзүнүң алыр шалыңы база хөй болур турган ийик.

Бригадирниң чугаазын тудугжулар чөпсүнген хевирлиг, түүйбу саңдайланып алган аныяк оолче көрүнгеннер. Бригадириң мактазынга эпчоксунганы-ла ол боор, Алдын-оолдуң арны кыза хона берген. Ол бригадада хоочун-даа, аныяк-даа тудугжулар бар. А Монгуш дээрге түгле чыл бурунгаар ортумак школа дооскан, көңгүс аныяк оол.

Чыраа-Бажынга ортумак школа доозуп тура-ла ол бодунуң моон соңгааргы амыдыралче оруун канчаар эгелээрин бодап турган. Тудугжу болуру — оон күзели, чүткүлү. Комсомолчу путёвка алгаш Ак-Довуракче ол хапкан. Тускай өөредилге черинче өөрениринің мурнунда Алдын-оол тудугга ажылдап, практиктиг чаңчылдарны алырын шиитпирлээн.

Ак-Довуракка келген аныяктарны тудуг бригадаларынче чорудуп, хуваап турган. Монгуш Алдын-оол эш Ромашовтуң бригадазының кежигүнү болган. Үлүг тудуг, оон перспективазы, комбинаттың баштайгы эмчээшиниң ажылы, Ак-Довурак хоорайның аныяк-чалыы амгы хүннери романтика күзээрлеринип сеткил-сагыжынга таарыр. Алдын-оол база чаагай күзелдиг, бодунуң үлүг-хуузун ниити хереккө киириштирикээр, күш-ажылдың өөрүшкүзүн билип алыксаар кижи. Школага өөренип тургашла кандыг-даа херекти эгезинден эгелеп эки кыдыр болза, бүдүмчелиг болурун ол билген.

Тудугга тускай мергежил чок келген оол удатпаанда-ла бызаңчының нарын ажылының чажыттарын ажыдып эгелээн. Алыс боду кежээ, топтуг болганындан ол күзелин чедип алыр дээш быжыг туруштуг ажылдап турган. Бригадага немешкен чаа ажылчыннарны чаа мергежилге өөредиринге бригадир боду, дүржулгалыг тудугжулар Жукова, Дембирел олар киржип, арга-дүржулгазын дамчытканнар.

Монгуш Алдын-оол кады ажылдап эгелээн өөрүн мурнап, үшкү разрядтың шыгалдаазын тудуп, шынзылганы алган. Ажылдың бичезинден өкпелевес, херек түүлдерни эки кылыр аныяк оол бригадазының хүндүткелин чаалап алган.

Ажылгыр, төлептиг эштн комсомолчулар Ак-Довуракты ВЛКСМ комитединиң кежигүнүнге соңгуп, аңаа бүзүрелин көргүскеннер.

А. ТЕБЕНИХИН.

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Удуртулганың деңнелин бедидер

«Шекпээр» совхозтуң коммунистериниң отчёттуг хуралынга партколмунуң ажылының дугайында илеткелди дыңнап чугаалашкан. Эрткен үениң иштинде партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон сөөлүнде болгулаан Пленумнарының шиитпирлеринге үндезилээш, совхоз бүдүрүлгезинге коммунистернің авангардчы ролюн бедидер талазы-биле партком әлээн ажылдарны кылган.

Коммунистерниң күжүн кол-кол участоктарда таарыштыр хуваап тургускан чорук совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге болгаш ажылчыннар ортузунга партийжи организастыг болгаш полит-массалыг ажылдарны чорударынга идиг берген. Совхоз юбилейниг чылга ниитиниң шээр мал өстүрениниң планын 119,7 хуу күүсеткен. Күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен болган бо хүннерде чаа дүжүттүң тараазын күрүнеге садары изиг түлүк чоруп турар. Эът, сүт садарының планын октябрь 1-ге чедир күүседип болурунуң магадылалы бар. Совхозтуң Дөң-Терезин болгаш Аянгаты салбырының ажыл-ишчилери сиген белеткелиниң планын күүседипкеш, ам плаидан ажыр белеткээрин уламчылап турар.

Чон ортузунга полит-кижизидилгелиг ажыл чорудар болгаш ону совхозтуң мурнунда салдынган ажылагый планнары-биле холбаштырарын Биче-Тей салбырында (секретары С. Даржаа), 8 чыл школазында (секретары Сат Өпеш), Сүт-Кажаа сүтбараан фермазында (секретары М. Бойду) багай эвес боттандырып турарын хуралга демдеглээн.

Санал берген коммунистер кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырганнар. Партколмуң бюрозу, оон секретары турган И. Успуң совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидерин ам-даа бистиң партиявыстың бо үедеги негелдези-биле дүүштүр эде тургускаан. Даандырган ажыл-херек дээш коммунистерден негелде кошкак. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазын багай тургускан. Совхоз бүдүрүлгезиниң кол адыры—мал ажылынга партийжи удуртулганы экижидер дугайында эрткен отчёттуг хуралдарын хуусаазында чыылдырып, полит-массалыг ажылды калбартып турар. Ол ышкаш № 8 хову-трактор бригадазында партия бөлүү (организамчызы Дажы Куулар) механизаторлар ортузунга агитас-массалыг ажылды бедик деңнелге тургузуп лекция, беседаларны организастап, хана парлалгазын, көргүзүт самбыразын эки тургускан. Мында социалистиг чарыш калбарган болгаш ажылдың шынары дээш партийжи контроль эки организастаттынган.

Пленумнуң киржинчилери партия эге организацияларын болгаш партбөлүктерни удуртурунуң херээнде «Тиилелге» совхозта болгаш өске-даа черлерде парткомнарның чамдык четпес ажылдарын айтып, оларны чайладырының хемчеглерин санадлап турганнар.

Партияның Таңды райкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киришкен.

Партколмуң пленумуның ажылынга СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киришкен.

Партияның Таңды райкомунуң пленумуның

АМЫДЫРАЛ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫРЫ — ПАРТИЙЖИ ХЕРЕК

Амыдырал-чурталагага бараан болур ажыл биетин амыдыралымыска улуг ужур-дузалыг. Совет ог-бүле бүгудеминиң чалгай чоруу, кижилериң сагыш-сеткил хоонү, ажыл-ишчилериң дыштанып, ооренир, уруг-харымын кижизидер хостуг уе-шагының хемчее ол амыдыл кайы хире эки шуудаткамындан дыка хамаарыжыр.

СЭКП-ниң XXIII съездизи амыдырал хандырылгазын улуг ажыл-агыйының бедик сайзырангай улуг адыры болдурар соруулганы салган. Ол съездиниң соонда эрткен үениң дургузунда чуртка химия аргалары-биле хеп армгаар фабрикаларның, механизаастатмаган хеп чуур черлериң, шахтыларның, ательелериң, комбинаттарның болган амыдырал хандырылгазына бараан болур еске-даа будургүлге черлериниң саны көвүдээн. Хоорайларның, кодээ черлериниң ажыл-ишчилериге ачы-дуза чедирери нэдең улгатказ.

СЭКП Төп Комитедиң болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чонуң амыдырал хандырылгазын улам хөгжүдер хемчеглериң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Анда үндүрген докладты «Правдага» чоокта чаа таймылбыраан парлаан. Ында чонуң амыдырал хандырылгазының бүгү адырларын шалыпкын көдүрериниң аргаларын тодаргайлаан айытказ. Бистиң экономиказывстың үлүк-сокеваа чок өөүн турары анда эң таарымчалыг аргаларны тургузуп берип турар.

Амыдырал хандырылгазының ажылын удуртуру партия, совет органнары, министерстволар болгаш эргелелдер эжижидер хүзөлгелиг. Республикаларга, крайларга болгаш областарга, хоорайларга, кодээ районнарга амыдырал хандырылгазының чаа бүдүрүлгелерин тударының, оларның ажыддан турарларын чаартырының планнарын кылгаш, чоокку чылдарда боттандырар, оларның бүдүрүлге ажылдарын механизаа-

таарын, ажылдаар аргазын сайзырангайжыдарын, ажылдарының эң чогумчалыг, бедик культуралыг болурун чедип алыр херек. Амыдырал хандырылгазының удуртукчуларының хүзөнген ажылынга харымсалгаавын бедитсе чогуур. Партия, профсоюзтер, комсомол организациялары, ажылчы чоннар депутаттарының Советтери, ажыл-агый органнары чонуң амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылды сайзырадырын болгаш эжижидерин боттарының ажыл-чорудулгазының чугула база бир участогу кылдыр коор хүзөлгелиг деп, докладда чугулаалаан демдеглээн.

Төлевилеттинген программа чүгле амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының эвес, харын еске-даа хөй адырларның активчилериниң улуг күжениишкиннерин база салырын негеп турар. Ынчангаш партияның болгаш чазактың салган соруулгаларын чедиишкиниг шиитпирээринге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладының масселаларга калбаа-биле таймылбырлаары, а ажылчы чоннарның саналдарын, оларның чогаадыкчы бот идепкейин мерген ажыглаары кончуг чугула.

Донец, Днепропетровск, Иваново, Москва болгаш Ярославль областарының үлетпүр бүдүрүлгелери ажыктыг ажылды чорудун эгелээн. Ында боттарының акша хөрөнгелериниң күсели-биле боттарының коллективтериниң амыдырал хандырылгазынга бараан болур ательелерин, цехтерээрин, хүзээн алышкын черлерин тургузуп турар. Ол кончуг таарымчалыг: кижилер ажылдаар черинче бар чыда ийикке ажылдан кел чоруй, артык шүүдел үндүрбейн, амыдырал хандырылгазынга бараан болур черлериниң ачыдузазын ажыглаан, үе-шагын алаа-ла орук айыбиле кааптаан ап турар. Ындыг дүрүмүлгээны деткиири чөптүг.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң четкизин көдээге хөгжүдеринче онза кичээнгей салза чогуур. Күрүне аңаа хөй акша-хөрөнгүнүн үндүрүп берип турар. Оон-биле катай чер-черниң курлаалырларын база улам эки ажыглаар херек. Соолгу чылдарда колхоз, совхозтарның экономиказы нэдең бижикиан. Ам оларның хөйү культура-амыдыралдың чүүл-бүрү тудугларын кылып шыдаар. Ындыг турбуже кижилериң амыдырал-чурталга байдалын эжижидеринче чамдык ажыл-агый удуртукчуларының шоолуг сагыш салбайн турарының дугайында «Правдага» недээлеп кээп турар. Бо-тарының хөрөнгелериниң күсели-биле колхоз, совхозтарның чунар бажыңнарын, амыдырал хандырылгазынга бараан болур комбинаттарын болгаш пакильоннарын тударын база амыдырал хандырылгазынга бараан болур бүдүрүлге черлериге керээ ёзугаар бажың-балгат, транспорт берип турарын партия, совет, ажыл-агый органнары чедип алза чогуур.

Бөгүн ажылчы чоннарның негелде-херегелдерин хандырары ус-тывышчы арга-биле ажылдаар бүдүрүлгелиг мастерскаалар, ательелер хемчээнге ойлешпеетей берген. Амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылды сайзырадырының эң чугула негелдези — механизацияны биле автоматизацияны болуп турар. Аңаа холбаштыр амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниге бээр дериглер бүдүрүп бээриниң чагыларын үлетпүрде келген. Ындыг турбуже тудуг, орук болгаш коммунал хандырылгазының машиналарын тудуп турган, Чиик болган чем үлетпүрүшүң, амыдырал хандырылгазының приборларын тудуп тургузарының, Аар, энергетика болгаш транспорт машиналарын тудуп турган. Ол министерстволарның коллегиялары ук чагыларның күүсеттинкейн турар чылдагаанарының ужурун социалараттайн тывар болгаш амыдырал хандырылгазынга бараан болур дериглер бүдүрүп үндүрериң дүргедедир ужуруг.

Амыдырал хандырылгазына бараан болур ажылдың эң чидиг негелделериниң бирээзи — кадрлар дугайында айтырыг болгай. Өске черлерге буурап дүшкеп, улуг ажыл-агыйының ол адырынга амыдаар түский белетиели, дурзулгазы, мергежилиг-даа чок кижилерни амыдырал хандырылгазынга бараан болур организациялар-ның, бүдүрүлгелериниң удуртукчуларынга олурткан каар тавармыча чок чаңчыл ажыл-ишке улуг хорааны чедирип турар. Чонуң амыдырал хандырылгазынга чедиишкиниг бараан болуру кадрларны шилип алырынын шиитпирииг хемчээлдин-биле хамаарыжыр, — ол ажылче билиглиг, бот идепкейлиг, ак сеткилдиг болгаш ареститг ажылдакчыларны чоруткан турар ужуруг. Чуртта тускай ооредилге черлериниң, курстарның, ооредилге-бүдүрүлге комбинаттарының четкин калбарып турар. Амыдырал хандырылгазының эргелелдери амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажыл-ишке ооренип алырының пропагандазын аныяктарның ортузунга партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының дузазы-биле шуудаткан, ол ажылдарның шиитпирээлге улуг ужур-дузалыны илергейзээр соруулгалыг.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ук докладында амыдырал хандырылгазының ажыл-ишчилериниң шалыңын улгатпырар арганы бээр хемчеглерни айытказ. Ам бүдүрүлгениң экономика талазы-биле чогумчалыг болуруп, ажылдың шынарын болгаш амыдырал хандырылгазының культуразын бедидеринге улам таарымчалыг материалдыг идиг бээрин ажыглаан болур аргаларны ажыл-агый удуртукчуларынга, партия, профсоюзтар организацияларынга берген. Оон-биле чергелештир амыдырал хандырылгазының коллективтеринге политиктиг кижизидилге ажылын күштелдирери кончуг чугула. Олчаартаа, ажылын багай шынарлыг кылыр, бараан болган кижилерин хүндүзевес чаңчылдар-биле шыңгыы демисел чорудары шын болур. Амыдырал хандырылгазынга бараан болур бүдүрүлге бүрүзүлге совет кижилерин хүлээп алыры оорушкулуг, чагыгларны күүседирп шалыпкын, ээлдеп болгаш саглыг човаалыг болган турзун!

Амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары Улуг Октябрьның чартык чүс чыл оюн төлептиг утказурунга чурттуң бүгү ажыл-ишчилери-биле база бир дэмей белеткенип турар. Чонуң амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажыгды улам сайзырадыры Социалистиг Төрээн чуртка, боттарының улузунга оларның белээ болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ЧЕР-ЧЕРДЕН

Шаңнарда хайныышкын

«Тиилелээ совхозтуң тоску бригадазының шаңында бо хүннерде юбилейлиг чылдың дүжүдүл ыяла хуусаада чидириг чокка ажаал алыр дээш ажыл-ишти дүн-хүн чок хайыкаан. Чер чырыары билек-ле эрес соруулгаа комбайнерлер боттарының «сөлгелерин» бинмиттелдир ажылаадыпкаш, хүн үнер талада деглеен хоюда дүжүт адалайынче эжиндирип киритпедер.

Хөвү корабльдериниң эрткен черлеринге савай хөпээн-хөпээни-биле чыткылаал каар. Комбайнар-биле кожалаштыр автомашиналар база чоруптар. Оларның башкарыкчыларының машиналарына тараанын комбайнардан чык долу кылдыр иштеп алаш, шаңга нарааннады халдып келбиизээр. Ынчаарга ол машиналарның чүүгүн бүдүрери-биле хып дээш чалыы чыстар маңнап турар. Хөвүлүр, хөптүг баштактары-биле сорук киракшкинниг ажылдан, машиналарның тараазын олар чолаачылар уурлажып, ооорежип четтикпээнделе, дүжүрүп каапгардар.

Ол хөглүг болгаш шалыпкын ишчилер—Кызылдың башкы институдунуң студенттилери-дир, олар артыкпа-ла ийи ээлчег-биле ажылдаар. Шаңга кызыл-тастың кырлаң чалы шак бүргүзүнде-ле немежир. Ынчалза-даа бир үжүнда тургускан чүдүрүкчү транспортёрлер база-ла үүлүк чокка ажылдап, ээлчештир тургулаткан, машиналар кырынче алдын азынны шүүлтүрүп-ле турар.

А хөвүда комбайнар уурук-суурук ескен-бадып, бышкан тараанны бункерлеринче төнчү чокка савалаала турар. Чамдыкта автомашиналар ону ап четтикпейн баарга, комбайнерлер боттары шаңга халдып келгилээш, машиналар кырынче тараанны шүүт-ла то булгуреглекешыңай боорлар. Маңаа Кызылдың № 2 АТА-зының күчүлүг ЗИЛ-дериниде олурулаткан эрестиг эрлериниң кызыкаа ажылын демдеглээр херек.

Тоску бригада 2 муң ажыг гектар тараанны ажаар, бо ажыл ам-даа орту кирбээн. Ынчалза-даа хүннериниң эң-не долузу-биле ажыглаа турашажаал алышкыны кыска хуусаада доозарыгга ында кижи бүргүзү быжыг шиитпирлиг. Үүге дээргелыңаа комбайнерлер Өлзей-оол, Оттүк-оол, Кызыл-оол, Ленский болгаш ескелер-даа дез кижилер турда чедиишкин чугаажок хандыртыкар.

В. САГАН-ООЛ.

* * *

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң төп шаңында ажыл кидиң калбаган. Мында тараа хөйубиле кирип үргүлчүлеевишаан. Ону арыглаар, бүжүрер, чүдүрер ажылдарда 30 ажыг аныяк үүлгаар үш ээлчег-биле ажылдап турар.

Тараа арыгларын, кургадыр машиналар бүдүн хонукта ажылдап келир. Колхоз күрүнеге 300 тонналан эвээш эвес тараанны садар хүзөлгелиг, ону чүгле долузу-биле эвес, харын ажыр күүседирикиң бүгү аргалары бар. Тараа арыгларын машиналарда С. Содунам, Н. Далдың-оол үүлгел чок ажылдап, нормазын үргүлчү 150 хуу күүседип турарлар.

Комсомолчу аныяктардан С. Сундуй, Б. Самбу-Хөө, Б. Комбужап оларның эш-өөрүнге үлегерлиг ажылдап турарын демдеглеесе аргажок. Оон-биле кады улуг наградылыг П. Барыңдаа, М. Кокпан оларның ажыл нормазын үргүлчү 115—120 хуу күүседип турарын айтыр херек.

Колхоз шаңының ажыл-ишчилери Төрээн чүртүнүң мурнунга колхозумуң мурнундан алдынган хүзөлгеени чедиишкинниг күүседир дээш юбилейлиг чылдың сорук киргеи хөвүр-биле ажылдап турарлар.

С. НАМЧАН.

Чедиишкинни быжыглаан

Республика типографиязының парлаар цегинде М. Маландинага удуртказ парлакчыларның 10 кижизиг бригадазы цехтиң бригадалар аразының юбилей байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарыжынга киришкеш, чыл эгезинден бээр боттарынга алган хүзөлгелерин ай санында доктаамал ажыр күүседип келгенинден, цехтиң мурнакчы бригадазының бирээзи болуп турар.

Олар эртиен айның бүдүрүлге планын 125 хуугa күүседкеш, мурнуку айларда күш-ажылчы чедиишкиннерин база катап быжыглаан. Бригаданың парлакчыларындан август айның планын эштер М. Михайлина—113, А. Белозерцева—117, И. Пономарева—142 хуулларга күүседкилээш, бригаданың тергиннери болганнар.

Бригаданың парлакчылары үшкү кварталдың шиитпирлиг айы — сентябрьның бүдүрүлге онаалдазын долдур күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

ШЕВЕР ХОЛДАР

Совет күрүнениң үндезилеттинип тургустунганындан бээр чартык чүс чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиниг ужуражыр дээш дараныла комбинадының коллективи социалистиг чарышты калбартып, кызымаккай ажылдап келген.

Комбинаттың ажыл-ишчи кижилериниң чүткүлүг ажылдаанының түнелиниң бүдүрүлге айнар болгаш кварталдар программаларын чедиишкиниг күүседип, республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болуп турар.

Бо хоочун бүдүрүлге сес айның бүдүрүлге онаалдазын база-ла бедик көргүзүглүг күүседкен. Эртиен август айда 23 муң рубльдың ажыл-бүрү даараныла кылыгларын бүдүрерин планнаан, херек кырында 24700 рубльдың продукциязын даараан. Ынчангаш комбинат августуң үлүүн 107.4 хуу күүседкеш, мурнуку айларның күш-ажылчы чедиишкиннерин быжыглаан.

Чаржып турар сес бригадаларның аразынан августа бирги, ийиги болгаш чедиги бригадалар ээре түнелдерлиг болганнар.

Коммунист, бригадир-мастер Елена Павловна Васильеваның удуртказы ховең кылыглар даараар бирги бригада эртиен айның планын 105,5 хуу күүседкен. Даараныкчылардан Ольга Абросимова планын—122, Анна Фунтикова — 108, Зинаида Еловская —129 хуу күүседкеш, ажылынчи черүүн көргүскеннер.

Даараныкчылар ам сентябрьның бүдүрүлге планын эң бедик көргүзүглүг күүселир, үшкү кварталдың шиитпирлиг айын чедиишкинниг доозарын онзалап көрүп, каш дапкыр улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

Дарый чайладыр

Ак-Туруг суурда аныяктар-даа хөй, ында комсомол организациязы база бар. Бо суурда аныяктар өртүүзүнга ажыл эң-не күлүү деннелеле. Ол чүден көстүрүл ээрге, комсомол организациязы хаза солуннуу чаңгыс-даа катап үндурбээн, аныяктарның ыштанылга кежээлерин эртирбестээн, спортчу маргылдаалар болбайн турар.

Суурда комсомол ажылын дирижери ында комсомол комитединден негеттинип турар.

Н. ШОЙДАА.

Ак-Туруг суур.

А. Новотныйның чугаазы

ПРАГА. (СЭТА). Бүгү чүве шупту мосилдежиишкин чок хогшуурүнче бар чыдар деп билир болза частырыг болур ийик.

Вьетнамда чүү болуп турарын билир, Чоокку Чөөн чүнке израиль агрессияның чүү ужурлуг болганын билир бис. Чоокку Чөөн чүнке чугаанаң ужуру талыгыр политиктиг соруулганы чедип алыр дээн, баш бурунгаар бодалдыг халдаашкын болган дугайында болуп турган деп чүвени билир болгай бис. Ол халдаашкынның чогум соруулгазы араб делегейниң депшилгелиг күштерин базарында турган. НАР-га эргилде кылыр дээш сейгалаткан оралдажыышкын оөң база бир херечизи болган деп ЧКП ТК-ның Бирги секретары, ЧССР-ниң президентизи А. Новотный медеглээн.

Бодунуң Югославияга чоруп турганын, президент Тито-биле болгаш еске-даа югослав амылдакчылар-биле чугаалажыышкынар кылганын чугаалаваш, А. Новотный мынча дээн: ЧКП делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининге кончуг идепкейлиг ажылды чорудуп, үндүрген шиитпирлерии амыдыралга боттандырарынга киржип турар.

КЕНИЯ. Виктория хөлдүң эриниде Кисуму деп далай өртээли хоорайда госпиталь тудуу дооступ турар. Ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар. Эмнелге черинiң кол бажыңының корпустары — терапия, кезип эмнээр, уруглар салбыры болган халдавырлыг аарыглар эмнээр салбыр, поликлиника, ескедаа объектилер туттунган.

Эштелге болган шеверлел ажылдары кидиң түлүк чоруп турар.

ЧУРУКТА: госпитальдың кол корпузунуң иштин аяк-шинчизи.

Фото С. КУЛИКТИН.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

БИСТИҢ ӨҢНҮКТЕРИВИСТИИНДЕ

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕРНИ ДУРГААР

ВАРШАВА. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин 1912—1914 чылдарда Польшаның мурнуу талазында чурттап, ажылдап турган. В. И. Ленининг төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн демдеглээри-биле аңаа ленинчи черлерни дургаар чоруп эртер туристчи найырал рейдизи эгелээн. Рейдиниң киржикчилери алды хүн дургузунда Татры дагларын эртер, Пороминога, Новый Тортка болгаш еске-даа черлерге баар. Спортчу эң улуг хемчээлдиг он ажылга он-он муң автомобильчилер, мотоциклчилер, чадаг-тергеежилер, чадаг туристер киржип турар.

КРЕКИНГ ДЕРИИ

БУХАРЕСТ. Бразиниң (Румыния) нефть-химия комбинадында техниказының эң соолгу чеминиишкиннерин ёзугаар дериттинген, нефть арыглаарын дүргедедириниң дерии ажыглалда киргеи. Аңаа чылдың-на миллион ажыг тонна аар нефть продуктуларын бензин, дизель хеделдирер кывар чүүл, нефть химиязынга ажыглаар чүүл-бүрү чыг эт кылдыр болбаазырадыр. Оон түнелиндеге республиканың эң улуг будурүлге черлериниң бирээзи ол комбинаттың чылда бүдүрер ниити продукциязы 33 хуу чедир көвүдээр.

ВЕНГР ТАРААЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БУДАПЕШТ. Будапештиде 66-гы венгр кодээ ажылагый делегелгеинге Венгриниң он чурттакчызының бирээзи—1 миллион ажыг кижи келген. Ол делегало венгр социалистиг кодээ ажыл-агыйның соолгу чылдар дургузунда чедиишкиннерин, үлетпүр-биле оон сырый харылаазын көргүскен, мурнакчы дүржүлге солчур чер болу берген. Делгелгеге ГДР, ЧССР, Болгария, Польша, Югославия, Совет Эвилели киришкеп.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА БАРААЛГАТКАН

УЛАН-БАТОР. Маңаа Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга бараалгаткан улусчу улуг байырлал — шүүлтээл хүнү болган. Төрээн чурт дугайында, моол-совет бижит найыралдың, Улуг Октябрьның дугайында чаа шүүлүктер нэмчүттүнган. Стадионга национал хүреш, чиик атлетика маргылдаалары, бут бөмбүүнүң оюннары болган.

ДЕМИР ОРУКЧУЛАР БАЙЫРЛАЛЫ

ПРАГА. Чурттуң кад оруктарының ажылдакчыларының 250 муң кижилиг хүрээлең демир орукчулар хүнүн демдеглээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка эң эки түнелдерни чедип алган коллективтерге дээди шаңналдарны тывыскан.

ЗАГРЕБ ЯРМАРКАЗЫ

БЕЛГРАД. Загребкө делегейниң чаңчылчаан ярмарказы ажыгтынган. Аңаа 56 чурт киришкеп. 6 муң ажыг югослав болгаш даштыкы будүрүлге черлери экономиканың, чүүл-бүрү адырларының продукция хевирлерин деглеп көргүскеп.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ГАВАНА. Маңаа атом энергиязы тайбың соруулгаларга ажыктаар талазы-биле Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Куба Республиканың аразынга деп каттыштырылгазының дугайында дугуржулгаге ат салдынган.

Дугуржулгада улус ажыл-агыйынга атом энергиязын ажыктаар талазы-биле шинчилел ажылдарын Кубага организастарары болгаш чорудары, эртем, инженер кадрларын белеткээри дээвилеттинген. (СЭТА).

НАТО-ДАН ҮНЕРИНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Францияның соңгу-атлантика блогундан үнер өөү келген; бистиң иштики политикавыска ол черле ажыктыг болур» — деп сураглыг политиктиг ажылдакчы Луи Валлон неделя санында үнер «Нотр республик» журналга бижээн.

Ужуруң бодап көөрге, Франция НАТО деп шериг организациязымдан үнгеш, соңгу-атлантика эвилелинден 1969 чылда үнер ужурлуг. Франциянын политиказы Совет Эвилелиниң талазындан анда кандыг-даа айның чок деп чүвеге хөй чылдар дургузунда үндезиленип келген деп, автор оон ында бижээн. Ындыг турбуже америк холгаарлашкын анда чагыртырынган ойтаал турар ескеда чүрттар-биле бир дэмей кылыр көрүн, Францияның хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга үрүкү таварыштырып турар деп, Баллон демдеглээн.

АМЕРНИҢ ӨЛГЕНИ

КАИР. (СЭТА). Каттышкан Араб Республиканың оралакчы президентизи болгаш чепсектиг күштериниң кол командылакчызының оралакчызы турган маршал Абдель Хаким Амер амытынынга четтингеш өлген деп, национал удуртулга министерствозунуң недеглелии барымдаа болдурган, МЕН агентилел дыннаткан.

ЧАА ЁЗУЛАЛДАРНЫ — АМЫДЫРАЛЧЕ

КОММУНИЗИЧЕ шилчилге чүгле будүрүлгениң бедик деңнелдиг болурун эвес, харын эргинин артынчыларындан чайлаан, чаа кижинин, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, коммунистиг моральдыг болгаш мировоззрениелиг, коммунистиг мозулуг болгаш аажы-чаңчылдарлыг кижинин хевирлеттинген турарын негээр.

Бистиң чуртувустуң чаа совет ёзулалдар ынчангаш тыптып келген болгаш амыдыралда ыяк дөстелин, чаа улусчу баймралдар тургустунуп турар. Олар социалистиг ёзуга, совет амыдыралдан дазылданып, оон ханы үндезилеттинген.

Кижи торүттүнгеш, оон бот-туснайлаң амыдырап эгелээнін, өгленгеш, орнукшудулга ышкаш болуушкуннарны онза ёзулалдар-биле демдеглээри хөй улустарга шагдан тура чаңчыл апарган. Ол болуушкуннар хүндүткеддиг байырлалчы, хөглүг, а орнукшудулгалар — кажыдалдыг ёзулалдар-биле демдеглеттинип келген. Эртиен үеде ол болуушкунларны эргиннерин шажынчылар башкарар турган.

Ындыг шажынчы ёзулалдар болган баймралдар кижилериниң саглыш-сеткилинге саддарлыг болур, ону өөрүнчүг ийикпе муңгараачыг кылдыр хөөн кирер соруулгалыг чораан. Шажын кижилериниң саглыш-сеткилинге бодунуң салдарлыг болуруп чедип албышаан, чонну төөгеририн оралдажыр оон дарлакчы аңтыларга хамаарылгалыы, бараан болуп чораапы оон база коозулдур илереп келген.

Октябрь соонда ажылчы чоннар шажындан массалыы-биле чайлап эгелээн. Ол болуушкун шажынчы ёзулалдар-биле болгаш байырлалдарбиле холбашкан эрги чаңчылдарга тоогулуг аштырыышкынны тавакрыштырган.

Ынчалзажок эргиниң артыышкынпары ам-даа бар. Бистиң чуртувустуң чонунуң аразында шажынга чүдүүлдер база бар. Ынчангаш олар болганчок-ла хүрээ-хинтке барып, уруглармга сагыл четтиртир болгаш еске-даа шажынчы ёзулалдар кылырынга тоореттирип турар.

БИСТИҢ аммдырал-чурталгавыска чаа байырлалдарны болгаш ёзулалдарны эрттиреринстиң толептиг чылдагаанары уруг-дарыгның төрүттүгенін, өгленишкин, орнукшудулга, паспорт тыпсыры, уруглармы школага ооренип эгелээн баштайгы хүнү, ажыл-ишчи амыдырал тудуп эгелээни, Совет Армияже үдеглее, ажыл-ишчи болган ог-бүленің юбилейлери, оруе «Хадыңчыгаа» баймралы, «Кыштың үдээри» болгаш оон-даа еске чугула болуушкуннар болуп турар.

Бистиң революстуг, ажыл-ишчи, ог-бүле оорушкүзү — кандыг-даа баймралывыс кижилерни мораль талазы-биле бедик шынарлыг кылдыр кижизидер, амыдырал-чурталганың коммунистиг мозулуг кылдыр хевирлеттинериңе дуза чедирер болгаш эргиниң артынчызары — өөүзүрек психологиязы-биле, моральби-ле, эргижирээн ёзу-чаңчылдар, шажынчы чүдүлге-биле демисежир соруулгалыг.

Каа-Хем, Барымз-Хемчик, Бижи-Хем, Таңды районнарга болгаш Кызыл хоорайга оруе «Хадыңчыгаа», «Кыш үдеглээри» деп баймралдарны, уруглар төрүттүгенін бүрүткээринің, паспорттар тыпсырыны, орнукшудулганың, комсомолчу куда дүжүрериниң ёзулалдарын ам ийи чыл дургузунда эрттирип келген. Барымз-Хемчик районнуң клуб коллективтери ог-бүлелер кежээлерин, концерттерин эрттирерин чаңчылчыдып турар.

Ол баймралдар биле ёзулалдарның чаа неитереп эгелеп турары ол. Ынчангаш чонуң эгелээшкинин-биле тыптып келген бүгү чаагай ёзулал, баймралдарны неитередириниң ыяап деткиири, эки чүүл бүрүзүн ескерип, амыдыралга ажыглаары кончуг чугула.

Бо айтырыгга ЗАГС бюроларының, паспорт столдарының, шериг комиссариаттарының ажылдакчылары, профсоюзтер болгаш комсомол организациялары, кодээ клубтар, Культура бажыңнары чугула ролдуг болуур сорулгалыг. Хамаатылардың байдалының аптыларын бижиири — күрүненің чугула херээ болгай. Ынчангаш актыны чүгле бижип ыяры эвес, харын оларны идеа талазы-биле ыяап утка-шынарлыг болдурары, совет кижилериниң угаан-бодал амыдыралының кайгамчык чараашын онза ёзулал-биле илередип көргүзери, этика болгаш эстетика талазы-биле оларның хереглелдерин хандырары чугула.

КИЖИ ТӨРҮТТҮНГЕН!.. деп медээ дыңналыр. Ада-не кызыгаар чок өөрүүр. Уругның төрүттүнген үезин, оон адын болгаш еске-даа барымдааларын, хереглелдерин ада-неге майык ёзугаар бүрүткээп тыпсып бээри түский чурумнуг-даа бол, ону кылыры утка-шынар талазы-биле ёзулал, хүндүткеддиг, тураскаадыг, бүгү назыда уттундурбас болган турар ужуруг.

Бүрүткел кылырының хүндүткеддиг ёзулалын ЗАГС бюрозунуң азбан черинге, божуга бажыңына, клубка-даа эрттирип болур.

ЗАГС бюроларының ажылдакчылары төрүттүнген уругларын документилерге бүрүткээримнің ёзулалын кылырда ада-нелерге документилерин тыпсып бээрин Культура бажыңыга ийикпе кодээ клубка эрттиреринің хүнүн, шагын олар-биле дуглуржуп алыр. оларны ёзулалдың программазы-биле таныштырар, төрелдериниден, өөүрүтериниден оларның кымнарны чалаксаарын тодаргайлаар, оларның адресин бижип алыр. Ёзулал эрттирер дугайын баймралдың ког кижилериниң ажылдап турар черлериниге тодаргайлап дыңнадыр. Оларның ажылдап турар черлери төрүттүнген уругга бээр белеткерин белеткеп алыр.

Чалаага билеттерин тарадыр. Оларның угказы мындыг янзылыг болур:

«Хүндүлүг ада-не!

Өг-бүленерде кижи төрүттүнген — кайгамчыктыг улуг болуушкун болган-дыр. Ол чүгле Силерге эвес, харын бүгү совет улуска ооруңчуг болгай».

Аргалыг болза чалаага биледиңге чаштың чуруун көргүзүп каар. Ол чурукту адаанга сурагжаан ымпыг ыр сөстерни бижиңер:

«Алдын хүнүм хүнней турзуң!
Аңе дээрим каапкан турзуң!
Аваң база чурттаа турзуң!
А мен база чурттаа чоруурүн!»

Чалаага билеттерин ада-нениң төрелдериге болгаш өөүктериге база чорудуп бээр. Доктаатказ хүнде ада-не болгаш ваччылар шупту клубка келир. Оларга «Уругзар — бистиң ооруңкүвүс» деп делгелге организастаап, клубтуң фойезинге тургузуп берип болур. Аргалыг болза, ойнаарактар болгаш чаштарның баранналарын тускай сандарын, чаа уругну киижидерининң дугайында номнар сандарын организастап болур.

Иелер көргүзүглер кылып, сценаже үеринге белеткенип ап болур кылдыр клубка уругзыг иезер ораалын дерип тургускан турар. Корунчузер залынче кирер эжик хаалгыг турар. Ур маңаткан шахтың келгеин ам-на эгелээр! Залче ооранар деп бүгүдеин чалаага үе дыңналыр. Баштай чаштарның ада-нелери, оларның соон дарый чазатканнарының шупгузу киргеш, олуттарын эгелээр. Пиовелерниң байыр чедирерин организастаза эки. Байырлалдыг ёзулалды соок соонда ол черниң Советиниң депутады ийикпе күүекон даргазы ажыдар. ЗАГС бюрозунуң ажылдакчызы уруг төрүттүгенининң дугайында актыны номчуп дыңнадыр.

Депутат ада-нелерге уруг төрүттүгенининң дугайында хереченгелди түтеүп бээр, оларга байыр чедиргеш, бистиң Төрээн чуртувустуң магалыг хамаатызы кылдыр уруун кижизидерин оларга күзээр. Ада-нелерниң оңнүктери, эң-ооруг болгаш оон-даа өскелер байыр чедирер. Олар чаштарга бээр белеткерин ада-нелерге түтеүп бээр. Чугаалаарынын допчу, чалгаарынчыг эвес болган турарын бодаар херек.

Ада-нелер бүгүдеге байыр чедирер. Байырлалдыг ёзулал эрттиргенинің шупгузуун магнитофон плёнказынга бижиткеш, ону бичии кинокке белек кылдыр ада-нелерге бээр.

Уруг төрүттүгенин ыяш олуртуру-биле демдеглээри эң неперегей чаңчыл болу бергеи. Клуб чанында ийикпе кудумчу дургаар аллея болган турарын бодап, ыяштар тарып олуртур. Ыяштар тарып олуртуру уруглар төрүттүгенини бүрүткээринің ёзулалын кылырын доозарының эң чараш аргазы болур.

Чер болганда чаа ёзулалдар эрттирери коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларын, млалгыя аныяк салгалды идеология, эстетика, этика талазы-биле кижизидер — ниити, чаңгыс ава эчис сорулгалыг.

(Эгези. Төөчүзү 4-ку арында).

1967 ч. Сентябрь 20.
ШЫН
3-КУ АРЫН

БЕДИК АТ ДЭЭШ

Кызылдың аныдырал хандырылга комбинадынын баазар шолуңде № 1 салбыры (эргелевчизи А. Кузнецова) ибилей чылынын байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарышка 26 кварталда салбарыны кыйгырган. Чыл эгезинден бээр күжениишкинин ажылдап, ай сайында ажыл үлүүн күүседип келгеш, ол коллектив комбинаттың дээре ажылдыг коллективи болу берген. Ылаңгыя даараныкка салбары беш чылдың ийиги чылынын баштайгы чартыынын бүдүрүлге программазын 118 хуу күүсеткеш, чедиишкинин бүргеш.

Даараныкчылар августа 250 муң рубльдиг ажыы-бүрү хемчээлдиг ылатывээн болгаш өскеда түүлдүн кылыттарын илаңдан 30 муң рубльге ажыр кылган. Ол аймак бүдүрүлге онаалдазы 101 хуу күүсеттинген.

Салбырның бригадалар аразында чарыжынга августа А. Золотухинаның удуртканы херээжен улустуң платьезинин даараар бригадазы ботгарынга алган онаалдазын 120 хуу күүсеткеш, мурнуку одурүлге үнген. Даараныкчылардан бригадир А. Золотухина 130, Н. Логинова, Л. Остапенко олар кижи бүрүзү планын 115—120 хуу чедиргеп.

Бо бригада ибилей байырлалының бүдүүлүнде коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бедик адын чаалап алыр дээш демисежип турар. Ынчангаш олар чыл эгезинден бээр бүдүрүлге онаалдаларын ай сайында дээлүр күүседип келген болгаш бир-даа катап үрей даарап корбоон.

Найыралдыг коллектив чүүле бүдүрүлге даалгаларын эки күүседип турары-биле кызыгаарлатыныайн турар. Коллективтиң кежигүнерн хей-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип, хүүда аныдыралчурттаалгазынга база үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Аныдырал хандырылгазының ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалының бүдүүлүнде коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бедик адын чаалап алырының бүгү аргалары бар деп, салбырның эргелекчизи бадыткап турар.

С. ТАМЧАЙ.

ЭСКЕТ ЧОК КИЖИЛЕР

Кок-Хаак суурда колхоз конторазынга эртен эрте чеде берген мен. Школа ажыттынар деп бараан бачым ие турган. Ынчангаш парторгтуң кабинединде кижинин хөлү аажок. Уругларын школага, интернатка киирериниң дугайын чугаалажымын келген ада-иелер ол-дур. Коридорга чорүп турган, кузаам уунга кааттынган маргышкан үнүнер дыңнадым:

— Любовь Булычүкеевна! Меңи силер база дыңнап көрүңерден?

— Георгий Андреевич! Силерниң ол түңерил мынчаң: «чаңчылы ажы-төл, төйлеп кижилер» уруг-дарыны хамаалаачок, бот-тарыныы колхозчуларныыс уруг-дарыны безин интернатка киирип чадажыл чүү бис» деп азы.

Бо чугаа чорүп турда, ортодаа кире бердим. Партия организациязының секретарының столунуң кыдында долу ната-боттуг, кижи ортүзү кире назылыг херээжен кижи тур. Оон характеры партборг Прончатовтан адырлыр-даа хире чок.

— Мен чүвениң ужуруун билбейн эдиткен-дир мен, Люба—деп парторг чугаазын оожумнады клавыткан: — сандайга олуруп көр. Чай чок-даа бол, чугаалажыл, сүмележип көрөөли—дейдир.

Дарга янча дээрн билек, демги не сагыыны оожургаксаан хире, сандайга олурда чугаалай-дыр:

— Силерден чаңгыс дилгээн олдур, меңи бөгүн салыын көрүңер. Сарыг-Сеп баргаш, ооллуг интернатка тургузаар кылдыр чугаалажыма алыйын.

— Ынчаалыыдар харын, ажырбас. Мен силерге бо удаада дуза чедириптерим берге-дир. Болуңарның безин үш кижиниерни интернатка киирген болгай силер—деп, харга демгиже көре-көре ыыттадым...

Ажыы-биле чугаалаарга, канчаар-даа кыыттакап, чүвениң ужуруун тыя чадап каан мен. Ол ие үве бээрге, парторгтан мзавылап айтырдым:

— Чүү ооллуг дугайында чугаа чорүп турганы ол ирги? Ужуруун тыыладым.

— Ол дээрге аалдар кезип чорааи оол-дур ийик. Неэи муң-не бар. Оозу база турум чүрттап турар черн чок. Ооп боду Безбейге школага кыптаан — деп, парторг таймылбырлап эгелээн. Оон ыйаңга төөгүнү демги үгбайнын боду-биле бесседалашканын соонда билип алдым.

Ооллуң адын Коля дээр. Чазын школа тараары биле Коля кайнаар-даа бадар аайын ыыпайн, эжин эдерип. Кок-Хаак суурга келген. Ол эжи дээрге, 8 уруглуг ада-не Чуданғы болган Любовь Орустуктарының оглу. Чүвени чедир билбее чамдык кижилер «артык хырыннын» херээ чүл кыдыр бодаар ийик. Орустуктар ындыг ижес улуг болган. Он хар ажа берген ооллуң хереглээр чүзу чок бооруу! Колины олар чүгле ооңге тургузуп, ажаан-каракган алган эжес, харын-даа таа ядык-кенги безин садын берген. Любо үгбай чоорту болдуңуң ооллары ыыкаан. Колины безинг эриг базары-биле чылдыыткан. Ол дээрге, ажы-төл—ажс-кежии деп саналар кижилерниң биразын. Чайын бир-ле катап. Колиның төрээн иезин улустаа айтырып чорааш ужуражы бергеш, оглуңун дугайын не ёзузу-биле чугаалаан. Төрүп каан иезин кижи оглуңуң дугайын сонуургаар, оғге чайладып, ажаан аырап кел-

геии дээш ооруп четтиргеиин илередир боор кылдыр ол бодаан. Колиның иезин оглуңуң дугайында ол медээни хаайынга-даа каптаапы Любовь Булчүкеевнаны мырыңай кайтаткан.

— Черле мындыг ооп ышкажыы! «Совет Тывада» даайынын алдынга турар-ла чүве. Ам товаа чорүүр чүвеии каичаар оңу!

Чугаа ооң-биле двозулган. Күе келгеп. Орустуктарның госку оглу ооруу-биле кады ооренир апарган. Шак-ла ол ойде мен тавар-ышкынын ол. Биетиң таварлыын турарывые эртеииңде Любовь Булычүкеевна биле Чуданғы Дуктүжеевич уругларының үжүн (ооң иштинде Коля база бар) Сарыг-Сепкеи школа-интернадында аппарып каан болган.

Орустуктуларның ог-бүлеиинің иштии-биле танышпыгыы ыорейн. Улуг оглу Борис — шериг албанында, Галина — Абакан институдунда дашпыкы дылдар факультединде ооренип турар. Надя биле Володя Орустуктар—ийиги Сарыг-Сепкеи чаңгыс 7-ги класста. Саша биле Гриша—Кок-Хаак сес чыл школазының ооренакчилери, а ийи бичии кижи—амдыгызында акылары, үгбаларынга шала четкелек, ог эзлевишаан.

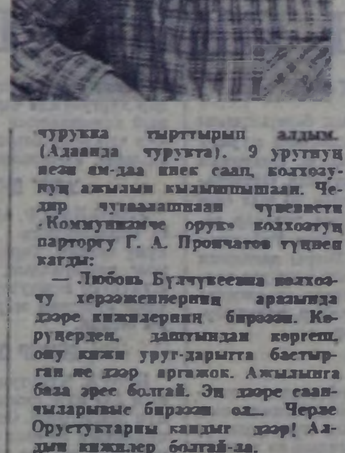
Бо ийи кижиниң боттарының дугайын чугаалаар мурнуңда, колхоотуң удуртукчуларының оларга хамаарыктыр характеристиказын сонуургатса чогуур.

— Чуданғы Дуктүжеевич «чажан!» деп сес билбее кижилерниң биразын, колхозтуң мурнакчыларын адаарда, ооң адынган эгелеер улус бис—деп, олар чугаалаар.

Бо чылын ону колхозтуң дөрт ооне механизаторлары-биле кады Москвада ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиниериниң делегатгаапче колхоз баштаар черииің өскүзүн турганы-даа ооң хереченза.

— Техника-даа мында-ла, дериг херексел-даа мында-ла! Кайгаар дээш караам-даа, эргиир дээш бодум-даа магадан хаанадым — деп, үргүлчү хүлүмзүруг ыраажас арыш-ыырайы-биле женче көрүнгеш, Чуданғы Дуктүжеевич, ол аяң-чоруунуң дугайын ынчаар чугаалай-дыр.

— Саанчыларны бистерии Баян-Сагаан фермазынга кежээки саалдага аппарып чедирер машинавые суурну куду бадып олур, дүмай. Силерниң-биле хоорежир-даа чай тыптыр деппе?—деп, ог-бүлеиің херээжен эзии чылдак тып чугаалай-дыр. Ол арезында хеймер оглу—Витя маңнап келген, иезиниң мойнуидан кужактаны казыткан, ол ойде

чүрүкка тырттырып алдым. (Адаанда турурга). 9 урутиуң иези ам-даа инек саап, колхозуңуң ажылын кылыпшылаан. Чедир чугаалашпаан чүвеиисти «Коммунизмге орук» колхозтуң парторгу Г. А. Прончатов түңнеп кагды:

— Любовь Булчүкеевнаиың колхозтуң херээжеиниериің аразында дээре кижилериің бирээзи. Көрүңерден, даштыдан көргеш, ону кижи уруг-дарытта бастырган не дээр аргажок. Ажылынга база эрес болгай. Эң дээре саанчыларывые бирээзи ол... Черле Орустуктарны кандыг дээр! Алдын кижилер болгай-ла.

Чуданғы акый колхозтуң сут даажыгаар машиназын бииикаргаза дөрт чыл болуп турар. Ооң мурнунда артельдиң эң-не кол чолаачызы турган. Амгы ажылын база аар-саар деп болбас: эртен арteдеп кежээ орайга чедир малчыиарга, фермаларга сут чедирип бээр, чазын, күзүн ажылы кырыңай эңдерлп бээр — хову турлагларынга. комбайиларга, трактордарга сут аппарып бээр. Чугула ажыл. А ол боду база колхозта ыидыт чугула кижи.

Любовь Булчүкеевнаның ажылы база улус: сууруа фермаиың саанчылары эртенгииин 5 шакта турар, а Баян-Сагаан фермазының саанчылары — 4 шакта. Кежээ база орай дүне кезип. А уруг-дарымын та кажан ажаап, азырап четтиргии турарын ниити бодап четпес. Ажаа немештүр — «оскс» кижиниң төлүп безин азырап, каратап алыр. Бо дээрге биске эскертиимее, чүе-түе көрүүт болдуң не-дир. УСТУНДЕ ЧУРУКТА — ЧУДАНГЫ ОРУСТУК.

О. НАМЧЫЛАК.
Фотолар авторнуу.

АРАТТЫҢ ААС-КЕЖИИ

Совет кедээниң кижилери

Ортумак сыныыт, бодуун, күдергиилээр, хары бажеи чоокшулап орза-даа, бажында чаңгыс-даа кажарган дүк көрүдбее, чугаакыыр ёр могелиелчек чоон салаалардыг улуг холу-биле папирозун ажыткаи, иенче сунган, бодуу база таакпылап, чурттап эртеен амыдыралының дугайын чугаалап олуур.

— Бүгү назыда түүгүнүүп-ла келген ажылым — мал ажылы чүве. Ада-иеиің каш өшкүзүидеи эгелээп, ниитиниң хей мал сүрүүнүң кадарчыаынга чедир — кадарчының үзүн болган берге оруун эртим.

1936—37 чылдар үезинде Ээрбек-Аксынга чаа тургустунган «Шалыпчы» деп МЧАЭ-те киргеш, чылгычылап эгеледим. Оон соонда бистин МЧАЭ Элегес-Аксының МЧАЭ-зи-биле каттышкап, «Бай-Булуң» колхоз апарган. Ол колхоотуң бир кодан хоюи хүлээп алган, дөрт чыл ажыр кадарын чорумда, база катаи чылгычыладым кагды. Биибее эвес силер, чылгы мал дээрге, хиреллг ёр оюу ай, чылы-биле малдар түржүк, ооң соонда чаңгыс хондур эдерери безин берге, кончуг әрес-кашпагай, уйгу-чыдын биибес мал-ла болгай.

Ынчаар-ла ажылдап, күш кирии, егленип-баштаным, ээзээ-биче мал-маганныг, ийи ооллуг турган чорумда, дайын-даа эгеледи. Чоинуң кылык-кылеии шуурганнальп-ла үнген, берге ге олда болгай. Арат чон фронтуже түгле мал-маганын, ат-байлаан ёргүп турган эвес, ооң эжер-эрес оолдар, кыстары фронтуже чорудар дугайында дилег-оргуулдерии бижип турун бергеи. Ол дилеглер чүдүттүүп-ле турган чүве, мен ыя аразына чеи оргуулел бижип киидим. Харыы сураг баарга, соолгуредир шыжыгып. «меңээ бүгүреевинер ол бе? Немец-фашистер-биле демисежир мен. ыяап-ла бир кажын сөккаш, ам аныраар иең» деп бижип турдум.

Бир-ле катаи чылгы кадарып чорумда, аалдан каттын чедип келгеи, меңээ ыынча дииир:

— Бижиң харыыны чедип келген: сеии фронтуже чорудар деп чөпшээрээн-дир. Чавып, дөгеринзинде эки эвеспе. Чылгыны мен хавырып турар мен ыйнаан.

Колхоотуң чылгы баштаар чыраа доруун тудуп мунуп алган, аалынга шала кежээликтей эстедип келдим. Кадайым мурнунда ышкаш, кулук-чайык чаны-даа чок, ширинии кончуг апарган, ог ажинде тур-ла. Ынчанмайн канчаар: улуг чааже ынак эжии аътхарар деп чүве херээжеи кижиге оюп-чук эвес-ле болгай. Аңгылаан дүшкеш, баглаашка баглаап турумда, кадайым Өшкү-Саар ооиче ыыыи кииире берди.

Аас-кежии тавараыып, чоинуң ыдыктыг дайынынче иээп аътталырымны чөпшээрээп ыыйгырганыга баажык кызыл-аптаравас кырында бо чыдыр. Ырак-узак оорук чоруур мурнунда, кады-иеже чоинуиуң меии эттедип, шайлалып, хүлүмзүлеп турары-даа ажок.

Эр кижи берген сөзүи эдээр-ле болгай: эп-көрүмнүү, ха-дүнүиа чоинуиуң адын сыкпайн, чүгээр барааи безиүп чордум. Ровпеиу хостаишкаи, Дубно дээш тулчуушкунга үш улаа балыглаттым. Ооң уламыидан шерии эпнелгеиинге алаан үр чыткаи. ооп чүгээр сегээш, чаиын келген мен. Коммунистиг партия болгаи Совет чазак бүгү улустуң дайзынны чыгча шавар дээш чөпүүт деиисеиинге мээң киирген. бичии-даа бол, улуг-хуунну бедии-биле үнелеп, «Алдар» орденнии үшкү чергези-биле база дөрт дайынчы медальдар-биле мени шаилаан.

Фронтудан келген дораан Танды районнуң Межегейге турган Калинин аттыг колхоотуң Кара-Булуң сут-бараан фермазының саар инекгерии кадарып эгеледим. Ооп Ээрбекке 1959 чылда көчүп келгеи, ол-да чылын бир кодан хой хүлээп алдым. Ооп бээр эрткеи чылдарда 400-тен 600 чедир бай хойлуг колаииы малдап, чыл бүрүүе төрүүр түс хойга онаалтыыр 92-деи 101 чедир хураганны, хой бүрүүзүидеи 2,6-даи 3 кг чедир дүктүг кыргып ап келдим.

Биеэле ышкаш, малды кыи-чай чок чер олардадын чораанынга көөрде, бо шаг дээрге магалыг-дыр! Хар удагдып, улуг соок дүшкелекте-ле бүгү колаииы түргүзүү азыраптар апарган. Ам канчаи мал чүзаарын? Мен бодаарымга, кадарчының ажылынга шүүпеп, чалгаазы-биле мал арын бак-сыраар, чүдаар апарган чүве-дир. Чамдык малчыннар белеи мал чеми-биле безин малды тазарыш-тыр азырап ыыласас болуур-дур.

Малчын кижи мал азарыиың тыптып келир чылдагааиын болгаи ону эмнээриинің бодүүн аргаларын билбес болза хоржок. Амгы үеде эң-не иептеренгей— малдың баш дескииер азарын хынала эртпээн ыттарның халдавырлыг уржуулын болуп турар. Чаа хураганнарның отпектээр азарын хойнуң баштайгы быыштак, ирик аа суудун черже саап каапгайн, хойнуң эмгиерии чүгбайн, чаш хураганнарны эмзиргеиниден тыптыр. Малга черле кандыг азарлыг турбас дээр! Кижи болаарга-ла, малдың хырны-бөску чодуг-ла, одек-чыдының чылыг-ла ыыкаан сагындырар, а ол хире-ре хойлар ара салыы туруп бээр. Ооп бир урыуу, кажааларның коржеиии чазын хоорбайн каапгарга, чайны өттүр аңаа чаъс суу сииип каар, а кыжын ол дөң черге чүзү-даа дежеп турза, дорбаан болбас, малды ыыап-ла хаарар болуп турарында база бар. Ынчангаи кажааларның коржеиии чазын-на хоорун, ииитии чайны эки кургаадын алыры ол азарыгны болдурбазынга дөгүи.

Хойларның дүгүиүн эки оверинге, арыг-сеиии болдурунга, чайгы ак чаъттар чүгүл. Тайгага чайлаарга бир эки чүве ол болгай-ла. Мен бодаарымга, чайын хойга кажаа черле ажыы чок, чүге дээрге чамдык хойжулар хоюи тар, дамаыы кажаага тырыи тура чайлаар, ынчангаи хойнуң дүгү сарггарып, түдүгии саларар таптып бээр...

Фронтучу, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачы» колхозунуң хоочун хойжулу Александр Дагбаевич Хүреи-оол чугаазын ыынчаар доосту. Александр Дагбаевич оп бир уругларының аазы. Ооп улуг оглу Алексей «Межегей» совхозта механизатор, ооп бичеги Василий — чалаачы. Геназы — ам Совет Армиязының дайынчызы, улуг уруу Вераэы— оглуг, ачазының колхозунда ажылдап турар. Ооп бичелери ортумак школаның ооренакчилери болгаи аза-иезиниң ооңде.

Өшкү-Саар Адыгеевна ажы-төлүиге хирлиг хөйлеп-даа кедирбес, уругчуу-де аштаигап, чугдуиган турар үгбай. От-бүлезиигге уруглары чүүү кылырын ол хувааглыкап бээр. Ол эртеи бо найыралыг от-бүле түс-түс ажылдарынче чорун турда, Өшкү-Саар Адыгеевна уругларынга катап-катап-ла ынчаар чагыт турду:

— Ачаңар биле бис Ак-Дашта кыштаавысты септеп чоруурувус ол-дур. Дамба биле Валера хойну эки готтур кадарар силер, а Наташа от эзлээр.

Дуржугналыг малчын бо ыйынейиңг чылда чүс хойга онаалтыыр 93 хураганны, хой бүрүүзүиеи 2,5 кг дүктүг алган. Ооп хоюи августуң ортаи үезиидеи эгелеп адаржылгеге киирген. Хоюнуң күидеигелп эки. Кыштаап кыыка эки белетиеп алган.

Моигуш ЭРГЕП.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

Перелёты суурда тывыг

В. И. Ленииниң номнары ССРЭ-ниң ниити библиотекаларында болгаш совет кижилериң боттарының ном чыыларевээ хүндүлүг черни эзлеп турар. Революция мурнунда ол чоғаалаларны чажырып номчуп чорээн. Ындыг номнарының биргээзин журналист Изабелла Гонца тыпкан.

— Бо номну Перелёты суурнуң бир бажыңының кырында серииниң адаандан тып алган мен—деп чугаа эгелээн.—Гитлержи эжелеп үезинде чажырып каан бир хааржакты ажыдып турган, клеёнка-биле ораан каан шарытлыг моондак чораанын көрүп кагдым. Ону чазытапрымга, ирей элей бергеи карттыг, адын алдын үжүктер-биле парлап каан ном холумга туттунуп келди. Иштики картын номчуп көрдүм: «Владимир Ленин. Россияга капитализм хөгжүлдезии. Улуг үлегүрге хамаарышкан иштики рынокчуң тургустугаиы. Ийиги, немелделиг үндүртеяии. С. Петербург, ном үндүрүлгезиниң «Паллада» деп парлалга черн, 1908. Өртээ 2 р. 25 к.» деп каан болду.

Владимир Ильич Ленииниң сураглыг ажылы ол-ла болгай! Амыралыыга сеткилим хөлзеп, ооң арыг, чаңгыс-даа боранды дегбээи арыиналрын ашкылап тур мен. Номну ооң эзлериинң үнелеп чораанын-ла илдеп.

Олар чогум кымнарыл? Сактырымга, Кирилл Гошпа акым Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда-ла большевикчи чажыт ажылга киржип чораан болду. Акым кэлган соонда бо ном ог-бүлеиии ыдыктыг эдп болу бергеи. гитлержилер диргеиип келген душта ону чажырып каан турган, хөй чылдар эрткеи соонда моөң холумга ооң киргеии бо...

— Бо номну В. И. Ленин Сибирь шөлүлгезинче чоруптар мурнуида Петербургтуң башгайгы хорутгал кара бажыңының бир өрээлинге турала бижээн болгай — деп, тывыгны Кишинев университединиң доцентизи Борис Челышев таймылбырлады. В. И. Ленииниң утбазы Анна Ильинична Ульяновайың сактышкынында мынча дээн.

«В. И. Ленин эжмежок-ла номнар дандылап каан чагаалар чорудар, олариы анаа Эртемнер академиязындан, университеттиң болгаш еске-даа черлериниң библиотекаларындан тыпкылап бээр турган бис. Владимир Ильичиниң кара бажың хорутгалынга турган үезинии хөй кезиинде авам-биле кады Питерге чүртээ турган мен, ынчангаи анаа куспак-куспак номнар аппарып бээр турдум, ол номнарын хорутгал өрээлиниң бир булуңуига долдур салып алыр кижи».

Ол номну бижиирл колдуунда Сибирьге, ыраккы Шушенскоеге шуудаан. 1898 чылдың августа Ленин ол номну бижиирин дооскан. Ооң соонда ылап доозар дээш ажылдап эгелээн. Номну парладып үндүрер чер сураглап, Петербургче кыдыраштарын кезек-кезек аайы-биле чорудуп эгелээн. Дараазында чылын ук чогаал М. И. Водовозовайың парлалга черииге парлаттырыл үнген. Ол үеиин байдалының аайы-биле ному шыырак тираждыг — 2400 кезек кылдыр парлап үндүрген-даа бол, ном дораан тарай бергеи.

«Россияга капитализм хөгжүлдезии» ийиги удаада 1908 чылда парлап үндүрген. Ол номнарның биргээзи бистин тып алганывыс бо.

Номну топтап коорувуске, ооң төнген кезээидө «Звено», «Зерно», «Паллада» деп парлалга черлериниң кап-кара ырыи чарлалдары чоруур. Ында еске авторларның номнары-биле катай Владимир Ильичиниң — Ленииниң чогаалдарының парлаттырыл үнерии база чарлаан. Чиизээргс, 1906 чылда М. С. Кедровтуң организастаан «Зерно» деп парлалга черн В. И. Ленииниң чогаалдарының баштайгы үш томнуг чыындызын парлап үндүрер ажылды кылып эгелээн. Ол үш томнуң Вл. Ильич «12 чыл дургузунда» деп чүүле биргээни болгаш ийиги томнуң биргн кезиин парлап үндүргеи, ону полиция хавырып алгаш биргеи деп чүве шын-на харын. Революсчулар ол тиражтың чүгле чамдызын камгалап аскан, ону чажыт тарады бергеи.

(ПМА).

ХАМААТЫЛАР!

Күргүзеиин 3 хуулуг, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүргеи чэшкиниериниң талазы-биле хостуг эргилер чэшкиниериниң 3-кү ойнаашкын тиражы болгаш кол 119-гу ойнаашкын тиражы Москва, Рига хоорайларга 1967 чылдың сентябрь 20-не болгур. 20-ги неделде ойнаашкын тиражы база болгур. Кол тиражка 40 рубльдеи 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар болгур. Ойнаашкыннарның немелде тиражында 10000 рубльдиг ойнаашкыннары база бар. Ойнаашкыннарның эзлегелиг тиражы 1967 чылдың ноябрь 30-не болгур. Чэшкиниииң бир разрядмитке-да 465020 рубль түүлгүг 8500 ойнаашкыннар ойнаттынар.

Күргүзеиин 1966 чылда үндүргеи 3 хуулуг, иштики удуглуг чэшкиниииң талазы-биле ойнаашкыннарының 10-гу тиражы Рига хоорайга болгур. Чэшкиниииң бир разрядмитка-да чыл сургузуунда 4100480 рубль түүлгүг 75200 ойнаашкыннар ойнаттынар. Оон иштиизе 40 рубльдеи 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар бар.

Ол чэшкиниииң талазы-биле эзлегелиг ойнаашкын тиражтары 1967 чылдың ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-не болгур.

Хостуг эргилер чэшкиниииң облигациаларын сагыш ачыпер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Хлебти канчаар кадагалаарыл

Аъш-чем ыыдыр ажылдап турарывыс продуктуларывыстың хөй иезиии быжырар, тобарлайларга — оларны хайындырар, хөөрөр, хөөрөр болгай. Оон түүлгүнде чем продуктуларывыга чыышкынган микробтар олуп кээр.

Чиге-ле чаир продуктуларны —редисканы, согураны, огурецтерни, салатты, полидорларны— столга салырының мурнунда эки чуур.

Хлебти ак көөрге оон шуут оскс. Хлебти ачыглап, чүгбас болгай. Ону чыыны суз-биле чүгбас. Ону садыдан эккелген хевээр-ле ынчаар чаир.

Хлеб—аъш-чемниң эң кептеренгей продуктузур. Хлеб бүдүрерии, дыжылаарын болгаш садыларын санитар хайзаралы хынап турар. Хлеб заводтарында ажыл чыыннар, а ол ышкаш хлеб садып, дажылаан турар кижилер урулуу ханыге шинчидип турарлар. Бо бүгү хемчеглерни хереглекчиге чедип турар хлеб продуктуларын эки шыыларын болгун дээш кылып турар.

Базынга хереэжен эзии магазинге келгеш, хлеб садып алган дижик. Ам базынга чедир хлебти хир-чаага бараазы оон хаварэжыр алыар. Ол бөдүүн аргалыг. Чүгдүкүүлээ, чаик иостен кылаан түскай халтыз болдуур дээрге. Ол пос хирлекп бээрге иоску болур толгэде өттүр болур ужуруг. Ындыг халтыз ариг-силиз эдилээриие тааржычалыг. Хаичыгаш орнуна түскай хлеб ораап алыр чүвеии алы чүүрге ариычал клеёнкалыг сумкаиы база ажылаап болгур. Хлебти ораап албайн, ачаа-ла хопга түдүп алган чорун черле болбас. Аңаа доозуп-доозуран чыышкын, ону оскүүп-даа болгай. Ол ышкаш таар дег шаарап хендир (сетка) сиин хлебти доозундан база палгаап шидээвес. Өске продуктулар-биле, чимээлэргс, картофель, погоолар-биле кады хлебти сумкаже суп база болбас. Хирчек соң-биле кады микробтар, кыжылаарның (шашлык курттарның) чуургелары-даа хлебке чыышкына берип болгур болгай, а ону ол-ле олчаан чаир апаар.

Базынга хлебти буфетке аан түскай ариг-силиз заержакка подгаалап ажаар херек. Түскай заержакчылаш ажаар кирер үттерии болгур. Бир эвес хлебти чиирикиң мурнунда от кырынга каш-ла минутеда андаго-дүүдере түүлгүлер болза улаа алдаиныг апаар. Оон-биле кады хлебке чыышкынаан микробтарны база хора чок болдурар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАА ЁЗУЛАЛДАРНЫ АМЫДЫРАЛЧЕ

(Төөчүүт. Эгези 3-кү арыида).

КИЖИНИН ХУУДА амыдыралының ооп оске-даа болуушкуиарын, чижээлээрге, өглеигеиинің бүрүткелии кызырыиың ёзулалын база байырлал, хүндүткелдиг, чараш демдеглээри чугаа.

Г. В. Багай-оол, С. Н. Резниченко, В. Н. Глущенко, В. Н. Антухова оларның өглеигеиии Хей-ниитиниң коруи-чуруи камгалалыиың министерствозунуң клубунга байырлаачы ёзулалдыг бүрүткээи оларга нажа-даа уттундурбее. Ол ёзулалды партия организациязының саналыи ёзугаар эрттирген. Ёзулалды сонуургаачыг эрттиргеиие ви Курганскийге баштаткан ажылдакчылар хей түүлдерии күзелдии-биле кылган.

Өглеигеииериің байырлал ёзулалын кылыр аъиде коллективтиң кежигүнерн душтуктар-биле ужурашкан, оларның паспорттарын күзээп алган. Болчажын алган шакта кижилер шуптү чыглып келгеиде, Чайковскийиің бирги концерти, Мендельсоииуң куда нарыжы. Фларковскийиің половеци болгаш ооп-даа ооске хөгжүм аялгалары дыңналып эгелээн.

Ёзулал эрттиргеиииң башкарыкчылары ооп, кыс душтуктарны, ийи таланың хереченлери — төрелдерии болгаш өдүктерии залче чалаан. ЗАГС бюровузуиуң ажылдакчызы А. С. Можарова ооп, кыс душтуктарны ог-бүле эиилелиииің документизиигге боттарының аттарын салыры-биле столга моорзап келиринче чалаан. Өглеигеиниер билгектерии солушкап. Төрелдериің төлээлери сес алгаш. өглеигеиниерге изиг байыр чедирип, суй белектерии оларга тутеуп берген. Төрелдер болгаш өдүктер оларның аас-кежиктыг чурттаарын чүректиг ханызындан база алгап-йөрээген. Залга ыыыс аялганы дыңналып үнгеи. Хүндүткелдиг ёзулал ыычалдыр деозуктаи. Өглеигеиниер. оларның төрелдери болгаш аалчылар дой залында келген. А чоруптар ханы ооп үнүп келирге, клуб чанында оларны чиик автомобильдер ыыап турган...

АНЫЯК КИЖИ 16 харлаанда, ооп чаш чорааи үези доостур. Ооп 17 харлаары бот-тускайлаи ёзулалга киргиир эгелээр үези болур. Кандыг кижи болур мен? Кижилерге канчалдыр бараан болур, аас-кежиин канчалдыр тып алыр мен?—деп ооп боданыр үези база ол.

Паспорт алыры—база бир улуг болуушкун. Ынчангаш ол хүнүү сагыш-сеткилге оорушкулуг, чаагай хүи болдурган турар ужуралуг. Кыыдыиы, Кызыл-Мажалыктың. Өөур районнуң паспорт столдары чогумна мындыг сорулганы чедип алырын бодап. паспорттар тыпсырыиың ёзулал байырлалдарын эрттирип турар.

Ол ёзулалдарга хүндүлүг залчылар — ажыл-ишчи нааидырлар, хоочун коммунистер. революсчулар болгаш Адаа-чурттуң. хамааты дайынның кижиичилерн. хей-ниитиниң төлээзери кээп турар. Олар аңаа боттарының ачылыг сөзүн бистии чуртувустуи аныяк хамаатывыларынга чугаалап бээр дээш келир. Кызыгга болган мындыг ёзулалдарның биразынге ооп башкарыкчызы. ВЛКСМ хоорюшуиуң секретарын эм Коиовалов аныяк кижилериниң аныдыралынга паспорт алыр болуушкуиуиуң чүү ужуралуун, ол болуушкуиуиуң чогум ужур-дузазын чугаалап берген. Ооп соонда хоорайның милиция киидизиниң начальиизи эм Сонинов паспорттарны оларның эдээрииге тураскаадыг чагыгаар-биле катай тыпсып берген. Ындыг чагыгны эм үнелеп тураскаал белээ кылыр кижи бүгү назынында кадагалаар. Байырлалдың кол эдээри болганнарга пионерлер иеондак-иоондак чечектер тутеуп байыр чедирген. Байырлал ёзулалы бот-тывыгыр уран чүүлдүн ниизм-бүрү хевирлерии каттыштырган көргүзүт болгай.

Чамдык ёзулалдар. байырлалдар ам-даа тодаргайы-биле чаичылчываан деп демдеглеее чогуур. Кандыг-бир байырлалды эрттиргелер ону эмин эртар эреигей. албан ёзулу-биле чорудар хемчет кылдыр көрүп турар. Олар уи байырлал. ёзулалдарны эрттиреринге хей-ниитиии калба-биле кииришгиреии бодавайн турар.

Амгы үеиин ёзулал. байырлалдарын эрттирер дугайында чогаал айтырыы чидии-биле тургустуиуп турар. Ол ёзулал. байырлалдарны эрттиреринии репертуарын тургузары — бистиң композиторларывыс биле чогаалчыларывыстың. бот-тывыгыр уран түүл ажылының киржиичилери биле авторларның мурнуига тургустуиуп турар чугула сорулгаларының бирээзи. А республиканың чогаадыкчы ажыл-ии эвилелдериниң ажылдакчылары аңаа хамаарыштыр чогум сонуургаачыг мүдүрии. шүүдүктерии. йөрээл сөстерии бижип бээр ажылды ам-даа чедир кылбайн турар.

Совет байырлалдар ажылчы чоиларны социалистиг интернационализмниң. улуетарыиы найыралыының ёзулуига, кижилериин иедереливде капиталлизмниң артыичыларынга эптеп чок болуур кылдыр түн бүрүзе кижизидерииге кайгамчык улуг ужур-дузалыг.

Е. ЗАХАРИНСКАЯ,
Республиканың улусчу чогаадыгга бажыңының директору.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааачыларының 35-24, 25-38, харысаалгалыг секретарының 23-35.партийжи амыдырал кидизиниң 23-54. агитация болгаш пропаганда кидизиниң 37-13. иолээ ажыл-агый кидизиниң 21-47.улетчуу кидизиниии 22-64. чагаа. ажыычын болгаш коллэ корреспоидентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кидистерииии 21-27. иштики информизиия кидизиниии 20-60. бухгалтериииың 31-75. корректорларының 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Парлалга эргелелиниин типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу. 1).

ТС—00613

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии дургун» 10, «Чаңа депсиикеи таңма» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас хөлзеи үнгеи» (2-ги серизы) 10, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Вектиң чаъжыды» 10, 2, «18 чыл» (2-ги серизы) 5.40, 7.40, шактарда.

«ВОСТОК»: «Аскыр-дагаа» 3, «Чырык өрүк» 4.50, 7.10, «Сильва» 9 шактарда.

50-ЧЫЛГА ЧЕДИР
46
ХОНУК
АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
21
ЧЕТВЕРГ
№ 224 (6861).

Өртээ 2 көп.

«Космос-178» ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

1967 чылдың сентябрь 19-та Совет Эвилелинге Черниң кылымал спутниги «Космос-178-тиң» эвлечеглиг салып үндүрүүшкүнүн боттандырган.

СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-да чарлааны программага дүүштүр космос делгемнин шинчилээрин уламчылаарынга эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникти мындыг параметрлиг орбита-орукче салып үндүрген: Черниң кырындан ооң эң улуг ыраа (апогеязы) 205 километр, эң чоок бедии (перигеязы) 145 километр. Ооң оруунуң ийленчээ —50 градус.

КӨДЭЭ ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

СЭКП-ниң XXIII съездиниң көдээ ажыл-агыйны улам буруптаар хөгжүдериниң болгаш сайыргайжыдарының айтырыын чаа беш чыл планының чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр көргеш. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыы ол адырының бүдүрүлге чорудулгаларын комплекселиг арга-биле механизастаарын улам калбартканындан хамаарыжыр. Механизастаашкын дээрге электрижидилге-биле сырый холбаалыг. Бистиң партиявые болгаш чаваавыс көдөөни электрижидериивче улуг кичээнгей салып турар. Көдээ ажыл-агыйны электри-биле хандырарының коз-кол объектилериниң түдүүн күрүшенниң күсеви-биле акыаландырып турар, көдээ электростанциялар болгаш четкилер түдүгларының (колхозтарының болгаш совхозтарының боттарының станцияларын катай алырга) материал-техниктиг хандырылгазын, күрүне планын болгаш фондузун бүзүлаар чорудуп турар.

Тывада электри күжү ажыглавайн турар суур чок. Ол дээрге бистиң чурттувуста энергетика үлегүшүрүнүң хөгжүлдезиниң коскү хереченин-дир.

Эрткен чылдың төнчүүзүнде Каа-Хем районда бир колхозчу редакциязыга чагаа бижээн. Чагаанның автору оларның суурунда электри станциязының күжү биче, сайгылаан чырыы бүдүрүүн болуп турарын айтып. экн, күштүг чырыкты боорнее редакция дузалаарын диилээн. Ында кижи элдепсинер чүве чок. Кандыг-ла бир чөзүбе хире чыл бурунгаар электри чырыын ажыглавайн чораан, ада-огбезе бүгү назынында чула чырыдын чораан ол кижиниң амгы негелдези өскенин, ооң үе-шаг-биле дең өзүп олурарын ол чагаа хереченилзон. Ам ол суур болгаш Каа-Хемниң бүгү колхозтары, совхозтары күштүг электри чырыын алган. Эрткен чылын Кызылдың электри станциязындан Каа-Хем районче электри дамчыдылгазының шугумун чорудуп, трансформатор станцияларын түдүп доозкан.

Көдээ ажыл-агыйга электри энергиязын ажыглаары сөөлгү үеде дыка улгаткан. 1962 чылда бисте совхозта 4490 муң киловатт-шак электроэнергия ажыглаан болза, эрткен чылын ол көргүзүг ийи ажыг катаа улгаткан.

Көдээ ажыл-агыйның электрижидилгези сөөлгү чылдарда шыкар таламе-биле база экижээн. Чоокка чедир-ле колхозтар, совхозтар төптеринге ол ажыл-агыйларның боттарының бичө күчүлүг станцияларын ажыдаан турган, а совхозтарның салбырлары, фермалар, бригадалар электри күжүн колдуунда-ла моторлардан ап келген. Хой-хой бүдүрүлге объектилерин шуут электрижиттинмээн турган. Ооң чыдаганы дээрге, бичө күчүлүг станциялар чүге чаңгыс суурлуу чырыдар, чүге ында моецизон бүдүрүлге черлеринче электри тогу бээр арганыг турганында болгай. Улуг ажыл-агыйның бүгү салбырларынга станция тударын хой чарыгдалды болгаш улуг хуусаны негээр турган. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның дыка хой бүдүрүлге чорудулгалары механизастаттынмайн келген. Амгы байдал оон түзээртээн.

Бистиң республикада «Көдээ электри тудут-монтаж» эргелели көдээге электри хереглекчилерин күрүшенниң электри четкизинге киириштирер техни электри дамчыдылгазының шугумнарын, трансформатор станцияларын түдүп турар. Бо организацияны Кызылдың электростанциязын Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның колхозтары, совхозтары-биле тудуштурган. Чүге ол үш районнарже шойген четкинің узуну 1100 км четкен.

Көдээ суурларны күрүшенниң энергия системазынче кииргени ажыл-агыйларга дыка ажыктыг болган. «Тиилелге» совхоз — улуг ажыл-агый. Бир эвес ол совхозту күрүне четкизинге уламаан болза, ооң бүгү салбырларында, фермаларында станцияларга ажыглаар кижилерниң саны чөзүбиден эвээш эвес болур турган шйик. Ам ол улуг совхозтуң өске ажылдарында ажыглаттынмыт турар, а бригадаларны, шаңнарны электрижиткени тараа кургадыр, ону автомашиналарга чүдүрер чергелиг ажылдарны бүрүн механизастаар арганы берген. Күрүшенниң энергия четкизинің бүдүрүп турар электроэнергизының садаар өртөө дыка чиик. Боттары электростанциялыг ажыл-агыйларда 1 киловатт-шак энергияны 7—10 көпеек өртектиг, күрүне четкизинде ол чүге 1 көпеек болуп турар.

Ынчалаа-даа республиканы электрижидерииниң чедип алдынган деңнели ам-даа чогуур негелдезерин хандырып шыдавайн турар. Хамыкты мурнай көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ам-даа четпее электрижиттингенин айтыр херек. Улуг ажыл-агылар — Таңдыда «Тиилелге», Бай-Тайгада «Тээли» совхозтарның чамдык сүт-бараан фермаларында инекперни ам-даа хол-биле саап турар. Ынчаарга чамдык таварыылгалырда ук ажыл-агыйларда туткан дуалаал станциялары долу күчүзүг-биле ажыдаавайн турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйда хол-биле кылыр чүүлдерни механизасташ, электри күжүн бүрүн ажыглаары чугула. Тараалаш ажыл-агыйларда чер ажылының барык бүгү пунктулары электрижиттинген-даа болза, электри хүлээп алыр аппараттар үрелир чоруктар хөй. Ынчаарга оны сеткээр тускай мергежилдиг кижини өскээртен чалап, аппарат үрелгеш үеде ажылды хол-биле кылыр чижектиг чүүлдерге хөй чарыгдал үндүрер таварыылгалар ховар эвес.

Бүдүрүлге чорудулгазын электрижидерии калбартырындан ангыда, ам үеде көдээниң негелдезин электрини чоныүң амыдырал-чурттал-газыныче нептередири болур. Сөөлгү үеде көдээ чурттакчыларының амыдыралының деңнели дыка бедип олурар. Оларның эки ажылын материалдыг талабиле деткиң келгениниден болгаш партиянның, чазактың көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидер хемчегларни доктаамал ап келгениден көдээге кижилериниң бажыңнарында электри-биле ажылдаар херекселдер ковудээн. Янзы-бүрү радиоприёмниктер, соодукчулар, хеп чуур, даараныр машиналар, ам харын-даа телевизорлар көдээге чурттакчының амыдыралында ажыглаттынып турар апарган. Ол бүгү механизмнер орта, бүдүмчелиг ажылдаар арганы чогуур күчүлүг электри энергиязы бээр. Ынчангаш чурттап турары суурну идегелдиг энергия-биле хандырар сорулганы амыдыралга боттандырарынга түс-түс черлерде партия, совет органнар идепкейлиг киржир хүлээглелиг.

Электри-ле херек дээш ажыл-агыйларда хөй каража чедирер үүрмек станциялар тударынче хандыкпайн, чер-черниң парторганизациялары көдээ ажыл-агыйны план бүзүлаар электрижидериниң сорулгазын күүседип турар организацияларга дузалажыр болза чогуур. Күрүне четкизинин энергиязын ап турар черлерде хөй-нимтн организацияларын ол энергияны каныыг ажыглаар дээш демиселди күштедирер үүрлүг.

ТАРААЖЫ, ШАГ-ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП ТУР

Хүлээлге күүсеттинер

Тараа культураларын дүржүлга станциязының ажыл-ишчилери багай эвес быдыр өстүрүп алган. Агаар, бойдустуң байдалынга хамаарыштыр дүжүттү дүрген, чидирип чокка ажаан алыр деэш, ону тавычалай кезип, ооң соонда ону бастырар арганы колдуунда ажыглап турар. Бисте кезиишкинде үш, а бастырышкында — беш комбайнны тургускан.

Ажаан алышкында мурнакчылаарывыс кыынарын? Ол дээрге комбайнерлер Н. Поникаров, М. Сырчын олар-дыр. Нормз хүнде 18,5 гектар тарааны кезер турда, олар ону 35—44 чедир күүседип турар. А тавычаларны болуп бастырарында хоочун комбайнерлер А. Адаев биле П. Сырчын үлегерии көргүзүп турар. Норма деңгеже 11 гектарның тавычазын бастырар турда, оларны 29—30 гектар чедип турар. Автомашиналар чолаачылары Н. Рыленков, А. Болтаев, В. Пономарев оларның мурнукку одурүүга турарын база айтыр херек. Ылангыя Н. Рыленков болунуң ЗИЛ-585 машиназы-биле хүнүң-не 45—48 тонна тараанны шанче комбайннардан соортуп турар. А. В. Пономаревтуң ГАЗ-93 машина-биле 30—36 тонна чедирери чаңчыл болган.

Комбайнерлериң болгаш чолаачыларның ыңыг шудургу ажылы ажаан алышкынның темпизин дүргедиринге улуг идиги берип турары чугаажок. Ынчаарга шаңда деңгээ ажыдаан турар алдан хардыг Е. Шетников ирейниң кызымаан кижи кайгаар. Автомашиналарны ол саазал чокка деңгээш, тараанны кайызынга дүжүрерин ол дорадан, командалаар болгаш тараа кургадыр машинага кандыг культураны киирерии моторизке базз айтып каар. Шаңның моториан—Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Н. Медведев тараа кургадыр машинаның ажылын дүрген өөренип шинээткен, тараанын арыглаашкынын, кургадымышкынын үзүктел чокка хандырып турар. Ооң соорү С. Кошкар-оол, М. Даваа, С. Монгуш болган өскелериниң-даа эки ажылдап турарын бисте улуу-биле үвелээн.

Бригадага бо хүннерде тараа ажаан алышкынны, чаңгыс чылдыг сигнинер кезилгези болгаш күсеу ангыс аңдарылгазы кидии үезинде чорун турар. № 2 бригаданың механизаторлары болгаш өске-даа ажылдакчылары октябрьның бирээге тараа дүжүт ажаан алышкынын бүрүнүбиле доозкаш, октябрьның 10-га чедир 1100 гектар шоле күсеу ангыс аңдарылгазын доозарын шиитпирдээш, ынчангаш хүлээлге күүсеттинер.

Н. АФОНИН,
агроном.

Арбын дүжүт

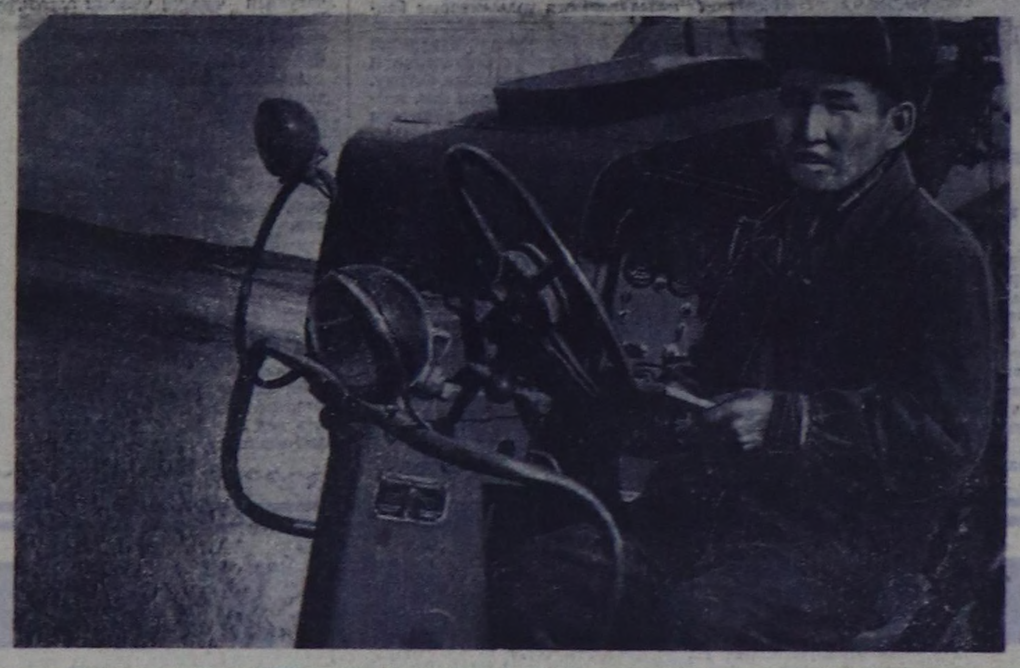
«Найырал» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары юбилейниг чылдың дүжүдүн чидирип чок ажаан алыр деэш демиселди кызымак үргүлчүлеп турар. Ам үеде 3980 ажыг гектар тараа тавычалай кестинген. Ооң 2567 гектары болдунуп бастыртынган. Ниитизи-биле 4000 ажыг тонна чаа дүжүт совхозтуң шаңнарында киргеп. Күрүне шыгжамырында 475 тонна тараа урдунган.

Тараа бастырылгазын дүргедедир ажыл Аймырлыгда № 2 бригада эки чорун, кестиришкин биле бастырылганың аразы узаайн турар. Бастыртынган бир гектарга онаштыр дүжүт алыр талазы-биле № 1 бригада мурнаа турар. Мында бир гектардан ортумаа-биле 18 центнер дүжүт алдынып турар.

Гектардан-на 24 центнер

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының тараажылары юбилейниг чылдың дүжүдү деэш чүткүлдүг ажылдап турар. Механизаторлар чаагай үнүштүг арбайже «шаап халдап» киргеш, ийи хүн иштинде 385 гектар тавычалай кескен арбайны бастырган.

Ында 12 комбайн ажылдап турар. Комбаймерлерде Владимир Кара-Хуна хүнде 12 гектарны бастырар нормалыг тургаш, 17 гектар чедирип турар. Ийи хүн иштинде 418 центнер арбайны азы бир гектардан-на ортумаа-биле 24,5 центнерни бастырып алгаш, социалистиг чарыштың бирги черин ээлеп турар. Кенден Байыр-оол, Буян Хомушку олар ажаан алышкын эгезинден бээр 300—300 гектарны ажаагаш, ийиги черде чоруп турарлар. Комбайнерлер Дмитрий Тонких, Морта Дажы-Дондук, Мортак Аржан-оол олар 156-дан 185 гектар тараанны кестиргеш, мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сентябрьның 20-ге чедир республикада 112 муң гектар тараа кестинген, ол болза бүгү тарыганың 45 хуузу-дур. Ийи хүн иштинде немелде 4 муң гектар болган. Тавычаларны 54,5 муң гектар чердеп болуп бастырган, тодаргайларга, сентябрь 18-тээниге боваарга 1,5 муң гектар хой болуп турары ол.

Медээлерии көргүзүп турарындан алырга, ажаан алышкынның темпилери анга чедир оожум болуп артпышаан. Чамдык ажыл-агыйларның үлүртүкчүлары тараанын кезилээшин, тавычалар бастырышкынын багай организастап, ховуларның ажыл-ишчилеринге ажылдаар болгаш ыңыгнаар талазы-биле тодарымчалыг байдалды тургускайн турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта техниканы багай ажыглап турар, ооң үрелирии бө-ла болу бээр. Бир комбайнга онаштыр хонукта ажылдап кылышкын чүге 4—5 гектар болуп турар.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» көдээ ажыл-агый артелинде ниитизиниң чемненилгезии багай организастаан. Ында чүге шай биле хлеб бар.

Сентябрьның 20-ге чедир күрүнеге 44344 тонна тараанны сактан, ол —планның 73,9 хуузу-дур. Ийи хүн иштинде немелде 4362 тонна болган. Юбилейниг чылдың алдынган хүлээглелерин күүсеттинээн, Каа-Хем районнуң механизаторлары ховуларда чүткүлдүг ажылдап турар. Планнан ажыр 7 муң тонна тараанны күрүнеге садарынга киирииттир ам 1000 ажыг тонна тараанны күрүне шыгжамырынга киирген, ооң иштинде 500 тонна тараанны «Бурунгаар» совхозтуң шаңнарын соортken.

Таңды районнуң ажыл-агыйларынан тараанның кирип турары күштелген. Ийи хүн иштинде олар күрүнеге 1790 тонна тараанны сатнан. Ынчалаа-даа таңдынылар Төрээн чурттуң шыгжамырынга тараа киирииннің курлавырларын 48-ни долузу-биле ажыглавайн турарлар. «Межегей», «Россия» совхозтарда тараа соортулгези кижилак организастаттынган. «Элегес» совхоз күрүнеге тараа садарынга бо хүннерде шуут киришкээн.

Күрүне талазы-биле бо чугула сорулганы күүседир дугайында Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары боттарының шыдаар арганыңнан куду ажылдап турарлар. Кызыл хөөрай Советиниң совхозтары күрүнеге тараа садарының темпизин кудуладыпканнар, а Улуг-Хем районда күрүнеге тараа садар талазы-биле планны күүседикпен чүге «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүне шыгжамырынче тараанны соортуп турар. Өөке ажыл-агыйларга боваарга, ында тараа кезиишкинии база дээрге организастартынган.

«Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда күсеу хову ажылдары өнза куду темпизиг чоруп турар. Күрүнеге тараа садар талазы-биле онаалганы олар чүге 6,5—6,7 хуу күүсеткеннер.

Сөөлгү хүннерде ажаан алышкынның болгаш тараа дүжларының темпизин Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары база кудулаткан. Харын-даа Кызыл-Мажалыктың тараа хүлээп алыр черинииң ажылдакчылары янзы-бүрү чылдагааннар-биле тараа хүлээп алырын саадаып турар чүүл бар, ынчаарга ында складтар, механизмнер четчир, тараа кургадыр машина ажылдап турар болгай.

Ынчыг байдал-биле эртежин болбас. Совхозтарның, колхозтарның, тараа хүлээп алыр черлериниң үлүртүкчүлары ажаан алышкынны болгаш күрүнеге тараа садарын организаставышаан, республиканың ажыл-агыйлары бо юбилейниг чылда Төрээн чурттуң шыгжамырынга 133000 тонна тараанны урар, 1968 чылдың тарыгазынга үрезиннерни четчир-биле белеткеп алыр деп хүлээглегени алган дээрзин уттыс херек.

Малга болуун болгаш шыктыг чемнерни белеткеп мөөнүзэринин планын чугаа чокка күүседирин чедип алыр херек, ынчангаш ынчыг чемнер олар-биле чергелештир мал чемнинин кол үйдезинин болур дээрзин барымдаалап ыкор херек. Мөөң ужурунда ажыл-агый бүрүүнүге сиген белеткээринииң темпизин күштелиннер, бүгү саванны болгаш тараа болгун база өске-даа мал чемнерин сараатгар херек. Республикада савапны шоле артырын каапгар чүүлдер ам-даа бар болуун турары коичуг чаптес.

Олар мурнап турар

Сөөлгү аяс хүннерде тараа ажаан алышкынны Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта дүргеи темпилиг чоруп турар Артель арбай кезилдезии доозкан.

Механизаторлар болгаш тараажылар ам үеде Ак-Шатта кызыл-тас кезилдезии чорудуп турар. Тараанын быжыдынын хире-чергези-биле саадатпайн ажаан алыр деэш, комбайнерлер чүткүлдүг ажылдап, чамдыктары хемчег нормазын 1,5—2 катаи ажыр күүседип турар. Чижээ, колхозка 19 чыл ажылдап келген хоочун комбайнер Сат Седип 19,5 гектар черниң тараазын кестирер нормалыг тургаш, ону хемчегге 4 катаи ажыр күүседип келген. Ол ышкаш комбайнер Куулар Кызылдаа үлүг-нормазын 1,5—2 катаи ажыр күүседип турар.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Баян-Кол шөлдериниде юбилейниг чылдың дүжүдүн ажаан алырынга комбайнер Чылбаан Бичө-оол улуг үлүгүн киирип турар. Ол хүнде 10,1 ганы дорт ажаар тургаш, 25—30 га чедирип турар.

ЧУРУКТА: Ч. Бичө-оолдуң агрегадының кызыл-тасты кестирип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү болгаш фотозу

БҮЗҮЛБАС ЧАҢГЫС ЭП

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. КОЧЕМАСОВ чугаалап тур

Сентябрьның 31-де Москвага Россия Федерациязының культураазының болгаш уран чүүлүүнүң хүннери эгелээр.

Хөй националдыг Совет Россияга ол—алдарыг болуушкун болур. Россияның культураазының ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң кандыг чедишкиннер-биле ужуражыр турарын бистиң республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы он хонук иштинде көргүзер.

Чоокта чаа Украин ССР-ниң хүннери Москвага эрткен болгай. Удатпайн Совет Россияның культураазының ажылдакчыларынын улуг болуу Украинага баар: октябрьның эгезинде аңаа Россия Федерациязының чогаалының болгаш уран чүүлүүнүң декадазы эгелээр.

Ынчыг фестивальдарны чорудары, улустарның уран чүүл чедишкиннерин бистиң Төрээн чурттувустуң шайысчалыышга азы ака-дуңма республикаларга көргүзери чаңчыл болуу бергеи. Культураны, улус чырыдышкынын, эртемни, чогаалды болгаш уран чүүлүү хөгжүдериивге, интеллигенция кадрларын белеткээринге кандыг бедикти чедип алганын эвилелдешкен республикаларның Москвага чогаадыкчы отчёттарын көргүскеп. Ам совет республикаларның ол бир янзы байырлалдыг эстафетазын Россия Федерациязы хүлээп ап турары ол-дур.

Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле, Советтер чуртунуң акы-дуңма республикалары-биле хол-холундан тутунчуп алгаш, Россияның улустары эрткен 50 чылдың дургузунда экономиканы, культураны болгаш эртемни хөгжүдер талазы-биле улуг чедишкиннерни чедип алган. РСФСР-ниң үлетүрүүнүң ниити продукциязы 1913 чылга деңгээрге 67 катаи өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Россия Федерациязының девискээранге чаа 583 хоорайлар тыптып келген, он-он муң чаа үлетүүр бүдүрүлгелер, делегейге эң улуг электростанциялар, судноолар чоруур каналдар, демир оруктуң чаа шугумнары тутунгулаан, нефтиниң, хөмүр даштың болгаш өске-даа байлактарның черлерин ажыттынгылаан. Үлетүрүүнүң чаа адырлары — автомобиль, ужар-чүүл, трактор, электротехниктиг, электроннуг болгаш өске-даа адырлар тургустунган.

Өске-даа эвилелдешкен республикалар-биле бир дөмей, Совет Россияда ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын чайгылыш чокка үлзы бедидер дээш, чоннуң амыдыралының байдалы үндезинин-биле экижээн түрзүн дээш хөй чүүлдерни кылып турар.

Россия Федерациязының эгээртинмес делгемнеринде массанның культураазының болгаш өөредилгезиниң талазы-биле үлүг революция болгаш, ол — бүгү националдарга болгаш улустарга дең чергези-биле хамаарыжыр. Республикада 41 миллион кижи азы чоннуң үштүң бир кезии өөренип турар.

Бистиң чурттуң үзээк-бодал болгаш материалдыг культураазының бүгү байлактары кадбак массаларның херээ болган. Муң-муң клубтар, Культура ордулары, библиотекалар, кинотеатрлар болгаш культура-чырыдышкынының өске-даа албан черлери совет кижилериң эдилели болган.

Чүгле РСФСР-ниң девискээринде 97 театрлар, хөй-хөй музейлер болгаш чурук галереялары бар. Республиканың хоорайларында болгаш суурларында барык 100 муң турум кино тургузуулары ажылдап турар. Бистиң совет эда-чурттуус делегейде эң-не хөй номчуур чурт болган. Чижээлээрге, Россия Федерациязында 70 миллион кижи библиотекаларның доктаамал номчукчулары болуп турар.

РСФСР-ниң культураазының болгаш уран чүүлүүнүң хүннерин эрттирериниң программазы байлаш болгаш янзы-бүрү Москвазының бүгү районнарынга, эң улуг бүдүрүлгелерге болгаш клубтарга, театрларга болгаш концерт залдарынга, улус ажыл-агый чедишкиннериниң делегейгээринге болгаш партарга республиканың уран чүүлүүнүң эң дээре коллективтери болгаш мастерлери оюннарын көргүзер. РСФСР-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары-биле, хөй-ниитиниң ажылдакчылары-биле, эртемниң болгаш культураның көскү төлээлекчилери-биле, бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылышкынар болгулаар. Ленинградтың академиктиг улуг шин театры, Татарияның академиктиг театры, Рязаньның Есенин аттыг шин театры боттарының шиилерин көргүскүлээр. РСФСР-ниң культураазының болгаш уран чүүлүүнүң хүннериие киирииттир Москваның барык бүгү театрлары көргүзүлериин бараазагдыр.

Уралдың улусчу хорунуң, соңгу чүктүң орус хорунуң, Волга хорунуң, Дон казактарының ансамблиниң, Соңгу Осетиянның болгаш Кабардин-Балкарияның танцы коллективтериниң чаа программалары-биле москвачылар болгаш залчылар таныжаарлар.

С. Рихтер, М. Ростропович, Г. Рождественский, К. Кондрашин болгаш өскелер-биле-даа кады республиканың чогаадыкчы аныктары — делегейниң болгаш бүгү-эвилелдиң лауреаттары боттарының чедишкиннерин көргүзерлер.

Бо хүннерде бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-россия көрудеелиниң түңнел чадазы эртип турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң чүс хире коллективтери Москвада четкилеп келгеп. Олар наймыслалдың болгаш Москва чоогунуң ажылчы чоннарынга он-он концерттерии көргүзер. Бүгү-россияның юбилейниг он көрүдеелиниң түңнел концерти сентябрьның 29-та Кремльдиң Съездилер ордузунга болур.

РСФСР-ниң культураазының болгаш уран чүүлүүнүң хүннеринде бистиң республиканы чогаадып кылган кино-фильмнерииң көргүзүлгези бүгү кинотеатрларга болур, оларга чаа-чаа кино-фильмнерии чон көөр.

РСФСР-ниң чогаалчыларының шулукчүлериинан, кино ажылдакчыларының Москвазының ажылчы чоннары-биле ужуражылышкыннары болгулаар. Москваның культура талазы-биле эң улуг ажылдакчылары-биле чергелештир ол ужуражылышкыннарга автономиит республикалардан, крайлардан болгаш областтардан хөй санныг залчылар киржиреер.

Октябрьның алдарлыг онаун мурнуу чорыында РСФСР-ниң культураазының болгаш уран чүүлүүнүң хүннери болза Россия Федерациязының улустарының хөй талалыг культураазын тодаргай болгаш бүзүреллиг көргүзер. Совет Россияның улустарының чогаал ажылынын дугайын, Улуг Октябрьның идеяларынга олардың бергеннининг дугайын чугаалап бээр.

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИМЧЭЭШКИН

БАКУ. (СЭТА). Бакуга «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш Азия, Африка, Латин Америка улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкини» деп делегейниң эртем конференциязы ажыттынган.

Азербайжанның КП ТК-зының бирги секретары В. Ю. Ахундов конференциянын киржикчилериниг СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байыр чедирген чагаазын номчуп дыннаткан.

Боттарының национал хосталгазы дээш улустарның демиселиниге Октябрьның салдарының дугайында академик Е. М. Жуков илеткеп кылган.

Конференция дөрт хүн дургузунда үргүлчүлээр.

Москвада келген

МОСКВА. (СЭТА). Турция Республиканың премьер-министри Сулейман Демирель Совет чазатның чалаанын ёзугаар албан ажыл-биле залгашкыны кылып, Москвада чедип келген.

Турцияның чазаанын башкыын Внуково аэродромунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

Совет-итали дем каттыштырылгазы

Эртем, техника талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитединиң болгаш Италия «Пиреллн» деп акционерлиг ниитилелдиң аразында болуп турган чугаалажылышкынавр автомобиль дугуйларын будуу талазы-биле эртем-техниктиг дем каттыштырылгазының дугайында протоколга ат салдынганы-биле Москвага доозулган.

Ук документиде дуйларының чаа хевирлерин ажыдап кылыр, бут-от шилип алыр, будурүлге ажылының техниктиг арганарының, лаборатория шинчилелдериниң база үлегүүр шеверделериниң будурүлгени организастаарының тускай эртем-ниттери солчурунуң талазы-биле эртем-техниктиг дем каттыштырылгазының программазы, ооң иштинде боттарының дүржүлгазын, техниктиг чедишкиннерин солчуру дээштилеттингеп.

Совет организациялар биле «Пиреллн» деп акционерлиг ниитилелдиң аразында эртем-техниктиг кырыазаалары улам хөгжүдериниң башгайы белеткелдери дем каттыштырылгазының түңнелинде тургустунган турар деп бүзүрел илерлеттингеп.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ЭРТЕНДЕН ДУНЕГЕ ЧЕДИР

Чап-чал кызыл-тас кескен хоорзун-биле хап ор бис. Тараанын чамдык черлерде кестинмейн чыдып калган болук сыптары көзүглээр. Удаваланда дөрт дугаар бригаданың бригадирине ужуражы бердивис.

— Ажыл-херек кандыг чорун тур мон, Михаил? — дээн, парторг З. Полинина айтыр-дыр.

— Чүгээр-ле мынчал тур бис ийин. Тараа ам-даа шилээ-ла шык.

— Чүге шынар чок кезип турар силер? Шиңа-мында сыптар алчаан түрүп калгылаан.

— Доңгайын чыдыпкан сыптарны ийи талазындан кестирегре ыңдыг чүве ышкажыл—деп, М. Зайченко харылзай-дыр—Кол агроном маңаа келгеш баады. Ол ажыр-бас дидим.

— Ынчаарга кайын боор. Дужүттү камнаг ажаар деп зүгүржүп алдывыс чоп. Ол хоозун чугаа эвес, сөстү өөлээр херек. Чыдыпкан сыптарны чаңгыс талаалап кестирзе, оон түскай доктаатқан расценказы бар ышкажыгай. Азы өске-даа аргаларны ажыттан түргаан тарааны ышнарлыг ажаар болза яки—деп, парторг түнеди.

Зинаида Герасимовна ол-ла бригаданың төвүнге баргаш, механизаторларның, шефтеп барган студентилерниң кылган ажылы-биле танышкан, оларның канчаар чүрттээн үеэрими сонуургады. Ол бригаданың учётчиги А. Галеева механизаторларның хүн бүрү кылган ажылының үйдүн ойлаанда кылбайн, харын-даа чамдыкта «экейөөлап», каш хонукта ажыыже үнмейн баар. Галееваның ыңдыг четпес ажылын шоотхан хаяа солуунун чаңында кижилер белдүүчү берди...

Даразында бешки бригаданың төвүнге ёзаарывыс. Кежээ дүшкен. Комбайнерлер, студентилер столоваага чыглып келдилер. Кежээки чем ара-йай элек. Совхозтуң ыбылейлиг чылга күш-ажылчы белек кылдыр алган социалистиг хүлөөлелеринин канчаар күүсеттинин турарының дугайында кыска беседаны Зинаида Герасимовна хенээг кала эртиришпит. Бижидер оңу кичээнгейлиг ыңнаан, өлөөн каш айтырыглар-даа салгылады.

Орайбаан. Ажылдан хостаган кижилерге парторг-биле кады чораан киномеханик кино көргүзүүн эткээн, а оон артканнары партком-биле ажылчын комитединге быжыглаан кала машинага олурупкаан. Алдак суурга концерт көөр дээш хаптывыс.

Караңгы. Ыракты бараан көзүлбес. Ынчалза-даа Межегейниң деагем ховуларында комбайннарның караванын оттары шиңа-мында чырып, тараа даап демнеп соксаваның чүк-чүктен медээлээн дег сагындырар.

— Дужүт ажаалдазының будүүзүнде коммунистерниң кижити хураалын чымыдыргап бис—деп, Зинаида Герасимовна чугаалаар.—Аңаа ажаалда үезинде совхозтуң бүгү ажылчынчилериниң, партия кежигүннериниң мурнунда кандыг сорулгалар тургустунуп келгенин тодаргаан. Партия бөрозунуң дужүт ажаалдазының үезинде организастыг болган агитас-массалыг ажылының планын анаа бадылаан.

Сыгыр дан бажыңнан эгелээн кара кежээге чедир тараа шоддери, бригадалар кезээр, механизаторларның, тускай эртемнигларның канчаар ажылдап турарын көөр дээш, кылыр ажыл ховей.

— Чамдык черлерге силерниң дөрт киржилгенер негеттинге бээр-дир бе?

— Совхозтуң партия бөрозу дужүт ажаалкынын ниитизи-биле удуртуп, ону контрольдап турар. Ийи-чангыс тараварыглаарда киржир-даа ужуражыр тургулаар. Чижээ, бөгүнгү таварылганы көрбес силер бе. Дөрт дугаар бригадада чамдык комбайнерлер тараны чуду каралап кезип турар. Ону моон сөңгээр соксадым, кандыг-бир арга хергелеп турган, аңаа кезиидериң шынарын экижидерин ажыттырбас дээш. Ынчалза-даа ол ажылдан ыңгыдып, ооң-биле кады ышкаш мен. Ынчангаш ол-ла чүүлдү ышкаш мен. Ынчангаш ол-ла чүүлдү ышкаш мен. Ынчангаш ол-ла чүүлдү

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сее ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аранчын Орус Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Моңге Аилет Делгеровна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аюат Мунзуула Донгаковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Чайдамаа Хүрең-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Шуру Сотпаевна — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Сеңмит Чыдымовна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Кошкак Чылбак Донгаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Лопсан Чылбак Хертековна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Саая Севил Анай-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сереп Саая Дүкежиковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Бораш Байыр-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чогар Бичии-Уруг Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Акша-оол Зоя Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Анай Хертек Канчыыровна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Балды Маноряш Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бегзи Елизавета Хертековна — райпо ажылчыны.

Демчик Седип Хертековна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Долуңаажал Иргит Сюрюнмаевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Күскүүүк Бичилек Хертековна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Сюрюн Чанчы-Хоевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Опанай Куусаал Мондуковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Саая Чугууш Куяковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Куусаал Шыыраповна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Өнер Оруспаевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Өшкү-Саар Адыг-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Сонам Чамзыевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серин Ооржак Байыр-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Бак-Көк Чашкаровна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Кошкендей Мижит-ооловна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Сюрюн Конгар-ооловна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хуналжык Серен Ооржаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хүреп-оол Мургуштаан Хомушкуевна — райпо ажылчыны.

Чыртал Көк Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чыртал Күске Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баданова Галина Ак-Хөйлеп — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сее ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Дыдай Чолдак-Ашаковна «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Опуу Баймровна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Чимит-Серен Очуровна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Удушпаа Хаазыговна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хомушку Күвискаал Хөөкүй-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды ургларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Тываш Магадырovна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Маадыр-оол Сендинмаа Монгушевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чудурук Бадыевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хомушку Доглаа Бартаазыновна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Көк-кыс Байыровна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың август 30.

Совет көдээниң кижилери

САЛГАЛ

Оюн Сыйбан-оол Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң чер ажылынга бичезинден тура ажылдап, ол ажылга өөренип берген. Оюн ажыл бүрүзүн кылып шыдаптар ар болуп өзүп, он сес хар чедип чорда, ону шеригге келдире берген. Албан хүзээлегеин эрттирип келш, төрээн колхозунга ол ээп чаныш келирге, 1957 чылдың күзүү турган. Аныяк солдат өөренген ажылынга ажылдаар дээш, колхоз баштаар черинге чедип келген. Совет Армиянның дайынчызы хүзээлегеин эки эрттиргеш, оон чедип келгенинге колхоз даргазы өөрүп, шеригже баарының мурнунда Оюнуң чер ажылынга кызымак ажылдап турганын сактып чүгаалап, хып дээн аныяк, моге-шыырак ар, халаш-кан солдат ажылдап турда, кандыг-даа иш боду-ла бүдүп турбас бе деп ону мактап, эки ажылдарынче сорук киргеп.

Оюн өөренген чаны-биле Оңгар-Ховуда трактор-хову бригадазының дүжүт ажаап алышкынына ажылдай берген.

Оюнуң адазы ол чылын чылгы кадарчызынга он чыл ажыр ажылдап, назы-харын дөгүй берген. Чайның изинде, кыштың соогунда, чаъс-бораңныг, хар-дүвүлүг үелерде чылгы хавырып шыдавас апарганын билгеш, ол кыр-

таң колхоз баштаар черинге кээп ону чугаалап, чылгыны хүзээдир кижиден тып берип көрүнер деп дилээн.

Ооң кадарган чылгызының күш-деңгели, эрткен чылдарда ышкаш, семне-шыырак, баш саны немежип, көвүдээн-даа турган. Ынчангаш кырганның сеткилдээ ак, чылгыны ынчаар эки малдан келгенинге ол чөптүү-биле чоргаарланыр-даа. Ындыг кодан малды хүзээдип бээр-даа, ону хүзээп алыр-даа кижиге дөмей-ле өөрүнүүр.

Оюн Маадыр-оол ашак ышкаш ындыг, ажылынга онза ынакшыядыг чылгычы колхозка шынап-ла ынчаарда ховар турган. Колхоз баштаар черн ону солуур идегелдиг чылгычыны элээп үр тыппайн турганы-даа чоп.

Элээн каш хонук эрткенде, колхоз даргазы ол чылгычыны келдирип алган, ынчаар чугаалап, сүмелеп орган:

— Кижи бүрүзүнге ниитиниң малын кадарарын идеген каарыберге-ле болгай: малга ажылдап шыдаар-даа, шыдавас-даа кижилер турар. Колхозта идегелдиг кадарчылаар бар-ла, олар база-ла мал ажылында. Ам бис бир янзы бодап тур бис, чүл дээрге силерниң оглунар шеригден халажып келген, амдыгында тараада ажылдап турар, ону силерниң орнуңдарга киирер деп. Чылгычы кижиниң оглу чылгычы деп чоп чугаалажыр-дыр.

— Мен бодаарымга, ажырбас-ла чүве-дир. Ынчалза-даа оолдуң бодуу-биле база чугаалажып көрүнерем, дарга—деп, кырган чугаалаан.

Колхоз даргазы келдиртken деп медээ алган, Сыйбан-оол шериг ёзу-биле конторага дораан хап келген. Дарга ооң адазы-биле болган чугааны аңаа дамчыдарга, аныяк ар чөпшээрешкеш, «солдат кижи дужаал күүседир, эки аътты чорукка мунар» деп эрес харылаан.

Сыйбан-оол ачазы-биле ажаап алышкын доостурга, чылгыны хүзээп алыр бээп дугурушкан, хову турлаанга катап кээп ажылдай берген.

Ам С. Оюн чылгычылаа-ла он чыл ажа берген. Эрткен чылын ол эки ажылы дээш ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делгелгезин база көрүп чораан. Бо чылын төрээн 29 бенинң 31 күлүнүн Оюн менди доруктуруп алган.

С. ТАМЧАЙ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи И. Абрамов биле Ю. Романцевтиң дамчыдыкшында ынча дээн: КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязы катап ажылдап эгелээн. Эжелеткен араб девискээрлерден израиль шеригнерни үндүрер болгаш Израильдиң агрессиязының уржуктарын үзүткээр дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле ук сессияны 6о чылдың июньда Совет Чазактың саналын ёзугаар чыыдырган.

Ассамблея Финляндияның, Швецияның болгаш Австрияның төлөөлериниң киирген резолюция төлевилелин 93 бадылаашкын-биле хүлээп алган, ана үш төлөө болуктери (оларның бирээзи Израильдиң төлээлери) бадылаарындан дадагалзаан. Кол Ассамблея Чоокку Чөөн чүктe шыңгыны байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш база ол байдалдың ужурунда халы сагышсыраашкынынны илергейлевишкан, онза сессияга чугаалаткан айтырыгны Кол Ассамблеяның эзлчеглиг XXII сессиязынга бирги эзлчегде чугаалажыр айтырыгларның бирээзи кылыр киирер деп докпаатkан дээрнин ол резолюция төлевилелинде чугаалаан. Ассамблеяның эзлчеглиг XXII сессиязынга онза сессияның материалдарын шилчидип бээр деп резолюцияда санаадаан.

Совет төлөөлер Израильдиң араб күрүнелерге улур агрессиязын үзүткээр дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның эзлчеглиг XXII сессиязынга бирги чергенниң чугула болгаш дүрген шиитпирлээр ужуруут айтырыгы кылдыр көөр дугайында шиитпирни деткип тур. Совет Эвилели хостаалга, девискээр тазазы-биле будун турары болгаш Израильдиң агрессиязының уржуктарын үзүткээры дээш араб күрүнелериниң чөптүг демнеелин шиитпирлиг деткип тур деп, ССРЭ-ниң төлээзи Н. Т. Федоренко бадылаашкын соонда чугулаан демдегээн.

КНО-нуң Уставының кол принциптерин болгаш Кол Ассамблеяның шиитпирлерин хүндүлээрин хандыраары, Чоокку Чөөн чүкте тайбынны катап туруузары — КНО-нуң хүзээлгези болгай дээш, ССРЭ-ниң төлээзи чугаалаан.

Сессияга чугаалажыр хөй айтырыглар неоколониализмниң бүгү хевирлерин туйлунга чедир үзүткээры-биле холбашкан болур.

Сессияга чугаалажыр кыдыр турустакан хөй айтырыглар чепсегелиниинкинни дүжүрери-биле холбашкан, бүгү делегейге тайбынны хевээр арттырарынга ол ап чугула үжурдузалыг.

(СЭТА).

Эзлчеглиг XXII сессия ажыттынган

НЬЮ-ЙОРК. Маңаа КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязы ажыттынган. Баштай төлевилеттингенин ёзугаар Ассамблея 96 айтырыгларны чугаалажыр болгаш олардың санын чоокку хүннерде көвүдеткен турар деп чүве черле билдингир.

Сессия бодунуң ажылын делегейниң нарын байдалдыг апарган үезинде эгелеп турар. Делегейниң ол онза байдалын КНО-нуң Чингине секретары У Тан бодунуң чылдың-на кылыр илеткелинде демдегээн. Делегей байдалының чидигленгенинниң ап кол чылдагааны АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын күштелдирип турары болган. Вьетнам айтырының шиитпирлээри КНО-нуң эргеминге хамаарыжыр, ындыг болза-даа төлээлериниң хөй кезии ниити чугаалажылыышынарның түнелинде америк агрессиязыны калбартып турар түлегдигни шиитпиринг буруу шавар деп чүвени мында чон манап турар.

КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур Израильдиң агрессиязының түнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдал-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажырынче сессияга улуг кичээнгей салдынган турар. Совет чазактың саналын ёзугаар чыыдырган КНО-нуң тускай онза сессиязы бодунуң ажылын доозкаш, Кол Ассамблеяның XXII сессиязынга бирги чергенниң чугула айтырыгларының бирээзин деп көрүп чугаалажыр айтырыг кылдыр Израильдиң араб чуртторга удур агрессиязының уржуктарын үзүткээр дугайында айтырыгны киирер деп докпаатkан. Эжелеткен араб девискээрлерден агрессорлуг шеригнерни чугаа чок үндүрер дугайында негелде ук айтырыгның кол үе-чадазы болур. (СЭТА).

Өйү келген айтырыг

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрей Улус-Демократтыг Республиканың Дашгыы херектер министерствозу Көрейге тайбынчыдылга дугайында дугуржулганы америк таланың чөрчүп үрезинге холбаштыр медеглел чарлап үндүргеп деп, КТТА агентилел дыңнаткан.

Ооң түнелинде «Көрейде тайбынчыдылгага удур айыылдыг кыжанышкын таваржып турар» деп, медеглелде чугаалаан.

Америк империалистер боттарының чоруудуп турар агрессия болган дайын политиказын агартыр, Мурнуу Көрейни америк шеригнерниң эжелээрин хообшулуудуп алыр дээш, катап антикоммунистиг шуугаазын көдүрүп үндүрген деп, медеглелде оон ыцай чугаалаан.

«Америк шеригнерни Мурнуу Көрейден үндүрери бөгүн өйү келген айтырыг апарган, ону шиитпирээрин бичe-даа соңгаярадыл болбас» — деп, медеглелде демдегээн.

Аграссорларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар Нинтхуан можуга 1967 чылдың февральдан июльга чедир 150 америк самолёттарны дүжүр аткан деп Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилел дыңнаткан.

Дүжүр аттырган самолёттарының аразында реактивтиг 20 хыдыычылар, «Б-57» деп бомбалакчылар болган 30 разведкачы самолёттар бар. Патриоттар бо чылдың июльда ол можуга 42 самолёттарны дүжүр аткан, оон иштинде 31 самолёттуу можунуң партизаннары дүжүр аткан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының Ханойнуң камгалакчыларынга дүжүр аттырган америк самолёттуң бузундулары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Патриоттарның чедиишкини

ДАР-ес-САЛАМ. (СЭТА). Салаазаржы хыдыкчыларга удур Мозамбиктиң патриоттарының шимчээшкини калбарып турар. Ньяса можуга июль 7-деп август 17-ге чедир болган тулчуушкуннарга португал колонияның шеригнериниң 47 солдаттары өлүртнеп. Мозамбиктиң хостаарының фронтузунуң (ФРЕЛИМО) дыңнадымында ынча дээн. Ол-ла үениң дургузунда ук можунуң оруктарынга патриоттарның салган миналарынга шеригнер 4 чүк машиналары үрелген деп, дыңнадыгда айтыкан.

Дайын чорудуп турарынга хөөнчокталышкын колонияның шеригнериниң солдаттарының аразында улам күштелип турар. Август 7-де Чикоконо деп шериг лагеринге бир португал солдат эзлчеглиг хыдыга дайындажышкынынга бааргындан ойталаан. Офицер ол солдатты чыскаалдыг шеригнерниң мурнунга боолап өлүргеп. Ооң оон өске солдаттарга удур салдарлыг болганының уламнаан португал командалах чери дайындажышкын чорударын сонгаарадыр ужурга таварышкан.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Мында Нсукка хоорайның болгаш Нигерияның чөөн облазының девискээринде ышкыры тулчуушкуннарның катап эгелээни чарлаттынган. Лагоста келген медээлерни ёзугаар алырга, Нигерияның федералдыг хазаанның шеригнери чөөн областтың найысталы Энугуже уламдыр Нсукка хоорайдан мурнуу талаже шавар халдаашкынын катап чорудуп эгелээн. Ам федералдыг шеригнер Нсукканың мурнуу талазында Аку хоорайның девискээринде боттарының туруштарын быжыглап, Укехе деп хоорай дээш тулчуушкуннар чоруудуп турар.

Чүрттүп ортаа-барын областың девискээринде дайындажып турар федералдыг шеригнер чазагыр өрүктар бедидиринде стратегилиг чүгула турушту Эхор хоорайны ап алгаш, Убиажа хоорайже шавар халдаашкын кылырынга белеткенип турар. Ортаа-барын областың найысталы Бенинче содгу-чөөн таладан кээп турар чөөн-нигерий армиянның улуг күштери ол Убиажа хоорайда.

Кыдаттың үүлгедиглери

ЛОНДОН. (СЭТА). Камбоджа күрүнениң баштыңы Народом Сианук Камбоджада кыдат пропаганданы соксадыр хемчеглер алыр деп бодунуң шиитпирлиин бадыткаан болгаш «культура революциязын» Камбоджаже иептередип үндүрер, камбоджа улуска «маонизмин» албадап-биле хүлээдир деп кыдаттарның орадажып турарын буруу шапкан дээрзин Рейтер агентилел дыңнаткан.

Народом Сианук кыдат Синьхуа агентилелдиң Пномпеньде үндүрүп турар бюллетенин хаттан дугайын болгаш Синьхуа биле камбоджа эрге-чагырга агентилелиниң аразынга информациялар солчур дугайында дугуржулганы күш чок болдурганын чарлаан. Синьхуа агентилел эрткен неделяда тура халышкын кылырынче камбоджа улусту кыйгырган, хонгу чөңгээ кылган деп, Сианук чугаалаан.

Камбоджаның Пекинде дипломаттыг төлээлел черинниң ажылдакчыларын келдиртир дугайында ооң мурнунда үндүрген шиитпирин Камбоджа КУР-нуң күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лайның лилээп ёзугаар бирилээр көрген деп Народом Сианук база дыңнаткан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының, Ханойнуң камгалакчыларынга дүжүр аттырган америк самолёттуң бузундулары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

1967 ч. Сентябрь 21.

ШЫН

3-КУ АРЫН

халышкын дугайында Ленининиң чагааларын чугаалажырынга шаптыктап, боттарының бодазын пропагандалап, Советтериниң съездизин болгаш Тургузулга хуралын маңаар чүве деп чүлүүрүп турганнар. Ол хоралыг бодалдарже кичээнгейин салбышаан. В. И. Ленин мынзаар бижээн: «...Советтериниң съездизин «маңаары» дээрге шуут мугулай азы шуут оскерлиичи чорук болур-дур» (ында, арын 281).

В. И. Ленин Выборгта тура сентябрьның төнчүзүнде ынчан Финляндияның армиязының, флодунуң область комитедин баштап турган ТК кежигүнүн И. Смилгага чагаа бижээн. Ол чагаага Петроградты долгандыр революстуг дээрбекти тургузар, далайжыларны болгаш солдаттарны тура халышкынга киргииринче хаара тудар талазы-биле Балтиканың большевиктериниң мурнунга тодаргай сорулгаларны салган.

ТК-ның Петроград болгаш Москва комитеттериниң база Советтериниң кежигүннериниң үдеп бээри-биле В. И. Ленин сентябрь 29-та бодуунуң «Кризис чедишкен» деп чүүлүү, октябрь 1-де—ТК-га, Москва комитединге болгаш Питер биле Москва Советтериниң кежигүннери большевиктерге чагаа чоруткан, Петроград конференциязынга илеткел тезистерин, ол ышкаш хандыкчак хуралга номчуур чагааны бижээн, ук чагаага чепсектиг тура халышкын дугайында резолюцияның төлевилелин көргүскен. Ол бүгү болза чепсектиг тура халышкын дугайында айтырыгже партияның кичээнгейин утландырарынга кончуг чугула рольду ойнаан.

ШИИТПИРЛИГ ӨЙДЕ, ШИИТПИРЛИГ ЧЕРГЕ

В. И. Ленин партияны, ажылчын аңгыны чепсектиг тура халышкынга белеткеп турда, партияның дайзыннары чүк бүрүден алгырып, большевиктер эрге-чагырганы ап диттигин албастар, тургузукчу ажыл оларга күш четтинмес, эрге-чагырганы алган таварылгада безин ону тудуп шыдавастар дижип турганнар. «Большевиктер күрүне эрге-чагыргазын тудуп шыдаар бе?» деп ленинчи ажыл ол «хүрүмзэшкиннерге» харыы болган. Буржуазияның болучулуулары болуп хөделип турган кадеттериң, эсерлериниң болгаш чартык меньшевиктериниң бадыткалдарын чүве артырбайн сойгалап илереткеш, Ленин мынча деп бижээн: «Шиитпирлеттинмес» ниити сорулгаларны бодуруска кажан-даа салбайн турган бис, а кончуг берге байдалдан үнериниң карачаңгыс аргазы болур социализмче доп-дораан кылыр базынмарын черле шиитпирлеттинии болур сорулгаларын чүгле пролетариаттың болгаш ол ядыы тараачыннарының диктатуразы шиитпирлээр» деп чүвени ыяк билип алыр ужуруут бис» (ында арын 295).

Ленин ол ажылга Советтер республиказының дутайында бодуунуң өөредиин хөгжүткен. Ындыг республика эрги иүрүне аппарадыы солаш, пролетариаттың болгаш ол ядыы тараачыннарының диктатуразын амыдырала боттандырар ужурлуг деп, ол айткан. Ооң-биле чергелештир пролетариаттың типлелгези шимчээшкиннин белен хевирлериндеп хамааржыр турган, бир эвес революсчу аңгыларның чотаадылгазы Советтерни тургуспаан болза, Россияга пролетаржы революция идегелчок херек болур ийик дээрзин ол онзалап демдегээн. Күрүнени эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарны хаара тудар херекти бодуунуң күштерин дораан, чаңгыс согуг-биле он катап ковүделивр арганы пролетариатка бээр «магалыг чепсек» деп, Ленин көргеп.

Большевиктериниң партиязын чоннуң хөй кезии деткип турар деп чүвени В. И. Ленин ол-даа болгаш ескe-даа ажылдарынга көргүскеп. Пролетаржы партия, Ленининиң бодалы-биле, бодуруң талазынга хөй кезиктi албайн турган, эрге-чагырганы салып шыдавас. Кайгамчык ужуут ужур-дузалыг ол айтырыгны тодарадыры улуг бергелер-биле капсырышкан турган. Ону бадылаашкын-биле, бюллетеннер бээри-биле эвес, а массаларның практиктиг хөделиишкиннери-биле шиитпирлеп турган. Ажылчы чоннуң «кудукку» кезектеринiң эрги ёзу-биле чурттаар күзел чогу, азы ол чокка революция болдунмас турган ниити кризис, 1917 чылдың күзүнүүде бүрүнү-биле илереп келген. Кризистiң ескe талазы болза, эрги ёзу-биле чурттау башкарып шыдавас апарган башкарыкчы лагерьде ундараашкын болу берген. Теория талазы-биле чугула, практиканга ойу келген ол айтырыгны тодарадыры-биле Ленин «Орус революция болгаш хамааты дайын», «Меженiң маадырларының дугайында болгаш большевиктериниң алдагдалдарының дутайында», «Кризис чедишкен», «Эштерге чагаа» база ескe-даа ажылдарын бижээн.

Революцияның удуртур күжү — аңгы тулчуушкуннарынга каанналган пролетариат — 1917 чылдың күзүнүүде большевиктериниң тугунуң адаанга сырый каттышкан дугайты фактыга кым-даа удурлаашкын шыдавааи, ону бүгүде хүлээп көрүп турган. Ынчалзажок ажылчын аңгы чурттуң ниити чоннуун он кезиниiң бирээзи, а үлетпүр пролетариады деңгүп-ле 3,4 миллион кижи турган. Чоннуң ескe аңгыларының болгаш кезектериниң хөөнү кандыг турганы? Ол айтырыглар Ленининиң кичээнгейиниден дашкаар артпаан.

Революцияны тараачыннарның кончаар көөрү политика талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Олар помещиктерге болгаш чазакка удур хөөнүүг турганнар. Ленининиң бижээнi болза: «...Россияда бо шагда амыдыралдың удуг фактызы болза тараачыга тура халышкынды болур-дур. Большевиктериниң талазынче чоннуң шилчээни сес-биле эвес, а ажыл-херектер-биле көргүскеп боттуг факт ол-дур» (Т. 34, арын 400). Ленин тараачыннарның негелделерин хандыр, ылап өөренип көрүп, «тараачын» эсер партиязың оскерликтi чоруун сойгалап турган. «Тараачыннарны мегелээн эсер партиязының чаа мегези», «Помещиктер кадеттерби-ле бот-бодуун билчиткен» болгаш ескe-даа чүүлдерни аңаа хамаарыштыр бижээн. Ленин тура халышкынның бүдүүзүүде-ле «Чер дугайында» бүгү делегейге суреткеан декреттиң үндезинин салган.

Национал айтырыг база чугула ужур-дузалыг турган. Россияның национаддарының хөөнүн, национал-хозталгалыг демиселдиң тодаргай илерээшкиннерин көргүскеш, Ленин мынча деп бижээн: «Дарлаткан нацияларның чоннуун калбак массазы —тодаргайлаарга, оларның аразында биче буржуазияның массазы, буржуазияга бодаарга, Россияның пролетариадынга артык бүүрел турар, чүге дизе дарлакчыларга удур артkан улустарның хозталга дээш демиселин төөгү мында хүн айтырында тургускан» (ында, арын 299).

Солдат массалар революцияның улуг күжү болуп демисежип үнген, чүге дизе, армияга улустуң дээрге, эң эрес, чепсектиг кезээн чыып келген турган. Армияның составының чартымдан эвээш эвес кезии партияның талазынга турган.

Ындыг болза-даа революция үезинде «Хөй кезиктiң күзел-соруун» илередир четпес, В. И. Ленининиң айытканы ышкаш, «шиитпирлиг өйде шиитпирлиг черге күштүг болуру» эргежок чугула (ында, арын 40). 1917 чылдың сентябрь — октябрьда типлелге чүгле чепсектиг арга-биле чедип алдынып болур турган. Ленининiң чугаажок эң улуг ачы-хавыязы болза тура халышкын дугайында марксизм өөредiнiн ажылдап кылганы болгаш хөгжүткеин болур. Ленин Октябрь бүдүүзүнде «тура халышкын дугайында бодал-биле» чурттап, «чүгле ол дугайын бодап, бодуунуң хөөнүбиле, бодуунуң үзел-бодалынга шынчызы-биле эш-өөрүнүк сеткилин хайныктырып турган» деп, сөөлүүреди Н. К. Крупская сактып чугаалаан.

«ХЕРЕКТИ БӨГҮН ШИИТПИРЛЭЭР»

В. И. Ленининиң чүткүлдүг демиселиниң, оон туружун найысталдарының организацияларының деткип турганының ачызы-биле Төп Комитет чепсектиг тура халышкынны удурлаашкылларын башкылап, аштырышкынга таварыштырып шыдаан. Ол чорук октябрь 10-да Төп Комитеттиң хуралынга тодаргай кодулуген. РСДАП (большевиктериниң) ТК-ны Каменевке болгаш Зиновьевке чөрүштүр, тура халышкын дугайында ленинчи резолюцияны хүлээп алган. Ол төөгүлүг резолюцияны партияның политиктиг болгаш шеригг-технiктиг ажылының тодаргай программазы кылдыр хүлээп алган.

В. И. Ленин тура халышкынны шуут удуртуп турган. Шиитпирлиг тулчуушкуннарының хүн, шагы чоокшулап орган. Октябрь 16-да РСДАП (б) ТК-ның хуралын чажыт байдалда чылдырган, аңаа Петроград комитединiң күүсекчи комиссиязының, ТК-ның чанында Шериг организациязының, Петроград Советиниң, профессионалдар эвилелдериниң, фабрика-завод комитеттериниң болгаш демир оруктуларның, тодаргайлаарга, Петроградтың бүгү политиктиг, революстуг топтериниң төлөөлекчилерин ол хуралга келдиргеп. Аңаа В. И. Ленин илеткел кылган. Бодуунуң илеткелинге кол кичээнгейин кол, принципиалдыг айтырыг — тура халышкын дугайында айтырыгже угландырган. «Россияда-даа, Европада-даа ацгы демиселиниң политиктиг анализинден ең шиитпирлиг, ең идепкейлиг политиканы чорудары эргежок чугула болуп турар, ол дээрге чүгле чепсектиг тура халышкын болур» деп, Ленин чугаалаан.

Дүжүп берикчилер Каменев биле Зиновьев ТК-ның октябрь 10-да хүлээп алган резолюциязын күш чок кылырын негеп турганнар. Ол кортук интеллигентилерге удур М. И. Калинин, Я. М. Свердлов, Ф. Э. Дзержинский, Э. А. Рахья болгаш хуралдың ескe-даа кирижикчилери шиитпирлиг-биле удурлаашкын үнген. Ленин ТК-ның октябрь 10-да резолюциязын бадыткаар деп санал киирген.

ТК-ның калбак хуралы Ленининиң резолюциязын 2 кижи удурлаңган, 4 кижи дадгалзаан турда, 20 бадылаашкын-биле хүлээп алган. Хуралдан чепсектиг тура халышкынны удуртур төптүү тургускан. Ооң составынга Я. М. Свердлов, И. В. Сталин, А. С. Бубнов, М. С. Урицкий, Ф. Э. Дзержинский оларны киирген.

Ол үеде партия бүгү күштерин чепсектиг тура халышкынга белеткеп турда, Каменев биле Зиновьев ТК-ның шиитпирлериге удур ажыы-биле демисежип үнгеннер. Каменев бодуунуң болгаш Зиновьевтиң өмүнээзинден чепсектиг тура халышкын дугайында ТК-ның шиитпирниге удурланып турарын «Новая жизнь» деп чартык меньшевик солуунуң ажылдакчызынга медеглээн. ТК-ның чажыт шиитпирин оларның чугаалапканы, антибольшевик элементилерге чыыланнаны дээрге бужар оскерликтi чорук болган.

Ол кижилерниң оскерликтi чоруунуң дутайын дыңнаап, В. И. Ленин оларны ийилдирзин партиядан үндүрерин, тура халышкын дээш ажык агитациянны эгелээрин, ренегаттарның (оскерлиичилерниң) бадыткалының дүжүп берикчи утказыларын сойгалап илереткеш «Эштерге чагаазын» партиянның Төп органынга парлаарын негеген.

Большевик партия В. И. Ленинин, Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкан. Революцияның күштерин буржуазияның эрге-чагыргазынче шаап халдаарының сөөлгү белеткелдерин кыла берген.

Октябрь 24-те эртен эрте (чаа санбиле ноябрь 6-да) «Рабочий путь» деп большевик солуунуң редакциязының типографиязынче юнкерлерниң халдаашкынга харыы кылдыр революциянның күштери шавар халдаашкынче киргеп. Революсчу шеригнериниң болгаш Кызыл гвардиянның отрядтарының октябрь 24-те үндүс болгаш дүне кылган хөделиишкиннери дайзынның шиитпирлээр үезинге домейлежип турган. Дайзынның шугуушкун бүрүнү ойтур шаптырып, оон эжелеп алган черлерни бүзөлөөшкинниң дээрбээ чыырып иеп чыткан.

Эгелээн демисеңди Ленин октябрь 24-те хүлээдир дүвүрөөзин-биле хай-

Төөгү эртемнериниң кандидады

А. СОВОКИН.

„ИЙИ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ХОЛБААЧЫЗЫ“

(Документалдыг чаа кино)

В. И. Ленининниң Кремльде кабинединге улгады берген, узун кижи кирип келир. Оон ол стол чанынга туруп алыр, ынчангаш оон бодалынга кирип келген сактыышкынарыынче шынныы кире бергени илдең. Дөртен тос чыл эрте берген, ынчалза-даа ол дүүн чаа болган дег сагындырар. Ону канчап уттуг боор — венгр коммунистериниң толээлекчизи Владимир Урасовту ынчаарда Ленин хүлээп алган.

Уралда Пермь хоорайның ажылчыны, делегейниң бирги дайынының солдады Владимир Урасов канчап Венгрияга чеде берип, оон соонда Ленининниң хүлээп алышкынынга кире бергени ол? Ол дугайын «Ийи революцияның холбаачызы» деп кино-фильмде бодууну-биле болган оон-биле кады ажок солун кылдыр чугаалап турар, ону документалдыг фильмнерниң Тос студиязынга Виктор Казанскийниң чогаткан сценарийзын ёзугаар Владимир Осьмини тургускан.

Халының реакциязы калчаарап турган берге чыдарынга Пермь чурттуг аныяк ажылчын бодунуң салыы-чолуу болшевик чажыт организация-биле холбаштыра берген. Делегейниң ийиги дайыны эгелээн, Владимирни фронтуже чорудувейн. Тулчуушкуннарының бирээзинде ол тутуруушкунга таварыжын, Австро-Венгрияга чеде боор. Маңаа база-да, бодун деннеселчи-большевик кылдыр бодап, венгр революсчулар-биле харылзаа тударының арганарын ол дилей берген. Венгрияның аныяк коммунистиг партиязының хой-хой ажма-керектеринге ол ынчаарда кирип турган, ол партияны чалбыыгыр революсчу Бела Бун удуртуп турган.

Ол сес чыдын ужунда Владимир Урасов төрээн чуртунче чаныып чорупкан. Кан-кан курунелериниң девискээри-биле, хой санныг кыыгаар таңнылдарын таварыштыр, аърга-ыяштыг оруктарлап ол солдат кел чыткан. Ынчалза-даа ол часкаан эвес турган. Берге орукгун айылыын оон оңнуу — венгр коммунист Лайош Немети кады үлежип чораан. Владимир Урасовка Бела Бун чугула ааалганы берген, ынчангаш Ленин-биле ыяап-ла ужуражыр ужурлуг турган.

1918 чылдың Москвазы бө — ыңгыы, аар берге үезинде венгр коммунистериниң толээлекчилерин Ленин хүлээп алган.

Владимир Ильич-биле чугаалажыышкын шак хире уругулчүлээп деп Владимир Урасов чугаалап турар. Венгрияның амыралзынып чорупкан. Кан-кан курунелериниң девискээри-биле, хой санныг кыыгаар таңнылдарын таварыштыр, аърга-ыяштыг оруктарлап ол солдат кел чыткан. Ынчалза-даа ол часкаан эвес турган. Берге орукгун айылыын оон оңнуу — венгр коммунист Лайош Немети кады үлежип чораан. Владимир Урасовка Бела Бун чугула ааалганы берген, ынчангаш Ленин-биле ыяап-ла ужуражыр ужурлуг турган.

Ол үеде Владимир Урасов барык чартык чүс чыл болганды, венгр оңнуктерин-биле ужуражыр дээш ынаар чорупкан. Ам ол дээрге болбаазын, силиг экспрессте олурупкан. А ынчаарда — Киевке кончуг бергеш-биле четкеш, туттуруушкунга тургаш, чаныы бар чыткан венгрлерниң болган техтерниң транспортунга Урасов каттыга берген. Ынчаарда ону Ежеф Браунн деп адап турган...

Урасов Будапештиге чеде бергеш, сеткил оорушкулуг байдалды корун каан — венгр найысылалдың кудумчуларында хостанга, революция тиилээн.

Экранда 1919 чылдың солун коргузуглери бар — чонуң мурнунда Бела Бун чүве чугаалап турар... Телеграмма база бө. Россияның Коммунистиг партиязының Сеска съездиниин омуваанинден Ленин Венгр Совет Республикага чалбыыгыр байыр чедирип — «Россияның ажылчын ангыы бүгү-ле күштери-биле сизерге дуза коргузерин ылаажыы тур» дээн...

Ам, 1967 чылда Владимир Урасов социалистиг Венгрияның найысылалы Будапештиниң кудумчуларының-биле кылыштап чорупкан. Шагда эрте берген хүннерниң болуушкуннарын база катап сактып, бодап чораан. Ынчаарда Венгрияның Кызыл Шериниин лайынчылары-биле. Тибор Самуэлдиң дайынчы отрядының составынга орус большевик Урасов база базып чораан.

Коруктулер фильмиден болдунуп, чаныыр революсчулар-биле харылзаа тургузарын Урасовка даскан. Владимир Урасов база катап Венгрияже чорупкан.

Фильм

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

45 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнедип эдилеттингеш.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 22 ПЯТНИЦА № 225 (6862).

Өртээ 2 көп.

ТАРААЖЫЛАР, МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕЦНЕЖИҢЕР!

ТАРАА САДАР ПЛАН 80,3 ХУУ

СЕНТЯБРЬ 21-ГЕ ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРИНГЕ 48175 ТОННА ТАРАА КИРГЕН, АЗЫ КҮРҮНЕНИҢ ПЛАН-ЧАГЫЫ 80,3 ХУУ КҮҮСЕТТИНГЕН.

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ ТАРААЖЫЛАРЫ ПЛАНЫН 110,6 ХУУ КҮҮСЕТКЕН БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ ПЛАНДАН АЖЫР 7 МУҢ ТОННА ТАРАА САДАР ДЭЭН ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕДИРИН ЧЕДИИШКИННИГ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР. ООҢ ДАРААЗЫНДА: БИИ-ХЕМ РАЙОН 89,9, УЛУГ-ХЕМ—72,2, ТАҢДЫ —57,7, ЧӨӨН-ХЕМЧИК —47,1 ХУУ КҮҮСЕДИП ТУРАР. КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАР ПЛАНЫН МУРНАЙ КҮҮСЕТКЕН «КӨК-ТЕЙ», «ШЕКПЭЭР», «БАРЛЫК», «БУРУНГААР», «СҮТ-ХӨЛ», «УЛУГ-ХАЯ», «ӨӨК» СОВХОЗТАРГА АМ ТАҢДЫ РАЙОННУҢ «МЕЖЕГЕЙ», «ЭЛЕГЕС» СОВХОЗТАРЫ БАЗА НЕМЕШКЕН. Олар күрүнеге тараа садар планын сентябрь 20-де күүсеткеш, пландан ажыр садарынга кирипкеннер.

Сөөлгү беш хонукта күрүне шыгжамырынга эң хөй тарааны Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар киирген. Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөлдең» өске совхозтары болгаш колхозтары чүгле 445 тонна тараа киирген, азы хүнде чүс тонна безин четпес. Ынчангаш чөөн-хемчикчилер темпиин дүргедетсе чогуур.

Бо каш хонуктарда Тыванның тараажылары күрүнеге тараа садар план-чагыгны күүседир болгаш Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга уткуштур күрүнеге пландан ажыр тараа садар хүлээлгезин улаштыр күүседип кириптерлер.

«Шын» солуннуң «Ажаап алышкынның шалыпчызы» деп шилчиир тугу «Улуг-Хая» совхозтуң комбайнери Валерий Ховалыгович Кызыл-оолче шилчээн. Ооң агрегады хүннүң онаалдазын 140 хуу чедир күүседип келген.

Шаңналга сорук киргеш...

Кызыл туктуң баштайгы адилекчизи Каа-Хем районнуң тараажылары, чоокта алган шаңналынга сорук киргеш, дүжүт ажаалдазын улам дүрген темп-биле чорудуп турар. Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алыр болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтар болгаш «Бурунгаар» совхоз. мурнуку хевээр, районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнап чоруп турар.

Ленин аттыг колхоз ажаап алышкынның темпизин мурнунда турганындан дыка дүргедеткен. Бо ажыл-агый ам үеде 3040 гектар тараазы тавычалай кестирген болгаш 1725 гектарны болуп бастырган. Ооң аддынган дүжүт 1727 тонна чедип, бир гектардан ортумаа-биле 10 центнер ажып турар.

Механизаторларның иштинде мурнакчылар хүн бүрү немежип турар. Чижээ, Нестер Коровин ажаап алышкын эгезинден бээр 530 гектарны, Иван Чепрасов — 510 гектарны тавычалай кестиргеннер. Артельдиң тараажыларынга дузалажып келген Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары конгуг кызымак ажылдап, колхоз баштаар черинге мактадып турар.

КҮСКҮ АНДЫРЫЛГА

Кызыл хоорай Совединиң «Кок-Тей» совхозу күскү ажылдарны хары үгле комплексиниг чорудуп турар. Ам үеде совхоз 6500 ажыг гектар тараа культураларының 2500 хире гектарын ажаап алнап. Бүрүне шыгжамырында 2400 хире тонна тараазы урган.

Тараазы ажаттынган аңгыстарже саван болер техника, а оларның соон улаштыр чер чарган агрегаттар кирип турар. Бо чылын совхоз 2800 гектар күскү чер андырар планныг. Ам ооң ийи муң гектар хирезин андыртыгнан. Хүн бүрүде-ле 10—12 агрегаттар чер андырып үнүп турар. Оларның башкарыкчылары колдуунда дуржулгылыг хөөчүн механизаторлар. Ынчангаш ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Тракторларның, чөр сайзырадыр кожуг техниказының техниктиг ажалдазын өй-шаанда кылып, шагүени шын ажылган турарындан элээн хөй механизаторлар күскү ажылдарга-даа, чылга ажылдап кылыр нормазын-даа ажыр күүседип турар. Оларга бирги ээлчеге трактористер И. Балдынын, Г. Гурков, И. Штемберг, комбайнерлер М. Акулов, М. Салчак, И. Пашкин олар хамаарыр.

Бүгү күскү ажылдарны комплексиниг чорудуп турарындан, «Кок-Тей» совхозтуң хову төлдериниг комбайнарының, тракторларның, автомашиналарының даажы дүн-хүн чок дыммирип турар. А кок-тейжи ажыл-ишчилер ыбилейлиг күсту эки коргуулгер-биле доозар дээш чүткүлдүг ажылдап үргүлчүлевишаан.

Комбайнерлер, трактористер дугайында журналистер хөйну бижип турар. а эдикчи-мастер дугайында шоолуг ыяттавас болгулаар. Ынчаарга оларның ажылының харыысалгалыы база улуг болгай.

— Эдикчи мастер деп кымыл?

— Ол дээрге комбайнның азы тракторнуң үрелиин ол-ла черинге эдип бээр, оларның техника талазы-биле эки ажылдарын хандырар кижилер-дир — деп, аңаа харыылаар бис.

Бо ажылга улуг мергежилдиг, техника талазы-биле бедик билиглиг кижи херек. Ажаап алышкынның кидин үеинде комбайнга кандыг-бир үрелиг болу берген болза, эдикчи-мастер аңаа бодупун аргазын коргүзүп, машинаның эдиглиг ажылдап чоруй баарын хандырар. Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң эдикчи-мастери Н. М. Коваленко харын ынчаг кижилерниң бирээзи.

Ооң боду моон мурнунда каш чыл иштинде комбайнер чорааш, машинаның бүгү кезектерин ол-ла ылавыллалдыг өөренип алган.

— Комбайн чаныңга кылаштап келгеш, ооң ажылының шимээнин дыннап тургаш, ооң түзүнде, кайызында, кандыг кезекте үрелиг болу бергенин ол дораан чугаалаш, ажыдал, кириптер кижи-ле болгай — деп, механизаторлар ооң дугайында чугаалаварлар.

Эдикчи-мастерлериниң ажылында хуу үндүрер норма чок түве болганда, оларны эскербес болгулаар, ындыг болза-даа оларның ажыынның харыысалгазы эң улуг болгай, түге дээрге, хову кораблиг ажаап алышкынга бүдүп, үрелиг чок ажылдазын дээш, олар демисежир. Ынчангаш эдикчи-мастер Н. М. Коваленконуң бо талазы-биле улуг ажылын бедик-биле үнелээр аңаар бис. Бо чүректе — эдикчи-мастер Н. М. Коваленко комбайн моторунун ажылын хынап тур.

Фто С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Механизатор Николай Ефимович Ефимов Челябинск облаттың Варненский районунуң «Ленинский путь» совхозунуң эң-не хөй ажылдакчыларының бирээзи. Ол 1966 чылда 1000 гектар тараа садарын планын 120 хуу күүседип, 1200 гектар тараа садарын 1967 чылдың

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ОРГАНИЗАСТААРЫН, ОЛАРНЫҢ ЧАГААЛАРЫН КӨӨРҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

«Ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаарын болгаш чагаларын көөрүнүң талазы-биле ажылды экижидер дугаймында» СЭКП Төп Комитедиң доктаал хүлээп алган. Партия, совет, профсоюзтуң, кедээ ажыл-агыйының, культура болгаш урал чүүл албан черлериниң, садыгның, инитиниң чеңнеңилгезиниң, чонга ачы-дузаа чедирер коммунал хандырылгакың ажылдарының экижидер дугаймында санал-оналдарын киирип турар дээрзин доктаалда демдеглээн. Ол ышкаш олар билдиришкиннерге болгаш хомудалдарга партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-инитң организацияларының ажылында четпестерин коргүзүп, инитиниң ончузун кайы хамаан чок көөр чорукту, совет хамаатыларының эрге-хүлээлгелерин болгаш хоойлу дүрүн үзүүр чорукту илереди турар.

Ажылчы чоннарның чагаалары болза партия биле улустуң арасында харылзаазын калбартырының база бымыгларының, шүрүшкин эргелеп башкарарының херээнге чоннү киириштиргениң бир ед чүүлүн хевири болгаш чуртту ахыдыралының дугаймында информацияның үнер дээш, хөй-инитиниң санал-оналының илерөөшкиннииң чепсээ болур. Ону бармыдаалаашк, партия ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылга ленинчи принциптерниң углавышкының шыңгыы сагыырын хамык чонга боттандырып турар. Соолгү чыыдарда партия, профсоюзлел, ажыл-агый болгаш еске-дээ организациялар чагааларны, хомудалдарны болгаш билдиришкиннерни көөр талазы-биле чамдык таварымчалыг ажылды чорутпаан. Оларның хөй кезиин чогуур ейүнде, кичээнгейлиг көрүп турар апарган болгаш хамаатыларны түе-түзүнде хүлээп алышкынын эккилээн.

Ооң-биле кады ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылдың байдалы чоннуң хүн бүрү негелде-хереглелдеринге кичээнгейин күштелдирериниң, улуг маселениң чагаадыкчы идепкейин болгаш инициативазын хөгжүдеринің дугайында партиянның XXIII съездиниң негелделерин ап-дээ харимаалайн турар деп, СЭКП ТК савап тур. Хөй-хөй партия, совет, профсоюзлел болгаш ажыл-агый организацияларының ажылында четпестерин коргүзүп, инитиниң ончузун кайы хамаан чок көөр чорукту, совет хамаатыларының эрге-хүлээлгелерин болгаш хоойлу дүрүн үзүүр чорукту илереди турар.

Ажылчы чоннарның чагаалары болза партия биле улустуң арасында харылзаазын калбартырының база бымыгларының, шүрүшкин эргелеп башкарарының херээнге чоннү киириштиргениң бир ед чүүлүн хевири болгаш чуртту ахыдыралының дугаймында информацияның үнер дээш, хөй-инитиниң санал-оналының илерөөшкиннииң чепсээ болур. Ону бармыдаалаашк, партия ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылга ленинчи принциптерниң углавышкының шыңгыы сагыырын хамык чонга боттандырып турар. Соолгү чыыдарда партия, профсоюзлел, ажыл-агый болгаш еске-дээ организациялар чагаалары

ПОЛИТ-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

таймылбыр чорударынга аяттыг ажыглап турар. Партияның Чоон-Хемчик райкому лекция цикллериниң дүмбелиле Тезистериниң доказ бүргүзүүн ханы үезында чоннга таймылбырлап турар. Бай-Тайгада агитквартиралар таймылбыр ажылынга кончуг тазырыкчылыг.

Ажылчы чоннарның культура төлээзи-биле негелдемелерин кандырар дээш клубтар, кино четкилери, библиотекалар партия эге организацияларының удуртулгазы-биле чогаадыкчы, солуун ажыдарны кылып турар. Хамыктың мурнунда Октябрьның 50 чыл ойнга тураскааткан Бүгү-россия корулдезинге Тываның бот-тывынгыр улусчу ураң таланытылларының киржилгезинге демдеглезе чогуур. Илангыл Новосибирск хоорайга апрельде болган зона корулдези тыва улустуң культуразы шапкын хогжүп турар дээрзин тода көргүскен. 6 мун ажыг кижилерден шилиттингген 45 бот-тывынгыр артистер аяты үеде Москвада зоналар аразында корулдеде киржип турар.

Бо хүннерде республиканың районнарында 50 шаа агиткультбригадалар бар. Олардан «Сут-Хөл» совхозтуң, Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Чоон-Хемчик районнарының Культура бажыңнарының агиткультбригадалары чон сонуургалдыг хүлээп ап турар. Республика телевидениезиниң симфониктиг оркестри, Культура министерствозунуң агитбригадалары, музейниң кожер делгелгелери дыка хөй районнарга күзенчиг аалчылар болгулаан. ССРЭ-ниң Күрүне циргизиниң болуу Тывага кээп, уттундурбас ужуражышкыннарны кылгылаан.

Улуг байырлалга тураскааткан библиотекалар корулдезинге Ийнеде Монгуш Маннза. Мугур-Аксыда Саая Самбуу эргелекчилээн библиотекалар шылгараан. Сее айларның дургузунда эш Маннза ноичукчуларга 16 мун номинары берген болган Ленин башкынын болган комсомолдуң мадырлыг эртекен оруун танышгырар талазы-биле дээштиг солуун ажыдыл чорутикен. Ниитизи-биле библиотекалар корулдезинниң үезинде республикага 1 шилиин 700 мун номинарны чон ноичаан ийикше азы кижи санынга 7—8 номинар ойнажып турар. Түүнде түүү коргускенил дизе, Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тожу, Чоон-Хемчик районнарда библиотекаларның ажыы дыка экижээн.

Совет улустуң революсчу, даймчы, күш-ажылчы алдарының черлериче аныяктарның походтарн эки түүнелдиг болуп, Тывазының аныяктар организациязы Бүгү-эвилелдиң елёзунга диплом-биле демдеглеткен. Соолгу чылдарда, мадагыя бо чылын, Каа-Хемниң Возрожкада, Улуг-Хемниң Ийи-Талда солуун музейлер, Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда улуг Ленинге, революцияның херээ дээш хамаатты, Ада-чурт даймнарынга олген мадырларга тураскаадлар тургустунган. Патриотчу ёзугга кижизидилгенниг тураскаадларынга ханаарынтыр чамдык чижектерни оорушку-биле демдеглезе чогуур. Сураглыг «Авроранга» өөренген, Сут-Хөл чуртунг лейтенанг Сарыглар Май-оол Балтай далайга дайынчы катерде мактадып, Төрээн чуртун камгалажып турар. Ак-Довуракгың даг-дугу комбинадының ажылчыны турган Саая Баров Оожум океанда шылгараңгай далайжы болу берген.

Чаа революсчу чанчылдар амыдыралга быжыглп, чоннуң дээре дээн бурунгу чанчылдары-биле эптиг дугжуп турар. Совет хөй-ниитин байырларын онза корүшүүр, оорунчуг кылдыр демдеглеп эрттирип турары-биле чергелештир, шилчиир Кызыл туктар, вымпелдер, байырлыг бижиктер тыпсыр, дайынчы чорукка, күш-ажылга алдаржыткан ужуражылгалар, кежээлер эрттирер, мурнакчы чоллачылардың, комбайнерларның машиналарынга кызыл сылдыстар чуруур, кижиниң төрүттүнгенин, нудазын, баштай паспорт алганын, школага киргенин, үжүглеңди өөренип доскананың чылыы-биле демдеглээр чорукту чер бүрүдеп корүп болур. Эргижироон, хоралыг чанчылдардан ойталавышаан, партия организацияларны ёзулуг улусчу чанчылдарны оваарыңчалыг шилип алган, ону революсчу чанчылдар-биле холбаштырып турар. Ол түүл чогунчалыг түүнелдерни берип турар. Бо чылын ыын үделгези — частыг байырын Кызылга онза эки эртүрген. Башгайгы дүжүттү Чадаанага хүлээп алганының ёзулалы чараш болган оорунчуг болган. Спорттуң ниити хевирлери-биле кады национал спорттуң, улусчу оюнларның хевирлерин Эрзин, Тес-Хем, Чоон-Хемчик районнарга бедик культурлуг пропагандалап эгелеп турарын база-за демдеглезе чогуур.

Чоон-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң парторугу эш Уекгин, Тандыда «Коммунизминиң херели» колхозтуң партеругу эш Аракчаның ажылында ёзулуг партийни стильди, кижи дугайында сагыш човашкынны корүп болур. Юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжын калбартырынга идиг бээр төлээде, чижээ, «Коммунизминиң херели» колхозта эң дээре механизаторга моторлиг эң эки маадыга чугаалаан. Ол чүүл чогунчалыг эзер, чүгеннг аяты, шылгараан саанчыга национал кепти шаңнап түтсүрүп доктаткан.

Кескү агитация талазы-биле Кызылда, Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта, Шагаан-Арыгда чамдык үлегерлиг, аяты үениң негелдезинге дүжүүп турар чүүлдер бар. Кызылга кескү агитация кылып, хана солуун үндүрүп турар кижилерниң өөредилгезин чорутkан. Шынарак кижизидикчи, организакчы рольну даг эвеспедициязының, № 12 АТА-ның, аптека эргелелиниң, № 1, 2 школаларның, аэропорттуң, Чадаана АТА-зының, «Сельхозтехника» эргелелиниң хана солуннары ойнап турар. Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Өөрүнүң «Кызыл тук» колхозтарында хана солуннарның чонга салдары улуг. СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи ажыл-агый чорудулгазын тодаргай анализтеэн, ажыл-херекче чонну башкарын турар биллетенин довгаанал үндүрүп турар.

Полит-массалыг ажылда чамдык чедиичелиг чүүдерни дендегевишаан, ында четпестерни оюп эрте бээр болза кайын боор. В. И. Ленин совет байырлалдарны эң эки дендеглээринең аргазы болза шинтиирлеттинизээн айтырыгларже кол кичээнгейни моонизээри болур деп чагаан болгай.

Бо шагда социалистиг чарыш күнажылдың будурукчүүүн, продукциялың шынарын бедидеринге, каналгага, ниитизиң ончуун эң коор чорукка эң чугула чүүл болуп турар. Юбилейге алдар болдурган Бүгү-эвилелдиң адырлар аразында чарыш чер бүрүүде чоруп турар.

Ынчаарга мурнакчыларны моральгаласы-биле деткиир чорук ам-даа чогуур негелдезинге четпес. Бүү-хаа, мөңдүк-калдык кыгыыган Хүндүлел самбыралары чамдык черлерде бар. Ында мурнакчыларның чуруктарны ат-сывын, кыыган үүле-ижин айтыышкын, ай-айы-биле хат-чаъска, изигсоонка куурартыр оңа берген турар кылдыр азып каан болгулаар. Мурнакчыларга Хүндүлел бижик тыпсыры-ла, оны байырлыг байдалда чорутпас, аңаа-ла бүдүү суна кааптар, «Хүндүлел номунга» адын киирген кижилерни кады ажылдап турар оорү бөзин билбес болгулаар ийи-чаңгыс таварылгалар бар. Ындыг байдал кижиниң сагыш-сеткилин хайныктырып өөртпес, харын чүгле хомудадыр.

Чарыш түнелиин үндүрерде, ёзу барыдаалдар чүүдер база-ла тургулаар. Чамдык профсоюзтар организациялары, ажыл-агый удуртукчуларны түс-түс төлээн черлерин, кыпга туктар, вымпелдер, акша шаңналыг тыпсырын тодаргайлап каапкаш, ажылдың ханы анализин кылбайн баар. Оон түнелиинде хожудан каап турар участоктар хожудаалыкчының чыдагааннарын билип албайн баар болганда, чогуур дузалаачыны албайн баар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкин дугайында ВЦСПСтиң доктаалы ам-даа амыдыралга удуртулга болбайн турар. Иоон үжурунда күш-ажылдың сагыпга-чуруумун үреп турар, ог-бүлеге бодун төлеп чок коргузер, хулиганнаар дээн чижектиг ийи-чадгыс кижилер од бедир атты кадагаламнаан чорүүр. Алдарыыг 50 чыпга тураскааткан «Алдар-хавыяның номнарында» «Турасклалдыг туктарга» мурнакчы коллективтерни, түс-түс кижилерни депшидер айтырыгны ам-даа ноокак шинтиирлеп турар районнар, коллективтер эвээш эвес.

Аңгы үе — дүжүт ажаалгазының, күскү чер акдарыгалының, мал кыштаглаашкынының белетекелиң ишиг түлүк үези. Аныдырал хүн бүрүде хой-хой кайгамчык үлегерчижектерни берип турар. Ынчаарга тергиннерни никтап алгаар, шаңнар чорукту тап-биле, чайгаар чорудун турар черлер кайы хой. Түс га черниң тараазын ажаалган комбайнерниң машиназынга, 100 төнна тараа сөөрткен чоланчыларның машиналарына кызыы сылдыстар чуруур, 5—10 хонуктарда ажылга шыгараан кижилерге байыр чедирип, оларның туруттан турар бажыңнарынга «Мында дүжүт ажаан болган хүнде!» дээш чижектиг шевергин этиктелар, күш-ажыл календарьларын, мурнакчыларга турасклаткан транспарантыларны кылын турар байдалды чүгле Каа-Хем, Тандың районнарның чамдык ажыл-агыйларындан көрүп болур. Кижиниң амыдыралында төрүттүнген хүнү, өөредилгээ онза чедиишкиниг болганы дээш өске-даа хой оорунчуг чүүлдер тургулаар. Ол түүлдерже кичээнгей салбас. Өскет чокка эргелерин ааар чорук — масса-политиктиг ажылда бар четпестерниң бирээзи.

Чоон-Хемчикте «Большевик», Барыын-Хемчикте «Большевик», Өөрүде «Кызыл тук» колхозтарда херээжениер човулелдериниң суурлар чаагайжыдар, колхозчуларның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле чедиишкиниери дойге билдиртир. Ынчаза-даа өске черлерде ыыдыг дуржугга эвээш. Үлегерниг бажыңнар дээш походту калбартырын бир кол сорунга боон турар.

Агиткультбригадаларның ажылында кол четпес түүл болза, оларның репертуарларында аваа-ла дыштыныгага тазырыктырган номерлер колдап, революсчу ыр, шулүктер, таңцылар кирбейн турар. Ол түүл үениң тынжыын, угланыышкынын коргусгейн турар болганда, дээш куду болуп турар.

50 чыл ойнга турасклаткан Тезистериниң чонга танынктырылгазы дооступ турар үеде ап оларны ханызы-биле өөренирин организастаары чугула. Бо херекке лекторлар, клетекелчилер болуктерни киирштирин, лекция цикллерин организастаар аппар. Үш салгадарның кижилериниң, «Улуг оруктуң чадалары», «50 маадырлыг чылдар», «Делегей ленинчи орбита-биле бурунгаарлап орар» деп аттыг кежээлерни, Октябрь революциязының чажыттарынга турасклаткан «Бис 50-иг бис» деп литература чеченчиген кежээлерни, «Авроранын дашталакшынынган космосче ужудушкуннарга чедир», «Күш-ажылга алдар», «Кадыыр биле Москва» деп үлусчу байырларны, айтырыгнар болгаш харылзар кежээлерин, аас журналдарын, кино үнер мурнунда хүннүң чугула айтырыгларынга турасклаткан кыска таймылыг доклалдарны төлээлеп, чыдыынгы-ның ажылынче кичээнгей салыры негелтинин турар.

Улуг байырлалдың хүннери чоок-шулап келген. Мынчангаш ажылчы чоннарның дыштанып черлерин, митинг, демонстрация эрттирер черлерин хынамчалыг белетиээри, хоорай-суурларны чагайжыдары, ораңсавалдарны септеп дериири, чаа хептерни ыдарары, ангаң-сүүлүнүг ап-чемнеп белетиээри дээш ажыл-ага хой.

Клубтарны, кинотеатрларны, Культура бажыңнарын септеэш, коруптуг кыадыр дериири, оларның одаар ыяң-дажын белетиеп соортуруп ангыгаштаар деозары байырлал үезинде чонну соортур. Кескү агитацияда ангы үеде бар болуп турар кедергей аар, колуп ортар хой сан-түп, текстилер керген шиттерни солгаш, оларның орнуна бо үеге дүжүүп турар чиик, дээштиг утка-шыналыг хевирлерни ажыглаар херек. Маңаа Кыыдың парыгында чедиичелиг кыыдынган чамдык кескү агитация материалдарын үлегер кыыдыр чугаадап болур.

Кескү агитацияны организастаарда дескиндир турар чүүдер-биле дүжүүп турар материалдарны шилип алыр. Байырлалдың шимелдеги Совет күрүнениң, оон ниитизде бистиң республикабыс, районнар, коллективтериниң чедиишкиннерин тодаргай коргузер аппар. Оон чижек тематиказы болза — «В. И. Ленин — Октябрьның баштыңчызы», «Коммунистиг партия — совет улустуң бүгү тиилелгелериниң сорук кииркичизи болган организакчызы», «Кодээ ажыл-агыйны коллективизастаалы», «Ада-чурттуң Улуг дайынының чыдарында совет улустуң улуг тиилелгези», «Партияның программазы боттанып тур».

Дескиндир турар кудуңчулар арыг-силиг, чагагайыытынган болза кескү агитацияның материалдары дедегелгезин оргазинастаан, аңаа бирги черни Самагалдай ССЭ (эргелекчизи Ч. Кууранай), ялгилерден бирги черни Самагалдайда ясли (эргелекчизи А. Якина) түс-түс алгызаан.

Слёт болуп турда херээжениерниң хол-биле дараган, арган түүдериниң дедегелгезин оргазинастаан, аңаа бирги черни Берт-Дагның, ийги черни «Чодураа» колхозтуң херээжениер човулелдери алган. Хурал соолгуде чодураачыларның бот-тывынгыр ураң түүл болгулуунуң коицерти болган.

Ю. АРАНЧЫН.

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизи.

У Танга Кубаның нотазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаның КНО-да төлээзи Родригес Астнасариан КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязының ажытынарында куба төлөөлериниң чедии келиргиге америк эрге-чагырга черлериниң шаптык таварыштырып, кара туразында үүлгедиглер ыыдып турарын Чингине секретарь У Танга дыңнаткан. Төлээлер Багаи ортулуктарда.

АКШ-тың эрге-чагырга черлери ол төлээлериниң ап чоруур дипломаттыг чүүгүн чедир көөрүн негеп турар. КНО-нуң кежигүнү күрүне бүрүзүнүң төлээлериниң дээп болбас дипломаттыг эрге-шөлээзинге канчап-даа тазырыпгас чорчүүшкүн ол болган деп, КНО-нуң Чингине секретарынга дамчыдып берген нотада чугаалаан.

Кубаның Революстуг чазаа АКШ-тың империалистериниң ол база бир чоңгээзинге ап күштүг удурланганын медегээр деп турар болган АКШ-тың девискээринге КНО-нуң штаб-квартиразының ажылдарынга тазырычалыг байдал ток деп чүвени ыыдыг фактылар херечилеп турар-дыр деп база катап айтып тур дээрзин нотада чугулалап демдеглээн.

Испан коммунистерниң кыйгырыы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франконуң чазаа багай банкарыдланың болган сарыыл чок экономика политиказының уржуктарының бергелерин ыыдакшы эртериче ажылчы чоннарны албаадар соргулалыг деп Компартияның Мадрид можу комитединиң медеглелинде чугаалаан. Медеглеедги ЮФИ агенттилеп дамчыткан. Ажылчы чоннарны молчүүрүн күштедирип түрган, экономиканың амгы үйбалай байырлыдан Испанияның чагырыкчы бодуктериниң үштүнүп үнер деп турар сагыштының ол медеглеледе сойгалаан. «Чазак ажыл төлевирин улгаттырарынга ол хире шырбайбышаан удурланып келген, хлеб, бензин ортээн, сайгыгаан, суг, транспорт ажыглаарының төлевирин болган оон-даа еске төлевирлерин улгаттырган, бодунуң арнын база бир көргускен» дээн.

Коммунистер ажыл төлевирин оранчок улгаттырарын чедип алыр дээш, организастыг ажыл-миселди калбартырынче бүгү ажылчыннарны кыйгырган.

Хөй-ниитиниң негелдезин ёзугаар

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлининиң ниитизи херектер талазы-биле сенатору Вольфганг Бош хөй-ниитиниң негелдезин ёзугаар алган-дужаалыкпан дужеер ужурга тавварышкан. Июньда болган аныяктар чыскаалдың Барыын Берлининиң полициязының хан төп, кыра шапканың кол организастааннарның бирээзи ол. Ук чыскаалдың үезинде студент Бенно Онезорг өлүрткен болгаш 75 кижи балыгластаган.

Хоорай чагырыкчызы Альберц алган-дужаалдан Бошгун чайлап бергенин хүлээп алган, оон ажыл-чорудулгазынга бодунуң хүүзүнүз өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш полицияның терроржу үүлгедиглериниң чангыс сетиидиини оон-биле медеглээн.

Политиктиг кезектериниң бодап турарын ёзугаар алырга, бодунуң баксыраан туружун быжыглап алырын бодаан. Альберц ол сенатордан «каражадаар» ужурга хөй-ниитиниң негелдезин ёзугаар таварышкан.

Социалистиг Чехословакия Африка биле Азияның көгжүп эгелеп турар чурттарынга улуг дузаны чедирип турар. Мадрас штатта (Индия) амгы үениң чехословак дериглери-биле дериттинген, машина тудуушкунунуң улуг заводун тудуп турар. Индий тускай эртехнигилериниң техника эктеп алырынга ЧССР-ниң ап жеверзери дузалажып турар.

ЧУРУКТА: чаа заводта индий болган чехословак тускай эртемнигилер.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXII сессиязы Нью-Йоркта ажылдап эгелээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязының даргазынга Румыниянын Даштыкы херектер министри Кориелиу Мэнескуну соңгаан. Социалистиг чурттуң төлээлекчизи ол албан-дужаалга КНО-нуң төөгүзүнде бир-ле дугаарында соңгутканы ол.

Чехословакияның музейлери Октябрьның байырлалынга

ПРАГА. Кижи төрелтетениниң төөгүзүнде турасклаадыг хүн — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнн чехословак музейлер калбаа-биле демдеглээр.

Праганың В. И. Ленин музейи Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа чуртгарның музейлери-биле дем каттыштырган, Россияга Октябрь революциязының геният, делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинниң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының дугайында делгеренгей көргүзүүлер белеткеп турар.

Шериг-төөгү музейи чоокку хүннерде Совет Чеңсеэктиг Күштериниң 50 чыл ойнга баравалгаткан көргүзүүн ажыдар.

Чехословакиянның национал эң улуг Прага музейи Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга холбаштыр орус болгаш совет сиилбиржи ураң чогаал делгелгезин көргүзер.

Национал бижиктиң Страгов музейи улуг баймралга оюн «Октябрьның чагыглары» деп делгелге-биле демдеглээр.

Градец-Краков хоорайның ураң чуруулга делгиринде совет кинематографиянның 50 чыл ойнга баравалгаткан фотодеглелге улуг чедиишкиниг болган. Ук делгелге мадагыя делегей кинематографиязының «Потёмкин броненосец», «Чапаев», «Ленин Октябрьда», «Ава», «Солдат дугайында балладa», «Оожум Дон» ышкаш тергиин чогаалдарының дугайын таймылбырлап турар.

Совет күрүнениң 50 чыл ойнга баравалгаткан делгелгелерни болгаш лекцияларны Чехословакиянның оон өске музейлери база организастап турар.

(СЭТА).

Бүгү-ниитиниң киленнээшкин

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Панама чуртгу ийи кезек кылдыр үзе киргиз алган турар он миль дурттуг панам канал деп шугум бар болганынга панам хамаанчок, кандыг-даа кижи хорадаазе арга чок»—деп, америк хамаанны, «Майами геральд» болуунуң номучукчузу Сеймур Либбман ол сонгуга бижээн.

Либбман мындаа чаа ол чуртка чоранын болгаш панам каналдың дугайында чаа дугуржуулгалар дингээр чүүлерниң бар апарганынга сагыш-сеткинниң хорадаанын илергейлээн. Вашингтон болган Панаманың чагырыкчы бөлүктери ол кезээлерин хүлээп алырынче чоокку чыгаар деп орналдажып турар. Ында панамнар бүгү-ниитизи-биле ханы килсиңеп турар деп автор демдеглеп бижээн. Чаа канал тударының эртер черни бодунуң туразы-биле шиилп алыр эргени АКШ-ка ол дугуржуулгаларның негелдезин ёзугаар тыпсыы бергени «Панаманың бүрүн эрге-шөлөзинге чедеэ болган» деп Либбман демдеглээн.

Кыдатта болуушкуннар

Чуртта социалистиг чаазал алышкынарны ондактыг байдалга таварыштырган Мао Цзе-дун болуунуң контрреволюстуг политиказынга кыдат коммунистерниң болган ажылчы чоннарның калбак кезектери шудургу удурланнышаан деп чүвени «Хунци» журналдың мында чаа үнген эзлчеглиг (14) дугаары бадыткаан. «Культура революциязынга удурдулга деишээшки турар коммунистер маочу ёзу-чуруунуң «эң аймылдыг» дайынынары болуп турар деп журналдың мурнуку чүүлүнде ажыл-биле ниинип биижээн. «Ажылчын аңгы ийи болуглежиишкин кыдыр чарыгган, хораның дазылы шак ында»—деп ол чүүде чугаалаан.

Бир талазында, пекин пропагандазы оппозистиг күштерни «капиталистиг оруктап чорун олурар болган партияда эрге-чагырганы холгаарлап алган олурукчу болукчүгеш» кыдыр көргүзеринче чүткүдүн салып турар. Ынчаныыже амгы пекин удуртулгазының недочиги «Хунци» өске бодалдыгларга удур улам улуг хемчээлдинбиле демисел чорударынче редакция чүүлүнде кыйгырган. Журнал «чылча шавымшкынның, шүүлүмчүледдиг болгаш чаартылгаларның сорулгаларын бүгү бүдүрүлге черлериниге, бүгү организацияларга күүседирин» негээн.

ККП ТК-ның Топ Мурнуу бөлүзүнүң болгаш ККП-ниң Хубэй можу комитединиң бирги секретары турган Ван Жэнь-чжунга шогаан суртаал салгаш, Синьхуа агентилелдиң ону «помещиктерге, кулактарга, контрреволюсчуларга, чанкайшичи шериг албаныгларга, жандарминарга, ламаларга, дарийгилерге удур» демисежиринче кыйгырып турган деп буруу шапканынга ужур-ла бар. Ол алдагаалдыг кыйгырык болган, шынында «культура революциязының» кол демисежир кижилери олар эвеспе болгай деп Синьхуа агентилел медеглээн. Кол дайзын — партияның болуунуң иштинде, Мао Цзе-дунның амгы угланышкынынга удурланып турар кижилер ол гээн.

Маога удурланганнарга хамаарышыр дериилелдер болган дээр дынадыгларда кыдат парлаттынып үнүп турар. Мында чаа Пекинниң бир стадионунга чеди «идепкейлиг контрреволюстуг элементтиң» өлүмүнүң хөрүүзүн көрүп, 1 миллиондан артык кижи чыылган. Ында «Шинтиргеннериниң» дөрүүн ол-ла хүн аткылаан каан. Маочулар оон арай мурнуу чарында чуруттуң эң улуг хоорайы Шанхайга база бир мындыг шиидиилге кылырын организастаган.

Даштыкы корреспондентилериниң Пекинден дынадыр турарын ёзугаар алырга, Мао Цзе-дун болуу «контрреволюсчу организациялар удурланнышкын кылыр болган боттарының үүлгедиглериниң буруузун билиннес болза, оларны боолаар» деп улусчу-хосталга арнаазынга дужаал берген. Шериг кезектериге болган «революсчу комитет» дагыыр чүвелерге берген ол айтышкынарны Мао Цзе-дун сентябрь 5-те чүүдүгзүнгеп.

Пекинде болган Шанхайда боолап олурер шаажылал даштаашкынарындан, Маога удурланганнарны боолаар деп дужаалдан «культура революциязынга» удурланганнар корлар-даа дивейн турар. Цзилинь деп сонгу-чоон можунуң кол хоорайы Чанчуньга боо-чепсектиг месилеженшкиннер кыптыгып үнген. Пекинден кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Чанчуньда «дун-хун чок аткылажмышкын дыңналып, кудумчуларга хүнүүн-не хан токтуп турар».

Маоцзэдунчуларның болгаш оларга удурланганнарның демисели чуруттуң мурнуу талада Гуанчжоу хоорайында база кошкавайн турар.

Сычуань можудан кээп турар дынадыглардан «культура революциязынга» удурланнышкынның чаа олагларының аттары билдинип турар. Ол можунуң хоорайларынга, оон иштинде Цзигун хоорайга боо-чепсектиг тараачынар халдаан деп Пекин радиозу дыңнаткан.

(СЭТА).

Шалып ажыл

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» кодээ ажыл-агый артели кышка белетекелерни хынамчалыг чорудуп турар. Кыштагларны болгаш фермаларны белетиээр талазы-биле үскей септекчилер хевээзүн турускан. Оны комсомолчу кыс Фанна Логинова удуртkан.

Пенсионерниң үлүү

Ниитиниң налынга быжыг чеңсүүрүү тургузар дээш «Шекпээр» совхозтуң Ак хем үнүнда турар малчыннары сиген кезилдезинде түлүктээшкиннииг ажылдап турар. Ында 60 ажыг харанат пенсионер Ооржак Монук ирей чүүлдү турарын малчынар ийи билир.

Ол хөөчүн ажыл-ишчи чоннуң хайнышкынныг ажылын көргеш, чүрээ лостүнмейн барып, шыгжатта чыткан сиген кадырын чидиидип алгаш. Чавы-Бажы деп черге терең үүлүүр сигенин кезип кирипкен. Башгайгы хүнде-ле оон ажылдап турган черинге бедик сиген оорлалары ап-дерли бергеп. Сигенниң хүнүдүнге ол кырган улам сорук киргеш, күзенишкинин каш катап дыңзыдыпкан.

Кам-ла хонгалда анаа хөй хөпээнер төрүтт

Төрээн чурттуң хоорайлары

Украинаның пайысылалы Киевтиң Крещатик кудумчузу.

Фотозу Н. КРАНОВСКИЙНИҢ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрушээнинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Хенинг Бегзи-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Илья Самбыловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Майя Бугажыковна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чечекмаа Маакпаловна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Тамара Анар-ооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Очур-оол Бичии-уруг Кончуковна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сая Көгерей Норбу-Самбуевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сазанакова Евдокия Афанасьевна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Александра Давакаевна «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Кок Сюрюновна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Шыырап Үйнук Шөмбуловна — «Бардык» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Биче-оол Маады Чолдакоевна — Ленинка суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Седей-оол Бичии-уруг Кежегеевна — «Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчы Зинаида Маадыевна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Норжунмаа Тайзамовна — Өөк суурда өг-бүле ээзи.

Самдан Дорлаа Ховалыговна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Седен Чооду Оолаковна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Александра Алексеевна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Мария Васильевна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

ТАНДЫ РАЙОН

Тоо уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюн Раиса Тажиевна — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ондар Серин Назытовна — Целинный суурда өг-бүле ээзи.

Сая Чактаймаа Шергин-ооловна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай Чооду Маичии-ооловна — «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.

Каичыыр-оол Наталья Евдаковна — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Куршакова Нина Михайловна — «Элегес» совхозта библиотекарь.

Ондар Манданмаа Кенденовна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Чайзаттмаа Дандар-ооловна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Петенова Анна Минеевна — Сой суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кандаурова Анна Романовна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Куулар Дугар Далдын — «Тинелге» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Долгатмаа Суваковна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Оюн Долума Докпаковна — «Тинелге» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Екатерина Соктаевна — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Сазан-оол Александра Кертиковна — «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Чооду Лакпа Чимбаевна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Чүльдүм Мария Данзыевна — Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бумба Дедгермаа Хайдыповна — «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.

Дамдын Марту Сатовна — Кызыл-Арыг школаазының повары.

Көк-Сарыг Анна Узуновна — Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыны.

Кыргыс Таспаймаа Баадыг — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Докаа Баданчиковна — Целинный суурда өг-бүле ээзи.

Сандый Ак-кыс Севээн-ооловна — «Тинелге» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Фина Байыр-ооловна — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

ЭРЗИН РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мелдзэй Долаатмаа Дылбаа — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Серзинмаа Батма Сурасовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мангар Серзинмаа Маажиевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дамдын Сиилинмаа Начыновна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Ижи Серенмаа Дажы-Дава — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сырат Манмаа Мөңгеевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Майдыр Өөнер Сагаановна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сан-Хоо Хандымаа Александровна «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Седипкова Тамара Сарыг-ооловна — Эрзин көдээ Совединиң даргазы.

Суван Намчалмаа Сонусовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Тапсын Хандымаа Соянович — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюн Көк-уруг Чадамбаевна — «Көк-Тей» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кузнецова Мария Васильевна — эът комбинадының ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чамыян Татьяна Салчаковна — Чербиниң хадыңылга школаазының ажылчыны.

Якубова Александра Кузьминична — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың август 30.

Солун лекция

Сентябрь 18-те Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңының биче залын суурнуң чурттакчылары долдур олурупкан. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, агаар-десант кезекке дайылдажып чораан, Москвадан келген лектор Б. К. Пастоновов «Дайынның тыылындан» деп солун лекцияны номчаан.

Юбилейге болгаш СЭКП ТК-ниң Октябрьнын 50 чылынга Тезистерибиле холбаштыр номчаан, Ада-чурт дайынының херек кырында болуушкуннардан кескү чижектерлиг ол лекцияны чыыганнар улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш лекторга хөй санныг айтырыгларны салгаш, годаргай харыыларны алгылаан.

СЕТКИЛ ХАЙНЫГЫП КЭЭР

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50-ЧЫЛА ОЮНГА

Республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейинге чаа экспонаттар үргүлүг немежип, анда келген көргүүчүлерниң кичээнгейин хаара түдүп, улуг сонуургалды болдуруп турар. Ылаңгыя Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга белеткел чоруп турар үеде музейниң ТАР болгаш Совет база Тыва төөгүзүнүң киллистеринде солуп экспонаттар немешкен.

ТАР килдизиниң залында кире бээрге, анда астыглаан ийи кызыл тук киживиниң кичээнгейин хораан-на хаара түдүттар. Ол туктарының тывылганы болгаш олардың арткен оруктары солуп, төөгүдүт.

Моон мурнунда музейге кандыг-даа тук чок турган. Тываның Аратгың Революстуг Шериниң дайынчы туктарының кайда кадагалаттынып турарының дугайын улус сонуургап айтырып турган. Оны барымдаалаан, СЭКП-ниң Тыва обкому ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунан дилег кылган. Ол дилегни Совет Армияның Шериг-Далай Флодувун Кол политиктиг эргелелиниң хандырып,— Совет Армияның Төп музейинден Тываның Аратгың Революстуг Шериниң 2 дайынчы Кызыл тугун кезээ моңгеде кадагалаары-биле Тываже чорудуп бертеп.

Башгайгы туктуң кыдыгары элеп калган. Ол туктуң чанында турган кижи олче үр-де чоргаралдыг көрүп, кайы хире узун, берге оруктарны эртиээн, чеже кижиден демиселче, тиилелгелерже хей-аът кирбээн дээр деп бодап турар. Шынап-ла ол тук хатшуурганныг, чаъс-чайыктыг хүнерде, дүннерде киискиш, хосталга, аас-кежик дээш демиселче кижилерни хей-аът кирип, чалгынаандырып турган. Ында алдынналчак үжүктер-биле мынча деп бижип каан: «Ажылчы чонларның дайынкарынга удур дарлаткан бичe буурай улустарның эвилели дээш!

Таңды-Тыва республиканың Улустуң Революстуг Шеригиниң Сибирьниң шериг округунуң революстуг чөвүлелиндень. Оон бир талазында «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттышкылар!» деп лозуң бар.

Кызыгга турган Совет Кызыл Шеригниң аътты эскадрону Төрээн чуртунче чанып чоруурда, шак ол даймычы Кызыл тугун бодунуң хеймер думазы болур Тываның Аратгың Революстуг Шеригниге 1929 чылдың июнь айның 27-де уттундурбас моңге турескаал кылдыр белекке берген. АРШ улут, күүгүлүг акыласның ол дайынчы белээн алдарлыы-биле кадагалаал, дайынчы салгалды сактып, дайынчы алдарны быжыг тудуп чораан. Чурттуң иштинге удаа-дараа хөделип үнүп, Тываның национал-хосталгалыг революциязынга удурланып турган аңгы дайзынары болур феодал, геократ идегеттер-биле демиселге Кызыл Шеригниң белекке бергеп ол Кызыл тугу АРШ-ты хей-аът кирип турган. Чижээ, АРШ оон сүлде кылдыр тудуп чораан, 1930 чылда Хемчикке феодалдарның үндүрген үймэзинин база 1932 чылда Терек-Хөлге моол-тыва феодалдарның самыын болүүн чылча шапкылаан.

Ол тук совет болгаш тыва улустарның пайыралыг быжыглаарынга улуг рольду ойнаан. Дайзынга удур кады демисежиргинге улуг сүлде болган. Төрээн чуртка ынак болур чорукка, демиселге эрес-маадырлыг болурунга АРШ-ты кижизиткен. Ол туктуң адаанга чыскаалын турган Тываның эки-турачыларын немец фашистерге удур тулчуушкуннарга боттарының коргуш чок маадырлыг чоруун көргүзүп шыдаан-даа. Аңаа кижизиткен кижилер Хомушку Чүргүй-ооллуң, Түлүш Кечил-ооллуң болгаш өскелерниң-даа оның шылгараңгай маадырлыг чоруу биске билдингир.

Ийиги Кызыл тук Алдынналчак удаазынар-биле ында мынчаар сырын бижээн: «Немец эжелекчилерге өлүм! 7 дугаар аътты полкага Кызыл хоорайның ажылчы чонларындан». Ол-ла түүтүң бир чарыында ыңдыг бижимел бар: «Төрээн чурт дээш! ВКШ(б)-ниң хоорай комитединдеп болгаш Кызыл хоорайның күүсекчи комитединдеп». Ол түк база-ла улуг, улуг дайынчы оруу-ту эртип, Төрээн чуртка ынак, аңаа бердинген болурунга АРШ-ты кижизиткен. Тываның эки-турачыларын ол тук эжелекчилерге удур эрес-маадырлыг тулчурунче хей-аът кирип турган.

Бо дайынчы Кызыл туктарның адаанга чыскаалын, оны сүлде болдурун, тудуп чораан кижилер музейге кээп, оларны көргеш, боттарының арткан дайынчы оруктарын сактып турар.

Музейниң улуг эртем ажылдакчызы, чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан мынча деп чугаалады:

— Музейге келгеш, бо туктарның чанында дайынчы алдарның шугум чыскаалдарын арттырып, хоочун коммунистер болгаш дайынчы салгалдың кижилери-биле, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны кылып, пионерлиг, комсомолдуң хүрээленнинге хүлээп алышкынналарны чорудуп болур.

Ол дайынчы туктарны делгеп аскан залда оон-даа оске чаа, солун чүүлдер делгеттинген. Бо чылдың часкаар кыжында Тываның эки-турачыларының төлөлекчилери О. К. Оолак, Т. К. Пичен-оол, Д. Н. Одаң-оол, Т. Х. Таржаа олар Ровно хоорайга чораан болгай. Ровно дээш тулчуушкунга эрес-маадырлыг-биле демиселге тургаш елгеп, тыва эки-турачыларны хөөржүткен акы-дүжма хөөрүнден алгаш, биче чоруткан ыдыктыг довуракты база-ла ТАР килдизиниң залында, шил хомду иштинде делгеп көргүскен.

«СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединге, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай күүсекомунга, Тыва АССР-ниң алдарлыг ажылчыларынга.

Төрээн хоорайбысты немец-фашистиг ажелекчилерден хостаан үнүден бээр тээрби үш чыл болган оон таварыштыг силерниң чангыс чер чурттуларыңарны ыдыктыг болгаш эргим үзелиг хаяы сиңиннекен бистиң чергиң довураан ровнолулар силерже чорутту. Бо довурактың акыдуңна хөөрүндеп алган чүве. Бистиң хоорайбыстың чурттавчыларының ол хөөрде тарын естүргеп чечектери кажан-даа өңмес.

Силерниң чаңгыс чер чурттуларыңарның өлүм чок, маадырлыг чоруктарының дугайында турескаал оларга өөрүн четтиришкинниң иелеткеп ровнолулар-ның чүректеринге иезээ моңгээ-биле уттундурбайн чоруур.

Украинаның Коммунистиг партизымының Ровно хоорай комитеди.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай күүсекому».

Кылын, түрең киртиг алдынналын турар үжүктер-биле бижээн ол чагаалы база-ла шил хомду иштинде делгеп көргүскен. Оон чанында база бир бижин чыдып турар. Ында мынчаар бижээн:

«Эргим оюнум болгаш эш! Төрээн хоорайбысты фашистиг дарлаалдан хостаанымның турескаалдыг хүнүнүң оюн таварыштыр Силерге үүрегтиң ханызындан байыр чедирдивис! Моон соңгаар-даа, дайынның кадыгдошкун чылдарында эрес-маадырлыг, дидим, от-көс дег чораанныңар ышкаш болурунарны Силерге күзеп тур бис.

Төрээн чурттуң эргим камгалакчызы, Силериң кылган эрестиңнем чоруунарыңы бистер боттарывыстың чүректеринге иезээ моңгээ-биле кадагалаар бис!

Силерге өөрүн четтиришкинниң-биле ровнолулар.

1967 чылдың февраль 2. Ровно хоорайбо.

Ровнолулар боттарының ыяап, төрээн хоорайының хостакчыларынга боттарының сагыш-сеткилиниң ханызында ынчаар байыр чедирип, ыяш күзээшкиннерин илеретпеп. Бо байыр чедиришкинниг чагааны номчаан тыва эки-турачы бүрүзү Ровнону хостаары дээш болуп турган кадыгдошкун түлчуушкунуну, дайынчы оруктарын сактыр.

Музейниң ТАР килдизинде оске-даа чаа, солун чүүлдер бар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КӨЖҮР АПАРГАН

Бир чагаага хамаарыштыр эмчиниң харыызы

Кижиниң эът-мага болу кайгамчык солун, элептиг шынарлыг. Ол шынарларны бис чөп, каанныг ажыглаар болзувусса чүс хардан ыдай, чуртталгавысты кыраап доозар-да бис ийин. Медицина эртеминиң мурнунда ону чедип алыр сорулга салдынган. Кымдаа амыдыралы алекке соксаарын күзевес, кандыг-даа аарыгдан чайлаарын бодаар болгай.

Аарыгларның тывылдырыкчыларын чок кылырының чижээ кылдыр «быжар-дымаа» дээр азы оспанын микробтарынга удур организминиң шынарын ап көрээлиннер. Эртемденнериниң тып тургусканы оспа вакциназы дээрге, инектин ханызына оспа микробтарын тарып өстүргеш, күүнүн сулаараткан, кургадып каан дириг микробтар-дыр. Оларны кижиниң өшүүнче тарып каарга, эът-мага ботка ол микробтарга удур (антитела дээр) хоран чүүлдер тургустуна бээр. Бир эвес ындыг кижи оспалаан кижилер арагынга-даа чурттаар болза оон аарывас. Чамдык улгалы берген кижилерни дыңнаарга «бирээде кады өглер ишти шүүпү оспалаан, мен оларныңбиле кады чурттап, чеминеп турзумза-да аарываан мен» деп мактаны аарак чугаалап олургулаар. Ындыг аарывас улустуң эът мага-бодунда оспа микробтарынга удур хоран чүүлдер бар. Ынчангаш, олар бүгү назынының иштинде оспадан аарывайн барып болур. Оларның ханын алгаш, «аарыычал» азы ханында оспага удур чүүлдер чок кижилерге кудуп каар болза, элээн үениң иштинде (бүгү назынында эвес, а 6 ай азы бир чыл хире үеде) олар оспадан аарывас. Ындыг арганы оспанын неттерээн үезинде улус аарывазын дээш эмчилер түр үеде ажыглап турар. Оспага, улаанутка, туберкулёзка, бруцеллёзка удур тарылгалар элээн үе эрткенде, кижи бо аарыгландан база катап «аарыычал» апаар чүве болганда тарышкыннарны түскай айыткан хуусаалларында үзүк чок чорудуп турарының ужуру ында.

Бо ышкаш кижиниң эът магабодунуң өске бир шынарын ап көрээл. Чоокта чаа менээ бистиң билириивис кижиден чагаа келди. Мен мооң мурнунда оон-биле ужуражып чугаалашкан кижи мен. Ол мендең «грипптей» бергеш сүмеан, тааржыр эмнер бижип бээрин дилээн. Ынчан мен «организминиң аарыгга удурлашыр шынары сулараан» деп тодараткан мен. Оон чагаазынга бижип турары-биле алырга «сулараанны-ла» ылап. Арагага улустуң өөрени бээринден аңгыда, чамдык кижилерниң организминге арагага удур хоран чүүлдер (антителалар) тургустуна бээринің таварыштагдары база бар.

Билиңигир болуру-биле ук кижиниң чагаазы-биле таныжыптаал. ...Мен сөөлүү үеде арага амзааш-ла көжүп, сыртайып каар апарган кижи-дир мен, эмчи. Черле «бак чүвеге бак чүве немежир» деп ышкаш бир-ле катап мен медээжок, эът изип, баш аарып, кузар, аъш-чемге хөөн чок болуп аарый берген мен. Улустуң сүмелевес чүвези-ле бар ийик бе, «грипптээн кижи спиртти дузаан ижиптерге грипп арлы бээр» дижир болгай. Мен ол ёзугаар бирле кежээ 50 грамм спирт тып алгаш дузаан ижиптим. Мээң ам таандагызы ышкаш көнгүс арага ишпес апарганымны силер билир болгай силер, ынчангаш «ам база арагалаар апарган» деп бодаванар, чүге дээрге мен болумнуң байдалымны силерге тайылбырлаар дээш моны бижидим. Шак ынчаар «эмнеттингеним» соонда, үжен хире минута болганда, баш дескинип, эът-кежиминден суг-шалбаа дер шагагайып, шагжоктанып, шимчээр-даа харык чок апардым. Дүргеп-не дожекке барып ойталап чыдыптым. Көжүгүр, сыртагар апарган мен. Карааның шиер дээримге хоржок, кукла карааны ышкаш шимчевес-даа, хагдынмаедаа, бүгү дурт-сынын дорт ыяшка дөмей, утаанын көнгүс аңаа, онза аарыыр чүве-даа чок. Улустуң мендең чүнү айтырып база менээ чүнү чугаалап турары аңаада бодум-на, билип чыдар мен. Гипноздап каан кижи-ле. Азы арагага гипноздалы бээр апарган кижи боор мен бе, эмчи? Мен бодап көөрүмге ындыг эвес-даа ышкаш. Ынчан чыырымда каайым чедип келди.

—Чүнү боданы бергениң ол? — деп, ол мээң кыйымга олуруп алган эът-мага-быр. Мен чүнү-даа чугаалаар, харыылаар, шимчээр харыым чок. Көжүгүр, сыртагар хевээр-ле.

— Кандаай кижи сен, чиктиниң але—дээш, ол мээң холумну ыдай тырта-дыр. Хол база көжүк, дорт. Элдепсиниип кайгай берген. Мээң карааминде-даа, холумче-даа коор. Ам-на чүвениң ужурун билип каапкаш ол өрээлден үне халаап, улуг хымыш суг эккелгеш, оозун мээң аскыгга түда-дыр. Ону ижер, аас шимчедир харыым кайда боор. Оон мээң бажымче хымышта суун саарыпты. сырбаш дээш олчаан шимчеп, чугаам үнүп келди. Шаам чогу-даа хөлчок.

Оон соонда районче командировкалап чораан кэримге бажымда бистиң төрелериивис келген орлар. Олар менээ, ынавазымгадаа, бичиинден ижерин албададыхар, түс грамм хире водка ижиптим. Ынчан база орган сандайымга олура көжүп, сыртаа берген мен. Улузум шуут корткаш, база кырымче суг саарып турган деткерип алган. «Грипптээн» кижиге араганын хораны бе дээрге бо удаада мен «грипптевээн»-даа, көнгүс кадык болган мен. Мээң эът мага-бодумда черле бир янзы аарыг бар боор...». Ол ижин-кара чогу-биле ажыктыг сүме бээрни менден үлээн.

Шынап-ла мен аңаа ижин-кара чогу-биле харыылаан мен. Ынчангаш арагага эът мага-бот шуут чаңчыгып өөренип-даа берип болур, азы эът мага-ботка арагага удур түскай түүлдер тургустунуп, кажан организминде ындыг түүлдер бар кижи арага ижиптерге, арага-биле ол түүлдер катышкаш нерви системазын, черле бүгү эът мага-ботту хораннап, көжүдүптер чоруктарга чедирип турары ол. Ол дээрге организминиң эң-не күштүг камгаланыр шынарларының бирээзининиң илереп, кеспүп турары ол. Эът мага-ботту билдиңир, каяыыг эдилээр деп чүвениң үжүру ол. Бир-тээ оон эът мага-боду ниитизи-биле сыртаар болганда оон өкпе, чүрээ көжүгеш, хенертен ыяшыга таварыжып болуру чугаажок. Ынчангаш ол кижиге «арага ижери хоруглуг» деп чүве билдингир. Ол оңу ам шыңгыы сагыш чоруур апарган.

Д. КУУЛАР,
эмчи.

Октябрьга алдаржыткан

РСФСР-ниң культуразының болгаш ураң чүүлүнүң Москвада эгелээн хүннери-биле холбаштыр П. И. Чайковскийниң аттыг залга улуг концерт болган. Совет эргелиг-лерниң 50 чылынга тураспаткан бот-тывынгыр ураң чүүлдүң бүгү-эвилел көрүлдезининиң лауреаттарын москвачылар чылыы-биле уткуп хүлээгеп.

Концерттиң эге кезиинге Г. Свиридоттуң «Патетическая ораторилязы» залга чаңгыланган. Саратов хоорайның профзвилелдериниң культура ордузунуң улустуң академиктиг киитии ыр капеллазы оны күүсеткен. Калуга областтың Обнинск культура бажыңының орус улустуң хогжум херекселдериниң оркестри «Төрээн чурт» деп темага совет композиторларның ырларын көрүкчүлерге баравалгаткан.

Башкириядан келген садыг ажылдакчызы В. Шагиров «Салават юлаев» деп операдан Салават Юлаевтиң ариязын ырдап күүсеткеш, бедик үнелелди алган. В. Маяковскийниң «Владимир Ильич Ленинө деп шүүлгелиндеп үзүндүну Куйбышев чурттуг ажылчын Е. Ковалёв улуг чедишкинниг колчаан. Брянск областан келген аныяктарның зас чогаал талазы-биле ишти ыры, Астрахань областың Вольское суурнуң ыры болгаш танцы ансамбли, Мордовиянып болгаш Карачаевонүң Черкессиязының, Сөңгү Осетиянып болгаш Калмык АССР-ниң, Тываның болгаш Чита областың, Кострома областың болгаш Москванып коллективтериниң көргүзүүлериң гала чылыы-биле үткээн.

(СЭТА-ның корр.).

ШЫДЫРАА ХӨЛДЕРИНДЕ

ГАВАНА. Касабланкага тураскаал болдурган делегей маргылдаазынын шүүлгелээ болгалакта-ла, дани гроссмейстер Б. Ларсен тиилээринге магадалалдыг болу берген. Сөөлгү салыгда венгр Г. Барц-биле хаймынашкап, түүнелинде 19 удугаар болурундан 15 удуг саным аларн. М. Тайманов куба С. Гарсианы утканн, ийиги черни алган—13,5 удугаар. Делегейниң Касабланкага тураскаал болдурган ийи маргылдаазынга тиилээн, делегей чемпиону чораан В. Смыслов үшкү черни алгап, 13 удугаар болган. 12 удуг саным ап үнген Л. Полутаевский дөрткү черни алган. Түүнээ маргылдаазынче ийи-не киржикчи уттурбайн шүүлгө үнгеп. тиилекчи болгаш бешки черни алган М. Филип (Чехословакия)—11,5 удугаар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сашко» 10, «Чай хилве эрте берген» 2, «Чаза депсипкен тамы» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чедиң айның шынаазы» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Мээң ынакшым турар кижим» 2, «Фантомас хөлзеп үнген» (2-ги сериязы) 12, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даң хаяазында шураашкыны» 3, «Бистиң бажыңывыс» 4.50, 7.10 «Дескей чок чээн» 9 шактарда.

Хайыракан 8 чыл школаазының башкызы, СЭКП-ниң кежигүнү Октябрь Седенович ДОНГАКТЫҢ

мекке мөчээн-биле холбаштыр ооң кадайы, школада партия организациязының секретары Александра Максимовна Чаш-оолга болгаш ооң дөргүл-төрелдериниге СЭКП-ниң Улут-Хем райкому хаңы кажыдалын илергейлеп тур.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээн

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

Чыыда —6 руб.,
алды айда —3 руб.,
үш айда —1 руб. 50 коп.

редакциянын адресинде

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыралы киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлеттүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылыралы киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Паралгга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00618.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

44 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 23 СУББОТА № 226 (6863).

Өртээ 2 көп.

Улуг Төрээн чуртувуста

СОВЕТ ЧУРТТУҢ КЫЛАЖЫН ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң белетизези «Советтер чурту 50 чыл дургузунда» деп статистика чыындызында көргүскен. Кымга, тода чурагайлар улуг совет улустуң чедиишкиннерин шеретпейн.

АВТОМАТТЫГ САНАЛГА МАШИНАЗЫН Москванып микролитраж автомобиль заводунуң пресс цехинде тургускан. Ол машина 90 прессиниң кайызының-даа ажылынып дугайында медээлерни кандыг-даа ойде берип болур.

БӨГҮН ЧИТА ОБЛАСКА ДЕМИР ОРУКТУҢ Белогорск — Архара участогунга паровозтуң соолгу медээни этпеп. Байкал ыдыкның демир оруунуң ийи муң километр ажыг участогунга моон соңгаар поездилерни түгле тепловозтар соорттур апаар. Бо беш чылда Байкал ыдыкның магистралын бүрүнү-биле электрижидер.

УЛУСЧУ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ

Найыралдыг ийи ажыктың иштинден төрүттүнүп тывыган бистиң улусчу интеллигенциявыс совет нимитилел хөгжүлдезинге чугула рольду ойнап келген болгаш моон соңгаар-даа ойнаар. Октябрьның алдарлыг юбилейии ол улам чаа, шылгарангай чедиишкиннер-биле утпуп турар. Совет интеллигенция — ол дээрге бүрүзаз эгелистиг интеллигенциядан үндезини-биле ылгалдыг, чаа хевирикиң, бедик медереелдиг, арыг моральдыг интеллигенция-дыр. Төрээн чуртунга, партиянга, улуска бераан болурундан артык бедик хүлээлге ында чок болгаш туруп-даа норбаан. Ынчангаш совет улус бодунуң интеллигенциязынга кызыгаар чок ынаи болгаш аңаа долузу-биле идегээр.

Коммунистиг партия улусчу интеллигенцияны намыны-биле өстүрбүшаан, социализмни, коммунизмни тургузарының зөң нарын сорулгаларын шиитпирээрринге өөң күжүм, уганын мергемилдии-биле ажылап келген. Эртем-техниктиг депшилгеде, литература, уран чүүлдүң чечектелиишкининде амгы шылгарангай тиилелгелер чогуп-на совет интеллигентиниң ады-биле хөлбашкан. Бистиң алдарлыг эртемденнеривистиң, конструкторларывыстың, инженерливистиң мерген угааны-биле тургустунгулаан шеригниң бөлбаазын чепсентеринге, атомнуг дериглелерге, гидростанцияларга, тоолда ышкаш космитиг корабльдерге ам кым чергазарлаамас деп!

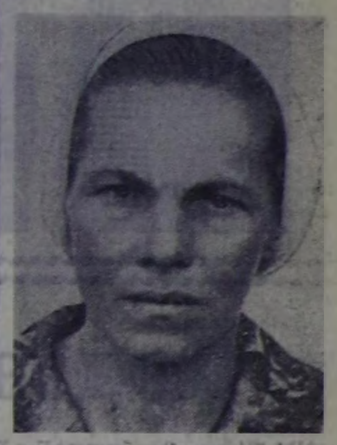
Коммунистиг партиянып, Совет чазактың хүн бүрүдеги сагыш салыышкынының, эгээртинмес дузалаачызының ачызында бистиң аныяк республикавыс төөгүлүг кыска үениң дургузунда бодунуң национал интеллигенциязын өстүрүп шыдаан. Чөөнта чаа-ла үшүн-бижии безин чок, недергей хөмүдангай чераан тыва улус ам муң-мүң дээди белгаш ортуман эртеминг башкыларлыг, чүс-чүс эмчилерлиг, культура ажылдаачыларлыг, агрономнарлыг, зоотехниктерлиг, он-он эртемденнерлиг, чөгээлчыларлыг, чурукчуларлыг болгаш артистерлиг апарган. Олар орус, украин болгаш өске-даа националдыг интеллигентилер-биле кады, хөл-хөлүндүн туттунчуп алгаш төрээн Тывазының чечектелиишкининиң хөрээнге ак сеткилдии-биле бараан болуп турарлар. Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозта агроном О. П. Чуева, Кызылдың № 2 школазында башкы А. А. Алдын-оол, Улуг-Хемниң Ак-Тургуда кодээ библиотека эргелекчизи Т. Жукова, ол-ла районнуң Ийи-Тал сес чыл школазында башкы А. А. Окюн, Тошуның район элчелегезиниң эргелекчизи М. В. Олишевский, Кызылда башкы училищезинниң өөредилге эргелекчизи В. Л. Ладанова, Кызылда күрүмениң башкы институдунуң ректору Х. С. Алдын-оол дээш ышкаш, партиянга, чонунга кызыгаар чок бердингген, ажыл-херек дээш сагышы деспес, мегаг билбес кишилер аныяк тыва интеллигенцияның иштинде хөй. Чөөн-Хемчиктиң Ийимеде, Эрзинниң Бай-Дагда, Бай-Тайганың Мугур-Аксында кодээ библиотекаларның эргелекчилери М. Маңмаа, К. Зренчина, С. Самбуу олар бөттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, чон ортузунга нам пропагандазын билдилиг организастап келгеним база демдеглээр херек.

Хөөрай, кодээде бистиң улусчу интеллигенциявыстың төлээлекчилери бөттарынга омаашкан бүдүүлге ажылын күүседирибиле чергелештир чер-черде партерганизацияларның чөп ортузунда политинформаторларның барык 70 чыгам хуузу интеллигентилер болуп турары безин ол дугайын тодаргай хереченлеп шыдаар. Хөөрай, кодээде бистиң хөй санныг интеллигентилеривис бот-тывынгыр уран чүүл коргузүүн, айтырыг, харыы кежээлерин, эртем-теоретиктиг болгаш номчуулга конференцияларын, дыштанылга хүннерин, дайынчы, революсчу болгаш күш-ажылчы алдарның умурашылгаларын организастаарынга база идепкейлиг киржип, ынчангаш партерганизацияларга бөттүг дузаны чедирип турарын билир бис.

Бо онзагай юбилейлиг чылда республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы — литератураның болгаш уран чүүлдүң амыдаакчыларының база күшенишкининиг амыдаашыл, идеялыг утка, уран-чечен деңнел талазыбиле улусна төлептиг чогаалдарны тургузуп шыдаан. Оларның иштинден Виктор Кок-оолдуң, Степан Сарыг-оолдуң, Юрий Кюзегештиң, Монгуш Кенин-Лопсаңның, Донган Бегзиниң, Виктор Сагаан-оолдуң, Кечил-оол Экер-оолдуң, Анатолий Емельяновтуң, Сергей Ламзыының, Иван Салчактың, Михаил Петровтуң; Ростислав Кенденбильдиң, Реберт Лесниковтуң болгаш өскелериң-даа ажылдары бедии-биле үнеттинип, мактап шаңнаарынга төлептиг болган.

Партияның чөөн дузалаачызы улусчу интеллигенцияның нимитилел амыдыралында киришпейн турар ындыг участогу чөп. Ол улуг иүш кайда-ла чөп ажыглаттынып турар болдур, ында ажыл-херек чогумчалыг бүдүп турар. Ындыг турбуже, билиглериниң, культураның нептередиичизи — интеллигенцияны ажылга дадыктырып өстүрбес, ооң амыдырал байдалын болгаш өөредилгезин хереңке албас чоруткун фантызы бисте ам-даа эвээш эвес. Улусчу интеллигенция-биле ажыл ыяңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарда коичуг кешкен. Ооң уламыңдан чамдык башкыларның, кодээ ажыл-агый специалистериниң, культура-чыргыдыышның ажылдаачыларының тавазында ажыл-албанга харыысалгаш чоктулар, хөй-нимитиниң ажылынга идепкей чок, коммунизм тургузунчузунуң моральдыг дүрүмүнге чүүлдешпес, совет интеллигенцияның нүүрүнге таарышпас аморалдыг үүлгедиглер ыыпыр чоруктар бар. Бир эвес СЭКП-ниң ол райкомнары, партия, комсомол эге организацияларының шак ындыг чонунга бараан болур бедик күүседиринге кызымак чорүүн көргүзүп, ай планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Сентябрь айның эгезикде Хөндергейде кырганнарга 54 орунныг столоваяны болгаш бир чурттарга корпузун ажыглалга киирген. Ук тудугларны комиссия хүлээп ап турган, Норбаакаа болгаш ооң эштериниң ажылы эки шынарлыг болганын демдеглээн.

УЛЬЯНА ПИРОГОВА — колоннада кара чаңгыс дашчы-бетонщик мергежилдиг херээжен тудугжу. Ооң кылган ажылы үргүлчү будумче, шынарлыг. Чадаанада уруглар садының болгаш бир улуг котельнаяның фундаментизин, ханаэын салырынга мурнакчы тудугжу ажылгырын көргүскен.

ФИРС ПОТАПОВ — мурнакчы электриктериң бирээзи. Ол бедик мергежилдиг, электриктеп ажылдаа-ла ам 15 чыл чедип турар. Чер-черлерде тудуг объектилеринде тургускулаан бүгү-ле механизмнерниң доктаамал ажылдаары электрик кижиден хамаарыгын ол кончуг эки билир.

Механизмнерниң үрели бээрин болдурбазы-биле баш удур хайгаарап, могуур өй-шаакда болу берген үрелиишкиннерни чайладып турар. Ол эш-өөруның аразынга авторитеттиг, оларга эвилең-ээлдек, дыңнангыр.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ сөзүг болгаш фотозу.

МУРНАКЧЫ ТУДУГЖУЛАР

Чөөн-Хемчик районда № 463 механизастаттынган тудуг колонназының тудугжулары юбилейлиг чылда боттарының мурнунга салдынган сорулгаларын боттандырар дээш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип, күженишкинниг ажылдап турарлар. Бистиң тудугжуларывыстың аразында мурнуку одуругда чорун турар күш-ажылдың тергиинелериниң саны өзүп, олар өскелерге үлегерни көргүзүп турар.

ЗШ И. И. ЗОРИННИ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Автомобиль транспортунга үр үеде үре-түнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнгенинден бээр 60 хар харладаны-биле холбаштыр Минусинскиниң автоажыл-агыйының хандырыгга шилгээнниг начальнигы Иван Иосифович Зоринни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары И. ДИИГА.

Кызыл хөөрай, 1967 чылдың сентябрь 22.

ЮБИЛЕЙЖИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУК — УЛУГ-ХЕМЧИЛЕРДЕ

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел сентябрьның ийиги декадазында республиканың районнарының ажаал алыышкын болгаш тараапы нүрүнеге садарының талазы-биле социалистиг чарышының түңнелдерин чугаалаштып көргеш, сентябрь 20-де байдал-биле алырга, республикада тараа нүльтураларының 125,6 муң гектары кестинген, ооң чүгле 68,5 муң газы бастыртынган, азы кескен тараанның 52,3 хуузу болур дап демдеглээн. Күрүнеге 48175 тонна тараапы сатканын, азы планның 80,3 хуузу күүседиттингенин.

Улуг-Хем районнуң тараачыларының сентябрьның ийиги декадазында ажаал алыышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының темпизинниң талазы-биле дээре көргүзүлүг болган. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарының графигин дыка ажыр күүсетпеп, үрезин уруушкуну чоруп турар, чиңге-тараа садарының хуузу өске районнардан ажыг. Бастыртынган 10 муң гектар шөлдүң га бүрүзүндеи ортумак дүмүдү 14 центнер ажыг болган.

Сентябрьның ийиги декадазында Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның чер ажылдаачылары база эки ажылдааннар.

СЭКП обкомунуң бюрозукүн, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң ДОКТААТКАНЫ БОЛЗА:

Ажаал алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле шилчиир Кызыл тукту база 250 рубль түңнүг акша шаңналын сентябрьның ийиги декадазының түңнелин ёзугаар УЛУГ-ХЕМ РАЙОНГА (СЭКП райкомунуң секретары эш БУЯНДЫ, райүүскомнуң даргазы эш БУДУК-ООЛ, кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш ИРМА) тыпсыр.

Дүмүт ажаал алыышкынының, күрүнеге тараа садарының темпизин нүштелдиреринге, ооң-биле чергелаштыр үрезин уруушкунун, ону ажыладап кылырын, аңгыс аңдарылгазын, саваанны белеринге болгаш тырып шырыырын дүргедедиринге; юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң шыгжамырынга 8 миллион пудтан эвээш эвес тараапы урган турарын чедип алыр сорулга-биле ажаал алыышкынны болгаш күрүнеге тараа садарын чедиишкиниг чөрүдары дээш социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга, райүүскомнарга, кодээ ажыл-агый будүүлге эргелелдеринге, партия организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртунчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге дааскан.

Ийи алышкы

«Күш- ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыг салбырында тараа ажаап алыышкыны калбаа-биле чоруп турар. Юбилейлиг чылдың тараазын дүрген болгаш чидириг чок ажаап алыр дээш чарыш калбарган.

Эрткен он хонуктуң түңнелин үндүрерге, комбайнер Андрей Рассохин 118 гектарны кестиргеш, 52 гектарның тавычазын бастыргаш, социалистиг чарыштың бирги черин алган болган. Аңаа шилчиир вымпелди база акша шаңналын тывыскан. Ийиги черде ооң дүмазы Владимир Рассохин болган.

РЕПОРТАЖ

ДЭЭР АЯСКАН

Бо чылдың августуң төнүүзүнде, сентябрьның эгезинде болган ол-боранныг хүннерниң соолунде, тараапы чидириг чок, эки шынарлыг ажаап алырынга дыка күвенчиг ажыг хүннер келген. Республиканың хөөрү-шөлдеринде ажаал алыышкынының хайгыышкынныг хүннери турлукпаан.

Ол каңг хүннерни Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң тараажылары база чөп ажылган, чымыштыг күскү хүннүң шак бүрүзүн будүрүкчулуг ажылган турарлар. Ол ажыл-агыйның Биче-Тей салбырының Үттүг-Хая хонуу турлаанда 700 ажыг га черкин тараа культуралаарын тавычалай кестиргеш, бастырган. Ында арбайның га бүрүзүнден дүмүдү 23 центнер ажыл турар. Ол салбырның тараажылары сентябрь 15-ке чедир чаа дүжүттүг 541 тонна тараазын нүрүне шыгжемирынче үргеп.

Совхозтуң мурнакчы механизатору Куулар Тараачын чеди хонук иштинде 320 га тараапы тавычалаан, а ооң сезонда ажаар дээш хүлээлгези 800 га.

— Улуг байырлалга белек кылдыр ол хүлээлгемни ажыр күүседирмен. Мээң-биле чарыштыг эш М. Спар-оол-биле дең удаа чоруп ормен—деп, ол чугаалады.

Ажыл-агыйның ажаал алыышкын ажылдарында түс-түс звеномолар, механизатолар, чолаачылар аразынга калбаргап чарышка хүн бүрүде чаа лавдырлар тыптып кээп, совхозтуң тараажыларының ажаал алыышкынны шамнаашын доозар дээш ниитии ажыл-херээнге боттарының үлүүн киирип, эң-ооруп оортуп турар. Ындыг мурнакчыларга комбайнер Ооржак Хөптек-оол болгаш совхозтуң хоочун чолаачызы, назы-чаяа долуй берзе-даа, дүжүт ажаал алыышкынынга кызымак ажылдап турар чолаачы Ооржак Тойбу-Хаа аларны база хамаарыштырып болур.

Бо салбырның төп шаңынга келеш, шында ажылды чедиичедиг организастаашын дорааи-на эскерип каар силер. Тараапы автомашиналардал дүжүрер, чүдүрер, арыглаар, кургадыр ажылдар үзүктел чок. Аңаа түгле совхозтуң ажылчыкнары ажылдап турар эвес, ында школаларның башкылары, устуку класстарның өөреникчилери, контора ажылдакчылары график ёзугаар кээп ажылдап турар.

Шекпээржилер күрүнеге 200 тонна тараа дүжаар планның 635 тонна кылдыр күүсеткен. Ам олар ниитизи-биле 3000 тонна тараапы күрүнеге сабар хүлээлгени алгаш, Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг муң-ажылчы белек кылдыр ол хүлээлгезин чедиишкиниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» тускай корр.

Үргүлчүлевишаан

Тараа быжыды орайталаныдан, ажаап алыышкынче соңгудактап киргеп «Кызыл тараачын» колхозтуң механизаторлары тараа ажаап алыышкынын түңнүүдүг үргүлчүлеп турар. Артель совлгу хүннерге чедир муң гектар ажыг кызыл-тасты, 415 гектар суланы, 67 гектар арбайны тавычалай кестиргеп.

Тавычалаан тараапы бастырып алыры база калбарын эгелээн. Амга чедир 195 тонна кызыл-тас, 142 тонна арбай шаңнарда киргеп. Ажаапда эгелээнден бээр үр болбаан болзажок, комбайнерлер А. Кисличин 130 гектарны, А. Обчаров 150 гектар тараапы ажаагаш, мурнакчылар болуп шылгаравнар.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

Хлеб заводунуң ажыл-ишчилери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, чамдык чедиишкиннерни чедип алганнар. Коллектив продукциянны будүрерии түгле күүседир болгаш ажыр күүседиринден аңгыда, күш-ажылдың будүрүкчулүүн болгаш продукциянның бедик шинарлыын чедип ап турар.

Экп хүлээлгелерии-алыры — чарыштың түгле эгези. Кол түүл ол ажаан хүлээлгелерни амыдырапга боттандырары болур. Ынчангаш бо коллективте пек участок бүрүүлүде алган хүлээлгелериниң пункт бүрүүн күүседир дээш демисел калбаргап.

Партия организациязы (секретары Ф. С. Петухова), администрации (директору Н. М. Антонов), профсоюзлел комитеди (дартазы И. В. Сороковых) социалистиг чарышты организастаарынга үргүлчүнүн кичээнгейии салып турарлар.

Хлеб заводунуң коллективии 7 айларда ниити продукция будүрерин 107,8 хуу, пландан ажыр 101 муң рубльдиң продукциязын будүргеп. Эрткен чылдың бо үеии-биле деңнээргс ниити продукция будүрери 12,6 хуу өскеи. Продукциянның бот-үнезии чиигедир планны коллектив база чедип алган.

А. РОДЧЕНКО.

РСФСР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннери

Москвада РСФСР-ниң культура, уран чүүл хүннери эгелээн. Москванып Владимир Ильич аттыг заводунуң ажылчылары-биле, инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле РСФСР-ниң композиторлары эртенги шактарда-ла ужурашкан.

Кремль театрынга болгаи байырлалчы улуг концерт коз болуушкуи болу берген. Концертке Россияның уран чүүлүнүң эң эки коллективтери болгаш мастерлери киришкен.

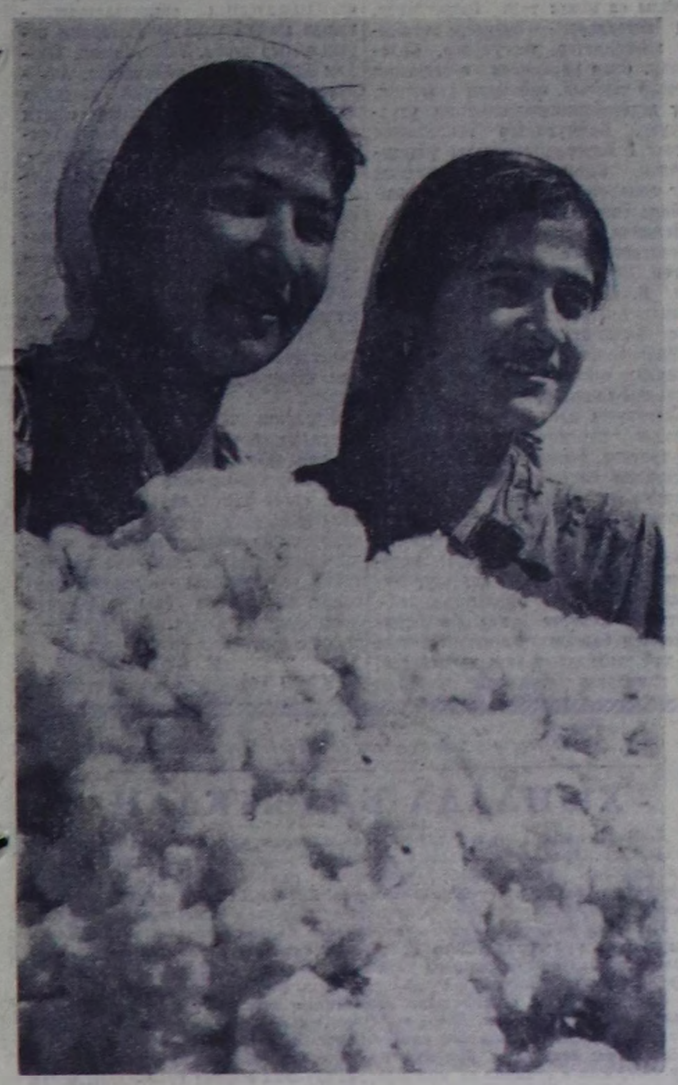
Уран чогаал журналдары «Уралдың» авторлары — Москванып Лихачёв аттыг автозаводунуң Культура ордузунга, «Неванып»—Б. Лавренев аттыг библиотекага, «Волгапып»—108 дугаар библиотекага номчукчулар-биле ужурашкан.

Ленинградтың М. Горький аттыг үзетержи Улуг шин театрынып коргузүүлерии эгелээн. Москвачылар башгай-ла Горькийниң «Мещанар» деп шпиаин көргеп.

Консерваторияның улуг залынга РСФСР-ниң улустуң артизи Г. Рождественский башгаан, ССР Эвилелиниң күрүнеиин симфовия оркестрииың концерти болган. Солиаи—ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Оборин.

Чайковский аттыг концерт залынга ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады В. Соловьев-Седойиуң автор концерти — ыр кежээи эрткеп.

Москванып эстрада театрынга «РСФСР-ниң эстрадазы» деп концерт. Совет Армиязың Төп бажыныиың Кызыл тукчуг залынга РСФСР-ниң эстрада мастерлериниң «Советскай» гостиницаның концерт залынга «Ярославль аимактары» деп ыраажы-хогжумчу ансамбльдиң, консерваторияның бичс залынга күрүнеиии Бородин аттыг квартединиң концерттери болган.

Таджикистанның тарылга шөлдеринде хөвең мечантары часты берген. Каинбадам районнуң «Коммунизм» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары хөвеңии оон-делиитеп ажаап ап эгелей берген. 2400 гектар шөлдүң бир гектарындан-на ортумаа-биле 27 центнер «ак алдыиы» ажаап алыры дезевилеттинип турар.

ЧУРУКТА: аныяк колхозчулар Мурхобо Латыпова (солагай талада) белгаш Истаи Яиубова. Олариың кайызы-даа хүннүң-не 100—120 килограмм хөвеңии ажаап ап турар.

Фото И. КУРГАННЫЫ. СЭТА-ның фотохрониказы.

„КЫЖАНЫП КЕЛГЕН ХАЛАП БОЛГАШ ООҢ-БИЛЕ КАНЧААР ДЕМИСЕЖИРИ“

В. И. ЛЕНИННИҢ АЖЫЛЫНЫҢ 50 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы эгелээриниң мурнунда барык дөрт-беш хире хонук арткан турда, В. И. Ленин 1917 чылдың сентябрь 23—27 хүннеринде соолгу чажыт байдалга «Кыжаның келген халап болгаш ооң-биле канчаар демисежири» деп ажылын Гельсингфорсиге бижээн. 1917 чылдың октябрь 14-те «Рабочий путь» солунга ажылдың соолгу ийи түңнел кезээ парлаттынган. 1917 чылдың октябрьны соолдурелир В. И. Ленинниң ол ажылы түскай брошюра боон үнген.

В. И. Ленин «Кыжаның келген халап болгаш ооң-биле канчаар демисежири» деп ажылынга коддуунда Россияның экономиктиг байдалын аныяткен бижээн. Ол ажыл социализмниң баштайгы базыннарын боттандырарынга болгаш социалистиг революцияны белеткээринге база ону удуртуп башталарынга, большевик партияны идей-теория талазы-биле чепсегээринге шыпгарааргай рольду ойнаан. 1917 чылдың күзүнүнде Россияның экономиктиг байдалы кедергей бижсираан: империалистиг дайының халавы болган Николай II хаанның чонга удур политиказы, ол политиканың уламчылаакчызы Керенскийниң чүрттү эң түрегги байдалга чедиргени. Чүрттә ашчүттүң халавы, ажыл-агыйның санзыргай чоруу диргелип келген.

Ынчаларга үлетпүрүүң нимти продукциязының бүдүрүшкүнүү 1916 чыл-биле деңнеп коорге, 1917 чылда 36,8 хүү кудулаан. Металлы болган олаар чүүдер бүдүрүшкүнүүң талазы-биле 1917 чылдың чартыынга Россия барык 1910—11 чылдарның деңнелиниге чедир баткан. Демир орук транспорту шүүт соксээрынга четкен болган фабрикаларга, заводтарга хереглээр чиг-эттэн ой-шаанда чедирери чегей апарган.

Буржуазия чүрттүң иштинде чонның күштелип олурар революстуг шинчээшкининге мооңдак кадар соруга-биле ажылагай талазы-биле бергелерни чидиглендирген болгаш ханылаткан. Капиталистер боттарының бүдүрүлге черлерин кара туразы-биле халап, ажылчыннарны аш-чүткә таварыштырып, экономика талазы-биле улуг бергедээшкиннерге чедирген. 1917 чылдың марттан нөабрьга чедир 800 бүдүрүлге черлерге хагдынган болгаш ол бүдүрүлге черлериге ажылдап турган 170 мүң ажылчыннар ажыл чок арткан.

Ол дүшкүүрлүг үеде большевик партия чүрттү экономика талазы-биле чаартарының, диргелип келген халаптан үлүүрелиниң чүгүлә хемчегларни ажыдап кыпган. Ол бүгү айтырыгнар В. И. Ленинниң «Кыжаның келген халап болгаш ооң-биле канчаар демисежири» деп ажылынга тодаратгынган.

Россияга февраль революциязы тиилээн соонда алды ай эрткен. Ол үениң дүргүзүнде чүрттүң экономиктиг байдалы өскижир хамаан чок улам бакшырап, хүн келген түдүм-на улуг бүгүраашкыннарга таваржып, ажыл чөктарның саны масселы-биле өзүп, чон оргузунга аш-чүт, түрелги байдал улам пептерең турган.

«Революстуг демократчы» деп адаттының турар күрүнениң хөй янзы организациязының талазында чүрттүң иштинде тургустунуп келген экономика талазы-биле аар-берге чоруктарга удур тускай хемчег ап, күрүнениң шүгүмү-биле бүдүрүлгеге болгаш коддээ ажыл-агыйга учёт-хынаага ажыдарын ап чорудар хамаан чок, аңаа мооңдак ужуратпырып, ол берге байдалзырны улам хамыладып турган. Хаанныг тургузугну демократтыг республика тургузуу-биле солаан чөрүк капиталистиг күдээгиниң экономиктиг үндезиннеринге кандыг-даа өскерлиникии болдурбас дээрзин дээрги капиталистер мык-чидерии апрелые боттандырган чүве болза... Россия ам экономика талазы-биле бүрүн чаартыкпаан, тараачыннары черлиг, банкылары паннополизастаттынган чүрт турар нийт, тодаргайлаарга, бүгү-де өске капиталистиг чүрттардан ол хире бедик турар нийт» деп бижээн. «Чогаалдарының долу чыыландазы, том 34, арын 195).

В. И. Ленин бодунуң ажылынга бүүраашкыныыг байдалдан чүрттү камгалап алырының революстуг хемчегларни ажыдап кыпган. Ол хемчегларниң кол кезээ болза: бүдүрүлгени ажылчыннарның хынаары, помещиктерниң черни хураап хаырлаан, бүгү черни болгаш банкыларны, синдикаттарны напионализастээры болгаш өске-даа хемчеглер болур. В. И. Ленининиң ажылдап кыпган бо хемчеглери чүрттү чүгле дирегиин келген аш-чүттан болгаш экономиктиг бүүраашкыннардан камгалап алырынче угланган эвес, харын социалистиг экономиканың башгайы базыннарын болгаш ооң кол үндезиннерни төзеелеп турган. Бо бүгү хемчегларни чүгле революстуг ёзу-биле чедип ап болуур дээр хүгайында В. И. Ленин түңнел бижээн.

В. И. Ленинниң «Кыжаның келген халап болгаш ооң-биле канчаар демисежири» деп ажылы социалистиг нимтиледип бистиң чүртүвүска тургузарының улуг планын ажылдап кылырынга болгаш ону херек кырынга боттандырып чорударынга Коммунистиг партияның эң чугула документилериниң бирээзи боон турар.

Социалистиг экономиканы Совет Эвилелиниге тургускаанының түңнелиниде ССРЭ үлетпүр бүдүрүлгезиниң нимти хемчээлиниң талазы-биле делегейде нийги черде болган Европада бирги черде турар. Делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң барык бештиң бир кезии Совет Эвилелиниге оналаҥыр.

Совет Эвилели сайзырагдай маанна тудугшкынүүң болган энергетиканы, металлургияның болган одаага үлетпүрүүнү, химияның болган электрониканың бедик хогжулделиг чүрту боон хуула берген. Бо чылын бистиң чүртүвүс чыда 100 ажыг миллион тонна кадны бүдүрүп үндүрер деңнелге кирген. Ам совет индустриязының нарын бүдүрүлгени болгаш техниктиг сорулгаларны шинчилрлеп, чүрттүң бүгү экономиказының хогжудезиниң бедик темпилерни хандырып шыдаар.

Индустриялың чедишкиннери колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг дериглезин чайгымнаң чок бедидерин коддо ажыл-агый бүдүрүлгезин хогжудерин боттандырган. 1966 чылдың төнчүзүнде бистиң коддо ажыл-агыйывыска 1.660 мүң трактор, тараа кезер 531 мүң комбайн бар түрган. 1966 чылда коддо ажыл-агыйның нимти электрилиг күчүзү революция мурнунуң деңнелин он катап ашкан. Ажы үеде барык-да бүгү колхозтар болган совхозтар электри энергиязының ажыглап турар. Электри энергиязы техника-биле колбашкан ажыдарның бүгү хевирлериниче калбаа-биле ханылап киргеи.

Бо үстүнде чедип алган экономика талазы-биле чедишкиннер Коммунистиг партияның болган Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң ажыдап кыпган экономиктиг программазын амыдыралга херек кырынга боттандырганының түңнелинде чедип алдынган. Ам бо хүннерде социалистиг делегейниң бүгү чүрттарының ажыл-чорудулгазы В. И. Ленинниң «Кыжаның келген халап болгаш ооң-биле канчаар демисежири» деп ажылынга кыпган түңнелдериниң ынычы амыдыралчы күжүн бадыткан турар.

В. БИЧЕ-ООЛ,
тоогу эртемниниң кандидады.

ПАРЛАЛГАНЫ ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Совет парлалга болза партияның күштүг идейлиг чевсээ, СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинтпирзерии амыдыралга боттандырар дээш чүткүдүүт демисеңге ооң хүн бүрүдегн ынанымнытт дузалаачыны. 1968 чылдың парлалга чагыдылгазы ам бистиң улуг Төрөөн чүртүвүстүң чер бүрүзүнде калбаа-биле чоруп турар.

Бистиң республиканың ажыл-ишкиэри сентябрьның бирги чартыынга 9170 саннаг солуннарны болган журналдарны чагыдып алганнар. Ооң иштинде барынын-хемчикчилер 1997, таңдычылар 1070, тес-хемчилер 1000, кыдыычылар 3 мүң хире журналдарны, солуннарны чагыттнан. Парлалга тарадыкчызырының ажыл-ы бо хүннерде кончуг улуг. Өг-бүле бүрүзүн солуннар, журналдар-биле хандырар хээн, олар чүткүдүүт ажыдан турааллар. Республика найысчылының парлалга тарадыкчызырының нимтинден пассажирлер АТА-ының техниги И. Белогорская 615, коммунал ажыл-агый министерствозунуң кадрлар кидизининиң начальныги В. Стрельникова 211 солун, журналдарны чагыттнан, өске өөрүнге мурнакчы үлегерни, парлалганы чонга долуулу-биле чедиптирер дээш улуг чүткүдүүн көргүскеннер. Кызылдың үлетпүр-түүдүт эргелеринден И. Андреева, республика эмнелгезинден М. Гуленкова, Тываның комплекснаг геология экспедициязындан О. Буликова, Ф. Сосскина олар база-да мурнуку одуругну эдлеп турааллар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. Данзурүн Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң хойлуг бригадазының малчыннарының ортузунга парлалга чагыдылгазының ажылын чедиишкиннинг чүртүвүн. Эртекен чылгы парлалга чагыдылгазының үезинде чамдаң алганы бирги черни Таңдының Успенка суурунда харыысаа салбырының начальныги оң Булатов, Барыын-Хемчикпиң Эрги-Барлыкта харыысаа салбырының начальныги оң Монгуш олар бо хүннерде улам быжыы-биле шыпкыктырып турааллар.

Совет парлалганың нимтинде база бир кол черни эдлеп турар политиктиг литератураны чон күзединдиве ноомчуп турар. Ынчангаш ам келир чыда үнер политиктиг литератураның онзалыын турар ыяалы чүдел, политиктиг номнар үндүрер чер кандыг чүгүлә чүүдерни ноомчукчуларга бээрил? Политиктиг литература — хүн бүрүүн ажыдырылы-биле деңге баазын орар, ооң кол темазы — хүн бүрүүн айтырыы. Мурнуку чылдардагы нимкан, ооң иой-хей үндүрүглелери Коммунистиг партияның политиказын пропагандазыларынга, СЭКП-ниң XXIII съездиниң салган сорулгаларын чедиишкиннинг боттандырарынче совет чонну организастаан, эвилелдээринге тураскаатпышар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенниниң 100, К. Маркстың төрүттүнгенниниң 150 чыыл чоокшулаан олурар болгай. Ооң-биле кады Аданчыттуң улуг аймынына тиилелгенниң 25 чыыл база келир. Ол алдарлыг болуушкуннарга тураскаатпан номнар хөй-хей ноомчукчуларның кичээнгейин хаара түдар.

Карл Маркстың эртекте үндезилээн биографиязы бистиң чүртүвүска бир дугаар үвер. Бүгү делегейниң пролетариадының улуг башкызының болгаш баштыңчызының аадырлыг чурттагазы, үлегерлиг ажыл-чорудулгазы ол номга тода бижиттинер. Ооң авторлары — бүгүдеге билдингир экономистер, төөгүчүлер, философтар. Олар марксизм-ленинизмниң канчаар тыптып, сайзыран келгенин, бүгү делегей шинчээшкининиң үлүртүлчүзүн, Коммунистер эвилелиниң болгаш 1 Интернационалдың үндезилекчизи, башкызы К. Маркстың улуг ажыл-чорудулгазын билдингир-биле бижин коргузуп турааллар.

Ленинчи тема бөлүк бистиң үндүрүглелеривистиң кол чүүлү болуп келген. Ноомчукчулар ам келир чылын В. И. Ленининиң үш төнчүзү чыынды чогаалдарын, «В. И. Ленин үлүс ажыл-агыйны үлүртүрүүнүң принципиериниң дугайында», «В. И. Ленининиң чогаалдары» дээш өске-даа номнарны алырлар.

Кадрларны идея талазы-биле чепсегээри партияның кичээнгейиниң төвүнде. Ынчангаш партия ооредилгезиниң системазында пропагандистерни база дыннакчыларны келир чылын кандыг номнар солуургазының дээрзин айтыры база чугула. Хей-янзы ооредилге номнары, методиктиг айтыышкыннар, коргузуг материалдары чедир кылдынган, экижиттинген хевирге үнер. Пропагандистериниң болгаш дыннакчыларның хей-хей саналдарын база чагыларын ол номнарны үндүрерде ооренип корген. Партия ооредилгезиниң системазынга ажыглаар номнар билдингир, тода болгаш бүгү нимти билигниниң соолгу чедиишкиннериниң деңнелинге турар сорулгалы авторлар коллективтери салган.

Ажыл-агый реформазы бистиң чонувустуң калбаа-биле солуургазы берген. Ол реформа-биле хамбаатыр кижилерниң күш-ажыылының, бүдүрүлгени планнарының болгаш организастаанының айтырыгларынга солуургаа уламаган. Ындыг болганда, ол сорулгага дүүштүр «кижилер болгаш ажыл-агый реформазы» деп бөлүк брошюралар келир чыыл үнүп келир. Ажыл-агыы профессияның кижилериниң күш-ажыылынга ол реформа кандыг чаа түүдүг кирии турарыл, оларның эргелери база хүлээлгелери канчаар өскерлирил, коллективке оларның ээлеп турар черн, роюо кандыг болурул дээш ышкаш өске-даа айтырыглар ол номчугаштарга тода чыыттынар.

«Масса-политиктиг ажыл» деп библиотечканы (болук номнарны) үндүрери кордүүүп турар. Ооң сорулгазы болза партия организациязының масса-политиктиг ажыылында чаа, солуун түүдерни түүпеп болуктээри, нептередии тодаралары, ол дүүжүлга-биле партия ажыдакчыларын, активчилерни, клеткачыларын, политинформаторларны чепсегээрэ болур.

Политиктиг ном үндүрер черниң кандыг номнарын ам катап чагыыын ап болуруп, кандыг номнары уламаан алырын дээш айтырыгны номчукчулар билип алыксап, солуургаа турааллар. В. И. Ленининиң чогаалдарының долу чыыландазының немелде тиражының үндүрүлгези ап үргүлчүлеп турар. Ооң-биле кады «Партияның болгаш чазактыг ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле шинтпирлери» деп беш томнуг чыыландазы чоокшу үеде үндүрерил кордүүгеп. В. И. Ленин дугайында сактыышкын беш томнуг болуп үнер. Өскерлиг башгайгы ийи томуг 1968 чылда үнүп келир. «СЭКП-ниң төөгүзү» деп хей томнуг номнуң үндүрүлгези үргүлчүлээр. Ооң ийи номнан тургустунган 3-кү томуг келир чыыл үнер. Ол бүгү үндүрүлгелерге чагыдылганы долузу-биле ийижик, алы немелде томнарга кыддырып ап болур. Тыва респотребсоюзтуң ном садыгаар кидизин ВЛКСМ Тыва обкому-биле кады политиктиг литератураның хүнүү Кызыл хоорайга келир дыштанмр хүнде арттырерни планнап корген. Олар политиктиг литератураның делегезиниң кыыбышкал, ном базаарын кудумчуларга калбаа-биле организастаар. Хоорайның чүртакчылары солуургаапы политиктиг литератураны ном садыгарыннан, киосктерден база садып алырлар. Политиктиг литератураның хүнүү районнар тептеринге, комхозтарга, совхозтарга база арттырери черле чугула. Чер-черде партия, комсомол, профсоюлел организациялары политиктиг литератураның садыгаалыкынынче кичээнгейни утландырбышаан, чонуң калбак массазының ортузунга ону нептередирип чедип алырын кол сорулганың бирээзи деп саналга чугула.

Үстүнде түүдер-биле чергелештир 1968 чылдың парлалга чагыылгазының айтырынга база катап доктаары чугула. Келир чыыдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазының организастаалкынында ам-даа улуг четчестерниң барын айтыр херек. Тожу, Эрзин, Бии-Хем база өске-даа районнарда, Хову-Аксы суурда, Ак-Довурак хоорайда парлалга чагыдылгазы ажлок оожум темп-биле чоруп турар. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Хем, районнарның «Союзпечать» салбырлары ам-на суда ажыдан турар. Ол районнарда «Правда» солуниуң чагыдылгазы чүгле 2—5 санныг болган, политиктиг журналдар чүгле 300 кезек чагыттынган.

Чер-черниң чамдык партия организациялары келир чыдың солуннар, номнар чагыдылгазын болгаш парлалга тарадылгазын коонна үндүртүп турарынган ол ажыл ложуман турар.

Парлалга чагыдылгазының сооңгу хуусаазынга чедир арткан хонуктарда чон оргузунга чагыдылга пропагандазын калбаа-биле чорудуп турган, совет күрүнениң 50 чыл оюн демдегээриниң дурнуу чарыынга чедир келир чыдың парлалга чагыдылгазын доозуп алырынче кичээнгейни утландырары — партия, комсомол, профсоюлел база хей-нийги организациялардың сонгаарлаттынмас сорулгазы болур.

М. СҮГЕ-МААДЫР,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Юбилейжи күш-ажылчы ээлчегниң мурнакчылары

Донбасстың шахта тудугжуларының Октябрь мурнунун социалистиг чарыжының мурнакчылары чер үттээриниң үш тулган мастери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Николай Карев, Николай Тихонов болгаш Иван Пилипенко олар болуп турар. Совет Эвилелинде эң улуг хемчээлдиг «Красноармейская-Капиталдыг» шахтамы Николай Каревтиң болгаш Николай Тихоновтуң бригадалары тудуп тургузуп турар.

Ленинчи шакпалдың лауреады Иван Пилипенконуң удуртуп турары коллектив бистиң чүртүвүста эң ханы «Петровская-Ханы» шахтаның унунда ажылдарны доозуп турар.

ЧУРУКТА: (Солагай талазындан оң талазынче): Николай Карев, Николай Тихонов, Иван Пилипенко.

С. Гелдельманның фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Көдээ тудуг, эстетика, негелделер

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга Тешистеринде бистиң чүртүвүстүң бүрүүгаар хогжудезиниң бир чүгүлә айтырыын чүрттакчы чонну чагайжыды түттүнган бажыңнар-биле хандырары ыяалдыр көрүп турар. Бүгү совет чурт ол улуг баймралады демдегээринге белеткенип турар бо хүннерде совет күрүвекистиң эртип келген алдардыг орууп магадап демдегеашаан, чонуң чүрталга, культура, ажыл-агый тудугларының талазы-биле канчаардаа ажок улуг чедишкиннерни база ооруку-биле демдеглеп турар бис.

Чаа түттүнган чүрталга бажыңы, азы культура, бүдүрүлге тудуу бүргүү партияның XXIII съездиниң салгаан чонуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринің калбак программазын амыдыралга боттандырыы турарының ажыдырачы херечизи болуп, совет кижи бүрүүн оорттун турар. Совет эргечагырганың бежен чылдарының дургузунда бистиң чүртүвүска чүе-чүе чаа хоорайлар тургустунуп, көдээ хуу тудугларны санаавека безин, ниитизи-биле бир миллиард үш чүе алдан сее миллион дөрбелчин метр чүрталга шоо ажыглалга киргеи. Чүртта күнде оргужаа-биле хоорайларга болгаш ажылчын суурларга чаагайжыды түттүнган беш муң аал ишти чүрттаар бажыңнар, а колхозтарга мунуң мыдыр бажыңнар ажыглалга кирип турар. Бо бүгүүнүң тодаргай чижээн бистиң Бии-Хем районнуң амыдыралының дургузунда күүдер шаратгынып турар. Ынаан-на, ол чонга ниитилеэдиң бурунгаар хогжүдезиниң чорудары боттанмас болгай. Ынчангаш тудуг ажылын кичээнгейге ап турарының ужур-утказы база мында. Бо чылын бистиң районнуң тудуг ажылынга ниитизи-биле 1 миллион 360 мүң рубль ышкыдаа салымшкыныы киргеи. Эрткен чедиң айларның дургузунда 17 чүрталга базыңы, 2 чунар бажың, 2 уругдар яслизи ажыглалга киргеи, хөй тудугларның тудуу доозуп турар. Ооң-биле кады, коддоге тудуг ажылы ам-даа оожум темп-биле чоруп турар деп айтыры чугула. Чедиң айларның түүлеп-биле алырга, тудуг ажылынга кордүүгеп ышкыдаа салымшкыныың чүге 34 хүүзү ажыглаттынган. Район Советиниң күүсекому районда ышкыдаа тудугнуң дугайында айтырыны чугаалажып көргеш, ам-даа бир болуп артышпаан турар шыңгыы четчестерни илерткеп... Коддо тудугнуң ажылын хандыр анализтеп коорге, ооң кол четчее чүүлү ажыл-агыйларның тудугжуларының билиишин кудуу, оларның ажылга донгаамал эвеин болур. Тудугну бригадаларның составы чогенчиг эвеин болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларын ол тудугжуларын оларның кол ажылындан алгаш, сентеляге ажылдарынче чорудуп турар. Ол ажылдарга доктаамал ажыыдар звеноларны ажыл-агыйларның удуртукчуларын боттары чүге тургузуп болбас деп. Ооң ангыда, «Кызыл тараачын» колхоз биле «Ооке» совхозтан өске, чаңгыс-даа ажыл-агыйда тудуг инженерлери азы техниктери чок. Бүгү районда тудуг талазы-биле дээди эртемниг чаңгыс-даа специалист чок. Тудуг ажылын эртемге үндезилеп чорударының дугайын чугаалаарының бетинде, тудуг ажылының шинарының чоруп турарының байдалының хынаадазым чок. Ол чорук коддээге тудугларны телевалелиндеп өскүүр тудуп, үрей кылыр чорукту болдуруп, ону катап эде кылырынга хөй хөреңгини артыкка чарыгдаарынга чедирип турар.

Коддо тудуг ажылының бир кол четчее чүүлү — тудуг техниказының чок болуп турары болуур. Районда кайы-даа ажыл-агыйда «Пионер» хевирлиг көдүртүр кран, бетон эзиадырыг хоюдар херекеел чок. Электри орүн, электри хаарымы деп херекеелдер дугайын тудугжулар дамчыыр чугаалардан билир. Районнуң ажыл-агыйларынга автокранныр, бульдозерлер, чазаныр ставокторлар, транспортёрлар болгаш өске-даа техника чугула хереглеттинип келген, бо талазы-биле чагылар кинртинген-даа болза, садыг организациялары оларны бо үеге чедир багай күүсеглп келген. Олнфа, доозу, белнпа, шил, кадаг, шифер материалдар база чедишпее, «Оок» совхозта, «Кызыл тараачын» колхозта малчыннарга чүрталга базыңнары, кызыл булуңнар ол материалдар чок болганы-биле ажыглага кирбоон. Чүрттакчылар чаа бажыңнарны алгаш, ол материалдар чегей болганы-биле чедир кылдынмаанын көргеш, ажок хомудан турааллар. Бо талазы-биле ажыл-агыйларда бүрүү чок, чүге дээрге оларның киргеи чагыдары күүсеттинмейн турар. Республиканың садыг, хандырылга организациялары, министрлиги «Сельхозтехниканың» республика каттыжымшкыны бо айтырыгже ооң кичээнгей салып, эде коорү чугула.

Тудуг материалдарын ажыл-агыйлар боттары белеткеп ап турар, ынчалза-даа оон төнчизи база кончуг оожум. Эрткен еес айлар иштинде 9000 кубометр ыяш, четнир хемчээлдиг даш белеткеттинген. «Кызыл тараачын» колхоз бодунуң хереглелиниге түүйбү кылып ап турары оорүнчүг. Ынчалза-даа өске ажыл-агыйларда ыядыг эвес. Чамдык ажыл-агыйларда түүйбү кылыр, ыяш дазырер черлер кылып ап болур аргазы бар. Ынчалза-даа ацаа хереглээр дериг-херекеелдер чок болуп турар, а оларны садыг ажыр фонд ажыл-агыйда база чок. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу бо айтырыгны чугаалажып көөрү чугула.

Ажыл-агыйларны тудуг материалдары-биле хандырар системаны чурумчудар үе келген. Тудуг материалдарынга чагыларны болгаш дугуржулгалыг хүлээлгелерни ойлаанда күүсетпее чоруктар илереп келирге көдээ ажыл-агый продуктуларын хуусаалында дужаавааны дээш штрафтан турары шыкаш, ыядыг хевирлиг хемчегларни көргүзерни турғузары күзелчиг.

Чыл иштинде ажыл-агыйларга болгаш республика төвүнге хөй удаа хуралдарны, байырлалдарны (чижээ, малчыннарның республика, район Наадымнары) эрттирип, ацаа көдээ ажыл-агыйның барык бүгү адырларынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып корүп, мунакчыларны оң байырлалдарга, хуралдарга демдеглеп, шаңнап турар, а көдээ тудуг, ооң мурнакчыларын демдеглээр дугайында айтырыгны барык-ла чугаалажып көрбейн турарны канчаар чөптүг деп саналп болуруу? Чижээ, мал ажылының фермаларынга хамаалар болгаш өскелдаа ажыл-агый тудугларын тудуп турар көдээ тудугжулар мал ажылынга дорт хамаарылгалыг улуг эвес чүве бе? Мен бодаарымга, дорт хамаарылгалыг. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга, азы өске кандыг-бир республика организациязынга ажыл-агыйларның, көдээ ажыл-агый эргелеедерининг тудуг организациязының удуртукчуларын чыын алгаш, көдээ тудугну экижиттинерниче угланган хемчегларни чугаалажып көөр чөптүг деп саналп болуруу? Ынчангаш оларның удуртугазындан хамаарылга чок чамдык четчеестер турбуже, ниитизи-биле бо ажылды экижиттинер дээш чедимчелиг хемчегларни ап чорудары негеттинип келген. Совет эргечагырганың ча негелдезер салганы бо юбилейлиг чылындан эгелээш, двоозубавая тудуглар чыыдан чыыче шыкаш келир чорукту болдурбее, чонуң акша-хөреңгизин үрей кылган тудугларны канш кылырынга чарыгдаарын катаптазас дээш дээштиг хемчегларни ап чорудары чугула. Чижээ, «Ооке» совхозка үш чыл мурнунда түттүнген он аал ишти чүрттаар бажыңы ам-даа ажыглалга киргеи. Ыядыг тудугтар «Искра» колхозта база бар.

Көдээ тудугнуң сорулгазы, амгы үениң эстетиктиг кижиндилегезинниң болгаш культураның негелделеринге дүүшпее чамдык четпее түүлдер барын-хевирин улам чаартырар сууруларын, мал ажылының фермаларын, хойшу бригадалар төптерин турғузары болур.

М. УСМАНОВ,
Бии-Хем райкүүском даргазының орлаакчызы.

„Шинчи“ материалдарының иш-бле

ХЫНААДА БАДЫТКААН

Хей-ниитизиниң корүн-чүрүүн камгалаар чорук хамаагы бүрүүнүү үлүүлгезин. Аргалаар, хулаан херек үүлгедир, ажыктыг күш-ажылдан өскелсирээр кижилерге үдүр ышкыыы деликсежир ужуралар. Мындыг турбуже, оскенин кужу-биле ажыдыраарын ораадажып чоруур, кожелырынга ойыр-дыш бербес ийи-чаңгыс кижилер чаңдык черлерде бар.

Улуг-Хем районнуң Кок-Чыраа чүртүүт Донгак Оваанчыктың хообайга тавармыпас үүлгедиглерниң дугайында чагаалы редакция алгаш, ону ыяап хемчеэ аларын биле ол районнуң шагдаа кылдазынче шолчиткен турган. Коддо бижикчинниң инда илереткени болза:

«Ленинградтың чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү кижи дээ, мени ыяа-дааш чагырбаса деп, Донгак Оваанчык бо-ла чүлүүраан чоруур. Ол үргүлчү аргалаар, ниитизе ажыктыг ажыл ыяабас, хүү ончуурер. Ооң бодунда үш сеар ынек, бир аът, бир бе, ийи буга, мазын кап шагар мал бар. Эдерээзе үезинде ол ийи будүүркүлерин улуска хөлегизазын, ынек бүрүзүнден-не беш рубль ап турар. Кок-Чыраа суурда болгаш Шагаан-Арыг хоорайда ынектиг кижилер Оваанчыкка соңгүр келирн база чаңчыл болган.

Оваанчык, ооң ыруу Таня, күдээн Орүе-оол олар аргалаан сеңиндө ыяс эттээр, кижилерге кыжыыр, совет хообайга удур өске-даа үүлгедиглерни кылып келген. Мында чамдык чижектен ийнин болур: ыяа назыңы Дочеаны база Үйнүк, Хуралдаа, Натнит-оол оларны дорамчылап, чамдыктерын ары-биле эмгелеп эттээн.

Шагдаанның участок төлээзи эш К. Сенданның өскедиңгээ диңнатканы болза: ол бүгүнү хынаада бадыткаан; Донгак Оваанчык бүрүүзүн бүрүн билиптеп; моок соңгаар ыядыг үүлгедиглерни болдурбас кылдыр, аңаа администрация талазы-биле шыңгыы сагындырыгны үүлгеткен.

1967 ч. Сентябрь 23.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ЭРТЕМ-БИЛИГ ДЕЛГЕМИНЧЕ ЭЖИК АШКАН ШКОЛАВЫС...

Чылдар эртир

Алдарлыг юбилейге чедир бүдүн чартык ай арткан. Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга белеткенип тура, чурттап эрткен оруске хая корнуп, хогжүлдениң базымнарын эдерти хайгаараары, ылаңгыя улус өөредилгезиниң хоочуннары бистерге солун болган сеткилге оөрүнчүг. Совет чурттуң, ол ышкаш улус өөредилгезиниң коскү чедишкиннери кижини кайчаар өөртпес дээр.

1936 чылды сактып келдим. Кызылга ынчан чүгле № 1 ортумак школадан өске школа турбаан. Ленин кудумчузунда элгы аалчылар бажыңы болган геология экспедициязы турар чер—ийи кат, улуг эвес бажың турган. Ол бажың биске ынчан орду дег сагындырар чүве. Ол орта национал кадрларны дарганнаар чер—өөредилге комбинады турган. Өөредилге черинең алын ону биледе кижилерге алдеп дыңналыр-даа болза, ол ат ужур-утказынга дүгжүр. Башкыларны, фельдшерлерни, мал эмчилерни, бухгалтерлерни, партия ажылдакчыларын комбинат белеткеп үнүрүп турган. Эртем-билигге сонуургалы улуг, чүткүлүг аныяк өскен Тываның кожуннарындан маңаа чыглып кээп, ортумак эртемни чедип ап келген. Комбинаттың доозукчулары кодээге барып, культураның таралыкчылары болуп, чаа амыдыралды чоокшуладыр улуг күзел-сорукту ажылдап тургулаан.

Комбинатка башкылап турдум. Башкылар колдуунда-ла үжен хар бөзин четпээн аныяктар турду. Олардың аразынга чаладып келген башкылар, ол ышкаш Москваның Чоорчүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университединиң чап-чаа доосканнар — З. Д. Сапогова, Р. Р. Сеңээн, Т. Сержимаа, Ленинградка башкы курузун доосканнар А. Х. Алдын-Херел, О. А. Толгар-оол, О. С. Аппый ээрэн өске-даа башкылар бар. Өөредилге комбинадының башкы курузунуң башталгы доозукчулары Л. Б. Чадамба, А. М. Белек-Байыр, Й. Ч. Эргил-оол, Т. Ф. Лама олар база башкылар коллективинге чоорту немежип келген.

Өөредилге чери улуг эвес-даа болза, оон амыдыралы солун турган, кайда-ла аныяктар хой болдур, оорушку, хот аңаа хайныр болгай. Өөредилгени культурлуг дыштанылгабиле холбап турган бис. Хөөрай таштынче селгүүстээшкиннер, солун кежээлер организастап, концерттер белеткеп, спортка хандынгыш турдувус. Ам РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы С. Ш. Дүкежек ынчан кыстардан эң даяре хаакчы боон шылгаран үнген.

Бистиң коллектививге база бир үүтүндүрбас хүннериң бирээзи 1940 чылдың күзүнүңге болган. Ленин кудумчузунуң бажында аажок улуг, үш каат бажыңны партия болган чаяк белек кылдыр түдүп берген. Улуг чаагай школаже кайы хире оорушкулуг кожуп киргенивисти ам-даа үтпас мен. Удавазында өөредилге комбинадының орнунга Кызылдың № 2 школазының ажыдар деп шинчирдээн...

Школаның башталгы доозукчулары 20 чыл мурнунда ынак төрээн школазы-биле, башкыларыбиле байырлажып чарыгаан. Чээрби чыл мурнунда школаны доосканнар-биле чээрби бирги доозукчулар—бо чыгы оның классечыларының ухуражилгазы чоокта чаа эртеен. Башталгы доозукчулары шунуу дээди эртемни чедип алган, төрээн Тывазының чечектелишкинин дээш эң иденкейлиг бараан боон чоруурлар.

Бистиң школа чээрби чыл дургузунда чыл бүрү он-он оолдар, кыстарны амыдыралдың бот-тускайлаш оруунче үзеп турар. Чээрби чыл дургузунда школаны 955 кижи доозуп үнген. 1967—68 өөредилге чылында бистиң школавыстың 115 оның классечы доозар деп турар. Чыл бүрү хөй-хөй доозукчулар чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кирип турар. Республиканың хоорай, суурларында № 2 школаны доосканы, дээди эртемни чедип алган башкылар, эмчилер, инженерлер, кээде ажыл-агыйның түскай эртемнигерлери, партия, совет ажылдакчылары апарганнар хой, олар чонга бараан болган. Республика пайысчызы Кызылда безин школаның өң-он доозукчулары — эмчи, башкы, ужудукчу, геолог, инженер дээш анчы-анчы мергежилгин кижилери болу берген ажылдап турар.

Ам бо хүннерде аныяк өскен өөредилге комбинады деп сөстүң түгле сураан ыяңнаан. Найысылал танытынмас кылдыр өзүп сайзыраан. Хоорайның түгле даштыкы хевир байдалы чаартының турар эвес, харын кадрлар белеткээринің талазы-биле өзүп хогжээн. Хоорайда дээди өөредилге чери болган башкы, эмчи, хүрээ чүүл хүннүлелери, кээде ажыл-агыйның политехниктиг техникумнар, профессионал техниктиг училищелер тыптып келген. Эмчиниң болган кодээ ажыл-агыйның институттары, күрүне университеди Кызылда ажыттынган деп чугаалажырывыс хүн ырак эвес.

Эртеминерниң үндезининң оорукчуг шингээдип алыры, ажыл-ишке болган амыдыралга ынчыгы арыг сеткилдиг болуру аныяк кижилерге чүден артык үнелиг.

А. КОНГАРОВА,
Кызылдың № 2 школазының башкызы.

ШКОЛАМ—ЧОРГААРАЛЫМ

№ 2 школага өөренип, ортумак эртем дугайында аттестатты холга алгаш, амыдыралчы оруктуг эгелээн мен. Ынчан Тывага ортумак школа доозан тыва оолдар, кыстарның башгайгылары болган бис.

Мээң-биле кады школа доозан оорумунуң аразындан Ш. Ч. Сау, Ю. Л. Аранчын олар эртем кандидаттары апаргылаан. З. Б. Арагачи диссертациязын доозар четкен. Бөдүүн тыва араттарның ажы-төлүү бистериниң эртем-билиглиг, ёаулуг кижилер болганывыс Улуг Октябрьның өндүр күштүг салдарында. Тывага культура революциязын боттандырганының ачызы-дыр. Оон тодаргай хереченин кылыр найысылалдың № 2 ортумак школазын ап болур.

Школаны доозан хөй-хөй кижилер «мээң школам бо» деп чоргаралдың сеткерин илереп чоруур. Чээрби чыл дургузунда школа доосканнарны Тываның улуг ажылдакчыларының, культуразының кандыгдаа адырыннан тып ап болур. Олардың кижи бүрүзү коммунистиг туругуушкуннуң херээнге бодунуң үлүгүн киирип турар. Школаны доозан чылымнан өгелээш, аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидерининң херээнге бараан боон келдим.

Алексей Мокур-оолович Белек-Байыр 8—10 классчыга бистиң уругтуп келген. Онуг классты чедишкинниг доостурар дээш бистиң башкыларывыс чүткүдүг ажылдааннар. Эртем-билигже оруктуг ажыктан башкыларым А. М. Белек-Байыр, А. К. Конгарова, Р. Р. Бегзи, И. Ч. Эргил-оол, З. Д. Сапогова дээш өскелергедаа өөрүп четтиришкинни база катап илереттим.

Г. ДАРЫМА,
Шүйнүң кадыкшылга школазының башкызы.
Бай-Тайга район.

„Коммунистиг идеалдарга кызыгаар чок бердиниишкинниң ёзузунга кижизиттимген, бистиң улуг херээвистиң шынныызына ханы бүзүрээр кижилерниң салгалы чуртта өскен".

(СЭКП ТК-ниң Тезистеринден).

Баштайгылары

Ол кежээ Кызылдың № 2 ортумак школазының каас-шинек шиметтинген улуг залынга ук школаның 1947 чылдагы эң баштайгы доозукчулары бистер ынчаардагы башкыларывыс-биле кады чыгыын кезидиве. Республиканың партия, совет ажылдакчылары база бар. Катык-хог, оюн-баштак, ыр-шоор, танцы ава дыңмиттир чүве. Башкылар болгаш олариның өөренижилерин чорааннарының сагжыгына сакгыышкынныр болганчок-ла удаа-дараа киргилеп турган.

...1947 чылдың чайы. Кызылдың № 2 ортумак школазының 19 баштайгы доозукчуларыннан 11 оолдар болгаш уруглар бистиң төрээн школавыс мырак-узак оруунче аътказып турган. Үдээ дээш чыгыганнар-ла хөй: удуртукчу ажылдакчылар, башкылар, ада-ие, төрелдөргүл, эш-өөр.

Ол үеде пассажирлер дажыгаар автобус Тывага бар эвес. Ынчангаш бис Абаканга чедир чүк машиназынга олуруп четтивис. Сааска кыпсынчыг чазыга таварыштывыс, оон бар-да арга-биле — чамдык эптеривистиң бөдүүзө кедип алгаш безин кампаланып чорааны аңдаа уттундурбаан.

Ленинградтың Жданов аттыг күрүне университединге кирип алгаш лекция, кичээлдерге үргүлчү-де бирги одуругларга олуруп, эң-не кыымаккайы-биле комсектилеп, бүгү-ле күжүнүг, бодалывысты өөредилгеже мооннеп турган бис. Баштайгы үеде оруе дыгды багай билир боорувуска биске ол эртем талазывыс-биле дыка хой немелде кичээлдерни организастаан. Оон үжурундан бирги курека дужаар үжүрдүг чамдык эртеминерни ийиги курека дыңнаап дужаан-даа турдувус.

Ленинград университединиң биске түгле билиг берген эвес, а харын бистиң культура талазы-биле кижизиткен. Аңаа өөренип кура бис, бөдүүн тыва араттарның оолдар, кыстары, оруе болгаш бүгү делегей улустарының уран түүлүнүң дээжилери-биле таныжып, оларны үнелеп билир апарган бис. Ленинградтың библиотекалары, музейлери, театрлары угаан-сагышта сиңиргип калган...

Класстың улугларының бирээзи — аажок сырый башгыт, чазык-чаагай башкан ол чораан Монгуш Кенин-Лопсан ам республиканың билдингир чогаалчыларының бирээзи. Ол — 4 шүлүктер чыындызының болгаш «Улуг хемниң шашкыны» деп романның автору.

Сат Шузуу школаның сөөлгү классчыларынга хой кежи чолдак сарыг тонмут, шыырак боттуг, арай-ла порук оол кылдыр чаңгыс классечылары бистиң сагыжымызга арткан. Ленинградтың күрүне университединиң чедишкинниг доосканы, ол эртем-шинчилел ажылынга онзагай суидулуун илередип, түскай ажылдарыны биижин тургаш, 1962 чылда филология эртемнериниң кандидады деп атты чедип алган. Оон бөөр 4 уругларының адазы ол аныяк эртеминең дыка-ла могаг-шыыг чок ажылдан, хой саннаг эртем ажылдарын-даа, школа болгаш дээди өөредилге черлеринге хереглээр пособиларны-даа чогаадып бижээн.

Чоон чаштарыңг, түң дег ак диштериңг чараш кыс чораан Лидия Үйнүк-Кара — дээди эртем чедип алган тыва хевээжениериниң баштайгыларының бирээзи. Ам-даа чараңың мыкыныынаа, бичче сеткилдиг Лидия Бирлеевна төрээн школазында 15 чыл дургузунда башкылаан, бодуңуң кады өөренип чораан чаңгыс классечызы Ондар Доржу-биле өг-бүле түдүп алган, 3 уругларны өстүрүп турар.

Кады өөренип чораан эштеринниң колдуунда шуптузу дээди эртемни чедип алган. Оларның аразында эртемденнер, чогаалчылардан ангыда, башкылар, журналистер, билдингир ажылдакчылар бар.

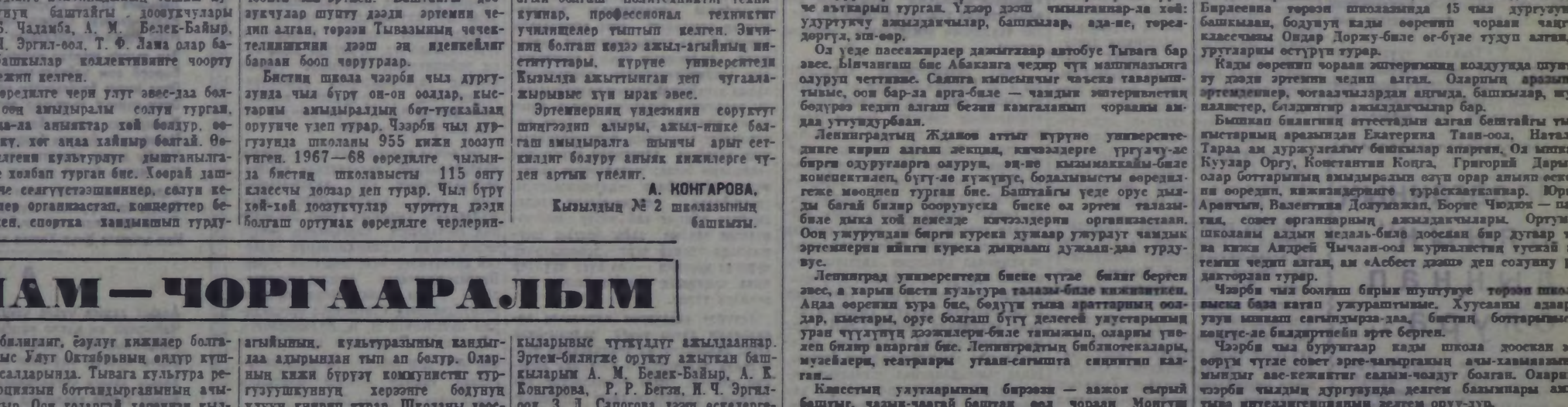
Бишкек билигниг аттестадын алган баштайгы тыва кыстарның аразындан Екатерина Таан-оол, Наталья Тараа ам дуржулгалыг башкылар апаргын. Ол ышкаш Куулар Оргу, Константин Конга, Григорий Дарыма олар боттарының ажыдыралын өзүп орар аныяк өскелэн өөредин, кижизидеринге турескаактаанар. Юрий Аранчын, Валентина Долумажап, Борис Чюдюк — партия, совет органнарның ажылдакчылары. Ортумак школаны алдын медаль-биле доосан бир дугаар тыва кижи Андрей Чычаан-оол журналистиг түскай эртемни чедип алган, ам «Асбест дээш» деп солунну редакторлап турар.

Чээрби чыл болгаш бирык шуптузуг төрээн школавыска база катап ужураштывыс. Хуусаанны адаарга узун ыяштан сагындырза-даа, бистиң боттарывыска кандүге-ле биилдиртпейн эрте берген.

Чээрби чыл бурунгаар кады школа доозан эң-өөрүм чүгле совет эрге-чагырганың ачы-хавыяакшылыг мындыг аас-кежиктиг саанын-чолдуг болган. Оларның чээрби чыгдың дургузунда делгеп базымнары ажыг тыва интеллигенциязының делгем оруу-дур.

Школа доозаннымзетың 20-ги чылында мичаардагы башкыларывыс А. К. Конгарова, А. А. Федченко, А. М. Белек-Байыр болгаш өскелерин-даа чыгыы-биле сактып, оларга өөрүп четтиргенивисти база катап илергеледивис.

З. АРАГАЧИ,
Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

Кызылдың № 2 школазын 1947 чылда эң баштай доозан доозукчуларының ужуражылгазы бо чылдың сентябрьның эгезинде болуп эрткен. Ол ужуражымышкынга школаның эң баштайгы доозукчузары чыглып келгеш, боттарының канчаар чурттап, ажылдап туранын ол үеде башкылаңып турган башкыларынга, школаның амгы ойгу классечыларынга улуг сонуургал-биле чугаалап танышкырганнар.

ЧУРУКТА: школаның эң баштайгы доозукчулары боттарының мичаардагы башкылары биле болгаш амгы башкылар база школаның амгы ойгу классечылары-биле кады. Ортузунда, ол ужуражымышкынга кириштикен, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДҮҮНГҮ ДООЗУКЧУЛАР, БИР ХҮННҮҢ АЖЫЛ-ИЖИ

РЕПОРТАЖ

Хөй-хөй национал кадрларга эртем-билигниң делгеминче оруктуг ажыдың берген Кызылдың № 2 ортумак школазы бо-ла болгай. Арынларында өөрүшкүнүң, аас-кежиниң хүлүмзүрүг кыштыккан оолдар, уруглар адакы үстүү каттарже шуужуп турлар.

Ийиги каът. Школа директору Монгуш Очурович Дамдынчаптың кабинединиң. Күдер магаттуг аныяк директор ер 1954 чылга дээр-ле бо школаның өөренижиниң болуп, школачы чылдарын маңаа эрттирген. Монгуш Очурович № 2 школаны доозан өөренижилериниң ишкинээн бир дугаарында-ла ол школаның директору болуп турар.

— Редакциянын сорулгазы мындыг: бо школаның моон мурнундагы чылдарда чамдык доозукчуларының — ам улуг ажылчыгы бүдүрүүн турар кижилериниң үүгле чаңгыс хүн дургузунда нандыг ажыл-херектерин ылганын номчукчуларга таныштырары. Бодуңарның ажыл хүүнериниң бөгүн кайчаар эртип турарын чугаалап көрүңерем.

— Бөгүн чедип шакта-ла ажыыже үндүм. Школага келгеш, техниктиг ажылдакчыларның ажылын көрүп, оларның-биле бичче чугаалаштым-даа. Оон интернатка кирдим. Класстар кичээлге белеп бе, кандыгыл дээрзин хынадым. Башкылаар шактарымны эрттирдим, кичээлдерге олурушкум. Бисти шефке алган организация — пассажирлер автоажыл-агыйының удуртукчуларыбиле чамдык аар-саар херектер дугайын чугаалаштым. Ам удаваа педсовет болур, аңаа барып олурлаар кижи-дир мен. Оон соонда интернатка баргаш, өөренижилерниң бот кичээл кылып турарын көөр. Кежээ бажыңга баргаш, эртенги кичээлдерге белеткенивр, кыдыраавтар хынаар. Аар-саар херектер дугайын чугаалаарга оон-даа көөдей бээр. Директор кижи дээрге эртенден эгелээш, орай кежээге даар-ле «балдыр сыкпас» боор чүве-дир. Чамдык хүннерде моон-даа хей ажылдар, организастап чорудар хемчеглер бар апаар.

— Бо школаны доосканнардан кымнар ам мында ажылдап турарыл?

— Эң баштайгы доозукчуларның бирээзи Лидия Бирлеевна Ондар общественодение болгаш ССРЭ төөгүзүн, оон сөөлүндегги доозукчулардан — Мария Ковгалаевна Ондар 9, 10 класстарга төөгүнү, географияны, Сүтдер Мачылаевна Содунам тыва дылды, Монгуш Шыырановна Серен эге класстарны, Альберт Седипсоловович Танов ыры, музыканы башкылап турарлар. Олвр шупту-ла дээди башкы эртеминг. Кай чылдар бурунгаар-ла өөренип турган школазынга, класынга башкылавры солун болгаш өөрүнчүг болбайн канчаар.

Оон соонда директор мээң салган айтырыгларымны күзеадин-биле харылап олурду.

Амгы үеде школада 510 өөренинчи бар. Башкыларның найыралдыг, улуг коллективи Октябрьның 50 чылының байырлажынга өөредилге-кижизидилгезиг ажылдар талазы-биле эки чедишкиннерлиг ужуражыр дээш ажылдап турар. Өөренижилер база-ла аасжежиниң хайырлаан Улуг Октябрьның юбилейлиг байырлалын өөрүнчүг белектерлиг уткуурлар. Ынчангаш боттарының мурнунда мындыг соруглаарны салган: бирги улдуңгу чедишкиннериг доозар, кончуг эки чурум-сагыылгалыг болур, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржир, интернаттың, класстарның иштин үргүлчү арыг-шевер тургузар.

Школадан үнгеш, оон чиге дужунда турар ийи каът бажыңга чеде бердим. Тывазының дыл, литература болгаш төөгүнүң эртемшинчилел институду ол. Мында № 2 школаның доозукчуларындан элээн хөй кижилер ажылдап турар.

Дыл сектору. Ол секторунуң эргелекчизи, филология эртемнериниң кандидады, школаны монгун медаль-биле дооскан Доруг-оол Монгуш Новосибирск хоорайже чоруй барган болду. Совет эрге-чагырганың үеэнде Сибирниң экономикажболгаш культура талазы биле кандыг улуг чедишкиннерлиг, хөгжүлделиг болганын чурттуң сураглыг эртемденнери-биле болгаш өске-даа кижилер-биле ол аңаа чугаалажыр.

Школаның эң баштайгы доозукчуларының бирээзи Зоя Арагачы эртем кандидадын удавас чедип алыр деп турар.

— Бөгүн кэндыг ажыл кылып хүнзелиннер, Зоя Борандаевна?

— Сентябрь 23-те Дағ-Алтай автономнуг областың төвү Горно-Алтайск хоорайга Октябрьның 50 чылынга тураскаатказан эртем-теоретиктиг конференция болур. Аңаа барып илеткел кылыр кижи-дир мен. Ынчангаш бөгүн илеткел бижип хүнзедим. Илеткелим ады: «Тыва литературлуг дылдың хөгжүдезинге диалектилериниң ужур-дузазы». Тыва дылдың ужук-бижиктиң хөгжүдезинге Улуг Октябрьның алтай болгаш тыва литературлуг чылдарының хөгжүдезин чугаалаар мен.

Оон чанында олуруп турар эртем ажылдакчызы М. Сарыкай база-ла № 2 школаның доозукчузу. Дээди эртемни Ленинград университединге чедип алган.

— Орус-тыва словарьны чаартып үндүрер түүе болгай. Бөгүн база-ла ол словарьны кылып хүнзедим—деп, Мария Хүреп-ооловна чугаалады.

Институттуң эртем ажылдакчызы, география эртемнериниң кандидады Калгажык Шактаржык:

— «Тыва АССР-ниң бойдузуюң курзавырлары болгаш оларны ажыглаарының аргазы» деп номумну Тываның ном үндүрер чери бо чылдың төнчүзүнде үндүрер ужуралт түүе. Бөгүн ол номуң сөөлгү эдиглерин, чамдык түүлдерин кылып хүнзедим. Даарта, Тожунун Ырбанче командировкалап чоруур деп тур мен. Аңаа баргаш, Тожунун кускү бойдус чурумалы-биле таныжар мен.

Төөгү эртемнериниң кандидады Владимир Очур—школаның ийиги доозукчуларының бирээзи. Ол элээн наш номнарның, эртем ажылдарының автору. Очур чоокта, «Улуг Октябрь болгаш Тыва» деп номну бижип, чырыкче үндүргеш, номчукчуларның улуг үнелелин чаалап алган. Владимир Чолдак-оолович мээң айтырымны мынчаар харылызы:

«СЭКП-ниң Тыва область организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп номну үндүрерибиле бөлүк авторлар белеткеп турар. Оон чамдык эгелерни бижирп мээң оныашкан. Бөгүнден эгелээш, «Тыва национал-хосталгалыг революциязының тиилелгези. ТАР-ның тургустунгазы» деп эгени бижип киирптим.

Литература секторунуң эргелекчизи, филология эртемнериниң кандидады Антон Калзан:

— Дағ-Алтай автономнуг областың төвүнге болур эртем-теоретиктиг конференцияга киржир кижи-дир мен. Аңаа мени илеткел кылзын дээн. «Алтай болгаш тыва улустуң культуразының база литературазының харылзазазы» деп илеткелди бөгүн бижип доостум. Оон аңгыда бистиң бо секторга хураа болган аңаа киирштим.

Институттуң эртем ажылдакчызы Доржу Куулар:

— Бөгүн бачым-на хүн болду. Чогаалчыларның киржилгези-биле бөгүн маңаа хурал эрттирдивис. «Тыва шүлүк чогаалының тывылган үезин», С. Пюрбюнүң «Чечек», С. Сарыг-оолдуң «Алдын кыс» деп шүлүглелдериниң аянашкак хевирлериниң база «1945—50 чылдарда тыва критика» деп темаларга кыска илеткелдерин кылдым. Мээң бо илеткелдеримге хамаарыштыр чамдык чогаалчы үштер саналгаа бергиледи. «Тыва шүлүк чогаалы социалистиг реализмниң оруубиле» деп темага диссертация бижээн кижи болгай мен. Бо кежээ оон чамдык эдиглерин, редакторлаар черлерин кылыр мен.

РСФСР-ниң Чуруккучулар эвилелиниң Тыва салбырынга чеде бергеш, № 2 школаның доозукчулары, талантылыг аныяк чуруккучулар Иван Салчак, Гаврил Торлук оларга ужуражы бердим. Иван Салчак Москвадың Суриков аттыг чурулга институтуун бо чылын чаа дооскан. Ол, Кызылдың уран чүүл училищезинде чурулга башкыланыптаан, чаа, солун ажылларны кылып турар. «Школачы Таня... Өөрүшкүнүң хүлүмзүрүг» деп чуруун ол биске берди. Ону мында парладывыс.

Школаның эң баштайгы доозукчуларының бирээзи, шүлүкчү Монгуш Кенин-Лопсан ол хүн чаа шүлүктерин бижээн. Оон чаа шүлүктери бо-дур:

ХҮНДҮЛЭЭЧЕЛ КЫЗЫЛ

Улуг-Хемниң чаражы сен,
Уран ырлар мандыры сен,
Чолдуг чонум чоргаары сен,
Совет Тывам көрүштүг сен.
Орай кежээ хөгжүм үнү
Ортулуунду долуп келир.
Дээрде шолбан, черде шолбан
Деңге чырыыр, чаржып
кыпсыр.
Корбээн кижи көрүксеп бээр,
Көрген кижи чурттаксай бээр,
Күштүг холдар чаяаң тутпан
Хүндүлээчел Кызыл хоорай.

ШЫНЧЫ ЧОРУК

Ойгу класс баштай дооскан школайыс
Оглуң, кызың иүсүү тойга чолаа келдиң.
Баштарывыс чаагай күзел демдээ болду:
Башкы сыннар меңги харын дээрээ болду.
Ада-чуртка бараан болур шынчы чорук
Аныяксымыр чечен болуп турганыгай.

Кызылдың башкы институду. Кызылдың № 2 школазының доозукчуларындан мында база-ла элээн каш кижилер башкылаан ажылдан турар. Бо институттуң доозуп үнгеннер, ам мында өөренип турарлар хөй.

Институттуң башкызы, химия эртемнериниң кандидады Ойдуп Бартан:

— Бо хүннерде бистиң студентилеривистиң чамдыызы дүүгүт ажаан алыышкынынга дузалажын ажылдан турар. Бөгүн, чаа өөредилге чылынга химия лабораториязын белеткеп хүнзедим. Ийи дугаар школаның доозукчуларындан мында башкылаан турарларга хамыктың мурнунда институттуң хоочун башкызы Шудуу Чыргал-оловна Сатты, Елизавета Бораевна Салзымманы, Куулар Хунажыкович Оргуну, Крас Байыр-оловна Салчакты, Серот Салчакты адаар бис. Школаның доозукчулары, Москвага дээди эртем чедип алганнар Серин Кыргысовна Чокусум, Лилия Кыргысовна Аракчаа, Долуна Дмитриевна Сарбаа, Светлана Сүрүновна Даргат олар база-ла мында химия, биология эртемнери башкылап, боттарының башкы мергежили бедин турар.

Телефонда «Тыва кобальт» комбинадының кол металлургу Доржу Бузур-оол:

— Бо хүннерде комбинаттың тудугларын ыяш түлүк чорун турар. Кол металлург кижи болганымда, мээң амгы ажылым тудут-биле шуут холбашкан. Гидрометаллургия корпузунуң катыкаът бажыңнарының тудуу чорун турар шөлден чаа келгеш олургаанын бо. Ам кол корпустуң тудут ажылы доостурунуң кырында келген.

Удавас диссертация камгалаар кижи болгай мен. Кежээзерге аңаа белеткенир дээш биче-даа чай-шөлээн чок болур кижи-дир мен.

Кызылдың № 2 школазының доозукчузу Доржу Базырович Бузур-оол бо юбилейлиг чылда диссертациязын камгалап, техника эртемнериниң кандидады деп атты чедип алыры оон мурнунда кол соруга болуп салдынган.

Школаның баштайгы доозукчуларындан ыяш-даа хейлиг ажылдарда: төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчын — СЭКП обкомунуң кылдыс эргезенчизи, О. А. Ак-кыс—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, А. Д. Ховалыг — республика прокуроруу, М. С. Хомушку—Тыва АССР-ниң Культура министри. Партия, совет органнарының удуртур ажылында ажылдап турарларны моон-даа хейлү адап болур.

Дыка хөй доозукчулар амгы үеде Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларынын дээди өөредилге черлеринде, аспирантураларда өөренип турар.

Бо бүгү — Улуг Октябрьның ленинчи национал политиказының ачызы-дыр.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

1967 ч. Сентябрь 23.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ЭРТЕМ ДЕМДЕГЛЕЛИНИҢ XII ДУГААР ЧЫЫНДЫЗЫ

Тыванын ыл, литература болгаш тоогунуң эртем-шинчилел институдунуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга тураскаадаткан эртем демдеглелдери бо чылдың июнь айда чырыкче үнген. Ол ном номчукчуларының улуг үнелелин чугаажок алган дээрзин демдеглеве чазыг чок.

Ында кирген материалдар колдуунда Совет Эвилелиниң составынга Тыванын киргениниң бээр эрткен чээрби үш чылдарның дургузунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чеминшкиннерин түңнеп көргүскен.

Эртем демдеглелдериниң киргизээн түс-түс үүлдер чүгле эртем ажыдакчыларынга эвес, харын бүгү халбак масса номчукчуларга болгаш республиканың идеология ажылдакчыларынга —пропагандистерге, политинформаторларга болгаш агитаторларга улуг ужур-дузалыг.

Ол ном СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Токаның «Улуг Октябрь болгаш Тываның социалистиг чаартылгалары» деп үүлү-биле эгелээн. Автор бодунуң үүлүнге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тинлээнинге бүгү делегейге ужур-дузазын көргүскен.

Эш С. К. Токаның үүлү совет улустуң эрткен бежен чылдарда социализмниң тинлелгелери дээш, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузары дээш демисселдерге

„Чадаганның аянын“ дыңнап олура...

Тываның ном үндүрер чери юбилейлиг чылда «албек дүжүттүг» болуп, элээн каш авторларның номнарын парлап үндүрүп, номчуучуларга чедирген. Оларның арасында шүлүкчү Алексей Хуураның «Чадаганның аянын» деп чыындызы база кирип турарын билир болгай бис.

Кандыг-даа номну кижи номчуп олурарга, сагыш-сеткилге чарын, хайныгымышкыныг, хоглуг бодалдарның кандыызы кирбес дээр. Шак ындыг сеткилдя кижиниң чүрээге дээртиттер аян үстүнде адаанывыс номда база бар. Ынчангаш «Чадаганның аянынга» хөлбаштыр бодумнуң бодалдарымны чугаалаксадым.

Дыңнаңардан!
Чадаганның аянын-дыр,
Тыва чоннуң
Чараш ыяңы, төвей байлаа,
Араттарның
Амыдырал, өөрүшкүзү,
Алдар, мактал
Аялгадан дыңналып тур.

Бо дээрге номнуң ады-биле атташ шүлүкте киргеш одуругдар-дыр. Оны номчуп олурган кижиниң сагыжынга чадаганның хөөнү ыяш-ла кирип келир. Шынарыла, тыва чуртуңу магалыг кезээн чадаганнан ырлап олурганы дет чугулаа каравка дөрээн шеглүп келир-дир. Ук чыындыда 26 шүлүк болгаш шүлүглел киргеш. Оларның кайызын «хөөмээй» кылдыр бодаар оңу. Мен бодаарымга, шүлүү-ла сагыш-сеткилге тааржып турар магалыг-ла шүлүктер-дир.

Оон аңгыда авторунуң бойдузуну коргүскени чараш, өвүр-хевирлиг.

Чижээлээрге:

Чөрүк чораан, чанып келгеш,
сүлүктер иеп.
Чодамдыва чалгыглары
шуражып кээр.
Сагыгында, эртелеңгир авам
мынаан,
Саварытлар эриин оннаан,
меңээ чаеспыр.

Ол-ла чындыда харааччыгай дугайымда шүлүк эки чери эглеп турар деп бодаар мен. Чүге дээрге, ол шүлүкке автор черинң кужунуң аймдыралын соглешпээн, совет кижиниң чеминшкиннерин катай-хаара коргүүлүп турар. Черле мынаан, ук шүлүктүң одуруг, сөс бүргүзү утказыг болуп турар.

«Делегейде дески чүве кайын турар» дижир болгай. Ол черле чөп. Анда түүлдештир, А. Хуурактың чындыдында четпеестер база бар деп бодаар мен. Чүл дизе, авторунуң бо ному башгайгы чындыдыза «Ыржыгаш» деп номбиле домейлежи берген. Чүзү-биле домейлешкенил мынаан? Шүлүкчүнүң кайы-даа чындыдында алгыш, йөрээл бар боон турар.

Оон аңгыда чамдык одуругдар чевен болгаш домак тургузуу пиин эвес деп билир мен. Анда чижек кылдыр «Эртем» деп шүлүктү көрүп болур бис. Ында ийи дугаар строфада (дөрт одуругда) эртенин чуруп тура, «Дүвүренчиг амыдырал оттуп келди» дээндир. Чогум бистиң инитиледдиң амыдыралывыс' иштинде чонну түү түве дүвүредипкени билдинмес болду. Кижи бодаарга, дүвүрээшин черле аңаа эвес (чижээ, дайым үезинде дижик) болур-ла болгай. Ындыг ийи утказыг аяа соора биладыне берги дег одуруглар эвээш эвес.

Мээң түүда бодалым мындыг. Оны автор бодап, моон соңгаар чаа-чаа хевирнин ажыл-үүлезин чогудар, оон бажыңга оода чаңгыс-даа чаа бодалды тыпмадыртыптар болза, бо кыска түүлүү бижээн сорулгам күүседтимер ийик.

Д. ЧЫДЫМ.

Критика болгаш библиография

зыңга чижээнден-не хосту бээр. Революция мурнунда, 1910 чылда, англи шивишкин аян-чорукчу Каррутс Тывага чоранам, «Бүдүүлүк моол» деп номнуң бир дугаар томунуң «Уранхай край» деп эгелиг кезээнге тываларның дугайында мынчаар бижээн: «Тывалар... чоорту өлүп төнүп каарының чайлай чок оруунда», а төжүдер «чоокшу үеним дургузунда шүүт чок болур аймак» деп бижээн. Дээрги Каррутстың Тывага чоранындан бээр түгле 57 чыл чаа-ла ажып чоруур. 57 дээрге, бир кижи назынындан бээнге кыска хуусаа ышкажыл. Бо эртекен чылдарның дургузунда дээргилерниң «чоорту өлүп төнүп каар» деп ошпаан турганы тываларның социал-политиктиг болгаш экономика, культура талазы-биле эң бедик деңнелгениң оруунда, кижи төрелгетениң чырыткылыг келир үезин— коммунистиг инитилел дээш демисселге Совет Эвилелиниң өске улустары-биле бир домей боттарының үлүүн киирилтирип турар-дыр.

Шаанда кошкун мал ажылдыг, үлетпүр бүдүүлге чок чоранда Тыва ам аграр-индустриалдыг республика болуу берген. Эш С. К. Токаның үүлүнде Тываның үлетпүр болгаш культура талазы-биле чедип алган чеминшкиннерин боттуг чижектербиле тайылбырлаан. Автор бодунуң үүлүнге тыва улустуң Совет Эвилелиниң хөй национадлыг ог-булезинге киргениниң соолунде Тываның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдези шапкын сайзырадыы алганын, Совет Эвилелиниң улустарының акы-дүүзалышкы интернационалдыг эп-найыралдын, ленинчи национал политиканың амыдыралды күштүүн тодаргай көргүскен.

Эртем демдеглелдеринде киргеп материалдарның иштинде төөгү эртемнериниң кандидады В. Ч. Очурнуң «Большевиктер — Тываның ажылчы чоннарының революстуг демисселиниң баштынчызары» деп үүлү бар. Ол оны Тывага национал-хосталгалыг революциянын тинлээринге маңаа тургустунгулаан баштайгы сөөк Советтериниң болгаш большевиктер партиязының организациязының салдарын төөгү талазы-биле боттуг материалдарга даянып кыпкан.

СЭКП ТК-ның Октябрьның 50 чыл ойнга уткуштур парлаан Тезистеринде «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы империалистиг колониадлыг тергимделдиң бүгү системазынга эң мүштүг сөгүүшкүнүну таварыштырган, национал-хосталгалыг шинчээшкиннинниң хөгжүүрүнге нүүчүлүг идиг болган» деп айытканын В. Ч. Очур Тываның чижээнге холбаштырып бижээн.

Институттуң эртем демдеглелдеринде киргеп үүлдериниң аптиңден ол институттуң директору, педагогика эртемнериниң кандидады Н. А. Сердобовтуң. «Тыва Октябрьдан торуттунгеп» — социалистиг нация» деп эгелиг болгаш төөгү эртемнериниң кандидады Л. В. Гребневтиң «Совет Тываның ажылчын аңгызының хевирлеттинип тургустунганы» деп эгелиг үүлдерин демдеглээри эргежок чугаа.

Төөгү эртемнериниң кандидады эш Л. В. Гребнев бодунуң ол үүлүнге Тывага ажылчын аңгының тургустунганының төөгүзүн бир-ле дугаарында чыып тургузар дугайында оралдажышкынның эгезин салган. Бо ышкаш ынчыг материалдар моон мурнунда бижиттинмээн. Авторунуң мурнунга ол үүлдү чыып бижиринге көнүг нарын болгаш берге байдалдар турган. 1959 чылда кылган чурттакчы чонның чизезинден аңгыда национал ажылчын аңгының тускайлап көргүскен документилер колдуунда чок боон турар. Ынчангаш автор бодунуң үүлүн Тываның күүне архивинин болгаш СЭКП Тыва обкомунуң партия архивинин материалдарын ажыглап турган бижээн. Ында тыва национал ажылчын аңгының тургустунуп келгенинин үндезинелерин, оларның мергежилин, назын талазы-биле составын, улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле ажылдап турар ажылчыннарының санын, оларның эртем-билиниң деңнелин түс-түзүнде көргүскен.

Эртем демдеглелдеринде киргеп өске үүлдер-биле чергелештир, үстүүде 2 үүлүү онзалап көөрүнүң чылдагаанны болза, Тыва социалистиг нацияның тургустунганынга хамаарыштыр Л. П. Потаповтуң 1955 чылда—Сибирь улустарының национал инитилелгээнинң дугайында бижээн үүлүнге («Төөгү айтырыгы» журналга парлаан) Б. С. Санжиевтиң «Чаңгыс өскүүлүг...» деп номчуур-

ЛАТЫШ ШҮЛҮКЧҮ ТЫВАДА

Латыш шүлүкчү Олафс ГУТМАНИС эрткен чылын бистиң республикага аалдап чоранам. Ол тыва чогаалчылар М. Кенин-Лопсан, К. Кудажы болгаш өскелер-биле ужуражып, Тожу-биле таныжып, Тыва дугайында шүлүктерни бижээн. О. Гутманистиң чамдык шүлүктерин номчукчуга М. Кенин-Лопсаңның очулдурганы-биле бастың солунга мурнунда бараалгаткан бис.

Ам үеде О. Гутманис бодунуң өөнүң ишти-биле кады республикада дагын чедип келген, Тожу-биле таныжылгазын үргүлүлеп турар. Латыш өөнүктүң шүү шүлүүн А. Даржааның очулдурганы-биле сонуургадыр-дыр бис.

Олафс ГУТМАНИС.

Хаан ады-биле адаан хеме

1897 чылда орус хаанның ады-биле адаан «Шушенское» деп пароход-хемеге В. И. Ленинни сибирь төлүглелинче, Шушь эриинде кодээ суурже, экелген чүве-дир.

Бөгүн ышкаш, чедөн чылдың мурнунда-даа,
Кадыр Саян хемче харап бедип турган.
Бедүүн хеме чаңгыс-биле хүрешпиваан,
Харлыкпан дет, ыяш тыяып өскеп орган.

Хаан кижи ады-биле адаан хеме
Ленинни Шушь суурже алгар чораам.
Кадыг-дөшкүн Сибирь чернин бөртүн орта
Изиг бодал өөшүргазырын хаам күүзүн.

Эзи сынга шелээн чаңнаан турамның дег,
Енисей хем хайнып-өөрөп бадып чыткан.
Орус кижи бедалындан чаа хүн тыптып,
Оран-чуртту чырыдар деп канчап билир!

Хилиредир дагжап батпан чараш хеминиң
Кижилерге бараан бөөрүн хүзээндирип,
Чамбы дилке эгээртиннес аалдарлыг бөөр
Чаа чалын бедап казының канчап билир.

Бодүүн хеме хаан адын балап каапкан,
Бөгүн база үүлезин бүдүрүп чор.
Ленинниң бодап каткан бодалдары
Ием ышкаш Улуг-Хемни алдарлыктан!

Алдын

Алдын дээрге түгле чаңгыс металл эвес,
Чайырлыг оң түгле чаңгыс ында эвес.
Алдын-дыр деп олуртуу-даа адап болур,
Сарыг нүстүң оңу база алдынналчан.

Алдын дээрге түгле черге чаптып чыттас,
Дилеп тывар геологтар база өөрүүр.
Алды кеми төнну база алдын деп бөөр,
Дилги кеми мөөңдүрүн база алдын.

Алдай сынның сылдызы дег арыг тарза,
Пөлөр черниң хары ышкаш кылаң демир,
Бодун черни Прибалтика балыктары —
Алдын-биле деңнеп санаар байлаашыг хөй.

Казанакта одаг шаанан аңчылар-даа,
Найгаачыктыг хөөрөйда даанчылар-даа,
Шупту улус, ынчан кижи бүргүзу-ле
Чүртүвүстүң алдын бәйлаан дарганнап тур.

Черниң бүгү алдынын-даа чыып берзе,
Аңнап тыпкан «алдынынның» сүзүн баспас.
Чечен ыыстар, угба-дуңма «чымчан алдын» —
Алды, диниинин кеши-биле каастанзын.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Акы-дуңма чурттарда

В. И. ЛЕНИННИҢ ЧОГААЛДАРЫ МООЛ ДЫЛДА

УЛАН-БАТОР. МАРН ТК-ның чанында партия төөгүзүнүң институдунуң коллективи В. И. Ленинниң чыынды чогаалдарының 30-35 томнарын моол дылга парлап үндүрериниге белетизээн. Ол томнарның нийти тиражы 100 муң кезек болур.

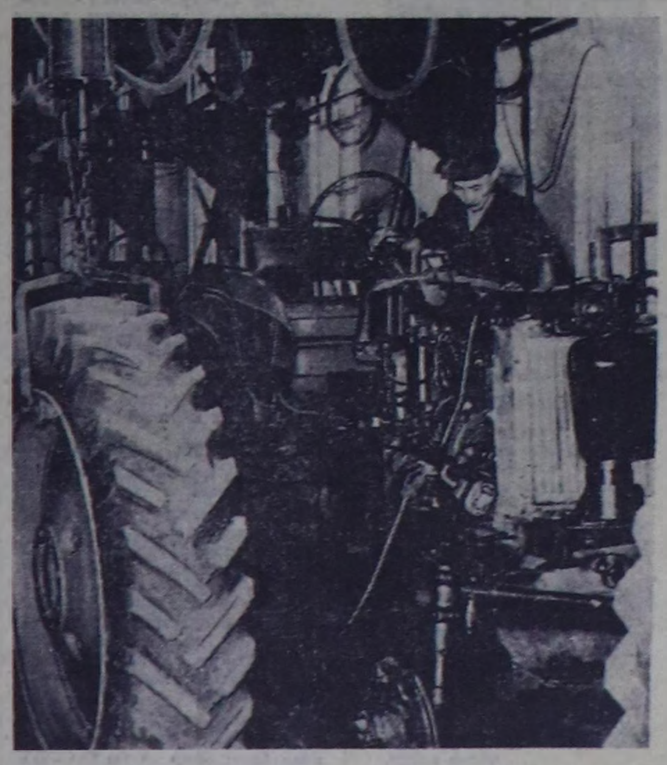
СОВЕТ ТӨЛЗЭЛЕРИНИҢ ВУР-ГА ЧОРААНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА КИНО

БУДАПЕШТ. СЭКП ТК-ның Чиңгизиге секретары Л. И. Брежневке баштатнан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң Будапештиге чоруп турганының дугайында хроника-документалдыг кино-чурукту Венгрияда тыртыгып үндүрген.

ОКТЯБРЬГА БАРААЛГАТКАН

ВАРШАВА. Польшаның Забж хоорайында эртен конференциязы болган. Ол конференцияны ПУР-нуң 20 чыл болгаш Советтер чуртунуң 50 чыл ойнга бараалгатнан. Силезияга ажылчын шинчээшкиниинин өөскүүрүнге Улуг Октябрьның салдарының болгаш Силезия пролетариадының революстуг демисселиниң чаагай чаңчылдарының дугайында илетиелдерни ол конференцияга дыңнаам.

(СЭТА).

Корей Улус-Демократтыг Республика. Кидиниң трактор заводунуң эңгээр конвейеринде.

ЦТАК — СЭТА-ның фотозу.

Хөгжүлдеге шаптыктап турар

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА). Гвиананың улусчу-дешки эргелиг партиязының баштыны Чедди Джаган чурттан америк «чөвүлекчилерниң» сывырып үндүрериниң негээн. Гвианага нефть байлактыг черлерни соведот геологтарның тыпкавындан бээр хөй чыл эрткен турбуже, ол байлакты каспайн турар деп Джаган масседлыг митингиге медеглээн.

Ада америк «эксперттер» шаптык таварыштырган. Оларның чоруду турар мындыышкын болгаш корпоративтиг политиказы Гвиананың экономика хөгжүлдезинге улуг урукутут шаптык таварыштырып турар деп Джаган медеглээн.

Кыдатта болуушкуннар

Гуанчжоуда болгаш оон ханызы черлерде Мао Цзэ-дунга удурлаганнар биле оон талалакчыларының аразында шыңгыы мессиледежишкиннер үргүлүүленишкен. Даштыны информация агентилелдеринин дыңнадыгларын дөзүлаар алырга, сентябрь 17-нин кежээшинде пулемёттар-биле, миномёттар-биле чепсегленген, «Мао шугумунга удурлаганнар» Гуанчжо биле Фасянь аразында чазаглыг орукка бүзээдевишкин кылган болгаш, оларга удур келген шаажылакчыларның улуг автоколонназын узутказан. 3 муң солдаттардан болгаш «Кызыл тук» деп хунвэйбиинчи организациянның кежигүнериниден тургустунган шаажылакчылар отряды улуг богаралга таварышкаш, дезипкен. «Маонуң кызыл камгалакчылары» сентябрь 19-та Гуанчжоунуң ажылчыннары-биле мөсилдешкеш, чүс кижилиг өлүрүүн оскунган. Дескен кыдаттардан дыңналып турар оон өске медээлерни өзүлаар алырга, Мао Цзэ-дунну деткин турар күштер чоокшу кодээ районнарда мөөнөшкен болгаш үйнээчи хоорайга «изиг хан партадыптар» деп кыжанып турар. Гуанчжоу кавызында база бир черге Мао Цзэ-дунга удурлаган муң хире кижи «күш-ажылчы» хорүдал лагеринден хорүдатканнарны хостадып алгаш, ол черниң шериг штабынга халдаашкын кылган. оон соонда дагларже арлы бергеп.

Пекин парлалгазы Гуанчжоуда болгаш чурттуң оон өске-даа можуларында болуушкуннарның дугайында чүү-даа дыңнатпайн турар.

Мөсилдежишкиннерниң үргүлүүдеп турарын чүгле «күүседелдиг тулчуушкуннарны сокладырыынче» катап-катап кыйгырыглар үндүрери бадыткап турар. Ындыг тулчуушкуннарны чүгле «Мао күштериниң» тинилелгези кылдыр көргүзер дээнде, кодээ черлерниң парлалгазы доскут дыңнадыг каггылап турар. Чижээлээрге, «революстуулар» арминиянын дузазы-биле Хэнань радиостанциязын ам-на эжелеп апкан, ол радиостанция үр үеним дургузунда Лю Шао-цинин агентилериниң холунга турган болгай деп, «Хэнань жибао» солуп сентябрь 15-те дыңнаткан.

Кыдаттың партия кадрларын, революстуг шимчээшкиннинин хоочун киржикчилерин кырар үүлгедиг үргүлүүлеп турарын хереглээн дыңнадыглар көдө кыдат парлалгазын арынарында шокаранаймыш турар. Жэнду хоорайга ол черниң шериг командылалы ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ККП ТК-ның Мурнуу-Барымн бюрозунуң бирги секретары турган Ли Цзинь-цюаньны судтаарын организастаан. Ли Цзинь-цюань Мао Цзэ-дунның авантюристиг политиказынга удурланып турган, шинчаагаш «ревизионнимче» чайгылаан» деп ону буруудаткан. Калчаалыг хунвэйбиинер ортузунга суралгыг ол партия ажылдакчызының бажын доңгайтып алган турарын чуруккa тыртыргаш, «Сычуань жибао» солуп сентябрь 15-те парлап үндүрген. ККП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ККП ТК-ның Мурнуу-Барымн бюрозунуң секретары болган Сычуань можунуң партия комитединиң бирги секретары турган Ляо Чжи-гао болгаш Ли Цзинь-цюаньның өске-даа талалакчылары база мындыг «судтаашкынга» таварышкан.

Хунвэйбиинериниң дүржок халдаашкынларының аймылынга ККП-ниң Цзянси можу комитединиң секретары болган ол можунуң улус комитединиң даргазы турган Фан Чжичунь база тавары шкан. Ол хоочун революсчу бодунуң дүнмазы—кыдат улустуң суралгыг маадыры Фан Чжи-минь-биле кады чээрби чылдарда-да Цзянсиниң сонгу-чоон районнарынга ажылчын-тараачын эргечагырганы тургузарынга киришкен. Оон соңгаргыда Кыдат Кызыл Армиянын улуг каттыжышкынын командылап турган болгаш япон экелекчилерге удур даймына ачы-хавыяазарлыг болган. Ам келгеш, 30 чыл мурнунда-ла «революционга ескерликчи» болган, «Мао даргага калчаалыг удурланып келген» болгаш Цзянси можута «улуг культурно революциязын дерээн баазын турган» деп ону буруудадып турар.

Пекинде Лю Шао-цинге удур бактап-шүглүдээр чорук кампаниязы күштелип турар. «Жэньминь жибао» солуп анаа удур үүлдерни ийи-үш хоногтаа чамдыкта бүдүн-бүдүн арыннар кылдыр парлап турар. Сентябрь 15-те парлап үндүрген үүлдө Лю Шао-цинни биеэ-ле олчаан «эргечагырга холтаарлаан болгаш капиталистиг орунтап чоруп олурар кол кижи» деп таймылбырлаан. хоорайны көдээге бүзээледиринин маоцзэдунчу «стратегиязын» бүгү революстулар ыяавыла барымдаалаар ужурлуг деп санаавайн келген деп буруудаткан. Сентябрь 18-те парлап үндүрген бир үүлдө ону Мао Цзэ-дунның «эргечагырга ланчыыдан төрүттүнер» дээр лозунунга удурланып турган деп буруудаткан. Солуп ол лозунгу марксизм-ленинизмниң бүгү-иинги барымдаалаар, бүгү үелерге болгаш улустарга тааржыр өөредин» деп турар. Мао Цзэ-дун болүүнүң кол органы ол солуп ук лозунга даянмышаан. «хунвэйбиинериниң үүлгедиглерин» «теорияга үндезилеенген базалыг» болдуруп алыр болгаш партияга, улуска удур чеңгектиг күштерни ажыглаарын агартыр деп ийдең-не ораалдаавышаан турар.

Оон-биле чергелештир «революстуг чаңгыс эң» дигилээр үүлдүн чедип алыр дээш кампания база чоруп турар. Ол лозунгу «Мао дарганың эң чаа айтышкыны» деп турар. «Жэньминь жибао» солуунуң ындыг чаңгыс эртем чедип алырынче кыйгырган үүлүнде миниин турары мындыг: «Мао Цзэ-дунга удурланнаннар «ангыланып алган хевизиг болукчүгеш эвес», харын ажылчын аңгының хөй кезии болуп турар. Пролетариат диктатуразының үезинде «ажылчын аңгының бот-бодунга удурланышкан ийи улуг белүгдежишкинин кыздыр чарлыр барымдаазы чок» деп Мао Цзэ-дунның сөглээнин ол үүлүнде киирген.

(СЭТА).

Кол комитетте

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның түскай корр.). Кол комитеттиң туралы болган. Комитет ҚНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязында көөр айтырыгларны чугаалажып турар.

Сессиялың чугаалажыр айтырыгларының сеңнинде «көрей ийи-ниинде» диилээр чүвени киирекпиле ССРЭ-ниң төлээзи Н. Т. Федоренко шинитирлиг удурлаган. Ол «айтырыгның тургузарының эгелекчизи АКШ болуп келген болгай. Ук айтырыгны маңаа чугаалажыр кылдыр киирер болза, күрүнелерниң иштики херектерин кыймарнын-даа, оон иштинде ҚНО-нуң холгаварлаварын хорун турар ҚНО Уставын болгаш делегей эргелиниң кол принциптерин харыызы-биле чөрүүл үрээни ол болур ийик деп Н. Т. Федоренко чугаалаан. Совет Эвилелиниң төлээлери көрей улустуң иштики херектерин даштыкының холгаварлавышаан турарын биче-даа соңгаварладырыышкы чокка шинитирлиг сонсадырын болгаш бодунуң салым-чолун бөлү шинитирлээр бүрүн эртелиг бөлү боттандырын болур арганы көрей улуска бээр. эрзежок чүүлүл деп санаан турар. Мурнуу Кореядан даштыкы шеригленнин шүүтүүнүн үндүрген турар, ҚНО-нуң Корей талазы-биле комиссиязын тараткан турар болгаш «көрей айтырыгны кезээн турар үжүрлүг деп совет төлээлер санаан турар.

ЧАЗАЛГА

Бо чыылдың сентябрь 22-де үнген № 225 (6862) «Шынчыл» нимги болган үшкү арынарында чуруктар солушканың номчукчуларга дыңнадып тур. Буруулуг болган ажылдакчыга чогуур хемчегин хүлээтпеен.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

НАЙЫРАЛ»: «Хар кадын» 10, 2, «Венгер бай» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыкды 10, «Дамай рассказтары» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын майынташтың төөгүзү» 10, 2, «Фантомас хөлеп үнген» 12, 3.50, 5.10, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шыпшың» (1-гн, 2-гн сериялары) 3, 8.20, «Тараачын артист» 6.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Таңы кырынга ийи чылда» 3, 5, «Будалган кыс» 7 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалакчыларының 35-24, 25-38, харымсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдынның 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдынның 37-13, көдээ ажыл-агый кылдынның 21-47, үлетпүр кылдынның 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстарының 21-27, иштики информация кылдынның 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—02325.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
43
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ. КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
24
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 227 (6864).

Өртээ 2 көп.

АЖААП АЛЫЫШКЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА АЛДАР!

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ҮРЕЗИННИ АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЁЗУ-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭР

►Тыванып колхоэтары болгаш совхоэтары сентябрь 23-ке чедир Төрээн чурттуң шыгжамырынга 58041 тонна тарааны уруп, планның 88,4 хуу күүсеткен. Чаңгыс хоюктуң дургузунда өзүлде 2778 тонна болган.

Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары ажаап алыышкынны бедик темп-биле чорудуп турар. Олар күрүнеңиң план-чагын күүсеткеш, Улуг Октябрьның 50 чылына алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелеринге киирештир күрүнеңиң складтарынга тараа уруушкунун үргүлүүлевишаан. Дүүн Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планын күүсеткен.

Ынчалаажок ажаап алыышкынның темпизи дүвүрээзинниг болуп арткышаан. Дүүнге чедир нитизи-биле 134-ле муң гентар шөлдүң тараа культуралары кестинген, ол дээрге планның 53,1 хуузу-дур. Тавыкаларның 55,0 хуузу бастыртынган.

Сөөлгү хүннерде Улуг-Хем район кезилдениң темпизин элээн дүргедеткен, оон түңнелинде районнуң ажыл-агыйлары тараа садарының графигин мурнаглып, үрезинни уруп ап турар. Улуг-хемчилерниң ол чедиңкиннери СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу болгаш 250 рубль түңнүг акша шаңналы-биле демдеглеттинген.

Улуг-хемчилерниң үлегер-чижээ агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында тарааны дүрген ажаап ап болур деп чүвени тода көргүзүп турар. Оларның дуржулгазын ажаап алыышкынны оожум темп-биле чорудуп келген Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның тараажылары хандыр өөренип алыры күзенчиг.

Ам чер ажылдакчыларының чымыжы улуг. Ажаап алыышкын, тараа дужаалдазы-биле чергелештир аңгыс аңдарылгазын, үрезин үргүшкүнүн чорудары чугула. Үрезинче чогуур кичээнгейни салыр, чүге дээрге келир чылдың дүжүдүнүң алдын фондузу ол-ла болгай. Келир чылдың дүжүдүнүң дугайын амдыгаастан бодаза эки. Эки шынарлыг, райончуткан үрезиннерни уруп алгаш, ону эки ажаап, идегелдиг магадылалга шыгжаар болза, келир чылын бедик дүжүт алырынга идегеп болур.

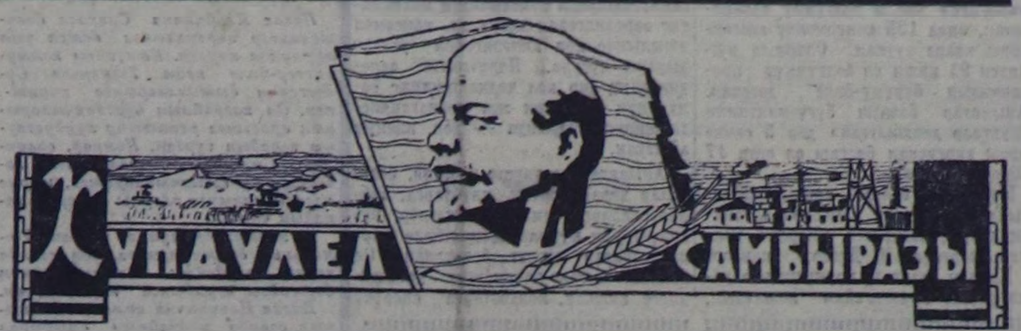
Республиканың хөй ажыл-агыйларындан ажаап алыышкын, күрүнеге тараа садары-биле чергелештир үрезин уруушкунун болгаш оон арыглаашкынын чорудуп турарының дугайында өөрүнчүг медээлер кээп турар. Чижээлээрге, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтарының чер ажылдакчылары күрүнеге тараа садар планнарын күүсеткеш, планнан ажыр тараа садарын үргүлүүлевишаан, үрезинни уруп, оон арыглаашкынын чорудуп турар. Бо ажылды «Тиилелге», «Межегей», «Улуг-Хаак» совхозтар, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу база багай эвес чорудуп турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай артемниглери келир чылдың дүжүдүнүң салым-толунче чогуур кичээнгейни салган.

Ынчалза-даа республиканың чер бүрүзүнде бо ажылды холга албайн турарын демдеглээр апаар. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозун, «Элегес», «Россия» совхозтарны, Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозун болгаш «Октябрь 14 чылы» колхозун ап көрээлинер. Ол ажыл-агыйлар үрезин арыглаашкынын чорудар туружук, оон үрүшкүнүнче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Үрезиннер дугайында хөй-ле шуугаазыннар болуп турза-даа, оларны урар, арыглаар ажылдарның темпизин дүргедир хемчеглер алдынмайн келген.

Чамдык агрономнарның болгаш үрезин шынары хынаар лабораторияларның ажылдакчыларының талазындан ол ажылга киржилге чок, оон хоорулчак байдалда турары элдептиг, ажаап алыышкын эгелээнден бээр ай ажа берген, а олар үрезинге үруп турар тарааның шынарын хынавайн келгеннер. Чамдык ажыл-агыйлар шынары четпес, шыгы улуг тарааларны үрезинге уруп, бо ажылды саададып турарын чүгле оларның четпес ажылы-биле тайылбырлап болур.

Республикада үрезин үруушкунунуң планы нитизи-биле 24,3 хуу күүсеттинген. Үрезин фондузун тургузарынга болгаш ону ажылдап кылырынга бо үе кончуг таарымчалыг. Чылыг хүннер келген, ажыл-агыйларда кижи күжү, тараа арыглаар, кургадыр техника, транспорт четчир. Ажыл-агый бүрүзү үрезин фондузун ам четчири-биле уруп, арыглап алгаш, оон шынарын хынап, чажылдага таарышпас үрезиннерни чажар шынарынга чедирген үрезиннерге солуп алыр ажылды эгелээр ужурлуг.

«Чүнү чажып тараан ийик сен, ону ажаап алыр сен» деп чоннуң мерген үлегер сөзүн чер ажылдакчызы, удуртукчу, агроном бүрүзү сактып, ажыл-агый бүрүзү үрезин-биле хандыртынган турарын чедип алыр дээш бүгү-ле хемчеглерни алыр ужурлуг. Бо сорулганы чедиишкинниг күүседири—келир чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алырынга чугула ажылдарның бирээзин кылганы ол болур.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунуң болгаш районнуң күүсекчи комитединиң шиитпири-биле киирип келгенин ёзугаар, ол районда дүжүт ажаап алыышкынының моок адаанда мурнакчыларын «Шын» солунда республиканың Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

Рассохин Владимир Александрович —«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң комбайнери, чеди ажыл хүнүнде 131,4 тонна тарааны бастырып, планныг онаалдазын 140 хуу күүсеткен.

Монгул-оол Соскал Данзыровна — «Күш-ажылдың хостуу» колхозта шак ажылдакчызы, онаалдазын 130—150 хуу күүседип турар.

Тюкавин Иван Игнатьевич — «Найырал» совхозтуң комбайнери, планныг онаалдазын ийиден ийи чартык катап ажыр күүседип турар.

Оюн Федор Идам-Сюрюнович — «Х Улуг хурал» колхозтуң комбайнери, хүн нормазын 150—180 хуу күүседип турар.

Кызыл-оол Валерий Ховалыгович — «Улуг-Хая» совхозтуң комбайнери, хүнде тараа кезер нормазын үргүлүү 120—140 хуу күүседип турар.

Тонких Дмитрий Хрестофорович — «УТКА 25 чылы» совхозта тараа кезеринге бүдүн чартык норманы күүседип турар.

Чанчып Михаил Ховалыгович — «Найырал» совхозтуң чолаачызы, комбайндан тараа сөөртүр нормазын 180—200 хуу күүседип турар. Сентябрь 18-ке чедир 70 тонна тарааны сөөрткен.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

ШАГААН-АРЫГ. Сентябрь 23. (Телефон-биле). Районнуң партия, амыл-агый активиниң хуралы партияның район комитединиң хуралдаар залынга болуп эртикен. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел сентябрьның ийиги декадазында республиканың районнарының ажаап алыышкын болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг чарышының түңнелдерин чугаалажып көргеш, ол декадада ажаап алыышкынның болгаш күрүнеге тараа садарының темпизинниң талазы-биле дээрге көргүзүглүг болган Улуг-Хем районга ажаап алыышкын болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле шилчиир Кызыл тукту база 250 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. ДОЛ-ЧАҢМАА ол бедик шаңналды районнуң партия болгаш ажыл-агый активиниң хуралынга аппарып тывыскан.

Ол бедик шаңналды хүлээп ап тура партия райомомунуң бирги секретары С. К. БУЯНДЫ районнуң амыш-ишчилериниң күш-ажылын ынчаар бедик үнелээни дээш олардың мурнундан өөрүп четтиргенин илереткен. Күрүнениң план-чагын күүседиринге район нитизи-биле 781 тонна тарааны дужаары артикан. Ол план-чагыны районнуң тараамылары чоокку ийи-үш хүннерде бүрүн дооскаш, планнан ажыр 5000 тонна тарааны садарын хүлээнип турар. Сылта ам-даа районда нитизи-биле 10661 га тараа культуралары арткан.

«Улуг-Хая» совхозтуң директору эш **КУЛЬКУТОВ** саналы бергеш, ол бедик шаңналга төлептиг болур дээш совхозтуң коллективи моон соңгаар-даа күжениишкинниг амыдап, ажаап алыышкынны октябрьның 5-ке чедир бүрүн доозар орулгалыг амыдап тараның дугайын чугаалаан. Ол амыл-агыйның тус-тус тараамыларының, звеноларының, бригадаларының ортузунга калбарган чарышка комбайнер Валерий Кызыл-оол болгаш өскелерде эки үлегер-чижээни көргүзүп, соруктуг амыдап турарлар. Совхозтуң тараамылары күрүнеге тараа садар план-чагыгны бо хүнге чедир 157,9 хуу күүсеткеш, планнан ажыр тараа дужаалдазын үргүлүүлеп турар.

Жданов аттыг колхозтуң даргазы эш **ДУГУР-СЮРЮН**, «Найырал» совхозтуң партком секретары эш **КАРАДОҢГАН** олар боттарының саналдарынга ажаап алыышкынның участок бүрүзүнге социалистиг чарышты улам калбартып, юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээш демисеминп турар тараамаларның шудургу күш-амылының дугайын чугаалаан.

Амгы үеде районнуң амыл-ишчилери ажаап алыышкын-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнге үрезин урар, нышка белеткеннир, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар амылдарны Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалынга чедир бүрүн доозар сорулганы салган амылдап турар.

Бии-хемчилерниң күш-ажылчы тиилелгези

Бо хүнгерде республиканың хову-шөлдеринде ажаап алыышкын ажылдары хайныышкыныг түлүктээн. Түс-түс ажыл-агыйлар, районнар күрүнеге тараа садар планын күүсеткенининг дугайын Төрээн чуртка рапорттаан. А дүүн, сентябрь 23-те, база ынды өөрүнчүг медээни Бии-Хем районнуң тараажылары республикага чарлаан. Олар 3400 тонна тарааны садар планныг тургаш, сентябрь 23-ке чедир 3450 тонна тарааны Төрээн чуртту шыгжамырынга уруп, планын 101,4 хуу күүсеткен.

Бистиң корреспондентивис СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **Михаил Савельевич Харченко-биле** телефон дамчыштыр харылзашкаш, районнуң тараажылары бо күш-ажылчы тиилелгени канчаар чедип алганының дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— Агаар-бойдустуң өл-шык байдалының уржуунган тараа культураларының быжыды орайтаза-да, районнуң ажыл-агыйлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алыр ажылды эки организастап шыдаан. Ылаңгыя «Тиилелге» колхозтуң тараажыларының ёзулуг юбилейжи тура-соруунун, демниг күш-ажылының дугайын чугаалаары өөрүнчүг. Олар күрүнеге тараа садар планын сентябрь 20-ге чедир 141 хуу күүседип, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 100 рубль түңнүг акша шаңналын чаалап алган. Колхозтуң тараажылары ол бедик шаңналды хүлээп ап тура, тарааны күрүнеге планнан ажыр дужаарын үргүлүүлевишаан, ажаап алыышкынны шалыышчы он хоюк иштинде бүрүн доозарын хүлээнгеннер. Планнан ажыр тараа дужаалдазын «Хадың» колхозтуң ажыл-ишчилери база үргүлүүлевишаап. Ажаап алыышкынның шынарын экижиттишаан, оон темпизин «Искра» колхозтуң тараажылары база хүн келген тудум улам дүргедедип, сентябрь 20-ге чедир күрүнеге тараа садар планын 137 хуу күүсеткен.

Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынының эрткен чылдарыныңдан онзагай түүлү кодаанын ажыл-ишчилериниң эгээртинмес күш-ажылчы тура-соруунуң илереэшкини, юбилейлиг чылдың дүжүт ажаап алыышкынына бүгү чоннуң идепкейлиг киржилгези болур. Хову-шөлдерниң ажыл-ишчилери күстүг чымыштыг шак, минута бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш чарыштыг калбартып, соруктуг ажылдап турар.

Бистиң районнуң дүжүт ажаап алыышкынының маадырларының аттары бо-дур: комбайнерлер Виктор Кулундарый, Салчак Доржу («Тиилелге» колхоз), Николай Болгаш Константин Кочиев алыышкылар («Искра» колхоз), Виктор Изосимов, Вениамин Беленков, Монгуш Дарый («Өөк» совхоз), Яков Горбунов, Валерий Найдың («Хадың» колхоз), Шериг кезээлиң дайынчылары, чолаачылар Олег Гаврилов, Борис Крылов, Валерий Вяткин, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының район салбырының чолаачызы Андрей Беленков. Ажыл-агыйларның ажаап алыышкын ажылдарында Кызылдың өөредилге чергелериниң сургуулдары база эки ажылдап турар.

Районнуң хову-шөлдеринде кестинмээн, бастыртынмаан тараалар амдаа хөй. Тарааны күрүнеге планнан ажыр дужаарын үргүлүүлевишаан, ажаап алыышкын ажылдарын кыска хуусаада, чидириг чок, шалыышкын доозар дээш бүгү күжүрүстү салыр бис.

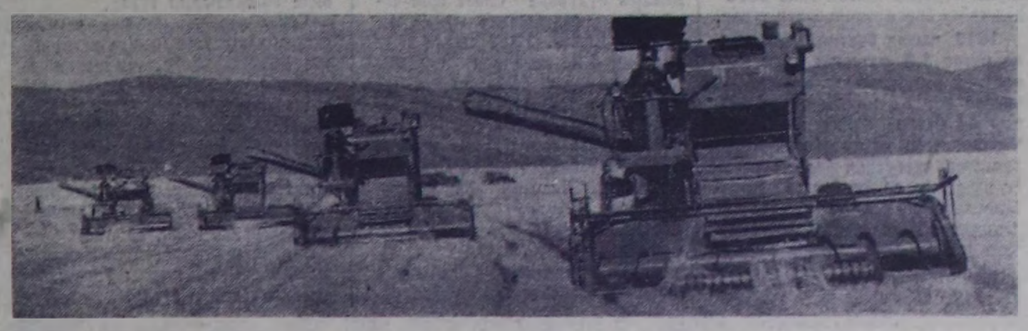

Мал чемнериниң белеткели

Сентябрь 20-ге чедир сиген болгаш силос белеткелиниң планы канчаар күүсеттинип турарын хуу-биле көргүзерге:

РАЙОННАР	СИГЕН	СИЛОС
Бай-Тайга	95,0	19,6
Барыын-Хемчик	82,1	17,0
Чөөн-Хемчик	75,3	9,9
Эрзин	71,6	0,1
Өвүр	68,5	—
Каа-Хем	64,2	35,9
Улуг-Хем	59,3	15,3
Тожу	59,2	63,8
Кызыл хоорай Соведи	57,6	20,6
Бии-Хем	56,2	48,3
Таңды	45,9	30,5
Тес-Хем	44,2	14,9
РЕСПУБЛИКА НИТИЗИ-БИЛЕ	62,2	25,3
Эрткен чылдың бо үеинде турганы	71,9	27,5

Колхозтар сигенин 67,2, силосту 31,0, совхозтар сигенин 57,4, силосту 21,6 хуу күүсеткен. Сиген белеткелиниң планын «Тээлә», «Шекпээр», СЭКП XXII съездизин аттыг совхозтар, силосту «Шинилиг» совхоз күүсеткен.

Найыралдыг ужуражылга

Бо чылдың сентябрь 22-де Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединге СЭКП ТК-ның Чиигине Секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный оларның Польшаның Каттышкан ажылчын партизының Төп Комитединиң Бирги секретары эш В. Гомулка болгаш ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ю. Циранкевич олар-биле ужуражылгазы болган.

Ужуражыышкын үезинде долгелейниң амгы байдалының болгаш долгелейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын, а ол ышкаш СЭКП биле ПКАП-ниң, Совет Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында ийи талалыг харылзаалардың айтырыгларын чугаалажып көргөн.

Чугаалажып көргөн бүгү айтырыглар талазы-биле санал-өнөлдарның бүрүн чаңгыс аайын, а ол ышкаш ийи партияларның болгаш чурттарның аразында бүгү талалыг харылзааларны болгаш сырый кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа хөгжүдеринче чайгылыш чөп чүткүл база катап бадыткаттынган.

Ужуражылга болгаш чугаалажыышкыннар ачы-дуңма найыралдың база чүректиң ханызындан байдалга эртиген.

Ле Тхань Нги-биле А. Н. Косыгинниң беседазы

Вьетнамның АП ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнамның Демократтыг Республиказының Премьер-Министриниң оралакчызы, ВДР-ниң чазааның экономика төлээлерин баштап келген Ле Тхань Нгиен ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин сентябрь 22-де Кремльда хүлээп алган.

Америк агрессияның күштелгенинге холбаштыр Вьетнамда тургустунуп турар байдалдың дугайында ол беседаның үезинде бодаалар салчууушкуну болган. Совет-вьетнам харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш ССРЭ биле ВДР-ниң аразында ачы-дуңма дем маттыштырыгазын калбартырының айтырыгларын чугаалашкан. Вьетнамның Демократтыг Республиказынга, маадырлыг вьетнам улуска шерии, ол ышкаш экономика талазы-биле дуза чедиреринге, АКШ-тың империалистиг агрессиязын ойтур шаварынга база ВДР-ниң улус амыя-агыйының хереглелдерин хандырарынга Совет Эвилелиниң алыр. эргежок чугула, практиктиг хемчегжерин чугаалашкан.

Беседа чүректиң ханызындан билчиишкинниң болгаш найыралдың байдалынга эрткен.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докпаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң чедиги чыыжының ийиги сессиязын 1967 чылдың октябрь 17-зе Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Сөмөтары Х. НЕШКОВ.
МОСКВА, 1967 чылдың сентябрь 22.

Ужудуушкунда „Космос-179“

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Совет Эвилелинге 1967 чылдың сентябрь 22-дө Чөркиң «Космос-179» дээр кылымал спутнигин салып үндүрген.

Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарланы провражкалы ёзугаар космос делгемин шимчилээрин үргүлүүлээр дээш эртем аппаратураын тургускан. Спутниктиң чер кырындан эң ыраакы 208 километр; чер кырын эң моок болганыры 145 километр болур. Кылдыр салып үндүрген.

«Маадырлыг 50 чылдар»

деп темалыг кежээ СЭКП-нин Кызыл хоорайынга эрткен. Анаа хоорайның аныяк коммунистериниң ужуражылгазы, ленинчи партияның удуртулгазы-биле Совет күрүнениң бежен чыл иштинде эрткен маадырлыг оруунуң дугайында чугаа болган. Хөөчүн коммунистер Ф. Кузьмин, Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Зайцев болгаш өскелер-даа аныяк коммунистерге чагыг-сүмезин бергеннер.

Аныяк салгалдың өнүгээзинден Хайдып, Харакев олар сөс ап, партия кежигүнүнүң бедик адын төлептиг эдилеп, адаларының херээн удамчылаарын даңгыраглаан.

Партияның чиигине кежигүнүнге болгаш кандидадынга кирген болук эштерге билеттерни тывыскан. Коммунистер революсчу ырны кады ырлаашкан соонда тараанар.

Н. ЛОБАЧЕВ.

Ишкининиң механизаторлары

«Сүт-Хөл» совхозтуң «Ишкин» салбырының тараажылары бо чылын тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дүжүттү ажаап ап турарлар. Дуржулгалыг механизаторлар Түлүш Шугуу, Куулар Экер-оол СК-3 комбайнар-биле хүнде 12—14 га черниң тараазын зорт ажаап ап, нормазын үргүлүү ажыр күүседип турарлар. Түс-бүрү бо сезонда 290 черниң тараазын ажаар хүлээлге алган болза, ам оларның кайызы-даа 170 га чедире берген.

Шаңда тараа арыглаашкыны артен эртеден кежээ орайга чедир үргүлүүлеп турар.

О. БОРАШ.

Капустадан баштайгы орулга

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда агроном эш О. Доргустуң удурткан ногаа бригадазы бо чылын капустаның болгаш чамдык ногаа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алган. Сентябрь 15-ке чедир 16 тонна капустаны болгаш чамдык ногааларны Чадаананың белеткел конторазынга база Өвүр районга сатыкан. Оон 2000 ажыг рубльдин орулгазы кирген. Капустаның хөй кезии саттынмаан болгаш оон ажаап алышкыны ам-даа чоруп турар.

Колхоз 15 га шөлге картофельди база тараан. Гадан 100 центнер дүжүттү алыр дээш планнаан болза, ажаап алышкын үезинде дүжүттүн байдалы оон ажар деп турар. Чадаана хоорайның ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилери болгаш башкылары ийи түс хире кижи колхозтуң картофелин казып, улуг дузаны чедирип турары өөрүнчүг.

Агротехниктиг хемчеглерни эки чорутканының, ылангыя минералдыг чемнигжидилгени норма ёзугаар ажыглаанының түңнелинде дүжүт чаагай болган.

М. МАЖАА.

Мал ажылынын продуктуларынын белеткели

(Сентябрь 20-ге чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДУК
Бии-Хем	92,9	70,0	131,9
Таңды	89,6	67,1	116,9
Каа-Хем	88,7	63,9	128,0
Барыын-Хемчик	86,4	69,2	106,6
Кызыл хоорсовет	83,4	33,2	71,7
Чөөн-Хемчик	80,1	78,8	107,6
Тес-Хем	78,0	62,7	78,2
Улуг-Хем	73,6	64,8	113,3
Эрзин	73,0	74,5	100,3
Тожу	71,9	55,5	91,0
Өвүр	71,4	46,1	85,9
Бай-Тайга	65,5	79,8	85,9
Республика	83,9	69,6	103,5
Эрткен чылдың бо үеинде күүсеттингени	88,9	55,3	99,2

Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң Саргалда өвөк дүжүттүг тараа үнген. Тарааны кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш ында комбайнерлер, автомашина чолаачылары социалистиг чарышты калбартикан.

ЧУРУКТА: солагай талазында — тараа незилдеви, оң талазында — М I автоажыл-агыйның мурнакчы чолаачылары — В. Попов, И. Каганцев, В. Тимофеев, А. Зайцев олар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДЭЭШТИГ ДУЗА ЧЕДИРЕР

Тываның эртинжи амыдырал

СЭКП Эрин райкомунуң пленуму сентябрь 20-де болган. Аныяктарны коммунистиг ёзугга кижилер хемчеглерин эжиждер талазы-биле партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди райкомуң бирги секретары О. Бичe кылган.

— Партия райкомунуң бюроларынга, пленумнарынга, партия эге организацияларының хуралдарынга комсомол организацияларының ажылын докламал дыннап, быжыр кылдынмаан ажылдарны эчизинге чедирер хемчеглерни ап келген — деп, илеткелчи деңгеэлеп. — Партия ажылдакчылары комсомол хуралдарынга, бюроларга олуруп, оларга тодаргай сүмелерни берип турар. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда болган оске-даа черледе партия эге организациялары комсомолчуларның болган аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының деңгеелин эжиждин, ажыл-агыйны сорулгаларны күүседиринге оларның күжүн моонен келгенинин ачымында солдар, кыстарның арасындан ылгалып үнген мурнакчыларның санын көвүдээн. Оларга комсомолчу хойжу А. Кур-Базыр, саанчы Алдын-Уруг, механизаторлар А. Донгуп, С. Чыргал, Д. Белээ болган оскелерда хамаарыжыр.

«Коммунизмче орук» колхозтуң комсомолчулары колхозтуң кандыг-бир бачым ажылы эгелей бээрге, түскай звеноларыны тургузуп, ону комсорг боду удуртуп турар. Колхозтуң башкарар чери, шын партия эге организациязы мал чеми белеткээр пунктинде аныяктар звеносун тургускан, удуртукчузунга Чоксуп Эрептi тоңуйлаан. Олар деннiг ажылдаан, сентябрь 15-ке чедир 210 тонна мал чемин белеткээнер. Ол колхозта аныяктарның 72 хуузу мал чеми белеткээр ажылда. Бүдүрүлгенин янзы-бүрү адырларында шкалачы аныяктарның киржилгези көнчүр улуг. Ол комсомолчуларның чаңчыл болган үлегерин оске комсомол организацияларынга нептередип чугула.

Районда 22 комсомол эге организациялары, 26 бөлүктер ажылдап, анда 712 комсомолчулар бар. Колхоз будүрүлгелеринде 330, оон иштинде мал ажылында 117 кижи база 76 механизаторлар ажылдап турар. ВЛКСМ-ниң IV съездизиниң шинтирлерин удуртукка болүрбүшаан, районда комсомол эге организациялары аныяктар ортузунга организаачы болган кижизидикчи ажылдарының хевирлерин улам-на сайзырангайжыдып, чер-черге политмаселыг болгаш культурлуг ажылды удуртуп, бүгү-ле ажыл дээш бүрүн харыысалгалыг.

Комсомол хүрээлениниң өзүлдези эртжен чылдаазындан дээре. 1966 чылда 86 аныяктарны хүлээп алган болза, бо чылдың сес айларында 92 кижи кежигүн болган. Ынчалза-даа «Коммунизмче орук» болгаш Ленин аттыг колхозтарның комсомол организациялары бо ажылды сула чоруды келген.

Илеткелчи комсомолдуң иштики ажылында бар четпестерни илередип, хуралдарның чавыс деннелдинин шүгүмчүлеп база түс-түс болуктер план чок, эрептeг ажылдан келгенин демдеглээн.

1966—67 сорединге чылында партияның политшколаларынга 35 комсомолчулар сорединде, эге политшколаны чедиишкинниг доозкан. Эртжен сорединге чылында ВЛКСМ райкому, ВЛКСМ ТК-ның сүмелеринин ёзугга район төвүнге, түс-түс ажылагыйларга «Бистиң ленинчи комсомолувус» деп 5 болгуминг организастап, анаа 125 комсомолчу аныяктарны хаара тутkан. Оларның иштинден 91 кижи ол болгуминүң программазын бүрүнү-биле доозкан. «Аныяктар болгаш бүгү-нииттиниң бурунгаар деңгилгези» деп 5 семинарны тургускан болгаш ол орта 47 дыннакчы турган.

Ынчаарга болза, чамдык ажылагыйларда партия, комсомол организациялары, ылангыя «Мөрен» колхозта парторг М. Дүгер, комсорг А. Намдан оларның политиктиг сорединдезинче кичээнгейни кошкадып, контрольду тургусталының айтыр ужурлуг. Ол ышкаш Эрин ортумак школазынга тургускан «Глобус» деп болгуни болдунуң ажылын соксаткан.

1967—68 сорединге чылында районга комсомолдуң 10 ажыг янзы-бүрү болгуминерни ажыдар. Оларның хой кезии «Круговор», «Бистиң комсомолувус», «Партия дугайында беседа» дээш болгуминерге хөй-биле сорединдер. Ол ышкаш бо чылын «Чаа орук», «Коммунизмче орук» болгаш Эрин ортумак школаларынга аныяктарның кежээки школаларын ажыдарын планнап турар. Анаа сорединдер-биле 159 аныяктар боттарының күзелин илередип, билдиринискинерин киргген.

Политиктиг сорединдениң утказынарын, хевирин болгаш методун сайырангайжыдар дээш партия организацияларының комсомолдуң политиктиг сорединдезин холга ап, комсомол ажылынче код кичээнгейни углалдырары чугула. Политиктиг сорединдениң бир код чедиишкинниг болурунуң үндезини эки пропагандисти шилип алырында — деп, пленум айтыкан.

Аныяктар ортузунга лекция, беседилер хевар эртип, клубтарга, библиотекаларга темалыг выставкалар, бүдүрүлгенниң мурнакчылары-биле ужуражылгалар эвээш болгулаан. Ол ышкаш шериг-патриоттуг кижизидилге кошкак, колхозтарга спортчу маргылдаалар болбайн турар. Бо бүгүнүң үлемнеринден аныяктар ортузунда арага-дарыга хандыкпазыр, янзы-бүрү кем-керек үлгедиг үзеварылгалар аң-даа эвээш эвес деп, пленум база деңгеелээн.

ВЛКСМ-ниң Эрин райкомунуң секретары А. Нурзат бодунуң савалынга илеткелчиниң шүгүмчүлелиин чопсүнген. Чамдык комсомол активчилеринiң чорудуп турар ажылдарының дээш чогунуң чылдагаалы оске хой-ниитi организациялары-биле харылзаалының кошкаанда. Ленин аттыг колхозта парторг С. Ондар комсомолга партийжи удуртулганы шын эвес билип, комсоргтарны удаа-дараа сөөнүп, соолунде кээп комсомол организациязын чүгле кайгаанга райкому удуртур чүве диглеп турган. Партийжи болгаш комсомол ажылын кичээп-даа ангылаан болбас. Колхозтарның чамдык удуртур ажылдакчылары комсомол ажылын шоолуг үнелевес. Шак мындыг чыдып калган хөөннерден үнүнар херек — деэн.

«Чаа орук» колхозтуң парторгу Е. Кан-оол комсомолдуң район комитединдеги кадрларны шын шилип алырынып чугулазын санаадаан. Чижээ, моон мурнунда школа хилдизинге он класс билиглиг кижини ажыладып турган. Ол школаларга баргаш башкылар-биле шыңгыы чугаалажып, кичээлдер сайгарып шыдавас.

«Мөрен» колхозтуң парторгу Д. Мижит, Эрининиң милиция салбырының начальниги Шомбуң, районо эргелекчизи Ч. Очур болгаш осклерде пленумга саналын бергеннер.

Аныяктарны коммунистиг ёзугга кижилер хемчеглерин эжиждер талазы-биле партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында докладты пленум хүлээп алган. Партия эге организациялары комсомол организацияларынга дээштиг дузаны кадарын ында айыткан.

Б. МОНГУШ.

ХООЧУН БОЛЬШЕВИК

Павла Ильинична Сивкова большевиктер партиязынга бежен чыл мурнунда кирген. Баштайгы коммунистер-биле кады Тюменьге Советтерни быжыглаарынга киришкек. Ол хоорайның чурттакчыларының арасынга революсчу хүдүстарны тарадып турган. Номнар, солуннар ап алаш, фабрикаларның, заводтарның ажылчыннарынга, шериг казармаларынга оларны кандарып тарадып чоруан.

19 харлыг коммунист турган, Тюменниң дружиналынга, ооң соолда кызыл гвардейжи коммунистерниң баштайгы отрядынга кирип алган.

Павла Ильинична хамаатты байлының соонда хоорайның ажыдыраа хандырылгазынга бараан болур ажыл-ижиниң организастаарынга, уругларның албан черлерин турузарынга хөй ажылды кылып бергеш, кодээ сууска номчулга бажыңын эргелекчилеп турган.

Коммунист П. Сивкова Ада-чурттуң Улуг байлыының аар-бергее чылбарында дужут ажаан алырыкка дүвелажып, автокуактыг танкылар мастерскаязынга ажылдап турган.

П. Сивковаңың ажыл-ижиниң болгаш деликселчи бүгү ажыдыралы чонга бараан болуп келген. Павла Ильинична ам 69 харлаан пенсиязында белен ажылдавайн, чон аразынга чорбайн анаа олурбас албас. Ооң сагыш сеткил ажыл-ижи-ле хөй. Павла Ильинична «Билиг» нииттиг обществоның область организациязының, Тайбың калгалалының область чөвүлелиниң, төөгү, архитектура тураскаалдарын хамаалаарының область чөвүлелиниң кежигүнү, хоорай ажыл-ишчилер чөвүлелиниң кежигүнү...

— Улуурунга ам база дуза чедирип турарымга аас-кежиктиг мен — деп П. И. Сивкова чугаалап турар.

Фото И. САПОЖКОВТУУ. СЭГА-ның фотохрониказы.

ХАРЫН АЖЫР...

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының ажылакчылары Улуг Октябрьның 50 чыл ооң хойбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерни сес айлар дургузунда багай эвес күүсеткен. Күрүнеге өт садар планы 100, а дүктүү—103 хуу күүсеттингген.

Малдың баш санын өстүрер талазы-биле план хой талазы-биле 109,6 хуу, инектиң — 100,8 болган чылгы малдың—110 хуу болган. Мурнакчы малчыннар хой. Чижээлзөрге, Хөвалыг Кара-оол, Кыргыс Саңчат-оол, Доллай Ыдам-оол болган өскелер-дээ.

Мал семиртириниң талазы-биле Тюлюш Дамбажыкты. Тюлюш Доржукайны айтыр херек, олар малдың быжаа талазы-биле хонукта 800—1000 грамм немелде деңгээн ап турарлар. Аныяк саанчы Т. Комбуй-оолду база айтыр херек.

Ында малчыннар дугайында сагыш салышкыны көскү. 25 малчыннарның өглерин чаа бригент-биле шын, оларның иштин үгулаалап турган кылын бергилээн. Ам ында нотаан суда ажаан алышкыны болган мал чемининиң белеткели уламчылап турар.

Салбырда школаның, клубтуң, эмнелге черинiң, библиотеканың кышка удур белеткелин эки дооскан. Ылаңгыя түүйбу будүрүкчүлер, чугай хайындырыкчылары эки ажыңнан турарлар.

Четпестерни база айтыр алаар: суур чаагайжыдыгазының, бажыңнар сентелгезинiң талазы-биле байдал суурда багай болуп турар. Төрүүр чүе хойта онаашкылар-биле шыңгыы чугаалажып, кичээлдер сайгарып шыдавас.

Д. Мижит, Эрининиң милиция салбырының начальниги Шомбуң, районо эргелекчизи Ч. Очур болгаш осклерде пленумга саналын бергеннер.

Аныяктарны коммунистиг ёзугга кижилер хемчеглерин эжиждер талазы-биле партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында докладты пленум хүлээп алган. Партия эге организацияларынга комсомол организацияларынга дээштиг дузаны кадарын ында айыткан.

Б. МОНГУШ.

Совет хөдөөнiң кижилери

КҮЗЕЛИН ТЫПКАН ЭР

Сеткиилиг таарыр ажылды кижи дораам-на тыппас таварыылгалар чурттаалгага хөй болгулаар. Он тес чыл мурнунда Хөвалыг Тыртын-оол база-на чүүл-бүрү бодая-күзеңдерге аазып, чурттаалгазының күш-ажылчы оруун янзы-бүрү ажылдарга эгелээн. Чогум-на ынчаарда, кандыг-даа ажылга тургузуптар болза, чүнү-даа дескештирбес ышкыы, аныяк эр Чадаананың машинатрактор станциязының конторазынга кирип келгеш, ажылга хүлээп алырын диледи.

— Тускай мергежилиг чүл, оол?—деп, инженер оон айтырган.

— Чок,— деп, Хөвалыг сүрээдеп харыылаан.

— Ындыг болза, баштай дарганнап эгелезиңзе эки боор, дүңмам — деп, инженер аңаа заадек чугаалаазы, Хөвалыгга дарганнаар цехтиң ажылын көргүзүп, аңаа ажылдың талазы-биле баштайгы эргежок чугула билиглерни тайылбыраап бергеш, чедиишкиниг ажылдаарын нүүлээш, ону дуржулгалыг дарганга эвереникилеп каап.

Баштайгы недиля аныяк оолга цыпаачыг-ла болган: эртен эрте ажылдан эгелээш, кежээ чедир азар шей каска-биле дөңү кырынга кызыткан демирлер калбарты, борбайты сеп тура хүнээр. Хөвалыг ол неделяның соолунде ажылынга чаңчыгып, түгле демирни эптеп сеп өөрени берген эвес база металлды шуткуурунуң, дүңзааларының талазы-биле, металлдан бөдүүн, карын херекседдер кылырының технологиязының дугайында көнчүт сөлүн түүлдерни билип ап, хүн кенген тудуш-на ажылынга хандыкшыны өзүп орган. Ынчаарда олар каска-биле дөңү кырынга бөдүүн херекседдер сеп ажылдан турганда болза, алгы хөрүктүү үрген хейинге хөрээн хөшүрүнүң өду, маскаларның демир сөккан кыңгыраан дээжи кулактарга өнзагай үн-биле чаңгыланып, Хөвалыгның сеткиинiң хайыкkан күш-ажылчы аалгазы-биле тааладып турган. Хөвалыг өөренип аяан машинатрактарын хөлүү ырлавышаан, дарганнап ажылдап турда, ооң ажыл-ижи улам-на шуудаам. А ол үеде хол-биле кылыр ажылдар көнчүр хөй турган.

Элээн үе эрткенде, Хөвалыгны өөредип турган дарган тараа, сиген шөлдериңде техниканы септеп ажылдап үнүп, а дарганнаар цехке чагыгларны Хөвалыг боду эки шыналрыг кылып турар апарган. Аңаа дарган-даа, МТС-тиң инженери-даа аажок өөрүп турганнар, а Хөвалыг хөй акша ажылдап алырын бодавайн, кодээ ажылагыйн машиналарының дугайында номнарны номчуп, оларны боду кызып өөренип ап турган. Хөвалыг трактөрларның, машиналарның моторун септеп өөренип алгаш, кызыман күш-ажылы-биле трактөристерни, чолазчыларны база өөртүрүн күзеп чоруан.

Ол МТС «Сельхозтехника» каттыжышкыны апарган соонда, Хөвалыгның бедап чоруан күзели боттанган — ону, дуржулгалыг дарганны, мотор шугуче ышкычиттконтроль тургусталының айтыр ужурлуг. Ол ышкаш Эрин ортумак школазынга тургускан «Глобус» деп болгуни болдунуң ажылын соксаткан.

1967—68 сорединге чылында районга комсомолдуң 10 ажыг янзы-бүрү болгуминерни ажыдар. Оларның хой кезии «Круговор», «Бистиң комсомолувус», «Партия дугайында беседа» дээш болгуминерге хөй-биле сорединдер. Ол ышкаш бо чылын «Чаа орук», «Коммунизмче орук» болгаш Эрин ортумак школаларынга аныяктарның кежээки школаларын ажыдарын планнап турар. Анаа сорединдер-биле 159 аныяктар боттарының күзелин илередип, билдиринискинерин киргген.

Политиктиг сорединдениң утказынарын, хевирин болгаш методун сайырангайжыдар дээш партия организацияларының комсомолдуң политиктиг сорединдезин холга ап, комсомол ажылынче код кичээнгейни углалдырары чугула. Политиктиг сорединдениң бир код чедиишкинниг болурунуң үндезини эки пропагандисти шилип алырында — деп, пленум айтыкан.

Аныяктар ортузунга лекция, беседилер хевар эртип, клубтарга, библиотекаларга темалыг выставкалар, бүдүрүлгенниң мурнакчылары-биле ужуражылгалар эвээш болгулаан. Ол ышкаш шериг-патриоттуг кижизидилге кошкак, колхозтарга спортчу маргылдаалар болбайн турар. Бо бүгүнүң үлемнеринден аныяктар ортузунда арага-дарыга хандыкпазыр, янзы-бүрү кем-керек үлгедиг үзеварылгалар аң-даа эвээш эвес деп, пленум база деңгеелээн.

ВЛКСМ-ниң Эрин райкомунуң секретары А. Нурзат бодунуң савалынга илеткелчиниң шүгүмчүлелиин чопсүнген. Чамдык комсомол активчилеринiң чорудуп турар ажылдарының дээш чогунуң чылдагаалы оске хой-ниитi организациялары-биле харылзаалының кошкаанда. Ленин аттыг колхозта парторг С. Ондар комсомолга партийжи удуртулганы шын эвес билип, комсоргтарны удаа-дараа сөөнүп, соолунде кээп комсомол организациязын чүгле кайгаанга райкому удуртур чүве диглеп турган. Партийжи болгаш комсомол ажылын кичээп-даа ангылаан болбас. Колхозтарның чамдык удуртур ажылдакчылары комсомол ажылын шоолуг үнелевес. Шак мындыг чыдып калган хөөннерден үнүнар херек — деэн.

«Чаа орук» колхозтуң парторгу Е. Кан-оол комсомолдуң район комитединдеги кадрларны шын шилип алырынып чугулазын санаадаан. Чижээ, моон мурнунда школа хилдизинге он класс билиглиг кижини ажыладып турган. Ол школаларга баргаш башкылар-биле шыңгыы чугаалажып, кичээлдер сайгарып шыдавас.

«Мөрен» колхозтуң парторгу Д. Мижит, Эрининиң милиция салбырының начальниги Шомбуң, районо эргелекчизи Ч. Очур болгаш осклерде пленумга саналын бергеннер.

Аныяктарны коммунистиг ёзугга кижилер хемчеглерин эжиждер талазы-биле партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында докладты пленум хүлээп алган. Партия эге организацияларынга комсомол организацияларынга дээштиг дузаны кадарын ында айыткан.

Б. МОНГУШ.

СОВЕТТЕР ЧУРТУ 50 ЧЫЛДАРНЫҢ ДУРГУЗУНДА

Улуг тиилелгелерниң чурагайлары болгаш фактылары

МУРНАКЧЫ ТУРУШТАРДА

Бистиң Төрээн чуртувус чартык чүс чыл мурнунда социалистиг оруукче кирген. Улуг Октябрь болза чурттуң будүрүкчү күштерiниң хогжудезинге делгем оруктуң ажыдын, кайгамчык чаагай социалистиг чаартылгаларның эгезин айыткан.

Коммунистиг партиниң удуртунгазы-биле совет улустуң революсчу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазының кол түңнели — ССРЭ-де социализминиң бүрүн, эчизинге чедир тиилелгезин ап болур. Социализминиң тиилелгези коммунистиг комитиледиң тургузуушкунунуң шилчиринге экономиктиг, социал, политиктиг болгаш оске-даа үндезин белеткедерни тургускан.

Совет улус Октябрьның 50 чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаан Директивалары чедиишкинниг күүсеттинин турар. Коммунистиг тургузуушкунуң оруубиле бистиң комитиледиң тургузуушкунувус Европада бирги болгаш делегейде ийги черни эзелеп турар.

ССРЭ—күчүлүг индустриалдыг улус күрүне. Аныяктыг шыңгының, бүгү совет улустуң эң-не ондур чаагай чаалап алыышкыны чуртту индустриализастаарының пеминчи планын боттандырганы—

1967 ч. Сентябрь 24.
ШЫН
2-ги арын

чырын эртем-техниктиг айтырыгларны болгаш улус ажыл-агыйының сорулгаларын иштинирдеп шыдаар аргалыг эң чаа техникабиле чепсегелеттингген социалистиг улуг үлетпүрүнү тургускалы болур. ССРЭ-ниң үлетпүрү туруштуг, бедик темпилер-биле хогжүп турар. 1913 чылдыынга деңгээрге 1966 чылда чурттуң үлетпүр будүрүлгезиниң иниити хемчээли 66 катап өскен.

Үлетпүрүнүң шапкын хогжудезиниң түңнелинде делегейниң үлетпүр продукциязының иниити хемчеглиинге ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязының улуг-хуузу көвүдээн. Делегейниң үлетпүр продукциязының барык бештин бир кезиин ам Совет Эвилели будүрүп турар.

Советтер чуртунуң улус ажылагыйының түс-түс адырлары мурнакчы туруштарны эзелеп, хүн келген тудуш-на шапкын темпилер-биле хогжүп орар.

Үлетпүр будүрүлгезиниң иниити хемчээлиниң талазы-биле ССРЭ Европада бирги, делегейде ийги черни эзелеп турар. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың үлетпүр будүрүлгезиниң деңнелдеринде ылгал кызырлыг орар.

ЭЛЕКТРОЗНЕРГИЯ

Калбаа-биле электрижидериниң ленинчи идеяларын боттандырбышаан, бистиң чуртувус Совет эрге-чагырганың чыдарында күчүлүг энергетиктиг күрүне болу берген. 1967 чылдың эгезинге чедир бүгү электростанцияларының күчүзү 123 миллион киловатт болган, а электрознергия будүрери 1967 чылда 598 миллиард киловатт-шаг болур. Анаа үеде ССРЭ-де 1,5 хонук дургузунда электрознергияны бүгү 1913 чылдыынган хөйүү ажылдап үндүрүп турар. Электрознергия ажылдап үндүрер талазы-биле бистиң чуртувус Европада бирги болгаш делегейде ийги черни эзелеп турар.

ХӨМҮР ДАШ

ССРЭ-де хөмүр даш казып тыварыы 1913 чылда 29 миллион тонна турганындан 1966 чылда 586 миллион тонна чедир, азы 20 катап көвүдээн. 1967 чылда шахтёрлар чуртка 590,7 миллион тонна хөмүр даштыг бээр. Бо чылын көксталыр хөмүр даштыг казып тыварыы 140 ажыг миллион тонна болуп, 1940 чылдыынга деңгээрге 4 катап өзер. Революсция мурнунда Донецк бассейнинге хөмүр даштың 87 хуузун казып турганнар, а Хөвалыг ХӨР акша ажылдап алырын бодавайн, кодээ ажылагыйн машиналарының дугайында номнарны номчуп, оларны боду кызып өөренип ап турган. Хөвалыг трактөрларның, машиналарның моторун септеп өөренип алгаш, кызыман күш-ажылы-биле трактөристерни, чолазчыларны база өөртүрүн күзеп чоруан.

Ол МТС «Сельхозтехника» каттыжышкыны апарган соонда, Хөвалыгның бедап чоруан күзели боттанган — ону, дуржулгалыг дарганны, мотор шугуче ышкычиттконтроль тургусталының айтыр ужурлуг. Ол ышкаш Эрин ортумак школазынга тургускан «Глобус» деп болгуни болдунуң ажылын соксаткан.

1967—68 сорединге чылында районга комсомолдуң 10 ажыг янзы-бүрү болгуминерни ажыдар. Оларның хой кезии «Круговор», «Бистиң комсомолувус», «Партия дугайында беседа» дээш болгуминерге хөй-биле сорединдер. Ол ышкаш бо чылын «Чаа орук», «Коммунизмче орук» болгаш Эрин ортумак школаларынга аныяктарның кежээки школаларын ажыдарын планнап турар. Анаа сорединдер-биле 159 аныяктар боттарының күзелин илередип, билдиринискинерин киргген.

Политиктиг сорединдениң утказынарын, хевирин болгаш методун сайырангайжыдар дээш партия организацияларының комсомолдуң политиктиг сорединдезин холга ап, комсомол ажылынче код кичээнгейни углалдырары чугула. Политиктиг сорединдениң бир код чедиишкинниг болурунуң үндезини эки пропагандисти шилип алырында — деп, пленум айтыкан.

Аныяктар ортузунга лекция, беседилер хевар эртип, клубтарга, библиотекаларга темалыг выставкалар, бүдүрүлгенниң мурнакчылары-биле ужуражылгалар эвээш болгулаан. Ол ышкаш шериг-патриоттуг кижизидилге кошкак, колхозтарга спортчу маргылдаалар болбайн турар. Бо бүгүнүң үлемнеринден аныяктар ортузунда арага-дарыга хандыкпазыр, янзы-бүрү кем-керек үлгедиг үзеварылгалар аң-даа эвээш эвес деп, пленум база деңгеелээн.

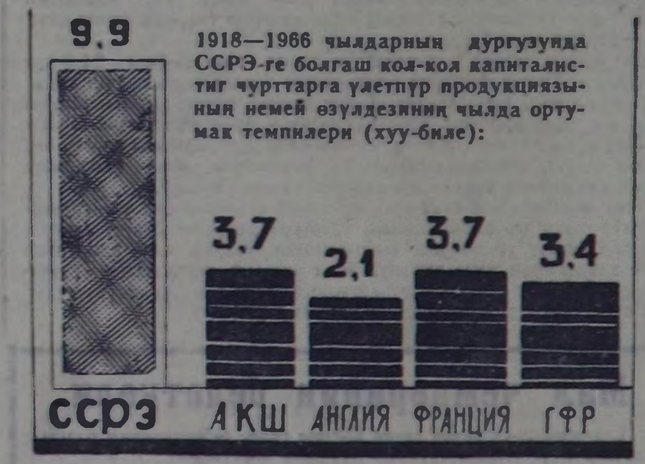
ВЛКСМ-ниң Эрин райкомунуң секретары А. Нурзат бодунуң савалынга илеткелчиниң шүгүмчүлелиин чопсүнген. Чамдык комсомол активчилеринiң чорудуп турар ажылдарының дээш чогунуң чылдагаалы оске хой-ниитi организациялары-биле харылзаалының кошкаанда. Ленин аттыг колхозта парторг С. Ондар комсомолга партийжи удуртулганы шын эвес билип, комсоргтарны удаа-дараа сөөнүп, соолунде кээп комсомол организациязын чүгле кайгаанга райкому удуртур чүве диглеп турган. Партийжи болгаш комсомол ажылын кичээп-даа ангылаан болбас. Колхозтарның чамдык удуртур ажылдакчылары комсомол ажылын шоолуг үнелевес. Шак мындыг чыдып калган хөөннерден үнүнар херек — деэн.

«Чаа орук» колхозтуң парторгу Е. Кан-оол комсомолдуң район комитединдеги кадрларны шын шилип алырынып чугулазын санаадаан. Чижээ, моон мурнунда школа хилдизинге он класс билиглиг кижини ажыладып турган. Ол школаларга баргаш башкылар-биле шыңгыы чугаалажып, кичээлдер сайгарып шыдавас.

«Мөрен» колхозтуң парторгу Д. Мижит, Эрининиң милиция салбырының начальниги Шомбуң, районо эргелекчизи Ч. Очур болгаш осклерде пленумга саналын бергеннер.

Аныяктарны коммунистиг ёзугга кижилер хемчеглерин эжиждер талазы-биле партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында докладты пленум хүлээп алган. Партия эге организацияларынга комсомол организацияларынга дээштиг дузаны кадарын ында айыткан.

Б. МОНГУШ.

1918—1966 чылдарның дургузунда ССРЭ-ге болгаш кол-кол капиталистиг чурттарга үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери (хуу-биле):

ЧЕРНИ БОЛГАШ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮ

1913 чылдыынга деңгээрге 1967 чылда чиик үлетпүрүнүң иниити продукциязы 17 катап көвүдээр. Дүктен пөстер будүрер талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни эзелеп турар. Культурамыыралдың болгаш ажыл-агый ядилелиниң барааннарын (шактарны, радиоприёмниктерни, телевизорларны, холодильниктерни болгаш оон-даа өскелерни) будүрериниң иниити хемчээли 1913 чылдыынга деңгээрге 1967 чылда 65 катап көвүдээр.

Аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязын будүрери Совет эрге-чагырганың чылдарында дыка көвүдээн. Чижээ, 1913 чылда хөөт чигирин 1,4 миллион тонналы будүрген болза, 1967 чылда 9,7 миллион тонналы будүрер, эът—1,3 миллион тонна турганындан 6,0 миллион тонна, мал саржа 128 муң тоннадан 1.016 муң тонна чедер. Чигирин болгаш мал саржаан будүрер талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни эзелеп турар.

1913 чылдыынга деңгээрге 1967 чылда аъш-чем үлетпүрүнүң иниити продукциязының хемчээли 14 катап көвүдээр.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Совет үеде автомобиль болгаш агаар транспорту тургустунган, хоолай замчыдыгалыг транспорт калбаа-биле хогжээн, демир орук, хем, далай транспортунуң материал-техниктиг баазазы быжыкаан. 1913 чылдыынга деңгээрге транспорттуң бүгү хевирлериниң чүүн саарылгазы 1967 чылда 24 катап, пассажирлер сөөртүрүү—13 катап көвүдээр. 1913 чылда демир орук транспортунуң чүүк саарылгазын паровозтар-биле боттандырып турган болза, анаа үеде чүүк саарылгазының 92 хуузун электровозтар болгаш тепловозтар-биле боттандырып турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында харылзаанның чаа хевирлери: радиохарылзаа, радиодамчыдыгазы, телевидение болгаш оонда оскелер тургустунган. 1967 чылдың эгезинде чуртка 95,8 миллион радио хүлээп авыр точкалар, оон иштинде 39,8 миллион радиоприёмниктер, 19 миллион телевизорлар, 37 миллион дамчыдыгчы радио-точкалар турган.

Бистиң чуртувустуң экономиказы болгаш культуразы ынчалдыр шапкын хогжүп турар.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТИ АЖЫГЛААРЫН ХОРУГДААР

Кол Ассамблея сессиязынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязынга коор кыдыр Совет чазактың өнүзөзинден «Амгы үениң делегей байдалының аймы-биле агрессияны тодарадырын ажылдап кылырының эргежок чугулазының дугайында» болган «Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында» айтырыглар киирген.

Улуг, биче улустарның эргелерин хүндүлээринге үндезилеткен политиканы чорудуп турар, тайбыны быжыглаарынче угланган чогумчалыг хемчеглерни алырының шынчы болган шаңда талаакчызы Совет Эвилели агрессияны тодарадыр талазы-биле ажылы сонгаарлатпазы дээш демисежип турар дээ А. А. Громыко сентябрь 22-де чугаалаан.

Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында кераа чарарынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң толээлеринің баштыңының чугулалап демиселээн болза:

Керээге ат салыр күрүне бүрүзү ядролуг чепсекти ажыглавас, ону ажыглаар деп кыжаныышкын кылбас болган ыдыг чепсекти ажыглаарынче өске күрүнелерни күткүвее хүлээлгени болунга алыр деп Совет чазак санаалдан тур. Керээнің киржикчизи күрүне бүрүзү делегейниң чогумчалыг контролю-биле чепсегленнишкинин бүгү-нииги болган бүрүн дүжүреринің дугайында керээге дүүштүр ядролуг чепсекти будуреринге соксадыр база оон чыылган бүгү курлавырларын чок кылыр дугайында дугуржулгалыг болуруп ол дүрген чедип алырынче бүгү хемчеглер-биле күженнишкиннерин салырын хүлээнир деп база саналдап тур бис.

Ам АКШ-тың Вьетнамда агрессиязы тайбынга ол айыылдыг кыжаныышкын ол, оон ол агрессиязы делегейниң бүгү байдалын нарыыдаткан, делегейниң ол чугула айтырыгларын шинтирлээринге шаптык таварыштырып турар деп А. А. Громыко оон ынай чугаалаан. Делегей керээлерин ол каржы чорчун үрээри, делегей эргезинің чугула чижек хемчээлерин дора кооруг, делегейниң хойнитизинің сагыш-бодалын херекке албазы — делегейге үптелге кылыр политиканың бо бүгү илерелдерни АКШ-тың Вьетнамда кылып турар бүгү үүлгедиглеринде мооцнеттинген.

Вьетнамга тайбың чугле агрессорларның оон үнүп чоруй баргының соонда, ында туружтуруун болур деп совет төлээ чугулалап демиселээн. Американнар ыраккы, өске чуртка ходда боо-чепсектиг келген, АКШ-тың илергей болуктеринің сеткил-сагыжынга күзенчиг ёзу-чуруумнарны ада боочепсек кужу-биле тургузар деп орадажып, вьетнам улустуң хамаарышпас болган хөстуг болурунче чайгылыш чок чүткүлүн ханга дүлер деп орадажып турар. Ол бүгү бүрүү шаптырар, шинтирлиг бүрүү шаптырган турар үжүрлүг.

Вьетнам улус бодунуң хөстелгазы болган хамаарышпас чоруу хээш дайындажып, мээдирлиг дайындажып турар, ынчангаш оон шынныг херээниң тиилээринге бүзүредиг бис.

Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессиниң үржүктарын узуткаар дугайында айтырыгга хамаарыштыр А. А. Громыко мынча дээн:

Совет Эвилели Израильдиң агрессиязын бүрүү шаппышаан, бо чыдың июнь 5-не чедир Израильдиң шеригленнің ээлеп турган туруштарынче оларны чайладып үндүрерин хамыктың мурнунда хандырган, ук айтырыгны шинтирлеп болур деп көрүп тур. Оон ынай, араб күрүнелерге — ЙАР-га, Сирияга болган Норданияга — израиль агрессиниң база оларның девискээрлериниң чамдыызын эжелээр чоруктуң үргүлчүдеп турарының уламыдан таварышкан материалдыг когарадды эгидип берген турары эргежок чугула. Иерусалим дугайында КНО-нуң шинтирин Израиль күүседир үжүрлүг, ынчанмас болза, Айыыл чок чорук Чөвүлели Израильге улуг хемчеглер алыр дугайында шинтирлер үндүрер үжүрлүг. Совет Эвилели ыдыг шинтирни боттандырарынга киржирииге белеп болган турар.

Москва ийикпе Парижке, Варшавага ийикпе Берлинге Европаның херек кырында бөгүнгү байдалдарының дугайында, тургустунган кызыгаарларның чайгылыш чогулуң дугайында харыысалгалыг недеглел дыңналза-да, Барыын Германияга өжээргек үүлгедиглер хөделип үнер. Кандыгбир, Европада эвес-даа күрүне ийи герман күрүненинг—ГДР биле ГФР-ниң догуланап турарының фактызын угаан-сарыылдыг көөр сагыштыын илерттее-де, бодуңуң «бүгү Германияны» төлээлекчилээр дээн хоозун кордалдарын быжыктырар дээш, политиктиг кортпактаашкын, экономика талазы-биле ыйдыышкын кылырының бүгү аргаларын Боон ажыглап эгелээр болгай. Ылангыя гитлержи агрессиниң айыылынга таварышкан улустар ГФР-нин өжээргек болуктеринің ядролуг чепсек алыксаан орадажыышкынарынга чөптүү-биле сагыышсырап турар.

АКШ делегейге ГФР-биле улам сырый болган ажык эвилележип турар, ынчангаш ГФР-нин өжээргек политиказы улам нарыыдаан.

Күрүне бүрүзүнүң, улус бүрүзүнүң база ниитизи-биле айыыл чок чоруу болган турар шынчилиг айыыл чок чоруктуг кылдыр Европаны таарыштырып ап болур арга бар деп үвеге Совет Эвилели Европаның оон өске күрүнелери-биле дөмей бүзүредиг. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң, Европаның социалистиг чурттарының берип турар боттуг саналдары черле билдингир.

Шериг блоктарын тарадып дүжүрер болза, делегейниң дүнжур-дүзазын онзалап демдеглеп турганнар.

Азия, Африка болган Латин Америка чурттарының төлөөлекчилери колониализмге болган неоколониализмге удур демисежип турар бүгү улустарга ак сеткилдиг дузалап турар Советтер чурттуңга ханы өөрүп четтиргенин илередип, харын Совет Эвилелиниң ачызымда национал-хосталгалыг шинчээпкинин империализм бооп түдүп шыдавайн дээрзин демдеглеп турганнар.

Совет улустуң болган социалистиг өөке-даа чурттарының бүгү делегейге тайбыңы доктаадырынче, национал-хосталгалыг шинчээпкинге удаалаарынче угланган күженнишкиннерин ажыр улуг бедии-биле үнелеп турар деп Алжирниң национал хосталга фронтузунуң партиязының даргазы Керреган демдеглээн. Ол бодуңуң чурттунда социалистиг чаартылгаларның баштайгы базымнарының дугайын чугаалаан болган революстуг Алжир бодуңуң хосталгазы болган хамаарышпае чоруу дээш, империализмге удур демисежип турааралар-биле кезээде кады чораан болган кады артар деп демдеглээн.

Доктор Б. Прасад (Делегей школазы, Индия), Октябрь революциязы ниидий улустуң социал бот-медерелиниң өзөрүнге дузаалаан дээр дугайын чугаалаан.

Конференцияга түвө чугаалааннар: Кыргыстың эртемнер академиязының президентиги К. К. Каршеев, Грузиниың эртемнер академиязының төөгү, археология болган этнография институдуңуң директорунуң оралакчызы Н. И. Стуруга, узбек профессор Х. Ш. Ивонтов болган өске-даа совет эртемденер биетиң чуруувуета социалистиг тургузуушкунуңуң дүржулгазын чугаалап, Азияның, Африканың болган Латин Американың улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң кыймыл чорудулгаларын аналиатээнир.

Конференцияга оон Оргкомитединиң даргазы, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. Ю. Ахундов түвө чугаалаан.

— Бис акы-дүжмалышкынар болуп чарлыы турар-дыр бис—деп, конференцияның киржикчилеринге В. Ю. Ахундов чугаалаан. — Алдарыыбыса тарап чаа бергеш, биетиң пайгаралывысты, акы-дүжмалышкы кампаалар, империалистиг чурттарның агрессивтиг чорудулгаларын ажыглаарын, ядролуг чепсекти ажыглаарын, ядролуг чепсекти ажыглаарын хорууры дугайында Керээге дүүштүр ядролуг чепсекти будуреринге сокпаалыг, ооң-биле харылзаалаарывыс ажыр-дүзазывыс ынчалдыр.

Конференцияның хагдылган соолуңде оон киржикчилери Каспий ирииниче, Баку ужуражылгазының дугайында туранакай кыдыр Эдеекүнү каттыштырылгазының аллеязын тарап черге чораан.

Совет Азербайджанның чазаа конференциязының киржикчилеринге алдар болдурган хүлээн алышкынын оң бижээ кылган.

(СЭТА).

Улуг Октябрь дарлаткан улустарга орукту айыткан

Бакуда делегейниң эртем конференциязы доозулган

БАКУ, Сентябрь 22. (СЭТА). «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болган Азия, Африка база Латин Америка чурттарының национал-хосталгалыг шинчээпкинге» деп делегейниң эртем конференциязы дөрт хүн үргүлчүлээн. Колониалдыг дарлалдан хосталган болган база боттарының хосталгазы дээш ам-даа демисежип турар улустарның төлөөлекчилери болза, хосталга болган ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартты тургузар дээш демисеелче киижи төрелгетенин хайынкыырыл үндүрген Октябрьның бүгү делегейге төөгүлүг дыргынче, национал-хосталгалыг шинчээпкинге удаалаарынче угланган күженнишкиннерин ажыр улуг бедии-биле үнелеп турар деп Алжирниң национал хосталга фронтузунуң партиязының даргазы Керреган демдеглээн. Ол бодуңуң чурттунда социалистиг чаартылгаларның баштайгы базымнарының дугайын чугаалаан болган революстуг Алжир бодуңуң хосталгазы болган хамаарышпае чоруу дээш, империализмге удур демисежип турааралар-биле кезээде кады чораан болган кады артар деп демдеглээн.

Доктор Б. Прасад (Делегей школазы, Индия), Октябрь революциязы ниидий улустуң социал бот-медерелиниң өзөрүнге дузаалаан дээр дугайын чугаалаан.

Конференцияга түвө чугаалааннар: Кыргыстың эртемнер академиязының президентиги К. К. Каршеев, Грузиниың эртемнер академиязының төөгү, археология болган этнография институдуңуң директорунуң оралакчызы Н. И. Стуруга, узбек профессор Х. Ш. Ивонтов болган өске-даа совет эртемденер биетиң чуруувуета социалистиг тургузуушкунуңуң дүржулгазын чугаалап, Азияның, Африканың болган Латин Американың улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң кыймыл чорудулгаларын аналиатээнир.

Конференцияга оон Оргкомитединиң даргазы, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. Ю. Ахундов түвө чугаалаан. — Алдарыыбыса тарап чаа бергеш, биетиң пайгаралывысты, акы-дүжмалышкы кампаалар, империалистиг чурттарның агрессивтиг чорудулгаларын ажыглаарын, ядролуг чепсекти ажыглаарын хорууры дугайында Керээге дүүштүр ядролуг чепсекти будуреринге сокпаалыг ыдыг шинтирлер ыдыг кыдыр Эдеекүнү каттыштырылгазының аллеязын тарап черге чораан.

Конференцияның хагдылган соолуңде оон киржикчилери Каспий ирииниче, Баку ужуражылгазының дугайында туранакай кыдыр Эдеекүнү каттыштырылгазының аллеязын тарап черге чораан.

Совет Азербайджанның чазаа конференциязының киржикчилеринге алдар болдурган хүлээн алышкынын оң бижээ кылган.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 22. СЭТАның түскай корреспондентилери Е. Егоров биле С. Лосевтиң дамчыткаы болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының бөгүн эртенги пленарлыг хуралынга ниити политиктиг дискуссия үргүлчүлээн.

Хуралдың эгезинде Швециняның даштыкы херектер министри Торстен Нильссон түвө чугаалаан, Вьетнамда чөрүлдээни таарыштырар соруулга-биле бир дугаарында базым кылырынче Американың Каттышкан Штаттарын кыйгырган.

Вьетнамга тайбыңны үрген докладдыг ийнде улустуң бир эп-сеткилдиг болган шынныг күзели болуп турар деп Япониняның даштыкы херектер министри Такэо Мики мелеглээн. Ынчалзажок ол Вьетнамда америк агрессиниң болган ВДР-ни эраатанзыг бомбалап турар чорукту буруу шаптар сөс тыпаан.

Ол хүнүң хуралынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко түвө чугаалаан. Ол бодуңуң чугаазының эгезинде Румыниниңың даштыкы херектер министри Корнелиу Мэнескуга КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязының даргазы хүндүлүг эрге-дужаалга соңгутканы-биле байыр чедиргеп.

А. А. Громыко делегей байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружуун дараазында тайылбырлаан.

Совет делегациняның баштыңының үүнел чугаазын бүгү зал адыш часкаашкынары-биле утпаан.

Харыы бээр эргени ажыглаан, кыска түвө чугаалаан АКШ-тың толээзининг соолуңде, Кол Ассамблеяның хуралы төнген. Дараазында пленарлыг хурал сентябрь 23-те болур.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТИ АЖЫГЛААРЫН ХОРУУР ДУГАЙЫНДА

конвенциняның совет төлевилели

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 22. (СЭТА). Совет Эвилели бөгүн КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязынга көөрү-биле «Ядролуг чепсекти ажыглаарын хорууры дугайында Конвенцияны чарар дугайында» айтырыгны тургускан. Ам, делегейде ядролуг чепсектиг аажок хой күралларлыг моощнеттингенде, а чамдык күрүнелериниң агрессечи хөделишкиннериниң түңнелинде делегей байдалы нарыыдаан турда, ядролуг чепсекти ажыглаарын хорууруңуң айтырыын шинтирлээри оонза чугула апарган деп, Кол Ассамблеяның XXII сессиязының даргазы К. Мэнескуга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чагаазында чугаалаан турар.

Ол айтырыгны эң дүрген шинтирлээринге иижи бээрин орадажыышаан, Совет чазак Кол Ассамблеяга көөрү-биле Конвенция толевилелин киирип тур деп, А. А. Громыконуң чагаазында оон ынай демдеглээн.

Конвенцияның киржикчи бүрүзү ядролуг чепсекти ажыглавас, ону ажыглаары-биле кыжаныас болган ыдыг чепсекти ажыглаарынче өске күрүнелерни чыгавас деп хүлээлгени бодунга байырлалдыы-биле ап тур деп, толевилелде чугаалаан турар.

Оон ынай Конвенцияның киржикчи бүрүзү делегейниң ажыктыг контролюнуң адаа-биле чепсегленнишкинин бүгү-нииги болган бүрүн дүжүрер дугайында Керээге дүүштүр ядролуг чепсектиң моощнеттингенин бүгү күралвырларын узуткаарынның дугайында дугуржулганы эң дүрген чедип алыр сорулга-биле күженнишкиннерин бар шаа-биле үндүрерин хүлээнин тур деп, толевилелде оон ынай демдеглеп турар.

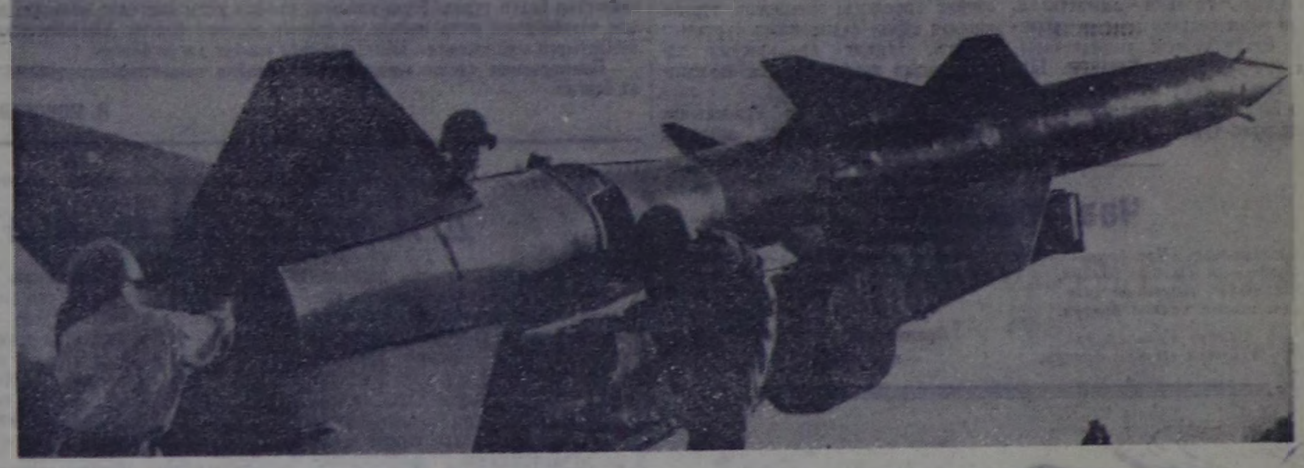
Агрессияны тодарадырын ажылдап кылыр дугайында

ССРЭ-ниң резолюциязының төлевилели

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 22. (СЭТА). Совет Эвилели бөгүн КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязынга көөрү-биле «Амгы үеде делегей байдалынга дүүштүр агрессияны тодарадырын ажылдап кылырын дүргедиринің чугулазының дугайында» айтырыгны тургускан. Колониализмге удур боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпае чоруу дээш демисежип турар улустарны базар сорулга-биле бот түүкай эргелиг күрүнелерге удур агрессечи үүлгедиглерни кылырынга шериг күштерни жалгаар таварылгалар соолуг үеде үргүлчүлеп турар апарган деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязының даргазы Мэнескуга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чагаазында чугаалаан турар.

Агрессенияның бүгү-нииги хүлээн көрдүнген билиишкинигиниң чогум ажыглаары, чепсектиг күштү ажыглай бээр күрүнелер боттарының агрессечи хөделишкиннериниң таан бодаан яязы-бүрү чылдактар болгаш бүзүреп чок агартымышкынар-биле чажырарын болгаш ынызыдарын хаал эвес орадажып келгеннер деп, чагавда оон ынай демдеглеп турар.

Ол дугайында резолюция толевилелинде ССРЭ-ниң делегациязы агрессенияның бүгү-нииги хүлээн көрген илантыг тодарадылгазын эң дүрген ажылдап кылырын болгаш ол сорулга-биле түүкай Комитетти тургузарын саналдап турар. Агрессияның тодарадылгазының толевилелин Кол Ассамблеяның XXII сессиязынга киирип келирин үк комитетке саналдап турар. ССРЭ-ниң делегациязы Кол Ассамблеяның элячеглиг сессиязының хүн айтырымга: «Агрессияны тодарадыр дугайында айтырыг талазы-биле түүкай комитеттиң илетиглеп» деп түүкай түүлүг киирерин база саналдаан.

ВЬЕТНАМНЫҢ ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Зенитчилерниң тулчуушкунга ракета белеткеп турары.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ЧЕРНИҢ ҮНҮ

(Чер-чурт аттарының дугайында)

Чер-чурт — даг, сын, хемнер, хөлдер, ховулар дугайында тоолчурту чугаалар чонга делгеренгей. Ол аттар кандыг-ла бир чажыттыг кадагалаан болур: чок болза шаанда аңаа чурттап чораан өскээр кандыг-бир чылдагаан-биле көшкен азы читкен улустуң сөстери болур, чок болза ол аттар шынап-ла болган төөгүүнүң болуушкуннарын-даа көргүскен болур, чок болза чер-чурттуң онзагай байдалын-даа айтыр. Чамдык чер аттары болгаш-даа ынаар-ла, аңаа-ла хуу ат бооп быжыглып калган сөстер болур. Ынчангаш чер аттарының угуун, утказын тодарадып билири чүгле солуун эвес, харын чонуң төөгүзүн, амыдырал-чуртталгазын, идеологизиин, дылын шинчилээринге улуг ужур-дузалыг.

География (чер-чурт) аттарын шинчилээр эртемин топонимия (азы топонимика) дээр (топос «черө» нимия «ат»). Чижектерден нөрөзлиинер.

Бүгүдеге билдингир Байкал деп хөл бар болгай. Ук сөс боду түрк уктуг. Шаанда Байкал чоогунга якуттарның болган Барыын чүүне — Барыын Сибирьже, Орта Азияже өжө берген түрк дылдыг улустарның өгбелери аа чурттап чораан. Олар ол кайгамчык ыяш суглуг, ховар дээн дириг амытанныглыг, үнелиг балыктарлыг хөлдуг Байкал деп ады чораан. Ол Бай-Хөл деп сөс сөөлүнде Байкал кылдыр өскерилген.

Моолда Хубсугул деп хөл бар. Оон чоогунга түрк (тыва) дылдыг тывалар чурттап чораан болгаш олар сөөлгү үеде моолчаан. Хубсугул—долу суглуг чараш хөл. Ун сөстүң бодунда гүл деп кезээ хөл деп сөс дээрзи билдинип турар, су дээрге суг деп сөстүң өскерли берген янзы-бы, а хуб дээрге коп деп сөстүң өскерилген хевири. Ынчангаш Хубсугул деп сөс түрк уктуг үш Көп-Суг-Хөл (ковей суглуг хөл) деп состен уктаган дээрзин эртемденнер тодаратказа.

Тываның топонимиказын (география аттарын ынчаар ниитилей база адаар) алырга, ол мырыңай-ла шинчилеттинмээн. Чер-чурт аттарын шуут чондан чыып бижип елырыдан аңгыда, 17 вектен эгелеп Тывага хамаарышкан шинчилел ажылдарындан — сураглыг шинчээчилер Г. Н. Потанин, Н. Ф. Катанов, Г. Е. Грумм-Гржимайло, А. В. Адрианов, Ф. Я. Кон, В. М. Родевич болгаш совет географтарның база топографтарының ажыттыларынга, шинчилелдеринден дыка хөй аттарны тып ап болур. Ол-ла бүгү дөстерден чыгдынган материалдарны системажыткан соонда, чүгле ынчан ам Тываның топонимиказын бүгү талаалыг шинчилеп болур. Бо херекке улустуң аас чогаалдарының материалдарын, эртеги түрк бижиктиг кежээлерде аттарны болур чогууруу-биле ажыглаар ужурлуг.

Мындыг кыска түүлге Тываның чер-чурт аттарынга хамаарышкан айтырыгларны ниити янзы-биле-даа көргүзери берге. Ынчангаш номчукчуга солуун болгу дег чамдык аттарның дугайында кысна бодалдарны бо түүлде чугаалаан.

1. Ниитизи-биле алырга Тывада, черле бүгү Төп Азияда, моол болган түрк топонимнер (чер аттары) колдап турар. Оларның утказы, тывылган уну билдингир. Төп Азияга шагдан бээр түрктер болган моолдар чурттап келген.

Кара-Хөл, Кызыл-Даг, Ак-Довурак, Теректиг, Ак-Суг, Кара-Даг, Оргу-Шөл, Дус-Хөл, Чедер, Кызыл-Дүжер, Кум-Суу, Эргек-Дыргак-Тайга, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Өдүген, Кара-Хаак, Кундустуг чижектиг аттарның түрктыва уктуу черле билдингир.

Моол аттар ырыг тыва аттарга бодаарга эвээш. Олар Тываның мурнуу кыыгаарын дургаар пептерсон, чүге дээрге ол черниң тывалзары шаандан бээр моолдар-биле дорт холбаалыг чурттап келген болгаш, моол дылды эки билир чораан. Дараазында аттар моол уктуг: Жандагайты, «Буланныг», Баян-Кол «Бай-Хөл», Шара-нур «Сарыг-Хөл», болгаш өске-даа. А бир чамдык аттар моол болгаш тыва сөстериң каттышкынындан тургустунган азы чамдык черлер моол болгаш тыва ыйы аңгы аттыг-даа болгулаар. Чижектер:

Убса-нур (моолдан өвс (өң) үнүштүг хөл), Успа-Хөл;

Улаан-Быра (моолдан улаан бура — кызыл-чырза), Кызыл-Чыраа;

Танды-Уула (моолдан «уула» дээрге база-ла «танды» дээн утказыг), Танды сыны.

Тере-Хөл (моолдан тере «бо», ынчангаш Тере-хөл — «бо хөл» дээн утказыг).

Тываның девискээринде тывылган, уту кандыг дылга хамаарыжыры билдинмес сөстер энмежок, чижээлээрге: Элегес, Додот, Чадаана, Хондергей дээш оон-даа ынай.

2. Кошкуң амыралдыг малчын болгаш анныыр ажылдыг улуска черинин үүрмек аттары улуг ужур-дузалыг. Ол-бо ой-чиктяк, мээстин, өзениин, деспектин, оортаның, хонаштарының, баалыктарның, кежигдерниң, оруктарының, хараалдарының аттары ыыка сайгырадгай. Оларның дузазы-биле, чижээлээрге, ан одарларын, малзын кайда өттүүр чоруурун коичуг тода билип алыр. Ол аттар кошкуң улуска карта-биле домей ужур-дузалыг. Үүрмек аттарны (микротопонимнияны) , шинчилээрин ниити топонимиканы шинчилээринге эртежок чугула базым болгур.

3. Тываның топонимиказын шинчилээринге эртемденнерниң ол-бо аттар дугайында бодалдары солуп. Эрге-чөлүн бирги башкыларының хөстөрө (VI—IX вв.) таварыжып турар Кара сеңир деп атты А. А. Пальмбах амгы Хемчик сыны деп бодап турар; Тожуда Өдүген деп черни Л. П. Потапов база-ла эртеги түрк бижик тураскаалында Отүкен деп ат-биле дүүштүр бодап турар.

Өөк-Туран кежээзинде Этүк деп ат амгы Өөк кылдыр өскерилген деп санап турар; А. П. Дульзон хем деп сөстү индий-европа дылдарындан тывылган уктуг деп бодап турар; Бии-Хемде Тарлаг деп чер адын эртеги түрк дылда база амгы чамдык түрк дылдарда бар тарлаг «тараа» шөлүг деп сөс уктуг деп бодап турар. Бо чижектердең алгап көөрге, дыка хөй географ аттары муң бөш чүс чыл мурнуында-ла тывылганы тодаргай-дыр.

4. Бии-Хем, Каа-Хем деп аттар дугайында. Бо ийи аттың хем деп кезээниң утказы амгы тыва дылда кончуг эки билдингир. Каа болгаш Бии деп сөстериниң үгүн тываның орадажып көрээлинер.

Өске түрк дылдарда бег деп сөстүг бек, бий, бег деп адаг турар. Алтай крайда Бий болгаш Катунь деп хем бар, олар каттышкан Обь «кыргыааа» деп хем болур. Алтай дылда бий дээрге-ле бег дээн ол, катунь дээрге «кадыы» дээн ол. Оон алгап көөрге, тыва Бии-Хем деп сөс «бег хем», «күштүг хем» дээн утказыгдыр.

Каа-Хем деп атты чамдык черлерде хаа-хем деп турар. Оон ынай, эрги Тывага дүжүметтериниң, ноянналрының дузалакчыларын хаалар деп адаан турган. Ынчангаш Каа-Хем «дузалакчы, хаа хем» деп утказыг сөстерден уталган хире-дир. Бии-Хем «күштүг хем», а Каа-Хем — оон «дузалакчы» хем». (Денген көрүнер: Тожуда Ноян-Хөл деп аттыг хөл, Бии-Хем мындыда Хаа-Хөл деп хөл бар). Ынчаарга Каа-Хем биле Бии-Хем каттышкан күчүлүг Улуг-Хем апарган болгай. Ол байдал Бий биле Катунь хемнериниң каттышкан, Обь «кыргыан-аваа» хем апарганы-биле демейлешкек-тир.

5. Саяан деп ат Соян деп төрел бөлүк ады-биле дөмейлешкек. Орус эртемденнер баштай билбеан Соян деп сөстү Саян кылдыр дыңналп, ол-ла хевээр боттарының ажылдарынга ынчаар бижип каан, ол-ла хевээр Тываның соңгу талазын хаажылаан сыны Саян (Саяан) сыны деп адаг бергеп деп бодап болур. Тывалларның, оон иштинде Сояннарның, өгбелери Алтай-Саян кырынга чурттап чораанын эртемденнер база бадыткап турар. Революция мурнуында тывалларны алтайлар болгаш хакастар сойаннар деп адаг турганын айтыры база солуп. 1861 чылда академик В. В. Радлов тыва дылды сойон чугаа деп адаанны, тыва Сояноол, Саяана деп кижи аттарының тывылганы база аңаа эвес.

Ынчангаш Соян, Саян, Сойон деп үш сөс чаңыс ол-ла Соян деп сөстүң үн талазы-биле бичии ылгалдыг янзылары болур деп бадыткаар бирымдаалар бар-дыр. Чогум Соян дээ-ры айтып турарын чаа аттар база бадыткаар: Бии-Хемде Ленинка деп суур бар, Тываның найысылакчы революсчу дээн утказыг Кызыл деп сөс-биле адаан. Ындыг чижектер кайы хой.

8. География аттарының ыыка хөй чер кырының байдалын, байлаан, байдустуң болуушкуннарын, үнүкүн, ан-меңнин база көргүзүп турар.

Чижектер: Шанчы (шаң дег орту), Оргу-Шөл, Кара-Даг, Дус-Хөл, (дустуг хөл), Балыктыг (балыг хой хем), Кызыл-Хавак (кызыл довуракты хавак), Доңмас-Суг (кыжын доңмас суг (Кызыл хоорайның адаанда), Дерзиг-Хая, Сыын-Чүрек, Чедя-Хөл, Чедя-Сүүр, Сүүр-Тей, Кара-Хөл, Хадыңныг (хой хадыңныг), Оттүк-Даш (оттүк-даяы хой чер), Хаттыг-Кыр (үргүлчү хадыңныг кыр), Кускунчуг, Элярниг болгаш оон-даа өскө.

Үстүнде көргүскен чижектер чер бодунуң аттары-биле биске хой-хой солуп түүлдерни, өөредиглиг бодалдарны чугаалап берип болур дур. Ынчангаш черниң үнүн шинчилээри эртемниң чугула сорулгаларынга хамаарыжыр.

Чер аттарының дылдың төөгүзүн, хөгжүдезин өөренирээге чугула дос болур. Ол дугайын өске түүлге көргүзерни орадажыр апаар.

Ш. САТ.
филология эртемниң кандидады.

1967 ч. Сентябрь 24.

ШЫН
3-КУ АРЫН

ЭГЕРЬ

Рассказ

Тайгага эрттиргеп үш хөнүүмаринің соонда егерь Адарбай оглунуң оглу Экер-оол биле кады чанып кел чораанар.

Экер-оол шодаң бора ат мунуп алган, мурнунда өгденнеңдир шошкудуп олурган. Ол хып дээн аныяк эр көңгүс тооваан, харын-даа удам сорун кирип чораан. Бойдуста бүгү-ле чүвелер: аң, куш, ыяш, даш, от-сигеп—аңаа солуп. Кайда чүү-ле чер дээш, харамдыкпан чүве дег, шыпырайыпып-ла чоруур.

Адарбай дээрге республикамың аңчылар болган балыкчылар нинтилелиниң эң дээре егерь. Ол хой-хой чылдарда халажыгга чок ажылдап келген. Ам бодунуң салгалы кылдыр оглунуң оглун аңнымыр хайгаарактыны кылдыр өөредирбиле кады эдертип алган, участокче хайгаарал кылып чораанды ол.

Ашак эзеңгизин хере тешкеш, боду бурунгаар шала эзекеш, кымчымын аттарга хейдиптир чаймыкаш, дап бозерге, аттар сидиредип ыяй болган. Хаадамааткан эрлер удаваанда-ла Белдир-Кежиште чоокшулап келген. Алаяка кирип келирге чашпаннарының ажыг чыды думчуукка изеп турган. Бир бичии төгерик алаактың ужунда, судак талдар кырында кускуннар кукулаан, кааргаанар каргыраан, дээлдигеннер киштешкен, үш-үдүрүм алгы арыгны долуп турар мындыг болган.

Адарбай аъдының аксын тыртып, доктаадып алган:

— Чүү болган дээр сен, Экер? Бир-ле чүве болган-дыр. Барып көрээли — дээн. Оон Адарбай мынаар, судакче шиглей чортушкан. Куштарының чамдыызы теректер баштарында олургулаар-даа, бир кезектери ужуп, дээскинип, алгыржып тургулаар мындыг. Судак талдың кыдымнга дужжаа чортуп чедип келгеннер. Ыяштар кызыл-чайт кылдыр азып каан эттиг барааны көстүп турган. Күу хептиг кижи таа дозунде доңгайын алган, күдүжеңейнип, бир-ле чүвени кылып турган. Кылган чүвезинге алаакказ, демги кижи аттыг улустуң чедип келгенин безин эскербээн.

Бажың көдүрүп келзе-ле Кыраа. Баштай кижиң ыяй дап бергеп, оон чүвениң хөлү домей-ле хелберээн боорга, ам изеп кавчаар-даа азыйм тыпнайн, хөрүчээн дүлүү-биле ырлаңган чүве дег кылдыр, дижип ырлайтыр хүлүмүзүреишаан, мендилээн:

— Мениң бе, кырган?

— Бо чүү деп чүвел, мындыг!

Чартының чара шаан каан элик аъдı талда халадайтыны турган. Кыраның аразы кирчигир-ле кызыл апарган, чүве-даа мыттаар харык чок турган. Кыраа колхозунга безин орта ажылдавас, дажен быядамыш, ажылдың чыгынче халымыр, алыр чүве дээрде карек кызыл кижи чүве-дир.

— Ёзулуг-ла дээрбечи-дир сен.

Бодуп буруу чок кылдыр көргүзерин ораладажып, арыны бырыттырып, караан ымырээртип алган, Кыраа кинглираан:

— Балыктаа чордум. Оон көөрүмге тал аразында дартагар кызыл чүве чыдыр. Коргуп, ессти-даа бердим. Чедип көөрүмге элик болду. Мойнунда дузактыг. Бо дүне туттуиган хире. Чаа, үреябеен. Ам кавчаар, сен бердим.

— Мегелеевейн тур!—деп, Адарбай алгыргаан.— Сен дузактап турар сен. Хамык удуе шуптуг бидир. Чүге чажырып турарың ол? Тайгада мыш безин турар эрлер мендо мынча дидп: «Кыраа мында хой дузак салып каан чоруткан». Меня мегелеп шыдавас сен, биилиң бе!

Адарбай каш-даа халыптае хире боорга, будулдурун хөрлээриниң орнунга ажыы-биле сөглеп бергеп, эжин-чөөрүн чугаалажыр деп. Кыраа бодай бергеп:

— Чаа, түвениң шыны херек, кырган. Чаңгыс дузак салып каан кижи мен. Элирик безин элик хире берип-тир. Чоонган бөлүк салыныыг аң иймк. Өршээп көр, кырган.

— Өршээр дугайты чулчурува. Сени Совет эрге-чагырга өршээр деп бодай-дыр сен бе? Шак мындыг маңгыстарың суда салып турар де, амыр-дыр! Сен дег, шак мындыг хос баштыг кижи коммунизмге чедери берге-дир. биилиң бе? Ёзулуг-ла аның долган маңгыс-тыр сен. Харыысалганың хүлээр сен. Чеже дузак салдың, дораан сөк.

— Чаа кырган, дузактарым дораан сөгейн харын. Чаңгыс удаа херек-тир, бо дугайты өршээп көр. Чаңгыс черниң улузу-дур бис, бода даан.

— Шак мындыг, сен дег маңгыстарга өршээл турбас. Сени чүге торгаар эвес, харын судка дужаар апаар.

— Бодап көр даан кырган. Эликтиң аъдın, безин шуптузун сен ап ал. Мен чүнү-даа албас мен. Чүге херек көдүрбейн көр. Моон соонда мындыг чүве болбазым...

— Чүү мындыг кижи сен? Чаш уруглар эвес, үш-үдүрүм чүве чулчураан хевээ чүү? Дем-не чугааладым чоп. Экер, протоколдан бижи.

— А-а... Протоколдуң хевээ чүү боор кырган. Азы мен садыг-чажыдын-даа бериш көрейн...

— Болгаан. Айтырыгларга харылап олур. Боо-моңгуңну хамырар, аңнаар эргецин үш чыл иштинде шаңыр апаар. Сеңээ «хайырлаар» чүве-дир.

Кускуннар, дээлдигеннер алгыржып, киштежип, судактың кырында дээскинип турганнар. «Мындыг бачытка таварыжыр чүве-дир, аа?—деп, Кыраа кадыг хылбыжын харамдыгып сорбушаан, боданган. — Кулугуулаар, бо пуштар-ла изээ бажында суг путтулар. Шыргай иштинче аппарганы, соңар чүвени».

— Протокол болган-дыр, номчаан, адың сал!— дээп, Адарбай протоколду Кыраже сунган. — Эликтиң аъдın, кежин база хавырар. Ол дугайын протоколда бижээн. 30 рубль торгаал төлөөр апаар сен, оон аңчыда сээң бо херээниң аңнымыр нинтилелиниң баштаар черинге база чугаалажыр апаар.

Кыраа чүве-даа ыыттавайн, протоколга холуңуң үжүүн муздурлап бергеп.

— Сектиг кускун-дур мол...

Чайык-чаштың кадында Адарбайның бажыңының эжин кижи сонгаан. Бо ол-часта чүү кижи ирги деп сагыш човаап, эжинги ажылдыпкан. Сутта дүшкеп күске дег, чылбыйтыр чагдырып алган Кыраа бо кирип келген.

— Чаа, кырган, болур ирги бе?—деп, эргинин артап олура, оозу чугаалангап.

— Чаа, бо ак баштыг ашак-биле чугаалажыр херээм бар чүве. Аравыста чүве-дир ийик. «Хуудаа» деп-даа болур.

Кыраа кылын-халаң эзирик. Бир шил арагаяы кармавындан уштуп эккелгеп. Адарбайның мурнунда аппарып салган:

— Чаа, кырган, бөлүк чүве ыяй турзуп, эки чүве бээр турзуп. Аңдыы чүвени маңаа бо бир шил кылаң кара-биле дуңзаалап каапгаалы.

— Чүү мындыг кижи апаардың?—деп, Адарбай шыңгыы чугаалаан. Хээли ап аксын аңдажываан кижи мен деп чүгаалалдың чоп. Орталап сен. Арын-шүүрнү сен ышкаш садыгаан чорбас кижи мен.

— Чаа каймнам, кырган. Сээң-биле аптиг-чоптүү чугаалажыр дээш, бичии чүве хойлаш эккелдим. Өршээп көрүвер, ескээр бодай бербедер.

— Бис мындыг чүве аңнавас улуе боор бис, дуңмакпы — деп, Адарбайның кадайы чугаазаан. — Дедир хойлап ап көр.

— Чаа харың, мону ижиңер даан. Мону силерге сөңнээр дээп кижи мен.

— Мен силерден арага дилеевейн тур мен, ыңар. Үүлгеткен херээңерни аңгы хүлээр силер. Ону арага-биле агарты чун ап шыдавас силер. Силерге чугаалап каар чүвем ол-дур.

Кырза дыка үр чулчуруп, дилеп олургаш, чүнү-даа чедип ап шыдавайн, арагазын карнаннаа алгаш, үне бергеп.

К. АРАКЧАА.

Киевтиң химия удазыннары кылыр комбинадының Культура бажыңының «Дарынчанка» деп улусчу бөстүмүнгүр урел чүүл ансамбли Украинаның девискээринден ырак дашкааргыда база сургакшыг. Ансамбль бодунуң составында 240 киржикчилиг. Олар уе бүдүрүлге черинің ажылчын, албан-хаакчылары.

ЧУРУКТА: ансамбльдың «Күжүр коге-буга» деп лирика танцызының күүседеп турары.

Фото А. БОРМОТОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫҢГЫЫ АЙТЫРЗЫН

(ФЕЛЬЕТОН ОРНУНГА)

Бодап көрүнерем. Алган кадайлыг, ажы-төлүүг силер. Хүнзедир ховуга ажылдаан, орай деҗэ чанып келдиңер. Бажың ээв. Кадай читкеп. Ургларыңар база чок. Кожаларыңардан айтырарынарга мынча дижир:

— Кадайыңар арагалап турбады бе. Ургларынар бо бажыңнарның кайы-бирээзинде хонуп чыдырлар боор.

Оолдарың тыпкаш, оларның-биле кады удуп чыдып алыр сен. Сеткилсагыжыңны мындыг бодаллар шивегейлеп эгелээр: «Канчап барган кижи боор бо. Энир чылдан эгелеп арагалаар апаарды. Сокса дээрге теовас. Оон эртсе каржы сес-биле харыылаар. Сөөлгү үеде кай хонуктарда улаштыр, акша төңгүже ижер. Ажытөлүүнүң, алган ажы мээң ижер-чиирин-даа бодавас. Ам орта ёзулуг кылган ажылы чок. Ам кайы бажында шуугап олур ирги? Дүне чедип келзе хөңпу...» Карак шимдине бээр. Удуп каар силер. Дүжүңерде демгиле боладлар силерни алыратпайн, ламтын ажык сокталп ышкаш сагындырар. Оттуп келгеш дыңнаадарыңарга чүү-даа сураг. Барадгы. Ыржым. Дескел чок ыттарның ыыдамында ээримишкини дүнекп шимээнни ой-ойде үреп турар...

Ындыг дүнелер чаңгыс катап эвес эрткеп. Эргим номчукчу, алган ажын, ажы-төлүн шак мынчаар халиичектеп чоруур кадайлар кончуг ховар ыяшын билир сен. Ынчалза-даа ийи-чаңгыс тургулаар. Ховар арагачылларның бирээзи «Межегей» совхозтуң төвү Алаак суурда Оюн Дадар. Ол хөнээнин ажылдап алган акшазын когун үне арага садып ижер. Чижээ, сентябрь 4-тен 9-ка чедир чаңгыс-даа хүн сергевээн. Ам ог-бүле ээзинин кажан акша алырын маңап тур боор.

Ындыг бичии ишкенде магазинчер кежирр, чамдык кижилер кайда «декей-оолай» бергенин эңдевес-даа. Бир эвес хой-ниитинин ажылынга ол хире карак кыпы болза мактал-шаңнал туржук, медальды-даа хөрээнге калдыптар ийик.

О. Дадар арагачы оөрү-биле кады магазинче тывыржып, элеп-тендип эзирик хирезинде эмеглежип турган «кылан кара» садып ижип турганын көрдүм. Ындыг ие ишкинин хажыыдынган көөрге каракка чаржынчыг, чованчыг-даа.

Эртенинде Дадарның бажыңына баргаш, түге эмин эртип, арагалап турарының чылдагаанын айтырдым. Ол хевээр-даа боланмайн кезе харыылады:

— Арага ишпес кижи бар бе.

Безин чаздарда оон амыдыралынга арагалаарынга чылдак болгу дег тавармылалар болбаан дээрзин сагындырып каайн. Аныяк не Дадар ышкаш каш хонукта улаштыр дембээрдир пактап, хой-ниити черинге шуугап, ажы-төлүн часкаанзырадыр, бажыңын ээзиредир кааскаш кылаштары совет кижиниң моралынга канчап-даа дүүшпес. Шак мындыг нелерни хой-ниитиниң судунга киирип, оларны ында орукче киирер херек.

Дадар, оолдарынар Андрей биле Алексей келир үениң хамаатылары, алымында барып силериниң амыдыралыңарны уламчылаарлар. Оларны ёзулуг кижилер кылдыр кижизидеп силерден база кол хамаржыр. Ол дээш ниитиниң мурнунга харыысалгалыг силер.

Б. МОНГУШ.

Даштalган эзим

Миллион-миллион чылдар мурнунда Приморьеге хат-салгын зайы-биле шимээргеп тургаш даштalын калган эзим сомазын геологтар тып алган. Ыяштарның будук, бүрүлериниң безин шинчилери ол өлчээн артып калган.

Курдюмовская комагарның девискээриндеп тывыраан ол бурунгу азиниң тайбың амыдыралын күүлүг вулкан аттыгышкыны үреп иваи деп геологтар бодап турар. Энде-хайлажок вулкан хүлү диргелип келирге, эзим оок чээрби-үжен метр кылын каъдының аразында барган. Шинчилдер хаяы базыртырга ыяштарның даштalарынга канчуг дөгүм болган.

Приморьениң «даш» ыяштары — синилбир кылыгларынга үнелиг чиг эт болган.

И. МОИСЕЕВ.

Уран номчукчулар конкурузу

Шүлүк аазы проза чогаалын артисчи бөлү-биле уран моргежилдиг номчуп биларын идей-эстетиктиг кижизидилгеге база бир улуг салдарны чедирип турар. Мергежилдиг номчукчу кандыг-бир чогаалды сценага туруп элгаш номчуй бээрге, залда олурган хой чон улуг таалалды, сонуургалды боттарынга ап, ол кижиниң үр-ле дыннап олурушаазы келир болгай. Уран номчулганың ёзулуг мастерлери «номну, чогаалды масса чонче чедирип турарындаң» аңгыда, совет болгаш делегей литературазының ең дээре чогаалдарын дыңнакчыларга таныштырып, оларның билиин байыдып турар.

Бот-тыныгыр уран түүлүүг республика көрүүлелериндеп талантылыг уран номчукчулар шылгаран үнгеп. Оларга Өвүрдеп Ольга Киштеек, Степан Достай, Ак-Довурак хоорайдан Ю. Неровлов, Кызылдан С. Савва, А. Салчак, Барыын-Хемчиктеп С. Сосналдай, К. Ооржак, Тес-Хемден А. Сарыг-оол, Бай-Тайгадан Сат Март-оол болгаш оон-даа өскелерни киирип болгур. Бо үстүнде аны киртеп, республиканың ең дээре уран номчукчулары Улуг Октябрьның 50 чыл оюн уткаан хүнпеде болур байырлалдың концертинде уран номчулгазын чонга бараалгадыр дээш белеткеннп турарлар.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу болгаш областтың профсоюлелдер төвүлели, Улустуң чогаадыкага бажыңы, Бүгү-россияның театр нинтилелиниң Тыва салбыры уран номчукчуларның конкурс-маргылдаазын чарлаан. Конкурс районнарга октябрь 10-дан 20-ге чедир болуп эртер. Районнарга шылгараанналар октябрь 25-тен 27-ге чедир Кызыла болур республикалың маргылдаа-конкурузунга изээ киржир. Уран номчукчуларның конкурузун Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга аддаржыдып турасхаткан.

Конкурска ажылчынар, аңбан-хаакчылар, колхозчулар, Совет Армиязының дайынчылары, студентилер, өөреникчилер киржип болур.

Уран номчукчуларның репертуары Совет эрге-чагырганың 50 чылынын дүргүзүүнүң бистин чүрттүп эртип келген оруктарын, кижилериниң эрес-маадырлыг чоруун, ажыл-ижинин көргүзүп турар совет чогаалчыларының, шүлүкчүлериниң ең дээре чогаалдарындан тургустунган турар үлүгдүг.

Конкурска кандыг-кандыг чогаалдарны номчуурубиле шилип алырының дамзызын база уран номчукчуларга сүмө кадын турар чүүлдүг республиканың Улусчу чогаадыкага бажыңы белеткеп тургускан, бүгү-ле клубтарже тарадып чоруткан.

Республика конкурузунга шылгаран үнгеннерге бирги болгаш ийиги черлериң дипломнарын, хүндүлел бижиктерин, өртектиг белек шаңналдарын тыпсырып доктаатkан.

Е. ЗАХАРИНСКАЯ,
республиканың Улусчу чогаадыкага бажыңының директору.

Амыдырал хандырылгазының бажыңы

Бо беш чылда Украинаның Запорожье областында амыдырал хандырылгазынга баравын болур чүс тозап будурүлге черлерин тудуп турар. Чаа тудугларның аразында Запорожье хоорайда тудуп турар амыдырал хандырылгазының тос каът бажыңы онза солуп.

Бажыңга келгеннер ийик сентедин шикке, хеп, берт даарадын ап, химия аргыы-биле хеп аргылар черниң дүзевин ажылап, бажыңга ажылавар от-керекселдерни, телевизорларны, радиоприёмниктерни, спорт дериглерин, хөгжүм керекселдерин төлевилеп ап, септелгеге дужаан берип болур. Бажыңның мастерскаялары үгүлө, сиилбирлеп ажылдаарын күүседир. Кафе, черешталга набинеттери, фотоателье, ийик, хеп болгаш оске-даа барааннар белгилирлери келгеннерге шупту бараан болур.

Ачы-дүвө чедиреринің биорогу стенографиа бижилгези ышкыр, халбиле бижээн чүүлдерни, документилерни машинага хоолгалаа бээр чагыгларны күүседир, эрулар ажаанхарактарын организастаар.

«Ачы-дүвө комбинадының чылда кылыр ажылдарының хемчээ миллион ажыг рубль болган турар үүлүүр.

Өгленгеннерниң бодилажыр ийи каът ордугу ол бажың-биле кожа турар. Амыдырал хандырылгазының бажыңы-биле ол орду чаңгыс ай туттунган ажы-шынчылаш болур. Аңаа чаа өгленгеннерниң хереглээр барааннарын садар тускай магазин, өгленгеннерге бүрүзээринин, шейлелдер болгаш өө-биле кежээлери эртер залдар ажыттылар.

Алексей ШКАРБУН.

Киргизияда планетарий

Фрунзеде планетарий тудуп эгелээн. Ортаа Азияның ең байгалы планетарийи ол. Бетон, шиферден бүткеп, ак хар дег бажында иргүүр болгаш лекция залдары, обсерватория, фойе, өске-даа орын-савалар бар.

Кыргыс пайысылаадын эртем ажылының ол чаа албан черн сайыырадгай оптика дериглерл-биле дериттинген турар. Ук дериглерни Герман Демократтыг республика бээр. (ПИА).

ДЫҢНАДЫГ

1967 чылдың сентябрь 27-де Кызыл хоорай Советиниң IV сессиязын чыылдырар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга белеткелдер талазы-биле хемчегелериниң күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгны алдаа чугаалажыр.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

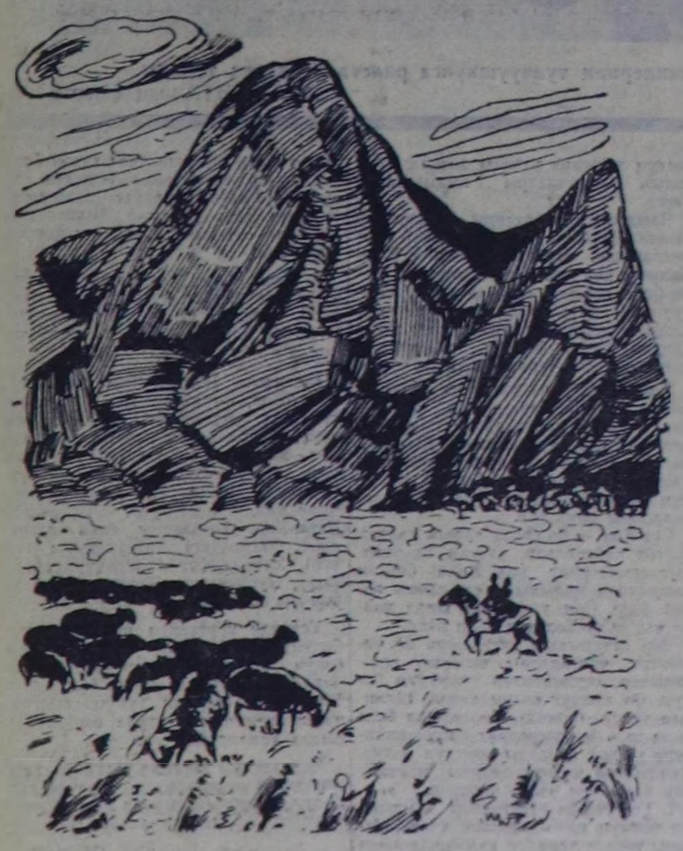
Чаа кожамык

Сайгылгаанныг «Чаа орук»
Чайынналган сылдыс болгун,
Чагаалашкан шалыпчы кыс
Чараш кызыл чечээн болгун.

Оңаа-хөлүг шалыпчы кыс
Оңнас кызыл чечээн болгун.

Оргу шөлдүг «Чаа орук»
Оду чаймаан сылдыс болгун,

К. ЛОПСАН,
Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу.

Хайыракан даа.
Чуруккчу: *Ю. Курский* чураан.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хар кадын» 10, 2, «Венгер бай» 12, 4, 5.45, 7.30, 4.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киноочыынды 10, «Далай рассказтары» 11, 1, 3, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.15, «Удуп чыдар аргылаң» 10.30, 12, «Фантомас хөлзеп үнген» 2, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киноочыынды 10, «Мухтар, менче кел!» 11, 1, «Мээң ынаңыып турар киним» 3, 5, «Канаьи, мээң-биле» 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Улуг бурганның оолдары» 1, 3, «Биилиме берген чыыш» 5, «Даглярда өөзээ негенчилери» (1-ги, 2-ги сериялары) 7 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хар кадын» 10, 2, «Венгер бай» 12, 4, 5.45, 7.30, 8.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаза тепсиппем таамы» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин 1918 чылда» 10, 2, «Чедиг айның шынаазы» 12, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас хөлзеп үнген» 3, 4.50, 7.10, 9 шактарда.

ДИФТЕРИЯ—АЙЫЫЛДЫГ ААРЫГ

Бо аарыгны дифтерия палочкалары деп адаар микробтар тывылдырар. Ук микробтар кижиниң организмивче киргеш, үрежин көөрүдөр болгаш күштүг хоранын үндүрер. Ол хоран хан дамчыштыр бүгү организмче тарап неитерээр. Дифтериядан ааракаан кижилер чедүргенде, оске кижилер-биле чугаалашканда аарыгның палочкалары агаарже тарап үнер. Аарыг кижиниң иглик-хевиинге, оон түткан ном-дептеринге, адык-савазынга, бичии ургларның ойнаарактарынга дифтерия палочкалары үү үениң иштинде дириг артар.

Дифтериядан коддуунда күскү, кышкы үелерде 1-ден 5 хар чедир назылыг уруглар аарыыр. Кижиниң организмиже аарыг киирээн соонда 2—7 хоноук эртеңде оон баштайгы демдектери илереп келир. Бичии уруг шаг чок болгаш кылыктанывычал, чемге хөөн чок, боостаам аарый-дыр деп хомудаар апаар. Эът изии шоолуг эвес болур, а чамдыкта эът изиеейн-даа барып болур. Дыл кырын аксымаар карт ышва бээр, эдтын чыды баксыраар, моюн бестери ыжып келир.

Бир эвес аарыгны чогуур үеинде эмнеевес болза дыл кырынга тыптып келир карт удам ханылаар болгаш ыжык-тараи неитерээр. Уругнуң иниити байдалы баксыраар, үзүлбес чөдүл эгелээр, тыныш дугаалып, бачымнап турар апаар, уругнуң үнү дыңналбастай бээр. Ындыг тавариылгала эмнелгениң дүрген дузалын чедирбес болза боостаа дүй тыртта бажыңдан онза айыыл боп болур.

Думчук дифтериязындан бичии ургларның ааракаан таварылгалары база бар. Думчук кылынга бичии-бичии оюлганнар тыптып келир, хан холумактыг иринниг чүүл думчуктан үнер апаар. Бо үдаада уруглар кадык кижи дег, ында-мында аарый тур деп хомудавас-даа, а ада-иелер ону кичээнгейге-даа албас. Шак ынчаар аарып чоруур уруглардан дифтерия өске кижилерже халдаар. Каракты, хинним, болгаш кештиң оске-даа кезектериниң дифтериязы база таварыжып турар.

Дифтериядан ааракаан уруглаарга чогуур эмнелгени чоруткас болза аймыктыг калдынаашкын эгелээр. Бут, хол муичурай бээр, чүрек баксыраар, чымчак таалай база муичураар. Ынчап баргамда чиген чем думчуктан үнүп турар апаар. Ылангыя чүрек муичурааида онза аймыктыг, өнүмге таварыжып болур. Од-ла бүгү калдынаашкынар аарыгны орай эмнеп эгелээнинин соонда илереп келир. Ынчангаш дифтерияның баштайгы демдектери илереп келири биле-ле ада-иелер уругларны эмчиге шинчидер ужурлуг.

Шаанда бо аарыгнан уруглариың елүп хораар чоруу хой турган. 50 чылдар мурнунда дифтерия-биле демиселдиң идегелдиг аргазы тывыгган. Ол дээрге, дифтерияга удур сыворотка-дыр. Сыворотканың составында аарыгның микробтарынга удур демисежир үүлдер бар. Аарыг уругга ук сыворотканы эрте тараан тудум-на ол дүрген экирилир болгаш калдынаашкын болбас.

Чамдык иелер уруглары боостаам аарый-дыр деп хомудаарга аягына боор деп болу дугайты шиитпирлээш, боттары-да эмнеп эгелей бээрлер. Ол дээрге улуг частырыг-дыр. Ындыг чижекти көрээлиңер: 7 харлыг Оляның чемге хөнүү чок, кылыктаныр, бажы аарыыр апарган. Авазы ону кичээнгейге албаан. Даралзында хүн Оляның боостаазы аарып эгелээн. Авазы кожазының сүмезин ёзугаар ийи хүн иштинде уруун стрептоцид деп эм-биле эмнеп келген. Ынчалза-даа уругнуң байдалы удам дорайтаал, чараа ажыртынмас апарган, моюну база ыжып келген. Ааракаан дөрт хонганда иези уруун эмчиге апарган. Ол ок дифтериязындан ааракаан деп эмчи тодаткан. Уругну аарый эмнеп эгелээнинден ол сегээн. База бир чижек. 8 харлыг Юра база-ла ынчаар аарый бээрге авазы ыжык чөрүнүн камфорлуг үс-биле чагбышаан, чыдыг компресс салып турган. 4 хонганда моюнда ыжык хөрекче шилчээн, уму база чиде берген, удулбес чөдүл эгелээн, боостаазы дүй тыртар апарган. Оон байдалы онза аарган. Ааракаан 6 хонганда ону эмнелгеге чыттыргаш, бүгү-ле аргаларны хереглээн. Ынчалза-даа оон тыны камгалап аздынмайн барган. Бир эвес уруг дифтериядан ааракаан деп тодаргай биилине берге дораан-на эмнелгеге чыттырар херек.

Ангы үениң медицинаазы дифтерияны эмнээриниң дээштиг аргаларын тыпкан. Ол ышкаш ону баш удур боддурбазы-биле дифтерияга удур тарыышкынналрны чорудуп турар. Ук тарыышкынналрны бүгү уругларга чогуур хуусаазында чөрүдер. Тарыышкынны ейүүде шын чоруткан уруглар дифтериядан хөвөр аарыыр азы оон аарый-даа берзе чиик эртпнер.

Ада-иелер, уругларынарга дифтерияга удур тарыышкынналрны чогуур үезинде чоруткапын хынап көрүнер.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниң эмчизи.

ХАМААТЫЛАР!

Күрүеннің 3 хуудут, иштики удуглуг, 1947 чылда үндүргеп чазыкпиперининң талазы-биле хостуг эргелер чазыкпиперининң 3-ку ойнаашкын тиражы болгаш кол 119-ку ойнаашкын тиражы Москва, Рига хоорайларга 1967 чылдың сентябрь 30-де болур. 20-гө немелде ойнаашкын тиражы база болур Кол тиражка 60 рубльдеп 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкыннар болур. Ойнаашкынналрның немелде тиражында 10000 рубльдиг ойнаашкынналр база бар. Ойнаашкынналрның элчегелиг тиражы 1967 чылдың ноябрь 30-де болур. Чазыкпиниң бир разрядынга-да 465020 рубль түнүүт 8500 ойнаашкынналр ойнаттынар.

Күрүеннің 1966 чылда үндүргеп 3 хуудут, иштики удуглуг чазыкпиниң талазы-биле ойнаашкынналрның 10-гу тиражы Рига хоорайга болур. Чазыкпиниң бир разрядынга-да чыл дургузунда 4100480 рубль түнүүт 75200 ойнаашкынналр ойнаттынар. Оон иштинде 60 рубльдеп 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнаашкынналр бар.

Оз чазыкпиниң талазы-биле элчегелиг ойнаашкын тиражтары 1967 чылдың ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

Хостуг эргелер чазыкпиниң облитацияларын садып алынар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетпикин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, колзо ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажыычын болгаш колзо корреспондентилер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катал үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Партиялга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетпикин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00619.

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
41
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 тыда гадезилеттинген.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
26
ВТОРНИК
№ 228 (6855).

Өртээ 2 көп.

БРАТСК ГИДРОЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЗЫНГА УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ ДЕП АТ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Бүгү улустуң байырлалының бүдүүзүнде делегейниң эң улуг Братск гидроэлектростанциязын үлетпүрүүң ажыглалыкка кииргенинге холбаштыр аңаа Улуг Октябрьның 50 чылы деп атты тыпсыр болган оны моон соңгаар «Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг Братск гидроэлектростанциязы» деп адаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ, 1967 чылдың сентябрь 23.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕН СЕН БЕ?

Бо хүнде кадазаа ноя кичээнгей дүшүт ажаап алырышкыныңче утпланган. Ол шын. Өстүрүп алган бүгү дүшүттү арткан чаңгыс центнерикте чедир ажаап алыр херек. Оңа-биле чергелештир колхозтарның, совхозтарның мал ажылында чаңгыс хүнде-даа соңгаар чылзып болбас улуг ажыл-херекти үттүп болбас. Ол дээрге кыштаглаашкынның айтырыгы-дыр. Чай эртикен, кустуң башкы айы төнер чоокшулаан, үнүштериң бүрүлери саргарып, даглярда, чамдыкта иштиктедир хар чаап каап турар апарган. Бо дээрге кыштың чыгаанын келгени ол. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеп сен бе? деп айтырыг чер болганда саядынып турар.

Күс мал ажылынче кичээнгейни сураратпас, харын улам нүштелдирер. Кышка мал чеммериниң четчир курлавырын тургузары — эң кол сөрүлгәларның бирээзи. Малды чылыг кыштаглаашкын-биле хандырары — оон тудак чөп база эң чугула херек. Бир эвес чылыг ораи-сава чөп болза, чүгле белеткеп алган чем-биле кышты эрттирип шыдавас. Малга тодуг болгаш чылыг кыштаглаашкын катай хандыртыкар үнүрлүг.

Сиген белеткээр талазы-биле Бай-Тайга, Барлын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райоиннар мурнап турар. Бай-Тайгада «Тээли», Барлын-Хемчикте «Шекпээр», Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл», СЭКП XXII съездиэни аттыг совхозтар сиген белеткээр планын нүүседип алганнар.

Сиген белеткелиниң талазы-биле чамдык чүгээр райоиннар, мурнакчы ажыл-агыйлар, тус-тус фермалар, хойжу бригадалар бар-даа болза, республикада ниити байдал дүвүрээзиниг. Сентябрь 20-ге чедир республикада сиген белеткелиниң планын 62,2 хуу, силос салыышкынының чүгле 31,0 хуу күүседтингеи, а савак болуп алыры чаа эгелээн.

Кыштаглаашкынга мал чеммериниң болгаш оске-даа белеткелдериниң хөшудап турары чамдык ажыл-агыйларга бо чугула ажылды харыылаар кижилерден чогуур негелде салбайн, ала-чайгаарлашкынга кииргенинде болур. Таңды райоида «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаан салбырының Чербиде сүт-бараан фермазы хереглелдиң чартынга безин четпес сиген белеткеп алган. Чербиниң сиген көзер шөлдерии хевээр артып калган, кышка оске-даа белеткел кылдынмаан. Фермаиың коллективинде нуш-ажылдың сагыпга-чуруму дыка кошкаан, оң эргелекчизи Барсенковтан эгелээш, сазынчыларда арагалаар, ажыл үзөр чоруктар чаңчыл апарган. Оңа түңнелинде инвентерниң деңгилдези кошкак, сүт саалдазы кудулаан. Сиген көзидезиниң изиг-түлүк үезинде ук фермаиың сиген белеткевейн турарының дугайын «Шынга» илереткен болза-даа, «Тиилелге» совхозтуң удуртулучулары кандыг-даа хемчег албаан, безин өлче ис баспазынар. Ынчангаш фермаиың ажылы улам баксыраны ол-дур.

Кыштаглар белеткелинде четпестерии, амга чедир хевээйбейн турар ажылдарны дувүрээзиниг айтырыг кылдыр «Шынның» бижикчилериниң недүрүп турары чөрле шын. Бик-Хем райоида «Кызыл тараачын» колхозтуң Зэрбек участогунда, «Искра» колхозтуң Догээ даиида кыштагларында белеткел ноичуг четпес, чамдык кыштаглярда чүү-даа кылдынмаан.

Совет эрге-чагыргаиың 50 чылынга Тываның малчыннарының алдар белдурган социалистиг чарыжының кол негелделериниң бирээзи кыштаглаашкынга белеткел болгай. Ам чамдык черлерде сиген белеткелии сөксаткан турары шын эвес. Сигении хар дүй чагыпе чедир кандыг-даа 'арга-биле белеткээр херек. Сөөнна алыскан кок тараалярны болгаш бүгү савакны мал чеминге бүрүн ажаап алыр. Савак белеприн чүгле хевү ажыядакчыларынга идегеп олурбайн, аңаа малчыннар болдуккар шаа-биле киржир үнүрлүг. Эртиен нүзүн «УТКА 25 чылы» совхозтуң Кара-Чыраада хойжу бригадазының малчыннары дүжүдүн ажаап алган шелдериң савакын удур-ла болуп сараатпас ап турган. Ындыг хемчегни оске черлерге база чорутса чогуур.

Фермаларның, хойжу бригадаларның малчыннарының болгаш кедээ тудугжуларның сорулгазы чүл дизе, фермаларның кышкы турлагларын, хойжуларның бүгү кыштагларын октябрь айда бүрүн белеткеп доозары болур. Фермаларда, кыштагларда чаа тудугларны доозарының графигин тургузар болгаш күүсеттинип турарының хынаадазын бригадирлер, зоотехниктер шуут холга алыр үнүрлүг. Малдың баш саиы өзүп турар болганда, ам чаа коданнар немежир апаар. Ол чаа немешкеи коданнарны каяа кыштадырын, кайы черге чаа кыштаг тударын ажыгаштан планнаар болгаш херек кырында күүседип кирер херек.

Хөйжулар болгаш инек кадарчылары кыштаг каналяларын септээрии, иштин кургаглаарын, одек белерин дем-биле-даа, тус-тузунда-даа чорудуп турар болза, бо ажылды уштап-баштаар, организастаар, хынаар херек. Бо дээрге бригадирлериик, зоотехниктериң дөрт хүлээлгези болур.

Чер-черде белеткээн сигеннерии каналап кадагалаар болгаш кыштаглярне соөртүрүн организастаары база бир чугула айтырыг. Чаңгыс хөпээн-даа сигеннн малга төтчегиөтпес дээш хемчегни алыр.

Кыш—малчыннарга улуг шылгалда. Ол шылгалданы чедиишкиниг тудуп эрттирер төлээде, малчыннар дугайында сагыш салыышкынны күштелдирери, хамыктың мурнунда чурттаага башкынары-биле хандырары эргежок чугула. Чаа башкыларың тудуун, эрги башкыларың септелгезин чөөнкү үеде — октябрьда бүрүн доозар үнүрлүг. Соруига болза кажан малчын ог-бүле кыштагга көшүп барган дораан белеп чылыг башкыга чурттай бээрии чедип ажыры болур. Чамдык ажыл-ишчи малчыннар беттарының чурттаар башкыларын септеп чыгыглап, чугайлап, дөзулап ап турар, а чамдыктар ындыг эвес, чүгле тудугжулар кээрии манап олурар. Орэи-башкының септелгезинге малчыннарның беттарының киржилгези, ажыл-агыйны чоруу база улуг роньяуг болур үнүрлүг.

Сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларның төптеринде чурттаага башкыларындан аңгыда, кызыл булуңнар, чунар башкыңар база бар. Оларны чугайлап, дөзулап, одаар түүл-биле хандырып, иосну агитацияны чаартып тургаш, үлегерлиг байдалга киирери чугула. Мал ажылының фермаларында болгаш кыштагларда чиик эвес ажылда турар кижилер дугайында сагыш салыышкын—ажыл-агыйларның, партия, профсоюзулеп болгаш комсомол организацияларының удуртулучуларының эң чугула сорулгазы. Оиар кыштаглаашкынга белеткелди удуртур, бар күштү дүшүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир кыштаглаашкынга белеткелче таарыштыр тургузар болгаш хүн бүрүнүң контролюн дыңзыдар.

Эштер малчыннар! Кышка үлегерлиг белеткениили! Юбилейдиг чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын нөвүдедир талазы-биле хүлээлгелерни алдарыяы-биле күүседиилиңер!

Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг Братск гидроэлектростанциязының тудугжуларынга, ажыглал ажылдакчыларынга, ону тудуп тургускаиының бүгү киржикчилеринге

ЭРГИМ ЭШТЕР!

Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг Братск гидроэлектростанциязын үлетпүрге ажыглаарынга кииргени — күш-ажылчы улуг тинлелгеге таварыштыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели силерге изиг байыр чедирип тур.

Иркутск областың соңгу кезээниң бойдус-чөр талазы-биле нарын байдалдарынга тудуп тургускан Братск ГЭС инженержи бодалдарның чогумчалыының, бодунук параметр хемчээлдериниң, камналгалыының, күүсеттинген ажылдарының шынарыяың талазы-биле делегейниң гидротудуунуң практиказында деннежир чүве чок, ховар үнелиг тудуг болуп турар. Күрүне комиссиязы Ангарада ол гидробелдир тудуунуң талазы-биле ажылдарны кончуг эки шынарлыг деп үнелээн.

Баштайгы агрегадың ажыглалга киирген үезинден бээр ол гидроэлектростанция чурттуң төөн районнарының улус ажыл-агыйынга болгаш чонунга 66 миллиард киловатт-шак, тодаргайлаарга, Совет Эвилелиниң бүгү электростанцияларының 1948 чылда бергени хире, чиик эртектиг электроэнергияны берген. Совет улуска Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл юбилей будүүзүнде ол магалыг белек болган.

Братск ГЭС-тиң тудугжулары, монтажчылары ажыглал ажылдакчыларының коллективтери бистиң Төрээн чуртувустуң төөн талазынга энергетика, үлетпүр объектилерин тудар талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төлевилээн программазын күүседиринге боттарының күштерин, билиглерин моон соңгаар-даа база харамнанмайн бээр деп бүзүрелдиин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг, хууда амыдыралынарга кан-кадык болгаш аас-кежиктиг болурунарны күзедивис, эргим эштер.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Липецк областың тугунда — Ленин ордени

ЛИПЕЦК. (СЭТА-ның корр). Догуннан белге-ле 13 чыл болган, аныяк Липецк область экономиказын болгаш культурazын көдүргени дээш Ленин ордени-биле шаңнаткан. Трактор заводунуң Культура ордузунга болган байырлал хуралынга ол дээди шаңналды хазериигге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. М. ШКОЛЬНИКОВ тыныскан. А. М. Школьников ажылчыннарга болгаш колхозчуларга изиг байыр чедиргени, оларның узаи үре-түпеидиг ажылдарыи бөрээн күзээн.

Новолипецкиниң металлургия заводунуң кислород-конвертор цехиниң улуг мастери Н. Д. КАРПОВ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Н. ЛУПЕНКО, Елецтиң 2 дугаар школазының башкызы З. А. ЧЕРКАСОВА болгаш оон-даа өскелер дээди шаңнал дээш Коммунистиг партиига, Совет чазакка изиг-биле өөрүп четтиргении илергейлээн.

Липецк хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилеринге Воронеж, Тамбов, Курск, Орёл, Рязань, Тула болгаш Белгород областарының телээзери изиг байыр чедирген. СЭКП-ниң Липецк обкомунуң бирги секретары Г. П. ПАВЛОВ харыы сөзүн тутаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниге чорудар байырлыг чагааларын улуг сорун киришкиниг хүлээп алган.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЗЫН ЮБИЛЕЙГЕ БАРААЛГАДЫЫЛ!

Бөгүн «Шын» солуннуң

„Ажаап алыышкынның шалыпчызы“ деп шилчиир туғ Чөөн-Хемчик районнуң „Сүт-Хөл“ совхозунуң комбайнерлери

Сарыглар Дугар-оол, Монгуш Самбуу, Ондар Май-оол, ында чолаачы Ооржак Деспи оларже шилчээн.

Ол комбайнерлер кижи бүрүзү 260 ажыг га черниң тараазын кезип, бастырган, а чолаачы эш Деспи кывар-чаар материалдарны үзүктел чок сөөртүп турар.

Тараа садар план 95,8 хуу

Улуг Октябрьның байырлалынга чедир ай бичии-ле ажыг үе арткан. Бистиң республикада ажаап алыышкын ажылдары тулуктээн. Күрүнеге тараа садар планын күүсеткен ажыл-агыйларның, бүдүн-бүдүн районнарның саны хүн келген тудумна көвүдеп орар. Сентябрь 25-ке чедир республиканың тараа хүлээп алыр пунктуларынга 57482 тонна тараа кирген, азы план 95,8 хуу күүсеттинген. Сөөлгү хонукта өзүлде 1936 тонна болган.

Каа-Хем район күрүнеге тараа садар планын бо хүнге чедир 118,1 хуу күүседип, күрүнеге пландан ажыр 7 муң тонна тараа садар дээн хүлээлгезин чедиишкиниг үргүлчүлеп турар. Бии-Хем район күрүнеге тараа садар планын 109,3 хуу күүседип, күрүнеге планнаи ажыр тараа садарын үргүлчүлевишаан. Улуг-Хем район ол планны 94,3 хуу күүседип, күрүнеиің планчагыын чоокку ийи-бир хүннерде күүседириниң кырында келген. Чөөн-Хемчик район күрүнеге тараа садар планын 73,9. Таңды—70,8 хуу күүсеткен.

Күрүнеге тараа садар планын республикага баштай күүсеткеш, пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турар «Көктей», «Шекпээр», «Барлык», «Сүт-Хөл», «Тээли», «Улуг-Хая», «Өөк», «Межегей», «Элегес» совхозтарга «УТКА 25 ЧЫЛЫ», «ЧЫРАА-БАЖЫ» совхозтар база немешкен. Ол совхозтар күрүнеге пландан ажыр тараа садарынче база кирипкен.

Сөөлгү хонуктарда Төрээн чурттуң шыгжамырынга эң хөй тарааны Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары киирген. Бо ажылды сөөлгү хүннерде Бии-Хем районның ажыл-агыйлары элээн дүргедеткен. Улуг-хемчилер күрүнеге тараа садар план-чагыгны чөөккү хүннерде күүсеткеш, пландан ажыр 5 муң тонна тарааны садар хүлээлгени алгаш, соруктуг ажылдап турарлар.

Тываның тараачылары күрүнеиің план-чагыын чоокку хүннерде күүсеткеш, Улуг Октябрьның 50 чылының юбилейинге алдар кылдыр алган күрүнеге пландан ажыр тараа садар хүлээлгезин күүседиринче кириптерлер.

Тарааны — күрүнеге

Байырлалга чедир ай бичии-ле ажыг үе арткан. Барлын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Бичe-Тей, Аянгаты, Доң-Терезин салбырларының тараа шелдериндe ажаап алыышкын ажылдары хайныкнан. Бичe-Тей салбырының Үттүг-Хаяда тараа шелдериндe 390 га чиңге-тараяны, 217 га арбайны кескеш, бастырып алырга, чиңге-тараанын га бүрүзүнден ортунак дүшүт 10, а арбайныы — 25 центнер болган.

Аянгаты салбырның Ыйгылакта 14 комбайны чиңге-тараа кезилдезин дооснаш, арбай ажаап алыышкынынче киргеи.

Совхоз чаа дүшүттүң тараазын күрүнеге дүмаарын үргүлчүлеевишаан. Бо хүнге чедир 803 тонна эрги болгаш чаа тараа Төрээн чурттуң шыгжамырында урдунган.

Ажыл-агыйның комбайнерлери К. Тараачы, С. Спар-оол, С. Серээ, О. Маай, О. Болгүн-оол олар хүн бүрүде будун чартын нормазы нүүседип, социалистиг чарыштың тимлеичилери болуп, тараажыларның мурнуну одуруунда чоруп ораамар. Совхозтуң салбырларының хөвү турлагларындан төп шаңче тараа сөөртүп турар челээчылар О. Тейбу-Хаа, С. Спартан, О. Доме, Ч. Делгер олярның шалыпкын ажыын база демдеглээрии чугула.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

* * *

«Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжыышкынының ажылдачызы Алексей Цыбульскийниң кылбас чүбези чөөн кижи деп оон ооруу оны мактаар. Шынал-ла оон тускай мергежили хой, ол — трактерист, комбайнер, механик, чолаачы. Алексей кайы-даа тускай мергежилиниге ажылдаанда ажылды шынарлыг, бедик бүдүрүнчүүг кылыр. Ол ам чолаачылеп, районның ажыл-агыйларындан күрүне шыгжамарынче тараа сөөртүп, хүн бүрүнүң нормазын 200 хуу күүседип турар.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

КАРТОФЕЛЬ КАЗЫЛДАЗЫ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбыры картофель казылдазын өгелээн. Ында совхозтуң ажылчыннары, школаның башкылары, үстүкү класстарының өөренчилери, Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары ажылдап турар. Басхан картошканы дүрген тырырынга башкылар Шалык, Танов, Серен, совхоз ажылчыннары Дондуу, Павлова олар онза шалыпкын чоруун көргүзе бергеннер.

О. ЯН-ООЛ.

Тудуңгур кижилер

Барык дөгере бир үе аныяк күдер кара әрлер. Оларның аразында пазыны дөгүй берген ийи-ле кижи бар. Шуптузу че дизе, чүү-даа дескештирбес хире. Партия райкомунуң секретары оларны хенинг када чыып, районда ажыл-агыйның байдалын кысказы-биле таныбырлаан. Ооллар боттарының кылган ижин сонуургадып эгеледи лер.

— Ниитизи-биле 632 тонна көк суда белеткээр планныг бис. Ам беш үс тонна ажыра бердивис.

— А бир эвес боттарывыстың думчуувус боралаиган болзувусса, шагда-ла планывыс күүседип каар ийик бис—деп, бригадир Роман Баткар немедн—Мында сувай инектер фермазының сигенчилеринге дузалажып турдувус.

Ынчалзада-даа дээрелериың дээредери база бар.

— Комбайиерлер Норбу Даландай биле Анатолий Дондук ийилээ чамдык хүиверде бежен га хире черии көк суладын белдүрүп каапгарлар—деп, учётчик К. Чыраидай чугаалаар.— А хүнде кылза чогуур үлүү он га болур чүве. Бис мында көк суланы кезип, белүп, сараатпап дооскаш, Артыштыг деп черге баар бис. Мал чеми белеткээнивистин түңнелин орта үндүрер бис.

— Шупту чежени белеткээр артаныг силер?

— Ниитизи-биле чедн чүс тонна ажыгны кескеш, сараатгаар боор бис. Хойжу бригадалар боттары база белеткеп турарлар.

Эрзииниң карак четпес калбак хоруларында малчын аалдар-ла хөй. Оларның биргазының чанында «Беларусь» деп трактор тургускан от бар. Ленин аттыг колхозтуң бир дугаар хойжу бригадазының трактористи, кыргылданың бо чылгы республика чемпиону Чыраидай Лакпаев ында чурттап турар. Ол сес чыл иштинде хойжуларның кол идегээр кижизи болуп келген. Лакпаев оларның кадагалаан малынга чурттар чемни чазып тарып, күзүн кезип, кыжын соөртүп бээр. Ыиай-бээр кежер дээде база ону кый дээр.

Чыраидай бо күзүн 300 тонна мал чеми белеткээр тургаш, ону херек кырында 322 тонна чедирип, планын ажыр күүседип алган.

— Та кандыг кыш болуру билдинмес—деп, ол чугаалады. — Шээр мал, оон чаш төлүн азыраар чем хөй болза-да эки. Моон соңгаар кыштагларда үнген сигеннер барып кезер мен.

Б. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде Ленин аттыг колхозтуң хөвү бригадазының комбайнерлери коммунист Норбу Даландай биле комсомолчу Анатолий Дондук; адаанда солагай талада — бир хүгаар хойжу бригаданың трактористи Чыраидай Лакпаев: оң талада — вогаан суда ажаап алыышкынында.

Авторнуң фотозу.

ССРЭ-БИЛЕ ВДР-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БЫЖЫГЫП ТУР

Нады кылган дыңнадыг

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиковка баштаткан, ССРЭ-ниң чазак төлээлери биле Вьетнамның ажылчы чеинар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазаанның Премьер-Министриниң оралакчызы Ле Тхань Нгиге баштаткан, ВДР-ниң чазаанның экономика төлээлериниң аразынга болган чугаалажышкынынар Москвага доозулган.

Ле Тхань Нгини СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хүлээп алган. Уштуражышкыннарның үезинде чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен беседалар болган.

Совет-вьетнам чугаалажышкыннар болуп турда, ССРЭ-биле Вьетнамның Демократтыг Республиказының аразынга экономика харылээзаларын хөгжүдериниң, калбартырының болгаш ВДР-ниң камгаланыр аргалыын быжыглаарынга, АКШ-тың халдаашкынын өйтур шаварынга Совет Эвилелиниң улам ыңай дуза чедиреринің айтырыгларын чугаалашкан. Төлээлер моөң мурнунда чарган совет-вьетнам дугурмулгаларның күүселдезиниң дугайында бодалдарын салушкаш, оларның чедишкиниңиг боттанып турарынга сетиил ханганын илергейлеп чугаалаан. Бодуиуң төрээн чуртуиуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш америк империализмге удур демисея чоруду турар вьетнам улустуң маадырлыг чоруун магадааның совет тала илергейлээш, Вьетнамга АКШ-тың халдаашкыны күштелгенде, чуртуң камгалал күүзүн быжыглаарының база улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң хөрээнге бүгү талалыг дузалажчыны бодуиуң интернационалчы хүлээлгезинге шыичы Совет Эвилелиниң Вьетнамның Демократтыг Республиказынга бээр деп цимтирлиин бадыткаан.

ВДР-ниң чазаанның экономика төлээлерии АКШ-тың империалистиг халдаашкынын өйтур шаварынга болгаш улус ажыл-агыйының хереглелдерин хандырарынга улуг, чогумчалыг дузалажчыны берип турары дээш, вьетнам улустуң демисеяниң чөптүг херээнге акы-дуңма найыралды, дайынчы эп-сетиил каттыштырылгазын хөгжүдеринге чаа чугула уе-чадa болган.

(СЭТА).

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ЛЕНИНГЕ БЕЛЕК

...В. И. Ленинниң Төп музейинде дөлөттиниген, Ильичиге келген хөй санныг белектериниң арасында, Уралдан болгаш Сибирьден казып тывкан, 1919 чылдың декабрьда баштынчыта белек кылдыр чоруткан минералдарның, рудаларның болгаш улуг өртектиг даштарның коллекциязы кичээнгейни хаара тудуп турар.

Музейге келген кижилер ол дөлгөнгөниң чанында доктаай бергеш, минерал, руда бүргүзү, үнелиг даш бүргүзүн сонуургап дора бөөрлер... Магнитныг демир дажы болгаш чес колчедан, чүве өттүр көстүп турар дег хрусталы болгаш буза шаан каап шаарта алдын, платина, рубинниң, сапфириниң, топазтың, яшманың, малахиттиң, изумрудтуң улуг эвес бугунадулары, хөмүр даш. Ол бүгү чүүдериниң бистиң Ильичивис бодуңуң холу-биле тудуп, нарап-биле өөрөп болгай. Чоннуу болу берген ол байлактарны Ильич чоргаарал-биле көрүп олурган.

Ол шынап-ла ында эвес белек турган. Колчактың Сибирьни хостаанының соонда удаваады болган, Урал-Сибирьниң дег ажылчыннарының I-ги съездиниң төлээлери коммунизмиге кызыгаар чок бердингениниң барымдаазы кылдыр, боттарының ол белеви күзээп алырын Владимир Ильичиден дилээнивер. Ол коллекция Уралдың болгаш Сибирьниң минерал чиг-эт курлаырларының янзы-бүрү болуп турарын көргүзүп турар.

Ак саазынга кызыл будун-биле хол үжүү-биле бижип каан чагаа-адрести ам, дөртеп сес чыл эрткенде көөрте кижиниң сагыш-сеткили хайыгып келир. Оон одурут бүргүзү Ленинге, Коммунистиг партияга чоннуң мактыышылы-биле сиңиккен. Чагаада мынчаар чугаалап турар: «Дег ажылчыннарының Урал-Сибирь съездизи дег ажылчыннарының бүгү-ле пролетарлыг массаларының өмүзөөжинден Силерге болгаш Силерниң түүрүнерде, коммунизмниң түгүл ажылгазы-биле могаг-шыырак чок аппар чоруур болгаш ажыл-агыйы-биле мөгөөр

МАЛЧЫННАР!

Кыштаглаашкынга белеткел далаштырып тур

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Мал-сүрүг шенди, кыш хүр-дүр бе? деп, тыва араттар ажыр-менди айтырыжыр. Ам-даа болза, малчыннарның аразынга чугаа оон эгелээр. Ам ол ажыр-менди солужар сестерде мал ажылы моон соңгаар кайдыг турар үшүрлүгүн, аңаа чүү шаптыктап турарын база бо ажылды нанчаар эки организастарының дугайында чаа утка сиңген. Шак ындыг ханы утканыг чугаа чеэкта чаа Ленин аттыг колхоздуң малчыннарының аразынга болган. Ажыл-агыйның бүгү шилы бо чылын 54 кезек черге кыштаар, ону 172 малчын малдаар.

Эрткен чылдарга бедаарга, колхоз бо чылгы мал кыштаглыдыышкынынга элээн организастыг белеткенип турар. Сиген белеткээриниң планы күүсеттинген. Савак болуп, сараатгаар ажыл багай эвес. 50 кыштагда 250 тонна силос салдынган. Кыштаг септээр ийи звено Адыр-Дыгта, Даг-Ужунда эрги кыштагларны кежүргеш, чаа чеэле апларып тутпан болгаш Баянзыда, Комбулакта, Адыр-Тейде үш чаа кыштагны кылган. Оон түңнелинде, Баянзыда, Элезин-Бажында ийи курлавыр кыштаг бар болган. Сумунуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш О. Алажының баштаткан болук херээженнер 16 малчын аг-бүле чурттаар бажыңнарның иштин малгашташ, чугайлап бергенинге малчыннар көрүп турар. Мурнакчы малчыннар Т. Дарын-оол, Х. Очур-оол, М. Ыймажап, С. Бегзи олар мал кыштагладыышкынынга кызыгаар белеткенип келгеннер.

Ындыг-даа болза, бүгү-ле чүве ыяк белеп эвес дээрзин малчыннар демдеглээн. Белеп дээн чамдык кыштаглар шуут белеп эвес, ам-даа аар-саар кылыглар хөй. Чамдык малчыннарның ажылынга черле онза харыысалга чогун база шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Бедунуң аг-бүлезиниң күшү-биле кыштаанга он тонна сиген белеткеп алган хөйүнү эш М. Ыймажап ынчаар саналадады:

— Бо чылгы кыштагаашкынга бүгү колхоз девискээ белеткенип турарывыска азыкон өөрүп тур мен. Чамдык эштерниң мал ажылынга хөөн чок чөрүүн шын эвес деп бүрүү шавар мен. Мээң дузалакчым Ондар Тас-оол ковчуг-на олуттай, чаллаа киши бо. Мал хайгаараары харыысалга чон, аар-саар, едек белер, кажаалар чылыглаар ажылга бодунуң хөңүүбиле дузалашпас. Бажында эш Меңгуш Кертин-Кара харыысалга чогу-биле дөрт молдурга өлүрдү. Ниитиниң мал ажылында ажылдап турар шак ындыг кижилериң харыысалгазын бедидер болза эки.

Эш Ыймажаптың шүгүмчүледдиг саналын хөй малчыннар чүүлдүт деп детиксэн. Сувай инек кадарчызы эш О. Чүлдүм бодунуң аг-бүлезиниң деми-биле 8 ажыг тонна сигенни белеткеп алгаш, кыштаан ам септеп, чылыглап турарын чугаалаш, шээр мал биле бода мал кадарчыларын аңылап, хөйүүларга чаа бажыңнар тудуп берип, а кадарчыларга чаа бажыңнар тудуп бээринче сагыш салбайн турарын шын эвес деп чугаалаан.

Ол хураага кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында чаттестерни дарыы чайладыр, ниитиниң малын тодуг болгаш чылыг кыш ашырарының талазы-биле дээштиг хемчегларни беттандырарын көрген шиитпирни хүлээп алган. Хөйүүлар чурттап турар девискээриниң аайы-биле ийи звенога үстүп алгаш, сөөак болуп саразаттаар, негаан суга ажаар, мал чөмнерин кыштагларга чедирер, кажаалар сыскып, чылыглаар ажылдарга ажылдаавр. Инек кадарчыларны фермалар аайы-биле база ынчаар белүүлевишп алган. Колхоз баштаар чөрү түскай тудугну звенону база тургускан. Ол звено малчыннарның чурттарга башыңнарын септээр, кажаалар тудар. Ынчангаш, мал кыштагладыышкынынга бүгү белеткел ажылдарын октябрь 15-те бүрүн дөөзар соруганы салган.

Мал ажылының шүрнакчыларынга немелде төлевикрин тыпсыр дугайында колхоз баштаар черииң шиитпирин ёзугаар түс-түс шүрнакчыларга немелде төлевикрин тывыскан. Пландан ажыр хөй хураганы менди ап, эки дорукгурган хөйүүлар М. Ыймажап, Х. Очур-оол, Т. Дарын-оол, С. Сандан оларның кижи бүрүзүнге 8 хураганы немелде төлевирге берген. Ол ышкаш, хөй малчыннар акша белгаш тараа-биле немелде төлевикрин алгылаан.

Малчыннарның негелдезин ёзугаар колхоз баштаар чери М. Кертин-Кара, О. Тас-оол ышкаш мал ажылынга харыысалга чон кижилерни ол ажылдан үндүрер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

С. ПАВУ,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хөвчүк район.

ЧУУЛДА ДООЗУЛЯГАН

Улуг-Хөл районуң «Х Улуг хураг» колхозунуң ветфельдшери эш Т. Өпен-оолга баштаткан 15 кижи составтыг түскай звено 45 кодан шээр болгаш бода малдың нүсну, ийиги чуулдазын бүрүн доозаан. Ол болза, малдарның халдавырыыг зарыгларын баш ажуур болдурбас хемчег болур. Чуулда 20-ле хонуң үргүлчүлээн. Ол ажылга Х. Сумбаа, Э. Тамбрель, М. Биче-ыыс, Н. Байкара олар кызылган ажылдааннар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

СЗКП ТК-ның Улуг Октябрьның 50 чылынга Тээстерин Чөөн-Хөвчүк районнуң «Искра» колхозунуң малчыннары тамыжып турар. Бо улуг байырлалга эки күш-ажылчы белеткериг ужуражыр дээш малчыннар чаа хүлээлгелерни алган. Хөйүүлар М. Сенданы, К. Сундуй-оол, О. Алдын-оол олар төрүүр чүс хөйга онаашты 100 ажыг хураганны менди дорукгурганнар.

Ажыг үеде колхоздуң хөйүүлары хөй агарлаашкынын болгаш хураган кыргылдазын чорутпушаан, хөйүү бүрүзү 9-тан 12 чедир тонна сигенни кезип белеткээн. Ам олар негаан суга, савак, будун-бүрү белеткелиниг идепкейлиг киржип, кыштагларында одаан кургадып, кедеи сигенни кезип, кажааларын чылыглап ажылдал турар.

Тарып боозадылга пунктуларында ажыл база үзүктел чок. Бо хүнүнерге чедир төп пункт 1000 ажыг хөйүү тарып бээзаткан. Тарып боозадылга ажылын сентябрь айда бүрүн доозар соруга салдынган.

Сөөлгү чылдарда ажыл-агыйның шээр малының уксазын эжиждер ажыл база чөрүп келген. № 1 хөйүү бригазаның бүгү хойларының 80 ажыг хуузунуң уксазы эжиждээн.

Кыштаглаашкынга белеткелди кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш чарыш колхоздуң бүгү малчыннарының ортузунда калбарган.

М. МАЖАА.

Конкурстуң негелдеги

«Профэвилел активчизининиң библиотеказы» болгаш «Көдээ профэвилел активчизининиң библиотеказы» деп профэвилел сеткүүлдериниң эң дээре тарадыкчызы дээш конкурсту область, край, республикаларның бөлүктер аайы-биле чорудуп турар. Ол сорулга-биле 40 девискээрлиг бөлүктү тургускан.

Конкурска бөлүк бүрүзүнге 1967 чылбиле деңнээрге, Профиздаттың доктаамал үндүрүп турар кол-кол солун, сеткүүлдериниң: «Профэвилел активчизининиң библиотеказы», «Көдээнин профэвилел активчизининиң библиотеказы», «Совет профэвилелдери», «Охрана труда и социальное страхование», «Клуб болгаш бот-тывынгыр уран чүүл», «Турист», «НТО СССР», «Бүгү делегейнин профшимчээшкини», «Изобретатель и рационализатор», «Совет шахтёр», «Лесная новь» дээн ышкаш чагылдалар эң бедик өзүлдени чедип алган болгаш ол ышкаш 1967 чыл-биле деңнээрге, Профиздаттың темалыг планында кирген номнарга эң бедик чагыглар чылдазын чедип алган область, край, республика тинлекчи болур.

Профэвилелдиң доктаамал үндүрүп турар сеткүүлдеринге чагылдаларның болгаш профэвилелдиң номнарынга чагыглларның чылдазының түңнелин ёзугаар бөлүк бүрүзүнде областарга I, II болгаш III черлерни тыпсыр.

Бөлүк бүрүзүнге бирги черни алган область он шаңналды (өртектиг белектер) алыр. Оон иштинде социалистиг чурттарның кайы бирээзинче баар бир турисчи путёвка база бар; ийиги черни ээлээн обласка чедп шаңналды; үшкү черни ээлээн обласка беш шаңналды тыпсыр.

Путёвкалар болгаш өртектиг белектербиле профэвилелдиң үстүнде саналн сеткүүлдериниң, «Профэвилел активчизининиң библиотеказы», «Көдээ профэвилел активчизининиң библиотеказы» болгаш Профиздаттың темалыг планында номнарга чагыгларның чылдазынга профэвилелдиң активчилерин ийи, чаңгыс болгаш коллективтиг чагылдага хаара тударының талазы-биле эң дээре чедиишкиннерни чедип алган парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын шаңнаар.

Конкурстуң түңнелдерин жюри профэвилел чөвүлелдериниң кирген саналын ёзугаар үндүрер.

ДАШТЫКЫДА

Совет чазактың туружун делегей деткээн

(ДЕЛЕГЕЙ ПАРЛАЛГАЗЫНЫҢ АРЫННАРЫНДАН)

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазы — делегей парлалгазының кичээнгейниниң төвүнде. Совет төлээлериниң баштыңының чугаазында ялергейлээн саналдар бүгү делегейге тайбыңның болгаш аймыл чок чорудуктуң боттуг программазы болуп турар деп хөй солуннар чугулаан демдеглээн. Амгы үениң делегей байдалының аайы-биле агрессияны тодарадырын ажылдан кылырын дүргедиринин эргежок чугулазының дугайында совет төлээлериниң киирген резолюция төлевилелин болгаш ядролуг чепсекти ажыглаарын хорүүр дугайында керээ төлевилелин тайбың дээш делиселге Совет күрүнеиниң чугула база бир эгелээшкини деп даштыкы чуртталың парлалгазы тайылбырлап турар.

Даштыкы тайылбырлакчылар АКШ-тың Вьетнамда агрессиязының болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалдың айтырыгларының талазы-биле кичээнгейни Совет Эвилелиниң чорукчуне угландырып турар. Олар делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле совет политиказың ылап туруштуун чугулаган демдеглээн.

Совет төлээ «Вьетнамда америк халдашкынының тайбыңга улуг айыыл болуп турарын сойгаалаан» деп Парижтиң «Юманите» солуну айткан. «Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чуртталар Соңгу Вьетнамда агрессияны өйтүр шаварынга эргежок чугула бүгү талалыг деткинче, дузалажучыны моон соңгаардаа аңаа бээр деп, А. А. Громыконуң чугазын тайылбырлавышаан. КНО-за «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Миллтон онзалап демдеглээн.

Оон-биле чергелештир америк пропаганда болган барыын таланың чамдык буржуаз парлалгазы А. А. Громыконуң чугазында тайылбырлаан совет туружу Вьетнамга таварыштыр тайбың арга-биле шиитпир үндүрериниг шаптык болуп турар кылдыр көргүзериниче чүгүлүн салып турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының ажыдап эгелээн баштайгы хүннериниң дугайында бижээн материалдарынга даштыкы чурттарның парлалгазы ук сессияга АКШ-тың төлээзин Голдбергтиң чугазызынга дыка сагышсыраанын илергейлеп турар. «Ол чугаанын чогенчин келергей-ле ханы болган... АКШ тайбың күзээрин аңаа хоозун сес кырынга чугаалап, а чогум херек кырында ону чедип алырынга шаптык таварыштырып турар деп чүвени сессияның дыка хөй төлээлери тодаргай билген» — деп, Полъшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн. Голдберг-ниң «чугазында вьетнам айтырыгны шиитпирээрине догум болгу дег чүү-даа чок болган» деп япон «Майнити» солуп бижээн.

Варшаваның солуннары Совет Эвилели биле Полъшаның партия, чазак улуттуктуларының Москвага болган найырлачы ужуражыышкынының дугайын бирге арынарынга параазаң, ук ужуражыышкынының үезинде чугаазашкан бүгү айтырыгларын талазы-биле сагыш-бодалдың бүрүн чангыс ай болганы балыктатынган деп чугулаган демдеглээн.

Вьетнамда болуушкуннар даштыкы чурттарның парлалгазының кол темазы болбушаан. Нью-Йорк содунгары Мурнуу Вьетнамга америк далай чадыг шеригларинин улуг когарлдарга таварышканын айыткан. Аңаа холбаштыр америк командылалдың сагышсыраанын «Нью-Йорк таймс» солуннуң тайылбырлакчызы Болдуин бижээн.

Лондонның парлалгазы ийи сөңгүлда округунга немей чоруткан сөңгүлдаларга лейбористериниң аштырышкынга таварышканын калбак-биле тайылбырлап турар. Лейбористиг партияның күштүг аштырышкынга таварышканының кол чылдагаанын Вильсонуң чазаның экономика талазы-биле чоруун турар политиказы болган деп солуннар чангыс ай недеглээн. «Ол политика улустуң күзел-сөңүүргелдерине дүүшпейн турар, ынчангаш ойлук чок болган» деп «Морнинг стар» солун бижээн. Хөй сөңгүкчулар лейбористерге буюреевезин илергейлээш, консерваторларның талазынче-даа ырбээн, харын бадылаашкынга киржириинден аңаа-ла ойталап каапкан деп «Гарнан» солун демдеглээн.

(СЭТА).

Ак бажыңга ужуражыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Джонсон Америк күрүнелер организациязының киржикчилери чурттарының даштыкы херектер министрлеринин ыында эртип турар XII консультативтиг чөвүлел хуралының төлээлерин база АКШ-тың чазаның, конгрезинин, дээди судунуң кежигүннерин Ак бажыңга чалап келдирген. Хөгжүдениң делегей банкызынга үш чыл хуусаалыг чээли кылдыр 900 миллион доллар тыпсыр хүгайында хөөйлуга Джонсон олар көрүп турда ат салган.

Вашингтонда штаб-квартиралыг ол банк делегей бомбүрээзинин барыын талаку чурттарынче америк капиталдың шургуп киреринин чепсээ болуп турар.

Аңаа үндүрүп берген 900 миллион доллар «депшилгеге буянныг эвилел» дигилээр чүвеге (Вашингтонуун Латин Америкага «дузалажарының» программазынга) АКШ-тың киржиринин «кол түүдү» болур деп, ат салырының ёзугалынга президент недеглээш, делегей банкызынга америк хөреөги салымышкынарының үлүгхүүзү дыка улгатаан деп демдеглээн.

«ИСТЕЛГЕ» КЫЛЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк хөй-ниитиниң Вьетнамда дайынга удурланып турарының куштелгенинге араатанзыг конгресс кежигүннери калчаалыг хоралап турар. Төлээлекчилер палатазының кежигүнү Эрл Кэйбелл вьетнам дайынга удур илепкейлиг хөделип турар студентилер организацияларының болгаш белүктериниң ажыл-чорудулгазын «истеп-хынап» эгелээриниче юстиция министерствозун кыйгырган.

Вьетнамче чоруурунан ойталап турар шериг албанныгларга удур камгалал министерствозунуң шиитпирлиг хемчеглер алырын Кэйбелл база негээн.

1967 ч. Сентябрь 26.
ШЫН
3-КУ АРЫН

210 ХУУ-ДАА ЧЕДИРИПТЕР

ДТ-75-тиң башкарыкчызы, хүлер дег күдер кара оол мотор даажынга дүүгреишпаан, киришдег сииреш хөдарын-биле тудунга аптиг башкарып, боданып чоруур. Үш чыл бурунгаар солдаттап чорааны оон бодалынга олчаан кире хонуп-даа келвр...

Шеригге чораан соонда, тракторну база катап мунушкап, ам кээп чер аңдарыгазынга хүн нормазын кезээде оон ажыр күүседип турары ол-дур. Ол чүү кижи? Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин селоорында, бүгү механизаторларның юбилейлиг чылда социалистиг чарыжынга тиилеп үнген комсомолчу Моңгуш Дадар-оол-дур. Ол механизацияга училищезинни дооскан. Кара чажындан эгелээш, кадыг-бертеге дадыкпан: изингни изиг дивес, сооктуг шо дивес, белеңнин сүрбес, бергеге ундараавс, кин солдат-тыр.

Оон боду чеди классты доосшайн турда-ла, өскүүтүң салыыхуузу воредилгеден оңу чаргап, ажылдаарынче айбадашкан. Комсомолчу Моңгуш Тывада тудугларга — Хову-Аксынга, Ак-Довуракка, Кызылдың ыяш заводунга — кайа-даа ажыктан чораап, шериг айбанныга-даа тургаш, ол кыдыг-кара дыртип көрбээн. Үргүлчү мурнакчыларның одуруунга ажыктан чораапы оон кижиниг шынары-дыр.

Эрткен чылдың часкы, күскү хову ажылдарынга тургаш, механизаторларның аразынга ол кезээде бирге черни эдлеп турган болгаш дуржулгалыг механизаторларны бо-ла ажа берген турар, оон кызымак, могаг-шылаг чок ажылдап чаңчыккаңының херечизи ол-дур. Ынчангаш чер аңдарыгазынга хүн нормазын ол үргүлчү 130 хуу болгаш чамдыкта харын-даа 210 хуу күүсеткилээр.

Юбилейлиг чылда оон алган социалистиг хүлээлгелери биче эвес. Чымчак аңдарыгага шилчидерге, муң гектар черни аңдарарын ол авазаан, ынчангаш берген сөзү ажыл-херек-биле дүгжүп турар: ам үеде ол 800 гектар черни аңдарыпкан болган ол ажылын уламчылавышаан.

Оон кылбас-да чүвези чок: бызаңнаар, чолаачылаар, демир түтеа дарганнай бээр, дептер түтеа — номчуп билир, хөй-ниитичи — агитатор. Моңгуш Дадарсолдуң ак сеткиздиг күш-ажылын көрген ужурунда американ-карны буруу шаварынче» сургуул аныяктарны кыйгырган. Чыонг Динь Дзу сентябрь 3-те болган соңгулдаңың түңнелдерин күш чок деп чарлаарынче болгаш катап соңгулдалар чорудар деп доктаадырынче Мурнуу Вьетнамның тургузукчу хуралын кыйгырган.

НОМЧУКЧУ ШҮГҮМЧҮЛЕП, САНАЛДАП ТУР

Туразында аажылал

«Кара-Хөл» колхозтуң төвү—Таспы-Аксы суурда аъш-чем барааннарының магазинин орта ажылдавас болган.

— Магазин ажылдаар шагында ажыттынмаан, чылгаганы билдинмес. Оода-ла шай, таапкы садыы алыр дээш албан-биле келгеш, ийи удаа чалаштым — дээн хомудалдарны суурунуң чурттакчыларындан-даа, ырак-узакта чурттап турар малчыннардан-даа дыңнап болур.

Магазинниң эргелекчизи Х. Күдер-оол доктаатынгаи чүрүм ёзугаар ажылдавас, ол болунуң туразы-биле ажылдап чаңчыккан. Ынчалза-даа кажан магазинге арага эккелгенде, ажылдаар шагын-даа барымаалавайн, болу эзирип алгаш, үргүлчү саткаш турупгар.

Чамдыкта суурга кандыг-бир чылдагаан-биле хлеб эккелбейн баар таварылгалар турар. Ындыг үеде улус далганда янзы-бүрү чемни белеткеп ап болур. А магазинге далган, үс дээн ышкаш чугула аъш-чем барааннарын соорүп эккелбейн турар.

Садыг алыкчыларны хүндүлеп көрбес, күш-ажылдың чүрүмүн хамыыр садыгжының ажыжчаның хана солунга сойгаалап илереттишпээн, чурттакчы чон келээ Советке чөптүг негелдени тургузуп келген. Ынчалза-даа ол оон кандыг-даа түңнел үндүрбээн болгаш магазиннин ажылын экижидер дугайында боттуг хемчег алынмаан.

Д. ХОМУШКУ.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛЫР

Октябрь революциязының юбилейниг байырлалы чоокшулаан түдүм-на чер болганда ажыл-иш хайныккан. Үлетпүр бүлүүлге, албан организацияларның, колхоз, совхоз бүрүзү алган хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеттиннээн, бар четпестерни чайладырының хемчегларын ап чорудуп турарының дугайында материалларын солуусеткүүлеп ноичаан, радиодан дыңнаап кижиниң сеткил оорүүр-дүр. Ынчалза-даа Чөөн-Хөвчүкте «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында байырлалга белеткел талазыбиле кандыг-даа ажыл чорупайн турары хомудаачыг. Бир эвес суурнуң шинги байдалы ап коор болза, мурнуку чылларда турганыңдан бичии-даа ескерилбээн. 1967 чылда иниттиге ажыктыг тудуг ажылы чоруттунмаан. Чыл эгезинде чаа чунар бажыңның тудуун эгелээн. Ынчалза-даа улуг ур болбаанда ол тулуг ара кагдынган. Ол ышкаш салбырда тудуг звенозу автомашина гаражын бүдүн чыл иштинде тулуп келзе-даа, ынчага дээр ону ажыглалга киирбээн.

1966 чылда ореге бүрүзү демнежип тургаш, суурнуң долгандыр тараа кажаазын тудкан. А бо чылын оон септелгезин чоруттнаан. Мал киреп чер көвүдээн. Ынчангаш суурнуң кайы-даа талазында тараапы инектер саза базып, чип турары канчап-даа таарышпас.

Суурнуң чамдык чурттапга бажыңнарының печка, крыша, кладовказы чок. Чаагайжылыга талазы-биле организастыг ажылдар чорутпаанын суурнуң амгы байдалы хереченлеп турар. Кудумчулар хиринг, тарыл олурткан ыяштарның ажаалдазын чорутпайн турарынга ара кадыл калгылаан, а чамдыктарын мал чип каапкан. Пинтинин ажыглаал черлеринде арыг-шеверинн сагыздазы кончуг куду. Будуктарының застары чок, кижи бүрүзү сугну боттарының демир хүүнары-биле үзүп ап турар. Хөндергей кодээ Совет (даргазы Владимир Моңгуш) бо-ла четпестерни биле тура-ла кадыгдаа боттуг хемчегни ап чорутпайн келген.

Чедир кыдынмайн турар чүүлдер чүгле ол эвес. Бо чайын чаашкыннаг чыл болганда сут болганчок-ла дажыг бээр турган. Улуг Хөндергей талазында, суурнуң район төвү-биле аргыжарының төп оруунда туткан көвүргүнүң шынары багай болгаш сентелгезин чорутпайн турганындан ол сутта алыскаш үрелген.

Совхозтуң дирекциязы (Т. Юртаев), салбырда партия организациязы (С. Куулар) болгаш кодээ Совет (В. Моңгуш) бүгү четпестерни дарый чайлазырынче хөй-ниити организацияларының күжүн эвилелдевишпаан. боттуг хемчегни ап чорудар хүлээлгелиг.

С. АҢГЫР-ООЛ.

Дыштанылганы чөп ажыглаарга, кижиниң чүгле кадыынга, дыжынга ажыктыг эвес, харын солун чүүлдерни көрүп, чаа чүвени-даа билип алыр. Мен чоокта чаа Красноярск ГЭС-тиң тудуун көөр аргалыг болдум. Ол улуг тудуг мени магадатты.

Аажок бедик даглар, оларның аразында плотина тудуп турар. Енисей, делгемче чүткүвүшаан, кызаа өдүглеп саарыглап, шурап-ла чыдар. Эриктерге күш-биле каккаш, чалгыглар дамдылар бооп быдарап турар. Аңаа хүн херели дээрге, плотинага хөй өңнүт челээш чайыннанып кээр.

Бис плотинаның эн-не бедик черинге үне бердивис. Оон магаданчыг чараш чурумал көстүг бээр болду: бир талазында делгем хөл, оон кыдыы көзүлбес, эриктери дамба артында ажыт, өске талазында делгем көвүргүг, оон ындында аныяк чараш Дивногорск хоорай.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тиң ниити хевирн.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ сөзү болгаш фотозу.

МУРНУУ-ВЬЕТНАМ ОППОЗИЦИЯ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен «президент» соңгулдазынга дөрт кандидат Вьетнамның иштики херектерин холгаарлаарын соксадырын АКШ-тың чазаандан негээн. Парлалга агентилелиниң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, ол кандидаттарның Сайгонда америк элчин Банкерге чорудуп берген чагаазында ынча дээн. Каттышкан Штаттар «сентябрь 3-те хажыдыышкынныг чоруткан соңгулданы дүрүм ёзугаар болган дигилээр барымдаа тургузуп алыр дээш ол холгаарлаашкынны кылган» деп чагаада онзалап демдеглээн.

Мурнуу-вьетнам оппозицияның удуртукчуларының бирээзи Чыонг Динь Дзу «Тхиеу Киниң чазаан хүлээп көрген ужурунда американ-карны буруу шаварынче» сургуул аныяктарны кыйгырган. Чыонг Динь Дзу сентябрь 3-те болган соңгулданың түңнелдерин күш чок деп чарлаарынче болгаш катап соңгулдалар чорудар деп доктаадырынче Мурнуу Вьетнамның тургузукчу хуралын кыйгырган.

Израиль дайынзырактарның база бир чөңгээзи

КАИР. (СЭТА). Израиль дайынзырактар Порт-Саидтеи мурнуу талада Кантар хоорайның девискээринге чепсектиг чөңгээ кылган.

КАР-ның чепсектиг күштериниң ёзээ кол командылалының чарлап үндүрген дыңнадыгын бүгүлгар алырга, Суэц каналда Кантар хоорайның девискээрини израиль шеригдер боолан эгелээн. Египет шеригдер харыы боолаашкынны ажыктан. Аткылажыышкынны Суэц каналының девискээринде КНО төлээзиниң негээни ёзугаар сокпаткан.

Колумбияда политиктиг хоругдатканнарны хилинчектеп турары

БОГОТА. (СЭТА). «Вос пролетариа» солуннуң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, Сантандер департаментизде болгаш ук департаментиниң чайысылалы Уилада, Нейва хоорайда политиктиг чидактарның аайыбиле 250 кижиниң турдуп, кара бажыңнар ааан. Боготалың шериг кара бажыңнарында хоругдатканнарны өгүүп-сокпаан чок-ла байысаан, ол байысаалгаларны чорудуп турган, шериг эрге-чагыргазының төлээлери армиязга ажылдал бээр болгаларга, чүүл-бүрү байлактар-биле шаңнаар бис деп кыгудуп, санелдан чадап келеш, оларны хилинчектеп, кыжанып, гуттурганнарның өө-буле кежигүннеринге хамаарыштыг бергилелдер кылыр турарэ деп солуннар дыңнаткан. Туттурганнарның тура-соруун бырыдаалаваайн, өөчүк үндүрүп ылар дээш, оларны хилинчектеп турар деп, Толима департаментиниң ажылчы чоннар федерациязының төлээлери недеглээн.

ЛЕНИНГЕ БЕЛЕК

(Төнчүү. Этези 2-ги арыында).

— Ол үеде ажылчыннарның деп иезин чер назанактарга болгаш брезент майгыннарга чурттап турганнар — деп, ол хоочун дагжы сакуун чугаалап олурар. — Хөнүрүү өртем-биле болган хүүрек-биле казып турган. А хөнүр дээш хөйүбиле иегеттиивин турган. Ынчан мен ажылчыннар-биле сүмележип көргеш, кандыг-бир техниканы дуза кылдыр чорудуп баарын илеп, ТК-да Ленинге бижиир деп шийтиирээн бис. Ленин шыпап-ла дузалаан... 1920 чылдың апрельде хөнүр даш казар чернин дагжылары хөнүр даш казып үндүрериниң планын ажыр күүседипкен. А май айның дургузунда пландан артыкка 900 мүң пуд хөнүр даштыг казып үндүрген. Ол дээш В. И. Ленин Күш-ажылдың болгаш Капиталдың Чөвүлелиниң өмүүжининден бистерге, шахтёрларга өөрүп четтириишкинниң телеграммазын чоруткан.

Ынчаарга Владимир Ильичиге чоруткан минералдарның болгаш өңүү даштарның коллекциязын белектээрингe черле ным киришкенил? Ол белекти олче канчаар чоруткаңыл?

Вера Алексеевна Бородина — Свердловскиде край музейиниң эң-ие хоочун ажылдакчызы, анаа 1928 чылдан бээр ажылдап келген. 1919 чылда минералогия мастерскаязынга ажылдап турган ийи хереженниериниң аттарын ол мээзе адап берген. Олар болза Дарья Антоновна Батуева биле Александра Константиновна Заборшилова-дыр. Олар ам ийилээ пенсионерлер. Мындыг түүлүг олардан билип алган мен.

Ол үеде край музейиниң директору профессор Модест Анисимович Клер турган. Минералогия мастерскаязын база-ла ол эртелекчилеп турган. Ленинге чорудар коллекцияны боттарының мастерскаязы айлап белетизинин Батуева биле Заборшилова олар сактып тураглар. Коллекцияның каталогун Клер кылган.

Даг ажылчыннарының Урал-Сибирь Эзилелиниң Төп баштаар черинин хуралдарының протоколдарын бижизон дептерни областтың күүрүве архивинден диилеп тыпкан. В. И. Ленинге чорудар коллекция дугайын 1919 чылдың декабрь 30-дагы № 2 протоколда бир хүгаар-ла чугаалаан турар. 1920 чылдың февраль 15-те болган хуралга тариф бадызадыры-биле Москваже чоруур дугайында члетколдуң Василий Федорович Строкин кылган. Коллекция дугайын ол протоколда база-ла чугаалаан турар.

Ында бижизон доччу оңдуруглары номчуп, сонуургай бердим. Строкинниң оглу Александр Васильевич Кизель хоорайда чурттап турар дээрин Миковтуң ак-бүлезинден билип алгаш, оон адресин тып, мынаар чагаа чоруттум. Белек дугайында бижир бүгү түүлдерни чугаалаарын оон диледим. Оон имидиг харыны алган мен:

«Мурнунда Володарский аттыг шахтага казыкчылап турган иезе ачам В. Ф. Строкин 1919 чылда даг ажылчыннарының профавделиниң Кизель райкомунуң Президиумунуң көжүлүүшке сонгуткан турган. Кизель бассейниниң дагжыларында ажыл нормазын болгаш аттар төлевирииң хемчээлин ажыктан кылырын адаа дээскан турган, ук даалганы ол күүсеткен...

Кылыр ажыл нормазын Ильичиге көргүзер болгаш оон-биле кады даг ажылчыннарындан белекти адаа хүлээдип бээр деп бодал ынчан тыптып келген. Коллекцияга киирер минералдарны түүлө Кизель бассейниндеп эвес, харын Уралдың өске-даа даг казып турар районнарындан чыын алган.

Белекти В. И. Ленинге хүлээдип бээрин мээң ачам В. Ф. Строкинге, Губахин шахтазының шахтёру — А. М. Горбачева болган Сибирь чурттуг дагжы эш Иоиовна дээскан турган. Ынчалза-даа олар оны боттары дамчыдып берип шыдаавайнар, айыткан хүнүнде бааргa Владимир Ильич мырыңай чай чок, оон кадында аарып турар деп дыннаткан болган».

Оон соонда даг ажылчыннарының белээн Ильич хүлээп алган болгаш коллекциялыг хаартыларын, чамдыкчыл черлерниң ажылчыннарының бодаарын, ажыл-агыйларын, ажылдакчыларын, ажылдаан черлерин, ажылдаан дугайын, ажылдаан үезин, ажылдаан аргаларын, ажылдаан хүлээлгезин, ажылдаан хүндүлүүн, ажылдаан ажыл-ишчилериниң ажылдаан дугайында бижээн хаттарын

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

40 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

1925 чылда уруглаттынгон.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 27 СРЕДА № 229 (6866).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

Кызыл тукту дайынчыларга

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпроф-чөвүлел 1967 чылдың дүжүдүнүң тараазын сөөртүрүнге сентябрь 10-дан 20-ге чедир үениң иштинде автоколонналарның ажылыяның түннелдериниң дугайында комиссияның киирип келген материалдарын чугаалажып көргеш, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун шериг кезээниң 8-ки ротазының (ротаның командири майор эш Максюта) автоколонназынга бир муң рубль акша шаңналы-биле кады тыпсыр деп шийтпирлээн. Бо автоколонна сентябрьның ийиги декадазының онаалдазын тонна-километр талазы-биле 183 хуу күүседип, эки ажылдааның база демдеглээн.

Кызылдың № 2 автоажыл-агыйының автоколонназа декада онаалдазын 139 хуу, № 3 АТА —101,5 хуу күүседип, эки ажылдааның база демдеглээн.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республика тараа садарының план-чагын күүсеткен

Дүүм Тываның тараажылары юбилейлиг чылда социалистиг чарышка баштайгы тиилелгени чедип алган. Күргүнеге тараа садар план хуусаа бетинде күүсеттингеп. Республика Төрээн чуртту шыгжамырынга 60207 тонна тарааны урган, азы планны 100,3 хуу күүсеткен.

Сентябрь 26-да Улуг-Хем районнуң хову ажылдакчылары күргүнеге тараа садар планын күүседиргенин рапорттаан.

Республиканың күргүнеге тараа садар планын күүседиргинге Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның база Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының чер ажылдакчылары кескү улуг-хуунуң киргеннер. Каа-хемчилер болгаш «Кок-Тей» совхозтуң тараажылары Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кыдыр алган хүлээлгелерин күүседиргин үргүлчүлевишаан, тараа хүлээп алыр черлерже тараа чүдүрүп чорударын бедик темп-биле чорудуп турар. Каа-хемчилер хүлээлгелеринге киириштир 3084, а кок-тейжилер—1876 тонна тарааны дужаараан.

Сентябрь 26-га чедир республикада 144.578 муң гектар тараа культуралары, азы бо культураларның бүгү шөлүнүң 57,3 хуузу местинген. Беш хүн [illegible] гектар тараа немей местинген. 81 муң гектар шөлдүң тавычаларын [illegible]ыгаан. Сөөлгү ийи хүнде немей өзүлде 12,5 муң гектар болган.

Тараа культураларының ажаап алышкынының темпизи мурнуку хөвээр оожум болуп артпышаан. Ылаңгыя бүскү хову ажылдарын Танды районнуң ажыл-агыйлары дыка хожудадып турар. Дүжүт ажаап алышкынының болгаш күргүнеге тараа садарының районда оожум чоруп турарының медээзин ол-чаъска чылдагаанавайн, а ажаап алышкында техниканы, автотранспортту багай ажыглап, механизаторларның оргузунда куш-ажылдың сагылга-чүрүмүнүң кошкаанда деп тайылбырлаза чогуур. Ында ажыл-агыйларның организас чок чоруунган үнелиг үе-шактыг четче ажыглап шыдавайн келген. Чаъс-чаг болган сөөлүнде аас хүннер келирге, «Россия» совхозтуң, дүржулга станциязының, «Коммунизмниң херели» колхозтуң тараажылары хову ажылдарынче шүүдүп кирип чадааш шаг болур. Оон түннелинде, сөөлгү беш хонукта күргүнеге тараа садарының темпизин тандыжылар дыка кудулаткан.

Чөөн-Хемчик районнуң удуртукчулары аас хүннер келирин бо үеге чедир мактап органнар, «Сүт-Хөл» совхозтуң тараажылары харын тараа культураларының шөлүнүң үштүн ийи кезиин ажаап алган, а оске ажыл-агыйлар үк культураның бүгү шөлүнүң 20-ден 30 хуузу чедир ажаап алган. Агаар-бойдус чаашкынаап, соон эгелээн. Тараалар хар адаанче киреринге чоок. Ынчалзажок районнуң удуртукчуларының болгаш тавычалар бастырылгазының темпизин дүргедиринин талазы-биле дээштинг хемчеглер албайн турар.

Шаг-үе маназас-ла болгай. Тываның көдээ ажыл-агыйының түскай артемниглериниң, хову ажылдакчыларының хүлээлгезин—тараа культураларының ажаап алышкынының темпизин дүргедип, алган хүлээлгелерни күүседиргин. Төрээн чурттуң шыгжамырынга октябрь 1-ге чедир амдаа 23 муң тонна тарааны урары болур. Ол дээрге сентябрьның сөөлгү беш хонуунда күргүнеге тараа садарының темпизин ийи катап улгаттырып, тараа хүлээп алыр черлерже хүн бүрүде 4,6 муң тоннадан эвээш эвес тарааны чүдүрүп чорудары-дыр.

Белир чылдың дүжүдүнге

Белир чылдың дүжүдүнге үрезин уруушкунунче Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары бичээнгейин салып турар. Үрезин уярының чыл планын район ам үеде 51,2 хуу күүсеткен. Бо ажыл «Улуг-Хая» совхозтың дээре чоруп турар болгаш үрезин уруп алырының планын 82 хуу күүседип апкан. Кызыл-тастың, чингетараанның болгаш суланың үрезинмерин ажыр уруп, магадылаан. Ол ышкаш, «Х Улуг хүрээл» колхозтуң тараажылары база эки ажылдап, үрезинии эки уруп белеткеп турар.

«ШЫН» СОЛУННУҢ «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ» ДЕП ШИЛЧИИРТУГУ БӨГҮН

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНЧЕ ШИЛЧЭЭН.

Ук район күргүнеге тараа садар планын 101,9 хуу күүсеткеш, ам пландан ажыр тараа садар хүлээлгезин күүседиринче кирген.

Белектер

Совет күргүнениң 50 чыл ооңга алдар болдурган чарыш бо хүннерде улам-на калбарып турар. Барыын-Хемчиктиң ажыл-ишчилери Совет арге-чагырганың бежен чыл ооң чоокшулаан үдүм, Төрээн чуртка эң дээре күш-ажылчы чедишкиннерни соңнеп турар. Күргүнеге тараа садарының чыл планы ам 337 хуу күүсеттингеп, ооң дужаалгазы ам-даа үргүлчүдел турар. Пландан ажыр 6 муң 600 тонна тарааны садар дээш демисел ажыл-агыйларда калбарган. Үшкү кварталда пландан ажыр 110 тонна эътти күргүнеге садып, квартал планы 111 хуузга күүсеттингеп. Ынчангаш, районнуң мал ажылдакчылары бо айның төнчүзүнде болган октябрь айның аргазында эът садарының чыл планын үзе күүседир дээш түүл коллективтери улуг баймрлал хүннеринде чонга солуп турар. Үшкү кварталдың планындан ажыр 62 тонна сүт саттынган. Чүгле эрткен он хонукта безин 58 тонна сүт дужаар тургаш, алдан тонна кылдыр күүсеткеп.

Мурнакчы аныяктар

Чодураа суурдан ырак эвес черде Арыг-Үзүүнүң ховузунда колхозтуң топ шанында 40 хире комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар, а 20 кижи комбайннарда болгаш тараазны комбайндан шанче дажыыр машиналарда быжыглаттынган. Комбайнерлер Доо Санчы, Чамбал Уйнук-Кара, Эртине Кара-оол олар бо сезонда 470—500 гектар чернин дүжүдүн ажаап алыр соруулганы салганнар. Олар хүнде 12 га чернин тараазын бөлүп, бастырар тургаш, 25—30 га чедирип, бир гадаи-на 18 центнер дүжүттү ап турарлар. Чолаачылар Норла Бруш, Секпий-оол Самбу-Хөө олар хүн нормазын 110—115 хуу чедир күүседип турар.

Топ шанны Манды Болат-оол эргелекчилеп, аныяктарны ийи сменага тазарыштыр үүлп тургускан. Аныяктардан Сундуй Светлана, Самбу-Хөө Борбак, Комбужап Биче-оол, Чат Уйнук-Кара, Доспан Рынай, мотористер Солунам Сесуй-оол, Николай Дамдын-оол хүн нормазын 150—200 хуу чедир күүседип турар.

Улуг-Хем район.

Улуг-хемчилерниң чедишкини

Тываның шөлдеринде юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң ажаап алышкынының улам хайныышкынынг үргүлчүлеп, күргүнеге тараа садар план-чагыгны күүсеткеш, пландан ажыр тараа садар хүлээлгезин күүседип киргинкен түс-түс ашыл-агыйлар болгаш районнар дугайында өөрүмчүг медээлер кээп турар. Сентябрьның ийиги декадазының түннелинде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпроф-чөвүлелдиң районнар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган Улуг-Хем районнуң тараажылары ажыл-агыйларын улам сөөрүк кирип, улуг кедүрүүшкүнүг ажылдазып, тараа дээш декиселге улуг тиилелгени чедип алганнар. Район сентябрь 26-да күргүнеге тараа садар планын 101,9 хуу күүсеткен, күргүне шыгжамырынга Улуг-Хемниң 5709 тонна эки ылынарлыг тараазы киргеп.

Районнуң мөдээ ажыл-агый будүрүлгэ эргелелиниң мал агроному Валентин Игнатьевич ДОРОШИННИҢ редакцияга дыңнатканы болза:

— Бо чылын районнуң совхозтары, колхозтары ажаап алышкынга зин белеткелдиг киргеп болгаш аагаар-бойдустуң шаптыктаашкынынг турзакмок, бо эң күженишкинниг кампаниянны организастыр чорулуп турарлар. Ылаңгыя «Улуг-Хая» совхозтуң тараажыларының ажылын өнзалап демдеглээн чогуур. Совхоз күргүнеге 1800 тонна тарааны дужаар тургаш, херек кырында 3091 тонналы дужааган. Совхозтуң коллективи пландан ажыр тараа садар хүлээлгезин күүседиргин чедишкинниг үргүлчүлеп турар. Совхозта хөөчүн комбайнер П. Кабаневтуң беш кижи составтыг звеназу социалистиг чарыштың тиилекчизин. В. Кызыл-оолдуң удуртукан звеназу ажыл нормазын база үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол ышкаш «Күш-ажылдың хөстүү» колхоз күргүнеге тараа садар планын дөрт катап ажыр күүсеткеп.

«Улуг-Хая» совхоз аңгыс аңдарывагаының, үрезин уруушкунунуң, савар белериниң талазы-биле еске ажыл-агыйларны база мурнап турар.

Ажаап алышкынының чоруп турарының түннелин беш хонук санында үндүрүп, социалистиг чарыштың мурнакчыларынга шилчиир тугчугаштарны болгаш акша шаңналын тыпсыры бүгү ажыл-агыйларда чурумчаан. Ындыг хемчег эң сөөлгү гектарларны ажаап алгыже чедир үргүлчүлээр.

Улуг-Хемниң тараазы күүрүне шыгжамырынга ам пландан ажыр уруднуп турар. Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалынга алган хүлээлгезин улуг-хемчилер күүседип шыдаар дээринге чигзинниг турбас деп, эш Дорошин түннеп чугаалаан.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң тараажылары юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чок ажаап ап, күргүнеге болдуварры-биле хөй тарааны садар дээш, бо хүннерде күженишкинниг ажылдап турар. Чоокку хүннерде район шилтизи-биле тораа садар талазы-биле күргүнениң чагыг-планын күүседипкен. Ында дараазында эът садарының чыл планын үзе күүседир дээш түүл аргаларны ажыглаан, ажаап алышкынның темпизин болгаш шыварын бедидип турган, 16 муң тоннадан эвээш эвес тарааны күргүне шыгжамырынга киирер деп бедиткен хүлээлгени алган.

Райониуң ажыл-агыйларын алгаш көөрге, ажаап алышкын болгаш күргүнеге тараа садар талазы-биле «Хадын» колхоз мурнап, турар болгаш тараа садарының планын 165 хуу күүседипкен. Ооң дараазында «Тиилелге» колхоз чоруп турар.

Күргүнеге тараа садары-биле чергелештир, ынаар чыылдың дүжүдүнге үрезин уруп алыры—ын чугула айтырыгларының бирээзи. Районнуң ажыл-агыйлары олче улуг кичээнгей салып турарындан, ам үеде ниитизи-биле ийи муң беш чүс тонна ажыг сорттуг тарааны үрезин кылдыр урган.

Москваның үлетпүрү 1967 чылдың тос айларының планын күүсеткен

Найысылаадың үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтери Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг үтүүр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеттишаан, ниити продукция будүрериниң болгаш эң чугула кылыгларның хөй нуруузум будүрериниң тос ай планын хуусаа бетинде, сентябрь 25-те күүсеткен.

Хөөрайның үлетпүрү бо айны соолгүредир хөй каңчы, өңнүг металлдар прокадын, демир кезер станоктарны, саналга техниказының приборларын болгаш дериг-хереметелдерин, үлетпүрүнүң чүүл-бүрү адырларынга бээр технология дериглерин, синтезтээн материалдарны, ыяш чөкүзүзүнден кылган плиталарны, идиктерни, пөстерни, иштинги болгаш даштыны аргыглыг хеп аймаан база немей будүрүп үндүрер.

Күш-ажылдың будүрүнчүлүүн бедидер талазы-биле планныг онаалгалар орнучок ажыр күүсеттинген.

План күүсеттинген

ТУЛА ОБЛАСТЫҢ көдээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң төлептиг үтүүр дээш чарышпышаан, күргүнеге тараа садарының планын орнучок ажыр күүсеткен.

Областың колхоз, совхозтары Төрээн чуртту шыгжамырынга 293 муң тонна тарааны уруп, аъш-чем, крупа болгаш мал чеми бодур тараа культураларын садарының планын күүсеткен.

Күргүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Өөрүнчүг түннелдер

Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери Совет күргүнениң улуг байырлазын эки күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүп турар. Тараажылар күргүнеге чаа дүжүттүг тараазын садарын чедишкиннинг күүседип, планнан ажыр 3224 тонналы сатказ. Ам тараа ажаарының ажылы үргүлчүлеп турар.

Мал ажылдакчыларының каргузүглери база эки. Сүт садарының чыл планы 86,6 хуу күүсеттингеп. Эът, сүт садарының чыл планнарын колхоз улуг байырлалдың бетинде күүседир соруулганы салган. Хойжуларының социалистиг чарыкының түннели база эки. Хойжу бригадаларның аразындан Оюн Шаравиге удуртқан бригада үүс башка онаалтыр 96 хураганны кампалап алган. Түс-түс хойжулардан Монгуш Дестек эң бедик каргузугуг, азы төрүүр үүс хойлан-на 115 хураганны алган.

Сүт-бараан фермаларындан колхозтуң топ сүт-бараан фермазының коллективи эки ажылдап турар болгаш сүт садарының чыл планын Октябрь бирде үзе күүседир деп турар.

Кызылдың эът комбинады республиканың эът керегелиин хандырар аранын улуг бөдүүлге чери болуур. Малды созарындан гөлээш белеп продукцияны үндүрериниң чедир ажылдарның кол нуруузу механимастатпышаан.

Хөй чылдарда ажылдап, бодунуң ажылының мастери болу берген кижилер комбинатта хөй. Колбаса кылыр цехте М. Н. Семыкина ындыг мурнакчыларның бирээзи. Ол ажылдан кылырының нормазын дыка ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Кызылдың эът комбинадының колбаса цехи. Оң талазында М. Н. Семыкина.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КУЛЬТУРА АЛБАН ЧЕРЛЕРИ БАЙЫРЛАЛГА

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңуң улуг баймрлазынга чедир каш-ла санныг хонуктар арткан. Төөгүлүг баймрлалды бүгү талазы-биле онзагай эрттиреринип белеткел ажылы Тываның хоорайларында, көдээ болгаш ажылчын суурларында, хойжу бригадаар төптеринде, фермаларда хайныкан. Бо талазы-биле байдалдың кандыг чоруп турарын болгаш 50 чылдың баймрлалын эрттиреринің моон соңгаарғы хемчеглериниң дугайын СЭКП райкомнарының секретарьларының, райүүскомнар даргаларының оралакчыларының, культура киздистериниң эргелекчилериниң, Культура бажыңнарының директорларының, министерстволарның харымсаалгалыг ажылдакчыларының, партия, совет, комсомол активтериниң төлээлекчилериниң сентябрь 11-де болган хуралынга чугаалажып болгай.

Октябрь баймрлалының бүдүүзүнде болган ооң хүннеринде чонуң культурлуг дыштанып, созуп конверт, шин, кино көрүп, эки баймрларынга бүгү-ле тавымчалыг байдалдарны тургузар дээш культура-чырыдымшкын албан черлерин эң эки кылдыр белеткээри бо хүннерде чугула айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш партия, совет, профзиилел, комсомол организаларының, ажыл-агыйларның болгаш будүрүлгелериниң удуртукчуларының культураның, уран чүүлдүң ажылдакчыларының мурнунда амгы үеде улуг харымсаалгалыг соруулга онаатпаан. Мынаа эң кол чүүлдер: кыштка белеткелди доолудаваан культура одагларының кыпка белеткелин доо-дорааш доозар, баймрлал конверттериниң программазын дүргеп тургускаш, ону белеткеп эгелээри. клубтарның, Культура бажыңнарының кызыл булуңнарының девискээрип арыглап-шевелээри, шимеп каастаары болур.

Культура-чырыдымшкын албан черлериниң баймрлалга белеткелди Чөөн-Хемчик районунда эки, хайнымышкынныг чоруп турар. Сентелге болгаш кыпка белеткелдиң еске-даа ажылдары бүрүн доозулган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери баймрлал конверттерин белеткеп киргинкен. Районнуң культура-чырыдымшкын албан черлеринде белеткел ажылы база-ла хайныккан. Барыын-Хемчикте Эрги-Барлык клубунуң баймрлалга белеткели база-на эки.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң баймрлалда көргүзер конверттериниң программаларын тургускаш, ону белеткеп киргиптери бичө-даа соңгаарлаттынмас кол соруулга болур.

Баймрлал конверттериниң программазы Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң алдаржыдып, аңаа тураскаатынган, эң-не бедик идейлиг, ханы утка-шынарлыг, уран-чечен номерлер-биле долдуган турар ужуруг. Программаның кол черии Төрээн чурт, улуг Ленинниң, Коммунистиг партияның, Октябрь революциязының, СССР-ниң улустарының маадырлыг арткан үезиниң, олардың маадырлыг күш-ажылының, интернационалчы пайылралдың, Октябрьның хереливиин Тыва черии чырыдып, чаартынканының, ленинчи национал политиказының ондур улуг ачы-тавылазының дугайында эң эки ырлар, шүлүктер, проза чогаалдары, шинжиктер кыска көргүзүлер болгаш. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң конверт программазы бо үетүүде аданывыс чүүлдерден аңгыда түс черинің ажыл, амыдыралы-биле ханы холбашкан турар.

Ырлар шилип алырда, тыва композиторларның эң эки ырларынче кол кичээнгейин салыр. Ындыг ырлар бисте эвээш эвес. Ылаңгыя композитор Алексей Чыргал-оол шүлүкчү Л. Чадамбаның созунге Ленин, партия, чон дугайында «Чаяалгалыг күүлүүсө» деп чаа, эки аялганы бижээн, ону нотазы-биле кады июнь 15-те үнген «Шынга» пердаан. Ооң-даа еске чаа, эки аялгалар бижиттингээн. Ол ышкаш орус дылдан очулдургап Төрээн чурт, Ленин, партия дугайында база Совет арге-чагырганың тургустуунганының башгайы үезинде болгаш дайын үезиндеги чылдарда чогаатынган патриотчу ырлар хөй. Ооң аңгыда тыва улустуң хоочун, революсчу ырларын уттуп болбас. Баймрлал конверттиниң ырларын шилип алырынга «Ырлажымылы» деп чымынды улуг дузаны чедирер.

Октябрьның 50 чыл ооң таварлаштыр урап номчуучуларның конкурузу чарлаттынган. Ону организастыг эрттиреринче, ооң шилиттинген талантылыг номчуучуларны баймрлал конверттеринге киирериниче культура киздистери улуг кичээнгейин салыр.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң бо кыжын болуп эрткен республика көргүзедезинге алган каш коллективтер театржыткан сценарийлиг көргүзүүлериин киирген. Олардың чамдыктары аңаа «Авроранын» адымышкынынган эгелээш, космосту штурмиларынга чедир үеп көргүзер дээш, көргүзүг бүргүзүп-ле ийи шак ажыр шойуп, көрүкчүлерге онза сонуургалды болдурбаан. Бежеи чыл дургузунда болган болуушкуларны, ындыг улуг үеп көргүзеринге хөй үе-шак негеттинер, ону тургузарынга, белеткээрингге улуг күженишкиннер үнер, ол дээрге берге болгаш парын айтырыг дээрин болдап, өөренип көөр херек. Ындыг узун көргүзүгнүң орнунга эрткен үениң азы болуушкуниун дугайында кандыг бир чогаалдан кыска, созуп, ханы утка-шынарлыг үзүндүзүн шилип алыры чугула.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң баймрлалда көргүзер конверттериниң программазын тургузарынга, конверттерни белеткээрингге республикамның Улустуң чогаадылга бажыңының, Культура министерствозунуң, республиканың хогжум-шин театрының талазындан практиктиг дуза чедирери негеттинип турар. Ынчангаш уран чүүл болгаш культура талазы-биле тускай артемниглерни көдээ клубтарже, Культура бажыңнарынче командировкаладып чорудар херек.

Культура одагларының ишти, дашты Октябрь революциязының 50 чылынга тураскаатқан лозунгар, плакаттар, чуруктар, стендилер, диаграммалар, тукчугаштар дээш шимелденип еске-даа чараш көргүзүг хевирлери-биле онзагай кылдыр шиметтингеп турар ужуруг.

Барыын-Хемчикте Эрги-Барлык клубундан еске культура одагларының кыпка белеткели ап-не дүүрсенчир байдалда, олар баймрлалга белеткелди ам-даа эгелевээн. Таңдының болгаш Бии-Хеминиң клубтарының, Культура бажыңнарының одаар чүүлү аңдыгаа чедир бүрүн дүжүрүнмээн, баймрлалга белеткели база-ла коичуг оожум чорун турар. Баймрлал мындыг турунда, бо районнарның партия, совет органнарының удуртукчулары чүнү бодап турарыл?

Культура-чырыдымшкын албан черлерин баймрлалга бүгү талазы-биле эки белеткээрингге партия, совет, профзиилел, комсомол организаларының, ажыл-агый удуртукчуларының, хөй-шиитиниң организаппларының дузазы, дөрт кирижилеези, хамыктың мурнунда партийжи удуртулга херек.

КОНТРОЛЁРЛАР АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

Улусчу контроль комитединде

Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга Кыа-Хем районнуң улусчу контролёрларының дүжүт ажаап алышкынынга болган мал чемнериниң белетхелиге киржилгезинниң дугайында айтырыгны чугаалаашкан.

Ажаап алышкыны эгелээринниң мурнунда районнуң улусчу контроль комитеди СЭКП райкому-биле кады активтиг хуралын эрттиргеп. Анаа улусчу контрольдуң болуктериниң даргалары, штаттан даштаар инспекторлар, партия эге организацияларының секретарьлары, кодээ ажылагайының болган белетхел организацияларының тускай эртемнигерн киришкеп. Ындыг хуралдарны колхозтарга, совхозтарга база эрттиргилээн. СЭКП ТК-ныц, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «1967 чылда дүжүт ажаап алышкынынга болган кодээ» ажыл-агый продуктуларының белетхелдерин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» бо чылдың майда үндүрген доктаалынга үнелеп-ээш, контролёрларның тодаргай сорулгаларын ол хуралдарга чугаалаашкан. Районнуң мурнунда соруглаарының шинчилеэринге партия, ажыл-агый болган совет органнарга контроль комитеди, ооң черде болуктери, постулары улуг дузаны чедирип турарының чижектерин районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы эш Я. Савкин илетхелиге чугаалаан.

Ажаап алышкынын үезинде контрольду организастаар талазы-биле сумеин контроль комитеди ажылдап кылган, колхозтарда, совхозтарда болуктерже тарадып чоруткан. Болуктерни быжыглаар, немелде постуларны тургузар талазы-биле хемчеглерни алган. Ам үеде комбайн агрегаттарында, шинаарда, тараа хүзээн алыр черлерде, тараа соорулгезинниң кол черлеринде улусчу контрольдуң 43 поктаамал, 21 түр постулары ажылдап турар. Ажаап алышкында контрольга 700 ажыг контролёрлар киржип турар.

Ажаап алышкынга күш-ажылдың организастаашкынын экижилерингe улусчу контролёрлар идепкейлиг киржип, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш, база ажыл-агыйхы эвес чорук-биле, тараанын чидиринбиле демиселди чорудуп турар. Ажылдың шынары улусчу контрольдуң болуктериниң болган постуларының кичээнгейиниң төвүнде турар.

Колхозтарда, совхозтарда улусчу контролёрларның хей нурузу бүдүрүктенин мурнакчылары болуп, ажаап алышкынга күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турар. «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарның, «Совет Тыва» совхозтуң контролёрлары ажаап алышкынының бүгү участоктарында күжүн тазыктыр тургузуп, ажыл саазадыр, чүвени үрей кылыр, сагыыга-чуруу чок, ажылагайы эвес чоруктарны чидыр айбайн турарлар. Ындыг фактыларны ол-ла черинге чайладырының хемчеглерни ап турар. Контролёрлар хынаалаанын түнелдерини коллективке чугаалап берип, баштаар черлерге, азы парторганизацияларга саналдарын киирип турар. Бо ажыл-агыйларның бигталаарынга болган шаннарынга улусчу контролёрлар. «Комсомолчу прожектору» отрядтары чоруткан хынаалаанын түнелдериниң дугайында колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының хуралдарын эрттирип, «Крокодил», «Прожектор» деп шоодугуут хана сөлүннарны үндүрүп, ажаап алышкыны ажыядарында четпестерни чидин-биле шугумчулеп турарлар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары улусчу контрольдуң болуктериниң, постуларының илереткен чүүлдерин, медээлерин кичээнгейге ап, оларны чайладырының хемчээп ап, эки ажылдыг контролёрларны шаннал-маталга киирип турар.

Районнуң улусчу контроль комитеди ажыл-агыйларда болуктерниң, постуларның ажылының хуржулгазын удам байыдып, нептередип турар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле чорудуп турар улусчу контролёрларының идепкейлиг ажылы районда дүжүт ажаап алышкынын, тараа болган оске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын күүрүнеге садарын дүргедимрингe хүзалап турар. Район күүрүнеге тараа садар планын күүсеткеп, ам немей алган хүлээлгезин күүседип турар.

Оон-биле кады ажаап алышкынын ой-шаанда болган шынарлыг чорударын боттандырар талазы-биле комитеттиң, болуктериниң ажылында бар четпестерни хуралга база демдеглээн. «Кызыл тук», Ленин аттыг, «Тилелге» колхозтарда ажаап алышкын, ылаңгыя тараанын бастырылгазы кончуг хөжүдал турар. Бо дугайын комитеттиң хуралынга чугаалашпаан. Ажаап алышкынының, ажгыс аңдарылгазының, үрезин урүшкүнүүн графигин үзүп турар буруулуг кижилерге харыысалга хүдээтпээн. «Тилелге», «Кызыл тук» колхозтарда болуктерни органнас талазы-биле быжыглаар хемчегни водээ комитет албаан, ынчангаш оларда контролёрларның ажылы коптаан.

Улусчу контрольдуң чамдык болуктери организастыг айтырыгже шеолуг кичээнгей салбайн турар. «Кызыл тук» колхозта механизатор кадрлар четпезинден дөрт ДТ-54 тракторлар аңаа турар. «Бурунгаар» совхозта, Ленин аттыг колхозта комбайнарының, тракторларының техниктиг ажаалдазын багай чорудуп турар. Районда ажгыс аңдарылгазы аажок оожум. Мал чемнериниң белетхелиниң планы чаа 70 хуу чедир күүсеттингеп, чамдык ажыл-агыйларда үезин үрүшкүүр болган арыглаашкыны хөжүдал турар.

Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга Бин-Хем, Таңды районнарының улусчу контроль комитеттериниң даргалары эштер И. Русак биле Х. Шүтов база олуржуп, боттарының районнарында ажаап алышкынга контролёрларның, «Комсомолчу прожектор» отрядтарының киржилгезинниң дугайында эки чижектерни болган четпестерни чугааланнар.

Комитеттиң хуралынга айытқан четпестерни чайладыр талазы-биле немелде хемчеглерни алырын, партия, совет органнарга улам боттуг дузаны чедирип, контрольдуң дээштиг, түпелиг болуруу чедип алырын, ажылың шынарынче, күүрүнеге тараа болган оске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының планнарын болган алган хүлээлгелерни күүселдиринче кол кичээнгейни салырын Кыа-Хем районнуң улусчу контроль комитединге дээскеп. Техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче, күш-ажылды эки организастаарынча, ынчанның чемненилгезин экижилерингe кичээнгейни салыр.

Профвиелэ амыдыралы

Чарышты эки организастаан

«Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилериниң юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче оларны мобилизастаар дээш совхозтуң ажылчын комитеди (даргазы эш Дардаш) чамдык организастыг ажылды чорутқан.

Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында кижилерниң ортузунга социалистиг чарышты организастап, ооң түпелин чогуур ойунде үндүрүп, мурнакчыларның дүржүлгезин масказа кызбаа-биле нептередирге, кандыг-даа ажылдарга эки түпелди коргузерн амыдырапда бадыткаттынын турар. Ынчангаш үк совхозтуң ажылчын комитеди бодунуң организакчы ажыл-чорудулгазында кол черни ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты ол-не делгеренгейн-биле калбартыры деп санап турар.

Социалистиг чарыштың негелделерин механизаторларның, малчыннарның хей кижи киржиичилиг хуралынга чугаалажып бадыкаап, ферма, бригада аайы-биле көскү черлерде бижип аскылаан. Социалистиг чарыштың негелделерин долу болган ажыр күүсеткен дээш, элээн деткимче мактаалдарны тыпсырып доктаткан. Дүжүт ажаап алышкынының наиг түүк үезинде түпелдерни үүн бүрү үндүрүп, беш хонук эртвей соонда тиилеп үнген механизаторларга «Эки комбайнер», «Эки чолаачы», «Эки тракторист» деп шилчинер вышелдер болгаш 10 рубль-биле шаннаар. Оон ында эки коргузугдерни чедип алган сүт-бараан фермаларынга күш-ажылчы алдарның түүнү кодүрөнин чүрүмчүткен. А тергинин эки түпелдерни чедип алганнарга Кызыл—Шушенское—Москва—Ленинград таварлыр ахы-чоруктун халас путёвказын тыпсырын корген.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш, Алжактың, Кара-Булуңнуң сүт-бараан фермалары, № 1, 2, 4 трактор-ховуу бригадалары соруулга салганнар. № 5 трактор-ховуу бригадазы чер ажылының бедик культуразуун чедип алырын хүлээнгеп. Ынчангаш бригаданың ажыл-ишчилери чазгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш ажылдап турарлар. Ол бригадада 11 коммунистер, 7 комсомолчулар бар. Бригада күскү дүжүт ажаалдазынга оскелерден мурнап, организастыг киртеш, юбилейлиг чылдың дүжүдүн бедик темпилиг ажаап турар.

Кара-Булуң сүт-бараан фермазы кайы-даа фермалардан дөрт ажылдап турар. Ында саанчыларның сагган сүдун хүннүң-не түпелеп, саанчыларның ажылын хана солуунга доктаамал чыдыш турар. Коллективке организастыг ажылдарны эки-китеннинің түпелинде ферма 8 айларның иштинде күүрүнеге сүт дуктарының чыл планын 102,6 хуу күүсеткеш, сүт үндүрөрин ам-даа узаачылап турар. Фермаңың дүржүлгалыг саанчылары З. Донгуткай, Г. Корзун, З. Реодько саар ниек бүрүзүнден 1360—1600 кг сүттү саап алганнар.

Ажылчын комитеди бүдүрүлгенин доктаамал чөвүлел хуралдарын плап ёзугаар чугула амыдыралчы айтырыгларга хамаарыштыр эрттирип турар. Ылаңгыя ажылы механизастаарын эки-жилерингe механизаторлар М. Теплых, Л. Мамонтов, К. Тимков, Н. Найденко, А. Пинчук оларның киирген чогалдыкчы саналдары эки түпелди берген. Чогалдыкчы чаа саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаанының түпелинде совхоз 71392 рубльди камнап алган.

Ажылчын комитеди ажылчыннарның дыштанылгазын эки организастарынга хемчеглерни ап турар. Чайгы үеде Дус-Хөл, Чагытай хөлдерже коллективниг дыштанылганы кам удаа кылган. Эрткен чылын 17, бо чылын 23 кижи чурттуң төп курорттарынга дыштанып, кадының акжитпеннер. А хоочун хөйхулар Оюн Токел-оол, Оюн Сырат, Кулар Сүрүнчап кожавыс аңы-дуңма Моол Арат Республиканың курорттарынга дыштанганнар.

Совхозта Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, сураглыг саанчы Мария Сабельниковз, хойжулар Оюн Токел-оол, Оюн Сырат, республикада ады-сураа алдаржаан тракторист Мария Михайловз болгаш оске-даа мурнакчыларны хөйу-биле адап болур.

Совхозтуң үеде ажылчыннарның совхоз бүдүрүлгезинге киржилгези коскүзү-биле ажыжип, күш-ажылдың сагыыга-чуруумун үрөөр чоруктар хөвар таварылгалар апарган.

Бо хүнневде совхозтуң ажыл-ишчилери дүжүттү чидириг чөнка кыска хүүсалда ажаап алырынче база кодээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларының план-чагыын ажыр күүседиринче бүгү күштү моодизээ ажыдан турарлар. Бо тугула ажылхереги организастаарынга ажылчын комитеди бодунуң активтери-биле улуг дузаны киирештирип турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ АТА

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи Кызылдың пассажирлер автоажыл-агыйы Совет күрүбеңиң тургустуганынган бээр 50 чыл болур юбилейдег байырлалынга алдаржыктаан социалистиг чарыштың күш-ажылчы эелээнче киргеш, алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседи, шылыкын ажылдап турар.

АТА-ның коллективи беш чыдың ийиги чылының ийиги кварталының түпелинде автотранспорт организациаларының чарышының бирги черни аалаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелиниң шилчинер Кызыл тугун чаалап алган.

Пассажирлер АТА-ны чедип алган чедишкинниерин быжыглаар дээш шылыкын ажылдап турар. Коллектив ийиги кварталдың пассажирлер сөөртүүнүң километр планын 105,3 хуу, а августуун —113 хуу күүсеткеп.

Хоочун бүдүрүлге эртиен 8 айларда 40 муң литр кывар-чаар материалды база 35 комплект автомашиналар дугуйларын камнап алыр тургаш, 61 муң литр кывар-чаар материалды болгаш 120 комплект дугуйну камнап алган. Автотранспорттулар бо чылын юбилейге алдар кылдыр 8000 дөрбелчин метр хемчээлдиг бүдүрүлгениң денисказрин асфальтылаар хүзалгезин база эрестиг күүсеткеннер.

Коллективтиң коммунистери бүдүрүлгениң ажылчорудулгазынга хууда үзегер-чинээн көргүүп, ай, квартал санында планныг онаалгаларын 111—200 хуу чедир күүседип турарлар.

Ылаңгыя септекчилериниң чаржын турар 6 бригадазының аразындан коммунист Валентин Иванович Калабинниң удуртқан бригадазы мурнуку одурүлгө чорун турар. Ол бригадада күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү хүн бүрүде бедип турарындан августуун планын 155 хуу күүсеткеп. Ол шынаан бүдүрүлгениң слесарьлар бригадазындан коммунист Николай Петрович Конныхтың удуртқан бригадазы мурнакчыга саваадын турар. Чолаачыларның аразында калбарган чарышка Кызыл—Абакан аразының автобузунда чолаачылаан турар Владимир, Евгений Пилимонов алышкылар тергиндеп турар.

Мурнакчыларда

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). 12-ги автобазаның ийи дугаар автоколонназының чолаачылары юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүзалгелерин чедишкинниг боттандырып турар. Сес айларның чүк сөөртүүнүң даалгазын тонна-километр талазы-биле 112,6 хуу күүсеткеп. Бир ажылчынга онаалгыр ажыдан кылышкыны 118,1 хуу болган. Чүк сөөртүүнүң бот-үнезин алаш кудулаан. Эрткен айларда чолаачылар 5400 литр кывар-чаар материалды камнап алганнар.

Алдарлыг чылга тураскаатқан социалистиг чарыштың бирги черни аа Баталовка удуртқан «МАЗ» деп хей тонна чүк сөөртүр машиналарның чолаачылар бригадазы аалеп турар. Түс-түс чолаачыларның аразынга калбарган чарыштың дээре черни чолаачылар Семенов, Соловьев, Баталов, Щербаков олар эелээнер.

Чолаачыларның чедишкинниг ажылдарынга септекчилериниң күжениишкинниг ажыл-ишки улуг дузаны чедирген. Слесарь Костяков, электрик Толмачев, дарган Мельников оларга коллектив чоргаарланып, күш-ажылга кылымак чоруун мактап турар.

АЖЫЛЧЫННЫҢ ДЫЖЫ

— Беш ажыл болган ийи дыштаныр хүннүг неделяже шилчээни малгыг-дыр. Тываның даг үлегүүрүнүң бүдүрүлгелериниг 35 чыл ажылдап келдим. Кырган назыда мынаар солуун чүве база коруп чор мен. Эрткен айларда бистиң бригаданың кижи санынга онаалгыр хүнде 5 рубль ажылдап алыр турган болзувусса, ам оон-даа хөйнү ажылдап ап тур бис— деп, ханчы чугаалазы.

Оң-даа мын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база өскен, ажылды хөөре организастап, түзүлгүнүн хандырылгазын экижиткеп.

— Күш-ажылын бүдүрүкчүлүү мурнукузундан ораанчок бедээн — деп, ажылчын Аракчаа чугаага уламты.—Августуун айда бистиң ыяш дилер бригадавыс хүнде 20 кубометр маңзаны дилдирип келген болзувусса, сентябрьда 23—24 кубометрни бээр аргалыг апардывыс. Ийи дыштанып хүннүүде черле эки-дир. Эки-не дыштанып алыр.

Хову-Аксының хоочун түдүгжүзү Орон Кара-оол бажыңының чанында серии серн адаанда стол чазап турар. Хостуг үени ажыктыг кылдыр эрттиреринин база бир"чижээ бо-дур. Чолаачы алышкылар Борбак-оолдар кымга белетхенин, оттуглар ыяш болган сиген сөөртүп ап, хостуг ийи хүннерни ажыктыг эрттиргеннер.

Ажыык хову-аксыжылар дыштаныга хүннерининн бирээзин бүдүрүлге-техниктиг сөөрөдилгеге ажыглап, түдүгжү мергежилди шимчээдип ап, квалификациязын бедидип турар.

О. КОРОДА.

«Тыва кобальтө түүгт эрчелиниң ажылчыннары болган албан-хаакчылар беш ажыл хүнүүг неделяже сентябрьның этээнде шилчээш, ону үлүг соруулу-биле уткаан. Бо чорук дыштанылганы, сөөрөдилгени, күш-ажыл мергежилди бедидиринге тодарыйчалыг байдалды тургускан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг түдүгжүзү Иргит Шойкун-биле түдүг шолуге ужураашкан, солуун амыдыралдыг кырганың чугаазын сеткил хайныыкынынын дыңнадым.

1967 ч. Сентябрь 27.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Совет эрге-чагырганың бежен чылынга уткуштур

1917 чылда БОЛУУШКУННАР ФОТОДОКУМЕНТИЛЕРДЕ

1917 чылдың сентябрьдан эгелээш Россияның экономиктиг байдалы дыка баксыраан. Буржуазия дээрге «революцияны чүгле аштың соок хөлү-биле бөөй тударын» кыжанып турган эвес, харын бүдүрүүшкүнүнү будуңдурар чоруун нүштедирип, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрерин кызырган.

Ылаңгыя транспортка хөөзурал аанок улуг турган. Улуг хөөрайларже аъш-чемнин сөөртүп чедирерин сонсаткан. Дайын болза чурттуң кодээ ажыл-агыйын баксыраткан, ынчангаш аш-чүү хей-хей районнарны хаара туткан. Хамыктың мурнунда Петроград, Москва болгаш оске-даа улуг-улуг хөөрайлар карамдаган. Ажыл-агый хөөзуралы бүгү Россияга халаптыг апарган. «Кыжаныл келген халап болгаш ооң-биле ынчаар дөмнешпирин» деп ажылынга В. И. Ленин партиянның экономиктиг платформазын тайылбырлал, дириелип келген халаптан Россияның тынын алырының кара чаңгыс чепсээ болза пролетар революциязы, чуртка социалистиг чаартылгалар болур дээрзин көргүскен. Чуртка ажылчын шимчээшкинни сентябрьның эгезинде дээди чадазынче көдүрүлгеп. Ажылчын аңгының экономиктиг демисели эрге-чагырга дээш демиселдиң эргежок чугулазынга шуут чедирип келген. Бүдүрүлгеге ажылчын контрольду тургузар дээш шимчээшкинни демиселдиң ноя хевирлеринниң бирээзи болган. Бүдүрүлгенин, ону эргелеп башкарарын ажылчыннар идепкейлиг хелгаарлап кирипкеп. Фабрика-завод комитеттериниң салдары күштелген. Фабрика-завод комитеттериниң Петроградка болган III нимити хөөрай конференциязы ол комитеттерниң ажыл-чорудулгазынга улуг рольдуг болган. 300 делегаттар аңаа олурушкан. Ук конференция большевиктериниң удуртулгазы-биле эрткен. Күш-ажыл министерствозунуң үндүрген доктаалдарын күш чок болдурарын, чер-черде бүдүрүлгеге ёзулуг ажылчын контрольду тургузарын ол негээн.

Ажылчын ажъеның стачка демиселин улам массалыг апарган. Дыка хей стачкалар ажылчы чоннарның тиилеягези-биле довузган. Массалыг ажылчын шимчээшкини-биле чергелештир таракчынарның чер дээш демисели политиктиг улуг ушур-дузалыг болу берген. Помещиктерниң черлерин таракчынар эжелеп алгызаан. Айылыр, сүтелер-биле чепсегелеттинген революсчу таракчын отрядтар помещик коданиарны хаалап, кодээ ажыл-агый херекселдерин хунаап ап турган.

Сентябрьның эгезинде масса чон большевиктериниң талазынче шыңгыы эргилдени кылып, мөнъшевиктерниң болгаш эсэрлериниң чөпшээрежинчи партияларындан дедирленип атказаргаан. Советтерни большевиктидериниң үези эгелээн. Август 31-ден (сентябрь 13-тен) сентябрь 1-ше (14-че) дүне Петроград Совединиң хуралынга «Эрге-чагырга дугайында» большевиктиң резолюцияны хүлээп алган. Тургустунган байдалдан үнүп аяырының нара чаңгыс аргазы болза революсчу пролетариаттың болгаш таракчыннарның төлээлекчилериниден эрге-чагырганы тургузары болур деп, ол резолюцияга айыткан. Советтерни удуртуру большевиктерже шимчээн. Эрге-чагырга дугайында большевиктиң резолюцияларны Петроградтың болгаш Москванның соон дарый чер-черниң дыка хей Советтери хүлээп алган. Советтерниң область болгаш округ съездилери большевиктиң салдар-биле эрткилээн.

Сентябрь 6—10 (19—23) хүнеринде Ортаа Сибирь Советтериниң I съездизи Красноярскиге болган. 110 муң ажылчыннарны болгаш 90 муң тараачыннарны ол төлээлээн. Аңаа 33 делегаттар олурушкан, оларның аразындан 21 кижи большевиктер болган. Төп черге болгаш чер-черге бүгү эрге-чагырганы ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтериниң шимчидерин негээн резолюцияны съезд хүлээп алган.

Национал кызыгаар черлериниң дыка хей Советтеринге большевиктер тиилеягени чедип алгызаан. Ооң чиизэ Ташкентиге калбарган болуушкуннар болган. Сентябрь 12-де (25-те) ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Ташкент Совединиң хуралынга бүгү эрге-чагырганы Советтерге дамчыдып бээр дээ шиитпир хүлээп алдынган, нүүскомнуң чаа составын сөңгээн, большевик организациязының идепкейлиг нежигүннери аңаа кирген. Ажылчыннарның, солдаттарның болгаш дехканнарның негелделеринге ун Совет дамчып, Түр революсчу комитетти түргузуп, түс черниң администрациязын эрге-чагырганан чайлаткан, тодаргайлаарга, революсчу эрге-чагырганың органы кылдыр хөделип турган Ташкент Совединиң хемчеглерин бүгү революсчу Россия чүүлдүгүүнген нүүзэшкин-биле уткаан.

Чуртка революсчу шимчээшкин Советтериниң эрге-чагырганы алырының мырыңай эргежок чугулазынга чедирип келген. Финляндияга чамыт ажылдыг байдалга турган В. И. Ленин «Большевиктер эрге-чагырганы алыр үнүрлүг» база «Марксизм болгаш тура халыышкын» деп чагааларны партияның Төп, Петроград болгаш Москва комитеттеринче чоруткан. Ол төөгүлүг документилерге В. И. Ленин чепсектиг тура халыышкынының эргежок чугулазын болгаш чайлаш чагум көргүскен. Мынчангаш, тура халыышкын дугайында айтырыг сентябрьның ортаа үезинде партияның мурнуга шуут практиктиг сорулга кылдыр туруп келген.

ЧУРУКТАРДА: (үстүүртен куду)—Ортаа Сибирь Советтериниң сентябрь 5-тен 7-ге чедир Красноярскиге болган съездизиниң делегаттары. Делегаттарның аразында Сибирьниң большевик организациязының удуртукчу ажылдакчылары. Бирги одуругда: солагай талазындан дөртку кижи — А. И. ОКУЛОВ, бешки кижи — А. В. ПОМЕРАНЦЕВА, чедиги кижи—Г. С. ВЕЙНБАУМ. Ийиги одуругда солагай талазындан бешки кижи — Г. О. ОКУЛОВА-ТЕОДОРОВИЧ. Үшкү одуругда солагай талазындан оң талазынче Я. Е. БОГРАД.

Фабрика-завод комитеттериниң Петроградка болган ниити хоорай конференциязы. 1917 чылдың сентябрь 10.

Революсчу таракчыннар отряды.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВАНЫ САННАР-БИЛЕ

Москва... Ооң дугайында чеже номнар үнмээн дээрил, ам үеде бистиң бөмбүрзекте тайбыңның, депшилгениң, социализмниң тугу болуп тұрар бо улуг чаагай хоорайга тураскаатқан уран чүүлдүң чеже чогаалдары бижиттинмээн дээрил.

ССРЭ-ниң найысылалы — маадыр-хоорай дугайында аажок хөй литературага чоокку хүннерде база бир момчугаш немешкен, хемчээл талазы-биле шоолуг эвес болза-даа, утка-шыиар талазы-биле дыка улуг. «Совет эрге-чагырганың чылдарында Москваны саннар-биле» деп статистиктиг чыындының парлаттынып үнгениниң дугайын чугаалап турары ол.

Улуг хоорай 886,5 дөрбелчин километр девискээрде чаптынып чоруткан, ооң кызыгаарлары бежен чылдарда кылган дээрбеткелчек автомобиль магистралы-биле тургустунган. Революция мурнунда үе-биле дениээрге Москваның шолу беш катап улгаткан. Бабушкин, Люблино, Кунцево, Перово, Тушино хоорайлар болгаш ске-де чурттакчылыг черлер каш чыл бурунгаар Москва-биле тутчуп, ооң шугумунга киргеннер.

Бо чылдың эгезинде бистиң найысылалдың 17 районнары 6 миллион 507 муң чурттакчылыг болган — революция мурнунда турганындан үш чартык катап хөй.

Олар—алды чартык миллион москвачылар бот-тарының социал составының талазы-биле кымварыл ол? Оларның барык 99 хуузу ажылчынвар болгаш албан-хлакчылар (ог-бүделарнің ажылдавайн турар кежигүннерин катай санаан); арткаларны — кооперастакан ус-дарганнар, колхозчулар, хостуг мергежилдің кижилери болур. Революция мурнунда Москвага 38 муң фабрикантылар болган садыгжылар, 25 муң бажың болган чер эвлекчилери чурттап турганын маңаа хамаарыштыр бодаза чогуур. Өг-бүленің кежигүннери-биле катай олар 200 муң ажыг кижи турган.

Москвачылардың профессионалдыг составын көргүзүп турар саннарны адаары кайгамчыктыг. Ажылдап турар муң кижи бүргүзүнден үлетпүрде 327, әртем болган әртем хандырылгазының черлеринде 181, тудугда 61, транспортта 83, садыгда болган инитиниң ченнеминге черлеринде 79, чурттакга-коммунал ажыл-агыйында болган чонның аныңырал хандырылгазында 50, чырыдышкында 59, кадык камгалалында 44, күрүне база ажыл-агый эргелелиниң аппарадында болган ске-даа черлерде 41 кижи ажылдап турар.

Улуг Октябрьга чедир Москва чагагайыттынмаан хоорай турган, ооң чурттакга шолүнүң дең кезиниден хөй чаңгыс каът ыяш бажыңнар, хоорай социал талазы-биле аажок ылгалдырыг турган. Бир талазында — хоорайның ажылчын кыдыгары, ында чаңгыс орун салыр карацгы квартираллыг, асфальт чок довуракпыг кудумчуларлыг, суг дамчыдыргазы, электри чырыы чок бажыңнар, өске талазында—алээн чаагайыттынган бүрүзүл төп турган. Хоорайның ажыл-агыйы үен-даан байдалга турган; суг чедишпес, орт айылы кежээлеп турган; хоорай транспорту шоолуг эвес хемчээлдиг болган чонның хереглелин хандырып шыдавас.

Амгы үеде Москва делегейниң ең чагагайыды түттүнган хоорайларының бирээзинге саналып турар. Ооң хөгжүдезинге Совет эрге-чагырганың 50 чылзырының дургузунда барык 29 миллиард рубльди киирген турган. Ол дээрге херек кырында чаа хоорай болган. 1946 чылда Москваның чурттакчызы болган кижи болза, найысылалдың үштүң ийи кезиниң оон бээр түлүп тургусканың караам-биле көрдүм деп бүзүрелдиг чугаалап болур.

Мурнуу-барыын талада, Чаа Черемушкаларда, Измайловта, Хорошево-Мневникаларда, Филимазиевода, Текстильщиктерде, Чаа Кузьминкаларда болгаш өске-даа районнарда чаа улуг-улуг чурттакга шолдерни түткан. Хоорайның иниги (ажыктыг) чурттакга шолу Совет эрге-чагырганың чылдарында беш катап көвүдээн; ол ам 87 миллион ажыг дөрбелчин метр болуп турар. Ол үениң дургузунда квартираллар 8 ажыг катап өскен. Ам Москвага үш чыл бүргүзүнде-ле 1917 чылга чедир турганы хире хемчээлдиг чурттакга шолүүн түдүп турар.

Москвачыларның бештиң дөрт кезинден хөй хөй каът бажыңнарда чурттап турар. Чүгле соолгу алды чылдарның иштинде 2 миллион 359 муң кижи чаа бажыңнарда квартираларны алган.

Пайысылалда миллион ажыг кижи (кежээки школаларның өөреникчилери-биле кады) өөренип турар. Бүгү школалар, бүгү уруглар албан черлери херек кырында Совет эрге-чагырганың чылдарында түттүнган.

Москва аттыг каналды түдүпкен соонда найысылал беш далайның порту апарган; чонга суг бээри 22 ажыг катап көвүдээн.

Революция мурнунда үе-биле дениээрге, хоорай транспортунуң пассажирлер дажыглаары барык 15 катап көвүдээн. Эрткен чылын барык 4,3 миллиард пассажирлерни ыңай-бээр дажыглаан. Оларның үштүң бир кезии метрога олурган.

Москва чурттуң ең улуг үлетпүр төвү болуп берген. Чонның соолгу чизези-биле алырга, найысылалда 1 миллион 200 муң ажылчыннар бар болган. Оон бээр Москваның ажылчын аңгызы болунуң хүрээлениң дыка калбарткан.

Найысылалдың үлетпүрү 1913 чыл-биле дениээрге продукция бүзүрүп үндүрериң 118 катап, ооң иштинде машина тудуушкунуң—931 катап көвүдеткен.

Станоктар, электромоторлар, автомобильдер, приборлар, пос-талвы аймаа, шахтар, телевизорлар, химикаттар болгаш оон-даа өскелер Москвадан чурттуң болгаш бүгү делегейниң бүгү черлеринче чорун турар.

Москва — әртемниң болгаш культураның делегей төвү. Ол дугайында каш саннар бө-дүр. Бистиң найысылалывыста улус ажыл-агыйында ажыктан турар дээди болгаш ортумак түскай әртем дипломнуг 975 муң түскай әртемниглер; әртеминиң 6 муң докторлары болгаш 42 муң кандидаттары; 30 муң аспирантылар санаттынып турар. Найысылалдың 76 дээди өөредилге черлеринде 604 муң студентилер (кежээки болгаш заочно өөредилге киидистерин киирилтирбишаан) өөренип турар. Революция мурнунда үе-биле дениээрге, студентилериниң саны 18 катап, а техникумнарның өөреникчилериниң — 42 катап өскен.

Москваның ең улуг дээди өөредилге чери болза Бүгү-аныелдиң политехниктиг институду болур, ында 40.427 студентилер өөренип турар; ооң даразынга совет садыгның Бүгү-әвилез заочно өөренир институду киирер, ооң студентилери 31 муң. Москваның алдаржаан университети үшкү черде. Ында 30.445, ооң иштинде хүндүскү салбырда 16 муң ажыг кижи өөренип турар.

Москвада 27 театр, 850 киноустановка, 341 клуб албан черлери, 58 музей болгаш 1.110 массалыг библиотекалар ажылдап турар. Москвага эрткен чылын 875 миллион экземпляр номнарны парлап үндүрген; хүн бүрүде 52 миллион экземпляр солуннарны парлап турар.

Түңнелинде салыг дугайында каш сөс. Найысылалда 5.250 магазиннер, ооң иштинде 68 универсалдыг магазиннер бар. Бо соолгулерниң аразында өң-не улуг үш магазин бар. Олар — Күрүненің универсалдыг магазини, төп универсалдыг магазин болгаш «Детский мир» болур. Эрткен чылын бо үш магазиннерге миллиард ажыг рубльдиң бараанын садыгладан.

Москва мырыңай хүн бүрүде өзүп, экижип турар.

И. ПАВЛОВ,
(СЭТА-ның корр.).

ТОЖУ РАЙОНДАН МЕДЭЭЛЕР

СЕМИНАР

СЭКП-ниң Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи политшколаларның пропагандистериниң семинарын чөөкта чаа организастап эрттирген. Партия өөредилгезиниң методиказының айтырыгларын болгаш 1967—1968 чаа өөредилге чылында сорулгаларны семинарга колдадыр көргеп.

Партия чырыдышкынын чаа өөредилге чылынга уткуштур чөтчелеп, белеткээн түңнелдериниң дугайында СЭКП райкомунуң кабинет эргелекчизи эш Уртунайның илеткелин, кичээлдерге пропагандистерниң белеткинир аргазының дугайында партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Дамдын-Сыроонуң методиктиг илеткелин болгаш делегей байдалының дугайында лекцияны семинарның киржикчилери дыңнааннар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар болдурган хүлээлгелерни районнуң амыдчы чоннары канчаар күүседип турар дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Бойду семинарга кылган.

Д. ИРГИТ.

ИЙИ КОЛХОЗТА

«Май 1» колхоз киитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шудургу амылдап турар. Колхозтуң сигенчилери бөгүнге чедир 9152 центнер эки шынарыг сигенни белеткеп алганнар.

• • •

«Совет Тыва» колхозтуң тараа ажаап алыышкыны бо хүннерде киидин түлүк чоруп турар. Ажаап алза чогуур тараадан 560 га чер арткан. Тараамылар сентябрь төнчүзүнде ажаалданы дөзар дээш сорук киришиишиннинг ажылдап тураряар.

Хову ажылдакчыларындан Лузу Чарашпан хүн нормазын 150 хуу чедир, комбайнерлер Чарлин-оол, Болат-оол олар тараа кестирер нормазын хүн бүрүде 110 хуудан өрү күүседип турарлар. Ол ышкаш чолаачылар Бараан Хөлдыр, Коя Агыына оларның эрестиг ажыл-ишкин демдегээзри өөрүнчүг.

Н. ОЮН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Кол Ассамблеяның XXII сессиязы

СЭТА-ның түскай корреспондентилери Евгений Егоров биле Сергей Лосевтиң Нью-Йорктан дамчыткынында мынча дээн:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязының Кол комитеди КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязынга көөр кылдыр Совет чазактың киирген ийи айтырыын сессияның чугаалажыр айтырыларының санынга киирер деп доктаатқан. Ол айтырыглар болза: «Амгы үениң делегей байдалының аайы-биле агрессияны тодарадырын ажылдап кылырын дургедедириниң әргежок чугулазының дугайы» болган «Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында керээ чарар дугайы».

ССРЭ-ниң төлээзи Н. Т. Федоренко ол айтырыгларны сессияның чугаалажыр айтырыларының санынга киирериниң әргежок чугулазын барымдаалар-биле бүзүредип чугаалаан.

Ол чугула болгаш дүрген чугаалажыр ужурлуг ийи айтырыгны сессияның чугаалажыр айтырыларының санынга киирер дугайында совет саналды Сирияның болгаш Эквадорнуң төлээлери боттарының чугааларынга деткээн.

Ол ийи айтырыгны чугаалажыр айтырыларның санынга киирген соонда оларны кайы комитеттерге чугаалажыр ужурлуунуң дугайында дискуссия болган.

АБШ-тың төлээлери агрессияны тодарадырын ажылдап кылыр дугайында айтырыгны алдыгы юридиктиг комитетке көргеп турарын негээн. ССРЭ-ниң төлээлери ол ийи айтырыгның политиктиг улуг ужурлуг айтырыглар талазы-биле болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле комитетке) чугаалажыр кылдыр шилчидип бээр деп саналдаан.

Бол Ассамблеяның иниги хуралының эгелээни болдунуң ажылын түр чапсарладыр ужурга Кол комитетти таварыштырган.

Агрессорларның чидириглери

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам Митхо можуда дайылдажып турар Хосталга армиязының дайынчылары Меконг хемниң шыпаазында хыдыкчы дайылдажышкыннарны боттандырып турар америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга күштүг ойтур шавышкынны таварыштырган.

ВИА агентилелдиң дыңнадыр турарын ёзугаар алырга, сентябрь 13-те, 15-те болгаш 16-да Сайгондан 70 километр черге хыдыкчылар 15 муң америк болгаш чалча солдаттарын патриоттарга удур октаан. Тулчуушкуннарга америк шериглериниң 1000 ажыг солдаттары болгаш офицерлери өлүрткен, хөй санныг бөө-чепсек, шериг дериг-чемзээ былаан алдынган.

Хосталга армиязының дайынчылары ол тулчуушкуннарының үезинде 26 судноларны сугже үреп дүжүргеп, 8 самолёттарны дүжүр аткан, 16 күлек машиналарны чок кылган.

Ол-ла агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Куангчи можуга мурнуу-вьетнам патриоттар сентябрь 17-де, 19-та, 21-де америк далайжы чадаг шериглерге удур тулчуушкуннарга 500 кижини сандан үндүргеп.

„Капиталга" бараалгаткан делегей конференциязы доозулган

ЛОНДОН. (СЭТА). Маристың «Капиталының» бирги төмүнүң парлаттынып үнгенинден бээр чүс чыл болганынга бараалгаткан, теория айтырыгларының делегей конференциязы доозулган. Түңнел хуралга англи марксист, профессор Э. Хобсбаум чүве чугаалаан. Ниитилел хөгжүдезиниң ушуруи билирингө «Капиталдың» үнелеп четпес ушур-дузалының демдеглээш, Э. Хобсбаум марксисчи идеяларның Совет Эвилелинде белгаш социалистиг эске-даа чурттарда ол хире бүзүрелдиг тиилеп турар, турасказлдыг үезинде конференцияның эртивиин сеткил ханып демдеглээн.

Конференцияның киришиичилери «Ниитилелдиң марксисчи теориязы» болгаш «Капитал», социализмниң экономика айтырыглары» деп илеткелдерни дыңнаан. Киижи төрелгетен бо хүннерде «Капиталдың» парлаттынып үнге-де чүс чыл болганы, марксисчи-ленинчи өөренигниң амыдыралга боттанырының үезин ажыктан Улуг Октябрьның 50 чыл ою—ийи турасказлдыг байырлал ооң хары угда демдеглеп турар деп олар айтыкан.

Ондак бол часкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эртиен улугхүнде «ЭКСПО-67» деп делгелгеге ам ол делгелге-биле таныжып чорун турар КНО-нуң Чиигине секретары У Таннын баар ужурлуг турган девискээринден оожум хөделип частыр бомба тывылган.

У Таннын келир дээн үезиниге 40 минута четкелек турда, ол бомбаны айыыл чок болдурган деп Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

НИГЕРИЯДА БАЙДАЛ

Нигерияның ортаа-барымы штатында чурттуң ол девискээрин чөөнингерий шериглериниң эжелеп турганының уламыдан таварышкан когаралдарны хынаар болгаш тодарадыр комиссия тургустунган.

Федералдыг шериглер ол штаттың кол хоорайы—Бенинни хостаткан. Федералдыг шериглер аар-бергө тулчуушкуннар кылганының соонда Чөөн Нигерияның найысылалы — Энугу хоорайның мырыңай чоогунда чурттакчыларлыг Окпату деп чөрни ап алган деп Лагоста база чарлаттынган.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ДАМАСК. Бо чылдың августу сооңзүредир Сирияның Коммунистиг партиязының пленуму болган. Анда «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп илеткелди дыңнаан. ССРЭ-ниң ажылчы чоннары киижин бүрүн хостаарының оруу-биле, деңшилгениң болган чөнтүг чорунтуң оруу-биле инитилелди баштап турар, күүлүг социалистиг күрүнени 50 чыл дургузунда тургузуп шыдаан. Ынчангаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязын үнелээрлер түгле совет үзүс эвес. Оны делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилери үнелээр деп аңаа хүлээп алдынган шинтпирде чугаалаан.

• • •

РАВАЛПИНДИ. «Доон» солун Пакистанга совет экономика дузаламчызын бодунуң редакция түүлүүде бедик-биле үнелеп бижээн. Бистиң чурттувуска Совет Эвилелиниң экономика дузаламчызы Пакистанның экономиказын хөгжүдеринде программазын боттандырарынга дуза чедирген. Ийи чурттуң аразынга садыгламкыры кыска үе дургузунда бөш катап улгаткан. Карачи болган Читагонг девискээринде газ байлакчыг черлерни илередиргеге техниктиг совет дузаламчы Пакистанның экономиказынга оюма чугула ужурдузалыг болган деп, ол солун демдеглээн.

• • •

ДЕЛИ. Маңаа хоорайның эге болган ортумак школаларының башкыларының митингиин болган. Митингиге сөс алганнар башкыларның шалыңы таан-даа экээш-тир дээш, ону улгатқырарын чазактан негээн.

Митинг доозулган соонда ооң киржикчилери чырыдышкын министри Тригунасеннің турар черинге баргаш, аңаа боттарының негелдерин тутсуп берген. Полиция чыыланнарны тарадыр сывырган. 16 кижини кара бажыңнап алган. Дели школаларының башкыларының каттышкан хөделиишкин комитеди он эштеринің туттуруп хоруглатканынга удурланганын илергейлээш, ажыл соксадын өгээнан. Маңаа эге болган ортумак школаларның 30000 хире башкылары киришкен.

(СЭТА).

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдат Улус Республиканың тургустунганындан бээр 18 чыл болганынга чоокшулап олурарынга холбаштыр Пекинде лозуңнар парлаттынып үнген. Кыдат улустуң ёзулуг революсчу чаалап алышкыннарын ондаттыг байдалга таварыштырган ККП-ниң амгы удуртукчулары «культура революциязын» чедиишкинниг болуушкун кылдыр ол лозуңнарда мактап турар. Мао Цзэ-дун белүүнүң үндүрүп турар бүгү документилери-биле домей лозуңнарда антисоветчи дерзин хоп-нүгүлдер бар.

Мао Цзэ-дун «Хэнань, Хубэй, Хунань, Цзянси болгаш Чжэцзян можуларже чурганнап чораан, Пекинче чаңын келген» деп ол-ла хүннерде Синьхуа агентилел чарлаан. Ооң байырлал мурнуу чарыында ол аян-чорууп даштыкы чурттарның хөгжааракчыларын ам Кыдатта чорудуп турар «улуг каттыжышкын» кампаниязы-биле холбашкан деп турар. Ол кампания Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларын сырый каттыштырар болгаш оппозицияның улам үлгадып турар удурланышкынын көшкадыр дээн оралдажышкын болуп турар.

Амдыгаа хөөр-ле иштики демисел шыңгы чорун турар дең медээлер кээп турган можуларны тайбың-чаагай байдалдыг кылыр көргүзер дээш, ол аян-чорукту кылган дээр бодалдар соглеттинип турар.

Шуутазының «улуг каттыжышкын» кампаниязы Мао Цзэ-дунга удурланганнар биле ооң талалакчыларының аразында, хунвэйбиннер биле цзаофаньнарның адаанажып турар болуктериниң аразында демисел кошкадын шылаваан деп чүвени даштыкы чурттарның информация агентилелдериниң Кыдаттан дыңнадыглары хереченип турар. Чамдык черлерде ол демисел улам күштелген. Дүжүрткен партия организациялары болгаш эрге-чагырганың соңгулалыг органнарын солаан түүл-бүрү болуктер «каттышкан организациялар» дигилээр чүвелерге эрге-чагырганы холгаарлап алыр дээш карак кыыш турар.

Үстүкү черлериниң айтыышкынын ёзугаар чорудуп турар «улуг каттыжышкын» ёзу барымдаалаан хоозуи чүве болган деп, кыдат кодээ солуннар миннип бижип турар.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Гуанчжоудан каап турар соолгу дыңнадыгларны ёзугаар алырга, шериг эрге-чагыргазы төп демир орук вокзалын эжелеп алган. Ол вокзал июльдуң төнчүзүнден бээр ажылдавайн келген болгаш аңаа Уханьдан дезип келгеннер чыыл долган турган. Ам ол хоорай катап ыржым апарааа-даа, «Гуандун можунуң чөөн талазында шыңгы мееллежишкинер үргүлчүлевишаан» деп, Франс Пресс агентилел дыңнаткан. Мао Цзэ-дунга удурланганнарның база бир болүүн ыяа шапкан деп, кыдат «Нэй-мэңгу хибао» солун дыңнаткан. Сентябрь 20-де иштин Моолга Хух-Хото хоорайга «ёзу» ийи кижини өлүрүп шажылдар болгаш үш кижини каторга кара бажыңына үр хуусаада хорутпаар деп шиитken. Шиитпиргеннериниң бирээзин ол-ла черинге шажылап каан. Ол солун ук шиитпиргеннерни «ревизионистер», «контрреволюсчулар» дээн болган олар «Мао дарганың улуг стратегия планын боттандыртпайн баар деп оралдажып турган» дигилеп балыткап турар.

Чогаалчы болгаш Пекин хоорайның чагырга черининг оралакчы дарганы турган У Хань, «Жэньминь жибао» солуннуң ног редактору турган Дэн То биле төөгү эртемденн Ляо Мо-ша амы-тынынга четтингеен өлген деп дыңнаткан хуулустар Гуанчжоу хоорайда тарай берген деп, даштыкы корреспондентилер дыңнаткан. «Культура революциязының» ең эгезинден тура-ла олар үзелээ калчаалыг дорамчылалга таваржып келген. Олар «бурулуг херек кылган бис деп чалынмайн-даа» үзелээ чаңгыс хүн өлү берген деп, ол хуулустарда дыңнаткан. Ол кижилер хорутталга турар деп соолгу үеге дээр саналтының келген.

(СЭТА).

Болгарияның Варнада судно тудуунуң Георгий Димитров аттыг заводу. Фашизмден чурттуң хостэлырының мурнунда болгар флоттуң бүгү тоннажынга деннежир тоннажтыг суднону ам болгар судно тудуунуң үлетпүрү чүс-ле хонук дургузунда бүдүрүп үндүрүп турар апарган.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ КИРИП ТУРА

Совет Эвилелиниң 218 муң школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн. 50 млн. хире уруглар класстарда олуттарын эелепкен. Ийи чартык миллион башкылар оларны өөредип турар. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң 8 миллион студентилерин, профтехшколаларда өөренип турар миллион-миллион ооллар, кыстарны, янзы-бүрү курстарда, хөй-ниитиниң культура университеттеринде билиин бедидип турар аңгы-аңгы вазы-харыыг кижилерни школачыларга кадарга, совет хамаатыларының үштүң бирээзиле чаа өөредилге чылында өөренилгеде хаара түттүнган.

Өөренип турар кижилер өөредилге дээш акча төлевес, библиотекаларны, консультацияларны халас ажыглап турар. Өөредилгениң болгаш культураның керегледеринге күрүне бодунуң бюджединиң 23 хуузун үндүрүп турар. Студентилерниң хөй кезии болгаш техникумнарның сургуулдары күрүне стипендиязы-биле хандыртынган.

Туруп келгенинин 50-ги чылында Совет Эвилелинде өөредилге айтырыы шак ынчаар шиитпирлеттинген. Октябрь мурнунагы хаанныг Россияга ажылчы чоннуң байдалы кандыг турганын билир кижилер бистө хөй. Эр улустуң 70 хуузу бижик билбес турган. Херээженнерниң ортумак өөредилгезинче шилчиир.

Ук айтырыгны шиитпирлээри СЭКП-ниң XXIII съездизининг соонда эгелээн. Чаа программаларны чогаадырынче кирер. Эрткен өөредилге чылынган эгелеп чамдык эртемнерниң программазын академиязы үш чылдыг эге өөредилге дугайында шинчилелди элээп каш чыл дургузунда чеднишкининг чорудуп келген. Үдавас совет школалар үш чылдың эге өөредилге программазынче киирер, ортумак школага өөренир эртемнерни дөртку класстан эгелеп өөредип эгелээр. Үстүкү класстарга өөренир эртемнерни хандыр өөренири чедип алдынар. Үстүкү класстарга болук айы-биле курс кичээлдерни киргени аныяктарның ниити билиг белеткелинге улуг ужурдузалыг.

Совет школа ниити билигинин күш-ажылчы политехниктиг школазы боон сайзырап келген болгаш сайзыраар-даа. Күш-ажыл кичээллери чаңчыл апарган болгаш оларны чорудары албан. Школаларның хөй кезинде бүдүрүлге мастерскаялары бар, мастерская чок школаларга оларның шефтери — үлетпүр болгаш кодээ ажылагый бүдүрүлгелери завод цехтерин, хову-шөлдерни тускайлап берген.

Бо беш чылдың төнчүзүнде бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилге колдуунда доостур. Ынчангаш амдыгаатын эгелеп чер-чер Советтерни болган хөй-ниити чогуур материалдыг базаны тургузарынче кичээнгей салып эгелээн. 1—10 класс чедир өөреникчилер кирер школа тудугларын кайда-даа калбарган. Чаа өөредилге чылының эгезинде Белоруссияда 300 чаа школа ажылдада киргеп.

«Просвещение» деп түскай нов үндүрер чер кескү совет эртемчиперниң болгаш болук авторларының бөш катап улгаткан. Карачи болган Читагонг девискээринде газ байлакчыг черлерни илередиргеге техниктиг совет дузаламчы Пакистанның экономиказынга оюма чугула ужурдузалыг болган деп, ол солун демдеглээн.

• • •

ДЕЛИ. Маңаа хоорайның эге болган ортумак школаларының башкыларының митингиин болган. Митингиге сөс алганнар башкыларның шалыңы таан-даа экээш-тир дээш, ону улгатқырарын чазактан негээн.

Митинг доозулган соонда ооң киржикчилери чырыдышкын министри Тригунасеннің турар черинге баргаш, аңаа боттарының негелдерин тутсуп берген. Полиция чыыланнарны тарадыр сывырган. 16 кижини кара бажыңнап алган. Дели школаларының башкыларының каттышкан хөделиишкин комитеди он эштеринің туттуруп хоруглатканынга удурланганын илергейлээш, ажыл соксадын өгээнан. Маңаа эге болган ортумак школаларның 30000 хире башкылары киришкен.

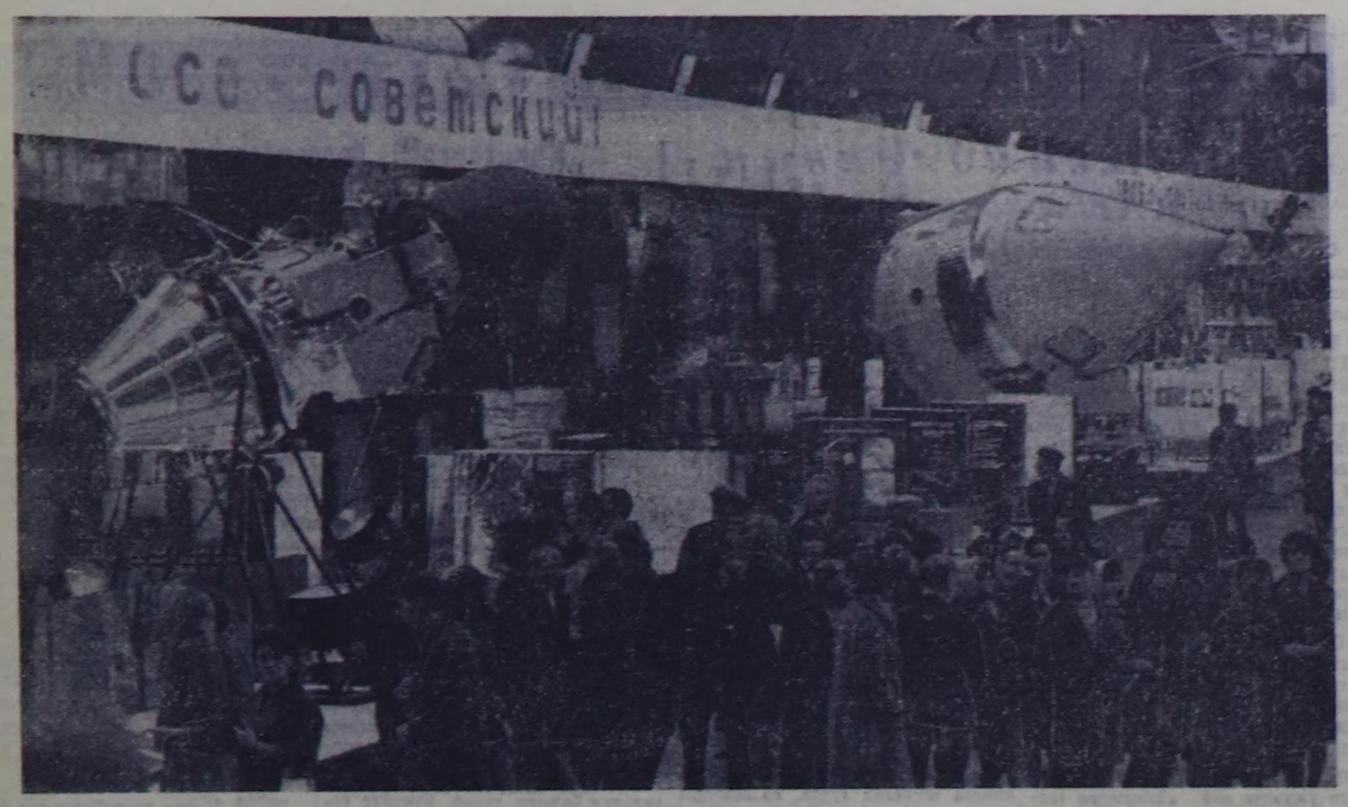
(СЭТА).

Чаа программаже киргенинге холбаштыр башкылар боттарының билиин чаартып база бедидип турар. Башкылар билиң бедидер институттарга бо чайын мергежил бедилериниң куретарын чүс-чүс муң башкылар өөренип эрткен.

Чартык чүс чыл дургузунда культура революциязын чорудуп келген Совет чурт ам культура революциязының чаа үе-чадазынга белетченнин турар.

(ПМА).

1967 ч. Сентябрь 27.
ШЫН
3-КҮ АРЫН

МОСКВА. ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедишкиниринiң делгелгезинде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Космос» делгирiри ажыттынган.
ЧУРУКТА: «Космос» делгирiниң коргузуглери-биле чоннуң таныжып туроры.

Фото В. ЧЕРЕДИННИИ. СЭТА-ның фотохроникazы.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ӨГ-БҮЛЕ БАЙЫРЛАЛЫ

ССРЭ-нии улус ажыл-агый чедишкиниринiң делгелгезинге Россия Федерациязының байырлалы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Воскресеньеде ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедишкиниринiң делгелгезинге хей чон чыылган, чугаа-соогуг, ужам чараш шинчи киргеи. ырлар ыңналган турган. Россия Федерациязының бүгү националдарының төлөөлери боттарының ногбүлезинiң көрүшкүлү — Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга баралгатканы, улустарның уран чүүл байырлалынга чыылган.

Байырлалдың чыскаал кыскажы В. И. Ленинниң турасказалынче чоруткан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, кубань комбайнери П. Рекало турасказаны РСФСР-ниң ажылчы төлөөлериниң омуразинден эчелекпес салган.

Байырлалдың эгелээнiң суворогчу-горнистер мелодеп дыңнаткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. А. Дьяков байырлалгы ажытпышаан, мынча дээн:

— Хей националдыг Совет Россияның ооллар, бистары биетиң күрүнеевистиң алдарлыг 50 чыл ойнуң бүдүүзүнде Ленинниң херээнге, Октябрь революциязының идеяларынга кызыгаар чок бердингенин илергейлеп турар.

СЭКП-ге алдар болдурган йөрээл дыңналып үнген. А. Долуханяниның коммунизмни алдаржыткан «Ол уеге чогум-ва бистер чурттаар бис» деп ырын Москваның ыраажылары күүседкен. Делгелгенiң соп эстрадазынга уран чүүлдүн улуг көрүлелиниң хогжумучу эге тайылбыры ол ырның состери болган.

Муң-муң көрүкчүлер күрүненiң кабардин-балкар «Кабардинка» деп танцы ансамблинге, күрүненiң улусчу ыраажыларының соңгу чүк болгунге. Чечен-Ингушетиядан келген танцы коллективинге, Тывадан келген ыр болган танцы ансамбльлериге, Горькийден келген балычылар оркестринге. Калинин областан келген «Ленок» деп ыраажылар болгунге, еске-даа боттывынгыр болгаш профессионал уран чүүл коллективтеринге адыш часкаа байыр чедирген.

Ол хүн УАЧД-ге келгеннер-биле эртемденнер, композиторлар, аныяк шүүлүкчүлер, спортчулар ужурашкан. Делгирлерге Россия Федерациязының эртем-тайылбырлал кино-чуруктарын чонга көргүзери үргүлчүлээн.

• • •

Кремль театрының сценазынга күрүненiң Ленин орденниг, Г. Камал аттыг, үлегерлиг татар театрының коргузуглери эгелээн. Казаньдан келген артистерниң чогаалынга ажылынче делгем чүткүлдүн оларның үш нимнин эң балгай-ла Москвага көргүскени хереглиэн. Таи Газзаттың төөгү көргүскен «Кызганнаштар», ангы үениң араб чогаалчызы Сахиб Джамалдың «Фатима Сабри» деп чогаалы болган Чингиз Айтматовтуң төөгүзүн шинжиткен коргузуглер ол.

«Кызганнаштар» — ус-шагның хынаалдың тудуп эртиргеи шин, театр сценазынга чөөрбй бөш чыл дургузунда үнүп келген. Төөгүзүү, маадырларның ажыл-чанын шын, үениң байдалдарын чидин-биле коргускени ол шинии татар көрүкчүлерниң эң ынак чогаалдарының бирээзи болдурган.

Бүгү-авиледдиң «Балыг» нимтилелиниң төп лекторийниге «Россия — Төрээн чурттум» деп кежээ эрткен. Найысылаттың ажыл-ишчилери 50 чыл мурнунда Кызыл ордуну штурмалаакчылар-биле, хамаатты болган Адыгчуттуң Улуг дайынынарынга Октябрьның чаалап алышкынынарын камгалаакчылар-биле, үлетпүрүүн маадырлары, хөвүүлериниң ажыл-ишчилери-биле аяа ужурашкан.

Төп лекторийниң фойезинге «Социалистиг Россия 50 чыл дургузунда» деп фотоделгеге ажыттынган.

• • •

Уран ырлар куттуглуг тур.

Чайковский аттыг залга Уралдың улусчу орус ыраажылар болүүнүң концертин эгелеерде чангыланган ол ырның состери оон бүгү көргүзүүнүн эге тайылбыры болган. Өткүт үнүүг «Свердловчу-кыс», «Партизан сюита» деп ырларны, «Терекчиген» деп чаа ырны ыңналаш, көрүкчүлер түректиң ханыжындан өөрүп, адыш часкаан.

— Карак четпес бүгү Россияның төлөөлерин Москва куспактап хүлээп алган. Ынчангаш оны боттарывыстың уран чүүлүвүстүң мергежилдиг көргүзүглериби-ле, чаа танцыларывыс, ырларывыс-биле төлептиг харыылаксаар-дыр бис. Совет улустуң чартык чүс чыл дургузунда эрткен алдарлыг оруун ында көргүскен бис — деп ыраажыларның уран чүүл удуртукчузу Владимир Горачих СЭТА-ның корреспонденгизинге чугаалаан.

Найысылатта болган байырлалга келген залчылар чогаддыкчы акыын-ижинiң отчётгарын, кады кылган көргүзүглерин чонга барааладып турар. Чижөөлөөрге, Луҥнинiң спорт оруузунга Москва биле Ленинградтың, Татария биле Чечен-Ингушетияның, Россияның хей хоорайларының, областарының төлөөлери боттарының уран чүүлүн көргүскен. Соңгу-Осетин танцы ансамбліниң артистери демир-орукчуларның Төп культура бажыңынга көргүзүглерин кыыган. Орус ырлар болган хогжумучу аялгалары Консерваториянның, Гнесиннер аттыг институттуң, Эртемденнер бажыңының залдарында дыңналган, аяа найысылаттың эң эки ыраажыларының көргүзүглер кыыган.

Шолиграфистерниң чедишкини

Тываның полиграфистери 1967—1968 өөредилге чылында республиканың школаларынга хереглээр ямзы-бүрү өөредилге номнарын белгаш өөредилгеге коргузуг материалдарын чогуур хуусаазында парлап дөөскаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң дузаазы-биле мактадып демдеглеткен.

Коммунистиг муш-ажылдың бүдүүлгези деп бедик атты эдилээн типография коллективи августуң бүдүүлге омаалдазын 107 хуу муусеткеш, мурнуку айларда чедип алгылаан муш-ажылчы чедишкиниерiи улам быжыглаан.

Типографияның цехтеринден дээре коргузугну эрткен айда парланчылар коллективи чедип алган.

Шалыпчы цехтиң дараазында черлерни дептерлээр, линотип, хов-биле оруур цехтер эдилээн.

Полиграфистер бо хүннерде үшүнү кварталдың шиитпирлиг айы сентябрьның бүдүүлге планын мурнуку айларган-даа бедик коргузуглуг муусеткеш дээш чүтүүлдүт амылдап турар.

С. ТАМЧАЙ.

Парлалга чагыдылгазы

Келир чылдың парлалгазынга чагыдылга Тес-Хемде чоруп турар. Чаа чылдың чагыдылгазының бижидилгезин районнуң хей-ниитичи парлалга нептередиичилери ноябрь биргe дөөскаш дээр соруулганы салган.

Бо чугула кампанияга районнуң албан организациязы, бүдүүлге черлериниң хей-ниитичи парлалга тарадыкчылары идепкейлиг кирипп турар. Районнуң кинофикация черiниң эмгелдекчизы эш Сереэдар, аныдырал-хандырылга комбинадындан эш Дагуй-оол, суг ажыл-агый черiнден эш Селищева. «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының секретары эш Салчак олар эң хей салуунар, журналдарны бижидерин организастаанар. «Чодураа» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш Иван Данзурүүниң хөйжу бригадазының немингүннери болгаш өске-даа колхозчулар 253 аныяк эдилеелер чагылганы бимитпеп.

ТЕХНИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуг шолдеринде ажылчыннарның деминг ижи хайыкаан. Хову-Аксының энергетиктиг ниит чүрээ — ТЭЦ-тиң калбаран тулуунда тудугжулар-биле монтажчылар демнежиннкеп, ачыр-дашчыр ажыдап турарлар. Хаванның улуг блоктан бүткеп кежээ башнялыг кран-биле алдыгы каътче сиилерiр кодуруп үндүрген, аяа-биле ажылчын ону эптеткеп. Электроманнакчыларның ак-кок оттары шнда-ында хеределенiп, оттуг чаъсты ынаар бедиктеп бадырып тургулаан. Шак бо муш-ажылчы хайыраан кижилерниң аразында папка колдуктаан, ырыг идик-хептиг бир кижини дораан эскерип кагдым. Ол болза техниканың аймы чок чоруунуң талазы-биле инженери, бүдүүлге-техниктиг өөредилгениң мастери Виктор Петрович Голубцов болду.

— Хову-Аксының улуг тудуун доозарының үези келген, тудуушкунуун болгаш дериг-хереселдериниң эптээшкининиң эң-не күженiшкининг. харымсалгалыг үези тудугжу бүрүзүнге чаа негелделери салып, бүдүүлге-техниктиг өөредилгениң эргежок чугулазын амыдыралга боттандырары болур — деп эш Голубцов чугаалай-дыр: — Чогум-на моон ужурунда мен бо тудугнуң ара-зында чоруп, кадрлар белетизээр ажылды харылып турар мен — дидим.

Юбилейниг чылда бүдүүлге-техниктиг өөредилгени үндезинибиле эде организастаан. Тудугжуларның эргезинде чаа техника, хей янзы механизация болгаш технологтуг чаа чорудулгалар бар апарганы үзүктел чок өөренирiн негеп турар. Шынап-ла ажылчынар өөренип киридкеп. Бизанчы-бетонщик, кровельщик-изолировщик. арматурщик-бетонщик деп эш-эш түскай мергежилдерни чедип алыры-биле 62 кижи амгы хүннерде өөренип турар. Оларның хей кезии аныыктар.

Брянск областан болгаш Тываның бодунуң бүдүнiларындан 8 база 10 класстарны доозкан аныктарны бүдүүлге-техниктиг өөредилгеже хаара тутkан. Өөредилгенiң түскай кабинединден дерип эгелээн. Өөредилге комбинады бедик мергежилдиг башкы кадрлар-биле четчелеттингеп. Чижөөлөөрге, СУ-2-ниң начальныгы Е. Д. Васильченко — бызанчы-бетонщиктерниң курузун өөредип турар, СУ-3-түн начальныгы В. И. Мистриков — кровельщик-изочеровщиктерниң бөлүүн, мастер Г. А. Казеев — арматурщиктерни дээш өске-даа. Тудуг участоктарында практиктиг ажылды удурлуп, башкарып турар инструкторлар база бар.

Хову-Аксының бүгү бүдүүлгелери беш хүнүг күш-ажылчы неделяже шилчээни-биле холбаштыр бүдүүлге-техниктиг өөредилгеге керектиг немелде хостуг хүннер бар апарган. Өөредилгени ажыл шагы төнгенде неделяда ийи катап, 2 шак чорудун келген.

Өөредилге комбинадын доосканнар II-III-IV разрядтың мергежилин ап, техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле, шыйгларны тускайлап, номчуп билирiн дээн ышкаш эң-не чүүлгө билигдер-биле чепсегленген болур.

Инженер-техниктиг удуртур ажыдакчыларның билинiн бедидер соруулга-биле «техниктиг тудуг» деп тускай болуктуг база тургузар. Өөредилге комбинады бодунуң дөрт программазын күүседири-биле чергелештир партия чыыылышкынының кичээлдерiн база чоруулун эгелээн.

Ынчангаш «Тыва кобальт» тудугга чаа келген аныяк ооллар, кыстар тускай мергежилди үзүктейн чедип алыр оруктар ажыттынган. Өөредилге халас болурундан адыгда, аныяк ажылчыннарның өөренип турган айларында магадылал төлевирiн артар.

О. КОРОДА.

Чер байлактарын тыварда—ыттыг чоруур

Кемчуг чыгчы, чүүлбүрү минералдарны оларның оруза чыттарының адыыл-биле тып бижир кылдыр тускай өөредип каан ыттар чер байлаа тываларынга кайгамчык бижидиинг болган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Карелия салбырының геология институдунга тускай өөредип каан үш ыттыг чер байлаа сургаглаар ажылга баштай-ла бо чылын киириштирген. Печенга хемниң чөөгүнде Аллареченск дагларынга Марат деп шөлаалыг ыт руда байлактыг беш черни тып алган.

Геологтар ол курмаанчыларның адыыл-биле никель байлактыг черлерни база тыпкан.

Григорий НАЙШУЛЛЕР (ПМА).

Аныяк гвардейжиниң гитаразы

Красноармеецтиң аныяк гвардейжилер музейиге чаа коргузуглерлиг болган. Кесменаат Герман Титов совет кесменаатарның боттарының турасказалдыг демдеглелдер бижээн чуруун музейге белек кылдыр берген. ГДР-ниң коммунистери Эрнест Тельманның портредин; Франциянның студентилери Сент-Этьен хоорайның чурттакчыларының турасказалдыг демдеглелдер бижээн кызыл дептерни; Луганск-биле ажы-дүүма болган болгар Пермин хоорайның комсомолчулары Георгий Димитровтуң портредин ыяштан сиилбирээзи, белек кылдыр чорудуп берген.

Аныяк гвардейжин Шура Бондареванның ада-иези музейге уруумун гитаразын берген.

Школачыларның мастерскаяга ажылы

Күш-ажыл—организмниң бир дескi сайзыраарынга дузалаа, шынаан эт системазын, тынарының органын, хан эргиледиин болбаазырадып турар. Ынчалза-даа күш-ажылдың ажыктыг оны кылып турар байдалдан, режимни болгаш дыштанылганы шык сагыырындан хамаарыжыр.

Чаагайлар, дараалыг, дарганнаар мастерскаяларга күш-ажылды хүнүүн ортан үезинде, үшүк болгаш дөртүк үректерде чорударга ёкш. Ынчан өөренiкчилерниң бажы могаанам боор, ажылды эстертирiп оларга дыка ажыктыг. Бир эвес мастерскаяга уругнар ийи шак иштинде улай ажылдавр аларга, бирге шак соонда чаңсарны маавыла кылыр ужуруг.

Шынаан эттерниң ажылы хам-эргиледиин, тынызыгы улаттыгын, кислородту харезээрiн көөгүдер. Күш-ажыл кылганындан организмге чылыгның тыптыры көөгүдеп, нага-ботка тарай бээр. Аларга углекислотазыг хей, суг бузу, дердем тылыгаш холукседлар көөгүдер. Тударынга чок черге ажылдаарга кижи дорааи могай бээр. Ынчангаш мастерскаяны почтамаа агаарлабыя турар керек.

Чылыг теде форточканы ажыдып алаш ажылдаарга тааржымалыг. Кичээл төнген соонда өөренiкчи бүрүзү ажылдап турган черiн чурумчудуп, ыяш болгаш демир кезиидерiнiң аштап, ырыглап каптарга, бежүрнүй ол пес-биле шаланы чодуп каптар.

Өөренiкчiниң ажылдап турар черiн шын чыгыысары чугула. Тускай хептерни — халаттарны, колбинезонналарны, фартуктарны кеп1п алыр керек. Ажылдап кедер хеп узун эвес болур. Чеч аксым болгаш курку өөктеп алыр.

Улуг улустуң ажылдаар чепсектерiн өөренiкчилерге берип болбас. Оларга тааржыр чепсектерни тип алыры керек. Ынчалза-даа дыка хей школачылар боттары кызыл ап болур. Чаңдык школаларда өөренiкчилер хазырымсалгаларны, маскаларны болгаш өске-даа ажыы-бүрү чепсектерни кылып ап турар.

Ажыл үезинде школачының шын турарын хейлеваарары эргежок чугула. Ынчан күш-ажылдың бүдүргүлүүн бедик болур болгаш шоолуг алгаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Дузаан капуста хандызы

Бистиң аъш-чем үлетпүрүүс дузаан капуста суг деп эртектиг продуктуну белеткеп үндүрүп турар. Ол суг кижиниң ижин-хырынының алмыырапга чугула бестер тывылыырарының эң кушту өөскүдүүчүзүү. Ижин-хырының ажылынга өске поселаарның суумдан болгаш эт бульону (кара мун) ышкаш бестерниң ындыг кушту өөскүдүүчүзүнден-даа артык салдарны ол чедирип турар.

Дузаан капуста сурнда минералдыг дүстер болгаш С витамин кончуг хей, ол витамин капуста суунга лимон суундазының-даа хей чоруур.

Суун ылгаа үндүрер дээш капустаны дузаарда, ону шын ажыдарынче оннэ кичээнгей салып, дузап каан капустаны тургузар черiниң температуразын болгаш өске-даа байдалдарны тегерiттирiк турар, чүл дээш, дузаан суугга хей кислота чылыбазын оозун дустуу эезим хемчээлдиг-биле билевар болгаш оон-даа өске.

Гигиена байдалдарны эки сагыш турганы, дузаан капустадан алган суумну шуурлаш, шилге күүрүп, аксын хей үнмес кылдыр шык дузаваш, 80 градус шилг черге 20 минута шиитиндe тургузуп пастеризастаар (хорадыг микробтар өөскүүнге кылдыр кемзээр).

Ынчаар белеткеп каан суг кандыг-даа байдалдарда бодунуң күжүн чидирбес. Ол чаагай, ажыксыг алдынныг болур, ижиниң чаңдык ыарлыларындан (анацидтиг гастриттен, аарам, кислотазы элээжээн) кижилерге ону ижерiн сүмелеп-даа болур.

Ынчаза-даа ижин сарыг суу көөгүдээн азы кислотазы чогуур хемчээлиндеп ашкан кижилерге капуста суу хораны чедирип болур.

Дузаан капуста суу ол-ла хевээр ижип тереглээр, ынчаарга ону чемге ажыктыг, алдан кыирикчи кылдыр холуп база болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кызылывыс чаагайжызын

Соолгу чылдарда найысызал Кызылдың чаагайжыдыгазы цыка-ла сонуургапчыг болу берген. Чаа-чаа квартираларыг хей кап баржыпар ай, чылы-биле немежип, кудумчу, сесерликтер кааскарааш апар чыпар.

Кызыга 1930 чылда эң-не баштай кээп чурттай бааримде, 2—3 түс-ле хире казанах, хей кезии крыша чок бажынар. Ленин, Кочетов, Шетинкин деп үш кудумчу турган чүве. Ынчаарда доора кудумчулар безин чок турган.

Ам Совет Тываның найысызалы Кызыл — Чөөн Сибирьде эң чараш, аныяк хоорайларның бирээзи апарган.

— Кижиге ажыктыг бүгү байлак, эртине ажылчын кижиниң алдын холдарындан төрүттүнер чүве деп шаандагы тывалардың чугаазы ышкаш, хоорайның ажылчы чоннары төрээн хоорайын чечектедир чаагайжыдып турарлар.

Чаагайжыдылганың коскү үреғүлелдери кижиниң сагыш-сеткилиге улам-на чаа-чаа күзелдерни төрүттүндүрүп турар. Чүге дээрге хоорай, суурларның чаагайжыдылгазын салгал-салгалы-биле уламчылап турар.

Бир эвес Кызыл хоорайның Гастелло аттыг парыгының девискээрiн болган хоорайның мурнуу-хавак базары шыкты албан организацияның черлериниң коллективтери, чурттакчыларлыг кварталдар түс-түзү-биле участоктар кылыр үлешкеп, оон чайгаар бүткеп, ыяш, үнүштерiнге немештир субботник, воскресник ажылдарның аргазы-биле шивилер, поштер, чойганнар, дыттар болган еске-даа тайга, элин ыяштар, үнүштерни план ёзугаар тарыл остүрүп турар болза, хоорай улам-на алы кирер болган агаар-бойдус база дыка экижиир ийик.

Бир эвес Кызыл хоорайның девискээрiнге хамаарыжып турар Шөолуң бүдүк суун хөлзөктээп, ону десяткыр хады, шарлап дээш өскелиа белеп кыдавас ыяштарны тарып остүрер болза, ол чугаа чок үнер болган кедиинде арга-эзимчий берiп, шаг-планда барып орта үүлдар дыштанып сесерлик чери болу берiп чадавас.

Мындыг ажылзар чүгле хоорайның чаагайжыдылга конторазының херээ эвес, а харын партия, совет, комсомол. профавиелi болгаш республиканың ыяш ажыл-агый черiниң сонуургалы болгаш үлөөлгези болур.

Амурда-Комсомольск хоорайны аныяктарның түдүн туругусканың, дайын үеминде барык чеден хуузу үрелгеп Ленинград хоорайның чурттакчы чонунуң кончуг кыекка хуусадга катап туругускан ажылдарын болзарга, бо дээрге кылып болур ажыл деп чүве кыпта-даа билдингир.

Б. ИРГИТ.
Кызылдың хөөчүн чурттакчызы.

Чаа театрлар

• • •

Алтай крайның төвү, Барнаулда чаа шин театрының бажыңының туулуу эгелээн. Бо дээрге крайга ажыы үениң эң чараш тудугларының бирээзи болур. Ол чырык, делгем базың 26 метр бедип үнер. Оон көрүнчүлер залынга муң кижи кирер.

Бурятиянның найысызалы — Улан-Удэде күрүненiң ойнажаатар театрын бир-ле дугаарында организастаан болгаш ол театр ажылдап кирипкен.

Дыштаныр хүнде Кызылга

Эртken воскресеньеде республика найысызалы — Кызыл хоорайга ниит садыгаарларының базаары болган. Аяа бичии-уругларга, политика темалынга номнарлы, ерус болган классиктиг чечен чогаалдарны арбыны-биле сатkан.

Мурнундагы ном садыгаашкынынга бодаарга, бо удаала ажыл эки болган. Чүге дээрге, хереглекчилерниң алыксаан номнары бүрүн бар, садыгаашкынның ниити шынары чонга таарымчалыг эртken. Оон ангы агаар-бойдустуң азызы садыгаашкынны чорударынга база дузалаан.

Ук базаар бистиң тыва литератураның сайзыралын база хереглээн.

Оон көскү чижээ, бо чылын Тываның ном үндүрер черинiң үндүрген номнары шупту бар болуп, хереглээн кижи бүрүзүнге чедишкен. Ол хөөн, ном садыгажырынга чон өөрүп четпирген.

Башгайы үелерде садыгаашкынга бодаарга, эртken дыштанар хүнде болган базаарга садып алыкчылар база арбын болган. Ук ном садыгаашкынны күрүненiң оруглазынче 400 ажыт рубльнiң оруглазын кирген. А мурнуку үелерде 200—300-тен ашпайн турган болганда, бо дээрге ажылның эки түңнелдиг болганының хереглиэн.

Д. ЧЫДЫМ.

Москванның ном бажыңы ажыттынган

Чүгле чурттуң хамаанчок, харын Европаның база эң улуг магазинни — Москваның Калининниң кудумчузунда Ном бажыңы залчыларын чайгаар-ла чаяп турганзыг ажыттынган. Оон кадагалал черлериндe белгаш делгирлериндe 30 муң хире янзыбүрү аттарлыг номнарны сайгарыпаар тургускан.

Барын чүс метр черде талыя берген дурттуг бажыңда чөөнүң номнарга чедери хостуг. Садыг алыкчыларга дуза чедирери неготтине берзе, улуг залдың библиография избинединде ажылдап олурар консультант оларга дузалаар. Номга ынактар чогаалчылар-биле, чуруичилер, журналистер, эртемденнер-биле уулжаашкып болур.

(СЭТА).

Редакторнуң орлакчызы
А. Ч. КЫЗЫЯ-ООЛ.

ХАМААТЫЛАР!

Күрүненiң 3 хуузут. иштинiң удуглуг, 1947 чылда үндүрген чээшкиннериниң талазы-биле хостуг эргилер чээшкиннериниң 3-ку ойнашкынын тиражы болгаш кол 119-ку ойнашкынын тиражы Москва. Рига хоорайларга 1967 чылдың сентябрь 30-де болур. 20-гы немелде ойнашкынын тиражы база болур. Кол тиражка 60 рубльден 3000 рубль чедир хемчээлдиг ойнашкынналар болур. Ойнашкынынарының немелде тиражында 10000 рубльдин ойнашкынналары база бар. Ойнашкынынарының калчеглиг тиражы 1967 чылдың ноябрь 30-де болур. Чээшкиннiң бир разрядынга-да 4650?0 рубль түңнүг 8500 ойнашкынналар ойнаттынар.

Күрүненiң 1966 чылда үндүрген 3 хуузут. иштинiң удутаут чээшкиннiң талазы-биле ойнашкынынарының 10-гу тиражы Рига хоорайга болур. Чээшкиннiң бир разрядынга-да чыз дургузунда 4100480 рубль түңнүг 75200 ойнашкынналар ойнаттынар. Оон кииинде 40 рубльден 5000 рубль чедир хемчээлдиг ойнашкынналар бар.

Ол чээшкиннiң талазы-биле калчеглиг ойнашкынын тиражтары 1967 чылдың ноябрь 15-те болган декабрь 30-де болур.

Хостуг эргилер чээшкиннiң облигацинналарын садып алынар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кино

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хар надын» 10, 2, «Венгер бай» (1-ги сериязы) 4, 7.30, «Зелтан Карпатиниң салымы» (2-ги сериязы) 12, 5.45, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Саятан хаан дугайында төөл» 3, «Бузуйган таныы» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Солдаттың адазы» 10, 2, «Буруулуг кижи келбазын» 12, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерни ам кым дээрии?» 3, «Чедиг айныг шынаа» 1.50, 7.10, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харымсалгалыг секретарының 23-35,партийжи аныыралга киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, коозе ажыл-агый киллизиниң 21-47,үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш коозе корреспонденгилер база совет тургузуг болгаш аныыралга киллистериниң 21-27, иштинiң информазиия киллизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС— 00632.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
39
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫҢЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдаа үнедезилеттингеш

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
28
ЧЕТВЕРГ
№ 230 (6867).

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ ДЭЭДИ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ — КОММУНИСТИГ НИИТИЛЕЛДИ ТҮРГУЗУП АЛЫРЫ БОЛУР, ООҢ ТУГУНДА: «КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕН — ШЫДААР ШАА-БИЛЕ, КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ — ХЕРЕГЛЭЭР ШАА-БИЛЕ» ДЕП БИЖЭЭН. ПАРТИЯНЫҢ: «БҮГҮ ЧҮВЕНИ КИЖИГЕ, КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА» ДЕП ЛОЗУҢУ ДОЛУ ХЕМЧЭЭЛДИИ-БИЛЕ БОТТАНЫР.

(Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилазының Программазындан).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1967 чылдың сентябрь 26-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган.

Пленум «Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткелин дыңнап чугаалашкан.

«1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдериниң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы эш Н. К. БАЙБАКОВТУҢ, «1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында» ССРЭ-ниң сан министри эш В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткелдерин Пленум дыңнап чугаалашкан.

Пленумга эштер Украинаның Компартия ТК-зының бирги секретары П. Е. ШЕЛЕСТ, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. ГРИШИН, Азербайджанның Компартия ТК-зының бирги секретары В. Ю. АХУНДОВ, СЭКП-ниң Новосибирск обкомунуң бирги секретары Ф. С. Горячев, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Д. А. КУНАЕВ, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары В. С. ТОЛСТИКОВ, Латвияның Компартия ТК-зының бирги секретары А. Э. ВОСС, Кемерово областың «Кузбасуголь» комбинадының 33-БИС шахтазының казыкчылар бригадиры Н. Г. КОЧЕТКОВ, СЭКП-ниң Якут обкомунуң бирги секретары Г. И. ЧИРЯЕВ, Белоруссияның Компартия ТК-зының бирги секретары П. М. МАШЕРОВ, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Я. С. НАСРИДДИНОВА, СЭКП-ниң Иваново обкомунуң бирги секретары А. Н. СМИРНОВ, Краснодар крайның Усть-Лабинск районунуң «Кубань» колхозунуң комплексилиг бригадазының бригадири М. И. КЛЕПИКОВ, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары А. А. КОКАРЕВ, Молдавияның Компартия ТК-зының бирги секретары И. И. БОДЮЛ олар санал берген.

Пленум ол айтырыгларның талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

ТК-ның Пленуму совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглерин бүрүнү-биле үүлдүт деп көрген.

ВЦСПС-тиң даргазынга эш А. Н. ШЕЛЕПИННИҢ соңгутканынга холбаштыр ону СЭКП ТК-ның секретары хүлээлгезинден ТК-ның Пленуму хостаан.

СЭКП ТК-ның Пленуму ажылын ооң-биле дооскан.

Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП ТК-ның Пленумунуң 1967 чылдың сентябрь 26-да хүлээп алган доктаалы

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылганы, совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаш, СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаадыры болза:

Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның ажылдап кылган хемчеглерин бүрүнү-биле үүлдүт деп санаар.

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдериниң, 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында

СЭКП ТК-ның Пленумунуң 1967 чылдың сентябрь 26-да хүлээп алган доктаалы

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдерин, 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин колдуунда үүлдүт деп санаар.

Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың сентябрь 26-да үндүрген доктаалы

Совет улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ынай бедидер дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседип барымдаалаш, СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаадыры болза:**

1968 чылдың январь 1-ден эгелээш, совет улустуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле моон аданда хемчеглерни боттандырар:

а) улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылчын, албан-хаакчыларының айда алыр шалыңының бетиктиг чижек хемчээн 60 рубль чедир улгаттырар.

Оны барымдаалаш, ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңының тариф ёзугаар хемчээлдерин болгаш күүседип турар хүлээгелериниң айы-биле алыр шалыңын айда 60 рубльден эвээш авес хемчээлдиг кылдыр доктаалдыр болгаш ажылдакчыларның чаңдык категорияларының шалыңының тариф ёзугаар хемчээлдерин, күүседип турар хүлээгелериниң айы-биле алыр шалыңын айда 70 рубль хемчээлдиг кылдыр улгаттырар.

1968 чылдың бөлүктүг чартында машиналар кылыр болгаш металл болбаазырадыр бүдүрүлгелерниң, цехтериниң ажылчын-станокчуларының шалыңының тариф ёзугаар хемчээлдерин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга өртүмээ-биле 15 хуу улгаттырар;

б) Ыракы Чөөн чүк биле Европа соңгу түгүнүң районнарында чиик болгаш чем улеттүрүнүң, чырыдыышкының, кадык камгалалының, чурттала-коммуналь ажыл-агыйының, эртем, культура организацияларының, бүдүрүлге чөрлериниң ажылчын, албан-хаакчыларынга алты үеле доктаатынның коэффициентилерин оларның ажыл төлевиринге хамаарыштыр тургузар;

в) Кызыл Соңгу чүкте болгаш ооң-биле дөмей байдалдыг кылдыр кордүнген чөрлерде ажылдап турарлар ол районнарга, чөрлерге ажылга эвээш стажтыг ажылчылар-даа болза, оларның шалыңынга эдлеткелиг хуу немелдерин тургузарын барымдаалаш, оларга тыпсыр чингелдерни калбартыр, чаа шинээтиниң турар районнарда ажылдап турар ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевирин артык хемчээлдерлиг болдурар эрелерин тыпсыр болган мында айытkан кижилерге тыпсыр чингелдерни калбартыр талазы-биле эске-даа хемчеглерни боттандырар;

г) ам 12 ажыл хүннеринде үргүлчүлээр ишкиң хемчээлдиг шөлээ ап турар ажылчын, албан-хаакчыларның шөлээзиниң хуусазын 15 ажыл хүннеринге чедир уладыр;

д) ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңындан үнүүрүг тыттарын улам ынай эвээжедирин болгаш дужуреин дүүлгүлээр, Ынчангаш айда 61 рубльден 80 рубль чедир хемчээлдиг шалыңдан үнүүрүг тыттарының хемчээн өртүмээ-биле 25 хуу чингедир;

е) ажыл кылыр шилээр шинээн түр ышкынган, 8 чыдаан ажыг ажыл стажтыг ажылчын, албан-хаакчыларга тыпсыр пособиениң хемчээлин оларның мурнунда ап турган ажыл төлевириниң 100 хуузунга чедир, а 5-тен 8 чыл чедир ажыл стажтыларга тыпсыр пособиенин хемчээлин ажыл төлевириниң 80 хуузунга чедир өстүрер.

ж) пенсия хандырылгазын эдлеткелерин барымдаалаш:

ССРЭ-ни камгалап турган ийикпе шериг албанының эске-даа хүлээгелерин күүседип турган, балыглаткының, кемдеп-кергээнниң улусундан азы фронтуга чораан аарааның улусундан инвалид болган аңгы дайынчы, сержант, старшина составтыг шериг албанныларынга инвалидтерге тыпсыр пенсия хемчээлдерни: 1-ги, 2-ги бөлүктериниң инвалидтеринге айда 15 рубль хемчээлге (ол улуг хемчээлдерни барымдаалаш) улгаттырар болгаш III бөлүктүг инвалидтеринге пенсияның бетиктиг чижек хемчээн айда 12 рубль чедирер;

ССРЭ-ни камгалап турган ийикпе шериг албанының эске-даа хүлээгелерин күүседип турган, балыглаткының, кемдеп-кергээнниң улусундан азы фронтуга чораан аарааның улусундан инвалид болган офицер, улуг болган ортумак дарга составтың кижилериниге тыпсыр пенсия хемчээлдерин 1-ги, 2-ги бөлүктериниң инвалидтеринге оларның күүседип турар хүлээгелериниң айы-биле алыр шалыңын барымдаалаш санаарын (шериг дужаалының айы-биле алыр шалыңын барымдаалавайн) айда 25 рубль хемчээлге (ол улуг хемчээлдиг болурун барымдаалаш) улгаттырар болгаш III бөлүктүг инвалидтеринге пенсияның бетиктиг чижек хемчээн айда 40 рубль чедир 1968 чылдың май 1-ден эгелеп улгаттырарын боттандырар;

ССРЭ-ни камгалап турган ийикпе шериг албанының эске-даа хүлээгелерин күүседип турган, балыглаткының, кемдеп-кергээнниң улусундан азы фронтуга чораан аарааның улусундан инвалид болган кыраанының айы-биле пенсия тыпсырда, барымдаалар назы-харны эр кижилерге хамаарыштыр 60-дан 55 харга чедир болгаш хөрээженнерге хамаарыштыр—55-тен 50 хар чедир эвээжедир;

пос-таавы үлетпүрүүн бүдүрүлге чөрлериниң бедиткен интенсивтиг ажыл кылып турар чаңдык профессияларының хөрээжен ажылчыннарынга кыраан айы-биле пенсия алыр эрге тыпсырда, барымдаалар назы-харны 50 хар чедир, тодаргайларга, 55 харлыг болур турганындан 50 харлыг болурунга чедир эвээжедир;

колхоз кежигүннериниге кыраан айы-биле пенсия алыр эрге тыпсырда барымдаалар назы-харны эр кижилерге хамаарыштыр 50 хар чедир, тодаргайларга, 65 харлыг болур турганындан 60 харлыг болурунга чедир болгаш хөрээженнерге хамаарыштыр — 60 харлыг болур турганындан 55 харлыг болурунга чедир эвээжедир;

инвалид болган айы-биле колхоз кежигүннериниге тыпсыр пенсияларның бетиктиг чижек хемчээлдерин ажылдап турган ийикпе профессия айы-биле аарааның улусундан 1-ги бөлүктүг инвалидтеринге болганнарга айда 18 рубльден 30 рубль чедир болгаш II бөлүктүг инвалидтеринге — база ол ёзугаар 14 рубльден 20 рубль чедир, 12 рубльден 16 рубль чедир улгаттырар;

ажылдап турган ийикпе профессия айы-биле аарааның улусундан III бөлүктүг инвалиди болган колхозчуларга пенсия хандырылгазын түргүзар;

чажындан туда 1-ги болгаш 2-ги бөлүктүг инвалиди болган, 16 хар четкен назылыгларга айда 16 рубль хемчээлдиг посрбиени доктаалыр.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ
А. КОСЫГИН.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ СЕКРЕТАРЫ
Л. БРЕЖНЕВ.

Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чиигелделерни калбартыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

«Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чиигелделерни чурумчудар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1960 чылдың февраль 10-да Чарлыынга эскерилде болган немелде кииргеп-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Күрүне, кооператив болгаш хөй-ниитиг бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының бүгү ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга (район коэффициентилериниң болгаш хөй чылдарда ажылдааны дээш немелде төлевирин барымдаалавайн) дараазындагы хемчеелдерге төлөөр:

а) Магадан областың чүкүнде национал округунга болгаш Адыгу районунга, а ол ышкаш Соңгу Двинуг оскелиниң болгаш ооң далайларының ортулуктарынга (Ак далайның ортулуктары чокка)—ажылдаанының баштайгы алды айлары доозулаан соонда ажылдаанының дараазындагы алды айларының саныында-ла 10 хуу көвүдедип тургаш, 10 хуу. Айыттынган районнарга болгаш черлерге немелде төлевирин ол улуг дээш хемчээлин ажылдап алышкынының 109 хуузу чедирер азы айда 300 рубль чедирер;

б) Кыдыкы Соңгу чүктүң өске районнарынга ажылдаанының баштайгы алды айлары эрткенниң соонда ажылдаанының дараазындагы алды айларының саныында-ла 10 хуу көвүдедип тургаш, 10 хуу, а алдан хуу немелде төлевир четкенниң соонда — ажылдаанының дараазындагы чыл саныында-ла — 10 хуу.

в) Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерге — ажылдаанының баштайгы чыны доозулаан соонда, ажылдаанының дараазындагы чыл саныында-ла 10 хуу көвүдедип тургаш, 10 хуу.

Ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының 1968 чылдың январь-1-ге чедир алыр апазары ажыл төлевиринге немелделерин оларның айда ажыл төлевиринге хамаарыштыр хуузаа саныпсас кылдыр доктаадыр. Ол ажылдакчыларга немелде төлевирин ооң соңгаар санап бээрин бо үүлдүге дүүштүр чорудар.

2. Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга 15-тен эвээш авес календарлыг чыл, Кызыл Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерге—20-ден эвээш авес календарлыг чыл ажылдаан ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга кыраан талазы-биле пенсияларны эр улуска—55 хар четкенде болгаш хөрээженнерге — 50 хар четкенде тыпсыр.

3. «Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чиигелделерни чурумчудар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1960 чылдың февраль 10-да Чарлыынның 5 үүлү-биле кордүнген чиигелделерни алыр эргени берип турар иш-ажылчы нерелериң үргүлчүлелин беш чылдан уш чыл чедир кызырар.

Ол районнарга болгаш черлерге боттарының инициативазы-биле баргаш кижилерге айыттынган чиигелделерни тыпсыр, ынчалзажок олар уш чыл хуусаалыг күш-ажыл керээзин, а Соңгу Доштуг океанның ортулуктарынга — үйи чыл хуусаалыг кылдыр чаргаш турар апаар.

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин дооскан соонда чурттуң өске районнарындан Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерже ажылдадып чоруткан аныяк тускай эртемниглерге чаңгыс удаа тыпсыр пособиени үйи катап улгаттырар.

4. Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнары-биле деңнештирген черлерге ажылдаар дугайында боттарының байгайгы иш-ажыл керээзин алдыкы дээштиг чиигелделерни чаңгыс удаа тыпсыр пособиенин үйдә ортумак ажыл төлевириниң 50 хуузу хемчээлге төлеп бээр, ынчангаш ону төлөөрде район коэффициентиниң, хөй чылдарда ажылдааны дээш немелде төлевирин база Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнары-биле деңнештирген черлерге ажылдап турары дээш немелде төлевирин барымдаалавас.

5. Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерде ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының өг-бүлелериниң кежигүннерин ол-ла районнарда болгаш черлерде сезонныг ажылдарга киириштиргенде, база хөрээженнер школа назыны четирээ уругларын ажаан доруктурар дээш азы кадыынын байдалындан хамаарыштыр ажылын түр каггында, оларның ол үеним бо Чарлык-биле кордүнген чиигелделерни алыр эргени бээр ажылдың үзүк чок стажынга киир санаар.

6. Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деңнештирген черлерде соңгуудалыг албан-дужаалдар кылып турар тускай эртемниглерге, ажылдакчыларга база колхозтарның удуртукчу ажылдакчыларының колхозтарга ажылдап турганының үезинде, оларга бо Чарлык-биле кордүнген чиигелделерни алыр эргени берип турар үзүк чок стажтыг кылдыр санаар, ынчаарга колхозка ажылын соксатканының соонда ажылчын азы албан-хаакчы болуп ажылдап киреринің мурнунда үштен ажыг авес ай эрткен болза кылдыг болур (ажылдаар черинге келгенинең үезин санавас).

7. Бо Чарлыкты ажылдаарының чурумунуң дугайында доктаалды үүлээп алырын болгаш чогуур өскерелгелерни ССРЭ-ниң чазааның шиитпиринге киирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

8. Бо Чарлыкты 1968 чылдың январь 1-ден эгелээш күштүг болдурун чорудар.

9. Бо Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Совединиге бадмаладып киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль 1967 чылдың сентябрь 28.

Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын политиктиг улуг кодурлуушкун-биле ужуражыкканнар.

ЧУРУКТА өрүүр иевтиң ажылчыдларының ол тоолуг документилерни радио дыңчыттыр хынаап турарлы.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

БАЗА КАТАП УЛУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Сентябрь 26-да, СЭКП ТК-ның Пленумунуң болуп эрткенин, ында «Совет улустуң чаагай байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды үүлээп алганын дүүн эртен мен, ажылымче чоруурум мурнуу чымында бир дугаарында-ла радиодан дыңнадым. Чүү дээр боор ону, дыка-ла өөрүүчүгүр! Совет кижи дугайында, кижиниң эки-чаагай чурттап амыдыраары дээш ыңдыг улуг сагыш салып, чугула хемчеглерни каш-каш катап ап турарын бодап сактып келирге, кижиниң сагыш-сеткинин улам-на хайыгын, ажыл-ишке улам-на күжениишкинниг болурунче хей-аът кирип келир-дир.

Ажыл шагы доозтуру биле-ле, радио дыңнаар дээш, бажыңымче далажып чоруттум. Партия Төп Комитединиң Пленумунга үүлээп алган, сорук киирипкинин, өөрүшкүүл хайыкпырыптар доктаалды радиодан улуг кичээнгей-биле дыңнадым.

Мээң бодумуун болган кадыг ажылдап турар эш-өөрүмүң өг-бүле амыдыраа-чуртталгазыг экен. Ажылдап ап турар акша-шалыңыг амыдыралывыска четчир болган харын-даа артар. Бистерниң амыдыралывыс ам-даа улам эки болуун дээш төрээн Коммунистиг партиливис болгаш Совет чазааныс кижиниң чаагай чоруунуң дүтеймында база бир чаа хемчегни ажылдап кылганы магалыг-ла-дыр.

С. ЧАЙТЫП.
«Кызыл тудуг» эртелелиниң тудугжулар бригадири.

Пенсия хандырылгазын улам ынай экижидер дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. ССРЭ-ни кампалап тура азы шериг албанының эске-даа хүзөлгелерин күүседип чорааш балыглаптаныпыш, бертингеннинің азы кемдээнинің уржуунда азы фронтуга чорааны-биле холбашкан аарыгнын уржуунда инвалид болган ёзулуг шериг албанныгларның шиттинден аиаа даймычы, сержант болган старшина составының инвалидтериште пенсиянның хемчээлин: I болгаш II болуктериниң инвалидтериге айда 15 рубльге (эң бедик хемчээлдиң шиттинге). III болуктуң инвалидтериге пенсиянын эң бичe хемчээлиге—айда 21 рубль тургаиын 30 рубль чедир бедидер.

ССРЭ-ни кампалап тура азы шериг албанының эске-даа хүзөлгелерин күүседип чорааш балыглаптаныпыш, бертингеннинің азы кемдээнинің уржуунда инвалид болган шериг албанныгларның шиттинден инвалидтерге пенсиялаапы дээш пенсия алыр эргени берип турар шазы-харыы: эр кижилерге 60-дан 55 харга чедир, хереэженнерге 55-тен 50 харга чедир кудуладыр.

Пес-таавы үлетүрүүнүң чамдык мергежилдеринде ажылдап турар хереэжеп ажылчыларыпга пенсиялаапы дээш пенсия алыр эргени берип турар шазы-харыы: 55-тен 50-ге чедир кудуладыр.

Колхоз кежигүннерине пазылаапы дээш пенсия алыр эргени берип турар шазы-харыы: эр кижилерге 65-тен 60 харга чедир, хереэженнерге 60-дан 55 харга чедир, а 5 болгаш оон хой уругларны төрөөн болгаш оларны 8 харга чедир өстүрген хереэженнерге 55-тен 50 харга чедир кужуладыр.

Ажылдап турган кемдээнинің азы профессионал аарыгнын уржуунда инвалид болган колхоз кежигүннерине пенсиялаарың айда эң бичe хемчээлин: I болуктуң инвалидтерге 30 рубль чедир, II болуктуң инвалидтерине 20 рубль чедир; шиттн аарыгларның уржуунда инвалид болганнарга: I болуктуң инвалидтерине 25 рубль чедир, II болуктуң инвалидтерине 16 рубль чедир өстүрөр.

Ажылдап турган кемдээнинің болган профессионал аарыгларның түнелинде III болуктуң инвалидин болган колхоз кежигүннерни пенсия хандырылгазынга киирер.

2. Бо Чарлыктың 1 үүлдүнге дүштүр. Күрүне пенсияларының дугайында хоойлуга болган Колхоз кежигүннериге пенсиялар болган пособиелер дугайында хоойлуга дараазында өскерилгелерни болгаш немелделерни киирер:

1) Күрүне пенсияларының дугайында хоойлуунуң 9 үүлдүн («б» пунктунуң сөөлүнге) дараазында эдилге-биле тайылбырлаар:

в) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаапы будүүлге болган мергежилге даңазыны ёзугаар пес-таавы үлетүрүүнүң бүдүүлгелериниң хереэжеп ажылчыннары 50 хар четкеңде болгаш оң мергежилдерге 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга (сөөлгү ажылдап турар черинден хамаарылга чокка);

г) ССРЭ-ни кампалап тура азы шериг албанының эске-даа хүзөлгелерни күүседип чорааш балыгланганының, бертингеннинің азы кемдээнинің уржуунда, азы фронтуга чорааны-биле холбашкан аарыгларның түнелинде инвалид болган шериг албанныгларның шиттинден инвалид ажылчыннар болган албан-хаакчылар:

эр кижилер—50 хар четкеңде болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга;

хереэженнер — 50 хар четкеңде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга.

Бо үүлдүн «а» болгаш «б» пунктуларында пөрдүнген ажылчыннар болган албан-хаакчылар, бир эвес оларга бо пенсияны тыпсырынга эргежок чүүгүл стажтың чартыындан эвээш эвесен чингелелиг байдалдарга пенсия алырының эргези берип турар ыпдыг ажылдарга оналгыр болза (сөөлгү ажылдап турар черн хамаан чокка), пазылаапы дээш чингелелиг байдалдарга пенсияны алыр эргелиг.

2) Күрүне пенсиялының дугайында хоойлуунуң III болуктуң инвалидтерине пенсияның эң өвээш хемчээлинге хамаарышкан 30 үүлдүнүң дөртки кезээп дараазында эдилге-биле тайылбырлаар:

«—III болукке—30 рубль».

3) Күрүне пенсияларының дугайында хоойлуунуң 44 үүлдүнүң пнгги кезээпге дараазында уткалыг немелдеш киирер:

«39 үүл-биле, оон шиттинде 41 үүлдү болгаш бо үүлдүн бирги кезээп барымдалааны-биле санаттыпган I болгаш II болуктериниң инвалидтеринге пенсияларны, эң өвээш хемчээлдн ажыглаптырбышаан, айда 15 рубльге бедидер (пенсиялариның эң бедик хемчээлнин шиттинге)».

4) Күрүне пенсияларының дугайында хоойлуунуң 49 үүлдүнүң пнгги кезээпге дараазында уткалыг немелдеш киирер:

«45 үүлдү ёзугаар, оон шиттинде 47 үүлдү болгаш бо үүлдүд бирги кезээп киирштир доктаатка I болгаш II болуктериниң инвалидтеринге пенсиялар айда 15 рубльге көүдээр».

5) Колхоз кежигүннериге пенсиялар болгаш пособиелер дугайында хоойлуунуң 6, 7, 9, 11 үүлдерни дараазында эдилге-биле тайылбырлаар:

«6 үүл. Пазылаапы дээш пенсияны алыр эргелиг колхоз кежигүннери: эр кижилер—60 хар четкеңде болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга;

хереэженнер—55 хар четкеңде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга;

Шериг албанныгларның шиттинде инвалидтерден ССРЭ-ни кампалап тура азы ёзугаар пенсия алыр эргелиг колхоз кежигүннериниң, бертингеннинің болгаш кемдээнинің уржуунда азы фронтуга чорааны-биле холбашкан аарыгларның уржуунда инвалид болганнар: эр кижилер—55 хар четкеңде болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга; хереэженнер—50 хар четкеңде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга».

«7 үүл. Беш болгаш оон хой уругларны төрөөн болгаш оларны 8 харга чедир өстүрген колхоз кежигүнү хереэженнер пазылаапы дээш пенсияны 50 хар четкеңде болгаш 15 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыпга алыр эргелиг».

«9 үүл. Колхоз кежигүннери I аны II болуктуң инвалиди болган таварылгада (инвалид болганының чыдараапы хамаан чокка), а ажылдап турган кемдээнинің пнгже профессионал аарыгларның уржуунда III болуктуң инвалиди болганнар инвалид талазы-биле пенсияны алыр эргелиг».

«11 үүл. Колхоз кежигүнериниң инвалид болганынга пенсияларны дараазында хемчээлдерлиг тыпсыр:

I болуктуң инвалидтерине—50 хуузун
II болуктуң инвалидтерине—40 хуузун
ажыл төлевириниң 50 рубль чедир, артнан ажыл төлевириниң 25 хуузун ацаа пемзер.

ажылдап турган кемдээнинің азы профессионал аарыгларның уржуунда I болгаш II болуктуң инвалиди болган таварылгада үстүнде доктаатка хемчээл ёзугаар санаттыпган пенсиялар 20 хуу немежир.

Пенсияларын эң өвээш хемчээлин доктаадыры болза: шиттн аарыгларның уржуунда инвалид болганнарга I болуктүүнге—25 рубль, II болуктүүнге—18 рубль, ажыл кылып турган кемдээнинің азы профессионал аарыгларның уржуунда инвалид болганнарга I болуктүүнге — 30 рубль, II болуктүүнге—20 рубль, III болуктүүнге—12 рубль.

Инвалид болганының пенсиалаының эң улуг хемчээлин, кожоо черлерде доктаамал чүүгүл турар болгаш пожо ажыл-агый-биле харылзаалыг ажылчыннарының база албан-хаакчыларның пенсияларының Күрүне пенсиялының дугайында хоойлуга пөрдүнген хемчээлинің деңнелиге доктаадыр».

6) Колхоз кежигүннериге пенсиялар болгаш пособиелер дугайында хоойлуунуң 12 үүлдүнүң 2 бнк 3 пунктуларын шираажында эдилге-биле тайылбырлаар:

«2) Адазы, иези, кадайы, ашаа, бир эвес олар: эр кижилер—60 хар четкеңде, хереэженнер—55 хар четкеңде, азы I аймакче II болуктуң инвалиттери болза;

3) Кыргап-аза болгаш кыргап-даа, бир эвес олар чүс-туунда 60 база 55 хар четкеңде азы I аймакче II болуктуң инвалиди болганда, хоойлу ёзугаар оларны алыраар хүзөлгелиг ижии чокта, пенсия алыр эргелиг».

7) Колхоз кежигүннериге пенсиялар болгаш пособиелер дугайында хоойлуунуң 16 үүлдүнүң бирги пезээп дараазында эдилге-биле тайылбырлаар:

«Пенсиялы, пенсия дилээриниң мурнунда колхозка ажылдаанының сөөлгү 10 чылдарының пнгы-даа дараазында 5 чылдарында (пенсия дилеп турар кижиниң шилип алганы-биле) хереп кырында айда оруумак ажыл төлевиринде сайан докладыр».

3. Бо Чарлыкты 1968 чылдың январь 1-ден эгелеп, а ССРЭ-ни кампалап тура азы шериг албанының эске-даа хүзөлгелерни күүседип чорааш балыглаптаныпыш, бертингеннинің, азы кемдээнинің уржуунда, азы фронтуга чорааны-биле холбашкан аарыгларның уржуунда инвалид болган шериг албанныгларның шиттинден инвалидтерге пенсияларның эң бичe хемчээлин бедидер кезээп—1968 чылдың пай 1-ден эгелеп күштүг болдурар.

4. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелни бо Чарлыктан үнүп кээп турар чогуур өскерилгелерни ССРЭ-ниң чазаанын шиттнирнге киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың сентябрь 26.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИНДЕН ҮНДУРҮГЛЕРНИ ЧИИГЕДИР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Ожаа-ажык үндүрүүн болгаш ССРЭ-ниң бот, шайлас тос бирлии ог-бүдээнниң кежигүннери, эвээш хамаатыларынга үндүрүгнү оналарының хемчээлин кол ажылдап турар черниден айда 61-ден 80 рубль чедир ажыл төлевири эң түүжү ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан 1968 чылдың январь 1-ден эгелеп ортумаа-биле 25 хуу чиигедир.

2. Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле бир домей үндезинге олча-ажык үндүрүүн оналы турар шериг албанныгларга, сургуулиларга болгаш ожа-даа хамаатыларга бо Чарлык база хамаарыгның доктаадыр.

3. Бо Чарлыкка дүүштүр ажыл төлевиринден үндүрүглерниң чиигеткен хемчээлдерни бадылаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың сентябрь 26.

Чагаа, билдириишкиннерни өй-шаанда көөр

Чөөкта чал СЭКП Төп Комитединиң «Ажылчы чоннарны хүзөөп алырын организастаарлары, оларның чагаалаарын көөрүнүң талазы-биле ажылды моон сонгаар экижидер дугайында» доктаадыды хүзөөп алган. Ажылчы чоннарның чагаалаарын, билдириишкиннерни болган хомудаларын сайгарып көөрде ленинчи принципти хажык чокка сагыырын СЭКП Төп Комитединиң онаалап айыткан.

Ажылчы чоннарның чагаа, билдириишкиннериниң партия, совет, ажыл-агый болгаш хой-ниитн организацияларының ажылында бар четкерлерни илереткен болур. Ынчангаш чагааларны, билдириишкиннерни, хомудаларны уламыштырбайн сайгарып көөру болгаш оларга хамаарыштыр боттуг хемчегларни алыры албан организацияларның черлериниң дорт хүзөлгелиг болур.

Бистиң республиканың чамдык чер-чер Советтеринде, албан организацияларның черлериниң бо айтырыг ан-даа чогуур негелдеге дүүшпейн турар. Хамаатыларның негелде, хомудаларын чедир сайгарып көрбейн, ону ойлаанда үзе шиитпирлеп бербейн турарындан үстүкү черлерге хомудалар хой кирип турарын айтыр херек.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш оон-даа эске районнарлан хой санныг негелде, хомудалар кирип турар. Ол чүүү коргүзүп турарын дээрге, чонның чагаа, билдириишкиннерни төп көрбес, районнуң албан организацияларның черлерине үзе шиитпирлеп болур айтырыгларны чедир шиитпирлеп бербейн турарындан үстүкү черлерге хомудалар хой кирип турарын айтыр херек.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш оон-даа эске районнарлан хой санныг негелде, хомудалар кирип турар. Ол чүүү коргүзүп турарын дээрге, чонның чагаа, билдириишкиннерни төп көрбес, районнуң албан организацияларның черлерине үзе шиитпирлеп болур айтырыгларны чедир шиитпирлеп бербейн турарындан үстүкү черлерге хомудалар хой кирип турарын айтыр херек.

Чижээлээрге, Чадаана хоорайның чуртталчызы В. Салдатов азыралында турар оглун болдунуң ат, фамилиязынга кирип алыр дугайында билдириишкиннн Чөөн-Хемчик райкүүскомга кан удаа киирген. Ынчалза-даа ону үр үениң шиитпирге сонгаарадып келген. Билдириишкиннің ээзи харылзыны манап чадаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунче домудаа билдириишкиннн киирген соонда, чүгле ынчан ук айтырыг шиитпирлеттинген. База бир ыпдыг чижектн көрээл. Ак-Довуракчыл тудуг черниң ажылчызы А. Трушкина «Тыва тудуг» трестиге ону ажылдап ыпн эвес үнүүрген дугайында билдириишкиннн киирген. Ында бижээн фактылар шын боон балыктаттынган. Трушкинага ажылдавайн турган үениндө шалыпыы толеп бербишаан, ону ажылга катап хүзөөп алган. Ажылчы чоннардан кирип турар чагааларны, билдириишкиннерни бүрүткээр болгаш оларга харыы бээр талазы-биле ажыл Эрзин райкүүскомда, Мореп, Эрзин кодээ Соведиттерде дыка четпес турустунган. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Чырыдыпнкын, Кадык кампалал, Амыдырал хандырылга министерстволарында чонның негелде, хомудаларын шиитпирлээрге, билдириишкиннерни чүрүмчүдер ажыл кончуг кошкак. Чырыдыпнкын министерствозунуң кадрлар талазы-биле улуг инспекторлу М. Тангпандинова бүрүткеттинмээп болгаш харылаттынган чагаалар хой. Чанцыктарын кандыгдаа деңгеглеп кылбайн, ас-биле харылап турган. Ол ышкаш билдириишкиннерни үр үеде шиитпирлеп чок чыттырар чорук Чырыдыпнкын министерствозунуң оске-даа видистеринде бар.

Амыдырал хандырылга министерствозунда болгаш Кызыл хоорайның Амыдырал хандырылга комбинадында чонның негелде, хомудаларын көөру база чогумчалыг өвес боон турар. 1967 чылдың апрель 27-де Оренбург областа чуртталп турар Разунов деп кижи радно, телевизор мастери хереглеттинип турар база ону дыңнадырын дилээн билдириишкиннн Амыдырал хандырылга министерствозунче чоруткан. Ун ай эртпкен соонда министрниң орлалкчызы эш Луганнн ук билдириишкиннн инженер Мурыгнпге дагыш, резолюция салган.

Казык кампалал министерствозунда бо чугула айтырыгны анаа-да ёзу барымдаалап шиитпирлеп турар. Аарыг Тоспировский Кызыл эмнелгезинниң перви салбырынче чыттырып эмнедирин дилээн телеграммапы дорт катап чоруткан. Оон кандыг-даа харыы келбээн. Ол дугайында хомудаа билдириишкиннн Казык кампалал министерствозунга киирген. «Нерви эмнелгезинге чедип келиннер, хүзөөп алыр» деп харыы берген. А ол кижиниң мурнунда кыпган дилээп ойлаанда харылаап бербейн турган ажылдакчыны хемчег албаан. Мынды чижектерни ан-даа удамчылап болур.

Үстүнде айытқан организацияларда ажылчы чоннардан кирип турар негелде, хомудаларны бүрүткээр, оларның харыызын кожун шыгжаар болгаш билдириишкиннерни чүрүмчүдер ажыл четпес болганы хынаддада илереэп. Бо организацияларның удуртукчулары чонның негелде, хомудазын сааг чокка харыылаар база ажаа бүрүүлүг болган кижилерни хемчег алыр кирт харыысалгалыг турганда, ону херекке албайн, ой-шаанда хынап көрбейн турары кайчап-даа таарышпас.

Партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый организаларынга ажылчы чондан кирген чагааларда улуг ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг айтырыгларны кодургу, үлетүр бүдүүлгелериниң, транспорт, кодээ ажыл-агый, культура албан черлериниң, садыгның, ниитиниң чеменелиге, чонның амыдырал хандырылга черлериниң ажылын экижидер дугайында боттарының санал-оналгаларын киирип турар.

О. СИРИНСО.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ажылчы чонпарны хүзөөп алыр черниң эргелекчизи.

1967 ч. Сентябрь 28.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫМ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

КОЧЕТОВЧУЛАР

«Коммунизминиң херели» колхозтуң даргазы Ф. Л. Благинин-биле партком секретары Х. С. Аракчаа чугаалап тур

Таадыг-Уула аймагның чуруумалдыг черлериниң бирээзи — Сут-Бажында бистиң колхозтуң төвү турган турар. Суралгыг партизан командир Сергей Кочетовтуң эрес-дидим отряды 1921 чылда маңаа дайзынарга сүртенчиг күш боон, ак генерал Бакичиниң хой санныг дээрбечилеринге улуг, улустуң аас-кежии, хосталгазы дээш кадыг-дошкун тулчуушкунну чорудуп тур-

Бистиң төлептиг уткуурувус-биле күжениишкиниг белеткенип келгенивис өндүр улуг болуушкун — Советтер чуртунуң төрүттүүген хүнү, Октябрьның 50 чылының юбилейинге чедир ам мырыкай санныг хонуктар арткан. Ынчангаш коллектив бүрүзү аңаа уткуштур ажыл-херектериниң түнелин үндүрүп, юбилейни төлептиг байырлаарының талазы-биле хой чүүлдерни кылып турар. «Коммунизминиң херели» колхоз Улуг Октябрьны кандыг чедиишкиннерлиг уткуп, байырлаалы канчаар өрттирер деп турарыл, ол дугайын артель баштаар черинин даргазы Федор Лазаревич Благинин биле партком секретары Хомушку Самбуевич Аракчаа оларның чүүлүмында парлап турар.

Партизаннар дайыны кыптыгып турган черде

гаи. Бо-ла Сут-Бажынга, Тываны тускай догуннаан хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаан Бүгү-

Хөйшү Оюн Лаа-Сүү.

Хөйшү Монгуш Алдай-оол.

тывапың бирги тургузукчу хуралы 1921 чылда база болуп өрткен. Ынчангаш суурувусту алдарлыг партизан командир Сергей Кочетовтуң адын-биле аданынга, оон Тываның турасказадыг черлериниң бирээзи болуп турарында бистиң ажыл-ишчилеривис торгаараапырлар.

Улусчу эрге-чагырганың баштайгы чылдарында үүрмек тараачын ажыл-агыйларны каттыштырып турган чер ажылының өнтежилгезинден эгелээш, совет үеде хой адырларлыг, бай шыдалдыг ажыл-агый болгуже чедир бистиң колхозтуң төөгүзүн шуптузуп бижир болза, хой чүүлдер херек апаар. Ынчангаш бис оон сөөлгү

Болгаш ажыл-агый артели баштайгы үезинде кандыг турганы эгезинде доңчу чугаалаттынган болгай. Ам байдал кандыгы? Ону билип алыр дизе, сөөлгү үш-дөрт чыдараның чамдык түнелдеринден көөр апаар.

Бистиң артельдиң кол байлаа—хой ажылы. Оруганың хой кежии оон кирип турар. Оон продуктузун будүрери, күрүнеге садары улам өзүп турар. Үүгүл чаңгыс бо чылын безин 11787 хураган алдынган азы эртпен чыдыышаан 2600 хой болган. Бир эвес колхоз 1963 чылда 25,5 тонна дүвүү будүрген болза, 1966 чылга ол сан 38,4 тонна четпен, а 1967 чылда күрүнеге 48 тонна дук садар планын ажыр күүседип, ону 50 тонна чедиргеп. Төрүүр үүе хойга онаалаттыр хураган алыры улам ковудээн.

Мал ажылының өске продуктуларын будүрери болгаш күрүнеге садары база ковудээн. 1963 чылда колхоз 240 тонна сүттү, 315 тонна эттн сатпан болза, 1967 чылда сүттүү—320 тонна, эттин—360 тонна чедир өзүп турар. Бо талазы-биле чыл планын

чылдарда хөгжүлдезиниң дугайынга чугаалаар бис.

Бо черниң орус чону ЧАЭ-ге үлелеп-ээзээ, үжен чылдарны сөөлүүредир маңаа колхозту организастаанар. Ынчан оон хожуудерегинде-даа пеолуг эвес: 160 хире инектиг, 300 хире хойлуг, суг-биле ажылдаар бир кэрбелиг, 70 шаа чыягы маадыг, кан демир ангазынналыг турган деп хоочун колхозчулар бадыткап турар. 1940 чылда ол ажыл-агый шору бүт кырынга туруп келген. Уламанда үүс-үүс чылдарда кожун чораан тыва араттар оон-биле кожа коллективтиг ажыл-агыйны тургузуп алганнар. Дөртен чыларны сөөлүүредир олар боттарының эки туразы-биле чаңгыс улуг артель кылдыр каттышканнар. Оон соонда колхоз улам күш кирип, бай-шыналыг ажыл-агый болуп кел чораан. Колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы-даа улам чагайжып, экижээн. Ынчангаш оларның ынчаар ырлажып турары таварылга эвес.

Чырык орук дилеп чоруп
Колхоз оруун шиитпи ажыл.
Чыргалдыг чедер дээштиг
Коммунаже баштп ор мен...

Чылдар эрткен түлүм кочетовчуларның амыдыралынга чаа чүүлдер немежип, колхозтуң ажыл-херээнге улуг өскерилгелер болгулаан.

Делгем базымнар. Юбилейге—беш план

Болгаш ажыл-агый артели баштайгы үезинде кандыг турганы эгезинде доңчу чугаалаттынган болгай. Ам байдал кандыгы? Ону билип алыр дизе, сөөлгү үш-дөрт чыдараның чамдык түнелдеринден көөр апаар.

Бистиң артельдиң кол байлаа—хой ажылы. Оруганың хой кежии оон кирип турар. Оон продуктузун будүрери, күрүнеге садары улам өзүп турар. Үүгүл чаңгыс бо чылын безин 11787 хураган алдынган азы эртпен чыдыышаан 2600 хой болган. Бир эвес колхоз 1963 чылда 25,5 тонна дүвүү будүрген болза, 1966 чылга ол сан 38,4 тонна четпен, а 1967 чылда күрүнеге 48 тонна дук садар планын ажыр күүседип, ону 50 тонна чедиргеп. Төрүүр үүе хойга онаалаттыр хураган алыры улам ковудээн.

Мал ажылының өске продуктуларын будүрери болгаш күрүнеге садары база ковудээн. 1963 чылда колхоз 240 тонна сүттү, 315 тонна эттн сатпан болза, 1967 чылда сүттүү—320 тонна, эттин—360 тонна чедир өзүп турар. Бо талазы-биле чыл планын

үүлүт байырлал бетинде, октябрь 20-де күүседир.

Чер ажылының культуразын бедидип, ону калбаа-биле механизастап турган, тараапы будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле колхоз бүрүнгаар базымнарны кылып, бир эвес 1963 чылда күрүнеге үүгүл 819 тонна тараапы сатпан болза, эртпен чылын 500 тонна ылаймыт турган, 3100 тонна кыдыыр күүсеткен, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шиитпир Кызыл тугун чалган алган. Ынчаргы рубльдээ чылда бистиң тараажыларывыс, механизаторларывыс черле эрес шудургу ажылдаанывыр. Баштай иеске черлерниң гектар бүрүзүнден 20 центнер хүжүт алдынган, а ниитпин-биле гектар бүрүзүнден өртүмек дүжүт 15 центнер болур деп санап турао бис. Ынчангаш күүүчеге тарза садар планны беш катап күүседирнвис (ам безин үш план күүсеттинген) шиитпирээн бис. Ол дээрге юбилейге төлептиг белээвис-тир.

Үстүнде бүгү үүлдер колхозтуң экономиказын быжыглаар, оон акша орулгазын улуу-биле ковудээр арганы берген. Бир эвес 1963 чылда колхоз 450 муң акша оруганы ап турган болза, 1964 чылда ол сан 703 муң четкен, а өртпен чылын акша оруга 1 миллион 356 муң ажыг рубль болган. Ынчаргa бо чылын база-ла миллион ажыг рубль оруганы алырын башгайы саналгалар коргускен. Оон-биле кады колхозтуң хуваашпас фондузу сексеал чок өзүп турар. 1966 чылда ол фондуга 215 муң рубль киргеп.

Шавида Шанган-Аксының, Межегей чоогунуң ховуларынга ыяш ажыдыыннг, аът, шарыпыг ийи-чыгыс кижилер тараа тарып турган болза, ам бо черлерде күчүлүг тракторлар дүн-хүн чок хөөмейлеп, хову корабльдери—комбайнар далай дег чалгаан тараапа өштпп чоруурулар, таңды кежии алдын тараапы сөөрткеп автомашиналар дилип кааи чинчи дег улаштыр шуужуп турар. Ол дээрге колхозтуң машина техника парыгының өзүп турары-дыр. Үүгүл сөөлгү чылдарда безин колхоз күрүнеден 21 трактордарны, 21 комбайнарны, 11 автомашиналарны болгаш оске-даа ында-бүрү хой техниканы садып алган. Ынчангаш артель механизастаттынган ажыл-агый боюн кел чоруур.

Колхоз баштаар черн болгаш партком будүрүлгениң болгаш культура амыдыралын үлүг кичээлгейин салган. Ол соруулга ажыглаары-биле 500 муң ажыг рубльди тускайлаан.

Хой-хой чылдарның дургузунда Кочетово суурнуң болгаш бригаалар төптеринин овур-хевирн өскерилбейн, чаа үүлдер немештпейн келген. Колхоз баштаар черн болгаш партком ол чугула айтырыгны база хопга ыглеп. Ам төп суурда чаңгайжыны түүгүнген чурталга бажыңнарлыг чаа кудумчу немешкен, өртпен чылын ажылчылар бажыңын, столованы болгаш оске-даа тудугларны кыпын, ниитпин-биле суурда база бригаалар төптеринде чурталгапын 20 бажыңнарын түткан. Ам удавас үш чүс одуттуг Культура бажыңының түдүүн дооскар. Оон-биле кады кол ишан ёзугаар суурну чаңгайжыдып, ногаанчылар талазы-биле улуг ажылдар чоруттуунун турар.

Кол тараапан черивис Оңгар-Ховуга чоокка чедир чаңгыс бегай бажын, эки дериттинээн столовая, а Берт-Дагва хойжу бригаанын төвү барып-ла өөн турган болза, ам бо черлерде чурталга бажыңнары, кызыл будуннар, бирээзинде столовая, тараа хүзөөп алыр шап, механизастаттынган күдүктер болгаш оске-даа тудугларлар кылдынган. Ында тараажыларга, хойжуларга таарымчалыг байдал тургустунган.

Бо үстүнде чугаалаттынган чүүлдер болза партиянын болгаш чазактын экономикпг хемчегларин кодээге беттандырганының база колхозчуларнын врес-иидырыт күш-ажылының түнелинде чедип алдынган.

КОЛХОЗТУҢ ЧОРГААРАЛЫ—МУРНАКЧЫЛАР

Комбайнер Алексей Бибик

Комбайнер Оюн Ян-оол

Сааскы Нина Ленкова.

№ 1 хөйшү бригаданың бригадири Оюн Шаравии.

Сааскы Любовь Узун-оол.

Чаржып турарывыс Хакасияда

ӨДНУКТЕРИВИС—УЛУГ ОКТЯБРЬГА

Июсскиниң мыш ажыл-агый черииң коллективи Совет арге-чагыргаиың 50 чыл ооиға алдар болдурган социалистиг хүлээлгезиии хүүсаи бетинде күүседир дээш күжеииишкиииг ажылдаи турар. Чарыштың бирги черии Хуторшуң мыш пуиктузу эдлеишаан, чурттуң бүдүрүлгелериичс 5 муң кубометр ажыг мишты чүдүрүп чорутхан. Бо тиилелгеии чедип алырынга Владимир Чалушкиииың эвеиозу улуг ев.ымышкыиың киирген болган юбилейиг чыл эгезииден бээр 1 муң кубометр мишты плаидан ажыр бүдүрген. Алексаидр Трушеикоөүң удуртуп турар эвеиозуиуң ажылачыинары ба.а-ла эки ажылдан, тургустуиган графикти мурнап турарлар.

• • •

Абаканның вагон депозунда юбилейге утказтур члартыкчыларның шимчээшкиии улам-на калбарып турар. Бо чылдың сее айларының дургузунда ыында 80 ажыт члартыкчы еиалдарпы ажыглалга киирген болган 12 муң ажыг рубльдиң каииалгазын алган. Бо дээрге юбилейиг чыдың социалистиг хүлээлгелериидс кордүнгекиидеи ийи катаи хей болуп турар. Септелге-белеткел пегииің мастери Виктор Пузик, септелге-механика пегииің бригадири Станислав Кайков, ол-ла пехтиң мастери Анатолий Романович олар идепкейиг члартыкчылар болган.

• • •

Абаканның эът комбинадының ковсерва пегииің коллективи Октябрьның 50 чыл ооиға төлептиг ужуражкырыиға бүзүредилгилер. Бо пехтиң коллективи бүдүрүлге черииің цехтер аразыиға шилчиир Кызыл тугуи каш ай улаштыр быжы-биле тудуп турар. Ында ажыл-ишчилер сентябрьның 20 үезииде октябрьның үлүүче киргеи болган пландан ажыр бир миллиои хире банка ковсервалары бүдүргеи. А Совет арге-чагыргаиың юбилейииге утказтур цехтиң ажыл-ишчилери беш чыл планының баштайғы ийи чылының планын күүседиптер. Ооң начальиыгы Валентина Павловиа Пронькодан тергиин ажылдап турарларның дугайын айтыларга, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, коммунист, стерилизаторжу Ефросинья Перфирьевиа Макарованы адаар. Ол ышкаш аныык ажылчыинар Нина Зеленова, Анна Жувова озар маадырдан бичии-ле чыдып калып, мактал-шаңналды ап турарлар.

Байырлал мурииуның чарыжиига чедип алдыиган чедиишкиииер күжеииишкиииг ажылдың түүиели-дир. Цехтиң коллективи Совет арге-чагыргаиың 50 чыл ооиуң пеги деп ададыр арге дээш демисеежип турар. Коллектив байырлал мурииуның социалистиг хүлээлгезии күүседир чоокшулаан.

• • •

«Ново-Енисейск» совхозтуң фермаларында кышка белеткел ажылы хайнымыкшыиыг чоруп турар. Ында бир чаа кажаалы тутхан болган ескелери сентеи, чылыглаар ажыл доозулган. Юбилейиг чылдың эрткеи айларының түүиелдери хойнуларны оорүүп турар. Чүе төрүүр хойга онаштыр 104 хураган алдыиган. Бо дээрге совхозтуң туруп келген бүгү үезииің иштииде эң бедик иергүүг болур. Дүк кыргып азырыиың дааигазы база ажыр күүсеттиигеи. Ново-енисейжилер чурттуң фабрикаларыиче 830 центиер эки шиварлыг дүктү чүдүрүп чорутхан болган планын 70 хууга ажыр күүсеткеи.

Константии Шандро биле Александр Дашилейко оларның удуртхан хойиу бригадалары эң бедик иергүүгелерии чедип алган.

• • •

«Абаканцелистрой» трезииің № 61 механизастаттыиган колоииазының тудугжулары бо чылдың эгезииден бээр 1,5 муң дөрбелчии метр чурттазга шолуп ажыглазга киирген. Ооя ацгыда 300 олуттуг клубту, шиек болган бызаа кажаалары, ийи хей кажаазыны. Подсиииийиң куш фабриказында чеи пегии тудуп доосиаи.

Бо коллектив Октябрьга алдар болдурган бүгү улустуң чарыжыига киришкиииии, трестиң шкоииалар аразыига шилчиир Кызыл тугуи ийи квартал улаштыр чаалап алган. Ленииң Лозка удуртхан коммунистиг куш-ажылдың иомиекииег бригадазы эки ажылдан, хүи нормазын бүдүи чартык пачаи ажыр күүсеидип турар. Юрий Польков, Юрий Сечии, Анатолий Балыков оларның удуртуп турар бригадалары база-ла эки ажылдан, чарыштың мурииуку одуруун эдлеишаан.

Механизастаттыиган колоииа чылдың бүдүрүлге планын декабрьиың бирде бүрүи күүсеидир соруалгазы салган.

• • •

Хакасияның кодзо черлериииң культуразы чыл келген тудум ээүи турар. Усть-Абакан районга 15 чыл бурунгаар чүгле 6 библиотека турган болза, ам оларның саны 15 четкеи болган иом фондузу 105 муң ашкан.

Ол-ла үеииң дургузунда иомчулга залдарының саны барын-ла 2 катаи өскеи. Чүгле сеилгү беш чылдарның дургузунда «Усть-Абакан» болган «Абакан» совхозтарда, «Коммунизмниииң тугуе» колхозта чаа клубтарны тутхан. Чапаево, Мохово, Демидовка суурларда, Бейко улузунда, Абаканның мал семиртир совхозунда, Райково улусга культура албан черлери ажыглалга киреринің бүдүүзүиде.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Абакан — Кызыл.

ТАРАА ШОЛУҢДЕН РЕПОРТАЖ

ХҮН, ДҮН ЧОК

Имир дүшкеи. Караңгы дүи черииң кырын шыва алы берген. Чадаана хоорайның оттары чайыиадыр кыва бергеи. Кудумчуларның ырааимын ында-хаая кылаштаган кижилер үреп турган. Чүгле хоорайның төвүиде, Карл Маркс кудумчузунда ак бажың чанында машиналар үзүк чок кээп, херим иштииче кирип, үиүп, чүк бүрүже тарай маңнажып чоруп-на турар, ажок хелээзииииг. Чадаанаиың тараа хүлээп алыр пуиктузу директору Соян Куикович Ойдуп мынча дизи:

— Пуиктуга бо чылын 8000 тоииа тараа хүлээп алдыиарын көрген бис. Ам 2000 ажыг тоииа тараа киргеи. Ол дээрге хей нуруузуида «Чыраа-Бажы» совхозтуң, «Искра» колхозтуң тараазы-дыр. Пуиктуга киргеи тараапы чидирип чок савалаар, арыглаар, кургадыр дээш бистиң коллектививис бүгү күжүи салган. Ылаигыя инженер-технологтар В. Гаидии, О. Эрээжик, Д. Анай-оол олар эдлеп нормазын кижи бүрүзү 200 хуу чедирип, кызымак ажылдап турар. Октябрь 1-ге чедир 4000 ажыг тоииа тараапы хүлээп алыр аргавыс бар.

Чаа хужуттуң тараазын чидирип чок савалап, оюу арыглап, куртадып, идегелдиг кадагалалга тургузар тазазыбиле алган хүлээлгелерии Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалыига чедир күүсеидип, төлептиг куш-ажыл-биле ажаа ужуражкыр дээш пуиктуиуң механизаторлары, ажылчыинары, ында ажылдап турар шефчилер демиит, шуудургу ажылдап турар.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Чөөи-Хемчик район.

БО ХҮННЕРДЕ

Найыралдыг чоннуң күжү

«Дамырактар каттышкаш, хем болур.

Дараныктар чыыглаш, куш болур» деп, тыва улустуң үлегер домаанда мергеии-биле чугаланы ышкаш, колхозтуң күштүү, ооң байлакшылды ажыл-ишчи кижилериии деминг куш-ажылында, чогаадыкчы идепкейиизе дээрии дөрт чугаалаар херек. Бистс ам 270 өрегелер, күшажыл кылып шыдаар 600 ажыг кижилер бар. Олар ховуларга чаагай дүжүттү, колхоз байлаа — иитиииың малын өстүрүп, үран-шевер холубиле чурттаганың болган культура амыдыралдың тудуун кылып турәрлар.

Артельиің экономиказын быжыглаар, иитиииің байлаан тургузар дээш бистиң колхозта орустар, тывалар, хакастар, армии тудугжулар болган өске-дээ нациоиалдарның төлээлекчилери чаңгыс ай найыралдыг коллектив болу берген, ажылдап турар. Оларның ханы найыралын, деминг куш-ажылын көргеш, сураглыг бир ырыиың «Өске сөөк деп ыглап бистс читкеи, «Өскелешпес чаңгыс төрел бис»... деп одурүглары сагышка кирер. Оларның эрес-маадырлыг куш-ажылының ачызы-биле колхоз Совет арге-чагырганың юбилейииге чаагай сеилүг ужуражкыи турары үстүиде чугаалаттыиган болгай.

Бистс чоруттуиуп турар бүгү ажылдарның организакчылары болган башкарыкчылары коммунистер. Олар колхоз бүдүрүлгезиииң шиитпирлит участоктарында быжыглаттыиган. Мал, хову, тулуг ажылдарында коммунистериің 73 хуузу хаара туттуиган.

Колхоз бүдүрүлгезиииің аиғы-аңгы адырларында болуиуң ажыл-херээиің ёзулуг мастерлери, бүгү коллективии чоргаараы болу берген он-он мурнакчылар өзүп үиген. Оларның чамыктары бо-дур. Торүүр үе хойдан-ны 100-тен 115 чедир хураганнар-алган хойжулар: Ленин орденниг Оюи Даа-Сүүиү, Күш-ажылчы Кызыл тук орденниг Монгуш Дестекти, Монгуш Алдай-оолду болган саанчылар Нина Ленковапы, Люба Узуи-оолду; механизаторлар Лапча Дыртыкты, Алексей Бибикти, Оюи Ян-оолду; мяш белетекчилери Оюи Кок-оолду, Маадыр-оолду, чазаныкчы Оюи Дендип-оолду болган оон-даа өскелери чоргаарал-биле адаи болур. Олар дээрге чарышка тиилекчи болуп, алган хүлээлгезии аддарыг күүседип турар кижилер-дир. Ол ышкаш фермаларга, бригадаларга будурүлге чорудулгазын билдиилиг башкарып билир, мергежилдиг организакчылар, тускай эртемниглер база бар. Оларга бригадирлер О. Шаравиини, В. Оюину, фермалар эргелекчилери Ч. Куударны, Д. Дамбаевти болган оон-даа өскелерии хамаарыштырып болур.

Колхозчуларның материалдыг болган культурлуг деннели соксаал чокка өзүп турар. Чүгле эрткеи чылын олариың ажыл төлевириигс 439,8 муң ажыг рубльди берген. Социал хандырылганың фондузунга 26,6 муң ажыг рубльди шилчиткеи. Артельиің материалдыг болган моральдыг иидг бериишкиииың принциптерии калбазыбиле боттандырып турар. Планган ажыр продукция будургени дээш малчыинарга, механизаторларга 15 муң рубль немелзе төлевирии берген. Чижээ, хойжу Монгуш Дестек ийи чыл дургузунда шалыиыидаи аңгыда немелзе төлевирге 17 хураганны, хойжу Ш. Хуиапай планган ажыр хей дүк алганы дээш 814 рубльди, саанчы Ленкова 315 рубльди немелзе төлевирге алган. Бо дээрге чамдык чижектер-дир. Иитиизи-биле колхозчуиуп оргумак шалыны үче рубльден кудулавас болган мурнакчы хойжулар, механизаторлар айда 150—200 чедир рубльди ап турар. Ынчангаш колхозчуиуң амыдырал-чурттазгазы ол-дур. Аиаа ажыл хүи, дүи чок.

Кежээкиииң тос шаи ырак ажа бергеиде, дензи чаныига чедип келиримге, пуиктуиуң хоочун ажылчыны, склад эргелекчизи М. Шурышев караваның шилии кедиишкеи, машиналар дензилээп тур. Тараа хүлээп алыр пуиктуиуң директору Соян Куикович Ойдуп мынча дизи:

— Пуиктуга бо чылын 8000 тоииа тараа хүлээп алдыиарын көрген бис. Ам 2000 ажыг тоииа тараа киргеи. Ол дээрге хей нуруузуида «Чыраа-Бажы» совхозтуң, «Искра» колхозтуң тараазы-дыр. Пуиктуга киргеи тараапы чидирип чок савалаар, арыглаар, кургадыр дээш бистиң коллектививис бүгү күжүи салган. Ылаигыя инженер-технологтар В. Гаидии, О. Эрээжик, Д. Анай-оол олар эдлеп нормазын кижи бүрүзү 200 хуу чедирип, кызымак ажылдап турар. Октябрь 1-ге чедир 4000 ажыг тоииа тараапы хүлээп алыр аргавыс бар.

Партком болган бригадаларда, фермаларда партия эге организациалары хураддарга коммунистериің ажылга харыысалгазының, даалгапы күүседип турарының база өөредилгеге, кижилдиилгеге холбашкаи айтырыгларны коилады чугаалажып, ажыл-агый дугайын колхоз баштаар черииің, колхозчуларның хураддарыига көрүп турар апарган.

Партком колхозчулар оргузунга политиктиг ажылды улам күштелдирип, политинформаторларның, агитаторларның ажылын идепкейиттикеи. Соруқ киирикчи, улуг документ СЭКП ТК-ның Октябрьның 50 чылынга Тезистерии болган чүрттүң иштики, даштыкы болуушкыинарын чоига таймылбырлаарынга бистиң политинформатерларывыс, агитаторларывыс хоочун коммунист партизан С. Билчиир болган О. Шаравии, К. Чамзырын, О. Билчиир-оол, Д. Дамбаев, Ивонин, Р. Дулуш болган оондаа өскелер онза идепкейиг ажылдап турар.

Оон-биле кады чер-черде кызыл булуңнарда көргүзүг самбыралары, хана солуннар, агитхүүдүстар болган көскү агитацияның өске-дээ хевирлери — мурнакчыларның дүрүлгазын нептередиринге, четпестерии илередиринге күштүг чепсек болуп турар, ферма, бригада база ажыл-ишчи бүрүзүнүң айда аазы хүнде кылган ажылының түүиелии, кым мурнал, кым хожудан турарын көскү агитацияның ол хевирлерии көрүичүк дег көргүзүп турар. Бистс политиктиг ажылдың ынчаар тургустунганы колхоз будурүлгезиигс тодарыкчылыг салдарны чедирип турары чугаалаок.

Кылдынган чүүлдү түүневишаан...

Совет арге-чагырганың юбилейин кижи бүрүзү, ог-бүле бүрүзү эң өөрүшкүзүг, эң улуг болган кайгамчыктыг болуушкун кылдыр байырлап эрттирери билдиингир болгай. Бистер байырлал хүиниринде эрткеи үеде кылдынган ажыл-херектериииң түүиелии үндүрбүшаан, колхозувустуң мурнунда чаа, нарын харысалгалыг соруалгалар туруп турарын, ам-даа шиитпирлеттиниээн айтырыглар, четпестер хей дээрзин ханызыбиле медереп билип турар бис. Ынчангаш улуг революциянның юбилейин байырлаарының эң эки аргазы болза кичээнгейии шиитпирлеттиниээн соруалгаларже мөөнүзэри болур деп ленинчи айтыышкынны удуртулга балдурбуиаан, бүгү колхозчулар СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерии болгаш беш чыл планын улам чедиишкиииг боттандырарынга боттарының салышкынын киирердер.

Ам бистиң мурнувуста бо чылдың дүжүдүи чидириг чокка бүрүи ажаап алыр, күскү чер аңдарывыс чыл келген түдум экижии турар. Бажың бүрүзү сайгылаанныг, радиолуг болгаш даараныр, хеп чүүр машиналарны, мотоциклдерии хөйү-биле садыи ап, аиаа олариың негелдехерегиели улгадып турар апарган.

Сеилгү ийи чылда колхозтуң күсели-биле 27 ээ мурнакчы кижилерии Москвада улус ажыл-агыйының чедиишкиииериииң делгелгезиниче чоруткан. Бо чылын Кызыл — Москва—Ленинградче пайыралдың аиычоруун кылыры-биле он кижиге путёвкаларны садыл берген. Эки ажыл кезээде шаңнал-мактадыг болур деп чүвениң тодаргай чижектери ол-дур.

Ынчангаш бистиң колхозта чалгаа, хүү, ончузурек ийи чаңгыс кижилер, арагачылар ам-даа барын база чугаалаар херек. Чижээ, О. Васильев дээрзи ак сеткилдиг ажылдавайн, болу хүүда байырын оралажып, өске бижилерии дезорганизастаап, коммунистиг бедик адын бужартатканы дээш партия талазыбиле шыигыы хемчег алган соонда ол өскээр дезиккеи. Оюи Данзырын дээрзи харысалгазын кошкадып, колхозтуң 33 хоюи чидирип, улуг когаралды чедиргеш, ону төлээп. Ол ышкаш Оюи Кок-кыс, Оюи Доодурбаи, Сарыглар Дөөк ышкаштар үргүлүү арагалап, совет кижиниң моральдыг өвүр-хевирии өскүүп турган. Оларга база-ла шыңгыы хемчеги хүлээткеи. Партия болган хейииити организацияларының хүи бүгү кижилдикчи ажылының түүиелинде индыг таарыича чок чүүлдер соолгу үеде дыка эвээжкеп.

Байырлал будүүзүиүң бо хүиериидс бистиң бүгү кичээнгейивис, угаан-бодалывыс бүгү совет улус-биле бир демеи, бистиң шуптувусту коммунизминиң чырыктыг келир үезииче аппар чоруур төрөөи Коммунистиг партиявысче утланган. Ылаигыя СЭКП Төп Комитединиң мырыиай чаа болган Пленумунуң совет улустуң чаагай байдалын улам ыиай бедидер хемчеглер дугайында шиитпирлери бүгү колхозчу ажыл-ишчилерии чаа-чаа ажыл-херектерже соруг киирип турар. Ол болза совет кижиниң, ооң чаагай чоруунуң дугайында партияның болган чазактың доктаамал сагыш салышкыныиың чаа, чайыиаичак илереэшкиии-дир. Ол сагыш салышкынга бодуиуң колхозчу төлептиг куш-ажылы-биле харылзаларына бистиң артельиің ажылишчилери бүрүи шиитпирлиг.

ЧУРУКТА: Кочетово суурда чаагайжыды туттунган чаа бажыңнарлыг делгем кудумчуда.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тиилекчилерге тыпсыр шаңналдарывыс

Күш-ажылга бедик түүиелдерии чедип алыр, ажыл-ишчилериииң идепкейии улаи бедидер соруалгабиле партиом болгаш хей-иитии организациялары юбилейиг чылдың эгезииден-не бригадаларның, фермаларның болгаш тус-тус кижилериииң аразында социалистиг чарышты калбартып эгелээн. Ооң дээштиг болурун барымдаалааш хойжу бригадаларга түүиелди квартал санында үндүрүп, сүт-баразан фермаларына ай санында, хову-трактор бригадаларына сезоииуут ажылдар үезиидс түүиелди барык 5 хоиғаш-ла үндүрүп турар. Чарыштың тиилекчилериге Кызыл туктарны, вымпелдерии болгаш акша шаңналдарын үргүлчү тыпсып турар.

Социалистиг чарышты артельиің будүрүлге адырларының аайы-биле калбартнаныидан аңгыда, колхозта херээжеииер чөвүлелии эң эки культуразыг арыг-шевер башың, ог дээш база чорудуп турар. Ол чарыш колхозчуларның амыдырал-чурттазгазының культуразыг деңнелиин бедидерииге улуг дузалыг болган.

Улуг юбилейиің байырлалының хүиүидс, чарышка эң эки көргүзүглерии чедип алган, кайгамчым шудургу ажыл-ишчилерии алдарлыдып демдегләәри-биле колхоз баштаар чери болгаш партком дараазында шаңналдарны дөмтаадып тургускан:

БИРГИ ЧЕРНИ АЛГАН ХОЙЖУНУ тыва эзер, чүтеииг ыт-биле шаңнаар.

ИЙИГИ ЧЕРНИ АЛГАН ХОЙЖУГА бирги шаңналдың 80 хуузу хире өртектиг белекти бээр.

БИРГИ ЧЕРНИ АЛГАН СААНЧЫНЫ национал костюм (төи)-биле шаңнаар.

ИЙИГИ ЧЕРНИ ЭЗЛЭЗИ СААНЧЫГА болгаш БИРГИ ЧЕРНИ АЛГАН ИНЕК КАДАРЧЫЗЫНГА, БЫЗАА АЖААКЧЫЗЫНГА бирги шаңналдың 80 хуузу хире өртектиг белекти тыпсыр.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЗЛЭЗИ МЕХАНИЗАТОРНУ мотоцикл-биле шаңнаар.

ИЙИГИ ЧЕРНИ АЛГАН МЕХАНИЗАТОРГА ол шаңналдың 80 хуузуи. БИРГИ ЧЕРНИ ЭЗЛЭЗИ ЧОЛААЧЫГА ооң 60 хуузу хире өртектиг белекиерии бээр.

Шаңналдарны шуут белеткеп иаан болгаш шаңнаар мурнакчыларның кандидатураларын шилип эгелей берген. Тиилекчилерге шаңналдарны Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга турасааткан бүгү колхозчуларның байырлыг хураазынга тыпсыр.

ДАШТЫКЫДА

Тураскаалдыг хүнге уткуштур

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның хей-иитизии Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооиға байырлап демдегләәрииге белеткеиип турар. Индияның найысылалы Делиге тураскаалдыг ол хүииү байырлап эрттирериииң белеткел комитединиң хуралы болган. Комитеттиң составында Индияның күрүие, хей-иитизииің политиктиг кесту ажылдакчылары бактаап турар.

«Тиилелгелиг Октябрьның социалистиг революциязы иациоиал хамаарышпас чөрүк дээш бүгү делегейиииң улустарының демиселиигс улуг ынаныштың үнер үзүү болу берген. Хосталга дээш, британ империализмге удур демиселге индий улусту ол революция сорук киирии келген» деп Комитеттиң байыр чедирген недегелиидс айтыкаи.

Комитет Индия биле ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралды болгаи деп каттыштырылганын улам быжыглазрынче Индияның хей-иитизии кыйгыргаи.

КУДР-га соңгулда чорудар дугайында

ПХЕНЬЯН. КУДР-иуң Улустуң Дээди Хуралының Президиуму КУДР-иуң Улустуң Дээди Хуралына болгаш чер-черииң эрге-чагырга органнарына депутаттар соңгулдазын чорудар дугайында чарамык үндүрген. Чарлыкты ёзугаар алырга, КУДР-иуң Улустуң Дээди Хуралының депутаттарының соңгулдалы 1967 чылдың ноябрь 25-те, а можуларын, хоорайларның, уездилериии болгаш рилериии (уездилерде административтиг биче хемчээл) депутаттар соңгулдалары ноябрь 30-де болур.

КУДР-иуң Улустуң Дээди Хуралының Президиуму соңгулдалар дугайында дүрүмиу бадылаар дугайында чарлыкты база үндүрген.

(СЭТА).

Сагыш-бодал үннери

(ДАШТЫКЫ ПАРЛАЛГАНЫҢ АРЫННАРЫНДАН)

Совет Эвилелиигге Пакистаииың президентизи Айюб Ханның келгеииииң дугайында Москвадан дыңнадыглар даштыкы чурттарның хей солуннарының арыннарында көскү парлаттынган.

АКШ-тың бир болук конгресс кежигүүнери Мурнуу Вьетнамга америк холгаарлаашкынны чазактың калбартыр эргеан бар бе дээрзии тодарадыр дээш АКШ-тың чазааның Вьетнамда чорудуп турар политиказын чугаалажып көөрүн конгресске санаадаи резолюция төлевилелии киирген дең, «Нью-Йорк таймс» солун информация парлап үндүрген. Ол резолюция төлевилелии киирген-иериің аразында ийи партиялардың төлээлери бар деп солун демдегләәп.

Даштыкы парлалганың хей органнары Израильдиң катап чөнгээлиг үүлгедиглер кылып турарынче, ылаигыя эжелеткеи араб девискээрлерге оон суурукулга чергелерии тургузуп алыр деп турар сагыштыынче киичээнгейии утландырып турар.

Лоидоииуң «Таймс» солуну ацаа хамаарыштыр «Чоокку Чөөи чүвге дүшкүүрүг байдал күштелип турар» деп эгелиг дыңнадыглар парлап үндүрген. «Мориииг стар» солуи Израильдиң эжелеп алган девискээрлериидс араб чоииуң удурланышкынының чайлап чок улгадып турарын мурнуку чүүлүиде демдеглеп бижээп болгаш эжелеткеи девискээрлерден израиль шерииглерии доп дораан үндүрерии негээп. Тель-Авивтиң үүлгедиглери Коп Ассамблеиииы дамчыштыр тайбың арга-биле таарыштыр шиитпир үндүрериче базыимар кылып болур арганы боогдап турар деп «Нью-Йорк таймс» солуи сананап. «Тель-Авив бодуиуң ёразын көргүзе бергеи» деп эгелиг кыдыр парлаан чүүлүиге Польшаның «Жолиеж вольности» солуиу мынчалдыр бижээп: «Эжелеткеи девискээрлерде израиль арге-чагырганың политиказы ам ацаа болуиуң тергиидели быжыктырып алырынче мырыиай тодаргай углаанган».

Барыиы-герман «Генерал Анцейгер» солуи Суэц каналының деиискээрииге гайбынчыдыктыг Израиль черчүл үревишаан турар деп айыткан.

Барыын талакы чурттарның парлалгазы Франциида чер-черииң соңгулдаларының баштайғы эдлээзиің түиелдерии калбабиие бижип турар. «Чөөи үзелдиг күштер бериигеи бадызаашкыиларның 56,19 хуузуи алган, мынчангаш хей нуруу болуп турар» —деп «Попюлер де Парэ» солуи бижээп. Коммунистиг партияның болгаш чөөи үзелдиг күштериің тиилелгелиг болганының чигааныг чогуи «Орор», «Паризьен либере» болгаш оон-даа өскелер ышкаш барыын үзелдиг француз солуннар миииип бижиир ужурга таварышкан. Франциига чорутхан чер-черииң соңгулдаларының баштайғы эдлээ «оппозистиг партияларның бүзүредилгиг чедиишкииииг болганын, коммунистер дээш берген бадызаашкыиларның шырак түиелдиг болганын көргүскен» деп барыштерман «Франкфуртер руишау» солуи демдегләәп.

Лоидоииуң солуинары премьер-министр Вильсоииуң «кыш аар-берге болур, ацаа белеткеиии эргеакок чугула» дээиин онзалап демдегләәп. «Файнэншл таймс» солуи келир иеделя эгелеп чорда, нефть продуктуларының чөтөө аартаар чадап чок деп айыткаи. Чазак чүгле электри күжүи ажытлаарының төлевириин улгатыргаиының соонда «катап киленгээшкии болуурундаи» чайлаар дээш, газ ажытлаарының төлевириин кезек кезек улгатгырарынче чүткүүлүи салып турар деп «Дейли мейл» солуи бижээп.

Польшага бир иеделя эрткеи соонда чаа өөредилге чылы эгелээр. Ону «Трибуна люду» солуи дээди өөредилгеии хөгжүдериигс чаа үе-чадаа болур деп тайылбырлаан. Праганың солуннары Чехословакияда Мооллүң араттын революстуг партиязының төлээлериииң аалдап чоруп турар дугайын бижээп.

(СЭТА).

Сунаманың медеглели

ТОКИО. (СЭТА). Япониияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүүнүге кандидат Сунамага бо чылдың августа Пекин аэродромуна халдазшкын кылган үүлгедигии «Акахата» солуннуң корреспондентизиге оон боду тодаргайзап чугаалап берген.

«Акахата» солуннуң дыңнатканын ёзугаар аларга, ол халдазшкынны Мао Цзэ-дуниуң удуртузунга болүүр баш бурунгаар планнаап, организастаап. Япониияның Компартиязының төлээлериигс удур Пекиигс болган ол терроржу үүлгедиг Мао Цзэ-дуииуң идеаларын амыдыралга боттандырар дээш коллективтиг террор болган деп Сунама айтып чугаалаан.

Ынчалзажок ол үүлгедиг Мао Цзэ-дуи болүүиүң теориа болган практика талазы-биле ыыраай харык чок апарганын херечилээп. Культура революциязы дигилээр чүвеиии ёразы оон көзүлген деп Сунама медеглээп.

БАЗА БЕШТИ ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зениичиктери Хайфон агаарынга үш америк самолёттарны дүжүр аткан деп вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Ханойиуң агаар делгеминче шургун кирген бир америк самолёт болгаш Туеикуанг агаарынга база бир самолёт дүжүр аттырган.

КЫДАТ-ИНДОНЕЗИЙ ХАРЫЛЗААЛАР

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдатта индонезий элчин черииге дамчыдып берген нотазынга КУР-иуң даштыкы херектер министерствозу Индонезияның КУР-да херектериигс тур бүзүреттиргеи төлээзии болгаш элчин черииің ийи секретарын күзенчиг эвес кижилер деп чарлаан. Кыдаттың девискээриидеи бо чылдың сентябрь 29-тан орай эвесте оларның үнүп чоруурун негээн деп Синьхуа агентилел дыңнаткан.

Ийи чурттуң аразында харылзаалар үстүрүнүн кырында апарган деп ук нотада демдегләәп.

КЫЗАВЫШААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барыын талакы чурттар Куба-биле садыг харылзааларын үесүи дээш, оларны кызаарын АКШ-тың чазаа үргүлчүлээр деп, АКШ-тың америк курунелер организациязында төлээзи Линовитц маңаа болган парлалга конференциязынга медегләәп.

Барыын талакы чурттарның Куба-биле ажыл-херек харылзаларын түдүп турар фирмаларыбиле латин-америк чурттарның садыглажырын соксаткан турарын Вашингтон база чедип алыр дээш дээш турүүр апаар деп, америк курунелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чап-чаа тоозулган XII човулежилге хураазынга үш америк самолёттар дүжүр аткан деп вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Ханойиуң агаар делгеминче шургун кирген бир америк самолёт болгаш Туеикуанг агаарынга база бир самолёт дүжүр аттырган.

КЫДАТ-ИНДОНЕЗИЙ ХАРЫЛЗААЛАР

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдатта индонезий элчин черииге дамчыдып берген нотазынга КУР-иуң даштыкы херектер министерствозу Индонезияның КУР-да херектериигс тур бүзүреттиргеи төлээзии болгаш элчин черииің ийи секретарын күзенчиг эвес кижилер деп чарлаан. Кыдаттың девискээриидеи бо чылдың сентябрь 29-тан орай эвесте оларның үнүп чоруурун негээн деп Синьхуа агентилел дыңнаткан.

Ийи чурттуң аразында харылзаалар үстүрүнүн кырында апарган деп ук нотада демдегләәп.

КЫЗАВЫШААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барыын талакы чурттар Куба-биле садыг харылзааларын үесүи дээш, оларны кызаарын АКШ-тың чазаа үргүлчүлээр деп, АКШ-тың америк курунелер организациязында төлээзи Линовитц маңаа болган парлалга конференциязынга медегләәп.

Барыын талакы чурттарның Куба-биле ажыл-херек харылзаларын түдүп турар фирмаларыбиле латин-америк чурттарның садыглажырын соксаткан турарын Вашингтон база чедип алыр дээш дээш турүүр апаар деп, америк курунелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чап-чаа тоозулган XII човулежилге хураазынга үш америк самолёттар дүжүр аткан деп вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Ханойиуң агаар делгеминче шургун кирген бир америк самолёт болгаш Туеикуанг агаарынга база бир самолёт дүжүр аттырган.

1967 ч. Сентябрь 28.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Свердловскиниң чурт-шинчилел музейиниң «Ада-чуртуң Улуг даймынмың» салбырында ийи чурук номга турар. Ол болза кан эвилдиришкинин Нурулла Базетовтуң болгаш Разумат Усмановтуң чуруктары-дыр. Оларның төөгүзү номчуг солуп.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮ

Разумат Усманов хүнзөректиг Ферганага өскен. Өңгүр ак хөвең шөлдериниге болгаш чимистиг сесерликтерге ойнап, чүгүрүп, хемниң болгаш арыктарның арыг суунга чунуп, сериттеннип чораан ор-дыр. Сут ковчуг үнелиг, ол чонга сесерлик, хөвең турбас, ынчангаш Разумат бичезиндеп тура-ла суглуң дамды бүрүзүн үнелеп чаңчыккан.

Оон улгурунда Улуг Фергана каналын казар дээнин дыңнаан, Разумат ол тудугга ажылдап киргеп. 1939 чылдың бир чайгы хүнүнде үрер чес хоолайларның болгаш барабаннарның хогжумүнүң зайы-биле бүгү Фергана шыналары диңмиреп-ле үнеп. Туктарын белик тутпан, ырыкшоорун чартылеткен оң-оң муң тудугжулар чадаг кылаштажып азы четелтер-биле шимээн ийи дугуйлуг арба-тергелерге олурупкан чоруп олурган. Разумат оларның арезынга чораан.

Суггарылга четкеш тударының төөгүзүнде көстүп көрбээн 45 хонук хайым ажыл ынчаар эрткен. Ол үениң иштинде тудугжулар амыдыралдың шугумун—Улуг Фергана каналын казып дооскан. Инженер санангазы-биле алырга, ындыг улуг тудугну алды чылдан эвээн эвес хуусаада тудуп тургузар ужурлуг турган. Канадның ханы чыдынынга Нарынның боралгактыг суу хайнын мөөреп ага бээрге, Разуматты Кызыл Шеригже үдеп каан. Ону хүндүледир байдал-биле үдээн, чүге дизе Разумат улусчу тудугнуң эң дээре бригадири турган.

...Бо очеркпиң ийнги маадыры Нурулла Базетов бодунуң күш-ажылчы амыдыралын Свердловскиде Үстүү-Исет металлургия заводунга эгелээн. Ол болза бирги беш чылдың соолгу үеэш. Металлургия дугайында чүү-даа билбес кодээ оол баштайгы үеде заводтуң хайым амыдыралынга эдереп чоруп турган. Ынчалза-даа ону коллектив кичээнгейлиг хайтаарап турган. Ону өөредип, разрядын бедидип, шаңнап, өскелерни оон үлегер алырынче кыйгырып-даа келген. Чыл бүрү-ле Нурулла ажылчын мергежилдиң чадаы-биле бедип олурган. Баштай кан хайындырыкчының ийнги, оон соонда бирги дузалакчызы турган, адак соолгуже ёзулуг кан хайындырыкчызы апарган.

Ол ийи маадырның амыдыралынга дайын ийи янзы эгелээн. Разумат Усманов төрээн бажыңындан мырак Молдавияга турган. Оон батальону Кишинёв хоорайга достаган. Дан бажында албанга турган дайынчы дайлының самолёттарын көрүп чыдып, фашист каарганнар хоорайны дескиптеш, бомбалап эгелээн...

Ол өйде Нурулла Базетов хемге хемелеп, балык сыырткыыштап чораан. Хевертен эриже машина медээлей берген. Ол оон кады ажылдап турар эжи боон-тур. Дайын эгелээн деп дыңнаан. Нурулла дораанга цегинге чеде берген. Уралга мадна, фронтудан муң-муң километр ыранга, дайынның дошкун тыныжы билдинип келген. Заводтуң каанның түскай сортун кылыры-биле эде деп-кан муң тонна кацчы чыл планнындан ажыр хайындырдым. Бистин Уралдың металлы фашистиг дерзилерниң өгүн доора чыдыптар болгун!»

Эш-хуунуң найралы ынчаар эгелээн.

Разуматтан эки медээлер кээп турган. Нурулла ол дутайын бригаданың кежигүннерине дыңнадып, цехте өөрү-биле чугаалажып турган. Оон соонда узбек оолдуң дайынчы чедиишкиннерин бүгү завод хайтавыран эгелээн. Танывазы улус ону доктаатка:

— Че, Разумат чүү бижип тур?—дээр болза, Нурулла анда аңдеп-билип, мынчаар харылаап турган:

— Партияга кирип ап-тыр.

Азы:

— Балыгаткан, ынчалза-даа дайынны эрттирбээн.

Разуматтың чагаалары бүгү цехтерге номчуп турган: «Байыр чедиргеннер дээш четтирдим. Ам-даа оңгы фашист амырга-моостарны узуткаар мен. Мээң чүрээм соп чорда, меңээ улус: «Че, Разумат, пуломётуң салып кал— фашист чыланыкы коргу үзүлген-дир» дивээн шагда, пулемётумну холдан салбас мен. А ам дилээм мынды, эргим Нурулла: эңне хей болгаш эң-не бижиг кандыг хайындыр!»

Базетовтуң харыызы мындыг: «Чаа, Разумат, тергиин шынны хайындырар мен. «Нурулла, дайын төвгеп-дир. Шөлээлеп алгаш, дыштап. Эжиң-биле ужураш, таныш, холуң тутө дивээн шагда, кан хайындырар сууглуңун чанындан ыраакы мен».

Металлургтар ол чагааларны «Урал ажылчыны» солуниче чоруткан. Редакция ийи өңнүктүң чарыжын хайгаарап эгелээн. Разуматтың чаалажыл, а Нурулланың ажеинң турарын номчукчулар сонуурган турган.

Бир-ле катап Нурулланың сууглуунуң чанында цех начальныгы келдип келген:

— Багай медээ келди. Нурулла. Сээң өңнүүң Разумат Усманов Днепрни кежип турда өлүрткендир...

Нурулла мунгарай берген.

Ынчалза-даа Разумат өлбээн боотур. Ол чүгле аары-биле балыглаткан. ону ханы тыныда шериг эмнелгезинче алгап барган. Разумат пулемёт оду-биле кежигни камгалап турда, чанында фашистерниң миназы часты берген чүве-дир...

Эниң чылын. Разумат Усманов ырак колхозтарның бирээзинге чорда, ону далаштыг телефон чугаалажышкынче кыйгыра берген. Бажыңындан долган турганы ол. Оон улуг оглуу Нурулланы караа-биле көрүп, мыйг

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
38
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеи.

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
29
ПЯТНИЦА
№ 231 (6868).

Өртээ 2 көп.

ВЦСПС-тиң Президиумунда

ВЦСПС-тиң Президиуму 1968 чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң көргүзүглериниң төлевилелиниң дугайында ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының орайлакчызы А. А. Гореглядтың илеткелин чугаалашкан. А. А. Горегляд 1968 чылда болгаш беш чылдың соң ыңайгы чылдарында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланылышкынарын дыңнаткан. Ында үлетпүрнү болгаш кодээ ажыл-агый будурулгезин улам ыңай өстүрери, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун бедидери көрүнгөн.

Илеткелди чугаалажыры ВЦСПС-тиң Президиум кежигүннери, профзвилелдерниң Төп Комитеттериниң даргалары биле секретарьлары, ВЦСПС-тиң кыдыс эргелекчилери киришкен.

ПАРТИЯНЫҢ АДА САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ СОВЕТ КИЖИЛЕРНИ СОРУК КИИРИП ТУР!

Бүгү-ниити чүүлдүгзүнүг

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ның корр). СЭКП ТК-ның Пленумунуң материалдары бодунуң кол угланышкынынга партияның шынчызын, бистиң Төрээн чуртувустуң байлаанын болгаш күчү-шыдалының өзүп турарын хереченип турар деп, далайжылар, балыкчылар, даг рудазының болгаш машиналар бүдүрер үлетпүрүнүң ажылчыннары, кодээ ажыл-агыйның ишчилери аңаа эртикен митингилерге медеглээн.

«Русь» теплоходтуң кол механиги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Молдованов митингиге мынча дээн:

— Партия болгаш чазак улустуң чаагай чоруун улгаттырар дугайында кезээде сагыш салып келген. Ол сагыш салышкынның катап-катап илереп турарынга харыы кылдыр улам шүдүргү, улам ыңай ажылдаар бис!

«Русь» теплоходтуң экипажы бедиткен социалистиг үүлгээлгелерни алган.

Владивостоктуң хереклелдер кылыр заводунга хөй кижилиг митинг болган. Хереклелдер бүдүрер ишчилер улуг байырлал чылының онаалгаларын алдарлыг-биле күүседир деп, слесарь А. И. Стрелков бүгү ажылчыннарның өмүнээзинден бүзүрелдиг сөзүн берген.

Улам эки ажылдаар бис!

«Партияның сагыш салышкының шалыпчы ажыл-биле харыылаал!», «СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирин изин-биле чүүлдүгзүнүп тур бис!»—деп лозуңнар тутказ, Москва хоорайның 67 дугаар эмнелге черинiң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажылының түңнелдерин чугаалажыр дээн митингизинге четкилеп келген.

Санитарка Е. М. Родионовага сөс берген.

— Ажыл төлевириниң бетинги хемчээлин улгаттырар, шалыңдан үндүрүг тырттарын чиигедир, ажылдаар аргазын түр оскунган кижиге тыпсыр пособие хемчээн улгаттырар — дээни бистиң өгбүлелеривистиң орулгазын база улгаттырар, оларның амыдыралын улам эки-жидер дээни ол болгай. Бо эмнелге черинге беш чыл ажылдап келдим. Ол үеним дургузунда иккә шалыкымны ийи катап улгаттырган. Ынчангаш бистиң партиявыска, чазаавысна күш-амылчы «четтирдим» деп сөзүмнү сеглексеп тур мен—деп, Е. М. Родионова чугаалаан.

ХӨЙ-АЪТ КИРИП, ШЫДАЛ НЕМЕЖИП КЭЭР *Одардан репортаж*

«Суклак» совхозтуң кол зоотехниги Николай Васильевич Дрожин-биле ажыл-агыйның дээре малчыннарының дугайын чугаалажы бээрвиске, аныяк коммунист Хертек Папый-оолдун, дуржулгалыг хойжу Сарыглар Москваловтуң баштаан болук хойжуларының эки ажыл-херектерин мактап турду.

Бичe-Шоол одарларынга хап келдивис. Күскү хүн чүгүрүүнче чаа-ла кирип, С. Москваловтуң хойжудары коданнарын тургаг чоогунче чоокшуладып алган, радио дыңнап ордар. Радиога хөглүг аялга, репортажтар дамчыдып турза-даа, ында орган хойжуларның эң улуг назылыы, харыдертен ажа берген малчын Ооржак Узуп өөрээни арнындан илден, чоргаарал-биле мынча диди:

— Дүүн, сентябрь 26-да СЭКП ТК-ның Пленуму чыылгаш, аңаа «Совет улустуң чаагай байдалын акжидер талазы-биле хемчегдер дугайында» доктаалды хүлээп алганын радиодан дыңнадывыс. Байгамчыктыр! Шынап-ла совет чуртта магалыг-дыр: хүн бүүде-ле сеткил-сагышты өөртүп, Төрээн чуртка ынакшылды хайындырып келир өөрүнчүг медээлер куттулуп кээр. Чоокта чаа бистиң республика күрүнеге тараа садар планны күүсеткенинiң дугайын дыңнадывыс, а бөгүн, дүштекиниң бир шакта «Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга дедиештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чиигелделерни калбартыр дугайында» база «Пенсия хандырылгазын улам ыңай эжиждер дугайында» бистиң Улуг Төрээн чуртувустуң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын дамчыттыы. 12 ажыл хүнүг шөлээни 15 ажыл хүнү чедир, ажыл кылып шыдаар шинээн түр ышкыганнарга тыпсыр пособиенин хемчээлин ыяк өстүрер, колхоз кежигүннериниң кыраан аайы-биле пенсия алыр эрге тыпсырда барыңдаалаар назы-харны эвээдедир, инвалид болган аайы-биле колхоз кежигүннериниң тыпсыр пенсияларның хемчээлдерин улгаттырар болгаш өске-даа, совет кижиниң амыдыралын эжиждер дугайында чаа хемчегдер кайгамчык сорук киирикчи күштүг-дүр! Кижи дугайында ындыг улуг ада сагыш-салыышкын кижини чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче хей-аът киирип, күш-ажылды немеп келирдир!

Бо турлагның хойжулары дөрт кижи: С. Москвалов, Н. Алеет, О. Үзүт, М. Сарыглар. Олар бо чайын 1270 иртти одарладып чораан, Абаканның мал хүлээп алыр черинге чедир сүрүп, 5 тонна немелде деңзини берген. Ам 1219 иртти семиртти кадарып турар. Ам безин ирт бүрүзүнүң деңзини 40 кг ашкан. Ирт бүрүзүнден хонукта ортумаа-биле 50 грамм немелде деңзини алыр турган, олар 70 грамм чедир ап турар.

Амгы үеде олар коданнарын тараазын чоокта чаа ажаап алган хоорузунга болгаш кадар оттуг одарларга холуй кадарып, хей немелде деңзи эттии чүртка бээр дээш кызымак ажылдап турарлар.

Хойжуларның сөзү быжыг: төрээн Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың ада сагыш-салыышкынынга кызымак күш-ажылывыс-биле харыылаар бис!

Д. АНАЙ-ООЛ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: совхозтуң болук малчыннары СЭКП ТК-ның Пленумунуң материалдарын танывыш турары. Солагай талдан: Н. Алеет, О. Үзүт, В. Сарыглар, К. Салчак.

Авторнуң фотозу.

Четтиргеним кызыгаар чок!

Мен Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эзелекчилерге удур тулчуп тургаш, аар балыглаткан мен. Командылал чери мени Ада-чурттуң дайынының ордениниң ийиги чергези-биле шаңнаан. Балыгланган болзумза-даа, Төрээн чуртумга ажыктыг кижи болурун орадажып, чонның кадыын камгалаарынга бүгү ну-жүмну харам чоока берип чордум. Үш-ле чыл бурунгаар иезэ ап турар пенсиямны шалыңымга хамаарылга чоока улгаттырган.

Ам база көрүүдээн: дүүн чаа радио совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер талазы-биле хемчегдер дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын дамчытты. Ооң иштинде Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге бистиң партиявыс, чазаавыс ада сагыш салыышкынынны кылган. Мындыг магалыг үеде чурттаары — улуг аасжемик! Ынчангаш, төрээн Коммунистиг партиявыска болгаш Совет чазаавыска биске сагыш салыышкынны дээш улуу-биле четтиргенимни илередир сөстер тыппас-тыр мен.

М. ШАБАЕВ.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, III дугаар бөлүктүң инвалиди.

Шиитпирлиг хүннер

Тываның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тараа дээш демиселе бирги түңнелди чедип алган— сентябрь 26-да 60 муң ажыг төнна тараа күрүне шыгжамырында киргеи. Ол болза күрүнеге тараа садарының планы күүсеттингени ол.

Республиканың колхоздары болгаш совхоздары боттарының аргаларын санап көргеш, күрүнеге тараа садар планны дыка ажыр күүседирин хүлээнгеннер. Тараа садар планын ийи, үш болгаш оон-даа хей катап ажыр күүседирин хүлээнген ажыл-агыйлар эвээш эвес. Ам республиканың тараажылары тараа дээш демиселедиң ийиги эң шиитпирлиг, эң күжениишкинниг үезинче кирген. Ол болза күрүнеге пландан ажыр тараа садар социалистиг хүлээлгени күүседири болгаш артнан тарааларны бүрүн ажаап алыры болур.

Сыпта ам-даа соокка алыскаиы-биле катай, чүс муң гектар хире тараа культуралары артнан. Оларның чамдыызы үмүп чыдыпкан. Оон ыңай тавычалай кестинген тараалар база хей. Ам шаг-үе орайтап, күстүң башкы айы эртип, күскү хар чамдык тараа шөлдеринде дүмүп турар апарган. Күстүң бо үезинде Тываның шөлдеринге мындыг хей тараа нажан-даа ажаап алдынмайн турбаан. Ынчангаш ам юбилейлиг чылдың дүмүдүнүң салым-чолу дээш эң шиитпирлиг хүннер артнан-дыр. Бо хүннерде күжениишкинни наш катап дыңзыдар.

Каа-Хем районнуң колхоздары болгаш совхоздары ажаап алыышкынны организастыг чорутпушаан, күрүнеге пландан ажыр чеди муң тонна тараа садар дээш хүлээлгезинге будун чартык мөңүү база немээннер. Каа-Хемчилер соглээн сөзүнге зө болуп, ам пландан ажыр 3300 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга кииргеннер.

Ынчалза-даа Тывада эң улуг тараалаң район болур Таңдының ажыл-агыйлары бодунуң кожазы каа-хемчилериниң патриотчу ажыл-херээн детиивейн, ажаап алыышкынны оожум темпилиг чорутпушаан турарын айтыр херек. Таңды район күрүнеге тараа садар планын ам-даа күүсетпээн, сыпта 30 муң га хире тараа турбушаан, тавычада чыдар тараа база хей. Таңдының партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организнары бо хей тараанны артнан хонуитарда ажаап алыр дээш ажылдың темпизин дүргедиринiң хемчегдерин албайн турар. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районда ажаап алыышкын база дыка оожум чоруп, республиканада күрүнеге тараа садар план-чагыгны амга чедир күүсетпейн турар ийиги район болуп турар.

Эрткен чылдарның байдалындан алырга, октябрьның ортандан соңгаар ажаап алыышкынны чорудары бергедей бээр, а бо чылын оон-даа дора болуп магат чок. Шаг-үе кайы хире кызамдап келгенин, юбилейлиг чылдың дүмүдүнүң салым-чолу кандыг байдалда келгении кижи бүрүзү медереп билир херек. Ам соруига чүл дизе, ажыл-агый бүрүзүнге ажаап алыышкынның графигин эде көрүп, оон күүселдезин хүн бүрүде, харында шак бүрүзүнде хынаары болур.

Бүгү комбайннарны, жатканарны долу күжү-биле ажылдадып, ажылдап кылырының нормазын ажыр күүседир болза, артнан тарааларның кезилдези болгаш бастырыягазы октябрьның баштайгы чартыында дооступ болуруи саналгалар көргүзүп турар. Ажаап алыышкын техниказын чер болганга бедик бүдүрүичүлүг ажыглаарын чедип алыр. Ол дээрге ажылды канчаар организастаанындан болгаш комбайнерлерниң боттарындан кол хамаармыр. Комбайн болгаш жатка бүрүзү чаңгыс-даа шакта анаа турбазын дээш, агрегат бүрүзү нормазын күүсетпээн шаанда шөлден үнмезин дээш ажылды шак ынчаар организастаар херек.

Колхоз, совхоз бүрүзүнде техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап турар, ажаап алыышкынның ёзулуг мастерлери бар. Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозунда П. Кабанов биле В. Кызыл-оолдуң звеноларының, Каа-Хемниң «Ленинчи оруи» колхозунда Никифоров адашкылар, Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозта О. Тыртык-оол, «Межегей» совхозта Л. Исанов, Н. Обухов болгаш оон-даа өскелер ышкаш ынчаар ажылдаарын бүгү комбайнерлер чедип алыр болза, ажаап алыышкын ам чедишкинниг доостур. Маңаа кол сорулга— партия, профзвилел, комсомол организацияларының талазындан мурнакчыларның дуржулгазын нептередири, агрегат бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алыры болур.

Ажаап алыышкын техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары комбайннарның техниктиг ажаалдазын болгаш бункерлерден тараа сөөртүлгезин канчаар организастаанындан дорт хамаармыр. Республикада эң хөй тараалыг «Тимилелге» совхозтуң ажаап алыышкын талазы-биле хожудан турарының бир чылдагааны тарааның сөөртүлгезин четпес организастаанында болур. Ында чамдык комбайн агрегаттары автомашиналар маиааш, бир, ийи шак иштинде анаа туруп бээр таварыылалар бар. Чолаачы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер, оларның норма күүседип турарын комбайнерлер-биле бир демей негзэр ужурлуг.

Чидириг-биле демисел— ажаап алыышкынның төнчүзүнге чедир кол айтырыг болуп артар. Ындыг турбуже, тарааның чидирии, ону кайы хамаанчок аажылаар чоруи чамдык черлерде илереп турар. «Тимилелге» ссвхозтуң шөлдеринде оруктарда төгүлген тараа хөй, чамдык черлерде оваалаиы берген чыткылаар. Маңаа чолаачыларның харыысалгазын бедидер. Орук ийинде ужур кестинген тавычаларны оон чайлатпайн, белдүрүп бастырган черлерде хөй тарааны артырып каап турар. Чөөн-Хемчик. Бии-Хем болгаш еске-даа районнарда тарааны малга одарладыр чорук-биле демисел кошкаан. Ажаап алыышкынны дүрген доозары-биле кады чидириг-биле демиселди шыңгыырадыр херек.

Шаг-үе орайтап, ажаап алыышкын айтырыы чидигленип келгени-биле холбаштыр шөлдерде ажылдап турар кижилериң амыдырал-хандырылгазын, культурлуг негелделерин онзалап көөр ужурлуг. Чүгле ындыг байдалда олар бо үеде маадырлыы-биле ажылдап шыдаарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чартык чүс чыл болган байырлалынга алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге киришпишаан, механизаторлар, чолаачылар болгаш шөлдерде ажылдап турар бүгү кижилер артнан тарааларны эң сөөлгү гектарынга чедир ажаап алыр, күрүнеге пландан ажыр тараа садар хүлээлгени күүседир, аңгыс аңдарылгазын доозар дээш бүгү арга-мергежилин, күжүн үндүрер ужурлуг. Маңаа колхозтарның, совхозтарның, партия, совет организацияларның удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң организакчы, башкарыкчы ажылы, база кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы сагыла-чуруму, бедик харыысалгалыг болгаш медерелдиг чоруу херек. Чүгле ынчаарда тараа дээш демисел чедишкинниг шиитпирлеттинер!

Мурнакчылар

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында дүүгүт ажаап алыышкынында комбайнерлерниң аразында чарыштың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнал-макталга киирип турар. Комбайнер Монгуш Эрес-оол шынаала эрестиг ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Шилчиир выпнелдя ажаап алыышкынның баштайгы түңнелинде ол алган. Комбайнерлер Донгак Калин, Кара-Сал Картыг-оол тус-тузунда 10 рубльдин шаңналдарын алганнар.

Совхозтуң планын баугаар алырга, бир комбайн бо сезонда 250 га черниң тараазын ажаар. Ынчаарга механизаторлар ону 450 га чедирер деп шиитпирлээннер.

С. ОПДУП-ООЛ.

ЭКИ БЕЛЕК

Чадааианың хөмүр даш разрезинин дагжылары юбилейлиг чылдың сес айларында эки түңнелдерни чедип алган. Бо найыралдыг коллектив эрткен сес айларда ниитизи-биле 102 муң тонна «кара алдынны» казып тыпкан. Ол дээрге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ююига алдар кылдыр алган хүлээлгезин Чадаана разрезинин шахтёрлары күүседипкени ол.

Планнан ажыр 8 муң тонна хөмүр даш казып тывар деп чүве ындыг-ла белен эвес. Маиаа бүдүрүлгенин мурнакчыларының үлүг дыка улуг. Оларга хамыктын мурнунда экскаваторщиктер А. Галкин, А. Ковков, бригадир А. Донзук, бульдозерист А. Федоров болгаи өскелер-даа хамаармыр.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

Сентябрь 28-ке чедир республикада 145550 гектар тараа культуралары, азы оларның бүгү шөлүнүң 57,7 хуузу кестинген. Ийи хүн 2,4 муң гектар немей кестингеи 82750 гектар черниң тавычалары бастырттынган, азы сентябрь 25-те турганыидан 1700 гектар көвүдээн.

Тараа хүлээп алыр пунктударже 62773 тонна тараа киргеи, азы план 104,8 хуу күүсеттингеи. Сөөлгү ийи хүн күрүнеиің шыгжамырынга 2566 тонна тараа урдунган.

Бо саннар ажаап алыышкынның болгаш күрүнеге тараа садарының темпизи эргн хевээр оожум болуп турарын көргүзүп турар-дыр, а сөөлгү ийи хүннерде Тывага агаар-бойдус хову ажылдарын чорударынга таварымчалыг болган. Ынчалза-даа, чамдык районнарның, ажыл-агыйларның удуртукчулары дүжүттүн салым-чолу дээш харыысалгазын ам-даа хандыр билбейн турарлар. Чөөн-Хемчик районнуң удуртукчулары тараалар хар адаанче кирер деп турда, оларның шуут быжарын манап орары ол талазы-биле тодаргай чижек болур-дур.

Күш-ажылды багай организастап, техниканы кошкак ажыглап турарының уржуу-биле ажаап алыышкынның болгаш күрүнеге тараа садарының темпизи Таңды районда эрги хевээр чавыс болуп артпышаан. Колхоз даргазы эш Чихачев чолаачыларга Кызыл чоруурун чөпшээреткеии-биле, сентябрь 27-де «Революциянның чалбыыжы» колхозтуң комбайнарының хөй нуруузу машина четпээнинден аиаа турган.

«Элегес», «Өөк», «Найырал» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», Таңды районнуң «Революциянның чалбыыжы» колхозтар, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунда өске ажыл-агыйлары картофель казарын дооскан. Ынчалза-даа бо ажыл республикада ниитизи-биле дыка хожудан, черде ам-даа 343 гектар картофель кастынмаан. Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары, «Россия» совхоз, Бии-Хем районнуң «Хадың», Таңды районнуң «Коммунизминиң херели», Каа-Хем районнуң «Кызыл тук», Ленин аттыг колхозтары картофель казарын ам-даа эгелевээн. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтарында болгаш «Тимилелге», «Бурунгаар» совхозтарда хөй картофель черде чытпышаан. Бир-Хем районнуң «Искра» колхозунда 12 гектар картофель кастынмаан. Бо болгаш өске-даа чамдык районнарда бо культураның бажың чапында участоктардан казып алырының планнарын багай күүседип турар.

Респотребсоюзтуң белеткел конторалары совхозтардан, колхозтардан картофель болгаш ногаалар садып алырынче шыңгыы кичээнгейни салыры чугула. Бай-Тайга райпозунуң Тээли суурда белеткел конторазы «Тээли» совхозтан картофель садып алырындан ойтолаап, ону Кызылдан сөөртүп ап турары чергелиг фактылар ам безин бар апарган. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары районнуң чонун, столовойларын картофель болгаш ногаалар-биле бүрүн хандырып болур ергалыг.

Бо бүгү четпестер дээрге, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, тускай эртемниглери картофель, ногаалар ажаап алырынче кичээнгей салбайн, а чамдык райкүүсконнар ол культураларны садып алырын, уругларын албан черлерин, школаларны, амнелге черлерин оларның-биле хандырарын холга албайн турарының түңнели-дир.

ЭЭЛДЕКТЕР

Ынчангаш, Ада-чурттуң Улуг дайынының 50 чылдыг ою-биле Тываның ажылчы чоннары 38 муң тонна тараа садар планны күүседип, 1 муң тонна артык тараа садарын чорудуп, 1 муң тонна артык тараа садарын чорудуп, 1 муң тонна артык тараа садарын чорудуп

В. И. Ленинниң „Күрүне болгаш революция" деп номунуң 50 чыл болганынга

КҮРҮНЕ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ ӨӨРЕДИГНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Социалистиг революциянның ленинчи теориязы эртемниг коммунизмге эң улуг салымыкын болур. Буржуазияның тергиделинге удур политиктиг эрге-чагырга дээш демиселге ол өөредиг партиязы, ажылчын аңгыны идея талазы-биле чепсегелеп турар. Социалистиг революциянның теориязын В. И. Ленинниң амылдап кылырынга кайгамчыктыг чаза болза 1917 чылдың август—сентябрьда ооң амылдап тургускыны гениалдыг теоретиктиг «Күрүне болгаш революция» деп амылы болур.

Ол үеде Россиянга аңгыларның болгаш партиларның эрге-чагырга дээш демиселеи онза чидиглеңген турган. Июль болуушкуннарының соон дарый Түр чазак революстуг күштерге удур лерзилелин күштелдирген. Большевик солуннар хадынган. Фронтуга өлүрүп шажымлар чүрүмү катап тургускан. Ынчаарга Түр чазактың болгаш ону деткээн өөскерикчи партияларның түрүжу кончуг божан турган. Буржуазия чуртту экономиктиг хөгжүралдың тапызынче аппар чыткан. Түр чазак хоочураан кризистен уштунмастаан. Өөскерикчилерниң партияларынга идейлиг болгаш организастыг сандарал киткеп турган.

Россияны чаартып шыдаар, ханы демократтыг болгаш социалистиг эге тургузуушкуннарның оруу-биле ону аппаар аргалыг күштер большевиктерниң тугунуң адаа-биле быжыглып, сырый каттыжып турган. Корниловщинага удур демиселдиң хүнеринде большевиктер партизы бүгү-ле революстуг күштерниң ортаанында болуп киришкен. Контрреволюциянның ажык удурланышкынын өйтүр шапкан. Массалар ортузунга партияның ат-алдары канчаар-даа ажоок улгаткан. Советтерни большевикчилериниң үези эгелээн. Социалистиг революциянның эң чугула белеткели — чаа революстуг кодурлуушкун эгелээн.

1.

Эрге-чагырга дугайында айтырыг кандыг-даа революциянның, ылаңгыя пролетар революциязының кол, үндезин айтырыы болур. Буржуаз күрүнеге пролетариаттың хамаарылгазы кандыг болурул? Чаа, пролетаржы, социалистиг күрүне кандыг болур ужурлугуа? Ол айтырыглар теория болгаш практика талазы-биле онза чугула үе турган.

Күрүне дугайында айтырыгны теория талазы-биле ажылдап кылырының эргежок чугулазының дугайында Ленин даштыкыга турганының соолгу чылдарында онзалап болдп турган. Н. К. Крупскаяның сактып турары-биле алырга, 1916 чылдың күзүнүнде болгаш 1917 чылдың эге үезинде Цюрихке чурттавышаан, Владимир Ильич Ленин ол айтырыгже шуут ханылап кирген. Ол библиотекага күжениишкинниг ажылдап, күрүне дугайынга К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң чогаалдарын өөренип, ооң ушта бижидилгелерни кылып, конспектилерни тургузуп турган. Ол материалдар Ленининиң сураглыг «нок кылыраажы» балу берген, ону «Марксизм күрүне дугайында» деп адаан.

1917 чылдың август — сентябрьда Ленин Түр чазактың истээшкиннериниден чаштынып турган. Ол берге байдалларда «Күрүне болгаш революция» деп чогаалды бижиирингe шуут белеткенген.

«Күрүне болгаш революция» деп амылынга В. И. Ленин күрүне дугайында, ооң тывылганының болгаш ужур-утказының дугайында, пролетариаттың шиитпирлиг ужурдузазының дугайында марксичи өөредигни чаа төөгүлүг үениң байдалдарынга таарыштыр база ийи орус революциялардың дүрмүлгазын барымдаалап бүрүн болгаш системчидип бижээн база хөгжүткен коммунистиг инитилелдиң ийи фазаларының дугайында өөредигни хөгжүткеи. Революцияның тургускаиы хүнүнүң практиктиг айтырыгларынга тода харыыны Ленин ол номга берген. Ленининиң ному пролетариаттың болгаш ооң партизының демиселинге политиктиг платформа болган. Ол ном бөгүн-даа дарлалдан болгаш молчулгеден хосталырының оруун айытпышаан, делегейниң ажылчын аңгызынга амыдыралчы ужурдузазын салбаан.

«Күрүне болгаш революция» деп номнуң кол сорулгаларының бирээзи болза, Ленининиң сестери-биле алырга, «хамыктың мурнунда күрүне дугайында Маркстың ёзулуг өөредиин катап тургускаиында болур» (Чогаалдарының долу чыындызы, том 33, арын 6). Чүге дизе, «күрүне» дугайында оппортунисчи үеелдер-биле демисел чокка буржуазияның салдарының адаандан ажылчы инсаларны хостаары болдунмас деп, Ленин айтып чораан.

II Интернационалдың баштыңнары марксичи домактар-биле чагдынмышаан, херек кырында марксизминиң кол-кол үндезинниерни ажыы-биле эде корүп, күрүне-монополистиг капитализминиң «күрүне социализми-биле» дөмей кылдыр көрбүшаан, капитализмден социализмче тайбың хөгжүүрүнүң теориязын камгалаан, күрүнени «аңгыга хамаарышпас» күш кылдыр көргүзүп турган. Анархистер кандыг-даа күрүнеден, ооң иштинде пролетариаттың диктатуразындан база ойталаарын сурталдап турган. Россияга биче-буржуаз партиялар күрүне болза аңгыларны интеллигенциниң органы болдур дээр теорияны сурталдап турган. Ол бүгү чүүлдериниң алыс утказы ажылчы чонларны социалистиг революциядан коргулары ол болган.

Ленин марксичи өөредигни тайылбырлаан, күрүне чүгле аңгызыг инитилелге туруп болур деп, эртем ёзулуг-биле шинзыткан. «Күрүне болза аңгы чөрүлдээлериниң эптеш чогунуң продуктуау болгаш илереди-хир» деп, Ленин бижээн (базала ында, арын 7). Күрүне экономика талазы-биле тергиндээн тодаргай аңгыга баглан болуп, ол аңгыга ажыктыг будүрүлге харылзааларын камгалап турар. Марксизм күрүнени бир аңгыны бир аңгызынга чөпсеглеңген. Партия чырыдыышкынының системазынга өөредиге чылының бирги кичээлдерин сентябрь 26-да чер бүрүзүнге организастыг эгелээр үеге чүткүлдүүн Ленин сойгалаан болгаш тергиделчи аңгының тургускаиы күрүне аппаратын узутказаан байдалда дарлаткан аңгының хосталыры болдунмас деп онзалап демдеглээн.

2.

Буржазияны дүжүргеш, пролетариат тергиделчи аңгы болуп организастаттынып, бодунуң диктатуразын тургузар. **Пролетариат диктатуразының төөгү талазы-биле эргежок чугулазы пролетариаттың аңгы демиселиниң бөттүг байдалдарындан, социалистиг революцияның мурнунда туруп турар сорулгалардан үнүп турар.** Политиктиг эрге-чагырганы пролетариаттың эдепп алыры — ол чүгле революцияның эгези-дир. Ону эчизинге, социалистиг инитилелдиң тургустунарынга чедирер төлээде, пролетариаттың диктатуразы эргежок чугула.

«Капиталистиг болгаш коммунистиг инитилелдерниң арааимда баштайгызындан ийигизинче революстуг шилчилгениң үези туруп турар. Ол үеге шилчилгениң политиктиг үези база онзажыр, ынчаарга ол үениң күрүнези болза пролетариаттың революстуг диктатуразындан өске чүве эвестир» (К. Марке биле Ф. Энгельс. Чогаалдары, том 19, арын 27).

Ажылчын аңгының эрге-чагыргазы ооң аңгы сорулгаларын боттандырарынга чепсек болур. Күрүне эрге-чагыргазы болза пролетариатка «дарлакчыларның удурлашкынының базарынга-даа, социалистиг ажыл-агыйны «таарыштырарының» херээнге чонуң улут массазын, тараачыннарны, биче буржазыннны, чартык пролетарийлерни удуртурунга-даа өөскерикчи чугула» деп, Ленин бижээн. (Чогаалдарының долу чыындызы, том 33, арын 26).

Пролетариаттың тургускаиы күрүне, Ленининг-биле алырга, «өөстүң ёзулуг утказы-биле күрүне эвес», чүге дизе, ооң кол утказы күүнел эвес, а капитализмге деңнээрге, чаа, ооң бедик хевирлиг инитилел будүрүлгезин тургузары болур. «Удурланыышкынны базарының» үжур-утказы болза буржуазияның политиктиг эрге-чагыргазын чок кылыры, ооң шериг-дүжүметтиг машиназын саботажты сый шавары, ооң экономиктиг чөлеңгиижин узуткаары болур. **Пролетариаттың диктатуразының кол сорулгазы болгаш хүлээлгези болза социалистиг инитилелди тургузары болур.** Ынчангаш ол эгезинден тура пролетариаттың диктатуразынга ажыл-агыйжы-организакчы болгаш культура-хинзиидилгелиг шынарлар илереп, аңгы дайзынналрын басканының хире-чергези-биле күштелип турар. Пролетариаттың диктатуразының ол үеэди принцини болза, В. И. Ленининиң бодалы-биле алырга, хөй миллион күш-ажылчы тараачыннар биле ажылчын аңгының аразында ажылчын аңгының удуртукчу рольдуг эвилели болур.

(Төнчүзү 3-кү арында).

Өөредилге чылын организастыг эгелээр

СЭКП-ниң Тожу райкому, ооң чер-черде партия эге организациялары 1966—1967 өөредилге чылын мурнунда чылдарга деңнээрге элээн бедик деңнелге эрттирген. Партия чырыдыышкынының 10 политшколаларынга, 6 теоретиктиг семинарларынга болгаш өөредилгениң өске-даа хевирлеринге 400 ажыг дыңнакчылар, ооң иштинде 200 коммунистер, 56 комсомолчулар хамаа түгүнүп, өөредилге программаларын школа, семинар бүрүзү долузу-биле эрткен. Пропагандистер К. О. Доржу, Б. А. Агбан, А. Б. Араакчаа, А. Я. Загайнов, Довгак Болаттай өөредилге чылын бедик деңнелге доосканнар.

Ам чаа эгелээн 1967—1968 өөредилге чылынга белеткел ажылдарын СЭКП райкому, партия эге организациялары элээн хынамчалыг чоруткан. Бо өөредилге чылында 13 эге политшколаларга, дөрт чылдың политшколазынга, 6 теоретиктиг семинарларга 417 дыңнакчыларны, ооң иштинде 207 коммунистерни, 61 комсомолчуларны четчелээн.

Дыңнакчыларны четчелээрде кижилерниң билиин, оларның өөредилгениң кайы хевиринге күзелдинин барымдаалап чоруткан. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге четчелээшкинниң деңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалакан болгаш школа, семинарларның составын база партия чырыдыышкынының системазынга ажылдаар пропагандистерни бадыгаан.

Чаа өөредилге чылы эрткен чылдыындан улам бедик деңнелге, организастыг эртип болурунга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Чүл дээрге, бо чылын политшколаның өөредилге номнары орус, тыва дылда бүгү дыңнакчыларга четчири-биле бар. Өөредилге номун номчуп, конспектилеп тургаш, дыңнакчылар улам бедик болгаш быжыг билигни чедип алырлар.

Чаа өөредилге чылын организастыг эгелээр, пропагандистерниң методиказын белидер сорулга-биле СЭКП райкому пропагандистериниң семинарын сентябрь 20-де эрттирген. Аңаа СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Н. Бойду районнуң ажыл-ишчилериниң юбилейлиг чылда социалистиг чарышка алган хүлээлгелериниң күүселдерин болгаш байырлалга чедишкинниг ужуражыры-биле кандыг сорулгалар туруп турарын тодаргай чугаалаан. Семинарның киржикчилери СЭКП обкомунуң партия чырыдыышкынының бажының консультантызы эш А. Дүгержаның делегей байдалының дугайында лекциязын улуг кичээнгей-биле дыңнаапнар.

Семинарга кичээлдерни чорударының методиказын экижидеринче, ооң амыдырал-биле холбашкан турарынче кол кичээнгейни салган.

Семинарга киришкен пропагандистер өөредилгениң программалары, өөредилге номнары-биле баш бурунгаар чепсегленген. Партия чырыдыышкынының системазынга өөредилге чылының бирги кичээлдерин сентябрь 26-да чер бүрүзүнге организастыг эгелээр пропагандистер хүгүржүп, ол ёзугаар чоруткан.

Дыңнакчыларның талазынган кичээлдерни үвер чорукту болдурбазы, пропагандистерниң кичээлдерге эки белеткелдин, лекцияларга дыңнакчыларның сонуургалдыг болуру, партия организацияларының талазынган өөредилгеге доктаамал контрольду тургузуп удуртуру — өөредилге чылын чедишкинниг доозарынга чугула тээрзин чугаалашканнар.

А. ДОРЖУ,
пропагандист.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң хоочук колхозчузу Анастасия Филатовна Бородулина бызаа ажаакчызында ажылдап турар. Экижиткен уксааның бызааларын ол улуг күзелдиг доруктуруп турар. Бодунуң доруктуруп турар бызааларын болгаш өстүрген инектерин көрүп каанда, ооң караанда өөрүшкү чырып, арнында хүлүмзүруг көстүп кээр. Колхозка инек малдың баш санын өстүрерингe, продуктулуун бедидерингe бызаа ажаакчызының үлүг-хуузу улуг.

ЧУРУКТА: А. Ф. Бородулинаның ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ сөзү болгаш фотозу.

Партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар

Партия бөлүүн дээре удуртур

Төмү районда «Май 1» колхозтуң төп сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң эрткен отчёттуг үениң дургузунда чорудуп келген амылының дугайында бөлүктүң организанчызы А. Сайылганың илеткелин фермаңың коммунистери боттарының хураалынга чозукта чаа чугааламын корген.

Фермада партия бөлүү бүдүрүлгеге коммунистериң мурнанчы ролюн бээлер талазы-биле чамдык амылдарны отчёттуг үениң дургузунда кылганын хурал демдеглээн. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны партия бөлүүнүң ажык хураалдарынга тургузуп, саанчылар, кадарчылар ортузунга халбарган чарышты баштап келген.

Бо чылдың эгезинден бээр сентябрь 25-ке чедир саанчылар 103 төнна сүттү бүдүрүп, ооң иштинде 81 төннаны күрүнеге сатнан. Малдың чаш төлүн өстүрүп аяыр талазыбиле фермаңың бызаа ажаанчыларын бызаалаан 135 инектериниң 132 бызааларын менди дорунтуруп эп, бо чылын эң дээре түүнелдиг болган.

Бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң амыдыралынга, хүузунда чурттаагазынга мурнанчы үлегерин көргүзүп турар коммунистер фермада бар. Чижээ, хөөчүн саанчы эш К. Чаштаяк социалистиг чарыштың мурнуну олуруунга туруп, арбын сүттү саап, аңы-төлүн өөредип, кижизидер талазы-биле улегерин оскелерге көргүзүп келген. Ол ышкаш саанчы эш Дамбыяа сүт саалдазын новулеидир ааш социалистиг чарышка бедик көргүзүлгелерни ай санында чедип ап, хөйниитиниң амыдыралынга идепшейлиг киижип турар.

Моон-биле чергелештир, партия бөлүүнүң отчёттуг үеде чоруткан ажылында четпестер илерээн. Партия кежигүннерин, ылаңгыя аныяк коммунистерни кижизидериниң школазы болуп болуктуун партия хураанын отчёттуг үеде чүгле 4 катап кылган, а ол хуралларга шүгүмчүлеп болгаш

1967 ч. Сентябрь 29.

ШЫН

2-ГИ ДАРЫН

ЧҮҮ ИЛЕРЭЭНИЛ?

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Эрбек салбырында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга ажылда чамдык эки чүүлдерден аңгыда, дыка хөй четпестер, харын-даа дүвүренчиг байдалдар бары илерээн.

Малдың элбек продукциялыг болуру ооң быжыг чем-суурундан шуут хамаарыры билдингир. А мында бо чылын 1800 төнна сигенни белеткээр тургаш, чүгле 800 төннаны, 3000 төнна силостун орунга 900 төннаны белеткээн.

«Кыштаглаашкынга кайы хире белеткенип турар силер?» — деп коммунистерниң айтырыынга салбыр эргелекчизи П. Брюхановтуң: «Ам-даа эгелевээн бис» деп харыызы кончуг алдептиг. Чаъстыг чай болганындан чамдык кажааларның иштинде ногаан хөлчүгештер турупкан. Салбырда 25 муң баш ажыг хойлар 55 кодаида турар. Ооң кадарчыларының хөй үглерге кыштаарлар. Бо чылын кыштагларга 14 чурттагга башкынарын тулар ужуруг тургаш, чүгле 6-зын туткан, олар безин четче кылдынмаан.

СЭКП райкомунуң кежигүнү, № 1 хойжу бригаданың бригадири Ховалыг Бичe-оол салбыр эргелекчизи П. Брюханов бригадир-биле дугуржулга, сүме чокка ажылдап турар — деп шүгүмчүлээн.

Сесерлик сельпозу малчыннарны үлетпүр, аъш-чем бараннары-биле багай хандырып турарын коммунист М. Самзан шүгүмчүлээн.

М. ЭРГЕП.

АТКА ДҮҮШПЭЭН АЖЫЛ

ШЫННЫҢ РЕЙДИЗИ

Тес-Хемде суггарылга системазының районнар аразының эргелели деп улут албан чери бар. Таңды сывының хүнүзээрээнде тараа болгаш сиген шөлдерниг, суг чок делгем ховуларда одарларыг Тес-Хем болгаш Эрзин районнарга суггарылганың ужур-дузазы улуг. Улус ажылагыйнга ол эргелелдиң үзелеп турар чери улуг.

Суггарылга болгаш мелиорация дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ниң Пленумунга тускай чугаалашкалыы билир бис. Районнар аразының суггарылга системазының эргелели Пленумнуң шиитпирлерни күүседир талазы-биле ажылын эде корүп, экижиткен турар ужурлуг.

Ынчалза-даа бо эргелел бодунуң ажылынга амгы үениң негелделеринге дүжүүн турар чаа чүүлдерни кылбайн турарының чижектерни «Шынның» рейд бригадазының чоруткан хыналдазы көргүзүп турар. Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының суггаттыг тараа болгаш сиген шөлдери эрткен чылын-даа, бо байырлалдыг чылда-даа сут-биле хандыртынмаан. Районнарның хову черлерде одарларының кодаиварында кудуктарны тударын болгаш аптаарын ыракта четпес чоруп турар. Чаа, амгы үениң суггарылга бугаларын тударын хамаан чок, араттарның шаанда ажыглаан чораанын тараа шөлдүүже баткан арыктарның уннарын безин аштаттынмаан. Ол хамаан чок чайгнар баткан хемнерниң суун шөлдерже дозуп аксыры болгаш часкы хар суунуң база чаймындылаан суглярның ажыглалы безин эргелелдиң кичээнгейинден дашкаарлап турар.

Суг ажыглалының бөдүүн кылыгларын тараажыларның боттарының кылыр хереэ болза-да, суггарылга системазының албан чери ону хайгаараан турар ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның ол айтырыгны чугаалашкан Пленумунуң шиитпиринде дорт айытнан.

Ынчалза-даа районнар аразының эргелели бодунуң турар черин амдаа эдеп шыдаваан. Эргелелдиң Тес-Хем районга бо чылын кылган түүлдерин ап көрээл. «Чодураа» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының чанынга дөрт километр суггарылга бугазын каскаан болгаш ол-ла колхозтуң товунуң чоогунда Ужарлыг-Хемдеө үнер бугазын доозуп кылгаш, шала каггаи, «Ак Эрик» колхозта буга дозуп кылган болгаш бешаавыг суг моозадактарын тургускан; «Тес-Хем» совхозтуң Онгар-Өдеп болгаш Чинге-Харагаи шөлдериче чазын суглу аксын бадырган. Ооң аңгыда чамдык кудуктарның сепгелгенин шала-буза кылгылаан.

Бо үеэдиде адаан кылыгларны улуг хемчээлдиг ажыл деп санаа болбас. Эрзин районда кылынган ажылдар база көзүлбес.

Эргелелде суггарылга системазын тудар болгаш сепгээр чепсек чүвес. Ында автомашиналар, тракторлар, экскаватор, бута кылыкчызы, дескилекчи, бетон холукчузу, техниктериниң инай-бээр ажыл башкарып мунуп ажыглаары мотоциклдер болгаш мотороллер чергелиг түүлдери бар. Ооң инай эргелел коллиженердеи аңгыда кадрларны чогуур черлеринге тургускан.

«Суг чери чогум чүвү кылыр ажылдыг улус боор?», «Суг черинин кылын турар ажылы чүге каракка көзүлбезил?» деп айтырыгларны кижилер ооң-моон кодурүп үндүрүп турары таварылга эвес.

Кат, тоорук быжып келген үеде эргелелдиң автомашиназы, мотоциклдери болгаш моторолдер Калдактың арт аксынга бо-ла косту бээр апаргаи. Автомашина сиген ээм мин чүдүрүп аягаи, ажылдакчыларның бажыңнарынче барып турары база кеску. Транспорттуң үстүнде адаан хевирлери кайнаар барын, чүнү кылын турары билдингир турган. Эргелел эргелеп-башкарыга айны-биле Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга хамаарыжыр, районнуң албан черлеринге дорт хамаарылга чок деп чүвени ажыглаи алгаш, чамдык кижилер албан черинин аъдын болгаш транспортуп бодунуң хууда херээнге ажыглаи турары кончуг буруу.

Эргелелдиң ажылдакчылары транспорттуу дорт утланышкынындан өскээр ажыглаи турарын кывар, чаар чүүлдериин чарыгдалынга хамаарышпаи саннар тодаргай көргүзүп турар. Чижээ, эргелел чыл эгезинден бээр 7150 литр бензинин алган, аңаа немей артышкын 291 литр турган, ооң 7105 литрин чарыгдаан болуп турар. Ынчалза-даа бензинни путёвкалар ёзугаар чарыгдаанын алырга, бухгалтериниң ону үндүр бижээн түүнге көдүүс дүүшпес. Бо чамдык сес айларының дургузунда эргелелдиң транспорту 17.792 литр бензинни чарыгдаан болуп турар.

Эргелел июль, август айларда барык ажыл кылбаан. Ынчалза-даа ол айларда бензин чарыгдалы нормадан ыракта ашкаи.

Албан черинин хореңгизин кижилериниң хууда херээнге хөй-биле ажыглаанын үстүнде каш саннар тодаргай айтып турар-дыр.

Эргелел районнарның ажыл-агыйларынга кылып бээр ажылдарының талазы-биле керээлерни чарбайн турар. Ол дээрге, харылсалганы боттаи чайладыр дээш орелдажышкын дээрзи тодаргай. «Керээ чаглаш чоор бис, ажыл-агыйларның киирип келген дилегларин барымдаалап турар бис» деп эргелелдиң начальныгы эш Лузинин медеглеп орар. Ол дилегларин ёзугаар кылынкан ажылдың кайы хире хемчээлдиин үстүнде көргүскен бис.

Бир улут шаптыктыг чүве болза, техниканың күчүзүн бүрүн ажыглаавайн барганында. Чижээ, үш трактордa чаңгыс тракторист бар, ынчангаш олардың чамдыктары ажыл чок турар апаары тодаргай. Ол хирее эргелелдиң эргелеп-башкарар кижилери четче. Ам бар кижилериниң кырынга үш кижини Кызылче механизаторга өөредип чорудар дугайында айтышкын министерстводан келген болза-даа, оларны дүрген чорударын херекке албайн турар.

Эргелелде ажылдың четпес чоруп турары — ында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың тургустунмаанындан болуп турар. Ажылдакчылар политиктиг болгаш мергежил талазы-биле өөредилгейниң кандыг-даа хевиринге хаара туттунмаан.

Эргелелдиң начальныгы П. В. Лузинин бо чылдың июль айга чедир кандыг-даа чагылда чок турганы, улус ооң-моон чугаалажы бээрге, ам кээп чаңгыс «Тувинская правда» болунну чагыдып алганы кижизидилге ажылынын кандыг байдалдын артык тайылбыр чокка хереченлеп турар.

Эргелелдиң ажылы-биле холбаштыр, аңаа хамаарышкан министерствонуң адынга чамдык чүүлдерни чугаалаза чогуур. Министерство бодунуң эргелелиниң ажыл-чорудулгазынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Чижээ, соолгу үеде эш Лузинин эмнелип, шелээлеп чоруткаи, ийи ай болган. Ол үеде министерстводан ким-даа келбээн болгаш албан черинин ажылын сонуургап көрбээн.

Ооң ышай министерство ук эргелелдин кылып шыдаваы ажылдарны планнап каап турары база таарышпас. Чижээ, 300 гектар черинн хараганыи аштаар деп планнап каап, а техниканы бербээн.

Тес-Хем-даа, Эрзин-даа районнар кал ажылдыг. Оларның кайызындаа суг чок хову черлерде делгем одарлар бар. Аңаа чаа кудуктарны немей тударын болгаш бар пудуктарны септээри эргежок чугула. Ынчаза-даа ол ажыл кончуг багай чорун турар. Чижээ, Тес-Хем районда он ийи кудуктарның ам чүгле йиизи ажылдап турар болгаш оскелериниң кандыг байладлыг турарын районнар аразының эргелели билбес.

Суггарылга бугаларының болгаш кудуктар тударының талазы-биле чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй. Чижээ, «Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзеп фермазында кудуунуң тудуун 1960 чылда эгелээн. Ол ам-даа доозулбаан.

Тес-Хемде суггарылга системазының районнар аразының эргелелиниң ажылында улут четпестерни эдерикче министерство болгаш районнуң удуртур органнары чогуур кичээнгейни салыры чугула деп «Шынның» рейд бригадазы түңнелди кылды. А эргелел бодунуң эзлчээнде ажыл-чорудулгазын эде тургузары, албан черинин эелээн адын баксыратпайн, ооң негелделин, харысалгазын ёзугаар ажылдаза чогуур.

«Шынның» рейд бригадазы:
С. ОРУС-ООЛ,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы;
А. ЕПИВКИН,
Тес-Хем районнуң кедээ ажылагый будүрүлге эргелелиниң техниктиг хайгааракчызы;
Н. ДАНДАР,
райсаң кылдынынын ревизору;
С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

Улуску контролёрлар

УЛУГ ДУЗАНЫ ЧЕДИРИП ТУРАР

«1967 чылда дүжүт ажаап алырын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнеп болгай. Ону удуртулга бодургаш, Каа-Хем районнуң улускү контролёрлары, партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседир талазы-биле районнуң партия, совет органнарынга дузалаар дээш, чүгүле хемчеглерни боттандырып турар.

Дүжүт ажаалдазынга контрольду боттандырарынга шинтпирлиг роль болгүтерге болгаш постуларга онаалырын барымдаалаш, улускү контрольдуң активиниң семинарын арттырген бис. Аңаа партия эте организацияларының секретарьларын, болгүтер даргаларын, штаттан дашкаар киидис эргелекчилерин, инструкторларны, улускү контролёрларны киириштирген. Күскү хову ажылдарының үезинде контролёрларның кылыр ажылдарының талазы-биле сургаалда бижиктерни тарадып, улускү контролёрларның республиканың активиниң кыйгырыын бүгү контролёрларга таныштырган. Дүжүт ажаалдазының үезинде түр ажылдаар кылдыр 18 постуларны 54 активтерлиг кылдыр тургускан.

Болгүтер болгаш постулар контрольдуң янзы-бүрү методтарын болгаш хевирлерин ажыглап турар. Комбайннарда, шаңнарда, тараа хүлээп алыр черлерде, тараа сөөртүлгезинде 184 улускү контролёрлар, комсомолчу прожекторжуларның хөй нуруузу ажаап алышкын үезинде күш-ажылчы үлөгерин көргүзүп, четпестерни илередиринге болгаш чайладырынга идепкейлиг киржип турар. «Октябрь 14 чылы» колхозта болгүтүң кежигүннери В. Семелюк, А. Бада түгле ажылга мурнакчылар эвес, харын тараанның кадагалалын болгаш камгалалын үргүлүг хайгаарап турар. А. Бада шаңга изиир деп чыткан тарааны илереткеш, ону дораан сайгарарын чедип алган.

«Совет Тыва» совхозта контролёрлар К. Маадыр-оол, Н. Монгуш, О. Шыгыраа олар мал чемининң белеткелинде, чер чарзырында, тараа ажаалдазында үлегерлиг ажылдап, хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүсетпишаан, хөй-нимичи контролёр хүлээлгелерин эки күүседип келген. Ленин аттыг колхозта улускү контролёрлар М. Бурдаков, Н. Коровин, К. Любимов олар ажаап алышкынның мурнакчылары, а С. Чадан-оол колхоз шаңында постуну эки баштап турар.

Районнуң улускү контролёрлары улуг юбилейже уткуштур баспышаан, ажаап алышкында четпестерни чайладыр, контрольдуң хээштинии бедидер, дүжүт ажаалдазын, күрүнеге тараа болгаш өске-даа продуктуларны садарын чедиишкинниг доозар талазы-биле партия, совет болгаш ажылагый органнарынга бөгүт дузаны чедирер дээш, бүгү күжүн салыр. Ол соруглга-биле кол кичээнгейни тараа чидириин болдурбазынче, күрүнеге садар тараалларның культуралар аайы-биле күүселдезинче, мал продуктуларын садар планның сан болгаш шынарынче, ажыл-агыйларның кышка белеткелиниче үлегерлиг хемчеглериниң боттанышкынын контрольдарынче үлегидирип турар.

Я. САВКИН,
Каа-Хем районнуң улускү контроль комитединиң даргазы.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ САРЖАГ

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГНИҢ СҮМЕЗИ

Тожу, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары болган өске-даа чаңдык ажыл-агыйлар күрүнеге сүт садар планынга киириштир саржагны дүжаап турар. Ынчалза-даа ол саржагның шынарыдыка куду: хайындырып турда хүнүксаап, ажыг, ышкыг, чокпек холумак. нефть продуктулар (бензин, керосин, үс) холумактыг, чыттыг болгулаар. Бо бүгү четпес чүүлдер саржагны хайындырып, шыгжап тургаш, оон технологиязын сагыбаанындан болуп турар. Ынчангаш эки шынарлыг саржагны кылып алырынга хамаарышкан, сагыш чоттуур чаңдык негелдемелерниң дугайын бо үүлге бижип көрейн.

Саржагны ылып ап турар сүт продуктулары болур өреме, тырткан сүт хову аймаа чүүлдер өске аңдан, чыт, бок чок арыг, хөлүн эртир ажыдыр тургускаан, сагган сүттүң чеминиг шынарларын чидирбээн болур ужуралуг. Тырткан сүт хөюун оң градустан изиг эвес, серинн температуралыг черге ийи-үш хонуктан үр эвес уе иштинде тургузуп болур.

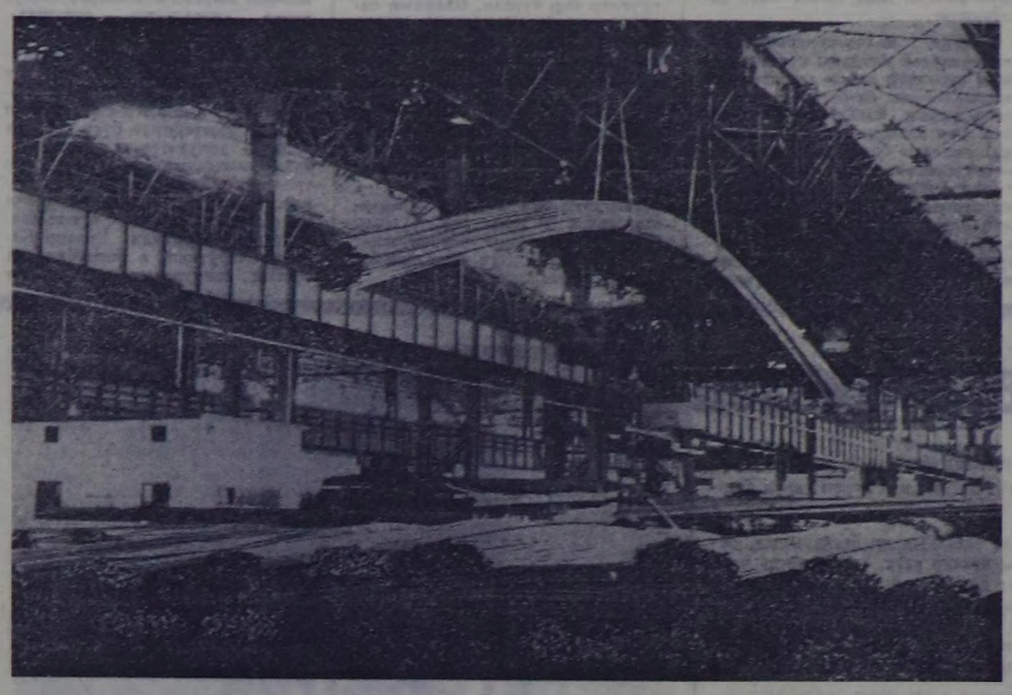
Тырткан сүт хөюун болгаш өременн чуп арыгларын. Сүттү тыртканн соолунде, тыртканн сүт хөюун муңгаш савага куткаш, ийи удаа чуур. Ону баштай чуур суг сүт хову дет чылыг, а оон соонда чуур сүт оон шала соок болур.

Өременн сөс градустан чылыг эвес, серинн черге 10 хонуктан үр эвес уе иштинде кадагалап болур. Өременн саржаг кылдыр хайындырарда, ону аксы ажык савага ургаш, оон улуг сава иштинге куткан сүтта ол өреме ургаи саваны эгиннерниге чедир тургускаш, ол сүтну 95 градус чедир изидир хайындырып тургаш хайындырар. Өреме эстеп эгелээри билек, ону хонду булгаар болгаш ковуктелн бөөрге, ол ковуктү арыглап калбкаш, 2—3 шак иштинде турнуктур тургузуптар. Оон соонда ону 35—40 градус чедир соок (дөш дег) сүтта тургузар. Ылгалып келген саржагны шеверглн калгак-биле адаанда чокпээн доюлдурбайн үзүп тургаш, оске арыг савага кудар. Ол саржаг турнугуп, адаа чокпектелбезин дээш, ону аксы хлаглыг бидонга куткаш, чуурталтар. Саржагны беш градустан чылыг эвес, серинн склалтэрга кадагалаар.

Саржагны арыглаарда, ону сүт долдур куткан пәнче азы котёлче бичнилеп куткаш оң сүтну булгавышаан, чоорту изидер. Саржаг дөгере эстн бээрге, оон чокпектелгек черлерн дүрген турнукүүн дээш ол саржаглыг сүтну хөюткан чем дүзү-биле дүзаар. Ол сүтну хайынгыже изидер болгаш ол өреме саржаанга тыртканн сүт хөюундан ылган саржагны өреме саржаанын дең кезиниге бнче-ле четпес кылдыр хөлүүр. Ол холумакты бир шак хире хайындырган, кезек турнукту тургузуптакш, оон кырынга ылгалып үнүп келген ковукту катап саржаг кылдыр хайындырары-биле оске савага шүүреп күдуп алгаш, ол котёлда саржагны 3—4 шак иштинде турнуктур тургузар. Арыг саржаг саваның кырынга, а оон дүвүнге чокпек, дуе, суг турнуга бээр. Саржаг ынчаар турнугуп келген соонда, ону соок сүтта кезек үеде тургузуптар болгаш оон соонда ону бнзальщнын савага чокпээ-биле холуштурбайн ылган кудуп алыр. Саржаг улам арыг, шиидегер болзуп дээш, ону серинн черге тургузар болгаш 6, 9, 12 шак болганда чуурталтар. 2—3 хүн эртеиде ол саржаг кадыр турнуга бээр, оон соонда ону серинн склалтэга кадагалаар.

Чокпектен саржагны ылгаарда, ону үш шак болгаш-ла саржаан ылгай хайындырып, оске савага күдуп ап турар. Бир эвес чокпектнн саржаа ылгалбас болза, ону 10 градус соок сүтта 12 шак иштинде тургузуптакш, катап хайындырар иймпе, азы оон ийи катап хөй сүтта хопаан, 40 градус чедир чыытыкш, сүг тыртар машинага тыртар. Чокпектен ылган алган саржагның үскүүрт 2 хүүдан ашпас болур ужуралуг.

Л. КОСТЕЛЕЦКАЯ,
Кедээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрнинспецияның улуг инспекторуу.

ИНДИЯ. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутkан Бхилай металлургия заводунуң белен продукция складында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

Даштыкыда магадап үнелээн

★ БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Немунметиг партиязының Төп Комитеди совет улустуң чаагай чоруун удам ыңай бедидерниче углаңган чугула шинтпирлерни үндүрген деп бөгүн «Нойес Дойчланд» солун бижээн. Солун «Совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының база ук Пленумунуң дугайында информастыг дыңнадыгны бирги арнында тайылбырлап бижээн.

★ СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Эртен үнер солуннар СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажылынче улуг кичээнгей салган. «Дагенс нюхетер» солун ажылчын, албан-хаанчыларның шалыңының бетинки хемчээн улгаттырар, ажылчы чоннарның хөй категорияларының пенсия алыр назы-харын кызырар, ажылчын, албан-хаанчыларның шөлээ хуусааларын үзадыр дугайында — совет улустуң чаагай чоруун улам бедидер талазы-биле Пленумунуң алган хемчегленнің дугайын дыңнаткан. «Совет улус дыка-ла эки чурттаар-дыр»— деп, ол солун бижээн.

★ ЛОНДОН. (СЭТА). «Гардиан» солун СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш Совет чазактың доктаалының дугайында дыңнадыын «Россия амыдырал дөңнелин бедидип тур» деп эгелиг кылдыр бирги арнының кесну черинде парлап үндүрген.

★ ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның бөгүнгү солуннарының бирги арынары СЭКП ТК-ның Москвага болган Пленумунуң дугайында дыңнадыгларны, «Совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» Пленумунуң доктаалын тайылбырлаанын эге чүүлдер кылдыр парлаан. Совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглерин Пленум бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан дээрзин солуннарның шуптузу чугулалап демдеглээн.

★ ПРАГА. (СЭТА). Совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглеринче чехословак хөй-нимти болгаш парлалга кол кичээнгейин салган.

Солуннар ол хемчеглерни СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шинтпирлерин ёзугаар алган деп чугулалап айткан. Ол доктаал партияның ажыдыралга шын политиканы чорудуп турарының херечизи, совет кижилерниң чаагай чоруун бедидериниң херээнге база бир чугула базыы болган деп демдеглээн.

★ БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештинің төп солуннары СЭКП ТК-ның Пленумунуң дугайында дыңнадыгларны бирги арынарынга парлап үндүрген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш чазаа совет улустуң чаагай чоруун улам бедидер хемчеглерни алган деп солуннарның эгелеринде чугулалап демдеглээн.

ЧКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакиниың Коммунистиг партиязының пленуму болган.

Бо чылын улус ажыл-агыйының хөгжүдезиниң болгаш амыдырал дөңнелиниң дугайында ЧКП ТК-ның секретары Л. Штроугал илеткел кылган.

ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, ЧКП ТК-ның секретары Ш. Садовский ЧССР-ниң национал комитединиң, Словак национал чөвүлелдиң болгаш Национал хураддың соңгуадаларын чорударынга белеткел дугайында илеткел кылган.

Чалчалар күзээнин алган

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда чалчалар болгаш олардың америк кожайлары базар-базар чер-даа тыпластаан. Олар ам хоорайларга безин боттарын аймыл чок кыадыр бодэй албас апарган.

Хосталга агентилелдиң медээлерн барымдаа болдурган, вьетнам информация агентилелиниң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, хосталга арнизының дайынчылары болган партизаннар чурттакчыларынг дотхимчеи-биле Таньхоа можуның найысылааы — Нхэнчанг хоорайже кире бергеш, шериг-агаар баазазын хенертен атакилаан. Дайзынның 40 ажыг солдаттары өлүртken болгаш балыгаткан, 8 казармалар буза тевистарген болгаш хөй чепсек быыаап алдыгаан.

Биньтхуан можуга оон мурнунда хосталга арнизының дайынчылары можуның найысылааы Фантхиет хоорайга дайзынның туруттарын миномётгардан болгаш артилерилдан бооладып, үш ротаны, хөй шериг техниказын чок кылган.

КҮРҮНЕ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ ӨӨРЕДИГНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арынга).

Массаларның практиктиг ажыл-чорудулгазынга пролетар күрүненнің хевирлериниң дугайында айтырыг оңаа чугула ужур-дузалыг. Маркс биле Энгельс Париж Коммуназының дүржулгазынга үндезилээш, коммуна хевирлиг күрүне чогум-на чаа хевирлиг күрүненнің политиктиг хевири болур деп санаан чораан. Россияның пролетариадының революсчу чогаадылгазы организацияның өске хевирин — ажылчын, создат болгаш тараачыл депутаттарның Советтерин тургускан. Чаа хевирниң күрүненизиниң политиктиг хевирин Советтерден ырап маанаа Лениниң эң улуг ачы-хаваазы болур. Парламентилиг республикага бодаарга, Советтер бүрүүгаар базыы болур, чүге дизе Советтер хөөлүүдүүкчу болгаш күүсекчи чорудулгаларны пролетариаттың холунга каттыштырып, ёзулуг демократтыг организация болуп турар. Оон-биле кады Ленин мынча деп айтып чораан: «Капитализмден коммунизмче шилчилге хөй санныг болгаш янзы-бүрү политиктиг хевирлерни тургузуп болур болбайн аан, ынчалза-даа оларның ужур-утказы чайлаш чокка чаңгыс болур: пролетариаттың диктатуразы ол». Делегейниң революстуг шинчээшкининиң оон ыңайгы хөгжүлдези Лениниң ол баш бурүүгаар чугаалаанын бүрүнү-биле бадыткаан.

Ажылчын аңгы бодунуң удуртукчу ролин чүгле күрүне организациязын дамчыштыр чорутпас. Пролетариаттың диктатуразы деп билиишкин күрүне деп билиишкинден артык делгем, оларны төмей деп билири частырыглыг болур. Пролетариаттың диктатуразының системазын Советтер-даа, ажылчы чоннарның массалыг организацияларының — профэвилелдер, кооперация, комсомол болгаш өскелер-даа катай тургузуп турар. Пролетариаттың диктатуразының системазында удуртукчу роль Коммунистиг партияга оналажыр, бүгү ажылчы чоннарның күженишкиннерин социализм, коммунизм тургузуушкунуунче ол каттыштырып база углап турар.

Пролетариаттың диктатуразының кандыг бир кезээн кызыы коруп турар болза, диктатура болу кошкаар, партияның, ажылчын аңгының массалар-биле харылзаазы божанналр дээрзин амыдырал көргүскен. Ол талазы-биле Кыдатка «пролетаржы культура революциязының» ады-биле калбарган болуушкуннар тода кезүлген. Мао Цзэдуннуң болуу комсомолга, профэвилелдерге, ажылчы чоннарның өске-даа организацияларынга зар согуг таварыштырганы бнлдингир болгай. Харын-даа Былаттың Компартиязының хөй-хөй организациязы чаза шавышкынга таварышкан. Оон орнунга политиктиг амыдырадың удуртукчузу ам үеде шериг болу берген. Маозим херек кырында пролетариаттың диктатуразыдан ойталаш, шериг-дүжүмет диктатураже шилчишкинин боттандырып турар. Оон ужурунда Кыдатка ажылчын аңгының болгаш оон партиязының удуртукчу ролю шуут кошкаар, коммунизмниң улуг идеялары дорайтаар, социализмниң чаалап алышкыннарынга шынгыы айыыл тургустунар апарган.

Пролетариаттың диктатуразының дугайында марксисчи-ленинчи өөредигнин шынныын ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның төөгүлүг дүржулгазы чайгыдыш чокка бадыткаан.

3.

Диктатура биле демократия деп билиишкиннер дүүшпес деп, амгы ревизионистер болгаш буржуаз идеологтар бадыткап турар. Ындыг бодалды Ленин хөгжүн бадыткал дээн, чүге дизе «демократия дээрге база-ла күрүне болур» база «күрүненнің өлүрү дээрге-ле демократияның база өлүрү өлүр» (база-ла ында, арыннар 19, 82).

«Күрүне болгаш революция» деп ажылдың белеткел материалдарынга Ленин демократияның болгаш күрүненнің хөгжүлдезиниң диалектиказын сайгарып бижээн, Маркстың «Гот программазының шүүмүүлели» деп ажылынга даянмышаан, демократияның хевирлериниң солчурун тодаргай көргүскен, социалистиг демократияның буржуаз демократиядан ылгалдыын айткан. Буржуаз демократия болза байларның демократиязы-дыр, «ылгай көөрүнүң демократизы, кажан-даа долу болуп илереевес...» Пролетариаттың диктатуразы демократияны ядыларга, чоннуң оннуң тос кезээнге бээр. Ол болза демократияның чаа, ээди хевири, «чүгле буржуазиядың удурланышкынын базарынга кызыгаарлаттынган, барык-ла долу демократия-дыр». Ынчангаш, пролетариаттың диктатуразы болза (пролетарийлерге болгаш өнчү чоктарга) чаазы-биле демократтыг болгаш (буржуазиядга удур) чаазы-биле диктатурлуг күрүне-дир (база-ла ында, арын 35).

Мындыг болганда, демократияның төөгүлүг хөгжүлдезинге үндезин эргилде, шыпарның эргилдези болган. Тодаргайларга, ажылчын аңгының эрге-чагыргага келгени-биле холбаштыр дардакчылар турбас демократия, ажылчы чоннарның демократиязы тургустунуп келир-дир.

Башкарылганың ёзулуг улускү системазының кол принцини болза демократтыг централизминиң принцини болур деп, Ленин өөредип чораан. Аңаа социалистиг демократия болгаш удуртулганың эң ыңгыы төнчүдүлгези алызындан тудуштур илереэр.

Коммунистиг нинтилелдиң ийи фазазының дугайында айтырыг талазы-биле база үндезин идеялар «Күрүне болгаш революция» деп ажылда киргеи. Социализм болгаш коммунизм нинги экономиктиг үндезинге—будурулгенниң чепсек-керекселдериниге нинтининң ончуузүнге хөгжүүр деп, Ленин көргускен, а нинтининң ончуузу кижиниң кижи молчүүр чорукту болдурбас. Ынчаарга бир эвес коммунистиг нинтилелдиң баштайгы, күүлүү чадазы болур социализм бодунуң хөгжүлдезин капиталдың үезинде тургустунган будурулгенниң чепсек-керекселдерин ажыглап туруп хөгжүүр болза, коммунизм социализминиң тургусканы будурулгенниң чепсек-керекселдерин ажыглап туруп, өскээр чугаалаарга — бодунуң хуула үндезининге хөгжүүр.

Социализм үезинде экономиктиг хөгжүлдениң деңнели: «Кижи бүрүзүнден—шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге—ажылдаан шаа-биле» деп принципти боттандырар арганы бээр. Оон ужурунда социализм үезинде ков чүүл болза, күш-ажылдың хемчээлинге болгаш хөреглелдиң хемчээлинге күрүненнің үчёду болгаш контролю болур. Коммунистиг нинтилелдиң дээди чадазында: «Кижи бүрүзүнден — шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — хереглээн шаа-биле» деп принцип күүсеттинер. Ынчаарда экономиктиг хөгжүлдениң бедик чадазынга четкен турар, күш-ажыл-биле үгаан ажылының аразында бар ылгалдар чидер, күш-ажыл кижиниң бирги черглелиг хереглеэн болуп, материалдыг болгаш сагыш-сеткил байлантарының элбекшилин түргүзар. Коммунизм даарге будурулгу күштериниң ыанчаар-даа аажок хөгжүлдези болгаш чаа кижиниң кижизидилгези-дир.

Коммунистиг нинтилелдиң түргүзүрүнүң оруктарының дугайында ленинчи өөредиг партияның XX съездизиниң шинтпирлеринде, СЭКП-ниң Программазында, XXIII съездиниң шинтпирлеринде улам ыңайгы хөгжүлдеии алган.

Күрүненнің өлүрүнүң дугайында Лениниң түңнелдери коммунистиг нинтилелдиң ийи фазаларының дугайынна өөредиг-биле чарылбас харылзаалыг. Чүгле чаңгыс пролетариат бодунуң өлүр апаар диктатуразын, күрүнезин түргүзүп турар. Буржуаз күрүне боду өлбес, ону пролетар революциязының чорудулгазында уэуткап каар.

Күрүне дугайында ленинчи бодалларны хөгжүтпүшаан, СЭКП, өске-даа ачы-дүнма марксисчи-ленинчи партиялар боттарының программыг документилериниге пролетариаттың диктатуразының төөгүлүг, шилчиичи характериниң дугайында, социализминиң тиилелгези-биле кады ажылчын аңгы удуртуичу рольдуг бүгү улустуң политиктиг организациязы ылдыр шилчиринниң дугайында айтырыгларны ажылдап ылып, бүгү улустуң күрүненнің характерин, ажыл-чорудулгазын болгаш сорулгаларын тодаратkан.

Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистеринде ыынча дээн: «Бүгү улускү күрүне болза нинтилелдиң коммунистиг бот-башкарылгазынче социалистиг күрүненнің улам ыңайгы хөгжүлдези болур. Ол пролетариат диктатуразының херээн — коммунизминиң тургузуушкунуун улампылап, өске социалистиг күрүнелер-биле кады делегейн ареназынга империализмге удур аңгы демиселин чорудуп турар».

Партия совет социалистиг демократизминиң хөгжүлдезинге болгаш калбарышкынынга бирги чергелиг ужур-дузалыг чүүл болза нинтилелдиң бүгү кежигүннерин күш-ажылдың медерелдиг сагыгга-чурумунга киижизидери, социалистиг нинтилелде хүлээп алдынган хоойлуларны, чурумнарны чугаа чокка күүседирин негээри болур. Бижи бүрүзүнүң ады дээш бүгү нинтилелдиң организакчызы болгаш бүгү нинтилелдиң ады дээш кижи бүрүзүнүң социалистиг сагыгга-чурумну — социалистиг демократияның ужур-утказы бо-дур.

• • •

«Күрүне болгаш революция» деп ажылдың соолгу эгезин Ленин «1905 болгаш 1917 чылдарлагы орус революциязының дүржулгазы» деп адаан болгаш ону дооспаан. Россияга тургустунган политиктиг кризис аңаа шаптыктаан. «Ындыг «шаптыкка» түгле өөрүп болур...— деп. Ленин номнуң соолгу сөзүнге бижээн.— «Революцияның дүржулгазының» дугайын бижиринден, ону кылганы таланчыг болгаш ажыктыг» (Чогаалдарының долу чыындызы, том 33, арын 120).

Октябрь бүгү делегей төөгүзүнге чаа үенн ажыктаи. Оон соонда эрткен бежен чыл социалистиг болгаш национал-хосталгалыг революциялардың, социализминиң оруунче чаа-чаа чурттарның шилчиишкининиинің чылзары болган. Ам үеде коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң мурнунда чаа нарын айтырыглар тургустунуп турар. «Күрүне болгаш революция» деп ленинчи ажылзы өөренмишаан, марксисчи партилар делегейниң революстуг чорудулгазының аңгы үе-чаазынга тургустунган хүннүн айтырыгларын шинтпирлээрнге үндезин, эгелекчи бодалдарны оон тып ап турар.

В. ГОРПЫЙ,
Л. ЖАРОВ,
СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмниң институдунуң эртем ажылдакчылары.

Бак чаяанныг политика

ЛОНДОН. (СЭТА). Премьер-министр Г. Вильсон чазактың экономика политикезының улуска ойлук чок сураглыг апарганын бодунуң ынчап телевиденнеки дамчыштыр чугаазынга жиннип соглээн. Дашткы рынокка фунт стерлингниң туружун быжыглап алырының болгаш телевиденен кирер хөреңгинин карамаадавашкының разуткаарының эргеек чугула апарганының уламынан ук политика ыңдыг ужурга тевришкен деп Вильсон аттыг тейылбырлаан. Ажыл тыпластаан кижилер санныы аажок көөрдеп турарынга чоннуң сагыжырап турарын чөп дээр, чуртка келир кыжын ажыл тыпластаннарның сеңы улам ковудээр дээрзин ынын дең бодаар чем дээрзин Вильсон медеглээн.

Англи чазактың экономика политиказы чурттуң экономика болгаш сан-хөө телевы-биле тевришкен бөрелерин ажылчы чоннарның күсели-биле ажыл эртер дээн принципти ёзугаар тургустунган. Бүдүүлге эзлерин улус олча-коичаан турар кыадыр хөөлээр арттырбышаан, ажыл телевирин улаттырбас, чээлж тыысырының байдалдарын бакшыдыр болгаш иштин хереселди кызырарынче үлегирлеп оскедаа хемчеглерни боттандырар кылдыр ол политика ыңдыг турар. Оон түңнелинде ажыл чоктар ковудээш, ажылчы чоннарның материалдыг байдалы дорайтаан.

Кыдатта болуушкуннар

Кыдат октябрь 1-де улус республиказының тургустунганындан бээр 18 чыл болган оюн демдеглээринге белеткенип турар. Пекинде эргижиреп калган хуудастарны хаазындан дүжүрүп турар. Оларның орнунга Мао Цзэ-дунуң портреттерин, Лю Шао-цинн хочулаан чурукгарны аскылап турар апарган. Лю Шао-ци ам-даа ёзу барымдаалап күрүне баштыңы болбушаан турар. Хоорайда байырлал мурнуу чарының лозуңнары көстүп келген. Оларны солуннарның шуптузу парлаан. Лозуңнарга ККП ТК-даа, өскедаа орган ат салбаан. Оларны Мао Цзэ-дун болуу үндүрүп турар деп чүвени чүгле угаазылай аараи биличи болур. Лозуңнарда хүннээбиннерге, армияга кыйгырыглар бардаа бол, партия организацияларыңга кыйгырыглар чок. Амгы чагырыкчы болүтлежиишкининиң даяныр күжүү болзурундан ойталаан хөй партия комитеттери болгаш организацияларының тарадыр сымыртказ, оон ужурунда ол лозуңнар ындыг болган. Ук лозуңнарда база-ла ындыг чылдагаанналрның үлемзиин профэвилелдер дугайын мырынай чугаалаваан.

Парлаттынган лозуңнарның чангызы-ла үлетпүрүү болгаш кедээ ажыл-агыйны хөгжүдери-биле холбашкан. Ажылчы чоннарның материалдыг чагай чоруун бедилер дугайында сагыш салыышкынын илереткн дег чаңгыс-даа сес чок. Ол база аңаа-ла бир таварылга эвес. Ындыг сагыш салыышкын дугайын да кандыг-даа сес дыңназа, ону бөгүн Пекин «ревизионизм» болгаш материалдыг сонуургалдың айыылдыг илереп, «капиталистиг орукче чайгылышкына» кылдыр көөр апарган. Байырлалдарга таварыштыр ажылчыннарның кижи хуусаалыг шелээ алырын соксадыр дугайында эрткен чылдагы доктаал күштүг хевээр артар деп кыдат парлалгага чогум-на бо хүннерде тайылбыр көстүп келгениниде ужур-ла бар. А кыдаттың үлетүрже элзеткен ажылчыннарының хөйүүн өг-бүлелери көдээде артып калган-на болгай.

Мао Цзэ-дунга «чалбарыыры» байырлал мурнуу чарының хүннерниде дам бар чыдар. Үш лозуңнына бирээзи ону «улуг угаанныг, өндүр улуг» деп мактап турар. Лозуңнарның бирээзинде мынча дээн: «Улуг башкы, улуг баштыкчы, улуг подководчу, улуг башкарыкчы, Мао дарга келгерээр болзуу! 10 муң чыл чурттазын!»

Пекинге КУР-нуң 18 чыл ооюнуң байырлалынга белеткенинде удуртур дээн даалга алган, хөй-нимтинии аймыл чок чоруунуң министри Се Фу-чжи хоорайга хөй-нимтинии чурумуң тудар болгаш «күш ажыглаар демиселдиң» хоруур, эргежок чугула бүгү хемчеглерни алырын парлалга дамчыштыр аазаан.

Мао Цзэ-дунуңун шериг удуртучузары-биле ужуражышкынын книгани-биле Се Фу-чжинин ол медеглели холбашкан деп турар. Ол ужуражышкынга «чамдык можузар биле районнарның» шериг удуртучулары келген, олар «бисти Мао Цзэ-дун кайнаар чорудар болдур, аңаа даймдажыр бис» деп дангыраглаан дээрзин ук ужуражышкынга хамаарыштыр Синьхуа агентилел дыңнаткан.

Оон-биле чергелештир шериг, күрүне болгаш партия кадрларының арзазынга ашталга чорудары үргүлүчелиишаан деп дамчыыр чугалар кыдат найысызалга дыргын дыңнаныл турар дээрзин даштыкы чурттарның парлалгазы демдеглээн. Ылгаглын генерал Е Фэйин Фуцзянь можуның губернаторундан ужургеи, даштыкы херектер министри Чэнь Инн шынында-ла ажылдан чайлаткан.

Соолгу дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Камбоджа-биле харылзааларының чидиглеигеннинин соон дарый Кыдат Тунис-биле дипломаттыг харылзааларын үзер чыгай берген. КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу Тунис Республикага кыдат элчин черинин хагдыган дугайында медеглелин чарлап үндүрген.

1967 ч. Сентябрь 29.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ОКТЯБРЬ МЭЭҢ ЧОНУМГА, ӨГ-БҮЛЕМГЕ ЧҮНҮ БЕРГЕНИЛ?

Журналист эвес ниижи неп, кажан-даа солуунга чүве биижи керээни неп. Ынчангаш чамдык черлерни чевен болу берзе, бууруданзааш помчукчулардан баш удур дилеп каайн.

Октябрь революциязы мээң чонумга, мээң өг-бүлезите чүү бергенил? Удазыг бодунуң чартык чүе чыл болур оон дендедир чурт кандыг апарганыл? Бо үениң дургузунда мээң ада-чурттугларымның, чаңгыс чер-чурттугларымның, чаңгыс суурда кадыларымның салым-хуузу ниичаар өскерилгенил?

Бо айтырыглардың шүүтүзүнге долу харыыны берип шыдаваан билдингир. Ынчангаш болгашда, аңгы Молдавиянның дүтаймында чугаалап берип болгу дег чурагайларны, фактыларны адап көрейн.

Эртиен чылын бистиң республиканың 4 миллиард хире киловатт-шак электроэнергияны ажыглап үндүрген. Оң дооре 1913 чылда Россияның бүгү электростанцияларының ажыыдан үндүрген энергиязының барык 2 миллиард киловатт-шак хей болганы ол. (Бистиң республикада Совет Эвилелдиниң чурттакчы чонунуң чүге бүдүн чартык хуузу чурттап турар). Республиканың аар үлетүрү — бистиң национал чоргаараалыкчыл анаргай. Шаанда аът дагазыны, кадагны безин өскөртен кижи сөөртүп чораан Молдавия бөгүн нарын приборлары, хеп чуур машиналары, соодукчуларны, иестү, дааранылга эт-бараанны, индиктерни бүдүрүп үндүрүп турар болу берген. Республика чыл иштинде чуртка 738 миллион консерваларны берип турар. Бо дооре, бүгү хаанныг Россияның чылда үндүрүп турганыңдан алды ажыг катап хей апарганы ол-дур.

Үжен беш — дөртен, чамдыкта харын бежен центнер күзүл чажар кыпыл-тастың дүжүдү, чүе —чүе хөрбөн центнер нивоградты гектардан ажаан алыр апаргаш. Бо дооре, шаанда турганыңдан ийи ажыг катап ковудеп, колхозтуң шаңдери чаагай дүжүттүг апарганы ол-дур. Бо бүгү ам кымны-даа кайгаттыс. Чүге дооре, республиканың ажыл-агыйларында амгы үеде 15 аът күчүнче шылгидерге 40 муң тракторлар бар.

Чижек кылдыр бистиң колхозтуу ам көрейн. Техниктиг хандырыга талазы-биле алырга, ол республикада ортумак черегиниң ажыл-өгүйы. Бисте 83 трактор бар. Оларның бирээзинге-ле чеден хире гектар чер оналажыр. Эвилелдиниң чугаалап турары-биле алырга, бир трактор чүе-даа гектар чер оналажыр болза ажырбас дээр.

Чоокта чаа суур Советиниң даргазы Михаил Андреуценин ажылдап олурар черинге кире бердим. Чаңгыс чер чурттугларның амыдыралында болуп турар бүгү-ле чаа чүүлдерни ол шуптуу демдеглеп ап олурар. Бис оон-биле үр-ле чугаалашкан бис, оон дараазында чүүлдерни билип алдым.

— Соодугу беш чылдарның дургузунда колхозчуларывыс 530 телевизорларны, 2153 радиоприёмниктерни, 213 хеп чуур машиналарны, 71 соодукчуларны, 1820 газ плиталарны, 9 чиик машиналарны, 830 мотоциклдерни садып алгаш, 405 чаа бажыңнарны үүдүп алганнар.

Чаа бажыңнар дүтаймында каш состеп чугаалаптайн. Ону улус чурттаар черн чок болганындан түүл бербээн. Анаа-даа, амгы үеде колхозчулар түскей кухнялыг, залчылар өрөөлдүг, уруур өрөөлдүг, өөренип турар уруунга азы оглунга база адгы өрөөлдерлиг бажыңныг болуруун күзээр болу берген. Бистиң суурнуң эң бичии дээш чаа бажыңнары сезеен квадрат метр шөлдүг, а эң-не нептерээн алды-чеди өрөөлдерлиг бажыңнарның шөлү 100—110 квадрат метр болгаш оон-даа хей. Өг-бүле ишти хей болгаш түүдүмээ бажыңы база улуг болуун турар.

Чүге иеп мээң дүтаймын ындыг долуулу-биле чугаалап олурарым бо деп? Чүге дээрге, кижилериниң хуузунда чурттаага түүдүнүң суурда боттанып чоруп турарын совет тараачыларының бай шынарак чурттаалгазының көскү хереченин-дир. Беш-алды өрөөлдүг бажыңны түүдүп, оны аңгы үениң хер-херексели-биле чүмнеп ап, телевизор, радиоприёмник, газтыг плита дээш ышкап эт-сеңги садып алырынга эвээш эвес акша херек болгай. Ол хереңги колхозчуларда бар. Чижээ, эртиен чылын сезеен саалчыларның кижи бүргүзү айда 130 хире рубльдээ, трактористер — 140 хирени, хаван фермаларның ажылдакчылары — 150 чедир ажыдан ап турган. Виноград өстүрүүчүлериниң күш-ажылы база эвээш эвес төлевирлиг.

Бистиң колхозчуларывыстың материалдыг байдалы чүге оларның ажылдаан алган акшазындан хамаарышпас. Өг-бүле бүргүзүнүң бажыңының чанында участогу бар. Оон аңгыда колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг нетелделерин хандырарынга ниитиинң фондузундан база хереңгиин чарыгдап турар. Ол хереңгиниң аазап хей иеэзе школалар, клуб, суг дамчыдыгаашкынын шугумнарын тударынга чарыгдаттынар. Уруглар садтарын, уруглар-

ның суг кузинилерин, колхозтуң иевинер лагерьлерин тургузарынга база хей хереңгини үндүрүп турар. Бистиивде 1200 уруглар турар сад хону ажылының уламчылап турар үези сес эйларның дургузунда ажык турар. Бо үениң иштинде ниитиинң кесеазынган бир уругну азыраарынга-ла ийи чүе ажыг рубль хереглеттинер.

Ялтының, Кисловодскиниң, Одессаның курорттарынче баар колхозчуларга путёвкаларны (бирээниң өртээ 120 хире рубль) база колхоз садыы боор. Чүге эртеп чылын бистиң суурдан 64 кижи ол черлерге барып дыштанганнар, а олардан ангыда база дыка хей улус колхоз өртээн төлеп боорге, дыштанылга бажыңнарынга, чурт иштинге экскурсиялап, даштыкы чурттарже туристеп үнүлээн келген.

Совет эрге-чагырга мээң өг-бүлеге чүү бергенин чугаалап көрейн. Оны билип алыр дээрге, эртиен үеже хая көрүүн көөр аваар. Оруе хаанның, руннын корольдун дужунда чурттаан чораан мээң ачамның өг-бүлезиниг бөгүн мээң өг-бүлем-биле дөмей тос уруглар бар турган. Оларның салым-хуузу ол үеде туруп турган «чүс-шынның» ярыын көргүскен: ядыы кижиниң оглу кажан кезээде ядыы болуп артып калыр. Өөредилгеге хамаарыштыр чүү чугааларны дээрге, эң-не «дээди» эртем — дөрт класстыг мээң акыларымның чүгле чаңгысы Георгий дооскан. Дээди эртем дүтаймында бодаан-даа хереэ чок — институтка бир чылда өөренирининг өртээ 20 муң лей турган. Хүү ажыл-агыйлыг чораан мээң ачам эң-не эки дээш чылдарда бегин орулганы албайн чораан.

Ам Совет эрге-чагырганың үезинде өөрүн келген бодунуң уругларым дүтайын чугаалап берейн. Константин медицина эртемининиң доктору апаргаш. Кишинёвтуң медицина институдунда кафедра удуртуп турар, оглуң Георгий, уруун Людмила база эмчилер, өскө ийи уруун — Нина биле Миводора — баалыктар. Уругларының үш уругларын база дээди эртемни алган. Оларның өөредилгези дээш чаңгыс көпеекдээ бис телевизонивисти чугаалаан-даа хереэ бар деп бе. Оон туржун күүне боду оларны стипендия-биле хандырып турган.

Ам бодунуң дүтайын чугаалап көрейн. Мээң харым чеден апаргаш, ооңчуп, биижин биир кылдыр чүге Совет эрге-чагырганың үезинде өөренип алган мен. Менң, мээң кадайым Мария Ивановнаны чаңгыс суур чурттугларывыс шагда-ла пенсияже үдээ-даа болза, бис инвоградниктеп ажылдавышаан бис. Ийиләэн эвээш эвес пенсияны ам олурар бис, чугула хереэ апарган таварылгаларда уругларывыс база дузалаптарлар. Ажыыче сундулуг чүвевисти тайылбырлары белен — бистер мынаан кырган кижилерге хостуг чүге ажылдавыстар — өөрүшкүдүр.

Бо чыл — Совет эрге-чагырганың бежен чыл оонуң чылы. Бо дээрге ёзулуг чонуң эрге-чагыргазы-дыр — оон чер-чер болгаш Дээди Советтериниг бүгү керекти чонуң депутаттары — колхозчулар, ажылчыннар, улустуң интеллигенциязы шинтширлеп турар. Эвилелдиң Дээди Советиниг бистиң район Калинин аттыг колхозтуң трактористи Виктор Казакты чоруткан, а республикада бистиң сонуургалывысты кодээ ажыл-агый будүрүлгезинин ажылдакчызы депутат Николай Мировский канчаар турар.

Бо бүгүнү чугаалаан соонда бистиң чүге Совет эрге-чагыргага бердингенивисти, чүге оны ажылчы чонуң авазы деп адаарывысты таймылбыраан чугаалавысның херээ бар деп бе...

Андрей ЦЫБЫРНЭ.
Молдав ССР-ниң Лазовский районнуң Мичурин аттыг артелиниң пенсионери.
(ПМА).

Шүлүкчүнүң чаа белээ

Монгуш Бораховыч Кенин-Лопсанның ады бистиң помчукчуларывыска эки билдингир. Ол, «Улуг орук», «Октябрьның огау мен», «Бичии башкы» деп шүлүктер чыныкыларының база «Улуг хемниң шапкынында» деп романның автору. Оон бо үстүнде адаанывыс помларынга помчукчулар улуг үнелелди бергеш.

Кызыдың болгаш районнарның ном магазиннеринде «Тыва дыл кырында литературалар» деп каан белүүге делгеттингеш номнарның арезында погаан карттыг, дашталыңа фото-чуруктуг ном каш хонуктар бурунгаар кестүп иезеп. М. Б. Кенин-Лопсанның помчукчуларга чаа белээ—«Чалгының» деп ному ол. Шүлүкчүнүң моон мурнунда чылдарда болгаш сөөлгү үеде бижээн шүлүктери, шүлүглеидери, балладазы ында киргеп. Литератураның болгаш уран чүүлдүк эң эки чогаалдарны дээш, Совет эрге-чагырганың 50 чызынга турасказаткан республика конкурузунга Монгуш Бораховичиниң «Бичии башкы», «Оттуг» деп шүлүглеидери болгаш «Чалгының» деп чаа ному киргеш, эки чогаалдарның арезынга кирип, шаңналга четкеп.

Кыыдың Ленин аттыг ийи дугаар тыва ортумак школазында башкай дооскан эштериге турасказаткан «Чалгының даңгыраа» деп шүлүк-биле помнуң четенмерген сестериг арыннары эгелээр. Оон дараазында улустарның найыралының дүтайында шүлүктер киргилээн. Октябрьның сошиалистиг революциязының хереңиң, ленинчи идеяларның тыва черни чырыдыкаанының, улуг ачы-хамыызының дүтайында, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасказаткан еске-даа шүлүктерни, шүлүглеидерни помчукчу оон помчуур. Тывавы тускай күүрүве кыдыр тургусчурунга бодунуң улуг-хуузун киирештирген, аратгарга хостанга, ас-кежик дээш ерес-дидим демиселчилериң бирээзи чораан, хоочун партизан Эккилий Сафьянов дүтайын «Сафьянов саналдан тур» деп балладазында бижээн.

Октябрьның солдады боор
оруун тыпкан,
Оң-на дораан Саян ашкан,
катап келдиң,
Дыштаныңпы, билгениңни
халдар кезип.

Тыва дылга тайылбырлап
чоруур-дур сен.
Оруг, тыва ырыларны
эвилеткөш,
Оңчуг боонуу холга тутказ,
орук башта.
Автар кыргыыр чалыг шөлче
неэе көргеш,
Аъдың мунгаш, үзейишкен
халдың ор сен.

Ол балладада бижиттингеп бо одуруглардың ханы утка-шынар санныкеп.

«Ленинге йоротпен мен» деп шүлүглеидеп ачы-ара ттың оглуунуң эртем-билиг дээш сундуугушкунун, ленинчи национал политиканың ачызында оон дээди эртем чедип алыр күзели будуп—Ленинград университединге өөренир аас-кежиктиг болганын илереткен. Ол шүлүглеп ынаыдыг одуруглар-биле доозулган:

Университет
сандай ыяш эжиин аштым,
Улуг Ленин
холуун сунуп,
утказ алдым.
Мендилештим.
Суртей бердим.
Дерим чоттум.
Мени көргеш,
чазын чаңнап хүлүмзүрүп.
Шүнь деп суурже
шолуттүргеш.
тывааларывыг
Сураан дыңнаан.
ызырган көргеш оруг кижи
Эртемиверниң далайынче
мени үдээп,
Эки сеткеп,
чолуң бөрзөн.
Хей-аът кирдим!

«Аваам маадыр» деп шүлүглеиниң 1919 чылдан бээр СЭКП-ниң кежигүнү Антонина Ивановна Нухратка турускаткан. Ава кижи-Монгуш Кенин-Лопсанның «Чалгының» деп ному помчукчуларга эки, солуун белек.

Т. САЯН-ООЛ.

ЧАЗАЛГА

Сентябрь 28-те үзеек 230 (6867) дугаарлыг «Шын» солуунуң бирги арнында зарлаттынган «Совет улустуң чаагай байдалын улам шаг бээдер талазы-биле хемчеглер дугаайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың сентябрь 26-да үндүрген доктовалында колхоз кежигүннериниг кыраан аайы-биле пенсия тыскыр дугаайында аважыры «колхоз кежигүннериниг кыраан аайы-биле пенсия алыр эрге тыскырда барымдаалар маңы-тарны 5 хар чедир, тоогартайларга, ор кижилерге хамаарыштыр 65 харлыг болуруна чедир болгаш херээжендерге хамаарыштыр—60 харлыг болуп турганыңдан 55 харлыг болуруна чедир деэшедирде деп помчуур.

Редактормуң орлаакчызы
А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Сүрүкчүнүң орук демдеглелинден

Революциялың, халаазы дайынының, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чоруулалар үзүктел чок чоруп келген буурул Саяның оруунга чеже үжүралдар болбаан дээр. Хаанныг Россияның үезинде, ол тос вектиң төнчүзүнде Тывага оруе эртемденнер кээп, Саянны ажыр орукту көрген, оон кадыр-берт көкпа оруктары-биле эрткен. Баштай, шолуттүргеп оруе революционерлер, оон соонда кызыл партизаннар ол орукту улам хандыр иээзи, а Совет эрге-чагырганың чылдарында олап каалама орук чоруттуган.

Россияның ажылчын аңгызы тыва чонче акы-дүдмалыкка холуп сунуп, ийи чонуң майралы быжыглып, хөгжээн соолүнде, Саянны ажыр кылган ол улуг орук найыралдың оруу болу берген.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында Тываның ажылчы чоннарының фронтуга белек кылыр чоруткан кодан-кодан мал-сүрүү ол орук-биле эрткилээн. Ол үени Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең сумузунуң даргазы, коммунист С. Сарама ыынчаар сактып чугаалап орар:

— Барыын-Хемчик кожуунуң араттарының фронтуга дузалаан 1600 ажыг аъттарын Абакан демир оруунга чедир сүрүп, фронт талазынче хүлээдип берип тургувуста, ол ыынча дээн: «Хей санныг, каппагай аъттарны бергенивиске өөрүп четтирдивис. Дайзынны ниити күш-биле: силер тайбың иш-биле, а бис ак-чыза-биле фронтуга согар бис».

Найыралды быжыглаан ол сестерин тыва араттар ам-даа утпаан, утпас-даа.

Малдар сүрүү ам-даа үргүлчүлеввишаан.

Кодан-кодан малдарны тайга сыынарывының оъттуг, сугтуг өдөрларынга дыштандырып, семиртп олардадып чораан, оларны кадыр дагларны ажыр, тайганың карааңы көкпаларын-биле чаъс-бөрөннүг, кан-халыынныг хүннерде сүрүп ажырар, бодүүн, ынчалза-даа харыысалгалыг ажылдың кижилери — сүрүкчүлер.

Майның соолгу хүннериниң бирээзинде хоочум сүрүкчү Кыргыс Лаа-Хууракты өг-бүлезинге ыыдыг чугаа болган.

— Хуралга чүүү чугаалажыр чүве-дир?—деп, оон кадайы Сат Докпак айтырган.

— Совхоз бо чылын малдарны кодан-кодан аайы-биле болуктеп, чай эгезинде сүрүштүр чорудун. Сани сыынарын өдөрлээп ажырар. Баштайгы болук: 10 кодан шарылар, 40 кадарчы, дериг-херекселдиг 50 ажыг мунар аътгар. Бистиң кодаңывыс улуг, дөрт кадарчы чоруур. Оларның бирээзин сен. Бо чылын кодаңывыстан 10 тонналап өөрээш эвес немелде денизин алырын хүлээдивис. Бистиң соовуг дарый Хертек Бады-оолдуң. Оюн Сенгиниң, Сарыглар Серекейниң кодаларды чоруур-дур. Эш Бады-оолдуң болууң социалистиг чарышка кыйгырдым.

Хей чыл уламтыр мал сүрүү келген херээжен кадарчының сеткил-сагыжы арай холеңмиреп, оон бодалынга Саяның кадыр-берт оруктары көзүлдүр чүруттунуп келген. Совхозтуң херээжен кадарчызы чүгле ол эвес, оон аңгыда Хертек-Белектиг, Бөнден Долчаңмаа, Хөлбеи Хорлуу болгаш өскелер-даа база мал сүрүү чоруп турар.

Ырак орукче аътталыптарының мурнунда совхозкаазы, сүрүкчүлерге-даа ажыл-ага хей: кадарчыларны, кодаларны таарыштыр тургузар, аът-хөлүг четчелээр, кадарчыларның майгын, аъш-чем, наан-сава чүүлдерин эмгелээр, малдың баш бүрүзүн демдектеп, дугаарлаар. Орукка кандыг таварыла болбазын: изиг хүннерде инектер ыыргай-азым иштинче тарады шаашкактап машинажыр, чамдыктары астыгып чиде бөөр. Ынчан малдың чаагында баскан деңдек ажыл-агыйның, мыйыызынга азы дүвүүдә баскан сай кодан дугаары деп ужурашкан чорумалдарга чарлап, сураглаары чүгүлә апаар.

Сүрүкчүлер ай-айы-биле одар солуп, бурунгаардап чоруп орар-ла болза, эртенин-не эрте туруп, мал туруп эгелээлекте оларның баш санын ончалап, оларның кадык, азырт байдалын көрүп, дүмүлары хая-дашка, ыыш-тонже кестип, балыгланы бербээн бе дээрзин көрүп алыр. Хүн-хүнү-биле аът мунуп, мал сүрүн чоруп бээрге, ыыланчыг-ла ийин.

Алды айның эгезинде тайганың ыыналарының, ой-мактарының оът-сигени четчип өзүп, чиидигир-ле чүве аналар. Ыыдыг үеде изиг хүннерде кодаңы сүрүп, а серинн хүннерде ыыырга-маас чок ажык черлерге төттүр одарлалып, оон соонда дыштандырып, сүттарып ап чоруур. Тайганың серинн агаары, сүүзүнүг, терең оътсигени малдың деңгидезинге дыка тааржыалыг.

Балдырган-Аксыыче дөгүп алыр дээш бар чорувуста, дорт аъттыг кижи үткүй келгеш, «Шивилиг» совхозтуң ол шынаада алды кодан бөдә малы барын дыңнатканынга аажок өөрээн бис, чүге дээрге бир черге хей мал бааргга, одар чедишпестеп, сыңыыпайн баар таварылгалар турар. Бистиң малчын республикавыстың чайлагларында ыыдыг таварылгалар кончуг хей. Малчыннар ужуражып, малды одарларга, чайлагларга тарадыр таварыштыр тургузарын баш үзүүр чугаалажып алырының ажыктыы ыыда.

Ожуга дөрт хонганывыстың даартазында мооңнешкен кодаңнар Балдырган таваразын, Авырал-Артче үүрүк-суурүктан үнүп эгелээн. Балдырган-Хем сонгаар мал сүрүп ажар оруктуң эң берге участогу, ол хемниң иштинде кончаар-даа аажок малгаш-балдарлыг, тулаалыг. Ону кончап-даа эртип алыр ирги деп хоочун сүрүкчүлерниң бөзин сагыжы дүвүрен чоруурунуң ужуру ыыда. Оон иштин оруг үнүп орарга, чамдыкта кадырдан шурап өлгеп ап-мең сөөктери таварышкылаар. Бөдә мал бөзин эртенги хаяда үнгеш, ол хемниң бажында Авырал-Арттың кырынга дараазында хүннүң кежээзинде барып чедер.

Бо бедик артгын кырынга үнүп келирге, оң-баазын чечектердиг оът-сигени хөлбеңнээн, кайгамчык-да чараш чүрүмалдыг делгемнер чаттыла бээр: дең-дескн пош арыы-биле худушкан Авырал биле Темир-Сал тайганың сыынары ак-көк хээрини дүдүскектиг ыыдыгаарынче ыыгырбеледир ырап чоруй баргылаан. Хүт хем оңгар кара апарган көстүп, Бии-Хем үнүүче шөйлүп бады барган... Ол хемниң аңаанде алаактары шала-бүла бүүрарын, тараа шөлдери ыүүрарын көстүп, улуг чурттаа хайыккан аныыралдың изиг тыныжын экпеп чыдар. Кадыр хем иштин оруг үнүп, бергелерни эртиен келген кижиниң тыныжы ажып, дүвүрээн сеткилин, човаан мага-бодуу оожургап келир бө артты Авырал деп чоннуң аланында база-ла хаяы утка бар болбайн зан.

...База катап-ла сүрүү. Малгаштыг өзеннин күдү бадып, Калбак-Дашка бир хонгаш, оон даартазында Хүт хемнин Алаак-Бажынга келир. Ол дээрге, делгем оларлардыг, мал чеми тарыыр алаактарлыг, үүрмек ламтыг, терең сугтуг эзим иштп чер. Ол хемниң иштинге эң-не баштай келгенимде, ону төрээн Хемчимнин үнүнга ыыа-ла дөмейлээн ийик мен!

Бара-Хөл—үш тайга сыынарының белдиринде, эриктери чараш чүрүмалдыг хөл, эки чайлаг. Оон чоок-кавы эриктеринге бистиң республиканың мал семиртир «Сухпак», «Шивилиг», «Тыва» совхозтарының өзүт планынга киирер кодаңнарын бир-ийи ай иштинде чайлагладып семирткеш, сонгаар сүрүп чедирип турар.

Бистиң совхозтуң баштай чоруткан ол он кодан шарыының немелде денизин иштизи-биле 60 тонна болган, ол дээрге, 300 кг деңзилиг тырын шарыга чижектей алырга безин ийи чүс шары-ыр! Бо ыбөлейлиг чылда совхозтуң өзүт планынга дүжаар бүгү малының иштизи-биле 570 тонна немелде денизи алыр ээш социалистиг хүлөөлгезин боттандыраарынга бөлүк кодаңның кадарчыларының киирген үлүү ол-дур. С. Маннайның кодаңы 16, Х. Бапый-оолдуу—12, К. Лаа-Хууракты—11, Х. Бады-оолдуу—11, К. Долчаңмаанының—9 тонна немелде денизини берип, эки түннелиг болган.

Тываның сүрүкчүлериниң оруу ыыдыг, олар ынчаар ажылдап турар.

Сарыглар АЛЕЕТ,
«Сукпак» совхозтуң сүрүкчү-малчыны.

Чүстер дагжаар чорук

— Чүстериң кызыраар, эң ылаңгыя дискек, эгин чүстери үргүлчү кызырткайның чоруур-дур — деп, эмчиге чүгле кырганнар эвес, харын аныяктар-даа келир боор-дур. «Чаза бадын чыдырымда ийи дискек дээрге кезек сыккан чүве дег кызырткайның турар апаарды, бирде харын эмчок-даа чүве-дир» дигилээрлер кайы хей.

Бир эвес чүстер кызырткайның чорза-даа чогум варывас, дүргеп шылаачал эвес болза, ыыаар улуг сагыш салган ажыы чок, чүге дээрге, чүстериниң кызыраар чоруун оларны врагын шыгыдып чоруур тускай сарыг суу эвээжеп келгенинден болур.

Чүстер дээрге, кижиниң мөчүсөөктерин тудуштурган шимченгир белдирлер-дир. Чүстер иштин талазындан база чүге сарыг картбиле шыптынган, ол карттар сиповия дээр тускай сарыг сугнуу бүдүрүп үндүрүп. чүстерни шимченгир кылдыр «үзеш-чаан» чоруур. Чүс бүрүүг кылын, быжыг шырыкма хапчыгаштыг. Ол хапчыгаштар шынгаа эттер-биле шойгүгүр сингирлер дамчыштыр тудушкан. Ол бүгүнүн күжү-биле чүстериниң белеи кемдеесс чылдагаанын ында.

Аныяк кижилериниң мага-бодуунда 80 хуу чедир, а чаш кижилериниң 90 хуу чедир ямзы-бүрү суук чүүлдер бар. Ынчангаш кижи аныяк болган үзүүм-на эът-сөөгү өөлгир, шимченгир болур. Улгады берген кижилерниң мага-бодуунда ямзы-бүрү суук чүүлдер 60—70 хуу чедир турар, а кыргаанарында чүгле 50 хуу чедир. Ынчангаш кырган кижилериниң сөөк-дараанын, эът-кежиинин өөлгир эвес, шимченгир эвес чоруу ында. Оон-биле чергелештир организминиң ямзы-бүрү солуунулгалары кудулап, эът-кеш шимченгир эвес апаар. Шак мынчалдыр кижиниң хар-назынын уластаткан тудуи-на, эът-кештин физиктиг шыпаарары өскерилп турар.

Бо бүгү өскерлиишкиннер чүстүң байгы байдалын база өскертиптер: чүстер кызырткайның аарып чоруур апаар болгаш кижилерниң сыны, кылажы ээзин өскерилп келир.

Организмиин шак мынчалдыр хар-назынының аайы-биле таварыжын келир өскерилгелерден камгалаар төлөөде, эмчиниң айтышкынды-биле күш-культураны, суда шимчээшкиннерни кылын турар херек. Шак мынчалдыр суда шимчээшкиннер ылангыя үргүлчү бажыңга олуруун алгаш ажыдаар кижилерге дыка улуг ужур-дузалыг.

Чамдык таварылгаларда хевертеңнең чүстер кызырткайның чоруур апаар чорук, чүске кандыг-да бир аарыгның тыпкан келгении перечилеп турар. Чамдыкта ол чүс кызырааар чорук халдавырлыг эвес, кижилерниң хар-назынынаан хамаарышпайн тыпкан келир дистрофиктиг өскерилгелер-дир. Дистрофия дээрге грек сөстен уталган (Дис-өскерлиишкин, трофия—аъш-чем дээн) сөс-тур. Ынчангаш дистрофия дээрге-ле ът мага-боттуң чеминиттиг чүүлдериниң эргилдези үрелгеш, чеминиттиг чедир албастай бээри-дир. Ол дүтайын «Здоровье» деп журналда бижип турар.

Ревматизм, ревматоидтиг артрит болгаш өске-даа зар аарыглар тыптып келгенде, чүстер кызырткайның чоруур апартылаар. Аарыгның түлүк үезинден эвес, а кижи чүстериниң ыжыы намдай, чүс иштинге мооңнешкен сарыг суг бичелеп келгеп үеде ам чүстер кызырткайның эгелээр. Ук кызырткайның чорук чоорту улгадып чоруур апаар. Оон тыптып келир чыдагааны чүстериниң иштики кегжирлери өскерилп, дескн эвес кырлыг апарып, арай курганган келгенинде. Ол ышкаш чүстүң дашткы хавы база аарыг сооңда эзилгир шынарын чидирип келир. Шак мынчалдыр таварылгаларда эмчиге баажы херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

УДАВАС

«ВОЙНА И МИР» - III серия

1812 год

«ДАЛЫН БОЛГАШ ТАЙБЫҢ» ДЕП КИНОФИЛЬМНИҢ III СЕРИЯЗЫ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДА ҮНҮП ЭГЭЛЭЭН.

Ада-иелерниң кичээнгейинге

Чербиде уругларның кадыкшылга школазы октябрь 1-де өөредилгезин эгелээр. Школага өөрензе чогуур, кадыы кошкак уругларның идик-хевин болгаш бүгү документилерин четчелээш, Чербинин кадыкшылга школазынга чедирерин Кызыл, Танды, Бии-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарда чурттап турар бүгү ада-иелерге чарлап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң кол агроному
Суге-Маадыр Дакпакович
САТТЫН
оозал-оңдакка таварышкаш, алекке мөчээнн-биле холбаштыр оон төрелдериниг ханы кажыдалын совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш ажылчын комитеди шергейлеп тур.

Кино

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Рита» 10, 2, «Гипократтың даңгыраа» 12, «Даглярга умурамыышкын» 4, 9.15, «Золтан Карпатимиң хуу-салымы» (II сериязы) 5.45, 7.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынаншыл дээш» 3, 8.30, «Роз Мари кыс» 6.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Максимка» 10, 2, «Бузуйган таңы» 12, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дубровский» 3, «Венгр бай» 5, 7, 9 шактарда (делгем экранныг). «Буруулуг ниити келбээн» 5, 7, 9 шактарда.

редакциянның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийн амыдыралы киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдө ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдө корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал хынаттерииниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солуун келирин баргаш 32-76 телефонче дөлгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00637.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

37 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 30 СУББОТА № 232 (6869).

Өртээ 2 көп.

УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

1967 чылдың сентябрь 26-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган. «Совет улустуң чаагай байдалын улам мындай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Пленуум сонуургаан. Чугаалашкан. «1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин планнарының төлевилелдеринде дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаанчызы, ССРЭ-ниң Күрилаалының даргазы эш Н. К. Байбаковтуң база «1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында» ССРЭ-ниң сан министри эш В. Ф. Гарбузовтуң илеткелдерин база дыңнап, чугаалашкан.

Совет улустуң чаагай байдалын улам мындай бедидер талазы-биле партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглерин Пленум бүрүн долузу-биле түүлдүг деп көрген. 1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдерин, 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин колдуунда түүлдүг деп көрген.

СЭКП ТК-ниң сентябрь (1967 чыл) Пленумунуң шиитпирлери — политика болгаш социал-экономика талазы-биле эң улуг ужур-дузалыг документилер-дир. олар болза чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидер дугайында партияның могаг чок сагыш салышкынының. «Бүгү-ле үүшкүн кижиге, кижиниң чаагай чорууна» деп программа болу берген чаагай дозуңну партияның чайгылыш чок боттандырып турарының чаа чырыткыланчак хереглиг-дир. Октябрьның 50 чылының бүдүүлүнде ол шиитпирлер социализмниң гуманизмин, чогаадыкчы күштүүн болгаш өөдүр чаагай артык күштерлиин бүгү делегейниң мурнунга база дагын бүзүредир көргүзүп турар-дыр.

Совет улустуң чаагай байдалын улам мындай бедидер талазы-биле ТК-ниң Политбюрозунуң ажылдан кылганы болгаш Пленумунуң түүлдүг деп көргени хемчеглер дугайында өөрүнүт медээни совет кижилер улуг сорук киришкин-биле уткаан. Ол ленинчи сагыш салышкыны дээш партияга, ооң Төп Комитединге ханы өөрүп четтирипишкинин ажылчынар, тараачылар, интеллигенция митингилерге болгаш хураларга илерейлеп турар. Коммунистиг түргүзуушкунга миллион-миллион ажыл-ишчилер чаа-чаа чедиишкиннери-биле ол сагыш салышкынга харылаарын күзеп турар.

Аңгы юбилейлиг чыл совет кижилерниң шылгараингай боттандырылгалары-биле демдеглеттинген. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын түргүзар талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айыткан Программазын амыдырапка боттандырыбышаан, партия биле чон үлетпүрүнү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң темпилерин дыка дүргедедиринге чедип алган. 1966 чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге бо чылдың башгайы чартынында үлетпүр продукциязының немей олуңдези 10,6 хуу болган. Көдээ ажыл-агый бүдүүлүгеш сөөлээл чок көдүлүүшкүнүң оруу-биле бүзүредилгир бар чоруур. Хөй-хөй чаа бүдүүлгелериле тутказ, чурт болза он-он миллион дорбелчин метр чуртталга шолуг, мун-муң школаларны, эмнелгелерни болгаш культура-амыдырал албан черлерни алган.

(„Правданың" мурнуку чүүлү)

экономиктиг идиг бээрин удуртуруп экижидер талазы-биле, эрилел бапкаларының технологиялерин хөгжүдер, күш-ажылды эртемчи организастаарын неитередир талазы-биле партияның ап чорукан хемчегериниң амыдыралчы улуг күштүүн бүрүн бадыткап турар. Экономиканың болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези чоннуң материалдыг чаагай байдалын бүгү талазыг көдүрериниг таарымчалыг үндезинин тургузун турар.

Сөөлгү үеде ол талазы-биле хөй чүүлдерни кылган. Чоннуң кижи санынга онаалтыр боттуг оруулалар биесе чылдала 6—7 хуу немей озуп орар. Улустуң хереглези чайгылыш чок калбарып турар. Пөн дыштанып үүнүүр беш ажыл хүнүүр неделяже ажылчынарны болгаш албан-хаакчыларны шылчидери доостур четкен. Ажылчы чоннарының амыдырал деңнелиин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төлевилезинге калбак программа ам улуг хемчеелдерде улам мындай боттанып турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түүлдүг деп көргени, 1967 чылдың сентябрь 26-да СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүзээп алган доктаалынга дүүштүр ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң эң-не эвээш дээш хемчээли 1968 чылдың январь 1-деп эгелээш айда-за 60 рубль чедир өзер. Ол соруга-биле оларга тарифтиг шалыннарны болгаш албан-дужаал шалыннарын айда-за 60 рубльден эвээш эвес хемчээлдиг кылдыр доктаадыр, а ажылдакчыларның чамдык категорияларына ол шалыңнар 70 рубль чедир бединдр. Машина-тудуушкун болгаш металл ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң база техтериниң станокта ажылдап турар ажылчыннарынга тарифтиг шалыннар кедир чылдың башгайгы чартынында ортумаа-биле 15 хуу немей өзер.

Ыраккы Чөөн чүктүп. Европа талазының соңгу чүгүнүң үлетпүрүнүң, чырыдымышкынының, кадык камталалының, чурттагга-коммунал ажыл-агыйының, эртеминиң, культуразының болгаш улус ажыл-агыйының өскө-дээ адырларының ажылдакчыларынга оларның ажыл төлевири бедидир чогуур коэффициентилерни кииирер болгаш оларга чиигелдер калбарып.

Ам никти үргүлүүлеп 12 ажыл хүнүүр шөлээ ап турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга шөлээниң үргүлүүлеп 15 ажыл хүнү чедир узаар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң үндүрүглериң улам мындай чиигедир болгаш күш чок болдуруп үргүлүүлөөр: айда-за 61-деп 80 рубль чедир айының ажыл-төлевириниң үндүүглер хемчээли ортумаа-биле 25 хуу чиигээр.

Шериг албанныглардан инвалидтериниң пенсия хандырылгазы дыка экижидир. Пөө-тааны үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң кедергей чымыштыг ажылдарында ажылдап турар чамдык профессияларның ажылчын херээженнериниге назылаанының талазы-биле пенсия алыр эргени берип турар назы харыны беш чыл кылырган. Колхозтар кежигүннериниң назылаан талазы-биле пенсиялар алырынга эргежок чугуза назы харыны база беш чыл кылырын турар. Колхозтыларга пенсияларының эвээш дээш хемчээлдери немей өзер. Чажындан инвалидтерге пособиени доктаадып турар.

Ол хемчеглерни боттандырарынга ССРЭ-ниң Күрүне бюджединден миллиард-миллиард рубльди дөзевилеп берип турар.

Чоннуң чаагай байдалын өстүрериң чедип албышаан, бистиң партиявистиң ажыл-ишчилериң ялгы-бүрү болукчериниң амыдыралының деңнелиин чооктулаштырарынче шугуумну чайгылыш чок чорудуп турары социал-политика талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Ол чорук социализм үезинде бүгү ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының бединишкинниниң дүрүм ёзулаар болуп турарың ыңдыг эвээ деп маргыжарын орадлашпышаан, совет түргүзуунуң шүүлдүүлүүн, деткин түрмен. Улуг байырлалдың бүдүүлүнде партияның бо шиитпирик автосентелге заводунуң бүгү ажылчыннарын чейаът кииирди. Пленумунуң шиитпирлерин шалыпчы күш-ажыл-биле харылаар бис.

В. КУБРАК, автосентелге заводунуң моторнай.

Харыы кылдыр

Кызыл хоорайның хөй-хөй организацияларынга ышкаш, Улуг-Хемның аңма-агый будурүлгезиниң ыяш цехинин кызыл булунунга СЭКП ТК-ның Пленумунуң хүзээп алган чаа доктаалынга турасиаатқан митинг сентябрь 28-те болуп эрткен.

Чүве чугаалаан эштер Г. Ф. Гуранк, М. Н. Семенюков, В. В. Перминов олар партия, чазакка чаа адасагын салышкынны дээш өөрүп четтиргенин илередип, юбилейге чедир немей алган социалистиг хүзээлелерин хуусаа бетинде күүседиргин аазаанныр.

И. МИЛОНОВ.

ЧОННУҢ ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Бүрүнү-биле деткээн

Сентябрь 28-те хоорайның хлеб заводунуң кызыл булуну беш шак четкелекте, шыгырт дола берген. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму-биле холбаштыр митинг болур деп чарлал хлеб заводунуң чанында пиво заводунуң ажылчыннарының кичээнгейин база хаара туткан.

— Эргим эштер! Үнген хүн бүрүзү-ле бистиң чаагай чуртталгавыска чаа-чаа аскерлиишкиннерни киирип турар. Дүүн шуптузуп өөрүнүт медээни ынналывыс: Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улустуң чаагай байдалын улам мнай бедидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алган-дыр — деп сестер-биле митингиниң аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги С. Д. Кызыл-оол ажыктаан.

СЭКП хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев Советтер чуртунуң 50 чыл дургузунда чедип алган улуг чедиишкиннериниң түгайында кыска, тода. билдиктер тугаалаан. Кайгамчыктыг чедиишкиннерге дазнаан. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чонунуң чаагай байдалын улам мнай бедидер дээш шиитпирлиг хемчеглерни алган. Чазактың хүзээп алган доктаалында айыткан бүгү чингедиглерге күүрүне чылда-за 4,5 миллиард рубльдың чарыглаар. Бо бүгүге өөрүвес арга чок — деп. эш Киселев чугаалаан.

Хлеб заводунуң булочка цехининг мастери Н. В. Сороновых индирге үнүп келди. Ооң үнү өткүт болган чоргаар дыңналды:

— Ажылчын эш-өөрүнүң мурнундан партия, чазавыска чүрээвистин ханызындан улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип тур мен. Партияның ол сагыш-салышкынынга харыы кылдыр мурнукузунган-даа артык күженишкинниг ажылдаарын хүзээндим.

Пиво заводунуң ажылчыны М. В. Ваньонова сес алган:

— Бистиң заводувус чоокта чаа беш ажыл хүнүүр неделяже шилчээн. Ол дээш өөрүп четтиргенимни илередип четтикпейн чорумза, база дагын өөрүнүүр медээ келди: партия чаа доктаалды хүзээп алган. Ында биеке, херээженнерге дыка улуг салгын салган чорду. Ооң ынай 12 ажыл хүнниринде шөлээ ап турган ажылчын, албан-хаакчыларның шөлээнинин хуусаазын 15 ажыл хүннеринге чедир узаткан болду. Бистин заводувуста бээин шөлээзи улгадыр ажылчыннарның саны 42 кижи. Чүүн чүү дээр оңу, сес бүрүзү хүнүүн алдын хереглери дег доктаал чорду.

Ооң соонда еске-даа кижилер сес ап чүве чугаалаан. Хлеб заводунуң кондитер цехинин бригадири Е. И. Сантьева үнүп келген. «Чазактың доктаалынга харыы кылдыр бедиткен хүзээлелерни алыылы» дээрге, чыыган ажылчынар диниттиг алыш часкаан.

Митинг төнген. Хлеб болгаш пиво заводунуң ажылчыннары аразында чугаа-соттуг, каткы-киткилиг тарап эгеледи. Бо ийи заводтуң ажылчынары хүзээлелерин телептиг күүсеп келген. Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга турасиаатқан хүзээлелерин олар алларлыы-биле күүсеширлер.

О. КОДУР-ООЛ.

ӨӨРҮНЧҮГ-ДУР

Кызылдың автосентелге заводунга ажылдап келгенимден бээр он чыл апты. Ол үеним иштинде бистиринг амыдыралывыска өөрүнүүр түүлдер болган.

Ам ажылчынарның барык бажың бүрүзүндө приёмниктер, телевизорлар. соодукчулар болган өске-даа чүвелер хөй. Бо бүгү кижиниң материалдыг байлалы муруиузаашындаа экижип, айда алыр акшазы көвүдээнинин керечээн.

Ам төрээн Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң Пленуму чоннуң амыдыралының байдалын улам мнай экижидер дугайында доктаал хүзээп алганын четсүүп, деткин түрмен. Улуг байырлалдың бүдүүлүнде партияның бо шиитпирик автосентелге заводунуң бүгү ажылчыннарын чейаът кииирди. Пленумуң шиитпирлерин шалыпчы күш-ажыл-биле харылаар бис.

В. КУБРАК, автосентелге заводунуң моторнай.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму

«Республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының ниити база политиктиг өөредилгезиниң байдалы, ону экижидер хемчеглер дугайында» ВЛКСМ обкомунуң секретары Л. Л. Тиңмейниң илеткелин аңда дыңнап чугаалашкан.

Пленум организастыг айтырыгны база корген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшаның партия ажылыныче шилчээни-биле холбаштыр, ону ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары база бюро кежигүнү хүзээлелгезиндеп пленум хостаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретарынга Д. К. Ооржакты пленум соңгаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң материалдарын танышкан митинг Кызылдың эът комбинединге бедик кедүрүүшкүнүг эрткен.

Күш-ажылчы чоннуң амыдырал-чуртталгазынче ада сагыш салышкынның улаштырыры турары дээш өөрүп четтиргенин санал бергеннер Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка илерейлеп турган. Ук коллективче тос айның будурүлге планын чедиишкинниг күүсеткен.

Мал созар цехтиң бригадири К. Ондар индирге үнүп келгеш мынча дээн:

— Партиянып болгаш Совет чазактың сагыш салышкынынга харыы кылдыр октябрь айның будурүлге планын бистин бригадавыс 125 хууза күүседирин хүзээнин тур.

ЧУРУКТА: эът комбинединде митинг үезин К. Ондар чүве чугаалаан тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Хову кораблиниң КАПИТАНЫ

Таңдыкмың Оңгар-Хову. Бо дээрге кайгамчык тараалар черлериң бирээзи, тараалыларның өөтүргени чаагай дүжүттү чидириг чокка аскан алыр дээш күженишкинниг ажыл ыяында хүндүө-даа, дүне-даа соксаваан. Ужу-кыдыы бөлүүбес шелдерде тараалы дөрт кеспиргеп ыяы тавыгланып тараалары болуп бастырган шүүшкак комбайннарны көөрге, ак-көк далайларда эжиккен корабльдер-де. Оларның бирээзиниң капитаны — Таңды районуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң дүржүлгалыг комбайнери, коммунист Оюн Лапчаевич Дыртык-Кара. Ол, чеди чыл ажыг комбайнерлеп келген. Ынчангаш Оюн Лапчаевич кандыг черниң тараазын кончаар ажаарынга шүүт чанчымын калган.

Ажаар алышкынының баштайгы хүннеринде ол кызыл-таеты тавыгалай кестирип турган болза, ам комбайнын эде дерээш, бөлдүрүп бастырып турар. Ооң күзээлээри 600 гектарны ажаар. Ынчаарга ол сеп ак бээин дыка ашкан. Хүнде барык-ла ийи-үш норманы күүседип турар. Мында комбайнерлер ацы-аңгы эвээвоолар болуп алган. Оюн Дыртык-Кара-ның авеноузунда Оюн Канчыыр-оол, Оюн Хүрбеттей, Андрей Оюн олар бар. Ооң эштери база-ла Дыртык-Карадан дудавайн туралдар.

— Боларның кайызын кандыг дээр боор. Шүүтү-ле шалыпчы ёзулаар ажылдап, хүн нормазын ыраакта ажыр күүседип турар эштер-дир. Ынчалзажок эш Дыртык-Кара бо сезонда тергиндеп турар — деп, партком секретары Хомушку Симбүевич Араакчаа чугаалаар.

Оюн Лапчаевич ам хүнде 25—30 бүүкер тараанын бастырып турар. Эки дүжүттүг черлерге 35-даа чеде бээр. Бир бүүкерге 1 тонна 200 кг тараа барын алырга, хүнде ооң чежеин бөлдүрүп, бастырып турары база бирдиие бээр. Чаъс-бораң чок эки хүннерде ол эртен сес шанта ажылдап эгелээш, барык-ла дүнекинин оң—он ийи шакка чедир үргүлүүлээр.

— Комбайнывар ажыл чок, аңаа туруп алыр таварыла бар бе?—деп оон айтырарга:

— Эвээ эки башкарып билир болза, дедирленир чөрүү мал ийикпе ол — деп, баштавалгылаар. Шынап-ла ооң башкарганы «СК-3» деп комбайн үрели бээр, ажыл чок туруп алыр ындыг таварыла турбаан.

— Комбайнывар ажыл чок, аңаа туруп алыр таварыла бар бе?—деп оон айтырарга:

— Эвээ эки башкарып билир болза, дедирленир чөрүү мал ийикпе ол — деп, баштавалгылаар. Шынап-ла ооң башкарганы «СК-3» деп комбайн үрели бээр, ажыл чок туруп алыр ындыг таварыла турбаан.

Комбайнерге эң кол чүве тараанын чидирини болдурбазы болгай. Ынчаарга Оюн Лапчаевич олче база-ла улуг кичээнгейни салып турар. Маңаа тараанын үнген байдалын, ёзулы кыска бе, узун бе, аңы дүжүттү кайы хирел база ол-шыты, кургаа кандыгыл, аңаан турар черниң байдалы кандыгыл, ол бүгү чүүлдерни барымдаалаар апаар. Бедик ёзулуг чаагай дүжүттүг черлерни ажаан турда көөрге ол комбайнының штурвалында шуут туруп алган чорун тургулаар.

— Тараанын үшүп, дүжүдү ыяы-бүрү, иезин азы болдурүп, бастырып турар черниң байдалы база аңгы-аңгы болгулаар. Ынчангаш оларны ынчаар-ынчаар ажаар деп чаңгыс аай салыыр тургузары база берге. Кол-ла чүве ыяы-бүрү таварылгаларда комбайнерниң билдиглиг, хынамчалыг ажылдаарында, агроном-биле сүлележириде, мурпакчы эштериң дуржулгалыг өөреникпиде — деп, ол чугаалап турар.

...Оюн Дыртык-Кара каш-каш шактарның дургузунда комбайнының штурвалын салбаан, бүгү механизмнер ой тавыда ажылдакшаан, алдын сарыг кызыл-тас комбайнының бүүкериниче үзүк соксаал чок шуужуп, ону удавайн-на долуп кээр.

Коммунист комбайнер болдуун эки Оюн Ян-оол-биле чарышпышаан, чарышка бирги чер дээш Төрөөн чуртуң мурнунга механизаторнуң харысаалгазын бедин-биле медереп билбишаан, дужүт дээш шавар хандашкынының мурнуку одурүүнда чорун турар. Ооң эрес-шудургу күш-ажылын колхоз баштаар чери бедин-биле үнелеп, хей удаа шаңнап келген. Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелезинге база чорааш. Эрткен чылдың ажаан алышкыны сезонунда 700 гектар черниң тараазын ажаан алган база мурнакчыларның санынга киргеп. Ынчаарга юбилейлиг чылда хүзээлегин ам бедин күүсединнеп, ийи даңкар күженишкин-биле аңмыдап турар.

Бо чылын механизаторларның өөрүшкүүдээ улуг. Колхоз чаагай дужүттү өстүргеп, ортумаа-биле бир гектардан дужүт 15 центнерден кудулаас. Колхоз баштаар черн болгаш партком механизаторлар ортуузунга чарышты дээштиг кылдыр организастаан, шаңнал-маңналды база болур-чогуурду-биле тургускан. Түңнеедиң 5 хонгаш-да үлүдүп, таалекчилерге шимпедзи болгаш акша шаңналдарын тыпсып турар, эки көрүүзүлерни чедип алган комбайнерлерге сезон соонда 100—200 рубль шаңналдарны тыпсыр. Эң шилгараан комбайнерге Кызыл—Москва—Ленинградче аян-чорук кылыр халас путёканы болгаш олче баарынга база бээр оруунуң өртээн төлеп бээр, бо хемчеглер комбайнерлерниң ажылга чүткүлүү, идепкейни улам бедиткен.

Юбилейлиг чылда «Коммунизмниң херели» колхоз күрүнеге тарап садарының планны беш хатан күүседирин хүзээлеп. Ам бо хүннерде дөрт шаан күүсеттингеп. Ол болза Төрөөн чуртна Тываның бээр 133 муң тонна тараазынга киргир. Бо чаагай хереңке коммунист комбайнер Оюн Лапчаевич Дыртык-Кара болгаш эштери төлептиг үлүүн киирериниге доозу шиитпирлиглер.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ

Б. Ш. ДОЛЧАНМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

— Советтер дәргe, бистиң күрүне аппарадывың ког чедиишкиниң болур — деп, М. И. Калининниң чугаалаан. Ол аппарат болза күрүне органнарын долгандыр каттышкан чонуун айбычыларын — депутаттарын болган активтеп тургустунган.

«Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын экижидер база массалар-биле олардың харылзаазын күштелдирер дугайында» СЭКП Топ Комитединиң 1957 чылдың январь 22-деги деңгээлиг Советтериң ажыл-херээнге чонуун киржилгезин калбартыр, хөй-ниити организацияларын быжыглаар, оон чаа-чаа хевирлерин тургузар сорулганы партия болган совет органнарның мурнунга салган.

СЭКП ТК-ның чаа болган Пленумунуң материалдары, «Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доклады үнүттүглерни чигедир, пенсия хандырылгазын экижидер, ажылчы чоннарга чигеделерни калбартыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктары — ол бүгү документилер совет кижилериң дээрбей ажылдаарын күүседиргеге хөй-ниитиниң киржилгезин чайгылыш чок өзүп турар. Советтерни болганыр туруп турар хөй-ниити организацияларының идепкейи ыка бедээн.

Бистиң хөй националдыг совет чүртүвүс СЭКП-ниң XXIII съездизиниң салгазы коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын амыдыралга чедиишкиниг бөттүндүбышаан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл оюн демдеглеп эртпирер деп турар. Совет кижилер ол тоогулуг хүнүң ажыл-агый болган культура тургузуушкунуунуң бүгү-ле алырларында чаа-чаа куш-ажылчы чедиишкиннерниң-биле демдеглеп эртпиреринге белеткенин турар.

Эвилелдешкен болган автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге болган ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге бо чылдың март айда болуп эртпеп соңгудулар совет кижилериң чаңгыс эвин, коммунизмниң тургузарының дедиишчи идеяларынга олардың бергенин тодаргай көргүскен.

Социалистиг чаартылгаларның чылдарында чоннуң культура деңнели бедээн, амыралдың материалыг байдалы экижээн. Бо бүгү өскерилишкиннерге чер-чер Советтериниң депутаттарының киргеп улуг-хуузу улуг.

Бистиң республиканың Дээди болган чер-чер Советтериниң тывазар, оруктар болган өске-хая национальыг 2882 депутат ажылдап турар. Бо сан совет тургузуунуң ёзулуг-ла демократтыг, интернационалчы девириниң бөттүг хереглиг-дир. Материалыг бүдүрүлгеге ажылдап турар депутаттарның саны чыл келген туружу-на өзүп турар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының хөй кезии ажылчыннар болган колхозчулар. Совет күрүне херээжен улустуң ар улус-биле бир домей политиктиг деңнегин ханылдың берген. 1098 херээженнер Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болган чер-чер Советтериниң депутаттары.

Эдилгелиг соңгулдалар санында Советтериниң составын докладнал чаартып, депутаттарга кандидаттарның ажыл-ишчи мөзү-шынарын хүралдарга чугаалажып, парадлатга калбаа-биле чырыдып турарын СЭКП-ниң Программазы негеп турар. 1967 чылда болуп эртпезин чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга депутаттарның составының үнүттүг бир бөзинин чаартпан. Оон түңелиниже чонуун чаа-чаа депутаттары күрүнеми эргелеп башкарарының школазын эрнип турар.

Тыванын ажылчы чоннары түгле бодунуң республикалыының иштинде күрүнеми эргелеп башкарарынга киржип турар эвес, харын бүгү Эвилелдиниге киржип, ССРЭ-ниң болган РСФСР-ниң Дээди Советтеринче ботарының айбычыларын чорудуп турар. Совет Эвилелиниң улустарының ажы-дүңналыкчы хөй националдыг ог-булеңнеге тываларның бүрүн деп эргелиин бо бүгү бадыткан турар.

Тыва АССР-ниң Советтери болган оон депутаттары чон мурнунга ботарының отчёттарын докладнал берип келген. Соңгу үеде соңгукчуларның чагыларын күүседир ажыгче өзүа кичеңгей салдынган. Чагыларның күүседизи чонуун материалдыг чаагай чорууп болган культура-амыдырал хандырылгазын экижидерниге улуг ужур-дузалыг. Советтериниң амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынга докладнал комиссиялар улуг ролдуг. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң докладнал комиссияларында 90 депутат хаара туттунган, а чер-чер Советтериниң бо чылын 534 докладнал комиссия тургустунган. Ук комиссиялар үзеттирүнү, кодээ ажы-агыйның хөгжүдеринии, будуруге албан чөрлериниң ажылын экижидериниң айтырыглары чедиишкиниг Советтерге улуг дузаны чедирип келген. Докладнал комиссиялар улусчу контрольдуң органнары-биле сырый харылзаалыг.

Үлетпүр, кодээ ажыл-агый, культура ажылдакчыларының база коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкиниң киржилгелериниг республика чөвүлел хуралдарын чылдын-на эртпирип турары чаңчыл апарган. Ол хуралдарга ажыл-агый болган культура тургузуушкунуунуң чугула айтырыгларын чугаалажып, дуржулга солчуглазын чорудуп, үнелиг санаалдарны киирип турар, а совет ажылдакчылар чон-биле сүмележип, оларның дуржулгазын, эгелекчи чорууп өөренип көрүп турар.

Советтер болган оон күүскомнары районнуң, хоорайның, суурнуң, кодээ Советтериниң бүгү хөй-ниити амыдыралын удуртуру-биле холбашкан улуг ажылды чорудуп турар. Хөй-ниити организацияларының хевирлери ажыл-бүрүү. Советтериниң, оон депутаттарының болган докладнал комиссияларының ролюн бедидери дээрге-ле, амыдыралды эргежок чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге база көрээ чогуур айтырыгларны белеткээринге, активти хаара туруп киирилтиринге хөй-ниити эгелээшкиниң калбартыры ол.

Квартал, кудумчу, төрелдер комитеттери, эш-хуузунуң суңтары, эки-тураның улусчу дружиналары, депутаттар бөлүктери, хөй-ниитиң болган херээженнер чөвүлелдери, Советтериниң болган оон күүскомнарының удуртулгазы-биле ажылдап турар.

Республикада иштизи-биле 256 квартал болган кудумчу комитеттери, а Кызыл хоорайда 69 квартал, 73 бажың, 8 кудумчу комитеттери тургустунган. Кызыл хоорайда, Таңды, Каа-Хем районнарда тургустунган комитеттер, Элегесте эштер Бекишев, Харитонов, Чал-Кежиге эш Кузнецова даргалаан кудумчу комитеттери ажыл ажылдыг деп санадын турар. Ынчалза-даа Күнгүртүг, Черби, Кара-Хаак, Балгазын, Владимировка суурларда, «Тилелге» совхозта кудумчу комитеттериниң ажылы дыка багай тургустунган.

Дыка хөй кижини хаара туткан 332 эки-тураның улусчу дружиналары боттарының ажылын чогуур негелеге чедир тургуспайн келген. «Тыва даг-хүтүү» комбинаттың ОРС-та, Ак-Довурак хоорайның амыралга хандырылга комбинадында база № 12 АТА-да эки-тураның улусчу дружиналары коңчуг багай ажылдап турар.

Республиканың 11 районнарында болган Кызыл хоорайда тургустунгаан 21 мелиниа чөвүлеңнериниң Каа-Хем, Бии-Хем районнарның болган республика эмнелгезиниң медицина чөвүлелдери боттарының ажылын эки организастап келген. Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга районнарның медицина чөвүлелдери боттуг ажылдарны чоруттайн турар.

Чер-чер Советтериниң ажыл-агый болган культура тургузуушкунуун сорулгаларын чедиишкиниг шинитпирээринге хөй-ниити организацияларының ролюн бедидер дугайында СЭКП-ниң XXII съездизиниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң 1962 чылдың июль 13-те болуп эртпеп II сессиязының шинитпирлерин удуртулга болдургаш, Каа-Хем, Тожу, Таңды район, Эрги-Барлык кодээ, Шагаан-Арыг хоорай Советтери боттарының организас-массалыг ажылдарын ажээп экижиттеп. Сессияларны чогуур ай-шаанда чыылдырып, депутаттарның ажыл-чорудулгазын удуртуруп, Советтериниң ажылынга хөй-ниити организацияларын хаара туларын мурнукузунаан идепкейжиттеп.

Өзүп өрар салгакчыларны кижилериниге, школаларда өөредилге-кижилериниге ажылның деңнелин бедиреринге болган школаларның материал-техниктиг базазын быжыглаарынга, чаа өөредилге чылынга школаларны ой-шаанда ажы шынарлыг сеңгеп белеткээринге, күрүнеңиң долу хандырылгазында өөренчилериниң чемненилгезин экижидерниге төрөлдер комитеттери ажаан эвес дузаны чедирип турар. Республикада 250 кире төрөлдер комитеди тургустунган. Сарыг-Сеп, Балгазын кодээ Советтериниң хандырылгазында школаларда база Кызыл хоорай Советиниң 3 болган 7-ги школаларында тургустунган төрөлдер комитеттери, өөредилге чылы ажеливри билек, ажыл планын чогаткан, чорудар ажылды секциялар айны-биле хуваажып алган ажылдап турар.

Хөй-ниити эгелээшкин-биле Кызыл хоорайда 7, Хову-Аксында 1 библиотека болган дерги садыгары ажылдап турар. 1967 чылда 600 рубльдиң номнарын чонга тарадып сатказ эштер Краснова биле Бражникова, 300 рубльдиң номнарын сатказ Демникова, 400 рубльдиң номнарын сатказ Исакова оларның кызымак ажылын демдеглээри чугула.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарының хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турар 16 кижилеринде 100 ажыг инспектор болган инструктор хаара туттунган, а штаттан даштаар ажылдап турар 11 организ-структор кижилеринде 35 кижи ажылдап турар. Таңды райкүүскомнуң организ-структор кижизи (эргелекчизи эш В. Сенгижик) болдунуң ажылын план ёзугаар чорудуп келген.

Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарның кодээ Советтериниге хөй-ниити эгелээшкиниин хевирин калбаа-биле ажыглаан. Чижээ, Балгазын кодээ библиотеканың (эргелекчизи эш Егорова) библиотека чөвүлелиниң инициативазы-биле номчукчулар ортузунга ном тарадыр ажылды эки тургусkан.

Ажылчы чоннарның калмыкпызын канталаарынга, оларның культурлуг болган эстетиктиг негелделерин хандырарынга бир кол чүүл хоорайларны болган суурларны ногаанчыдып, чаагайзыларга болур. Хову-Аксы суур Соведи (даргазы эш Яковлев), Эрзин кодээ Соведи (даргазы турган эш Сединкова) бо талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан.

Социалистиг ниити чурттаганың корум-чурумун сагыыр талазы-биле кижизидилге ажызын чер-чер Советтери боттандырып турар. 1967 чылдың эрткен айларында Барыын-Хемчик, Бии-Хем райкүүскомнары бо талазы-биле айтырыларны белеткээн, боттарының сессияларынга чугаалажып көрген.

Амгы үеде республикада 245 эш-хуузунуң сулгары ажылдап турар болган социалистиг хоойлу-дүрүмнү шынгыы сагыыр талазы-биле чон оргузунга ажыл чорударынга Советтерге улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, Кызылдың эът комбинадында, № 1 АТА-да. Чоон-Хемчик районнуң Баян-Талада эш-хуузунуң суңтары керектерни чогуур ай-шаанда коруп, оон түңелиниң бүгүдеге дыңналып турар. Мынчыл хемчеглерни чорудуп турарының түңелиниде бо Советтериниң девискээринде чүртталчылыг суурларда социалистиг хоойлу-дүрүмнү үрээр чоруктар эвээжээн. Хлеб, түүйбу болган автосептеглиг авазотарында, Бай-Тайга районда болган Ак-Довурак хоорайда эш-хуузунуң суңтары корумчурум үрээшкиннери-биле демиселди кошкак чорудуп турарындан хөй-ниитиниң чурумун үрээшкинниң тавары-галары бар.

Херээженнер чөвүлелдери ажылчы чоннарның улуг хүндүлелиин чаалап алган. Бистиң республикада тургустунган 247 ажыг херээженнер чөвүлелиринде 2 мун ажыг активчи херээженнер ажылдап турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыыр болган амыдырал хандырылгазының айтырыгларын шинитпирээринге кодээ Советтер, оон күүскомнары херээженнерни калбаа-биле кинрилтирген. Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Советиниң Александра Кара-Сал даргалаан херээженнер чөвүлели төрөлдиң суурун нотаанчыдып, хазагайжылар, суурнуң санитар байдалын экижидер талазы-биле улуг ажылды чорудкан. Чөвүлел фотовитриналарны дерип, санитар бюллетеньнерни докладнал үндүрүп келген. Мында тургустунган культура университединде 41 херээженнер өөренип турар. Х. Норжун, С. Долгар, В. Шаалы олар чөвүлелдиң оң идепкейлиг активчилери болуп турар.

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында (даргазы С. Монгуш), Бөк-Чыраада (М. Дагбалдай), Ак-Талда (эш М. Шулуу) херээженнер чөвүлелдери база эки ажылдап келген. Хову-Аксында (даргазы Н. Ензак), Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта (А. Кара-Сал), Каа-Хемниң «Тилелге» колхозта (эш В. Бортникова), Эрзиниң «Чаа орук» колхозта (К. Эренчина) херээженнер чөвүлелдери районнарның мурнакчы херээженнериниң слёдунга «Эң эки херээженнер чөвүлели» деп социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Кодээ Советтериң организас-массалыг ажылының бир кол хевири чыыштар (хуралдар) болур. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын хандырарынга олар улуг кижизидилгелиг салдарны чедирер. Чазактың докладчыларын болган чер-чер Советтериниң шинитпирлерин амыдырарга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ниити хуралдарга чугаалажып турар. Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем, Таңдының Элегес кодээ Советтерин хамаатыларның ниити хуралдарын янзы-бүрү айтырыгларга белеткээп эртпирип турар апарган.

Ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының ажылының чедиишкинге болуру оларның ажылчын чер-чер Советтериниң база оон күүскомнарының, докладнал комиссияларының, депутаттарның талазындан кичээнгейлиг болурунган база оларның үнелиг эгелээшкиннерин бүгү талалыг деткикринген кол хамааржыр.

Ажылчы чоннар депутаттарының күүскомнары хөй-ниити организацияларының ажылының мурнакчы дуржулгазын неперелип, оон удуртукчуларының отчётгарын күүскомнуң хуралдарында дыңнап, оларның аргасумедерни чугаалажып көөр хүлөөлгелиг. Сессияларга болган күүскомнуң хуралдарында чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киирилтирери чугула.

Хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын докладнал комиссиялар-биле сырый холбаштырары оларның ажылын идепкейжидериниң база бир кол хевири болур.

Амгы үеде Советтериниң кол сорулгазы чүл дээрге, Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ажылчы чоннарның политиктиг болган куш-ажылчы колдулгушкунуунге даянып алган, юбилейлиг чылдың байлак дүжүдүн чидириг чокка, палыпкын ажаан алыр, күрүне шыгжамырынга 133 мун тонна тарааны урар, кыпка бүгү талалыг эки белеткелги хандырар дээш шудургу демиселче ажылчы чоннарны мөөнээри болур.

Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур

Соңгу-Осетин, Дагестан АССР-лериниң, Волгоград, Иваново областарның көдээ ажыл-ишчилериниң улуг чедиишкини

Соңгу-Осетин АССР-ниң колхоз, совхозтары хүлээп алышкыны чер-леринге 7,6 мун тонна үс болган эфир-үс культураларын чедирип берген нийкее планын 126 хуу күүсеткен, Дагестан АССР—4,1 мун тонна ол культураларны хүлээдип берген, планын 137 хуу күүсеткен.

Үс болган эфир-үс культураларын садары үргүлчүлевишаан.

• • •

Волгоград областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери бүгү улустуң байырлыы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен.

Областның колхоз, совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2331 тонна тараңы, оон иштинде эң үнелиг аъш-чем культуразы —1480 мун тонна кызыл-тастыг үрүп берген, мал чеми болур культураларны садарының планын күүсеткен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

• • •

Иваново областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның со-циалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, күрүнеге картофель садарының планын ажыр күүсеткен—хүлээп алышкыны черлеринге 116 мун тонна картофельди киирген.

Күрүнеге картофель садары үргүлчүлевишаан.

Юбилейге

РСФСР-ниң Чөвөлөлчилер эвилелиниң секретариадының чуруму Л. С. Соболевтиң даргалаашкынынга-биле болган. Чечен чогаал журналдарының юбилейлиг дугаарларының белеткелиниң чорун турарының дугайында олардың ког редакторлары болган редакция коллегиаларының кежигүннери — РСФСР-ниң Культуразының болган үрен чүүлүмүң Москвада күүрежиниң киржикчилери ачаа чүвелеваннер.

Хөй журналдар ноябрь номерлеринге Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининиң дугайында чөвөлдөр-биле ажыдаарлар.

«Октябрь» журнал ноябрь номеринге хөй публицисчи материалдарны: хоочун большевик, Кызыл ордуну штурмаанының болган хамаары даймының киржикчизи А. П. Ефремовтуң «Революция уламчылап турарө деп, өңгеи чөвөлелчи Джейлс Олдриджиң Октябрь революциязының бүгү делегей мөзүлүүнүң дугайында чүүлдерин болган өскелерниидаа парлаар.

«Байкал», «Сибирские огни», «Нева», «Москва» журналдар боттарының ярыннарынга байырлалга хол-башкан интервьюларны, репортаждарны, ян-на ажыл-бүрү киржикчилерниң анкеталарын болган беседаларын парлаарлар. Рос-сидиың хөй националдыг шүлүг чөвөлелиң болук-болуктеп парлаан шүлүктер толдаалар.

(СЭТА).

СҮТ ФАБРИКАЗЫ

РЕПОРТАЖ

«Революциянның чалбыышыы» колхоз соңгу үеде мал ажылын хөй өөрүгге бээр улуг адыр ыылыр сорулгаже ниичээнгейлиг күштелдирген. Колхозта чер ажылы кол черни эзлеп келген. Оон-биле чергелештир хаван болгаш мыйыстыг бода мал ажылын хөгжүдерии интенсификастаарының айтырыгларыы ам мурнундаазындан артыкка тургустунуп келген. Колхоз тоң сүт-бараан фермазында болгаш Мараевкада саар инекторки каткаш, Балгазынның чөогунда Красноярровка деп черде улуг фермага тургузарын шинитпирлээн.

Кыдыында Маңалың хем агып баткан, чөогунда элбек өөттүг одарларыг Красноярровканы киши ырантан-на эскерип ыаар. Анаа башыңнарлыг бичиижек суур. Ында көтельнаяның улуг хоолайы өрү бедиичe кодуруп үне берген тур.

Суурга киирип келиримиске, узун-узун инек, быэза нажаалары, улуг көтельная, кижилер чурттаар башыңнар туттунган. Кыдыында бир корпуста тудугшу-монтажниктер ажылдап турлар. Өске улус малгении эскерип нааш, бир аныяк кижи бисче утпуй ыылаштап келдим. Ол болза колхозтуң мал ажылында технологтуг чорудулгаларның механизастаашкының харыылап турар механик В. И. Сухов болду.

Республикада хоочун колхозтармың бирээзи «Революциянның чалбыышыының» агроному Ольга Павловна Чуева, тараа шөлдерии иезип чорувуста, бо фермага барып, оон дугайын биижир болза, селун болур ийин деп, сүшелээи чүве. Узун нажаанның иштинде янзы-бүрү хоолайлар, транспортёр ылчырбезин, инек турар черии ажыглаар херекселдер-даа эргежок.

Фермада бирээзинге-ле 200 инек киирер дөрт нажаа бар. Оон аңгыда быэзалар азырлар ийи нажаа база бар. Ону колхозтуң бодунуң тудугшулары кылган. Кол тудуг ажылдары доостурга, дериг-херекселдерни эптеп тургузары эгелээн. Эптенчилер звеновун хөөчүн тудугшу Глеб Маиоев удуртуп турар.

Инек нажаазында бүгү ажылдар механизастаттынган болур. Ынчангаш мында ажыл нарын болгаш селүн. Салган айтырыгларывыска харыылаы эш Сухов берип, мында кол командир болганындан тайыыбырлап эгелади.

Эптенчилер ажылдап турар нажаага тайылбырлаарының орнунга, белеп черже чоруптаалыкар дээш, Виктор Михайлович дашнаар үмүттү.

Инектиң саалдазы, сүттү арыглаары, соодары, инекке чем бээри, нажааны арыглаары чергелиг ажылдар бүрүнү-биле механизастаттынган болур.

Нажаада чурттуң мурнакчы фермаларында ажыглап турары, сүт белеткээриниң депшилгелиг технологиязын ажыглаар «Даугава-2» маркалыг аппараттарын быжыглаан. Чергелештир быжыглаан ийи хоолайны инек санының турар черинде стаханнар-биле тудуштурган. Хоолайның бирээзин шиидеп бүтиен. Олап сүт цистерналарже агар. А өйиги хоолайда вакуум тургускан. Оон иштинден агаарны тускай мотор-биле үндүр сордуруп турар. Ынчангаш шиид хоолайда сүт цистернаже агаар чүве-дир. Вакуумну тускай прибор хемчээп турар. Виктор Михайлович Сухов мону тайыыбырлап турда, ону чурукка тырттырып алдывыс (№ 1 чурук).

Инек саар аппараттың бир эки шынары болза саггаи сүттүң стаканга-ла шүүрептинип эгелээри. Оон хоолайда сүт улуг баллонга чыглып келир. Ында сүттү шүүреп арыглаар тургузулга бар. Ол-ла баллонга сүттү сөодар. Чогуур деңнелге чедир соотказ сүттү улуг цистерна-доскаарже кутказ, сүт заводунче чорудар. Бо чорудулганың үезинде сүт хирлиннес, ирип баксыраас. Ол бүгүнү хандырып турар аппараттар бүрүи бар. Саар инекке чемни үлээр, өөнк аштаар механизмнер база кылдынган, магалыг-ла нажаа болду. Бо нажаа ажыглаага киргенде, 200 инектиң саалдазын, ажаалда чемгерилгезин 4 саанчы, ийи кадарчы харыылаар апаар. Кедизинде барып ферманың чанынга сүт продуктулары белеткээр завод хевириниг бүдүрүлгедаа турары магат чөк.

Амгы үеде ийи нажаа ажыглаварынга барык белен болган. Артканнарының дериг-херекселдериниң эптелгенин совет чөвүнүң улуг байырлалынга чедир двоскаш, ынчан ажыглаага киирерин эптенчилер звеновзу хүлээлгеп. Звенода 8 кижи ажылдап, хүн мөрмазын докладнал ажыр күүседип турар. Оон удуртукчузу Глеб Семенович Маиоев (№ 2 чурукта) хоолайларны үлэй дүжээлап, нарын эптелге ажылдарын боду кылып, өөрүнге эки үлегерни көргүзүп турар.

Колхозтуң хөй-хөй улуг тудугларын кылчып чораан, ам үеде дуржулгалыг эптенчи Михаил Голубцовтуң (№ 3 чурукта) эки ажылын оон эштери үнелеп чугааладылар. Хоолайны шөйүп тураа, зэй тырттар черлеринге хереглээр хоолайны тускай станокка эзтектиң зайны-биле эзэ турар. Хемчээлди билириндеи аңгыда, эзтектиң онзагай чүүлдерии эскерип, оон зайын часпайн эдертирде база дуржулга херек. Бодаарга нарын эвес-даа бөя, бо ажылда база эп, чаныт бар. Ол бүгүнү ээвүнге эш Голубцов дамчыдып берип турар.

Ферманың электрижидилгези күрүне четкизиниң энергизының күчү-биле боттаныр. А инек, быэза нажаларының, чурттаалга башыңнарының одалгазы топчуттүнген, бус-биле хандыртынар. Ында беш котёлдуг котельнаяның тудуу база чорун турар. Бус дамчыдар хоолайлар, батареялар тургустунган, котёлдар база барын кылдынган. Чамдык дериглерии эптээри ажыглаан. «Сельхозтехниканың» тудуг-монтаж эргелелиндеи биидиниг техниктиг надыларны база чалап эккеэлеп. Колхозта котельнаяның аппараттарын эптээр, марын дуңзаалал ажылдарын күүседир мергежилдиг кижилер чедишпес. Бо хүннерде ында эптелге ажылдары барык сөксаан. Иинти ферманың ажыглаага киирер хуусазы безин моон уламыкдан узамдыгын болур. Дүвүрээзинниг бо байдалды барымдаалаваш, колхоз баштаар чери тускай мергежилдиг эптенчилерни дарый тыварының хемчээн алыр ушурлуг.

Красноярровкада бо ферма амгы үеник негелделерин хандырарының бүгү барымдаалары бар. Ханың 6в карын, индустриалдыг бүдүрүлге-биле танышкаш, бистиң чуртувуста болуп турар социал чаартылганың—кедээ ажыл-агыйны үлөтпүр бүдүрүлгезинге чөвүлүштүрүп турарының тодаргай, көскү чижээн көрдүвүс.

М. ДҮЛҮШ,
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ХАРГА АЛЫСПАС

Артыы-Хову шөлүнден

«Шекпээр» совхоз бо чылын күрүнеге 200 тонна тараа садар планныг. Амга чедир муи хире тоннаны сатказ болган инитизи-биле 3 мун тонна тарааны дүжээр деп хүлээлгеп алган. Чүге дээрге, оон шөлдеринде тараа чаагай үнеген, чижээлээрге, совхозтуң Аянгаты салбырынга хамаарышкан черлерде тараанын дүжүдү чайдык черлерде гектарга оналыктыр 30—40 центнер чедип турар.

Ында болаажок совхозата кестиимээн тараа хөй болган тараа хар адаавче кире бээриниң бөттүг айлыны туруп келген. Бо хүннерге чедир быштаан тараа хөй. Ону тавычалай кезерии организастап келген болза-даа, ону четпес ажыглаан. Харын бо чүүлдерниң ужурунда тургустунуп келген дүвүрээзиниг байдалды көргеш, совхозтуң механизаторлары тарааны бойдустуң халаныта бербес дээш кажыгызыннан артык күжениишкиниг ажылдап турлар.

Дөн-Терээниң салбырының Артыы-Ховуда кыпка-тас төлү чаптыгтан. Ону көөрге, бичии салгынга сарыг-көк болуп холужа бергеи чалгын чыдар. Чүге сарыг-ногуа? Кыпка-тастың кол нуруузу быжса-даа, аразында көк черлер эмгежок. Оон бижарын маңнаар дээрге, хар алдынче кире берип болур. Ынчангаш совхозтуң Аянгаты салбырындан комбайнчарны ында эккеэлеп «Большевик» колхозтан чедип комбайн база келген. Шекпээржилер-биле большевикчилер чаржыкпан кезии турда, йбиндеи көргеи кижи магадар. Бо айның 27-де ала 15 комбайн иезип хүнүзээ, 28-те база үламчылаашц, ол талада быжкан дээш тарааны доозуптулар.

Тараанын шөлүү ында чаңгыс аай калбак эвес, черинин аайы-биле 30, 70 гектардан оюк-оюк тарыттынган. Комбайнчар бир шөлүү доозар хээш мурнуи быжаажып кирип турар. Ынчаларга быжкан болгаш көк тарааны холуштур кезип алырга, соолуүде барып шенге, склядка тараанын үрелиринге чедирер дээрии аки билгеш, ол хүннерде совхозтуң директору, кол агроному, сайбыр эргелекчизи, хову бригадазының бригадири — шуптуг-ла комбайнерлерниге кады туттунуп тургузаашц, кайда көк чер чыдыр, ону оюп иезерии командыпаап турдулар. Хүнүү бадыр, караңгы дүшкүзе чедир ынчан келир.

— Тараанын быжыышкыны орайтаан болза-даа авс хүннерии бүрүи ажыглаар, харга тараа бербес хээп, тиилээр херек тиилээр!—деп, комбайнерлер ынчаар чугаалажып тур дулар.

Шынарлыг кылдыр белеткээн чемии чагилеп алгаш, механизаторлар база-ла комбайнары-биле ажиидирии киришкеп. Караңгы дүшкеп. Шөлдө хову кораблыдериниң оттаарын шала ырай бергеш көөрге, шала бүдүш хоорай турганзыг. А автомашиналар комбайнар чанында, база-ла мурнун быжаажып, иезиниң чанында кулуннар дег, салдынмайн ээрип чоруп турарлар.

— Ам төпер чедө берди, боларның чамдыызын тараазында шолче чорутса эки-дир — деп, чамдык кижилер аразында чугаалажып турааца, ону тоовас, чамдык комбайнар ол черниң доостурун маңап, анаа тургулаар, оон соонда хары утда чаа черже чоруптар, анаа шак-үе хей эрте бээр түүлдер хей. А сентябрь 27-де Аянгатыдан комбайнар кончуг орайтап келген, ол хүн ажаап доозар ужурлуг шөл доозуулбайн барган.

Совхозтуң мурнакчы комбайнери Куулар Эрес-оол ажаап алышкынга ийиден куду эвес нормаиы күүсеиип турар. Ол—Кыпка тукпут. Ону көөрге, механизаторлар чаа черже шилчиир дей берелде, бир дугаарында ында чеде бергеи, хамыкты мурнай бүнкерии доодуруп алган турар. Хей рейсти кылыр хүнзээлгелиг чоланачылар башкай-ла оон комбайны кайыл деп, мынаар кагарлар: оон бүнкериинин мурнай дола бээрии билир болгаш мындыг.

Тарааны быжыкпаап тургаш, дүүхүн чок ажылдап тургаш, харга алыспайн бүрүи ажаап алыр — хүнүүн айтырыы мындыг аиаргаи. Харын-на оон ужурунда совхозтуң төп шаныида хып дээп ыныы-даа, улгады-даа бергеи хераажеи инжилер шалыпчы беш ховуиту чарааш, эдлеп чокка артеигиинин 8 шактаи хүнүкиинин 12 шакка чедир хүниүн ажылдаар деп шиитпирээри ужурудда ында.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

1967 ч. Сентябрь 30.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Ядролуг техникага амыглаар польша дериг-херекселдериниң делгеелези Москва чанында Дубно хөрээлиг амыттынган. Ядролуг шинчилелдериниң каттышкан институдунда социалистиг чурттардан ажылдап турар физиктер болгаш инженерлер ол делгеелгениң бай-тайгы ишкүүлери болган. Польшаның «Метронзис» дээр даштыкы садыг будүрүлгезиниң дирекциязы ол делгеелгени организастаан.

ЧУРУКТА: польша инженер ЛЮЦИАН СОКОЛ делгеелгениң делгимир чүүлдерин көргүзүп тур.

Ю. ТУМАНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

БУУ-ХАА БОЛБАС

Чоннуң «чайын шанаан белетке, кыжын терген сеспе» дээн мерген үлегер сөзүнүң утказын хандыр бодаарга, дыка-ла шын чугаалаан. Ынчалза-даа бистиң «Тыва» совхозтуң (директору аш Юртаев, партком секретары аш Доржу, ажылчын комитединиң даргазы аш Содуна) Хөндергей салбыры волчеглиг ажыл-агыйжы кампаниялар дүмчүкка тулуп келирге, ам бүгү дилап-биле кылып эгелээри чаңчыл болган. Бо салбырга часкы, чайгы хову ажылдары дооступ турда, мал чеми белеткээр үе келген, а сиген кезер чаңгыс-даа машина белеп эвес болган, ынчангаш салбыр сиген кезилдезинче орай киргеп. Ажаап алышкын эгелээрге, бүгү күштү өөче салыпкан, мал чеми белеткээринге чаңгыс-ла звено артырып каан, а мал кыштагладыышкынынга белеткеп ам уттундурган. Хөй малдыг Хөндергей салбырда чаңгыс-даа кыштаг белеп эвес. Кыш дүжүп кээрге, мал кыштагладыышкынынга берге байдал тургустунуп кээрин эрткен чыдыш дүржүлгазы көргүскен, а мында өөн кандыг-даа түннел кыбайн турар.

Совхоз төвүнге болган салбырга хөй удаа болгулаан партия, ажылагый хүрээлеринге чугаалашкан айтырыгларының күүселдеви түңнел чок болгулаар чамдык фактылар бар. Хүралга коммунистерниң берген санал-оналын үнелеп көрбес, чүгле санал болуп арткылаар. Партия организациязының ажык хүрээлери болбайн келген. Партия организациязының хүрээлеринге илереттинген ажыктыг сүмелерни чоннуң өртүзүнге тараттайн, хову-шөлдерде ажылдап турар кижилерниң өртүзүнге политиссалыг ажыды четпес чорудуп келгенинден күш-ажылдың сагыпгачуруму кошкап эгелээн. Сиген кезилдезиниң эгезинде тургусекан аныяктар бригадазы тарай берген. Салбырның удуртукчулары комсомолчу аныяктарның күжүнге даянмайн келген.

Тайгалар баштарында хар чаап, кыштың тыныжы чөөкпүлээн, ынчангаш артыкаан каш хонуктарда мал чеми, мал кыштагларын кышка белеткээр ажылды хөлге алыры негеттинип турар.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

ЧОГААДЫКЧЫ АРГА-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң төп шаңында 300 ажыг тонна тараа бар. Ону арыглап, кургадып, сайгарар дээш Шеминиң тараажылары улуг күштү үндүрүп турар. Хөвалыг Еңзак биле Кара-сал Кодур-оолдуң шаңда мөөцнеттинген бүгү техниканы билдилиг башкарып, боттарының ажылынга чогаадыкчы арганы ажыглап, эрги машиналарның кезектеринден машиналарны эптеп ап турааннар.

Чөөнтө чаа Хөвалыг Еңзак биле Кара-сал Кодур-оолдуң чогаткан ажылдарынга бир машина немешкен —тараа чүдүрүкчүзү. Шевер хөлдарның кылган чүдүрүкчүзү ам бо хүннерге чедир бодунуң хүзазын тараажыларга көргүзүп турар.

Төп шаңда кызымаккай болгаш ажыл-ишке ынак тараажылар хөй. Күүлер Мыйдок, Монгуш Хирлигбей, Күүлер Хендин, Кара-сал Долчанмаа, Зина Донгак, Сат Казыра олар хүн нормазын ыракта ажыр күүселип, шалыпчыларның санынга киргеннер.

П. СЕРГЕЕВ.

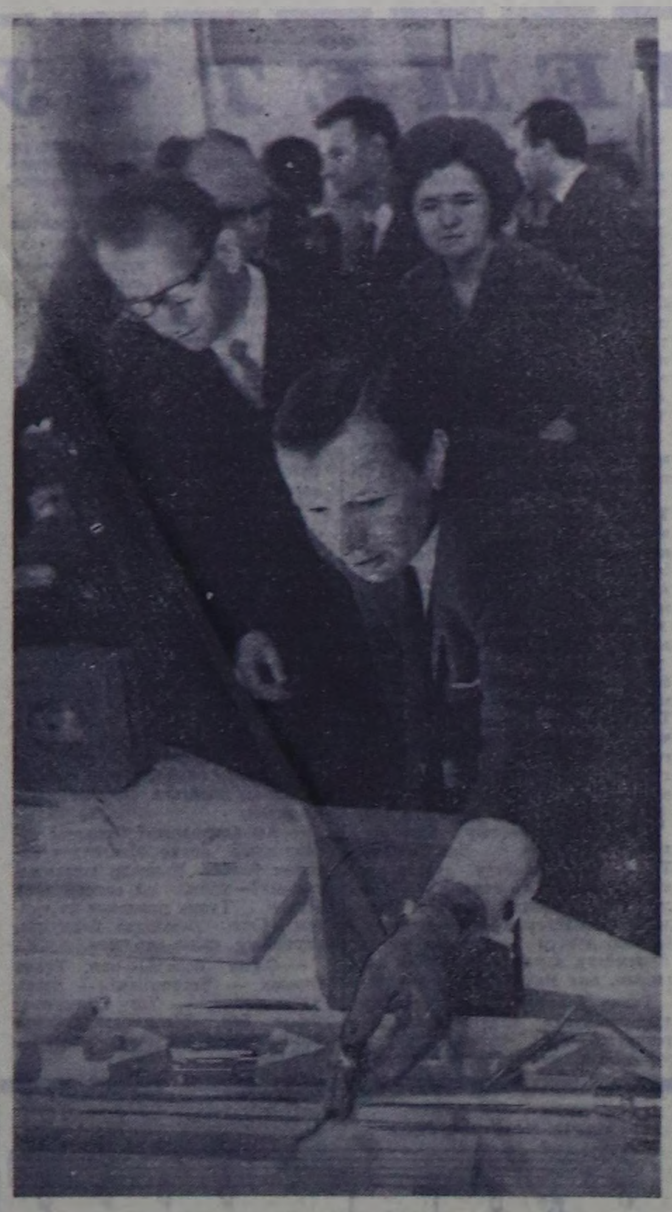
ДЕҢНЕЛГЕ

«Көдээ түдугуң» Шагаан-Арыг салбырының № 586 кежүп чоруур колонназының ийи бригадазы амгы үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында ажылдап турар.

Эш Д. Хереле удуртқан алды кижи составтыг № 5 бригада Иштии-Хемге август 26-да келгеш, 24 ажыл хүнүнде ийи ала инети чурттаар бир базыңның түдуун доозкан, ам өөң иштии дериглерни кылып турар. Бо бригаданың түдугжуларында ажыл шагы үзер, чурум үрээр чүве чок, бот-боттарын хүндүлежир, найыралдыг коллектив. Түдугжулар хүнүнүң байырлалында эки ажылы дээш оларның кижи бүрүзүнге 10 рубльдың шаңналыг тыныскан, а бригадир эш Хередиң күш-ажыл деп-теринге мактанганы демдеглээн.

Эш М. Арталга удуртқан бригада база ынаар чурттарга базыңын 74 ажыл хүнүнде түдуп келгеш, ам-даа доозуп чалаан. Өөң чыдаганы ол бригаданың түдугжулары бригадирниң созуп дыннавастап, чамдыктары хуузунда херээн кылып, прогулдап келгениңден болган.

О. ТҮЛҮШ.

Мурнакчыларга путёвкалар

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң мурнакчылары чоокта чаа Шушенское, Москва таварын, революцияның кавайы — Ленинград хоорай четкеш келир халас путёвкаларны алган. Ындыг улуг аас-кежиктң ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле чаалап алганнарның аттары бо:

Колхозтуң мурнакчы трактористи **Түлүш Анай-оол**. Ол бо чылын 700 гектар чымчак черни ажылдап кылган. Хоочун саанчы, район Совединиң депутады **Анай Иргит** 25 тыва инектериниң бирээзинден-не 1269 литр сүттү саап алган. Хоочун хойжу **Чүлдүм Ондар** 100 хойга онааштыр 102 хураганны камгалап алган болгаш хой бүрүзүнден 2 кг 600 грамм дүктү кыргып алган. Аныяктар звенозун баштааш, 50 тонна сигенни база белеткээн. Кадарчы **Базыр Куулар** угбай 400 ажыг хоюнуң бирээзинденне 2 кг 680 грамм дүктү кыргып алган. Хоочун тудугжу **Самдын Донгак** бо чылын ажыглалга кирер колхоз клубунуң тудуунда шалыпкын ажылдап турар.

Мурнакчылар узун болгаш солун аян-көрүүнче октябрь айда аъттаныптарлар.

С. ПАВУ,
бистиң корр.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

КИЖИГЕ, КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Улуг ажыл-агыйны улам ынай хогжүдеринче болгаш улустуң чаагай чорууп кодуреринче утпанган СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин москвачылар улуг сорук киришкинниг уткаан. Бүдүрүлге, алдан черлеринде болгаш институттарда бо хүннерде хөй кижилиг митингилер болгулаан турар. Оларның дугайын СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадым турары ыңай.

НАРЫН СҮКНО БҮДҮРЕР «ХОСТАЛГАН КҮШ-АЖЫЛ» ФАБРИКА. «Бистиң үзеглүрүүстүң, бодаа ажыл-агыйжыстың чедиишкиннериниң ачызында улустуң аңыдыралын эвилелдериниче утпанган чаа хемчегер алдынар аргалыг болгай. Боттарывыстың улам эки ажылдарывыче чүткүлдүүстүү бөгүн ынчангаш недегеен турар болгай бис»—деп, фабриканың партбюро секретары Э. В. КИРЕЕВА ол митингиниң ажыттышаан чугаалаан. Ону кадрзаан аргыкчы, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчызы Н. И. КАРПОВА ынча деп деткээн: «станоктарывыска үш дакпыр дыңзыккан күжениишкиниг ажылдаан, совет кижилерге улам хөй бараанналрын бээр бис!»

Фабриканың коллективи улуг байырлал чызында пландан ажыр дүн бүдүүтүг 50 мүң метр постерни бүдүрүп үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эртвеп чылдазывыдан 10,5 хуу үзүттүрар деп, бедитпеп чаа хүлээгелерни алган.

ИДИК КЫЛЫР «БУРЕВЕСТНИК» ФАБРИКА. Митингиге хевээлекчи А. С. НЕДЕЛЯЕВА ынча дээн:

— Бистеринең, ажылчыннарывыс дугайында партияның болгаш чазактың саглыш салыш турарынга өөрүп четтиргенивисти илерегилеп тур бис. Шалыңны, пенсияларны болгаш пособиелерни үзүттүрарын, шалаа хүүсаалдарын үзадырын кижилер эки ажылдан келгенин-биле чедип алган. Октябрьның 50 чыл ойнуң бүдүүзүнде оон-даа эки ажылдаары күзелчиг-дир!

5 дугаар цехтиң фрезержизи М. Ф. СТЕПАЧЕВА, цехтиң начальныгы Б. П. КОРНЕЕВ болгаш оон-даа өскелер Октябрьның байырлалынга таварыштыр алдынган хүлээгелериниң ханчаар күүселттинин турарын чугаалаан. Пландан ажыр 92 мүң эжеш эр, хереженен индиктерни, уруглар индиктерни бүдүрүп үндүргеш, а бо чылды сөөлүүредир пландан ажыр 150 мүң ажыг эжеш индиктерни бүдүрери төлевилеттинген.

МОСКВА-СОРТИРОВОЧНАЯ ДЕП ЛОКОМОТИВ ДЕПОЗУ. Индирде — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, электровоз машинизи И. Ф. ПАНИН.

— Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың салып алган эң чугула сорулгазы— совет улустуң аңыдырал деңнелин бедидер дугайында саглыш салыры ол-дур. Чүвени СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлери база катап бадыткан турар-дыр. Ажылдаарывысты улам бедик организастап, чаа-чаа чедиишкиннер-биле ону харыылаар ужурлуг бис.

Электровоз машинизи, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төлээзи А. И. ЖАРИНОВ эки-өөрүүн өөнүзөзинден мынча дээн:

— Бо депога 35 чыл ажылдап келдим, янчангаш бизедо айгыдаш черге, дүне чырыткылар кыпсып алгаш, канчаар ажылдап турганывысты эки-ле билир мен. Ам дворге, үргүлчү хүндүскү дет чырып турар, делгем, арыг цехтерлиг-дир бис. Төрээн чурттувус бисти магазыг-на техника-биле чепсегеп берген! Ол бүгү бистиң дешилгевисти сөөлеп турар-дыр— Аар деңнелиг 15 поездилерни эрттирерин хүлээнип тур мен.

Демир-орунчулар улуг байырлал чызында нормадан ажыр 4 миллион 300 мүң тонна чүүлүү сөөртүр, ноябрь 7-де болгаш 8-те пассажирлерниң, чүүлтерни канчаар алган электроэнергиязын, дизель поездилерниң кызыл чүүлүн ажыглаан турганы сөөртүр деп, ында үндүрген резолюциязында хүлээлге алган.

«КЫЗЫЛ МЕТАЛЛИСТ» ЗАВОД. «Улуг Октябрьга алдар кылдыр алган хүлээгелеривисти күүселттинген деп бо хүннерде чоргаарадыг чугаалаан турар болгай бис—деп, ук заводтуң директорунуң орлакчызы Е. Ф. ФРИК митингиге бодунуң чугаазын эглээн.—Бүгү-земледиң Останкинода телевидение төвүнге ховар бүдүүтүг дериглиг бүдүрген чорудун берген, бо чылын дашкаар үндүрер бүгү чагыгларны күүселткен, кодээ ажыл-агыйның ишчилериниге кодүрүлге машиналарын чорудун берген бис».

Партияның саглыш салымнакчызына харыы кылдыр улуг ажыл-агыйның хогжүдеринге, Ада-чурттувустуң күүч-шыдалын быжыглаарынга улуг-хуузусту киирер сорулгалыг бис деп, кереженнер бүдүрер участоктуң начальныгы М. П. ШАРФУНОВ, савалакчы Н. Н. ШВЫРКИН болгаш оон-даа өскелер митингиге чугаалаан. Ол сөстер чаңгыс эш-сеткилдиг хүлээп алдынган резолюцияда база бижиттинген.

ДАШТЫКЫДА

Чаагай үнелел

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Совет улустуң чаагай чорууп улам ынай бедидер талазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнуң бүдүүзүнде ССРЭ-ниң партия, чазааның чарлап үндүрген хемчеглериниге холбаштыр бодунуң тайылбырлалын «Непсабадшаг» солунунуң Москвада корреспондентизи «Төрүттүгенниниң хүнүнге таварыштыр сүй белек» деп эгелиг кылдыр бижээн.

Делегей байдалы дүшкүүрлүг турда ол хемчеглерни алган деп чүве онза ужур-дузалыг. Амыдырал деңнелин көдүрер талазы-биле алган ол хемчеглер хөгжүдениң планнарын боттандырарынга таарымчалыг салдарлыг болур дээрзинде чигзинниг чок деп, ук корреспондент бижээн.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет улустуң чаагай чорууп улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглериниң дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы совет хамаатыларны улам улуг шалыңныг, пенсиялыг, улам узун хуусаалыг шөлзелерниг, олчаажык үндүрүгүн кызырар, улам эрте пенсиялар алыр аргалыг болдурар дээни ол деп «Морнинг стар» солун бижээн.

Ук солун ол шиитпирлербиле лейбористиг чазактың амгы экономика политиказының найгамчыл шилгалдыын онзалап демдеглээн.

Экономика улустуң холунда, ону капиталистер контрольдаар болган турда, үлетүүр болган техника чедиишкиннериниң түңнелдерин байларга холгаарлаттайн, харын чаа деңнелиг чедиишкиннерниң чедип алырынга ажыглаан турун болур-дур. ССРЭ-де ажылдаар кижилериниң иүүнүн камнаар, чаа машина дериглерни ажыглаары оларны ажылдан үндүрер дээни ол эвес, харын ажыл-ишти улам бүдүүтүр болдурар, кижилерни улам улуг шалыңныг, ажылдарынга кыска неделялыг, улам узун хуусаалыг шөлзе алыр эргелиг болдурар дээни ол болгай деп «Морнинг стар» чугаалаан демдеглээн.

• • •

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). «Совет улустуң чаагай чорууп улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң докталын болдунуң Москвада турар корреспондентизиниң тайылбырлаан дыңнадының Данияның эң улуг «Берлингске тиденде» солуну «Совет улус улам эки чурттаар» деп эгелиг кылдыр парлаан. Ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңының бетинки хемчээн болгаш шөлзе хуусааларын улгаттырар, инвалидтерниң пенсияларының хемчээн бедидер, өөдөө ажыл-агыйның ишчилериниң пенсия алыр назы-харын ыңырар дугайында шиитпирни ук солун оо хемчегледен онзалап демдеглээн.

• • •

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман солуннар совет улустуң чаагай чорууп улам ынай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң докталын тайылбырлаан, парлап үндүргеп. «Москва амыдырал деңнелин бедидер дээн»—деп «Франкфуртер альгемайне» солун медеглээн.

Ол докталда ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңының бетинки хемчээн бедидер, шөлзе хуусааларын үзадыр, үндүрүглерни чигледир, пенсияларны болгаш оон-даа өске деткимчелерниң хемчээн улгаттырар дээн деп, солуннар онзалап демдеглээн.

«Совет улустуң чаагай чорууп улам ынай бедидеринге бараан болур хемчеглерни Совет Эвилелиниге 1968 чылдың май эгезинде боттандырарынга таарымчалыг байдалларны тургузар дээш администрация черн, партия организациязы, местком чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Станцияның аланы казырла буфет доктаалы ажыдан турар болгаш ында кинг, соок чемни үргүлчү белеткеп турар. Бүдүрүлге хуралын ай, квартал санында чорудуп, ында мурнакчыларны демдеглеп, чарыштың түңнелин ай бүргүзүнде доктаалап үндүрүп турар. Ажылчыннарның күш-ажылга сагыыга-чүрүмүнүн дугайында айтырыгларны ой-шаанда чугаалажып турар, коллектив кежигүннериниң амыдырал-чурттагазынче кичээнгейни салыр дээш хөй-ниити организациялары ажыдан турар дээрзин станцияның начальныгы эш Востриков чугаалап берди.

Юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээгелерни чедиишкинниг күүседир дээш энергетиктер бо хүннерде ийи цикыр күжениишкин-биле ажылдап турарын үгле сес айларның электри энергиа бүдүрүп үндүрүп турар планын ажыр күүсеттиниң чугаалаарга-ла четчир. Сес айларның дургузунда пландан дашкаар 1 миллион 988 мүң киловатт-шак электри энергиа бүдүрген. Сентябрь айның баштайгы чартыының программазын 100,1 хуу күүсеткен.

Чырык өшпес бүдүрүлгениң ажылхерээ кысказы-биле шак ыңдыг-дыр. Чалыг назының хөөрайы имир дүжери билек, чырык-биле улам кадеталы баар. Чер болганда чивеңнээн оттар, канчаашкын, дүнзаазлаашкын. Ол дээрге, энергетиктерниң күш-ажылчы салымнакчыны-дыр.

Д. ЕНДАН.

1967 ч. Сентябрь 30.
ШЫН
3-КУ АРЫН

АЖЫЛЧЫН КҮЖҮН ЧЕТЧЕЛЭЭРИ

Социалистиг улуус ажыл-агыйын хогжүдеринге чурттуң иштики курлавырларының ажыглалы улуг роль-дуг. Ол херекче партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып келген болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының түскай органнарын тургускан.

Ажылдан турар үлетпүр бүдүрүлгелери, колхозтар, совхозтардан ангыла, чаа туттунган ажыл-агый черлеринге ажылчын күжү негеттинер болгай. Бо таварыгага чер-черлерде артык, ажыглаттынмайн турар күштерни ол күш хереглеттинип турар черлерже сайгара ажыглаары социалистиг планныг ажыл-агыйның сорулгазы болур.

Күш-ажыл дээрге хамаагы кижиниң эргези. Ажылгыр, кежээ кижи бистиң чуртувуста алдар, хүндүткелбиле бүргеттинген. Ынчангаш күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү коммунизми тургузуушкунуга болунуң үлүүн киирештирип, ниитилел бүдүрүлгезинге ажылдаар хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннарның материалдыг чазагай байдалын улам-на бедидер дээш партия болгаш чазак ажылчын кижилер боттарының амыдыралынга бичии немелде ажылагыйлыг болуруун чөпшээреп турар. Ынчалза-даа ол күш-ажыл кылып шыдаар кижилериниң ниитиниң бүдүрүлгезинге ажылдаар хүлээлгезин солуп болбас дээрзин билдингир.

Күш-ажыл кылып шыдаар хамаатыларны бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа организация, ажыл-агый черлери ажылга хүлээп ап, ажылдадырда, ол кижилериниң кандыг ажылга таарыжырын бүгү талабиле өөренип, чурттап турарының байдалын кичээнгейге ап тургаш, таарыжы ажылдарынга хүлээп алыр хүлээлгелиг. Чижээлээрге, уруглаглыг кижилериниң амыдыралының байдалы өөң уругларын ыыавыла ясли-садтарга, узаткан хүннүг школаларга яйынгпе, азы школа-интернаттарга тургузуп берип тургаш, чок болза ыңдыг кижиге долу эвес ажыл хүнүнүг азы долу эвес неделяда ажылдаар ажыл бээри; ол ышкаш, ажаалтежээр аарыг-арзыын, кырган-чөнүк кижилериг улуска аргалыг-ла болза чурттап турар черинии чоогунга ажыл берип болуру дээш оон-даа өске чүүлдерни хайгаараар ужурлуг. Хереежен кижилерге таарыжы чиик ажылдарны хоорайның салыг черлери, коммунал ажыл-агый болгаш культура-амыдыралдың хандырылга черлери, харылзаа болгаш пардалга тараднлыга черлери, транспорт болгаш өске-даа черлер таарыштырып болур.

Күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаарының амгы үеде чугула сорулгаларының бирээзи болза, күш-ажыл кылып шыдаар аргалыг, ынчаза-даа бо хүннерде ниитиниң бүдүрүлгезинде ажылдавайн турарларның отчёт, учёдун кылып, оларны ниитиниң бүдүрүлгезинче хаара тудары болур. Ылаңгыя үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш ажыл-агыйның өске-даа ажылдары шапкын өзүп, хогжүп турар Кызыл хоорайга күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар чорук тергиин чугула бооп турар.

Кызыл хоорайда ажылчын күжүнге негелдеерни бүрүн хандырарын чедип алыр дээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелеели Кызыл хоорайда күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының хоорай пунктузун организастап турар.

Хоорпунктуның кол сорулгазы болза, хоорайда үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа ажылагыйларга ажылдаар ажылчын күжүн четчелээр талазы-биле чагыгларны хандырары болур.

Ол пунктуга ташчылар, бетонщиктер, печниктер, штукатурщиктер, дарганнар, бызанчылар, чазаныкчылар, электриктер, каннакчылар, сантехниктер, слесарьлар, токарьлар, будукчулар, одакчылар, чөвалчылар, трактористер болгаш өске-даа иергежидиң ажылчыннары, база ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа үлетпүр, ажыл-агый адырларының специалистери биллирнишкин кирирп, бодунга сөңүүргелдиг ажылын ап болур.

Хоорпункт кандыг бир ажылга ажылдаары-биле биллирнишкин кирип келген кижиге, барып ажылдаар черн-биле дуглурушкаш, таныалыг шынызыганы бээр. Ону ёзугаар ол кижи ажылга кирип шыдаар аргалыг.

Пунктуга оон ажылдаар хүн, шаатарын бижин, расписаниени кылып, кандыг объектиге чеже, кандыг ажылчыннар хереглеттинип турарын көргүскен табельди көскү черге аскан турар.

Күш-ажыл курлавырларының хоорай пунктузу болза, ажылчы чоннарның оргүзүнге күш-ажылга кижизидилге ажылынга хамаарышкан ажылдарны база чорудар. Чижээ, «В. И. Ленин субботникте», «Алдар — колдуң деринде», «Кижини күш-ажыл кижизидер», «Күш-ажылдың хөрөчүну» дээн ышкаш темаларга лекция, беседаларны иемчүүр, кежээлерни организастаар. Ол ышкаш хоорпунктуга, кадрзаан дүржүлгелиг болгаш аныяк ажылчыннарның мурнакчы депшилгелиг ажылдарының көргүзүлерни көргүскен плакаттар, стендилер делгеттинген турар.

Күш-ажыл кылып шыдаар, ынчаза-даа бо үеде ниитиниң бүдүрүлгезинде ажылдавайн турарларны ажылдадыры дээрге, чүгле күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле организастарның хүлээлгези эвес, а харын база чүнүң-даа мурнунда үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа ажыл-агый объектилериниң хүлээлгези болур. Ол ышкаш хоорайның партия, совет болгаш профэвилеч, комсомол организациялары бо талазы-биле күш-ажыл курлавырларының хоорай пунктузунга хүн бүрүде дузаламчыны көргүзерин чугула. Ол ышкаш ниитиниң бүдүрүлгезинде ажылдавайн турарларның отчёт, учёдун кызырынга хоорай Совединиң депутаттары болгаш докталал комиссияларның кежигүннери, паспорт столунуң болгаш милиция органының ажылдакчылары, агитаторлар болгаш чиик ажылга дузалажып шыдапкы дег пенсионерлер болгаш өскелернин-даа киржиге дузаламчызы улуг болуру чугаажок.

И. БАДРА.

ЧЫРЫК ӨШПЕС БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Эрте-бурунгу шагдан бээр болдунуң эртинезин шыгжап келген Кара-Даш лагдары бо. Ам мында күш-ажылчы сугал дүн-хүн чок соксавас.

Улуг түдугла эң-не соксаал чок, дүн-хүн дивес, күш-ажылчы эзлчег хайның кээр чер — чылыг күжү-биле ажылдаар төп электростанция болур. Шынап-ла, электростанцияны Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызының кол шимчедикчи күжү,— чүрээ-зиле чазыг эвес. Энергия дамчыдыгазын үзүктелдирер болза, хүндүлээ ажылап турар бүдүрүлге объектилери болдунуң ажыл-чорудулгазын ара соксадыр, түлүг-даа черлериниң ажылының темпизин кудулаар дээрзи чугаажок.

Ынчангаш энергетиктерниң мурнунга харыысалгалыг болгаш улуг сорулга туруп турар. «Тыва дагдугу» комбинаттың чылыг күжү-биле ажылдаар төп электростанция коллективиниң амгы ажыл-херээ-биле каксы-даа бол, танывыш кереелиндер.

Кезээде ыш-бүс ыравае, узун-узун хоолайларлыг, кызыл-хүреп бедик бажың бо. Оон кедээзинде станцияның «хлеби» — хөмүр даш тейлер дег кыдыр овааланган. Хөмүрүг одалга системазынче улуг бульдозерниң далбыйы-биле тырый өткеш, бункерлер дамчыштыр шуулуп турар.

Орус, тыва кезек кижи бульдозерниң тырый өткен хөмүрүн бункерниң аксыныче хүүректер-биле сайгара урган тур. Одалга системазы турар цехче кирип кээрге, хөмүрзүг чыт думчукка кээп, даш-шимээн кулак уток: токтуп баткан хөмүр даштың даажы, алдан ажыг метр шуушкан транспортёр бо бүгү катай хаара хайныныг болгаш дувүренчиг. Транспортёрүнүң эгезээн ужундан оон төнген черинге чедир хайгаарап ажылдап турар кежурный-слесарьларның бирээзи, чүгле характеры кылаңнаар, шуптуу бозу кара хөмүр апарган тыва эр-биле кыйгы салчын чугаалажы бердивис.

— Монгуш Сергей деп кижи мен! — дээш, ол даш-шимээн өттүр бар шаа-биле алгыраргa, демги пат кара эриин түн дег диштери агарар, ийи каректары кылаңнаар болган.

Котельная черинге келгеш, ыпнак баштыг узун чушкуун демирлер тутқан ажылчыннар-биле ужуражы бердивис. Александр Мильченко улуг кочегарның үлэзелгезин күүседип тур. Ол, мында 1963 чылдан бээр ажылдап турар болгаш бодунуң кызымак ажылы-биле коллективтиң үндүткелин чаалап алган. Хоочун кижилериниң бирээзи дээрзин Петр Андреевич тайылбырлады. Кочегар Михаил Салахов, хөмүр даш дамчыдарының таарыштырыкчызы база иээн бустун хайгааракчы-таарыштырыкчызы Владимир Тарасов дээш оонда оскелер коммунистиг күш-ажылын шалыпчылары дең бедик атты быжыы-биле эдилеп турарлар.

Станция коллективиниң кызыл белетиелин сонуургай бээривиске:— Кышка магазылал болгаш анда шыңгы белеткел колдуунда чайдан бээр эгелээн чүве. Ам цехтерде септелге чоруп турар. Турбина цегинде ийи турбина ажылдап турар болгаш үшкүүн септеп турары бо-дур — дээш, начальник улуг дүлүүрлер гүүнан, турбинаны адырган аныяк оолдарже айыты. Станция хонукта 120—130 тонна чедир хөмүрүг оттуулуп турар. А кышкы үеде хереглел оон-даа хөй апаар. Бүгү улустуң чугула херээ — лүжүт ажаалдазының массалыг үезин эгелей бээрге, ажыл-агыйлардан транспорт ажаалдага чарыга бээр деп чүвеин билгеш, коллектив хөмүр даштың курлавырын чайдан эгелеп магадылап эгелээн. Ам үш-дөрт айларның курлавырын магадылап соорүп алган, азы 13 мүң тонна хөмүр белеп. Чалаананың хөмүр даш разрезиндеп эккелген хөмүрүн кывар шынары эки, янчангаш одалга талазыбиле хомуланчыг чүве чок дээрзин ажылчыннар чугаалап турар.

Станцияның ажылын экижидер дээш черле элээн хемчеглерни ап чорутканын маңаа немеп каалыңар. Чамдык эки дүржүлгаңы ажыглаар соруда-биле харын-да даштыкы чүрттарже барып, экскурсияны кылган. Чижээлээрге, кол инженер Леонид Чернов Югославияга чораам, мурнакчы станцияларның ажылыбиле таныжар аргалыг болган. Ынчангаш оортан көрген, билген чамдык ажыктыг чүүлдерни станцияга ажыглап эгелей бергени оорүнчүт. Энергетиктер ажылдап турар черниң эстетиказы, оон арыг-шевери дээш демиселди чорудуп турар.

Энергетиктер бүдүрүлгениң ажылчорудулгазына эки, ажыктыг чүүлдерни нептередир дээш чаартыкчы болгаш чогаадыкчы санаалар талазыбиле човүлелдиң ажылынга идепкейлиг кирнин турар. Чүгле ийиги кварталда човүлелге ажылчыннарның 18 чаартыкчы саналдары кирген. Оон ол төртүн бүдүрүлгеге ажыглаан. Ылаңгыя ажылчыннар эштер Рубин, Кислицын, Екименко оларның чаартыкчы саналдары эки үнелелги алган.

Энергетиктиң ажылдарын таарымчалыг байдалларны тургузар дээш администрация черн, партия организациязы, местком чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Станцияның аланы казырла буфет доктаалы ажыдан турар болгаш ында кинг, соок чемни үргүлчү белеткеп турар. Бүдүрүлге хуралын ай, квартал санында чорудуп, ында мурнакчыларны демдеглеп, чарыштың түңнелин ай бүргүзүнде доктаалап үндүрүп турар. Ажылчыннарның күш-ажылга сагыыга-чүрүмүнүн дугайында айтырыгларны ой-шаанда чугаалажып турар, коллектив кежигүннериниң амыдырал-чурттагазынче кичээнгейни салыр дээш хөй-ниити организациялары ажыдан турар дээрзин станцияның начальныгы эш Востриков чугаалап берди.

Юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээгелерни чедиишкинниг күүседир дээш энергетиктер бо хүннерде ийи цикыр күжениишкин-биле ажылдап турарын үгле сес айларның электри энергиа бүдүрүп үндүрүп турар планын ажыр күүсеттиниң чугаалаарга-ла четчир. Сес айларның дургузунда пландан дашкаар 1 миллион 988 мүң киловатт-шак электри энергиа бүдүрген. Сентябрь айның баштайгы чартыының программазын 100,1 хуу күүсеткен.

Чырык өшпес бүдүрүлгениң ажылхерээ кысказы-биле шак ыңдыг-дыр. Чалыг назының хөөрайы имир дүжери билек, чырык-биле улам кадеталы баар. Чер болганда чивеңнээн оттар, канчаашкын, дүнзаазлаашкын. Ол дээрге, энергетиктерниң күш-ажылчы салымнакчыны-дыр.

Д. ЕНДАН.

Чечен чогаал Болгаш Чаян уруг

П. БАДАМДОРЖ,
моол шүлүкчү.

МАШАМ СЕН

Көскү караан
Чараш болуп кыдырарган,
Хөңү сыныы
Сагыжымдан мыраастаан
Машам сен.
Кеп чок чаңыс,
Шыпшык, бедик үнеледе.
Херел болган
Шырай-арның чырыткылаан
Машам сен.
Эң-не тергиин тыва кыстың
эжел дизе,
«Кадыкчы» болган
чараш чуруун
көргүзер мен.
Энге сан чок
шивээн чоннуң
арамнадан,
Кайын-даа боз,
Машам сении
тыш алтар мен.
Ынакшылды
бардам, чоргаар
көргүзер мен.
Ынакпыза
Оюн, Фая
кымнар чок дээр.
Өөрүшкүм —
Машага чедери чок.
Өске кым-даа,
мендэ ынчалар
таарышпаан.

Моолундан очулдурган
С. БЮРБЕ.

Номчукчуга белек

Бо юбилейлиг чылда Тываның ном үндүрер черн чечен чогаалдың, политиканың болгаш өске-даа литературазарның янзы-бүрү номнарын үндүрүп турар. Кызымдың болгаш районнар төнтериинин, кодээ суурларның ном магазиннеринде тыва дыл кырында чаа номнар кестүп келген. Оларны номчукчулар улуг сонуургал, сундутуушкун-биле садын ап турар.

«Ашпас хүн». Бо номда Тыва чогаалчыларның болгаш эгелеп чоруур аныяк авторларның Ленин, Октябрь, партия дугайында чогаалдары кирген. Тооруулардан, шиидеп үзүндүлерни, шүлүктерни, шүлүтүлелдерни номчукчулар оон номчуур. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга тураскаадып бараалгатаан ол номну Д. С. Куулар чыып тургускан. Номнуң чурук каасталгазын аныяк чурукчу Гаврил Торлуук көргүзүп, чараш утка-шынарлыг кылдыр кылып күүседткен.

Хоочун чогаалчы Салчак Токаның Күргүне шаңнаалдыг «Араттың сөзү» деп бүгүдеге сураглыг чогаалын чаа ном кылдыр катап үндүргени номчукчуларга аян белек. Номнуң даштыкы карты болгаш чурук каасталгазы көргүзүтүр кылдыгнаан. «Араттың сөзүнүң» үш кезээ ында парлаттынган. Бирги кезээ: «Тос чадырда». Ийнги кезээ: «Аас-кежии кайдал?». Үшкү кезээ: «Домисел эгелээн».

Шүлүкчү Алексей Арапчор шүлүктериниң болгаш шүлүглелдериниң чаа чыындызын «Сеткилдиң ыры» деп адаан. Ында шүлүктерден ангында Октябрьга, улустарның найыралыга, хоспалга дээш демисселиг тураскаатказ «Хоспалга дугайында араттың ыры» деп шүлүглели база тыва араттарның ажы-төлүн өөредири-биле келген орус башкыкың дугайында «Сеткилдиң ыры» деп шүлүглелден үзүндү. «Анчы болгаш оон бугазы» деп легенда чогаалдары кирген.

Кызыл-Эник Кудажиның чаа номунуң ады — «Тараа». Ында чогаалчының «Тараа» деп тоожуузу. «Шончалай», «Шооча», «Оксана» деп чечен чугаалары номчукчуларны сонуургадыр.

Куулар Аракчааның «Алдын чуурга» деп номунда сатиралыг болгаш аңнаашкын дугайында чечен чугаалары кирген. «Чоруулар чогуузун» деп ном Оюдар Бисче-оолдуң чечен чогаал талазы-биле баштайгы ному болуп турар. Ында авторнуң сөөлгү чылдарда бижээн чечен чугаалары парлаттынган.

«Бай Моол». Бо номда моол шүлүкчүлериниң шүлүктериниң тыва дылга очулгалары парлаттынган. Шүлүктериниң хөй кезиинн моол дылдан тывазынче Г. Салчаа очулдурган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Тайбың

Сөзү О. СУВАНПИТТИИ.

Аянгазы Б. ЧАМБЫТТЫЫ.

Туман оттуг саарлып баткан херелдер дег,
Туруг, чалын ажыг ушкан эзир куш дег,
Кызаңнаштан сырыланган чалбыраан дег,
Кынгыртканнын аърга хамчам чангылар дег,

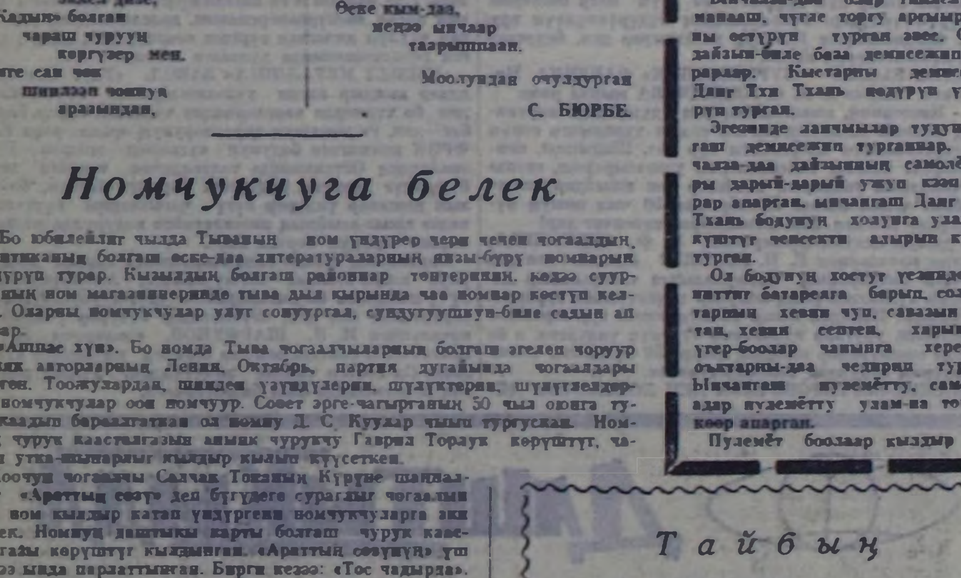
Тайбың боду чедип келбес!

Заводундан чүткүп үшкен трактордан,
Ырап чорүп, бараан совхозтан поездилеп,
Делгем шөлде тараа кескен инчилерден,
Демнит чоннуң чаңгыс эйнек күзелинден

Тайбың хөрээ быжыглаңыр!
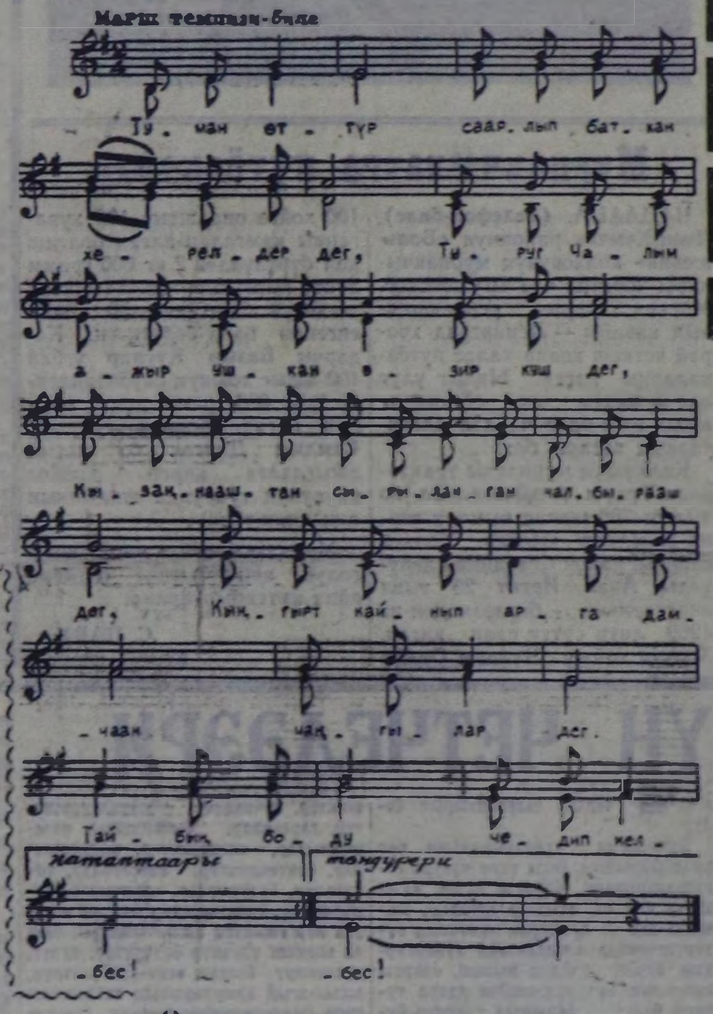
Алызындан серемчини коштактайн,
Арадазыңыг планнарны сөйгелей шаап,
Аас-кежик, хоспалга дээш, быжыг туружуп,
Ажы-төлүүн келир өйүн камгалаалы.

Дайын сөңээр! Тайбың үнелээр!

Н. САЛЧАКТЫҢ «Аңчы кыс» деп линогравюразы.

Марш темпизи-биле

Ооларның хүлээлгези

Аттаныырдан эгелээш-ле
Адазындан чарылбастаан
Ооглуг кижи назынында
Одаг, хоглуг, сергек чоруур.
Ооларның хүлээлгези
Оюн эвес, онза бедик:
Ажыл-ишке, өөредилгээ,
Аалдарның адын сыкпас.
Ачазының дүүнүн баскан
Орлан-шөөлээ болуп кергеш,
Ада кижи чоргаар болбайн:
Оон артык чүве кайдал?

В. ТАМДЫҢ-ООЛ.

ПУЛЕМЁТЧУ КЫС

ОЧЕРК

Биеп Тю район дээрге Нгени мажуда. Тулчуушкун шугуманууп шөл оруу ында. Хем кежир ковуругу бичии-даа болза, ол чокка машиналар кептинмес.

Ковуругну-даа, орукту-даа америкалыар дүне, хүндүс дивейн бомбалап турар. Ковуругну-даа орукту-даа Данг Тхи Тханьның отряды камгалаары-биле чоруткан.

* * *

Данг Тхи Тхань улуг чараш самолётка үр-даа үнүдүп чорүп олурган. Ак-шөл хептиг ужуудуучулар чаптанчыг ыетнам пулемётчуну көөр дээш самолёттуң пассажирлер олурар өрээлинче эглечежин кирип-даа турганнар. Өңгүр сарыг баштыг, кара эвес характыг үдекчи уруг Тханьны эң-не аңданыыт чем-биле хүндүлеп чораан. Тхань конфеттер-биле-ле кызыгаарлаттынар.

КЫЗЫЛ шөлге Тхань холун хөрээге түттүнүп, тыныжын ооңгурган алган. хүндүлел таңнымылдарының чаны-биле эртип, шөлээн удаан Ленинче өөкүм, хына-да өөкүм чоокчулаан орган. ЛЕНИН! Мавзолейниң хүндүтвелдиг мөржүмнүнга бичии-даа даалт үндүрбес дээш, сүртээн чүрээ шимээн үндүр дыңгыг сога баорни сөөгедыр дээш, Тхань чүрээнин дүжүп холу-биле улам дыңмыдыр базып чораан.

Ленинниң хөрээнде — орден. Маадырлыг чорук дээш кадаан орден. Чер бомбүрээлге эң-не улуг, мөңге маадырлыг чорук дээш кадаан орден.

Тхань хөрээнде орденни сүртеп сирилээн холу-биле чымчыр түдүп алган; бир эвес чоннээрээр болза, бир эвес дитпп шылдар болза, ол бодунуң орденни Ленинниң бодунга салып каар ийнек.

Аимак пулемётчу мындыг шүлүктү сымыранып чораан:

Улуг Ленин, сеңээ алдар!
Улуг шүлүг сөөл-биле.
Биске берге үе турда.
Бистер сеңээ келдивис бе.
Ырак черде, Вьетнамда.
Ылап өнүчү төрелиң биле.
Онза улуг өөредиңге ам
Оруулуусту чырыткылаан...
Мавзолейде удуп чыдыр.
Мында келгеш оңу көрдүм.
Улуг үүле бодавышаан.
Удуваан-даа чадавас боор.
Хамык улуг шак-ла мында.
Хаанныг чүрээн ынчаар билир.
Маңгы даштан түдүп кылган
Мавзолейде Ленин башкы
Төөгүүнүң оруктарын
Догереңнеп көрүп чыдыр.

Ам ол ыыт чок чытса-даа,
Алыстыг ол бодавышаан.
Делегейни дыңнап чыдыр,
Дээскиндир көрүп чыдыр.
Уруг-дарыг ыы-сыыгын
Удуваан-даа дыңнап чыдыр.
Ленин ам-даа дириг хевээр,
Ленин черле өлбөөн-дир ийин!
Олүмнерден артык күштүг,
Өртемчейде тергиин мөңге!

* * *

ДАНГ Тхи Тхань бажыңынга чаныш келген, дыка-за багай түве дыңнаан.

— Канчап ындыг болганыл? Билип алыкпаа тур иен. Шүнүүзүп бир-бирээ чокка билип алырын күзеп тур иен — деп, мглаан херээженнерден ол айтырып турган.

— Февраль оң сеете бистиң районга херээженнерни — «Үш зазчега» дээр шимчээшкинниң шалычыларының улуг туралы боон эртеп. Сээң ачаң-авааң түве чугаалаан. Дыка эки чугаалаан түве. Херээженнер дугайын сеткил-сагыжының эң-не хамыдыдан чугаалаан турду. Ынчан турда, самолёттар халдап келген. Хей-даа самолёт. «Бүгү херээженнер оңгуше кириңер!» деп, ачаң алгырды. Оон соонда «Данг Тхи Тханьның отрядындан ында кым барыл? Мээң соонче!» деп, ол алгырган.

— Оон ынай чүү болганыл?— деп, Тхань айтырган.

Уругнуң эктинге эр кижиниң аар холу салдыган. Тхань нарнун келирге, отрядтың коммуунистериниң биргээн оон чанында бо турун-тур. Ол чымча деп харылаан:

— Оон чүү боор... ынаңыг боор-тур ийин, Тхань. Оон тулчуушкун эгелээн. Кадыг-доскуудаа тулчуушкун. Алды удаа хээрби-хээрби самолёттар халдаан. Ачаң бистиң отрядывысты... сээң отрядыңны болган сээң пулемётуңну командылай берген. Оон олуртуп кагды. Маадырлыы-биле олген.

Тхань эриин кызыртынышкан. Чок, ол ыглавас. Соонда кажанбир... ону кым-даа көрбейн турда... Ам ыглап болбас.

Дуврээзин медээзи дагжап үнген. Тхань командылап-ла эгелеп-тир:

— Отряд! Туруккуңар залецер!

Тхань бодунуң отрядыны тулчуушкунче база катап киирген. Бодунуң ачызын база. Ол—оон ачалы, дайынчы болган коммунист Данг Тхи Тхань-биле нөхөөде кожа чоруур.

Прима ЛЕВЧЕНКО.

ДИРИГ «ЛАМПАЛАР»

Пуэрто-Рикоиуң шыргай арга-арыгларында күштүг чырык үндүрер доос-караалар чурттап турар: түгле ийи доос-кара безин өрээл иштин чырыдыптар.

Бразилияда болгаш Уругвайда кызыл-хүрең доос-караларның сиртин дургаар чидиг ноһаи оттар, а бажында чидиг кызыл лампочка бар. Ындыг доос-караларның ачызында кижиниң амы-тынын камгалап алган таварылгалар биледиишп турар. Шилге савалап каан хей доос-караларның чырынга кезиишкинии безин кызып турган.

«ШУЛБУС ЫЯЖЫ»

Соңгу Африкада «шулбус ыяжы» деп аттыг ыяш бар. Ыяштың картында хей форфор бар болгаш ол чайныналып чырыыр. Дүне ол ыяштың адаанга ном номчуп болур.

КОҢГУЛДА МУЗЕЙ

Ташкенттиден Термез баар орук чоогунда улуг чинара деп ыяш өзүп үнген. Ыяштың хары муң хире, оон чоону чеди кижи безин тудуп четпес. Чинараның үнүнда коңгул бар. Бижик билбес чорукту узуткаарының чыдарында аңаа школа турган, оон соонда чайхананы (шай ижер чер) тургускан.

Дагестанда 400 харлыг чинараның коңгулунда тараачымнарның эрги чепсек-херекселиинің музейин тургускан.

«БИЧИИ МАНА»

«Бичии мана» деп алдеп аттыг теннис чадаң ыяш Африкада өзүп үнүп турар. Чадаң ыяштың теннери хепче кадаалгаш, кижини доктаадыптар.

КӨГЕ-БУГАЛАР

Көге-бугалар шагдан бээр-ле кижилер чоогунга чурттап чораан. Эрте-бурунгу египтиянар болгаш римчилер көге-буганы харылзаага ажыглап келген. Эрте-бурунгу гректер олимпий оюнларының түңнелдериниң дугайын көге-бута почтазы-биле дамчыдар турган.

* * *

Киев чурттуг көге-бута ажнакчызы Яблонский ийи почтачы көге-буганы Иркутск чурттуг бир кижиге садыкаан. Куштарны реактивтиг самолёт-биле Иркутскиге эккелген. Неделя хире болганда куштар «дургунналкан»: Барыын чүкче үезий үжүп-ла ыаан.

Будун чартык чыл эрткенде, көге-бугалар төрээн Киевиниге ужуп чедип келгеннер.

ХАРААЧЫГАЙЛАР ТУННЕЛЬ ИШТИ-БИЛЕ УШКАН

Альпы дагларын таварты чылыг чурттарже ужуп чоруп турар хараачытайлар кыска болгаш эптиг орукту тыпканнар. Швейцария-биле Италияны тудуштуруп турар Сеи-Бернарск артының адаанда тутка туннель ишти-биле ужуп арткеп.

ЧЫЛЫДЫП ЧОРУУР ХЕЛ

ГДР-ниң улусчу будурулелериниң бирээзи чылыдып чоруур хелги будуруп үндуруп эгелээн. Хептиң даштындан көөрге таарымчалыг чараш. Оон деңнээн дөрт килограмм көрө. Электриниг чеди тургузулгаиы чылыдарыбиле хоюте кады кылып каан. Соодулга тургузулгаларына болган чаныс температуралыг черлерге ажыглаар кижилерге шак ындыг костюм, чүвүрлер таарымчалыг.

Редактөрүнүң орлаичызы
А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ТЫВА ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даглларга ужураашылга» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тиилелгениң иудумчузу» 3, 5, 9, «Кара нөстүктер» 7 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хамыды көргүзер көрүнчүктериниң хаан чери» 10, «Бузулган танып» 12, 2, 3.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бүратиноиуң ужуралы» 3, «Бүрүүлүг кижи келбээн» 4.50, 7.10, 9 шактарда.

СПОРТ. СПОРТ. СПОРТ.

Хандагайты тиилээн

Чоокта чаа Өвүр районнуң төвүнге Торгалыг суурнуң аныяк бүт бомбүкчүдери Хандагайтының командазы-биле эш-хуунуң ужуражылгазын эрткирген.

Ужуражылганың баштайгы минуталдарындан-ла шалдуң ээлери халдазынкынны эгелээн. Торгалыгның бүт бомбүкчүдери үр тенин иштинде шиидемиш кангалаиыы келген. Оюн орту кирип чорда, Хандагайтының бир халдакчызы удурланыкчыларны хос эрткеш, мячини торгалыгжыларның хаалгазынче чараш кигирген. Торгалыгның ойнакчылары харыы мячини кигирер дээш дыка-за ыскааннар. Ол үүнеидиг болган. Торгалыгның ойнакчызы Очур-оол Доңгак санны деңнештирип шыдаи—1:1 апарган.

Ам кайы-даа команда тиилелгени чедип алыр дээш, бүгү-ле аргаларны, комбинацияларны ажыглал эгелээн. Хандагайтының командазының чүгле тиилелге керек, а торгалыгжылар хайыннажырын оралаажын,